JOHANN WILHELM
ZINKEISEN

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

YEDİTEPE

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ
2

Venedik Cumhuriyeti ve Macaristan Kralı ile 1502 ve 1503 Yıllarında Yapılan Barışa Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da Genişlemesi

YEDİTEPE

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ - 2

JOHANN WILHELM ZINKEISEN

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa,* II, Gotha 1854.

Editör
Erhan Afyoncu

Editör Yardımcıları
Ahmet Önal-Uğur Demir

Çeviri
Nilüfer Epçeli

Latince ve İtalyanca Çeviri: Erendiz Özbayoğlu
Fransızca Çeviri: Mustafa Daş
Yunanca Çeviri: Levent Kayapınar
İspanyolca Çeviri: Özlem Kumrular
İngilizce Çeviri: Nilüfer Epçeli

Çeviri Kontrol
Kemal Beydilli

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-4052-66-0 (cilt 2)
ISBN: 978-605-4052-64-6 (takım)

Yeditepe Yayınevi: 150
Araştırma İnceleme Dizisi: 128

1. Baskı: Eylül 2011

Baskı Hazırlık
İrfan Güngörür, Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ
(1453-1574)
2

JOHANN WILHELM ZINKEISEN

Çeviri
Nilüfer Epçeli

Çeviri Kontrol
Kemal Beydilli

Editör
Erhan Afyoncu

YEDİTEPE

İstanbul 2011

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ KİTAP / 1

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ BÖLÜM

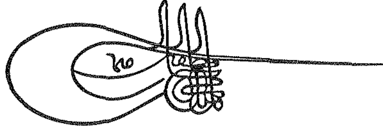
İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALTINCI BÖLÜM

İKİNCİ KİTAP

VENEDİK CUMHURİYETİ VE MACARİSTAN KRALI İLE 1502 VE 1503 YILLARINDA YAPILAN BARIŞA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AVRUPA'DA GENİŞLEMESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN MEHMED'İN İSTANBUL'DA İLK FAALİYETLERİ. BATI'YA KARŞI TUTUMU VE SIRBİSTAN'IN 1459'DA TAMAMEN HÂKİMİYET ALTINA ALINMASINA KADAR KUZEY'DEKİ SEFERLERİ

1) İstanbul'un Sultan Mehmed tarafından yeniden inşası. Yeni iskânlar. Patrik seçimi

Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra ilk ve en önemli düşüncesi bu şehri yeniden inşa etmek oldu. Bu hususa verdiği önemin, maddî ve manevî-siyasî olmak üzere iki yönü vardı. Bizans İmparatorluğu'nun bundan böyle Osmanlı padişahlarının ikamet edeceği muhteşem harabeleri üzerinde yeni bir yaşam yaratmak ve eski kalıntılarla yeni unsurları birleştirerek, gelecek zamanlar için herşeyi farklı bir şekilde düzenlemek üzere temellerin atılması gerekiyordu.

İstanbul, maddî açıdan uzun süren kuşatmadan, taarruzdan ve üç günlük yağmadan beklenebileceğinden çok daha az zarar görmüştü. Bildiğimiz kadarıyla şehir fethedildikten sonra içerisinde bulunan hiçbir kilise, hiçbir manastır veya saray kılıçla ya da ateşle yerle bir edilmedi. Sultan Mehmed, kendini şehrin tamamının sınırsız hâkimi olarak ilan ettiği şu fermanla askerlerinin yağma hırsını daha ilk günden itibaren dizginlemişti: "Hazinelerle ve esirlerinizle yetinin; evlere ise el sürmeyin; onlar bana aittir"[1]. Bu ferman o dönem-

1 Dukas, XL, 298, Bonn baskısı.

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN MEHMED'İN İSTANBUL'DA İLK FAALİYETLERİ. BATI'YA KARŞI TUTUMU VE SIRBİSTAN'IN 1459'DA TAMAMEN HÂKİMİYET ALTINA ALINMASINA KADAR KUZEY'DEKİ SEFERLERİ

1) İstanbul'un Sultan Mehmed tarafından yeniden inşası. Yeni iskânlar. Patrik seçimi

Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra ilk ve en önemli düşüncesi bu şehri yeniden inşa etmek oldu. Bu hususa verdiği önemin, maddî ve manevî-siyasî olmak üzere iki yönü vardı. Bizans İmparatorluğu'nun bundan böyle Osmanlı padişahlarının ikamet edeceği muhteşem harabeleri üzerinde yeni bir yaşam yaratmak ve eski kalıntılarla yeni unsurları birleştirerek, gelecek zamanlar için herşeyi farklı bir şekilde düzenlemek üzere temellerin atılması gerekiyordu.

İstanbul, maddî açıdan uzun süren kuşatmadan, taarruzdan ve üç günlük yağmadan beklenebileceğinden çok daha az zarar görmüştü. Bildiğimiz kadarıyla şehir fethedildikten sonra içerisinde bulunan hiçbir kilise, hiçbir manastır veya saray kılıçla ya da ateşle yerle bir edilmedi. Sultan Mehmed, kendini şehrin tamamının sınırsız hâkimi olarak ilan ettiği şu fermanla askerlerinin yağma hırsını daha ilk günden itibaren dizginlemişti: "Hazinelerle ve esirlerinizle yetinin; evlere ise el sürmeyin; onlar bana aittir"[1]. Bu ferman o dönem-

1 Dukas, XL, 298, Bonn baskısı.

lerde Bizans'ın en güzel mimari eseri olan Ayasofya'yı ve yıkımına kısmen başlanmış birçok görkemli yapıyı kurtardı. Yalnızca surlar ve surların yakınlarında bulunan mahalleler Osmanlı toplarının ateşi altında değişik yerlerinden yıkılmıştı ve acilen yeniden inşa edilmeleri gerekiyordu.

Sultan Mehmed bu yerlerin yeniden inşasını düşünmeden önce, atalarını örnek alarak, İslâm'a ve halkın düşüncesine uygun olarak Ayasofya'yı camiye dönüştürerek Bizans'ın eski merkezini âdeta kutsadı. Şehir fethedildikten dört gün sonra, bu kilisenin burçlarından Cuma günü ilk kez Peygamber onuruna ve şehrin hâkimi olarak padişah adına çan sesi yerine Müslümanları Cuma namazına çağıran ezan okundu[2]. Diğer kiliseler daha sonra teker teker camiye dönüştürüldü. İçleri temizlendi, resimler ve heykeller çıkartıldı, Müslümanların namaz kılarken yüzlerini dönecekleri mihraplar yapıldı. Aşağıda göreceğimiz gibi sadece tek bir kilise Hristiyanların ayinlerini yapabilmeleri için patriğe teslim edildi. İçinde oturanlarca çoktan terkedilmiş sayısız manastır kısmen dervişler tarafından zaptedildi, kısmen zanaatkârlar için atölyeler hâline getirildi ya da evlere dönüştürüldü[3].

Şimdilik yeni yapılar inşa edilmedi, zira Sultan Mehmed şehir fethedildikten yirmi gün sonra, 18 Haziran'da saray efradıyla birlikte, yanında Bizans'ın asillerinin soyundan gelen birçok köle ile Edirne'ye geri döndü. Eski Saray adıyla bilinen ve Sultan Mehmed'in İstanbul'da ilk ikameti olan yeni sarayın inşasına ancak ertesi yıl başlandı. Yaklaşık 1.500 kişiden oluşan küçük bir yeniçeri birliği, bir subaşının emri altında İstanbul'un ilk Osmanlı muhafız kıtasını oluşturuyordu[4].

Bu arada, İstanbul'da kaldığı ilk günlerde temelleri bizzat Sultan Mehmed tarafından atılan şehrin yeniden iskânı oldukça büyük ilerlemeler göstermişti. Zor kullanımı ve zekice yürütülen bir siyaset, güçlüklerle dolu bu

---

2 Sadeddin, Galland çevirisi, Msc. de la Bibl. Royale T. II, s. 174: "Şehrin alınmasını takip eden ilk Cuma günü Ayasofya'da ilk namaz kılındı ve bu sırada hükümdar olarak sultan adına burada hutbe okundu".

3 Dukas, s. 318, Bonn baskısı.

4 Pera'dan yazılmış mektup, 23 Haziran 1453 ve Angelus Joes (muhtemelen Ioannes) imzasını taşır, *Piéces diplomatiques tirées des Archives de la République de Gènes*, Mr. Silvestre de Sacy, *Notices et extraits des Manucrits de la Bibliothèque du Roi*, T. XI, s. 77. Bu mektup muhtemelen o dönemin Pera podestası tarafından yazılmış olup, bu koloninin İstanbul'un fethinden sonraki ilk günlerdeki durumu hakkında başka hiçbir yerde bulunmayan ilginç ayrıntılar içermektedir.

çalışmada birarada kullanıldı. Sultan Mehmed, şehre güvenilir insanlar yerleştirebilmek için, şehrin ilk komutanı olan [Karışdıran] Süleyman Bey'e surlarla istihkâmların tamir ve yeniden inşası için gerekli işçileri aileleriyle birlikte Anadolu ve Avrupa'daki yakın eyaletlerden zorla buraya çekme emri verdi. Padişahın emirlerine direnenler anında ölümle cezalandırılacaktı. Böylece Eylül'e kadar bilhassa Karadeniz kıyılarındaki şehirlerden 5 bin kadar Hristiyan ve Osmanlı ailesi İstanbul'a getirildi[5]. İlhak edilen topraklardaki nüfusun bir kısmının ıssızlaşan başkentin tekrar insanla doldurulmasında kullanıldığı bu sistem, bir kez başladıktan sonra ve zorunluluktan daha sonraları da geçerliliğini koruyarak, bilhassa Sultan Mehmed'in geniş kapsamlı fetihlerinde neredeyse sürekli olarak uygulanmaya başlandı.

Mesela 1454'de Sırbistan üzerine yapılan ilk seferden hemen sonra aynı şekilde 4 bin Sırp esir İstanbul'da ve çevresinde iskân edildi[6]. Daha sonraları, Mora'daki Bizans despotluk idaresi sona erdikten sonra 2 bin Moralı aile İstanbul'a gitmek zorunda kaldı[7]. Cenevizlilerin Karadeniz'deki en verimli kolonilerinden biri olan Amasra, Osmanlı'nın eline geçtikten sonra, nüfusunun İstanbul'un insansız kalan mahallelerini canlandırmak üzere bu şehre götürülen üçte ikisini kaybetti[8]. Kefe, Eski ve Yeni Foça, Trabzon, Sinop, Ege Denizi'nde bilhassa Eğriboz, Taşöz, Semadirek, vs. gibi bir kalemde bütün nüfusunu kaybedip ıssızlaşan birkaç ada da aynı akıbete uğradı. Edirne'den de hemen daha ilk yıllarda büyük sayıda insan istekleri dışında olarak İstanbul'a getirildi ve böylece sonunda İstanbul'un tekrar iskânı için kendisine düşen payı ödememiş olan neredeyse hiçbir önemli Osmanlı şehri, hiçbir Osmanlı bölgesi ve hiçbir Osmanlı adası kalmadı[9].

Bizans Rum unsuru, her türlü ülkeden ve her türlü halktan buraya getirilen bu tuhaf karışım arasında daha ilk başlarda sonraki yıllarda gerek başkentteki gerekse eyaletlerdeki Osmanlılar nezdindeki kendisine mahsus konumlarını önemli ölçüde belirleyen kesin bir üstünlüğe sahip oldu. Yeni gelenlerin büyük bir kısmının Bizanslı Rumlardan olmasının yanısıra, köle olarak götürüldüğü söylenen 60 bin kişi dışında, İstanbul'un kendi halkı da düşünüldüğü

5 Dukas, s. 313; Sadeddin, s. 174; Sfrancis, III, c. 11, s. 308.

6 Dukas, s. 317.

7 *Aynı eser*, s. 340.

8 Chalkokondylas, I. IX, s. 245.

9 Chalkokondylas, I. IX, s. 240 ve 264. Karşılaştırma için "Historia politica Constantinopoleos", Mart. Crusii, *Turcograecia* L. I, s. 13, 14, 25, 31.

gibi tamamen ve genel olarak yok edilmemişti. İstanbul nüfusunun büyük bir bölümü daha ilk dönemlerde tekrar İstanbul'a geri döndü ve en önemlisi de bu geri dönüş Sultan Mehmed tarafından bizzat istenmiş ve desteklenmişti.

İstanbul'un fethinden üç gün sonra bu amaçla tellalları aracılığıyla her yerde, ister üst tabakadan ister alt tabakadan olsun, korkudan saklanan veya kuşatma öncesinde ya da sırasında evlerini terkeden İstanbul halkının şehre geri dönmekte serbest olduğunu ve tıpkı daha önce olduğu gibi atalarının geleneklerine ve dinine uygun olarak huzur içinde, hiçbir saldırıya uğramadan yaşayabileceklerini duyurdu[10]. Bu çağrı etkisini gösterdi. Osmanlıların kılıçlarından ve esaretten kurtulan birçok kaçakta sonunda vatanlarına duydukları bağlılık, padişahın intikamına ve gaddarlığına karşı duydukları korkuya galip geldi. Birçoğu Osmanlı'nın boyunduruğunu ve İstanbul'da yaşamanın tehlikelerini ebedî bir sürgünün acılarına yeğliyordu. Padişahın vaatlerine güvenerek saklandıkları yerlerden çıkanları bir süre sonra önceleri çekinenler de takip etti ve kölelikten kurtulmak için gerekli paraya sahip olanların çoğu da muhtemelen daha sonra birer birer İstanbul'a döndü. Böylece ilk başlarda henüz zayıf Osmanlı halkı karşısında burada daha kesin çizgilere sahip bir kilise teşkilatıyla sağlam bir dayanak ve gelecek için güvenilir manevî bir tutum kazanan Hristiyan Rum cemaati toparlanarak, çok hızlı bir şekilde tekrar güç kazandı.

Sultan Mehmed, kendi emri ya da en azından kesin onayı üzerine daha ilk zamanlarda yapılan patrik seçimiyle bu teşkilatlanmanın temelini attı. Bu hususta aktarılanlara göre, Sultan Mehmed şehri fethettikten sonra kendisine biat edenler arasında patriğin yokluğunu farketti, buna sinirlendi ve herhangi bir patriğin mevcut olmadığını öğrendikten sonra derhal eski gelenek ve göreneklere uygun olarak yeni bir patrik seçilmesini istedi. Soylular sınıfından te-

10 Sfrancis, III, 11, s. 304. Sansovino, *"Historia universale de' Turchi"*de *Della origine de' Principi Turchi*, L. I, fol. 163 v. altında Spandugino Cantacuscino'nun ifadesine istinaden, Sultan Mehmed başlangıçta yalnızca Bizans soylularına çağrıda bulunuyormuş ve bunu yalnızca Bizanslı soylulardan kalanları İstanbul'a çekmek ve onları burada öldürmek niyetiyle yapıyormuş gibi bir intiba yaratılmaktadır. Hâlbuki güvenilir hiçbir kaynakta böyle bir niyetten en ufak bir iz bile yoktur. Ayrıca Sultan Mehmed'in bilhassa patriğe karşı davranışları buna hiçbir şekilde uymayacağından, tarihi güvenilirlik açısından zaten çok fazla güven duyulmayan Cantacuscino'nun ifadesi muhtemelen yalnızca ilk iki gün içinde, yukarıda belirttiğimiz gibi, gerçekten de Bizans saray soylularının idam edilmesiyle bağlantılıdır ve burada keyfî bir biçimde genelleştirilmiş ve saptırılmıştır.

sadüfen hazır bulunan vekillerden ve ruhbanlardan birkaç kişi bu amaçla acilen bir Ruhbanlar Konseyi oluşturdular ve kısa süren görüşmelerden sonra, Henotiklerin* en ateşli karşıtı olup ruhanî kutsamayı bile almamış bilgin Georgios Scholarios'u ya da nâm-ı diğer [II.] Gennadios'u seçtiler. Bu fırsatı kullanarak tamamen Bizans imparatorunun yerine geçmek isteyen Sultan Mehmed, yeni patriği yanına çağırttı, onurlarla karşıladı, kendi masasına oturttu, bir süre Hristiyan dininin yapısı ve özellikleri hakkında konuştu, patriğin ve topluluğunun geleceği hakkında birçok rahatlatıcı vaatte bulundu.

Sultan Mehmed, patrik seçiminin asıl gerekli kutsanmışlığı ve resmî onayı aldığı geleneksel törende de hiçbir şeyin değiştirilmemesini, hiçbir şeyin ihmal edilmemesini istedi. Tıpkı eskiden Paleologların seleflerine seçildikten sonra törenlerle huzura gelmeleri üzerine incilerle ve değerli taşlarla zengince süslenmiş altından bir âsâ vermeleri gibi, Sultan Mehmed şimdi Georgios'a huzurundan ayrılırken en az onun kadar değerli benzer bir âsâ verdi, sarayın kapısına kadar bizzat eşlik etti, onu burada görkemli, zengin bir eyerle beyaz renkli ipekten değerli ve altınla işlenmiş bir örtüye sahip bir ata bindirerek saray efradına patriği törenlerle sarayına götürmelerini emretti. Sultan Mehmed'in bile uymakta sakınca görmediği Bizans teşrifat kuralları bunu gerektiriyordu.

Sadece merasim alayının yönü bu defa öncekilerden farklıydı, zira Patrikhane'nin merkezi bundan böyle Ayasofya yerine küçük Havariyun Kilisesi olacaktı. Ortodoks Hristiyanların başı olan Gennadios, vezirlerden, paşalardan, beylerden, yeniçerilerden ve dervişlerden oluşan fevkalade bir alayın arasında buraya getirildi. Ancak güvenilir olmayan ve neredeyse tamamen terkedilmiş bu yerde çok fazla kalmadı. Hristiyanların çoğunun yakınlarında yerleşmiş olduğu Meryem Ana Manastırı'nı [Pammakaristos Kilisesi/şimdiki Fethiye Camii] talep etti ve bu manastır hiçbir zorluk çıkartılmadan kendisine verildi. Burada Osmanlıların gazabından kaçmayı başaran birkaç rahibe Trullos'taki Aziz Ioannes Manastırı'na nakledildi ve Meryem Ana Kilisesi'nin yanında bulunan saray bu tarihten sonra Patrikhane olarak kullanıldı[11].

---

* Doğu ve Batı kiliselerinin birkeştirilmesine taraftar olanlar (çn).

11 Sfrancis, III, 11, s. 304-307. Burada bilhassa patrik seçiminde her zaman uygulanan merasim hakkında ayrıntılı bilgiler bulunabilir. Mart. Crusii, *Turcograecia*, s. 107-120'de Patriarchica Constantinopoleos historia. Gennadios'un Sultan Mehmed'in karşısında yaptığı söylenen ve burada geniş bir kapsamda Türkçe çevirisi ile verilen uzun itikad beyanı muhtemelen tam özgün değildir.

Eski görkemini kaybetmiş olsa da, patriğin buradaki konumu önceleri bilhassa Sultan Mehmed'in kendisine düşmanca yaklaşmaya niyetli olmamasından dolayı oldukça rahattı. Sultan Mehmed aksine patriğe ve topluluğuna gerekli korumayı sağladı, Hristiyanların takip edilmesini ağır cezalar koyarak yasakladı ve Gennadios'a yalnızca patrikle haleflerine değil kendisine tâbi olan bütün piskoposlara da koruma sağlayan, eski haklarını ve gelirlerini geri veren, ebediyen vergilerden ve harçlardan muafiyet sağlayan resmî bir ferman verdi[12].

Bilhassa vergiler ve harçlar hususunda Gennadios'un ve sonraki iki halefi olan [II.] Isidoros ve [I.] Ioasaf'ın patriklikleri döneminde hiçbir değişiklik olmadı. Ioasaf gerçi musahiblerinden birinin yasal olmayan evliliğini kutsamayı reddettiği için padişah tarafından görevinden alındı ve sakalı kesilerek İstanbul'dan kovuldu, fakat [II.] Markos adındaki halefinin seçilmesi eskiden olduğu gibi padişahın müdahalesi olmadan ve herhangi bir harç ödenmeden gerçekleşti. Ancak seçilmesini taraftarlarının selefine karşı yürüttükleri bir entrikaya borçlu olan beşinci patrik Trabzonlu [I.] Simeon ruhanî yönetiminin güvenliğini, daha önce yapılan bir anlaşma uyarınca göreve geldikten hemen sonra hediye adı altında padişaha gönderdiği 1000 duka altını karşılığında satın aldı[13].

Bu, daha sonraları önemli ölçüde artırılan ve nihayet yasal bir harca dönüştürülerek, Patrikhane'nin başlangıçta Osmanlı İmparatorluğu tarafından hiçbir tereddüt gösterilmeden tanınan bağımsız konumunu yok eden rahatsız edici haracın başlangıcı oldu. Bu noktada bilhassa üzerinde durulması gereken husus, bu haracın ne oluşumu ne de daha sonra yükseltilmesinin padişahın Patrikhane'ye bir kez tanıdığı haklara ve özgürlüklere keyfî veya zorla hiçbir müdahalesinin sonucu olmadığı, aksine Patrikhane'den kaynaklandığı ve Rumların kısa bir süre sonra kendi çıkarları için suistimal edecekleri bu en yüksek ruhanî makamın kullanıldığı basit entrikalar ve ayak oyunlarıyla doğrudan ilişkili olduğudur. Simeon'un doğrudan halefi olan Filibe Başpiskoposu [I.] Dionisios,

---

12 Sfrancis, s. 308: "...Patriğe, onu kimsenin rahatsız etmemesi, ona kimsenin karşı gelmemesi ve ayrıca onun tehlikeye karşı vergiden muaf ve dokunulmaz olması için yazılı olarak altına imza atılmış emir de verdi. Ve böylece ona özgürlük vererek, o ve ondan sonra o çağda yaşayan patrikler ve onun denetimi altında bulunan piskoposlar da aynı duruma sahip olur ". *Turcograecia,* s. 119-120'de Sultan Mehmed'in Hristiyanların takip edilmesini bilhassa yasakladığı söylenmektedir.

13 *Turcograecia*, s. 121-125.

patrikliğe getirilişini bu hasetliklerle dolu durumlara borçluydu ve 1000 duka altını yerine padişahın hazinesine 2 bin duka altını ödedi[14]. Bir sonraki seçimde bu tutar yasal olarak belirlenen bir harç kabul edilerek, resmen talep edildi. Zira ikinci kez seçilen Simeon, tıpkı eskisi gibi padişahın hazinesine zoraki bir hediye olarak 1000 altın gönderince, kendisine vergi kayıtlarından selefinin bunun iki katını ödediğinin anlaşıldığını, dolayısıyla tutarın azaltılmasına izin verilemeyeceğini bildirdiler. Simeon bu parayı tabii ki hiç itiraz etmeden ödedi[15].

Ancak bir süre sonra bu göreve başlama ücretlerine Patrikhane'ye yeni bir yük getiren yıllık haraç da eklendi. Bu haraç da tıpkı diğeri gibi padişah tarafından talep edilmemiş, aksine benzer entrikaların ve adiliklerin sonucu olarak başlangıçta gönüllü olarak sunulmuş ve ödenmişti. Zira Trabzonlu Simeon'un üç yıllık ikinci patrikliğinde [I.] Rafael adında Sırp asıllı bir keşiş Osmanlı sarayına gelmiş, güzel sözlerle ve rüşvetle en nüfûzlu vezirleri teker teker yanına çekmiş ve nihayet, tamamen emin olduktan sonra, patriklik makamına getirildiği takdirde göreve başlayınca ödenmekte olan 2 bin duka altınının yanısıra her yıl aynı tutarda haraç ödemeye hazır olduğunu bildirmişti. Padişah, vezirlerinin bu amaçla kendisine yönlendirdikleri sözlerini dinleyip, Simeon'u ikinci kez zorla makamından aldı ve yerine Rafael'i getirdi. Rafael gerçi yükümlülüklerini yerine getiremediği için bir yıl sonra tekrar makamından alındı ve hapse atıldı, ama yıllık haraç bundan böyle bir süre sonra haracın önemli ölçüde artırılmasına bile ses çıkaramayacak olan haleflerine miras kaldı[16]. Yine de bu artış Sultan Mehmed'in İstanbul'daki bu ruhanî makama tam dokuz patriğin çıktığı hükümdarlığı sırasında yapılmadı, haleflerinin dönemlerine aitti; II. Bâyezid döneminde yıllık haraç 3.500 duka altını olarak belirlenirken, buna Kanuni Sultan Süleyman döneminde 600 duka altını daha eklendi ve böylece Patrikhane'nin Osmanlı İmparatorluğu'na 16. yüzyılın ortalarında yıllık ödemelerin tutarı 4100 dukaya kadar çıktı[17].

Aşağıda bu durumların patriğin daha sonraki zamanlarda Osmanlı'ya karşı olan konumu üzerinde ne gibi etkiler yaptığını göreceğiz; ancak şimdilik sadece başlangıçtaki fevkalade müspet durumunu inceleyeceğiz. Zira Sultan Mehmed, vergi muafiyetinin ve ilk zamanlarda patrik seçimini tamamen ba-

---

14 *Aynı yer*, s. 126.

15 *Turcograecia*, s. 129.

16 *Aynı yer*, s. 130-131.

17 *Turcograecia*, s. 143, 145, 154, 164.

ğımsız bir şekilde yürüten Ruhban Konseyi'nin bağımsızlığının yanısıra patrik ve topluluğuna, kısa bir süre sonra kısıtlansa ve kısmen tamamen unutulsa da başlangıçta Rumların ayrı tutulan kilise topluluğuna, Osmanlı tarafından resmen tanınan belirli bazı imtiyazlar da öngörmüştü. Rumlara bilhassa kendilerine bırakılan kiliseleri muhafaza edebilecekleri, ayinlerini rahatsız edilmeden yapabilecekleri, bu ayinlerle bağlantılı faaliyetlerde bulunabilecekleri, bilhassa İstanbul Fener'de kendilerine tahsis edilen yerde Paskalya Bayramı'nı hiçbir engelle karşılaşmadan kutlayabilecekleri garanti edildi.

Patrikhane'nin bu şekilde devam ettirilmesi sadece kilise topluluğunu değil Bizanslı Rumların millî ve siyasî varlığını da kurtarmıştı. Bizans imparatorluk tahtını yerle bir eden fırtınadan kurtulan herşey, eski ünlü hanedanların son üyeleri, Bizans sarayının eski görkemi, en aşağı entrikalara ve oyunlara karışacak kadar fakirleşmiş ve ahlakî yönden çökmüş bir sarayın dar çevresinde kendisine geniş bir alan bulan modası geçmiş görgü kurallarının harabeleri: Tüm bunlar Patrikhane'de bir birleşme noktası bulmuş ve haçın koruması altında daha sonraki zamanların baskısı altında bile asla tamamen çökmeyen, asla yok edilemeyen yeni ve özgün bir yaşama kavuşmuştu. Patrik tek kelimeyle milletin yalnızca ruhanî lideri değil, bir bakıma siyasî lideri hâline de gelmişti ve böylece Osmanlılar tarafından ilhak edilen eyaletler üzerinde önemli bir nüfûza sahip oldu. Dünyevî nüfûzu padişahların zorlamalarından ziyade Patrikhane'nin Bizans dönemlerinden kalma en üzücü mirası olan entrikalardan dolayı kısa bir süre sonra önemli ölçüde kısıtlanmamış ve temelden sarsılmamış olsaydı zamanla belirli bir aşamada dünya tarihi için önemini muhafaza etmiş olurdu.

Patriğin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı konumunun zaman içerisinde nasıl şekillendiğini ve geliştiğini ileride yeri gelince tekrar ele alacağız. Başlangıçta belirlenen konumu şüphesiz sadece insanlığın ve Sultan Mehmed'in Hristiyan dini ile Hristiyanlara gösterdiği saygının bir eseri değildi. Bunda ince ve zekice yürütülen bir siyasetin de payı vardı. Sapkınların başı olan Gennadios'un seçilmesi bile buna bir örnekti, zira bu seçim şeklen Sultan Mehmed tarafından bizzat yapılmamış olsa da doğrudan onun etkisi altında gerçekleşmişti ve Bizanslıların Latinlere karşı derinlerde kök salmış nefretini, Batı'nın Ortodoks Kilisesi'ne karşı düşmanca konumunu beslemeye ve muhafaza etmeye yönelikti.

Bu zekice uygulanan tedbir bu açıdan etkisini mutlaka gösterecekti. Doğudaki Ortodoks ve batıdaki Katolik Hristiyanlar arasındaki manevî ve dini bölünme, bu iki kilisenin barışmasını ve birleşmesini sağlayabilecek olan bir felaketten çok daha büyüktü. Zıddiyet başlarına gelen felaketten sonra da devam etti, kısa bir süre sonra ise bütün gücüyle tekrar gün yüzüne çıktı ve tıpkı eskisi gibi siyasî bir karaktere sahip oldu. Sultan Mehmed, bunu daha baştan beri anlamış ve kendi çıkarı için kullanmıştı. Rum ruhban sınıfı her yerde papanın ruhanî hâkimiyeti altına girmektense Osmanlı'nın tarafını tutmayı yeğliyordu ve bilhassa Osmanlı'nın etkisi altında eskiden Bizans İmparatorluğu'na ait toprakların birçok yerinde, zamanla Osmanlı padişahının hâkimiyetinin, mesela yalnızca bedenleri değil ruhları da zincire vurmaya çalışan Venedik Cumhuriyeti'nin nefretle karşılanan hâkimiyetinden daha iyi olduğu düşüncesi gelişti. Bilhassa bu ilişkilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da genişlemesine ve sağlamlaştırılmasına dair tarihinde önemli bir an olarak özellikle incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Sultan Mehmed'in Fener Rum Patrikhanesi'ni tekrar hayata geçirmesinin muhtemelen bir de maddî avantajları vardı, zira İstanbul'un Bizanslı Rum halkıyla tekrar iskânını amaçlıyorsa, amacına ulaşmasının en emin yolu bu idi[18]. Fener Rum patriğinin emniyet altındaki konumu ve mevcudiyeti, bilhassa üst tabakalardan olmak üzere, birçok Rum'un İstanbul'a gelmesine sebep oldu ve varlıklarıyla gelecekleri için yeterli bir garanti veriyorlarmış gibi göründüğünden çok geçmeden Patrikhane'nin çevresinde akıbetleri başlangıçta hiç de düşündüğümüz kadar sert olmayan ve Fenerliler adı altında daha sonraki zamanların baskısı altında bile zenginliklere ve belirli bir güce ulaşan, bunlar aracılığıyla tekrar siyasî bir konuma yükselmeyi başaran Bizanslı soylularından oluşan dikkate değer bir nüfus toplandı.

Sultan Mehmed, daha İstanbul'da ilk ikameti esnasında bakışlarını yakın çevresine çevirdi. İstanbul'un fethine kadar, mesela Silivri ve Bigados gibi, Bizanslı muhafız kıtalarının elinde bulunan daha küçük kaleler ilk günlerde

---

18 Sfrancis, s. 308'de; *Turcograecia*, s. 107'de "Historia ecclesiastica" patrikliğin Sultan Mehmed tarafından tekrar kurulmasını bu şekilde yorumlamaktadır. İkincisinde şöyle denmektedir: "Ki o, meint jener, Hristiyanları mahveden, kurnaz, hilekâr, iki yüzlü, bunları Tanrı sevgisi ve iyilik için yapmıyor; Hristiyanların emirlerini dinleyip, şehirde toparlanarak orada kalmaları için yapıyor".

herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim olmuşlardı[19]. Sonra bilhassa Ceneviz kolonisi olan Galata veya Pera dikkatini çekti. Ancak burada yaptıklarını en iyisi Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünden beri Batılı güçlere karşı konumunu önemli ölçüde etkileyen durumlarla bir bütün içinde alalım.

2) Sultan Mehmed'in Batılı güçlere karşı konumu. Osmanlılara karşı yapılacak genel bir Haçlı Seferi için yeni ve başarısız teşebbüsler

İstanbul'un fethine ilişkin ilk haber, İstanbul Limanı'ndan neredeyse boş bir şekilde kaçmayı başaran Venedik gemileriyle fetihten üç gün sonra Eğriboz'a ulaştırıldı. Felaket haberi buradan hızlı bir şekilde her yere yayıldı. Yarattığı etki tarif edilemezdi. Herkes her an bir Osmanlı filosunun çıkageldiğini görüyordu ve kurtulmanın mümkün olmadığından yakınılıyordu. Yakınlardaki bölgelerde, Mora Yarımadası'nda, Ege adalarında halkın tamamı acilen kaçmaya hazırlandı ve Osmanlı yelkenlerinin görüldüğüne dair ilk işarette batıya doğru yola çıkmak üzere büyük kitleler hâlinde sahile üşüştü. Mora Yarımadası'nın Bizanslı despotları, Bizans imparatorunun kardeşleri Thomas ve Dimitrios bile her yere hâkim olan korku dalgasına kapıldılar ve güçsüz askerî kuvvetleriyle son bir onurlu mücadeleye girişmektense evlerinden, saraylarından ve hükümdarlıklarından vazgeçmeyi yeğleyerek gemilere bindiler ve İtalya'ya kaçmaya çalıştılar[20]. Bu korku dalgası içinde birkaç gün geçti. Hiçbir yerde herhangi bir Osmanlı gemisi görünmüyordu. İnsanlar tekrar toparlandılar ve daha sâkin bir şekilde düşünecek cesarete tekrar kavuştular. Nihayet Sultan Mehmed'in ordusuyla İstanbul'dan tekrar Edirne'ye döndüğü ve donanmasını şimdilik Anadolu sahillerinde bıraktığı öğrenildi.

Böylece en azından yakın gelecek konusunda biraz sakinleştikten sonra, komşu bölgelerin ve adaların hükümdarlarıyla beyleri ya bizzat ya da elçileri aracılığıyla Sultan Mehmed'i bu büyük fethi hususunda tebrik etmek ve gelecekteki teveccühünü zengin hediyelerle satın almak için sıraya girdiler. Ne var ki Sultan Mehmed'in bununla yetinmeye niyeti yoktu, zira hükümdarlar veya

19 Sadeddin, s. 174.
20 Chalkokondylas, L. VIII, 212.

elçileri korkudan titreyerek Edirne'de tahtına yaklaştıklarında[21] tebriklerini ve hediyelerini kabul ettiyse de artık hepsinin hâkimi olduğunun göstergesi olarak, her birinden yıllık haraç ödemelerini veya düzenli olarak yüce kapısında görünmelerini istedi. Bilhassa hediye olarak Sultan Mehmed'in tahtının basamaklarına 10 bin altın bırakan, karşılığında ise barış ve dostluk sözü alan Mora Yarımadası despotları herkesten önce ve hiçbir itirazda bulunmadan bu talebi yerine getirdiler[22]. Sakız Adası ve Midilli (Lesbos/ Metelino) Adası hükümdarları, birisi 6 bin duka altını ve diğeri de yarısı olmak üzere, yıllık haraç ödemek zorunda kaldılar. Trabzon Rum imparatoru da İstanbul'a çağrıldı, bizzat ya da elçileri aracılığıyla huzura çıkarak kendisi ve Karadeniz'de Osmanlılar tarafından henüz ilhak edilmemiş sahil boyları için yıllık 2 bin altın haracın yanısıra her yıl belirlenen bir tarihte padişahın sarayında hazır bulunma yükümlülüğünü üstlendi. Nihayet Sırp despotu da Osmanlı padişahıyla kurmak istediği iyi ilişkileri yıllık 12 bin duka altını haraçla satın almak zorunda kaldı[23].

Osmanlı padişahının korkunç gücüne karşı duyulan ve komşu ülkelerin küçük hükümdarlarının bu şekilde kalan siyasî bağımsızlıklarını da ellerinden alan korku, İstanbul'un fethine ilişkin haberlerle birlikte kısmen Batı'ya da sıçradı. Bilhassa İstanbul'un fethinden dolayı büyük zararlara uğrayan ve Doğu Akdeniz'deki ticaretleriyle mülkleri için endişe duymaya başlayan deniz güçleri üzerindeki etkisi çok büyüktü. 29 Haziran'da muhtemelen Eğriboz'dan buraya bu üzücü hadisenin haberini getiren bir yazı geldiğinde Venedik'te ağıtlar yakılmaya başlandı[24]. Hızlı ve enerjik bir kişi olan yaşlı Doj Francesco Foscari anında Senato'yu topladı, törensel bir sessizlik içinde Onlar Konseyi'nin sekreteri Luigi Bevazan'a gelen mektubu okuttu ve Venedik'in İstanbul'da yaşadığı utancın öcünü almak için bir an bile tereddüt etmeden Türklere karşı savaşın hemen başlatılması gerektiğini, aksi takdirde yeterince ihmal edilmiş bu

21 Dukas, s. 314, Bonn baskısı: "Şehrin alınması esnasında o tiran kendini beğenmiş, kibirli ve halkı küçümser bir şekilde oturuyorken, Hristiyanların ileri gelenleri de korkmuş ve bununla birlikte geleceğin onlara ne getireceğini de kabullenmiş şekilde duruyorlardı ".

22 Dukas*, aynı yer*. Chalkokondylas, VIII, 215. Burada bilhassa barışın yapıldığı söylenmektedir; ancak 10 bin duka altınının kalıcı bir yıllık haraca çevrildiğinden hiçbir yerde kesin olarak bahsedilmemektedir.

23 Dukas, s. 314. Chalkokondylas, IX, 248; burada Trabzon'un haracının daha sonra 3 bin duka altınına yükseltildiği söylenmektedir.

24 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi, Murat*, ss. T. XXII, s. 1151: "Venedik'te büyük üzüntü yarattı".

ateşin daha da yayılacağını ve çok geçmeden herşeyi yutacağını belirttiği uzun ve etkileyici bir konuşma yaptı[25]. Ne var ki konuşması istediği etkiyi yapmadı. Daha sâkin kafalar bu konuşmanın heyecanına kapılmadılar, acele etmek istemediler; Osmanlı padişahının zor kullanımını, Venedik bayrağına yapılan saygısızca muameleyi, Venedik balyosuyla oğlunun öldürülmesini ve Venedik vatandaşlarının kayıplarını mevcut barışı bozmak ve bir savaşta daha fazlasını riske atmak için yeterli bir sebep olarak görmüyorlardı. Aksine Osmanlı padişahıyla iyi ilişkiler içinde olmaya bakılmalıydı, böylece Venedik Cumhuriyeti en azından gelecek için bu kötü durumda elde edilebildiği kadarıyla bazı menfaatleri sağlama alabilirdi.

Bu görüş galip geldi ve böylece Pregadilerin* uzun süren müzakerelerinden sonra şimdilik yalnızca Osmanlı padişahına bir elçi gönderilmesine ve bu elçinin mevcut barış çerçevesinde İstanbul'un fethi sırasında esir alınan Venediklilerin serbest bırakılmasını istemesine karar verildi. Bu esnada Sultan Mehmed'in tutumu da belli olacaktı. Yine de aynı zamanda donanma kumandanı Iacopo Loredano'ya bilhassa Osmanlı'nın saldırılarına maruz kalacakmış gibi görünen Eğriboz'u korumak üzere 12 kadırga ile Doğu Akdeniz'e yelken açma emri verildi[26]. Sürtüşmelerden ne pahasına olursa olsun kaçınılacaktı ve kendini bu açıdan iyice güvenceye almak için Edirne'ye elçi olarak giden Bartolomeo Marcello'ya aynı zamanda Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla gelecekteki ilişkilerini düzenleyecek ve her açıdan daha sağlam temellere dayanacak yeni bir barış için müzakerelerde bulunma görevi verildi.

---

25 Venedikli kaynaklar, bilhassa Marino Sanuto, Francesco Foscarini'nin bu konuşmasından haberdar değildirler; ancak Francesco Filelfo, *Epist.* L. XIX, bilhassa Raynaldi, *Annal. Eccles.* T. IX, s. 618'de bu husustan kesin olarak bahsetmektedir: "Onun (Foscari), nitekim, Konstantinopolis kentinin alındığını ilk duyduğunda Senato'yu toplayıp, böyle bir olayın öfkesiyle, her zaman olduğu gibi sert, ağır ve acıklı bir konuşma yaptıktan sonra, artık hiç tereddüt edilmemesi gerektiğini, ihmal edilen yangın genişleyerek herşeyi yakmadan önce, derhal Türklere karşı savaş başlatılmasını tavsiye ettiği anlatılır...Eğer düşüncesi dikkate alınmazsa, eğer karışıklıktan çok akla uyulmazsa, düşmanların bu zamanda bizi bu güne kadar tehdit eden dehşeti, tümüyle herşeyin soluğunu kesecek, herşeyi yere serecekti". Bu mektup 1 Ağustos 1453 tarihli olup, Venedik dojunun bir akrabasına gönderilmiştir.

* Pregadiler: Venedik'te Senato azaları (çn).

26 Marino Sanuto, *aynı eser*, s. 1151: "Pregadi'de [Venedik Senatosu] Türk Efendi'ye [sultan], Konstantinopolis'te alınan esirlerimizi ondan isteyecek bir temsilci gönderme kararı alındı, çünkü aramızda barış vardı".

Venedik Cumhuriyeti'nin zekice siyasetinin bu hususta iki şartı gözönünde bulundurması gerekiyordu: Birincisi anakara İtalya'da komşularıyla olan anlaşmazlıkları ve ikincisi Doğu Akdeniz'de ticaret gücü olarak konumu idi. Bilindiği üzere Venedik bu dönemde Milano Dükü Francesco Sforza'yla çok da başarılı geçmeyen ve bilhassa maddî açıdan Venedik'in büyük fedakârlıklarda bulunmasını gerektiren bir savaş hâlindeydi. Osmanlı padişahına karşı yürütülecek yeni bir savaş bu şartlar altında gücünü aşar, çok geçmeden kasalarını boşaltır ve İtalya'daki konumunu çok daha tehlikeli bir hâle getirirdi. Doğuda âdeta her halükârda huzuru sağlama zorunluluğu, para sıkıntısı artarken Venedik'i öncelikle Sforza'yla barışı mümkün olduğunca hızlandırmaya zorluyordu. Gerçi Venedik, sadece cari harcamaları karşılamak için Aralık'ta olağanüstü vergiler aracılığıyla yaklaşık 1 milyon duka altını toplamak zorunda kaldıktan sonra, ertesi yılın hemen başlarında bu amaçla müzakerelerde bulunmaya başladı, ama müzakereler gittikçe uzuyordu ve ancak Nisan'da Lodi'de Milano dükü ile Venedik Cumhuriyeti arasında özel bir barışın yapılmasını sağlayarak, Venedik'in dikkatini hiçbir engelle karşılaşmadan tekrar doğudaki durumlara yöneltmesine imkân tanıdı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Venedik'in bu husustaki adımlarını belirleyen en önemli ikinci nokta, Doğu Akdeniz'deki ticaretiydi. Bilhassa bu hususta bu kritik anda kurtarılabilecek olan herşeyi kurtarmak; siyasî açıdan hiçbir şeyi önemsemeden Osmanlı yönetimi nezdinde avantajlı bir konuma sahip olarak diğer deniz güçlerinin önüne geçmek ve Venedik'i bir ticaret gücü olarak İstanbul felaketinden önce başarılı bir şekilde muhafaza ettiği seviyede tutmak zorunluydu. Venedik'in Karadeniz ve İstanbul'daki ticaret üzerindeki payı gerçi bu sularda Cenevizlilerin üstünlüğünden ötürü çok önceden oldukça kısıtlanmıştı, ancak bir bütün olarak bakıldığında Doğu Akdeniz ticaretinin neredeyse tamamı, ezelden beri bu ticaretin yönünü ve karakterini belirleyen Venediklilerin elindeydi.

15. yüzyıl başlarında, bir dizi daha küçük deniz aracının dışında her yıl 25 bin kişilik mürettebatıyla 3 binin üzerinde Venedik ticaret gemisi Akdeniz'i her yönden kaplıyordu. Venedik'in özel imtiyazlara sahip ticaret şirketleri belirli zamanlarda Venedik kadırgalarının koruması altında filolarını Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret merkezlerine, Bizans limanlarına, Kıbrıs'a ve Ermenistan'a, Suriye'ye, Mısır'a ve Berberistan'a, hatta Cenevizlilerle barış içinde yaşadıkları sürece Tana'ya ve Trabzon'a, nihayet batıda Cebelitarık Boğazı'ndan İs-

panya, Portekiz ve Fransa sahilleri boyunca İngiltere'ye ve Flandern'e kadar gönderiyorlardı.

İmtiyazlı ticaret şirketleri aracılığıyla devletin kesin kontrolü altında Doğu Akdeniz ticaretini yürütme sistemi, ciddi bir şekilde icra edilerek, kendi içinde Avrupa'nın bütün Doğu Akdeniz ticaretini Venediklilerin malı hâline getiren tekel zorunluluğunu barındırıyordu. Yabancıların bu sistemde neredeyse hiç yeri yoktu. Venedik'te Doğu Akdeniz'den gelen malları tekrar satmak üzere satın alan yabancı tüccarlar, önceleri bu malların değerinin yarısı kadar ihracat vergisi ödemek zorunda kalıyorlardı; sonraları bu vergiler kendi ticarî menfaatleri için gerekli güvenceleri sağlayamayacak gibi görünmeye başladığında, yabancı tüccarların gelen malları satın alması tamamen yasaklanarak, Venediklilerin bu amaçla yabancı tüccarlarla herhangi bir ticaret ilişkisi kurmaları da önlendi. Venedik, Cenevizlilerle yapılan savaşlar sırasında ve her iki devlet arasındaki rekabetten dolayı Karadeniz'e giden bir ticaret yolunu açık tutabilmek için çok erken zamanlarda karadan Venedik ile orada bulunan limanlar arasında bir bağlantı oluşturma teşebbüsünde bulunmuştu. Bu amaçla Bulgaristan ve Bosna krallarıyla yapılan antlaşmalardan daha 1346 ve 1352 yıllarında bahsedilmekte olup, Bosna kralıyla yapılan antlaşma 1444'de, İstanbul'un fethinden bir süre önce yenilenmişti[27].

Venediklilerin 15. yüzyılın ortalarında Doğu Akdeniz'deki ticaretlerinin burada daha kapsamlı olarak inceleyemeyeceğimiz durumu hakkındaki bu kısa bilgiler bile Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin ne kadar tehlikeli bir durumda olduğunu kanıtlamaya yeter. Son zamanlarda, büyük bir beceri ve sert bir uygulama üzerine kurulmuş olan bu Doğu Akdeniz ticaret sistemini önemli ölçüde tehlikeye atan bazı olaylar meydana geldiğinden, Venedik mevcut gelişmeler karşısında çıkarlarını korumak zorundaydı.

Mesela 1442'de bütün Venedikli tüccarlar bir anda Mısır'dan kovulmuşlardı ve orada sahip oldukları malvarlıklarının tümüne el konulmuştu. Ancak İstanbul'un fethinden uzun bir süre sonra, 1461'de Venedik o dönemlerde Sultan Mehmed ve Mısır sultanı arasındaki gerginlikten zekice yararlanarak

27 Venediklilerin o dönemlerde Doğu Akdeniz'deki ticaretleri hakkında ilginç bilgiler için bk. J. M. Pardessus, *Tableau du commerce antérieurement à la decouverte de l'Amérique, servant d'introduction à la collection des lois maritimes*, Paris 1834, III. Part, s. 73 ve devamı. Bu eser, deniz kanunlarıyla ilgili külliyatın ilk üç cildinin giriş kısımlarının baskısı olup, sadece az sayıda basılmıştır ve satışa sunulmuştur.

Venedik'in Mısır'la ilişkilerini tekrar eski hâline getirmeyi başarmıştı. Hatta Mısır'da kaybettiklerinin yerine daha İstanbul'un fethi zamanında Karadeniz'de başka mülkler edinebilmeyi bile umut ediyordu, zira oradaki kolonilerin ve Cenevizlilerin o bölgede çöken Doğu Akdeniz ticaretinin tamamen yok oluşu bu felaketin ilk ve kaçınılmaz sonucuydu ve bu yüzden önemli olan, mevcut durumu kullanarak Osmanlı padişahıyla yapılacak antlaşmalar sayesinde Cenevizlilere karşı Venedik'e gelecekte Karadeniz'de ticaret serbestliği sağlayacak bazı avantajlar elde etmekti.

Tabii ki herşey Galata'daki Cenevizlilerin İstanbul'un yeni efendisine karşı nasıl bir tavır takınacaklarına bağlıydı. Geçmiş ve Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettikten sonra Galata'yla ilgili aldığı ilk tedbirler, Cenevizlilere Anadolu sahillerinde, Ege adalarında, Boğaz'da ve Karadeniz'de iyi bir gelecek sağlayacakmış gibi görünüyordu. Ancak ne bu kolonilerin, ne de içteki sürekli anlaşmazlıklardan dolayı zayıflamış ana şehir Ceneviz'in burada, Osmanlılara karşı uzun zamandan beri Karadeniz'deki bütün ticareti ellerinde tutmalarını borçlu oldukları bir konumu korumaları mümkün değildi. Yukarıda defalarca Cenevizlilerin baştan beri Osmanlılarla mümkün mertebe iyi ilişkiler içinde olmaya özen gösterdiklerine dikkat çektik. Rekabet, yıllar süren nefret ve yüzyıllardır Venedik'in gücünün büyümesini izlemekten kaynaklanan amansız düşmanlık bu açıdan Cenevizlileri âdeta Osmanlı padişahlarının doğal müttefikleri hâline getiren ve onlara birçok kez önemli avantajlar sağlayan bir siyasetin en önemli itici gücüydü.

Ceneviz, Osmanlılarla resmî ve dostane ilişkiler içine giren ve Hristiyanlığın bu düşmanlarına, bilhassa Bizans İmparatorluğu olmak üzere, Batı'ya karşı teşebbüslerinde Foça'da, Sakız Adası'nda, Galata'da Karadeniz'deki kolonileriyle açıkça veya gizlice büyük bir destekte bulunmakta hiçbir sakınca görmeyen ilk Hristiyan güçtü[28]. Bu siyasetin en önemli meyvelerinden ikisi, Cenevizlilere Foça'da daha Bizans imparatorları zamanında verilen çok önemli şap madenlerine sahip olmaları ve I. Murad döneminde Galatalılara Osmanlı İmparatorluğu topraklarının tamamında karşılıklı eşitlik ilkesine göre ticarette tam güvence sağlayan o dikkate değer antlaşmaydı.

28 Bu kolonilerin ve Ceneviz'in bu bağlamda Doğu Akdeniz ticareti hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Pardessus, *aynı yer*, s. 9 ve devamı, s. 55 ve devamı ve s. 79 ve devamı. Galata hakkında karşılaştırma için, *Della Colonia dei Genovesi in Galata Libri sei di Ludovico Sauli,* Torino 1831, II, 8. Ancak birçok detaya temas eden bu eserde de bazı önemli boşluklar vardır.

Cenevizlilerin Osmanlılarla gelecekteki bütün ilişkilerinin temeli kabul edilebilen, ancak daha önce yapılan antlaşmalara dayanıyormuş gibi görünen bu antlaşmada, Cenevizlilerin Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yürüttükleri ticarette en fazla imtiyaz sahibi diğer devletlerle aynı seviyede olacakları; buna göre genel olarak uygulanan vergileri ödemeleri karşılığında mallarını rahatsız edilmeden ithal ve ihraç edebilecekleri; gemilerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün eyaletlerinde tahıl ve başka gıda maddeleri yüklemekte serbest oldukları ve kaçak kölelerin karşılıklı olarak takas edileceği kesin olarak belirtilmişti. I. Murad tabii ki o dönemlerde Osmanlılar ticaretle uğraşan bir millet olmuş olsalardı büyük bir öneme sahip olabilecek bazı avantajlar sağlamıştı. Mesela Pera'daki ithalat ve ihracat Osmanlı tebaası için her türlü harçlardan, gümrük vergilerinden ve diğer vergilerden muaf olacaktı; kölelerin teslim edilmesi hususunda da I. Murad, söz konusu köleler Müslüman oldukları takdirde, sadece bunların bedellerini ödemeyi taahhüt ederek kendisine bir avantaj sağlamıştı[29].

Görünüşteki bu az sayıdaki tavizleri, antlaşmanın Cenevizlilerin ticareti için sağladığı avantajlar karşısında önemsizdi. Aksine o dönemden sonra Osmanlı İmparatorluğu'yla barışçıl ilişkileri muhafaza etmeleri ve İstanbul'un fethi sırasında bile, Bizans İmparatorluğu'nun çökmesi üzerine eski antlaşmalar yenilendikten sonra, Sultan Mehmed'le iyi ilişkilerini sürdürmelerini sağlayacak bir tarafsızlık içinde bulunmaları kendi çıkarlarınaydı. Bu açıdan beklentilerinin kısmen nasıl yerine geldiğinden, daha ziyade nasıl hayal kırıklığına uğradıklarından daha önce bahsetmiştik. Galata'daki Cenevizlilerin İstanbul'un fethi sırasında, kendi çaresizliklerinin farkında olarak, Sultan Mehmed'e şehrin anahtarını gönderdiklerini ve karşılığında gelecekteki haklarını ve özgürlüklerini belirleyecek bir kapitülasyona sahip olduklarını gördük[30]. Bu kapitülasyonun en önemli maddeleri şöyleydi:

---

29 Bu antlaşmanın orijinali ya da yalnızca Latince bir çevirisi (orijinali Yunanca yazılmıştır) ilk kez adı geçen külliyatda Ceneviz Cumhuriyeti'nin arşivlerindeki antlaşmalar çerçevesinde Sylvestre de Sacy tarafından tanıtılmıştır, *Notes et Extraits* vs. t. XI, s. 58 ve devamı.

30 Bu dikkate değer antlaşmanın yeni Yunanca orijinali Almanca çevirisi ile birlikte Hammer, *aynı eser*, I, 677'de verilmiştir. Belki de aynı zamanın İtalyanca sureti elyazısıyla Paris Arsenal Kütüphanesi'nin eşsiz koleksiyonunda bulunmaktadır, *Traitez et Ambassades de Turquie*, 5 cilt, fol. No. 637 katalogu, Vol. I, s. 18. Ne Sauli'nin adı geçen eserinde, ne de Sylvestre de Sacy tarafından tanıtılan belgeler külliyatında bulunmadığı için, karşılaştırmak için burada veriyoruz (*Capitulatione fatta dal l'Imperatore sultan Mec-*

1) Cenevizliler bundan sonra da kendi topluluklarını yönetecek ve idare edeceklerdi, Osmanlı padişahı silah zoruyla şehirlerini ele geçirmeyecekti; 2)

---

hemet con Perati l'anno 857): "Ben ki büyük ve güçlü İmparator Sultan Mehmed Han, yani hükümdar ve kral, Sultan Murad Han'ın oğlu, göğü ve yeri yaratan adına ve Allah'ın gönderdiği aziz ve büyük Peygamber'in –ilahî lütuf ve merhamet onunla olsun– aydınlık ruhu adına, imanın yedi cildi ve yüz yirmi dört bin Peygamber adına ve babamın ruhuna ve başım üstüne, oğullarımın adına, kuşandığım kılıç aşkına yemin ederim ki, Pera halkı ve soylularından Elçi Barlaham Palavicin ve Marki Franco, tercümanları Niccolo Pavitio huzura çıkıp dostluk işareti olarak bana topraklarının anahtarlarını sundular ve tâbilerim olarak buyruğum altına girdiler, onları böylece kabul ediyorum, şu şartla ki ben ordumla onların topraklarını işgal etmeye gitmeksizin geçmişte yaptıkları gibi yaşasınlar, yönetsinler, yönetilsinler. Ve emrediyorum ki binalarını, mallarını, mağazalarını, bağlarını, değirmenlerini, mülklerini, gemilerini, sandallarını, ticarethanelerini, eşlerini, oğullarını, kızlarını, erkek kölelerini, kadın kölelerini, ben engellemeksizin, ellerinde tutma yetkisine sahip olsunlar. Ve ayrıca, denizde ve karada, ülkemin her yerine gidebilsinler, mallarını gönderebilsinler, ticaret yapabilsinler, hiçbiri engellenmeksizin. Ve benim diğer tâbilerim gibi, yıldan yıla verdikleri haraç dışında her tür vergiden muaf olacaklardır; ve ben onları yüce lütfumla himaye ve muhafaza edeceğim ve ülkemin her yeri gibi savunacağım. Ve onlar kiliselerine sahip olabilirler ve yasalarına ve âdetlerine göre dua edebilirler ancak çan kullanmamak kaydıyla. Ve ben de kiliselerini camiye çevirmeyeceğim; onlar yeni kilise inşa etmeyeceklerdir. Ve Ceneviz tüccarları belirlenen vergiyi ödeyerek kimse tarafından engellenmeksizin serbestçe ticaret yapmak üzere gidip gelebileceklerdir. Yeniçeri yapmak üzere çocuk ya da gençlerinin alınmasına izin vermeyeceğim, ne de kimse bir Hristiyanı, kendi isteği olmaksızın, zorla, Türk (=Müslüman) yapma yetkisine sahiptir. İşleri ve müzakereleri için aralarında Protojero, yani baş yönetici olarak kimi isterlerse onu seçerler. Yine, hanelerine ne saray insanı ne avcı ne de herhangi biri yerleştirilebilir. Yine, bu topraklarda yaşayanlar, hatta yabancılar da hiçbir angaryaya tâbi tutulamazlar. Böyle bilerek yüce mühüre sadâkatla, 857 yılı". Bu antlaşmanın Arsenal Kütüphanesi'ndeki suretindeki bazı anlamları saptıran yazım hatalarını düzeltmek için kullandığımız aynı metne sahip ikinci bir kopyası şu yazıda bulunmaktadır, *Relatione dello stato della Christianità di Pera e Constantinopoli obediente al sommo pontefice Romano*, Msc. de la Bibl. du Roi, N. 10068, 4to, fol. 236. İtalyanca metnin Yunanca metinden farklılık gösterdiği en önemli noktası Pera'nın tesliminin Yunanca orijinalinde ayrıntılı olarak anlatılmış olmasına rağmen, İtalyanca metinde surların yıkılmasından hiç bahsedilmemesidir. İtalyanca metin daha sonraki zamanlara ait ise bu farklılık, Sultan Mehmed'in Galata surlarını yıkmasının oradaki Hristiyanlar tarafından sonradan tamamen inkâr edilmek istenmesiyle açıklanabilir. Mesela elyazısı suretini hazırlayan kişi, aynı dönemde yaşamış Bizanslıların şüphe götürmeyen delillerine rağmen, surların yıkılmasının bilinçsiz birkaç yazarın kibirli bir uydurması olduğunu ispatlamak için elinden geleni yapmaktadır. Aksine kendi zamanında bile Pera surlarının İstanbul'un fethinden önceki ile aynı durumda olduklarını iddia etmektedir ve bunun için esas delil, surların bağlara bakan tarafında hâlâ Ceneviz Cumhuriyeti'nin armalarının ve Papa V. Nikolas'tan kalma olduğu söylenen papalık armasının bulunduğudur.

menkul ve gayrimenkul malları, arazileri, evleri, değirmenleri, depoları, üzüm bağları, gemileri, barkaları, kadınları, çocukları ve köleleri kendilerine ait olacaktı; 3) istedikleri gibi dolaşabilecekler, denizlerde ve karada tıpkı Osmanlı padişahının diğer tebaası gibi herhangi bir engelle karşılaşmadan ticaret yapabileceklerdi; 4) yalnızca yıllık haracı ödeyecekler, bütün diğer harçlardan muaf olacaklar ve Osmanlı hâkimiyetindeki diğer ülkeler gibi Osmanlı padişahının himayesi altında olacaklardı; 5) kiliselerine dokunulmayacak, çanları kullanmaları ve bundan böyle yeni kilise inşa etmelerinin yasak olması dışında ayinlerini her zamanki gibi yürütebileceklerdi; 6) Cenevizliler belirlenen vergileri ödeyerek ticaretlerine rahatsız edilmeden devam edebileceklerdi; 7) Cenevizli erkek çocuklar ve gençler yeniçeri ocağına alınmayacaktı ve hiç kimse bir Hristiyanı zorla Müslümanlığa döndürmeyecekti; 8) aralarından işlerini yürüten ve anlaşmazlıklarını çözen bir temsilci seçebileceklerdi; 9) padişahın sarayından ve av takımından insanlar asla Cenevizlilerin evlerine yerleştirilmeyecekti ve 10) ister bulundukları yerde ikamet etsinler isterse yabancı olarak gelmiş olsunlar, koşulmayacak ve asla zorla çalıştırılmayacaklardı.

Bu şartlar ne kadar avantajlı görünürse görünsünler, bilhassa Cenevizli podesta* olmak üzere, ana şehir Ceneviz'in resmî makamları bu kapitülasyona katılmak istemiyorlardı. Antlaşmada açıkça belirtildiği gibi, sadece halkın ve soyluların adına muhtemelen koloninin belediye idaresinin arabuluculuğuyla görüşülmüş ve imzalanmıştı. Ceneviz podestası bu şekilde kendini her türlü sorumluluktan uzak tutuyor, gelecek için hiçbir yükümlülük üstlenmiyor ve Ceneviz Cumhuriyeti'ne uygun görmediği takdirde bu uzlaşmaya katılmaması ve onaylamaması için imkân sağlıyordu. Bu yüzden görevini kapitülasyon imzalandıktan hemen sonra tamamlanmış sayarak hükümet konağını terketmeye hazırlandı, ancak Ceneviz halkının ricaları üzerine en azından geçici olarak idarenin başında kalmayı kabul etti[31].

---

* Podesta: Galata'daki Ceneviz kolonisinin başı (çn).

31 *Pera'dan yazılmış mektup 23 Haziran 1453, aynı eser*, s. 76: "Çok büyük tehlike içinde kaldık. Bu kadar büyük öfkeyi önlemek için [sultanın] dediğini yapmak gerekti, içeriği nüsha aracılığıyla görebileceğiniz gibi (muhtemelen teslimiyet belgesinin bir kopyası), herşey kentliler adına yapılmıştı. Haklı bir nedenle ben araya girmekten kaçındım... Anlaşma sonucu saraydan ayrılıp bir eve yerleşmeye karar verdim; herkes tarafından istersem sarayda kalabileceğim ve ayrılıncaya kadar yönetebileceğim belirtildi. Birçok nedenlerle onların talebini yerine getirmekten memnunum". Bu yazının muhtemelen Galata'nın podestasından geldiğini daha önce de belirtmiştik.

Ceneviz, yapılan kapitülasyona karşı çıkacak ve Sultan Mehmed'e karşı düşmanca bir tavır takınabilecek güce ve imkânlara o anda gerçekten sahip olmuş olsaydı bile başarılı bir şekilde kolonilerinin koruyucusu olarak ortaya çıkacak vakti bulamazdı, zira İstanbul'un fethinin beşinci günü Sultan Mehmed bizzat Galata'ya geldi, kara tarafının surlarının ve kulelerinin büyük bir kısmını yıktırdı, ağır toplara el koyarak halktan silahlarını ve cephaneleriyle diğer savaş aletlerini teslim etmelerini istedi. Daha sonra emri üzerine tahrir yapıldı. Sahipleri tarafından terkedilmiş evler açıldı ve içinde bulunan eşyalar detaylı olarak kaydedildi. Bunun üzerine üç ay içinde geri dönenlerin menkul ve gayrimenkul mallarını geri alabileceğini ilan ettirdi; bu zaman zarfında gerçek sahibi ortaya çıkmayan mallar hazineye devredilecekti[32].

İlk panikte kaçan Galata halkının ve tüccarlarının çoğu Sakız Adası'ndaki soydaşlarına sığınmışlardı. Ceneviz podestası işte buraya, Sultan Mehmed'in koruması altında, burada bulunan Cenevizlilere Osmanlı padişahının vaatlerini bildirecek ve aynı zamanda Venediklilerin de mallarla dolu bütün depolarını terkettiklerini haber verecek acil ulaklar gönderdi. Bunun üzerine İstanbullu Cenevizlilerin çoğu belirlenen zamana kadar muhtemelen geri döndüler. Ne var ki eski refah kaybolmuş ve herşeyin bir süre sonra âtıllığa dönüştüğü genel bir cesaretsizliğe yer açmıştı. Galata'nın varlık sebebi olan ticaret, kendilerine tanınan ticaret serbestliğine rağmen, bu şartlar altında gittikçe daha da çöktü ve o dönemlerde kendisiyle fazlasıyla meşgul olan ana şehir Ceneviz ticareti canlandırmak ve geleceğini kurtarmak için hiçbir şey yapmadı. Doğu Akdeniz'deki diğer kolonileri için duyduğu endişe, kesin kararlar ve enerjik tedbirler almasını engelliyordu. Sakız Adası, Kefe ve Karadeniz'deki diğer kolonileri gözden çıkartmışlardı bile, zira Sakızlıların Sultan Mehmed tarafından haraç ödemeye mahkûm edildikleri ve Kefe'yle Ceneviz Cumhuriyeti'nin bu sulardaki diğer kolonilerinin de yakında aynı akıbete uğrayacakları söyleniyordu[33].

Hâlbuki Sultan Mehmed'le yapılacak antlaşmalar sayesinde o dönemlerde bazı şeyler muhafaza edilebilirdi. Ne var ki Ceneviz'in ne yapacağını bilmemesi

32 Söz konusu mektup, *aynı eser*, s. 76; Dukas, c. XLII, s. 313, Bonn baskısıyla tamamen uyum göstermektedir ve surlarla istihkâmların yok edilmesini öyle detaylı bir biçimde anlatıyor ki, bu tek delil bile bu hususta her türlü şüpheyi ortadan kaldırmaya yeterlidir.

33 *Pera'dan yazılmış mektup, aynı eser*, s. 77: "Araştırmak için Sakız'a (Chios) *carrrachius* köle gönderdiği söylenir ve buradan da hem Kefe'ye hem de Büyük Deniz'in [Karadeniz] her yerine".

ve çaresizliği bu kritik dönemlerde öylesine büyüktü ki, Karadeniz'deki kolonilerini tamamen gözden çıkarttı ve hepsini daha altı ay içinde 25 Kasım 1453 tarihli resmî bir anlaşma ile San Giorgio Bankası'na devretti[34].

Büyük maddî kaynakları, geniş arazileri ve yurtdışında kurduğu ilişkiler ağı ile güç kazanan, âdeta devlet içinde bir devlete dönüşen[35] San Giorgio Bankası, kendisine devredilen kolonilerin gelirleri ve egemenlik haklarıyla birlikte bundan böyle bu kolonilerin korumasını da üstlenmek zorunda kaldı ki bu, gücünü aşan ve sonunda bankayı çökertmesi kaçınılmaz gibi görünen bir yüktü. Dolayısıyla gerek kolonilerin muhafazası, gerekse Ceneviz

34 Tüm hususların en ince ayrıntısına kadar belirlendiği bu antlaşma, Sylvestre de Sacy tarafından Ceneviz arşivlerinden derlenen belgelerin arasında bulunmaktadır (bk. *Notices et Extraits,* T. XI, s. 81-89). Herşeyleriyle birlikte San Giorgio Bankası'na bırakılan yerler arasında isimleriyle anılanlar şunlardır: Capha, Soldaia, Samastra ve Symbolum; bunun yanısıra bankanın, "başka kentleri ve yüce Cenova Comunesi'nin [hükümet] Karadeniz'in çeşitli bölgelerinde yetkisi altında tuttuğu toprakları" aldığı söylenmektedir.

35 İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nde bazı analojilerin de bulunduğu bu San Giorgio Bankası'nın hikâyesi şöyledir: Ceneviz'de çok erken zamanlarda hükümete birçok zaman para avansı veren ve karşılığında sermayelerini tekrar geri alabilmek için bazı malî gelirleri ellerinde tutan birkaç şirket vardı. Genel olarak Compere adıyla anılan bu imtiyazlı şirketlerin birçoğu zamanla denetimi zorlaştırdılar ve bu yüzden birçok karmaşıklığa ve saçmalıklara sebep oldular. Bunu sona erdirmek ve kamu borçlarına birlik ve düzen kazandırmak için nihayet o güne kadar ayrı olan bu türdeki şirketlerin tamamını, avanslarını düzenli ve belirlenen kesin menfaatler karşılığında verecek Casa di San-Giorgio adı altında tek bir çatı altında toplamaya karar verildi. Hükümet bu şirkete de başlangıçta sadece belirli devlet gelirlerini tahsis etti. Tabii ki zamanla hükümetin olağanüstü durumlarda tek yardımcı kaynağı hâline geldiği için, devlet hazinesi için gerekli olduğunda, daha büyük tavizlerin de verilmesi gerekiyordu: Şirkete Ceneviz'e ait tüm eyaletleri devrettiler. Böylece mesela Doğu Akdeniz'deki mülklerin yanısıra, adayı hükümet Napoli Kralı Alfonso'ya karşı savunamadığı için, Korsika Adası da San Giorgio Bankası'nın eline geçti. Ancak 1528'de banka bütün bölgesel mülklerini tekrar kaybetti ve kendisine bunun yerine yeni oluşturulan birkaç devlet harç gelirleri tahsis edildi. İstanbul'un fethi sırasında San Giorgio Bankası görünüşe göre gücünün zirvesinde idi ve yöneticileri ya da hamileri (Protectores Comperarum Sanctii Georgii) devlette önemli adamlardı; antlaşmada (s. 821) şöyle denmektedir: "âdet olduğu üzere her zaman çok seçkin yurttaşlardan oluşturma alışkanlığında olduklarından ve onların güvencesine sadece Cenova yurttaşlarının büyük bir bölümü değil dış halkın zenginlik ve varlıklarını tümüyle çok güvenli bir tapınak gibi teslim ettiklerinden, kesinlikle, denizde ya da karada toplanmış olan parayla, neye karar verirlerse, derhal yerine getirilecek şekilde" vb.

Cumhuriyeti'nin Sultan Mehmed'le ilişkisi ve Doğu Akdeniz ticareti açısından Karadeniz'deki mülklerinin San Giorgio Bankası'na devriyle çok az elde edilmiş, hatta hiçbir şey kazanılmamıştı. Kendi ülkesindeki düşmanları ve rakipleriyle yeterince meşgul olan Dük Pietro da Campofregoso, bu şekilde büyük bir yükten kurtulmuş olmaktan memnundu ve Galata podestasının tavsiyelerine uygun olarak[36], Sultan Mehmed'e Ceneviz Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerini ve Galata'nın kapitülasyonu uyarınca kolonilerinin durumunu kalıcı temellere oturtmaya çalışacak bir elçi heyeti göndermeyi bile uygun görmedi[37].

Böylece Venedik Cumhuriyeti'nin Elçisi Bartolomeo Marcello, Sultan Mehmed'in Edirne Sarayı'nda daha büyük bir avantaja sahip oldu. Zekice yürüttüğü müzakereler her ne kadar uzadıysa da sonunda en azından esas olarak istenen başarıya ulaştı. Sultan Mehmed bir taraftan Venedikli esirlerin yalnızca uygun bir fidye karşılığında serbest bırakılmasında ısrar etse de diğer taraftan, barış sağlandıktan sonra, Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerini ve gelecekte Doğu Akdeniz ticareti için sağlanan avantajları belirleyecek olan bir yumuşak başlılık gösterdi.

Marcello, barış antlaşmasının esasları hususunda, daha önceki Edirne Antlaşması'na dayanarak, 1454'ün ilk haftalarında mutabakata varmıştı. Ne var ki Sultan Mehmed'in bir vekili eşliğinde Venedik'in tasdikini almak üzere Venedik'e geri döndüğünde, Venedik Milano'yla barış sağlanana kadar onayı bekletmeyi daha uygun gördü[38]. Bu hadise tasdiki Nisan'a kadar erteledi ve Marcello Nisan'da yeni vekâletlerle donatılmış bir hâlde, kabul edilen antlaşma hükümlerine Venedik Cumhuriyeti'nin menfaatine olan ve Sultan Mehmed tarafından hiç itirazsız kabul edilen birkaç ilave yapmak üzere Edirne'ye gönderildi. Bu şekilde 18 Nisan 1454'te İstanbul'da imzalanan Venedik Cumhuriyeti'nin

36 Podestanın söz konusu mektubunda, s. 78'de şöyle denmektedir: "Efendimiz (doj) aracılığıyla, ciddi bir temsilciliğe ilişkin olarak, tavsiyede bulunuyorum ve destek veriyorum, onlar konusunda (bu herhâlde "topraklar" veya "bölgeler" olarak anlaşılmalıdır), yerlerimizle ilgili herşeyi düzenlemek için ve başka şeyler karşısında Hristiyan tedbirliliği içinde uyumasın ve yaptığımız gibi yapmasın".

37 Mar. Sanuto, *Vite de' Duchi*, Murat, ss. XXII, s. 1153: "Ama öyle görünüyor ki Venedikliler, önce İtalya'da barış sağlanmadıkça, onu yapmak istemediler".

38 Bu antlaşmanın orijinali için bk. Mar. Sanuto, *aynı eser*, s. 1154-1158. Tercümesi için bk. Daru, *Histoire de la Républ, de Venise,* Paris 1819, Vol. II, s. 394 ve devamı, ancak burada bazı maddeler tamamen yanlış ve saptırılmış bir biçimde verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'yla daha sonraki bütün ilişkilerinin temelini oluşturacak olan antlaşmanın hükümleri şöyleydi:

1) Sultan Mehmed ile Venedik Cumhuriyeti arasında, Venedik Cumhuriyeti bayrağının dalgalandığı mevcut ve gelecekteki bütün mülkler dahil olmak üzere barış ve dostluk devam edecekti. 2) Her iki taraf diğerinin tebaasına kendi vatandaşları tarafından yapılacak haksızlıkları cezalandırmayı taahhüt ediyordu. 3) Venedik Cumhuriyeti'nin üçüncü şahıslar tarafından Osmanlı padişahına devredilecek bütün şehirleri, kaleleri, köyleri, arazileri ve adaları herhangi bir zarar görmeden geri verilecekti. 4) Diğer tarafın topraklarına kaçan hırsızlar ve eşkiyalar, çaldıkları eşyalarla birlikte karşılıklı olarak iade edilecekti. 5) Venedik Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşları karada ve denizlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün topraklarında serbestçe dolaşabileceklerdi ve aynı husus Venedik topraklarının tamamında Osmanlı tebaası için de geçerli olacaktı. 6) Gelibolu Limanı'ndan, başka Osmanlı limanlarından ve Çanakkale Boğazı'ndan denize açılacak silahlı kadırgalar hususunda önceki hükümler geçerli olacaktı. Her iki tarafın ticaret gemileri karşılıklı olarak korunacaklardı. 7) Nakşa dükü ve tebaasının tamamı bu barışa dahildi; ne haraç ödeyecekler ne de Osmanlı padişahına karşı başka herhangi bir hizmete mecbur edileceklerdi. Aksine şimdiye kadar olduğu gibi, Venedik'in hâkimiyeti altında kalacaklar ve Venediklilerle aynı seviyede tutulacaklardı. 8) Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı padişahına İnebahtı'nın gelirlerinden her yıl 100 duka altını ve Arnavutluk'ta Ülgün ve Leş'in bundan böyle mülkiyeti için de her yıl 136 duka altını ödeyecek olup, toplam 236 duka altını tutarındaki bu haraç her yıl Şubat'ta Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul balyosu tarafından Osmanlı hazinesine ödenecekti[39]. 9) Kaçan köleler karşılıklı olarak iade edilecekti; yalnızca Venediklilerden kaçan bir kölenin İslâm'a geçmesi hâlinde, iade edilmek yerine her köle için 1000 akçe tutarında tazminat ödenecekti.

Bartolomeo Marcello'nun başlangıçta Osmanlı yönetimiyle üzerinde anlaşmaya vardığı noktalar böyleydi. Venedik Cumhuriyeti'nin kısmen sadece açıklayıcı hükümler olarak ve gelecekte anlaşmazlıkları önlemek için gerekli gördüğü ilave hükümler, aşağıdaki hususlarla ilgiliydi:

---

39 Bu münasebetle Venedik'in daha II. Murad zamanlarında İnebahtı için 100 duka altını ödediği ve bu haracın Arnavutluk'taki mülkleri için 200 duka altını olarak belirlendiği açıkça belirtilmektedir; Venedik şimdi Dergos'u (Drivasto) sultana verdiği için haraç 136 duka altınına indirilecekti.

1) Venedikliler ve Venedikli kabul edilenler dolaşmakta serbest olacaklar ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarının tamamında, bilhassa İstanbul'da yalnızca gerçekten sattıkları mallar üzerinden yüzde iki oranında gümrük vergisi ödeyeceklerdi. Satamadıkları herşeyi herhangi bir gümrük vergisi ödemeden istedikleri yere sevkedebileceklerdi. Aynı şekilde 2) Osmanlı İmparatorluğu'nda satın alınan bütün mallar için yüzde iki ihracat vergisi ödenecekti. 3) Gidiş veya dönüş yolunda İstanbul'dan geçen bütün gemiler, burada bulunan limanlara ihtiyaçları için gerekli olanları temin etmek üzere girebilecekler ve yollarına engellenmeden devam edeceklerdi. 4) Hristiyanlara ait bütün eşyalar Karadeniz üzerinden istenilen her yere ihraç ve ithal edilebilecekti; yalnızca satılan eşyalar üzerinden yüzde iki oranında vergi ödenecekti; buna karşılık Müslümanlara ait hiçbir eşya ihraç edilemeyecekti; aksi hâlde bu eşyalara tazminatsız el konulacaktı. 5) Venediklilerin hizmetinde bulunan mürettebat hiçbir şekilde rahatsız edilmeyecekti. 6) Venediklilerin Pera'da ikamet eden borçluları genel olarak ödeme yapmak zorunda olmayacaklardı; ancak Cenevizliler hariç olmak üzere, Osmanlı padişahı Venedikli alacaklılara ait olduğu kabul edilen mallar olarak el koymadığı takdirde, borçlarını ödemeleri talep edilebilecekti. 7) İstanbul patriği Bizans İmparatorluğu döneminde Venediklilere ait yerlerden tahsil ettiği gelirleri bundan sonra da alacaktı. 8) Venedik Cumhuriyeti'ne ait bölgelerle ticaret yapan Osmanlı tebaası, bu bölgelerde Venediklilerin Osmanlı İmparatorluğu'nda ödedikleri vergileri ödeyeceklerdi. 9) Taraflardan birinin diğerinin limanlarına veya kalelerine sığınan bütün tüccarları burada koruma ve yardım alacaklardı. 10) Kaçak araçlar karşılıklı olarak geri verilecekti. 11) Aynı husus karaya vuran mallar ve insanlar için de geçerli olacaktı. 12) Osmanlı topraklarında herhangi bir vâris veya vasiyet bırakmadan vefat eden Venediklilerin veya Venedikli kabul edilenlerin mirası, Venedik balyosu, kadı ve subaşı tarafından detaylı olarak kaydedilecek ve balyosun emanetine verilecekti; balyosun mevcut olmadığı yerlerde bu miras, Venedik Cumhuriyeti mirasın kime verileceğine karar verene kadar, orada mevcut bir Venedikliye emanet edilecekti. 13) Venedik Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarını Osmanlı'ya yönelik teşebbüslerinde hiçbir şekilde gemilerle, silahlarla, erzakla, askerî kıtalarla veya parayla desteklemeyecek ve Osmanlı padişahı da aynı hususu Venedik'in düşmanlarına karşı uygulayacaktı[40]. 14) Ve-

40 Bu madde tabii ki Venedik'in Hristiyan güçlerinin Osmanlılara karşı hareketlerine ve teşebbüslerine katılımı için çok önemli idi. Bu yüzden burada bir kez daha orijinalini

nedik aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarına veya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılanlara Mora ve Arnavutluk şehirleriyle kalelerinde sığınma hakkı tanımayacak, onlara karada ve denizde kaçmalarına yardımcı olmayacaktı. Venedik Cumhuriyeti bu hükümleri ihlal ettiği takdirde Osmanlı padişahı ilgili şehirlerle kalelere karşı gerekli tedbirleri almakta serbest olacaktı ve barış bu yüzden ihlal edilmiş sayılmayacaktı. Venedik Cumhuriyeti Osmanlı padişahına karşı aynı haklara sahip olacaktı. 15) Venedik Cumhuriyeti istediği gibi İstanbul'a bir balyosla maiyetini gönderebilecekti; bu balyos İstanbul'da ikamet eden Venedikliler üzerinde yargı hakkına sahip olacaktı ve talep üzerine görevini yürütürken bir subaşı tarafından her şekilde desteklenecekti. 16) İstanbul'un fethinden önce kişilerin ve eşyaların gördüğü zararlar karşılıklı olarak tazmin edilecekti. 17) Venedikliler, işlenmiş veya para hâline getirilmiş gümüşü Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında herhangi bir engelle karşılaşmadan ve hiçbir harç ödemeden ithal ve ihraç etmekte ve alıp satmakta serbest olacaktı. Ancak söz konusu paralar, piyasaya sürülmeden önce darphaneye getirilecek ve burada kontrol edilecekti. 18) İstanbul'un fethine kadar burada yapılan bütün borçlar tahsil edilerek iptal edilecekti.

Venedik Cumhuriyeti böylece İstanbul'un fethinden sonra bütün diğer menfaatlerini ikinci plana atarak ve yalnızca kendi menfaati uğruna Osmanlı padişahıyla resmî bir antlaşma aracılığıyla barışçıl bir ilişki içine giren ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarının tamamında ticaret serbestliğinin yanısıra, orada ikamet eden vatandaşlarının menfaatlerini kendi vekilleriyle koruma ayrıcalığım elde eden ilk Hristiyan güç oldu. En önemli avantajı, Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerinin baştan beri Doğu Akdeniz'de kurulan bu yeni düzende diğer Hristiyan güçlerden önce sağlam bir konum edinmesini sağlayan resmî bir kesinliğe sahip olması ve şimdilik başa çıkması mümkün olmayan bir savaştan kaçınmış olmasıydı.

İtalya'daki savaş 550 bin dukaya mâl olmuştu ve donanma kumandanı Doğu Akdeniz'de meydana gelecek bir savaş hâlinde donanmasını takviye etmek

veriyoruz: "Hem adı geçen sayın efendinin [sultan] bütün düşmanlarına, Venedik Cumhuriyeti (Signoria) ne herhangi bir yardımda bulunabilir ne de bulunmalıdır, ne kadırga yardımı, ne gemi yardımı, ne de herhangi bir sandal, ne sahte kiralama yoluyla, ne başka bir şekilde, ne silah, ne erzak, ne insan gücü yardımı, ne para yardımı yapabilir, adı geçen efendinin devletine ya da onun topraklarına ve tâbilerine karşı çıkmak isteyenlere. Bizzat o, adı geçen efendi de, çok saygın Venedik Cumhuriyeti'ne karşı aynı şekilde uyacaktır".

için yıllık 120 bin duka talep ediyordu[41]. Milano ve Osmanlı İmparatorluğu'yla yapılan barış, Venedik hazinesine en azından tekrar toparlanmak için zaman kazandırıyordu. İstanbul'da imzalanan barış hususunda gerçekten samimi olup olmadıkları ve bu iki gücün konumları açısından böyle bir barışın muhafaza edilip edilemeyeceği, geçmişte meydana gelen hadiselerle kolayca cevaplanabilecek ve hadiselerin gidişatının aydınlatacağı başka bir sorudur.

18 Nisan tarihli antlaşmanın görüşmelerini yürüten Bartolomeo Marcello, yılda 1000 duka altını ücretle Venedik Cumhuriyeti'nin ilk İstanbul balyosu tayin edildi ve maiyetinde balyosun kasasından her yıl 60 duka altını ücret alan kendi özel rahibi de bulunuyordu[42].

O ana kadar gözönüne serilen hadiselerden deniz güçlerinin Hristiyan âleminin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hareketine katılımlarından şimdilik hiçbir şey beklenemeyeceği ortaya çıkıyordu. Ceneviz ile Venedik yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı Sultan Mehmed'le her türlü düşmanca ilişkilerden kaçınıyorlardı ve Dubrovnik (Ragusa) sırf Sultan Mehmed'in İstanbul'dan kaçan en soylu kişilerden bazılarını surlarına kabul etmeye ve desteklemeye hazır oluşuna duyduğu öfkeyi yatıştırmak için haracın iki katına yükseltilmesine bile ses çıkarmadı[43]. Bu şartlar altında Bizans İmparatorluğu'nun tekrar kurulması ve Hristiyanlığın düşmanlarına karşı yapılacak genel bir Haçlı Seferi için gerçekleştirilebilecek hareketler artık ancak diğer Batı güçleri tarafından başlatılabilirdi.

Bu hususta başlangıcı yine papalık makamı yapacak ve hareketin başına geçecekti. Ne yazık ki Stefano de Porcari'nin kendisine karşı kurduğu komployu duyduğu korkudan henüz kurtulamayan Papa V. Nikolas, bu defa da çaresiz bir papanın sözlerinden daha fazlasını sunamıyordu. İstanbul'un fethinden

---

41 Mar. Sanuto, *aynı eser*, s. 1153. Venedik'in bu dönemlerde düzenli devlet gelirlerinin 1 milyon duka altını bile olmadığı gözönünde bulundurulmalıdır. Venedik ayrıca sürekli olağanüstü vergiler uygulamak zorunda kaldı. Sürekli savaşlar ve ticaretinin çökmeye başlaması 15. yüzyıl boyunca devlet gelirinin azalmasına sebep olmuştu. 1423'de devletin geliri 96 bin 290 duka altınıydı ve 1469'da Brescia, Bergamo, Cremona ve Ravenna'nın yeni edinildiğine bakılmaksızın, 945 bin 750 duka altınına kadar düştü. Karşılaştırma için, Mar. Sanuto, *aynı eser*, s. 1189'a göre Daru, *aynı eser*, II, 459 ve devamındaki hesaplar.

42 Mar. Sanuto, *aynı eser*, s. 1153.

43 Hammer, *aynı eser*, II, 6. Dubrovnik'in haracı İstanbul'un fethine kadar 1500 duka altınıydı ve 3 bin duka altınına kadar artırıldı.

kısa bir süre önce Doğu Akdeniz'e gönderdiği kadırgaların donatılmasından dolayı tükenmiş hazinesi boştu ve hastalıklarla boğuştuğundan ve sürekli yaşadığı huzursuzluklardan ötürü kendinde güçlü ve kararlı bir şekilde hareket edecek kuvveti bulamıyordu. Ayrıca o dönemlerde daha öncelikli sorunlarla boğuşmak zorundaydı. İtalya'da barışın tekrar kurulması ve diğer Hristiyan güçler arasındaki birliğin sağlanması, kâfirlere karşı savaştan daha önemliydi ve bu savaşın başarılı olmasının teminatıydı. Bu yüzden her yere Hristiyan güçler arasında barışı ve birliği sağlamak için vekillerini gönderirken ve İtalya'daki huzurun tekrar sağlanması için büyük çaba gösterirken, İstanbul'un fethinden sonraki ilk zamanlarda Osmanlılara karşı genel bir Haçlı Seferi için neredeyse hiçbir harekette bulunmadı. Ancak Kayser III. Frederik, bilhassa ünlü danışmanı Siena Piskoposu Aeneas Silvius'un* etkisi altında Haçlı Seferi'ni ciddiye alacakmış gibi göründüğünde, Papa Nikolas da Hristiyanlığın tamamını kilisenin bayrağı altında kutsal savaşa çağırmak için tekrar sesini yükseltti.

Kayseri kararlı adımlar atmaya yönelten hadise bu defa sadece siyasî zorunluluklar değildi; aksine şahsî duygular da rol oynuyordu. Bizans İmparatorluğu'nun çökmesi ve Paleologların akıbetleri korkak mizacını derinden sarsmıştı. Venedik Doju Francesco Foscari'nin kendisine gönderdiği mektup aracılığıyla İstanbul'un düştüğünü öğrendiğinde duyduğu acıya hâkim olamadı, odasına kapandı, burada acı gözyaşları döktü ve birkaç gününü insanların faniliği üzerine dualar ve dinî düşünceler arasında geçirdi[44]. Şansına o dönemlerde yanında canlı bir ruh ve keskin bir zekâ ile ikna gücünün derinliğiyle hızlı ve kararlı bir şekilde hareket etme gücünü birleştiren, böylece Hristiyan âleminin Osmanlılara karşı savaşında asıl öncüsü hâline gelen Aeneas Silvius gibi bir adam vardı. Silvius için bu tarihten sonra bu mücadele sadece anlık bir zorunluluk ve siyasî bir spekülasyon değildi; bu davayı hayatının görevi olarak görüyor ve bu göreve ruhanî lideri olan Roma'daki papanın öncülüğü altında Hristiyan âleminin tekrar birleşeceğine dair büyük umutlar bağlıyordu.

---

* Daha sonraki Papa II. Pius.

44 Venedik dojunun kaysere gönderdiği yazı, Aeneas Silvius, *Epist. 159,* Opp. Basil. 1551, s. 710'da bulunmaktadır. "Ama Tanrısal Kayser Frederik'in, çok şanlı efendimizin üzüntüsü, sizinkinden az değil" diyor Aeneas Silvius Frankfurt'ta toplanan Alman soylularına, "böyle bir talihsizlikten haberdar olduğunda onu yatakta ağlarken, salonda üzüntülü, kurulda tedirgin, kilisede yakarıcı, başka herhangi bir yerde rahatsız ve kaygılı görecektiniz". Mektupların arasında, *Epist. 131,* s. 679.

Bu yüzden sadece Papa V. Nikolas'a bizzat yazılı olarak başvurmakla kalmayıp, Kayser Frederik'i de papadan alınacak özel bir mektupla genel bir Haçlı Seferi ilanı için çağrıda bulunmaya ikna etti. Aeneas Silvius 12 Temmuz'da papaya şöyle yazıyordu: "Sultan Mehmed artık aramızda hüküm sürüyor, Türklerin kılıcı başımızın üzerinde dolanıyor; Karadeniz bizim için kapandı, Eflak Türklerin eline düştü; buradan Macaristan'a ve Almanya'ya girecekler. Bizse bu arada anlaşmazlıklar ve düşmanlıklar arasında yaşıyoruz. Fransa ve İngiltere kralları savaş hâlindeler; Almanya'nın hükümdarları birbirlerine karşı silahlara sarıldılar; İspanya yalnızca çok kısa süreler için huzur içinde yaşıyor ve İtalya yabancı hükümdarlıklar için yapılan savaşlar yüzünden asla huzuru bulamıyor! Hâlbuki silahlarımızı ve askerî kuvvetlerimizi Hristiyanlığın düşmanına yöneltebilsek ne kadar iyi olurdu! Bunu kutsal şahsınızdan daha fazla gönlünde hisseden birini düşünemiyorum. Ayağa kalkıp, bütün krallara yazarak, tüm hükümdarlara ve devletlere elçiler göndererek, belirli bir yerde genel bir toplantı için bizzat veya elçileri aracılığıyla biraraya gelmeleri için çağrıda bulunmak sizin elinizde. Ne var ki Hristiyanlığın içinde bulunduğu felaket henüz yeniyken acele etmek, birleşik güçlerle Hristiyanlığın düşmanlarına karşı savaşmak için aramızda barış veya en azından ateşkes sağlamak zorundayız. Kutsal şahsınızla bu davayı gerekli heyecanla ve gönülden kabul ettiğiniz takdirde, Tanrı'nın ve insanlığın yardımına nail olacağınızı, çok geçmeden Türklerin cüretkârlıklarından pişman olacaklarını ve Hristiyan inancın yeniden canlanacağını umut ediyorum".

Neredeyse aynı ifadeleri kullanan mektubuna Kayser Frederik şunları ilave ediyordu: "Kutsal şahsınızı her şekilde desteklemek görevimiz ve yükümlülüğümüz olacaktır; sizden tek istediğimiz, bu davayla ilgili tavsiyelerinizi ve kararlarınızı bildirmenizdir. Ülkenin hükümdarlarını bu dava için harekete geçirmeyi gerekli ve uygun gördüğümüz takdirde ne bunu ne de uyarılarınıza göre yapmamız gerekenleri ihmal edeceğiz"[45].

Papa V. Nikolas bunun üzerine yaklaşık iki ay sonra, bütün Hristiyanlığa Sultan Mehmed'i Antihristiyan'ın [Deccal] öncüsü olarak, Johannes'in [Apostol] vahyinde yedi başı üzerinde yedi taç ve on boynuz taşıyan kırmızı ejderle kıyasladığı, gerçekte ise Osmanlılara karşı yapılacak genel bir Haçlı Seferi için gönderilen yazılardan farklı bir şey söylemediği tuhaf fermanı gönderdi. Bu ferman, Hristiyanlığın bütün hükümdarlarına inançlarını malları ve kanlarıyla savunmalarına dair bir çağrıyla başlıyordu. 1 Şubat 1454'den itibaren kutsal

45 Aeneas Silvius, *Epist. 162, 163*, Opp. s. 716, 717.

savaşa bizzat katılan ya da bunun için bir kişi gönderen herkes günahlarından arınacaktı. Kutsal savaşa katılan bütün savaşçılar tıpkı eskiden olduğu gibi haçı da omuzlarında taşıyacaklardı. Kilise para bağışları aracılığıyla bu savaşa katılacaktı. Papalık makamı bu amaçla büyük ve küçük mülklerinden, başpiskoposluk ve piskoposluklardan, manastır ve papazlıklardan gelen bütün gelirlerini tahsis edecekti. Kardinaller tüm gelirlerinin yüzde onunu tahsis edecek ve en alt dereceye kadar bütün memurlar da aynı harcı ödeyeceklerdi. Bu esnada sahtekârlık yapanlar ve yüzde on tutarındaki harcı tam ödemeyenler aforoz edilerek, görevinden alınacaktı. Hristiyanlığın tamamında bu amaçla yüzde on vergi uygulanacaktı ve buna karşı çıkanlar aforoz edilecekti. Kâfirleri silah, savaş ihtiyaçları, erzak, vs. gibi şeylerle destekleyenler, en ağır cezalara çaptırılacaktı. Girişilecek teşebbüsün bu taraftan engellenmemesi için Tanrı'nın mutlak gücü altında Hristiyan âleminin tamamında barış olmasına karar veriliyor ve emrediliyordu; papa temsilcileri ve kiliselerin başrahipleri savaşan tarafları barışa davet etmeye yetkiliydiler; barışın mümkün olmadığı yerlerde en azından ateşkes sağlanacaktı; karşı çıkanlar aforoz edilecek ve cemaat hâlinde olurlarsa kiliseden tard edilmekle cezalandırılacaktılar[46].

Avrupa'daki Hristiyanlığın hükümdarlarına ve halklarına gönderilen fermanın esasları bunlardı. Ne yazık ki hiçbir şekilde ateşli birer Türk düşmanı olan Kayser Frederik'in, Aeneas Silvius'un, hatta belki de Papa V. Nikolas'ın beklentilerine cevap vermiyordu. Bu fermanın en zayıf yönü, Türk savaşını yine para meselesi hâline getirmesi, bilhassa kilisenin çok fazla zamanını almasıydı. Dindarların önce keseleri, daha sonra da gönülleri bu yüzden zamanla davadan gittikçe uzaklaşıyordu. Yüksek ve daha düşük rütbeli ruhbanlar açıkça ve gizlice bu yeni yük hakkında şikâyetlerde bulunuyor, talep edilen ondalık vergisinden mümkün olduğunca kaçınıyor ve vergiyi azaltıyor, genel olarak beklenen heyecan yerine kutsal savaşın desteklenmesi hususunda cesaret kırıcı bir ilgisizlik sergiliyorlardı[47].

46 Raynaldi, *Annal. Eccles.* T. IX, s. 616-618. Ferman, Romae, pridie Kal. Oct. 1453 olarak imzalanmıştır.

47 Ne tuhaftır ki Aeneas Silvius, Siena başpiskoposu olarak, kutsal savaş için duyduğu heyecana rağmen, papanın zorunlu olarak uyguladığı yüzde onluk vergiyi vermek istemiyordu. "Şaşmam, onun yıllık olmamasına", diye yazmıştır 10 Ağustos 1453'de, *Epist. 137*, s. 691'de, "nitekim yoksul yaşamı sürdürmem gerekli, doğam böyle istiyor. Belki de Rumların meselesinden dolayı papa her bir rahipten ondalık toplamaya karar verdi; bu, cezalandırılacağım çift kötülük olacak, birinden kurtulmak isterken".

Tüm bunlara doğudaki Bizanslı Rumlara karşı hüküm süren önyargıların henüz ortadan kalkmamış olması da ekleniyordu. Hiç kimse kiliselerin birleşmesinin dürüstlüğüne ve dayanıklılığına inanmak istemiyordu ve Bizanslıların bu hususta gösterdikleri yalancılık birçoğu için talep edilen yüzde on vergiye duydukları huzursuzluğu örtmek için uygun bir bahane olarak kullanıldı. İstanbul'dan kovulan ve yığınlar hâlinde Batı'nın şehirlerini dolaşan Rumlar, büyük bir imparatorluğun kalıntıları, eski Yunan biliminin gerçek temsilcileri olarak her yerde onurlarla kabul edildiler. Fakat yine de göründüğü kadarıyla bu Filhelenizmin gerçek veya boşuna gerçekleştirilen vicdan azaplarıyla bulanıklaşan insanlar da mevcuttu ve bu da Türk savaşına duyulması beklenen heyecanı önemli ölçüde azaltıyordu[48].

Türk savaşı için kullanılması düşünülen paralar sadece yavaş ve çok az miktarda papalık hazinesine girerken ve genel olarak ilan edilen Haçlı Seferi'ne bizzat katılarak ruhlarının huzurunu satın almak isteyen az sayıda insan bulunurken, Papa V. Nikolas yine de İstanbul'un fethinden sonra geniş bir alan bulduğu edebî hazinelere duyduğu tutkuyu tatmin edecek parayı buluyordu. Zira Papa Nikolas'ın hemen ilk zamanlarda değişik yerlere götürülen ve dağılmış Helen eserlerini bulmak ve her ne pahasına olursa olsun satın almak üzere, Avrupa ve Asya'da Osmanlılar tarafından ilhak edilen topraklara, büyük miktarlarda parayla birlikte elçiler ve ajanlar gönderdiği inkâr edilemez bir gerçekti. Bu yolla gerçekten de birçok değerli eser

48 Bu açıdan o dönemin en fanatik Filhelenlerinden biri olan Francesco Filelfo'nun mektuplarını karşılaştırmak çok önemlidir. Ne yazık ki konuda fazla sapacağımız için, fazla ayrıntıya girememekteyiz. Bu yüzden Filelfo'nun kaçak Rumlara Hristiyanlığın neredeyse bütün hükümdarlarına ve beylerine verilmek üzere (bilhassa o dönemin Fransa Şansölyesi Guillaume Juvenal des Ursins) verdiği çok sayıda tavsiye mektubu arasından bize göre dikkat çektigimiz husus için karakteristik gibi görünen bir nokta seçiyoruz. Zira Filelfo kendini bu Rumları önce sapkınlık ve şizmatizm iddialarına karşı savunmak zorunda hissetmiştir: "Yeterince", diyor bu mektuplardan birinde, *Epist. L. XII*, s. 223 ve devamında, "bunlar [Yunanlar] büyük azap verdiler, eğer bir şekilde yanıldılarsa da, çünkü vatan toprağında yok edildiler, çünkü ana-babalarını, çocuklarını, eşlerini, tüm mal ve mülklerini yitirdiler, çünkü dileniyorlar, çünkü kölelik ediyorlar. Ama onlar kesinlikle insandır ve Hristiyandır; öte yandan dinden ayrılmış ve sapkın mezheplidirler; ama günümüzde Konstantinopolis Kilisesi hiç sapkın mezhepli olmadı; bir zamanlar belki dinden çıkmıştı. Yine de o Türkler tarafından bölünmemiş olarak alındı, Roma Kilisesi ile resmen birleşmişti. Nitekim, yabancı kalbin eski duygularını düşünmeksizin yargılamak günahtır". Bu mektup, V Id. Mart. 1454 imzalıdır.

savaşa bizzat katılan ya da bunun için bir kişi gönderen herkes günahlarından arınacaktı. Kutsal savaşa katılan bütün savaşçılar tıpkı eskiden olduğu gibi haçı da omuzlarında taşıyacaklardı. Kilise para bağışları aracılığıyla bu savaşa katılacaktı. Papalık makamı bu amaçla büyük ve küçük mülklerinden, başpiskoposluk ve piskoposluklardan, manastır ve papazlıklardan gelen bütün gelirlerini tahsis edecekti. Kardinaller tüm gelirlerinin yüzde onunu tahsis edecek ve en alt dereceye kadar bütün memurlar da aynı harcı ödeyeceklerdi. Bu esnada sahtekârlık yapanlar ve yüzde on tutarındaki harcı tam ödemeyenler aforoz edilerek, görevinden alınacaktı. Hristiyanlığın tamamında bu amaçla yüzde on vergi uygulanacaktı ve buna karşı çıkanlar aforoz edilecekti. Kâfirleri silah, savaş ihtiyaçları, erzak, vs. gibi şeylerle destekleyenler, en ağır cezalara çaptırılacaktı. Girişilecek teşebbüsün bu taraftan engellenmemesi için Tanrı'nın mutlak gücü altında Hristiyan âleminin tamamında barış olmasına karar veriliyor ve emrediliyordu; papa temsilcileri ve kiliselerin başrahipleri savaşan tarafları barışa davet etmeye yetkiliydiler; barışın mümkün olmadığı yerlerde en azından ateşkes sağlanacaktı; karşı çıkanlar aforoz edilecek ve cemaat hâlinde olurlarsa kiliseden tard edilmekle cezalandırılacaktılar[46].

Avrupa'daki Hristiyanlığın hükümdarlarına ve halklarına gönderilen fermanın esasları bunlardı. Ne yazık ki hiçbir şekilde ateşli birer Türk düşmanı olan Kayser Frederik'in, Aeneas Silvius'un, hatta belki de Papa V. Nikolas'ın beklentilerine cevap vermiyordu. Bu fermanın en zayıf yönü, Türk savaşını yine para meselesi hâline getirmesi, bilhassa kilisenin çok fazla zamanını almasıydı. Dindarların önce keseleri, daha sonra da gönülleri bu yüzden zamanla davadan gittikçe uzaklaşıyordu. Yüksek ve daha düşük rütbeli ruhbanlar açıkça ve gizlice bu yeni yük hakkında şikâyetlerde bulunuyor, talep edilen ondalık vergisinden mümkün olduğunca kaçınıyor ve vergiyi azaltıyor, genel olarak beklenen heyecan yerine kutsal savaşın desteklenmesi hususunda cesaret kırıcı bir ilgisizlik sergiliyorlardı[47].

---

46 Raynaldi, *Annal. Eccles.* T. IX, s. 616-618. Ferman, Romae, pridie Kal. Oct. 1453 olarak imzalanmıştır.

47 Ne tuhaftır ki Aeneas Silvius, Siena başpiskoposu olarak, kutsal savaş için duyduğu heyecana rağmen, papanın zorunlu olarak uyguladığı yüzde onluk vergiyi vermek istemiyordu. "Şaşmam, onun yıllık olmamasına", diye yazmıştır 10 Ağustos 1453'de, *Epist. 137*, s. 691'de, "nitekim yoksul yaşamı sürdürmem gerekli, doğam böyle istiyor. Belki de Rumların meselesinden dolayı papa her bir rahipten ondalık toplamaya karar verdi; bu, cezalandırılacağım çift kötülük olacak, birinden kurtulmak isterken".

Tüm bunlara doğudaki Bizanslı Rumlara karşı hüküm süren önyargıların henüz ortadan kalkmamış olması da ekleniyordu. Hiç kimse kiliselerin birleşmesinin dürüstlüğüne ve dayanıklılığına inanmak istemiyordu ve Bizanslıların bu hususta gösterdikleri yalancılık birçoğu için talep edilen yüzde on vergiye duydukları huzursuzluğu örtmek için uygun bir bahane olarak kullanıldı. İstanbul'dan kovulan ve yığınlar hâlinde Batı'nın şehirlerini dolaşan Rumlar, büyük bir imparatorluğun kalıntıları, eski Yunan biliminin gerçek temsilcileri olarak her yerde onurlarla kabul edildiler. Fakat yine de göründüğü kadarıyla bu Filhelenizmin gerçek veya boşuna gerçekleştirilen vicdan azaplarıyla bulanıklaşan insanlar da mevcuttu ve bu da Türk savaşına duyulması beklenen heyecanı önemli ölçüde azaltıyordu[48].

Türk savaşı için kullanılması düşünülen paralar sadece yavaş ve çok az miktarda papalık hazinesine girerken ve genel olarak ilan edilen Haçlı Seferi'ne bizzat katılarak ruhlarının huzurunu satın almak isteyen az sayıda insan bulunurken, Papa V. Nikolas yine de İstanbul'un fethinden sonra geniş bir alan bulduğu edebî hazinelere duyduğu tutkuyu tatmin edecek parayı buluyordu. Zira Papa Nikolas'ın hemen ilk zamanlarda değişik yerlere götürülen ve dağılmış Helen eserlerini bulmak ve her ne pahasına olursa olsun satın almak üzere, Avrupa ve Asya'da Osmanlılar tarafından ilhak edilen topraklara, büyük miktarlarda parayla birlikte elçiler ve ajanlar gönderdiği inkâr edilemez bir gerçekti. Bu yolla gerçekten de birçok değerli eser

48 Bu açıdan o dönemin en fanatik Filhelenlerinden biri olan Francesco Filelfo'nun mektuplarını karşılaştırmak çok önemlidir. Ne yazık ki konuda fazla sapacağımız için, fazla ayrıntıya girememekteyiz. Bu yüzden Filelfo'nun kaçak Rumlara Hristiyanlığın neredeyse bütün hükümdarlarına ve beylerine verilmek üzere (bilhassa o dönemin Fransa Şansölyesi Guillaume Juvenal des Ursins) verdiği çok sayıda tavsiye mektubu arasından bize göre dikkat çektigimiz husus için karakteristik gibi görünen bir nokta seçiyoruz. Zira Filelfo kendini bu Rumları önce sapkınlık ve şizmatizm iddialarına karşı savunmak zorunda hissetmiştir: "Yeterince", diyor bu mektuplardan birinde, *Epist. L. XII*, s. 223 ve devamında, "bunlar [Yunanlar] büyük azap verdiler, eğer bir şekilde yanıldılarsa da, çünkü vatan toprağında yok edildiler, çünkü ana-babalarını, çocuklarını, eşlerini, tüm mal ve mülklerini yitirdiler, çünkü dileniyorlar, çünkü kölelik ediyorlar. Ama onlar kesinlikle insandır ve Hristiyandır; öte yandan dinden ayrılmış ve sapkın mezheplidirler; ama günümüzde Konstantinopolis Kilisesi hiç sapkın mezhepli olmadı; bir zamanlar belki dinden çıkmıştı. Yine de o Türkler tarafından bölünmemiş olarak alındı, Roma Kilisesi ile resmen birleşmişti. Nitekim, yabancı kalbin eski duygularını düşünmeksizin yargılamak günahtır". Bu mektup, V Id. Mart. 1454 imzalıdır.

Vatikan'ın kütüphanesine girdi ve bu hadise, Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan ebedî seferin, niyetlenilen Haçlı Seferi'nden çok daha başarılı geçtiğini kanıtlamaktadır[49].

Papalık fermanının gönderildiği hükümdarlar bile bu fikri çok büyük bir heyecanla karşılamıyorlardı. İyi niyetleri belki vardı, ama birçoğu kendileriyle meşguldüler ve harekete geçmek için gerekli imkânlara sahip değildiler. Aeneas Silvius'un papaya yazdığı mektupta söyledikleri doğruydu: Avrupa'nın tamamı o dönemlerde gergin bir hâldeydi ve İstanbul'un fethinden sonraki aylarda yaşanan sessizlikten dolayı doğudan gelen tehlikelinin beklenildiği kadar yakın ve acil olmadığını anladıktan sonra Hristiyanlığın ortak düşmanına karşı harekete geçecek durumda değildi.

Fransa Kralı VII. Charles, İngiltere'den korktuğundan hiçbir şey yapmıyordu; hatta Filelfo'nun İstanbul'un fethinden önce kendisine gönderdiği sefer planına cevap bile vermemişti[50]. Burgondiya Dükü Philipp, hanedanının 50 yıl önce Niğbolu önlerinde yaşadığı utancın intikamını almak için elinden geleni yapmaya hazırdı ama Kral VII. Charles'a güvenmiyor, müdafiilerinden yoksun kalacak topraklarının en yakın ve en güçlü düşmanlarına kolayca av olabileceğini düşünüyordu. İçteki sürekli parçalanmışlıktan dolayı İngiltere'den zaten hiçbir şey beklenemezdi. V. Nikolas, burada en azından barışı ve birliği tekrar sağlamak için boşuna çaba gösteriyordu[51]. Napoli Kralı Alfonso 1454'ün bahar aylarında Kardinaller Meclisi'ne yazdığı bir yazıda gerçi iyi niyetlerini belirtiyor ama iş bu niyetleri gerçekleş-

49 Bunun hakkında Filelfo'nun mektuplarında tuhaf bir yer mevcuttur. *Epist. L. XIII*, Ep. 1'de V. Nikolas'ı övmek amacıyla halefi III. Calixtus'a şöyle yazmaktadır: "Konstantinopolis kentinin alınıp esir edilişinden ve o sefil ve bahtsız nüfus azalışından sonra habercilerini ve araştırıcılarını hemen, Türklere tâbi o Avrupa ve Asya'daki her yere gönderdi, Yunan elyazmalarının araştırılıp bulunması ve düzenlenmesi için, hiçbir çalışma ve harcamayı esirgemeden; ne de o çalışma boşuna üstlenildi".

50 Bu hadise Filelfo'nun oldukça gücüne gitmiş olup, 1460'da Fransa'nın adı geçen şansölyesine bu yüzden şikâyette bulunmuştur (*Epist. L. XIII*, s. 325): "Şimdi, sağlığımın yerinde olduğunu ve Türkler ile Saracenuslara [Sarazenler] karşı orduyu harekete geçirmeye ilişkin yüce saraya o daha uzun mektubu –ya da konuşma metnini– verdiğim hâlde bu güne kadar bu konuda ne kraldan ne de senden niçin bir cevap alamadığımı senden işitmeyi çok istediğimi bilmeni isterim. Nitekim, yadırgamamazlık edemem, hiç cevap verilmemiş olsa da". Bu ünlü filolog kibri yüzünden iyi niyetli siyasî hayallerini öylesine önemsiyordu ki, krala o zamanlar bu mektubun ikinci bir kopyasını göndermişti.

51 Karşılaştırma için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 627.

tirmeye gelince bilhassa Aeneas Silvius'un kendisinden beklediklerini yerine getirmiyordu[52].

Bu durumda Türk savaşının bütün yükünü taşıyacak iki güç olarak, her gün yaklaşan tehlikenin en fazla tehdidi altında bulunan ve bu tehlikeyi en kısa zamanda engellemek isteyen Kayser Frederik ve Macaristan kalıyordu. Kayser III. Frederik bu defa Aeneas Silvius'un tavsiyeleri üzerine papalık makamına karşı yükümlülüklerinden dolayı tamamen hareketsiz kalamazdı, ama şimdilik Radasbona'da (Regensburg) İtalyan soylularının ve Burgondiya dükünün de resmen davet edildiği bir toplantı düzenlemekten başka bir şey elde edemedi. Ne var ki bu toplantı hadiseyi daha da ertelemek ve meydana gelen korkudan oluşan heyecanın kalan kısmını da soğutmak için en iyi araçtı. Kayser, tek başına ve doğrudan bir şey yapmayı kendisine miras kalan toprakların içinde bulunduğu şartlar, Bohemya'daki dinî karışıklıklar ve Macaristan'daki sürekli hareketler karşısında uygun görmedi. 1454 ilkbaharında şahsen Radasbona'ya gitmek ve burada toplanan hükümdarlara hadisenin durumu hakkındaki düşüncelerini bildirmek üzere Avusturya'dan ayrılma cesaretini bile gösteremiyordu. Bütün işleri kayserin elçi heyetinin başında Radasbona'ya giden ve tabii ki toplantının asıl ruhu hâline gelen Aeneas Silvius'a bıraktı.

Beklenildiği gibi bu toplantıyla fazla bir şey elde edilemedi. Çağrılan soylular yavaş yavaş toplandılar. En fazla umut bağlanan[53], ancak aynı dönemde Sultan Mehmed'le barış şartları konusunda görüşen Venedik Cumhuriyeti'nin elçileri, toplantı dağıldıktan sonra ancak Bavyera sınırına gelecek şekilde ayarlama yapacak kadar zeki davrandılar[54]. Aeneas Silvius'un Hristiyanlığın ortak davası için gösterdiği çabaları fazlaca övdüğü hükümdarlardan bizzat toplantıya gelerek, kayser, Macaristan kralı ya da başka bir büyük hükümdar Haçlı Seferi'nin başına geçtiği takdirde Türklere karşı yapılacak sefere şahsen katılmayı vadeden yalnızca Burgondiya düküydü; böyle bir şeyin gerçekleşme-

---

52 Bu mektup Aeneas Silvius'un mektupları arasında bulunmaktadır, *Epist. 129, Opp.*, s. 659. Karşılaştırma için, Aeneas Silvius, *Dict. et fact. Alph. reg. Comment* I, IV, s. 497.

53 Aeneas Silvius, Venedik'in deniz gücü olarak önemini mektuplarından birinde bilhassa vurgulamaktadır (*Epist.* 155, s. 706): "Venedikliler adına büyük ziyan ama daha çok da Hristiyanlık adına; (Hristiyanlık), Venedik yenildiğinde daha geniş bir denizde hükmetmiyor; ne de Katalanyalılar ya da Cenevizler, ne kadar güçlü olursa olsunlar, Venedikliler olmaksızın Türklere karşı aynı güçte olamazlar".

54 Aeneas Silvius, *Epist.* 127, *Opp.*, s. 654: "Venedik elçileri, meclisin dağıldığını Bavyera'ya girmeden önce işittiler".

mesi hâlinde en azından gönderebileceği kadar askerî birlik göndermeyi vadediyordu[55]. Aeneas Silvius bilhassa Burgondiya düküne Nisan'da başlayan ve yaklaşık bir ay süren toplantının Hristiyanlığın davasını destekleyebilecek bazı kararlara varmasını borçlu olduklarını düşünüyordu.

Aeneas şahsen uzun bir konuşmada genel bir Haçlı Seferi'nin gerekliliğinden bahsetti. Buna kimsenin bir itirazı yoktu. Yalnızca bu Haçlı Seferi'ni süratle gerçekleştirmek için gerekli imkânlar hususunda hemen karara varamadılar. İlk alınan karar, karada beş yıllık bir ateşkes antlaşmasıydı. Daha sonra bilhassa Fransa'nın ve İtalyan devletlerinin katılıma çağrılması gerektiğine karar verildi. Fransa yardımcı kıtalar gönderecekti ve İtalyan devletleri Çanakkale Boğazı ile İstanbul Boğazı'nı kapatacak bir filo donatacaklardı. Şimdilik daha başka herhangi bir karar alınmadı ve daha fazlası elde edilemedi. Bunun dışında yapılması gerekenler, geleneğe göre kayserin aynı yılın Mikail Günü [29 Eylül] için Frankfurt'ta yapılacağını ilan ettiği ikinci bir toplantıda kararlaştırılacaktı[56].

Kutsal savaşın başarısız bir şekilde başlaması Aeneas Silvius'un da cesaretini kırdı ve gelecek için bütün umutlarını yok etti. Frankfurt'taki toplantıdan çok az şey umuyor ya da hiçbir şey beklemiyordu. Bu hususta bizzat söyledikleri endişelerinin neye dayandığını ve o dönemlerde Avrupa'daki durumları en iyi şekilde kanıtlamaktadır.

5 Temmuz 1454'de şöyle yazıyordu: "İkinci bir toplantı belirlendi. Aragon kralı, Venedikliler, Cenevizliler, Floransalılar, Milano Düklüğü'nü henüz resmen almamış olmasına rağmen Dük Francesco (Sforza), Modena dükü, hatta Mantua, Montferrat ve Saluzzo kontları buraya çağrıldılar. İtalyanların çabalarını göreceğiz. Fransa, İngiltere, Bohemya, Macaristan, Lehistan, Danimarka, İsveç, Norveç ve İskoçya kralları yazılı olarak elçilerini göndermek üzere davet edildiler. Alman hükümdarları ve kontları bizzat gelecekler ya da vekillerini göndereceklerdir. Ne düşündüğümü, ne beklediğimi mi soruyorsunuz? Bu hususta tamamen sessiz kalmayı tercih ediyorum; durumlar hakkındaki düşüncelerimin temelden yanlış olmasını dilerdim ve gerçek bir kâhin yerine

55 *Aynı yer*, s. 655: "Kim bu hükümdarı yeterince yüceltebilir? Hristiyanlar arasında hiç kimse Türkler ve diğer inançsızlardan Burgond dükünden korktuğundan daha az korkmaz. Yine de, sürülecek ve baskı altında bırakılacak düşmanlar açısından güvence konusunda ondan daha kaygılı hiç kimse yoktur", vb.

56 Aeneas Silvius*, aynı yer*; Raynaldi, T. X, s. 1.

düzmece bir kâhin olarak anılmaya yeğlerdim. Yine de düşündüklerimi söylemek istiyorum.

İstediklerimi ummuyorum; iyi şeyler beklemiyorum. Neden mi diye soruyorsunuz. Neden yanlış umutlar bağlayayım ki diye cevap veriyorum. Hristiyanlıkta herkesin itaat edeceği bir baş eksik. Ne papaya hakkı veriliyor, ne de kaysere. Hiçbir yerde saygı yok, itaat yok. Papa ve kayser bizim gözümüzde yalnızca boş birer isim, boş birer kafa[57]. Her devletin kendi hükümdarı var. O kadar çok hanedan, o kadar çok hükümdar var ki. Hristiyan dünyasında hüküm süren bu kadar çok başı silahlarına sarılmaya nasıl ikna edeceğiz? Gerçi sürekli bütün hükümdarların savaşa katılacağını söylüyorsunuz. Ama başa kim geçecek? Hangi ordu düzeni takip edilecek? Hangi disiplini uygulayacağız? İtaati nasıl sağlayacağız? Bu halklar sürüsünün çobanı kim olacak? Bu kadar çok değişik dili kim anlayabilecek, birbirinden bu kadar farklı gelenekleri ve mizaçları kim bilecek ve yönetecek? Kim İngilizleri Fransızlarla barıştıracak? Kim Cenevizlileri Aragonlularla biraraya getirecek? Kim Almanları Macarlarla ve Bohemyalılarla dost yapacak? Türklerin üzerine küçük bir ordu gönderdiğimiz takdirde kolayca yeniliriz; büyük bir ordu topladığımız takdirde karışıklıklar başlar. Her yerde baskı altında oluruz. Hristiyanlığın durumuna bakmak yeterli.

Diyorsunuz ki, İtalya barış içinde yaşıyor ve kendi içinde huzur bulduğu için dıştaki düşmanlarına karşı silahlarına sarılabilir. Ne var ki bu huzurun nerede olduğunu bilemiyorum. Aragon kralı ve Cenevizliler arasındaki savaş ateşi yanmaya devam ediyor. Türklere karşı savaşa gidecek olanlarsa kesinlikle Cenevizliler değil, zira söylenenlere göre Türklere haraç ödüyorlar. Hatta Venedikliler Türklerle barış yapmışlar, ama hâlâ diğer Hristiyanlar Türklere savaş ilan ettikleri takdirde, inancımız için silahlarına sarılacaklarını söylüyorlar. Bu şartları kim yerine getirecek? Venediklileri asıl şimdi yardıma çağırmak, onlardan ricada bulunmak, onları tahrik etmek zorundayız. Türklerle barış yapmamış olsaydılar, diğer Hristiyan güçleri mutlaka taklit etmiş olurlardı. En önemli iki deniz gücü eksikse İtalyanlar ne işimize yarar? Aragon kralı ne kadar güçlü de olsa, herkesin iyiliği için ne kadar çok çaba gösterirse göstersin, Türklere karşı deniz savaşını tek başına yürütemez. Papanın donanmasının ne anlama geldiğini hepimiz biliyoruz. Böylece sa-

57 Aeneas Silvius, *Ep.* 127, s. 656: "Adlar nasıl hayalî, kafalar resmedilmişse, papa ve imparatora da öyle bakıyoruz".

vaş gücümüzün bir kısmı eksik kalıyor. Türklere denizlerde ve karada aynı anda saldırmak istiyorsak, İtalyanların bizim tarafımızda olmaması hâlinde deniz savaşından bir şey bekleyemeyiz. Çanakkale Boğazı Anadolulular için açık. Savaş karada sürdürüleceğinden, Türkler büyük sayıda orduları rahatlıkla Avrupa'ya geçirebilirler.

İspanya'da bile güçleri ve askerî kuvvetleri açısından birbirinden tamamen değişik ve niyetleriyle düşünceleri tamamen farklı kaç hükümdar var? Bunları batının bir ucundan hemen kuzeye çekebilecek miyiz? Gerçi Fransa kralı düşmanını topraklarının tamamından çıkarttı, fakat sahiller henüz güven altında değil ve İngiliz filolarının ani saldırılarından korkmak zorunda olduğu sürece askerî kuvvetlerini ülkesinden çıkartamaz, zira İngilizler Fransa'dan kovulmalarının intikamını almaktan başka bir şey düşünmüyorlar. İskoçlar, Danimarkalılar, İsveçliler ve Norveçliler ise dünyanın bir ucunda kendi bölgelerinin dışında hiçbir şey yapamıyorlar.

Kendi aralarında anlaşmazlık içindeki Almanlar hiçbir yerde birlik içinde değiller. Şehirler hükümdarlarla anlaşmazlık içindeler ve hükümdarlar arasında gerçek bir birlik yok. İsveçliler Avusturya düklerine karşı ezelî nefretlerini aşamıyorlar. Pfalz kontu, Mainz arşiveki ile kavga hâlinde. 1 Kasım'a kadar ateşkes sağlanmış olsa bile, Bohemya kralı ile Burgondiya dükü Lützelburg Dükluğü yüzünden bir mücadele yürütüyorlar. Saksonya dükleri Bohemyalılarla 60 kale yüzünden anlaşamıyorlar. Breslau, şahsen buraya gitmediği sürece Bohemya kralına itaat etmeyi reddediyor. Prusyalılar, Alman şövalyelerin boyunduruğundan kurtuldular ve Lehistan kralının tarafına geçtiler. Kral Ladislas'ın Bohemya valisine devrettiği Liegnitz ayaklanıyor. Avusturya'nın hiçbir yerinde huzur yok; her yerde ayrılıklar ve isyanlar baş gösteriyor. Bohemyalı Wancho, 2 bin eşkiya ile her yerde yıkım yapıyor ve huzursuzluk yaratıyor. Viyana'da yangınlar artıyor, ama sorumluların izi bile bulunamıyor.

Macaristan'da yüksek ruhban ve baronlar eskiden kral vekili olan ve şimdi ülkenin büyük bir bölümüne hükmeden Voyvoda Yanoş Hunyadi'ye karşı ayaklanıyorlar. Sırp despotu, Osmanlı padişahıyla ittifak kurduğu söylenmesine rağmen, Macaristan kralından yardım talep ediyor ve Türklerin hemen harekete geçeceğini iddia ediyor. Buna rağmen Macaristan hiçbir şey yapmıyor; hatta savaşa başlamak yerine düşmanla barış veya ateşkes sağlayacaklarına inanılıyor. Bu karışık durumlar altında ne umut edebiliriz, nelerden korkmamız gerekir?

Bunun için dünyanın ve hükümdarlarımızın yaptıklarına bir kez daha bakalım. Cimrilik, açgözlülük ve tembellik her yerde hüküm sürüyor. Hiç kimse sanatla ve bilimle ilgilenmiyor. Bu gibi özelliklerle Türklerin ordularını yerle bir edebileceğimize mi inanıyorsunuz? Umarım, gerçekler sizin tarafınızda olur; varsınlar bana yalancı desinler. Zira ne olursa olsun, belirlenen zamanda Frankfurt'a gideceğim; burada Hristiyanlık için iyi şeyler yapamazsam bile kendimi onaylamış olurum ve günahlarım için ruhumu ve bedenimi cezalandırmış olacağım. Herkesin iyiliği için bir şeyler olursa, böyle bir şeyi beklemediğim için bir o kadar sevineceğim"[58].

Aeneas Silvius sözünü tuttu ve belirlenen tarihte Frankfurt'a geldi, ama beklentilerinin yerine geldiğini göremedi. Kayser bu defa da şahsen gelmemiş ve yetkilerini Aeneas'a devretmişti. Papa Vekili Pavia Piskoposu Johann, zamanında geldi, ama oldukça sessiz kaldı. Diğer soylulardan, bilhassa yurtdışından davet edilen hükümdarlardan büyük bir bölümü gelmedi ve elçiler gönderme zahmetine bile katlanmadı. Şahsen veya elçiler aracılığıyla toplantıya katılanların ruh hâli büyük ölçüde cesaret kırıcıydı. Daha başlangıçta Radasbona'da alınan kararların tekrar iptal edilmesi ve davanın kendi hâline bırakılması yönünde sesler yükselmeye başladı[59].

Aeneas Silvius ancak Türklere karşı yapılması planlanan zaferin ne kadar adil, ne kadar yararlı ve ne kadar kolay olduğunu kanıtlamak için iki saat konuştuktan sonra bunlardan artık bahsedilmiyordu. Hatta Aeneas, kayserin Radasbona'da alınan kararları elindeki bütün imkânları kullanarak gerçekleştirmeye niyetli olduğuna yemin ederek konuşmasının sonunda genç Alman hükümdarlara, her ikisi de Hristiyanlığın iyiliği için mallarını ve kanlarını vermeye hazır olan iki yaşlı kahramanı, Aragon Kralı Alfonso'yu ve Burgondiya dükünü örnek gösterdiğinde kutsal davaya duyulan heyecan sanki bir kez daha canlanıyordu.

"Denizlerde ve karada büyük güce sahip, her ikisi de yaşlı, her ikisi de altmış yaşın üzerinde olan bu iki hükümdara bir bakın. Her ikisi de savaşa hazır ve Tanrı adına şahsen savaşmayı reddetmiyorlar. Ya henüz hayatlarının baharını yaşayan, damarlarındaki kan hâlâ kaynayan ve savaşı rahat bir iş, kolay bir oyun gibi gören siz hükümdarlar ne yapmalısınız? Gelin,

58 5 Temmuz 1454 tarihli bu mektup, Aeneas Silvius'un bir dostu olan Sienalı Leonardus'a yazılmıştır.

59 Raynaldi, *aynı yer*, s. 2.

gençler! Bu yaşlılardan daha mı az cesarete sahipsiniz? Onlar savaşa giderken evinizde rahat uyuyacak mısınız? Kahramanlıklar göstererek daha da güçlenirken, hareketsiz mi kalacaksınız? Sizlerin böyle bir şey yapabileceğinizden korkmuyorum, zira korku yoldan çıkmış gönülleri ortaya çıkartır. Aksine cesaretinizin henüz taze olduğunu görüyorum; en güzel umutları beslemeye başlıyorum. Göğsünüzün savaş hevesiyle nasıl titrediğini ve kabardığını görüyorum ve yaşınızın verdiği heyecanlı bu savaşı gönülden istediğinizi hissediyorum. Yaşım ilerlemiş olmasına ve kiliseye mensup olmama rağmen ben de bu savaşı kendi gözlerimle görmek için yanıp tutuşuyorum", vs[60].

Macaristan kralının murahhas vekillerinin samimi veya zoraki hayranlık izharıyla takip ettikleri bu konuşmanın yaratmış olduğu havayı, kralları adına toplumu oluşturan sınıflardan, o dönemde Macaristan sınırlarına kadar ilerlemiş ve birkaç noktada ülkeye girmiş olan Türklere karşı en azından bir yardımcı kıta talep etmek için kullandılar. Bu esnada taleplerine kulak verilmediği takdirde kralın Osmanlı padişahıyla her türlü şart altında barış yapmak zorunda kalacağını açıkladılar.

Kayserin vekilleri tabii ki Macarların tarafını tutmaya başladılar ve istenen yardımın sağlanmasını onayladılar; toplumsal sınıflardan bilhassa elektörler bu husustaki kararı tekrar ertelemek, bir başka deyişle mümkünse tamamen ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yaptılar. Uzun süren lehte ve aleyhte görüşmeler neticesinde yine Aeneas Silvius ve kayserin taraftarları üstünlük sağladılar. Macaristan kralının aynı büyüklükte bir güç sağlaması şartıyla şimdilik 10 bin süvari ve 30 bin piyadeden oluşan bir yardımcı kıtanın Macaristan'a gönderilmesine karar verildi. Bunun dışında İtalyan devletlerini 25 kadırgadan oluşan bir filoyu Doğu Akdeniz'e göndermeye ikna edebilirlerse, Osmanlılar Avrupa'dan kolayca kovulabilirdi. Burgondiya dükü, daha

60 Bu uzun ve biraz da abartılı konuşma Aeneas Silvius'un mektupları arasında bulunmaktadır, *Ep.* 131, s. 678-689. Burada ortaya attığı iddialar her zaman talihli açıklamalar olmayıp, bazı hususlarda ne yazık ki dürüstlükten uzaktır. Mesela ana tezlerinden birinde Osmanlı sultanının sahip olduğu gücün Hristiyan güçlerin ellerindeki askerî kuvvetlerle karşılaştırıldığında bir hiç olduğunu kanıtlamaktır. Aradaki farklılıklar burada yalana kadar abartılmaktadır. Kasıtlı saptırmalar ve belirsiz ifadeler doğru bir düşüncenin ve doğruların dürüst bir anlatımının yerine geçmektedir. Sultan Mehmed'in savaşa hazır, tecrübeli asker sayısı yalnızca 15 bin kadardı, vs.

önce Radasbona'da şahsen verdiği vaatleri kendi adına olmak üzere vekilleri aracılığıyla yeniledi[61].

Tüm bunlara rağmen herhangi bir ilerleme görülmüyordu, zira ne vadedilen yardımcı kuvvetin donanımı ne de savaşa gönderileceği zaman hakkında kesin bir karara varılabildi. Kış ayları hedefe yaklaşmak için herhangi bir şey yapılmadan geçti. Aksine ne kadar tereddüt ediliyorsa alınan kararlardan o denli uzaklaşıyorlardı ve tabii ki zoraki olarak alınan Macaristan'a genel bir Haçlı Seferi için yardım gönderme kararı tamamen arka plana itiliyordu. Hiç kimse artık hadisenin dürüstlüğüne ve böyle bir Haçlı Seferi'nin gerçekleştirilebileceğine inanmıyordu. Papanın ve kayserin bu şekilde yalnızca para kazanmak istedikleri söyleniyor ve bu gibi görüşler halk arasında yayıldıkça Haçlı Seferi'ne duyulan güven ve heyecan o denli azalıyordu.

Macaristan kralına vadedilen yardım ancak ertesi yıl tekrar ciddi olarak gündeme geldi. Kayser 1455'de Viyana yakınlarında Wienerisch-Neustadt'ta Radasbona ve Frankfurt meclislerinde alınan kararların uygulamaya geçirileceği üçüncü bir meclis topladı. Bu toplantıya hâkim olan kötü hava daha başlangıçta bu defa çok azı şahsen gelen soyluların vekilleri arasında baş gösteren önemsiz bir anlaşmazlıkla ortaya çıktı. Trier başpiskoposu, kayserin sağ yanındaki yere oturmayı talep etti; kendisinden sonra diğer elektörlerin elçileri her zamanki düzende oturacaklardı. Ancak papa vekili ve Aragon Kralı Alfonso'yun murahhas vekili buna itiraz ettiler. Papa vekili kayserin yanındaki ilk yeri, Aragon kralının vekili ise elektörlerin ve diğer soyluların temsilcileri üzerinde başkanlığı talep ediyordu. Uzun bir süre bu anlaşmazlıklarla geçti. Asıl gündeme ancak bundan sonra geçilebildi.

Görüşmeler esnasında ne büyük bir ciddiyet ve kesin bir kararlılık görülüyordu ne de hüküm süren bu ağır havada ortak bir ruhun gelişmesi ve plan ile kararlarda bütünlük beklenebilirdi. Her zamanki gibi her birinin kendi adına verdiği ve hiç kimsenin mantıklı olarak ciddiye alamayacağı boş vaatlerle yetindi. Bilhassa Aragon kralının vekili, kralın her an savaşa hazır olduğunu, filonun denize açılmaya hazır bir şekilde limanda beklediğini bildirdi. Trier başpiskoposu ve diğer elektörler bir kez daha düşünmek için zaman istediler, ama aynı anda neticede gerçek Hristiyanlara yakışacak şekilde herşeyi yapacaklarını vadettiler. Burgondiya dükü, önceki gibi ciddi adımlar atıldığı ve Haçlı Seferi'nin başına büyük hükümdarlardan biri geçtiği takdirde, savaşa şahsen

61 Raynaldi, *aynı yer*, s. 4, konsey dosyalarına göre.

katılacağına dair vaadini yeniletti. Meclise katılan 24 şehrin vekilleri de benzer yarım vaatlerde bulundular[62].

Neticede neredeyse hiçbir şey elde edilememişti ki, 24 Mart'ta Papa V. Nikolas talihsiz bir şekilde Roma'da vefat etti. Bu kazanın haberi henüz toplantıda bulunan Meclis'e Nisan'ın ilk günlerinde bildirildi ve Haçlı Seferi veya Macaristan'a gönderilecek yardımcı kuvvetler hakkındaki bütün görüşmeleri sona erdirdi. Konu hakkındaki tüm kararları acilen ertesi yıla ertelediler ve geldikleri gibi herhangi bir karar almadan ayrıldılar.

Macaristan kralının bu defa en azından daha kesin bir karar ve Frankfurt'ta verilen vaatlerin gerçekleştirilmesini bekleyen elçileri, Aeneas Silvius'un kayser adına kendilerine bu yıl büyük bir heyecanla beklenen yardımcı kuvvetin hangi sebeplerden ötürü gönderilemeyeceğine dair kaleme aldığı uzun bir yazıyla yetindiler[63]. Bu yazıda ilk olarak yaz aylarında Almanya'nın her yerinden, hatta Ren Nehri'nin ötesinden bile gelecek bir ordu toplamak ve bu orduyu hazır hâle getirmek için zamanın kısa olduğu; ikinci olarak bir filo olmadan sadece kara ordusuyla hiçbir şey yapılamayacağı ve Papa V. Nikolas'ın ölümüyle böyle bir filonun İtalya'da gerçekten de hazır tutulup tutulmayacağına dair kararın şimdilik tamamen yok olduğu, ayrıca kış ayları boyunca ne orduyla ne de filoyla bir şey yapılabileceği; üçüncü olarak Almanya'daki barışın henüz yeterince sağlam olmadığı bildiriliyordu. Bu yüzden kayser bu yıl savaşa gönderilebilecek askerî kıtaları gelecek yıl aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yapılacak seferde derhal kullanılmak üzere Sava ve Tuna nehirlerinin birleştiği yere göndermeyi vadetmekteydi.

Bunun için tabii ki iki şey gerekliydi: Almanya'da barış ve iyi donatılmış güçlü bir filo. Aeneas Silvius bilhassa birinci şartı detaylı olarak açıklamaktaydı. Kayser ve Macaristan kralı arasında hâlâ süren anlaşmazlıkları, Türklere karşı yapılacak seferin en büyük engellerinden biri olarak belirtmekte ve buna imparatorluğun bütün bölgelerinin sürekli kaynamasına sebep olan diğer anlaşmazlıklar eklenmekteydi. En azından bu yönden hedefine ulaşmak

62 Bu hususta daha ayrıntılı bilgiler Aeneas Silvius'un Kardinal Johann de San Angelo'ya yazdığı, ancak adı birçok kez geçen külliyatta bulunmayan bir mektubunda verilmiştir, Raynaldi, *aynı eser*, s. 31.

63 Bu yazı Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae* (*Macaristan'ın Karışık Soydan Krallarının Eleştirel Tarihi*), T. VI. Pars II, s. 995-1000'de bulunmaktadır. Tarih, yeni kentte, 22 Nisan 1455 olarak imzalanmıştır.

için kayser Frankfurt'ta iki yıl için kararlaştırılan iç barışı muhafaza etmeye karar vermişti; bu amaçla her yere barışın ihlal edilmemesini sağlayacak ve barışı ihlal edenleri en ağır cezalara çarptıracak yetkili vekiller gönderilecekti[64]. Kayser, imparatorluğun bütün soylularını belirtilen tarihte askerî kuvvetlerini belirlenen yere göndermeye çağıracaktı; ordunun başına şahsen geçebilecek durumda olmaması hâlinde, duruma hâkim olabilecek ve savaş hususunda tecrübeli başka bir soyluyu ordunun başına geçirecekti.

Fransa ve İngiltere kralları da bu kutsal davaya katılmak üzere davet edileceklerdi. Geleceklerini umut ediyorlardı, zira Türklere karşı şimdi yardım etmeyi reddeden Hristiyanlığın bir düşmanı ve kâfirlerin dostu sayılacaktı. Kayser, filo için yeni papaya, Aragon kralına, Venediklilere, Cenevizlilere ve İtalya'nın diğer hükümdarlarına başvuracak ve kara ordusu kuzeyden Osmanlı İmparatorluğu'na girdiği tarihte güçlü bir filonun da Çanakkale Boğazı'na dahil olmasını sağlamaya çalışacaktı. Macaristan kralı bunun için kendi üzerine düşeni yapmak zorundaydı. Hiçbir şekilde Osmanlı padişahıyla ne barış ne de ateşkes anlaşması yapmalı, bir an önce askerî kuvvetlerini toplamalı ve Alman ordusuyla birleşmek üzere hazır tutmalıydı; ayrıca filonun hazırlanmasını sağlamak için İtalya'ya elçiler göndermeliydi; bunun dışında diğer Hristiyan hükümdarlardan ve beylerden yardım istemeli, kendi topraklarından geçişin güvenli ve sorunsuz gerçekleşmesini, uygun fiyatlarla erzak bulunmasını ve hiç kimsenin para yüzünden rahatsız edilmemesini sağlamalı ve Türk savaşı açısından kendi sorumluluğu olarak kabul ettiği herşeyi yerine getirmeliydi, vs.

Kayserin bu iyi niyetli vaatleri ve uyarılarından ziyade aynı dönemde Haçlı Seferi Vaizi Capistranolu John'un vaazları inançlılar üzerinde etkili oluyordu. Yüzeysellik ve ilgisizlik dönemlerinde şüphesiz tuhaf bir görüntü sergileyen bu fanatik Minorit*, o tarihte nüfûzunun zirvesinde bulunuyordu ve ölümünden önce Hristiyan âleminin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hareketinde önemli bir rol oynamak üzere seçilmişti. Yarattığı mucize-

64 "Bu nedenle majesteleri imparator çok ağır ve dehşet verici azap altında karar verdi, tıpkı Frankfurt'unkinin sonuçlanması gibi, iki yıllık barışın tüm imparatorluk boyunca Germenya ve Galya taraflarında korunmasını ve uygun yerlere, herhangi bir şekilde emre uymayanları zorlayacak tam yetkiye sahip koruyucuların yerleştirilmesini emretti. Öte yandan, daha büyük muhalefetler ortaya çıktığında onlar gerek kendisi gerekse temsilcileri ya da başka uygun önlemler yoluyla bastırılmaya çalışacaktı", *Ibid.*, s. 998.

* Fransisken tarikatı rahibi (çn).

lere, bütün kâfirlerle ve gerçek dinin düşmanlarıyla mücadelede gösterdiği fanatizme dair haberler Avrupa'nın tamamına yayılmıştı bile. İtalya'nın ve Almanya'nın büyük bir bölümünü gezmiş, Bohemya'da Husçular, Silezya'da Yahudilerle sözleri ve faaliyetleri aracılığıyla başarılı bir şekilde mücadele etmişti ve nihayet Türklerin amansız düşmanı olarak ortaya çıkıyor, her yerde bu kâfirleri yok etmek için kendisiyle gelecek olanların kutsanacağını ilan ediyordu. Bu adamın gücü bilhassa konuşmalarıyla silahlara karşı üstünlük kazanmayı başarmasındaydı. Gittiği her yerde binlerce, yüz binlerce insan toplanıyor, önünde yerlere kapanıyor, ona Tanrı tarafından gönderilen bir aziz gibi saygı gösteriyor ve kendisine zafer alayı eşlik ediyordu. Bazı yerlerde o kadar çok insan toplanmıştı ki, kış ortasında kilometrelerce açık alanlarda çadırlar kuruldu, gece gündüz burada yaşandı ve ara sıra geçici bir açlığa bile maruz kalındı[65].

Söz konusu, halkı ilgisizliğinden çekip çıkartmak ve kutsal savaş için heyecan yaratmak olduğunda papa, kayser, bilhassa Aeneas Silvius'un böyle bir adamı izlemeleri ve umut bağlamaları çok normaldi. Papa V. Nikolas Capistranolu John'un vaazlarına katılan bütün dindarların üç yıl boyunca günahlarından arınmış sayılacaklarını temin etmişti[66] ve Kayser III. Frederik kendini Frankfurt'ta toplanan meclise davet etmişti ki, buraya gelen hükümdarları konuşmasının gücüyle birliğe ve kararlılığa çağırsın. Ne var ki burada istenilen etkiyi yaratamadığını düşündükleri için Aeneas Silvius, Capistranolu John'u Frankfurt'ta başlattığı eseri devam ettirmek üzere Neustadt Meclisi'ne de davet etti.

Bu amaçla yazdığı mektupta şöyle demektedir: "Bu şehirdeki ve bu halk arasındaki varlığının daima yararlı olacağını itiraf ediyorum; ancak meclis toplandığı sırada buraya gelerek kiliseye büyük bir iyilik yapmış olacaksın. Nasıl ki Frankfurt'ta konuşmalarınla insanları dini korumaya çağırdıysan, burada ilgisizlikten ve tembellikten kalanları da uyarılarınla ve tehditlerinle yok ede-

---

65 Bu tuhaf adamın hayatı, *Compendio dell' heroiche virtù e miracolose attioni del B. Giovanni da Capestrano etc.,* Gio. Battista Barberio, Roma 1661 adlı eserde detaylı olarak anlatılmaktadır. Aynı yazarın aynı hususta ulaşamadığım daha geniş kapsamlı eserinin muhtemelen bir özetidir. Burada, s. 112'de, bizzat gösterdiği çabalar sayesinde Breslau'da 414 Yahudi'nin ateşe atılarak öldürüldüğü ve Bohemya ile Macaristan'daki bütün Yahudilerin kovulduğu anlatılmaktadır.

66 Capistrano'nun hayatı hakkındaki adı geçen eserin belgeleri arasındaki bir papa fermanı, s. 2.

ceksin. Hükümdarların gönülleri gördüğüm kadarıyla hâlâ tereddütte; hükümdarlar hâlâ tembellik, halk hâlâ ilgisizlik içinde yaşamaktadır. Ağır fırtınalar yüzünden denize fazla açılan balıkçı kayığı neredeyse batmak üzere. Her yönden ağır rüzgârlar esmekte, yelkenler yırtılmakta, dümen kırılmakta, kayık su almakta, kürekçiler herşeyi tesadüflere bırakmaktadır ve kaptan artık kurtuluş görmemektedir. Baygın gibi kendimizi fırtınaya bırakmaktayız. Konuşmalarına, heyecanına, ateşine ihtiyacımız var; tahrik edilmeli, itilmeli, heyecanlandırılmalıyız, zira iyilik yapmaya zorlanmadığımız sürece kendi başımıza hepimizin iyiliğini düşünmemekteyiz; hiç olmazsa bir kez olsun hiddetle uyanalım!"[67]

Capistranolu John bu çağrıya cevap verdi, belirlenen tarihte Wienerish-Neustadt'a geldi ve toplanan meclis, bilhassa Aeneas Silvius tarafından büyük onurlarla karşılandı. Kayser, birkaç defa bizzat kalabalıklar yüzünden açık havada yapılan vaazlarına katıldı ve soylular da kendini takip etmek zorunda kaldılar. Ne yazık ki Capistrano'nun heyecanlı konuşması ne burada meclis için toplanan hükümdarları ne de kutsallığına dair şöhretinin çevreden buraya çektiği kitleleri etkileyebildi. En azından halk arasında genel bir Haçlı Seferi fikri biraz canlandı ve Papa III. Calixtus kutsal savaş davasını bir İspanyolun heyecanıyla ele aldığı ve seleflerinin niyet ettiği Haçlı Seferi'ni nihayet gerçekleştirmek için elinden geleni yaptığı için, Capistrano'nun bu yöndeki çabaları daha da başarılı oldu.

Dünyaya bu konuda gerçekten ciddi olduğunu kanıtlamak için, III. Calixtus papalık makamına geçer geçmez –8 Nisan'da seçildi– resmen şu andı içti: "Ben, Papa III. Calixtus, çarmıha gerilen İsa'nın düşmanı, şeytanın oğlu, Türk sultanı Mehmed tarafından, günahkâr insanların cezası olarak ele geçirilip yıkılan Konstantiniyye'yi gerektiğinde kendi kanımı feda ederek ve saygıdeğer kardeşlerimin tavsiyelerinin desteğiyle geri almak, kölelikte sıkıntı içinde bulunan Hristiyanları kurtarmak, gerçek dini yüceltmek, lanetli ve sadâkatsiz Mehmed'in doğudaki şeytanî tarikatını yok etmek için elimden geleni yapacağıma, kutsal üçlü Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, Kutsal Bakire, kutsal havariler ve Pavlus ve cennetin bütün orduları adına ant içerim. Zira orada inancın ışığı büsbütün sönmüştür. Kudüs, seni unutacak olursam, sağ elimi bu unutkanlığım için feda etmeye hazırım; Kudüs, seni unutacak ve mutluluğumun

67 Capistrano'nun hayatı hakkındaki adı geçen eserin belgeleri arasındaki bir papa fermanı, s. 1.

baş tacı yapmayacak olursam, dilim ağzımda felce uğrasın. Tanrı ve kutsal kitap yardımcım olsun"[68].

Papa Calixtus'un bu andı yerine getirmek için attığı ilk adım, kendinin Macaristan ile Almanya'daki vekili Kardinal Diyakon Johann Carvajal'ı, Capistrano'ya papa adına haçı teslim etmek ve ona papanın otoritesi altında her yerde vaaz etme, Türklere karşı uyarıda bulunma ve Haçlı Seferi'ne çağrıda bulunma yetkisini vermekle görevlendirmek oldu. Bu amaçla Kardinal Carvajal tarafından Budin'e çağrılan Capistrano burada Haçlı Seferi vaazlarına başladı, daha sonra Macaristan'ın, Erdel'in, Eflak'ın tamamını ve Sırbistan'ın bir kısmını gezerek birkaç ay içinde buralardan ve Almanya'dan iyi silahlanmış olmasa da 70 bin kadar olduğu söylenen ve ertesi yıl başlarında Capistrano olmak üzere Belgrad'da tekrar göreceğimiz heyecanlı bir Haçlı ordusunu biraraya getirdi[69].

Gerçekten de Hristiyanlığın tamamının Osmanlıların gittikçe büyüyen gücü karşısındaki mücadelesinin neredeyse 30 yıllık çabalarının tek önemli sonucu bu idi. Zira Papa III. Calixtus'un genel bir Haçlı Seferi'ni desteklemek için dindar heyecanıyla gösterdiği bütün diğer çabalar öncelikle çok az ya da hiçbir başarı getirmedi. Selefleri gibi papalığının ilk aylarında gerçi her yere, İngiltere'ye, Fransa'ya, Almanya'ya, İtalya devletlerine, Burgondiya düküne, vs. hükümdarları ve halkları kutsal savaşa katılmaya çağırmak üzere vekillerini gönderdi, ama vekilleri neredeyse her yerde soğuk ve ilgisizce karşılanıp boş mazeretlerle reddedildiler. Papa V. Nikolas'ın yaklaşık 2 yıl önce söylediklerinin ve vadettiklerinin bir tekrarı olan ve Haçlı Seferi'nin başlangıç tarihini ertesi yılın 1 Mart'ı olarak ilan eden papalık fermanı, hiçbir yerde istenen etkiyi yapmadı. Hatta kendi ülkesinde insanlara ve paraya ihtiyacı olan Fransa Kralı VII. Charles, papalık fermanının ülke topraklarında ilanını neredeyse kanunlarla yasaklatarak, ne yüzde onluk verginin tahsil edilmesine, ne de planlanan Haçlı Seferi için askerî kuvvetlerin toplanmasına izin vermek istedi. Ancak papa ertesi yıl kendisine yazdığı bir yazıda bu hususta sitemde bulununca yüzde onluk verginin tahsil edilmesine izin verdi; yine de Haçlı Seferi vaazları ve askerî kuvvetlerin toplanması Fransa'da bu olaydan sonra da tamamen ve ağır cezalar altında yasaklandı[70].

68 Raynaldi, *aynı eser*, s. 27.

69 *Compendio dell' heroiche virtù ect. Del Giovanni da Capestrano,* s. 116 ve ekindeki belgeler, s. 8-11; Raynaldi, *aynı eser*, s. 34.

70 Buna ait papalık yazılarının hepsi için bk. Raynaldi, *aynı eser*, 1455, 1456 yılları.

Hristiyanların o dönemlerdeki ilgisizliği karşısında bilhassa en uzak ülkelerde bir Haçlı Seferi ordusu kurmak pek başarılı olmayınca, Papa III. Calixtus en azından talep edilen yüzde onluk vergiyi tahsil etmek için özel bir çaba gösterdi. Avrupa'nın tamamında bu amaçla papalığa bağlı tahsildarlar göreve alındılar ve tahsil edilen paralar papalık hazinesine girmeden boş yere harcanmasın veya zimmete geçirilmesin diye bunların bundan böyle özel kilit altında muhafaza edilmesine dair bir emir çıkartıldı. Ancak bu gibi tedbirler esas olarak olayı olduğundan çok daha da kolaylaştırmadı, zira yüzde onluk vergiler istenmeyerek ve çok düşük bir miktarda ödendiler ve ancak Papa III. Calixtus'un bir an önce donatılması için özel bir ilgi gösterdiği 16 kadırgalık papalık filosunun masraflarını karşılıyordu. Calixtus, bu filonun donatılması için tabii ki bilhassa vekilleri aracılığıyla birkaç kez bu amaçla Aragon Kralı Alfonso ve Burgondiya dükü ile kurduğu birliğe katılmaya çağırdığı Venediklilerin yardımına güveniyordu. Ne var ki Venedik, Sultan Mehmed'le yaptığı barıştan dolayı böyle bir çağrıya cevap veremezdi ve papanın taleplerini oldukça mantıklı sebepler ileri sürerek zekice geri çevirdi[71].

Ne var ki bu olay da Papa III. Calixtus'un cesaretini kıramadı. Filonun donatılmasında ısrar etti ve gerekli imkânlara sahip olmadığı için mülklerinin ve papalık mücevherlerinin bir kısmını satmakta, hatta sonunda bir zamanlar IV. Eugenius'un yaptığı gibi mitrasını, yani başlığını rehin vermekte sakınca görmedi[72]. III. Calixtus bu gibi fedakârlıklarla, komutası Aquileja Patriği Ludovik'e verilen 16 gemilik bir filo biraraya getirdi. Bu filoya Aragon Kralı Alfonso'yun söz verdiği ve donanımı Aragonya, Valensiya ve Katalonya papa vekilliğine getirilen Tarragona başpiskoposunun gözetiminde gerçekleşen 15 kadırga katılacaktı[73].

Calixtus'un bu herşeye rağmen çok küçük deniz gücüne bağladığı fazlasıyla büyük umutları, tıpkı genel bir Haçlı Seferi için gösterdiği çabalar gibi engellendi. Zira Kral Alfonso gemilerini hazır hâle getirir getirmez, bu gemi-

---

71 Mar. Sanuto, *aynı eser*, s. 1159: "Papa III. Calixtus bu dönemde Kral Alfonso ve Burgonya dükü ile Türklere karşı bir ittifak yaptı ve birçok kez cumhuriyeti oraya girmesi için teşvik etti. Türk'le barış içinde olduğu için o hiç harekete geçmedi çünkü ilk temas olacaktı".

72 Bernini, *Memorie historiche di ciò, che anno operato li sommi pontefici nelle guerre contra i Turchi ect.* (*Türklere karşı savaşta papaların icraatının tarihi anıları vb.*), s. 86.

73 Raynaldi, *aynı eser*, s. 36, 62.

lerle Doğu Akdeniz'e doğru yelken açmak yerine, onları Cenevizlilerle savaşı için kullandı ve papayla bütün Hristiyanlığı hayal kırıklığına uğratarak gemilerle İtalya kıyılarını rahatsız etti[74]. Papalık filosu ise tek başına önemli bir başarı elde edemeyecek kadar güçsüzdü; bütün faaliyetleri daha sonraki yıllarda Ege Denizi'nin, aşağıda bahsetmek için fırsatımız olacak, adalarına bazı seferler yapmak oldu.

Hristiyan Avrupa dünyasının Osmanlı silahlarının karada ve denizde ilerleyişini bu önemli anda engellemek için gösterdiği bütün çabaları, siyasî ilişkilerin olumsuz gelişimi ve o dönemlerin Avrupa hükümdarlarıyla halklarına mahsusmuş gibi görünen o cesaret kırıcı ilgisizlik yüzünden boşa çıktı. Bu ilgisizlik genelde sadece çaresizlik, karşılıklı şüphe ve gerçekten kaybedilecek olanlar karşısında şuursuzluk yaratıyordu. Tabii ki o dönemlerde de olayları daha derinden inceleyen ve bunu anlamış olan daha enerjik mizaçlar, bazı olağanüstü insanlar vardı, ama bunlar düşüncelerinde ve niyetlerinde dürüst olsalar da başka zamanlardan ve başka şartlardan alınan ve gerçekleştirilmesi artık mümkün olmayan bir fikir için güçlerini boşuna harcıyorlardı. Bu hususta esas alınan anlayışların ve şartların karışıklığı, Avrupa'nın bu karanlık dönemlerde, tehlikeli bir düşmanla karşı karşıyayken üstesinden gelmek zorunda olduğu tek müşkil değildi. Bu şekilde Hristiyanlığın iyiliği ve Avrupa'nın siyasî bağımsızlığı için gerekenler hakkında kendi kendilerini aldatıyor ve amaca götürecek araçları seçerken onları hiçbir yere götürmesi mümkün olmayan yanlış yollara sapıyorlardı. Çok fazla konuşuyorlar ve çok az faaliyet gösteriyorlardı.

Söz konusu ortak menfaatler olduğunda, Avrupa devletleri bünyesinde atalet daha o dönemlerde kökleşmiş bir hastalıktı. Muhteşem planlar yapılıyor, fakat bunların gerçekleştirilmesinde küçük hesaplı tutkulardan, ikincil derecede menfaatlerden vazgeçilemiyordu ve bu kendi başına bile önemli adımların atılmasını ve etkili tedbirlerin alınmasını engelliyordu. Öyleyse burada da büyük şeyler yapmak için gösterilen bütün çabalara rağmen, sonunda küçük hesaplarda takılıp kalmaları şaşırtıcı değildi. III. Calixtus bile sonunda korkusuna yenilerek, her gün büyüyen Türk tehlikesi karşısında bütün Hristiyan dünyasında düzenli ayinlerin yapılmasını, alenen duaların edilmesini emretmekten ve tüm mahallelerde her gün öğle vaktinde Türk çanını çaldırmak-

74 *Aynı eser*, s. 64'te papanın bu sadâkatsizlikten, bilhassa bu gemilerin büyük bir kısmının Haçlı Seferi için toplanan ruhban paraları, İspanya'da toplanan yüzde onluk vergilerle donatıldıkları için haklı olarak şikâyet ettiği bir mektubu bulunmaktadır.

tan daha fazlasını yapamadı[75]. Ancak tüm bunlar o dönemlerde Avrupa'nın her tarafını saran korkuyu ve paniği daha da körüklüyordu; kırılan cesareti ve halklarla hükümdarlarının azalmış güçlerini artırmaktan ve güçlendirmekten çok uzaktı. İnsanları ve güçleri ortak amaçlarda birleştirecek ne manevî ne de maddî kuvvetler kalmıştı. Bu dönemden sonra Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelesini belirleyen kurallar, anlık sıkıntılar ve bireysel menfaatlerdi. Bunlar bilhassa İstanbul'un fethinden sonraki ilk yıllarda, aşağıda ele alacağımız üzere, meydana gelen olayların itici gücünü ve karakterini oluşturuyordu. Sultan Mehmed'in kuzeyde Sırbistan ve Macaristan üzerine yaptığı seferler, bu olaylar arasında ilk sırayı almaktadırlar.

3) Sultan Mehmed'in kuzeydeki seferleri ve fetihleri. Yanoş Hunyadi'nin son zaferleri. Belgrad kuşatması ve kurtuluşu. Sırbistan'm 1459'da tamamen ilhakı

Sultan Mehmed'in İstanbul'dan yola çıkarak silahlarını öncelikle kuzeye yöneltmesi, davanın doğasından, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bizans İmparatorluğu çöktükten sonra Avrupa devletlerine karşı olağandışı konumundan kaynaklanmaktadır. Ege Denizi'ndeki küçük ada devletlerinin ve Mora Yarımadası despotlarının biat etmekte gösterdikleri gönüllülük, Ceneviz Cumhuriyeti'nin çaresizliği, bilhassa Venedik'in barışçıl tutumu batıda denizden herhangi bir tehlikenin gelmeyeceğine dair yeterli güvencelerdi. Tehlike en kötü ihtimalle sadece kuzeyden gelebilirdi ve Hunyadi yaşadığı sürece kuzey sınır komşularıyla yapılan barış antlaşmaları bile Osmanlı İmparatorluğu'nun bu taraftan emniyeti için yeterli bir güvence sayılamazdı.

Daha İstanbul kuşatması sırasında, Osmanlı karargâhına, oldukça tehditkâr bir dille konuşan ve Macaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu ile son barış antlaşmasını tabii ki yalnızca Osmanlı padişahının bundan böyle Bizans imparatoruyla da barış ve dostluk içinde yaşaması şartıyla yaptığını açıkça beyan eden Macaristan elçileri gelmişlerdi; ancak durum artık böyle olmadığından, aralarında yapılan barış antlaşmasının da artık bağlayıcı bir tarafı olamazdı. Ayrıca Hunyadi ile İmparator Konstantin arasında, henüz Bizanslılara ait iki şehir olan Silivri'nin veya Misivri'nin mülkiyet hakkının Hunyadi'ye bırakılması hâlinde, Hunyadi'nin şehrin muhasarası sırasında

75 Raynaldi, *aynı eser*, s. 67 ve devamında Temmuz 1456 tarihli papalık fermanı.

yardıma gelmeyi vadettiği gizli bir antlaşmanın mevcut olduğu şüphe götürmeyen bir gerçektir. İmparator Konstantin, içinde bulunduğu sıkıntılı durumda bu antlaşmayı derhal kabul etmiş ve Hunyadi'ye Konstantiniyye'nin kuşatmadan kurtarılması hâlinde Misivri'nin mülkiyet hakkını devreden bir ferman göndermişti[76].

Ne var ki her iki taraf da hiçbir şey yapamıyordu, zira Macar elçiler ancak Konstantiniyye'nin kaybedilmek üzere olduğu bir zamanda Osmanlı karargâhına geldiler ve Hunyadi Macaristan'ın içinde bulunduğu olumsuz şartlar yüzünden vaatlerini yerine getirecek imkânlara sahip değildi. Macar elçiler karargâhta önce boş sözlerle oyalandılar ve şehrin artık kurtulmasının mümkün olmadığı kesin olarak anlaşıldığında Sultan Mehmed vezirleri aracılığıyla Macar elçilerine efendileri ne istiyorsa onu yapabileceğini bildirdi; kendi takdirine göre barış ve savaş arasında seçim yapabilirdi[77]. Böylece elçiler hiçbir şey başaramadan çekip gittiler. Ne var ki muhtemelen daha ülkelerine bile gelemeden İstanbul, Sultan Mehmed'in eline geçmişti.

Hunyadi, Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünün ilk zamanlarında diğer Hristiyan güçler gibi sesiz kalmış olsa da, Macaristan Sultan Mehmed'in gözünde herşeye rağmen yine de en fazla çekindiği, dolayısıyla zararsız hâle getirmek, mümkünse yok etmek istediği güçtü. Bu yüzden İstanbul'a bir kez tamamen ayak bastıktan sonra, imparatorluğunun bu yönde genişletilmesi, uyguladığı fetih siyasetinin gerçekleştirmek zorunda olduğu ilk düşüncelerinden biriydi. Bu saldırı savaşı etkili ve başarılı bir şekilde yürütülecekse, kuzeye doğru yapılacak diğer teşebbüsler için güvenli bir üs kazanmak üzere, önce Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerinin daha belirli bir hâle getirilmesi gerekiyordu. Kısaca söylemek gerekirse, Sırbistan'ın tamamen ilhakı Osmanlı silahlarının Avrupa'daki ilerleyişinin ve Sultan Mehmed'in Macaristan'a karşı alacağı konumun zorunlu şartı hâline gelmişti.

Sırbistan, o dönemlerde ağır bir haraç ödeme zorunluluğunun yükü altında kısmen can sıkıcı bir bağımsızlık içindeydi. Hayatından ve zorlu hüküm-

---

76 Bundan bahseden tek yazar Bizanslı Sfrancis'tir (IV, 2, Bonn baskısı, s. 326-327). Sfrancis, Hunyadi'ye Misivri'yi veren altın fermanı bizzat hazırladığı ve Hunyadi'ye bu fermanı götüren elçiyi adıyla belirttiği için, bu hususta şüphe duyulmamaktadır. Bu esnada Aragon Kralı Alfonso'yun da İmparator Konstantin ile benzer bir antlaşma akdettiğini öğreniyoruz. Limni Adası'nı istemiş ve karşılığında imparatora her şekilde gemilerle destek vermeyi vadetmişti.

77 Sfrancis, IV, 2, Bonn baskısı, s. 326.

darlığından bezmiş yaşlı Despot Georg [Brankoviç, Vılkoğlu], İstanbul'un fethinden sonra Sultan Mehmed'in karargâhına elçilerini gönderen ve gelecek için kaygı verici huzurunu yıllık 12 bin duka altını karşılığında satın alan ilk kişilerden biri olmuştu[78]. Sultan Mehmed'in Sırpların bağımsızlıklarının bu son kısmını da yok etmek için mazeret bulması zor olmadı. Ancak ilk zamanlar sessiz kalmayı ve Hristiyan âleminin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı giriştiği düşmanca hareketin sonucu olarak, gücünü nereye yöneltmesi gerektiğini anlamak için bu bekleyişi daha akıllıca buluyordu.

Böylece yaz ve kış aylarını kısmen İstanbul'da kısmen de Edirne'de olmak üzere sessiz sedasız geçirdi. Ne var ki Avrupa güçlerinin hareketsizliği daha 1454'ün ilkbahar aylarında Sultan Mehmed'e rahat hareket etme imkânı verdi ve Sırbistan fethedici silahlarının ilk hedefi oldu. Fatih, savaş ilanı yerine Despot Georg'a ülkesinin en iyi kısmını derhal boşaltmasını talep eden bir elçi heyeti yolladı. "Şu anda hüküm sürdüğün topraklar" diye haber gönderdi, "ne senindir, ne de babanın mülkü; Sırbistan, Lazar'ın oğlu Stefan'a, dolayısıyla bana aittir[79]; öyleyse ülkeyi mümkün olduğunca hızlı terket; sana Sofya Şehri ile birlikte baban Vulk'un topraklarının bir kısmını bırakabilirim; kabul etmediğin takdirde, orduyla beraber üzerine yürüyeceğim".

Fatih'in elçisi, kendi hayatı ve cenaze namazının kılınmaması pahasına 25 gün içinde belirli ve yeterli bir cevap getirmek zorundaydı. Hâlbuki Sırbistan'a geldiğinde, fırtınanın yaklaştığını gören despot, Macaristan'da Hunyadi'de tekrar yardım aramak üzere, halkını ve ülkesini çoktan terketmişti. Danışmanları, çok geçmeden geri döneceğini ve padişahın talebine bizzat cevap verebileceğini söylüyorlardı. Böylece Osmanlı elçisi sadece belirlenen zamandan daha fazla bir süre burada oyalanmakla kalmayıp, ülkenin şehirlerini tamamen iyi bir savunma durumuna geçirmek ve yeterli miktarda erzakla donatmak için zaman kazanılmış oldu. Fatih'in elçisi hileyi ancak gelişinin otuzuncu gününde farketti. Ancak Sultan Mehmed'e tedbir olarak dönüşünün gecikmesinin sebeplerini, despotun kaçtığını ve Sırpların askerî hazırlıklarını anlattığı

---

78 Georg, daha 1453 Ağustos'unda ilk kez belirlenen haracını ödedi ve bu esnada 100 Bizanslı rahibe ile imparatorun saray efradından bazı itibarlı Bizanslıların özgürlüklerini satın aldı. Dukas, XLII, 315, Bonn baskısı.

79 Sultan Mehmed'in Sırbistan üzerinde haklıymış gibi talep ettiği hak, üvey annesinin [Mara] bir Sırp prensesi, Lazar'ın kızı olmasına dayanıyordu.

bir mektupla bildirmişti. Bu mektup, elçinin hayatını kurtardı ve Fatih'in Sırbistan seferini hızlandırdı[80].

Fatih, muazzam bir ordunun başında Edirne'den yola çıktı, birkaç günlük bir yürüyüşten sonra Filibe üzerinden geçici olarak ana karargâhını kurduğu ve Divân'la birlikte ordusunun büyük bir kısmını geride bıraktığı Sofya'ya geldi. Sadece 20 bin seçkin piyadeden oluşan bir askerî kuvvet ile hiç durmadan bizzat Sırbistan'a girdi; ahalisi tarafından neredeyse tamamen terkedilmiş açık topraklarda hiçbir yerde direnişle karşılaşmadı[81], zira halk tahkim edilmiş yerlere geri çekilmişti ve soylulardan kaçmayı başaranlar acilen Tuna Nehri'ni geçerek malları ve mülkleriyle birlikte Macaristan'a sığındılar. Macaristan için tehlike gitgide daha da yakınlaştığından ve burada bu sırada meydana gelen siyasî değişiklikler Türk savaşının tekrar başlatılması için müspet göründüğünden, soyluların despotun yardım talepleriyle birleşen yardım çağrıları artık etkisiz kalamazdı.

Bir önceki yıl, İstanbul'un fethinden kısa bir süre önce, Kayser III. Frederik'in himayesi ve vâsiliği altında yetiştirilen genç Kral Ladislas [Posthumus] bizzat yönetimi devralmıştı ve Hunyadi ülkenin zorlu idaresini bu umut dolu, çok şeyler vadeden hükümdara teslim etmişti. Ülke içinde genç hükümdarın oturduğu tahtı saran çeşitli tehlikelere rağmen, Ladislas baştan beri bakışlarını dıştan gelecek tehlikeye çevirdi ve bu tehlikeye karşı durabilmek için imkânlar bulmaya çalıştı. Bu amaçla ertesi yılın hemen başında, Ocak 1454'de Budin'de, en önemli sonucu, esas olarak aşağıdaki şartları içeren ve Türklere karşı bir ordunun teşkilatlandırılmasına dair 16 maddelik bir karar çıkartan bir meclis topladı:

1) Yanoş Hunyadi, serasker tayin edildi. 2) Krallık hazinesinin gelirleri, büyük soyluların oluşturacağı özel bir heyet tarafından ciddi bir teftişe tâbi tutulacaktı. 3) Yüksek rütbeli din adamları [prälat], eski geleneklere ve gelirlerine göre savaş hizmetinde bulunacaklardı; kimilerinde bu gelirlerin eskiye nazaran daha düşük çıkması hâlinde, sağlayacakları askerî kuvvetlerin sayısında buna uygun bir indirim yapılacaktı. 4) Her 100 hane başına 4 ağır silahlı süvari ve 2 piyade düşecek ve orduya gönderilecekti. Bir idarî birim

80 Tümü Dukas, *aynı eser*, s. 315-317'ye göre.

81 Bu 20 bin kişinin çekirdegi muhtemelen yeniçerilerden oluşuyordu: "Yirmi bine ulaşan kara ordusu ile Sırbistan'a girdi", diyor Dukas aynı eserinde; Hammer, *aynı eser*, II, 11'de zikredilen 20 bin kişilik hafif sipahilerden burada hiç bahsedilmemektedir.

(komitat) içindeki her aristokratın mülkünden bir soylu savaşa katılacaktı. 5) Büyük soylular (magnatlar), baronlar ve soylular bizzat savaş hizmetinde bulunacaklardı. Kalelerinde yalnızca bir şato kâhyası ve yeterli sayıda muhafız kıtası kalacaktı. 6) Üst derecedeki soyluların saraylarında bir soylu kâhya olarak kalabilirdi; ama yerine bir adam göndermek zorundaydı. 7) Birden fazla komitatta yaşayan, ancak tek bir aristokrata tâbi olan hizmetliler, tâbi olduğu soylunun maiyetine katılabilirlerdi. 8) Herkes kendi masraflarını karşılayacak ve başkalarına yük olmayacaktı. Askeri kıtaların hırsızlık ve yağma yapmaları ağır cezalarla yasaklanmıştı. 9) Slavonya ve krala bağlı tüm diğer eyaletler de tıpkı Macaristan gibi orduya askerî kuvvetlerini göndereceklerdi. 10) Tüm mahkemeler savaş süresince kapalı olacaktı. 11) Gelmeyen her süvari için 15, gelmeyen her piyade için 10 altın tutarında para cezası ödenecekti; para cezasının tahsili için borçlunun mülklerine el konulabilir ve haczedilebilirdi. Ancak 12) temin edilmesi gereken askerî kuvvetin para karşılığına çevrilmesi ölüm cezası altında yasaktı. 13) Gizlice savaş hizmetinden kaçan soylular mülklerini, soylu olmayanlar hayatlarını kaybedeceklerdi. 14) Kral, bunun karşılığında gelecekte asla bir kez daha buna benzer, böylesine alışılmadık bir askerî kuvvet zorunluluğu getirmemeyi vadediyordu. 15) Kont ve soylu hâkimler, uygun cezalar altında, devlet otoritesinden kaynaklanan bütün davalarda ve hacizlerde bunların duyurulmasından ve icrasından sorumluydular, 16) Bu şartlara göre her komitat, temin etmesi gereken askerî kuvveti, serasker olarak Hunyadi'nin talebi üzerine iyi teçhiz edilmiş bir vaziyette belirlenen yere gönderecekti[82].

Hunyadi tabii ki ordusunu bu kararlara uygun olarak oluşturmakta bir an bile gecikmedi ve genç hükümdarla aristokratların bu büyük tehlike karşısındaki hevesleri, çabalarını daha da destekler oldu. İlkbahar aylarının başında ordusunu donatmış ve hazır vaziyete getirmişti ki, Despot Georg ve yardım talebinde bulunan soyluları Sultan Mehmed'in güneyden ordusuyla birlikte Sırbistan üzerine yürümekte olduğuna ve karşısına çıkılmadığı takdirde hiç vakit kaybetmeden Macaristan'a gireceğine dair haberleri getirdiler. Fatih o sırada Filibe'ye henüz yeni varmıştı ki, Hunyadi hemen hiç vakit kaybetmeden ordusuyla Tuna Nehri'ni geçti. Osmanlılar tarafından zaptedilmiş toprakları harap etti, Tırnova yakınlarında çatışmaya girdiği birkaç küçük askerî birliği büyük

82 Bu konsey kararı Katona, *aynı eser*, s. 947-962'de detaylı olarak verilmektedir.

kayıplar vererek yendi ve Fatih'in ana ordusu henüz hiçbir yerde görünmediğinden zengin ganimetlerle nehri geçerek geri döndü[83].

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzeydeki sınır eyaletlerine yapılan bu başarılı akın, Sultan Mehmed'in Sofya'dan Sırbistan'ın güney sınırını aştığı dönemlere denk gelir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi hiçbir yerde direnişle karşılaşmadığından ve Hunyadi ordusunu belki de fazla aceleci davranarak Tuna Nehri'ni geçerek geri çektiğinden, hızlı yürüyüşlerle derhal kuzeye doğru ilerledi ve birbirinden ayrı iki kıta hâlinde neredeyse aynı zamanda çok önemli iki kale olan Semendire ile Ostrovitsa'ya saldırdı. Osmanlılar tarafından Sivrice ya da Sivrihisar diye adlandırılan Ostravitsa'da Despot Georg hazinelerinin bir kısmını geride bırakmıştı, dolayısıyla Sultan Mehmed bu yeri elindeki bütün imkânları kullanarak kuşatmak için ayrı bir sebep daha bulmuştu. Direniş ağır ve çaresizdi, her iki tarafta kayıplar aynı büyüklükteydi. Tabii ki kuşatma altında olanlar, dışarıdan sürekli yeni kıtalar çekebilecek durumda olan kuşatanlardan çok daha önce yoruldular. Artık hiçbir çaresi kalmayınca kalenin komutanı teslim oldu ve kaleyi kuşatmadan kurtarmak için Macaristan'dan beklenen yardımcı kıtalar buraya gelemeden kalede hazine namına bulunan herşeyi Fatih'e teslim etti. Yapılan anlaşmaya göre, muhafız kıtalarının kalanı gitmekte özgürdü; buna rağmen zincire vuruldular ve tutsak edildiler. Sivrihisar'ın düşüşünün doğrudan sonucu, çevrede daha küçük kalelerin gönüllü olarak teslimiyeti oldu[84].

Yalnızca Sırbistan'daki Tuna kalelerinin şüphesiz en önemlisi olan Semendire Hunyadi tarafından zamanında kurtarılabildi. Şehrin varoşu burada da daha ilk hücum sırasında alınmış ve ateşe verilmişti; ancak iyi tahkim edilmiş kale Hunyadi kıtalarıyla gelene kadar tutunmayı başardı. Karşısına muhtemelen yalnızca oldukça zayıflamış bir orduyla çıkabilecek durumda olan Sultan Mehmed, Hunyadi ile çatışmaya girmek istemedi. Macar bir yardımcı kıtanın geldiğine dair ilk haber üzerine kuşatmayı kaldırdı ve geri çekildi. Yolda ula-

83 Dukas, *aynı eser*, s. 316.

84 Sivrihisar'ın muharası ve fethi hakkında yalnızca Osmanlı kaynakları detaylı bilgi vermektedir. Karşılaştırma için bk. Sadeddin, Galland çevirisi, Msc. D. I. B. R. II, s. 176-177. Ancak Semendire'nin başarısız kuşatmasından bahsedilmemektedir. Sırbistan seferinin sebebi de çok farklı anlatılmaktadır. Sadeddin'e göre, Georg tahkim edilmiş yerlerin anahtarlarını vermeyi reddetmiş, hatta Osmanlı'nın, mesela Üsküp gibi, yakınlarda bulunan tahkim edilmiş komşu şehirlerine saldırmıştı. Sivrihisar teslimiyet şartlarının utanç verici biçimde ihlali için bk. Dukas, *aynı eser*, s. 317.

şabildiği herşey ateşle ve kılıçlarla yakılıp yıkıldı ve öldürüldü; Sırbistan'ın tamamı içinde yaşanması mümkün olmayan insansız bir çöle benziyordu. Hiç durmadan Sofya'ya kadar ilerleyen ordunun arkasından elleri ayakları bağlı bir şekilde 50 binin üzerinde Sırp yürüyordu[85]. Bu esirler, yukarıda daha önce belirttiğimiz gibi, kısmen İstanbul'a ve çevresine yerleştirildi, kısmen de imparatorluğun diğer eyaletlerine dağıtıldılar veya padişahın sarayına gönderildiler.

Sultan Mehmed çok geçmeden tekrar Edirne'ye döndü, ama önce ordusunun 32 bin kişiden oluştuğu söylenen bir bölümünü, ordusunu çok yakından takip eden Hunyadi ile karşılaştıkları Alacahisar'a (Kruşevac) gönderdi. Burada da muhtemelen düzenli bir muharebe yapılmadı. İki düşman ordunun haberleri bile olmadan birbirlerine iyice yaklaştıkları sırada yoğun bir sisin çöktüğü anlatılmaktadır. Sis nihayet yükselen güneşin ışıkları altında dağıldığında Macar şövalyelerin muharebe hattı âdeta çelikten ve demirden bir duvar gibi parlıyordu. Bu beklenmedik görüntü, bilhassa Hunyadi'nin ünlü komutanlarının varlığı, Osmanlıların savaş hevesini kırmaya yetti. Bir an bile duraksamadan ordunun tamamı korkunç bir kargaşa içinde kaçmaya başladı. Bu sayede yalnızca ordunun küçük bir bölümü korkunç bir kaderden kaçabild; zira Hunyadi'nin hafif süvarileri hemen arkalarından gittiler, kaçanlar arasında gece çökene kadar korkunç bir katliam gerçekleştirdiler ve aralarında Osmanlı komutanlarının çoğunun, hatta Serasker Firuz Bey oğlu Mehmed Bey'in* de bulunduğu büyük sayıda esir aldılar[86]. Hunyadi, Alacahisar'dan ayrılarak doğuya yöneldi, Osmanlılar tarafından çok önceleri zaptedilen bölgelerde birçok şehri ateşe verdi ve aniden Osmanlı'nın güçlü serhad kalesi olan Vidin'e saldırdı. Vidin, anlaşıldığı kadarıyla öyle kötü bir savunma durumundaydı ki, Hunyadi kılıcını bile kullanma-

---

85 1454 tarihli Sırbistan seferi hakkındaki en iyi bilgiyi Hunyadi, Kayser III. Frederik'e yazdığı bir mektupta vermektedir, Katona, *aynı eser*, s. 963-967: "50 binden fazla insanı ya da canı alıp götürdü ama krallığı bütünüyle sarstı, yakıp kül etti" diyor Sultan Mehmed hakkında. Thworcz, *Chronica*, Schwandtner ss. I, s. 265'te bu seferden bahsetmektedir; ancak tarihini İstanbul'un fethinden öncesine atmaktadır.

* Zinkeisen sehven Firuz Bey demektedir (çn).

86 En detaylı anlatım için bk. Thworcz, *aynı yer*. Karşılaştırma için, Katona, *aynı eser*, s. 964'te Hunyadi'nin mektupları: "Arkalarını döndüler" diyor burada, "ve silahlarını hiç çevirmeden kaçmaya koyuldular. Efendi Vali'nin (bu, Thworcz'un bu hadiseleri anlattığı zamandaki Hunyadi idi, hadiselerin gerçekleştiği zamanlarda değil) bütün hafif silahlı gücü bu kaçanların peşine düşmüştü; izleyenlerin her biri büyük bir savaşma şevkiyle onları öldürüyordu. Bu nedenle ardından sonraki kıyım geldi, geceye kadar sürdü ve kıyım çok daha fazla olacaktı eğer gecenin karanlığı kaçanları saklamasaydı".

dan, neredeyse zafer çığlıkları arasında şehre girdi ve şehre ait herşeyle birlikte şehrin tamamını kısa bir süre içinde bir kül yığınına dönüştürdü. Bunun üzerine tekrar Tuna Nehri'ni geçerek geri döndü ve gelecek hadiseleri tahmin ederek Belgrad yakınlarında güvenli bir konum aldı[87].

Bu seferin de genel olarak Macarların lehine sonuçlanmasına rağmen, Hunyadi çok geçmeden tek başına bir hücum savaşına cesaret edemeyecek ve kendi topraklarında Sultan Mehmed'in karşısında daha fazla direnemeyecek kadar zayıf olduğuna karar verdi. Bu sebeple henüz Belgrad'da olduğu dönemde yıl daha sona ermeden bizzat Kayser Frederik'e başvurdu, kendisine gönderdiği uzun bir mektupta Sırbistan'da yakın zamanda gerçekleşen hadiselerle birlikte, Hristiyanlığı tamamen yok olmaktan kurtarmak istiyorlarsa genel bir Haçlı Seferi'nin zorunluluğunu anlattı; şu anda en iyi başarılara ulaşılabilirdi ve Osmanlıları Avrupa'dan kolayca kovabilirlerdi; ancak daha fazla tereddüt edildiği takdirde çok geç kalınabilir ve herşey kaybedilebilirdi[88]. Bunun üzerine gerçekleşen hadiseleri yukarıda anlatmıştık. Konu Frankfurt ve Wienerisch-Neustadt meclislerinin gündemine taşındı, Hunyadi'ye katılacak olan takviye kuvveti için onay alındı, ama Papa V. Nikolas'ın ani ölümü gönülsüzce alınan kararları yerine getirmemek, hatta tamamen ortadan kaldırmak için iyi bir bahane oldu. Neticede Hunyadi o dönemlerde oldukça az sayıdaki askerî kuvvetleriyle baş başa kaldı ve hadiselerin tazyikine tek başına direnmek zorunda kaldı.

Hunyadi'nin kuzeydeki sınır topraklarına yaptığı yıkıcı akınına ve Vidin'in tahrip edilmesine öfkelenen Sultan Mehmed, 1454 yılını 1455'e bağlayan kış aylarında Sofya yakınlarında yine bir ordu topladı ve hafif sipahilerini küçük kıtalar hâlinde serhad boylarına, hatta Macaristan'ın güney sınır eyaletlerine kadar gönderdi. Macaristan Krallığı'na yapılan yeni bir planlı saldırı ertesi ilkbahar için bekleniyordu; ancak Sırbistan henüz Osmanlı sultanının elinde değildi ve Sırbistan'a sahip olmadan kuzeye ilerlemek akıllıca değildi[89]. Buna ayrıca

---

87 Hunyadi'nin mektubu, *aynı eser*, s. 965: "Sonra onun Vidin Şehri'ne geldik. Onu, benzer şekilde bütün bölgeleriyle ve çevresiyle birlikte yakıp kül ettik".

88 Katona, yukarıda bahsedilen mektup*, aynı yer*.

89 1454'de Hunyadi'nin Kayser III. Frederik'e yazdığı mektupta, *aynı eser*, s. 965, şöyle demektedir: "Şimdi bizzat Türklerin imparatoru bunun intikamı (Vidin'in alınması) olarak kendi kenti Edirne'den (Hadrianopolis) çıkıp tüm gücüyle ve çok güçlü ordusuyla, adları geçen Sofya ve Şehirköy (Pirot) kentleri arasındaki savaş alanına fırladı ve Macar Krallığı'nı işgal etmeye niyet etti; sürekli olarak aynı krallığın üstüne gitti, onu bizar etti ve ona zarar verdi".

bu dönemlerde Sultan Mehmed'in askerî kuvvetlerinin diğer yönlerde de meşgul oluşu ekleniyordu ki, ertesi yıl için bu yöndeki teşebbüslerini Sırbistan'daki hükümdarlığını genişletmekle sınırlı tutmak zorunda kaldı.

Hadiselerin gidişatı da bu hususta gönlünce kendisine yardımcı oluyordu. Yıllık haracını 30 bin duka altına kadar yükselterek Sultan Mehmed'le tekrar barışçıl bir ilişki içine girmeye çalışan yaşlı Despot Georg[90], kış aylarında vefat etmişti. Sırbistan sınırında komutanlığı yürüten [Evrenoszâde İshak Bey oğlu] İsa Bey, durumu haber vererek, yönetimin başına tahta haksız yere çıkan bir gâsıbın geçmesinden ötürü Sultan Mehmed'in taht üzerinde eski hanedanla akrabalık bağlarına dayanan hakkını artık daha etkin olaral savunabileceğini ve bu gâsıp tahta geçtiğinden Sırbistan'ı ele geçirmenin çok daha kolay olacağını ekledi. Fatih, bu tavsiyeye uydu, acilen Edirne Ovası'nda güçlü bir ordu topladı ve başına geçerek ilkbahar mevsimi başlar başlamaz İsa Bey'le buluşacağı Karadonlu (Kratova) sınır dağlarına kadar ilerledi.

İsa Bey'in tavsiyesi üzerine öncelikle henüz Sırpların elinde olup, güçlü bir muhafız kıtasına sahip, zengin ve önemli bir şehir olan Novoberda'nın (Novobrdo) ele geçirilmesine karar verildi. İsa Bey bu amaçla ordunun bir bölümüyle bizzat şehrin önlerine geldi ve Osmanlı padişahının sözde hakkına dayanarak, şehrin komutanından önce şehri gönüllü olarak teslim etmesini istedi, ama tabii ki olumsuz bir cevap aldı: "Despotun oğlu yoktur, ama topraklarının doğal olarak varisi olan ve haklarını Bosna kralı olan eşine devreden bir kız evladına sahipti; dolayısıyla tek mirasçı olarak Bosna kralını kabul ediyordu ve yeri teslim etmesi görevine ve efendisine ihanet olurdu". Sultan Mehmed, bu olumsuz cevabı alır almaz ordunun kalan kısmıyla Novoberda yönünde yola çıktı, birkaç günlük yürüyüşten sonra buraya geldi ve kuşatmayı hemen başlattı. Kalenin devasa surları yedi gün içinde top ateşleriyle öyle tahrip olmuştu ki, artık daha fazla direnmek mümkün değildi. Şehir, bilhassa çoğu Despot Georg'a ait olan altın, gümüş, değerli taşlar, vs. olmak üzere, yıllardır burada toplanan hazinelerle birlikte Osmanlılara teslim edilerek kendi valisiyle kendi kadısına sahip oldu ve Osmanlı yönetimine girdi.

---

90 Sadeddin, *aynı eser*, s. 181. Ancak haracın yükseltildiğinden sadece Osmanlı kaynaklarında bahsedilmektedir; Batı kaynaklarında bunun üzerine Sırbistan'la yapılan barış hakkında kesin bir bilgi yoktur. Karşılaştırma için, Mouradgea d'Ohsson, *Tableau*, t. VII, s. 442; Hammer, *aynı eser*, II, 544, Not s. 12 ve s. 14.

Novoberda'nın fethi Fatih'in Güney Sırbistan'daki hâkimiyetini daha da sağlamlaştırdı, zira o güne kadar tutunmayı başaran daha küçük kaleler hiçbir direniş göstermeden birbiri ardına teslim oldular ve Novoberda civarlarındaki zengin madenler ordunun bir bölümüyle buraya konuşlanan İsa Bey tarafından kolayca zaptedildiler. Kuzeye doğru bundan sonra başka önemli fetihler yapılmadı, zira imparatorluğun güneyinde bizzat varlığına ihtiyaç duyulan Fatih, Novoberda'dan yola çıkarak I. Murad'ın şehid oluşu anısına bir cenaze namazı kıldırdığı Kosova muharebe alanını aşıp Selanik ve Edirne üzerinden İstanbul'a geri döndü ve burada kış boyunca Ege Denizi'ndeki adalara karşı denizlerdeki teşebbüslerle meşgul oldu[91].

Ancak ne Macaristan'ı ne de Sırbistan'ı bu arada gözden kaybetti. Ertesi yılın ilkbaharında buraya asıl hedef olarak Tuna boylarında Macaristan kalesi olan Belgrad'ın belirlendiği yeni bir sefer yapılacaktı. Sultan Mehmed, Belgrad'ı bir kez ele geçirdi mi Sırbistan'ın ve Macaristan'ın da artık tutunmasının mümkün olmayacağını düşünüyordu ve bu davanın başarısına bizzat öyle büyük bir güven duyuyordu ki, daha kalenin surları altında Allah ve Peygamberi adına Macaristan'ın iki ay içinde eline geçeceğine ve akşam yemeğini huzur içinde Budin'de yiyeceğine yemin ettiği söylenmekteydi[92].

Bilhassa Sırbistan'da ve Macaristan'da biraraya getirilen az sayıda askerî kuvvetlerle karşılaştırıldığında, bu önemli teşebbüs için yapılan hazırlıklar bu gibi aceleci umutları gerçekten de haklı çıkartabilirdi. İstanbul kuşatmasından beri benzer hazırlıklar görülmemişti. Kışın tamamı imparatorluğun her yerinden bu sefere katılacak askerî kuvvetleri biraraya toplamakla geçti ve böylece birkaç ay içinde Edirne ve İstanbul ovalarında mevcudu en düşük sayıyla 150 bin olarak belirtilen, kimileri tarafından ise muhtemelen abartılarak 200,

91 1455 tarihli Sırbistan seferi ve Novoberda'nın fethi en detaylı olarak Sadeddin, *aynı eser*, s. 181-184'te verilmektedir. Chalkokondylas, s. 219-220'de bu seferden detaylı olarak bahsetmektedir, ama Novoberda'nın fethini yanlışlıkla Despot Georg'un ölümünden önceki bir tarihe atmaktadır. Bilhassa zengin altın ve gümüş madenleri Novoberda'yı en önemli kazançlardan biri hâline getirmiştir. Yılık geliri o dönemlerde 120 bin duka altını olarak tahmin ediliyordu. Karşılaştırma için, Capistranolu John'un Papa III. Calixtus'a bu hususta yazdığı bir mektup, Katona, *aynı eser*, s. 1003.

92 Fransisken Johann Tagliacozzolu'nun bir mektubuna göre Capistranolu John'un refakatçilerinden biridir (Katona, *aynı eser*, s. 1070).

hatta 400 bin olarak verilen[93] bir ordu toplanırken, Sultan Mehmed Morava Nehri kenarındaki Alacahisar'da Belgrad kuşatması için kullanılacak ağır topları dökmek üzere içinde gece gündüz birçok zanaatkârın çalıştırıldığı bir dökümhane kurdurdu; zira ağır toplar bu sefer de öyle büyük bir çaptaydılar ki, bunların dağlardan geçirilerek buraya getirilmeleri zordu. Aralarında mesela uzunlukları 27 ayak büyüklüğünde 22 devasa top ve daha önce hiç görülmeyen büyüklükte taşlar fırlatan yedi devasa havan topu vardı. Daha küçük kuşatma toplarının farklı çaplarda 300'ün üzerinde ateş topu olduğu söyleniyordu ve hayret verici miktarda her türlü hücum araçlarını, cephaneyi ve erzakı getiren develerle yük hayvanlarından oluşan kervan muazzamdı. Osmanlılarda ordunun temini ve geçimi için her zamanki gibi en iyi şekilde hazırlıklar yapılmıştı. Mesela silahlar, bilhassa oklar ve yaylar komşu Bosna'dan temin edilmiş ve sefer güzergâhı boyunca ya da Belgrad yakınlarındaki büyük depolarda muhafaza edilmişti. Savaş hazırlıkları sırasında gösterilen böyle bir ihtimam o dönemlerde Avrupa'da neredeyse hiç duyulmamıştı. Ekinin öğütülmesi için değirmenler ve bir dizi tam donanımlı fırınlara kadar, uzun sürecek bir kuşatma için gerekli olup başarılı olduğu takdirde Belgrad'ı Sultan Mehmed'in Macaristan'a karşı ve kuzeye doğru diğer teşebbüsleri için bir üssü yapacak olan hiçbir şey eksik değildi[94].

---

93 "140.000'den fazla Türk daha önce adı geçen Nanderalbers Kalesi'ne müthiş bir kuşatmayla saldırdı" diyor Thwrocz, *aynı eser*, s. 270'de. Şahit olarak daha önemli bir yere sahip olan Tagliacozzo, 200 bin kişiden bahsetmektedir: "Nitekim 160.000, çok kişi 200.000 diyor, seçilmiş ve daha güçlü Türk oraya toplandı", Katona, *aynı eser*, s. 1068. Petri Ranzanu, *Epitome rer. hungaric.*, Schwandtner I, s. 384'te Belgrad kuşatmasına dair oldukça teferruatlı anlatımında bu üç farklı bilgiyi biraraya getirmekte, ama 160 bin kişiden sadece gerçekten savaşabilecek ve seçkin birliklerin anlaşılması gerektiğini kabul etmektedir; "her ne kadar paha biçilmez ganimete kavuşmak umuduyla başka birçok bin de aynı sefere koşuşmakla lekelenmiyor". Capistranolu John'un Papa III. Calixtus'a yazdığı bir mektupta, Katona, *aynı eser*, s. 1102'de 150 bin kişiden bahsedilmektedir.

94 Sultan Mehmed'in hazırlıkları hakkında en iyi bilgileri Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1068-1070'te vermektedir. Tabii ki burada gerçekler ve yanlışlıklar tuhaf bir şekilde birbirine karışmıştır. Mesela sonlara doğru: "Hristiyanların etini açgözlülükle yiyip yutmak üzere köpeklerin dahi getirildiğini çok gerçekçi bir anlatımla işittik" denmektedir. Alacahisar'da dökülen toplardan bilhassa Thwrocz, s. 270'te bahsetmektedir ve bu tesisin sebebini de vermektedir: "nitekim, büyüklüğü yüzünden uzak bölgelerden (*tormenta*, 'bocurgat, mancınık vb.') getiremeyeceklerinden". 300 adet kuşatma topundan Capistrano, *aynı eser*, s. 1102'de bahsetmektedir.

Ne var ki Sultan Mehmed kuşatmanın yalnızca şehrin hem karadan hem denizden, yani Tuna Nehri'nden aynı anda saldırıya uğradığı ve sıkıştırıldığı takdirde başarılı olabileceğini biliyordu. Bu yüzden Karadeniz'de ve Tuna Nehri'nin alt kısımlarında, hücum için gerekli levâzımlarla donatılarak ordu Edirne yakınlarında toplanırken Vidin'de biraraya gelen 200 adet küçük ve hafif gemi inşa ettirdi. Bu gemiler bilhassa Belgrad ve Tuna Nehri'nin diğer kıyısıyla bağlantıyı engellemek, yani Macarların hem bu taraftan hem de mümkünse Sava Nehri'nden Belgrad'a ulaşımlarını tamamen kesmek için kullanılacaklardı. Kısmen ağır kuşatma toplarını su yoluyla taşımak için de kullanıldılar[95].

Ekinlerin olgunlaşmaya başladığı[96] Haziran ayı içerisinde Osmanlı kuşatma kıtaları yavaş yavaş büyük kalabalıklar hâlinde güneyden Belgrad'a doğru ilerlediler. Direnişten hiçbir yerde eser yoktu. Belgrad bu yüzden kara tarafından tamamen kuşatıldı. Sultan Mehmed, otağını kaleyi görebileceği bir tepeye kurdu ve etrafındaki ovanın her tarafına uçsuz bucaksız sıralar hâlinde yeniçerilerin çadırları uzanıyordu[97]. Ayın sonuna doğru kuşatma topları da başarılı bir şekilde buraya getirilerek, muazzam surlar ve en güçlü kuleler boyunca dizildiler. Ne tuhaftır ki bu topları kullananlar Osmanlıların düşmanları, bilhassa Almanlar, Macarlar, İtalyanlar ve diğer Hristiyanlardı[98].

Nehir tarafında aynı anda hücum ve kuzeyden gelecek bir kurtarma kıtasına karşı önlem alındı. Sultan Mehmed, nehirden geçişi tamamen engellemek ya da en azından mümkün olduğunca durdurmak üzere Belgrad Kalesi'nin biraz yukarısında ya da Sava Nehri'nin Tuna Nehri'ne girişinde sudan gelecek düşmanın karşısında aşılmaz bir istihkâm gibi durmasını sağlamak için bir dizi gemiyi yan yana zincirlerle birbirlerine bağlattı. Zira Hunyadi'nin de ka-

95 Tabii ki gemilerin de sayısı çok farklı verilmektedir. Chalkokondylas, VIII, 221'de 200 gemiden bahsetmektedir. Dukas, XLV, 337'te yalnızca 60 gemiden bahsederken, muhtemelen sadece kuşatma için kullanılan ve yaklaşık olarak aynı sayıyı veren Petri Ranzanu tarafından aynı eserinde "triremes" diye adlandırılan büyük gemileri gözönünde bulundurmaktadır. Topların da su yoluyla buraya getirildiğine Sadeddin, *aynı eser*, s. 183'de tanıklık etmektedir.

96 Thwrocz, *aynı eser*, s. 270: "Yazın gelmesiyle artık buğday başakları, yeşil çimenlerden çıkan ürünler yeşermekteydi ve Phoebus [Güneş] ikizlerin [Castor ve Pollux] alanında arabasını hareket ettirmeye başlıyordu".

97 Petri Ranzanu, *aynı eser*, s. 384.

98 *Aynı yer*: "Savaş makinelerinin yerleştirilmesi işinin başında daha çok İtalyan ve Cermenler vardı. Ama top atmaya yarayan makinelerin işi, Alman, Macar, Bosnalı ve diğer Dalmaçyalılara verilmişti".

leye gidecek yolu açmak için küçük bir filo yaptırmaya çalıştığına dair haberler gelmişti. Ancak Haçlı Seferi Vaizi Capistrano'nun maiyetinde bulunan bir şahidin, Fransisken Tagliacozzolu Johann'ın Hunyadi'nin sahip olduğu gemilerin sayısını yaklaşık 200 olarak belirtmesine rağmen[99], bu amaçla sadece 40 olağan Tuna kayığını seçkin askerlerle donatmayı başarmıştı.

Her yerde hâkim ilgisizlikten dolayı Belgrad'ı kuşatmadan kurtarmak için çok fazla hazırlık yapılamıyordu. Kral Ladislas güçlü düşmanın yakınlaşmakta olduğuna dair haberler üzerine korkak danışmanlarının öyle etkisine girerek cesaretini kaybetti ki, sadece kendi şahsî güvenliğini düşünerek en önemli anda gece vakti Budin'den Viyana'ya kaçtı ve büyük Macar soylularından yalnızca çok azı Hristiyan adının ezelî düşmanına karşı adamlarını savaşa göndermeyi düşünüyordu[100]. Ancak tehlike artık son raddeye geldiğinde ve Belgrad'daki topların sesleri Segedin'e kadar duyulmaya başlandığında, önce tehlike altındaki baronlar ölü uykularından uyandılar ve küçük gruplar hâlinde yine teşebbüsün yükünü taşımak zorunda kalan ve bütün umutların bağlandığı Hunyadi'ye katılmak için acele ettiler[101].

Batı'nın diğer ülkelerinde ruhban ve dünyevî efendilerin Türklere karşı yapılacak Haçlı Seferi için yaptıkları bütün çağrılar öyle sonuçsuz kalmıştı ki, Papa III. Calixtus Temmuz'da, en büyük sıkıntı anında, Belgrad'ı kaybettiklerini düşündükleri bir anda, vekilleri aracılığıyla altı aylığına bizzat Türklere karşı savaşanlarını ya da masraflarını üstlenerek kendi yerine başkasını gönderenlerin günahlarından tamamen arınacaklarını vadetmek zorunda kaldı[102]. Hâlbuki bu tarihten sonra silahlara sarılanlar geç kalmışlardı. Hunyadi, daha önce yaklaşık 60 bin kişilik bir ordu toplamıştı; ancak aralarında çok az sa-

---

99 Petri Ranzanu, *aynı eser*, s. 380'de 40 gemiden bahsetmektedir; Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1072'de 200 gemiden bahsetmekte ama sudaki ana taarruz sırasında sadece 40 geminin kullanıldığını kabul etmektedir.

100 Thwrocz, *aynı eser*, s. 269-270: "Yine de, Macaristan'ın efendileri [Macar soyluları], derin bir uykuya dalıp aylaklıkla meşgulmuş gibi, yok olacak olan kaleye hiçbir silah yardımı yapmıyorlardı".

101 Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1078'de sefere katılan az sayıda Macar soylularından bilhassa bahsetmektedir ve Hunyadi, kuşatmanın kaldırıldığı 24 Temmuz'dan hemen sonra Kral Ladislas'a yazdığı bir mektupta (Katona, *aynı eser*, s. 1108) kralın kendi vasallarına yaptığı çağrıların neredeyse hiçbir işe yaramadığına dair şikâyette bulunmaktadır.

102 13 Temmuz'da Papa Vekili San Angelo Kardinali Johann tarafından Budin'de verilen günahlardan arınma fermanı için bk. Katona, *aynı eser*, s. 1078.

yıda iyi silahlanmış savaşa uygun insanlar vardı; büyük çoğunluk yanlarında çok az şey getirerek ya da hiçbir şey getiremeyerek biraraya toplanan halktan, köylülerden ve fakir kentlilerden, birçok düşük rütbeli din adamlarından, manastır rahiplerinden, her türlü çıplak ayaklılardan ve dilenci keşişlerden, münzevilerden, öğrencilerden ve her türlü maceraperestlerden oluşuyordu. Bu disiplinsiz yığının büyük bölümünün silahları bile yoktu; çoğu yalnızca bir kılıç, birçoğu da çubuklar, sopalar ve sapanlar taşıyorlardı; aralarında neredeyse hiç süvari yoktu. Yine de genel olarak heyecan ve savaşma cesareti eksik değildi, bunların olmadığı yerde de talan hevesi ve Osmanlı ganimetlerine duyulan istek yardımcı oluyordu. Bu karmaşık toplulukta 300 Leh asıllı Haçlı göz dolduran bir grup oluşturuyordu. Hadiselerin en azından bu yönde müspet gelişmesini, yanında kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan keşişlerle bizzat ordunun yanına gelerek, aşağıda göreceğimiz gibi, Hunyadi'nin yanısıra bu ağır savaşın ruhu hâline gelen ve başarılı geçmesinde büyük bir katkısı olan Giovanni di Capistrano'nun (Capistranolu John) yorulmak bilmeyen heyecanına borçluydular[103].

Belgrad kuşatması Temmuz'un ilk günlerinde resmen başlamıştı ki, Hunyadi düzensiz kıtalarıyla yavaş yavaş Tuna Nehri'ne yaklaştı[104]. Osmanlı sipa-

103 Ordu hakkında en iyi anlatım için bk. Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1079. Petri Ranzanu, *aynı eser*'e göre Capistrano'nun vaazları fazla başarı olmamıştı, zira yalnızca İtalyanca bildiği için Almanya'da, Macaristan'da ve Lehistan'da tercüman kullanmak zorunda kalmıştı ve bu tercümanların ilgisizliği ve yanlış anlamaları yüzünden konuşmalarının halk üzerindeki etkisi önemli ölçüde azalmıştı.

104 Belgrad kuşatmasının kaldırılması, Osmanlı tarihinde çok zengin kaynakların yine de hadisenin asıl akışını yeterince aydınlatmadığı hadiselerden biridir. Zira bu hadise hakkında dönemin müşahidlerinin bile faklı anlatımları daha baştan taraflıdır. Bu, bilhassa Capistrano'nun örneğin Johann Tagliacozzo (Katona, *aynı eser*, s. 1070-1089) ve Nicolaus de Fara (*aynı yer*, s. 1097) gibi refakatçilerinin elimizdeki raporları ve kısmen Capistrano'nun ve Hunyadi'nin kendi mektupları (*aynı yer*, s. 1098-1104 ve 1104-1108) için geçerlidir. Belgrad günlerinin bu iki kahramanı arasında göründüğü kadarıyla kıskançlık vardı ve bu yüzden her biri, kendi menfaatini gözetmek üzere, diğerinin hizmetlerini gölgede bırakmaya çalışıyordu ya da hiç anmamayı yeğliyordu; tabii ki raporları da başkaları tarafından, başarıyı artık dünyevî güçlere mi yoksa ruhanî güçlere mi, papaya mı yoksa Macaristan'a mı mâl etmek istediklerine göre, bu şekilde devralınmış ve sömürülmüştür. Aeneas Silvius, bu yanlışa dikkat çekmekte ve bilhassa Capistrano'nun kibirli şöhret hırsını kınamaktadır. *Hist. Bohemica*, LXV, 138'de ve *Hist. Europ.*, VIII, 403'te (Opp. Basil., s. 1551 ve devamı) en başta şöyle denmektedir: "Derler ki ün ve şanın getirdiği hoş duyguyu küçümseme, onu küçümseme gereği duy-

hileri ülke topraklarının her yerini harap eder, tarlaları ve küçük köyleri ateşe verir ve kullanılabilir bütün malları karargâha götürürken, kale 100 topla gece gündüz top ateşine tutuluyordu. Surlar ve kuleler çok geçmeden devasa güllelerin gücü altında yıkıldı, ama göründüğü kadarıyla bu esnada çok az insan öldü. Zira herkes surlardan şehrin iç taraflarına doğru çekilmişti ve buraya kadar atılan taş yığınlarının yıkıcı etkisinden en azından gündüzleri bu güllelerin yolunu gözlemek zorunda olan nöbetçiler dikerek kurtuldular; bir taş yığını dumanlar çıkartarak yavaşça havayı yarmaya başlayınca nöbetçi kulelerinin birinden hemen çan sesiyle haber veriliyordu; herkes gözünü yukarı çeviriyor ve güllenin genelde büyük bir hasar vermeden ve hiçbir iz bırakmadan toprağa gömüldüğü yerden hemen kaçıyordu[105]. Yine de surlarından başka hiçbir koruması olmayan kuşatma altındakilerin sıkıntısı tabii ki gitgide büyüyordu. Neredeyse bütün umutlarını kaybetmişlerdi ki, Hunyadi ve Capistrano yönetiminde bir Haçlı ordusunun gelmekte olduğu haberi, kuşatma altındakilerin cesaretini tekrar yükseltti.

Belgrad yaklaşık 14 gündür top ateşine tutuluyordu ki, Tuna Nehri üzerinde Haçlı ordusunun kaleye giden yolunu açacak küçük filo göründü. Geçişi sağlamak istiyorlarsa bilhassa düşmanın gemi hattının kırılması gerekiyordu. Hunyadi ve Capistrano bütün güçlerini öncelikle buraya yoğunlaştırdılar. Tam donanımla ve en iyi kıtaları taşıyan 40 küçük ve bir büyük gemi Tuna Nehri'nden aşağı doğru gönderilirken, Hunyadi süvarilerinin bir bölümüyle gemilerde bulunan Türklerin kaçmasını veya karargâhtan gelecek erzakları engellemek için kıyıları zaptetti ve Capistrano diğer taraftan savaşanları heyecanlı konuşmalarla cesarete ve dayanmaya çağırıyordu.

13 Temmuz'u 14 Temmuz'a bağlayan gece herşey hazırlandı; savaş gün ağarırken başladı. Hücum korkunç, direniş çaresizdi. Karadan ve nehirden

maktan daha kolaydır; Capistrano, yüzyılın debdebesini küçümsemiş, haz duymaktan kaçınmış, ihtirası hor görmüş, aşırı hevesi bastırmış, ün ve şanı küçümsemeyi başaramamıştı. O, yüce papa savaşını ve savaşın sonucunu betimlerken Hunyadi'den, kardinalden hiç söz etmedi, tüm icraatın kendisine ait olduğunu söyledi". Daha sonraki Macar yazarlardan Thworcz, IV, 55 ve Petri Ranzanu, *Epitome*, XXV en iyi bilgileri vermektedirler (her ikisi de Schwandtner SS, *rer. Hungar*. adlı eserde). Bizanslılardan yalnızca Chalkokondylas, I, VIII, 219-222, Paris baskısı karşılaştırılabilir, zira Osmanlı kaynaklarını da gözönüne almış gibi görünmektedir. Osmanlı kaynakları bu hadiseyi tabii ki kolayca atlamaktadırlar. En iyi kaynakları Raynaldi, *Ann. Eccl.,* t. X, s. 70-84'te biraraya getirmiştir.

105 Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1068'de detaylı olarak tarif edilmiştir.

aynı anda sıkıştırılan Türkler, kapalı saflarda arslanlar gibi göğüs göğüse dövüştüler. Ancak Tuna Nehri'nin sularını kanla kızıla boyayan beş saatlik ölümcül bir çarpışmadan sonra[106] Hristiyanlar zincirleri kırmayı, gemileri ayırmayı ve tam bir zafer elde etmeyi başardılar. Üç Osmanlı kadırgası mürettebatıyla birlikte batırıldı; dört kadırga üzerindeki bütün teçhizatla birlikte galiplerin eline düştü; tamamen harap olan ve üzeri neredeyse yalnızca ölülerle ve ağır yaralılarla dolu olan diğerleri Osmanlı karargâhına doğru kaçarak kurtuldular. Ne var ki Sultan Mehmed onların burada da artık güvende olamayacaklarını düşünerek gemileri Macarların eline düşmeden ateşe vermeyi tercih etti. Kanlı sularda 500'ün üzerinde Türk hayatını kaybetmişti[107].

Bu ilk başarılı darbe, Belgrad'ın kaderini belirledi. Hunyadi, kaçan gemileri kovalamakla zaman kaybetmek yerine, ilk heyecan anını kullanarak, kıtalarının en iyi bölümüyle neredeyse tamamen umutsuzca kaybedilmiş kaleye girmeye cesaret etti. Capistrano da onu takip etti ve kuşatma altındakilerin cesaretini konuşmasının gücüyle akıbetlerini belirleyecek gün için yükseltti. İlk düşünceleri birçok yeri tamamen yıkılan surları mümkün olduğunca hızlı tamir etmek ve henüz kullanılabilir durumda olan toplarla silahlandırmak oldu. Ne var ki Osmanlılar onlara bunun için çok az zaman bırakıyordu. Zira gemilerinin kaybına ve adamlarının Tuna Nehri üzerindeki mağlubiyetine öfkelenen Sultan Mehmed, Belgrad'ı tamamen yerle bir ederek kendisine yaşattıkları utancın intikamını almak için bütün imkânlarını kullanmaya kararlıydı.

Bu yüzden henüz duran surlara ve kulelere top atışlarına hiç ara vermeden devam edilirken, Sultan Mehmed genel bir hücumla son ve belirleyici darbeyi indirmek üzere ordusunun çekirdeğini doğrudan Belgrad önlerinde topladı. Dış surlara yapılan ilk hücumlar başarısız oldu. Türkler gerçi defalarca surlarda açılan gediklere girdiler, ama düşmanın üstün gücü karşısında geri çekilen Hristiyanlar bütün güçlerini kalenin savunmasına harcamak üzere harabeleri terketmeyi daha uygun bulana kadar, her seferinde büyük kayıplarla geri püskürtüldüler.

---

106 Thwrocz, *aynı eser*: "Bu kadar kanın akmasıyla Tuna'nın rengi büyük kıyımın zalim izlerini açığa çıkarıyordu".

107 En detaylısı yine Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1072-1075. Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 221'de Macarların ele geçirdiği gemilerin sayısını 20 olarak belirtmektedir. Capistrano, *aynı eser*, s. 1102'ye göre toplam 64 Osmanlı gemisi vardı ve bunların 27'si galiplerin eline geçti.

Sultan Mehmed, bir kez dış kaleyi ele geçirdikten sonra, ulaşabileceği bütün sağlam binaları ateşe verdirdi ve zaferinin işareti olarak, kıtaları tarafından işgal edilmiş surlara sancaklarını dikti. Bu sancakların görüntüsü, savaş, sıkıntılar ve ağır kayıplarla güçsüzleşmiş Haçlı ordusu için çok da cesaret verici değildi. Hatta Hunyadi'nin dahi bir anlığına kahramanı olarak şöhretini düşünmeyerek geri çekilmeyi düşündüğü söyleniyordu. Ancak sadâkatle yanından ayrılmayan Capistrano, heyecanlı bir konuşmayla Hunyadi'nin kendisine gelmesini sağladı. Hunyadi böylece içeride herşeyi beklenen taarruz için hazırlarken ve aceleci, düzensiz huruclar yüzünden muhafız kıtalarının güçleri bölünmesin ve kırılmasın diye bilhassa disipline çok önem verirken, Capistrano Tuna Nehri'nin diğer kıyısında kurulu karargâha geri döndü ve muhafız kıtalarının takviyesi için en iyi kıtalardan binlerce askeri nehirden geçirdi. Sultan Mehmed, bu arada maruz kaldığı büyük kayıpları yeni kıtalarla yenilemeyi ihmal etmedi. Şimdi önemli olan Osmanlılar tarafından zaptedilen dış kaleyi asıl kaleye bağlayan köprüde kendisine bir yol açmaktı. Savunma için buraya öncelikle Capistrano tarafından getirilen, yeni dinlenmiş ve zafer hevesiyle dolu Haçlılar yerleştirilmişti.

Tuna Nehri üzerindeki çarpışmadan yedi gün sonra, 21 Temmuz'un akşam saatlerinde Sultan Mehmed, yeniçerilerin başında hücum işaretini bizzat verdi. Osmanlılar hücumla köprüye saldırdılar, ama bu küçük alanda yoğun saflar hâlinde dizilmiş Hristiyanlar sanki bir kale gibiydiler; her adım büyük kayıplarla kazanılmak zorunda kaldı. Rumeli beylerbeyi ve kuşatma ordusunun komutanı [Dayı] Karaca Paşa daha ilk hücum sırasında ölümcül bir yara aldı ve kısa bir süre sonra ruhunu teslim etti; çarpışma gittikçe daha da kızışarak nerdeyse hiç ara vermeden gece boyunca sürdü[108].

Sabaha karşı yeniçeriler kısmen hendeklere konuşlanmayı, kısmen bazı yerlerde surlara tırmanmayı ve kalenin içine girmeyi başardılar. Hunyadi, kıtalarını surlardan bilerek geri çekmişti ve şehrin her yerine endişesizce yayılan düşmana saldırıp hepsini tek tek kolayca öldürmek üzere verilecek işarete kadar herkesin gizlendiği yerde sessiz kalmasını emretmişti. Bu hile başarılı

108 Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1082: "İlk kalenin çevresindekiler, istavroz çıkarıp Türkleri vurma ve öldürmede ısrar ederek yerlerinden ayrılmıyorlardı. Böylece köprünün bu girişinde şiddetli bir çarpışma başlatıldı, en büyük çatışmaydı". Hunyadi, taarruzun zamanını mektuplarında kesin olarak vermektedir (bk. Katona, *aynı eser*, s. 1104-1005).

oldu. Kaleye giren yeniçeriler hiçbir yerde direnişle karşılaşmadıkları için hemen ganimet peşine düşerek, insanlar tarafından terkedilmiş ıssız sokaklarda her yöne dağıldılar. Zafer naraları aniden Macar savaş davullarının muazzam sesiyle bastırıldı. Bu, Osmanlılara saldırı işaretiydi. Bir anda gizlendikleri yerden çıkan kıtalar kalenin bütün çıkışlarını zaptettiler ve yeniçeriler, toplanmaya bile vakit bulamadan her yönden kuşatılarak, küçük gruplar hâlinde yok edildiler. Yalnızca çok azı ana kapıdan geçerek köprüye ve hendeklere doğru kaçarak kurtulabildi, ama büyük birçoğunluğu burada da felaketine gidiyordu. Zira burada bu sırada çok daha korkunç bir katliam gerçekleşmişti.

Gece boyunca hendekler gitgide daha çok sayıda hücum eden yeniçerilerle dolduğunda ve her an burada da düşmanın üstün gücü karşısında geri çekilmek zorunda olunabileceğine dair endişeler başladığında, en büyük sıkıntı anında çaresiz bir kurtuluş imkânına başvurulmuştu. Muhtemelen Capistrano'nun tavsiyesi üzerine gece boyunca büyük miktarda çeltik balyaları hazırlanmış, kükürt ve başka yanıcı maddelere batırılmış, sabaha karşı yakılmış ve böylece teker teker değil, bir anda duvarlardan ve surlardan aşağı, hendeklerde böyle bir hareketi beklemeyen yeniçerilerin üzerine yuvarlanmıştı. Bu yüzden bu yakıcı maddenin etkisi de korkunç oldu. Hendeklerde henüz canlı olanlar ateşte ve dumanda acılar içinde hayatlarını kaybettiler; tek bir adamın bile kurtulmadığı söyleniyordu; takip edildikleri için kaçarak kalenin iç kısmından veya köprünün üzerinden kurtulmaya çalışanlar arasından da birçoğu her yerde çıkışları kapatan yüksek alevlere kapıldılar[109]. Kaçabilenler derhal dağınık hâlde

109 Türk savaşının bu korkunç sahneleri, bize ister istemez Fransızların Afrikalı Araplara ve kabilelere karşı yok etme savaşında, günümüzde herkesin bu olayın yaratıcılarına karşı hoşnutsuzluğuna ve ağır suçlamalara sebep olan benzer kanlı bir sahneyi hatırlatmaktadır. Acaba Isly Dükü (Mareşal Bugeaud) ve Albay Pelissier, 19 ve 20 Haziran 1845'de Duled Rhia Kabilesi'nin tamamını aynı şekilde Dahara bölgesindeki mağaralarında yok ederken, yeniçerilerin 22 Temmuz 1456'da Belgrad'ın kuşatmadan kurtarılması sırasında yaşadıkları bu kanlı felaketi mi hatırladılar? (Karşılaştırma için, *Journal des Débats* 1845, 27 Temmuz). Her iki hadisede tabii ki çok farklı motiflerin ve şartların mevcut olduğunu gözardı edecek olursak, Hristiyan barbarlığının yarattığı bu eserlerin, ki *Journal des Débats* "Savaşın korkunç derecedeki aşırılıkları sınıfına girmektedir" demektedir, farklı zamanlarda farklı bir biçimde algılanmaları ve değerlendirilmeleri yine de her seferinde ilginç ve karakteristiktir. Bilhassa Fransız muhalif basınının canavarca ve şeytanca ilan ettiği bu ölümcül düşünce, o dönemlerde Kutsal Ruh'un vahyi olarak kabul ediliyordu. Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1082'de şöyle demektedir: "Kutsal

Osmanlı toplarının arkasına doğru çekildiler. Hristiyanların bu mucizevî kurtuluş karşısında sevinç çığlıkları büyük; her yeri yaralarla dolu, yarı yanmış Osmanlıların acı dolu çığlıkları ise korkunçtu. Ancak gün ağardığında bu korkunç katliamın bütün boyutları görülebildi. Hendekler korkunç bir şekilde biçim değiştirmiş cesetlerle kenarlarına kadar doluydu, her yerde kandan ve korkunç sahnelerden başka bir şey görülmüyordu. Bu katliam sırasında yalnızca 60 Hristiyanın hayatını kaybettiği söyleniyordu; buna mukabil onların tarafında da birçok ağır yaralı ve kötürüm görülüyordu.

Zafer neredeyse kesin görünmesine rağmen, Hunyadi yine de herşeyi riske atarak, ordusunun aceleci bir takibe girerek hâlâ kaleye saldırıyı yenileyecek kadar güçlü olduğunu düşündüğü düşmana açık vermesini istemedi. Ne var ki Haçlıların dizginlenemez savaş hevesine dönüşen heyecanlarını zincire vurmak onun elinde değildi. Bu yüzden Sava Nehri'nin Tuna Nehri'ne girişinde oluşturduğu adacıkta ordusunu toplamaya çalışırken, yaklaşık 2 bin civarında adam Capistrano'nun etrafına toplandı ve hiddetle hemen hâlâ topları tarafından korunan Osmanlılara saldırmalarını istedi[110]. Capistrano bu isteğe direnemedi. 1000 adamın başında yavaşça düşman toplarının ilk safına doğru ilerledi. Ama arkadan kendini takip eden kalabalıklar öne doğru atılıyor ve Hunyadi'yi bile yanlarında sürüklüyorlardı. Bir kez korkuya kapılmış olan Osmanlılar fazla direniş göstermediler. Daha ilk hücum sırasında safları yarıldı ve topları galiplere bırakıp kaçarak ikinci saflara geri çekildiler. Bu saf da hücumla alındı ve Osmanlı ordusunun tamamı üçüncü safa; duvarlar, hendekler ve toplarla iyi tahkim edilmiş karargâha geri püskürtüldü.

Ancak burada ciddi ve ümitsiz bir savaş başladı. Sultan Mehmed, öfkeden kudurmuş bir vaziyette kendini çarpışmanın ortasına bizzat attı; etrafına ölüm ve dehşet saçtı; Hristiyanları gittiği her yerde geri püskürttü, ama

---

Ruh tarafından bilgilendirilmiş olarak bağların çok sayıda ince dallarını, sepetçi söğütleri ve başka yanıcı ot demetlerini topladılar, sülfürlü ateşle tutuşturup yakarak, hem hendeklerdeki hem de harabelerden inmekte olan Türklerin üzerine, tek bir elden çıkıyormuşçasına, fırlattılar, bütün demetler tek bir elde tutuluyormuş gibiydi", vb.

110 Tagliacozzo, *aynı eser*, s. 1087: "Yine de pedere doğru gelerek istavroz çıkaranların sayısı sürekli artıyordu; ne de bunları alıkoymak mümkündü, şans eseri neredeyse iki bin kişinin kendiliğinden pedere katılmış olmasına bakarak".

sonunda ağır yaralı olarak alandan ayrılmak zorunda kaldı[111]. Zira ele geçirdikleri topları kalan son Osmanlı saflarına yönelten Hristiyanlar, Osmanlıları karargâhtan ve kaleden gelerek iyice sıkıştırıyorlardı. Sultan Mehmed, en büyük sıkıntı anında umutlarını yeniçerilerinin yiğitliğine ve dayanıklılığına bağlamıştı. Ne var ki onların da büyük bir bölümü ya yaralanmış ya da cesaretini kaybetmişti ve itaat etmeyi reddediyordu[112]. Buna öfkelenen Sultan Mehmed, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'yı ağır konuşmalarla cezalandırınca Hasan Ağa kendini savaşanların en kalabalık olduğu yere attı ve padişahın gözleri önünde çok geçmeden kahramanca Macar kılıçlarının ağır darbeleri altında hayatını kaybetti[113].

Artık herşey kaybedilmişti. Muharebenin sürdüğü akşam saatlerinde Tuna yönünde buraya gelen 6 bin yeni sipahi gerçi padişahın otağına kadar ilerleyen Macarları[114] bir kez daha karargâhtan çıkarttı ve onları ikinci saflara kadar geri püskürtü, fakat Sultan Mehmed cesaretini kaybetmişti ve savaşı tekrar yenilemeyi göze alamıyordu. Bu yüzden gece bastırınca, çok geçmeden bir kaçış hâline gelen geri çekilme emrini verdi. Hunyadi'nin ordusunun tamamıyla kendilerini takip edeceğine ve savaşı gün ağarmaya başlayınca tekrar başlatacağına dair genel bir korku havası esiyordu. Bu yüzden herkes yanına yalnızca taşıyabileceği kadar eşya aldı. Çadırlar, teçhizatlar, Sultan Mehmed'in son anda çivilettiği bütün toplar geride kaldı ve ertesi gün diğer değerli eşyalarla birlikte kolayca galiplerin eline geçti[115]. Yaralılar 100 araba üzerinde götürüldüler. En azından iddia edildiği kadarıyla muharebeye sadece 3 ilâ 5 bin arasında Hristiyan katılmışken, Osmanlıla-

111 Burada en detaylısı Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 223'tür: "O zamana kadar Peonların egemenliği altında bulunan kral bu duruma kuvvetli bir şekilde karşı koyuyordu ..... Peonların toplarından kurtulurlar ..... Ve kral onların şehirlerini kaybetmişcesine bağırarak ağlıyordu ..... ".

112 *Aynı yer*, s. 224: "Yeni getirilmişlerdi ve bunlardan birçoğu acılı idiler. Ve diğerleri ise kesinlikle itaat etmeyi istemiyorlardı".

113 *Aynı yer*: "Peonların arasına karışan iyi ve mert bir erkek krala karşı çıktığı için Peonların egemenliği altında ölümsüz oldu ".

114 *Aynı yer*: "Bir diğer taraftan kralın ordusu içine karışanlar da gururla savaşıyor ve sürekli ordugâhın alanlarını ele geçiriyorlardı".

115 Belgrad'ın kuşatmadan kurtuluşunun değişik anlarını kesin ve pragmatik bir biçimde takip etmek zordur. Zira bu husustaki en önemli kaynaklar olan Tagliacozzo ve Chalkokondylas, birçok noktada birbirini tutmamaktadır. Diğer raporları da kullanarak hadiseyi en azından biraz düzenli bir hâle getirmeye çalıştım.

rın Belgrad surları altında toplam 24 bin asker bıraktıkları söyleniyordu. Aynı sayıda Osmanlı, kısmen kaçmış kısmen de aralarında açıkca ortaya çıkan isyan sırasında olmak üzere hayatını kaybetmişti. Sultan Mehmed, öfkeli bir hâlde kapıkullarından ve komutanlarından bazılarının bizzat canlarını aldı veya Sofya'ya geldiğinde gözleri önünde idam ettirdi[116]. Uzun süre Sultan Mehmed'in yaralarından dolayı veya muharebe sırasında öldüğü dedikoduları yayıldı. En azından Sırbistan Despotu Georg'un kaçan ordunun arkasından gönderdiği haberciler, Sultan Mehmed'in hiçbir iz bırakmadan kaybolduğu haberini getirmişti[117].

O an, zaferin peşini bırakmamak ve Osmanlıların gücünü en azından bu tarafta hızlıca ilerleyerek kalıcı bir şekilde kırmak için uygun olmasına rağmen, Hunyadi elinde bulunan böyle bir orduyla Sırbistan'a akın etmeye ve bir kez elde edilen zaferin meyvelerini tekrar kaybedebileceği uzun süreli bir seferin tehlikelerini göze almaya cüret etmedi. Neticede bir taş yığınına dönüşen kaleyi, güneye yapacağı muhtemel harekâtları için güvenli bir üs hâline getirecek imkânlara bile sahip değildi. Ancak arkasını sağlama almak ve herhangi bir durumda ricat yolunu açık tutmak istiyorsa, bu gerekliydi. Hatta kaleyi ne yapacağını bile bilmiyordu ve bu yüzden Osmanlılar geri çekildikten üç gün sonra Kral Ladislas'a yıkıma uğramış bu alanı gözden geçirmek üzere bir uzman göndermesi ve kendisine yeni idarî emirler vermesi için bir mektup yazdı[118]. Ne var ki başlangıçta hiçbir şey olmadı. Zengin bir ganimeti ele geçirmiş olmanın verdiği hazla muhtemelen birçok sapkınlıklara kendini kaptıran orduda, saflarını Osmanlıların kılıçlarından ve toplarından da fazla kıran kötü hastalıklar ortaya çıktı ve Hunyadi bu yüzden çok

---

116 Nicolaus de Fara, Katona'nın aynı eserinde, s. 1097 ve Capistrano, *Epp., aynı yer*, s. 1101.

117 Capistrano, *aynı eser*, s. 1102: "Bundan başka despot, 40 haberciyi çok zalim Türk'e neler olduğunu araştırmak üzere gönderdiğini, bunların dörtte birinin döndüğünü ve hepsinin tüm titizliği gösterdikleri hâlde hayatına ilişkin kesin bir şey öğrenemediklerini açıkladı. Bu nedenle bizzat despot onun ölmüş olduğunu, hemen hemen kesinlikle, düşündü".

118 Hunyadi, *Ep.*, Katona'nın aynı eserinde, s. 1105, 1008: "Bu nedenle majestelerinden tüm bağlılığımızla istirham ediyoruz, sözü edilen kalenin yok edilişini ve parçalanışını görmesi için sâdık bir köleyi ve belli bir Teutonum'u [Alman] göndermeyi arzu etsin. Majesteleri ve kaleyle ilgili olarak, onu ne yapacağımıza ilişkin bize bilgi versin, çünkü ona kale diyemeyiz".

geçmeden askerî kuvvetlerinden kalanlarla ister istemez geri çekilmek zorunda kaldı[119].

İster istemez diyorum, çünkü Capistrano'yla aslında baştan beri bu zaferin nihayet kararlılıkla ortaya çıkmak ve Hristiyanlığın ezelî düşmanının gücünü bir seferde yok etmek için kullanılması gerektiğinde hemfikirdi; ancak tek başlarına hiçbir şey yapamazlardı; bu hususta bilhassa Batı güçlerinin gayretine ve acil yardımlarına güveniyorlardı. Ancak bu sefer de hayalî umutları hâkim olan havayla ve siyasî hadiselerin olumsuz durumuyla çelişki içindeydi. Fazlasıyla boş hevesler, fazlasıyla iyi niyet, ama kararlarda ciddiyetsizlik ve güçsüzlük!

"Kutsal Baba", diye yazıyordu Capistrano Belgrad'ın kurtarılmasından birkaç gün sonra Papa III. Calixtus'a[120]. "Jüstinyen Kanunu'nda: Hâlâ yapılacak çok şey varsa, hiçbir şey yapılmamış sayılır," dendiğine göre doğru zaman gelmiştir! Hristiyanlığın kurtulacağı gün gelmiştir! Kutsal şahsınızın sadece Bizans İmparatorluğu'nun ve Avrupa'nın değil, mübarek Kudüs topraklarının da tekrar geri kazanılacağına dair uzun zamandır duymakta olduğu arzunun gerçekleşeceği an gelmiştir; kutsal şahsınız bu dindar arzuda ısrar ettiği takdirde, Tanrı yardımcımız olacaktır. Dindarlıkta erişilmez ve inancımız için yorulmak bilmeyen kutsal şahsınızın yalnızca tek bir hususta vekiline bir iyilik yapmasını ve masraflarını karşılayarak İtalya'dan 10-12 bin iyi teçhizatlı süvari göndermesini niyaz ediyorum; bunlar en azından altı aylığına sizlere itaatkâr birer oğul gibi bağlı olan Haçlılarla ve Macaristan'ın soylu prensleri, yüksek rütbeli din adamları ve baronlarıyla birlikte muharebe alanlarında kaldıkları takdirde, kâfirlerden üç yıl boyunca bütün masraflarını karşılayabileceğimiz ve ordumuzun tamamını zengin ganimetlerle ödüllendirebileceğimiz kadar mal kazanabileceğimizi umut ediyoruz. Sırbistan despotu bile bilhassa şu anda 10 bin askerle Hristiyan inancının yaygınlaştırılması ve bu kâfirlerin yok edilmesi için başka zamanlarda 30 bin kişi ile başaramadığımız kadar çok şey başarabileceğimize inanmaktadır" vs.

---

119 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 225. Aeneas Silvius, *Hist. Bohem.*, c. 65, Op. s. 138'e göre Osmanlı karargâhında ele geçen ganimetler çok azdı, zira Sultan Mehmed yanlarında götüremeyecekleri ve yok edilebilecek herşeyi ateşe verdirmişti: "Galiplere, ateşin yakamadığı kadar ganimet kaldı, açıkça, ağır bronz tormenta [bocurgat vb.] ile demir koç ve makinelerin çok büyük gücü".

120 Capistrano, *aynı eser*, s. 1102-1103.

Hunyadi ise Osmanlı padişahının gücünün artık iyice kırıldığını ve bu yüzden Hristiyan dünyası uzun zamandır kararlaştırıldığı gibi ayağa kalktığı takdirde Türk İmparatorluğu'nun tamamının fethedilmesinin kolay olacağı görüşündeydi[121].

Bu gibi dindar arzular ve heyecanlı görüşler tabii ki Avrupa'nın tamamında, bilhassa halk arasında büyük bir yankı yarattı ve kendisine hevesli temsilciler buldu. Hristiyan ordusunun Belgrad'daki silahlarının talihine ve kahramanca davranışlarına dair haberler sonsuz bir sevinçle karşılandı[122]. Bir taraftan ilk heyecan dalgasıyla uzaktan bu sevinçli hadiseler ve sonuçları belki de fazla parlak renklerle tasavvur edilirken diğer taraftan başarılanların bu şekilde abartılmasının kimi yerde güçler ve niyetler üzerinde yine felç edici bir etki bırakmış olduğu kolayca anlaşılabiliyordu; zira söz konusu harekete geçmek olunca, neredeyse her yerde, bilhassa aslında ilk hareketin gelmesi beklenen toplumun daha üst tabakalarında eski ilgisizlik, bencillik ve küçük hesaplar yine iyi niyetlerin, canlı bir azim ve gayretin yerine geçti.

Bu davaya ciddi ve dürüst bir şekilde gönül vermiş gibi görünen tek kişi Papa III. Calixtus'tu. Yaşamının son yıllarında Siena Piskoposu Aeneas Silvius'un sâdık destekleri ile Hristiyanlığın bu ezelî düşmanlarına karşı ne yazık ki çaresiz hareketin merkezi olmaya devam etti. Aeneas dört yıl önce, İstanbul'un fethinden kısa bir süre önce Roma'da bulunduğu sırada Kayser III. Frederik ile en büyük tehlike anında Türklere karşı başarılı bir sefer yapabilmek için elinden gelen çabayı göstermişti. Hâlbuki davanın menfaati için resmî bir toplantıda yaptığı ısrarlı konuşmaya Papa V. Nikolas'tan sadece soğuk ve üzücü bir cevap almıştı: "Türk seferi takdire şayan bir teşebbüstü ve papalık makamı için çok önemliydi; ancak önce Hristiyanlığın diğer hükümdarlarına danışmak gerekiyordu ve böylesine büyük bir teşebbüs için onların tavsiyeleri alınmalıydı; müspet cevap verdikleri takdirde bu kutsal teşebbüsü elinden geldiğince destekleyecekti"[123].

---

121 Hunyadi, *Ep., aynı eser,* s. 1107: "Onun için majesteleri bilsin ki şimdilerde Türklerin imparatoru o kadar yıkılmış ve kafası karışmıştır ki, Hristiyanlar ona karşı ayaklansalar, hareket olduğu sürece ve o zaman Tanrı bahşettikçe, tüm Türkiye Krallığı'nı kolaylıkla ele geçirebilirler".

122 O dönemlerde pasif ve tarafsız davranmayı yeğleyen Venedik'te bile Belgrad'ın kuşatmadan kurtarıldığına dair haberler büyük bir sevinçle karşılandı. "Ve Venedik'te bu yeni haber işitildiğinde büyük sevinç doğdu", Marino Sanuto, *Vite de' Duchi, aynı eser,* s. 1163.

123 Aeneas Silvius, *Hist. Frid. III,* Helmstedt baskısı 1700, s. 164-171.

Papa III. Calixtus'un dürüst çabalarında öncelikle önemli olan husus yine aynı noktaydı. Kendi çaresizliğinde hükümdarların önemli ve kalıcı destekleri olmadan tek başına çok az şey yapabilir ya da hiçbir şey yapamazdı ve bu yüzden ne yazık ki suistimaller yüzünden etkinliğini ve etkisini kaybeden ruhanî mutlak gücün olağan imkânlarını tekrar kullanarak yetinmek zorundaydı. Şükür dualarının yapılmasını emretti; bütün ülkelerde her gün kâfirlere karşı ayinler yaptırdı; her yerde öğle vakti Türk çanını çaldırttı ve günahlardan arınma vaazları verdirtti; kendi şahsî hazinesinin de bir kısmını feda ederek, bulabildiği tüm paraları savaşın devam ettirilmesi için vekili Johann von Carvajal'e, Macaristan'a veya Akdeniz'deki Hristiyan donanmalarına gönderdi; bunun yanında Giovanni di Capistrano tarafından bundan sonra Osmanlılara karşı yapılacak seferlerde Macaristan ordusunun önünde taşınacak kutsanmış bir haç yolladı ve —ki bu en önemlisiydi— Hristiyan âleminin tamamında Türk savaşının devamı amacıyla yine para toplamaya başladı[124]. Ne var ki para toplama işleri bilhassa papanın bu durumda en fazla güvendiği Almanya'da çok yavaş ilerliyor ve çok düşük sonuçlar getiriyordu.

Zaman gerçekten de kötüydü. Macaristan'da, İtalya'da ve Almanya'da veba kol geziyordu; buna birçok bölgede açlık da ekleniyordu ve hükümdarların kendi aralarındaki sürekli anlaşmazlıklar da sonunda halkların gücünü tüketti ve ağır bir felaket gibi üzerlerine çöktü. Büyük bir kuyruklu yıldız ve İtalya'nın birkaç yerinde meydana gelen şiddetli depremler genel olarak herkesin sonunda yalnızca kendine en yakın olanı, yalnızca kendini düşündüğü bu kötü zamanların şaşmaz işaretleri kabul ediliyordu[125].

---

124 Raynaldi, *Anal. eccles. Tom.*, X, 81-82, 87; burada Türklere karşı savaşta yaptığı fedakârlıklardan bahsettiği birkaç mektubu verilmektedir: "Sadece tedariğimizi tüketmekle kalmadık, jocalia (?) ve başka mefruşatın ardından Kilise'nin değerli topraklarını da satmak zorunda kaldık, sözü edilen donanmaya olan yardımdan ve adı geçen Türk'e karşı karadan (seferde) benzer şekilde yapmayı başaracağımız başka yardımlardan yoksun kalmayalım diye" vb. Marino Sanuto, *aynı eser*, s. 1163: "Papa III. Calixtus kâfirlere karşı her gün ayin yapacak din adamları sağladı, öğleyin çan çalınmasını ve Yaşa Meryem (Ave Maria) denilmesini istedi" vb. Aeneas Silvius'un mektupları tabii ki Calixtus'un kutsal teşebbüsü desteklemek için yaptıklarına dair övgülerle doludur.

125 Aeneas Silvius, *Epp.* 253, s. 785: "Birçok yerde şiddetli bir salgın hüküm sürüyor. Özellikle Macaristan'da halkın büyük bir bölümünü yok etti. Yıllık ürün kıtlığı sadece İtalya'ya değil Almanya, Yunanistan'a ve birçok doğu bölgesine zarar verdi. Ama yıldızların uzmanlarının ya da kâhinlerin öngördüğü çok daha korkulacak şeyler var, onları bizzat Tanrı'nın yalancı olarak ifşa etmesini istemek gerekir". Aeneas Silvius, 1457

En kötüsü ise iyi niyetin ve gerekli imkânların mevcut olduğu yerlerde bile Papa V. Nikolas'ın zamanlarından beri papalık makamının niyetlerine karşı büyük bir şüphe vardı. Bilhassa Almanya'da durum böyleydi. Burada papanın Türk tehlikesini yalnızca yeniden gelirleri papanın cebine akan ve daha sonra bambaşka amaçlarla sarfedilen yüzde on vergi ve harçlar toplamak için bahane olarak kullandığına dair yaygın bir şüphe vardı. Bu husustaki şikâyetler, papalık makamı hakkında yapılması gerekiyormuş gibi görünen diğer şikâyetlerle birlikte sonunda öylesine acı bir hâl aldılar ki, Almanya'nın kimi ruhban ve dünyevî hükümdarlarıyla beyleri biraraya gelerek kayserden resmî bir elçi heyeti aracılığıyla bu suistimallere karşı koruma ve yardım talep ettiler. Aeneas Silvius bu utanç verici şüpheleri dağıtmak için elinden geleni yaptı ve III. Calixtus bu hususta kaysere bizzat şikâyette bulunmayı ve kendini savunmayı uygun gördü.

1457 Ağustos'unda Kayser III. Frederik'e bir mektup yazdı[126]: "Ulusundan sanki hakkımız olmayan paralar talep ettiğimize dair dedikodular yayıldığını duyduk. Bunu söyleyenler bize haksızlık ederler ve gerçeğin çok uzağındadırlar. Hakkımızda söylendiği gibi, dinî makamlar verdiğimiz hiç kimseden zorla para almadık; yalnızca eskiden beri hakkımız olanı talep ve rica ettik; Türk savaşının yürütülmesi için bize bağışlar yapıldıysa bunları tabii ki geri çevirmedik, hatta geri çeviremezdik, çünkü söz konusu olan Hristiyanlığın içinde bulunduğu büyük sıkıntılardı. Diğer bütün ülkelerden de gelen bu gibi paralar, asla başka amaçlar için kullanılmamaktadır; bu paraları sandıklara gömmüyor, hiçbir şekilde değerli eşyalar ve eğlenceler için israf etmiyoruz; onları yalnızca inancımızı savunmak ve hiç durmadan bizi yok

---

Nisan'ında Aragon kralına böyle yazmıştır. İtalya'da da veba kol geziyordu: "Bu dönemde veba büyük bir gelişme gösteriyordu". Marino Sanuto, *aynı yer*.

126 Papanın bu yazısı Calixtus ile ilgili konularda en detaylı bilgiyi veren Aeneas Silvius'un mektupları arasında bulunmaktadır, *Ep.* 371, *aynı eser*, s. 840. Aeneas Silvius aynı dönemde aynı amaçla Mainz Şansölyesi Martin Mayer'e kendi adına bir mektup yazmıştır (bk. *Ep.* 338, s. 823 ve *Ep.* 369, s. 837): "Ondalıklara ilişkin olarak verdiğin bilgilerin değersiz olmadığına inanıyoruz. Nitekim, Türklere karşı sefer için eğer başka uluslar ondalık almak gerektiğini ileri sürüyorlarsa Almanların da katkıda bulunmamaları için bir neden görmüyoruz. Yine de bu konuda gerekenin yerine getirilmesini övgüyle karşılıyoruz". Aeneas'ın Alman halkının Roma Kilisesi'nden şikâyetlerinden dolayı aynı Şansölye Mayer'e gönderdiği uzun savunma yazısında da bu hususa dikkat çekilmektedir; bu yazı ek olarak Gobellini, *Commentar. Pii* II, Roma 1584, s. 662 ve devamında bulunmaktadır.

etmeye çalışan kâfir Türk kavmini ortadan kaldırmak için kullanıyoruz. Bu yüzden gün be gün yapmak zorunda olduğumuz harcamalar sonsuzdur ve gücümüzü aşmaktadır; kimi zaman doğudaki donanmamızda bulunan vekilimize, kimi zaman Arnavutluk'ta yorulmak bilmeyen savaşçı, İsa'nın sarsılmaz yiğitlikte savunucusu İskender Bey'e, kimi zaman da dünyanın her bir tarafına gönderilen elçilere ve papa vekillerine, kimi zaman da herhangi bir yardım olmadan sürekli tehlikeler altında Yunanistan'da veya Asya'da sıkıntı içinde yaşayan kardeşlerimize para gönderiyoruz; ve bu harcamalar boş israf değildir; zira neredeyse bütün Hristiyan hükümdarlar tembelliğe ve uykuya düşmüş gibi görünürken, kulları aracılığıyla dualarımız ve sürekli çabalarımız sayesinde Türklerin Belgrad'da azametli boynuzlarını kıran ve yalnızca Macaristan'ı değil, Almanya'yı, Fransa'yı ve İtalya'yı da râm edebileceği ve İsa adını tamamen yok edebileceği saplantısıyla yaşayan muazzam orduyu yenen Tanrı'yla övünebiliriz".

Bu gibi güvenceler ve sitemler tabii ki çok az işe yarayabilirdi; bir kez her yerde hâkim olan ve belki de Calixtus'un payı olmayan gerçeklere dayanan kötü düşünceler, yok edilemeyecek kadar kök salmıştı; orada burada Türk meselesi için biraz daha fazla hareketlilik ve iyi niyet görülse bile, hükümdarlar ile yönetimler her zamanki ilgisizliklerine devam ettikleri ve kendi meseleleri ve anlaşmazlıklarıyla Hristiyanlığın ortak davasını sürekli olarak arka plana atacak kadar meşgul oldukları sürece, bu hareketlilikten ve iyi niyetlerden çok fazla bir şey beklememek gerekiyordu. Calixtus'u hayatının son demlerinde en fazla üzen şey de bu oldu[127].

Bu bağlamda Calixtus'u en fazla meşgul eden mesele ise Kayser III. Frederik ile Macaristan Kralı Ladislas arasındaki bitmek bilmeyen anlaşmazlıklardı. En büyük tehlike bu taraftan gelebilirdi. Belgrad zaferine dair sevinç biraz olsun yatışmaya başladığı anda her taraftan Sultan Mehmed'in tekrar hazırlıklara başladığı ve ertesi yıl daha büyük bir askerî kuvvetle tıpkı eskisi gibi Macaristan üzerine yürüyeceğine dair felaket haberleri gelmeye başladı[128]. Calixtus'a

127 Aeneas Silvius, *Ep.* 281, s. 798: "Papalıktaki zihinler Türkleri yok etme arzusuyla yanıp tutuşuyordu ama aralarında anlaşamayan Hristiyan hükümdarlar dindar niyetten tümüyle yoksundular. Umut ederiz Tanrı daha iyilerini ihsan etsin". Aeneas'ın o dönemlerdeki mektuplarında her seferinde tekrarladığı konu budur.

128 Aeneas Silvius, *Ep.* 275, s. 790: "San Angelo kardinali, Türk'ün gelecek yaz Macaristan'a önceki gelişinden daha büyük çabayla döneceğini yazar". Mektuplarının birçok yerinde bu şekilde geçmektedir (bk. *Epp.* 260, 262, vs).

göre bu zor zamanlarda bilhassa kayserin iyi örnek olması gerekiyordu ve diğer hükümdarlar onu mutlaka takip ederlerdi. "Unutma ki", yazıyordu yukarıda belirtilen mektupta, "sen kayser, kilisenin savunucusu, Katolik inancının koruyucusu, asrın hükümdarları arasında birincisin; dinimizi savunmak için silahlara sarılmak zorunda olan ilk kişi sensin. Unutma ki, bütün Hristiyanlığın gözleri sana çevrilecektir; görevin olduğu gibi, silahlarını Türklerin hükümdarlığına yönelttiğinde, neredeyse tüm kralların ve hükümdarların seni takip edecektir, dolayısıyla çöküşe doğru gidiyormuş gibi görünen Hristiyan davasını tekrar görkemle ayağa kaldıracak olan sensin. Ancak memleketinde kalıp başka şeylerle ilgilendiğinde, İsa adına savaşı yürütecek kimse olmayacaktır ve sen içinde bulunduğumuz çağda Katolik inancının ihmal edilmesine ve hor görülmesine sebep olacaksın"[129].

Ne var ki bu uyarılar da tıpkı papanın kaysere bu amaçla gönderdiği çeşitli elçiler ve Calixtus'un kayser ile Macaristan kralı arasında barışı sağlamakla görevlendirdiği papa vekili San Angelo kardinalinin çabaları gibi başarıya ulaşmadı[130].

Aeneas Silvius'un Avusturya hanedanının laneti olarak adlandırdığı[131] bu yararsız düşmanlığın sebeplerini burada fazla irdelememize gerek yoktur. Kayser III. Frederik'in, yeğeni olan genç kralın kendini biraz yıpratan ve üzen vâsiliğine dair kızgınlığını atlatamadığı ve Macaristan'daki hizip savaşlarından kendisi için en büyük avantajı sağlamayı umut ettiği genel olarak bilinmektedir. Kötü talih, bu kritik anda, Belgrad'ın kurtuluşundan sadece 14 gün sonra, 11 Ağustos 1456'da Hunyadi'nin aniden ölmesine sebep oldu. Aeneas'a göre, Hunyadi ile birlikte bütün umutlar da yok olmuştu, zira Hristiyanlığın diğer hükümdar-

---

129 Aeneas Silvius, *aynı eser*, s. 842.

130 Papa bilhassa o dönemlerde kayserin Roma'da bulunan ve kayserin güveninin büyük ölçüde kazanmış bir danışmanı olan ve bu hususta özel talimatlarla Almanyaya geri gönderilen Heinrich Senftleben'i arabulucu olarak kullanmıştır. Karşılaştırma için, Aeneas Silvius, *Epp.* 238, 240, 242, 280, vs. Calixtus, bu yüzden daha 1457 Ekim'inde Macaristan'daki papa vekili kardinale mektup yazmış ve onu mümkünse kral ile kayser arasında bir uzlaşma sağlamakla görevlendirmişti ki, Bavyera Dükü Ludwig'in de arabuluculuk yapmasını teklif etmişti. Aeneas Silvius, *Epp.* 329. Karşılaştırma için, *Epp.* 258, 269 ve 282. Aeneas burada papa vekili kardinale şöyle yazmaktadır: "Az kalsın imparatorla kralı biraraya getirecekti".

131 *Aynı yer*, *Ep.* 272: "Ünlü Avusturya hanedanının kendi içinde anlaşmazlığı olması çok zararlıdır. Tanrı o prenslere daha iyi gözle baksın ve bir gün onları büyük dost hâline getirsin".

larından hiçbiri dünyanın iyiliği için kılıcını çekmeyi düşünmüyordu[132]. Gerçekten de bu darbe ile birkaç hafta sonra, 23 Ekim'de Capistrano'nun ölümü, şimdilik Osmanlılara karşı yapılacak teşebbüslerin dayanağını ortadan kaldırdı; Macaristan'da had safhada süren hizipleşme tutkuları, dışa karşı bütün güç gösterilerini imkânsız hâle getiren bir dizi kanlı hadiselere sebep olduğundan, bu ölüm iki kat daha felaket getirici oldu.

Hunyadi'nin, hiçbir yerde sevilmemesine rağmen, ölümünden sonra Macaristan'ın yönetimini uhdesine almayı başaran baş rakibi Cilly Kontu Ulrich, iyice eline geçirdiği Kral Ladislas'ı Macaristan'a dönmeye ve hadiseye en azından bir Türk seferi görüntüsü verecek çok sayıda Alman haçlılarıyla birlikte yakın zamanda gerçekleşen kuşatmanın izlerini ve Sultan Mehmed'in muazzam ordusunu konuşlandırdığı yeri incelemek üzere Belgrad'a gitmeye ikna etmişti. Ancak kontun asıl amacı, Hunyadi'nin oğullarını ele geçirmekten başka bir şey değildi ve bunların en büyüğü olan Ladislas güçlü bir muhafız kıtasıyla Belgrad'da bulunuyordu. Zamanında uyarılarak rakibinin planlarını öğrenen genç Hunyadi, kralı çok sayıda iyi teçhiz edilmiş askerle karşılamaya çıktı ve bu insanların koruması altında bile kendini kontun entrikalarına karşı güvende hissetmediği için, kendi taraftarlarının tahriklerine uyarak, konttan önce davranmaya ve onu tuzak kurarak ortadan kaldırmaya karar verdi. Kont, 10 Kasım 1456'da Belgrad'daki evinde Ladislas'ın ve adamlarının ölümcül darbeleriyle hayatını kaybetti[133].

Aeneas Silvius, Aragon kralına yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Herkes, oğlunun kontu öldürmekle Hristiyanlığın davasına babasının II. Mehmed'i kaçırmakla yaptığı kadar büyük bir hizmette bulunduğunu düşünmektedir; zira ikisi de, hem II. Mehmed hem de kont, aynı şekilde dinimizin düşmanlarıydı; biri dışarıdan, biri içeriden"[134]. Başlangıçta Kral Ladislas bile taraftarlarının gücü karşısında duyduğu korkudan dolayı katili cezalandırmaktan çekindi. Ancak ertesi yıl, yanındakiler bu taraftan kendi şahsını ne kadar büyük bir tehlikenin beklediğini anlatınca, babasının örneğini takip ederek yeni bir Türk seferine başlamak üzereyken, onu kardeşi Matyas ile birlikte zindana attırdı ve

132 *Aynı yer*, *Ep.* 239, s. 780: "Nitekim, onun ölümüyle umudumuzun da öldüğü görülür; gerçekten, Hristiyanların diğer hükümdarları hiçbir şey düşünmüyor gözükürler. Selametimiz için hiç kimse parmağını kıpırdatmadı".

133 Thwrocz, IV, c. 53, *aynı eser*, s. 176. Aeneas Silvius, *Hist. Bohem.*, c. 66, s. 139.

134 Aeneas Silvius, *Ep.* 253.

sonunda Matyas ağabeyinin suçunun cezasını zindanda çekmeye devam etmek zorunda kalırken 1457 Mart'ında Ladislas'ın başını kestirdi[135].

Kayser Frederik tabii ki bu kanlı kavgaları Macaristan'la ilgili niyetlerini gerçekleştirmek için en iyi fırsat olarak gördü. İki hükümdar arasındaki kavga bu yüzden gittikçe daha acımasız hâle geldi. Öyle ki, III. Calixtus sonunda yine araya girmek zorunda kaldı ve bu sefer mümkünse barışı sağlamak üzere Kral Ladislas'a da ısrarlı bir uyarı mektubuyla birlikte vekillerinden biri olan Subdiyakon Laurentius Novella'yı gönderdi[136]. Mektupta, bilhassa şunu yazmıştı: "Kendi ülkeni savunurken, çok daha fazla çaba göstermemiş olmana şaşırıyoruz; zira Avusturya'daki amcanla kavgan yüzünden kendi ülken için duyman gereken endişeyi unutmuş gibisin, sanki Hristiyanların elinden birkaç köy alması, Türklerin elinden eyaletlerini almasından daha önemliymiş gibi. Kesin bir şey varsa o da siz, yani sen ve kayser, kavga içinde olduğunuz ve kendi evinizde savaş yaptığınız sürece yalnızca Macaristan değil, Hristiyanlığın tamamının tehlike içinde olacağıdır. Yakında olan ve en fazla ıstırabı çeken sizler, bitmek bilmeyen kavgalarınız yüzünden imansız Türk kavminin sürekli olarak Hristiyanlığın yok oluşunu istediğini unutmuş görünürken, çok uzakta olan Fransızlar, İspanyollar veya İngilizler Türklere karşı sefere çıkmayı nasıl düşünsünler? Bu yüzden aranızdaki kavganın ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmak için kelimeler yetmez; bir an önce barışmadığınız takdirde, bundan tahmin bile edemeyeceğiniz bir felaketin doğacağını daha şimdiden görüyoruz" vs. Ancak duruma bakılırsa ne uyarılar ne de tehditler işe yarıyordu.

Papa, son umutlarını Kral Ladislas'ın Fransa Kralı VII. Charles'ın kızıyla evlenmesi münasebetiyle Macaristan'da toplanacak hükümdarlar meclisine bağlamıştı; toplantı tarihi ertesi yıl olan 1458'in Ocak veya Şubat'ı olarak belirlenmişti ve bu toplantıda Türk tehlikesi de gündeme getirileceğinden III. Calixtus vekili San Angelo kardinalini bu meclise katılmak ve burada Hristiyan davasını papalık makamı adına en iyi şekilde temsil etmek ve yürütmek üzere özel olarak görevlendirmişti[137]. Genç kralın 23 Kasım 1457'deki beklenmedik ölümü bu umutları da boşa çıkardı ve hadiselere bambaşka bir yön verdi. Hükümdarlar Meclisi tabii ki yapılamadı ve

135 Thwrocz, IV, c. 59, 60.

136 Aeneas Silvius, *Ep.* 272. Papanın Kral Ladislas'a gönderdiği yazı (bk. *aynı yer*, *Ep.* 331) 1457 ortalarına aittir.

137 Aeneas Silvius, *Epp.* 339, 340, s. 825.

Hunyadi'nin 16 yaşındaki oğlu Matyas Corvinus'un 22 Ocak 1458'de tahta cülûsuyla Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkileri için, dünya tarihi açısından da çok önemli olup aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alacağımız yeni bir dönem başladı.

Bu üzücü şartlar altında, bizzat Sultan Mehmed'in komutasında muazzam bir Osmanlı ordusunun yakında yeniden yola çıkacağına dair her yerde yayılan haberlerin sonunda boş dedikodu olduğunun anlaşılması büyük bir talihti. Korku burada da tehlikeyi abartmıştı. Örneğin Sultan Mehmed'in büyük bir ordu gücüyle Macaristan'a akın etmek ve Belgrad'a bir kez daha saldırmak üzere, Mısır sultanı, Karamanoğulları beyi ve Tatar hanı ile birleştiği söyleniyordu; Aeneas Silvius, daha 1457 Nisan'ında Aragon Kralı Alfonso'ya[138], Sultan Mehmed'in yolda olduğunu ve 14 gün içinde gücünün tamamıyla tekrar Belgrad önlerinde olacağını yazmıştı; güya bu sırada Anadolu'nun büyük bir bölümünü kaybedecek olsa bile Belgrad'ı almadan geri çekilmeyeceğine dair yemin etmişti; dolayısıyla Macaristan için artık hiçbir kurtuluş yoktu ve Macaristan'la birlikte Hristiyanlığın koruyucu seddi de çöküyordu; Türkler hiçbir engelle karşılaşmadan Karinyola (Kernten/Kärnthen) ve İstirya'dan ilerleyecekler, hatta İtalya'ya kadar akın düzenleyeceklerdi. Ancak işler o dönemlerde henüz bu kadar ileriye gitmemişti. Osmanlıların bu yöndeki teşebbüsleri o dönemlerde Macaristan'ın sınır eyaletlerine yapılarak zengin ganimetler ve kimi zaman da köle olarak çok sayıda insan getiren akınlarla sınırlıydı[139]. Sultan Mehmed gerçi Belgrad'daki günlerini unutamıyor ve anıları kendini oraya her götürdüğünde intikam alacağına yemin ederek Belgrad'daki günlerini lanetlediği söyleniyordu[140]. Fakat o dönemlerde silahlarına başka yerlerde de ihtiyacı vardı ve bu yönde, aşağıda göreceğimiz gibi, önce Sırbistan'ın ele geçirilmesi gerekiyordu.

---

138 *Aynı yer*, *Ep.* 266, s. 791.

139 III. Calixtus, Kral Ladislas'a şöyle yazmıştır: "Kuşkusuz üzülürüz...ve çok endişe ederiz o krallıktan Hristiyanların alınıp barbar esirliğine mahkûm edildiklerini öğrendiğimiz günlerde" (bk. Aeneas Silvius, *Ep.* 331). Osmanlı kaynakları da bilhassa Sava ve Tuna nehirleri arasındaki bölgeye yapılan bu gibi akınlardan bahsetmektedir. Ancak bu husustaki haberler bütün olarak belirsizdir. Hiçbir şekilde kalıcı sonuçları yoktu. Karşılaştırma için bk. Hammer, II, 30.

140 Aeneas Silvius, *Hist. de Europa,* c. 8, Opp. s. 403: "Mehmed'in o zamandan sonra hezimeti hiç hatırlamadığını anlatırlar; meğer ki eliyle çenesini ve sakalını sıvazlayıp başını sallayarak Alba'daki savaşa katıldığı o günü lanetlemiş olmasın".

Kayser ve Macaristan kralının yanısıra papanın umut bağladığı bir diğer isim Aragon ve Sicilya Kralı Alfonso'ydu. Uzun zaman önce vadettiği gibi bilhassa papanın Akdeniz'deki filosuna yeni gemilerle yardıma gelecekti[141]. Gerçekten de gerekli hazırlıkları yaptı, fakat muazzam bir filoyu biraraya topladığında bunu Türklerin üzerine değil amansız bir kavga içinde olduğu en yakın rakiplerinin, Cenevizlilerin üzerine yolladı. Kadırgaları İtalya'nın bütün kıyı devletlerinde korku ve dehşet saçarken kendisi yurdunda kaldı ve tutkusu olan avcılıkla ilgilendi[142].

Kastilya Kralı IV. Henry gerçi papanın ülkesinde günahlardan arındırma vaazları vermesine ve yüzde onluk vergiyi toplamasına izin veriyordu, ama elde edilen gelirin yarısı Roma'daki papalık makamına Türk savaşına katkı olarak bırakılırken, diğer yarısının kendi hazinesine akmasını kesin olarak talep etmişti[143]. Portekiz Kralı V. Alfonso da gemiler vadetmiş ve bunları hazırlamıştı; ancak diğer tarafların herhangi bir ciddi hazırlık içinde olmadığını farkedince, o da kadırgalarını limandan çıkartmadı[144]. Papanın altın gülü[*] gönderirken, bilhassa "en Hristiyan" kral ve Aziz Ludovik'in halefi olduğunu hatırlattığı[145] Fransa Kralı VII. Charles da sözde papanın Türklere karşı hazırladığı filoya katılmak üzere Ren (Rhone) Nehri çıkısında birkaç kadırgayı donattı, ama baştan beri bu hususta bir ciddiyet göstermiyordu ve Aeneas bile Fransa'dan gelen haberlerin çoğunun sonunda sadece boş sözler olduğunu düşünüyordu[146].

---

141 Aeneas Silvius, *Epp.* 253 ve 266: "Eğer mücehhez donanmada, senin o hatırlamaya değer büyük geminin kıçında silahla teçhiz edilmiş Celsitudo'nun Türklere karşı çıkış işaretini verdiğini görmemiş olsaydım pek de umutlu olmayacaktım".

142 Aeneas Silvius, *Epp.* 278, s. 797: "Aragonların kralı denizde çok güçlü bir donanmaya sahip; Cenevizleri tehdit ediyor ama başka birçoklarını da dehşete düşürüyor". Karşılaştırma için, *Epp.* 309, 313.

143 Aeneas Silvius, *Ep.* 239.

144 *Aynı yer*, *Epp.* 257, 263: "Portekiz kralının gelecek ay donanmayla geleceği söylenir ama bu bana gerçeğe yakın görünmüyor, çünkü ordu ne Macaristan boyunca hazır ne de İtalya'da papalığa ait olmayan bir donanmanın donatıldığı biliniyor". Aeneas, 4 Nisan 1457'de böyle yazmıştır.

* Altın Gül: Altın ve elmas kakmalı, papaların onurlandırmak üzere gönderdikleri gül nişanı (çn).

145 Raynaldi, *Annal. eccles.*, *aynı eser*, s. 84 ve 119.

146 Aeneas Silvius, *Epp.* 257, *Ep.* 239: "Görevlerimizin ihtiyaç duyduğu o samimiyet değildir. Fransa'dan bildirdikleri de benim için boş şeyler". VII. Charles'ın 30 kadırga vadettiği söyleniyordu.

Papanın yine uyarıda bulunduğu Venedik, Ceneviz ve Floransa[147], kolay anlaşılabilecek sebeplerden dolayı sessiz kalıyorlardı; ve Papa III. Calixtus'un, kutsal çabalarında kimi yerde Bizans İmparatorluğu'nun kalıntılarında gözden kaçan bir bağımsızlığı kurtaran küçük ve çaresiz hükümdarların, hatta İran, Ermenistan ve Etiyopya hükümdarlarının gücüne başvurması[148] ancak iyi niyetinin siyasî zekâsından çok daha ileride olduğunu kanıtlamaktaydı.

Neticede her yönden terkedilmiş bir vaziyette, toplanan paralarla o dönemlerde, aşağıda göreceğimiz gibi, Ege Denizi'nde sadece birkaç önemsiz başarıya imza atan[149] Hristiyan filosuna katılan iki yeni kadırganın donatılmasından başka bir şey başaramadı. Bu, Papa III. Calixtus'un yaklaşık dört yıllık papalığı zamanında Türk savaşı açısından sonsuz çabalarının ve endişelerinin gerçekten tek takdire şayan neticesiydi. 1458 Ağustos'unda kalbi kırılmış bir vaziyette hayata veda ederken, II. Pius adıyla papalık makamına getirilen eski Siena Başpiskoposu Aeneas Silvius'a kutsal davaya duyduğu heyecandan ve Türk vergisi olarak dünyanın her yerinden toplanan ve kâfirlere karşı savaşın devam ettirilmesi için kullanılacak 115 bin duka altınından başka bir şey bırakmadı[150]. II. Pius'un bu parayı nasıl kullandığını, selefinin planlarını takip etmek ve mümkünse gerçekleştirmek için ne yaptığını ileride hep birlikte göreceğiz.

Tabii ki öncelikle Belgrad'da hadiselerin talihli bir şekilde lehlerine dönmesiyle geleceğe daha umutlu bakan Sırbistan, fazla umut bağladığı Hristiyan güçlerin ilgisizliğinin bedelini en acı şekilde ödemek zorunda kaldı. Ancak burada da oldukça olumsuz şartlar Sultan Mehmed'in fetih planlarının, muzaffer silahlarının ve zeki siyasetinin yardımına geldi. Bir taraftan Sırplar ve Hristiyan sınır komşuları arasında ezelden beri dinî sebeplerden dolayı kötü bir

147 Raynaldi, *aynı yer*.
148 Raynaldi, *aynı eser*, s. 85, 124.
149 Aeneas Silvius, *Ep*. 282, s. 799.
150 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi*, *aynı eser*, s. 1166: "Kâfirlere karşı savaşmak üzere peşinen 115.000 duka altını bıraktı". Burada bu papanın yalnızca Türk meselesi ile ilgili ana faaliyetlerine değindik. Zira bunun dışında Hristiyanlığın diğer hükümdarlarına, bilhassa İngiltere, İskoçya, Danimarka, vs. krallarına başvurmuştu. Ancak hiçbir şey yapmadılar veya yapamadılar. Aeneas Silvius'un bütün mektuplarında tekrarladığı nakarat aslında şöyle idi: "Yüce papa feryat ediyor, işitilmiyor, tehdit ediliyor, korkulmuyor" (bk. *Ep*. 239, s. 780). Başka bir habere göre III. Calixtus'un ölümünde papalık hazinesinde 150 bin duka altını vardı (bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 156).

gerginlik söz konusuydu; diğer taraftan ülkenin gücü Despot Georg'un akılsızlık edip Macaristan'ın anlaşmazlıklarına karışmasından ve ölümünden sonra kendi hanedanı içerisindeki kavgalardan dolayı tamamen kırıldı.

Ortodoks mezhebine mensup olan Sırplar, Katolik Batı'da genel olarak sapkın kabul ediliyorlardı; Batılılar işte bu yüzden onlarla bir bağlantıları olsun istemiyorlardı; gönderilmesi vadedilen yardım konusunda ciddi değildiler ve niyetlerine karşı daima gerekçesi olmayan belirli bir şüphe ile yaklaşıyorlardı. Zira despotun Osmanlı padişahıyla akrabalık bağları ve Sultan Mehmed'le mümkün mertebe iyi ilişkiler kurma çabası, ülkeyi çoktan beri çarpık ve şüpheli bir duruma getirmişti[151]. Papa III. Calixtus, bunu Belgrad'ın kurtuluşundan sonra bile söylemekteydi: "Daima iddia ettiği gibi, Bizanslıların, bu Sırpların ve diğer sapkınların kâfirlere karşı bir şey yapamadıkları artık bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır; zira kilisenin dışındadırlar ve padişahın gücü anlaşıldığı kadarıyla ancak Katolikler tarafından yok edilebilecektir"[152]. O dönemlerde Batı'nın Sırbistan hakkındaki düşüncelerini İsa'nın vekili olan papanın bu sözlerinden daha iyi gösteren bir şey yoktu. Sırbistan tamamen gözden çıkartılmış gibi bir şeydi, dolayısıyla Sultan Mehmed'in işi kolay olacaktı.

Tabii ki tüm bunlar, Belgrad'ın muhasarası sırasında akıllılık edip sessiz kalan Despot Georg'un Osmanlılar geri çekildikten sonra bakışlarını tekrar batıya çevirmesini ve şimdi de galiplerle işbirliği içine girmesini engellemiyordu. Gerçekten de kendisinden beklenmeyen bir hareketlilik geliştirdi; derhal Hunyadi ve Capistrano ile irtibata geçti; onları savaşı devam ettirme ve ordunun kuzeyden gelecek yeni kıtalarla takviyesi hususunda ikna etmek için elinden geleni yaptı, Osmanlı padişahının durumunu öğrenmek üzere kaçan Osmanlıların arkasından her yöne gözcüler gönderdi[153]. Ayrıca ülkenin güneyinde, Novoberda dolaylarında Belgrad'ın kurtuluşuna dair haberler alındıktan sonra, altın madenleri yüzünden buraya yerleştirilmiş Türk muhafız kıtalarına karşı resmen ayaklanma başladı. Maden işçileri biraraya toplandılar, burada yaşayan paşaya saldırdılar ve onu eşleri ile birlikte katlettiler. Ancak Osmanlıları burada ellerinde bulundurdukları beş küçük kaleden kovmayı başaramadı-

151 Karşılaştırma için, bu eserin birinci kitabına bakınız.
152 Papanın yazısı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 83-84.
153 Capistrano'nun Papa III. Calixtus'a gönderdiği mektup, Katona, *aynı eser*, s. 1101-1103.

lar[154]. Sırbistan'ın o dönemlerde içinde bulunduğu trajik durumlardan dolayı bu gibi teşebbüsler için ruh, plan ve yönetici güç eksikti.

Sultan Mehmed, isyan yayılıp güçlendiği takdirde kuzeyden kendi hükümdarlığına gelecek tehlikelerin farkındaydı. Bu yüzden muhtemelen 1457 başlarında en tecrübeli komutanlarından birini, baba tarafından Rum, anne tarafından Sırp olup çocukken sultanın sarayına gelerek Türk hizmetinde çok geçmeden büyük bir nüfûza ve önemli zenginliklere sahip olan[155] Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa'yı*, isyanı başlamadan bastırmak ve gelecek için Tuna boylarındaki kaleleri ele geçirmek üzere, yaklaşık 80 bin askerle tekrar Sırbistan'a geri gönderdi. Mahmud Paşa'nın işi tabii ki çok kolay oldu. Herhangi bir direnişle karşılaşmadan Tuna Nehri kıyılarına kadar vardı. Bir dizi savunması zayıf küçük kalelerin, Reseva (Ressova), Druno, Kuruca (Kurikovac), vs. üzerine yürüdü ve bunları kısa aralıklarla aldı; Semendire Kalesi de zorlandı, ama Mahmud Paşa muhtemelen yeterli hücum araçlarıyla ağır toplara sahip olmadığı ve uzun süreli bir kuşatma ile vakit kaybetmek istemediği için direnebildi; paşa, bu yüzden Tuna Nehri'ni aşağı doğru takip ederek yoluna devam etti, burada aralarında en önemlisi olarak Güvercinlik'in (Galamboc) de bulunduğu birkaç küçük hisar ve kaleyi aldı; bunları yıktırdı ya da yeniden tahkim ederek, buraya güçlü Osmanlı muhafız kıtaları yerleştirdi; daha sonra Tuna Nehri üzerinden Macaristan'a bir akıncı birliği gönderdi ve nihayet insanlardan, hayvanlardan ve taşınabilir mallardan oluşan zengin ganimetlerle güneye doğru geri dönüp Sofya'da tekrar Sultan Mehmed'le buluştu[156].

Despot Georg bu arada hanedanı için bir avantaj sağlama umuduyla dikkatsiz bir şekilde Cilly Kontu Ulrich ve Hunyadi ailesi arasındaki anlaşmazlıklara karışmıştı. Birincisinin taraftarı olarak, Cilly kontunun öldürülmesinden sonra, Hunyadi'nin oğullarının Belgrad'a yerleşen amcaları Mihail ve Ladislas Szilagyi ile kanlı bir çatışmaya girerek, ağır yaralı olarak rakipleri tarafından tutsak edilmiş ve çok geçmeden utanç verici bir barış antlaşması sayesinde öz-

154 Capistrano'nun mektubu, *aynı yer*, s. 1101.

155 Chalkokondylas, VIII, 231.

* Mahmud Paşa, bu tarihte hem veziriazam hem de Rumeli beylerbeyi idi (çn).

156 Bu hadiseler hakkında kaynaklarda yalnızca dağınık bilgiler mevcuttur. Chalkokondylas'ın s. 236'da muhtemelen gözönünde bulundurduğu Osmanlı kaynaklarında en detaylı bilgiler vardır.

gürlüğünü geri kazanmış, fakat hemen akabinde yaralarının sonucu olarak 24 Aralık 1457'de ileri bir yaşta hayata veda etmişti.

Ölümü, kendi hanedanında hükümdarlıklarını sonlandıran ve ülkesinin kalıntılarını Osmanlı padişahı için kolay ganimet hâline getiren bir dizi alçaklıklar için bir işaret oldu. Georg'un geride bıraktığı üç oğuldan ikisinin, Gregor ve Stefan'ın gözleri daha önce Sultan Mehmed tarafından dağlanmıştı. Georg her ikisini yine de son iradesine göre üçüncü ve en genç oğlu Lazar ile birlikte, bundan sonra ülkenin başında durması gerektiğini düşündüğü dul eşi İrene'nin yanısıra kral naibi olarak tayin etmişti. Ancak bu gibi temellere dayanan bir kadın hükümdar yönetimi her taraftan sıkıştırılan ülkeye herhangi bir hayır getiremezdi. Göründüğü kadarıyla anneleri de bunu hissediyordu ve yönetimi gözleri dağlanmış en büyük oğlu Gregor'a devretmek istedi. Buna öfkelenen en küçük, gözleri sağlam Lazar, daha yıl sona ermeden annesini zehirle öldürdü ve kardeşlerini bu alçakça hareketiyle öylesine dehşete düşürdü ki benzer bir kaderden kurtulmak için derhal aileleri ile birlikte kaçtılar. Stefan, Macaristan'a gitti ve daha sonra Arnavutluk'a yerleşip buraya akın eden Osmanlılar tarafından yeniden kovularak hayatını noktaladığı İtalya'ya kaçmaya zorlanana kadar burada kaldı; diğeri, Gregor, II. Murad'ın dul eşi, kızkardeşi Mara ile birlikte güneye yöneldi ve kendini Sultan Mehmed'in kollarına attı. Fatih, iki soylu kaçağı nazikâne bir şekilde kabul etti, uygun bir biçimde geçimlerini sağladı ve karşılığında yalnızca, duruma göre, Sırbistan'daki hükümdarlık haklarındaki payları üzerinde tasarrufta bulunmak istedi.

Lazar, bu taraftan kendini bekleyen tehlikenin farkındaydı ve fırtınayı mümkün mertebe engellemek için Sultan Mehmed'e 20 bin libre altın teklif etti. Ancak göründüğü kadarıyla bu durumda bile suçunun ve her an tehlike altındaki hükümdarlığın yükünü taşıyabilecek kadar güçlü değildi; bir ay sonra 31 Ocak 1458'de öldü[157].

Arkasında herhangi bir erkek varis bırakmadığı için, yönetim kendiliğinden, henüz evlenmemiş üç kızıyla tabii ki dışarıdan yardıma ihtiyacı olan Paleologlardan dul eşi Helena'ya kaldı. Ne yazık ki Helena, sıkıntı anında amaca giden araçların seçiminde şanslı değildi. Yakınlarında kendisine yardımcı olacak birisini bulabilmek için en büyük kızı Maria'yı Bosna'nın muhtemel taht

157 Sırbistan'la bu anlaşmazlıklar hakkında az sayıdaki kaynakları Engel, *Geschichte von Servien* (*Allgemeine Welthistorie*, bölüm 49, 3) s. 409-416'da pragmatik bir bütünlük hâline getirmeye çalışmıştır.

varisi Stefan Tomaşeviç ile evlendirirken ve her iki ülkenin birleştirilebileceğine dair vaatlerde bulunurken bakışlarını aynı zamanda tekrar batıya yöneltti ve bu sayede Katolik Hristiyan âleminin tamamının, bilhassa Macaristan'ın yardımını sağlayabileceğine dair saplantısında, ülkenin tamamını malikâne olarak papalık makamının korumasına ve hâkimiyetine tâbi etmek gibi talihsiz bir fikre kapıldı. Papa III. Calixtus bu tuhaf ve biraz da müşkül teklifi tabii ki kabul etti, miras davasının kendi lehine olmak üzere sona erdirildiğini ilan etti ve papalık adına en azından sınır kalelerinden birine resmen el koymak üzere vekili San Angelo kardinalini Sırbistan'a gönderdi[158]. Ayrıca terkedilmiş dul kadının ve Hristiyanlığın ezelî düşmanının baskısı altındaki ülkesinin himayesini bilhassa Macaristan Kralı Matyas'a [Corvinus] tembihlemeyi de ihmal etmedi[159].

O dönemlerdeki hava ve şartlar gözönüne alındığında böyle bir himayeden tabii ki hiçbir şey beklenemezdi. Kral Matyas, papanın uyarılarına kulak verdi, yani en azından görünüşte onun Sırbistan üzerindeki haklarını kabul etmiş göründü ve kalelere el koymak üzere kardinal vekilin de geçmesine izin verdi; ancak Macaristan'da muhtemelen Cilly hanedanının etkisi altında hemen, Sırbistan'ın ezelden beri Macaristan'a ait olduğunu, despotun aslında orada Macaristan'ın vasalı olarak hüküm sürdüğünü ileri süren ve papanın Sırbistan üzerindeki feodal hakkına itiraz eden güçlü bir hizip ortaya çıktı[160].

En kötüsü ise Sırp boyarların papanın feodal hakkını tanımamalarıydı. Zira bu Roma Katoliklerine karşı nefretleri hâlâ o kadar büyüktü ki, kısa bir süre önce Sırbistan'dan geçmek isteyen bir Haçlı vaizi, tehdidi altında bulunduğu takiplere maruz kalmaktansa inancından vazgeçip Rum Ortodoks Kilisesi'ne geçmeyi yeğlemişti[161]. Bu yüzden şimdi de ülkenin tamamı papaya ve Katolik Kilisesi'ne düşeceği için herkes imansız kraliçenin bu davranışına

158 Papanın 15 Mart 1458 tarihli yazısı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 145: "Hiçbir vâris bırakmadan ölen Rassia despotesi (Sırp despotu) topraklarının papalık merkezine nakil ve teslim edilmesi için bizim adımıza temsilcimiz S. Angelus kardinalini memur etti ve sanırız, artık onları yukarıda verilen adlar altında kabul etti".

159 14 Mart 1458 tarihli yazıda, Katona, *aynı eser*, XIV, 99. Papa, sanki Sırbistan'daki bu miras meseleleri hakkında kesin bir görüşe sahip değildi; zira yukarıda belirtilen yazıda despotun mirasçı bırakmadan öldüğünü söylerken, Macaristan kralına dul eşinin yanında sürgün edilen kardeşini de himayesine almasını tavsiye etmektedir.

160 Katona, *aynı eser*, s. 101.

161 Raynaldi, *aynı eser*, s. 110.

isyan etti; atalarının inancını kaybettikten sonra şimdi de Batı'nın güvensiz yardımını satın almaktansa kendilerini Türklerin kollarına atmanın daha iyi olacağını söylüyorlardı.

Bazı Semendireli boyarlar bu hareketin başına geçtiler; Mahmud Paşa'nın yakınlarda bulunan kardeşi Mihail Abogoviç ile irtibat kurarak onu başlarına lider seçtiler ve 1459 Şubat'ında şehrin yönetimini ona devrettiler. Mihail Abogoviç, çağrılarına cevap verdi, ama dikkatsiz bir biçimde henüz Helena'nın ve maiyetinin işgali altında bulunan küçük kaleye çağrılınca bu davete iştirak etti, burada zincire vuruldu ve tutsak olarak Kral Matyas tarafından güvenli bir yerde tutulduğu Macaristan'a gönderildi[162]. Derhal Semendire'ye gönderilen küçük bir Macar birliğinin görevi, Helena'nın haklarını savunmak ve asi boyarları dizginlemekti. Ayrıca Segedin Meclisi'nde alınan resmî bir kararla Stefan Tomaşeviç derhal Semendire'ye çağrılarak kendisine şehrin ve ülkenin yönetimi devredildi. Yine de tüm bunlar bir işe yaramadı ve kaçınılmaz felaketi daha da hızlandırdı.

Katolik inancına mensup Bosnalı Stefan'ın gelişi, boyarları daha da öfkelendirdi ve Mihail'in utanç verici bir biçimde muamele görmesi Sultan Mehmed'e bir kez daha silah zoruyla müdahale etme hakkı tanıdığından, hayrı bu taraftan bekleyen ve Sultan Mehmed'e seve seve el uzatan insanlar da eksik değildi. Hatta Stefan'ın bizzat ihanet ettiği ve Semendire'yi büyük bir meblağ altın karşılığında Türklere sattığı bile söyleniyordu[163]! III. Calixtus, bir önceki yılın Ağustos ayında öldükten sonra papalık makamının himayesi tabii ki kendiliğinden iptal oldu; San Angelo kardinali Osmanlıların takiplerinden son anda kaçabildi ve hiçbir şey başaramadan Budin'e geri döndü[164]; Kayser Frederik ile savaş hâlinde olan, dolayısıyla kendi işleriyle fazlasıyla meşgul olan Kral Matyas ise Sırbistan'ı bundan sonra kendi kaderine terketti.

Neticede Sultan Mehmed 1458'in yaz aylarında, ordusuyla tekrar artık kimsenin direnmeyi düşünmediği Semendire önlerine geldi. Aksine Osmanlı silahları daha uzaktan görülmeye başladığında, boyarlar kapıları gönüllü olarak açtılar ve Sultan Mehmed'i karşılamaya giderek, himaye yalvarışları ara-

162 Chalkokondylas, IX, 224.

163 Gobellini, *Comment. Pii* II, lib. III, s. 115 (Roma 1584): "...içeri alındıktan birkaç ay sonra şehri, alıp getirdiği Türklere büyük bir altın değerinde sattı".

164 Aeneas Silvius, Katona, *aynı eser*, s. 102: "İşleri bitirmeden ve büyük bir tehlikeyle karşılaşmadan (nitekim Türklerin elinden güçlükle kaçmıştı) Budin'e döndü".

sında kendisine şehrin anahtarlarını teslim ettiler[165]; Stefan Tomaşeviç, belki de sadece kendi ihanetini örtbas etmek için kaçtı; kalenin Macar muhafız kıtası teslim olmak zorunda kaldı ve tutsak edilerek götürüldü; Lazar'ın dul eşi Helena'ya yapılan anlaşmaya göre hazinesiyle birlikte serbest geçiş hakkı verildi ve Helena kızlarıyla birlikte önce Macaristan üzerinden Bosna'ya geldi, ama daha sonra değişik yerlerde yaşadığı ve ancak 1474'de bir manastırda hayata gözlerini yumduğu İtalya'ya yerleşti. Sultan Mehmed, Osmanlıların davasını sözleri ve faaliyetleri ile desteklemiş olan boyarların çoğuna kısmen paradan, kısmen topraktan[166] oluşan zengin hediyeler verdi; direnenler ve basit halk yığınlar hâlinde esir edildiler. O güne kadar Osmanlılara direnen diğer kaleler, Vişeslav, Şernov, Belastena, vesaire Semendire düştükten sonra, Türk sancaklarını surlarının önlerinde gördükleri gibi teslim oluyorlardı.

Yıl daha sona ermeden Sırbistan'ın tamamı Sultan Mehmed'in eline geçmişti ve Kasım'ın ilk yarısında zengin Mileşevo Manastırı'ndan yükselen alevler, ilhak işinin tamamlandığını ve hilalin burada haçın yerine geçtiğini ilan ediyordu. Sadece sınırlardaki dağlık bölgelerde kısa bir süre için kimi kararlı boyarlar zahmetli bir biçimde bağımsızlıklarını korudular.

Despotun varisleri komşu ülkelere dağıldılar ve burada herkes tarafından terkedilmiş taht varisleri olarak zaman zaman isimleri geçse de sonunda ortadan tamamen kayboldular.

Sırbistan daha o zamanlar Hristiyan halkının çekirdeğini kaybetti; 200 bin kadar insan kul hâline getirilerek ya orduya dahil edildi ya da imparatorluğun daha uzak bölgelerine yerleştirildi. Issız ülke topraklarına zamanla başka bir Osmanlı halkı yerleştirildi ve geride kalan yerlilerin gücünü ve bağımsızlığını çok geçmeden tamamen ortadan kaldıran Osmanlı yönetimine girdi. Yerlileri ileride daha ayrıntılı olarak inceleme fırsatımız olacaktır. Sırbistan'ın tamamı bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaleti kabul edildi.

---

165 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 244: "Semendire şehrinde kralı koruyanlar içiyorlar ve ..... yollara karşı anahtarlar getirerek ..... ".

166 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 244: "Sultan pek tabii ki Sırplara yardım etmedi, aynı zamanda pek çoğuna da para vererek toprak bağışladı".

İKİNCİ BÖLÜM

1461'DE İSKENDER BEY İLE YAPILAN BARIŞA, 1463'DE BOSNA'NIN VE 1462'DE EFLAK'IN İLHAKINA KADAR ARNAVUTLUK, BOSNA VE EFLAK SAVAŞLARI

1) 1461'de yapılan barışa kadar Arnavutluk ve İskender Bey

II. Murad'ın ölümünden beri Arnavutluk'ta Osmanlıların sürekli olarak tazelenen akınlarına karşı verilen savaşlar başarı ve hezimetlerle sürüp gitmişti. İskender Bey'in kahraman ruhu bu savaşçı dağ halkı üzerinde etkili olduğu sürece, burada huzur ve ilhak asla düşünülemezdi. Kâfirlerin zafer hırsından ziyade, her yerde ve her zaman silahla haşır neşir olan bu gibi dağ halklarının uğradıkları bir lanet olan ihanet, zıddıyet ile içteki düşmanlık ve kavgalar, toplumun tevarüs edilen gücünün yavaş yavaş altını oyuyor, sonunda halk ruhunu, galiplerin işini kolaylaştıran ve bu Arnavutların adını bugüne kadar doğunun dehşet saçan ve nefret uyandıran unsuru hâline getiren, dava karşılığında askerlik hizmeti verme olgusu içinde eritip tüketiyordu.

Ancak İskender Bey'in birbirinden ayrı boyları ortak tehlike karşısında maddî ve manevî açıdan birarada tutmayı başardığı dönemlerde, Arnavutlar Hristiyan âleminin tamamında, Avrupa'nın bütün güçleri tarafından ayrı bir kahraman halk; Osmanlı akınının şiddetli baskısına karşı aşılmaz bir duvar kabul ediliyorlardı[1]. Bu dönemi Arnavutluk tarihinde en görkemli dönem hâline

1 "Onun, çok vahşi Türklerin çılgınlığına karşı çok sağlam bir duvar gibi neredeyse yalnız başına karşı koyduğunu görüyoruz; Hristiyanlığa saldırmamaları için onların girişini engelliyor" diye yazdı Papa III. Calixtus 1458 Şubat'ında İskender Bey hakkında Napoli Kralı Alfonso'ya (bk. Raynaldi, *aynı eser*, X, 144).

getiren de bu birlik beraberlikti; bu halkın yaşamında dünya tarihi açısından daha önce asla görülmemiş ve bir daha asla görülmeyecek bir andı.

Batı hükümdarları burada söz konusu tehlikenin farkındaydılar; bütün eylemsizlikler ve çaresizlikler içinde yine de Hristiyanlığın doğudaki bu tek dayanağının elden bırakılmaması gerektiğini ve İskender Bey ile kahramanlarını kâfirlerin gücüne karşı her ne şekilde olursa olsun desteklemek gerektiğini çok iyi biliyorlardı.

Bilhassa III. Calixtus meseleyi çok ciddiye alıyor, Arnavut liderini, defalarca ricada bulunmasına rağmen, ne gemilerle ne de askerî birliklerle destekleyemese de ona kutsal onayını veriyor ve onu en azından mümkün mertebe parayla desteklemeye çalışıyordu[2]. Ancak papalık hazinesi o dönemlerde tabii ki çok da iyi bir durumda değildi. Hristiyanlığın önderine her yerden bu gibi talepler geliyordu ve zorunlu kılınan yüzde onluk Türk vergisinin papalık makamının hazinesine çok azı akıyordu. Papanın yapabilecekleri, İskender Bey'e bir keresinde iyi teçhiz edilmiş bir kadırga sözü vermesi ve büyük bir bölümü Macaristan ve Bosna kralları tarafından kullanılsa da, Dubrovnik'le Dalmaçya'da Haçlı Seferi amacıyla toplanan paraları tahsis etmesi ile sınırlıydı[3].

Papa tahsildarı olarak İskender Bey için yüzde onluk Türk vergisini toplamak, bilhassa Ortodoks Kilisesi'ne meyli yüzünden güvenmedikleri Akçahisar (Kroya) başpiskoposunun kendisinde toplanan paraları zimmetine geçirerek başka amaçlar için harcanmadığını kontrol etmek amacıyla papanın özel vekili sıfatıyla Johannes Navar, Dalmaçya'ya ve Makedonya'ya gönderildi. Göründüğü kadarıyla bununla da çok fazla şey başarılamadı, zira bir müddet sonra, 1458'de İskender Bey, Sultan Mehmed tarafından oldukça sert bir biçimde sıkıştırıldığında papaya gönderdiği elçiler aracılığıyla bir kez daha ricalarda bulununca, Calixtus kendini, nihayet iyi niyetini kanıtlamak üzere İskender Bey'e

2 Papanın mektupları teselli edici uyarılarla ve iyi niyetli vaatlerle doludur: "Bu nedenle, çok dindar ruhunu sebatla Ortodoks inancını savunmak üzere hizmet etmen için değil sadece, onu cesaretle güçlendirmen ve kesin bir umut beslemen için de sana cesaret veriyoruz; herşeye gücü yeten Tanrı barbarların vahşi teşebbüslerini kırsın ve askerlerle, savunmacılarla kutsal dinin kudretini ve gücünü sağlasın". İskender Bey'e gönderilen 9 Haziran 1457 tarihli yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 107.

3 Papanın 9 Haziran ve 11 Eylül 1457 tarihli yazıları için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 108 ve 109. Ege Denizi'ndeki filo İskender Bey'e en azından kısmen yardıma gelecekti: "Doğudaki donanmamızın temsilcisine, donanmamızla ya da onun bir bölümüyle, ihtiyaç duyulduğunda, sana yardım etmenin yararlı olacağını yazdık".

5 bin altın tutarında önemsiz bir yardım göndermek zorunda kaldı. Şimdilik daha fazlasını yapamayacağını yazdı İskender Bey'e; zira imkânları doğudaki filoyu bile zorlukla ayakta tutmaya ve diğer taraflardan da kendisine gelen büyük talepleri karşılamaya ancak yetiyordu; daha fazlasını yapabilecek duruma geldiğinde, İskender Bey'i de düşünecekti[4]. Papanın bu seferki vaatleri, göründüğü kadarıyla yalnızca boş vaatler olarak kalmadılar, zira aynı yıl içinde Calixtus kendi yeğeni Mihail Borgia'yı İskender Bey'e gönderdi ve Borgia'nın elleri muhtemelen boş değildi[5]. Papa aynı zamanda Hristiyanlığın diğer hükümdarlarına da sürekli uyarılarda bulundu ve en azından birisi, Napoli Kralı Alfonso, üzerinde papanın sözleri, aşağıda göreceğimiz gibi, istenen etkiyi yarattı[6].

İskender Bey yine de, en azından başlangıçta yalnızca kendisi, dayanıklılığı, zekâsı, yiğitliği ve olağanüstü cesaretiyle baş başa kaldı. II. Murad'ın ölümünden (1450) sonraki ilk dönemler küçük anlaşmazlıklar altında oldukça sâkin geçti. Sultan Mehmed, saltanatının ilk yıllarında başka yerlerde çok daha önemli işlerle fazlasıyla meşguldü ve böylece Arnavutluk'taki savaşı hemen yeniden başlatması mümkün değildi. İskender Bey'in hareketlerini dikkatlice izlemeyi sınır eyaletlerindeki komutanlarına bıraktı; İskender Bey'i tehditlerle sindirmeye çalıştı ve nihayet II. Murad tarafından talep edilen yıllık haracı ödemesi şartıyla barış teklif etti.

İskender Bey böyle küstahça bir isteği tabii ki reddetti. "Böyle utanc verici ve onursuz bir talebi yerine getirmek şöyle dursun" diye bildirdi Fatih'e "aynı şartlar altında bile barış yapmazdı". Sultanın dostluğuna bu kadar değer vermiş olsaydı, bu yükü II. Murad var gücüyle karşısına çıktığında ve bizzat barış ve dostluk teklif ettiğinde üstlenirdi; Arnavutluk'a ülkeyi kölelik zincirlerinden kurtarmak için gelmişti, yeni zincirler yüklemek için de-

4 8 Şubat 1458 tarihli yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 144: "Ama eğer doğu taraflarında ve başka yerlerde de donanmayı desteklemek, güçlendirmek ve büyütmek için imkânlarımız kılpayı yetiyorsa ve başka inanılmaz masraflar karşısında sıkıntı duyuyorsak da, yine de...sana uygun ve elimizden gelen, hazineden beş bin florin'lik bir yardımda bulunuyoruz, umut ettiğimiz gibi, bu yardımın geçen günler içinde artacaktır".

5 Raynaldi, *aynı eser*, s. 144: "Bizim İskender Bey'e gönderdiğimiz para yardımları araya girmeseydi Arnavutluk barbarların üzerlerine gelen saldırılarını geri çeviremezdi" diyor papanın aynı dönemden başka bir yazısında (Aeneas Silvius, *Epp*. Lib. I, *Ep*. 371, Op. s. 481).

6 Kral Alfonso'ya gönderilen 8 Şubat 1458 tarihli yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 144.

ğil; tek amacı, tüm çabalarının ödülü bu olacaktı”[7]. Ayrıca ateşkes süresini de boş geçirmemişti. Başkent Akçahisar tamir edilmiş, güçlü yeni kulelerle donatılmıştı ve İskender Bey burada halkının sevinç gösterileri ve batıdaki dostlarının, bilhassa Venedik Cumhuriyeti ile Napoli Kralı Alfonso'yun tebrikleri arasında karargâhında görkemli ziyafetlerle kutlamalar yaparken, sessizce ülkesinin sınırlarında, bilhassa Teselya'ya ve Makedonya'ya giden dar geçitlere tahkim edilmiş yüksek nöbetçi kuleleri yaptırtarak buralara eğitimli muhafız kıtaları yerleştirdi[8].

Buradan yapılan sürekli akınlarla sınır bölgelerini mümkün mertebe düşman talancılarından temizlettirdi ve topraklarının büyük bir bölümünü harap ettirdi. İlk önemli çarpışma, Hamza adında bir Osmanlı komutanı, 12 bin kişilik bir sipahi birliği ile Teselya dağ geçitlerinden geçerek, Yukarı Debre (Debre-i Bâlâ) bölgesine akın etmeye çalıştığında meydana geldi. Teşebbüsü tamamen başarısız oldu. İskender Bey, 5 bin kişilik piyade ve süvari birliği ile karşısına çıktı; gece vakti her yönden kapalı olup bilhassa süvariler için ani bir baskın sırasında kaçmanın zor olduğu ovalardan birinde saldırıya geçti ve Osmanlı birliğinin neredeyse tamamını yok etti; 7 bin asker ve neredeyse atların tamamı muharebe alanında kaldı; diğerlerinin büyük bir bölümü esir alındı; yalnızca küçük bir bölümü geçitlerden geçerek kurtuldu ve bu mağlubiyetin haberini Edirne'ye taşıdı. Hamza, onurlu bir ölüm yerine utanç dolu bir esareti tercih etti. Çarpışmanın ortasında teslim oldu ve zengin ganimetlerle birlikte sevinç nidaları arasında Akçahisar'a getirilerek, kendisine iyi davranan İskender Bey tarafından daha sonra kendisi ve diğer tutsaklar için 13 bin altın tutarında fidye karşılığında serbest bırakıldı[9].

Hamza Paşa, yeni bir Arnavutluk seferinin tehlikelerine dikkat çekmek istese de, sultanın ordugâhında bu utancın intikamının mutlaka alınması gerektiği düşünülüyordu. Ertesi ilkbaharda, yağmur mevsimi geçer geçmez, Sultan Mehmed en yiğit komutanlarından birisi olan Debreas [muhtemelen İbrahim Bey] adındaki komutanını, İskender Bey'i cezalandırmak üzere Arnavutluk'ta bulunan birliklere katılacak 4 bin sipahinin başında Bulgaristan'dan Arnavutluk'un dağlık bölgelerine gönderdi. Fakat Sofya yakınlarına henüz varmıştı ki, İsken-

7 Barletti, *de vita et gestis Scanderbegi*, I. VII, s. 123 v. (Lonicer. *Chron. Turc.* T. III).

8 Barletti, *aynı eser*, s. 123: “O işin büyük bir sessizlik içinde başlamasıyla bitmesi bir oldu. O zamanlarda düşman tarafından yeni bir hareket de görülmedi”.

9 Barletti, *aynı eser*, s. 125-127.

der Bey Debre'de Osmanlı ordusunun gelmekte olduğundan haberdar oldu ve hiç vakit kaybetmeden yaklaşık 7 bin askerle, yaklaşmakta olan düşmanı karşılamaya çıktı.

Muharebe, Sofya yakınlarında dağlarla çevrili bir ovada gerçekleşti. İki gün süren ve her iki tarafın da gerçek bir yiğitlikle savaştığı zorlu çarpışma, sonunda Arnavutların lehine neticelendi. Sonucu İskender Bey bizzat belirledi. Muharebenin ortasında Osmanlı komutanının üzerine yürüdü ve onu mızrağıyla öldürdü. Bu hareket, Osmanlıların daha birçoğunun öldürüldüğü kaçış için bir işaret oldu. Muharebe alanında 4 binin üzerinde Osmanlı kaldığı söyleniyordu. İskender Bey, kaçanları düşman topraklarında çok fazla takip etmeyecek kadar akıllı davrandı. Bu yüzden düşman topraklarına çok fazla dalmış olan birliklerini geri çağırttı; geleneklere uygun olarak hepsini zengin ganimetlerle ödüllendirdi ve geride bir karargâh bıraktığı Debre üzerinden Akçahisar'a döndü[10].

Bu türde çifte bir mağlubiyet, Sultan Mehmed'in Arnavut prensine karşı öfkesini daha da kabarttı ve çok geçmeden Osmanlı silahlarının buradaki onurunu korumak ve kalıcı bir zafer elde etmek istiyorsa ortaya bambaşka güçler çıkartarak savaşmak zorunda olduğu kanaatine vardı. Düşmanı bu gibi küçük akınlarla daha da tahrik etmenin ve cesaretlendirmenin hiçbir işe yaramayacağını ve itibarına yakışmadığını düşünüyordu; askerî güçleri şimdilik başka bir yerde, bilhassa Yunanistan'da fazlasıyla meşgul olduğundan Arnavutluk seferini ya bizzat oraya gidecek ya da daha büyük güçlerle müdahale edebilecek duruma gelene kadar ertelemek istiyordu[11].

El altından ise davasını rüşvet ve ihanetle desteklemeye çalışıyordu. Bu amaçla Arnavutların en yiğit ve en itibarlı komutanlarından birini; İskender Bey'in de gözünde çok büyük bir itibara sahip olup, sadâkati hususunda halkın asla şüphe duymadığı bir adam olan Debreli Musa'yı [Moses Komnenos Golem] gözüne kestirmişti. Musa, muharebe alanlarında olduğu gibi müşavere meclislerinde de kendini göstermişti ve bilhassa Kocacık (Svetigrad) bölgesi ile

---

10 Barletti, *aynı eser*, s. 127-131.

11 Barletti, *aynı eser*, s. 133: "Yine de Yunanistan tarafından başka dertlerle zorlandığından ve silah istendiğinden, o zaman ya bizzat gidemeyeceği ya da büyük kuvvetlerle işi rahatlıkla bitiremeyeceği için, Epir (Epiros) seferini bir ölçüye kadar bir yana bıraktı. Yapmış olduğu gibi, hafif yürüyüş kollarıyla düşmanı daha çok hiddetlendirmek ya da alevlendirmek, ne yakışık alır ne de yararlı olacak görüyordu".

Osmanlı topraklarının yakınındaki sınır eyaletlerinde büyük bir nüfûza sahipti. Sultan Mehmed'in kendi menfaati için kullanmak istediği de onun bu nüfûzu idi. Musa'yı önce iltifatlarla, daha sonra da para ve olağanüstü tekliflerle kandıracak gizli aracılar gönderdi. İskender Bey'i teslim etmek veya yanından ayrılmak istiyorsa seçim kendinindi; ya kendisi için para ve onurlu makamları olan padişahın hizmetine girebilir ya da Arnavutluk'ta kalıp Osmanlıların koruması altında yönetimi devralabilirdi. Hükümdarlık hırsıyla yanıp tutuşan bu kibirli adamı bilhassa ikinci husus tahrik ediyordu. Yine de henüz İskender Bey'in yanından açıkça ayrılacak ve ona ihanet edecek cesarete sahip değildi; Osmanlı aracılarını yalnızca bundan sonra padişahın düşmanı olarak ortaya çıkmayacağını vadederek gönderdi. Ancak olayların gidişatı çok geçmeden maskesini tamamen düşürmesi için bir fırsat sağladı[12].

Fırtınanın yaklaşmakta olduğunu hisseden İskender Bey bu arada boş durmadı. İçeride hazırlıklarını devam ettirirken, dışarıdan da yardım bulmak için çaba gösterdi. Bilhassa hücum araçlarına, bunları kullanacak ve tahkim edilmiş yerlerin fethinde tecrübeli adamlara ihtiyacı vardı; İtalyanların o dönemlerde bu asil sanat savaşında tecrübeli adamlar olarak iyi bir itibarla vardı ve İskender Bey bu yüzden kendisine derhal 1000 ağır silahlı piyade ve 500 kişilik kuşatma birlikleriyle hücum araçlarına sahip bir dizi tecrübeli adam gönderen Napoli Kralı Alfonso'ya başvurdu; kral ayrıca önemli bir miktar para da gönderdi ve Arnavutluk sahillerinde dolaşacak küçük bir filoyu hazır tuttu[13].

Akçahisar'da ana orduya katılacak bu birliklerin yardımıyla Osmanlıların boyunduruğu altında olan Belgrad'a [Arnavutluk Belgradı/Berat] saldıracaklardı. Hain Musa da İskender Bey tarafından sefere katılmak üzere davet edildi, ama düşmanın bilhassa buradan ülkeye akın edebileceğini ileri sürerek yerinden ayrılamayacağını söyleyip 1000 süvari ve aynı sayıda piyade birlikleriyle Kocacık yakınlarındaki dağ geçitlerinde kaldı. İskender Bey'in ordusu yaklaşık 18 bin kişiden ibaretti. 3 bin hafif süvari öncü birlikleri oluşturuyordu ve sessizce, insanlar tarafından terkedilmiş toprakları geçerek, Belgrad surlarının altına kadar geldiler, ancak burada kimse onları rahatsız etmedi; 8 bin süvari ve 7 bin piyadeden oluşan ana ordu İskender Bey'in bizzat komutası altında onları takip ediyordu ve arazinin süvariler için çok müsait bir yapıya sahip olmasından dolayı şehri hemen her yönden kuşattılar.

---

12 Barletti, *aynı eser*, s. 131-132.
13 Barletti, *aynı eser*, s. 132-133.

Hiçbir yerde direniş gösterilmiyordu; böylece ilk gece herkes ertesi sabah başlayan taarruz için hazırlıklarını yaptı. Yaklaşık 1000 Osmanlı ve rehineler sayesinde sadâkatlerini sağladıkları 1500 Hristiyandan oluşan oldukça düşük sayıdaki muhafız kıtası yiğitçe direndi. Kale, dört gün boyunca her yönden saldırıya uğradı, ama Arnavutlar bir türlü içeri girmeyi başaramadılar; beşinci gün nihayet etrafta harabeye dönüşen surlar hücumla tam alınacakken, İskender Bey'in elçileri geldi ve barış teklifinde bulundular. Ancak İskender Bey'in teklif ettiği şartlar, yani mallarıyla birlikte serbest geçiş hakkı, muhafız kıtasına yeterli gelmedi ve bu yüzden uzun süren müzakerelerden sonra, ancak İskender Bey'in kabul etmek istemeyip, yalnızca komutanlarının ısrarı üzerine ve ateşkes süresi boyunca temelinden yıkılan surlardan hiçbirinin tamir edilmemesi şartıyla razı olduğu 16 günlük bir ateşkes anlaşması yapıldı[14].

Arnavut prensinin zamansız geri adım atması bir felakete sebep oldu, zira Arnavutluk'taki durumlardan haberdar olan Sultan Mehmed'in Makedonya'yı hızlı bir yürüyüşle geçerek Arnavutluk'un sınır dağlarına ilerlemek üzere gönderdiği kurtarma kıtası yolda idi. Osmanlı komutanlarının en iyilerinden biri olan Evrenoszâde İsa Bey'in yönetimindeki 40 bin seçkin sipahiden oluşuyordu. İskender Bey'i ya canlı olarak İstanbul'a getirecek ya da en azından başını sultanın ayaklarına serecekti; Fatih'in kesin emriydi bu; zira ancak bu şekilde Arnavutluk'taki savaşı sona erdirebileceğini düşünüyordu.

Ateşkes anlaşmasının süresi sona ermeden üç gün önce kuşatma altındakilere Osmanlıların elinde bulunan Argirokastro (Ergiri Kasrı)'dan, gece vakti düşman karargâhından gizlice geçen bir acil ulak aracılığıyla yardımın yolda olduğuna dair ilk haberler geldi. Kuşatma altındaki şehirde ve antlaşmaya rağmen kısmen tekrar tamir etmeye çalıştıkları yıkık surların yakınlarında bu haber üzerinde görülen sevinçli hareketlilik, İskender Bey'in şüphesini çekti. Ancak yanındakiler İskender Bey'i yatıştırmayı başardılar ve küçük birlikler hâlinde oraya buraya dağılan ordusunu henüz toplamıştı ki, düşmanın üstün gücü karşısında ağır kayıplar vererek kaçan öncü birlikler bu muazzam Osmanlı ordusunun ani baskınına dair haberleri getirdiler. Osmanlı ordusu, öncülerin hemen ardından geldi, şiddetli bir hücumla Arnavutların dağınık birliklerine saldırdı ve büyük bir kısmını hiç zorlanmadan yok etti, zira Evrenoszâde İsa Bey'in düzenli bir geri çekilmenin henüz mümkün olduğu tüm yolları önceden kapatmasından dolayı kaçışları da zorlaşmıştı. Son anda kurtarılabilecek herşeyi kurtarmak isteyen İs-

14 Barletti, *aynı eser*, s. 135-138.

kender Bey, sâdık adamlarından oluşan küçük bir grupla Osmanlıların en yoğun bulunduğu yere atıldı, etrafına ölüm ve dehşet saçtı, sürekli binlerce kılıcın tehdidi altında akşamın geç saatlerinde her iki taraf da yorulmuş bir vaziyette muharebe alanından ayrılana kadar arslanlar gibi savaştı.

Böylece en azından hayatını ve Arnavut yiğitliğinin itibarını kurtarmıştı. Zafer Osmanlıların oldu; zira ertesi gün İskender Bey silahlarının talihini tekrar denemeye cesaret edemedi. Yaşadığı kayıplar fazlasıyla büyüktü; aralarında en iyi komutanlarının da bulunduğu en iyi birliklerinden 5 bin asker, Osmanlıların barbarca davranışlarına maruz kalarak, cesetler hâlinde muharebe alanını kaplıyordu; yaralıların sayısı da daha az değildi ve 800 esir zincirlere vurularak götürüldü. Napolili yardımcı kıtası da neredeyse son neferine kadar burada yok olmuştu. Toplar ve hücum araçları, muharebe başlar başlamaz şehirden çıkan ve Arnavutların karargâhında buldukları herşeyi ganimet olarak yanlarında götüren muhasara edilenlerin eline düştü. Osmanlıların kayıplarının ise 3 bin kişi kadar olduğu söyleniyordu[15].

Yine de Evrenoszâde İsa Bey zaferini daha fazla takip etmeyi ve Arnavutluk'taki savaşı bazı belirleyici darbelerle şimdiden sona erdirmeyi uygun bulmuyordu. Bir taraftan cesareti ve kararlılığı eksik ise diğer taraftan belki de karşısına çıkmak zorunda olduğu gücü de gözünde fazla büyütüyordu. İskender Bey, ordusundan kalanları acilen tekrar biraraya toplamış, yeni birliklerle takviye etmeye çalışmış ve böylece ülkenin daha iç kısımlarına giden geçitleri zamanında ele geçirmişti. Akla yatkın olmadığı ve başarıdan kesin emin olunmadığı sürece, herhangi bir zorunluluk olmadan düşman topraklarında daha fazla ilerlememek, Osmanlı savaş sanatının o dönemlerde kendini defalarca kanıtlamış kurallarından biri idi.

Bu yüzden Evrenoszâde İsa Bey sadece Berat'ın yıkılan surlarının mümkün mertebe hızlı bir şekilde tamir edilmesini sağladı; gerekli erzak teminini yaptı ve muhafız kıtasını 700 kişilik seçkin birliklerle takviye etti. Ordunun kalan bölümü ile birkaç gün sonra sınırı geçerek geri döndü ve hiç durmadan İskender Bey'in mağlup edilebileceğini gösteren ilk kişi olarak[16], resmî bir zafer alayı ile karşılandığı İstanbul'a kadar geldi.

15 Arnavutluk'a ait Belgrad'ın (Berat) kuşatmadan kurtarılışı Barletti, *aynı eser*, s. 139-148 arasında yorucu bir teferruatla anlatılmaktadır.

16 Barletti, *aynı eser*, s. 148: "Evrenoszâde İsa Bey'in uğraşları çok büyük ödüllerle yolundan saptırılmadı ve bir süre için halkın ağzında dolaştı, çünkü en başta İskender Bey'in yenilebileceğini öğretmişti".

Bu zafer alayının süsü, İskender Bey'in yenildiğini duyar duymaz Kocacık'a gelerek açıkça Osmanlıların tarafına geçtiğini açıklayan Debreli Musa oldu. İstanbul'a güvenli bir şekilde getirildi ve kendisine bu nadir zaferi kutlamak için düzenlenen zafer alayında bir onur yeri verildi. Sultan Mehmed, bu adamın İskender Bey'den ayrılmış olmasını bizatihi zaferin kendisi gibi gördüğünü açıklamıştı. Bunun dışında ise ihanetini altın ve onurlarla ödüllendirmekle yetindi; Musa ise karşılığında başlarına geçerek derhal Arnavutluk'a geri dönmek için askerî birlikler talep ettiğinde, herşeye rağmen Musa'ya güvenmeyen Sultan Mehmed kış aylarının yaklaştığına, dolayısıyla bu türde bir seferin zamanı olmadığına dair soğuk bir cevapla onu geri çevirdi[17]. Aynı zamanda İskender Bey'in kahramanca cesaretine ve dayanıklılığına karşı duyduğu dürüst hayranlığını defalarca belli etmekten de kendini alıkoyamadı. Kahramana hayranlık duyuyor ama hainden nefret ediyordu. Zaten o dönemlerde Osmanlıların bu Arnavutları değerlendirme biçimleri de o döneme özgü idi. Hiç kimse Arnavutlarla herhangi bir ilişki içinde olmak istemiyordu; İstanbul'da en fazla para verenlere satılan esirler bile, tıpkı Macar esirler gibi, çok az talip buluyor veya hiç alıcı bulamıyorlardı. Zira her ikisi de genel olarak özgürlükte hüküm süren, ama kulluğa çok zor alışan, dolayısıyla asla iyi bir Türk olamayacak insanlar olarak kabul ediliyorlardı[18].

İskender Bey, kış aylarını kısmen Akçahisar'da, kısmen Debre'de, zayıflamış askerî kuvvetlerini mümkün olduğunca birarada tutmak ve ertesi yıl gerçekleşecek kaçınılmaz savaş için hazırlamakla geçirdi. Debre muhafız kıtası 2000 süvari ve 1000 piyadeye kadar indirilirken, bu soğuk mevsimde hiçbir yerde bir tek düşman bile görülmemesine rağmen, açık araziler sürekli olarak haberciler ve seyyar birlikler tarafından gözetim altında tutuldu.

Musa bu arada Sultan Mehmed'i kendisine, Arnavutluk'ta bulabileceğini umduğu çok sayıda taraftarlarınca desteklenerek, İskender Bey'i tamamen yere sermek için 15 bin sipahiden oluşan bir birlik vermesi için ikna etmeyi başardı. 1457

17 *Aynı eser*, s. 148: "Yine de Mehmed, askerî güç talep eden onu ve Epir'e karşı savaşı reddetti, kışın yakın oluşu yüzünden ya bizzat o nedenle ya da, belki, yargıçların tedbirli olduklarında yaptıkları gibi, vaftizin ardından çok geçmeden Yahudiye inanarak".

18 Barletti, *aynı eser*, s. 148: "Nitekim hiçbir halk, hiçbir esir grubu, duyduğuma göre, daha güç alıcı bulmadı, Epirotae [Arnavutlar] ve Macarlar gibi, çünkü onların hizmet için en az uygun oldukları ve çok kibirli olduklarını söylerler; yine söylenene göre onlardan hiçbir zaman iyi Türk çıkmayacağı düşünülür".

Şubat'ı sonlarına doğru bu küçük ordunun başına geçerek İstanbul'dan ayrıldı ve herhangi bir engele rastlamadan Trakya'yla Makedonya'yı geçerek (Debre-i Zir) Aşağı Debre'nin ovalarına vardı. İskender Bey derhal savaşa hazır 10 bin askerle kendini karşılamaya çıktı. Yine de açık bir muharebeden başlangıçta kaçınmaya çalıştı. Öncelikle eski kahramanlık geleneklerine göre ikili mücadelenin neticesi zaferi belirleyecekti. Ancak İskender Bey Musa'ya bizzat saldırdığında, Musa dayanıklılık gösteremeyince, iki ordu savaşmak zorunda kaldı.

Çarpışma korkunçtu. Arnavut süvarilerinin şiddetli bir hücumu Osmanlı saflarını anında böldü. İskender Bey, çarpışma sırasında atından düştü, ama hemen tekrar ayağa kalktı ve kendi adamlarının yanına kaçmayı başardı. Bu hadise, Arnavutların hain Musa'ya duydukları öfkeyi daha da kabartıyordu. Herkes Musa'ya saldırmak istedi. Musa, adamlarının ortasına geçerek, kendini korkunç bir katliam akabinde oluşan düzensiz bir kaçış sırasında kurtarmayı başardı. Musa'yla birlikte yalnızca 4 bin Osmanlı'nın kaçabildiği söyleniyordu. İskender Bey, zengin ganimetlerle yüklü olarak Nisan'da zaferle Akçahisar'a girdi. Bu zafer Debre'de birkaç gün boyunca şövalye oyunları ile kutlandı. Ganimetlerin arasından seçilen büyük miktarda hediyelerle birlikte gönderilen özel bir elçi heyeti, Napoli Kralı Alfonso'ya bu sevinçli hadisenin haberini götürdü; elçi heyeti onurlarla ve o dönemlerde Floransa savaşından dolayı kralın azalmış hazinesinin izin verdiği ölçüde yardım paralarıyla yüklü olarak tekrar geri gönderildi[19].

Ordusundan kalanlarla İstanbul'a geri dönmeye cesaret eden Musa, Sultan Mehmed tarafından çok kötü bir biçimde karşılandı. Sultan, hiddetinin ilk kızgınlığıyla Musa'yı anında öldürtmek istedi. Musa, ancak bazı nüfûzlu dostlarının araya girmesiyle hayatını kurtarabildi. Fakat genel olarak herkesin nefretine açık bir vaziyette İstanbul'daki ordugâhında artık kalamazdı. Gece vakti kaçtı, Arnavutluk'a geri döndü, İskender Bey'in ayaklarına kapanarak af diledi ve hemen affedildi. İskender Bey, el koydurduğu mallarını bile ona geri verdi. Musa, ortak düşmana karşı savaşta sâdık yardımlarıyla bundan sonra ihanetinin ağır yükünü azaltmaya çalıştı[20].

Ancak bu hain İskender Bey tarafından henüz affedilmişti ki, Kastriot İskender Bey'in yeğeni olan Hamza Bey'in ihanet edip karşı tarafa geçmesi Arnavutluk'un tamamında yeniden huzursuzluk ve rahatsızlık yarattı. Amca-

19 Barletti, *aynı eser*, s. 149-153.
20 *Aynı eser*, s. 154.

sının kendisine bağımsız olarak savunması için sınır eyaletleri verdiği Hamza, burada anlaşıldığı kadarıyla komşu Osmanlı komutanlarının vaatlerine dayanamamıştı. Eşi ve çocuğuyla ülkeyi terkedip Sultan Mehmed'in huzuruna çıkarak kendi anavatanın nihaî ilhakı için hizmetlerini sundu. Bu amaçla 50 bin sipahiden oluşan savaşa hazır bir ordu talep etti. Bazı tereddütlerden sonra bu ordu kendisine tahsis edildi. Ancak ordunun yönetimi Hamza'ya değil, Evrenos Paşa'nın torunu tecrübeli bir komutan olan İsa Bey'e verildi. Hamza, ordunun içinde sadece 5 bin kişilik bir sipahi birliğine komuta edecekti.

Yaz ayları boyunca devam eden bu hazırlıklara dair haberler, Arnavutluk'un tamamını harekete geçirdi. İskender Bey derhal alınacak tedbirlerin ve bundan sonra takip edilecek harekât planının görüşüldüğü bir hükümdarlar meclisi topladı. Bu meclis, Aşağı Debre'deki karargâhta toplandı. İskender Bey, ateşli bir konuşmayla silah arkadaşlarının cesaretini en kahramanca kararları alacak derecede artırdı. Her türlü fedakârlığa hazırdılar. Ancak 6 bin süvari ve 5 bin piyade olmak üzere, savaşa gidebilecek yalnızca 11 bin kişilik bir askerî kuvvete sahip olduklarından başlangıçta üstün güce sahip düşmanla muharebeye girmekten kaçınmaya, aksine düşmanı terkedilmiş ülkenin iç kısımlarına akıllı bir şekilde geri çekilerek tuzağa düşürmeye ve nihaî bir darbede bulunmak için en uygun fırsatı beklemeye karar verdiler. Bu yüzden olgunlaşmaya yüz tutmuş hasat acilen toplanarak tahkim edilmiş yerlere götürüldü; ayrıca köylülerin de birçoğu mallarıyla birlikte buraya sığındılar.

Düşman ordusunun öncü birlikleri Yukarı Debre'yi geçerek terkedilmiş ülke topraklarına akın ettiğinde, İskender Bey askerî kuvvetleriyle birlikte Leş'e (Alessio) doğru geri çekildi. Hamza Bey yönetimindeki Osmanlı süvarileri, bir tuzak kokusu aldıkları için düşman ordusunu başlangıçta tereddütle takip ettiler, terkedilmiş köylere dalarak bunları ateşe verdiler ve her yerde henüz hasat edilmemiş ekin tarlalarını talan ettiler. Hiçbir yerde direnişle karşılaşmadıklarından gittikçe daha cüretkâr hâle geldiler, gittikçe ülkenin iç kesimlerine doğru ilerlediler ve akınlarını deniz kıyılarıyla Venediklilere ait Leş'e kadar uzattılar. O dönemlerde Matyas ve Albula diye anılan bugünkü Drina (Drin) ve Mat (Mati) nehirleri arasındaki bir ovada Osmanlı'nın ana kuvvetleri yavaş yavaş toplanmaya başladı ve Doğu'ya özgü ordu düzeninin bütün görkemiyle karargâh kurdu.

İskender Bey, yakınlardaki tepelerde gizlenmişti. Ordusunun çekirdeği olan 4 bin süvari ve aynı sayıda piyade ile birlikte ordunun tam ortasında, Tomor-

nitsa (Tumanistos) adıyla anılan bir tepenin üstünde duruyordu. Birliklerinin sayısı, düşmanları tarafından gerçekte olduğundan daha az tahmin ediliyordu. Yaz mevsiminin ortaları idi; Temmuz güneşi, başıboş dolaşmaktan yorulmuş Osmanlı sipahilerini daha da yormaya başlamıştı. Zaferden emin bir şekilde karargâhın sunduğu zevklerden yararlanıyorlardı. Üç gün süren ziyafetlerle bu hadise kutlanıyordu. Hamza Bey'in önerisiyle, en büyük sıcaklar geçtikten sonra karargâhı toplayıp gönüllü olarak teslim olmasını talep etmek veya zorla ele geçirmek için hemen Akçahisar üzerine yürüyeceklerdi.

İskender Bey, kararlı bir saldırı sayesinde düşmanın gücünü kırma zamanının geldiğine karar verdi. Birkaç seçkin adamıyla birlikte gece vakti Osmanlı karargâhına girdi; kısmen uykuda olan dış hatlardaki nöbetçileri öldürdü ve borazan sesleri arasında ordusunun tamamıyla hemen karargâhın ortasına doğru ilerledi. Hamza Bey, paniğe düşerek, büyük çoğunluğu uykuda olan birliklerinden toplayabildiği kadarını topladı ve cesaretle Arnavutların üzerine saldırdı. Ancak çıkan arbedede dayanması mümkün değildi. Her yöne kaçanları durdurmaya çalıştı, ama boşuna; kendisi de kaçanlarla birlikte sürüklendi; bundan sonra hiçbir yerde önemli bir direniş gösterilemedi. Yapılan korkunç katliamlar iğrenç bir kan banyosuna dönüştü. Birçoğu uykudayken öldürüldü ya da silahlarına sarılamadan savunmasız bir biçimde katledildi. Hamza Bey, başka birkaç itibarlı komutanla birlikte canlı olarak İskender Bey'in eline düştü; İskender Bey'in şahsen takip ettiği İsa Bey, yalnızca atının hızı sayesinde kurtulabildi. O gün 20-30 bin Osmanlı'nın kanlarıyla toprağı suladıkları ve yakınlardaki suları kızıla boyadıkları söyleniyordu. Güya yalnızca 60 kadar Arnavut bu zaferi hayatlarıyla ödemişlerdi. Görkemli elbiseler, her türlü zengin masa takımları, değerli çadırlar, seçkin atlardan oluşan ganimetler muazzamdı; 1500 esir alındı. İskender Bey, birkaç gün sonra her yerden gelen halkın sevinç nidaları arasında zaferle Akçahisar'a girdiğinde en görkemli zafer işaretleri olağanüstü güzellikteki 20 büyük Osmanlı sancağı idi[21].

Aynı yıl içinde bu ikinci mağlubiyetten sonra Sultan Mehmed silahlarının talihini Arnavutluk'ta üçüncü kez denemek istemiyordu. O dönemlerde silahlarını ve endişelerini ayrıca kuzeye, Mora Yarımadası'na ve Anadolu'ya yö-

21 Seferin tamamı alışık olduğumuz geniş kapsamda Barletti, L. IX, s. 155-166 arasında anlatılmaktadır. Hammer, II, 48'in aksine muharebe olarak adlandıramayacağımız bu saldırının zamanı hakkında şöyle denmektedir: "Yakıcı Temmuz sıcağı yüzünden yılın ve günün en aşırı bir zamanıydı".

neltmek zorunda olduğundan, komutanlarından en soylularını ağır bir fidye karşılığında –aralarından yalnızca biri olan sancak beyi için 15 bin duka altını ödedi– Arnavutluk'taki esaretten kurtararak İskender Bey'e barış teklif etti. İskender Bey, esirleri her ne kadar anında serbest bıraksa ve ayrıca 40 kişinin herhangi bir fidye almadan özgürlüklerini geri verse de her ay yenilenecek bir ateşkes antlaşmasını ancak Berat'ın ve Kocacık'ın kendisine bırakılması şartıyla kabul etmek istedi. Sultan Mehmed'in bunu kabul etmesi mümkün değildi tabii ki. Bu yüzden savaşı hemen başlatmadan, sonbahar ayları içerisinde en tecrübeli komutanlarından ikisi olan Umur ve Sinan Paşaların yönetimi altında her biri 14 bin kişiden oluşan iki askerî kıtayı, sınır boylarını İskender Bey'in zafere alışmış birliklerinin muhtemel saldırılarına karşı korumak üzere Arnavutluk'a gönderdi.

İskender Bey, düşmanın yaklaştığını haber alır almaz Akçahisar'dan yola çıkarak birlikleriyle Debre'ye yöneldi. Ne var ki Arnavutlar tarafından tahrik edilmelerine rağmen, Osmanlı komutanları padişahın kesin emrine uygun olarak her türlü çatışmadan kaçındılar. Böylece sonbahar ve kış ayları önemli bir hadise olmadan geçti. İlkbaharda (1458) İskender Bey Osmanlıları bir kez daha muharebeye çekmek istedi. Umur Paşa şahsen zengin hediyelerle İskender Bey'in Debre'deki karargâhına gelerek bir kez daha barış ve ittifak teklif etti. Hediyeler kabul edilerek uygun bir şekilde karşılığı verildi, ama her türlü barış ve ittifak teklifleri ise kararlı bir şekilde geri çevrildi. Taraflardan hiçbiri bu arada tekrar silahlarına sarılmadığı için her iki tarafta aynı şekilde müspet karşılanan ve adı kullanılmaması dışında aslında istenen barışa eşit olan bir sâkinlik meydana geldi[22].

Ne tuhaftır ki o dönemlerde serbest bırakılan Osmanlı esirlerden çoğu tekrar vatanlarına dönmek yerine Hristiyanlığa geçtiler ve Arnavutluk'a yerleştiler. Esirlerin büyük bir bölümü İskender Bey tarafından ganimetler arasından seçilen başka zengin hediyelerle birlikte Batı'nın çeşitli hükümdarlarına, bilhassa İspanya, Fransa ve Napoli krallarına gönderildiler. Mesela Hamza Bey, güvenli bir yerde tutsak edilmesi şartıyla Napoli kralına teslim edildi. Ancak kralın kısa bir süre sonra, 27 Haziran 1458'de ölmesi üzerine tekrar serbest kaldı, Arnavutluk'a geri döndü ve İskender Bey'le barıştıktan

22 *Aynı yer*, s. 167-172: "Ve böylece azar azar halkların ruhları kazanılıp her iki yanda düşmanlıklar nefrete batıyordu ve tek adı dışında genel barışın tüm sonucu etkinleşiyordu".

sonra İstanbul'da kalan ailesini de vatanına geri götürmek için sahte bir kaçışla İstanbul'a geldi. Planı başarılı olmadı. Sultan Mehmed, geri dönmesine izin vermedi, hatta Arnavutluk'ta yaşanan ve suçunu Hamza Bey'e yüklemeye çalıştığı utanca duyduğu öfke ile Hamza Bey'i çok geçmeden zehirle ortadan kaldırttığı söyleniyordu[23].

İskender Bey'in itibarı zaferleri sayesinde Batı'nın hükümdarları arasında hayli yükselmiş ve her yerde Hristiyanlığın ortak ezelî düşmanının Avrupa'dan kovulmasına dair İskender Bey'e bağlanan umutlar bir o kadar artmıştı. İskender Bey, elçileri aracılığıyla Batı'nın hükümdarlarına tek başına bu savaşı hedefine götüremeyeceğini bildirdi; artık uykularından uyanmalarının ve kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakıp Hristiyan âleminin özgürlüğünü savaşarak elde etmek ve gelecek için emniyet altına almak üzere kendisi ile birlikte tüm güçlerini kullanmalarının zamanı gelmişti. O dönemlerde genel olarak Hristiyanlığın bekçisi ve kahramanı kabul edilen İskender Bey'in bu uyarılarının neden işe yaramadığını ileride hep beraber göreceğiz.

Mesela Kral V. Alfonso'yun meşru oğlu Napoli Kralı Ferdinand, güçlü Arnavut prensinin hizmetlerini Fransızlar tarafından desteklenen rakibine karşı babasının tahtını emniyet altına almak için kullanmayı daha uygun gördü. İskender Bey, Ferdinand'ın kendisine bu amaçla yaptığı görkemli tekliflere kulak vermekte tereddüt ediyordu. Osmanlıların tehdidi altında bulunan ülkesini ordusunun en iyi kısımlarıyla terketmeyi doğru bulmuyor ve sessiz sedasız mevcut olan ateşkes antlaşmasını da Sultan Mehmed'le resmî bir barışa dönüştürmek istemiyordu. Bu hususta öncelikle Papa II. Pius'a danışmayı daha uygun buldu.

Bu yüzden elçisi Martinus Misachio aracılığıyla papaya ülkeyi terkedecekse Türklerle barış yapabilmesine izin verip vermeyeceğini sordurdu; şayet buna izin verilmeyecekse yokluğunda ülkesinin savunmasını üstlenecek bir papa vekilini göndermesini istedi.

II. Pius, bu talebe yazılı olarak cevap verdi: Her halükârda Tanrı'ya hakaret sayılacağından kâfirlerle barış yapması mümkün değildi; ancak ülkesini koruyacak bir papa vekili de gönderemezdi, zira bunun için gerekli askerî kuvvetleri karşılayacak imkânlara sahip olmadığından bu da fazla işine yaramayacaktı; bunun yerine hazır bir filoları bulunan ve ülkesinin korumasını üstle-

23 *Aynı eser*, s. 168'de esirler hakkında şöyle denmektedir: "Onlar bütün diğer bağlarını çözüp yeni ve Hristiyan insanlar olarak ikametlerini Epir'de sabitleştirdiler".

necek kadar güçlü olan Venediklilere başvurması daha uygun olacaktı; ayrıca Hristiyan hükümdarlarda, "inancın emrine uyulması için yapmaları gereken fedakârlığı" bulamadığından ve ne kendinin ne de kilisenin inancın savunmasında gösterdiği dayanıklılığın şartı olarak inkâr edemeyeceği bir husus olan yardım imkânlarına sahip olmadığından şikâyet ediyordu. Fransızların İtalya'da korkulan hükümdarlıklarını istemeyen Pius, diğer taraftan Ferdinand'ın talebine cevap vermesi için İskender Bey'i özel olarak uyarıyordu; kendisi de Ferdinand'a bu hususta yazılı olarak başvurmuştu bile[24].

İskender Bey bunun üzerine Sultan Mehmed'le barış yapmasa da bir yıllığına ateşkes antlaşması yaptı; ülkesinin müdafaasını ve idaresini emniyet altına aldı, 1459 henüz sona ermeden Draç'tan (Dyrrhachium) yola çıkarak birliklerinin en iyi kısmıyla Pulya'ya (Apulia) geçti.

Burada kaldığı bir yıl içinde (1460) I. Ferdinand'ın tahtını güvenceye almak ve Fransızları mağlup etmek için yaptıkları genel olarak bilinmektedir. İtalya'nın neredeyse bütün hükümdarları, Napoli'den ayrılmadan önce özel elçiler aracılığıyla İskender Bey'e teşekkürlerini ve minnetlerini sundular. Papa II. Pius, ona ayrıca zengin hediyelerin ve şahsıyla ülkesi için önemli ruhanî imtiyazların yanısıra, kısa sürede gerçekleştirilecek olan Haçlı Seferi'nin başında Arnavutluk'a geldiğinde, İskender Bey'i sadece Epir, Makedonya ve bütün Rumeli krallığına getirmekle kalmayıp kâfirleri Avrupa'dan kovacak ordunun da başkomutanlığına tayin edeceği sözünü verdi. Tabii ki asla gerçekleşmeyen bu vaatle İskender Bey tekrar bir yıl uzak kaldığı Akçahisar'a döndü[25].

Bu süre içinde Arnavutluk'taki huzur bozulmamıştı. Ancak ateşkes antlaşmasının süresi daha bitmemişti ki Sultan Mehmed, bilhassa Yunanistan'da ve Mora Yarımadası'ndaki fetihlerinden cesaret alarak, yeniden yenilmez Arnavutlara karşı silahlarının talihini denemek istedi. Bu sefer iki ordu neredeyse aynı anda Arnavutluk'a akın edecekti. Sinan Bey yönetiminde 20 bin kişilik ilk ordu İskender Bey tarafından 8 bin kişiyle Mokris dağ geçitlerinde karşılandı ve gece vakti yapılan bir baskın sırasında neredeyse tamamen yok edildi. Hasan Bey'in komutasındaki 30 bin kişilik ikinci ordu, daha güneyde Ohri'den ülkeye girdi, ama aynı şekilde Akçahisar yakınlarında, bir orman uçurumunda

24 Papa II. Pius'un İskender Bey'e gönderdiği yazı için bk. Raynaldi, *Annales eccles.* (*Kilise Yıllıkları*), 10, s. 242. Dat. XXIX Junii (1459) olarak imzalanmıştır.

25 Barletti, I. cildinin tamamının s. 173-189'unu İskender Bey'in İtalya seferine ayırmaktadır.

sıkıştırılan Hasan Bey'in esir alındığı ölümcül bir çarpışma sırasında muharebe düzenini bile oluşturamadan dağıtıldı.

Bunun üzerine 18 bin askerle Üsküp'ten Arnavutluk'un iç kesimlerine akın etmek isteyen Yusuf Bey de aynı talihsizlikle karşılaştı; sonunda en tecrübeli Osmanlı komutanlarından biri olan yaşlı Karaca Bey, 40 bin askerle Osmanlı silahlarının bu "Arnavut eşkiyalardan" dolayı yaşadığı utancın intikamını almayı teklif ettiğinde doğa bile sanki buna karşı çıkıyordu. Birkaç talihsiz öncü birlik çatışmalarından sonra, Livadi Ovası'nda nihaî muharebe yapılacakken, korkunç bir fırtına başladı ve üç gün boyunca yağmur yağdığı için alçak yerler göle dönüştü. Karaca Bey, birliklerini zorlukla etraftaki tepelere çekebildi ve yollar açıldıktan hemen sonra, birçok atını kaybetmesi üzerine mümkün olduğunca hızlı bir şekilde geri döndü. Tüm bunlar 1460 henüz sona ermeden gerçekleşti[26].

Bu talihsizliklerden sonra askerî kuvvetlerini Arnavutluk'ta boşuna tüketmek Sultan Mehmed'e akıllıca gelmiyordu. Bu yüzden ertesi yıl düşmanlıklara tekrar başlamak yerine, İskender Bey'e 1461 Mayıs'ında, uygun zenginlikte hediyelerle birlikte gönderdiği elçi heyeti aracılığıyla aşağıdaki şartlar altında daimî barış ve dostluk teklifinde bulundu:

1) Osmanlılara Arnavutluk'tan ve Venediklilere ait kıyı bölgelerinden daima serbest ve engellenmeden geçiş hakkı verecek; 2) kendi oğlu Johann'ı rehine olarak İstanbul'a gönderecek; 3) Osmanlı tüccarlara serbestçe, engellenmeden ve herhangi bir vergi ödemeden Arnavutluk'ta ticaret yapma hakkı tanıyacak ve son olarak 4) şahsına lâyık tüm onurlarla karşılanacağı sultanın eşiğine güvenli bir kortejle şahsen gelecekti.

İskender Bey, ülkesinin ileri gelenlerine danıştıktan sonra, akıllı davranarak, bu şartların yalnızca üçüncüsünü, Arnavut tüccarların da aynı imtiyazlar altında Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapmalarına izin verilmesi hâlinde kabul etmeye yanaştı. Diğer noktaları kararlı bir biçimde reddetti. Venedikliler, diye yazdı sultana, dostları ve müttefikleri idi, dolayısıyla en tehlikeli düşmanlarına topraklarından geçiş hakkı tanıyamazdı; henüz küçük yaştaki tek oğlu, ülkesinin geleneklerine göre yetiştirileceğinden babasının özeninden mahrum bırakamazdı; güçlü kollarına ihtiyacı olan vahşi, huzursuz ve yönetilmesi zor bir halkla uğraştığından, kendisi de ülkesini şu anda terkedemezdi; bunu daha uygun bir zamana bırakmak zorunda idi.

26 Barletti, L. XI, s. 189-191.

Kırk gün sonra, Haziran'ın sonlarına doğru, İskender Bey'e yazılı olarak, Sultan Mehmed'in bu şartlar altında da yalnızca barış yapmayı değil üstelik fethettiği yerleri de kendisine bırakmayı ve onu ebediyen Arnavutluk'un sınırsız reisi ve hükümdarı olarak tanımayı kabul ettiği bildirildi. Bunun üzerine barış antlaşması her iki tarafça imzalanıp mühürlenerek resmiyete döküldü ve her iki ülkede halkın sevinç gösterileri arasında törenlerle ilan edildi.

Bu sayede Kastriot İskender Bey'in yiğitliği, zekâsı ve dayanıklılığı o dönemlerde Arnavutluk'un özgürlüğünü ve bağımsızlığını kurtardı[27].

2) 1463 ve 1464 yıllarında Sultan Mehmed tarafından tamamen ilhakına kadar Bosna

İskender Bey ruhunun ve kılıcının gücü ile Arnavutluk'un bütün reislerini ve boylarını zamanla Osmanlılara daha uzun süre başarılı bir şekilde direnecek tek bir güç hâline getirmeyi başarırken, Bosna'da düşmanlık ve kavga hırsı, tarikatlara duyulan nefret ve hanedan içerisinde anlaşmazlıklar Sultan Mehmed'in fetih planlarını destekliyordu. Ezelden beri Osmanlı devlet sanatının en başarılı kurallarından biri, küçük komşu ülkelerdeki anlaşmazlıkları her halükârda kısmen akıllı arabuluculuk sayesinde, kısmen de silah zoruyla Osmanlı'nın nüfûzunu ve mülklerini genişletmek için kullanmaktı. Bosna, bu zekice Osmanlı siyasetinin uygulanması için çok geçmeden iyi bir zemin hazırladı.

İstanbul'un fethinden sonra Kral Stefan Thomas, haraç ödeyerek Sultan Mehmed'le oldukça iyi ilişkiler içine girmeyi başarmıştı, ama diğer taraftan çok geçmeden bir şekilde, daha güçlü komşuları Macaristan'ın ve Sırbistan'ın, ülkesinin bağımsızlığını tehlikeye atan ve Osmanlı İmparatorluğu ile daha müşkül ve belirsiz bir duruma düşüren anlaşmazlıklar içine çekildi.

1455 ve 1456 yıllarında Hunyadi'nin son muzaffer seferleri ve Sultan Mehmed'in Sırbistan akınları sırasında Bosna, Osmanlı ordularının saldırısına uğramıştı. Aniden açık araziye akın ediyor, şehirleri ve köyleri yağmalıyor ve Anadolu'da köle olarak satmak veya İstanbul'da sultanın muhafız kıtalarına dahil etmek üzere savunmasız halkı kalabalıklar hâlinde götürüyorlardı. Tek başına ciddi bir direniş gösteremeyecek kadar zayıf olan Kral Stefan, daha o dönemlerde tıpkı bütün dünyada olduğu gibi yardım için papalık makamına

27 Barletti, L. XI, s. 192-193'te Sultan Mehmed ve İskender Bey arasında yapılan barış antlaşması münasebetiyle 6 Mayıs, 1 Haziran ve 22 Haziran 1461 tarihli olarak mektuplar teati edildiği bildirilmektedir.

başvurdu, ama III. Calixtus'tan tabii ki Fransisken Giovanni di Capistrano'nun heyecanlı olduğu kadar başarısız da olan Haçlı Seferi vaazlarını Bosna'ya da yaymasından başka bir şey elde edemedi.

Sonraki yıllarda Hunyadi'nin ölümü, Macaristan'daki taht kavgaları ve Despot Georg'un oğulları arasında Sultan Mehmed'in kılıç gücüyle sona erdirmek istiyormuş gibi görünen kardeş kavgası, aralarında sıkışıp kalan Bosna'nın da durumunu daha zor ve daha vahim bir hâle getirdi. Stefan ne yapacağını bilemedi, Sultan Mehmed'i sürekli olarak sadâkatini ve bağlılığını bildirerek hoş tutmaya çalıştı, ama aynı zamanda tekrar yardım için papa ile Batı'nın hükümdarlarına başvurdu ve sonunda kendini komşuları arasında en güçlüsü olan Macaristan Kralı Matyas'ın kollarına attı. Kendini ve ülkesini Macaristan tacının himayesine ve hâkimiyetine teslim etti, karşılığında kendisine 1458'de Segedin'de toplanan bir mecliste Macar soylularının onayı ile o dönemlerde Despot Georg'un oğulları arasında kavga sebebi olan Raskiya timar olarak verilirken, oğlu Stefan Tomaşeviç'e yine Macaristan timarı olarak önemli bir sınır kalesi olan Semendire civarı ile birlikte tahsis edildi[28].

Hükümdarlığın bu şekilde baba ve oğul arasında bölünmesi baskı altındaki ülkeye yalnızca yeni felaketler getirdi, zira Kral Stefan zayıf güçlerinin tamamını, bazı sınır eyaletlerinin mülkiyeti üzerinde hak iddia eden Hırvat Banı Vukman ile anlaşmazlıklarında boşuna tüketirken, hükümdarlık hırsı ile yanıp tutuşan oğlu babasına isyan etti; babasının yönetiminden hoşnut olmayan en güçlü vasalları kendi tarafına çekmeyi başardı ve babası, Vukman'a karşı çıktığı seferde, 1459'un ilk yarısında, iddia edildiği üzere kendi oğlunun çabalarıyla doğal olmayan bir ölümle hayata veda etmemiş olsaydı, oğlu muhtemelen elinde silahıyla kendi babasını tahttan ve ülkeden kovardı[29].

Baba Stefan'ın yönetimine dair yalnızca Bosnalı soylular arasında var olan hoşnutsuzluğun sebebi ve bahanesi olarak bilhassa Sultan Mehmed'e karşı belirsiz ve korkakça davranışı ileri sürülüyordu. Anlatılanlara göre, Sultan Meh-

28 Schimek, *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama* (*Bosna ve Rama Krallığı Siyasî Tarihi*), s. 127-132.

29 Schimek, s. 133-134. Kral Stefan'ın ölümü çoğunlukla daha sonraki zamanlara, 1460-1463 yıllarına atılmaktadır; ancak belgeler ve hadiselerin gidişatı sayesinde kesin olarak burada belirtilen zamana ait olduğu kanıtlanabilmektedir. Kralın kendi oğlu tarafından öldürülmüş olması şüphe götürmemektedir; ancak iddia edildiği gibi Macaristan Kralı Matyas'ın da bu cinayetten haberdar olduğu ve desteklediği, kanıtlanamamaktadır.

med, kral hayattayken, keşiş veya tüccar olarak tebdili kıyafet içinde ülkenin durumu ve en önemli tahkim edilmiş yerleri hakkında bizzat bilgi toplamak üzere bir kez daha Bosna'ya gelmiş, tanınarak krala götürülmüştü. Ancak kral, intikam korkusundan dolayı bu güçlü düşmanına bir kötülük yapmayı göze alamamıştı. Fatih'i onurlarla kabul etti, bir kez daha sadâkat ve dostluk yemini etti, ordusuna dönmek üzere yanına güvenli bir kortej verdi. Buna rağmen çok geçmeden vasallarını Türklere karşı savaşa çağırdı. Bu hadise, soyluları öfkelendirdi. Gitgide daha büyük sayıda oğluna yöneldiler ve babasının sadâkatsizliği hususunda Kral Matyas ile papa nezdinde bile şikâyette bulunmasını sağladılar[30].

Güçsüz kralın doğal olmayan ölümü, yine de ülkeye güç ve birlik sağlayamadı. Öldürülen kralın naaşı henüz Sutiska'da (Suttieska) San Johann'daki kral mezarına törenler arasında henüz defnedilmişti ki, kralın doğal olmayan bir ölümle hayata veda ettiğine dair dedikodular ülkede eskisinden daha amansız bir anlaşmazlığa ve hizip kavgalarına sebep oldu. Kralın dul eşi Katerina, tahtı kendisi için talep ediyor ve eşinin ölümü için kendi oğlundan intikamını almak istiyordu; kralın öldürülmesinde parmağı olduğu düşünülen kardeşi Ban Radivoy, daha önce de üzerinde hak talebinde bulunduğu hükümdarlık için yeniden istekte bulundu ve gücü zaten elinde tutan Stefan Tomaşeviç meşru mirasçısı olarak tahtı kendisi için talep ediyordu. Soylular arasında ve ülkede her üç rakibin kendi taraftarları oldu.

Tarikatlara duyulan nefret ve sapkınların takibi anlaşmazlığı daha da artırıp krallık tacı için verilen mücadeleyi iyice kızıştırdı. Bosna bu hususta da uzun zamandan beri amansız bir düşmanlıkla karşı karşıya gelen iki hizbe bölünmüştü: Bir tarafta papalık makamına bağlı mutaassıp Katolik Hristiyanlar, diğer tarafta kendilerinin saf ve katıksız olduğunu iddia eden ve bu yüzden Katarenler veya halk dilinde biçim değiştirmiş hâliyle Patarenler diye anılan ancak sapkın olarak görülen Manikeerler [Bogomiller].

Yaşlı kral hakkında bu sapkınları gerekli ciddiyetle takip etmediği, hatta onları gizlice desteklediği söylenirken, oğlu kendini, papanın teveccühünü ve yardımlarını kazanmak için, bu sapkınların kesin ve amansız takipçisi ilan ederek onları derhal şiddetle takip etmeye başladı. 2 bin kadar Manikeer, sırf mallarını mülklerini kurtarabilmek için gönülsüzce vaftiz olarak tekrar hayır vadeden tek kilisenin kucağına geri döndüler; 40 bin Manikeer ise inanç özgürlüklerini zoraki bir sürgünle satın aldılar. Bunların mallarına el konuldu ve büyük bir bölümü

30 *Aynı eser*, s. 133-134.

Fransisken keşişlerine devredildi. Yaşlı kralın sarayında nüfûzlu bir makama sahip oldukları iddia edilen liderlerinden üçü, esir olarak Roma'ya gönderildiler; burada çeşitli manastırlara yerleştirilerek, kefaretlerini ödeterek ve nefislerini körelterek, sapkınlıklarından resmen vazgeçene ve gerçek Hristiyanlar olarak tekrar ülkelerine gönderilebilecek duruma gelene kadar, San Sisto kardinali tarafından gerçek inanç konusunda derse tâbi tutuldular[31].

Stefan Tomaşeviç, kilisenin ve papalık makamının sâdık bir taraftarı olduğunu gösteren bu deliliyle, Papa II. Pius'u, yalnızca taht için diğer rakiplerine karşı değil, Osmanlı padişahına karşı da en güçlü dost ve müttefik olarak kazandığına inanıyordu. II. Pius, kilisenin bu sâdık mensubuna teveccühünü, uzun süredir bu bölgede bulunan vekiline bir kez daha kralı yalnızca oradan toplayabileceği bağışlarla her şekilde desteklemesini değil, Bosna'nın tamamında Haçlı Seferi için vaaz vermesini ve Türklere karşı savaşa şahsen gidecek olanlara veya başka bir şekilde bu kutsal işe katkıda bulunanlara sınırsız olarak günahlarından arınacaklarını vadetmesini de buyurarak gösterdi[32]. Ayrıca kralı Hristiyanlığın diğer hükümdarları gibi, papanın şahsen başkanlığında yapılacak resmî bir konsey sırasında Türk savaşı meselesinin tartışılacağı Mantua'ya çağırdı.

Papanın başlangıçta maddî yardımı önemsiz de olsa, kralı manevî açıdan oldukça tatmin ediyordu. Rakiplerine karşı tutunmayı başardı ve Osmanlılara karşı da hemen daha kararlı bir tavır takınabileceğine inandı. 3 Haziran'da Priştina'dan bütün vasallarına bir bildiri gönderip, bir an önce Osmanlıların üzerine yürümek için sancakları ile birlikte ertesi ayın sonuna kadar iki Osmanlı muharebesinden dolayı (1389 ve 1448) ünlenen Rigomezeu Ovası'na, nam-ı diğer Kosova Ovası'na gelmelerini buyurdu. Gönderdiği bildirinin sonunda şöyle demekteydi: "Hristiyanlığın ve Ortodoks inancının hangi sâdık mensubu, İstanbul'un fethine baktığında gözyaşlarına hâkim olabilir?... Bu yüzden bu Haziran'da Kosova Ovası'nda toplanıp, zehrini bizim üzerimize de akıtmasını önlemek için beraberce bu ejderhanın üzerine yürümek zorundayız"[33].

---

31 Gobellini, *Pii II, Pontificis Max. Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt, etc.*, (*Papa II. Pius, Kendi Döneminde Vuku Bulan Hatırlamaya Değer Olayların Açımlamaları, vs.*), Francof. 1614, L. IV, s. 125.

32 Papanın bu amaçla yazılan Mayıs ve Haziran 1459 tarihli iki yazısı için bk. Katona, *Hist. crit. Regum Hungariae*, T. XIV, s. 270-275.

33 Bu yazı için bk, *aynı eser*, s. 276. I. Murad ve II. Murad dönemlerinde gerçekleşen iki Kosova Muharebesi hakkında bilgi için bu eserin birinci cildine bakınız.

Kral Stefan'ın bu talebinde ciddi mi olduğu, yoksa böyle bir ordu gücüyle aslında, bilhassa Macaristan Kralı Matyas'a karşı, başka işler peşinde mi olduğu bilinmez. Kesin olarak bilinen şey, hemen ardından sözde haince bir anlaşma neticesinde hem de herkesin inandığı gibi önemli bir altın tutarı karşılığında Bosna, Sırbistan, Eflak ve Macaristan arasında bir kavşak oluşturan önemli sınır kalesi Semendire'yi herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan buraya güçlü bir muhafız kıtası yerleştiren Osmanlı padişahına teslim ettiğidir[34].

İstanbul'un fethiyle eşit tutulan bu ihanet, Hristiyanlığın tamamını kızdırdı ve papa ile Kral Matyas'ı da Kral Stefan'ın düşmanları hâline getirdi. II. Pius, artık yalnızca Mantua Konseyi'nde Stefan'ın elçileri aracılığıyla sunulan bağımsız krallık tacını elde etmesi ve Katolik inancının korunması için Bosna'ya aynı zamanda gelecekte haleflerinin taç giyme törenlerini de yönetme yetkisine sahip olacak iki veya üç piskoposun tayin edilmesine yönelik taleplerini reddetmekle kalmayıp, vekili Phara piskoposu aracılığıyla Stefan ile ülkesini aforoz etti ve lanetledi[35].

Papa bu esnada bilhassa Bosna tacı üzerindeki feodal hakkını kurmak isteyen Kral Matyas'ın baskısına boyun eğiyordu. Pius, vekili aracılığıyla bu bağlamda hiçbir söz hakkı olmadığını bildirdi; zira Stefan'ın Türklerle hain antlaşması, kendini papalığı süresince gördüğü herşeyden daha çok nefret ve acı ile doldurmuştu; bu şartlar altında Stefan'a, Kral Matyas'ın hiç şüphe götürmeyen bir hakka sahip olduğu ve daha önce de defalarca istenen ama selefleri tarafından reddedilen krallık tacını vermeyecekti[36].

Diğer taraftan Stefan, papanın öfkesini tekrar yatıştırmak için yollar arıyordu. Elçileri aracılığıyla Semendire'yi Türklere gönüllü olarak değil, zorunluluktan teslim ettiğini bildirdi; bunun dışında gerçek inanca ve papalık ma-

---

34 Gobellini, *aynı eser*, L. III, s. 64'te doğrudan şöyle denmektedir: "Türkleri çağırıp büyük bir altın ağırlık karşılığında kenti sattı". Teslimat muhtemelen Haziran'da veya Temmuz başlarında gerçekleşmiştir. Zira II. Pius, Brandenburg Kontu Albrecht'e yazdığı 24 Temmuz 1459 tarihli yazıda bundan kesin olarak bahsetmektedir (bk. Katona, *aynı eser*, s. 277).

35 Papanın bu amaçla yazdığı 18 Ocak 1460 tarihli yazısı (bk. Katona, *aynı eser*, s. 341).

36 Papanın bu amaçla Macaristan'daki vekiline ve Kral Matyas'a yazdığı mektuplar (bk. Katona, *aynı eser*, s. 343-348). Vekiline, Stefan'ın elçilerine ağır sitemlerde bulunduğunu yazmaktadır: "Onun Türk'le olan her antlaşmasının bizim için ne kadar sıkıntı verici olduğuna yeterince vâkıf olarak...Bunu tüm papalığımızın hiçbir şeyden daha çok tiksinti duymadığını ve yüreğimizin daha çok acıyla dolmadığını sana herkesin önünde açıkça böylece bildirmek istiyoruz".

kamına bağlılığını Patarenleri ülkesinden kovarak yeterince ispatlamıştı; bu yüzden papa aforoz ile laneti kaldırmalı ve bundan sonra da kendisine yardım etmeli idi[37].

Bu müşkül şartlara rağmen Kral Stefan, sonraki yıllarda gerek içteki gerek dıştaki düşmanlarına karşı ayakta kalmayı başardı. Sultan Mehmed, Semendire'nin ve Tuna Nehri'yle Morava nehirleri boyunda birkaç başka kalenin zaptedilmesinden sonra, 1459 ve 1460 yıllarında bu bölgelerde önemli bir harekette bulunmadı. Zaman zaman Bosna'ya akın düzenleyen akıncılar, Stefan'ın sınırları koruyan vasalları tarafından dizginlendiler. Ancak 1461'de taht için yeniden alevlenen kavga Sultan Mehmed'e bir kez daha ülkenin iç işlerine karışma fırsatı sunduğunda, Osmanlıların bu ülkeye yönelik konumları tekrar tehlikeli bir hâl almaya başladı.

Ban Radivoy, kralın kardeşi Sigismund ve Ana Kraliçe Katerina, aynı zamanda ülkenin tamamı olmasa da en azından her biri kısmında bağımsız olarak hüküm sürmek istiyorlardı. Birileri bakışlarını Kral Stefan'a henüz şüphe ile yaklaşılan Roma'ya çevirirken, diğerleri Sultan Mehmed'e bile aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek üzere hâkim olarak başvurmaktan çekinmediler. Fatih, bu yüzden Sofya'da karargâh kurmuş Rumeli Beylerbeyi İsa Bey'e 1461 daha sona ermeden, önemli bir askerî kuvvetle Bosna'ya doğru yola çıkma ve kavgayı kılıç gücü ile sona erdirme emrini verdi. İsa Bey bunun üzerine derhal Bosna topraklarına girdi, kralı koruması gerektiği bahanesi ile her tarafı talan etti ve akınlarını yanında kuşatma araçları bulunmaması yüzünden almayı başaramadığı Dubrovnik bölgesine kadar uzattı[38].

Ülkenin üzerine bir lanet gibi çöken bu Türk tehlikesi bile hanedan içerisindeki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya yetmedi. Kralın kardeşi Sigismund, taleplerinden vazgeçmek istemedi; kendini tamamen güçlü Osmanlıların kollarına attı ve kızkardeşi Katerina ile birlikte Müslümanlığa geçerek yardımlarını daha kolay alabileceğine inanıyordu.

Gittikçe daha tehlikeli bir hâl alan Osmanlı fırtınasına ciddi bir biçimde karşı çıkmanın zamanı gelmişti. Ancak Kral Stefan tek başına bu fırtınayı karşılayamayacak kadar güçsüz olduğunu hissediyordu. Bu yüzden yeniden dı-

37 Papanın Kral Matyas'a gönderdiği mektupta Stefan'ın elçileri hakkında şöyle denmektedir: "Szenderö'ye (Semendire) ilişkin olarak vuku bulanların isteyerek değil gereklilik sonucu yer aldığını açıklayarak kralın en ileri dereceye ulaşan hileciliğini mazur göstermeye çalıştılar".

38 Schimek, *aynı eser*, s. 140-141.

şarıdan gelecek yardıma güvenmekten başka çaresi yoktu. Venediklilere, İskender Bey'e, Macaristan kralına ve herkesten önce Papa II. Pius'a başvurdu. 1462'de bu amaçla papaya, toplanan Kardinaller Konseyi'nde ricalarını sunan resmî bir elçi heyeti gönderdi.

Papaya ilettikleri arasında şu sözler de vardı: "Türklerin hükümdarı Mehmed'in ertesi yaz bana karşı bir sefer düzenlemeyi düşündüğünü öğrendim; hazırlıklara başladı bile. Bu fırtınaya dayanacak güçte değilim. Macaristan'dan, Venediklilerden ve Arnavut Prensi Georg'dan [İskender Bey] yardım istedim. Aynı yardımı senden de rica ediyorum. Altın tepeler istemiyorum; yalnızca düşmanlarımın ve halkımın benden teveccühünü esirgemediğini bilmelerini istiyorum. Bosnalılar bu savaşta yalnız olmadığımı gördükleri takdirde, çok daha cesaretli olacaklardır ve Türkler de ulaşımı zor ve birçok kale tarafından korunan ülkeye akın etmeye cesaret edemeyeceklerdir".

Bu teveccühün bir işareti olarak yalnızca kendisinden daha önce esirgenen krallık tacını, Bosna'ya birkaç piskoposun tayin edilmesini ve papanın Venedikliler ile Macaristan kralı nezdinde lehine arabuluculuk yapmasını istiyordu. Bosna ancak bu şekilde kurtarılabilirdi; aksi hâlde kurtarılamaz biçimde kaybedilecekti. Her türlü gecikme tehlikeyi daha da artırıyordu, zira Osmanlılar Bosna'da birkaç kale kurmuşlardı bile ve halkı sahte özgürlük ve bağımsızlık sözleriyle kandırmaya çalışıyorlardı; çok geçmeden saraylarındaki vasalları da fikir değiştirmeye başlayacaklardı. Söz konusu yalnızca Bosna olsaydı şahsen kaderine razı gelecekti; ancak söz konusu olan Hristiyanlığın tamamının iyiliği ve özgürlüğü idi. Sultan Mehmed, bir kez Bosna'yı ele geçirdi mi, Macaristan'a ve Venedik'e ait Dalmaçya'ya saldıracak, İstirya ile Karinyola'dan geçerek Roma'yı zaptetmek ve buradan yarımadanın tamamıyla dünyayı boyunduruk altına almak üzere İtalya'ya doğru ilerleyecekti. Nasıl ki babası, Papa Nikolas'a ve Venediklilere zamanında İstanbul'un fethi konusundan kehanette bulunmuşsa, kendisi de şimdi bu kehanette bulunuyordu. O zamanlar kimse bu kehanete inanmamıştı ve İstanbul fethedilmişti; şimdi de aynı şeyi yapmak istiyorlarsa, en azından görevini yerine getirmiş oluyordu; yok olacaktı belki, ama kendisi ile birlikte başkaları da yok olacaktı.

Pius, tehlikenin gerçekten de büyük olduğu cevabını vermişti; aynı husus kendisine başkaları tarafından da bildiriliyordu. Sultan Mehmed, hiç şüphesiz batıya ilerleme planları yapıyordu. Yine de Bosna, kaleleri ve dağ

geçitleri ile az sayıda kuvvetlerle savunulabilecek güçlü bir kale idi. Venediklilerden ve Macaristan kralından elçileri aracılığıyla krala yardımda bulunmalarını talep edecekti; kendisi de bizzat elinden geleni yapmaya çalışacaktı; öncelikle Dalmaçya'da bulunan birlikler bu amaç için tahsis edileceklerdi. Ayrıca Bosna'da artık piskoposluklar kurmaya hazırdı. Ancak Bosna, taç giydirme yetkisine sahip tek kişi olan Macaristan kralının feodal hâkimiyeti altında bulunduğundan, krallık tacını göndermesi mümkün değildi. Macaristan kralının yardımlarına ihtiyaç duydukları ve hiçbir şekilde haklarını hor görerek sırt çevirmesine sebep olmamaları gerektiği de gözönüne alınacak olursa, bunun için önce Macaristan kralına danışmalıydı. Macaristan kralı onay verdiği takdirde, krallık tacını göndermekte bir an bile tereddüt etmeyecekti[39].

Elçiler bu teselli dolu sözlerle Bosna'ya geri döndüler. Papa ayrıca Venedikliler ve Kral Matyas nezdinde arabuluculuk yapma sözünü de derhal yerine getirdi. Kral Matyas, gerçi kendini papaya yazdığı bir yazıda Kral Stefan'ın davranışları hususundaki haklı şikâyetlerini bir kez daha vurgulamaktan alıkoyamadı, ama yine de içinde bulundukları durumları gözönüne alarak, bilhassa papanın bu amaçla özel yetkilerle donattığı Modruş Piskoposu Nikolas'ın ikna çabaları sayesinde, egemenlik haklarını saklı tutmak üzere, Kral Stefan'la barışmayı kabul ederek Macarlara Sava ve Tuna boylarındaki sınır kalelerinin tahsis edilmesi şartıyla yardım vaadinde bulundu[40].

Gerçekten de Kral Stefan bu şekilde Osmanlılara karşı savaşta her taraftan güçlü bir desteğe güvenebilecekmiş gibi görünüyordu. Ayrıca Piskopos Nikolas, Sultan Mehmed'le ilişkileri resmen kesmenin tam vakti olduğunu düşünüyordu, zira Fatih, Sava Nehri'ni geçmeye çalışırken Sirem'de (Syrmia) önemli bir mağlubiyet almıştı. Kral Stefan, piskoposun baskısı üzerine Sultan Mehmed'le yaptığı ittifak anlaşmasını feshetti ve bundan sonra haraç ödemeyeceğini bildirdi. Bu cüretkârlık padişahı daha da kızdırdı ve kanlı bir intikam almasına sebep oldu[41].

Sultan o dönemlerde başka bir yerde, bilhassa Eflak'ta meşgul olan silahlarını Bosna'ya çevirmeden önce, en azından bir kez daha kralı iyi niyetle geri

---

39 Bosnalı elçilerin konuşması ve papanın cevabı hakkında detaylı bilgi için, Gobellini, *aynı eser*, L. XI, s. 297.

40 Macaristan kralının yazısı ve papanın buraya ait diğer yazıları, Katona, *aynı eser*, s. 494-502.

41 Gobellini, *aynı eser*, s. 311.

dönmeye ikna etmeye çalışmak istedi. Bu yüzden borçlu olduğu haracı hemen ödemesini talep etti. Ne var ki Stefan bunun üzerine Osmanlı elçilerine beş kralın yığdığı hazineleri göstererek bunu hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini ve kabul edemeyeceğini açıkladı; efendileri Osmanlı padişahı ülkesine savaş getirecekse, bu altınlara ülkesini daha iyi savunmak için ihtiyacı vardı; kaçmak ve başka bir yere sığınmak zorunda kalacak olursa da bu altınlarla daha rahat bir hayat sürebilecekti. Elçi, bunun üzerine bu hareketin aslında övülmesi gerektiğini söyledi; ancak bu altınlara sahip olabilmek için ittifakı bozmuş olmasının kedisine uğur getireceğine inanıyorsa yanılıyordu; Tanrı yardımıyla elde ettiklerini şimdi böyle bir sadâkatsizlikten sonra yine Tanrı yardımıyla kaybedecekti[42].

Osmanlı elçisi böylece herhangi bir başarı elde edemeden sultanın eşiğine geri döndü. Sultan Mehmed, yılın kalan kısmını Anadolu'dan ve Avrupa'dan ertesi ilkbaharda Bosna üzerine yürüyecek orduyu Edirne'ye toplamakla geçirdi. Ordunun, artçı birlikler ve hafif piyadeler hariç, 150 bin sipahiden oluştuğu söyleniyordu[43]. Sultan Mehmed başkomutanlığı bizzat üstlendi. Veziriazam Mahmud Paşa ise öncü birliklerini yönetiyordu.

1463 ilkbaharı başlarında savaşa hazır ordunun tamamı, yanlarında tahkim edilmiş yerlerin fethi için yeterli miktarda hücum araçları da olmak üzere, Üsküp üzerinden yavaşça Morava Nehri'ne doğru ilerledi ve hiçbir yerde direnişle karşılaşmadığından, hiç beklemeden Drina ve Krayova nehirleri üzerinden Bosna'nın iç kesimlerine geldi.

Kral Stefan, ülke içinden topladığı birliklerle gerçi sınırlardaki dağ geçitlerini kontrol altına almıştı, ama Macaristan'dan, Dalmaçya'dan ve Venedik'ten beklenen yardım gelmediğinden, üstün güçteki düşmanına dayanamayacak kadar zayıftı. Bu yüzden düşmanın yaklaşmakta olduğunu haber alır almaz Krayova Nehri'nin sol kıyısındaki Bobovac (Babicsa Ocsak) dağ kalesine sığındı. Bu kale Mayıs sonunda Osmanlıların saldırısına uğradı ve üç gün boyunca başarısız bir şekilde top ateşine tutulduktan sonra, iki yıl yetecek kadar erzakla dolu olmasına rağmen, eski bir Pataren olan kale komutanının [Knez Radak] ihaneti üzerine teslim oldu. Şehir sâkinlerinin tamamı köle hâline getirildi ve üçe bölündü. Bir bölümü, basit halk, şehirde kaldı; ikinci bölüm ganimet ola-

42 Chalkokondylas, L. X, s. 284, Paris baskısı. Bosna'daki hadiselerin anlatımında muhtemelen Osmanlı kaynaklarını takip etmektedir.

43 *Aynı eser*, s. 285: "Bunun için hükümdar on binlerce süvari toplamıştı".

rak en itibarlı komutanlara dağıtıldı ve en seçkin soylulardan oluşan üçüncü bölüme, İstanbul'a yerleşme emri verildi[44].

Kral Stefan, şehir fethedilmeden önce şehirden ayrılmış ve kendisiyle hazineleri için Vrbas Nehri kenarındaki Yayçe'nin surlarının arkasında bir sığınak bulmuştu. Ancak burada da kalamadı. Hemen batıya doğru kaçmaya devam etti ve nihayet Sana Nehri kenarındaki Kliutch (Kliacza/Glutz) dağ kalesine sığındı. Sultan Mehmed, ana kuvvetleri ile Yayçe önlerinde beklerken, veziriazama öncü birlikleri oluşturan Rumeli ordusunun başına geçerek kaçan kralı kovalama emri verdi.

Yayçe, herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim oldu. Hilal daha uzaktan göründüğünde, şehrin en asilleri Osmanlıları karşılamaya çıktılar; teslimiyetlerinin işareti olarak iyi tahkim edilmiş şehrin anahtarlarını Sultan Mehmed'in ayaklarının önüne bıraktılar ve karşılığında yalnızca idarelerini bundan sonra da atalarının geleneklerine göre yürütme izni istediler. Fatih onları dinledi; sadece kaleye güçlü bir muhafız kıtası yerleştirdi ve asilzâdeler arasından kısmen kendisine ayırdığı, kısmen de komutanlarına hediye ettiği birkaç genç insan seçti[45].

Önemli iki yer olan Bobovac'ın ve Yayçe'nin fethedilmesi, bir bakıma Bosna'nın tamamının fethi idi, zira diğer şehirlerin sâkinleri de hemen boyun eğerek, ülkenin yeni hükümdarından mümkün olduğunca iyi şartlar elde etmek üzere, her yerden buraya geliyorlardı. Yalnızca kralın bulunduğu Kliutch, ciddi bir biçimde direniş gösterecekmiş gibi duruyordu.

44 Chalkokondylas, s. 286. İsimler ve yerler Bizanslılarda daima olduğu gibi, anlaşılabilirliklerini kaybedecek kadar değiştirilmekte ve saptırılmaktadır. Drina Nehri, Chalkokondylas tarafından "Δοροβὶχης ποταμός" ("Dorobihi Nehri") ve Babicsa-Ocsak "Δοβοβὶχη" olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı kaynaklarını takip ettiği için ihanetten haberdar değildir. Mesela Gobellini, *aynı eser*, s. 311'de çok daha detaylıdır. Şehri, "oppidum Bobazium" olarak adlandırmaktadır; kuşatmanın "decimo quarto calendas Junias", yani Hammer'in, II, 74'te Schimek'e uyarak yanlışlıkla belirttiği gibi 19 Temmuz'da değil, 10 Mayıs'ta başladığını söylemekte ve şunu eklemektedir: "Eskiden Manichaeus, sonra da Hristiyanlığa dönen Radaces (Radak), kentin başında praefectus (vali?) idi. O, rüşvet karşılığında düşmanı surlardan içeri aldı ve kalenin bekçilerini, Türk efendilere karşı koymamaları konusunda ikna etti. Çok iyi tahkim edilmiş olan ve hiçbir eksiği olmadığı için iki yıl kolaylıkla savunulabilecek durumdaki kale, ihanete uğradı".

45 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 286. Yayçe'ye "Γαὶτιαν" (Gaitian) ve Kliutch'a "Κλιτὶην πόλιν" (Klitini Polin) demektedir.

Mahmud Paşa, Yayçe'den yola çıkarak iki gün içinde buraya geldi. Kale, güçlü surlarından ve konumundan dolayı korunaklı idi ve bu yüzden alınması görünüşe göre çok zordu. Yalnızca yakınlarda akan nehir tarafından korunmakla kalmayıp, etrafı da ulaşımını zorlaştıran bataklıklarla çevrili idi. Ne yazık ki nehir o dönemlerde, yaz mevsiminin ortasında çok az su taşıyordu ve bataklıkların büyük bir kısmı kurumuştu. Osmanlılar böylece nehirden yürüyerek kolayca geçtikten sonra hemen muhasaraya başladılar. Kuşatma yalnızca dört gün sürdü. Osmanlıların ilk hücumları başarısız olunca, etrafta büyük miktarlarda bulunan kuru sazları biraraya getirdiler, kurumuş hendeklere attılar, kalenin tamamını ateşten ve dumandan bir deniz hâline getirmek üzere ateşe vereceklerdi.

Korku içindeki muhafız kıtası buna izin vermedi. Mahmud Paşa'ya gönderdikleri bir elçi heyeti aracılığıyla teslim olacaklarını, şahsının güvenliği yazılı ve yeminli bir belge ile garanti edildiği takdirde kralın da bu karara uyacağını bildirdiler. Veziriazam bu teklifi kabul etti ve kaleyi hemen zaptederek, halkı her zamanki gibi, biri şehirde kalan, diğeri ganimet olarak orduya dağıtılan ve en soylu ailelerden oluşan üçüncüsü esir alınarak İstanbul'a gönderilen üç bölüme ayırdı. Sonuncu grupta Kral Stefan ve kardeşinin 13 yaşındaki oğullarından biri bulunuyordu[46].

Bundan böyle direnmek mümkün değildi. Kalan bütün şehirler ya gönüllü olarak ya da Kral Stefan'ın veziriazamın emri üzerine hazırlamak zorunda olduğu bir buyruk sayesinde teslim oldular. Böylece sekiz gün içinde daha 70'in üzerinde iyi tahkim edilmiş şehrin muazzam hazineleri ile Osmanlıların eline geçtiği söyleniyordu[47]. Sadece daha uzak sınır eyaletlerinde kralın birkaç vasalı bir süre daha tutunmaya çalıştılar. Ama çok geçmeden onlar da bu büyük düşmanın gücüne boyun eğdiler.

Mahmud Paşa ve Teselya Beyi Turahanoğlu Ömer Bey Kuzey Bosna'nın tamamını ilhak ederken, Sultan Mehmed güneye doğru seferlerini hemen Hersek'e ve Karadağ geçitlerine kadar uzattı.

Hersek'te gerçi Hersekli Stefan Kossariç, başkentte bilhassa Bosna'dan kovularak buraya sığınan Patarenlerin yardımıyla yiğitçe direniyordu; ama so-

---

46 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 287-288.

47 Gobellini, aynı yer: "Valilere, kalelerin anahtarlarının teslim edilmesi yazılır; hepsi itaat eder; böylece hemen hemen sekiz günlük bir süre içinde, doğal yapısı yüzünden ve zanaatla çok iyi tahkim edilmiş yetmişten fazla şehir ve 1.000.000'dan fazla altın para Hristiyan kaynaklarından çıkıp düşmanların eline geçer".

nunda ülkeyi Osmanlı felaketinden ancak haracı yükseltmeyi ve kendi oğlunu padişaha rehine olarak vermeyi kabul ederek kurtarabildi[48].

Her yeri talan edilen Karadağ'da ise tahkim edilmiş dağ kalelerinin çoğu, Michiaz, Ragatiza, Zerniza, Keska, vs. daha o dönemlerde Osmanlıların eline geçti. Ülkenin voyvodası Jan Pauloviç, kısa bir süre daha Trebinye'de tutunabildi, ama sonunda teslim olmak zorunda kaldı ve direnişini hayatıyla ödedi.

Bu hadiseden dolayı korkuya kapılan çevredeki bağımsızlığını koruyabilmiş küçük hükümdarlardan Konstantin Kovaç ve Paul Duşan, derhal kalelerini arazileri ve insanlarıyla birlikte anlaşmaya uygun olarak Osmanlı sultanına teslim ettiler. Karşılığında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki yerleri dahilinde başka timarlarla tazmin edileceklerdi, ama şimdilik padişahın tutsaklarıydılar. Anlaşıldığı kadarıyla daha sonraki zamanlarda kendilerine verilen sözlerin yerine getirilmesi hususu bir daha hiç açılmadı. Hepsi çok geçmeden galiplere başlarını da vermek zorunda kaldılar[49].

Osmanlılar o yıl yıkıcı seferlerini Hırvatistan ve İstirya'ya kadar ilerlettiler. Büyük birçoğunluğu Dubrovnik ve deniz kıyılarına kaçan insanlar tarafından terkedilmiş ülke talan ve ateş ile kılıçla tahrip edildi; sonunda hilalin herşeyi yıkan gücü yine de Blagay Kalesi'nin güçlü surlarında kırıldı. Sultan Mehmed, bu kaleyi defalarca almayı denedikten sonra, ordusunun tamamıyla geri döndü[50].

Bosna'nın tamamı sultanın hâkimiyetine girdi ve Osmanlı kanunlarıyla yönetilmeye başlandı. Nüfusun çekirdeğini oluşturan her iki cinsiyetten 100 binin üzerinde insan köle olarak götürüldü ve kısmen İstanbul'a, kısmen Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki diğer eyaletlerine yerleştirildiler. 30 bin kadar genç Bosnalı yeniçeri ocağına yazdırıldı[51]. Minnet Bey*, ilk Osmanlı valisi olarak tahrip edilmiş bu ülkede kaldı ve ülkenin idaresini Osmanlı yasalarına uygun olarak düzenledi. Yalnızca altı kalenin surları muhafaza edildi ve güçlü Osmanlı muhafız kıtalarıyla donatıldı; diğer şehirler yıkıldı ve yerle bir edildiler. Aynı şekilde bütün Hristiyan kiliseleri de yıkıldı veya camiye dö-

48 Gobellini, *aynı eser*, s. 311.

49 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 289-290; Schimek, *aynı eser*, s. 151.

50 Schimek, *aynı eser*, s. 151-152.

51 Katona, XIV, s. 632'de Dlugosz: "Yüz bin olduğu belirtilen her iki cinsiyetten insanı, Bosnalı, esaret altına düşürerek, onlardan genç ve güçlü olan otuz binini yeniçeri olarak topladı".

* Minnetoğlu Mehmed ya da Ali Bey (çn).

nüştürüldü. Bundan sonra ülkede yalnızca Fransisken keşişlerin bulunmasına izin verilecekti ve bunlara manastırları için bazı özgürlükler ile ülkenin kalan az sayıda Hristiyan topluluklarına verecekleri ruhanî hizmetler için bazı imtiyazlar verildi[52].

Ayrıca eski hanedan üyelerinden de hiçbir iz kalmamalıydı –Sultan Mehmed bunu ezelden beri uygulanan Osmanlı devlet hikmetine [yönetim ilkesine] uygun olarak istiyordu. Bu yüzden Sultan Mehmed, Kliutch'un fethinden sonra Mahmud Paşa'nın kendi başına hareket ederek Kral Stefan'ın hayatını bağışladığı anlaşmaya öfkelendi. O dönemlerde maiyetinde bulunan ve bilgisinden dolayı büyük bir saygı gören Şeyh Ali Bistamî'nin fetvası ile adına verilmiş sözden kurtuldu ve kendi demir gibi iradesini takip etti. Ordusu ile Bosna'dan ayrılacağı günün sabahında, Mahmud Paşa'nın zincirlere vurarak Bosna'da yanında taşıdığı talihsiz hükümdarı otağına getirtti. Akıbetinin ne olacağını muhtemelen tahmin eden Stefan, elinde Mahmud Paşa tarafından yeminle imzalanmış antlaşmayla huzura çıktı. Ne var ki Sultan Mehmed bu anlaşmayı dikkate almadı; krala hazineleri ile birlikte kendini daha iyi savunamadığına dair ağır sitemde bulundu ve onu birçok başka kişi ile birlikte idam ettirdi[53].

Kralın annesi Katerina ve eşi Maria, Kliutch'un fethinden önce hazinelerinin bir kısmı ile ülkeyi terketmişler ve Macaristan ile sığındıkları Ban Paul tarafından alçakca soyuldukları Slavonya'dan geçerek Dubrovnik'e kaçmayı başarmışlardı. Sultan Mehmed onları buraya kadar bizzat takip etti ve resmî bir elçi heyeti aracılığıyla Dubrovniklilerden derhal teslim edilmelerini istedi. Şansları varmış ki Dubrovnik'ten ayrılmışlar ve nihayet 1466'da Roma'da sağlam bir sığınak buldukları İtalya'ya geçmişlerdi bile[54].

---

52 Dlugosz, *aynı eser*, s. 631; Schimek, *aynı eser*, s. 153.

53 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 289-290: "Hükümdar sözünü tutmadı ve durumu kötüleştirdi ve Illirion kralına da yalvarmaksızın söz verdi". Bu esnada Chalkokondylas'ın sadece ima ettiği Şeyh Ali Bistamî'nin arabuluculuğu hakkında açıklamalar, Hammer, II, 76'da ve buna ait s. 551 notta. Türk kaynaklarına göre bu bilgin şeyh idamı bizzat gerçekleştirdi. Başkalarına göre talihsiz kral önce kazığa geçirilmiş ve daha sonra oklarla delik deşik edilmiş, kimilerine göre de derisi yüzülmüştür. Dlugosz, *aynı eser*'de şöyle anlatmaktadır: "Çıplak olarak toprağa çakılan ama daha önce paha biçilmez altın ve hazineye sahip bir kimse olarak, çevresine yardım edecek insanları toplamadığı için azarlanan (kralın) askerlerin oklarıyla ortadan kaldırılmasını va öldürülmesini emretti".

54 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 289-290. Gobellini, *aynı eser*, s. 311.

Papa II. Pius onları iyi karşıladı ve Kraliçe Katerina'ya ömrünün kalan kısmında hayatını inzivaya çekilerek rahat bir şekilde sürdürmesi için yıllık olarak ödenen bir tahsisat verdi. Katerina, ülkesinin ve hanedanın yıkılışından sonra 15 yıl daha yaşadı. Papaya duyduğu minnetten dolayı 1478 Ekim'indeki ölümünden önce papalık makamını resmî bir vasiyetname aracılığıyla, ancak daha önce gördüğümüz gibi, geçtikleri İslâm dinini terkettikleri ve Hristiyan Kilisesi'ne geri döndükleri takdirde miras hakkının küçük oğlu Sigismund'a ve kızı Katerina'ya veya bunların haleflerine devredilmesi şartıyla Bosna tacının mirasçısı tayin etti[55].

O dönemlerde papalık koltuğunda oturan IV. Sixtus, Macaristan'ın feodal hakkını önemsemeden, Kardinaller Konseyi'nin bir töreniyle kralın kılıcı ve mahmuzları ile birlikte bu bağışı resmen kabul etti; ancak bildiğimiz kadarıyla papalık makamının Bosna Krallığı üzerindeki bu hakkından daha sonraki zamanlarda bir daha asla bahsedilmemiştir.

Hilalin gittikçe daha tehlikeli bir şekilde uzandığı Hristiyan dünyasında Bosna Krallığı'nın 1463'de yok oluşuna duyulan dehşet büyüktü. Artık bilhassa komşu ülkeler de ciddi bir savunmayı düşünmek zorundaydılar. En fazla tehlike altında olan ülke Macaristan'dı. Kral Matyas ayrıca yıllardır tacı için kavga hâlinde olduğu Kayser Frederik ile 19 Temmuz 1463'de imzaladığı bir antlaşmayla barış yapmak ve bütün askerî kuvvetlerini Osmanlılara karşı kullanmak için acele etti. Bu amaçla tüm vasallarını 12 Eylül tarihi için Petervaradin'e topladı ve komutanlarından Ladislas Markus, Türkleri daha önce Sirem'den çıkarttıktan sonra, Eylül sona ermeden önce, ana ordusunun başında bizzat Sava Nehri'ni geçerek Bosna'ya girdi.

Osmanlılar tarafından terkedilmiş açık arazilerde hiçbir yerde direnişe rastlamadı. Hızlı bir yürüyüşle derhal Yayçe önlerine geldi. Osmanlı idaresini istemeyen şehir halkı ile anlaşma hâlinde savunması zayıf şehri 1 Ekim'de daha ilk taarruzda aldı. Güçlü bir Osmanlı muhafız kıtası tarafından savunu-

55 Bu dikkate değer vasiyetname tamamen muhafaza edilmiştir ve orijinal olarak Raynaldi, *aynı eser*, s. 594'te verilmektedir. Sonunda şöyle denilmektedir: "Bu arada kraliçe adı geçen papalığın tam olarak ve serbestçe yukarıda belirtilen krallıkla ilgili hakları ve ünvanı kendi iradesi altında ve krala aitmiş gibi makbul addederek, kendi mülklerine ilişkin mal varlığı ve mirası, herhangi bir itiraz olmaksızın, düzenlemesini istedi". 20 Aralık 1478'de imzalanmıştır. Kraliçe beş gün sonra ölmüştür. Roma'da Ara Coeli Kilisesi'nde defnedilmiştir ve burada mezar yazısı hâlâ Latince ve Slovence'de okunabilmektedir.

lan kalede ise direniş bir o kadar yüksekti. Neredeyse üç aylık sürekli ve soğuk mevsimden dolayı çok zorlu bir kuşatmadan sonra aç kalan muhafız kıtası 16 Aralık'ta teslim oldu.

Osmanlı erlerine ya Macar ordusuna girme ya da silahsız olarak gitme hakkı tanındı; yalnızca en seçkin 400 asker komutanları Harambaşı İlyas Bey* ile birlikte kralın esirleri olarak kalede kaldılar ve Macaristan'a götürüldüler. Bunun üzerine 60'tan fazla tahkim edilmiş ve edilmemiş yer derhal Macarlara teslim oldu. Kış mevsiminin zorlu geçmesi ordusunu geçimini sağlaması mümkün olmayan bu talan edilmiş topraklardan geri çekmeye zorlamış olmasaydı, Kral Matyas fetihlerini daha da genişletecekti. Yalnızca Yayçe'de güçlü bir Macar muhafız kıtası bırakıldı. 1463 Noel'inde Kral Matyas, büyük bir törenle Budin'e girdi. Zengin mor renkli kıyafetler içindeki Osmanlı esirler, bu zafer alayını süslüyorlardı[56].

Bu zaferler her yerde Macaristan tacı altında Bosna krallığının tekrar kurulması olarak kutlandı. Kral Matyas, hazinedarı Ban Emerich Zapolya'yı tekrar fethedilen toprakların valiliğine getirdi ve mesela Hersek'teki San Saba Dükü Stefan'ın oğlu Voyvoda Ladislas gibi bazı vasallarına babalarının yerlerini geri verdi[57]. Yine de Bosna'nın hâlâ tam olarak emniyete alınmış sayılamayacağını ve gerek içeride gerekse Kayser Frederik ile sürekli anlaşmazlıklar yaşadığından, Osmanlı'nın gücüne bu yönde tek başına kalıcı bir

* Zinkeisen sehven komutanın ismini Hamza Bey olarak zikretmektedir (çn).

56 Katona, *aynı eser*, s. 652-655. Bosna seferi hakkındaki en ilginç haberleri Kral Matyas 27 Ocak 1464'de Papa II. Pius'a yazdığı mektupta bizzat vermektedir: "Böylece bu şekilde ve nizamda Yayçe Kalesi'nin ve şehrinin geri verilip kabul edilmesini, hemen ardından başka birçok kalenin teslimi izledi. Bu zamana kadar yaklaşık otuz kale ellerime geri verildi ve aynı sayıda ya da biraz fazlasının da itaatini ve teslim olmasını kabul ettim ve diğerleri hakkında da kuşkusuz bir umuda sahiptim, havanın daha soğuk olduğu kış zamanı daha kapsamlı işlerime ara vermemiş olsaydı bu zamana kadar düşmanın elinde ya hiç ya da çok az kale kalmış olacaktı". Osmanlı esirlerinin üzerindeki mor kaftanlardan bilhassa Thwrocz, *Chronica Hungarorum Pars* IV, c. 65; Schwandtner SS, *rer. hung.*, T. I, s. 287'de bahsetmektedir.

57 Voyvoda Ladislas tarafından 6 Aralık 1463'de Yayçe'de verilen timar belgesi, Katona, *aynı eser*, s. 659-661'de tam olarak verilmektedir. Timarın sebebi olarak bilhassa Türklere karşı mücadelede gösterdiği hizmetlerden bahsedilmektedir. Kralın 14 Şubat 1464 tarihli başka bir yazısında (*aynı eser*, s. 676), Emerich Zapolya'ya şöyle denmektedir: "Sadık, bizim ulu Emerich Zapolya, Bosna Krallığı *gubernator*'u (=vali?)"; ve başka bir yerde (*aynı eser*, s. 720) şöyle denmektedir: "Bir başka zamanda bizim yüce *tesaurarius*'umuz [hazinedar?] ama şimdi Bosna Krallığı'mızın valisi".

başarıyla dayanamayacak kadar zayıf olduğunu hiç kimse Kral Matyas'tan daha iyi bilemezdi.

Bu yüzden derhal yardım için diğer Hristiyan güçlere, bilhassa papaya ve Venediklilere başvurdu. Ocak 1464'de Papa II. Pius'a şöyle yazıyordu: "Öyle bir başlangıç yaptım ki, Hristiyan âleminin Bosna'nın yıkılmasından dolayı aldığı yaraya şimdi kolay ve etkili bir ilaç bulunabilir; zira bu yara Avrupa'nın yalnızca uçlarına, yalnızca yanlarına temas etmemiştir. Hayır, neredeyse Avrupa'nın kalbine kadar inecekti ve buradan her yere kolayca yayılabilirdi. Bu hususa bundan sonra da bütün dikkatimi vermeye hazırım; ama çabalarımın karşılıksız kalmaması için, tüm erdemlere sahip olan ve herşeye hükmeden ve yöneten kutsal şahsınızın gücüne ve yardımına ihtiyaç duyuyorum"[58].

Papa bunun üzerine her zamanki gibi yardım sözü verdi ve Venedikliler de bilhassa papanın arabuluculuğu sayesinde kralı 60 bin duka altını ile desteklemeye karar verdiler ve derhal ertesi yıl için bu meblağın 40 bini hazır hâle getirildi[59]. Venedik bunun dışında Kral Matyas'a her şekilde yardımcı olması amacıyla gerçekten de bir sonraki Bosna seferinde sâdık bir şekilde yanında bulunan Ioannes Emmo'yu elçi olarak göndermekle yetindi[60].

Bosna seferi daha 1464 yılı içerisinde yapıldı, ama Hristiyan âleminin iyiliği için beklendiği ve istendiği kadar başarılı olmadı. Zira Sultan Mehmed'i hiçbir şey Yayçe'nin düşmesinden ve yeni fethedilen Bosna'nın en iyi kısımlarının tekrar kaybedilmesinden daha fazla öfkelendirmemişti. Başına bizzat geçerek derhal Bosna'ya hareket edeceği 30 bin kişilik bir kuşatma ordusunun hazırlanmasını ve gerekli hücum araçlarıyla donatılmasını emretti. Yine de geniş kapsamlı hazırlıklar ilkbahara kadar sürdü ve Sultan Mehmed yola çıkarak hiç duraksamadan Yayçe önlerine gelirken, Mahmud Paşa ayrılan di-

58 Papa II. Pius'a yazılan ve daha önce de bahsettiğimiz 27 Ocak 1464 tarihli yazı (bk. Katona, *aynı eser*, s. 669).

59 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi di Venezia: Muratori Ss. Rer. Ital.*, XXII, s. 1181: "Zara'ya, sonra da güvende oldukları bu yerden Macar Kralı Matyas'a göndermesi için doja 40.000 duka verdiler; papaya va Signoria'mıza [Cumhuriyet] söz verildiği gibi, bu krala, Türk'e savaş açması amacıyla, borçlu durumdaydı. Bilmek gerekir ki cumhuriyetimiz bunun için yılda 60.000 duka veriyordu".

60 Kral Matyas'ın Venedik Doju Kristoforo Moro'ya gönderdiği 16 Ocak 1465 tarihli yazısı için bk. Katona, XV, s. 6-9. Emmo hakkında burada şöyle denmektedir: "Bundan sonra sadece evde değil askerde de ve düşman olarak bu yıllar boyunca sınırlara girerken, düşmanların kalelerini ve iç kalelerini kuşatırken, istişarelerimizin ve çabalarımızın, söylemek gerekirse, karşılaştığımız tehlikelerin de yoldaşı ve ortağı".

ğer şehirleri ikinci kez fethetmek üzere yaz aylarında komşu eyaletlerden ikinci bir ordu topladı.

Yayçe'nin Sultan Mehmed tarafından 1464 yazında kuşatılması, eski Osmanlı savaş tarihinin en dikkate değer hareketlerinden biriydi; kuşatanların öfkesinden ve ısrarından dolayı dikkate değer; şehir halkının ve Macar muhafız kıtasının kahramanca, çaresiz ve nihayet başarılı direnişinden dolayı daha da dikkate değer. Zira Sultan Mehmed şehri ve kaleyi gece gündüz yerinde dökülen büyük çaplı toplarla ateşe tutmasına, surlara kadar uzanan derin lağımlar döşetmesine ve taarruzu her gün birkaç kez yeni ve büyük ödüller vadedilerek teşvik edilen birliklerle yenilemesine rağmen güçlü surları ve müdafiilerin cesaretini kırmayı başaramadı. Kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere, halkın tamamı her iki tarafın da büyük sayıda kurban verdiği ve günlerce hendekleri ölenlerin cesetleriyle dolduran mücadeleye katılıyordu.

Başarısız kuşatma bu şekilde 30 günden fazla sürmüştü ki, taç giyme töreni ve kayser ile anlaşmazlığından dolayı henüz Macaristan'da bulunan Kral Matyas, kuşatma altındaki şehre toplayabildiği tüm birliklerle yardıma gitmeye karar verdi. Vali Emerich Zapolya'ya mümkünse şehri tek başına kuşatmadan kurtarmaya çalışmak üzere iki taburla önceden yola çıkma emri verildi. Güçlü Macaristan kralının yaklaşmakta olduğuna dair dedikodular bile Sultan Mehmed'in yorgun ve zayıflamış askerî kuvvetleri arasında öyle bir paniğe sebep oldu ki sultan, Zapolya daha Yayçe önlerine gelmeden çadırlarını toplamak ve ağır topları, hücum araçlarını ve eşyaları geride bırakarak hızlı bir şekilde sınırdan geri çekilmek zorunda kaldı[61].

Ne yazık ki bu seferin sonu Macarlar için başlangıcı kadar başarılı değildi. Kral Matyas ancak Eylül'de 10 bin kişi ile Sava Nehri'ni geçebildi ve Zapolya bu arada zengin gümüş madenlerinden dolayı ünlenen Srebrenica dağ kalesini ele geçirirken, İzvornik'in muhasarasına başlayabildi. Macarlar Yayçe'de nasıl savaşmışlarsa, Osmanlılar da burada arslanlar gibi savaştılar. Kuşatma, Macarlar hiçbir ilerleme gösteremeden iki ay kadar sürdü. Srebrenica'dan buraya yardıma gelen Zapolya, ağır yaralandı ve cesaretini kaybetti. Yaklaşan kış

61 Yayçe'nin bu muharasından Kral Matyas, Yayçe'yi kuşatmadan kurtarmak için yola çıkmadan önce kaysere yazdığı bir yazıda bizzat bahsetmektedir: Katona, XIV, s. 723. Sultan Mehmed hakkında burada şöyle denmektedir: "Orada işitilmemiş toplar döktürdü. Onlarla 20 gün boyunca kalenin ve şehrin surlarını parçaladı. Yer altı kanallarında sur duvarlarını yıkmaya ve şiddetle saldırmaya çabaladı". Daha ayrıntılı bilgi için, *aynı eser*, s. 725-727 ve Thwrocz, *aynı eser*, s. 287.

başarıyla dayanamayacak kadar zayıf olduğunu hiç kimse Kral Matyas'tan daha iyi bilemezdi.

Bu yüzden derhal yardım için diğer Hristiyan güçlere, bilhassa papaya ve Venediklilere başvurdu. Ocak 1464'de Papa II. Pius'a şöyle yazıyordu: "Öyle bir başlangıç yaptım ki, Hristiyan âleminin Bosna'nın yıkılmasından dolayı aldığı yaraya şimdi kolay ve etkili bir ilaç bulunabilir; zira bu yara Avrupa'nın yalnızca uçlarına, yalnızca yanlarına temas etmemiştir. Hayır, neredeyse Avrupa'nın kalbine kadar inecekti ve buradan her yere kolayca yayılabilirdi. Bu hususa bundan sonra da bütün dikkatimi vermeye hazırım; ama çabalarımın karşılıksız kalmaması için, tüm erdemlere sahip olan ve herşeye hükmeden ve yöneten kutsal şahsınızın gücüne ve yardımına ihtiyaç duyuyorum"[58].

Papa bunun üzerine her zamanki gibi yardım sözü verdi ve Venedikliler de bilhassa papanın arabuluculuğu sayesinde kralı 60 bin duka altını ile desteklemeye karar verdiler ve derhal ertesi yıl için bu meblağın 40 bini hazır hâle getirildi[59]. Venedik bunun dışında Kral Matyas'a her şekilde yardımcı olması amacıyla gerçekten de bir sonraki Bosna seferinde sâdık bir şekilde yanında bulunan Ioannes Emmo'yu elçi olarak göndermekle yetindi[60].

Bosna seferi daha 1464 yılı içerisinde yapıldı, ama Hristiyan âleminin iyiliği için beklendiği ve istendiği kadar başarılı olmadı. Zira Sultan Mehmed'i hiçbir şey Yayçe'nin düşmesinden ve yeni fethedilen Bosna'nın en iyi kısımlarının tekrar kaybedilmesinden daha fazla öfkelendirmemişti. Başına bizzat geçerek derhal Bosna'ya hareket edeceği 30 bin kişilik bir kuşatma ordusunun hazırlanmasını ve gerekli hücum araçlarıyla donatılmasını emretti. Yine de geniş kapsamlı hazırlıklar ilkbahara kadar sürdü ve Sultan Mehmed yola çıkarak hiç duraksamadan Yayçe önlerine gelirken, Mahmud Paşa ayrılan di-

58 Papa II. Pius'a yazılan ve daha önce de bahsettiğimiz 27 Ocak 1464 tarihli yazı (bk. Katona, *aynı eser*, s. 669).

59 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi di Venezia: Muratori Ss. Rer. Ital.*, XXII, s. 1181: "Zara'ya, sonra da güvende oldukları bu yerden Macar Kralı Matyas'a göndermesi için doja 40.000 duka verdiler; papaya va Signoria'mıza [Cumhuriyet] söz verildiği gibi, bu krala, Türk'e savaş açması amacıyla, borçlu durumdaydı. Bilmek gerekir ki cumhuriyetimiz bunun için yılda 60.000 duka veriyordu".

60 Kral Matyas'ın Venedik Doju Kristoforo Moro'ya gönderdiği 16 Ocak 1465 tarihli yazısı için bk. Katona, XV, s. 6-9. Emmo hakkında burada şöyle denmektedir: "Bundan sonra sadece evde değil askerde de ve düşman olarak bu yıllar boyunca sınırlara girerken, düşmanların kalelerini ve iç kalelerini kuşatırken, istişarelerimizin ve çabalarımızın, söylemek gerekirse, karşılaştığımız tehlikelerin de yoldaşı ve ortağı".

ğer şehirleri ikinci kez fethetmek üzere yaz aylarında komşu eyaletlerden ikinci bir ordu topladı.

Yayçe'nin Sultan Mehmed tarafından 1464 yazında kuşatılması, eski Osmanlı savaş tarihinin en dikkate değer hareketlerinden biriydi; kuşatanların öfkesinden ve ısrarından dolayı dikkate değer; şehir halkının ve Macar muhafız kıtasının kahramanca, çaresiz ve nihayet başarılı direnişinden dolayı daha da dikkate değer. Zira Sultan Mehmed şehri ve kaleyi gece gündüz yerinde dökülen büyük çaplı toplarla ateşe tutmasına, surlara kadar uzanan derin lağımlar döşetmesine ve taarruzu her gün birkaç kez yeni ve büyük ödüller vadedilerek teşvik edilen birliklerle yenilemesine rağmen güçlü surları ve müdafiilerin cesaretini kırmayı başaramadı. Kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere, halkın tamamı her iki tarafın da büyük sayıda kurban verdiği ve günlerce hendekleri ölenlerin cesetleriyle dolduran mücadeleye katılıyordu.

Başarısız kuşatma bu şekilde 30 günden fazla sürmüştü ki, taç giyme töreni ve kayser ile anlaşmazlığından dolayı henüz Macaristan'da bulunan Kral Matyas, kuşatma altındaki şehre toplayabildiği tüm birliklerle yardıma gitmeye karar verdi. Vali Emerich Zapolya'ya mümkünse şehri tek başına kuşatmadan kurtarmaya çalışmak üzere iki taburla önceden yola çıkma emri verildi. Güçlü Macaristan kralının yaklaşmakta olduğuna dair dedikodular bile Sultan Mehmed'in yorgun ve zayıflamış askerî kuvvetleri arasında öyle bir paniğe sebep oldu ki sultan, Zapolya daha Yayçe önlerine gelmeden çadırlarını toplamak ve ağır topları, hücum araçlarını ve eşyaları geride bırakarak hızlı bir şekilde sınırdan geri çekilmek zorunda kaldı[61].

Ne yazık ki bu seferin sonu Macarlar için başlangıcı kadar başarılı değildi. Kral Matyas ancak Eylül'de 10 bin kişi ile Sava Nehri'ni geçebildi ve Zapolya bu arada zengin gümüş madenlerinden dolayı ünlenen Srebrenica dağ kalesini ele geçirirken, İzvornik'in muhasarasına başlayabildi. Macarlar Yayçe'de nasıl savaşmışlarsa, Osmanlılar da burada arslanlar gibi savaştılar. Kuşatma, Macarlar hiçbir ilerleme gösteremeden iki ay kadar sürdü. Srebrenica'dan buraya yardıma gelen Zapolya, ağır yaralandı ve cesaretini kaybetti. Yaklaşan kış

61 Yayçe'nin bu muharasından Kral Matyas, Yayçe'yi kuşatmadan kurtarmak için yola çıkmadan önce kaysere yazdığı bir yazıda bizzat bahsetmektedir: Katona, XIV, s. 723. Sultan Mehmed hakkında burada şöyle denmektedir: "Orada işitilmemiş toplar döktürdü. Onlarla 20 gün boyunca kalenin ve şehrin surlarını parçaladı. Yer altı kanallarında sur duvarlarını yıkmaya ve şiddetle saldırmaya çabaladı". Daha ayrıntılı bilgi için, *aynı eser*, s. 725-727 ve Thwrocz, *aynı eser*, s. 287.

mevsimi, cesaretini kaybetmiş ordunun kuşatma çalışmalarını ve erzak teminini gün geçtikçe zorlaştırıyordu.

Bu esnada Mahmud Paşa'nın şehri kuşatmadan kurtarmak için 40 bin kişilik bir ordu ile yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Orduyu bundan sonra tutmak mümkün değildi. Zapolya, krala bizzat geri çekilme tavsiyesinde bulundu ve işaret verildikten sonra bu geri çekilme Sava Nehri'ne doğru âdeta durdurulamaz bir kaçışa dönüştü. Topların tamamı ve eşyaların büyük bir kısmını geride bırakmak zorunda kaldılar. Kaçanların birçoğu kendilerini takip eden Osmanlıların darbeleri ile hayatlarını kaybettiler ya da esir alındılar. Kral Matyas böylece Kasım'ın sonuna doğru ordusundan kalanları büyük zorluklar altında Sirem'e getirerek kurtardı[62].

Bu talihsiz geri çekiliş şimdilik Macaristan kralının tekrar Bosna'ya yerleşme çabalarını sona erdirdi. Macarlar tarafından zaptedilen az sayıda kale ve kuzeydeki birkaç sınır eyaleti dışında neredeyse tamamen harap olmuş topraklar Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Başka taraflarda da oldukça meşgul olan Sultan Mehmed ise bu yöndeki fetihlerine ileriki zamanlarda genişletmedi. Zapolya Macaristan Bosnası'nın valisi olarak görev yapmaya devam etti ve Erdel Voyvodası ve Sirem Beyi Nikolas Ulyaki (Nicholas Ujlaky) çok geçmeden Kral Matyas'tan ülkenin kralı ünvanını aldı[63].

Bosna'nın bundan sonraki akıbetinin o dönemin Hristiyan âleminin kahramanı ve bekçisi sayılan Kral Matyas'ın gittikçe daha ileri giden hilalin gücünü Batı kapılarında kırmaya çalıştığı mücadelelere nasıl dahil edildiğini ileride hep beraber göreceğiz.

3) Sultan Mehmed'in Eflak seferi ve Eflak'ın 1462'de ilhakı

Sultan II. Murad dönemlerinden itibaren haraca tâbi olan Eflak'ta 1456'dan beri Voyvoda Vlad ya da nam-ı diğer IV. Vladislav [Vlad Tepeş, Kazıklı Voyvoda], Drakul lakabıyla çılgınca bir hükümdarlık sürüyordu. Başının üzerinde Osmanlı padişahının Demokles kılıcı gezinmesine rağmen, bu küçük Avrupalı tiran, göründüğü kadarıyla kendi ülkesinin dar sınırları içerisinde, tarihin Orta Asyalı en büyük dünya fatihlerinin gaddarlıkları hakkında anlattıklarını bile geçmek istiyordu. En zeki soğukkanlılıkla, hayvanî bir zevkle cellatlık zanaatını, belki de sadece o dönemlerin Asya dünyasının Avrupa dünyasıyla, üç hi-

62 Detaylı olarak, Bonfinius'a göre Katona, *aynı eser*, s. 728-733.

63 Schimek, *aynı eser*, s. 159.

lalin haçla temasından kaynaklanan şartların olağanüstülüğü ile açıklanabilen insanlık dışı hareketlerle sürdürdü.

Bu çılgın adamın geçici hükümdarlığını sağlamlaştırabileceğini düşündüğü terörün korkunç sistemini, binlerce insanın idamını, öfkesini veya intikamını üzerlerine çeken talihsizlerin kazıklara geçirilmesini, yakılmasını ve parçalara ayrılmasını ve kendinin de bundan zevk almasını burada kabaran duygularımız karşısında detaylı anlatımlarla gözler önüne sermek istemiyoruz[64].

Kısacası Türklerin "Kazıklı Voyvoda", Eflakların "Cellat" dedikleri bu voyvoda yalnızca tebaasının değil, komşu ülkelerin, hatta bir süreliğine Osmanlıların da korkusu ve dehşeti oldu. Haracını ödediği ve öfkesini Osmanlı topraklarına bulaşmadan kendi insanlarından ve Hristiyan komşularından çıkarttığı sürece, Sultan Mehmed ona dokunmuyordu. Zira rakibini alt ederek tahta çıkmasına bizzat yardımcı olmuştu ve karşılığında önce içoğlanı olarak lekelediği, ancak daha sonra fevkalade teveccüh göstererek ödüllendirdiği söylenen kardeşi [Güzel] Radul'u beraberinde kendi kapısına getirmekle yetinmişti[65].

Vlad, ister birkaç yıl boyunca bilhassa talihsiz Erdel'i talan ettikten sonra tiran cüretkârlığıyla kendini daha büyük işlere lâyık görmüş olmasından, isterse de sonunda Osmanlı padişahının gücünden korkmuş ve Osmanlıların gücü karşısında kendini hükümdarlığını uzun süre devam ettiremeyecek kadar zayıf hissetmiş olmasından olsun, 1461'de Osmanlılara karşı bir koruma ve himaye antlaşması yapmak üzere gizlice Macaristan Kralı Matyas'a başvurdu. Macaristan topraklarında defalarca eşkiyalıklara çıkmış olmasına ve en itibarlı insanlardan birçoğunun malına ve canına kıymış olmasına rağmen, Kral Matyas ortak düşmanlarına karşı böyle bir müttefikle işbirliği yapmakta sakınca görmedi.

Ancak taraflar arasında resmî bir anlaşma yapılamadan Sultan Mehmed habercileri aracılığıyla Vlad'ın kendisinden ayrılmayı ve açıkça düşmanlıkta bulunmayı düşündüğünü öğrendi. Buna öfkelenerek Vlad'dan önce davranmak, bilhassa Vlad'ı ele geçirmek istedi. Gizli kâtiplerinden birisi, zeki bir Rum olan

---

64 Vlad'ın yok etme öfkesine dair örnekleri Chalkokondylas, L. IX, 265-266'da vermektedir. Hükümdarlığını sağlamlaştırmak için, kısa bir süre içinde 20 bin insanı, erkek, kadın ve çocukları idam ettirmiştir. Bu idamların korkunç türü ve bu canavarın diğer gaddarlıkları hakkında birçok bilgi Gobellini, L. XI, s. 296'da ve Engel, *Geschichte der Walachei* (*Eflak Tarihi*), (Allgem. Welthistorie, 49), s. 78 ve 173'te bulunmaktadır.

65 Chalkokondylas, s. 265: "Daçya kralı bu çocuğa, kardeşi Vlad'a egemenlik konusunda izin verdi".

Yunus Bey (Katabolinos) aracılığıyla Vlad'ı gelip padişaha sadâkatini ve iyi niyetlerini bildirdiği takdirde, onurlarla karşılanacağı ve her türlü teveccühe nail olacağına dair vaatlerle huzuruna davet etti. Bu daveti daha kesin hâle getirmek ve Vlad'ı denemek için aynı anda kapısında görevlendirilmek üzere derhal 500 genç Eflak göndermesini ve yıllık 10 bin duka altını tutarındaki haracı da yanında getirmesini istedi[66].

Yunus Bey'e bu daveti gönüllü olarak kabul etmemesi hâlinde Vlad'ı mümkünse hileye başvurarak ele geçirme emri verilmişti. Bu amaçla sadece Vidin ve serhad boylarının başkomutanı olup bu teşebbüsü başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği ve Vlad'ı esir olarak getirdiği takdirde padişahın özel teveccühüne nail olacak [Çakırcıbaşı] Hamza Bey'le irtibata geçmesi yeterliydi. Bunu gerçekleştirmenin en kolay yolunun Vlad'ı tuzağa düşürmek ve aniden ele geçirmek olduğunu düşünüyorlardı. Böylece Vlad padişahın davetine riayet etmeyi reddettiği takdirde, Yunus Bey'in geliş saati kendisine önceden bildirilecek olan Hamza Bey'in birlikleriyle tuzağa düşüreceği belli bir yere kadar kendisine refakat etmek için Vlad'ı ikna etmesi hususunda anlaşmaya vardılar.

Ancak zekice yapıldığını düşündükleri bu plan tamamen başarısız oldu. Vlad, Yunus Bey'e açıkça haracı hazırladığını, ama bunun yanında 500 genç göndermeyi ve bizzat padişahın huzuruna çıkmayı asla düşünmediğini bildirdi. Rum asıllı Yunus Bey'i uğurlarken, yanına güçlü bir muhafız kıtası alacak kadar dikkatli davrandı. Tuzağın kurulduğu yerde bu yüzden Vlad'ın galip geldiği bir çatışma meydana geldi. Osmanlılar ısrarlı bir direnişten sonra geri çekildiler; Hamza Bey, Yunus Bey ve birkaç Türk kaçarken yakalandılar, daha orada elleri ve ayakları parçalandı, kazığa geçirildiler ve kazıkların üzerinde ele güne gösterildiler; Vlad, benzer hareketlerde bulunmayı düşünenlere ibret olsun diye Hamza Bey'i en yüksek kazığa geçirdi.

Vlad bunun üzerine hemen bir ordu topladı, Tuna Nehri'ni geçti, Osmanlı topraklarını ateşle ve kılıçlarla talan etti, bütün köyleri kül yığınlarına çevirmeden ve kadın çocuk demeden savunmasız halkın tamamını öldürmeden

66 Chalkokondylas, s. 266 ve Dukas, XLV, 343, Bonn baskısı birbirlerini tamamlamaktadır. Chalkokondylas, haracın hemen istendiğinden ve Dukas'ın bu zor misyon için kullanılan Rum devşirmeye "cevap" diyerek bizzat belirttiği 500 gencin talep edildiğinden haberdar değildir. Chalkokondylas, bu kişinin adını vermektedir ve onu "Bu kapıları açmayı başarmış Rumun ismi yazılıdır (sultanın kapısında)" diye anmaktadır. Hamza Paşa'ya da "Χαμουζᾶς" [Hamuksas] demektedir.

Eflak'a geri dönmedi. Söylenenlere göre 25 bin kadar esir de esirgenmeyerek kazıklara geçirildi ve ölümüne işkenceler gördü[67].

Bu asinin hadiseleri bu kadar ileri götürmesi, hatta elçisini bile bu şekilde öldürmesi Sultan Mehmed'e öylesine inanılmaz geliyordu ki, kendisine ilk haberi getiren Tatar ulağı falakaya yatırttı. Ancak hadisenin gerçek olduğuna ikna olduktan sonra korkunç bir intikam yemini etti.

Derhal 1461'i 1462'ye bağlayan kış aylarında, sayı ve donanım açısından yaklaşık on yıl önce İstanbul'un fethi için kullandığı orduya yakın olduğu söylenen bir ordu toplamak üzere imparatorluğun her yerine ulaklar gönderdi. Dukas bu ordunun büyüklüğünü 150 bin kişi olarak verirken, Halkondil (Chalkokondylas) muhtemelen biraz abartarak buna 100 bin kişi daha eklemekte ve bunun delili olarak da gemi tüccarlarının bu ordunun Tuna Nehri'nden geçişi için 300 bin altın aldıklarını ve kazançlı bir iş yaptıklarını belirtmektedir. Sultan Mehmed aynı anda Karadeniz'den Tuna Nehri ağızlarına bir filo gönderdi; bu filonun 25 adet üç kürekliden ve 130 adet daha küçük gemiden oluştuğu, Vidin dolaylarına kadar ulaştığı söyleniyordu[68].

Böylece 1462'nin ilkbahar aylarında bu gemiler başarılı bir şekilde Tuna Nehri'ne girerken ve üzerinde bulunan mürettebat her iki kıyıdaki toprakları talan edip, bilhassa o dönemlerde çok önemli olan ama çoğunlukla ahşap evlerden oluşan İbrail'i (Braila) ateşe verirken, ana ordu Edirne Ovası'nda toplanarak Filibe üzerinden Tuna boylarına doğru harekete geçti. Tuna Nehri herhangi bir zorlukla karşılaşılmadan geçildi. Ne kıyılarda ne de en yakınlardaki insanlar tarafından terkedilmiş ıssız ovalarda herhangi bir direniş görüldü. Zira Vlad, savunmasız halkın tamamına, bilhassa kadınlara ve çocuklara, hayvanları ve taşınabilir mallarıyla daha yükseklerde, ulaşımı zor, yoğun ve ilerlemesi güç meşe ormanlarına geri çekilme emri vermişti. Ayrıca Vlad'ın kendisi

67 Chalkokondylas, s. 267. Dukas ayrıca Bonn baskısı s. 344'te şöyle demektedir: "Distra'ya günlerce direndik", ki bu muhtemelen müstenşihlerin Tuna kelimesini yanlış yazmalarından kaynaklanmakta olup, en son yayıncı tarafından düzeltilmiş olması gerekir.

68 Chalkokondylas, s. 268: "Bu büyük orduyu ..... ikinci olarak onu o hükümdarın gerçekleştireceği Bizans'ın askerî harekâtı için taşıyordu". Chalkokondylas'ın burada hazırlıklar hakkında verdiği bilgiler çok önemlidir. Bu esnada daha o dönemlerde uzun yolları şaşırtacak derecede kısa sürede kat eden Tatar ulaklar sisteminin kullanıldığını öğreniyoruz. Böyle bir ulak, yolda henüz yorulmamış bir ata sahip olan bir atlı gördüğünde onu atından indiriyor, ata kendisi biniyor ve kendi yorulmuş atını diğerine bırakarak hiç vakit kaybetmeden yoluna devam ediyordu. Bu sayede Mora'dan Edirne'ye 5 gün içinde varıyorlardı ki, normal bir atlı bunun için en az 15 gün harcıyordu.

de en fazla 10 bin kişiden oluşan ordusuyla bu ormanlarda güvenli ve korunaklı bir konum almıştı[69].

Askeri kuvvetlerinin büyük bir bölümünü, daha ilk başlarda, Osmanlıların tarafına geçen ve Osmanlılarla birlikte Tuna Nehri çıkısındaki Kili Kalesi'ni başarısız bir şekilde kuşattıktan sonra Eflak'a doğru ilerlemekte olan Boğdan Voyvodası Stefan'a [Stefan cel Mare/ Büyük Stefan] karşı göndermek zorunda kalmıştı. Ne var ki Eflaklar başarılı bir şekilde direndiklerinden, Stefan sınırı geçmeyi başaramadı[70].

Bu yönden kendini emniyete alan Vlad, kuzeyden bilhassa Macarlardan yardımı umuyordu. Zira Osmanlıların yaklaşmakta olduğuna dair ilk haberler üzerine bir kez daha Kral Matyas'a başvurmuş ve acilen yardım göndermediği takdirde kendinin de büyük bir tehlike altında kalacağını bildirmişti; Eflak bir kez ilhak edildi mi Macaristan da büyük tehlike altında olacaktı; Sultan Mehmed, Vlad'ın küçük kardeşi Radul'u Eflak Voyvodalığı'na getirmiş ve bu amaçla boyarlarla anlaşmaya varmasını sağlamıştı bile; ama henüz boyarları kendi tarafına çekmeyi başaramamıştı, dolayısıyla acil yardımı geldiği takdirde, henüz kurtuluş şansları vardı. Matyas, tehlikeyi anında idrak etti ve hemen hazırlıklara başlayarak, bir kez daha bu yöndeki tehlikeye dikkatlerini çekmek ve yardım istemek üzere[71], özel bir elçi aracılığıyla papaya ve Venedik dojuna başvurdu, ama sonunda kendi işlerinden dolayı Eflak'a zamanında varamayacak şekilde gecikti.

69 Dukas, s. 345: "O çevreye hâkim bir şekilde bu alanları emri altında bulunan orduyla gece gündüz çalışarak ağaçlandırmıştır". Chalkokondylas, Eflak'ın bu geçilmez ormanlarını s. 269'da daha ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

70 Chalkokondylas, s. 269, "τὸ Κελίον πόλιν" (to Kelion polin), yani Tuna Nehri ağzında, bugün de aynı yerde bulunan Kili; o dönemlerde Eflak voyvodasının topraklarına aitti ve bugün Rusya'ya [Ukrayna'ya] dahildir.

71 Chalkokondylas, s. 270. Kral Matyas'ın o dönemlerde Venedik dojuna ve papaya gönderdiği elçi Ladislas de Besen'e verdiği oldukça ilginç talimat tamamen muhafaza edilmiştir ve Katona, *aynı eser*, s. 553-559'da verilmektedir. Burada şöyle denmektedir: "Keza, diyorsun ki...Türk, kesinlikle bu yıl içinde bu krallığı istila etmek niyetindedir ve bu yüzden karada ve denizde sonsuz sayıda hazırlık yapıyor; yine, ona saldırmak, Transilvanya [Erdel] voyvodasının ve o kış onun yüzünden uğradığı zararların öcünü almak isteyerek, ordusuyla krallığın can damarına yaklaşıyor. Bu noktada voyvoda, gerçekten, yardım etmesi için ısrar ediyor çünkü bu kadar saldırıya tek başına karşı koyamıyor". Ayrıca şöyle de denmektedir: "Yine, Transilvanya voyvodasının niyetine ilişkin, kral tarafından yardımına koşulması için durmaksızın sıkıştırdığında, konuşurken ayrıntıları anlatabilirsin". Daha ileride Kral Matyas'ın Venedik ile ilişkileri hususunda bu tuhaf belgeye geri döneceğiz.

Bu şekilde tek başına kalan Vlad, zayıf ordusuyla meşe ormanlarında akıllı bir savunmaya geçti; açık bir muharebenin meydana gelebileceği her yerde üstün güçteki düşmanının karşısına çıkmaktan kaçınıyordu. Süvarilerini sadece zaman zaman Osmanlıların hareketlerini izlemek ve anında öldürülen arkadan gelen bireysel gruplara saldırmak üzere dışarı gönderiyordu. Sultan Mehmed bu yüzden ordusunu yalnızca bitişik saflar hâlinde ilerletiyordu ve gereksiz yere çevrede dolaşmalarını kesinlikle yasaklamıştı. Böylece yedi gün boyunca hiçbir düşmanla karşılaşmadan ıssız toprakları geçti. Yalnızca insanları tarafından terkedilmiş köyler ateşe verildi.

Sultan Mehmed, bilhassa Macaristan'dan herhangi bir yardımın gelmeyeceğini öğrendiğinden, geceleri karargâhını uygun bir şekilde tahkim ederek kendini bile emniyete almaya gerek görmüyordu. Planı, derhal ülkenin o dönemlerde büyük bir ihtimalle iyi tahkim edilmiş ve bir bataklık veya göl tarafından korunan ve nüfusun bir bölümünün geri çekildiği başkenti Tırgovişte'ye[72] saldırmaktı. Tırgovişte'ye daha varmamıştı ki Vlad fırsatı gördü ve bir gece ansızın bütün süvarileriyle birlikte Osmanlıların savunması zayıf karargâhına ani bir baskın düzenledi. Hiç kimse böyle bir saldırıya hazır değildi; uykuda olan birçok asker ancak meşaleler ve mızraklarla ilerleyen Eflak saldırılarıyla aniden uyanabildiler. Osmanlı komutanlarının en soğukkanlı olanları hemen geniş bir alana yayılmış karargâhın her tarafına gönderdikleri münadiler sayesinde en azından hiç kimsenin yerinden kıpırdamamasını ve böylece en kötüsü olan gece vakti düzensiz bir kaçışı önlemeyi başardılar. Cesaretle dayanınız, diye bağırıyorlardı birliklere; çok geçmeden cüretkâr düşmanın bu ihanetinin bedelini yok oluşuyla ödediğini göreceksiniz; dayanırsanız, zafer sizin olacak; yerinizden ayrılırsanız, yok olursunuz; zira kaçamadan padişah efendimiz hepinizi öldürür.

---

72 Chalkokondylas, s. 269-272'de şehrin adını belirtmemekte, yalnızca iyi tahkim edilmiş olduğundan ve bunun dışında bir bataklık veya gölle çevrili olduğundan bahsetmektedir. Ne var ki burası, Hammer'in, II, 64'te varsaydığı gibi yolun oldukça dışındaki Braşov'dan (Kronstadt) ziyade, Chalkokondylas ile uyum içindeki Petancius'un, *Diss. de aggrediendo Turco* (Schwandtner Ss. T. I, s. 870) adlı eserinde: "Buradan (Braşov'dan), üçüncü gün, Ulahların [Eflaklı] büyük kenti ve hükümdarların özel merkezi Tırgovişte'ye gidilir; burası ulaşılamaz, surlarla çevrilmese de önlem olarak dıştan yerleştirilmiş kargılarla, hendekler, siperler ve toprak setlerle çevrilmiş, çamurlu ormanlar ve küçük göller arasına saklanmış bataklıklar arasında yer alır; öyle ki hemen hemen bütün kış boyunca krallık çevresindeki komşular tarafından ulaşılamaz olur" diye bahsedilen Tırgovişte'ye uymaktadır.

Eflakların ilk taarruzunu karşılamak üzere ilk Anadolu sipahileri toparlanmıştı, ama kısa bir çatışmadan sonra geri püskürtüldüler ve ancak karargâhın uzak bir yerinde tekrar toplanabildiler. Vlad bunun üzerine hemen padişahın otağına saldırmak istedi, ama otağı bulamayıp, Veziriazam Mahmud Paşa'nın ve komutanlardan İshak Paşa'nın çadırlarına denk geldi. Burada her iki tarafın da kararlılıkla, ama önemli kayıplar vermeden mücadele ettikleri bir çatışma meydana geldi; Eflaklar burada yalnızca büyük sayıda develeri, katırları ve diğer yük hayvanlarını öldürdüler.

Diğer sipahiler ve yeniçeriler de bu arada saflarını aldıklarından burada uzun süre tutunmaları mümkün değildi. Vlad onların üzerine yürüdü, ama üstün güçleri karşısında tutunamadı. Çatışmaya girer girmez geri çekilmek zorunda kaldı. [Mihaloğlu] Ali Bey'e gün doğar doğmaz seçkin bir sipahi birliği ile Vlad'ı takip etme emri verildi ve böylece birçok Eflaklı da kaçarken öldürüldü ve 1000 kadarı da esir olarak padişahın emri üzerine derhal öldürüldükleri karargâha getirildi[73].

Sultan Mehmed bunun üzerine yine de daha dikkatli olmaya başladı ve karargâhını yalnızca akşamları emniyete aldırmakla kalmayıp, geceleri güçlü nöbetçi birlikleriyle de çevreletiyordu. Hemen Tırgovişte'ye doğru yola çıktı, ama kapılarını açık, surlarını savunmasız, hatta topsuz ve şehri neredeyse tüm insanlar tarafından terkedilmiş vaziyette buldular. Bu yüzden burada vakit kaybetmeyi gereksiz buldu ve şehri zaptetmeden hemen yoluna devam etti.

Yolu, yarım saat boyunca, aralarında üzerinde hâlâ Vlad'a esir düştüğünde giydiği mor renkli kaftanı duran Hamza Bey de olmak üzere, Vlad tarafından 20 bin kazığa geçirilen Osmanlıların ve Bulgarların kalıntılarının görüldüğü

73 Chalkokondylas, s. 271-272. Dukas, s. 545'te çok kısadır ve hadiseleri birbirine karıştırmaktadır, ama Osmanlılar bu esnada büyük bir mağlubiyet yaşadıklarından bahsetmektedir; diğer Batılı kaynaklarda da bu gece baskını Osmanlıların Eflak'tan geri çekilmelerinin asıl sebebi olarak gösterilmektedir. Petancii, *Dissert. de aggregiendo Turco,* Schwandtner SS. T. I, s. 371'de şöyle denmektedir: "Nitekim Drakula, az sayıda ama seçkin askerlerle, Büyük Valakya'ya [Eflak] sahip olduktan sonra Küçük Valakya'yı (Küçük Eflak) (Çasar Eflakı) işgal etmek üzere olan Türklerin imparatoru Mehmed'e burada gecenin dokuzunda saldırıp onu Tuna'ya karşı kaçmaya zorladı, büyük bir insan kıyımıyla ve ayıpla gerilemeye mecbur etti". Venedikli tüccarların mektuplarında aynı dönemde, muhtemelen dedikodu şeklinde, voyvodanın birinde 20 bin Türk'ün, diğerinde ise 40 bin Türk'ün muharebe alanında can verdiği iki büyük zaferinden bahsedilmektedir (bk. Raynaldi, *Ann. eccles.*, T. X, s. 336'da Mansi). Yine de ileride göreceğimiz gibi, hadiseler gerçekte çok farklı idi.

dehşet verici ceset tarlasından geçiyordu. Sultan Mehmed'in bu alçakca icraat karşısında sessiz kalması mümkün değildi[74].

Vlad, Osmanlı ordusunu takip etti, mümkün olduğunca rahatsızlık vermeye çalıştı, ama nihaî bir saldırıya artık cesaret edemiyordu. Aksine ordusunun en küçük bölümü ile Boğdan'a doğru çekildi ve düşmanın Eflak'ta hareketlerinin izlenmesi için yalnızca 6 bin adamını geride bıraktı. Geride bıraktığı adamlar birara cüretkâr davranarak Osmanlılara saldırdılar, ilk anda önemli avantajlar elde ettiler, fakat düşmanın Turahanoğlu Ömer Bey'in emrindeki çok daha üstün sipahileri tarafından dağıtıldılar ve neredeyse tamamen yok edildiler. Ömer Bey, padişaha 2 bin Eflaklı başı getirdi ve karşılığında Teselya sancakbeyiliği ile ödüllendirildi.

Eflak ordusundan kalanlar bir kez daha toplandılar, ama tabii ki hiçbir şey yapamadılar. Eflak'ın tamamı artık Osmanlıların talanlarına açıktı. İnsan, hayvan ve taşınabilir mâl olarak bulabildikleri herşeyi götürdüler. 200 binin üzerinde hayvan, bilhassa atlar ve öküzler, Tuna Nehri'ni geçerken ordunun arkasından getiriliyordu. Sultan Mehmed, askerî kuvvetlerine başka yerlerde, mesela aynı dönemde Midilli'de ve daha önce gördüğümüz gibi, ertesi yıl Bosna'da ihtiyaç duyduğundan burada daha fazla vakit kaybetmek istemiyordu. Yeterli sayıda bir işgal ordusunu emrine verdiği [Mihaloğlu] Ali Bey'i Vlad'ın kardeşi [Güzel] Radul'u, Osmanlı padişahının hâkimiyeti altında ülkenin başına geçirme emriyle Eflak sancakbeyiliğine getirdi ve sonbahar sona ermeden ana kuvvetleriyle acilen Edirne'ye geri döndü.

Radul, bu şartlar altında boyarları kendi tarafına çekmekte zorlanmadı. Vlad'ı terk ve bazı sözlerle tehditlerden sonra Radul'u Osmanlılar tarafından çok geçmeden zaptedilen ülkenin efendisi kabul ettiler[75].

Bu şekilde yalnız bırakılan Vlad, acilen biat ederek ülkesini ve sultanın teveccühünü geri kazanmaya çalıştı, ama Sultan Mehmed onunla artık ilgilenmek istemiyordu ve onu kendi kaderine terketti. "Osmanlıların büyük hükümdarı", diye yazdı Vlad 1462 Kasım'ında Sultan Mehmed'e. "Ben, Eflak Voyvodası, kulun Ioannes, sana ve ülkene karşı işlediğim suçlardan dolayı içten affını dile-

74 Cesetlerle dolu bu alanın detaylı anlatımı için bk. Chalkokondylas, s. 273. Dukas, s. 345'de Hamza Paşa'nın cesedini üzerindeki mor kaftandan tanıdığını bilhassa belirtmektedir.

75 Chalkokondylas, s. 274-275: "Daçyalıların bir kısmı duruyorlar, bir kısmı da Vlad'ı dinliyorlardı. Kardeşinin dönemiydi. Ve o da orduyu biraraya getirerek baştakileri yerle bir etti. Devamında kralın ordusu ülkeye egemen oldu".

rim; teveccühüne sığınarak affetmeni ve sana elçi göndermeme izin vermeni diliyorum. Erdel'in ve Macaristan'ın her karışını tanıyorum. Hünkârımız şayet isterse suçumu affettirmek için sana Erdel'in tamamını verebilirim; Erdel'i bir kez ele geçirdikten sonra, Macaristan'ı kolayca ele geçirebilirsin. Elçilerimiz sana bu hususta daha fazla bilgi vereceklerdir. Hayatım boyunca sâdık kulun olarak kalacağım. Tanrı hükümdarlığını uzun ömürlü eylesin".

Bu yazı, Vlad'ın veziriazamın arabuluculuğuna başvurduğu başka bir yazı ile birlikte Macar ulaklar tarafından yakalandı, dolayısıyla padişahın eline geçmedi. Her yönden sıkışan Vlad, nihayet yıl daha sona ermeden Macar topraklarında sığınacak yer aramak zorunda kaldı. Ne var ki Kral Matyas Macaristan'ı ve Erdel'i Osmanlılara teslim etmeye niyetli olduğuna dair ihanetinden haberdar olduğundan, Vlad'ı hemen yakalattı ve Budin'e esarete gönderdi[76].

Eflak'ın korkulan voyvodası Ioannes Ladislas'ın [Vlad] 1477'de kadar gizemli esaretinin gerçek sebebi bu idi. O tarihe kadar kardeşi Radul, sultanın hâkimiyeti altında yıllık 12 bin duka altını karşılığında Eflak'taki güvensiz gölge hükümdarlığı yürüttü. Serbest bırakıldıktan sonra, Kazıklı Voyvoda Vlad'ı iki yıllığına tekrar ülkesinin dehşeti hâline getiren şartları ileride tekrar ele alacağız. Sonunda insanlık dışı hareketlerinden bıkan kendi kullarının darbeleri altında can verdi.

Şimdilik Sultan Mehmed'in Yunanistan'da, Mora Yarımadası'nda ve Ege Denizi adalarında Bizans hükümdarlığının ve Frenk hükümdarlarının son izlerini de sildiği fetihlerini izlemek üzere bakışlarımızı tekrar güneye çeviriyoruz.

---

76 Daha eski Macar tarihçilerden hiçbiri Voyvoda Vlad'ın esaretinin asıl sebebi hakkında bilgi sahibi değildir. Bonfinius'tan başlayarak, çok çalışkan ve hassas olan Engel'e (*Geschichte der Walachei*, s. 179) kadar hepsi bu esaretin asıl sebebini bulmak için çaba göstermektedirler. Neden? Çünkü hiçbiri bu hususta detaylı bilgi veren kaynaktan haberdar değildiler. Zira Gobellini, *Commentar. Cet.,* L. XI, s. 297'de yalnızca Voyvoda Vlad'ın Sultan Mehmed'e yazdığı yazıyı kelimesi kelimesine aktarmakla kalmayıp, bilhassa şunu da eklemektedir: "Sonunda Macar Kralı Matyas tarafından esir alındı... esir alınışın nedenini tasvir eden mektup –Türklerin imparatoruna yazılı olarak gönderilmiş olacaktı–, engellendi". Kral Matyas, orijinali Bulgarca yazılmış bu mektupları Latince'ye çevirerek Papa II. Pius'a göndermiştir ve böylece Gobellini'nin Vlad daha esaretteyken söylediği şeye geldiler: "Vlad şimdiye kadar hapiste gizlendi" diye eklemektedir. Sultana gönderilen yazı şöyle imzalanmıştı: "Rhotel'de 6 Kasım 1462'de yazıldı". Vlad, aynı yıl sona ermeden muhtemelen Erdel'de Braşov'da esir alındı. Zira orada bulunan ana kilisenin duvarına kazınan kitabede şöyle yazmaktadır: "1462. Kral Matyas, Voyvoda Drakula'yı esir aldı". Büyük eserinde çoğu kez Batı kaynaklarını çok fazla önemsememiş olan Hammer de (II, 66) bu hadiselerden haberdar değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN MEHMED'İN MORA YARIMADASI'NDA BİZANS DESPOTLUKLARININ VE ATİNA DÜKALIĞI'NIN 1460'DA ÇÖKÜŞÜNE VE MİDİLLİ ADASI'NIN 1462'DE İLHAKINA KADAR YUNANİSTAN'DA VE EGE DENİZİ ADALARINDAKİ FETİHLERİ

1) Osmanlıların Bizans Despotluklarının 1460'da çökmesine kadar Mora Yarımadası seferleri

Eski Bizans İmparatorluğu topraklarından hiçbirinde İstanbul'un fethi ve uzun süredir sallantıda olan Bizans tahtının nihaî çöküşü karşısında duyulan korku, Bizans imparatorunun kardeşleri Thomas'ın ve Dimitrios'un, her birisinin Balyabadra'da (Patras) ve Mezistre'de (Mistra) kurdukları küçük karargâhlarında Bizans hükümdarlığının son kalıntılarını kurtarmaya çalıştıkları Mora Yarımadası'nda olduğundan daha büyük değildi. Prensliklerine yalnızca padişahın teveccühü sayesinde sahip olan bu küçük despotlar, kendi aralarında anlaşmazlık hâlinde, sürekli ayrılmaya ve isyana meyilli bir halkla çevrilmiş durumda felaket haberi geldiği anda cesaretlerini öyle kaybettiler ki, ancak yarımadanın soylu Rumlarının kendilerini takip edecekleri İtalya'ya kaçarak kurtulabileceklerine inandılar.

Ancak sâkin kafayla düşündükten sonra, büyük fedakârlıklar da olsa, kendilerini ve kaderlerini bir kez daha iyi bir geleceğe dair umutlara emanet etmeyi uygun gördüler. Böylece Sultan Mehmed'le müzakerelere başladılar ve en

azından bu yönde 100 bin altın tutarında haraç ve her yıl bir kez uygun hediyelerle birlikte İstanbul'a gelip sultana biat etmeleri karşılığında güven içinde olmayan hükümdarlıklarını satın aldılar[1]. Şimdilik ülkenin tiranları olarak kaldılar belki, ama ülkenin hâkimleri değildiler.

Hükümdarlıklarının yarattığı büyük baskı ve Osmanlılara ödenecek haracı bulma zorunluluğu ile daha da artan vergi yükü, halkı uzun süre önce öfkelendirmiş ve onlarda ilk fırsatta kendilerine rahatsızlık veren bu efendilerden kurtulma isteği uyandırmıştı. Buna, halkı oluşturan iki unsurun, Helenler ile Arnavutların ezelden beri birbirlerine düşmanca yaklaşmış olmaları ve ikisinde de mevcut direniş ve özgürlük ruhunun sıkça tekrarlanan düşmanlıklardan dolayı her seferinde yeniden besleniyor olması ekleniyordu.

Yarımadaya ayak bastıkları zamanlardaki gibi, karışmadan, bozulmadan ulusal bağımsızlıklarında ham ve ari bir şekilde kendilerini muhafaza eden savaşçı bir millet olan Arnavutlar, sabit yerleşimlere sahip olmamalarına ve atalarının geleneklerine uygun olarak sürülerini zengin dağ otlaklarında otlatmakla yetinmelerine rağmen, göründüğü kadarıyla daha güçlü, daha kuvvetli olan taraftı[2]. Bizanslı hükümdarlarına karşı hareketi de başlatanlar her zamanki gibi yine onlardı. İki despotun ülkeyi terketmeye niyetli olduklarına dair haberler yayılmaya başlar başlamaz yarımadanın bütün Arnavutları, kendilerine rahatsızlık veren Bizans boyunduruğundan kurtulmak ve mümkünse Mora Yarımadası'nın yönetimini ele geçirmek üzere sanki bir işaret verilmişçesine hep birden ayaklandılar.

Aralarından biri, zeki ve cüretkâr reis Aksak Peter Bua, başlangıçta bu ayaklanmanın ruhu oldu[3]. Soydaşlarına artık bu Bizanslılara itaat etmeyi bırakma ve ödedikleri ağır otlak vergilerinden kurtulma zamanının geldiğini söylüyordu; başlarında bir hükümdar olacaksa, bu kendi aralarından seçilmiş bir Arnavut olmalı idi. Ne var ki bu fırsatı kullanarak bizzat halkının başına geçmekten başka bir niyeti olmayan Aksak Peter Bua'nın hırs dolu niyetleri göründüğü kadarıyla bu noktada başarısız oluyordu. Kesin olan şudur ki böyle bir hükümdarın seçilmesi konusunda herhangi bir anlaşmaya varılamadı ve sonunda halkın içinde her türlü anlaşmazlıkları önlemek için, bağımsızlıkla-

1 Dukas, WLI, 341, Bonn baskısı: "1010'da Mora despotları Dorlarla birlikte buraya ibadet için gelirdi...". Chalkokondylas, s. 215.

2 Chalkokondylas, s. 215: "Bu soy işte yola koyulacak ve asırlık kaderini yok edecek".

3 Chalkokondylas, s. 215: "Sadece bunları yapmadı; iyi kalpli ve sağcı olmayan ve bunlardan başka hiçbir özelliği olmayan Aksak Peter Bua'yı da dava etti ".

rını korumayı başarmış ve şimdi asilerin tarafına geçmiş yeni Helenli arhontlardan birini lider seçmeyi daha uygun gördüler.

Bu arhontların Bizanslı despotlara karşı tutumları, uzunca bir süreden beri düşmanca, geçilmez olduğu kadar dayanılması da mümkün olmayan bir tutumdu. Bilhassa Doğu anlamında tam bir tiran olan Thomas gururlarını kırmak ve mallarına el koymak için en korkunç araçlara başvurduğundan, onun hükümdarlığını kabul etmek istemiyorlardı. En sık kullandığı araç, güvenli bir seyahat sözünde bulunarak, onları Balyabadra'daki kalesine davet etmek; daha sonra verdiği sözü bozmak; onları esir almak, hatta direndikleri takdirde, onlara işkence ettirmek ve korkunç bir şekilde sakatlamaktı[4]. İster Helen olsun, ister Frenk, en itibarlı yerel hükümdarlardan birçoğu yıllardır bu şekilde Balyabadra ve Hlumic (Khlomoutzin) kalelerinin zindanlarında çürüyorlardı.

Bilhassa Mora'da en zengin ve en itibarlı adamlardan biri olan ve [Nikeforos] Lukanes adında başka bir arhont ile ittifak hâlinde eline silahı alıp Thomas'a isyan eden Veligosti (Leondari) Beyi Theodor Bohalis, bu şekilde mallarını, özgürlüklerini, hatta göz nurunu kaybeden talihsizler arasında idi[5]. Daha aşağı bir kökenden gelen, ancak hilekârlığı sayesinde daha Despot [II.] Theodoros zamanlarında zenginlik ve itibar kazanan Lukanes, ezelden beri gerek Helenleri gerekse Arnavutları Bizanslı hükümdarlarına karşı ayaklandırmıştı ve her ikisi arasında büyük bir taraftar topluluğuna sahipti, ama o da Despot Thomas'a esir düşmüştü ve Hlumic zindanlarında serbest kalacağı günü bekliyordu[6].

Despotun Akhaya'nın Centurione hanedanına mensup eniştesi Zacharias da Lukanes ile aynı kaderi paylaşıyordu. Babası, 1445'de II. Murad yönetimindeki Osmanlı akını sırasında bağımsızlığını tekrar kazanmaya çalışmıştı; ancak dikkatsizce davranarak Balyabadra'da tuzağa düşen oğlu, ağır bir esaret ve ülkesinin kaybı ile bunun bedelini ödemek zorunda kalıyordu[7].

---

4 Theodoro Spandugino Cantacuscino, *Commentari della origine de' Principi Turchi* (*Türk Hükümdarlarının Kökenine İlişkin Açımlamalar*), Floransa 1551, L. I, s. 41. Bu ender kitap, Sansovino, Venedik 1583 tarihli baskısındaki Türk yazıları koleksiyonunda bulunmaktadır.

5 Chalkokondylas, s. 216. Cantacuscino, L. I., s. 41: "İzin belgesiyle, büyük saygınlığa sahip ve tüm Mora'nın en önde gelen şahsiyeti olan Theodor Bohalis'i de almıştı". Onu "Bokhalis Leontaris arhon" diye adlandıran Chalkokondylas hadiseyi tabii ki farklı anlatmakta ve esir alınmasını doğrudan Bohalis'in isyanına bağlamaktadır.

6 Chalkokondylas, s. 216.

7 *Aynı eser*, s. 216; Cantacuscino, s. 41.

Eski ve ünlü Kantakuzenos hanedanına mensup olup, bağımsız hükümdar olarak Manya dağlık bölgesinde hüküm süren Manuel Kantakuzenos, hepsinden daha akıllı ve talihli çıktı. Thomas, Manuel'e de defalarca ve bir sürü güzel sözle seyahat güvencesi içinde Balyabadra'daki saraya gelmesini teklif etmişti. Ne var ki söz konusunun kendisi ve ülkesi olduğunun farkında bulunduğundan bu gibi sadâkatsiz davetlere asla riayet etmeyerek, aksine herhangi bir sıkıntı karşısında bu Bizanslılara gerekirse silahlarla cevap vermek üzere, yönetimden hoşnut olmayan Arnavutlarla iyi ilişkiler içine girmişti[8].

Bu yüzden Arnavutlar, 1454 ilkbaharında meydana gelen isyanda bakışlarını Manuel'e çevirmişler ve umutlarını ona bağlamışlardı. Hem kendinin, hem de eşinin Arnavut isimler almaları şartıyla Manuel'i lider seçtiler. Manuel'in adı bundan böyle Ghin Kantakuzenos, eşinin adı da Maria değil Cuchia olacaktı[9]. Manuel bunu tabii ki, hemen kabul etti ve Aksak Peter Bua sahneden tamamen yok olurken, büyük bir hızla her yere yayılan isyanın başına geçti.

Arnavutlar, yarımadanın her yerinde despotun tarafında bulunan Rumların sürülerine saldırdılar; insanları ve hayvanları alıp götürdüler; köyleri ve açık pazar yerlerini talan ettiler; hatta güçlü surlara sahip ama savunması zayıf, tahkim edilmiş yerlere saldırmaya cesaret ettiler. Hlumic Kalesi, kazanılması kolay korkak Bizanslı komutanı tarafından da ilk saldırıda zindanlardaki bütün esirleri ile birlikte teslim edildi. Bilhassa Zacharias Centurione ve Arhont [Nikeforos] Lukanes başta olmak üzere, esirler tabii ki derhal kurtarıcılarının tarafına geçtiler ve onları mümkün olduğunca desteklediler.

Bunun üzerine göründüğü kadarıyla isyanı bastırmak için hiçbir harekette bulunmayan her iki despot, aynı anda başkentlerinde kuşatmaya alındılar: Thomas Balyabadra'da ve Dimitrios Mezistre'de. Arnavutların yalnızca hücum araçları ve kuşatma topları eksikti; aksi hâlde her iki kaleyi hükümdarları ile birlikte hiç şüphesiz ele geçirirlerdi. Dolayısıyla burada hiçbir başarı elde ede-

---

8 Cantacuscino, s. 41: "O da, başka bir soylu kişiydi, Efendi Manuel Kantakuzenos'tu, Georgios'un oğlu, Sokhatai lakabıyla anılıyordu ve tüm Manya kolunda hüküm sürüyordu; şanı ve soylu kanı açısından Yunan halkı arasında ona eş tutulabilecek çok az kişi vardır. O da, adı geçen Despot Thomas tarafından izin belgesiyle çağrıldı ama o, bilge ve tedbirli bir kişi olarak gitmek istemedi, ona yüreklilikle karşı koydu çünkü Thomas onunla birlikte devleti de elinden almayı önermişti. Bundan dolayı, birçok soylu Rum ve *signore* [derebeyi?] hükmü altında kötü muamele gören çok sayıda Arnavutla anlaştı".

9 *Aynı yer*: "Onlar Arnavut adları".

memelerine, hatta bazı kayıplar vermelerine rağmen, yarımadanın fethini tamamladıklarını düşünüyorlardı ki, birkaç şehri kendisine bırakmaları, her yıl haraç ödemeleri ve orduya asker göndermeleri karşılığında yarımadayı kendilerine bırakması talebiyle Sultan Mehmed'e başvurdular. Sultan Mehmed bu taleplerini yerine getirmiş olsaydı, despotların hükümdarlığı daha o dönemlerde sona ermiş ve yerine bir Arnavut yönetimi geçmiş olurdu[10].

Balyabadra ve Mezistre dışında artık tek bir karış toprakları bile kalmamış olan despotlar da bu arada güçlü sultanın yardımını talep etmişlerdi. Dimitrios'un bu zorlu misyonu üstlenen eniştesi [Matheos] Asanes, Sultan Mehmed'i Arnavut asilerin tarafını tutmaktansa despotlardan yana olmasının kendisine daha fazla avantaj sağlayacağına ikna etmeyi başarmıştı. Dolayısıyla Teselya Beyi Turahan'a bir kez daha derhal silahlı müdahalede bulunmak üzere, stratejik şartlarını önceki seferleri sayesinde herkesten iyi bildiği Mora Yarımadası'na doğru yola çıkma emri verildi.

Turahan Bey, yıl daha sona ermeden, Aralık 1454'de oraya vardı[11]. Gelişi, Arnavutları korkuttuysa da hemen boyun eğmelerini sağlamadı. Dağlara geri çekildiler ve burada, emniyete almak üzere kadınlarını ve çocuklarını da getirdikleri birkaç dağ kalesine yerleştiler. Yaşlı ve çok tecrübeli bir adam olan Turahan Bey, aradaki anlaşmazlığı bu sefer silah zorunun yanında mümkünse iyi niyetli bir uzlaşmayla ortadan kaldırmak istedi. Bu yüzden Arnavutları takip etmeden önce bilhassa despotları o güne kadarki davranışları hakkında sorguya çekti.

"Siz Rumların da" diyordu, "bizimle birlikte sefere gelmesi gerekiyor; sizden ayrılan tebaanız, bizi gördükleri zamandan ziyade yalnızca sizi gördüklerinde tekrar itaat edecektir; böyle herşey daha iyi olacaktır. Bunun dışında sizi ciddi bir biçimde tebaanıza eskisi gibi davranmamanız hususunda uyarıyorum. İyileri ödüllendirin ve kötülere karşı sert olun. Tüm yapmanız gereken bu. İyileri bir kez kendi tarafınıza çektiniz mi, kötülerin karşısına daha sert çıkabilirsiniz. Kötü yönetiminizin sizi nereye götürdüğünü ve gelecekte nereye götürebileceğini geçmiş size göstermiştir. Tüm tebaanızı kendinize düşman ettiniz; padişah efendimiz size şimdi kucak açmamış ve ülkenizi size geri ver-

10 Chalkokondylas, s. 217: "...sadece vermez aynı zamanda Mora'nın tüm malvarlığını da Arnavutlara hediye eder".

11 Sfrancis, L. IV, 14, 383, Bonn baskısında bu zamanı kesin olarak belirtmektedir, ama bu seferin komutanı olarak Turahan Bey'i değil oğlu Ömer'i anmaktadır ki, bu muhtemelen daha sonraki hadiselerle karıştırmasından kaynaklanmaktadır.

memiş olsaydı hiç kurtuluşunuz yoktu. Şimdiye kadar yürüttüğünüz yönetimin tam tersi bir yönetim sistemi uygulamak zorundasınız. Evde oturup hadiseleri kendi gidişatına bırakmamanızı, aksine asilere gerekirse amansız bir sertlikle gördüğünüz her yerde boyun eğdirmeye çalışmanızı bir kez daha tavsiye ediyorum. İki devlet kuralı Osmanlıların böylesine büyük bir güce erişmelerini sağlamıştır: İlki, kötüleri her seferinde zamanında cezalandırması ve ikincisi, iyileri ödüllendirerek kendisine bağlamış olmasıdır. Zayıflıktan dolayı kötüleri hemen cezalandıramadığınız takdirde, onları o anda affetmek zorunda kalırsınız belki, ama güce eriştiğiniz anda onların hemen cezasını vermek zorundasınız"[12].

Gücü ve aklı karşısında utanç içine düştükleri bir barbarın ağzından dökülen bu bilgece sözler, talihsiz despotlar üzerinde derin bir etki bıraktı. Dimitrios, Turahan Bey'in talebi üzerine hemen elindeki az sayıda askerî birlikle hiç vakit kaybetmeden Arnavutlar tarafından kulelerle ve surlarla tahkim edilmiş Bordonia dağ geçitlerine doğru yola çıkan Osmanlı ordusuna katıldı[13]. Surlara ilk gün başarısız bir saldırıda bulundular. Ancak ikinci gün suru nihayet aşmayı başardıklarında, Arnavutlar çoktan kendilerine ulaşmaları mümkün olmayan daha yüksekteki dağların vadilerine çekilmişlerdi. Yine de kaçış sırasında kendilerini takip eden Osmanlılar tarafından, çoğunlukla kadınlar ve savunmasız erkekler olmak üzere, yaklaşık 10 bin kadarı esir alınarak köleliğe taşındı.

Bu arada Thomas da elindeki askerî birliklerle orduya katılmıştı. Ne var ki isyan Bordonia surlarının düşürülmesi ile neredeyse bastırılmış gibi idi. Zacharias Centurione'nin yönetimi altında Arnavut asilerin bir kısmının hâlâ tutunmaya çalıştığı Aetos adındaki küçük şehir Osmanlıların yaklaşması üzerine hiç direnmeden teslim oldu ve 1000 köle, yük hayvanları ve tüm silahları teslim etmeleri karşılığında istedikleri affi elde ettiler. Tüm diğer Arnavut boyları bunun üzerine gönüllü olarak teslim olmaya hazır olduklarını bildirdiler;

12 Chalkokondylas, s. 217'de bu konuşmayı belki biraz süsleyerek, ama yine de bütün olarak gerçek ve özgün bir hâlde aktarmaktadır.

13 *Aynı eser*, s. 218'de, "Vorvotian ülkesinden" geldikleri yazmaktadır. Fallmerayer, *Geschichte der Halbinsel Morea*, II, s. 363'de ve bu hadiseler hakkında bugünlerde araştırmalarında bu eseri kullanan G. Finlay, *The history of Greece from its conquest by the crusaders to its conquest by the Turcs*, Londra 1851, s. 303'te belirtildiği gibi, tek bir "dağ kalesi"nden değil, aksine yalnızca Chalkokondylas'ın muhtemelen adını saptırdığı, bir duvarla çevrili dağlık bir bölgeden bahsedilmektedir.

karşılığında zaptettikleri yerlerin ve ele geçirdikleri atlarla diğer hayvanların kendilerine bırakılmasını istiyorlardı. Despotlar, bu mağlubiyetten dolayı Arnavutların artık korkmalarına gerek kalmayacak kadar zayıf düştüklerini düşündükleri için, sırf huzuru sağlamak amacıyla Turahan Bey'in tavsiyesi üzerine bu şartları kabul ettiler.

Bu defa gerçekten yalnızca iyi niyetli arabulucu rolünü oynamış olan ve yarımadada herhangi bir fethi düşünmeyen Turahan Bey, bunun üzerine hemen Teselya'ya geri döndü. Geri dönmeden önce despotlarla bir kez daha biraraya geldiğinde kendilerine verdiği tavsiyeleri hatırlattı. "Bilhassa" diye ekledi, "kendi aranızda birlik içinde olun, o zaman herşey iyi olacak; bunu yapmadığınız takdirde, aksi olacaktır; özellikle tebaanızın sizi küçük görmesine izin vermeyin, aksine kötülüğü daha başlamadan suçluları sert bir biçimde cezalandırarak bastırın; bir kötülük, başlangıçta çok küçük de görünse, göz yumulduğu takdirde o denli büyüyebilir ve sonunda artık üstesinden gelinemez hâle gelir"[14].

Turahan Bey, bu iyi niyetli uyarı ile şimdilik Mora Yarımadası'nı ve despotlarını kendi kaderleri ile baş başa bıraktı. Ne var ki tavsiyeleri verimsiz bir toprağa düşmüştü ve kötü meyve verdi. Zira sırtını yarımadaya döner dönmez, yıllardır birbirlerini kökleşmiş bir nefretle, Cantacuscino'nun ifadesiyle diğerinin kalbini yerinden sökecek ve çiğ çiğ yiyecek şekilde[15] takip eden despotlar arasındaki kardeş kavgası her zamankinden daha sert bir şekilde yeniden baş gösterdi. Anlaşmazlık ateşi, bilhassa hükmetme hırsıyla yanıp tutuşan ve hayal kırıklığına uğramış arhont hanedanları arasında yeterince hareket alanı bulan Bizans entrika sistemi sayesinde daha da körükleniyordu. Arhontlar, kardeş despotları birbirlerine karşı gittikçe daha fazla kışkırtırken ve en azından görünüşe göre, bir seferinde birinin bir başka sefere diğerinin yanında yer alırken, aslında tek niyetleri Mora Yarımadası'nın bir kez içine düştüğü karışık durumlardan kendileri için en iyi avantajları sağlamaktı.

---

14 Chalkokondylas, s. 218-219. Adı geçen iki yazar, Fallmerayer ve Finlay, aynı eserlerinde Moralı Arnavutların 1454'deki isyanlarını, soydaşlarının asıl Arnavutluk'ta İskender Bey yönetiminde yaptıkları isyanla ilintili hâle getirmektedirler. Ne var ki kaynaklarda bunu destekleyecek bilgiler yoktur ve her iki tarafta tamamen farklı şartların ve amaçların farklı motifler gerektirdiği ise kesindir.

15 Cantacuscino, L. I, s. 29: "Dimitrios ile kardeşi Thomas arasında öyle bir anlaşmazlık vardı ki, biri diğerinin kalbini yiyebilirdi".

Yukarıda adı geçen ve esaretinden dolayı kalbinde hâlâ bir öfke taşıyan Arhont Lukanes, yine gizlice despot hükümdarlığının yıkılması için planlar yapan hoşnutsuzların ve hırslıların başında bulunuyordu. Bir dizi yerel ve Bizanslı Rum'u, hatta kendi boyları arasında çok etkili olan bazı Arnavutları kendi tarafına çekmesi zor olmamıştı. Bu despotlara niçin ihtiyaçları olsundu ki; kendi kendilerini çok daha iyi yönetebilirlerdi, diyordu. Lukanes, ayrıca Dimitrios'un Gördüs (Korint) valisi olarak Mora Yarımadası'nın kuzeydeki büyük bir bölümünde hüküm süren eniştesi [Matheos] Asanes'i de komplo planları için kazanmaya çalıştı. Ne var ki Asanes bu hususta hiçbir şey bilmek istemiyordu ve planlanan ayaklanmaya katılmayı şiddetle reddetti.

Hadiseler bu arada gerek Rumların, gerekse Arnavutların vergileri ödemeyi reddetmesine sebep olacak şekilde gelişmişti; ancak topraklar her iki halk arasında aynı paylarda bölündüğü takdirde vergileri tekrar ödemeye başlayacaklarını beyan ediyorlardı. Bu itaatsizliğin despotlar açısından yarattığı en büyük etki, Osmanlı'ya 12 bin duka altını tutarında olduğu söylenen[16] yıllık haracı ödeyemez duruma düşmeleri oldu. Osmanlı padişahı bu yüzden tabii ki despotlara kızdı ama bu durum birara kendisi ile haklarının ve özgürlüklerinin korunması için gizlice irtibata geçen asi arhontlara kulak vermesini kolaylaştırdı.

Arabuluculuğu Osmanlı ağalarından Hasan Bey yapıyordu. Bilhassa adı geçen ve kısmen eski ünlü Sfantez, Sofianos, Laskaris, vs. hanedanlarına mensup 12 soylu arhont, Hasan Bey aracılığıyla kendilerini ve ailelerini Osmanlı padişahının merhametine bırakarak, kendisine tâbi olmak için izin istediler ve karşılığında yalnızca kendileri ve aileleri için koruma talep ettiler. Sultan Mehmed, bu talebi o dönemlerde yazılmış olması gereken ve orijinal Yunanca metni muhafaza edilen bir belgeyle kabul etti. Bu belgede şöyle deniyordu: "Biz Müslümanların inandığı Peygamber Efendimiz, yedi Kur'anımız ve 124 bin Peygamberimiz ve belimdeki kılıcım ve hükümdar babamın ruhu adına işlerinize ve başlarınıza, çocuklarınıza ve bütün mallarınıza halel getirmeyeceğime, aksine sizi eskisinden daha iyi bir duruma gelmeniz için rahat bırakacağıma ant içerim"[17].

16 Chalkokondylas, s. 219.

17 Bu dikkate değer belge ilk kez Hammer, II, 543'te Kraliyet Arşivi'nden alınarak aktarılmıştır. "İstanbul, 26 Aralık" diye imzalanmıştır. Yıl belirtilmemiştir. Büyük bir ihtimalle 1456'ya aittir.

Despotların sıkıntısı bu karanlık şartlar altında gün geçtikçe artıyordu. Despotlar, üç yıldır Osmanlı hükümdarına karşı haraç yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdi ki, 1457'de Osmanlı padişahının kendilerine gönderdiği korkunç bir haber, bu yüzden onları nelerin beklediğini haber veriyordu. "Beni hor gördüğünüzü ve akdedilen antlaşmaları yerine getirmeye niyetli olmadığınızı anladığım bu anda, bana gönüllü olarak nasıl 10 bin altın ödemeye söz verebildiniz; seçiminizi yapın: Ya bana ödemeniz gereken haracı ödersiniz ve aramızda barış olur ya da acilen ülkeden ayrılın ve topraklarınızın yönetimini bana bırakın"[18].

Ne var ki haracı yine ödemediler. Sultan Mehmed bunun üzerine despotların en azından aralarında iyi geçinmelerini ve yarımadada barışı ve huzuru tekrar sağlamalarını istedi. Aksi takdirde bizzat oraya gelecek ve bu hayırsız durumu silah zoruyla sona erdirecekti. Uyarısı başarısız olduğundan, Sultan Mehmed bu tehdidini ertesi yıl Macaristan seferi sona erer ermez gerçeğe dönüştürdü. Mahmud Paşa'yı bir gözcü kıtasıyla Tuna Nehri'nde bıraktı ve Anadolu ile Rumeli'den toplanan ana ordunun başına geçerek, 1458 Mayıs'ında bizzat Mora Yarımadası'na doğru yola çıkacaktı[19].

Mora'da ciddi bir direniş mümkün değildi. İsthmus Derbendi'nin yıkılmış surlarında akın eden Osmanlıları durdurmaya çalışmadılar bile. Aynı şekilde karşılarına hiçbir yerde açık arazide muharebeye cesaret edebilecek bir ordu çıkmadı. Burada ortak ulusal bir menfaat, kararlı ortak bir lider yoktu. Yalnızca savunmasız halkın sığındığı tahkim edilmiş şehirler kendilerini tek başlarına mümkün olduğunca savunuyorlardı. Sultan Mehmed, yeterince akıllı davranarak, kuvvetlerini daha başlangıçta Gördüs'ün güçlü surları ve alınması zor dağ kalesi önlerinde boşuna tüketmek istemiyordu. Dolayısıyla Anadolu birliklerinin yalnızca bir kısmını erzak temini iyi olmayan şehri aç bırakmak üzere kuşatma kıtaları olarak burada bıraktı ve vakit kaybetmeden yarımadanın iç kısımlarına doğru ilerledi.

İlk saldırıya eski Phlious bölgesinde Arnavutlar tarafından savunulan bir dağ şehri olan Tarsos maruz kaldı. Kısa bir direnişten sonra ele geçirildi ve galibin merhametini 300 gençten oluşan haracı vererek ve bir Osmanlı yöneti-

18 Dukas, XLV, 339, Bonn baskısı.

19 Chalkokondylas, X. cildin başında, s. 235-242, 1458 tarihli bu sefer için ana kaynaktır. Yine de bilhassa eski ve yeni yer isimlerinin defalarca birbirine katılması ve karıştırılması yüzünden birçok husus karanlıkta ve anlaşılmaz kalmaktadır. Dukas, s. 340 ve Sfrancis, s. 387 ve devamında sadece kısa notlar vermektedirler.

ciyi kabul ederek satın aldı. Söylendiği üzere, çok yükseklerde bulunan ve iyi tahkim edilmiş olan ancak adı bilinmeyen başka bir şehir [Phlious], surların dışında bulunan tek su kaynağının kesilmesi ile teslim olmaya zorlandı. Rumlardan ve Arnavutlardan oluşan muhafız kıtası, sonuna kadar direnmek istedi ve ekmek yapımı sırasında suyun yerine kesilen hayvanların kanını kullanmaya çalıştı; yine de sonunda teslimiyet için müzakerelere oturmak zorunda kaldılar; müzakereler sürerken, yeniçeriler surların savunulmayan bir yerini keşfettiler, buradan girerek şehri yağmaladılar ve neredeyse halkın tamamını öldürdüler. Yeniçeriler tarafından taarruzla alınan Akova (Akribe) da aynı kadere maruz kaldı. Roupele, kendini iki gün boyunca öyle iyi savundu ki, Sultan Mehmed tam geri çekilme emrini verecekken, sultanın daha sonra intikam almasından korkan şehir halkı gönüllü olarak teslim olmayı teklif ettiler. Şehir bunun üzerine esirgendi, ama halkın tamamı kadınlarla ve çocuklarla birlikte güvenli bir kortej eşliğinde İstanbul'a göç etmek zorunda kaldı. Yalnızca Tarsos'ta gitmelerine izin verilen, ancak verdikleri söze rağmen tekrar silahlarına sarılan 20 Arnavut, Osmanlı padişahının sert adaletini hissetmek zorunda kaldı. Demir bozdoğanlarla kollarını ve bacaklarını sakatladı.

Sefer buradan güneye yöneldi. Burada, eski Mantinea bölgesinde, önce Vlakherna (Pazanike) adında bir dağ kalesine saldırıldı. Yine Arnavutlardan oluşan muhafız kıtaları kalenin arkasında bulunan bir uçurumdan güvenli bir şekilde kaçmayı başardıklarından, 1454'de gerçekleşen Arnavut isyanının başı olup akıllı bir Rum olarak Osmanlıların yarımadaya gelişlerinden hemen sonra padişahın karargâhına gelen ve arabuluculuk görevini üstlenmeyi teklif eden Manuel Kantakuzenos bile teslim olmalarını sağlayamadı. Ne var ki Sultan Mehmed, ikili oynadığına ve muhafız kıtasına el altından dayanmalarını söylediğine inanarak, Kantakuzenos'u hiçbir açıklama yapmadan karargâhtan kovdu.

Yarımadanın iç kesimlerinde şimdilik son teşebbüs, bugün Tripolis yakınlarında eski Tegea Ovası'ndaki Muhlion'un (Muchli) kuşatılması idi. Zira Sultan Mehmed, muhtemelen erzak temini gittikçe zorlaştığından, güneydeki dağlık bölgelere daha fazla ilerlemeyi ve bilhassa Dimitrios'un sığındığı Benefşe'ye (Malvesia/Monemvasia) ve Thomas'ın kendisine bir sığınak bulduğu Manya dağlık bölgesine saldırmayı uygun bulmadı. Bu yüzden Dimitrios Asanes'in hüküm sürdüğü Muhlion bilhassa suyunun kesilmesi yüzünden teslime zorlandıktan sonra, Sultan Mehmed Temmuz'da askerî kuvvetlerinin ta-

mamıyla yarımadanın anahtarı olan Gördüs'e saldırmayı denemek üzere tekrar kuzeye yöneldi[20].

Kalenin komutanı Matheos Asanes, Venediklilerin yardımıyla sıkıntı içinde bulunan muhafız kıtalarına denizden, bilhassa Kenchreai Limanı'ndan yardım getirebildiğinden, bu yer hâlâ tutunmayı başarmıştı. Ne var ki Sultan Mehmed bu önemli noktayı ele geçirmeye tabii ki çok büyük bir değer veriyordu; bu yeri ele geçirmeden yarımadadan ayrılmak istemiyordu. Bu yüzden taarruz için son hazırlıklarını yaparken, bilhassa bunun için gerekli büyük çaplı toplar döktürmekte ve tonlarca kilo ağırlığındaki taş gülleler eski Gördüs'ün mermer kalıntılarından kesilmekteydi. Yine de şehri gönüllü olarak teslim olmaya ikna etmek için herşeyi denemek istiyordu.

Bu yüzden Asanes'e özel bir elçi heyeti aracılığıyla yeri teslim etmesi hâlinde kendisi ve halkı için Osmanlı İmparatorluğu'nun istedikleri herhangi bir yerine yerleşebileceklerine dair teklifte bulundu; aksi hâlde sultanın öfkesini en sert biçimi ile hissedecek ve kendi insanlarıyla birlikte yok olacaktı. Asanes, bu teklifi kabul etmeyecek kadar gururluydu ve surlarının gücüyle insanlarının yiğitliğine güveniyordu. Osmanlıların büyük hükümdarının gücünü biliyorlardı, diye cevap verdi Asanes; ancak bunun gibi bir kaleyi henüz eline geçirememişti; zira kale surlarının gücü eşsizdi; kale üç kat surlarla çevrilmişti ve kaleye sadece tek bir yoldan ulaşılabiliyordu; savunmasını boşuna üstlenmemişlerdi; savaşmadan buradan ayrılmak yerine, savunma sırasında yok olmayı yeğliyorlardı.

Sultan Mehmed bunun üzerine hemen topları ateşledi. Zayıf dış surlar birkaç gün içinde yıkıldı. Asanes, başarılı bir taarruzda bulundu ve daha güçlü ikinci surların arkasına çekildi. Ne var ki ikinci surlar da devasa taş gülleleri ile birkaç yerinden birden sarsıldılar. Buna ciddi bir erzak eksikliği ve bundan da kötüsü şehrin piskoposunun ihaneti eklendi. Asanes sözleriyle ve örnek olmaya çalışarak halkın cesaretini muhafaza etmek için çaba gösterirken, bu hain, şehirdeki üst sınıflarla anlaşma hâlinde, Osmanlı sultanını gizlice şehirde gitgide artan sıkıntılardan haberdar etti. Sultan Mehmed bunun üzerine şehrin teslim

---

20 Hammer, II, 36, Gördüs kuşatması tarihinin tamamını, anlamsız bir şekilde, Muhlion'a bağlamakla çok büyük bir yanlışlığa düşmüştür. Bu yanlışlık, Hammer'in burada tek kaynak olarak kullanıldığı Chalkokondylas'ın (s. 238) Latince tercümesinde orijinalin büyük bir parçasının boş bırakıldığından olabilir. Yalnızca Bizanslıların oldukça eksik ve kimi zaman çok yanlış Latince tercümelerini kullanmanın ne kadar yanlış olduğuna dair yeni bir örnek daha.

edilmesine dair talebini bir kez daha yeniledi. Çok az insan bunun üzerine sonuna kadar direnmek istedi ve böyle bir utancı yaşamaktansa onurlu bir şekilde yok olmayı yeğliyordu. Çoğunluk teslim olmaktan yana idi; hatta mümkünse daha iyi şartlar elde edebilmek için Asanes şahsen [Nikeforos] Lukanes ile birlikte Osmanlı sultanının karargâhına gitmek zorunda kaldı.

Hâlbuki Sultan Mehmed'in talepleri, beklenebileceği gibi, az değildi. Yalnızca içinden geçtiği toprakların değil, ayrıca Balyabadra'nın, civarı ile birlikte Kalavrita'nın, hatta Bizans tahtına geçmeden önce Despot Konstantin'e [İmparator XI. Konstantin Paleologos] ait bütün toprakların kendisine bırakılmasını ve despotların elinde kalan topraklar için yıllık 500 strater, ki bu muhtemelen 250 kilo altın etmektedir, ödemesini talep ediyordu; bu şartları kabul etmedikleri takdirde bundan sonra da silahlar konuşacaktı.

Asanes, despotlara Fatih'in taleplerini bildirmek üzere, bu sırada ulaştıkları Tripolis'e (Tripolitza) şahsen gitti. Tabii ki bu talepleri reddetmeleri mümkün değildi. Bu şekilde ülkenin en azından bir kısmını kurtarabildiklerine seviniyorlardı. Belirtilen şartlar dahilinde derhal bir barış antlaşması imzalandı ve yemin altına alındı. Despot Thomas, Lazaros adındaki yüksek rütbeli memurlarından birini derhal Sultan Mehmed'in talep ettiği bütün şehirleri ve bölgeleri teslim etmekle görevlendirdi. Gördüs 6 Ağustos'ta teslim edildi ve buraya da, teslim edilen bütün diğer şehirlerde olduğu gibi, yeniçerilerden oluşan bir Osmanlı muhafız kıtası yerleştirildi. Turahan Bey'in oğlu Ömer, Osmanlı sancakbeyi olarak Mora Yarımadası'nda kalırken, Dimitrios'un kızının haremine verilmesini de şart koşan Sultan Mehmed, ordusunu hızlı bir yürüyüşle Teselya ve Makedonya üzerinden İstanbul'a geri götürdü.

Böylece 1458'de Mora Yarımadası'nın kuzey kısmının en iyi bölümü, bilhassa Balyabadra, Kalavrita ve Gördüs gibi önemli şehirleri barındıran Akhaya, Osmanlı'nın eline geçti ki, Srfancis'e göre, insan bedeni için başı ne ise yarımada için de buranın anlamı o idi[21]. Tabii ki Osmanlı sultanının yarımadada gücü ve nüfûzu ne denli genişliyorsa, despotların mülkleri de o denli azalıyordu. Ellerinde kalan az sayıda toprakları, bütün örgünün tamamen çözülmüşlüğünde, devasa adımlarla çöküşe doğru yol alan mevcut düzenin bozulmuşluğu ve araçlarının tamamen çaresizliği altında sürekli olarak kurtar-

21 Sfrancis, s. 387'de bazı noktalarda Chalkokondylas'ı tamamlamaktadır ve bilhassa tarihler konusunda çok hassastır: "Ve tanımadılar. Gördüs'ü verdikten sonra gövdenin başı gibi bu şehir de Mora'nın başı idi" diyor Gördüs hakkında.

maları mümkün değildi. Bu küçük despotlukların yok oluşu, dünya tarihinde eşi benzeri bir daha görülmemiş çaresizlik içinde bir mücadele, bir kendini yok etme savaşı, bir daha başka bir ülkenin asla başına gelmemiş kaçınılmaz bir felaketti.

Thomas, güçsüzlüğüne bakmaksızın, cüretkârlığından ve kibrinden dolayı hemen ilk aylarda tekrar Osmanlı padişahına verdiği sözden dönerken, aynı zamanda her zamankinden daha sert bir biçimde ortaya çıkan kardeş kavgası talihsiz ülkeyi tam bir sefalete ve felakete sürükledi. Bu gibi tesellisiz zamanlarda daimî bir lanet gibi, çökmekte olan ülkelerin ve hanedanların üzerinde gezinen kötü ruhlar vardır. Bu üzücü rolü Mora Yarımadası'nda, her bir taşın görkemli bir geçmişi hatırlattığı bu klasik ülkede o dönemlerde, göründüğü kadarıyla adı defalarca geçen Lakedemonya Arhontu Nikeforos Lukanes üstlenecekti. Bu hırslı ve huzursuz –Srfancis'e göre Mora'nın felaketi[22] olan– adam, zayıf karakterli Thomas'ın hükümdarlık hırsını, kendinin büyük işler için doğmuş olduğu çılgınlığına inanmasını ve bir taraftan Osmanlıların yarımadadan kovulmasına dair hayaller kurarken, diğer taraftan kardeşi Dimitrios'un topraklarını da silah zoruyla ele geçirmek istemesini sağlayacak şekilde tahrik etmesini bildi.

1459 Şubat'ında Thomas ve Lukanes, Osmanlıların yönetimi altında bulunan şehirlere cüretkâr bir saldırı gerçekleştirdiler. Thomas, saldırmak için Balyabadra'yı seçerken, Lukanes sözde hainlerle irtibat hâlinde olduğu Gördüs'ü ele geçirmek istiyordu. Bu yeri bir kez ele geçirdiler mi, Osmanlı bölgesinin kalan kısmını da kolayca ele geçirebileceklerine garanti veriyordu. Ne var ki her iki tarafta da saldırılar başarısız oldu. Buna karşılık Kalavrita'nın zayıf muhafız kıtaları gerçekten de kaçırıldılar ve şehir tekrar despotun birlikleri tarafından zaptedildi. Ayaklanma bu raddelere geldikten sonra artık durmak mümkün değildi. Bu yüzden halkın tamamı, Rumlar ve Arnavutlar, silah altına çağrıldılar. Ancak yapılacak taarruz öncelikle Osmanlılara değil, ilk panikte eniştesi Matheos Asanes aracılığıyla yardım için Osmanlı padişahına başvuran talihsiz Dimitrios'a yönelik olacaktı.

İsyan kısa sürede korkunç bir karışıklığa dönüştü; çok geçmeden her yer alevler ve ateşler içinde idi. Dimitrios'a ait bazı şehirler, Karytaina, St. George, Bordonia, Kastritsa ve diğerleri, burada hüküm süren arhontlar tarafından ayaklandırılarak Dimitrios'tan tamamen ayrıldılar, ama Thomas'la

22 Sfrancis, s. 389: "Lukanes Nikeforos Mora'nın bozguncusu olarak da adlandırılabilir".

da herhangi bir ilişki içine girmeyip aksine genel karışıklıklar içinde kendi bağımsızlıklarını kazanmak istiyorlardı. Kalamata, Zarnata, Chinsterna gibi kimi şehirler, hatta Messina Körfezi'ndeki bölgenin tamamıyla Manya dağlık bölgesinin bir bölümü kısmen ihanet, kısmen silah zoruyla Despot Thomas'ın eline geçti.

Nihayet biraz daha tembel olan Dimitrios da kendini toparladı. Komutanları Georgios Paleologos ve Manuel Bohalis aracılığıyla o dönemlerde Thomas'ın başkenti olan Veligosti'ye, Akova'ya ve birkaç komşu şehre saldırdı, ama Thomas bu yerleri kuşatmadan kurtarmak üzere derhal buraya geldiği için hiçbir şey başaramadan tekrar geri dönmek zorunda kaldı ve kaçarken ülkenin o dönemlerde asıl laneti olan asi Arnavutların saldırısına maruz kaldı ve sert muamele gördü.

Zira bu Arnavutlar, eşkiya olarak büyük kalabalıklar hâlinde her yeri soyarak ve talan ederek dağlarda ve bayırlarda geziniyorlardı; bir o despotun, bir bu despotun yanında yer alıyorlardı; hatta menfaatleri nasıl gerektiriyorsa, her gün efendilerini ve liderlerini değiştiriyorlardı; köylere ve şehirlere saldırıyorlar, savunmasız Helen halkı üzerinde en korkunç suçları işliyorlardı. Arnavutlar bilhassa yarımadanın güneyinde korkunç hareketlerde bulunurken, kuzeydeki eyaletler de, Balyabadra, Gördüs ve Muhlion'un sıkça akına çıkan, ulaşabildikleri yere kadar her yeri talan eden ve bulabildikleri bütün canlı varlıkları ya öldüren ya da yanlarında götüren Osmanlı muhafız kıtaları tarafından sıkıştırılıyorlardı[23].

Bu talihsiz ülkenin üzerindeki acı ve sefaletin yükü artık son haddine ulaşmış gibi görünüyordu ki, kuzeyden yeni bir Osmanlı akını baş gösterdi. Aynı dönemlerde Üsküp'te Macaristan ve Sırbistan seferine çıkacak ordunun yanında bulunan Sultan Mehmed, Dimitrios'un ulakları aracılığıyla Thomas'ın isyanından ve yarımadadaki ayaklanmalardan haberdar olur olmaz, büyük bir öfkeye kapılarak Teselya Beyi [Şahincibaşı/Zenevisi] Hamza Paşa'ya Atolya paşası ile birlikte mevcut bütün askerî kuvvetlerin başına geçip yarımadaya doğru yola çıkmasını ve suçluları cezalandırmasını emretti. Aralarında en suçlu kişi olarak bizzat Mora Sancakbeyi [Turahanoğlu] Ömer Bey'i görüyordu. Zira bazı kişilerin inanmak istediğinin aksine, tüm bu karışıklıkların baş sorumlusu ol-

23 Sfrancis, s. 389-392, bu kardeş kavgası hakkında Chalkokondylas'tan daha detaylıdır. Bilhassa o dönemlerde Arnavutların yaptıkları kötülükler hakkında daha fazla bilgi vermektedir: "Bunlar da oluyordu. Yeterince yas tutmadık mı?", diyor en sonunda.

masa da[24], Sultan Mehmed, zayıflık ve gevşeklik göstererek hadiselerin bu denli büyümesine sebep olmasını affedemiyordu. Bu yüzden Ömer Paşa'yı derhal azletti ve yerine Mora sancakbeyi olarak Ahmed Bey'i tayin etti. Hamza Paşa, Ahmed Bey'le birlikte 1459 ortalarında yarımadaya akın etti[25].

Fırtınanın yaklaşmakta olduğunun pekâla farkında olan Thomas, bu arada dışarıdan yardım aramaya çıkmış ve bakışlarını bu amaçla batıya yöneltmişti. Katolik Kilisesi'nin sâdık bir mensubu olarak öncelikle sıkıntılarını ve ricalarını Papa II. Pius'a açmıştı ve ricalarını, gerçek inancı Hristiyanlığın ortak düşmanına karşı savunmak için bugüne kadar yaptıklarının bir delili olarak, muhtemelen Kalavrita'nın fethi sırasında ele geçirdiği 16 esir Türk'ten oluşan bir hediye ile destekledi. Thomas o dönemlerde hâlâ kesin bir zaferin hayalini kuruyor ve göründüğü kadarıyla aynı dönemde Mantua'da boşuna Batılı hükümdarlardan gelecek yardımı bekleyen papanın gönlünü Mora Yarımadası'ndaki durumları anlatarak tekrar büyük beklentilerle dolduruyordu. "Büyük bir orduya artık ihtiyacım yok", diyordu Thomas, "İtalya'dan gelecek küçük bir yardımcı kıta Türkleri yarımadadan tamamen kovmaya yeterli olacaktır"[26].

Papa II. Pius, bunun üzerine hemen Hristiyan hükümdarlara bu sevinçli haberi vermek için, kendilerini tekrar Mantua'ya davet ettiği bir bildiri gönderdi: "Bilhassa şimdi Mora denilen yarımadanın tamamının Türklerin inançsızlığına karşı ayaklandığı ve Hristiyan dünyasına geri verilmiş olan bu yerin dindar dileklerle yardım beklediği bu dönemde acilen yardımlarınızı gönderiniz. Zira bu ülke, denizden ve karadan başarılı bir savaş yürütmeye öylesine uygundur ki, doğunun başka hiçbir yerinde askerî kuvvetlerimizin daha güvenli hareket edebileceği, Türklerin ise askerî kuvvetlerinin daha kolay ve daha hızlı yok edilebileceği başka bir yer yoktur"[27].

Aynı anda Mora'da "kilisenin sevgili oğlu, Katolik hükümdarları, mor kaftanı içindeki muhteşem Despot Thomas Paleologos'a geri dönen ve göz boya-

---

24 Chalkokondylas, s. 243.

25 Chalkokondylas, s. 243.

26 Gobellini, *Commentarii cet.*, L. III, s. 61: "Başarılar için acil yardım talep ederek on altı (esiri) papalık elçileri aracılığıyla armağan olarak gönderdi. Büyük bir orduya gerek olmadığını söylüyor, küçük bir İtalyan bölüğünün Türkleri yarımadadan atacağını ileri sürüyordu".

27 Raynaldi, *Annal. eccles*, T. X, s. 198'de *Pius Papa II. Regibus, principibus et communitatibus cet.* (*Papa II. Pius, Krallara, Hükümdarlara, Topluluklara vb.*). Bu yazı Mantua'dan gönderilmiştir.

yan, Muhammed yerine İsa'yı takip etmek isteyen" bütün Helenli ve Bizanslı arhontları, tüm Arnavut reislerini, hatta yarımadanın tüm Yunanlılarını ve Arnavutlarını benzer bir bildiri aracılığıyla bu kutsal ve talihli başlayan işte sadâkate ve dayanaklılığa çağırdı. Ebedî ödüllerini alacaklardı; şimdi önemli olan vatan, kadınlar, çocuklar, ev bark, kilise ve mezarlar, bilhassa en büyük varlıkları olan İsa'nın dini için Türklerin tiranlığına karşı verilecek savaşta mallarını ve kanlarını feda etmeleriydi. Karşılığında bütün Hristiyanlığın sevgisini ve minnetini kazanacaklardı; papa olarak kendisi, onları her şekilde yardımlarıyla destekleyecekti[28].

Ne var ki bu yardımlar –neticede en önemlisi buydu– tabii ki çok azdı. Kardinaller Konseyi'nde yapılan uzun süreli bir toplantıdan sonra, sonunda Kardinal Bessarion 300 piyadenin Mora'ya gönderilmesini sağladı ki, bunlardan 100'ü zaten Milano Düşesi Bianca [Maria Sforza] tarafından temin ediliyor ve geçimleri sağlanıyordu. Padua ve Ravenna üzerinden Ankona'ya gelerek burada gemilere bindiler ve Mora Yarımadası'na doğru yola çıkarak Thomas'a Balyabadra'nın bir kez daha kuşatılmasında destek olmak üzere tam zamanında buraya vardılar[29].

Hamza Paşa İsthmus Derbendi'ni geçerken Thomas henüz Balyabadra önlerinde idi; ancak papanın gönderdiği 300 asker o sırada henüz karaya çıkmamıştı. Osmanlıların yaklaştığına dair gelen ilk haber üzerine acilen başkenti Veligosti'ye geri çekildi ve talihini bu kez açık bir muharebede denemek üzere burada bulabildiği bütün Helen ve Arnavut birlikleri biraraya topladı. Teşebbüsü başarısız oldu, zira muharebe düzenini yakınlardaki tepelerde öyle uygunsuz bir biçimde yaymıştı ki, Yunus Bey yönetiminde buraya şiddetle saldıran hafif sipahilerin daha ilk taarruzunda dağıtıldılar ve savaşmadan acilen durdurulamaz bir kaçışla şehre ve güneydeki dağlara doğru

28 Raynaldi, *aynı eser*, s. 199. Yazının başlığı şöyledir: "Konstantinopolis'in ve Peloponnesos'un [Mora Yarımadası] sevilen soylu evlatları ve baronlarına, Arnavut reislerine, tüm başka Yunan ve Peloponnesos'ta oturan Arnavutlara". Şu şekilde imzalanmıştır: "Tarih: Mantoua, 15 Temmuz 1459, papa oluşumuzun I. yılı". Burada Arnavut reislerinin özellikle belirtilmiş olması tuhaftır, zira reislerin bağımsız olduğunu ve arhontlarla aynı seviyede olduklarını varsaymaktadır. Bildiğim kadarıyla bu reislerin bilhassa anıldığı en eski yerlerden biridir.

29 Gobellini, *aynı eser*, s. 61'de Pius'un bu zayıf yardımdan kendinin de hoşnut olmadığı belirtilmektedir: "Her ne kadar bu kadar büyük tasarıların bu kadar zayıf temele dayandırılmasını tasvip etmese de, o konuyu yüreğinde taşıyan Bessarion'u reddetmek istemedi", ki o şey ona azizdi.

kaçtılar ki, arkalarından gelen Osmanlı sipahileri kaçanların ancak 200'üne ulaşıp telef edebildiler.

Osmanlılar da bu zaferden büyük bir yarar sağlayamadılar. Zira Hamza Bey, Veligosti'yi kuşatırken ve asıl kuvvetlerle Muhlion'a yönelirken, görünüşe göre çok da güçlü olmayan ordusu, erzak eksikliği ve bilhassa Akhaya'dan buraya getirilen çok sayıda köleden kaynaklanan kötü hastalıklardan dolayı öyle zayıfladı ki, Dimitrios'un yanında küçük bir yardımcı kıta bırakarak, Osmanlı sultanından takviye istemek üzere acilen Teselya'ya geri dönmek zorunda kaldı[30]. Takviye kuvvetlerini hemen aldı ve aynı ünvanla Teselya ve Mora Yarımadası'na sevkedilen Gelibolu Sancakbeyi Zağanos Paşa yönetiminde yarımadaya gönderildi.

Hamza Bey'in gidişi ile tekrar cesaret bulan Thomas, üçüncü kez Balyabadra önlerine geldi. Papanın gönderdiği yardımcı kıtalar kendini bu kuşatma sırasında destekliyorlardı, ama çok geçmeden ülkenin hayrı yerine belası hâline geldi. Thomas, bilhassa topların nasıl kullanılacağını bilmedikleri için şehrin güçlü surlarını sarsmayı başaramadığından, Osmanlılar ufukta görünür görünmez bu kez de geri çekilme işaretini verdi. Birlikler bunun üzerine tekrar birbirlerinden ayrıldılar ve İtalyanlar tıpkı Arnavutlar gibi her yeri talan edip soyarak ülkenin her yerine dağılan ve çok geçmeden tamamen ortadan kaybolan son kişiler olmadı[31].

Thomas'ın ordusunun Dimitrios'a ait kıyı şehirlerine, yani Kalamata'ya saldırmak için kullanacağı bir bölümü ancak Lakonya'da tekrar toplanabildi. Yine de hadiseleri son noktaya kadar getirmek istemediğinden, tekrar çatış-

30 Chalkokondylas, L. IX, s. 243-244; Sfrancis, L. IV, c. 16, s. 393. Ayrıca Chalkokondylas, s. 250. Burada geri çekilme hakkında şöyle denmektedir: "Zorlanarak kabul eder ve tekrar krala yardım etmek üzere bağlanarak ona ait olur".

31 Chalkokondylas, s. 250'de Balyabadra'nın Moralılar tarafından kuşatılması hakkında şöyle denmektedir: "Kimse kötülüğe teşebbüs etmiyordu. Ne sükûneti bozacak toplar ne de kuşatma hazırlıkları.... ". Gobellini, *aynı eser*, s. 62'nin de buna göre düzeltilmesi gerekmektedir. Zira papalık askerlerinin kahramanca faaliyetlerini mümkün olduğunca vurgulamaya çalışırken, Balyabadra'yı daha ilk taarruzda aldıklarını iddia edecek kadar ileri gitmektedir: "Patras kentini ilk çarpışmada ele geçirdiler". Ama yine de şunu ekleyecek kadar da dürüsttür: "Ancak başka birçok kente karşı büyük çatışmalar sürdürürken gerek yiğitlik rekabeti gerekse ganimet düşkünlüğü yüzünden aralarında anlaşmazlığa düşerek başladıkları işleri sona erdiremediler; askerler yüz karası bir davranışla karşıt yönlere doğru çekip gittiler; sonuçta, yapılması tasarlanan işler için uğursuz bir işaretti bu".

maya girmeden önce Osmanlı sultanına barış teklif etti. O dönemlerde bakışlarını daha ziyade Anadolu'ya çevirmiş olan Fatih, bu yönde huzuru sağlamaya hazırdı. Şartları ise tabii ki gücüne uygundu. Thomas'ın birliklerini işgal ettiği bütün şehirlerden derhal geri çekmesini; daha önce fethettiği tüm şehirleri boşaltmasını; haraç olarak hemen 3 bin altın ödemesini ve 20 gün içinde padişahın elçisi ile barış antlaşmasını imzalamak üzere Gördüs'e şahsen gelmesini talep etti. Thomas bütün şartları hiç düşünmeden kabul etti[32]. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılar, hükümdar kardeşlerin sefaleti artık öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, en amansız nefret bile bu manzara karşısında sessiz kalmak zorunda kaldı. Kardeşler nihayet birbirlerine yıllardır tebaalarının kanıyla kırmızıya boyanmış ellerini barış ve birlik içinde uzattılar. Bu barış, mümkün mertebe törenler arasında ve etkili bir şekilde yapılacaktı. Her iki despot bu amaçla küçük bir şehir olan Kastritsa'nın kilisesine geldiler. Lakedemon metropoliti, kefaretin ve pişmanlığın işareti olarak kutsal ayini görkemli bir ayin giysisi içinde değil, çuval bezi ve kül içinde gerçekleştirdi. Kutsal kitabı halka göstererek: "Tanrı korkusu altında ve inanç içinde barışın", deyince kardeşler büyük bir huşu içinde ellerini bağırlarına bastılar ve ebedî barış yemini ettiler[33].

Pişmanlıklarla dolu bir anın kibirli çılgınlığı! Kutsal bir mekânda en kutsal yeminler arasında yapılan barışın ebediyeti daha birkaç hafta sonra en son varış noktasına ulaştı. Yeminin bu defa bozulmasının, Osmanlı padişahının dostluğuna ve yardımını da güvenen Dimitrios'tan kaynaklandığı söyleniyordu. En azından bu hususla ilgili olarak her iki despotu da lanetleyen, ama yine de genellikle daha asil sebepleri bulunduğunu, kardeşinin sadâkatsizliğinden rahatsız olduğunu ve kâfirlere karşı savaşı yürütmek zorunda olduğunu düşündüğü Thomas'ın menfaatine yönelik yazılar yazan Protovestiar Yorgios Srfancis böyle söylemekte idi[34].

---

32 Chalkokondylas, s. 251, barış şartlarını detaylı olarak vermektedir.

33 Sfrancis, s. 394, Chalkokondylas'ın haberdar olmadığı bu barışma kutlamasını detaylı olarak tarif etmektedir: Metropolit, kardeşlere şöyle seslenmiştir: "Tanrı korkusu ve inancı ile gelin!"

34 Sfrancis, s. 394: "Kötü zamanlar geri geldi. Bu korkunç sözü tutanlardan ve onlardan bağımsız şekilde harekete geçenlerden her biri birbirleriyle kuvvetlerinin yettiğince mücadele etti. Sadece amirlerinin arkadaşlığını ve dostluğunu kazanmayı umdukları için değil, bu haksızlığa karşı öfkelenmiş (herhangi) biri onun (kralın) elinin altında kukla olmuş olanların ve riyakârlığa ve saygısızlığa karşı savaşanların da öcünü aldı".

Neticede 1459 yılını 1460'a bağlayan kış aylarında kardeş kavgası bir kez daha büyük bir şiddetle baş gösterdi ve Thomas bu yüzden tamamen tükenmiş ülkesinde söz verdiği haracı yine toplayamadı. Bilhassa Kalamata'ya ve Messina'da Dimitrios'a ait diğer şehirler tekrar saldırıya uğradılar. Sultan Mehmed, sonunda Mora Yarımadası'ndaki bu saçmalıkların nihaî bir darbeyle artık sona erdirilmesi gerektiği kanısına vardı. Anadolu'ya yapılması planlanan seferi ertelemeye ve elindeki tüm askerî kuvvetlerle en hızlı şekilde Mora Yarımadası'na doğru hareket etmeye karar verdi. Bu sefer herşeyi yok etme gücüne sahip, hakarete uğramış bir barbar hükümdarın yenilmez öfkesiyle donanmış bir şekilde buraya geldi.

Bu büyük hükümdarın karşısında kendini küçültmesine rağmen Dimitrios'un bile Fatih'in gözünde affedilecek bir yanı yoktu. Zira bu sefer sırasında âdeta bir rehber olarak kendisine hizmet etmek üzere eniştesi [Matheos] Asanes'i Fatih'in 1460 ilkbaharında geldiği Gördüs'e gönderdiğinde, Fatih Sultan Mehmed Asanes'i ilk başta gerçi nazik bir şekilde kabul etti, ama Dimitrios'un ikamet ettiği Mezistre üzerine yürürlerken, muhtemelen ihanetinden çekindiği için, onu yanındakilerle birlikte zincire vurdurdu. Dimitrios bunun üzerine Mezistre'nin dağ kalesinde kendini son ana kadar Fatih'e karşı savunmak gibi cüretkâr bir düşünceye kapıldı; ancak bu düşünceden aynı hızla tekrar vazgeçti. Zira Asanes'in akıbetinden haberdar olunca ve Veziriazam Mahmud Paşa yönetimindeki ilk ordu safını üzerine doğru ilerlerken gördüğünde cesaretini kaybetti ve teslim olduğunu bildirmek için Fatih'in karargâhına geldi.

Sultan Mehmed, Dimitrios'u gerekli onurlarla, ama sert bir ifadeyle karşıladı. Yaptığı günahlar için kendini cezalandırmayacaktı; bu hususta müsterih olabilirdi; ancak "despot, bu kadar ileri gittiğin için burada daha fazla hüküm sürmen mümkün değildir; kızını eşim, seni de kayınpederim olarak alacağım için topraklarını bana devret ve kızınla birlikte beni takip et; geçimin için sana ülkemde başka bir yer tahsis edeceğim" diye ekledi. Bununla birlikte Dimitrios'u onurlu bir esarete aldı[35].

Dimitrios, eşini ve kızını emniyette olmaları için çok önceleri denize doğru uzanan yüksek bir kayalık üzerine kurulu, bu yüzden de ulaşımı zor ama savunması kolay Benefşe'ye göndermişti. Fatih, şehir halkından yalnızca bu iki kadının teslim edilmesini değil, şehrin de teslim olması için buraya derhal Hristiyanlardan ve Türklerden oluşan bir elçi heyeti gönderdi.

35 Chalkokondylas, s. 251; Sfrancis, s. 395.

Elçileri hiç itiraz etmeden takip eden kadınların teslim edilmesi hususunda hiçbir zorluk çıkartılmadı, ancak şehri hiçbir şekilde teslim etmeyeceklerdi. Benefşeliler, kaleyi teslim almak üzere buraya gönderilen küçük Osmanlı muhafız kıtasından da korkmadılar. Bilhassa Dimitrios'un şehirde başkomutanlığı yürüten valisi Manuel Paleologos, bu hususta takdire şayan bir direniş gösterdi. "Şehrimizin dayanıklılığı" diye bildirdi padişaha, "diğer kalelerde ve şatolarda olduğu gibi insan eliyle yapılan suni bir çalışmanın eseri değildir, aksine Tanrı'nın ve doğanın bir lütfudur; gökyüzündeki Tanrı istiyorsa, kaleyi dilediğine verebilir; bu durumda direnmek haddimize düşmez; aynı şekilde Tanrı'nın kurduğunu hiçbir şey yapmadan elden bırakmak da haddimiz değildir"[36].

Bu gibi konuşmalar Fatih'in hoşuna gidiyordu. Benefşelilerin cesur davranışlarına saygı gösterdi ve onları şimdilik rahat bıraktı. Hâlbuki çok geçmeden Dimitrios artık hüküm sürmeyeceğine göre kardeşi Thomas'ı hükümdar olarak kabul edeceklerini ilan ettiler. Thomas, biraz sonra göreceğimiz gibi, kendisine devredilen hâkimiyet haklarını kullanabilecek ve sahiplenebilecek son kişi idi. Benefşeliler ise bu kötü zamanlarda illâ himayeye gerek duyduklarından, despotun da rızasıyla kendilerini ve şehirlerini papanın himayesine vermeye karar verdiler. Bu amaçla hemen Roma'ya Papa II. Pius'a bir elçi gönderdiler.

"Thomas, kendilerini koruyabilecek güce sahip olmadığını ilan etmiştir", diye bildirdiler papaya. "Papaya veya başka bir hükümdara tâbi olmalarını bizzat tavsiye etmişti. Ortak bir karara istinaden Benefşe halkı ve şehri papaya teslim olmaya hazırdı. Merhamet etmeli ve onları geri çevirmemeli idi. Zira Benefşe muhteşem bir şehirdi ve bilhassa papanın filosuna kâfirlere karşı savaşmak üzere Yunanistan'a geldiği takdirde güvenli bir mekân ve iyi bir sığınak sağlıyordu. Benefşe'yi terkettiği takdirde, papalık makamının utancı ve Hristiyan âleminin zararına olmak üzere, burası da sonunda Türklerin eline geçecekti"[37].

II. Pius, görkemli ve ünlü Yunanistan'ın insanların elinde olan hadiselerin bu şekilde değişmesinden dolayı maruz kaldığı talihsizliği gözleri yaşlı izlerken, bu değerli hediyeyi tabii ki geri çevirmedi. Zira Benefşe o dönemlerde gerçekten de yarımadanın en canlı, en zengin ve en itibarlı şehirlerinden biri idi. Geniş çaplı ticaret yaptığı birçok gemisi vardı; çok iyi askerler ve bilhassa

---

36 Sfrancis, s. 395-397.

37 Gobellini, *Commentarii cet.*, L. IV, s. 103.

eski zamanlarda Bizans filosuna mükemmel gemi mürettebatı gönderiyordu ve eski imparatorluk imtiyazlarıyla korunmuş, iyi düzenlenmiş bir idareye sahipti. Gerek kilise yönetimi için, gerekse ticareti için ezelden beri çeşitli imparatorlar tarafından buraya önemli avantajlar ve özgürlükler tanınmıştı ki, bu şehir geçen yüzyılların akınlarından çok fazla etkilenmediği için, bu avantajlar ve özgürlükler de tıpkı Helen nüfusu gibi büyük bir ölçüde katışıksız bir biçimde muhafaza edilmişti[38].

Benefşeliler, şehirlerini şimdi papanın himayesine verirken bilhassa bu dünyevî ve ruhanî imtiyazları muhafaza etmek istiyordu. İmtiyazlar gerçekten de papanın bir fermanıyla resmen onaylanıp kabul edildiler ve papa, Thomas elçileri aracılığıyla bütün haklarından ve taleplerinden feragat ettikten sonra, Benefşe'ye şehirle kaleyi resmen teslim alan, adına şehir halkının biatlerini kabul eden ve onlara başlangıç olarak en fazla ihtiyaçları olan buğday temin eden bir vekil gönderdi. Hâlbuki papanın Osmanlıların batıya doğru gittikçe daha etkili bir şekilde akın eden gücüne karşı bu önemli kaleye sahip olmaya bağladığı büyük umutlar çok geçmeden yok olacaktı[39].

Mora Yarımadası'ndaki gelişmeler bu arada süratle topyekün bir yok oluşa doğru yol almıştı. Sultan Mehmed, Mezistre'den sonra sırasıyla Bordonia'yı ve Kastritsa'yı çok hızlı bir şekilde ele geçirmişti. Yalnızca Kastritsa, güvenli konumlarına –yükseklerde ulaşılması zor bir dağ kalesi idi– ve güçlü surlarına güvenerek, çok sayıda yeniçerinin hayatına mâl olan kısa süreli bir direniş göstermişti. Buna öfkelenen Sultan Mehmed, hâlâ kalede bulunan 300 kişilik Helen muhafız kıtasını bir yere toplayarak hepsinin öldürülmesi emrini verdi. Komutanları acımasızca iki parçaya ayrıldı. İşte bu yok etme savaşı tahrik edilmiş barbarların insafsızlığıyla böyle yürütüldü.

---

38 Sfrancis, s. 397-465, Benefşe'nin durumu hakkında geniş bilgi vermekte ve bilhassa 1317'de şehre İmparator Andronikos tarafından verilmiş bir serbesti belgesini aktarmaktadır ki, o dönemin Bizans ticaretinin durumunu da aydınlattığı için oldukça önemlidir.

39 Gobellini, s. 103-104. Raynaldi, *aynı eser*, s. 240-242, papanın buraya ait fermanlarını ve mektuplarını aktarmaktadır ki, bunlar arasında Papa II. Pius'un Kardinal Bessarion'a bizzat gönderdiği bir mektup yer almaktadır. Bu mektupta şöyle denmektedir: "O kent, konumunun elverişliliği ve doğal yapısı nedeniyle öyle bir düzene sahipti ki, Hristiyanların oraya göndereceği muhtemel yardımcı kuvvetleri için güvenli bir sığınak değil sadece, Mora'yı yeniden ele geçirme yolunda kolaylık sağlayacak bir yer olarak da görünüyordu".

Veligosti, halkı tarafından tamamen terkedilmişti. İnsanlar, Sultan Mehmed boş şehri ele geçirdikten sonra derhal hücum ettiği ve çok geçmeden ele geçirdiği komşu dağ kalesi Gardiki'ye çekilmişlerdi. Burada yine hayvanlar da dahil olmak üzere, canlı olan herşey amansızca yok edildi. Köle almaya bile izin yoktu. Talihsiz insanlar arasından 1300 kişi toplanarak köle olarak götürülecekti ki Sultan Mehmed onları durdurdu ve hepsinin canını aldı. Birini kurtarmaya veya kendisi için ayırmaya cesaret eden herhangi bir kişi ölümle cezalandırılacaktı. Böylece Veligosti'nin tüm halkı, kadınları ve çocuklarıyla birlikte bu korkunç kadere maruz kaldılar. Yaklaşık 6 bin kadar ceset, her tarafı kana boyanmış yeri kaplıyordu.

Bu gibi gaddarlıklar ülkenin tamamını korku ve dehşete düşürmüştü. Örneğin iyi tahkim edilmiş liman şehirleri Salvarion ve Arkadya gibi, bütün şehirlerden ve kalelerden teslim olarak daha büyük kötülükleri önlemek için elçiler geliyorlardı. Yine de gönüllü olarak teslim olmalarına rağmen burada 10 bin kadar kadın ve erkek esir alınarak, bir süre ölüm korkusu içinde bırakıldıktan sonra, muhacir olarak İstanbul'un kenar mahallelerine yerleştirildiler[40].

Sultan Mehmed bunun üzerine daha güneye doğru ilerledi, hatta birliklerini o dönemlerde Venedik'e ait Modon, Koron ve Navarin dolaylarına kadar gönderdi. Despot Thomas, Navarin'e sığınmıştı. Zira herkes tarafından terkedilmiş bir vaziyette, ordusuz ve küçük ülkesinin harabeleri arasında en azından onurlu bir şekilde yok olma cesaretinden yoksun olarak, hiçbir yerde elinde silahıyla Osmanlıların karşısına çıkma teşebbüsünde bulunmamıştı. Bir süre Kalamata, Modon ve Koron arasında dolaşmış, nihayet ailesi ve Arkadya'dan buraya kaçan en itibarlı saraylılardan oluşan bir soylular grubu ile birlikte Navarin'e gelmişti. Kaçacağı ya da hadiselerin lehine dönmesini bekleyeceği gemi limanda hazır bekliyordu.

Hâlbuki bu Osmanlı akını şimdi Venediklileri de tehdit edince, Thomas'ı kendi güvenlikleri için mümkün olduğunca çabuk yelken açmaya ve limandan ayrılmaya zorladılar. Hatta mevcut antlaşmaları yenilemek ve dostane bir davette bulunmak üzere Sultan Mehmed'e haber göndermeyi uygun gördüler. Osmanlı sipahileri buna rağmen Navarin'in kenar mahallelerine kadar akın ettiler; çevrede Venedik topraklarına kaçmış birçok Arnavut'un canlarını aldılar ve Sultan Mehmed'e aman göstermeden canlarını aldığı bir elçi heyeti gönderen Koron önlerine kadar birçok harekâtta bulundular. Herşeyi kaybet-

40 Chalkokondylas, s. 251-253; Sfrancis, s. 405-407.

tiğini anlayan Thomas, önce Porto Longo'ya, oradan da 28 Temmuz'da ulaştığı Korfu'ya geçti[41].

Sultan Mehmed, Navarin'den sonra, anlaşıldığı kadarıyla biraz da o dönemlerde bilhassa Modon'da kol gezen veba yüzünden, her yeri tahrip olmuş iç kısımlardan geçerek tekrar kuzeye yöneldi ve hızlı yürüyüşlerle Akhaya bölgesinin sınırlarına geldi. Zağanos Paşa bu esnada burada henüz teslim olmamış şehirlere karşı yok etme savaşını devam ettirmişti. Kalavrita daha ilk saldırıda teslim oldu; aralarında en yiğit ve en itibarlı Arnavut ordu komutanlardan birinin de bulunduğu muhafız kıtası yine de can vermek zorunda kaldı. Sadâkat ve inanç, bu yok etme savaşında artık hiçbir şekilde sayılmıyordu. Son olarak Santomeri (St. Omer) halkı da bu kuralı ağır biçimde öğrenmek zorunda kaldı.

Zira çevrenin en zenginleri en değerli mallarıyla iyi tahkim edilmiş bu şehre gelmişlerdi. Antlaşma yaparak teslim oldukları takdirde en azından hayatlarını ve mallarını kurtarabileceklerine inanıyorlardı. Zağanos Paşa, bu anlaşmayı kabul etti. Ne var ki anlaşma yapılır yapılmaz ordusunun tamamıyla şehre akın etti ve silahları alınmış şehir halkını ya öldürdü ya da köle olarak yanında götürdü. Bu hareketten sonra, henüz teslim olmamış Helen ve Arnavut muhafız kıtaları, Osmanlıların bu sadâkatsizliğine maruz kalmaktansa çaresiz bir savaşta yok olmayı yeğliyorlardı. Sultan Mehmed bile bu sadâkatsizliğe öfkelendi, Zağanos Paşa'yı derhal azletti ve Santomeri'nin köle yapılan tüm sâkinlerinin derhal serbest bırakılması emretti[42].

Birkaç tahkim edilmiş yerin amansız direnişi de felaketi artık engelleyemezdi. Savaş sonuna yaklaşıyordu. Ardı ardına Mora Yarımadası'nın kuzeyindeki bütün küçük şehirler hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan birer birer Osmanlıların eline geçiyor ve büyük bir kısmı mallarından ve insanlarından yoksun bırakılıyor, hatta yerle bir ediliyordu. "Nasıl ki kurtlar çobanları tarafından terkedilmiş bir koyun sürüsüne saldırıyor ve onları doymak bilmeyen bir kana susamışlıkla yok ediyorsa, o dönemlerde, o kötü zamanlarda Mora

---

41 Sfrancis, s. 407. Chalkokondylas, s. 253-254: "Venedikli elçiler de burada bulunarak ..... onayladılar... ve hükümdara misafirperverliği ve saygılarını kanıtladılar ". Despotla birlikte o tarihlerde Mora Yarımadası'ndan ayrılanlar arasında, anılarında bu despotların sevimsiz son zamanları hakkında her zaman tarafsız olmasa da, en ilginç haberleri bırakan protovestiyar ve tarihçi Yorgios Sfrancis de bulunmakta idi. Mora'dan 11 Temmuz'da ayrılmış ve 2 Ağustos'ta (1460) Korfu'ya varmıştır.

42 Chalkokondylas, s. 253-254.

Yarımadası, sultanın herkesin ve herşeyin acı ve sefalet içinde teslim olduğu birliklerinin darbeleri altında yok oldu" diyordu Halkondil[43].

Yalnızca az sayıda kale son ana kadar direnmeyi denemek istedi. Mesela Srebenos'a teslim olmadan ve cesaretini sâkinlerinin üçte birinin canı ile ödemek zorunda kalmadan önce iki kez saldırmak zorunda kaldılar. Yüksek bir tepeye kurulu Salmenikon Kalesi, Mora'da bir yıldan fazla bir süre dayanmayı başaran tek yerdi. Aynı isimdeki şehri yedi gün boyunca top ateşine tutuldu ve sonunda yalnızca suyu kesildiği için ele geçirilebildi. Şehrin çevreden buraya gelen Helenlerden ve Arnavutlardan oluşan halkı, ganimet olarak orduya dağıtıldı ya da açık artırmayla en fazla ödeyene satıldı; Sultan Mehmed, yeniçeri ocağına yazdırmak üzere 900 seçkin genci kendisine ayırdı.

Tüm bunlara rağmen kalenin Paleologos hanedanına mensup Graitzas lakaplı komutanı küçük muhafız kıtasıyla yiğitçe direndi. Yalnızca malları ile birlikte serbest geçiş hakkı karşılığında teslim olmayı kabul ediyordu ve Osmanlıların kaleden en az bir mil uzaklaşmasını talep etti. Kuşatma kıtalarının komutanlığını yapan Hamza [Zenevisi] Bey, bu şartı kabul etti. Ancak karşı anakarada İnebahtı dolaylarındaki Venedik'in himayesi altına girmek için ilk grup kaleden çıktığında, Osmanlılar gizlendikleri yerlerden çıktılar ve bu küçük kervandaki herkesi zincire vurdular. Sultan Mehmed, bu sadâkatsiz tuzağı da hiçbir şekilde hoş göremezdi. Aksine Paleolog komutan şahsen yazılı olarak kendisine bu hususta şikâyette bulununca, Hamza Bey'i derhal Mora sancakbeyiliğinden azletti ve Zağanos Paşa'yı ikinci kez bu makama getirdi. Bahsettiğimiz gibi, Salmenikon Kalesi'ni ancak bir yıl sonra Osmanlı topraklarına katmayı başardı. Kalenin yiğit komutanına serbest geçiş hakkı verildi. Veziriazam Mahmud Paşa, komutan hakkında Mora Yarımadası'nda bunca köle arasında gördüğü tek adam olduğunu söylüyordu[44].

Sultan Mehmed, surları önünde ordusunu son olarak topladığı Balyabadra'dan yola çıkarak, burada hâlâ çok etkin olan Arnavutların son gücünü de kırmak için bir kez daha Fliasia bölgesine akın etti. Bunlar affedilecekleri ve özgürlüklerini kazanacakları vaatleriyle kalelerden dışarı çıkartıldılar, burada alçakca saldırıya uğradılar, güzelce dövüldüler ve de hayvanlarıyla birlikte götürüldü-

43 Chalkokondylas, s. 255.

44 Chalkokondylas, s. 256-258; Sfrancis, s. 408-409. Spandugino Cantacuscino, *aynı eser*, s. 44'e göre burada adı geçen Paleolog, Venedik hizmetine girmiş ve Venedik Cumhuriyeti'nin hafif süvari birliklerinin tamamının baş komutanlığına getirilmişti ama kısa bir süre sonra hayata veda etti.

ler. Kaçmayı başaranların gelecekte sığınak olarak kullanmalarını engellemek için bu bölgedeki küçük şehirlerin ve kalelerin surları yıkıldı. Sultan Mehmed ancak bu şekilde bu savaşçı göçebe toplumunun özgürlük ve isyan ruhunu tamamen yok ettiğini, yarımadanın mülkiyetini ebediyen kazandığını düşünüyordu. Bu yüzden Zağanos Paşa'ya ülkeyi dizginlemek ve tamamen râm etmek üzere sipahiler haricinde Teselya kuvvetlerinin tamamını bıraktıktan sonra kış mevsimi gelmeden Gördüs ve Atina üzerinden başkente geri döndü[45].

Başlangıçta yanında esir olarak götürdüğü Despot Dimitrios'u daha önce eşi ve kızıyla birlikte bir hadımağasının himayesi altında önce Teb'e ve daha sonra Edirne'ye göndermişti. Söz verdiği gibi, Dimitrios'a Meriç'in ağzındaki Enez ile burada bulunan tuz madenlerini ve hazineden yıllık 600 bin akçe, yani yaklaşık 10 bin duka altını nakit tahsis etti. Ne var ki daha sonra bu gelirleri tekrar elinden aldığından Dimitrios sıkıntı ve sefalet içine düştü ve Peder David olarak Edirne'de dünyevî büyüklüğün faniliği hakkında derin düşüncelere dalarak 1471'de üzüntü içinde hayata veda ettiği bir manastıra çekildi. Sultan Mehmed, Dimitrios'un kızına [Helena] da söz vermesine rağmen haremine eş olarak girme onurunu tattırmadı. Bu kız, 1467'de vebadan ölene kadar Edirne'de hadımağasının gözetimi altında kaldı[46].

Despot Thomas'ın ve ailesinin sürgünü daha talihli ve daha görkemli olmasa da biraz daha rahattı. Thomas, Navarin'den kaçtıktan sonra bile umudunu tam olarak kaybetmemişti. 1461 Ağustos'unda Korfu'dan, kendisine teslim oldukları ve şahsen padişahın eşiğine geldikleri takdirde, Thomas'a ve oğullarına daha uygun bir hayat temin etmeye meyilli olan Sultan Mehmed'le bir kez daha müzakerelere başlamıştı. Ne var ki Thomas, Sultan Mehmed'e güvenmiyor ve Mora Yarımadası'nın Batı sahil şeridinin geri verilmesini talep ediyordu; karşı-

45 Chalkoköndylas, s. 256-257.

46 Chalkokondylas, s. 253, 257. Cantacuscino, *aynı eser*, s. 44'de, ölümünün sebebini detaylı olarak vermektedir: "Onu tahsisattan mahrum etti; bundan dolayı acısı o kadar büyük oldu ki kısa bir süre içinde o da öldü". Sfrancis, s. 429 ve 449, ölümünün zamanını kesin olarak vermekte ve kızının ölüm şekliyle yılını belirtmektedir. Aynı tarihçiye göre (s. 414), Osmanlı padişahı, Dimitrios'a ailesinin ve kendinin geçimini sağlaması için Enez dışında Limni Adası'nı, Gökçeada'yı ve Semadirek Adası'nı tahsis etmiştir. Cantacuscino, s. 43'te ayrıca o dönemlerde 1454 tarihli Arnavutluk ayaklanmasında önemli bir rol oynamış olan Manuel Kantakuzenos'un da Sultan Mehmed tarafından affedilerek, yanına alındığını ve 25 bin duka altını yıllık ücret aldığını belirtmektedir. Kendini buna rağmen güvende hissetmediği için çok geçmeden Macaristan'a kaçtı ve burada öldü.

lığında kendisi de Benefşe'den vazgeçecekti. Bu hususta göründüğü kadarıyla ikili oynuyordu. Zira Osmanlı İmparatorluğu'na bir elçi gönderirken, aynı anda –biri Korfu'dan 9 Ağustos'ta, diğeri 11 Ağustos'ta ayrıldı– başka bir elçiyi papa ile ülkesinin tekrar geri alınması için görüşmek üzere Roma'ya gönderiyordu. Belki de Sultan Mehmed, bu yüzden Makedonya'da Karaferye (Beroea/Berrhoea) yanına gelen elçisini hemen zincire vurdurdu ve birkaç ay sonra tekrar serbest bırakmasına rağmen müzakereler tabii ki hiçbir sonuca varmadı. Elçi ancak Ekim'de hiçbir şey başaramadan Korfu'ya geri döndü ve çok geçmeden, 16 Kasım'da Thomas, ailesini ve saray efradını geride bırakarak Batı'nın hükümdarlarından, bilhassa papadan yardım almak üzere İtalya'ya geçti[47].

Fırtınalı, ama selâmetle geçen bir deniz yolculuğundan sonra, yanında getirdiği küçük kutsal emanet tarafından korunmuş bir vaziyette, bilindiği kadarıyla Ankona'ya vardı. Balyabadra'dan aceleyle yola çıkarken orada kutsal bir mekânda saklanan Havari Andreas'ın başını da yerinden çıkartarak yanına almıştı ve başka Hristiyan hükümdarlar sözde çok büyük meblağlar önermelerine rağmen, bu kutsal emaneti papaya hediye etti. Papa II. Pius karşılığında kendisine hemen ücretsiz bir ikametgâhın yanısıra ayda 300 duka tutarında bir harcırah tahsis etmişti ki, kardinaller bu harcırahı kendi ceplerinden 500 dukaya çıkartmışlardı[48]. Aralarında Kardinal Bessarion'un da bulunduğu üç ünlü kilise büyüğü 1462'nin Yortu Bayramı'nın Pazar gününde törenler arasında ve Hristiyan âleminin her yerinden akın eden kalabalıkların katılımıyla Hristiyan kutsama törenlerinin tüm görkemi ile Roma'ya getirilen ve San Piyer Kilisesi'nde Yortu Bayramı boyunca ziyaretçilere açılan bu emsalsiz hazineyi teslim almak üzere Ankona'ya gönderildiler.

Bu kutsal emanete sahip olmak tabii ki kâfirlere karşı yapılacak savaşın daha talihli bir şekilde devamının işareti olarak kabul edildi ve kutsallaştırıldı. Teslim alındığı Ponte Molle'de ve daha sonra San Piyer Kilisesi'nde papa ve Kardinal Bessarion defalarca kutsal işin gerçekleşmesi için havarinin yardımını dilediler. II. Pius, San Piyer'in yüksek sunağında konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "Kutsal Andreas, Hz. İsa'nın en takdire şayan havarisi, kullarını ve dünyadaki evini geri almak için elimizden gelen herşeyi yapacağımıza ant içeriz. Hiçbir şeye, senin ve bizim düşmanlarımız olan Türklerin yok etmeye çalıştıkları Hristiyan dinini ve en doğru inancı savunmaktan daha fazla önem

47 Chalkokondylas, s. 258. Daha detaylı, Sfrancis, s. 409-411.

48 Gobellini, *Comment.* L. V, s. 130. L. VIII, s. 192 ve devamı.

vermiyoruz. Batılı hükümdarlar keşke seslerimizi duyabilseler ve çobanlarını takip etseler, yapmak zorunda olduklarımızı yaptığımız ve sen de bir kardeşinin yardımını almak üzere buraya boşuna gelmediğin için kilisenin tamamı buna sevinecektir"[49].

Ne var ki bu kutsal yeminler, bu dindar istekler, Despot Thomas'a tıpkı Batılı hükümdarlara Hristiyan âleminin iyiliği için yapılması gerekenleri ve kendi davasını şahsen anlatmak üzere yolculuğa çıkarken II. Pius'un Hristiyanlığın bütün dünyevî ve ruhanî liderleri, patrikler, başpiskoposlar, piskoposlar, krallar, dükler ve prensler, kısacası tüm inananlar nezdinde tavsiye mektubu olarak yanına verdiği yazı gibi herhangi bir yardım sağlamıyordu. Bu yazıda Türklerin Hristiyanlığa, bilhassa Bizans İmparatorluğu'na getirdikleri belalar bir kez daha ateşli kelimelerle anlatılmıştı, ama aynı zamanda hiçbir ülkenin uygun bir destek bulduğu takdirde Thomas'ın kolayca geri alabileceği Mora Yarımadası kadar kâfirlere karşı savaşı devam ettirmeye uygun olmadığına dikkat çekiliyordu. Ne var ki papa olarak kendisi bu yükün tamamını taşıyamazdı; bu hususta Hristiyanlığın hükümdarlarının desteğine ihtiyacı vardı.

Bu uyarı mektubunun sonunda: "Despota ülkesini geri almasına yardımcı olunuz, zira kuvvetlerinizle, silahlarınızla, askerlerinizle, himayenizle, uyarılarınızla ve diğerlerinde ricalarınızla Hristiyanlığın hayrı için yeni bir başlangıç olabilir. Her yerde baş gösteren sıkıntılar, Hristiyan halkın iyiliği umurunuzda değilse ve sizi tüm bunları yapmaya ikna edemiyorsa, en azından çok eski bir hanedan olan Paleologos hanedanına mensup, bir imparatorun oğlu, bir imparatorun kardeşi olan ve günü geldiğinde bizzat tahta imparator olarak çıkacak bu hükümdara merhamet gösterin; Katolik olan bu zeki ve büyük, sarsılmaz bir cesarete sahip adam, topraklarından, bütün ülkelerinden, böyle bir

---

49 Gobellini, *aynı eser*, s. 193-202, kutlamaların detaylı bir tarifini vermekte ve bu arada söylenen ve tabii ki Türklerin de eksik olmadığı aşağıdaki şarkıyı aktarmaktadır:

Bundan sonra Pius, Yunanların, talancı Türk'e
Ganimet olmasına, kana susamış köpeklere,
Son verir; arkadan gelen kaçağı
Kutsal kentten çıkarır.

...

Sana yakarıyorum, göğün ve yerin kurucusu
Bulutları kaldır, belâların azaplarını da,
Sonunda, senin halkına merhamet edip
Türklerin sonunu getir.

anavatandan kovulduktan, çok sayıda şehirlerinden ve kalelerinden yoksun bırakıldıktan sonra, fakir ve vatansız bir vaziyette size sığınıyor ve yardımlarınız için yalvarıyor"[50].

İleride papanın bu gibi uyarılarının o dönemlerde niçin başarısız olduklarını göreceğiz. Despotun İtalya sınırlarından öteye gitmeyen yolculuğu neredeyse hiçbir başarı getirmemişti. Bir süreliğine Milano ile Venedik'te kaldı ve burada 1461 Mayıs'ında Doj Pasquale Malipiero'nun cenaze törenine katıldı[51] ve daha sonra neredeyse tamamen unutulmuş, herkes tarafından terkedilmiş ve bütün umutları konusunda hayal kırıklığına uğramış bir adam olarak despotluğunun yok oluşundan kısa bir süre sonra hayata veda edeceği Roma'ya geri döndü. 12 Mayıs 1465'de 57 yaşında tam da ancak şimdi Korfu'dan Ankona'ya getirttiği çocuklarının Ankona'ya ayak bastıkları anda gözlerini yumdu. Saray efradından kalanlar Batı'dan herhangi bir yardımın gelmeyeceğini bir kez öğrendikten sonra, Srfancis'in dediğine göre talihsiz kaderlerine ağıtlar yakarak, Korfu'dan dünyanın her tarafına yayılmıştı[52].

İkisi de henüz çocuk yaştaki prensler Andreas ve Manuel Paleologos'u Kardinal Bessarion özel himayesine aldı. Babalarının aldığı 300 duka tutarındaki aylığı almaya devam etmelerini sağladı ve geçimlerinin sağlanması, oturdukları evin çok sınırlı ihtiyaçları ve onları herşeyden önce iyi birer Latin ve dürüst Katolik Hristiyanlar hâline getirmeyi amaçlayan eğitimleri ile davranışları konusunda bizzat detaylı bir talimat hazırladı[53].

Bilgin kardinalin kendilerine öğrettiği mükemmel bilgiler ise göründüğü kadarıyla sonunda kötü meyveler verdi. Zira prenslerden küçüğü ve daha zeki olan Manuel, büyüdüğü sırada Roma'daki sefil hayatın dayanılmaz olduğuna karar vererek, sessizce Roma'dan kaçarak ve yalnızca kendini nazikçe kabul etmekle ve geçimini uygun bir şekilde sağlamakla kalmayıp Hristiyan inancına da dokunmayan Sultan Mehmed'in yanına geldi. Her-

50 Papanın bu tavsiye mektubu için bk. Raynaldi, *Annal. eccles.*, T. X, s. 340 ve devamı.

51 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi. Murat.* Ss. T. XXII, s. 1167. "Cenazesinde, Paleologos hanedanından, Mora despotu, Türk'ün kovduğu, bu topraklara gelen, şanlı Khir [efendi] Thomas da hazır bulundu".

52 Sfrancis, s. 412: "Onun gibi ve ondan sonra gelen başkanlar da Korfu'da kalarak artık hiçbir ümidin kalmadığını anladılar ve dağıldılar. Ülkenin her yerinde herkes bu felakete ağlıyordu". Despotun ölümü hakkında bk. *aynı eser*, s. 414.

53 Prenslerin eğitmenine 9 Ağustos 1465'de Roma'dan gönderilen bu dikkate değer talimatın orijinali Sfrancis, s. 416-423'de aktarılmıştır.

hangi bir iz bırakmadan nihayet Sultan II. Bâyezid zamanında İstanbul'da vefat etti[54].

Papanın kendisine despot ünvanını ve makamını verdiği Büyük Prens Andreas, babasının mirası üzerindeki haklarını hiçbir zaman talep etmedi. Mensubu olduğu sınıfa uygun olmayan bir evlilik yaparak Roma'da zor şartlar altında hayatını sürdürdü ve 1502'de burada herhangi bir mirasçı bırakmadan vefat etti[55]. Bizans İmparatorluğu üzerindeki haklarını bir vasiyetname ile İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçe İsabella'ya devretti.

İki kızkardeşi Helena ve Zoe'den daha büyüğü olan Helena, Sırp despotu ile evlendirilmişti. Fakat Sırbistan'ın Sultan Mehmed tarafından fethedilmesinden ve Venedik'te Korfu'da babasından kalan ve kendisine göründüğü kadarıyla verilmeyen eşyalardan mahkeme yoluyla kendi payını almaya çalıştıktan sonra, Ayamavra Adası'nda Rahibe Hypomone olarak 1474 Kasım'ında hayata veda ettiği bir manastıra girdi[56].

Küçük kızkardeş Zoe, 1472'de Papa IV. Sixtus'un arabuluculuğuyla "Büyük İvan" lakabıyla İvan III. Vasiliyeviç olarak Rus çarlığının en önemli dönemlerinden birini (1462-1505) şanıyla dolduran Beyaz Rusya ya da nam-ı diğer Moskova Büyük Dükü Johannes Basilios'la evlendirildi. Bu evlilik, bir taraftan Moskovalı büyük dükün papalık makamı ve Batı ile ilişkilerini desteklemesi ve diğer taraftan kendisine geçen Bizans tahtı üzerinde bazı miras hakları sağlaması açısından da önemli idi. Sözde büyük dükün elçileri tarafından Floransa'daki Kardinaller Konseyi sırasında, efendilerinin Osmanlı sultanı tarafından tayin edilen İstanbul patriğinden ayrıldığına dair beyanlarının yanlış olduğunun anlaşılmasına rağmen, papalık makamı açısından Türk savaşı için kıymetli bir müttefikti, ki Bizans İmparatorluğu'nun tekrar kurulması için de kendisine büyük umutlar bağlamış olmaları muhtemeldi[57].

---

54 Cantacuscino, *aynı eser*, s. 43: "Mehmed onun, bütün diğer selefleri gibi, Hristiyan olarak ölmesini istedi". Raynaldi, *aynı eser*, s. 572.

55 *Aynı yer*: "Roma'da büyük bir sefalet içinde öldü".

56 Sfrancis, s. 447, 450.

57 Raynaldi, *aynı eser*, s. 480 ve 537, bu nikâh hakkında daha detaylı bilgi vermektedir. Kimilerine göre prensesin adı Zoe değil, Sofia idi. Sfrancis, s. 424, bu evlilikten gerçi bahsetmektedir, ama bu noktada çok emin değildir ve zamanını yanlış vermektedir. Bilhassa soylu damadın kendinin de dahil olduğu gelin tarafına hediye ettiği zengin hediyelerden çok hoşnut kalmıştır.

Mora Yarımadası'ndaki Bizans despotluklarının ve eski ünlü Paleologos hanedanının sefil sonu işte böyle oldu.

2) Atina Düklüğü'nün 1460'de çöküşü

Mora Yarımadası'ndaki Bizans despotluklarının Osmanlı'nın gücü karşısında yok oldukları dönemlerde Helen anakarasında yerleşik son Frenk hükümdarlığı olan Atina Düklüğü de son saatlerini yaşıyordu.

Daha önce de önemsiz tarihi yalnızca klasik adının büyüklüğü, görkemli hâtıraların yüzyılları aşıp gelen aksi, eski çağların batan görkeminin hâlâ mevcut sessiz tanıkları sayesinde önem kazanan bu küçük düklüğün defalarca hükümdar değiştirdikten sonra, 14. yüzyılın son çeyreğinde (1386) zengin Floransalı Acciajuoli ailesinin eline geçtiğini belirtmiştik[58]. Dük Antonio Acciajuoli'nin hüküm sürdüğü dönem (1395-1435) olarak kabul edilen en verimli dönemlerinde bile Atina'nın ve bu topraklara dahil Teb'in (Theben)[59] Frenk hükümdarı, güçlü Osmanlı padişahının kendisine müsamaha gösterilen bir vasalından başka bir şey değildi. Zira Antonio daha o dönemlerde ciddi bir teslimiyet ve zengin hediyelerle düklüğünde rahat hüküm sürme güvencesini sağlamak amacıyla defalarca I. Bâyezid'in ve I. Mehmed'in huzuruna çıkmıştı[60].

Ölümünden sonra dul eşi, II. Murad'ın yardımıyla düklüğü elinde tutmaya çalıştı; II. Murad, rakibi olan II. Nerio'ya önceliği vermeyi uygun bulunca, bilhassa 1444'den itibaren Osmanlı akınlarına maruz kalan ülkesindeki gölge hükümdarlığını sadece yıllık 30 bin duka altını haraç ödeyerek kurtarabildi[61]. Korkak, makamına yakışmayan ve elinde kalan çok az sayıda mal mülk için sürekli korku içindeki II. Nerio, Sultan Mehmed'in Bizans imparatorluk tahtını parçaladığı yıla denk gelen ölümüne kadar hayatını böylece sürdürdü.

58 Karşılaştırma için bu eserin birinci cildine bakınız.

59 Floransalılarla 1422'de yapılan bir ticaret antlaşmasında Antonio kendini şöyle tanıtmaktadır: "Afthentis Atinalıların,Thivalıların ve aşağıda bulunan halkların düküdür" (bk. Buchon, *Nouvelles Recherche sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies,* Paris 1845, T. II, 289).

60 Chalkokondylas, L. IV, s. 114: "Önce Bâyezid'in daha sonra Fatih'in kapılarında görev yapar. Tüm saray kapılarını para karşılığı ile saray ileri gelenlerinin de korkusuna karşı koyarak tamir eder". Atina Düklüğü'nün o dönemlerdeki şartları hakkında en iyi bilgiler burada verilmektedir.

61 Chalkokondylas, L. IV, s. 160-170. Karşılaştırma için, c. I, 334 ve devamı. Buchon, *aynı eser*, T. I, s. 185.

Sinirleri iyice gerilmiş bu hükümdar hanedanının sefil varlığının son yıllarını artık kan davası ve her türlü suçu işleyerek maruz kaldığı üzücü şartlar, Sultan Mehmed'in çok geçmeden burada da intikam meleği gibi yok edici gücünü uygulamasına fırsat tanıdı.

II. Nerio, düklüğünün mirasçısı olarak henüz reşit olmayan bir oğlan çocuğunu geride bırakmıştı. Nerio'nun dul eşi olan annesi, zengin hediyelerle hoş tutmayı başardığı padişahın özel rızasıyla düklüğün yönetimini ele aldı. Bu tutkulu kadın, dükün ölümünden sonra genç bir Venedikli, Anabolu (Nauplia/Napoli de Romania) valisinin ticaret için sık sık Atina'ya gelen oğlu Pietro Almerio ile yakışıksız bir ilişkiye girmişti. Zira genç adam evli idi, ama düşesin tutkusu öylesine büyüktü ki, Pietro'yu eşinden bir şekilde kurtulmaya ikna etmeye çalışıyordu; bu durumda Atina'ya döndüğünde kendisiyle evlenecek ve onu dük yapacaktı.

Aşktan ve hırstan gözü kör olmuş talihsiz genç tüm bunlara kandı. Eşini öldürterek ortadan kaldırdı, Atina'ya geri döndü ve düşesle yatağını ve hükümdarlığını paylaştı. Ne var ki böyle bir sırrın uzun süre saklı kalması mümkün değildi ve bu durum başlarında Venedikli bir zıpçıktıyı istemedikleri için Atinalıları daha da kızdırdı. Davayı İstanbul'a taşıdılar ve arabuluculuk talebinde bulunarak gerçek dükün başa geçmesini istediler. Almerio bunun üzerine gerçek dükü onlardan saklamadığını, zira Nerio'nun oğlu genç prensin yalnızca vesayetini üzerine aldığını açıkladı. Ne var ki küçük prensle birlikte Sultan Mehmed'in huzuruna geldiğinde bu savunması hiçbir işe yaramadı. Zira Sultan Mehmed, başka bir taht varisini, ölen dükün kardeşlerinden birinin oğlu olan ve uzun bir süredir Osmanlı sarayında yaşayan ve Sultan Mehmed'in özel teveccühüne nail olmuş Franco Acciajuoli'yi hazır bekletiyordu. Kavgayı sona erdirmek için Atinalılara Franco'yu hükümdar olarak kabul etmeleri emrini verdi.

[II.] Franco bunun üzerine derhal Atina'ya geldi; halkın sevinç gösterileri arasında hükümdarlığı devraldı ve düşesi önce Megara'da zindana attırdı ve çok geçmeden öldürttü. Bunun üzerine Almerio katile karşı davacı olarak Sultan Mehmed huzuruna geldi. Hâlbuki Fatih, artık bu gibi iğrenç kavgalara kulak vermek istemiyordu. Kavga, Osmanlı silahlarının gücü ile bir seferde sona erdirilecekti.

Bu amaçla Turahanoğlu Ömer Bey'e 1456'da derhal Teselya ordusunun bir bölümü ile Attika'ya akın etme ve Atina'yı zaptetme emrini verdi. Savunması zayıf şehir hemen ele geçirildi; Franco'nun geri çekildiği Akropolis'e karşı ise

Ömer Bey, Fransa'ya ihanet eden hainlerle ilişki içinde bulunmasına rağmen hiçbir şey yapamadı. Uzun süren bir kuşatmadan sonra ancak Franco'nun anlaşma yaparak çekilmesini sağlayabildi. Ömer Bey, mülkiyetini sadece sultanın teveccühüne borçlu olduğu bir şehri teslim etmeyi hangi hakka dayanarak reddettiğini anlayamadığını bildirdi Franco'ya; padişahı şimdi teslim edilmesini istiyordu ve bunu daha uzun süre reddettiği takdirde hükümdarlığı tamamen yok olacaktı; kaleyi boşaltmayı düşünüyorsa henüz vakti vardı; hazineleri ile birlikte serbest geçiş hakkı verilecekti ve Teb ile Böotya kendisine kalacaktı. Franco, kısa bir tereddütten sonra bu teklifleri kabul etti ve Sultan Mehmed antlaşmayı onayladıktan sonra ikametini Teb'e aktardı. Atina Düklüğü böylece 1456 Haziran'ında, başkenti içindeki muhteşem eserleri ile birlikte Osmanlıların eline geçtikten sonra, yalnızca önemsiz bir yer olan Böotya kısmı kalacak şekilde küçüldü[62].

İki yıl sonra, 1458'de Sultan Mehmed, ilk Mora seferinden dönerken, Osmanlı tarihçilerinin "Bilginler Şehri" ya da "Filozoflar Şehri" dedikleri Atina'ya ilk kez şahsen geldi. Şanı çoktan kulağına kadar gelmişti. Bu daha eski zamanların Osmanlı hükümdarlarının hepsinde genel olarak büyük, görkemli ve yararlı şeylere, bilhassa kendi eserlerinin hâlâ şahitliğini yaptığı muhteşem ve biçimlerinin güzelliğinden dolayı kendini gösteren mimari eserlere karşı büyük bir merak vardı.

Sultan Mehmed, kendini bambaşka bir dünyadaymış gibi hissetmesine rağmen, Helen antik çağlarından kalan tapınakların ve kutsal yerlerin ihtişamına hayranlık duymadan edemedi. Özellikle bugün Venedik tersanesinin girişini süsleyen ve Dük Antonio tarafından limanın girişine dikildikten sonra buraya "Porto Leone" adını veren, o dönemlerde çok önemli sayılan ve iyi muhafaza edilmiş liman tesislerini, yani Pire'yi uzunca bir süre gezerek, "İslâmiyet, bu şehre sahip olduğu için Turahanoğlu Ömer Bey'e ne çok minnet borçludur![63]" diye konuştu.

---

62 Chalkokondylas, L. VIII, s. 241-242. Atina'nın teslim tarihini Sfrancis, s. 385'de kesin olarak vermekte, fakat bu hususta tek bir kelime yazmamaktadır.

63 Chalkokondylas, s. 241: "Bu şehirde ve akropolde pek tabii ki bu ülkenin ve şehirlerinin de dışında krala hizmet edilmektedir. Bir fikir olarak, şehrin eski görkemliliği ve eski mimarisi daha görülmeye değerdi diye konuşuyorlar. Bu bizim yasamızdan yani Ömer'in tuğrasından kaynaklanmıyor mu? ". Atina o zamanlar kim bilir nasıl bir görüntüye sahipti? Chalkokondylas, s. 242'de bilhassa şunları da eklemektedir: "O hâlde önceki kral da akropolün güzelliğini inceleyerek işini tamamladı".

Teb yakınlarında daha Katalanlar zamanında harab bir hâlde olan Frenk kalesi Santomeri'de yaşayan Dük Franco, zengin ve ihtişamlı başkentinin kaybını kolay kolay sindiremiyordu. Görünüşe göre başkentini geri alma umudunu kaybetmemişti ve Atina'da zayıf da olsa planlarını gizlice destekleyen bir Frenk grubu vardı. Bu hususta ne kadar ileri gittiği tam açık değildir. Kesin olarak bilinen şudur ki, Sultan Mehmed ikinci Mora seferinden geri dönerken 1460'da Atina'yı tekrar ziyaret ettiğinde, Akropolis'i zapteden yeniçerilerin buradan kovulan düke şehri tekrar teslim etmekten başka bir amaç gütmeyen bir komplonun yapıldığını haber verdikleridir. Görünüşe göre Sultan Mehmed önce Atina'nın tamamına ağır bir ceza uygulamayı düşünmüş[64], ama sonunda Atina'nın en zengin 10 sâkinini tutuklatarak İstanbul'a göç ettirmekle yetinmişti.

Aynı zamanda Mora Sancakbeyi Zağanos Paşa'ya bu gibi komploları dükü ortadan kaldırarak tamamen engelleme emrini verdi. Franco, Mora'ya çağrıldı ve burada Zağanos Paşa tarafından çadırında nazikçe karşılanarak, ünvanına yakışır şekilde ağırlandı. Konuşmalar gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürmüştü ki, Zağanos Paşa aniden son saatinin geldiğini açıkladı. Franco'nun panik içinde son isteği, ölüm darbesini kendi çadırında almak oldu. Bu isteği yerine getirildi. Çok geçmeden yanına gönderilen yeniçerilerin darbeleri altında can verdi.

Acciajuoli ailesi yalnızca 74 yıl boyunca burada güçlükle hüküm sürdükten sonra, Atina Düklüğü'nün son bölümü olan Teb ve bölgesi de kolayca Osmanlıların eline geçti[65].

---

3) Osmanlı Donanmasının Midilli Adası'nın 1462'de İlhakına Kadar Ege Denizi'ndeki Teşebbüsleri

Osmanlı donanmasının batıya doğru denizlerdeki teşebbüsleri Sultan Mehmed dönemine kadar asla önemli değildi. Sultan Mehmed ancak İstanbul kuşatmasından ve fethinden sonra, Batılı deniz güçlerinin karşısına çıkacak ve bu yöndeki fetihlerini bilhassa güçlü Venediklilere karşı koruyacak ve muhafaza edecekse kara ordusunun yanısıra büyük ve savaşmaya hazır bir donan-

64 Chalkokondylas, s. 257: "O (Atinalı) ve şehir tehlike altında bulunuyorlardı".

65 Bu aileden gelen Atina dükleri: I. Nerio, 1386-1395; Antonio, 1395-1435; II. Nerio, 1435-1453; annesinin ve Venedikli Almerio'nun vesayeti altında II. Nerio'nun reşit olmayan oğlu, 1453-1455; Franco, 1456-1460.

maya sahip olması gerektiğinin farkına vardı[66]. Ayrıca Ege Denizi'ndeki adalar dünyasının parçalanmışlığı ışığında çok geçmeden buradaki hükümdarlar arasında Osmanlı sultanının müdahalesini kaçınılmaz hâle getiren çeşitli temaslar ve anlaşmazlıklar eksik olmuyordu.

Bu adalarda 13. yüzyıl başlarından itibaren çoğunlukla Venedik Cumhuriyeti'nin hâkimiyeti altında, Frenk beylerin ve şövalyelerin baskısı altında iki yüzyıl boyunca neredeyse hiç göze çarpmayan ve varlıklarını bugüne kadar getiren bir dizi küçük, özerk ve birbirinden bağımsız idarelerin kurulmuş olduğu bilinmekte olup bu hususa daha önce de değinmiştik[67]. Nakşa Düklüğü ve Rodos Adası'ndaki başlarında bir üstad-ı azamın bulunduğu şövalye topluluğu, Osmanlı'nın yok edici gücü buraya da uzanmaya başladığı dönemlerde Ege Denizi'ndeki bu küçük ada devletlerinin en itibarlı olanları idi.

Hanedanın on üçüncü hükümdarı olan ve Bizans İmparatorluğu'nun son gününü yaşadığı yıl başa geçen genç Nakşa Dükü Johann Crispo, Venedik'in himayesi altında, Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı sultanı ile iyi ilişkiler içinde olmasını sağlayan barış antlaşmasına kendini de dahil ettirecek kadar akıllı davranmıştı. Venedik'in arabuluculuğuyla Sultan Mehmed tarafından Takımadalar'ın dükü olarak kabul edildiği ve Osmanlı ile barış ve dostluk içinde yaşayacağı ayrı bir antlaşmaya sahip oldu[68].

Rodos Şövalyeleri ise başlangıçta Sultan Mehmed'le hiçbir ilişkiye girmek istemediler ve bağımsızlıklarını bu Osmanlı dünya fatihine karşı koruyabileceklerine inandılar. Ancak İstanbul'un fethinin üzerinden iki yıl geçtikten sonra 1455'de elçileri zengin hediyelerle Edirne sarayına geldiler, ama teslim olmak için değil sadece aynı haklar ve karşılıklı imtiyazlar temelinde bir ticaret anlaş-

66 "Bilinmelidir ki, şanlı ve muzaffer Sultan Mehmed'den önce Osmanlılar deniz seferleri yapmaya veya Avrupa milletleri ile çarpışmaya cesaret edememişlerdir." Hacı Kalfa, Türklerin deniz savaşlarına dair verdiği bilgilere böyle başlamaktadır (bk. *The history of the maritime wars of the Turks,* Hacı Kalfa'nın (Kâtip Çelebi) Türkçesinden James Mitchell tarafından çevrilmiştir, Londra 1831, 4, s. 12).

67 Karşılaştırma için, c. I, s. 178.

68 *Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel (par l'abbé Sauger* veya *Pere Robert),* Paris 1699, s. 222. Nakşa Düklüğü tarihini bir bütün içinde ele almaya çalışan bu tek eser üzerinde kısa bir süre önce Buchon, *Recherches et matériaux pour servir à une histoire de la domination française en Orient,* Paris 1840, T. I, s. 352, 368 ve Geneoljik tablolar *Tab.* VIII; ayrıca Finlay, *The History of Greece cet.,* s. 320-350.

ması yapmak için. Karya, Likya ve komşu Osmanlı eyaletlerinde kendileri için serbest ticaret hakkı istiyorlar ve karşılığında Türklere gerek Rodos'ta gerekse kendilerine bağlı tüm diğer adalarda engelsiz giriş ve serbest ticaret hakkını veriyorlardı. Bu şartlar altında barış ve dostluk içinde yaşamaya hazırdılar.

Ne var ki Sultan Mehmed için bunlar yeterli değildi. Ayrıca haraç da istiyordu. Şövalyeler, yetkilerinin bu kadar geniş olmadığını söylediler. Osmanlı müzakerecisi bunun üzerine, "istediğimiz haracı ödemek istemiyorsanız, padişahın teveccühünü de kazanamazsınız; zira bundan böyle Ege Denizi'ndeki bütün adaların efendisidir; ve nasıl ki Sakızlılar, Midillililer, Limnililer, Gökçeadalılar ve diğer ada sâkinleri boyun eğmişlerse –hepsi haraç ödüyorlar– siz de öyle boyun eğeceksiniz; aksi takdirde savaş olacak ve güçlü padişah efendimiz adanızı ve çevresindeki adaları telef edecektir". Şövalyeler bu tehditle ilk başta sinmediler. Bu hususta karar vermek onlara düşmezdi, diye cevap verdiler; sultan, üstad-ı azamlarıyla bu konuyu görüşmek üzere Rodos'a bir elçi göndermeliydi; üstad-ı azam kabul ettiği takdirde haraç ödenecekti, aksi takdirde adanın başına ne gelecekse gelirdi.

Sultan Mehmed bu teklifi kabul etti. İtibarlı bir Osmanlı yetkilisi onurlarla huzurdan ayrılan şövalyelere eşlik etti. Ne var ki üstad-ı azam [Jacques de Milly] hâlâ kibirli bir dil kullanıyordu. "Ada benim değil" diye doğrudan beyanda bulundu Osmanlı elçisine. "Nasıl ki sen efendinin bir kuluysan, ben de aynı şekilde papanın bir kuluyum; papa bana hiç kimseye haraç ödememem konusunda emir verdi; yalnızca başka bir halka ve başka bir inanca mensup padişah efendine değil, aynı boydan ve aynı inançtan bir hükümdara bile haraç ödeyemem. Görüşüm budur; padişahınız bizimle dostluk içinde yaşamak istiyorsa, her yıl komşu ve güçlü bir hükümdar olarak elçilerim aracılığıyla kendini selamlamamla yetinecekse iyi; aksi takdirde ne yapabiliyorsa onu yapsın".

Sultan Mehmed, böyle bir konuşmayı hakaret boyutunda alay kabul ediyordu. Karya sahillerinin sâkinlerine derhal korsan olarak komşu adalara doğru yola çıkma izni verdi ve bu dikkafalıları ertesi ilkbaharda hizaya getirecek bir donanmanın hazırlanmasını emretti. Karya'dan derhal 30 küçük gemi ve bir dizi iki kürekli yola çıktı; İstanköy'e ve Rodos'a saldırdı; bu adaların birçok yerini harap etti ve eline geçirebildiği insanlarla hayvanları yanlarında getirdi. Hazırlıklar bu arada öyle hızlı yürütüldü ki, donanma 1456 ilkbaharında Gelibolu Limanı'nda toplanmayı başardı. 25 adet üç kürekli, 50 adet iki kürekli

ve 100'ün üzerinde küçük gemi olmak üzere toplam 180 gemiden oluşuyordu. Amiral olarak donanma komutanlığını Hamza Paşa üstlenmişti.

Öncelikle Rodos'a saldırmak üzere yola çıkmasına rağmen, donanma yolları üzerindeki bilhassa Midilli ve Sakız gibi diğer büyük adalara da uğradı. Midilli'de o dönemlerde İstanbul'un fethinden sonra hükümdarlığının devamını sağlamayı Osmanlı sultanına yılda 3 bin altın haraç ödeyerek güvence altına almak için acele eden Cenevizli Gattilusio ailesinden küçük bir hükümdar [I. Dorino Gattilusio] hüküm sürüyordu[69]. Hamza Paşa bu yüzden düşmanca bir niyetle gelmemiş ve yalnızca limanın dışında demir atmış olsa bile adanın dükü yine de Osmanlı padişahına değerli hediyelerle bağlılığını göstermeyi uygun buldu. Gönderdiği hediyeler kıymetli ipek ve yün elbiselerden, adanın en iyi ürünlerinden seçilen atlardan, büyük baş hayvanlardan, ekinden, ekmekten, şaraptan, peynirden, vs. ve nakit 6 bin gümüş sikkeden oluşuyordu. O dönemlerde dükün sarayında yaşayan ve Osmanlı donanmasının bu seferi hakkında en iyi ve en detaylı bilgileri bırakan tarihçi Dukas, Hamza Bey'in iki gün sonra yelken açmasını ve Sakız Adası'na doğru devam etmesini sağlayacak kadar iyi bir intiba bırakan bu hediyeleri yerine ulaştıran adamdı[70].

Sakızlılar, yıllık 6 bin altın karşılığında Osmanlı yönetimi ile benzer iyi ilişkiler içine girmişti[71]. Buna rağmen Osmanlı donanması bir anlaşmazlık konusunu çözmek üzere adanın sularında belirdi. Zira gemilerden birinde Galata'da oturan ve Sakızlılara sattığı 40 bin duka altını tutarında şap karşılığında alacağından dolayı Osmanlı sultanına başvuran zengin bir Cenevizli toptancı olan Francesco Draperio bulunuyordu. Ne var ki Sakızlılar Osmanlı yönetiminin kendi meselelerine müdahale etmesini istemiyorlardı ve bu yüzden sultanın kendilerine göndermiş olduğu uyarıyı gözardı etmişlerdi. Hamza Paşa, buradan geçerken şimdi bu hadiseyi gerekirse zorla düzene koyacaktı.

Meselenin ne olduğunun farkında olan Sakızlılar, bu yüzden amirale biat etmekte acele etmediler, aksine kendilerini her halükârda iyi bir savunma durumuna getirdiler. Donanması henüz yeterli sayıda hücum araçları ve ağır kuşatma toplarıyla donatılmamış olan Hamza Paşa, bu yüzden hemen şehrin limanına girmeyip, önce karşı kıyıda Anadolu anakarasında demir atacak ve

69 Dukas, XLII, 314.

70 *Aynı eser*, XLIII, 319-322.

71 *Aynı eser*, XLII, 314. Sakız Adası'nın o dönemlerdeki durumu ve Cenevizlilerin eline nasıl geçtiğine dair bilgileri bilhassa Chalkokondylas, L. X, s. 278'de vermektedir.

buradan müzakerelere başlayacak kadar dikkatli idi. Demir attıktan ancak bir gün sonra donanmasının bir kısmıyla şehre yaklaştı ve Sakızlılara, Draperio'nun alacak talebi yerine getirilmediği takdirde, adaya saldırıp her yeri talan edeceğine dair Osmanlı sultanının emrini bildirdi.

Sakızlılar bunun üzerine amirali bir elçi heyetiyle selamladılar, ama aynı zamanda ne bu alacak talebini kabul ettiklerini ne de ödeme yapacaklarını bildirdiler; ne istiyorlarsa onu yapabilirlerdi. Buna öfkelenen Hamza Paşa, derhal birliklerinin bir kısmını karaya çıkarttı ve şehrin yakınlarında bulunan köyleri, bağları ve meyve bahçelerini –aylardan Haziran'dı, dolayısıyla herşey olgunlaşmış, hasadı bekliyordu– ateşle ve kılıçla talan ettirdi. Yine de şehrin kendisine karşı bir şey yapamadı. Zira sadece deniz tarafından yirmiden fazla iyi donatılmış gemi ile emniyet altına alınmakla kalmayıp, çok derin çift hendekler tarafından da korunmuştu ve büyük bir bölümü İtalyanlardan oluşan güçlü ve cesur bir muhafız kıtası tarafından savunulan görkemli surlara da sahipti.

Yine de Hamza Bey sonunda Sakızlıları Kirikos tüccar ailesinden en itibarlı iki kişiyi, Draperio meselesini iyi niyetli bir uzlaşma hâlinde çözmek üzere Osmanlı donanmasına göndermeye ikna etti. Bir yaşlı ve bir gençten oluşan iki müzakereci seyahat güvencesi altında gerçekten de yola çıktılar. Ancak yolda bu davetin yalnızca kendilerini tuzak kurarak donanmaya çekmek ve burada rehine olarak tutmak üzere yapıldığına dair şüpheye düştüler. Bu yüzden yarı yolda birden geri döndüler ve şehre ulaşmak için atlarını mahmuzladılar. Ne yazık ki şehre varamadan bağlarda dolaşan Türklerin saldırısına uğradılar ve muhafızları geri püskürtüldükten sonra Osmanlı gemilerinin bulunduğu yere getirildiler. Hamza Bey, şimdilik Draperio'nun alacakları için kendi özgürlüklerini ortaya koymak zorunda kalan bu iki rehine ile yetindi. Çok geçmeden de yelken açtı ve Rodos'a doğru yola çıktı[72].

Hamza Paşa, burada hücum araçları ve güçlü bir askerî kuvvet olmadan iyi tahkim edilmiş ve büyük bir filo tarafından korunan bu şehre karşı bir şey yapılamayacağını hemen anladı. Sırf boşuna gelmiş olmamak için, Rodos Şövalyelerine ait küçük İstanköy Adası'na akın etti. Halk tarafından terkedilmiş şehri hemen ele geçirdiler; ancak şehir halkının sığındığı güçlü Raheia dağ kalesi şövalyeler tarafından öylesine cesurca savunuldu ki Hamza Paşa, Draperio'nun arabuluculuk yaptığı bir denemede kaleyi gönüllü olarak teslim etmelerini sağlayamaması üzerine ve düşman topları ile ağır bir ishal yüzün-

72 Dukas, XLIII, 322-324.

den birçok askerini kaybettiği 22 günlük başarısız bir kuşatmadan sonra, hiçbir şey elde edemeden geri dönmek zorunda kaldı[73].

Zaten bu seferin tamamı talihsiz geçiyordu. Zira Hamza Paşa, geri dönerken Sakızlıları Draperio meselesini padişahın kesin kararını almak üzere Edirne'ye gönderecekleri bir elçi heyeti aracılığıyla çözmeye ikna etmek üzere bir kez daha Sakız Adası'na uğradığında, karaya çıkan ve bilhassa kiliseler olmak üzere şehirde birçok uygunsuz harekette bulunan Türkler ile ada sâkinleri arasında çok kötü biten bir çatışma çıktı. Çatışmanın çıktığı yerde birçok adamını bırakan Türkler, yenilmiş ve çoğunlukla sarhoş bir hâlde hep birden sahilde genelde Hamza Paşa'nın bizzat kullandığı en yakın kadırgaya hücum ettiler. Kadırga birkaç dakika içinde tamamen dolarak yan yattı, su aldı ve yardım gelemeden içindekilerle birlikte dalgalarda kayboldu. Paniğe kapılan Sakızlılar her ne kadar zayıf ve seferinin başarısızlığından dolayı zaten cesaretini kaybetmiş Hamza Paşa'yı kadırganın iki kat değerini ödeyerek yatıştırmayı başarsalar da, Sultan Mehmed'in öfkesinden yine de kaçamazlardı[74].

Hamza Paşa, geri dönüş yolunda Midilli Adası'nın hükümdarından görkemli bir ikram gördükten sonra, iki aylık bir süre sonunda en iyi gemilerinden birini kaybetmiş donanmasıyla tekrar Gelibolu Limanı'na döndü.

Sultan Mehmed, bu başarısız seferin kötü neticesinden hiç memnun değildi. Hamza Paşa ilk kez huzuruna çıktığında, onu ağır sözlerle itham etti: "Babamın sana özel bir teveccüh gösterdiğini bilmeseydim, anında derini yüzdürürdüm". Bu sözlerle derhal uzaklaşmasını istedi. Ancak birkaç gün sonra tekrar huzuruna çağırttı. "Sakızlıların yok ettiği kadırga nerede?" diye bağırdı Hamza Paşa'ya. Bu hususu hiç açmamış olan Hamza Paşa, bunun üzerine geminin nasıl battığını anlattı ve geminin padişahın değil kendinin gemisi olduğunu, dolayısıyla sadece kendinin zarar gördüğünü ileri sürerek mazeret bulmaya çalıştı. Sultan Mehmed, bu mazereti kısmen kabul etti. Sakızlılara karşı öfkesi ise daha da arttı. "Bana 40 bin altın borçlusun" dedi huzurda bulunan Francesco Draperio'ya, "bu borcunu siliyorum ve karşılığında Sakızlılardan alacağını devralıyorum; akıttıkları Türk kanının kefareti ile birlikte bana iki katını ödeyecekler". Draperio, minnettarlıkla padişahın elini öperken, Hamza Paşa donanmanın başkomutanlığını kaybetti ve Gelibolu'dan sancakbeyi ola-

73 *Aynı eser*, s. 324.
74 *Aynı eser*, s. 325-326.

rak Pamfilya'daki Antalya'ya (Attalia) gönderildi. Aynı saatte Sakız Adası'na karşı savaş kararı alındı[75].

Sakızlılar böylece padişahın öfkesini kendi üzerlerine çekerken, Midilli hükümdarı ile ilişkiler de gerildi. Zira aynı dönemde yaşlı Prens [I.] Dorino Gattilusio vefat etmişti. Oğlu ve halefi Domenico, tabii ki öncelikle padişahın teveccühünü kaybetmemeye çalıştı, bu amaçla başa geçtikten birkaç hafta sonra Sultan Mehmed'e taht değişikliğini bildirmek ve aynı zamanda belirlenen yıllık haracı ödemek üzere tarihçi Dukas'ı Edirne'ye gönderdi. Midilli'nin haracı, daha önce de bahsettiğimiz gibi 3 bin; padişahın prense özel olarak bıraktığı Limni için 2325 altındı. Gökçeada, benzer bir haraca tâbilik mukabilinde Enez beyine 2 bin altın karşılığında bırakılmıştı. Dukas, İstanbul'da iyi karşılandı ve elini öpmek üzere padişahın huzuruna çıkartıldı. Ancak parayı öder ödemez, Dukas'ı karşılamakla görevli vezirler talepleri derhal yükselttiler. Bu yeterli değildir dediler; yeni prens, padişah tarafından kabul edilmek istiyorsa, şahsen İstanbul'a gelmeli ve padişaha biat etmeli idi; bunu yapmadığı takdirde, ne olacağını görecekti.

Yapılacak ne vardı? Dukas, Midilli'ye acilen geri döndü ve prensi, sarayındaki Frenk ve Rum büyükler eşliğinde, Sultan Mehmed'in Trakya'nın tamamını etkisine alan vebadan dolayı ayrılmış bulunduğu Edirne'ye getirdi. Sakızlılar arkasından gitmek zorunda kaldılar ve Filibe'de boşuna aradıktan sonra, Sultan Mehmed'i ancak Sofya yolunda İzladi'deki karargâhında buldular. Fatih, gelenlerle şahsen fazla ilgilenmeyip, prensin elini öpmesine izin verdi ve onu Veziriazam Mahmud Paşa'ya gönderdi.

Mahmud Paşa ve diğer vezirler zengin hediyeler almalarına rağmen padişah adına yine uygunsuz isteklerde bulundular. Önce prensten kendisine ait Taşöz Adası'nı devretmesini istediler ve –başka ne yapabilirdi ki?– bu isteği hemen kabul edince, ertesi gün bu zamana kadar ödediği haracı iki katına çıkartmasını istediler. Bari Midilli Adası'nın tamamını alsaydınız, diye cevap verdi prens; bu kadar parayı ödeyemezdi, gücü buna yetmezdi. Zorlukla indirim yapmalarını ve haracı 3 bin altından 4 bin altına yükseltmekle yetinmelerini sağlayabildi. Bunun dışında ayrıca adasının yakınında Bergama Nehri ağzından eskiden Assos şehrinin bulunduğu Behramkale'ye kadar sahil boylarını, o dönemlerde bu sularda gezinen Katalan korsanlardan koruma yükümlülüğü getirildi; korsanlardan dolayı zarar gören her Türk'ün zararını

75 *Aynı eser*, s. 327-328.

karşılayacaktı. Bunun üzerine antlaşmalar yemin altına alındıktan ve prense simli kumaştan görkemli bir hilatla yanındakilere ağır ipek hilatlar verildikten sonra, adalarına geri döndüler ve burada en azından sağ salim geri dönebildikleri için Yaradan'a dua ettiler[76].

Bu arada Sakız Adası'na karşı sefere çıkacak 10 adet iki küre kliden ve aynı sayıda üç kürekliden oluşan bir filo hazırlandı. Ancak bu sefer de birincisinden daha başarılı olmadı. Zira Hamza Paşa'nın yerine kaptanıderya tayin edilen [Has] Yunus Bey yönetimindeki filo 1456'nın güz aylarında Gelibolu Limanı'ndan ayrılır ayrılmaz Truva sahili yakınlarında ağır bir fırtınaya yakalandı ve yedi gemi battı. Yunus Bey, amiral gemisinin fırtınaya ve dalgalara dayanarak Sakız Adası sahillerine demir atmasını sadece İspanyol dümencisinin becerisine borçlu idi. Diğer gemiler Midilli Limanı'na sığınmışlardı. Tabii ki böylesine zarar görmüş bir filoyla hiçbir şey yapılamazdı, hatta Sakız Adası'na karşı hiçbir bir şey yapmak mümkün değildi.

Bu yüzden Yunus Bey, sırf bir şeyler yapmış olmak için, Midillili bir nöbetçi gemisini Midilli Limanı'na kadar kovaladı ve gemiyi kendisine teslim etmek istemediklerinden komşu Yeni Foça'ya saldırdı. Bilhassa burada yaşayan zengin Cenevizli tüccarların yerlerini talan edip ateşe verdiler ve tüccarları esir olarak gemilere götürdüler; cizyeye tâbi tutulan halkın geri kalanı arasından Yunus Bey, padişaha hediye etmek üzere en güzel erkek ve kız çocuklarından 100 kişi seçti. Geriye bir Osmanlı muhafız kıtası bıraktığı şehirde 14 gün kaldıktan sonra, Kasım ortalarında tekrar Gelibolu Limanı'na geldi. Padişahın bu başarısız sefere duyduğu öfke bu defa görünüşe göre Yunus Bey'in İstanbul'a şahsen getirdiği hediye ile yatıştırıldı. Sultan Mehmed, Cenevizli tüccarları hemen köle olarak sattırdı[77].

Zavallı Dukas, Yunus Bey'in davranışları hakkında uygun bir şikâyette bulunmak üzere bir kez daha prensi adına İstanbul'a gitmek gibi sevimsiz bir misyonu üstlenmek zorunda kaldı. Ancak sitemleri beklenilebileceği gibi hiçbir işe yaramadı. Bir süre üzerinde tartışıldıktan sonra Yunus Bey, padişah adına, doğrudan iki şey arasında seçim yapmak zorunda olduğunu açıkladı: Ya derhal 10 bin altın ödeyecekti ya da savaşa hazır olacaktı. Bu meseleye dair mü-

76 Dukas, XLIV, 328-331: "Rodos'tan görünenler.... Sakız'a geldiler... Türklerin uyguladığı yaptırımları görmek istemeyenler ve gönüllü savaşa katılmak isteyenler ve Midilli'dekiler (Lesbos) de diğerleri gibi hiçbir şekilde ikna olmadılar ".

77 Dukas, s. 331-334'te yan şartlarıyla birlikte detaylı bir anlatım vermektedir.

zakereler devam ederken Sultan Mehmed sessizce yine Midilli Düklüğü'ne ait Eski Foça'yı zaptettirdi. Bu yeri ele geçirdikten sonra Dukas'ı başka bir talepte bulunmadan barış içinde uğurladı[78].

Böylece Frenk hükümdarlığı burada da gittikçe eriyerek, daha dar sınırlar içine giriyordu. Zira kısa bir süre sonra, 1457 başlarında, önemli bir sahil şehri olan Enez de Osmanlıların eline geçti. O tarihe kadar burada ünlü Dorino hanedanından başka bir Cenevizli soylu bağımsız hükümdar olarak hüküm sürmüştü. Ne var ki kendi menfaatine davranışları, bilhassa kendisine tahsis edilen tuz satışlarını komşu Osmanlıların aleyhine işletmesi hususunda Osmanlı İmparatorluğu'na birçok kez ağır şikâyetler gelmişti. Sultan Mehmed, bu şikâyetleri sona erdirmek için, Ocak'ta İstanbul'dan şahsen yola çıkarak kara yoluyla Enez önlerine gelirken, Yunus Bey 10 gemilik bir filoyla şehri deniz tarafından kuşatmaya aldı. Direnmek mümkün değildi. II. Dorino Gattilusio, ilk panikte Semadirek'e kaçtı ve şehri kendi kaderine terketti. Sultan Mehmed, Enez'i hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan zaptetti ve her iki cinsten genç nüfus arasından yanında İstanbul'a götürmek üzere bir seçim yaptı. Taşöz, Semadirek ve Gökçeada da bu fırsatta ele geçirildiler ve Osmanlı muhafız kıtalarıyla donatıldılar. Ne var ki Dorino güzel kızı aracılığıyla gönderdiği zengin hediyelerle Sultan Mehmed'i en azından Osmanlı'nın vasalı olarak eski yerlerinin bir kısmını geri vermesini sağlayacak derecede ikna etmeyi başardı[79].

Ağır fedakârlıklar altında da olsa, Sakızlılar da şimdilik kendilerini yok edebilecek fırtınayı dindirmeyi başardılar. Zira Sultan Mehmed'in yeniden Sakız Adası'na sefer düzenleyecek bir filo hazırlıkları içinde olduğunu haber alır almaz hemen, 1457 ilkbaharında, acilen Osmanlı yönetimine barışı her ne pahasına olursa olsun sağlayacak bir elçi heyeti gönderdiler. Uzun süren müzakerelerden sonra, Sultan Mehmed, Hamza Paşa'ya değerinin iki katı önceden ödenen batık kadırga için 30 bin altın daha ödemeleri ve o güne kadar verdikleri 6 bin altın yerine bundan böyle 10 bin altın yıllık haraç ödemeleriyle yetindi[80].

O dönemlerde Aquileia patriğinin emri altında bu sulara kadar ilerlemeye cesaret eden 11 gemilik papalık filosu, Sakız Adası'na gelerek bu utanç ve ra-

78 Dukas, s. 334-335.

79 Bu durumlar hakkında Bizanslılar Chalkokondylas L. IX, s. 249 ve Dukas, s. 335, çok kısa ve biraz belirsizdirler. Bratutti, II, s. 168'de Sadeddin ve Hammer, II, 20'de belirtilen diğer Osmanlı tarihçileri çok daha kesindir.

80 Dukas, XLV, 335.

hatsızlık verici barışı önlemek için geç kaldı. Patriğin kendilerine talihlerini silahlarla denemeleri yönündeki tavsiyeleri, Sakızlılar tarafından tıpkı bu şekilde herşeyi riske atmaktan yana olmayan Midillililer tarafından olduğu gibi kabul edilemez addedilerek reddedildi[81]. Filosunu büyük sayıda Katalan korsan gemisiyle takviye eden patrik, görünüşe göre Taşöz'ün, Semadirek'in, Gökçeada'nın ve Limni'nin güçsüz Osmanlı muhafız kıtalarını tekrar kovmayı başardı.

Limnililer, Midilli dükünün kardeşi olan hükümdarları Niccolo Gattilusio ile anlaşmazlık içine düştüklerinden, gönüllü olarak sultana teslim olmuş ve kendilerine bir Osmanlı sancakbeyi göndermesini talep etmişlerdi. Midilli dükü, bu hadiseyi haber alır almaz gerçi asi halkı ikna ederek ya da zor kullanarak vazgeçmelerini sağlamak ve kardeşini ele geçirmek için Limni'ye birkaç gemi göndermişti, ama teşebbüsü tamamen başarısız oldu. Limnili 500 süvari karaya çıkan Midillilere saldırarak bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da birçok kişinin daha can verdiği denize döktüler; yalnızca 40 kişi esir alındı. Niccolo, sadece büyük zorluklar altında gemilere ve oradan da Midilli'ye kaçabildi.

Bu çatışmadan üç gün sonra o dönemlerin Gelibolu sancakbeyi ve Kaptanıderyası Hadım İsmail Paşa, birkaç gemiyle Limni'ye geldi ve eski Kaptanıderya Hamza Paşa'yı adanın sancakbeyiliğine getirdi. Bunun üzerine hemen İstanbul'a dönen Hadım İsmail Paşa, 40 esir Midillili'yi padişaha hediye olarak götürdü. Dukas, mümkünse esirlerin serbest kalmasını sağlamak için Ağustos'ta tekrar Edirne'ye gelmek zorunda kaldı. Ne var ki bütün çabaları boşuna idi. Sultan Mehmed, hepsini idam ettirmek istedi; ancak darağacına getirildikleri zaman hayatlarını bağışladı ve onları köle olarak sattırdı; bunun için toplam 1000 altın aldı[82].

Limni böylece adı geçen diğer üç ada gibi zayıf Osmanlı muhafız kıtaları tarafından tekrar boşaltıldı ve papanın birlikleri tarafından işgal edildi. Hâlbuki onlar da burada çok uzun süre tutunamadılar. İsmail Paşa, Ağustos'ta tekrar donanmanın tamamıyla Midilli önlerine geldi, o dönemlerde Molibos adıyla bilinen[83] Methymna'ya birçok askerini ve hücum araçlarını kaybederek başarısız bir şekilde hücum etti, ama Limni'yi, Gökçeada'yı, Semadirek'i ve Taşöz'ü neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan ikinci kez ele geçirdi. Adalar talan

81 *Aynı eser*, s. 338: "Herşeyden korkanlar... Başta Ege Denizi adaları, Rodos, Sakız ve Midilli gibi civar adacıkların da işi tamamlanmıştı. Ama onun (Sultan Mehmed'in) bu düzensizliğini bilenleri çok korkutuyordu".

82 Dukas, s. 335, 337. Chalkokondylas, s. 240, 250 burada bu kadar açık değil.

83 Bilhassa Chalkokondylas, s. 277.

edildiler ve ulaşımı zor dağ vadilerinde sığınanlar dışındaki ada halkı, İtalyan muhafız kıtalarıyla birlikte İstanbul'a götürüldü. Papalık filosu bu sulardan daha önce ayrılmıştı ve çok geçmeden tamamen dağıldı[84]. Ertesi yıl olan 1458'de 180 gemiden oluşan Osmanlı filosu, Sultan Mehmed ilk Mora seferine çıktığı sıralarda Ege Denizi'nde bir kez daha Kikladlara kadar uzanan bir sefere çıktı. Ancak bu defa da fazla bir başarı elde edilemedi. Gemiler yalnızca 2 bin aileyi ve o dönemlerde yarımadadan götürülerek kısmen göçmen olarak yerleştirilen, kısmen de yeniçeri ocağına yazdırılan aynı sayıda gençleri İstanbul'a taşımak için kullanıldı[85].

Osmanlı donanmasının büyümesi ve her yönde ilerleyişi Batı'da çok büyük endişelere yol açıyordu. Bilhassa Papa II. Pius meseleye çok büyük bir önem veriyordu. Papalık makamına gelir gelmez, 1459 başlarında, Rodos Şövalyelerini örnek alarak, Midilli'de ve komşu adalarda merkezleri bulunacak ve Osmanlıların Çanakkale'den geçerek Ege Denizi'ne akın etmelerini engelleyecek yeni bir ruhanî şövalye tarikatı kurma planları yapmaya başladı. Beytüllahim'in Kutsal Meryem Anası'na ithaf edilecek, Meryem Ana'nın adını taşıyacak ve Rodos Şövalyeleri gibi, Limni Adası'nda da kuruluşu ve geçimi için belirli yerlerin gelirlerinin tahsis edileceği bir merkeze sahip olacaktı. Bu yeni şövalye tarikatının kuralları ve düzeni de Rodos Şövalyelerinin kuralları ve düzeni ile aynı olacaktı. Kardeşler, tıpkı Rodos Şövalyeleri gibi üstad-ı azamlarını kendi aralarından seçecekler ve tarikat işareti olarak tıpkı onlar gibi beyaz üzerine kırmızı haç taşıyacaklardı. Ayrıca bazı haklara ve imtiyazlara da sahip olacaklardı[86].

Yine de göründüğü kadarıyla bu meseleye fazla ya da hiç ilgi yoktu; en azından böyle bir tarikatın gerçekten kurulduğuna ve kendisine tahsis edilecek adaları ele geçirmek için teşebbüse geçildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Görünüşe göre ruhanî şövalyelik daha o dönemlerde sona ermişti. O dönemlerde açlığa ve vebaya maruz kalan Rodos Şövalyeleri bile daha fazla tutunamayacak durumdaydılar. Ertesi yıl olan 1460'da papaya başvurarak acilen yardım istediler; papa ise özel bir ferman yayınlayarak Hristiyanlığın tamamından şövalyeleri mümkün olduğunca desteklemelerini istemekten kaçamadı. Yine şövalyeleri de, daha önce de defalarca yaptığı gibi, Batı'da

84 Dukas, s. 338 ve Chalkokondylas, s. 249-250 birbirlerini tamamlamaktadırlar. Gobellini, *Comment.* L. VIII, s. 205.

85 Dukas, s. 340.

86 Bunun için papa tarafından çıkartılan ferman, Romae, XV. Kal. Februarii 1459 şeklinde imzalanmıştır ve tam olarak Raynaldi, *Ann. eccles.* T. X, s. 179.

işsiz güçsüz dolaşmamaları, aksine Rodos'taki yerlerine geri dönmeleri yönünde uyardı[87].

II. Pius, patriklerine gönderdiği bir yazıyla Venediklilerden Osmanlıların tehdidi altında bulunan adaların korunması için birkaç kadırga yollamalarını istemişti. Ne var ki Venedikliler o dönemde Osmanlı sultanı ile barış içinde yaşıyorlardı ve bu barışı muhafaza etmek kendi menfaatlerine idi[88].

Gelibolu Limanı'nda 1461 ilkbaharında girişilen ve ileride göreceğimiz gibi Karadeniz'e yapılacak bir seferi amaçlayan hazırlıklar Ege Denizi adalarının sâkinlerinde korku uyandırmasına ve onları dehşete düşürmesine rağmen, Osmanlı donanması ertesi yıl da bu yönden hiçbir teşebbüste bulunmadı[89]. Sultan Mehmed, ancak Eflak seferinden sonra, 1462'de bakışlarını ve silahlarını tekrar Ege Denizi sularına çevirdi. Bu sefer bilhassa Midilli'ye yönelikti.

Adanın dükünün Osmanlı ile ilişkileri, son zamanlarda gittikçe daha zor ve gergin hâle gelmişti. 1457'de Limni'den büyük çabalarla ve zorluklarla kaçmayı başaran Niccolo, çok geçmeden kardeş katliyle Midilli hükümdarlığını ele geçirmişti[90]. Sultan Mehmed, adayı cezalandırmak için bu korkunç katli de bahane olarak kullandı[91]. Bu suçlarla yüklü hükümdarın Katalan korsanlarla yaptığı ittifakı bundan da fazla önemsedi. Zira Osmanlı ile yaptığı antlaşma gereği buradaki suları bu korsanlardan arındırmak yerine onların istedikleri gibi hareket etmelerine izin verdi, hatta korsanlıklarından kendi payını alması şartıyla onlara Midilli Limanı'nda koruma bile sağladı. Kikladlardan gelen korsanların da katıl-

87 Bu yazının bulunduğu yer, Raynaldi, *aynı eser*, s. 276. Rodos Şövalyelerinin o dönemlerdeki sıkıntılı durumları hakkında bilgi için bk. örneğin B. Gobellini, *aynı eser*, s. 203: "Din artık âcizliğin en uç noktasına gelmişti, tüccarlara iki binden fazla altın borçlandı.

88 Raynaldi, *aynı eser*, s. 213. Yazı Mart 1459 tarihlidir.

89 Dukas, XLV, 341: "Bu yeteneğe ve kısır döngü olmuş kadere hizmet ediliyordu".

90 Dukas, s. 346 Niccolo'nun yönetimin başına gelmesini sağlayan bu kardeş katlinin Sultan Mehmed'in bu son Midilli seferinden dört yıl önce gerçekleştiğini kesin olarak belirtmektedir. Hammer, II, 87'de ise yanlış kopya edildiğini varsayarak, bu zorlu yönetim değişikliğini üç yıl öncesine alarak hata yapmaktadır. Zira Dukas'ta atıfta bulunduğu yerde (s. 328) yalnızca Domenico'nun babasının yerine geçtiği bu döneme ait yönetim değişikliğinden bahsedilmektedir. Niccolo, 1457'de hâlâ Limni hâkimi idi.

91 Chalkokondylas, L. X, s. 279. Chalkokondylas, bu konu hakkında kısmen yalnızca eski İtalyanca bir çeviri olarak muhafaza edilmiş kısa bir bölümle eserini kapatan Dukas, s. 345 ve 512, Bonn baskısından daha kesin ve daha ayrıntılıdır.

dığı Katalanlar, hiçbir engelle karşılaşmadan Anadolu anakarasındaki Osmanlı bölgelerine akın ettiler ve daha sonra Midilli Limanı'na dükün de her seferinde önemli bir pay almasını sağlayacak şekilde değerlendirdikleri çok sayıda insanı alıp götürdüler[92]. Şimdi bu münasebetsizlikler bir defada sona erdirilecekti.

Sultan Mehmed, Eylül'de 125 büyük ve küçük gemiden –Dukas 60 adet üç kürekliden ve yalnızca 7 adet küçük gemiden bahsetmektedir– oluşan donanmayı Midilli'ye doğru yola çıkartırken, şahsen küçük bir yeniçeri birliğinin başına geçerek Anadolu anakarasında adanın tam karşısındaki sahil şeridine geldi. Bilhassa büyük çapta mancınıklar ve bunlara ait taş güllelerden oluşan hücum araçları, bu defa gemilerle buraya taşınmışlardı.

Harekât, Sultan Mehmed'in birlikleri karaya çıkartması, şehrin çevresini talan ettirmesi ve burada kalan az sayıdaki ada sâkininin köle olarak gemilere getirilmesine izin vermesiyle başladı. Böylece dükü şehri derhal teslim etmesini sağlayacak kadar sindirdiğini düşünüyordu. Şehri teslim ettiği takdirde, diye bildirdi, kendisine başka bir yerde tazminat olarak uygun bir yer verilecekti. Hâlbuki Niccolo 5 bin yetenekli asker tarafından korunan surlarının gücüne ve Osmanlı'ya köle olmaktan duydukları korkudan dolayı en son ana kadar direnmeye kararlı gibi görünen 20 bin kişilik ada halkına güveniyordu. Bu yüzden Sultan Mehmed'e şehri teslim etmek yerine insanlarıyla birlikte onurlu bir savaşta ölmeyi yeğlediği cevabını verdi[93].

Bunun üzerine Sultan Mehmed, Veziriazam Mahmud Paşa'ya derhal şehrin top ateşine tutulması emrini verdi. Ne var ki şehrin sağlam surları uzun bir süre mancınıklardan şehrin ortasına kadar atılan devasa Osmanlı güllelerine dayandılar. Sürekli bombardıman böylece 27 gün sürmüştü ki, dış surların büyük taş kütlelerinin bazı yerleri sallanmaya başladı. Muhafız kıtası iç surlara doğru çekilmek zorunda kaldı. Deniz tarafından bazı Katalan korsanların desteği ile yapmaya çalıştıkları başarısız bir hücum, şehrin ve adanın kaderini belirledi. Hücumları büyük bir kayıpla geri püskürtüldü ve hemen ardından gelen yeniçeriler kapılardan ve açılan gediklerden şehre akın etmeye başlamışlardı ki Niccolo teslim olmayı ve adanın tahkim edilmiş diğer yerlerini de Osmanlılara teslim etmeyi kabul etti.

Dukas'a göre, düke kızgın bazı ada ileri gelenlerinin Mahmud Paşa'ya surların zayıf ve kolay alınabilecek yerlerini önceden göstermelerinden dolayı işin

92 Chalkokondylas, L. X, s. 277.
93 Dukas, s. 346.

içinde ihanet de vardı[94]. Niccolo sadece düklüğünün kendisine getirdiği gelirlere eşit geliri olan başka bir yerin verilmesi şartını öne sürdü. Kuşatmanın gidişatını anakarada bekleyen Sultan Mehmed, bunu haber alır almaz, teslimiyeti tamamlamak üzere şahsen adaya geçti. Dükün şartı kabul edildi ve antlaşma her iki tarafça, Sultan Mehmed'in hiç kimsenin canına ve malına bir zarar gelmeyeceğine dair kesin onayı ile birlikte yemin altına alındı.

Bunun üzerine Dük Niccolo, yanında şehrin ileri gelenleri olduğu hâlde, Sultan Mehmed'e kalenin anahtarlarını bizzat teslim ederek gözlerinde yaşlarla af diledi ve güçlü hükümdarın merhametine sığındı: Başta olduğu sürece antlaşmaları asla bozmamıştı; Osmanlı topraklarından köleler eğer adaya getirilmişlerse bile daima onları gerçek efendilerine geri vermeye özen göstermişti; Katalan korsanlarının gerçi zaman zaman limanına girmelerine izin vermişti, ama yalnızca kendi topraklarını korsanlıklarından korumak için; Osmanlı topraklarına akınlarında onlara tavsiyelerde bulunduğuna dair ifadeler iftira idi; şehri sultanın ilk talebinde teslim etmemesinin ise tek suçlusu buna karşı çıkan ada sâkinlerinin bilinçsizliği idi; bu yüzden şimdi yalnızca şehri değil, adanın tamamını teslim ediyordu.

Sultan Mehmed, akılsızlığından ötürü dükü ciddi bir şekilde azarladı, ama bunun dışında kendini teselli etmeye çalıştı. Şehir ve adanın dükün bizzat teslim olmaya çağırmak zorunda kaldığı tahkim edilmiş diğer yerlerine hemen Osmanlı muhafız kıtaları yerleştirildi. Başkenti 500 yeniçeri ve hafif piyadeler kontrol altına alacaktı. Bunun için daha fazla adama gerek yoktu. Zira Sultan Mehmed, sadâkat ve inanç üzerine yapılan antlaşmayı yine de şehirde yalnızca basit halkı bırakırken, daha iyi ve daha güçlü olanları yeniçerilere köle olarak verecek ve bütün daha soylu ve daha zengin nüfusu göçmen olarak İstanbul'a yerleştirecek şekilde yorumladı. Göçmen olarak İstanbul'a getirilenler arasından her iki cinsten 800 seçkin genç insanı, saraya kapıkulları olarak ayırdı. Düke de öncelikle İstanbul'a gelme emri verildi. İtalyan muhafız kıtalarından 300 kişi resmen işkenceye tâbi tutuldular ve iki parçaya ayrılarak öldürüldüler.

Sultan Mehmed, kış başlangıcında karayoluyla İstanbul'a dönerken, daha büyük gemiler aynı esnada tekrar Gelibolu Limanı'na girdiler. Yalnızca küçük gemilerden bir kısmı adayı korumak üzere oradaki sularda bırakıldı.

---

94 Dukas, s. 512 (İtalyanca çevirisine göre): "...top ateşi altında tutmak, savaşmak ve çıkarma yapmak savunması en zayıf olan yerleri göstererek, Mahmud Paşa'yla kentin ihanetini tezgâhlamaya başladılar".

Düke verilecek tazminattan artık kimse söz etmiyordu. İstanbul'a geleli daha birkaç hafta olmuştu ki Sultan Mehmed kendini akrabalarından biri olan Luchino Gattilusio ile birlikte tutuklattı ve zindana attırdı. Niccolo'nun daha önce Luchino'nun da yardımlarıyla işlediği suçları, bu hareket için bahane olarak kullanıldı. Bunun dışında Sultan Mehmed'in Niccolo'ya karşı öfkesinin, bir zamanlar Sultan Mehmed tarafından suistimal edilen ve kaçan bir erkek çocuğa sığınma hakkı vermiş olmasından dolayı daha da arttığı söylenmekteydi. Sultan Mehmed'in bu sadâkat dışı siyasetinin asıl sebebi ise muhtemelen bu defa da, Osmanlı'nın yenilen hükümdarların ortadan kaldırarak tamamen zararsız hâle getirilmesine yönelik devlet kuralı idi. Zira bu Midillilerin en çaresiz durumlarında kendilerini kurtarmak için Müslümanlığa geçişleri de sadece kısa bir süre için işe yaradı. Sultan Mehmed, bunları, Müslüman olmaları üzerine serbest bırakmış ve kendilerine şahsen görkemli hilatlar hediye etmiş olsa da, çok geçmeden tekrar zindana attırdı ve burada yay kirişiyle boğdurdu[95].

1462'de Midilli'nin, bu güzel ve zengin adanın sultanın eline geçmesini sağlayan ve buradaki Frenk hükümdarlığını da sona erdiren güz seferinin sonraki kanlı neticesi bu oldu.

Batı'da daima Osmanlı'nın denizdeki artan gücüne karşı bir duvar gibi görülen bu adanın kaybı karşısında duyulan dehşet çok büyüktü. Hristiyanlığın tamamını etkileyen bu hadisenin suçunu daha sonra bilhassa Venediklilere yüklemek istediler. O dönemde yakınlarda tam donanımlı 24 adet üç kürekliden oluşan bir filoları hazır bulunduğu için, komutanları Venedik'in özel bir izni olmadan Osmanlı yönetimi ile yapılan barışı tehlikeyi göze alarak ihlal etmeye cesaret etmiş olsalardı, adayı kurtarabileceklerini düşünüyorlardı. Denizlerdeki hâkimiyeti doğrudan Osmanlılara bırakmak istemiyorlarsa, bilhassa Ege Denizi'ndeki diğer önemli adaların tehlikede olduğu, Sakız Adası'nın, Rodos'un, hatta Eğriboz'un her an aynı akıbete uğrayabileceği bu dönemde bu barışın uzun süre muhafaza edilmesi mümkün değildi; Sultan Mehmed'in bahriyesini güçlendirmek ve daha iyi düzenlemek için gösterdiği çabalar, bu yönde daha büyük teşebbüslerde bulunacağını gözler önüne serdiğinden, Venedik bunu kolayca görebilmeliydi[96].

95 Chalkokondylas, s. 279-282. Dukas, s. 512: "Zavallı günahkâr yaşam kurtardığını sanırken ruhunu yitirdi; bir yay kirişiyle boğduruldu".

96 Gobellini, *Comment. cet.* L. X, s. 244: "Venedikliler tehlike içindekilere yardım götüreceklerdi, onların yaklaşık yirmi dört adet üç küreklіden oluşan çok iyi tedarikli

Zira Sultan Mehmed, Midilli seferi sona erer ermez, İstanbul'daki limanda başkenti aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun ana savaş limanı hâline getirecek değişikliklerin yapılmasını emretti. İmparator Justinian zamanından kalma eski yıkık liman tesisleri çok işine yaradı. Kadırga Limanı olarak anılan bu yeni liman, bilhassa kış ayları boyunca burada inşa edilen ve denize indirilenler gibi daha büyük savaş gemilerini barındıracaktı[97].

Aynı zamanda Çanakkale Boğazı'nı güçlendirme çalışmaları da başlatıldı. 1463'ün ilkbahar aylarında Çanakkale Boğazı'nın iki kıyısında, bir zamanlar Bigalı (Sestus) ve Nağra'nın (Abydos) bulunduğu yerin yakınında, Rumeli kıyısında Kilidülbahr ve Anadolu kıyısında Çanakkale [Kal'a-i Sultaniye] kıyı kaleleri tehditkâr ateş toplarıyla birlikte yükselmeye başladı. Bu kıyı kalelerinden her birine en büyük çapta 30'ar top ve uygun sayıda daha küçük toplar yerleştirildi. Bundan böyle Çanakkale'den geçecek geminin komutanı kalelerden birinin komutanından şahsen izin almadan, hiçbir geminin geçmesine izin verilmeyecekti. Bu amaçla buraya topların koruması altında özel bir gemi istasyonu kuruldu[98].

Tüm bu hazırlıklar ve tesisler denizlerde daha büyük teşebbüsleri işareti ediyordu ki, genel kanıya göre bu teşebbüsler öncelikle Venedik'in Ege Denizi'ndeki mülklerine yönelik olacaktı[99]. Venedik ve Osmanlı yönetimi arasındaki barışın

---

filosu yaklaştığında düşmanlar onu görüp kaçacaklardı; ama Senato, *praefectus* [vali?] emretmeksizin Türklere savaş açmak öngörüsünde bulunamadı. Şimdi hem kendisi hem de Senato pişman, Türklerin denizde egemenlik kurmayı amaç edindiklerinden kuşku duymuyorlar ve Sakız ile Rodos için korkuyorlar. Eğriboz'u (Euboea) koruyabileceklerinden de emin değiller". Sabellico, *Rerum Venetarum Decad.* III, L. VIII, s. 716 (Venedik baskısı 1718) aynı şeyi söylemektedir ve Venedik donanmasının kaptanı olarak Vittorio Capello'yu göstermektedir.

97 Chalkokondylas, s. 282: "Bizans şehrini, denizciliğin de bağımsız olmaması için denize doğru çıkıntı yapan kıyılara kurar".

98 Chalkokondylas*, aynı yer*. Çanakkale Boğazı'ndan geçiş yasağına dair en eski belge olduğundan, şu sözleri buraya aktarmaya değer: "Bu bölgenin deniz üssü olmadığı için denizciler Çanakkale Boğazı'nın içine kadar giremiyorlardı". Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerin şimdiki durumu hakkında bilgi için, Abercromby Trant, *Narrative of a journey to Greece in 1830 cet.*, s. 431. Burada kalelerin atış menzillerinin bir çizimi de verilmektedir; ayrıca Moltke, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, Berlin 1841, s. 51 ve devamı.

99 Chalkokondylas aynı eserde, "Ve bunlar bize verildikten sonra Venedikliler için yaptılar. Daha çok önceden hazırlanarak en güvenli savaşı nasıl yapacaklarını öğrenmek için kontrol ettiler" diyor.

ne de olsa uzun zamandır muhafaza edilmesi imkânsız hâle gelmişti. Antlaşmanın ihlali için küçük bir bahane yeterli idi. Fazla beklemek gerekmedi. Aynı yılın ikinci yarısında savaş çıktı. Batı'nın son yıllarda kâfirlere karşı yapılacak savaşın lehine sergilemiş olduğu faaliyetlere atacağımız geriye dönük bir bakış, bu savaşın doğasını ve başarılarını anlamamızı kolaylaştıracaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI'DA TÜRK SAVAŞI LEHİNDE YAPILANLARA GERİYE DÖNÜK BİR BAKIŞ. EĞRİBOZ'UN 1470'DE FETHİNE KADAR VENEDİK SAVAŞI

1) Papa II. Pius, Mantua Konseyi ve sonuçları

Şark Meselesi –ya da o dönemlerde Türk meselesinin diplomat dilinde kullanıldığı hâliyle "res orientalis"[1]– Batı güçlerini ve Hristiyan Avrupa dünyasını en az bugünkü kadar etkiliyordu.

Siyasî meselelerin bu saygın ablası gerçekten de belli bir gururla, çoğu kez akşamları bir bataklığın üzerindeki yanıltıcı ışıklar gibi dolaşan, ama Tanrı'nın güneşi gökyüzünde duru ve açık bir şekilde parlamaya başladığı ve ısıtıcı gücüyle yolların üzerine yayılan kalın ve soğuk sisleri dağıttığı sabahla birlikte yok olup giden daha genç kızkardeşlerine tepeden bakabilir. Bu dönemleri yazdığımız 1453'ün yaz aylarında artık Sultan Mehmed'in üç hilali Ayasofya Camii'ne diktiği ve kendini İstanbul patriği ile Yunan Hristiyanlarının hamisi ilan ettiği günden beri dördüncü yüzyılını yaşamıştır ve sanki bütün dünyaya zaman aşımına uğramış hakkını korumayı bildiğini göstermek istiyormuş gibi görünmektedir.

Şark Meselesi tabii ki tüm bu zamanlar içinde birçok kez kılık değiştirmiştir; biraz kavgacı bir doğaya sahip olduğundan kimi zaman dünya barışını

1 O dönemlerde Venedikli hukukçu Luigi Foscarini'ye, bilgin Francesco Filelfo "Ayrıca, doğu konularında yeni bir şey varsa elinde memnuniyetle alırım, Türklere karşı sizlerin hazırlıkları ne olursa olsun" diye yazdı (bk. *Epist. Lib.* XXV, s. 168, Venedik baskısı 1502).

çok hassas bir biçimde bozdu ve "Avrupa konseyini" çoğu kez rahatsızlık verici bir uyumsuzluğa itti; yine de bütün talepleriyle yüzyıllar boyunca dünya tarihindeki önemini korumuştur; genel olarak aynı kalmıştır; neredeyse –ki bu belki de dünyevî ve ruhanî diplomasinin en büyük zaferidir– 1453'de ve burada ele aldığımız daha sonraki yüzyıllarda bulunduğu aynı yerde durmaktadır. Yalnızca bununla bağlantılı menfaatler zamanla biraz değişmiştir ve bu meselenin çözümünde yer alanların rolleri önemli bir değişime uğramışlardır. O dönemlerin büyük güçleri, o dönemlerde Şark meselelerinde sözleriyle ve silahlarıyla nihaî gelişmeleri belirleyen papa, Macaristan, Venedik şimdi nerede? Ve bugün Avrupa'nın büyük konseyini oluşturan ve Osmanlıların bir zamanlar dünyayı sarsan gücünün varlığı veya yok oluşu üzerinde muhakemede bulunanların rolü ne idi?

Osmanlılar Avrupa'dan kovulmalı mı, yoksa sultanları Avrupa hükümdarlar birliğinde yer almalı mı?

Kâfirlerin kovulması gibi kutsal bir iş nasıl ve kim tarafından gerçekleştirilecek?

Hristiyanlığın ezelî düşmanının baskısına maruz kalan Doğu Hristiyanlarının hamiliğini kim üstlenecek?

Haç, üç hilali yendiğinde Bizans tahtının çökmüş mirasını kim devralacak?

Tıpkı bugün olduğu gibi, ünlü Piccolomini hanedanına mensup Siena Kardinali ve Başpiskoposu Aeneas Silvius, 1458 Ağustos'unda Papa II. Pius olarak papalık makamına gelerek, ettiği yemine uygun olarak, kendini Osmanlılara karşı savaşta Hristiyanlığın öncüsü ilan ettiğinde çözümü hükümdarlarla halkları heyecanlandırması beklenen ve doğuştan ya da sonradan olan bütün siyasî kafaları canlı bir şekilde meşgul eden büyük meseleler bunlardı.

Selefi III. Calixtus'un, daha önce gördüğümüz gibi, Türklere karşı yapılacak savaşta kullanılmak üzere 115 bin duka altınına kadar inen Türk kasası ile birlikte kötü bir durumda miras bıraktığı bu meseleyi hemen gerekli ciddiyetle ve etkili bir şekilde ilerletebilmek için ruhanî yönetiminin aklına gelen en iyi ilk düşüncelerinden biri, Katolik Hristiyanlığın bütün hükümdarlarını ve beylerini, çok uzun zamandır planlanan genel Haçlı Seferi için güçlerin birleştirileceği ve yerine getirilmesi için imkânlarla yolların belirleneceği bir konsey toplantısına çağırmaktı. Ne var ki daha bu büyük hükümdarlar konseyinin toplanacağı yerin seçimi hususunda Kardinaller Konseyi arasında anlaşmaz-

lıklar çıktı. Daha yaşlı olup uzun bir yolculuğa çıkmaktan çekinen kardinallerden bazıları konseyin Roma'da toplanmasını isterken, başkaları Fransa'yı veya Almanya'yı öneriyorlardı. Pius, katılacak olanların hepsi için ortada bir yer istiyordu ve o dönemlerde Osmanlı sultanıyla barış içinde yaşayan Venedikliler, gizlice yardım vaadinde bulunmalarına rağmen, Sultan Mehmed'le zamanından önce açıkça bozuşmak istemediklerinden, Venedik topraklarında bulunan Udine'den vazgeçtikten sonra, bütün itirazlara rağmen, konseyin yapılacağı yer olarak Mantua'yı seçti[2].

Böylece aynı yıl daha sona ermeden ya da ertesi yılın başlarında bilhassa o dönemlerin büyük güçleri, Fransa Kralı VII. Charles, Kayser III. Frederik, Macaristan Kralı Matyas, Lehistan Kralı Kazimir, Venedik ve ayrıca daha küçük hükümdarlar, Sicilya Kralı Ferdinand [Ferrante], Bohemyalı George Podiebrad, Burgondiya Dükü Philipp, Alman elektörler, Brandenburg Kontu Albrecht, Milano Dükü Francesco Sforza, Floransalılar, en önemli Alman şehirlerin temsilcileri, vs. kısmen papa vekilleri, kısmen papanın özel yazıları aracılığıyla resmen buraya davet edildiler. Yazılar genelde hep aynı şeyleri söylüyorlardı. Türk meselesi ve Hristiyan dünyası için gittikçe artan tehlikeler etkileyici bir şekilde anlatıldıktan sonra, bunu ilgili hükümdarlara ve beylere yönelik olarak ya mümkünse şahsen gelmeleri ya da gerekli yetkilerle donatılmış elçilerini göndermeleri yönünde bir talep takip ediyordu.

Ne var ki Avrupa'nın o dönemlerde dünya açısından içinde bulunduğu durum, II. Pius'un bu kutsal çabaları için daha önceki zamanlarda selefleri dönemlerinde olduğu gibi çok da uygun değildi. Hükümdarların çoğu kendileri ve kendi topraklarındaki düşmanlarıyla fazlasıyla meşguldüler; imkânları sürekli anlaşmazlıklar ile savaşlar yüzünden fazlasıyla tükenmişti ve bu durumda kâfirlere karşı savaşta herşeylerini riske atmaya hazır olmadıkları gibi, böyle bir riske girebilecek durumda da değildiler. Bu yüzden papanın daveti gerçi her yerde gereken saygı ve takdirle, ama genel olarak soğuk, ihtiyatla, hatta şüpheyle karşılandı.

Zayıf karakterli, bencil ve yönetmekten usanmış Fransa Kralı VII. Charles, papaya yazdığı cevap yazısında, her ne kadar kendinin heyecanlı çabalarını

2 Gobellini, *Comment*. L. II, s. 34 ve 42: "Ama Roma'ya giden elçileri aracılığıyla Türklere karşı papaya çok şey hakkında söz veren Venedikliler, yine de, Hristiyanların konseyi için Udine'nin seçilmesini reddettiler, anlaşmayla bağlı oldukları Türklerin ruhlarının tepkisini çekmekten korkuyorlardı".

övse de aynı zamanda meselenin tek başına bir karar almasını imkânsız hâle getirecek kadar önemli olduğunu açıkladı; önce ülkenin soylularına, prenslerine ve diğer ruhanî ve dünyevî sınıflarına danışmak üzere bir toplantı yapmak zorunda idi; burada görüşülüp kararlaştırılanları zamanı geldiğinde resmî ve uygun yetkilerle donatılmış bir elçi heyeti aracılığıyla papaya bildirecekti; Mantua'ya şahsen gelme hususunu ise sessizce atladı[3].

Burada mesele nasıl uzatıldıkça uzatılıyorsa, hâlâ Matyas Corvinus ile Macaristan tacı konusunda anlaşmazlık içinde olan ve mevrus topraklarında fazlasıyla meşgul durumdaki Kayser Frederik de, Papa II. Pius'un özel bir yazıyla Brandenburg Kontu Albrecht'i kayseri bu amaç için etkilemek üzere şahsî nüfûzunu kullanması yönünde ikna etmiş olmasına rağmen, papanın davetinden kaçmak için yeterince sebep ve bahane bulmuştu. Papa, Brandenburg kontuna şöyle yazmıştı: "Kayserin yüceliği ve Almanya'nın tamamı için, herkesin bilhassa umut bağladığı bu ulusun, bilhassa biz yaşımıza rağmen destek vermek için elimizden geleni yaparken, Hristiyan inancı davasında kendini terketmesi, kendisinden bekleneni yerine getirmemesi büyük bir utanç olacaktır"[4].

Ne var ki ne Albrecht ne de papanın yine aynı amaçla başvurduğu kayserin imparatorluk danışmanları kayser üzerinde hiçbir etki yapamadılar. Kayser önce yolun uzunluğunu ve zorluklarını; daha sonra toplantının yapılacağı yerin belirsizliğini, yani Mantua'da mı yoksa Udine'de mi olacağı konusundaki belirsizliği ve yer konusunda herhangi bir şüphe kalmadıktan sonra her seferinde Macaristan'la ilgili anlaşmazlıkları ileri sürdü. II. Pius buna cevaben 1459 Nisan'ında, artık bazı asi Macar baronların tahriklerine uyarak kendini bencilce niyetlerle hayır getirmeyen anlaşmazlıklara çekmeye çalışmalarına izin vermemesi gerektiğini yazdı. Macaristan ezelden beri Hristiyanlığın Osmanlıların yayılmakta olan gücüne karşı bir zırhı görevini üstleniyordu; Kral Matyas şimdi de Hristiyanlığın düşmanının karşısına iyi teçhiz edilmiş olarak çıkmak için çaba gösteriyordu; hâlbuki silahlarını kaysere çevirmek ve böylece ülkesini Osmanlılara karşı savunmasız bırakmak zorunda kalacak olursa, bu yüzden Hristiyanlığın başına gelecek felaketin suçunu, kralı böyle bir şey yapmaya zorlayan kişiye yüklenecekti[5].

3 Papanın Ekim 1458 tarihli daveti ve kralın cevabı için bk. Aeneas Silvius, *Epist.* 385-386. Opp. Basil. 1551, s. 859-861.

4 Papanın Brandenburg kontuna yazdığı, Dat. Interamnae d. XXV jan. 1459 tarihli yazı için bk. Raynaldi, *Annal. eccles.* T. X, s. 181.

5 Papanın Dat. Senis II April 1459 tarihli yazısı, *aynı eser*, s. 184.

Ne var ki bu tehdit de başta çok az etki gösterdi. Ancak yaz ortalarına doğru Kral Matyas'ın kararlı tutumu ve Papa Vekili Kardinal Johann Carvajal'in ısrarlı arabuluculuk çalışmaları kayserin inadını kırabildi. Ağustos'ta nihayet Bohemya Kralı George Podiebrad'ın araya girmesiyle Matyas'la ateşkes yapmaya, Türk meselesinin yanısıra Macaristan'la ilgili anlaşmazlıkların da ele alındığı ve mümkünse sona erdirilmeye çalışıldığı Mantua'ya bir elçi heyeti göndermeye yanaştı[6].

Kral Matyas tabii ki papalık makamının en önemli umudu ve güveniydi. Ne var ki Matyas, kayserle aralarındaki düşmanlıktan ve kayseri destekleyen asi soylularla anlaşmazlıklardan dolayı Türk meselesine Papa II. Pius'un istediği şekilde bütün gücünü harcamaktan alıkonuluyordu. Bu arada kralın mukaddes heyecanının tamamen soğumasını engellemek amacıyla Nisan'da kardinal vekili aracılığıyla Matyas'a Osmanlıların üzerine yürüyecek Macaristan ordusunun önünde taşınmak üzere kutsanmış bir sancak gönderdi[7] ve onu Haziran başlarında şahsen Mantua'ya gelmesi için davet etti: "İsa'nın vekilinin başkanlığında Hristiyanlığın bütün hükümdarlarının buluşacağı bu toplantıda ağırlıklı bir yeri olan reyi eksik olmamalıydı". Kendisi şahsen gelemeyecekse, en azından vekillerini göndermeliydi. Oysa Matyas'ın vekillerini de tıpkı kayserin elçileri gibi o güne kadar boşuna beklemişlerdi[8]. Matyas sonunda elçi göndermeyi kabul etti.

II. Pius tabii ki aynı zamanda, tıpkı selefleri gibi, yalnızca Macaristan'ın tamamında değil, İstirya'da, Hırvatistan'da, Slavonya'da, Sırbistan'da ve Bosna'da Haçlı Seferi için vaaz verdiriyor, kutsal savaşa malı ve kanı ile katılacakların günahlarından arınacaklarını vadediyordu. Nakit olarak üç altın gulden veya bunun bedelini Türk savaşı hazinesine bağışlayanların ve yakınlarının, bunu uygun bir utanç ve pişmanlık dolu bir hâlde yapmaları şartıyla bütün günahları af olunacaktı[9].

---

6 Buraya ait müzakereler, bilhassa papanın ilgili yazıları için bk. Katona, *Hist. crit. regum Hungar.*, T. XIV, s. 249-261.

7 Bu amaçla Papa Vekili Kardinal Johann Carjaval'a gönderdiği yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 185.

8 Papanın Kral Matyas'a Mantua'dan gönderdiği 1 Haziran 1459 tarihli yazı için bk. Katona, *aynı eser*, s. 261-264.

9 Papanın bu hususla ilgili vekillere yazdığı iki mektup, *aynı eser*, s. 269-273: "Mal varlıklarından en az üç florin miktarını ya da karşılığı bedeli kutsal çalışmaya katkı olarak vermek isteyenler…yüreklerinde azap duydukları ve ağızlarıyla günah çıkart-

Yine de göründüğü kadarıyla çok büyük bir başarı elde edilememişti. Artık heyecanlı Haçlı Seferi vaazlarıyla inananların kalpleri ve cüzdanları üzerinde etkili olabilecek bir Giovanni di Capistrano bile yoktu. Paralar papalık hazinesine öyle yavaş akıyordu ki II. Pius, Mantua Konseyi'nin daha açılış gününde, Sultan Mehmed'in silahlarını şimdilik Macaristan'a değil Yunanistan'a çevireceğini haber aldığı için, Macaristan'daki vekiline Macaristan kralına Türk savaşını yürütmesi için gönderdiği 20 bin duka altını ödememesi yönünde talimat verdi; Roma Kilisesi'nin yeterince parası yoktu ve Konsey'in masrafları hesapları öylesine aşmıştı ki, şimdilik bu gibi gereksiz harcamaları hiçbir şekilde yapmamalıydılar[10].

En büyük sıkıntı, Venedik'in papanın baskısı ve çabaları yüzünden düştüğü durumdu. Mantua'ya elçi göndermeye cesaret etmeli miydiler, etmemeli miydiler? Konsey'in Udine'de yapılmasını bir kez reddettikten sonra, Pregadi toplantısında uzun süre tartışma konusu olan en önemli soru bu idi[11]. Ancak Fransa kralının elçi göndereceğini, Milano dükünün ise şahsen katılacağını ve diğer İtalyan devletlerin de toplantıda hazır bulunacaklarını haber aldıktan sonra bir karara vardılar. İki itibarlı ve bilgin kişi, San Marko proküratörü Orsato Giustiniano ile hukuk doktoru ve mükemmel bir hatip olan Luigi Foscarini, Venedik'i Mantua'da temsil etmek üzere seçildi. İlk adımı attıktan sonra da Venedik'in gücüne ve itibarına uygun bir şekilde toplantıya katılmak istediler.

İki elçiye bu yüzden yalnızca en itibarlı soylu ailelerden gelen çok sayıda gençlerden oluşan bir onur maiyeti verilmekle kalınmayıp, 500 süvariden oluşan bir muhafız kıtası da tahsis edildi. Hiçbir şey Venedikli elçilerin Mantua'ya gelişlerinden daha görkemli değildi. Milano dükü, maiyetiyle birlikte onları

tıklarında onların affedilmesi ve ölümünde tam bir bağışlama bahşedilmesi", vb. Günahtan arınma vergileri bu dönemlerde oldukça indirilmişti. Marino Sanuto'ya göre İtalya'da bu dönemlerde günahtan tamamen arınma 20 duka altını ile elde edilirken, başkalarına göre 20 bin duka altını ödenmekte idi. Muhtemelen yalnızca bir yazım hatasına dayanan ikinci rakamın doğruluğundan Daru, *Hist. de la républ. De Venise*, II, 448'de şüphe duymaktadır.

10 Papa vekili kardinale gönderilen 8 Eylül 1459 tarihli yazı için bk. Katona, *aynı eser*, s. 279: "Senin basiretin Roma Kilisesi'nin yoksulluğunu biliyor ve dieta toplama amacıyla çok büyük miktarda masraflar yapmak için buraya kadar toplandık", diye başlar bu mektup.

11 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi, Murat* ss. T. XXII, s. 1167: "Pregadi'de günlerce tartışıldı. Sonunda adı geçen konseye iki temsilci gönderilmesine karar verildi".

belirli bir mesafeye kadar karşılamaya gitti ve iki elçinin ortasında şehre geri dönerek, onları toplanan Kardinaller Konseyi'ne sevketmek üzere Venedik elçilerine eşlik etmeyi kendisi için büyük bir onur kabul etti. Foscarini burada görkemli bir konuşma ile papaya derhal, Hristiyanlığın kalanı da bugüne kadar gösterdiği ilgisizliği ve cesaretsizliği terkedip kutsal pederin isteğine uygun olarak nihayet ortak hareket etmeye hazır olduğu takdirde, Venedik'in Türklerle mücadele için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu bildirdi. II. Pius, Osmanlı ile ilişkileri gözönünde bulundurulduğunda, vaatlerini yerine getirmelerinin çok daha zor olacağını bildiği Venediklileri, iyi niyetlerinden ötürü iki kat övdü, ama yine de Mantua'ya en yakın devlet olmalarına rağmen en son gelenler olduklarına dair sitemde bulunmaktan da kendini alamadı[12].

Aynı dönemde, 1459 Ağustos'unda, papanın defalarca ricaları ve uyarıları sayesinde gerçekten de hükümdarların veya vekillerinin çoğu nihayet peşpeşe Mantua'ya gelmişti. Yalnızca Fransa kralının elçileri henüz eksikti. Hristiyanlığın en kararlı öncü savaşçılarından biri olarak kabul edildiği için, II. Pius'un toplantıya şahsen katılmasına çok önem verdiği Burgondiya Dükü Philipp, Fransa kralı ile anlaşmazlıklarından dolayı –krala muhalefet eden Dauphin'in tarafına geçmiş ve Dauphin'i evine almıştı– mazeret bildirdi, ama yine de kutsal amacı elinden geldiğince desteklemeye hazır olduğunu göstermek için görkemli bir elçi heyeti göndermesine rağmen, Avrupa Hristiyan devletleri arasında mevcut durumdan daha güvenli bir barış yapılmadığı sürece istenen ve beklenen başarıların gerçekleşmesine şüpheyle baktığını saklayamadı[13].

Kardinaller Konseyi'nde elçi heyetleri ile yapılan hazırlık konuşmalarında bu husus hakkında gereksiz tartışmalar yapıldı. Pius, özellikle bu açıdan Burgondiyalıların endişelerini, bilhassa Belgrad'ın kuşatmadan kurtarılması gibi –ki bu, Hristiyanların sürekli gündeme getirilen en önemli başarısı idi– o güne kadar yapılanları hatırlatarak dağıtmak için elinden geleni yaptı. Tabii ki zamanında Gottfried von Boullion ya da Konrad von Schwaben tarafından Kut-

---

12 Gobellini, *Comment.* L. III, s. 82, Venediklilerin bu elçi heyeti ve Mantua'da karşılanmaları hususunda en detaylı kaynak. Foscarini, konuşmasında özellikle şöyle demektedir: "Venediklileri Türklere karşı savaş açmak için cesareti göstermeleri konusunda ikna etmek, Hristiyanların güçleri birleştiğinde mümkündür ve o sonuca ulaşmak için büyük şeyler yapacağına söz vermeyi", vb. Papa ise şöyle demektedir: "Dini koruyup kollamaktaki kutsamalarını övdü, istediğin kadar yerine getirilmesi çok zor o şarta sahip olsalar da".

13 Gobellini, *aynı eser*, s. 65.

sal Topraklara götürülen Haçlı Seferi gibi bir seferin yapılması beklenemezdi, diye ekledi; zaten söz konusu 200-300 bin kişiyi biraraya getirmek değildi; zira Osmanlıların –ki bu gibi önyargılardan ve yanılgılardan bir türlü kurtulamıyorlardı– 50 bin, en fazla 60 binden fazla askeri biraraya getiremedikleri biliniyordu; öncelikle Macaristan'ı korumak için aynı sayıda bir ordunun oluşturulması yeterli idi; daha sonra gerek görüldüğü takdirde daha büyük birlikler toplanabilirdi, vesaire[14].

Elçiler bunun üzerine şimdilik, Fransa kralının, kayserin ve diğer büyük hükümdarların da uygun sayıda birlik göndermeleri şartıyla, diğer Hristiyan ordusu yerinde kaldığı sürece hizmette bulunacak 2 bin süvari ve 4 bin piyade göndermeyi vadetti[15].

Bavyera Dükü Ludwig ile düşmanlık içinde bulunan Brandenburg Kontu Albrecht, papa bu hususta da barışı sağladıktan sonra, kendisine bir kez daha gönderilen bir davet üzerine Mantua'ya ancak Konsey açıldıktan sonra vardı. Daha o zamanlar "Alman Aşil" lakabını taşıyan, döneminin en büyük kahramanlarından kabul edilen Albrecht, papa tarafından özel bir onurla karşılandı. Papa, kontu toplanan Kardinal Konseyi'nde karşıladı, kendisine Pulya ırkından iki güzel at, kutsanmış bir kılıç ve değerli incilerle bezenmiş bir şapka hediye etti ve ayrıca papalık hazinesinden 10 bin duka altını teşvik ödenmesini sağladı[16].

II. Pius, kardinalleriyle daha ilkbahar aylarında Roma'dan Mantua'ya doğru yola çıkmış, Siena'da, Floransa'da ve Ferrara'da bir süre kaldıktan sonra 27 Mayıs'ta buraya varmıştı. Hristiyan âleminin başkentinden ayrılması, Romalıların hoşuna gitmedi. Halk, sokaklarda şikâyette bulunuyor ve lanetler yağdırıyordu. Mantua'da bir konseyi toplanmasının aslında ciddi olmadığını söylüyorlardı; bu, yalnızca papalık makamını papanın doğduğu şehir olan Siena'ya, hatta Alplerin ötesine eskiden beri bir zaaf duyduğu Almanya'ya taşımak için bir bahane idi; asla Roma'ya geri dönmeyecekti. Halktan oluşmuş bir delegasyonla papayı kalmaya ikna etmeye çalıştılar ve bu durumda büyük vaatlerde bulundular. Ne var ki Pius kararını kesinlikle değiştirmedi ve gözyaşları ara-

14 *Aynı eser*, s. 68.

15 *Aynı eser*, s. 69.

16 Gobellini, s. 91: "Branderburg Markisi Albrecth, yüce ruhlu insan ve askerî konularda çok bilgili...çoğu onu Alman Aşil olarak anıyor", vb. Papanın Mantua'dan kendisine gönderdiği 24 Temmuz 1459 tarihli davet yazısı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 204.

sında kendini adamış olduğu kutsal işin ne kadar zor da olsa şehirden ayrılmasını kaçınılmaz kıldığını, ama amacına ulaşır ulaşmaz tekrar geri döneceğine söz verdi[17]. Pius, Mantua'ya geldiğinde hiçbir şeyi istediği gibi bulmadı. Oldukça görkemli bir karşılama töreni; halkın kalabalıklar hâlinde gelişi; papaya saygılarını sunmak isteyen yüksek makamlı kişilerin varlığı, mesela çocuklarıyla birlikte Milano Düşesi Bianca ve Mantua Beyi Kont Luigi Gonzaga; şehrin anahtarlarının verilmesi; çiçekler, çelenkler, tütsüler; camlarda ve çatılarda tören kıyafetleri içinde kadınlar ve kızlar; yığınla günahtan arınmalar. Bunların hiçbiri eksik değildi, ama davet edilen hükümdarlardan ve vekillerinden daha hiç kimse gelmemişti. Pius, bu konudaki hoşnutsuzluğunu, aslında konseyin açılış günü olarak belirlenen 1 Haziran'da katedralde yönettiği ayin sırasında yaptığı konuşmada hemen belirtti.

"Hükümdarları ve halkları, fikir alışverişinde bulunarak Hristiyanlığın davasını kavramak için buraya çağırdık. Umutlarla dolu olarak buraya geldik, ama bu umutların ne kadar boş olduğunu üzüntüyle gördük. Hristiyanların bu kadar ilgilisiz olmalarından utanç duyuyoruz; kimisi eğlencede, kimisini cimrilikleri engelliyor: Türkler lanetlenmesi gereken inançları için ölüme gitmeye hazırlar; biz ise İsa'nın kutsal İncil'i için en ufak masrafları veya en önemsiz çabaları bile göze alamıyoruz. Bu şekilde devam edersek, vay hâlimize; değişmezsek çok geçmeden batacağız. Tanrı Hristiyanlığın krallarının düşüncelerini değiştirsin, inananların kalplerini tutuştursun ki, nihayet silahlara sarılsınlar ve Türklerin dinimize her gün leke sürdükleri utancının intikamını alsınlar"[18].

Hemen ardından ciddi ve resmî bir biçimde yükümlülüklerini hatırlatmak ve Mantua'ya davet etmek için bütün Hristiyan krallara, hükümdarlara ve topluluklarına gönderilen ferman da aynı düşünceler ışığında hazırlandı[19]. Buna rağmen yaz geçti ve bilhassa Mora Yarımadası'nda olmak üzere, yukarıda anlattığımız hadiseler, bu fermanın amacına ulaşmadan önce bir kararın alınmasını gittikçe daha önemli bir hâle getirdi. Nihayetinde daha fazla beklemek mümkün değildi. Gelen hükümdarların çoğu sabırsızlanmaya başladılar. Örneğin Milano Dükü Francesco Sforza daha fazla beklemek istemedi. Böylece toplantı 9 Eylül'de katedralde tören havasında yapılan bir ayinle başladı.

---

17 *Aynı eser* L. II, s. 34: "Herkes onun dönüşünden umudunu kesmişti: Kent boyunca kadınlar feryat ediyor, çocuklar küfrediyor, erkekler beddua okuyordu", vb. Bu yolculuğun detayları için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 193-197.

18 Gobellini, *aynı eser*, s. 58 ve L. III, s. 60 vd.

19 Raynaldi, *aynı eser*, s. 197.

Başlangıç çok sönük geçti ve herkesi müşterek hareket etmeye heveslendirmesi düşünülen birlik ve beraberlik hâli için kötü bir işaretti. Zira elçiler toplantı salonuna henüz gelmişlerdi ki, burada da oturacakları yerler için büyük bir kavga başladı. Venedikliler, Slavonyalıların önünde oturmak istiyorlardı. İki taraf arasında bu yüzden ağır bir söz dalaşı başladı. Öfkelenen Orsato Giustiniano kılıcını çekmeye hazırlanıyordu ki, papa son sözü söyleyerek bu kavgayı sona erdirdi[20]. Bunun üzerine Pius uzun açılış konuşmasına başladığında herkes dikkat kesildi.

Üç saat boyunca söyledikleri, burada anlatılanlardan sonra kolayca tahmin edilebilir. Osmanlıların Hristiyan dünyasına bugüne kadar getirdikleri felaketleri ve bu yönden hâlâ gelecek tehlikeleri ruhanî hitabet gücüyle ve kilise ile klasik eğitimin getirdiği bilginliğin tüm görkemiyle anlatışı herkesi derinden etkiliyordu. "Kanımıza susamış bu halktan huzur içinde kalmasını nasıl bekleyebiliriz? Hele ki Yunanistan'ı fethettikten ve kılıcını Macaristan'a, kalbimize çevirdikten sonra? Düşmanımız gençliğinin gücünde, gençliğinin baharında ve bizim ilgisizliğimizden dolayı kazandığı zaferlerin tam ortasındandır. Altın içinde yüzen, silahlara alışık olan ve hükmetme hırsıyla yanıp tutuşan bir gencin bir gün rahat duracağını düşünenler, kibirli umutlara kapılmışlardır; kendilerini kandırıyorlardır. Bu umutları unutun. Yenilene kadar ya da bu savaştan galip olarak çıkana kadar silahlarını asla bırakmayacaktır. Her zafer, yeni bir zafere giden yol olacaktır onun için, ta ki Batı'nın krallarını râm ettikten sonra, İsa'nın İncil'ini tamamen ortadan kaldırdıktan sonra, bütün halklara Muhammed'in yasalarını getirene kadar".

Bu da çok uzun sürmeyecekti. Macaristan şimdilik tek koruma duvarı idi; bu duvar da çöktü mü ne Almanya, ne Bohemya, ne de Lehistan artık güvencede olacaktı. Türkler, Macaristan'ı bir kez yendiler mi hiçbir şey yenilmez olamazdı; bu yarımkürenin yönetimi o zaman Türklere ait olacaktı; karadan Yukarı İtalya'ya, Arnavutluk üzerinden denizden bir gece içinde ulaşabilecekleri Aşağı İtalya'ya saldıracaklardı. Bir ölüm kalım savaşı bu yüzden kaçınılmazdı, ama düşündükleri kadar zor ve umutsuz değildi. Sultanın gücünü abartıyorlardı. En kötü ihtimalde 200 binden fazla asker çıkartamazdı. Ne tür birlikler? Mukavemetsiz Yunanlılar ve Anadolulular. Ordusunun çekirdeği ise yal-

20 Gobellini, *aynı eser*, s. 82: "...ağız dalaşı gittikçe arttığında ve Venediklilerin temsilcisi Orsato Giustiniano kavgaya girişiyor gözüktüğünde". Papa daha sonra bu hususta ayrı bir ferman çıkarttı (bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 206).

nızca 40 bin Hristiyan çocuktan, Hristiyan silahlarını gördüklerinde suçlarının bilinciyle yanarak, Tanrı'nın öcünden kılıçlarını çekmeye cesaret edemeyecek kaybolmuş ruhlar olan yeniçerilerden oluşuyordu.

"Krallarım, hükümdarlarım, siz kudretli insanlar, artık ayağa kalkın ve Tanrınız olan İsa'nın dinini ve onurunu savunun, zira imkânlarınız ve güçleriniz Türklerin imkânlarından ve güçlerinden daha az değildir ve Tanrı'nın yasaları için savaştığınızda Tanrı'nın yardımının üzerinizde olacağından emin olabilirsiniz... Şimdilik sizden yalnızca Türklere karşı savaşmaya karar vermenizi bekliyoruz; verilecek paralardan, komutanların seçiminden, donanmanın hazırlanmasından ve savaşın yeriyle seferin zamanı hakkında daha sonra konuşacağız" diye bitirdi konuşmasını[21].

Papanın derin bir sessizlik içinde dinlenen bu konuşmasından sonra, Hristiyan âleminin İstanbul'un fethinden dolayı yaşadığı kayıpları özel olarak vurgulamak ve kardinallerin papa ile her konuda mutabık olduklarını ilave etmek üzere, Kardinal Bessarion derhal kutsal konsey adına söz aldı. Tüm elçiler onaylarını bildirdiler. Francesco Sforza, savaşçı bir heyecanla her türlü yardım vaadinde bulundu. Yalnızca kayserin elçileri susuyordu.

Son olarak Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı savaşmak için ellerinden gelen bütün çabayı gösterirlerken, sürekli anlaşmazlıklarla güçlerini felç eden kayserin davranışları hakkında şikâyetlerini bildirmek üzere Macarlar söz aldılar. Bu sözler sırasında toplantının tamamına kaysere karşı bir hoşnutsuzluk belirtisi hâkim oldu[22]. Ne var ki papa Macarlara bundan dolayı sitemde bulundu. Bu gibi konuşmalar buraya yakışmazdı; yardım talep etmek için gelmişlerdi ve kendilerine talep ettikleri yardımlar yapılacaktı; bu yüzden yardımlarını bekledikleri kişileri bu şekilde tahrik etmeleri ne onlara ne de ülkelerine yarar getirirdi; önemli olan barışçıl bir şekilde olaya el atmaktı; kayser, adaleti seven bir adamdı ve saygın bir tutuma sahip olan kralla birlikte gerçeğe kulak verecekler ve barışmak üzere birbirlerine ellerini uzatacaklardı; vekillerine bu barışı sağlamak üzere talimat vermişti bile; ama burada bu tür

21 Bu konuşmanın tamamı papanın mektupları arasında mevcuttur (bk. *Epist.* 397, Opp. s. 904-914). Yeniçerilerden bahsettiği yer şöyledir: "Türklerin kalelerinde güçlü erkekler savaşırlar, Hristiyanlardan olanların sayısı kırk bine ulaşır, kara ve mutsuz ruhlar, sizi silahlı görünce, çılgınlıklarla çalkalanıp günahlarını ve Tanrı'nın kinini gözlerinin önünde farkedince kılıç çekmeye cesaret edemeyeceklerdir".

22 Gobellini, *aynı eser*, s. 83: "Tüm toplantı sırasında imparatora karşı bu sözler homurdanıyordu".

kavgalar olmamalı idi. Macarlar bunun üzerine sustular ve diğer elçiler papanın bilge konuşmasını onayladılar. Toplantı, ilk gününde Türklere karşı yapılacak savaşın vakit kaybetmeden başlatılması gerektiğine dair oybirliğiyle alınan kararla sona erdi[23].

Artık önemli olan bu kararın nasıl ve hangi imkânlarla yerine getirileceği idi. Papa bu amaçla ertesi gün için öncelikle İtalyanları özel bir toplantıya çağırdı. Milano Dükü Francesco Sforza, Mantua beyi Luigi Gonzaga, Montferrat Kontu Wilhelm ve Sigismondo Malatesta şahsen ve ayrıca Napoli Kralı Ferdinand'ın, Aragon kralının elçileri; Sicilya, Korsika ve Sardunya adına Venedikliler; Floransalılar; Siena, Ferrara, Lucca, Bologna ve Savoy vekilleri geldiler. Yalnızca Cenevizliler eksiktiler, zira açıkça ortaya çıkmak istemiyorlardı, ama gizlice yardım vaadinde bulunmuşlardı[24].

Pius, bütün kardinallerin de katıldığı toplantıyı, söz konusu soruları daha ayrıntılı olarak belirlediği bir konuşmayla açtı: Savaş sadece denizde veya karada mı, yoksa her ikisinde mi yürütülecekti? Kaç gemi ve kaç birlik gerekiyordu? Hangi halklardan seçileceklerdi? Macaristan parayla mı, askerî kuvvetlerle mi desteklenecekti?

Francesco Sforza, bu soruları cevaplamak için hemen ayağa kalktı: Savaş, hem karadan, hem denizden var olan bütün güçlerle yürütülmeli idi; ordunun büyüklüğü, düşmanın askerî kuvvetlerine göre belirlenecekti; ancak birlikler Türklere en yakın olan ve bu yüzden düşmanın geleneklerine ve savaş yönetimine daha aşina olan ülkelerden alınmalı idi; İtalya'dan ve daha uzak ülkelerden de Macaristan'ın desteklenmesi için para toplanmalı idi; asla bu halka aşina olmayan savaşçı halklar Macaristan'a gönderilmemeli idi; zira buraya ancak büyük maliyetler karşılığında gönderilmeleri ve barındırılmalarının yanısıra böyle bir durum birçok anlaşmazlığa ve kötü hareketlere de yol açabilirdi[25].

Bu bilgece tavsiyeler genel olarak kabul gördüler; herkes üzerine düşeni yapmayı vadetti. Venedikliler, Venedik adına söz vermeye çekiniyorlardı; yal-

23 *Aynı eser*: "Oybirliğiyle Türklere karşı savaş kararı aldılar ve toplantı o gün dağıldı".

24 *Aynı eser*: "Cenevizliler henüz açıkça kabul etmiyorlardı ama gizlice yardım sözü veriyorlardı".

25 Gobellini, *aynı yer*, "Macarları tanımayan kimseler asla gönderilmemelidir, onlar, onlarla [Macarlarla] gürültü çıkarabilirler. Çok büyük harcamalar olmaksızın oraya gönderilemezler ve orada alıkonabilirler".

nızca şahıslar olarak tavsiyelerde bulunmak istiyorlardı[26]: Savaş gerçekten de hem karadan, hem denizden yürütülmeli idi; 30 üç küreklıden ve sekiz daha küçük gemiden oluşan bir filo, Osmanlıları Çanakkale Boğazı'nda ve Anadolu sahilleri ile Yunanistan sahillerinde askerî kuvvetlerinin büyük bir bölümünü deniz kenarında bulunan yerlerini korumak için kullanmak zorunda bırakacak şekilde oyalamaya yeterdi; kara ordusu Macaristan'dan ve komşu ülkelerden oluşturulmalı idi; en azından 40 bin süvari ve 20 bin piyade savaşa gönderilmeli idi; bu birliklerin geçimi için gerekli parayı diğer ülkeler sağlamalı idi.

Sigismondo Malatesta kara ordusu konusunda aynı fikirde değildi. Kara ordusunun yalnızca İtalyanlardan oluşmasının daha iyi olacağını kanıtlamaya çalıştı; zira Macarlar ve komşuları Eflaklar, Sırplar, Bulgarlar, Arnavutlar, Yunanlar, defalarca yaşadıkları yenilgilerden dolayı fazlasıyla sinmişlerdi; İtalyanlar ise Türklere karşı savaşın özelliklerine kolayca alışabilecek taze, çok iyi ve çok daha iyi teçhiz edilmiş birlikleri ve komutanları savaşa gönderebilirlerdi; dolayısıyla parolası şöyleydi: Diğerleri parayı verecek, İtalya da savaşı yürütecekti[27].

Pius, bunun mümkün olmadığını söyleyerek hemen itiraz etti. İtalyanlar bir de ordu göndereceklerse, bunun masrafını karşılamak için büyük miktarda paraları kim sağlayacaktı? İtalya para vermediği takdirde, başta açgözlü ve yalnızca kandırılmaya çalışıldıklarına inandıkları için para konularında gittikçe daha zor ve daha şüpheci hâle gelen Almanlar, Macarlar ve Bohemyalılar olmak üzere, para vermeyi reddedeceklerdi; onlardan paradan ziyade belki birlikler talep edilebilirdi. Bu gibi durumlarda yapılması gerekenler değil, yapılabilecekler yapılmalı idi; dolayısıyla askerleri bulabildikleri yerden almalıydılar. Fransızlar, İngilizler, Almanlar, Bohemyalılar birlik vaadinde bulunmuşlardı, öyleyse bunları almalıydılar; Kastilyalılar, Berberîlerle savaşlarından dolayı askerî kuvvet gönderemezlerdi ve mazeret bildirmişlerdi; Katalanlar, Aragonlular ve Portekizler en fazla donanma için destek vereceklerdi; tabii ki bu karışık halkları birarada tutmak kolay olmayacaktı; ama farklı komutanlar altında birbirlerini karşılıklı olarak destekleyen farklı karargâhlar kurulabilirdi; ne de olsa hepsinin tek bir

26 *Aynı yer*: "Hiçbir şekilde söz vermeye cesaret edemeyen Venedikliler, özel kişilermiş gibi düşmanın karada ve denizde sıkıştırılması gerektiği görüşündeydiler".

27 *Aynı eser*, s. 84: "Diğerleri para yardımında bulunsun, İtalyalılar savaşsın".

kavgalar olmamalı idi. Macarlar bunun üzerine sustular ve diğer elçiler papanın bilge konuşmasını onayladılar. Toplantı, ilk gününde Türklere karşı yapılacak savaşın vakit kaybetmeden başlatılması gerektiğine dair oybirliğiyle alınan kararla sona erdi[23].

Artık önemli olan bu kararın nasıl ve hangi imkânlarla yerine getirileceği idi. Papa bu amaçla ertesi gün için öncelikle İtalyanları özel bir toplantıya çağırdı. Milano Dükü Francesco Sforza, Mantua beyi Luigi Gonzaga, Montferrat Kontu Wilhelm ve Sigismondo Malatesta şahsen ve ayrıca Napoli Kralı Ferdinand'ın, Aragon kralının elçileri; Sicilya, Korsika ve Sardunya adına Venedikliler; Floransalılar; Siena, Ferrara, Lucca, Bologna ve Savoy vekilleri geldiler. Yalnızca Cenevizliler eksiktiler, zira açıkça ortaya çıkmak istemiyorlardı, ama gizlice yardım vaadinde bulunmuşlardı[24].

Pius, bütün kardinallerin de katıldığı toplantıyı, söz konusu soruları daha ayrıntılı olarak belirlediği bir konuşmayla açtı: Savaş sadece denizde veya karada mı, yoksa her ikisinde mi yürütülecekti? Kaç gemi ve kaç birlik gerekiyordu? Hangi halklardan seçileceklerdi? Macaristan parayla mı, askerî kuvvetlerle mi desteklenecekti?

Francesco Sforza, bu soruları cevaplamak için hemen ayağa kalktı: Savaş, hem karadan, hem denizden var olan bütün güçlerle yürütülmeli idi; ordunun büyüklüğü, düşmanın askerî kuvvetlerine göre belirlenecekti; ancak birlikler Türklere en yakın olan ve bu yüzden düşmanın geleneklerine ve savaş yönetimine daha aşina olan ülkelerden alınmalı idi; İtalya'dan ve daha uzak ülkelerden de Macaristan'ın desteklenmesi için para toplanmalı idi; asla bu halka aşina olmayan savaşçı halklar Macaristan'a gönderilmemeli idi; zira buraya ancak büyük maliyetler karşılığında gönderilmeleri ve barındırılmalarının yanısıra böyle bir durum birçok anlaşmazlığa ve kötü hareketlere de yol açabilirdi[25].

Bu bilgece tavsiyeler genel olarak kabul gördüler; herkes üzerine düşeni yapmayı vadetti. Venedikliler, Venedik adına söz vermeye çekiniyorlardı; yal-

23 *Aynı eser*: "Oybirliğiyle Türklere karşı savaş kararı aldılar ve toplantı o gün dağıldı".

24 *Aynı eser*: "Cenevizliler henüz açıkça kabul etmiyorlardı ama gizlice yardım sözü veriyorlardı".

25 Gobellini, *aynı yer*, "Macarları tanımayan kimseler asla gönderilmemelidir, onlar, onlarla [Macarlarla] gürültü çıkarabilirler. Çok büyük harcamalar olmaksızın oraya gönderilemezler ve orada alıkonabilirler".

nızca şahıslar olarak tavsiyelerde bulunmak istiyorlardı[26]: Savaş gerçekten de hem karadan, hem denizden yürütülmeli idi; 30 üç kürekliden ve sekiz daha küçük gemiden oluşan bir filo, Osmanlıları Çanakkale Boğazı'nda ve Anadolu sahilleri ile Yunanistan sahillerinde askerî kuvvetlerinin büyük bir bölümünü deniz kenarında bulunan yerlerini korumak için kullanmak zorunda bırakacak şekilde oyalamaya yeterdi; kara ordusu Macaristan'dan ve komşu ülkelerden oluşturulmalı idi; en azından 40 bin süvari ve 20 bin piyade savaşa gönderilmeli idi; bu birliklerin geçimi için gerekli parayı diğer ülkeler sağlamalı idi.

Sigismondo Malatesta kara ordusu konusunda aynı fikirde değildi. Kara ordusunun yalnızca İtalyanlardan oluşmasının daha iyi olacağını kanıtlamaya çalıştı; zira Macarlar ve komşuları Eflaklar, Sırplar, Bulgarlar, Arnavutlar, Yunanlar, defalarca yaşadıkları yenilgilerden dolayı fazlasıyla sinmişlerdi; İtalyanlar ise Türklere karşı savaşın özelliklerine kolayca alışabilecek taze, çok iyi ve çok daha iyi teçhiz edilmiş birlikleri ve komutanları savaşa gönderebilirlerdi; dolayısıyla parolası şöyleydi: Diğerleri parayı verecek, İtalya da savaşı yürütecekti[27].

Pius, bunun mümkün olmadığını söyleyerek hemen itiraz etti. İtalyanlar bir de ordu göndereceklerse, bunun masrafını karşılamak için büyük miktarda paraları kim sağlayacaktı? İtalya para vermediği takdirde, başta açgözlü ve yalnızca kandırılmaya çalışıldıklarına inandıkları için para konularında gittikçe daha zor ve daha şüpheci hâle gelen Almanlar, Macarlar ve Bohemyalılar olmak üzere, para vermeyi reddedeceklerdi; onlardan paradan ziyade belki birlikler talep edilebilirdi. Bu gibi durumlarda yapılması gerekenler değil, yapılabilecekler yapılmalı idi; dolayısıyla askerleri bulabildikleri yerden almalıydılar. Fransızlar, İngilizler, Almanlar, Bohemyalılar birlik vaadinde bulunmuşlardı, öyleyse bunları almalıydılar; Kastilyalılar, Berberîlerle savaşlarından dolayı askerî kuvvet gönderemezlerdi ve mazeret bildirmişlerdi; Katalanlar, Aragonlular ve Portekizler en fazla donanma için destek vereceklerdi; tabii ki bu karışık halkları birarada tutmak kolay olmayacaktı; ama farklı komutanlar altında birbirlerini karşılıklı olarak destekleyen farklı karargâhlar kurulabilirdi; ne de olsa hepsinin tek bir

26 *Aynı yer*: "Hiçbir şekilde söz vermeye cesaret edemeyen Venedikliler, özel kişilermiş gibi düşmanın karada ve denizde sıkıştırılması gerektiği görüşündeydiler".

27 *Aynı eser*, s. 84: "Diğerleri para yardımında bulunsun, İtalyalılar savaşsın".

lideri ve tek bir sancağı olacaktı: Papalık makamının vekili ve canlandırıcı etkiye sahip haç işareti[28].

Ordunun büyüklüğüne gelince, bazı konuşmalardan ve itirazlardan sonra, yalnızca 50 bin kişiyi savaşa gönderdikleri takdirde zaferden emin olabilecekleri kararına vardılar; zira Avrupalı birlikler yiğitlik ve donanım açısından Osmanlılardan çok üstündüler; ancak bu ordunun büyük bir kısmı süvarilerden oluşmalı idi, zira Türkler de bilhassa atlı birliklerle çok iyi savaşıyorlardı. Venediklilerin önerdiği 36 aracın yanına 10 adet üç kürekli daha ekledikleri takdirde denizlerde hâkimiyeti nasıl olsa kolayca kurabileceklerdi; bu durumda Osmanlı gemileri Anadolu sahillerinden ayrılmaya cesaret edemeyeceklerdi.

Papa, ruhbanlar için gelirlerinden yüzde 10, ruhban olmayanlar için yüzde 30 ve Yahudiler için yüzde 20 olmak üzere, para konusunda üç yıl boyunca toplanacak bir gelir vergisi önerdi; bu herhâlde yeterli olurdu. Öneri, herkes tarafından kabul edildi.

Alınan kararlar hemen yazıya döküldü ve hazır bulunan herkes tarafından imzalanacaktı. Ne var ki Floransalılar ve Venedikliler zorluk çıkartarak imzalamayı reddettiler. Floransalılar, ancak papanın ve iki kardinalin katıldığı gizli bir toplantıdan sonra, zengin bir yükle İstanbul'dan gelmesi beklenen ticaret gemileri salimen gelene kadar gizli tutulacak imzayı atmaya yanaştılar. Bu husus hakkında ayrı bir protokol tutuldu ve dürüstlüklerine dair her türlü şüpheyi ortadan kaldırmak için Milano dükü ayrıca kefaletlerini de üstlendi.

Venediklilerin direnişi ise daha ısrarlı ve daha sinsice idi. Aniden birkaç gün öncesinden çok farklı bir tutum takındılar. Türklerle yapılacak savaşın Doğu Akdeniz'deki ticaretlerini sona erdireceğini ve Milano düküne en iyi askerî kuvvetleri doğudayken kendilerine saldırmak için iyi bir fırsat sağlayacağını düşünüyorlardı. Bu yüzden şimdi birden aşırı isteklerde bulunuyorlardı: Venedik, bu ittifaka ancak denizlerdeki faaliyetlerin ve elde edilecek ganimetlerin tamamı kendilerine bırakıldığı takdirde katılacaktı. Ayrıca askerî kuvvetlerin de sayısı çok azdı; Macaristan'da en azı 50 bin süvari ve 20 bin piyade hazır bulundurulmalı ve donanma, mürettebatından başka daha 8 bin asker taşıyan en az 50 üç kürekli ve 20 daha küçük gemiden oluşmalı idi. Teçhizatlarıyla birlikte boş gemileri ücretsiz olarak vermeye hazırdılar; kalan herşey

28 *Aynıyer*: "Onlar cimri ve şüpheciydiler", meinte Pius von den Deutschen, "ve her zaman para konusunda dolandırıldıklarını düşünüyorlardı; belki de silahlı asker verecekler, altın değil".

için nakit ödeme talep ediyorlardı ki, gelir vergisinden kendi paylarına düşen 150 bin duka altını hemen mahsup ettikleri gibi, 1 milyon 500 bin duka altını avans talep ediyorlardı.

Bu gibi talepler, papanın derhal ağır sözlerle dışa vurduğu bir öfkeye kapılmasına sebep oluyordu: "Siz Venedikliler imkânsız şeyler istiyorsunuz; bir zamanlar masraflarını karşılayarak kâfirlere karşı en büyük filoları hazırlayan devletiniz, şimdi tek bir gemiyi bile donatmak istemiyor! Evet, Pisalılara karşı, Cenevizlilere karşı kayserlerle ve krallarla ittifak hâlinde paranızla büyük savaşlar yürüttünüz; şimdi İsa adına kâfirlere karşı savaşmak için para talep ediyorsunuz ... Daha birkaç gün önce yarısıyla yetinirken, şimdi niçin bu kadar çok gemi istiyorsunuz? Savaş olmasın diye zorluk çıkartıyorsunuz; durum böyle ise bunun bedelini ilk siz ödemek zorunda kalırsınız"! Venedikliler bu sözler üzerine de hiçbir anlaşmaya yanaşmadılar ve meseleyi birçok bahane ileri sürerek öyle uzattılar ki, belgeyi imzalamalarına gerek kalmadan konsey sona erdi[29].

Bu şartlar altında tabii ki diğer güçlerden de fazla bir şey beklenemezdi. Fransız elçiler, ancak diğer katılımcıların çoğu Mantua'dan ayrıldıktan sonra buraya vardılar. Zaten Hristiyanlığın ortak davasından ve kâfirlere karşı savaştan ziyade Kral VII. Charles'ın taht varisi Bar ve Loren Dükü Réné'nin (Renatus) tarafını tuttuğu Sicilya taht pazarlıklarıyla ve pragmatik sanksiyonun* korunmasıyla ilgileniyorlardı. Fransa ve İngiltere arasındaki anlaşmazlıklar sürerken, niçin Türklerle uğraşıyordu ki; önce kendi içlerinde barışı sağlamalıydılar; dışarıda savaşı ancak ondan sonra düşünebilirlerdi[30]. Papanın en azından küçük bir birlik göndermeleri yönünde ikna çabaları de boşuna idi. Bahaneleri, bunun için gerekli yetkilere sahip olmamaları idi; önce İngiltere ile barış sağlanmalı idi. Fransa elçilerinin koruması altında Mantua'ya gelen Ceneviz elçileriyle Kral Réné'nin elçileri tabii ki aynı fikirdeydiler[31].

---

29 Gobellini, *aynı eser*, s. 84-85.

* Pragmatik sanksiyon: Papalığın etkinliğinin sınırlandırılması ve Fransız Milli Kilisesi'nin oluşumuyla ilgili reform teşebbüslerini onaylayan belge (çn).

30 Gobellini, s. 88: "Fransa ve İngiltere ile ilgili olanlar konusunda bir anlaşmaya varmadıkça Türklerle ilgili konuları tartışmanın boş bir iş olduğunu söylediler, ...Dışarıda savaş sürdürmek için içeride barış aranmalıdır önce".

31 *Aynı eser*, s. 86: "Fransızlara efendileriymiş gibi fazla iltifat eden Cenevizlilerin temsilcileri oradaydılar".

Sonunda İngiltere elçileri de geldi. Ne var ki Hristiyanlığın davası için bir şeyler yapmaktan ziyade ülkelerinin içinde bulunduğu zor durumlar için yardım arıyorlardı; boş vaatlerin dışına çıkmadılar[32].

Pius, İtalyanlarda olduğu gibi özel bir toplantıya çağırdığı Almanlara da büyük umutlar bağlıyordu. Almanların birlik ve beraberlik hâli burada da kendini hemen en parlak hâliyle gösterdi. Kayserin elçilerinin istediğini, şehirlerin, elektörlerin, diğer dünyevî ve ruhanî beylerin elçileri istemiyorlardı. Çelişkiler ateşini bu arada bilhassa kayserin şüphe ile yaklaştığı Avusturya Dükü Albert (Albrecht)'i temsil eden ve yolda eşkiyaların eline düşmüş ve serbest kalmak için 6 bin altın gulden ödemek zorunda kalmış olmayı kendisine yediremeyen ünlü hukukçu Gregor von Heimburg körüklüyordu. Zira bu kötü oyunu kayserin kendisi için hazırladığına inanıyor, herkesi ona karşı ayaklandırarak ve önerdiği hiçbir şeyi onaylamayarak öcünü almak istiyordu[33]. Pius, sonunda büyük zorluklarla Alman soylularını daha önce Frankfurt Konseyi'nde V. Nikolas'a söz verdikleri yardımın aynısını –32 bin piyade ve 10 bin süvari– vermeye ikna etmeyi başardı. Detaylar –ki bu her zamanki zorluktu– daha sonra yapılacak ve papanın vekillerini göndereceği konseylerde –Nürnberg'de ve Avusturya'da– belirlenecekti. Bunu kabul eden Pius, hemen Kardinal Bessarion'a bu görevi verdi ve bunun dışında Kayser Frederik'i, başa geçmesinde herhangi bir engel bulunduğu takdirde, kendi yerine başka bir komutanı görevlendirebilmesi imtiyazıyla Alman Haçlı Seferi ordusunun lideri tayin etti[34].

Bunun üzerine Milano dükünün papaya hediye ettiği sığırları da kestikten, hep beraber yedikten ve herkes çok lezzetli olduğunu dile getirdikten sonra[35] Konsey Ocak 1460'da tören havasında bir ayinle sona erdirildi. Papa, ayini fırsat bilerek, tatmin edici bulmasa da tamamen umutsuz da olmayan sonuçları bir kez daha özetledi. Yukarıda belirtilenlerden ayrı olarak bu konuşmasında ayrıca mesela Dubrovnik'in iki ve Rodos Şövalyeleri-

32 *Aynı eser*, s. 90: "Papa, umudunda büyük düş kırıklığına uğradı, Fransızlar dine yardım etmek istemiyor, İngilizler yardım edemiyorlardı".

33 Gobellini, s. 90: "Ne de herhangi bir şeye rıza gösteriyordu, imparatorun itibarının artacağını düşünerek. Türklere karşı seferin Frederik'in şanını artıracağı görüşüyle, bütün deha gücüyle engellemeler öneriyordu".

34 *Aynı eser*, s. 90. Kayser Frederik'in Haçlı Seferi lideri hâline getirildiği ferman için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 226.

35 Gobellini, s. 90'da bu öküzlerin lezzetini de ebedileştirmiştir: "Et, böylece, herkesin hoşuna gitti, şimdiye kadar daha lezzetli bir yiyecek yemediklerini söylediler".

nin dört kadırga sözü verdiklerini öğreniyoruz; beklenen Haçlı Seferi ordusu toplam 88 bin kişi olarak tahmin ediliyordu. "Artık gidin ve vatanınızda burada olanları anlatın ve beylerinize vaatlerini zamanında yerine getirmelerini hatırlatın", diye bitirdi konuşmasını. Herhangi bir vaatte bulunan bütün elçiler bu hususta tekrar söz verdiler; hiçbir vaatte bulunmayanlar ise Gobellini'ye göre utanç içinde sessiz kaldılar. Ferrara hükümdarı Borso'nun hemen nakit olarak 300 bin duka altını vaadinde bulunması ayrıca büyük bir heyecan yarattı[36].

Ne var ki yapılan vaatler çok da kolay yerine getirilecek gibi görünmüyordu. II. Pius, daha Mantua'dayken –Ocak sonunda Roma'ya geri döndü– her yere gönderdiği bildiriler, fermanlar ve elçi heyetleri aracılığıyla hükümdarların tükenmiş heyecanını yeniden canlandırmaya ve aralarındaki anlaşmazlıkları sona erdirmeye çalışmasına rağmen hiçbir ilerleme kaydedemedi. Her seferinde yalnızca yeni vaatler, yeni hayal kırıklıkları[37]!

Bessarion'un 1460 Şubat'ında doğrudan Mantua'dan gittiği Almanya'da herşey tam bir ayaklanma ve kargaşa içinde idi. Hükümdarlardan her biri, neredeyse her şehir kendi kavgalarını yürütmek zorunda idi; Türk savaşıyla kimse ilgilenmiyordu[38]. Almanların korkunç kışından hoşnut kalmamış bir şekilde Nürnberg'e vardığında henüz hiç kimse buraya gelmemişti. Dünyevî ve ruhanî beyleri önce oraya davet etmek zorunda kaldı; çoğu elçilerini gönderdiler, kimisi hiç gelmedi. Kardinal, en azından barış ve birlik sağlamak için elinden geleni yaptı. Macarların yenildiklerine dair dolaşan dedikodular üzerine herkesin başının üzerinde dolanan felaketleri gözlerinde yaşlarla anlattığında bile kutsal savaş için hiç kimseyi heyecanlandıramadı. Böylece Nürnberg'de hiçbir şey başarılamadı ve hiçbir karar alınamadı. Bessarion, en azından bir şey yapmış olmak için, Nürnberg'e kadar uzun bir yolculuğu yapmak istememiş olan Ren hükümdarları ve Pfalz kontunun hatırına sonraki toplantıyı Worms'ta yapmayı önerdi. Hâlbuki burada da Nürnberg'deki toplantıdan tek bir adım bile ileri gidilemedi.

36 Gobellini, *aynı eser*, s. 92-93. Pavia Kardinali Jacob Piccolomini'nin Mantua Konseyi'nin karakteri ve başarıları hakkında Siena Kardinali Francesco'ya yazdığı bir mektupta verdiği bilgiler de çok ilginçtir. Francesco'nun eserleri, Gobellini baskısında, Francof. 1614, *Epist*. 50, s. 500 vd.

37 Buraya ait papalık yazılarının özeti için bk. Raynaldi, *Ann. eccles*. T. X, s. 213-223.

38 Gobellini, L. V, s. 126: "Hepsi kulaklarını tıkadı, onun (Bessarion) sözlerini masalmış gibi algıladılar, dine yardımcı olacak kimse çıkmadı ortaya".

Bessarion, öfke ve hoşnutsuzluk içinde yoluna devam ederek, Alman soylulardan birkaçı ile birlikte Viyana'ya kayserin yanına geldi. Burada da yine birçok laf vardı, ama karar, faaliyet yoktu[39]. Uygulanan yüzde onluk Türk vergisi bile papanın bütün tehditlerine rağmen, Alman ruhbanlardan toplanamadı![40] Bu arada papalık hazinesinin sıkıntıları gittikçe artıyordu. Pius, Macaristan kralına söz verdiği 40 bin duka altını bile çok zor toparladı. Kendisine söz verilen 12 bin süvariden ise kimse söz etmiyordu bile[41]. Papalık hazinesinin fakirliği ve boşluğu, bundan böyle Kral Matyas'ın bütün sıkıştırmalarının olağan cevabı olacaktı[42].

İki papa vekili kardinaller Carvajal ve Bessarion'un arabuluculukları ile 1463'de nihayet Kayser Frederik ve Macaristan Kralı Matyas arasında barış sağlanabildikten sonra bu yönden biraz olsun umut görünmeye başladı. Zira Kral Matyas, Aziz Stefan'ın Macaristan tacının bedelini o dönemlerde kendini iki kat sıkıntıya sokan 80 bin duka altını ve birkaç şehrin kaybı ile ödemek zorunda kalmış olsa da, Türk savaşını yürütmek için biraz daha rahat bir ortama sahip olmuştu ve kayser de antlaşmalara uygun olarak her halükârda kendini desteklemeyi taahhüt etti[43].

Bosna ve Eflak o dönemlerde neredeyse tamamen Osmanlı'nın elinde idi ve Macaristan için tehlike gün geçtikçe artıyordu. Kral Matyas bu yüzden bir kez daha yardım için önce papaya, daha sonra da Venedik'e başvurdu. Uzun zamandır söz verdikleri yardımı sağlamanın şimdi tam zamanıdır, diye bildirdi; ya Osmanlıların kendisine teklif ettiği barışı Hristiyanlığı utandıracak olmasına rağmen kabul edecekti ya da Macaristan çok geçmeden İtalya'yı ve Batı'nın tamamını ele geçirecek olan sultanın ganimeti hâline gelecekti. Papa zorluklar altında 1000 süvari ile az sayıda piyadeden oluşan bir yardımcı kıta

39 Platina, *Panegyr. Bessarionis*, Raynaldi, *aynı eser*, s. 227-229.

40 Raynaldi, *aynı eser*, s. 276.

41 Katona, *aynı eser*, XIV, 328-334'de, Macaristan papa vekili kardinaline gönderilen, buraya ait yazıları aktarmaktadır: "Nitekim, bizzat krala ücretimizle on iki bin süvari toplamak için söz verdik, hep aynı şartla bu sözü verdik, o, katkıda bulunacak olanlar yoluyla mümkün olacaktır. Şimdi onların bu tuhaf gecikmesine yanık olduğumuzdan bu yıl o yardımın hangi sözle verileceğini bilemiyoruz".

42 Katona, *aynı eser*, s. 330: "Yoksulluğumuz bu devirde adların sunduğu saygınlıktan çok daha büyüktür". Mayıs 1461 tarihli başka bir yazıda benzer ifadeler, *aynı eser*, s. 475.

43 Barış antlaşması için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 346-349 ve Katona, *aynı eser*, s. 580 vd.

hazırladı ve Macar elçilerini ertesi yıl için ümitlendirirken, Venedikliler bu arada 20 bin duka altını yardım ödemeyi kabul ettiler. İleride göreceğimiz gibi, aynı yılın Eylül ayında Kral Matyas ile Türklere karşı resmî bir savunma ve saldırma antlaşması imzaladılar[44].

Almanya'dan da ziyade Fransa'dan Türk savaşı için herhangi bir yardım beklemek boşuna idi. II. Pius gerçi Kral XI. Louis 1461'in yaz aylarında tahta çıktığında –15 Ağustos'ta Reims'te kutsandı– ve pragmatik sanksiyonun tamamen kaldırılması ile kilisenin sâdık bir üyesi olduğunu gösterdiğinde bu yönden de gönlündeki isteklere bir destek gelebileceğine dair umutlara kapıldı, ama bu yönde de kutsal savaşa duyulan sadâkate dair karşılıklı sözlerden ve aynı şekilde boş ve görkemli vaatlerden ileri gidilemedi.

Papa, ilk sevinç anında, kralı sıkıntı içindeki Hristiyanlığın tek kurtarıcısı olarak gösterip övdüğü bir yazıyla birlikte, krala –ki böyle şeyler için daimî para vardı– çok zengin süslemeli, üzerindeki görkemli yazılardan papanın krala bağladığı abartılı umutların anlaşılabileceği kutsanmış bir kılıç gönderdi[45]. Kral bu güzel hediyeyi kabul etti ve papa –asıl konu tabii ki bu idi– Kral Réné'nin Napoli tacına sahip olmasını sağladığı ve Ceneviz Fransa'nın hâkimiyetine girdiği takdirde, Türklere karşı 40 bin süvari ve 30 bin okçu olmak üzere, 70 bin kişilik bir ordu gönderme vaadinde bulunarak karşılık verdi ki, bu askerî kuvvetler Sultan Mehmed'i Avrupa'dan kovmaya ve Kutsal Mezar'ın bulunduğu Suriye'yi tekrar geri almaya herhâlde yeterdi. Papa, buna cevaben önce 70 bin kişiyi Alpler'in ötesine göndermesini ve söz verdiği gibi Yunanistan ile Anadolu'yu geri almasını söyledi; o zaman Ceneviz ve Napoli de elinden kaçmazdı. Tabii ki bunu aşmak mümkün değildi ve bu yüzden 70 bin kişinin bir

44 Gobellini, L. IX, s. 220; L. XI, s. 310; Katona, *aynı eser*, s. 569-580 ve 633-645. Papanın yardımcı kıtasının büyüklüğü hakkında farklı bilgiler vardır. Gobellini'ye göre herşey sadece vaatte kalmıştır.

45 Gobellini, L. VII, s. 184. Kılıcın üzerine kazılmış yazı şöyle idi:

> Beni çekmişti gazaba gelen Türklere karşı Louis
> Sağında: Yunanların kanının intikamcısı olacağım
>
> Mehmed'in imparatorluğu yıkılıyor ve yeniden, ünlü
> Fransızların yiğitliği senin ardından geliyor, yıldızlara kılavuz.

Papanın 26 Ekim 1461 tarihli yazısı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 315: "Herkesin gözü sana çevrili, bütün dert sahibi insanlar seni yardıma çağırıyor ve biz, bunları yerine getirecek başka kimse göremiyoruz, bu yüzden yeniden sadece sana yöneliyoruz, Hristiyan inancının koruyucusu".

daha bahsi bile geçmedi; ki kral zaten çok geçmeden kilise ile ilgili birçok başka abartılı taleplerden dolayı papa ile ilişkisini tamamen kesti[46].

Görünüşe göre kutsanmış kılıçlar o dönemlerde papa tarafından yürütülen siyasetin en önemli teşvik araçlarından biriydiler. Tıpkı diğerleri gibi verdiği sözleri tutmakta çok acele etmeyen Burgondiya Dükü Philipp'e de böyle kutsanmış bir kılıç hediye edildi[47]. Bu kutsal silahtan ziyade Trabzon Rum imparatorunun sözde elçileri ve Anadolu'daki bazı beylerin kendisine Kudüs krallığı tacını vadetmeleri, bu yaşlı kahramanın hayal gücü üzerinde çok daha büyük bir etki bırakmıştı. Kendini neredeyse mezara götüren ağır bir hastalıktan sonra yeniden doğmuş gibi hissediyordu ve papaya elçiler aracılığıyla tabii ki asla yerine getirilmeyen parlak vaatlerde bulundu[48].

Pius'un 1463'ün ilkbahar aylarında nihayet bir sonuca varmak üzere bir kez daha Roma'ya çağırdığı İtalyan hükümdarların gayreti de farklı değildi. Papa, bahaneler üretmeye çalıştıklarında gönderdikleri vekillerini: "Bu kadar söze ne gerek var. Mantua kararları ortada; ne zaman istersek onları uygulamamız yeterlidir; herkesin taşıması gereken yükler, herkesin taşıyabileceği şekilde dağıtılmıştır. Yerine getirilmeleri daha sonra her türlü şekilde engellenmiş de olsa, İtalya yeni savaş hareketlerinden dolayı rahatsız edildiği için bütün halklar bunu onaylamışlardır; barış şimdi neredeyse tamamen sağlanmış durumda, dolayısıyla Türklere karşı savaşı başlatabiliriz; bunun için gerekli paralar alınan kararlara uygun olarak toplanacaktır; savaş vergilerini toplamak için daha kolay bir yol ve daha düzenli bir dağılım bilmiyoruz" diye azarladı.

Elçiler, bu konuda kesin bir onayda bulunmak için şimdi de efendilerinden yeterli yetkileri almamış olduklarını açıkladılar. Pius, bu şekilde papalık hazinesine girecek paraların kullanımına dair mevcut bazı şüphelerin de bu reddin başlıca sebeplerinden biri olduğunu anlayınca, hemen şu sözleri ekledi: "Efendilerinize paralarını çok da önemsemediğimizi söyleyin; bu paralara dokunmaya niyetimiz yok; paraları kendileri tahsil etsinler ve savaşa göndere-

46 Gobellini, *aynı eser*, s. 186 ve L, XII, s. 323. Raynaldi, *aynı eser*, s. 328. Çok meşgul bir adam olan bilgin Francesco Filelfo da tıpkı bir zamanlar Kral VII. Charles gibi, XI. Louis'e gerçeklerin ve yanlışlıkların birbirine karıştığı uzun bir mektup yazmıştır (bk. *Epist.* L. XVII, s. 120 vd. Yazı, Ekim 1461 tarihlidir).

47 Gobellini, L. V, s. 129.

48 Şarklı elçilerin düke yaptıkları ve Kudüs tacını kendisine vadettikleri söylenen konuşma, papanın mektupları arasında bulunmaktadır (bk. *Epist.* 380, Opp., s. 851-855). Roma'ya gönderdiği elçi heyeti, vs. için bk. Gobellini, s. 323 ve 330 vd.

cekleri birliklerle gemiler için kullansınlar; ayrıca liderlerini de kendileri seçebilirler ve kendi sancaklarını kullanabilirler; paralarından ziyade böyle bir yardımı yeğleriz".

Elçilerin başvurusu üzerine, Mantua bildirisinde belirtilen vergileri tahsil etmeyi kabul eden hükümdarlar şunlar oldu: Napoli Kralı Ferdinand, Milano dükü, Modena Prensi Borso ve Mantua, Bologna ve Lucca Kontu Ludovik. Cenevizliler, Savoy dükü ve Montferrat kontu bu toplantıya elçi bile göndermemişlerdi. Floransalılar gelmişlerdi, fakat en önemli ticaret şirketleri İstanbul'da Türklerle savaş durumunda çok büyük bir tehlikeye düşecek şubelere sahip oldukları için hiçbir vaatte bulunmadılar; bu yüzden önce ticarî işleri bahane ederek İstanbul'a üç kadırga gönderip vatandaşlarını mallarıyla birlikte buradan aldırmak istiyorlardı. Siena, uzun süre direndikten sonra nihayet 10 bin duka altını ödemeyi kabul etti[49].

Tüm bunlar yine de II. Pius'un isteklerini karşılamaya, papalık hazinesini kutsal bir heyecan içinde her yere rastgele verdiği vaatleri yerine getirecek derecede doldurmaya yeterli değildi ve iyi niyet gösterenlerin çoğu da paraları ödemiyorlardı. Hristiyanlığın bu öncüsünün her gün artan zorluklar karşısında yaşamının ve çabalarının sonuna doğru, Doğu ile ilgili siyasetinde tutunacak yerini elinden almasına ve yönünü şaşırmasına, yanlış adımlar atmasına sebep olan sıkıntılı bir duruma düşmesi şaşırtıcı değildi. Yoksa Trabzon'un 1461'de fethinden sonra, Osmanlıların gücünü Sultan Mehmed'i her ne pahasına olursa olsun Hristiyan yapmak isteyerek kırmaya çalışırken, diğer taraftan bütün Hristiyan dünyasını Sultan Mehmed'e ve ordularına karşı harekete geçirmesi başka ne olabilir ki?

Bu amaçla Sultan Mehmed'e gönderdiği uzun yazı, tabii ki sadece inancına duyduğu heyecanın bir ürünü değildi; Pius yalnızca Hristiyan inancının ezelî düşmanına İsa öğretisinin İslâm'a üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmıyordu. Son hedefi, Hristiyanlığın diğer güçlerinin aleyhine dahi olsa, papalık makamının ruhanî hâkimiyeti altında bir Doğu imparatorluğu kurmak olan dünyevî amaçlar da burada bir rol oynuyorlardı. Sultan Mehmed'e İtalya'ya hâkim olmanın imkânsız olduğunu kanıtlamaya çalıştıktan sonra, bu bağlamda doğruca şöyle diyordu:

"Hristiyanlar arasındaki hükümdarlığını genişletmek ve şanına şan katmak istiyorsan, paraya, silahlara, ordulara ve filolara ihtiyacın yok. Ufacık bir

49 Gobellini, L. XII, s. 333-342.

hadise seni bugün yaşayanların en büyüğü, en güçlüsü ve en ünlüsü hâline getirebilir. Bunun ne olduğunu mu bilmek istiyorsun? Bulunması zor değil, aramak için uzun yol kat etmek gerekmiyor: Kendini vaftiz ettireceğin, Hristiyanlığa döneceğin ve İncil'e inancı kabul edeceğin birkaç damla su (aquae pauxillum). Bunu yaptığın takdirde, dünyada senin şanından daha fazla şana sahip olacak ya da senden daha fazla güce sahip olacak hiçbir hükümdar olmayacaktır. Seni Yunanlıların ve Doğu'nun imparatoru tayin edeceğiz ve şu anda zorla zaptettiğin ve haksız yere işgal ettiğin yerler bundan böyle yasal olarak sana ait olacaktır. Bütün Hristiyanlar sana saygı gösterecek ve anlaşmazlıklarında senin hakemliğine başvuracaklar. Baskı altındakiler ortak bir hamileri gibi sana sığınacaklar; dünyanın neredeyse bütün ülkelerinden sana başvuracaklar. Çoğu sana gönüllü olarak teslim olacaklar, huzuruna gelecekler ve haraç ödeyecekler. Tiranlara boyun eğdirecek, iyilere yardım edecek ve kötülerle mücadele edebileceksin; ve Roma Kilisesi doğru yolda olduğun sürece karşına çıkmayacaktır. Papalık makamı seni diğer krallar gibi sevgi ile kucaklayacak, hatta makamın daha yüksek olacağı için o denli daha fazla bağrına basacaktır. Bu şartlar altında savaşmadan ve kan dökmeye gerek kalmadan birçok zenginlikler edinebilirsin... Asla düşmanlarına yardım etmez, aksine kimi zaman Roma Kilisesi'nin haklarını kullanarak, kendi annelerine karşı çıkanlara karşı senin yardımını talep ederdik; nasıl ki seleflerimiz Stefanus, Adrian ve Leo, Longobard krallarına karşı Aistulph ve Desiderius Pipin'i ve Şarlken'i yardıma çağırmışlar ve tiranların elinden kurtardıktan sonra Yunanlıların hâkimiyetini kurtarıcılarına aktarmışlarsa, biz de kilise sıkıntı içinde olduğunda senin himayene sığınırdık ve bize bu şekilde yapılan iyilikleri yine iyilikle öderdik"[50].

---

50 Bu dikkate değer mektup, ilk kez daha Sultan Mehmed yaşarken basılmıştır (bk. Pii Secundi, *pontificis maximi ad illustrem Mahumetem, Turcarum imparatorem, epistola* (*Yüce Papa II. Pius'un, Türklerin İmparatoru Ünlü Mehmed'e Mektubu*), Tarvisii, Gerard de Flandria, 1475, 4). Daha sonra papa mektupları koleksiyonuna dahil edilmiştir (bk. *Epist.* 396, Opp., s. 872-904). En önemli ibarelerin orijinali şöyledir: "Biz seni Yunanların ve Doğu'nun imparatoru olarak adlandırıyoruz ve şimdi güçle işgal ettiğin ve haksızlıkla elinde tuttuğuna yasal olarak sahip olacaksın...Baş makamın [papalığın] şefkati, diğer krallara yönelik olmaktan çok, sana yönelik olacak ve bu, sen ne kadar yüce olursan o kadar büyük olacak...Kolunu, bazen Roma Kilisesi'nin haklarını gaspeden ve anasına karşı çıkanlara uzatmanı [gücünü göstermeni] niyaz ediyoruz". Bu gerçekten de tamamen açıktır; aman Rum Hristiyanlar olmasın da, yerine dindar Osmanlılar olsun!

II. Pius'un bu dikkate değer yazıda Hristiyanlığın avantajlarına geniş kapsamlı kuramsal bir anlatımla güç kazandırmak istediği pratik ana düşünceleri bunlardı. Tabii ki tüm bunlar sonuçsuz kaldı ve Hristiyan âleminin İslâm'ın gittikçe artan gücü karşısında papanın İskender Bey'e Arnavutluk tacını vermeyi ve Kudüs Krallığı'nı Burgondiya dükü lehine tekrar kurmayı ciddi bir biçimde düşündüğü bir dönemde, Osmanlı sultanını doğunun yasal imparatoru yapmayı düşünmesini o dönem için oldukça karakteristik bir özellik kabul edebiliriz! Gerçek durumlar gittikçe daha umutsuz, daha çaresiz bir hâle gelirken ve gerçek bir kararı gerektirirken, papa bu gibi hayallerle meşgul olabiliyordu.

Böyle bir karara, diyordu papa, sonunda ancak Hristiyanlığın düşmanını sadece silahların ruhuyla ve inancın gücüyle değil kendi şahsını da feda ederek; yani kısacası bir Haçlı Seferi'nin başına bizzat geçerek ve böylece dünyaya eşsiz bir örnek oluşturarak varılabilirdi. Bu düşünceye uzun bir zaman önce kapılmıştı, ama fikrini ancak 1462'de yalnızca özel olarak güvenini kazanmış altı kardinale açtı: Hükümdarların ilgisizliğini aşmanın belki de tek ve son yolu bu idi; yaşlı ve zayıf olmasına rağmen, şahsen savaşa gitmeye kararlı idi; o zaman bilhassa Burgondiya dükü artık defalarca yemin altında verdiği sözlerini yerine getirmeyi reddedemeyecekti; Fransa kralı bütün dünyanın önünde söz verdiği 70 bin kişiden en azından 10 binini göndermemeye utanacaktı; Almanya'da, İngiltere'de ve İspanya'da birçok kişi gönüllü olarak haçı ellerine alacaklardı; Macarlar kendi menfaatine hareketsiz kalamayacaklardı ve Venedikliler genel hareketi gördüklerinde donanmalarını denize göndermekten kaçınamayacaklardı. Karaman beyi ve Sultan Mehmed'in gücünden uzun zamandır rahatsız olan diğer Anadolu beyleri silahlara sarılacaklardı; ve Arnavutların, Bosnalıların, Eflakların ve Bulgarların bu kadar büyük Hristiyan ordularının gelmekte olduğunu haber aldıktan sonra hemen ayaklanacaklarından şüphe duyulamazdı. Herkes biliyordu ki, Venediklilerle ve Macarlarla ittifak hâlindeki papaya, bilhassa Burgondiya dükü ve Fransa kralı tarafından da desteklendiği takdirde, Türkler boyun eğmek zorunda kalacaklardı.

Tabii ki bunun için öncelikle Venediklilerden emin olunmalı ve onların tavsiyeleri alınmalı idi; zira Türklerin durumunu ve onların nasıl yenilebileceğini en iyi onlar bilirlerdi; onlar olmadan Burgondiyalıların ve Fransızların sefere katılmaya ikna edilmeleri zor olacaktı. Öyleyse şimdi önemli olan, Venediklilerin bu planı kabul edip etmeyecekleri idi; aksi takdirde bu plandan vazgeçmek zorunda kalırlardı; onaylamaları hâlinde ise önce Burgondiya

hadise seni bugün yaşayanların en büyüğü, en güçlüsü ve en ünlüsü hâline getirebilir. Bunun ne olduğunu mu bilmek istiyorsun? Bulunması zor değil, aramak için uzun yol kat etmek gerekmiyor: Kendini vaftiz ettireceğin, Hristiyanlığa döneceğin ve İncil'e inancı kabul edeceğin birkaç damla su (aquae pauxillum). Bunu yaptığın takdirde, dünyada senin şanından daha fazla şana sahip olacak ya da senden daha fazla güce sahip olacak hiçbir hükümdar olmayacaktır. Seni Yunanlıların ve Doğu'nun imparatoru tayin edeceğiz ve şu anda zorla zaptettiğin ve haksız yere işgal ettiğin yerler bundan böyle yasal olarak sana ait olacaktır. Bütün Hristiyanlar sana saygı gösterecek ve anlaşmazlıklarında senin hakemliğine başvuracaklar. Baskı altındakiler ortak bir hamileri gibi sana sığınacaklar; dünyanın neredeyse bütün ülkelerinden sana başvuracaklar. Çoğu sana gönüllü olarak teslim olacaklar, huzuruna gelecekler ve haraç ödeyecekler. Tiranlara boyun eğdirecek, iyilere yardım edecek ve kötülerle mücadele edebileceksin; ve Roma Kilisesi doğru yolda olduğun sürece karşına çıkmayacaktır. Papalık makamı seni diğer krallar gibi sevgi ile kucaklayacak, hatta makamın daha yüksek olacağı için o denli daha fazla bağrına basacaktır. Bu şartlar altında savaşmadan ve kan dökmeye gerek kalmadan birçok zenginlikler edinebilirsin... Asla düşmanlarına yardım etmez, aksine kimi zaman Roma Kilisesi'nin haklarını kullanarak, kendi annelerine karşı çıkanlara karşı senin yardımını talep ederdik; nasıl ki seleflerimiz Stefanus, Adrian ve Leo, Longobard krallarına karşı Aistulph ve Desiderius Pipin'i ve Şarlken'i yardıma çağırmışlar ve tiranların elinden kurtardıktan sonra Yunanlıların hâkimiyetini kurtarıcılarına aktarmışlarsa, biz de kilise sıkıntı içinde olduğunda senin himayene sığınırdık ve bize bu şekilde yapılan iyilikleri yine iyilikle öderdik"[50].

50 Bu dikkate değer mektup, ilk kez daha Sultan Mehmed yaşarken basılmıştır (bk. Pii Secundi, *pontificis maximi ad illustrem Mahumetem, Turcarum imparatorem, epistola* (*Yüce Papa II. Pius'un, Türklerin İmparatoru Ünlü Mehmed'e Mektubu*), Tarvisii, Gerard de Flandria, 1475, 4). Daha sonra papa mektupları koleksiyonuna dahil edilmiştir (bk. *Epist.* 396, Opp., s. 872-904). En önemli ibarelerin orijinali şöyledir: "Biz seni Yunanların ve Doğu'nun imparatoru olarak adlandırıyoruz ve şimdi güçle işgal ettiğin ve haksızlıkla elinde tuttuğuna yasal olarak sahip olacaksın...Baş makamın [papalığın] şefkati, diğer krallara yönelik olmaktan çok, sana yönelik olacak ve bu, sen ne kadar yüce olursan o kadar büyük olacak...Kolunu, bazen Roma Kilisesi'nin haklarını gaspeden ve anasına karşı çıkanlara uzatmanı [gücünü göstermeni] niyaz ediyoruz". Bu gerçekten de tamamen açıktır; aman Rum Hristiyanlar olmasın da, yerine dindar Osmanlılar olsun!

II. Pius'un bu dikkate değer yazıda Hristiyanlığın avantajlarına geniş kapsamlı kuramsal bir anlatımla güç kazandırmak istediği pratik ana düşünceleri bunlardı. Tabii ki tüm bunlar sonuçsuz kaldı ve Hristiyan âleminin İslâm'ın gittikçe artan gücü karşısında papanın İskender Bey'e Arnavutluk tacını vermeyi ve Kudüs Krallığı'nı Burgondiya dükü lehine tekrar kurmayı ciddi bir biçimde düşündüğü bir dönemde, Osmanlı sultanını doğunun yasal imparatoru yapmayı düşünmesini o dönem için oldukça karakteristik bir özellik kabul edebiliriz! Gerçek durumlar gittikçe daha umutsuz, daha çaresiz bir hâle gelirken ve gerçek bir kararı gerektirirken, papa bu gibi hayallerle meşgul olabiliyordu.

Böyle bir karara, diyordu papa, sonunda ancak Hristiyanlığın düşmanını sadece silahların ruhuyla ve inancın gücüyle değil kendi şahsını da feda ederek; yani kısacası bir Haçlı Seferi'nin başına bizzat geçerek ve böylece dünyaya eşsiz bir örnek oluşturarak varılabilirdi. Bu düşünceye uzun bir zaman önce kapılmıştı, ama fikrini ancak 1462'de yalnızca özel olarak güvenini kazanmış altı kardinale açtı: Hükümdarların ilgisizliğini aşmanın belki de tek ve son yolu bu idi; yaşlı ve zayıf olmasına rağmen, şahsen savaşa gitmeye kararlı idi; o zaman bilhassa Burgondiya dükü artık defalarca yemin altında verdiği sözlerini yerine getirmeyi reddedemeyecekti; Fransa kralı bütün dünyanın önünde söz verdiği 70 bin kişiden en azından 10 binini göndermemeye utanacaktı; Almanya'da, İngiltere'de ve İspanya'da birçok kişi gönüllü olarak haçı ellerine alacaklardı; Macarlar kendi menfaatine hareketsiz kalamayacaklardı ve Venedikliler genel hareketi gördüklerinde donanmalarını denize göndermekten kaçınamayacaklardı. Karaman beyi ve Sultan Mehmed'in gücünden uzun zamandır rahatsız olan diğer Anadolu beyleri silahlara sarılacaklardı; ve Arnavutların, Bosnalıların, Eflakların ve Bulgarların bu kadar büyük Hristiyan ordularının gelmekte olduğunu haber aldıktan sonra hemen ayaklanacaklarından şüphe duyulamazdı. Herkes biliyordu ki, Venediklilerle ve Macarlarla ittifak hâlindeki papaya, bilhassa Burgondiya dükü ve Fransa kralı tarafından da desteklendiği takdirde, Türkler boyun eğmek zorunda kalacaklardı.

Tabii ki bunun için öncelikle Venediklilerden emin olunmalı ve onların tavsiyeleri alınmalı idi; zira Türklerin durumunu ve onların nasıl yenilebileceğini en iyi onlar bilirlerdi; onlar olmadan Burgondiyalıların ve Fransızların sefere katılmaya ikna edilmeleri zor olacaktı. Öyleyse şimdi önemli olan, Venediklilerin bu planı kabul edip etmeyecekleri idi; aksi takdirde bu plandan vazgeçmek zorunda kalırlardı; onaylamaları hâlinde ise önce Burgondiya

dükü ile Fransa kralına çağrıda bulunacaktı ve onaylarını verdikleri takdirde, Türk seferi planını bütün dünyaya duyuracaktı. Bunun üzerine hâlâ kavga, anlaşmazlık ve savaş hâlinde olanlar için beş yıllık bir ateşkes ilan edilecekti; bu ateşkese uyanlar papanın hayır duasını alacaklardı, uymayanlar ise lanetleneceklerdi. Ruhbanlar da bu planı ellerinden geldiğince desteklemeliydiler ve yardımını esirgeyenler aforoz edilerek "şeytana teslim edilecekti". Ruhban olmayanları günahlarından arınacaklarını söyleyerek ve ruhanî hayır işleri ile kendi üstlerine düşeni yapmak üzere yanlarına çekeceklerdi.

"Yanılmıyorsak", diye bitirdi papa heyecanlı konuşmasını, "uykuya dalmış Hristiyanları uykularından uyandırmak ve hükümdarlarla halkların kalplerini kazanmak için tek yol budur. Bu karar onları bir yıldırım gibi çarpacak... Roma'daki papa kutsal senato ile birlikte doğrudan herkesin hayrını aradığı ve yalnızca kendi parasını değil kendi bedenini de İsa adına ortaya koymadan yabancı paralar istemediği bir kez kararlaştırıldı mı savaşı karadan ve denizden kolayca yürütebileceğiz. Beni saran düşünce budur; yalnızca ruhumun bir hayaleti mi, yoksa Tanrı'nın bana bir lütfu mu olduğuna varın siz karar verin".

Kardinaller, şaşırarak papanın bu kahramanca kararını övdüler; ama yine de ancak Tanrı'nın bir lütfü olabilecek böyle önemli ve o güne kadar duyulmamış bir hadisenin üzerinde iyice düşünmek gerektiğini belirttiler ve bu yüzden birkaç gün düşünme payı istediler. Bu süre geçtikten sonra, bazı zorlukları da olsa, böylesine övgüye değer ve asil bir niyete karşı çıkılamayacağını açıkladılar. Pius, bunun üzerine zorlukları kendinin de düşündüğünü belirtti; herşeyi iyice düşünmüştü. Önce Venediklilere bir yazı yazıldı ve papanın kararı bildirilerek olayın mümkün olduğunca gizli tutulması ve yalnızca böylesine önemli bir işin yerine getirilmesi için mevcut yasalara göre mutlaka dahil edilmesi gereken kişilere açıklanması istendi[51].

Venedikliler, daha önce de gördüğümüz gibi, Mantua'da hiçbir karara katılmamış ve orada alınan kararları imzalamayı reddetmişlerdi. Papanın daha Mantua'dan Venedik'i savaşa ikna etmek için Venedik'e gönderdiği Gregorius Lollius da hiçbir şey başaramamıştı[52]. Venedik, aynı yıl olan 1460'da Sultan

51 Gobellini, L. VII, s. 181-191. Özel bir yazı için bk. Leondrisii Cribelli, *de expeditione Pii Papae II.*, Turcas L. II (Murat. SS, T. XXII, s. 25-80), başlığının vadettiklerini vermemekte olup, Mantua Konseyi'nin ilk toplantısıyla bittiğinden, bu durumlar hakkında bilgi vermemektedir.

52 Gobellini, s. 95.

Mehmed'in Mora Yarımadası'ndaki fetihlerini fırsat bilerek 1454 tarihli barış antlaşmasını yenilemişti ve Senato'da başlarında bizzat barışçıl bir insan olan Venedik Doju Pasquale Malipiero'nun bulunduğu güçlü bir barış taraftar grup vardı[53]. Yine de bilhassa kendilerini tehdit eden ve gitgide büyüyen tehlikeleri artık saklayamıyorlardı ve bu açıdan her türlü açıkça gösteriden sakınsalar da gelecek hadiseleri tahmin ederek aynı yıl içinde hazırlıkları daha da büyük çabalarla yürüttüler[54].

1462 Mayıs'ında papanın ikna çabaları üzerine Kristoforo Moro, Venedik dojluğunu devraldığında papa biraz daha umutlanmaya başladı. Ama yaşlılığında bir de bu yükü taşımakta sakınca görünce, papa kendisine şöyle haber saldı: Tanrı'nın isteğine karşı gelme; Türklere karşı savaşı güçlü bir şekilde yürütmek senin kaderindir; senin liderliğin altında Venedikliler Hristiyanlardan yardımlarını esirgemeyeceklerdir[55]. Ayrıca papanın yukarıda bahsettiğimiz yazısı da Venedikliler tarafından müspet karşılanmıştı ve Venedik Cumhuriyeti'nin inancı korumak için kutsal pederin istediği herşeyi yapmaya hazır olduğu yönünde cevaplanmıştı[56].

Venedik bundan böyle yalnızca hazırlıkları hızlandırmakla kalmayıp, dışarıdan da yardım aramaya başladı. Zira Yunanistan'da, Bosna'da ve Ege Denizi adalarında yukarıda anlattığımız hadiseler, durumu gittikçe daha zor hâle getiriyordu. 1463 ilkbaharında Venedikliler ile Osmanlılar arasında Mora Yarımadası'nda barış antlaşmasının ihlalini kaçınılmaz hâle getiren anlaşmazlıklar çıktı. 18 Nisan 1454 tarihli barış antlaşması zaten önemli maddeleri açısından her iki tarafça defalarca ihlal edilmişti. Yine de Papa II. Pius'un Türk savaşı lehine Venedik anlaşmazlıkları ile çok yakından ilgili olan gayretlerini ve çabalarını, yaşamının son günlerine kadar takip etmek üzere, ileride tek-

53 Gobellini, L. X, s. 246: "Doj dini çok sevmiyor, dinginliği hiç sevmiyor, Türklere karşı savaşa ilişkin hiçbir şey işitmek istemediğine göre", diyor burada Malipiero hakkında.

54 Papa, Kardinal Bessarion'a 10 Temmuz 1460'da gönderdiği yazısında Venediklilerin bu hazırlıklarından bizzat bahsetmektedir (bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 259: "Venedikliler bu yıl kuşku içinde kalmışa benziyorlar. Denizde mümkün olduğu kadar çok sayıda üç kürekliyi hazır tutuyorlar ve günden güne daha çoğunun da hazırlanacağını söylüyorlar; Türk'e çok az güveniyorlar ve ona, başkalarından çok onların zararı olur diye düşünerek, saltanatının donanmasından çok korkuyorlar").

55 Gobellini, L. X, s. 247.

56 *Aynı eser*, L. VII, s. 191: "İnancın korunması için papa ne isterse cumhuriyetinin onu yapacağı cevabını verdiler".

rar ele alacağımız sonraki iki yıl içindeki savaş hadiselerini şimdilik bir kenara bırakıyoruz.

1463 başlarında Venedik, göründüğü kadarıyla papanın yardımına ve diğer Hristiyan güçleri nezdinde arabuluculuğuna başvurmak için Roma'ya elçi gönderdi. Pius ise karşılığında hemen Venedik'e istenen yardımı sağlamak ve Osmanlı sultanına karşı açıkça savaş ilan etmeye ikna etmek üzere Kardinal Bessarion'u Venedik'e gönderdi. Büyük onurlarla karşılanan Bessarion, gönderilme amacına ulaşmakta zorlanmadı. O dönemde Senato'da hâlâ güçlü bir barış grubu mevcut olmasına rağmen hemen savaş kararı alındı ve kara kuvvetleriyle deniz kuvvetlerinin derhal takviye edilmesi emredildi. Bessarion, tören havasında San Marko Kilisesi'nde yönettiği ve donanma kaptanı Orsato Giustiniano'nun sancağını kutsadığı bir ayinle bu önemli kararı takdis etti ve şehirden bizzat geçirdiği büyük bir alay sırasında bu Haçlı Seferi'ni şahsen katılarak ya da para yardımı yaparak destekleyen herkese günahlarından arınmayı vadetti. Yüzde onluk, yirmilik ve otuzluk vergi bu arada Mantua kararlarına uygun olarak halkın tamamı üzerinde uygulamaya kondu[57].

Pius'un daha önce gördüğümüz gibi, çok geçmeden Roma'da düzenlediği hükümdarlar toplantısında Venediklilerin elçileri eksik değildi. Venedikliler, papanın hükümdarlara burada gönderdiği uyarılara Venedik dojunun ihtiyacı olmadığını söylüyorlardı; zira Osmanlılarla savaşa girmişti bile, Mora Yarımadası'nın bir kısmını tekrar ellerinden almıştı ve talep edilenden bile fazla vergi uygulamıştı. Bilhassa o dönemlerde zaten baştan beri bu harekette hep şüpheli bir rol oynayan Floransalılar, Venediklilerin para ve gemilerle desteklenmesi hususuna karşı çıkıyorlardı.

Zira Venediklilerin gittikçe artan gücü ezelden beri gözlerine batıyordu ve sırf Venediklilere duydukları nefretten ve kıskançlıktan dolayı daha 1461'de İstanbul'da kendi ticaretleri lehine Osmanlı sultanı nezdinde, kendini gizlice Batı'da yapılan hazırlıklardan haberdar ederek, hatta Hristiyan güçlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı amaçladığı ittifakı her şekilde engellemeyi taahhüt ederek önemli avantajlar ve imtiyazlar sağlamışlardı. Bu arada hep Osmanlıların hâkimiyeti altında bulunan ülkelerdeki ticaretin tamamını zamanla ellerine geçirebileceklerine ve Venediklileri sonunda Doğu Akdeniz'den tama-

57 *Aynı eser*, L. XII, s. 315, 329. Marino Sanuto, *Vite de' Duchi* (Murat. SS, T. XXII, s. 1174) Bessarion'un bu elçiliğinden bahsetmekte ve bu esnada tamamen günahtan arınma bedeli için 20 duka altınıyla ödendiğini bilhassa söylemektedir.

men kovabileceklerine dair umutlarla yaşadılar. Daha sonra, Venedik savaşı sırasında, bilhassa 1462-1466 yılları arasında ihanetlerini o kadar ileri götürdüler ki, Venediklilerin yazışmalarını ele geçirip sultana getirdiler ve ne yapması gerektiği konusunda tavsiyelerde bulundular[58].

Floransalıların Roma'da Venediklilerin muhalifi olarak ortaya çıkmaları bu yüzden şaşırtıcı değildi. Papaya açıkça, kendi görüşlerine göre Türklere karşı savaşın sonunda sadece Romalıların halefleri olduklarına, Yunanistan'ı bir kez fethettiler mi İtalya'yı da boyundurukları altına alacaklarına ve dünyaya hâkim olacaklarına dair çılgınca bir düşünceye kapılmış olan Venediklilerin lehine olacağını bildirdiler. Böyle bir durumda Roma Kilisesi saygınlığını ve bağımsızlığını koruyabilecek miydi? Böyle bir durumda papa Venediklileri üstelik bir de destekleyecekti! Akıllıca ve sağlıklı bir siyaset ancak savaş bir kez başladığı için Venediklileri ve Türkleri başbaşa bırakmakla yürütülebilirdi; savaş bu şekilde uzayacak ve sonunda İtalya ile Hristiyan âleminin hayrına her iki tarafa da yıkım getirecekti.

Papa ise karşılığında Venediklilerin hükmetme hırsının gerçekten de fazla ileri gidebileceğini kabul etti; yeni de her halükârda Türklerin boyunduruğu altında olmaktansa Venediklilerin boyunduruğuna girmeyi yeğlerlerdi; söz konusu herşeyden önce Hristiyanlığın davası idi; Venediklileri Türklere karşı savaşmaya çağırmıştı, dolayısıyla çağrısına cevap verdikleri için yardımlarını onlardan esirgeyemezdi. Venedikliler denizde belirli bir üstünlüğe sahip olsalar dahi tek başlarına Osmanlılarla başa çıkamazlardı ve onlarla birlikte Hristiyanlığın davası da düşerdi. Venediklilerin bilhassa kara kuvvetleri yeterince güçlü değildi; Türklerin elinden sahil bölgelerini almayı başarsalar dahi iç kesimleri Türklere bırakmak zorunda kalırlardı. Bu yüzden başta Macaristan ol-

58 Bunun delili, Floransa Kütüphanesi'nin elyazmaları arasında bulunmaktadır (bk. "*Chronice di Firenze del Dei*"). Bu kaynağı ilk Hammer, II, 550, Not s. 72'de aktarmıştır. Burada şöyle denmektedir: "Floransa'nın büyük kadırgaları İstanbul'a ulaştı, orada Floransalılar Büyük Efendi [sultan] tarafından nezaketle kabul edildiler ve ondan birçok lütuf ve ayrıcalık elde ettiler. Floransalılar...Hristiyanların ona karşı kurmuş oldukları ittifakı bozmak için ellerinden ne gelirse yapacaklarına ve onların teşebbüslerini yararsız kılacaklarına söz verdiler. Venediklilere karşı duydukları nefret ve Türk'ün fethettiği ülkelerdeki ticaretin tek patronu olabilme umudu o derece haksızlığa ulaşmıştı...Sultan 1461'de Floransalılara, Venediklilerin zararına, lütuf ve ayrıcalıklar bahşetti ve 1462'den 1466'ya kadar olan savaşta Floransalılar, Venediklilerin mektuplarını elde ettiler ve onları sultana götürdüler, ona tavsiyelerde bulundular".

mak üzere, Venediklilerin desteklenmesi şarttı; bu şekilde zaferi kesin olarak kazanmak ve Türkleri Avrupa'nın tamamından kovmak mümkün olacaktı, "tabii eğer adil ve merhametli Tanrı günahlarımız karşısında duyduğu öfkeden dolayı aksine karar vermemişse".

Venediklilerin, diye ekledi Pius ayrıca, Türklere karşı zaferi kazandıktan sonra İtalya'yı da boyunduruk altına alacaklarından endişe duymaya gerek yoktu. Türkler kovulduktan sonra Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu hiçbir şekilde yalnızca Venediklilere bırakılmayacaktı. Belki Mora Yarımadası, Böotya ve Attika, Akarnanya ve Epir'deki bazı sahil bölgesi ile birlikte Venediklilere bırakılabilirdi; Makedonya İskender Bey'e verilecekti; eski Bizans İmparatorluğu'nun başka kısımları, özgür bir hâle getirilmeleri icab eden sahipleri Yunanlılar tarafından zaptedilecekti; kuzeydeki bütün eyaletler, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna ve Karadeniz kıyılarına kadar Eflak, Macarlara kalacaktı, dolayısıyla Venediklilerden çok daha güçlü olacaklardı. Bu yüzden Venedik İtalya'yı hâkimiyeti altına alana kadar daha köprünün altından çok su geçmesi gerekecekti. Şimdilik en yakın tehlikeyi gözönünde bulundurmak zorundaydılar: Türklerin yenilmesi ve Avrupa'nın özgürlüğünün kurtarılması. Venediklileri daha sonra da düşünebilirlerdi ve gerektiğinde hükmetme hırslarına gem vurmasını da bilirlerdi. Bu yüzden Floransalılar, şehirlerini ebediyen utanç içinde bırakmak ve Tanrı'nın adil muhakemesine maruz kalmak istemiyorlarsa, diğerleri gibi yalnızca yardımlarını göndermeliydiler[59].

Floransalılar'ın, Gobellini'ye göre bir elması bile kesecek kadar esaslı olan ve papanın Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılımı konusunda hiç zorluk çekmediği anlaşılan bu gerekçeler karşısında söyleyecek bir şeyleri yoktu. Floransalılara göre senatoları nihayetinde buna boyun eğerdi muhakkak, ama asıl mesele para ödemekten nefret ettiği kadar hiçbir şeyden nefret etmeyen halkın da işin içine girmesi idi.

Bu taraftan gelen direnişe bakmaksızın, çok geçmeden Venedikliler, papa ve Macaristan kralı arasında Türklere karşı Burgondiya dükünün de katıldığı resmî bir savunma ve saldırı antlaşması akdedildi. Ana şartı, savaşın iki üç yıl tüm güçle yürütülmesi ve müttefiklerden hiçbirinin bu süre zarfında geri çekilemeyeceği idi. Kral Matyas ve Venedikliler arasında 12 Eylül 1463'de Petervaradin'de imzalanan antlaşmada ayrıca Venediklilerin savaş boyunca 40 adet üç kürekliden oluşan bir donanma hazır tutmaları ve kara kuvvetleri ile Mora Yarımadası'nı ve

59 Gobellini, *aynı eser*, s. 334-336.

Dalmaçya sahillerini taciz etmeleri; Macarların ise güçlü bir ordu ile kuzey sınır eyaletlerine saldırmaları kararlaştırıldı; Macaristan ve Venedik arasındaki bütün anlaşmazlıklar ittifakın süresi boyunca dondurulacaktı ve taraflardan hiçbiri kendi adına barış yapmayacaktı; buna karşılık tüm krallar ve hükümdarlar istedikleri zaman ittifaka katılabileceklerdi. Venedik bunun üzerine Kral Matyas'a hemen 25 bin duka altını yardım bağışında bulundu ve Matyas da karşılığında hemen 25 bin asker hazır tutmayı taahhüt etti[60].

II. Pius bu şekilde yine de hayallerinin hedefine ulaştığını düşünüyordu. Türk savaşı ile ilgili tüm çabalarını; bu esnada yaşadığı zorlukları; hükümdarların bu konudaki direnişlerini ve sadâkatsizliklerini, halkların ilgisizliklerini bir kez daha geniş bir biçimde dile getirdiği ve şikâyette bulunduğu uzun bir konuşmada hazır bulunan kardinallerine haçı şahsen eline alıp kâfirlerle bizzat savaşmaya dair kesin kararını bildirdi.

"Bilhassa bizim gibi yaşlı ve hasta insanlar için oldukça tehlikeli bir sefere çıktığımızı ve rahipler olarak kılıç sallamayı bilmediğimizi inkâr edemeyiz. Ne var ki Tanrı mütevazi kalplerimizi hor görmeyecektir; yaşlı başımızı ve bu zayıf bedeni merhametine bırakıyoruz; bize merhamet gösterecektir; geri dönmemizi istemiyorsa, bizi cennete alacaktır ve papalıkla kiliseye zarar gelmesini engelleyecektir", dedi.

Tüm kardinalleri kendini takip etmeye çağırdı; sadece yaşlı olanlar geride kalacaklardı; kilise devletin papanın yokluğu sırasında ruhanî ve dünyevî idaresi için herşey en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiş ve gerekli talimatlar verilmişti. 3 bin kişilik bir süvari birliği ve 2 bin piyade içeride huzuru ve dışa karşı koruma sağlayacaktı.

Pius, tüm bunları düzenlerken, her iki tarafta, en azından Gorbellini'nin ifadesine göre pek çok gözyaşı döküldü. Spilit kardinali haricinde tüm diğer kardinaller, papanın kahramanca cesaretine duydukları hayranlığı dile getirmek için yeterince söz bulamıyorlardı. Bir tek Spilit kardinali akıllılık ederek, bu planın yararlılığı ve yerine getirilebilirliği konusunda bazı endişelerini dile getirmeye cesaret etti, ama derhal susturuldu. Zaten papanın gidiş tarihi kesinleşene kadar kimse bu konuda dışarıya karşı açıklama yapmayacaktı[61].

60 *Aynı eser*, s. 344. Venedik ve Macaristan arasındaki anlaşma hakkında en detaylı bilgiler, Chalkokondylas L. X, s. 294-296'da verilmektedir, ama her iki tarafından aktarılan sözde konuşmalarının özgünlüğü garanti edilememektedir. Antlaşma metni için bk. Katona, *Hist. crit.*, T. XIV, s. 649-652.

61 Papanın uzun konuşmasının tamamı için bk. Gobellini, *aynı eser*, s. 336-341.

Ne var ki papanın gidişi ertesi yılın ortalarına kadar ertelendi. Pius, kararını bütün Hristiyanlığa ancak 19 Ekim 1463'de, genel olarak kardinallerle yaptığı son konuşmasında değindiği noktaların bir tekrarı ve kısmen daha geniş bir açıklaması olan uzun bir bildiriyle açıklamıştı. Bilhassa Tanrı'nın kılıcını kınında bırakmayı emrettiği kişiyi temsil eden papanın eline kılıç almasının yakışık almadığını söyleyenlere aksini ispatlamak için uzun zaman harcadı. Zaten kılıçla değil, dualarıyla savaşacaktı. İstediği tek şey, Hristiyan dünyasına iyi bir örnek olmaktı. Aziz Petrus'un halefi, yaşlı ve zayıf bir hâlde, kardinalleri ile birlikte savaşa giderken hangi şövalye, hangi kont, hangi dük, hangi kral veya kayser tembellik ederek evinde kalabilirdi? Bu yazıda ayrıca Osmanlı kuvvetleri mümkün olduğunca küçük gösterilmiş olarak takdim edilirken, diğer taraftan Hristiyan güçlerin kuvvetleri abartılı bir şekilde en iyi durumda gösterilmişti ve zafere kesin gözüyle bakılıyordu[62].

Papanın bu uyarısı etkisini gösterdi. Kitlelerin hayal gücünü canlandırdı ve bir dereceye kadar bunun üzerine hareketlenmeye başlayan hükümdarları da utandırdı. Burgondiya dükü, Haçlı Seferi için para bulmak amacıyla Fransa kralı tarafından 400 bin duka altını karşılığında rehin bırakılan Picardie'yi iade etti ve papa gibi şahsen gelme sözü verdi[63].

Venedik'in oldukça yaşlı Doju Kristoforo Moro da II. Pius'un kendisine haçı eline alması yönünde bir kez daha gönderdiği çağrıya sonunda uymak zorunda kaldı. Pregadiler Kurulu'nda* bu konu gündeme getirildiğinde yaşını bahane etmeye kalktıysa da savaş taraftarı grubun başında bulunan Vittorio Capello, açıkça gönüllü olarak gitmediği takdirde kendini gemiye zorla bindireceklerini bildirdi, zira Venedik'in iyiliği ve onuru şahsından daha önemli idi. Bunun üzerine boyun eğdi ve karşılığında, denizcilikten anlamadığı için, çok iyi bir denizci ve eski Kandiye dükü olan Lorenzo Moro'nun amiral olarak yanına verilmesini şart koştu[64].

O dönemlerde bütün gözler zaten Venedik üzerinde idi; buradan Hristiyan dünyası için hayır; Osmanlı İmparatorluğu'nun ise kaçınılmaz çöküşü

62 *Epist. Pii II*, 412, Opp. s. 914-923.

63 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi*, Murat. ss. T. XXII, s. 1174.

* Pregadiler Kurulu=Venedik Senatosu (çn).

64 *Aynı eser*, s. 1174: "Ve Vittorio Capello ona şöyle söyledi: Çok sayın doj, eğer zatınız iyilikle gitmezse biz zorla götüreceğiz, çünkü biz şahsınızdan çok bu toprağın iyiliğini ve onurunu aziz tutuyoruz". Papanın 26 Ekim 1463 tarihli ilgili yazıları, *aynı eser*, s. 1175, 1176.

bekleniyordu. Francesco Filelfo, biraz abartılı da olsa, bu yöndeki umutlarını ve isteklerini, birincisini Mantua Cumhuriyeti'ni temsil eden ünlü hukukçu Luigi Foscarini'ye, ikincisini de bizzat Doj Kristoforo Moro'ya gönderdiği iki uzun yazıda dile getirmekten çekinmedi. Her iki yazı, bu siyasetçiye özgü hitabet ustalığı ve düşüncelerin dolgunluğu ile o dönemlerde "Şark Meselesi'nin" nasıl algılandığına ve ele alındığına dair en iyi örneklerden birini teşkil etmektedir.

O zamanlarda bu konuda henüz broşürler çıkartılmıyordu; insanlar aslında hiçbir şey yapmamalarına rağmen, çok uzun konuşmalar yapılıyor ve sonsuz uzunlukta mektuplar yazılıyordu. Bu huzursuz kafa, bugünün en verimli ve en sarsılmaz broşür yazarlarından çok daha ileride idi. Mektuplarında o dönemin Avrupa dünyasını derinden etkileyen ve işin içinden çıkabileceklerini, "Şark Meselesi'ne" bir çözüm getirebileceklerini düşündükleri birçok gerçeği, birçok yanlışı, bütün hayalleri ve bütün yanlışlıkları buluyoruz. Yazısının sonunda doja şöyle seslenmektedir: "Senin varlığında, gözlerinin önünde korkak veya daha az yiğit sayılmak kim ister? Övgüne değmez kabul edilmektense kim ölüme gitmek istemez? Öyleyse başladığın gibi devam et Kristoforo Moro; onurun için, cumhuriyetin şanı için! Senin liderliğinde, senin mutlu talihin altında nihayet suçla yüklü, lanetli Mehmed'in tiksindirici ve felaket getirici hareketlerini sona erdir"[65]!

Yine de bütün çabalara, bütün konuşmalara rağmen, papanın başı çekeceği Türk seferi ile ilgili hazırlıklar uzadıkça uzuyordu. II. Pius, kutsal eseri hedefine ulaştırmak için gece gündüz kendisine rahat vermeyen endişelerin ve çabaların yükü atında neredeyse eziliyordu. Büyük acılar içinde kıvranan bedeni, sürekli manevî gayretler sebebiyle kendini bir daha terketmeyen coşkun bir heyecana kapıldı. Venedik'in Mora Yarımadası'ndaki savaşının gidişatı hakkında gelen olumsuz haberler, bu heyecanı zaman zaman felç hâline kadar getirdi. 1464 ilkbaharında, kendini biraz olsun güçlendirmek için isteksiz de olsa faydalanmayı kabul ettiği hamamlar da acılarını dindirmeye yetmedi[66].

---

65 Francesco Filelfo, *Epist.* L. IX, 131 v.-136 v. Lodovico Fuscarino, *equiti aurato ac Jurecunsulto. Ex Mediolano,* 1 Ağustos 1463. Ve L. XXI, s. 143-149. Christophoro Moro, *Duci Venetiarum. Ex Mediolano, idibus Martiis,* 1464.

66 Gobellini, *Commentarii Pii Papae II,* Türk seferi için yapılan hazırlıklarla bitmektedir. Buna karşılık *Commentaria Jacobi Cardinalis Papiensis* L. VII. doğrudan bu hazırlıklarla başlamaktadır (Gobellini, Frankfurt baskısı 1614). Kardinal Jacobus, son dönemlerinde papanın en yakın danışmanlarından biri idi ve Ankona

Ne yazık ki yeteneksizce ve üzerinde fazla düşünmeden düzenlenen bu teşebbüste planlama, bütünlük ve yetenekli bir lider eksikti. Herkes kendi kafasına göre hareket ediyor, kitleler tek başına ve yanlış veya zorunlu heyecanına bırakılıyordu. Papa, Burgondiya dükünü en azından birkaç gemi hazırlaması için ikna edene kadar daha iki kez uyarmak zorunda kaldı.[67] Cenevizliler de, Osmanlıların elinden alındıktan sonra, Doğu Akdeniz'deki eski topraklarını geri alacaklarına dair vaatlerden sonra nihayet sekiz kadırga sözü vermeye ikna edilebildiler[68]. Napoli Kralı Ferdinand, babası Alfonso'yun vasiyetinde Türk savaşı için tahsis ettiği 60 bin duka altınından ancak Mart'ta sadece yarısını gönderdi[69].

Artık daha kararlı adımların atılması gerekiyordu; bir kez canlandırılan heyecanın tekrar kaybolmamasını sağlamak için artık erteleme mümkün değildi. Zira hükümdarlar hâlâ tereddüt ederken, halklar bir ölçüde harekete geçmişlerdi bile. Donanmanın ve Haçlı Seferi ordusunun toplanacağı Pisa'da ve Ankona'da gerçekten de Almanya başta olmak üzere her yerden genel olarak beklentilerinin aksine ne papayı ne de Mora Yarımadası'na geçiş için herhangi bir hazırlık bulamadıkları için huzur bozmaya başlayan ve kendi hallerine terkedilmiş olarak en aşırı hareketlerde bulunabilecek çok sayıda aylak ve ganimete düşkün insanlar toplanmıştı. Bu yeni Haçlıların çoğu en fakir sınıflara aitti ve büyük bir kısmı, papanın yalnızca masrafları kendilerine ait olmak üzere bir yıl veya en azından altı ay boyunca savaş hizmetinde bulunanların günahlarının tamamen af olunacağına dair kesin fermanına bakmaksızın, papadan şimdi de altın ve geçimlerinin karşılanmasını isteyen ayak takımı idi. Bu konuda kandırıldıklarını düşündükleri için silahlarını sattılar ve gemilere bindirilmeleri akla gelmeden büyük kalaba-

---

yolculuğunda da kendisine eşlik etmiştir. Gerek bu yolculuk, gerekse sonraki zamanlar hakkında anılarında ve mektuplarında çok değerli, ancak bugüne kadar yeterince takdir görmemiş bilgiler vermektedir. Örneğin Siena kardinaline gönderdiği bir mektubunda (*Epist.* 50, s. 502) şöyle demektedir: "Alışılmışın dışında ağırlıktaki görevleri yerine getirmeye çabalayan ve kendini her gün hazırlıklara vakfeden Pastor [çoban, papa], yaşının üstündeki uğraşla sağlık durumunu kötü duruma düşürdü. Ayaklarında ve tüm bedeninde şiddetli ağrılar ortaya çıktı, acılarına ateş de eklendi".

67 Buraya ait iki yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 390-392 ve s. 397-399. Sonuncu mektup, Mart 1464 tarihlidir.

68 *Aynı eser*, s. 392-393.

69 *Aynı eser*, s. 399.

lıklar hâlinde geri döndüler. Pius, duyduğu merhametten dolayı en azından günahlarının af olunacağını bildirdi[70].

Papa, bu kötü gidişatı biraz olsun düzene koyabilmek için, donanmanın Pisa'da bulunan kısmını Cenevizlilerin göndermesi beklenen kadırgalarla birlikte Ankona'ya getirmek üzere Kardinal Nikolas'ı Mayıs'ta Pisa'ya gönderirken, 70 yaşında bir ihtiyar olan San Angelo Kardinali Johann Carvajal Haçlıların gemilere alınmasını sağlamak ve yönetmek üzere Ankona'ya gitmekle görevlendirildi.

19 Haziran 1464'de Pius, San Piyer Kilisesi'nde yapılan bir ayinden sonra, Ankona'ya gitmek üzere nihayet Roma'dan ayrıldı. Bu yaşlı ve hasta adamın, kalabalıklar arasında tahtırevanı içinde yolculuğunu devam ettirmek için Tiber Nehri'nde gemiye binmek üzere Ponte Molle Limanı'na taşınması insanı derinden etkiliyordu; ama yine de sevindirici, teselli edici bir görüntü değildi. Yolculuk uzun ve zorlu idi. Yolda silahlarını bırakan ve şimdi de her türlü imkândan yoksun bir hâlde ülkenin başına belâ olması beklenen kalabalıklar hâlinde geri dönen Haçlıları görmesi, papanın cesaretini tamamen kırdı. Kalbini parçalayan bu görüntüleri mümkün olduğunca görmemesi için, Pavia kardinali, ne zaman böyle bir kalabalık geçse tahtırevanının perdelerini indirtti. Ölümcül hasta ve tamamen tükenmiş bir vaziyette ancak Temmuz'un ortalarında Ankona'ya vardı[71].

---

70 Cardinalis Papiensis, *Commentar.* L. I, s. 354, 357: "O yere, çeşitli halklardan, evden neden ayrılıp geldiği konusunda yeterince bilinci olmayan büyük bir kalabalık aktı. Nitekim Pius, bir yıl ya da yarı yıl vereceği ücretle orduda askerlik yapanların sadece günahlarının bağışlanacağı çağrısını yapıyor ve her yere yolladığı buyruğu bu çağrıyı içeriyorken onlar, yine de, kimbilir hangi düşüncesiz kıskançlıkla harekete geçip bu yere gelmeye karar vermişlerdi, papa tarafından sağlanacağından, ücret ve geçimin eksik olmayacağına inanarak. Hayal ettiklerini bulamayınca –ne de, nitekim, Pius akıp gelen bu kadar süvari ve piyadeyi besleyebilirdi– silahlarını satıp yurtlarına dönüyorlardı. Herşeye karşın, boş yere geldikleri için endişe etmemeleri amacıyla papa onlara acıyarak, buyruğuna onları da ortak etti".

71 *Aynı eser*, s. 381: "Ankona'ya doğru ilerlerken, her gün, geri dönmekte olan haç işaretli kalabalığa rastlıyordu, silahsız, savunmasız, parasız kalabalığa...Ama geri dönenler, düşüncesiz teşebbüsünün suçunu gizlemek için kuşku götürmez şekilde papayı suçlar gözüküyorlardı. Karşıdan gelen kalabalığa her rastlayışında, hemen hemen her saat bir yara yüreğine saplanıyordu". Kardinal gerek burada, gerekse mektuplarından birinde (*Epist.* 41, s. 482-490), yolculuğun ve II. Pius'un son günlerinin detaylı bir tarifini vermektedir.

Burada herşey umutsuz bir durumda idi: Para yoktu, asker yoktu, gemi yoktu! Masraflarını bizzat karşılayarak Haçlı Seferi'ne çıkmaya kararlı az sayıda Haçlı da binecekleri Venedik kadırgaları bir türlü gelmedikleri için papanın gözleri önünde yavaş yavaş uzaklaşıyorlardı. Bu, Pius'un ölüm darbesi oldu[72].

Dubrovnik'ten aniden güçlü bir Osmanlı kuvvetinin bu şehre yaklaşmakta olduğuna, gemilerin uzaklaşmasını talep ettiğine, rehineler ile haraç talep ettiğine ve şehri derhal kuşatmakla tehdit ettiğine dair haberler geldiğinde, duyulan panik son raddeye vardı; akıncılar, bilhassa ekine ve bu gibi yerlerin savunmasında uzman muhafız kıtalarına ihtiyaç duyan kalenin surlarının altına kadar gelmişlerdi bile. Pius, gemilere derhal muhafız kıtasını oluşturan az sayıda okçuyu ve biraz hububat yükletti, hatta bizzat gemiye binmeye ve Dubrovniklilerin yardımına koşmaya kararlı idi ki, Osmanlıların geri çekildikleri haberi geldi ve böylece sefer tamamen iptal edildi[73].

Papanın hastalığı bu arada kriz hâlini almıştı. Yüksek bir ateş son gücünü de tüketti. Herkes umutsuzluk içinde idi. Hâlbuki uzun zamandır beklenen Venedik gemilerinin nihayet 12 Ağustos'un erken saatlerinde geleceği haberi verilince, gücü tekrar yerine gelmiş gibi göründü.

Doj Kristoforo Moro, 20 kadırgayla Venedik Limanı'ndan ancak 30 Temmuz'da geleneksel törenler eşliğinde ayrılmıştı ve yolda şiddetli fırtınalar sebebiyle oyalanmıştı. Uzaktan San Marko'nun büyük bayrağının dalgalandığı görüldüğünde, Ankona'daki sevinç sonsuzdu. Pius, en azından bu umut verici gösteriyi izlemek üzere, hasta yatağından kalkıp kendini odasının denize bakan penceresine taşıttırdı. Papanın mevcut dört kadırgası bütün kardinaller ve Ankona şehrinin ileri gelenleri ile Venedik filosunu karşılamaya gittiler. Pavia kardinali aracılığıyla Venedik dojundan gelemediği için özür dileyen papanın umutsuz durumu, karşılamanın yarattığı sevinci oldukça azalttı. Pius, hemen yanına gelmek isteyen Venedik dojunu yanına kabul edemedi bile. 12 Ağustos'u 13 Ağustos'a bağlayan gece hayata gözlerini yumdu.

Kesik sözlerle hayatını adadığı kutsal eseri kardinallere emanet etmek üzere, ölüm yatağında kardinalleri bir kez daha etrafına topladı. "En son baş-

72 *Aynı eser*, s. 358: "Geride kalan haç işaretliler gecikmeden dolayı sabırsızlanarak çekip gidiyorlardı, binebilecek asker sayısı çok fazla olduğundan yanaşmasından hemen sonra gemide yer kalmayacaktı. Bu da Pius'un ölümünü hızlandıran en güçlü sebepti".

73 Cardinalis Papiensis, s. 358.

ladığım eseri bitirecek gücüm kalmadı... Kalanını yapmak artık size kaldı... Tanrı'nın bu eserine özen gösterin ve Hristiyan inancının bu davasının tembellik ve ilgisizlikten dolayı yok olmasına izin vermeyin". Kardinal Bessarion, diğerleri adına ölüm döşeğindeki papaya sözünü emir sayacaklarına dair söz verdi ve neredeyse ölmek üzere olan papanın elini öperek bu sözü sadâkatle yerine getireceklerine yemin ettiler. Çok geçmeden Papa II. Pius, Pavia kardinalinin kollarında ruhunu teslim etti[74].

İki gün sonra, 15 Ağustos'ta, Venedik doju törenler arasında Ankona'ya girdi ve burada toplanan kardinaller tarafından karşılanarak kısa süren bir konuşmada papanın bu ani ölümünün başlanan eseri kesintiye uğratmasından ötürü samimi üzüntüsünü dile getirdi, fakat aynı zamanda halefinin aynı yolda devam edeceği umudu içinde olduğunu da belirtti. Kardinaller derhal Venedik dojunun tasarrufuna dört aylığına beş kadırga vermeyi kabul ettiler. Ne var ki daha sonra şimdilik her türlü teşebbüsten vazgeçmeye karar verdiler. Venedik gemilerine bindirilecek birlikler bile yoktu. Bu yüzden Venedik filosu, öncelikle İstirya sahillerinde Venedik'in bundan sonraki talimatlarını beklemek üzere 16 Ağustos'ta tekrar Ankona'dan ayrıldı. Gelen talimatlar, gemilerin Venedik'e geri dönmeleri ve silahlarının indirilmesi yönünde idi. Çok geçmeden papanın kadırgalarıyla da aynı işlem yapıldı.

Papanın Türk vergilerinden toplanmış kasasında bulunan 40 bin duka altını, Kral Matyas'a yardım olarak gönderilmek üzere Venedik dojuna teslim edilmişti. Venedik, aynı amaçla kendi kasasından yıllık 60 bin duka altını tahsis etti[75]. Kardinaller, yeni papa seçimini başlatmak üzere, II. Pius'un naaşını alarak, acilen Roma'ya geri döndüler. 30 Ağustos'ta II. Paul adını alan San Marko kardinali, Venedikli Pietro Barbo, papa seçildi.

Böylece II. Pius'un Osmanlılara karşı savaş çabaları sona erdi. Ne yazık ki anlayışı ve imkânları, heyecanıyla ve üstesinden gelmek için doğduğuna inandığı durumların zorlukları ile aynı seviyede değildi. Bilhassa o dönemlerde Avrupa halkları arasında yaygın Hristiyan inancının doğası, gücü ve etkisi hakkında kendini kandırmıştı. Pius'un daima gözönünde bulundurduğu türde genel bir Haçlı Seferi, Hristiyan âleminin uzun zamandan beri Osman-

---

74 Cardinalis Papiensis, *aynı eser*, s. 358 ve devamı ve Marino Sanuto, *aynı eser*, s. 1180 ve devamı, ikincil derecede hadiselerde birbirinden ayrılarak burada birbirlerini tamamlamaktadırlar.

75 Marino Sanuto, *aynı eser*, s. 1181: "Bilmek gerekir ki dojumuz çoktan bunun için yılda 60.000 duka altını veriyordu".

lıların dinî fanatizminin çok gerisinde kalan ruh hallerinin çok dışında idi. Osmanlıların gücü, Pius'un asla ne olduklarına karar veremediği başka araçlarla kırılmalı idi.

Pius'un yanılgılarını çağdaşları anlamışlar ve belki de fazla ağır yargılamışlardı. Francesco Filelfo, oğluyla birlikte bu papanın anısını nükteli bir kalemle takip etmek üzere ayartılmıştı. Ne var ki yargısı hiç de tarafsız değildi. Yaralanan gururu ve hayal kırıklığına uğratılmış beklentileri de bunda büyük bir rol oynuyordu. Zira Pius, defalarca yaptığı para ve kendini onurlandırma taleplerini geri çevirmişti. Buna karşılık Milano dükü şimdi II. Pius'un hakarete uğrayan hâtırasının intikamcısı olarak ortaya çıkıyordu. Filelfo'yu oğluyla birlikte zindana attırdı[76].

Bu hareketlerden hiçbiri, Pius'un Hristiyanların davasını geride bıraktığı çaresiz durumunu düzeltemedi. Venediklilerin, en azından umut bağladıkları gibi, muzaffer silahları, o dönemlerde Avrupa'nın en büyük ümidiydi. Herkes bakışlarını umutla Venediklilere çevirmişti. Biz de dikkatimizi şimdi onlara vereceğiz.

2) Eğriboz'un 1470'de Osmanlılar tarafından fethine kadar Venedik savaşı

Osmanlılar ile Venedik arasındaki bariz düşmanlıklar, Mora Yarımadası'nda 1463 ilkbaharında yeniden ortaya çıkmıştı.

Atina Paşası'nın bir kölesi, efendisinden 100 bin akçe çaldıktan sonra, o dönemlerde Venedik'e ait Koron'a kaçmıştı. Koron'un Venedikli yönetiminin meclis üyesi olan Girolamo Valaresso, bu köleyi evine almıştı, hatta çaldıklarını paylaştığı da söyleniyordu[77]. Paşa, parasını geri istedi ve kölesinin teslim edilmesini talep etti. Kaçan köle sözde Hristiyanlığa geçtiği için talepleri geri çevrildi.

Buna öfkelenen paşa, Mayıs'ta yine Venediklilere ait Arhos önlerine geldi ve ihanette bulunan bir Rum rahibin desteğiyle –bu fanatiklerin Latin sapkın-

76 Cardinalis Papiensis, *Epist.* 43, s. 490; *Epist.* 47, s. 292. Filelfo, Pius'un papalık hazinesinin son dönemlerdeki sıkıntılı günlerinde, kendisine daha önce verilmiş 300 duka altını tutarındaki emeklilik maaşına el koymasını affedememişti ve bu hususda, mesela kardinaller Isidorus ve Bessarion'a gibi, yazdığı mektuplarda şikâyette bulunmaktadır (bk. *Epp.*, s. 120 ve 130 v).

77 Marino Sanuto, *aynı eser*, s. 1172: "Aspri ile birlikte yola çıktı".

lara duydukları nefret, Osmanlıların boyunduruğuna duydukları korkudan bile ağır basıyordu– neredeyse hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan Arhos'u zaptetti. Aynı zamanda Mora Sancakbeyi [Turahanoğlu] Ömer Bey, akıncıları aracılığıyla İnebahtı ve Modon civarlarındaki Venedik mülklerini rahatsız ettirerek ateşe verdirdi; karşılıklı sürtüşmelerin artık sonu yoktu.

Osmanlıların denizlerdeki hareketlerini gözlemlemek için denizlerin genel kaptanı olarak o dönemlerde 19 kadırga ile denize çıkan Luigi Loredano, Arhos'un geri verilmesinde ısrar etme emrini almıştı. Talebi tabii ki yerine getirilmedi. Loredano bunun üzerine Midilli'ye bir saldırı düzenlemek için öncelikle 20 bin kişi istedi[78].

Savaş meselesi, Pregadiler Kurulu'nda bu defa ciddi bir biçimde gündeme getirildi. Barış taraftarı grup şimdi de oldukça güçlü idi. Ancak savaş taraftarı grubun başında bulunan Vittorio Capello uzun bir konuşmada bu gevşek ve oyalayıcı barış siyasetinin avantajlarını ve dezavantajlarını tarttıktan sonra, tartının kefesi düşmana çekilen kılıcın ağırlığıyla indi. Ciddi ve bükülmez bir karaktere sahip Capello[79], daha fazla tereddüt edildiği takdirde, bunun Venedik'e ihanet sayılacağını söyledi; sultanla bir kez daha müzakerelere girişmek tamamen anlamsızdı; sözlerle değil silahlarla savaşmak gerekiyordu; bir kez daha Osmanlı'ya elçi göndermek, savaşı yürütemedikleri ve kendilerini daha güçlü bir düşmanın eline bırakmayı yeğledikleri anlamına gelecekti. Arhos'u zaptetmemiş olsa idi bu belki kabul edilebilirdi; muhtemelen işleri nereye kadar götürebileceğini denemek istiyordu; buna rıza gösterdikleri takdirde, çok geçmeden daha ileri giderek, Mora Yarımadası'ndaki diğer şehirleri de ele geçirmeye, hatta Sultan Mehmed'in gözünü dikmiş olduğu anlaşılan Eğriboz'u fethetmeye çalışacaktı. Bu barbara artık nasıl bir güce sahip olduklarını, karşısına hangi askerî kuvvetlerle çıkabileceklerini göstermeliydiler; sürekli tereddütler neticesinde önce İstanbul, sonra Mora Yarımadası ve kısa bir süre önce Bosna'yı kaybetmişlerdi. Tabii ki Venedik'in Doğu Akdeniz'deki mülkleri ve ticareti için endişe duyuyorlardı; ama iki felaket arasında hep daha az olanı seçmeliydiler; Avrupa'da Venedik'in kendi ticaret menfaatleri ve büyük kazançları yüzünden din, gelenek ve menfaatlerden dolayı kendisine sıkıca bağlı diğer halkları ele verdiğine dair mevcud inancın yarattığı utancın yükünü üstlerine almamalıydılar. Macaristan'la ve papa ile irtibata geçmeli, donanmayı ve kara kuvvetlerini

78 Marino Sanuto, *aynı eser*, s. 1172. Chalkokondylas, L. X, s. 291.

79 Karakteristiği hakkında bk. Sanuto, *aynı eser*, s. 1184.

takviye etmeli, Mora'daki hoşnutsuz halkı ayaklandırmalı, oraya derhal yaklaşık 2 bin kadar süvari göndermeli ve Girit'e sürgüne gönderilen suçluları serbest bırakarak buraya dahil etmeli idi. O zaman güçlü bir biçimde ortaya çıkabilir, Mora'yı fethedebilir ve buradan yola çıkarak Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer eyaletlerine akın ederlerken, Macarlar da kuzeyden aynı şeyi yapabilirlerdi. Bağdaş kurup oturanlardan ne beklenebilirdi ki? Venedik mülklerinin kaybı ve tebaasının köleleştirilmesi[80].

Oylama sırasında savaş taraftarı olan çoğunluk çok önemli olmasa da, asil niyetlerle yapılan bu konuşma barış taraftarlarını mağlup etti[81]. Savaş kararı alındı ve derhal Roma'ya ve Kral Matyas'a başarılarından daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz elçi heyetleri gönderildi. Hazırlıklar da artık daha büyük bir çaba ile hızlandırıldı. Loredano'nun donanması 35 üç kürekli ve 12 daha küçük gemiye sahip olunana kadar takviye edildi ve Loredano'ya Venedik'in menfaatine uygun gördüğü herşeyi yapması için sınırsız yetki verildi. Kara kuvvetlerinin komutanlığına Bertoldo d'Este'ye getirildi. Birlikleriyle beraber 28 nakil gemisi kısa sürede 30 bin kadar askere sahip olmayı umut ettikleri Mora'ya götürüldü. Zira daha önceden buraya bilhassa Arkadya'da ve Lakonya'dan Manya'ya kadar yarımadanın güney kesimlerindeki dağlık bölgelerde yaşayan Arnavutların silahlara sarılması için bu konuda kısmen başarılı olan gizli ajanlar gönderilmişti. Girit'ten 3-4 bin kadar okçu geldi ve diğer adalardan da gelenler oldu. Yıllık gelirleri maruz kaldığı tüm zararlara rağmen hâlâ 300 bin duka altını olarak tahmin edilen Mora Yarımadası'nın fethi, anlaşıldığı kadarıyla Venedik savaş politikasının bundan sonraki hedefi idi[82].

80 Capello'nun konuşması yalnızca Chalkokondylas, s. 291-294'te aktarılmaktadır. Kullanılan kelimelerin doğruluğu garanti edilemese de, içeriğinin özgünlüğü hakkında şüphe duymak için herhangi bir sebep yoktur.

81 Chalkokondylas, s. 295: "Vittorio'nun yağcıları bunları söyleyerek bu konuda güç kazandılar ".

82 Kaynaklar bu hususta esas olarak birbirine uymaktadır, ancak birliklerin ve donanmanın büyüklüğü, komutanların isimleri, vs. gibi yan durumlar hakkında önemsiz farklılıklar görülmektedir. Belirtilenler dışında ayrıca Gobellini, L. XII, s. 314'de bazı önemli notlar vermektedir: "Başka adalardan da yardımlar gelmişti, kuşkusuz, Venediklilerin ordugâhına gelen Arnavutlarla ordu 30 binin üzerindeki savaşçıyı savaşa sevkedebilirdi... Mora Yarımadası'nın (Peloponnesos) gelirinin ne kadar olduğunu bilmiyorlardı, yıllık 300 bin altın para olduğunu söylerler...Venedikliler Mora' nın küçük bir çabayla alınacağını düşünüyorlardı", vb.

Harekât, Loredano'nun Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında, gerektiğinde bu önemli adayı korumak için donanması ile önce Eğriboz'a gitmesi; daha sonra yakınında Türkler tarafından az savunulan bir kaleyi ele geçirdiği Anabolu'ya ve Benefşe'ye erzak temin etmesi; bunun üzerine hiçbir düşman aracına rastlamadan Takımadalar bölgesindeki adaları dolaşması ve nihayet 1 Ağustos'ta, Bertoldo d'Este'nin birlikleri ile kendini beklediği Anabolu'ya geri dönmesi ile başladı[83].

Buradan doğruca savunması zayıf olup, kısa bir direnişten sonra teslim olan Arhos'a yöneldiler. Burada buldukları 50 yeniçerinin gitmesine izin verdiler. Sadece kale birkaç gün daha direndi. Anabolu'dan takviye getirmek gerekti; Türkler ile Venedikliler arasında, Venediklilerin dikkatsizce tuzağa düşen 200 adam kaybetmelerine rağmen avantajı elden bırakmadıkları birkaç küçük çatışma meydana geldi ve kale de böylece muhafız kıtalarına Gördüs'e serbest geçiş hakkı tanındıktan sonra teslim oldu. Arhos'un savunması için yalnızca 300 okçu geride bırakıldı. Bertoldo, 15 bin kişiden oluşan asıl kuvvetlerle 24 Ağustos'ta San Basilio dağ kalesine ve buradan da derhal kara tarafından kuşatılırken, Loredano'nun bu teşebbüsü denizden 6 kadırgayla desteklediği Gördüs'e yöneldi[84].

Yarımadayı kuzeyden korumak ve buraya akın eden Osmanlılara karşı daha kolay savunabilmek için, bilhassa bazı ileri gelen Rumların ve Arnavutların tavsiyelerine uyarak –1454'deki ayaklanmadan tanıdığımız Aksak Peter Bua da burada Venedikli komutanların danışmanlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır– İsthmus Derbendi'nde uzun süre önce yıkılan Germe Hisarı'nı (Heksamilion/Eksamil) tekrar inşa etmeyi akıl ettiler. Zira bu yerel arhontlara göre, bu yönden kendilerini güvence altına aldıkları takdirde halkın tamamı derhal Osmanlılardan ayrılacak ve Venediklilerin tarafına geçecekti. Çalışmalar hiç vakit kaybetmeden 1 Eylül'de başlatıldı ve ellerindeki bütün imkânlarla –30 binin üzerinde insanın burada çalıştığı söyleniyordu– gece gündüz öyle hızlı ilerletildi ki, 15 gün sonra tamamlandı. Çalışmaları engellemeye çalışan 4

83 *Lettera d'un Secretario del Signor Sigismondo Malatesta delle cose fatte nelle Morea per Maometh II*, Sansovino Koleksiyonu (Venedik 1582), s. 221 ve devamı. Bu savaşın tarihi için ana kaynaktır, ancak daha başlangıçta ilk hadiseler muhtemelen kasıtsız olarak, yanlışlıkla ertesi yıl olan 1464'e atılmıştır.

84 Chalkokondylas, s. 297. Marino Sanuto, s. 1172; *Lettera cet.*, s. 222; Hammer, II, 80, Anabolu'dan buraya çekilen birlikleri (Venuti da Napoli, tabii ki hemen öncesinde açıkça belirtildiği gibi di Romania), "Napoli birlikleri!" hâline getirmektedir.

bin Türk, kolayca geri püskürtüldü ve gece vakti henüz tamamlanmamış duvarı geçip kuzeye doğru giderek kurtuldular. 12 ayak yüksekliğindeki duvar, etrafta bulunan devasa taşlardan harç kullanılmadan oluşturuldu ve sura 136 nöbetçi kulesi dikildi. Duvarın uzunluğu boyunca her iki tarafta derin birer hendek vardı ve ortada, ayinlerin yapılması için üzerinde yüksekte San Marko Bayrağı'nın dalgalandığı bir sunak yapılmıştı[85].

Duvar tamamlanır tamamlanmaz Gördüs'ün kuşatmasına ciddi bir biçimde başlandı. Oldukça iyi tahkim edilmiş bu şehir, o dönemlerde muhafız kıtalarıyla birlikte 30 bin kişiyi barındırıyordu. O vakte kadar kuşatmayı dışarıdan kaldırmaya çalışan önemli bir Osmanlı ordusu görünmediğinden kolayca hedeflerine varabileceklerini umut ediyorlardı. [Turahanoğlu] Ömer Paşa ancak 25 Eylül'de güneyden 10 bin kişi ile geldi; bu kadar kısa bir süre içinde tekrar inşa edilen devasa esere şaşırarak Germe Hisarı'na 300 adım kadar yaklaştı, ama yakınında bulunan iki kişiyi öldüren birkaç top atışı ile karşılanınca derhal geri çekildi[86].

Sonraki günlerde Gördüs yakınlarında defalarca Osmanlılar ile Venedikliler arasında, Venedikliler genelde avantajlı hâlde olmalarına rağmen, işleri bir adım bile ileri götürmeyen küçük çatışmalar meydana geldi[87]. 20 Ekim'de rahatsızlık veren bu düşmandan kurtulmak ve Gördüs'e karşı daha rahat hareket edebilmek için nihaî bir taarruz başlatılacaktı. Fakat kader, o gün Venediklilerin aleyhine döndü. Osmanlıların muhafız kıtasının hücumuyla desteklendikleri ölümcül bir çatışmada, en iyi birliklerinin büyük bir bölümünü kaybettiler. Bertoldo d'Este, çatışma sırasında sıyırıp geçen bir kurşunla başından yaralanmıştı ve 14 gün sonra, 4 Kasım'da yaraları neticesinde öldü. Osmanlılar muharebe alanının ve konumlarının galipleri olarak kalırken, Venedikli komutanlar kuşatmayı kaldırmak ve birliklerini kısmen Germe Hisarı'nın toplarının altına kısmen de Anabolu'ya geri çekmek zorunda kaldılar[88].

---

85 Chalkokondylas, s. 298; *Lettera cet.* s. 222; Marino Sanuto, s. 1173; Sabellico, *Istorici delle cose Veneziane i quali hanno scritto per pubblico decreto* koleksiyonunda *Historiae rerum Venetarium,* Venedik 1718, T. I, s. 718'de bu savaş hakkında önemli bilgiler vardır. Bizzat belirttiği gibi, elinde çok iyi kaynaklar vardı.

86 *Lettera cet.*, s. 222: "Adı geçen duvara 300 adım yaklaşınca durur, yukarıdan aşağıya, bir başından diğerine kadar esere hayranlıkla bakar".

87 *Lettera cet.*: "Bertoldo, Mora'da Türklerle çatışmaya girişti, hiç ilerleme kaydetmeden".

88 Marino Sanuto, s. 1173. *Lettera cet.*, s. 222 v.

Bu geri çekilme kuzeyden mevcudu 80 bin olarak tahmin edilen bir Osmanlı ordusunun gelmekte olduğuna dair haber üzerine daha da hızlandırıldı. O dönemlerde yönetim merkezi olan Veligosti'de bulunan Ömer Paşa, Venedikli birlikler yarımadaya gelir gelmez, cereyan eden hadiseleri haber vermek ve acilen yardım talep etmek üzere Sultan Mehmed'e acil ulaklar göndermişti. Sultan Mehmed, bunun üzerine Veziriazam Mahmud Paşa'ya derhal Bosna'da ihtiyaç duyulmadığı kadarıyla Rumeli ordusunun tamamını alarak güneye doğru yola çıkma, İsthmus Derbendi'ndeki istihkâmları her halükârda yıkma ve daha sonra Mora Yarımadası'na girme emri verdi; gerektiğinde şahsen gelecekti.

Mahmud Paşa, ancak Yenişehir (Larissa) yakınlarına gelmişti ki, Ömer Paşa daha fazla ilerlememesi yönünde yeni bir haber gönderdi; kendi gözleriyle gördüğü kadarıyla 2 binin (?) üzerinde topla donatılmış olup, aralarında 400 deneyimli topçunun da bulunduğu güçlü bir muhafız kıtası ile korunan duvarın aşılması imkânsızdı; ayrıca yakınında karargâh kurmasını da tavsiye etmezdi. Mahmud Paşa bunun üzerine Sultan Mehmed'den hemen takviye istedi, fakat bu arada yine de Livadya'ya kadar ilerledi. Burada ise Venediklilerin İsthmus Derbendi'ndeki istihkâmları savunmaya niyetli olmadıklarını öğrendi[89]. Durum gerçekten de böyle idi.

Zira Venedik komutanları –Bertoldo'nun yerine Bettino da Calzina kara kuvvetlerinin başına gelmişti– Gördüs'te yaşadıkları mağlubiyet ve Osmanlıların kuzeyden yaklaşmakta olduklarına dair haber üzerine cesaretlerini öylesine kaybetmişlerdi ki, toplanan harp divanında, bilhassa birliklerin büyük bir kısmını ölüme götüren ya da savaşamaz hâle getiren kötü bir ishal de baş gösterdiği gözönünde bulundurulursa, belirsiz bir mücadelede kara ve deniz kuvvetlerini riske atmaktansa İsthmus Derbendi'ni bütün istihkâmlarıyla birlikte düşmana terketmeyi yeğleyeceklerine karar verdiler. Aceleyle yanlarına alabilecekleri kadar topu, cephaneyi, erzakı ve donanımı gemilere taşırken, kara birlikleri neredeyse dağınık bir şekilde kaçarak Anabolu'ya döndüler[90].

---

89 Osmanlı ordusunun kuzeyden buraya doğru hareketi hakkında en iyi bilgiyi Chalkokondylas, s. 298-299 vermektedir. Burada bilhassa Osmanlı kaynaklarını kullanmıştır. Malatesta'nın sekreteri bu Türk ordusunun komutanının adını Davud Paşa olarak belirtmektedir (bk. *Lettera*, s. 222 v). Hammer'e göre bu, mektubun yazıldığı tarihte veziriazamın adı böyle olduğu içindir.

90 *Lettera cet*., s. 222 v. Burada İsthmus Derbendi'nin boşaltıldığı söylenmektedir: "Üstelik hepsi ya da büyük bir bölümü ishal yüzünden ağırlaşmıştı".

Venedik komutanlarının böylesine önemli bir anda gösterdikleri bu kararsızlık, bu korkaklık o dönemlerde Mora Yarımadası'nın kaderini ve Osmanlıların zaferini belirledi.

Zira Venedik kadırgalarının İsthmus Derbendi'nden ayrıldıkları gün, bu arada Böotya'ya kadar ilerlemiş olan Mahmud Paşa geldi, duvarı yıktırdı ve hemen sipahileri ile seçkin bir yeniçeri birliğini kaçan Venediklilerin arkasından gönderdi. Arhos, ilk saldırıda geri alındı ve Mahmud Paşa 70 Venedikli ile 60 Giritli okçudan oluşan güçsüz muhafız kıtasını kısmen öldürdü ve kısmen zincire vurdurarak sultana gönderdi. Buna karşılık henüz 5 bin kişilik taze İtalyan birliklerinin bulunduğu Anabolu'ya yapılan bir saldırı başarılı bir şekilde geri püskürtüldü. Yapılan bir karşı hücum sırasında Osmanlılar öyle ağır bir darbe aldılar ki, daha fazla tutunmaları mümkün olmadı ve büyük kayıplar vererek –5 bin kadar asker kaybettikleri söyleniyordu– İsthmus Derbendi'ne geri döndüler[91].

Ne var ki bu mağlubiyet asıl kuvvetleri ile Germe Hisarı'nda kalmış olan Mahmud Paşa'nın derhal yarımadanın iç kısımlarına doğru ilerlemesini engelleyemedi. İsthmus Derbendi'nin tahkim edildiğine dair yayılan haberler üzerine, Osmanlılara ait olup, Venediklilerin tarafına geçmeye meyleden[92] tüm yerler tekrar eski itaatkârlıklarına geri döndüler. Mahmud Paşa, herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan Veligosti'ye kadar geldi, buradan Balyabadra'yla diğer Osmanlı kalelerine erzak temin etti ve Ömer Paşa'ya 20 bin kişi ile Venedik bölgesine akınlar düzenlettirdi. Ömer Paşa bilhassa Modon ve Koron civarlarına akın ettikten ve buraları ateşe verdikten sonra, Lakonya Dağları'ndaki ve Manya'daki Arnavutlar da teslim oldular. Yaklaşan kış mevsimi şimdilik bütün faaliyetleri sona erdirdi[93].

Venedik silahlarının kazandıkları az sayıda geçici avantajlar Batı'da neredeyse sönmeye yüz tutmuş heyecan ateşini tekrar körüklemek için kullanılan büyük zaferler hâline getirilmesine rağmen[94] Venedikliler ve Hristiyan davası için hiç de şanlı ve sevindirici olmayan 1463 tarihli seferin sonucu işte bu idi.

91 Chalkokondylas, s. 299-300; *Lettera*, s. 223; Marino Sanuto, s. 1173; Sabellico, s. 720.

92 Marino Sanuto, s. 1173: "İşte, Tanrı sâdık halkını nasıl cesaretlendirir".

93 Chalkokondylas, s. 300-301. Arnavutlar ve Ömer Bey arasında Mezistre'nin teslim edilmesi hususunda yapılan müzakereler burada detaylı olarak verilmektedir. Beklentilerinde hayal kırıklığına uğrayan halkın Venediklilere karşı tutumları oldukça olumsuzdu.

94 II. Pius, Venediklilerin zaferleri hakkındaki ilk haberleri aldığında, şu sözleri sarf etmiştir: "İşte Tanrı sadık halkını nasıl cesaretlendirdi", (bk. Marino Sanuto, s. 1174).

Venedik, şanı ile onurunu korumak ve Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetinin Osmanlıların gücü karşısında eridiğini görmek zorunda kalmayacağına dair umudunu muhafaza etmek istiyorsa yeni ve çok başka gayretler gerekiyordu. Ayrıca Osmanlılara karşı daha rahat hareket edebilmek için, eskiden kalma hak talepleri yüzünden kanlı bir düşmanlık içine girdiği Triest ile bir an önce barış yapmaya çalışıyordu. Barış, o dönemlerde Venedik'te bulunan Papa Vekili Kardinal Bessarion'un arabuluculuğuyla 17 Aralık 1463'de sağlandı[95].

Loredano'nun birkaç gemiyle Limni Adası'na başarılı bir akın yaptığı ve adanın bir kısmını zaptettiği[96] kış ayları boyunca donanmanın bilhassa kardinallerin, Ferrara kontunun ve Bologna ile Lucca şehirlerinin her biri Venedik Limanı'nda donatılan ve Venedikli komutanlara emanet edilen kadırgaları ile takviyesine çalıştılar. Donanmanın başkomutanlığı 1464 ilkbaharında Loredano'nun yerine Mantua'dan tanıdığımız Orsato Giustiniano'ya verilirken, Riminili Sigismondo Malatesta, Mora valisi olarak atanarak, Mora'da bulunan kara kuvvetlerinin komutanlığına getirildi[97].

Denizlerdeki teşebbüsler –Giustiniano, Modon Limanı'nda yatan gemileri yanına çektikten sonra, emrinde toplam 32 kadırga bulunuyordu– bu yıl bilhassa Midilli Adası'na yönelikti, ama önemli bir başarı elde edilemedi. Giustiniano, gerçi Nisan'ın ilk günlerinde buraya geldi ve Midilli şehrini iki ay boyunca kuşattı, fakat aralarında 45 adet üç küreklinin bulunduğu 150 gemilik bir Osmanlı filosu Çanakkale Boğazı'ndan yardıma geldiğinden önemli kayıplar vererek geri püskürtüldü. Yalnızca 300 Türk esir ve kurtarılarak Eğriboz'da güvenceye alınan birkaç Rum bu seferin tek başarısı idi. Haziran'da adaya yapılan ikinci bir çıkartma da daha fazla başarı getirmedi. Giustiniano, Temmuz başında filosuyla Modon'a geri döndü ve buraya gelişinden birkaç gün sonra, 10 Temmuz'da yaşının, gayretlerinin ve yıkılan umutlarının yükü altında çökmüş olarak hayata veda etti[98].

95 *Aynı eser*, s. 1178.

96 Chalkokondylas, s. 301. Bu tarihçi eserini bununla tamamlamaktadır.

97 Marino Sanuto, s. 1179.

98 *Lettera*, s. 223. Marino Sanuto, s. 1179. Giustiniano, Türklere karşı fazla bir şey başarmamış olmasına rağmen, mezar taşına şöyle yazılmıştı:

> Orsato burada yatıyor, Giustiniano, atlı,
> O, Türkleri iki denizli İsthmus'tan, donanma komutanı
> Defederken, ey Kader, ne çok zafer anıtı kaçırıyorsun!

Bunun üzerine donanmanın başkomutanlığına Iacopo Loredano getirildi. Ancak o da doğudaki sulara akınlarda bulunmakla yetindi; bu arada Rodos, Sakız, Limni ve Bozcaada'ya (Tenedos) temas etti, fakat hiçbir yerde karaya çıkmaya cesaret edemedi. Venedik donanması tarihinde yalnızca gemileriyle Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerden yaklaşık 500 adım ötede demir atarken, kaptanlarından biri olan Iacopo Venier'in ilk kez kadırgası ile Osmanlı sahil kalelerinin top atışları altında bu tehlikeli boğazı geçmeye cesaret etmesi ile kendisine bir yer edindi. Bu cüretkâr teşebbüs gemilere atılan iki taş gülleden dolayı kürek sıralarından koparılan 12-15 kişilik bir kayıpla başarıldı. Bu cüretkâr denizci, bunun dışında hiçbir yara almadan gece vakti bütün gemileri ile geri döndüğünde donanmadaki sevinç inanılmazdı. Loredano'nun donanmasıyla İstanbul'a bir saldırı düzenlemek niyetinde olup olmadığını ve Venier'in bu yolu denemeye çalışıp çalışmadığını bilmiyoruz. Kesin olan, donanmanın daha fazla bir şey yapamadan hemen Bozcaada'ya geri döndüğüdür[99].

Aynı yıl içinde kara kuvvetlerinin harekâtları da fazla başarı getirmedi. Ancak Temmuz'da Mora'ya gelebilen Sigismondo Malatesta, ülkeyi her ne kadar her yönden dolaşarak, Osmanlılara zarar vermiş olsa da önemli bir darbe vuramadı[100]. Muhtemelen teşebbüslerinin tamamında planlama ve birlik eksikti. Zira göründüğü kadarıyla yönetilmesi imkânsız, inatçı bir karakter ve kötü bir adam olan Malatesta, yalnızca kendisinden ya çok fazla talepte bulunan ya da yeterince desteklemeyen Venedikle farklı fikirlere sahip olmakla kalmayıp, Mora Proveditoresi Andrea Dandolo ile öylesine kavgalı idi ki, savaşın başarılı bir şekilde ilerlemesi düşünülemezdi bile[101].

---

99 *Lettere cet.*, s. 224; burada Çanakkale Boğazı'ndan ilk cüretkâr geçiş anlatılmaktadır.

100 *Lettera*, s. 223 v.: "Türklere karşı, Mora'nın çeşitli yerlerinde çok akın düzenledi".

101 Marino Sanuto, s. 1181, bu üzücü durumlar hakkında en iyi bilgileri vermektedir; Malatesta'nın hadiselerden mutlaka haberdar olan sekreteri ise bu hususta tabii ki sessizlik içindedir. Sanuto, general ve Venedik arasında yoğun bir yazışmanın yapıldığını söylemektedir ve generalin şu yazısını karakteristik bir örnek olarak vermektedir: "Benim görevim ordugâhımızı ayakta tutmak, yönetmek, düzenlemek ve ne yapılacaksa onu hızlandırmaktır. Sizin zatınıza ve Confessori'ye gerçek neyse o söylensin. Bu teşebbüste yapılabileni yapmak gerekir isteneni değil, onurumuzun gerektirdiği şekilde gücümüzü doğru uygulamak için. Mora'da ordugâhımızda Efendi Sigismondo Malatesta ile Proveditore Andrea Dandolo arasında anlaşmazlık çıktı, işlerimiz kötüye gittiğinde Mistra'da hiçbir şey yapmadılar, teşebbüsten utançla çıktılar".

Nihayet Mezistre'ye ana taarruz yapılacaktı. Kalenin iki dış suru gerçekten de ardı ardına zaptedildi; ancak güçlü bir muhafız kıtasıyla donatılmış ve erzak temini iyi olan bu dağ kalesinde bütün çabalar boşa gitti. Bilhassa erzak temini zorluğundan dolayı, ulaşımı zor bu bölgede uzun süre tutunamayacağından endişe duyan Malatesta, bu yüzden Ömer Bey'in kaleyi kuşatmadan kurtarmak için 12 bin kişi ile gelmekte olduğunu öğrenince, kuşatmayı hemen kaldırdı ve acilen Anabolu'ya geri çekildi. Hâlbuki kaptanlarından birçoğu savaşmadan çekilmek istemediklerinden, Mezistre yakınlarında oldukça uygunsuz bir konum alarak, Ömer Bey'in sipahileri ile eşit olmayan bir çatışmaya girdiler ve son adamlarına kadar telef oldular. Venedik'in en iyi birliklerinin ve en iyi subaylarının büyük bir kısmına mâl olan bu talihsiz mağlubiyetten sonra, sefer bu yıl için sona erdirildi. Malatesta, hemen Rimini'de Papa II. Paul ile şahsî bir mücadeleyle uğraşmak zorunda kaldığı İtalya'ya geri döndü[102].

Venedik yine de cesaretini kaybetmedi; hiçbir şekilde şimdi Sultan Mehmed ile 1465 başlarında İskender Bey aracılığıyla kendisine gerçekten de sunulmuş olan[103], ama bu şartlar altında ancak oldukça olumsuz ve onursuz olabilecek herhangi bir barış antlaşmasına girmek istemiyordu. Diğer Hristiyan güçlerin de hâlâ desteklerine güvenebileceğine inandığı için, herşeyi göze almayı yeğliyordu.

Gördüğümüz üzere doğuştan Venedikli olan Papa II. Paul, gerçekten de Hristiyanlığın davasına en az selefi kadar sahip çıkıyordu. Papalık makamına oturur oturmaz, üç kardinalden oluşan ve Türk savaşının devamı için alınması gereken bütün tedbirleri gözden geçirerek, papanın fermanıyla karar hâline dönüştürülecek uygun önerileri getirecek bir komisyon kurdu[104]. En itibarlı 10 soyludan oluşan ve 1464 Eylül'ü başlarında papaya Venedik Cumhuriyeti'nin tebriklerini iletmek üzere Roma'ya gelen bir Venedik elçi heyeti, en görkemli şekilde karşılandıktan sonra, Türk yardımını tekrar gündeme getirdi. Adı geçen komisyon, Venediklilerle yapılan uzun müzakerelerden sonra bu amaçla

102 *Aynı eser*, s. 1182. *Lettera*, s. 223 v.: "Amarbei (Ömer Bey?) tarafından 12 bin süvariyle saldırıya uğradılar ve bu saldırıda hepsi yoldaşlarıyla birlikte ele geçirildi ve öldü", deniliyor burada Venedikli kaptanların bu mağlubiyeti hakkında. Sabellico, *aynı eser*, s. 724 ve devamı bu mağlubiyeti Mezistre kuşatmasından önceki bir tarihe atmaktadır; zaten kronolojik açıdan bakıldığında oldukça belirsiz ve karışıktır.

103 Marino Sanuto, s. 1182: "Türk Efendi, Arnavutluk'un efendisi İskender Bey aracılığıyla doj ile barış yapmak istedi".

104 Cardinalis Papiensis, *Epist*. 95, s. 531.

öncelikle İtalya devletleri için yeni bir vergi uygulamaya karar verdi. Parayı verecek olanlar şöyle idi: papanın kendisi 100 bin; Napoli Kralı Ferdinand 80 bin; Venedikliler 100 bin; Milano dükü 70 bin; Floransalılar 50 bin; Modena dükü 20 bin; Mantua kontu 10 bin; Siena 15 bin; Lucca 8 bin ve Montferrat kontu 5 bin duka altını. Ne var ki vergi alınacakların hiçbiri bu parayı ödemek istemiyordu; Venedikliler bile para dışında herşey vermeye razıydılar[105].

Söz konusu kişileri, elçilerini bir kez daha ortak bir kurul için Roma'ya göndermeye zor ikna ettiler. Zamanla hepsi geldiler gerçi, ama altı ay boyunca anlaşmazlıklar içinde geçtikten sonra tek bir adım bile ileri gidilememişti. Herkes kendisine düşen payı mümkün olduğunca düşürmeye çalışıyor ve ödemeyi tamamen hayal hâline getiren şartlara bağlıyordu.

Napoli kralı yalnızca 60 bin duka altını ve bunun yanında 500 süvari ve 500 piyade sözü veriyordu. Donanması ve ordusunun zaten yıllık 700 bin duka altınına mâl olduğunu ileri süren Venedik, Macaristan için en fazla 50 bin duka altınına imza atıyorlardı; Milano dükü, yalnızca birlik göndermek istiyordu: 2 bin süvari ve 1000 piyade; bu davayı zaten hiçbir zaman ciddiye almamış olan Floransalılar, bir alternatif öne sürdüler: Ya 1000 süvari ve 500 piyade gönderecek ya da aylık 2 bin duka altını tutarında taksitler hâlinde 24 bin duka altını ödeyeceklerdi. Karşılığında Venedikliler ve Milano dükü ile birlikte papanın koyduğu yüzde onluk, yirmilik ve otuzluk vergiden muafiyet talep ediyorlardı; Napoli kralı ise ayrıca papalık makamına borçlu olduğu vergilerin silinmesini istiyordu. Siena, Lucca, Modena dükü ve Mantua kontu ne elçiler göndermişlerdi, ne de papanın kendilerine gönderdiği yazılara cevap vermeye tenezzül ediyorlardı.

Papa, bu umutsuz durum karşısında tamamen çaresizliğe düştü ve kardinaller konseyi nezdinde ağır sitemlerde bulundu: "Sırf Venediklileri desteklememek için, üzerlerine yüklediğimiz yüklerden şikâyet ediyorlar. Venediklileri bu şekilde terkederken, bütün inananları ve kendilerini de terkediyorlar!" Demek ki, kilisenin parasıyla üstlerine düşen görevi yerine getireceklerdi ve böylece kilisenin bu durumda Türklerle barış yapmak zorunda kalacak olan Macaristan'ı destekleme fırsatını elinden alacaklardı; Venedik de sonunda aynı şeyi yapmak zorunda kalacaktı; zaten Sultan Mehmed onlara onurlu bile sayılabilecek –papa bu şartları bizzat görmüştü– şartlar öne sürmüştü bile; bu

105 Aynı yazar, *Epist*. 54, s. 506: "Yine de, hiç kimse tarafından, ne de kamu yetkisine sahip olmamalarına sebep olanlar, Venedikliler tarafından bölüştürme geri alındı".

iki savaşçı halk bir kez kaybedildi mi Hristiyanlığın düşmanının karada ve denizde İtalya'ya giden bütün yollar açıktı, vesaire[106].

Şimdilik bu ve benzer sitemlerle kaldı. Ancak ertesi yıl olan 1466 Şubat'ında II. Paul İtalyan hükümdarlardan ve şehirlerden, o dönemlerde ortaya atıldığı gibi, Sultan Mehmed ile barış yapmamaları şartıyla Venediklilere teklif ettiği 300 bin duka altını toplayabildi. Venedik bu parayı kabul etti, ama aynı zamanda papaya barış yapmak istemediklerini, ama bu savaşı da tek başlarına yürütemeyeceklerini açıkladılar[107]. Bilhassa, ileride göreceğimiz gibi, o dönemlerde Osmanlı sultanı ile açık bir savaş hâlinde bulunan İskender Bey'i kendi taraflarına çekmeye çalıştılar ve bunu büyük bir ölçüde başardılar, zira Osmanlılar tarafından fazlaca sıkıştırılınca İskender Bey kendini tamamen Venediklilerin kollarına bıraktı. 1466'da şahsen Venedik'e geldi ve her ikisine de –öncelikle bir savaş yükü daha– Venedikli muhafız kıtaları yerleştirilen ve Venedik idarî sistemi getirilen Akçahisar'ı ve Ülgün'ü teslim etti[108].

Sultan Mehmed, Batı'da kendisine karşı ittifak hâlindeki hükümdarların birliği ve gönüllülükleri hakkında yeterince bilgi sahibi olduğundan, bunlardan birkaçını Venediklilere karşı kendi tarafına çekmeye çalıştı. Örneğin Napoli Kral Ferdinand'a 1465 ilkbaharında resmî bir elçi heyeti aracılığıyla, şayet İtalya'da herhangi birine karşı –tabii ki bununla öncelikle Venediklileri kastediyordu– savaş yapmayı taahhüt ederse, onu yıllık 80 bin duka altını tutarında para yardımıyla desteklemeyi ve çocuklarının din farklılıkları yüzünden evlenmeleri münıkün olmadığından, oğullarından birini saray efradından soyu eski Bizans imparatorlarına dayanan soylu bir Rum'un kızıyla evlendirmeyi ve çeyiz olarak 200 bin duka altını veya talebi üzerine daha fazlasını da vermeyi teklif etti. Kral Ferdinand tabii ki Hristiyanlığın tamamı nezdinde Hristiyanlığın ezelî düşmanıyla böyle bir ittifak kurma cesaretini gösteremedi; yine de Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ve Türklerin gelenekleri, askerî kuvvetleri ve savaş yönetimleri hakkında, savaş sırasında yararlı bilgiler alma fırsatına sahip olmak için bir karşı elçi heyetinin gönderilmesinin uygun olup olmayacağını danışmak üzere papaya başvurdu; birkaç kişi tek bir kişiden daha

106 Cardinalis Papiensis, *Epist.* 95, s. 531-533. Örneğin Papa burada şöyle demektedir: "Keşke, Venediklileri terkederken tüm inançlıları ve kendilerini de terketmeseydiler... Türk çoktan anlaşmanın başlıklarını onlara gönderdi, biz onları gördük, kesinlikle onur verici değiller".

107 Marino Sanuto, s. 1183.

108 *Aynı yer.*

fazlasını görebileceği için papa ve diğer hükümdarlar da bu esnada kendi elçilerini gönderebilirlerdi.

Konunun gündeme getirildiği Kardinaller Konseyi'nde bilhassa Kardinal Bessarion bu öneriye karşı çıktı: Osmanlı sultanına böyle bir elçi heyeti gönderilmesinin ne işe yarayacağını anlamıyordu; böyle bir heyetin gönderilmesini nefret ettiği ve çöküşünü istediği Hristiyan güçlerin değil, kendi menfaatine göndermek istediğini anlamamak için kör olmak gerekiyordu; Sultan Mehmed, bilhassa yardımlarını bekledikleri Batılı güçlerle dostane ilişkiler içinde olduğunu görünce şimdilik tüm kurtarılma umutlarından vazgeçmek zorunda olan Hristiyan tebaasını kandırmak istiyordu. Bu ve bunun gibi sebeplere herhangi bir karşılık bulunamadı ve bu hadise şimdilik sonuçsuz kaldı[109].

Sultan Mehmed, aynı zamanda Milano dükünde de şansını denedi. Özel bir elçi aracılığıyla 14 güzel at, yirmi seçkin av köpeği, değerli yemek takımları, zengin altın işlemeli ve ipek Türk kumaşları, birçok altın ve gümüş eşyalar gönderip Venediklilere karşı ittifak teklif etti. Ne var ki Milano dükü de, tıpkı Kral Ferdinand gibi, bu teklifi kabul etmedi[110].

Floransalılar ve Cenevizliler ise Venedik'e karşı ateşi sürekli olarak körüklüyor, bilhassa İstanbul'da Venediklilerin Doğu Akdeniz'deki ticaretine zarar vermek ve zamanla tamamen yok etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı[111]. Venediklilerin bu açıdan çektikleri, en iyi biçimde, yalnızca tüccarlarının İstanbul'da zorla tutulmakla kalmayıp, aynı zamanda Suriye'nin tamamında tutuklanmaları ve zincire vurulmaları ile gösterilebilir[112].

Savaşın bu şartlar altında dinamik bir biçimde devam ettirilmesi, bugüne kadar edindiği tecrübelere rağmen, Venedik'in hayır umabileceği tek şeydi. Yine de 1465 yılı içerisinde bu açıdan hiçbir şey yapılmadı ya da çok az şey yapıldı. Ancak 1466 başlarında savaşın en önemli destekçilerinden biri olan

---

109 Cardinalis Papiensis, *Epist.* 85, s. 527. Mesela Bessarion şöyle demektedir: "Ama bu yerle ilgili olarak düşünüp taşınırken aklıma çok şey geliyor, hiçbiri mantıklı olmayan, bu yüzden bu temsilcilerin öteye beriye olan ticaretlerini değerlendireceğim. Nitekim, önce, aptallık etmeyelim, bunun bizim tarafımızdan keşfedilmesi gerekir, yani bu misyonları Türk'ün bizim için değil –bizden nefret ediyor ve yok etmek istiyor–, sadece kendi yararı için soruşturuyor olmasının ortaya çıkarılması".

110 Marino Sanuto, s. 1182.

111 *Aynı eser*, s. 1183: "Floransalılar ve Cenevizlilerdir barışı huzursuz edenler ve Konstantinopolis'te bizim tüccarlarımız zorla tutuldular...onlar Floransa konsolosunun evinde kalıyorlar, Efendi'nin [sultan] resmen el konulan tutukluları olarak".

112 Cardinalis Papiensis, *Epist.* 54, s. 506.

kahraman Vittorio Capello, Loredano'nun yerine denizlerin başkomutanı tayin edildikten sonra, deniz savaşında tekrar müspet bir değişme yaşandı. Capello, 25 kadırgayla Eğriboz'a doğru yola çıktı; Gökçeada, Taşöz ve Semadirek adalarını ani bir baskın düzenleyerek zaptetti; buradaki sularda zengin yükleri olan birkaç Türk gemisini ele geçirdi ve Atina'ya başarılı bir saldırıda bulunarak şehri zaptetti, fakat iyi savunulan Akropolis Türklerin elinde kaldığı için burayı uzun süre elinde tutamadı[113].

Karadan yapılan sefer de aynı yıl içinde çok başarısız oldu. Mora'da bulunan birliklerin başkomutanlığını, Balyabadra'ya saldırmak üzere bütün askerî kuvvetlerini kuzeyde toplayan Proveditore Jacopo Barbarigo üstlenmişti. Hâlbuki bu kalenin önüne gelir gelmez, neredeyse birliklerinin tamamını yok eden Ömer Bey'in ve 12 bin sipahisinin saldırısına uğradı. En iyi subayları da burada öldü. Barbarigo, esir düştü, Balyabadra'ya götürüldü ve derhal kazığa geçirildi. Capello, bu utancın intikamını almak istedi, donanmasıyla hemen buraya geldi, birliklerini karaya çıkarttı ve Türklere saldırdı. Ölümcül bir çatışmada o da birçok adamını kaybetti; yaklaşık 1200 kişi muharebe alanında hayatını kaybetti; Capello, kalanları zorlukla gemilere kadar getirebildi ve çok geçmeden kalbi kırık bir şekilde hayata veda ettiği Eğriboz'a geldi[114].

Venedik'in durumu bu devamlı kayıplardan ötürü gittikçe daha çaresiz bir hâl aldı. Zarara uğrayan ticaretinden dolayı, mesela 1423'de 1 milyon 100 bin duka altını tutarındayken 1469'da yalnızca 945 bin 750 duka altını olarak tahmin edilecek[115] şekilde gittikçe düşen gelirleri, savaşın yükünü taşıyamaz hâle gelmişti ve uygun şartlar teklif edilmiş olsaydı barış yapmaya hazır olacaktı. Ne var ki avantajlı durumda olan Sultan Mehmed'in artık barış yapmak gibi bir düşüncesi yoktu. Kendisine gönderilen ve Yahudi bir müzakerecinin en azından güvenli bir seyahat sağladığı elçi Giovanni Capello, sert sözlerle karşılandı ve bilhassa Venedik'in Macaristan kralını yardım paralarıyla

113 Marino Sanuto, s. 1183. *Lettera*, s. 224. Hammer, II, 85, bu hadiseleri yanlışlıkla 1464'e atmaktadır.

114 Marino Sanuto, s. 1183. *Lettera*, s. 224: "Karadeniz'den Eğriboz'a gitti, orada Yunanların kalple ilgili dedikleri bir hastalığa yakalandı, bu rahatsızlıktan orada öldü". Sanuto, hakkında karakteristik olarak şöyle demektedir: "Hiç gülerken görülmedi". 1467 Mart'ında ölmüştür. Sfrancis, L. IV, c. 22, s. 427, hadiseyi sanki Venedikliler önce Osmanlıları mağlup etmişler, daha sonra da onları delice takip ederken tuzağa düşmüşler gibi göstermektedir.

115 Marino Sanuto, s. 1189. Ayrıca bununla ilgili notlar, Daru, *Hist. de Venise* II, 459.

desteklemesinden dolayı sitemler dinlemek zorunda kaldı ve dönerken yanında Sultan Mehmed'in Doj Kristoforo Moro'ya kısa ve olumsuz cevabından başka bir şey getirmedi[116].

Öyleyse savaşın devam ettirilmesi gerekiyordu. Capello'nun yerine 1467 Nisan'ında Iacopo Loredano dördüncü kez denizlerin başkomutanlığına getirildi. Hemen sekiz yeni kadırgayla Eğriboz'a doğru yola çıktı, ama yalnızca Venedik ticaret filosunu korsanlara ve gemilere karşı korumak ve sahilleri mümkün olduğunca koruma altında tutmakla yetindi[117]. Karada aynı yıl içindeki teşebbüsler Mora'nın Venedik'e ait sahil kesimlerinde meydana gelen bazı önemsiz çatışmaların dışına çıkmadı.

Ertesi yıl olan 1468 ortalarına doğru, daha önce Eğriboz balyosu olan Niccolo de Canale denizlerin başkomutanı olarak deniz kuvvetlerini devralınca, Venedik'in şansı açılmış gibi görünüyordu[118]. İki yeni kadırgayla donanmanın o dönemler üssü olan Eğriboz'a gelir gelmez 20 gemi ile hemen Ma-

116 *Aynı eser*, s. 1183. Sultan Mehmed, elçiyi şu şekilde azarlamıştır: "Sen, soğuk su içmeye geldin. Cumhuriyet'in Macar kralına çok para verdi ve hiçbir şey yapmadı". Burada ayrıca Sultan Mehmed'in 25 Mart 1466'da Venedik Doju Kristoforo Moro'ya verdiği olumsuz cevap aktarılmaktadır.

117 *Aynı eser*, s. 1184. Denizlerin genel kaptanının ücreti o zamanlar aylık 100 duka altınıydı. *Lettera*, s. 224 v.: "Âdete göre denizi, ne kadar korsan varsa kovarak bütün tüccarlar ve deniz yolculuğu yapanlar için güvenli ve sâkin bir hâle getirdi".

118 Daha sonraki hadiselerin kronolojik düzeni, kaynaklarda konu hakkında uyumluluk olmamasından dolayı zorlaştırılmaktadır. Hammer'in uyduğu Osmanlı kaynaklarında da olduğu gibi, Enez'in tahrip edilişi ve buna ait hadiseler genelde 1467 veya Hicrî 872 yılına atılmaktadır. Hadiselerin bu kadar kısa bir zaman dilimine sıkıştırılmasının mümkün olmayışının dışında, Hammer'in atlamış olduğu bazı tamamen müspet bilgilere istinaden, Venedik donanmasının bu tahribat seferini 1468 yılının ikinci yarısına dahil etmek zorundayım. Zira Vittorio Capello, 1467 Mart'ında ölmüştür. Nisan'da Iacopo Loredano denizlerin genel kaptanı tayin edilmiştir. Ancak Sabellico, s. 732'de Loredano hakkında şöyle demektedir: "O, donanma komutanı olduğu ayın on altısında, adaları ve tüm deniz kıyısını düşmanların her tür şiddetli saldırılarına karşı korudu". Dolayısıyla Niccolo de Canale, 1468 Temmuz'undan önce bu göreve getirilmiş olamaz. Ayrıca Cardinalis Papiensis, *Epist.* 227, s. 637'de, Enez'in duygusal bir şekilde Truva'nın yok edilmesine benzettiği tahribatına dair ilk haberi 29 Ağustos 1468 tarihli bir yazıda dile getirmesi de buna uymaktadır. Çok hassas çalışmasıyla tanınan Marino Sanuto'da burada bir boşluk olduğu görülmektedir. Zira bu hadiselerden hiç bahsetmemektedir. Ayrıca Francesco Filelfo'nun bu hususlarla çokça ilgilenen mektupları da görüşümüzü desteklemektedirler, mesela Niccolo de Canale'ye gönderdiği mektuplar, s. 198 v. ve s. 220.

kedonya sahillerine doğru yola çıktı; burada bilhassa Selanik dolayları başta olmak üzere, Osmanlı bölgelerini talan edip ateşe verdi; donanmasını 26 gemiye kadar takviye ettikten sonra Limni Adası'nı ve Gökçeada'yı zaptetti ve o dönemlerde en zengin şehirlerden biri olan Enez'e ani bir baskın düzenledi. Savunması zayıf surlara sabaha karşı tırmandılar ve daha sonra şehrin iç kısımlarını korkunç bir kan gölüne çevirdiler ki, bu esnada Hristiyan halkı bile esirgemediler ve Hristiyan adını hiç de onurlandırmayan korkunç fiillerde bulundular. Canale, şehri buna rağmen elinde tutamadığı için her yeri talan edip soyduktan sonra ateşe verdirdi ve neredeyse tamamen kül yığınına çevirdi. Muazzam bir ganimetle birlikte Eğriboz'a kadınlardan ve erkeklerden oluşan 2 bin esir getirildi[119].

Canale, büyük kayıplar vererek Eski Foça'ya başarısız bir saldırıda bulunurken, Anadolu sahillerindeki Yeni Foça da Enez'in akıbetine uğradı. Aynı yıl içinde Mora Yarımadası'nın etrafından geçerek Modon'a ve Koron'a demir atıp Balyabadra Körfezi'nde Türkler tarafından tamamen terkedilmiş Vostitsa'yı zaptederek acilen tahkim ettirdi. 2 bin Türk, Venediklileri buradan tekrar çıkartmak istediler, fakat büyük kayıplarla geri püskürtüldüler. Koruma olarak Balyabadra sularında altı kadırga bırakıldı[120].

Bunlardan hiçbiri Sultan Mehmed'i Enez'e yapılan saldırı kadar öfkelendirmemişti. Ayrıca Venediklilerin denizlerdeki teşebbüslerinden gittikçe daha rahatsız olmaya başlamıştı ve bu yüzden Venediklilerle denizlerde de başarılı bir şekilde mücadele edebilmek için mürettebat olarak bilhassa Rumlar ve Yahudilerle donatılan[121] donanmasının büyütülmesine ve teçhiz edilmesine ayrı bir

---

119 Burada en detaylısı olan Sabellico, s. 734 örneğin Venedik birlikleri hakkında şöyle demektedir: "Tiksindirici olarak bildirdikleri çok şer arasında, barbarların şehvetinin dinî nedenle sakınıldığı kutsal bakirelerin o zaman sefahata kapılıp götürüldüklerini anlatırlar".

120 Sabellico, s. 733-734. Vostitsa burada "Logosticium" olarak saptırılmakta olup, Malatesta'nın sekreteri bunu *Lettera*, s. 224 ve devamında "Lustiza" hâline getirmiştir. Böyle bir yer asla var olmamasına rağmen, Hammer, II, 93'te bunu aynen böyle almaktadır. Burada söz konusu olanın Vostitsa olduğu açık olmasa bile, Sfrancis, L. IV, c. 33, s. 447, Bonn baskısından bunu anlayabiliriz ki Canale hakkında şöyle demektedir: "Geri dönerek tekrar Mora'da bulundu. Bu senenin yaz aylarında Vostica'yı tekrar inşa ettirdi". Ancak Sfrancis hadiseyi fazla geç olarak 1469'a atmaktadır. Francesco Filelfo da *Epist.*, s. 220'de kesin olarak "Bostyza" demektedir.

121 Marino Sanuto, s. 1170'te Osmanlı donanması hakkında şöyle demektedir: "Yunanların, Türklerin ve Yahudilerin silahlı kadırgaları". Rumlar daha o zaman en iyi denizciler kabul ediliyorlardı.

ihtimam gösterdi. 1469 ilkbaharında güçlü bir Osmanlı donanması Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Limni Adası'na demir attı, Kochino şehrine saldırıp şehri talan ve tahrip ettikten sonra halkı da yanında götürdü. Canale, ancak Türkler tekrar Çanakkale Boğazı'na vardıklarında dört kadırgasıyla buraya geldi[122].

Venedik de kış boyunca deniz kuvvetlerini takviye etmekle meşguldü. Eğriboz'da kışı geçiren donanma 35 üç kürekliye çıkartıldı. Bozcaada açıklarında her gün yeni gemilerle daha da güçlendirilen 100 adet üç kürekliden oluşan bir düşman filosunun görüldüğünü haber aldığında, Canale bu gemilerle henüz Eğriboz Limanı'nda idi. Canale, hemen Limni ile Gökçeada'ya haberciler gönderdi, Türk filosunun Gökçeada açıklarına kadar geldiğini ve gemilerinin sayılmasını imkânsız hâle getirecek şekilde büyümüş olduğunu öğrendi[123].

Hadisenin gerçek olup olmadığını öğrenmek için Venedikli amiral, yalnızca 60'tan daha az düşman üç küreklisi gördükleri takdirde bir çatışmayı kabul etmeleri emriyle ki, böyle bir durumda donanmanın kalanı ile bizzat gelecekti, öncelikle yalnızca 10 gemisini bu sulara gönderdi. Tek bir hızlı yelkenli, durumu işaretlerle belirtmek için önden gönderildi. Ne yazık ki gemiler, ada sâkinlerinin anlattıklarını onaylıyorlardı. Venedikliler bu yüzden karşılarında Osmanlı gemilerinden oluşan devasa bir orman gördükleri ilk anda kaçışa yeltendiler; 10 kadırga yalnızca gecenin karanlığı sayesinde kendilerini takip eden ve İskire (Skiros) Adası'na kadar ilerleyip bu adanın iyi tahkim edilmiş bir sahil kalesine saldıran Osmanlı gemilerinden kurtulabildiler. Venedikliler, onları ertesi gün adadan çıkartmak istediler, ama uzaktan birkaç top atışından daha fazlasına cesaret edemediler. Osmanlı üç küreklileri bunun üzerine hiçbir engelle karşılaşmadan Eğriboz'a yöneldiler ve başkentin çok yakınlarında bulunan Stira ve Vasilikon sahil şehirlerini ateşe verdiler[124].

Bunlar, başkentin ve adanın tamamının ele geçirilmesini hedefleyen daha büyük teşebbüsün sadece ilk öncüleri idi; zira asıl donanma henüz doğudaki sularda kalmıştı. Venediklilerin artık Sultan Mehmed'in böyle bir teşebbüste bulunmayı hedeflediğinden hiçbir şüphesi kalmamıştı. Venedik'te böyle bir şeyi uzun zamandır beklemelerine rağmen, Osmanlı askerî kuvvetlerinin gücü hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve kendi askerî kuvvetlerinin gücünü belki de olduğundan büyük gördükleri için, şimdilik bu fırtınayı başarıyla atlatmak

122 Sabellico, s. 734.

123 *Aynı eser*, s. 735: "ve gemilerin çok büyük olan sayısını Latince olarak söyleyemediklerinden adalılar, saçlarını çekiştirmekle sayısız gemi olduğunu anlatmaya çalışıyorlardı".

124 Sabellico, s. 735-736.

için hiçbir şey yapamıyorlardı. Zira hâlâ para ve harekette bulunacak sâdık müttefiklerin eksikliğini duyuyorlardı.

Önemli bir sonuca varılamadan sürekli müzakerelerde bulunuyorlardı. Ancak Kayser Frederik'in 1468 sonlarında Roma'ya gelişi sırasında nihayet Türk savaşından dolayı iyice tükendikleri için Venediklilere kendi bölgelerindeki yüzde onluk, yirmilik ve otuzluk verginin bırakılmasına karar verildi[125]. II. Paul İtalya'da barışı sağlamayı başardıktan sonra, 1469 Mayıs'ında ayrıca Venedik ve papalık makamı arasında 25 yıllığına, aynı yılın 12 Aralık'ında, aralarında Aragon kralı da olmak üzere, İtalya'nın bütün hükümdarlarının dahil edildiği yeni bir koruma ve himaye ittifakı kuruldu[126]. İtalya'da da kendilerini ciddi bir biçimde tehdit altında gördükleri için yardımlar gittikçe daha önemli bir hâle gelmesine rağmen, bu ittifak Venedik'e şimdilik bir kazanç getirmiyordu. Osmanlılar bu arada akınlarını kuzeyden Hırvatistan üzerinden Triest'e kadar genişletmişlerdi. Eğriboz ise Venedikliler herhangi bir yerden destek alana kadar Osmanlı sultanının eline geçti.

Sultan Mehmed, kış ve ilkbahar aylarını hazırlıklarla geçirdi. Ancak 1470 Haziran'ında ordusu ve donanması aynı anda olmak üzere Eğriboz'a doğru ilerlemeye başladı. Donanmanın aralarından 108'i büyük kadırga, kalanı ise daha küçük savaş ve nakil gemileri olmak üzere 300 kadar gemiden oluştuğu söyleniyordu. Üzerinde sözde 70 bin kişi bulunuyordu. Donanmanın komutası Kaptanıderya Mahmud Paşa'da idi. Sultan Mehmed'in Yunanistan'dan şahsen geçirdiği ordu, muhtemelen abartılarak 120 bin, hatta bazıları tarafından 200 bin kişi olarak tahmin ediliyordu. Niccolo de Canale'nin 35 kadırgası ve birkaç nakil gemisi ile böyle bir güce karşı savaşması bekleniyordu. Osmanlı donanmasını durdurmaya çalışmak veya onunla açık bir muhabereye girmek tam bir delilik olurdu. Bu yüzden Canale, düşmanın en azından birkaç nakil gemisini zaptetmeyi başardıktan sonra, donanmanın ada ve anakara arasındaki kanala girmesine izin vermek zorunda kalırken, adanın en güneyindeki ucunda, Mandili [Mandhele] Burnu yakınlarında demir attı[127].

---

125 Cardinalis Papiensis, *Comment*. L. VII, s. 441: "Türklerle uzun süren savaş dolayısıyla bitkin düşen Venediklilere din adamlarının yüzde onluk, Yahudilerin yüzde yirmilik ve din dışı olanların yüzde otuzluk [vergilerinin] bırakılmasına".

126 Bu iki antlaşmanın metinleri için bk. Marino Sanuto, s. 1189 ve 1193; birincisi 30 Ağustos 1469, ikincisi 6 Ocak 1470'de ilan edilmiştir.

127 Söz konusu kaynaklar, Marino Sanuto, s. 1194 ve devamı; Sabellico, s. 736-40; *Lettera di Secret. di Malatesta*, s. 224 v.-225 v. ve Sfrancis, L. IV, c. 23, s. 447 dışında ayrıca

O zamanlar çok zengin olan Eğriboz Adası'nın başkenti çok iyi savunuluyordu ve bilhassa deniz tarafından güçlü ve geniş istihkâmlara sahipti. Ayrıca yeterli ve kararlı bir muhafız kıtası ile yeterince erzaka sahipti. Başkomutanlığı Balyos Paolo Erizzo yürütüyordu; askerî kuvvetlerin başında Luigi Calbo bulunuyordu ve bu makamdan alındıktan sonra Venedik'e dönmek üzere olan Giovanni Badoer tarafından destekleniyordu. Bu adamlardan her biri kararlı bir karaktere, şahsî cesarete ve engin bir sağduyuya sahiptiler[128]. Çaresiz bir direniş için herşey hazırdı. Ne var ki generallere, ne yazık ki astlarına güvenemiyorlardı. Aralarında hainler vardı.

Sultan Mehmed'in harekâtı, birliklerini adaya geçirebilmek için karargâhını kurduğu anakaradan adaya bir gemi köprüsü yaptırmakla başladı. Ne yazık ki Canale bu gemi köprüsü tamamlanırken erzak almak ve mümkünse takviye sağlamak için Kandiye'ye gitmişti.

Osmanlıların ilk taarruzu 25 Haziran'da başlayarak, 30 Haziran'da ikinci bir taarruz daha gerçekleşti. Her ikisi de başarıyla geri püskürtüldü. Osmanlıların bu arada 16 bin asker ve kısmen kalenin ağır topları sayesinde batırılan, kısmen de savaşamaz hâle getirilen 30 kadırga kaybettiği söyleniyordu. 5 ve 8 Temmuz'da yapılan ve birinde 5 bin, diğerinde ise 15 bin Osmanlı'nın hayatına mâl olan üçüncü ve dördüncü taarruzlar da başarılı olmadılar.

Büyük çabalar yüzünden iyice tükenen kuşatma altındakilere yardım gelmiş olsaydı, belki o anda henüz kurtarılabilirlerdi. Yardım Venedik'ten, bilhassa Niccolo de Canale'nin emrinde bu önemli anda sanki kaybolan donanmadan bekleniyordu. Venedik'te gerçi Sultan Mehmed'in ve donanmasının Eğriboz önlerine gelişi haber alınır alınmaz kullanılabilecek bütün gemiler hazırlanmıştı, fakat bunlar körfezden ayrılamadan Eğriboz'un kaderi çizilmişti. Yalnızca Niccolo de Canale belki bu felaketi engelleyebilirdi.

Birkaç Girit gemisiyle takviye edilen filosunun bir kez daha adaya doğru geldiğini ve 14 adet üç küreklinin iki nakil gemisi ile birlikte 1000 adım kadar gemi köprüsüne yaklaştığını gördüklerinde, kuşatma altındakilerin umudu ve cesareti bir kez daha en üst noktaya kadar ulaştı. Bilhassa Osmanlılara şehri

---

Eğriboz'un fethi hakkında küçük ve özel bir yazı mevcuttur (bk. Lonicerus, *Chronc. Turcicor.* T. II, s. 102'de *Di Negroponte captione*, İtalyancası Sansovino, s. 302). Yalnızca bireysel seferleri vermektedir ve çok önemli değildir.

128 *Lettera*, s. 224 v.: "her biri, kişilikli üç soylu adamdı, ölçülü, büyük bir sağduyu sahibi, o toprakların selâmeti için çaba göstermekten hiç çekinmeyen".

teslim etmek isteyen bir Slavonyalı kaptanın ihaneti bir kadının dikkatinden dolayı ortaya çıkarıldığından, Canale'nin köprüyü yok ederek Osmanlı birliklerinin anakaradan adaya geçişlerini engellemiş olması hâlinde zaferin kazanılmış olacağına inanıyorlardı. Hain kaptan ise anında öldürüldü ve cesedi uyarı olarak sarayın kapılarına asıldı.

Ne var ki Canale anlaşılması zor bir şekilde demir atarak hareketsiz kaldı. Surlardan kendisine yardım işaretleri veriyorlardı, sesleniyorlardı, kalenin en yüksek kulesine siyah bayrak asıyorlardı: Hepsi boşuna! Nihaî darbede bulunması için kendini sıkıştıran kaptanlarına, herhangi bir harekette bulunmadan önce donanmanın kalan kısmını beklemek zorunda olduğunu söylüyordu. Tam o anda Antonio Ottobono'nun yönetimi altındaki gemilerinden biri çaresizce tek başına düşman gemilerinin arasına girdi ve başarılı bir şekilde limana, kalenin toplarının altına kadar geldi[129]. Giritliler de onu takip etmeye kalktılar, fakat Canale donanmanın tamamı biraraya gelene kadar hiç kimsenin yerinden kıpırdamamasına dair emir verdi. Hâlbuki donanma gelene kadar herşey olup bitmişti bile.

Muhtemelen gerçekte olduğundan çok daha büyük olduğu düşünülen Venedik donanmasını gördüğünde, defalarca yapılan başarısız taarruzlar ve bu esnada yaşadığı büyük kayıplardan dolayı neredeyse cesaretini kaybetmeye başlayan Sultan Mehmed, kuşatmayı tamamen kaldırma fikrine kapılmaya başlamıştı[130]. Yalnızca Kaptanıderya Mahmud Paşa'nın ısrarları üzerine kalmaya ve hemen yeni bir taarruzu denemeye ikna oldu.

Taarruz, 11 Temmuz'da başladı ve 12 Temmuz sabahı şehrin ele geçirilmesi ile sona erdi. Burada da ihanet rol oynuyordu. Zira surların en zayıf yeri, Osmanlılara daha önce yine filonun kaptanlarından biri olan Fiorio di Nardone tarafından gösterilmişti. Sultan Mehmed'in surlara ilk tırmanacak olana vadettiği ödül büyüktü. Kuşatma altındakilerin bu çaresiz son mücadelesi ise korkunçtu. Herkes, bütün halk, yaşlılar, çocuklar, kadınlar silaha sa-

---

129 Bu husus, Venedik'te San Antonio Manastırı'ndaki şu mezar taşı yazısıyla teyit edilmektedir: "Atası Antonio'ya Ettore Ottobono anıt dikti. Bu, düşmanın kaygılı donanmasıyla işgal ettiği Eğriboz Limanı'na tek başına gemisiyle girdi".

130 Gerek Osmanlı tarihçilerinin, gerekse Batılı tarihçilerin o dönemlerdeki özelliklerinden biri düşman askerî kuvvetlerini abartmaktı. Buna uygun olarak burada da Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, Mitchell baskısı, s. 15'te şöyle demektedir: "Tam o anda general, kuşama altındakilere yardım etmek için 80 gemi ile geldi. Ancak, Müslüman güçleri görünce demir aldı ve çaresizlik içinde olaya seyirci kaldı".

rılmışlardı. Ölenlerin cesetleri arasında bilhassa kadınlar çoktu[131]. Her adımı kanla ödemek zorunda kalan Osmanlılar yerin tam sahibi olana kadar bu şekilde beş saat geçti. Yalnızca kale birkaç gün daha dayandı; ancak kalenin zayıf muhafız kıtası sadâkate ve güvene dayanarak teslim olduğunda yine de öldürüldüler. Kayıpları çok daha büyük olan Osmanlıların silahları altında 6 binin üzerinde insan can verdi. Paolo Erizzo, Luigi Calbo ve Giovanni Badoer savaşarak can verdiler[132]. Muhafız kıtasından hayatta kalanlar İtalyan oldukları takdirde acımasızca ve gaddarca öldürüldü; Rum halk köle olarak İstanbul'a götürüldü. Başkent düştükten sonra adanın tamamı teslim oldu. Civardaki daha küçük adalardan bazıları gönüllü olarak teslimiyetlerini ilan ettiler ve Mora Yarımadası'nda Osmanlılara karşı duyulan korku ve dehşet öylesine büyüktü ki, mesela Venediklilerin kısa bir süre önce zaptettikleri Vostitsa hemen boşaltıldı ve merhamet diledi. Donanması Eğriboz surları üzerinde Osmanlı sancağını gördükten sonra acilen geri çekildiği için artık Venediklilerden koruma beklemek boşuna idi. Osmanlıların Anabolu üzerine yaptıkları bir saldırı ise başarısız oldu[133].

Bu fethin bedelini en az 40 bin kişi ve çok sayıda gemi kaybederek yeterince pahalıya ödemek zorunda kalan Sultan Mehmed de şimdilik daha fazla teşebbüste bulunmak istemiyordu. Ağustos'un ilk günlerinde İstanbul'a geri döndü. Mora Yarımadası'nın ve fethedilen adanın koruması, Eğriboz sancakbeyiliğine getirdiği oğullarından birinin* yönetimi altında yetersiz sayıda muhafız kıtalarına bırakıldı. Donanma da burada kısa bir süre daha kaldıktan sonra Çanakkale Boğazı'na geri döndü[134].

30 Temmuz'da Eğriboz'un fethedildiğine dair haberler Venedik'e ulaştığında duyulan dehşet tarif edilemez kadar büyüktü. İlk anda herkes Venedik'in

---

131 *La prese di Negroponte*, Sansovino, s. 302 v.: "Bekâr ya da evli çok sayıda kadın, silahlandırılıp biraraya getirildi, Amazonların usûlünde savaştılar, bu yüzden ölüler arasında çok sayıda kadın cesedi bulundu".

132 *Lettera*, s. 225 v.: "ellerinde silahları, onurlarıyla öldüler". En iyi kaynak böyle söylemekte olup, Sabellico s. 740 gibi, Erizzo'nun fetihten sonra testereyle kesilerek şiddet dolu bir şekilde idam edildiğini söyleyenlerden farklıdır.

133 Sfrancis, s. 448. Navagero, *Storia Veneziana*, Murat. Ss. T. XXIII, s. 1129.

* Adanın muhafazası İskender Bey'e havale edilmiştir (çn).

134 Marino Sanuto, s. 1191, Osmanlıların Eğriboz'un muhasarası ve fethi sırasındaki kayıplarını 77 bin kişi olarak belirtirken, Sabellico s. 737'ye göre bu husustaki en yüksek ve en düşük sayılar 40 bin ve 25 bin kişidir.

sonunun geldiğini düşünüyordu. Niccolo de Canale'ye karşı büyük bir hoşnutsuzluk yaygarası koptu. Halk, ağıtlar yakarak şehri dolaştı; dinî alaylar yapıldı, dualar okundu ve halkın cesareti kırılan gönülleri kamuya açık yerlerde yapılan konuşmalarla ve nutuklarla tekrar ayağa kaldırmaya çalışıldı. Nihayet gönüller tekrar duruldu. Pregadiler Kurulu uzun süren müzakereler sonucu savaşın her halükârda devam ettirilmesi gerektiğine karar verdi. Ancak Niccolo de Canale derhal görevinden alınmalı ve davranışlarından dolayı mahkeme önüne çıkartılmalı idi. Yerine, gösterdiği yiğitlik ve savaştaki yeteneklerinden dolayı tebaasının ve Venedik'in müttefiklerinin oldukça zayıflamış ve çökmüş güvenini tekrar kazanacak ve canlandıracak biri getirilmeli idi[135].

Bu göreve oybirliğiyle Pietro Mocenigo seçildi. Kadırgaları ile derhal yerine gitme ve Onlar Kurulu'nun aldığı bir karara uygun olarak Niccolo de Canale'nin zincire vurulup derhal vatanına geri getirilmesini sağlama emrini aldı. Dostu olan ve defalarca bu durumda tutkunun değil adaletin sesinin dinlenmesi gerektiğini, davalının daha önceki hizmetlerini gözönüne getirerek Canale'nin yargılanmasının kendi yargılanmaları olacağını ileri süren bilgin Francesco Filelfo'nun yardımları, defalarca lehine konuşmaları, görkemli savunması da Canale'yi kurtarmaya yetmedi. Niccolo de Canale, tereddüdünün, korkaklığının, hatta belki de talihsizliğinin bedelini Venedik topraklarından ebediyen sürgün edilmekle ödemek zorunda kaldı[136].

---

135 Marino Sanuto, s. 1191. Ayrıca *Delle cose fatte da M. Pietro Mocenico, Capitano generale di Mare della serenissima Signoria di Venetia Libri* III, Coriolan Cepione Dalmato, Venedik 1570, s. 1: "Korku dolu kent, içinde bulunulan durum dikkate alındığında, neredeyse kendi esenliğinden de kuşku duymaya başlamıştı. O zaman gösterişli törenler düzenlendi, cumhuriyetin korunması amacıyla resmî ve özel konuşmalar yapıldı...Çeşitli görüşler dile getirildi. Sonunda, en uygun şeyin değerli bir komutan seçtirmek olduğuna karar verildi; böyle bir komutan, yetkisiyle, federe devletlerin ve tâbilerin düşmüş ve zayıflamış ruhlarını ayağa kaldıracak, destekleyecekti ve cesaretinin büyüklüğüyle böylesine büyük bir düşmanla savaşacaktı".

136 Francesco Filelfo, özel bir dostluk bağı kurduğu ve yazışma hâlinde olduğu Niccolo de Canale'yi bilhassa Eylül 1470 tarihli olanını Bernardo Giustiniano'ya ve Mayıs 1471 tarihli olanını ünlü ve o dönemlerde San Marko valisi olan Luigi Foscarini'ye gönderdiği iki yazıda savunmaya çalıştı (bk. *Epist.* s. 226-228 ve s. 231). Yalnızca ilgili hadiseler hakkında bir dizi ayrıntılar vermekle kalmayıp, o döneme hâkim ruh halleri hakkında da canlı ve açık bir tasvir meydana getirdikleri için, her iki yazı da önemlidir. Filelfo, Canale'yi yeterince desteklemediği ve gerçekten yayılmaya çalışıldığı kadar yeteneksiz ise kendisine komutanlığı vermemesi gerektiği için, asıl suçu tabii ki Venedik'e yüklemek istemektedir. Filelfo'ya göre, tüm bu hadisede sâkin düşüncelerden ve kamuoyu

Neredeyse yedi yıldır süren bu felaketlerle dolu savaşın gerçekten de sevindirici olmayan, cesaret kırıcı hadiseleri bunlardı. Doğu Akdeniz'de en güzel, en zengin ve konumu açısından en uygun yerlerinden birinin kaybı; en iyi kara ve deniz komutanlarından birçoğunun, Bertoldo d'Este'nin, Orsato Giustiniano'nun, Vittorio Capello'nun, Jacobo Barbarigo'nun, Paolo Erizzo'nun, Luigi Calbo'nun, vs. ölümü; yıllık 700 bin duka altını masraf ve neredeyse çökmek üzere olan Doğu Akdeniz ticareti karşılığında Venedik, kalıcı tek bir kazanç, fazladan tek bir karış toprak, hatta savaşı talihli ve başarılı bir şekilde devam ettirebileceğine dair bir umut bile edinememişti.

Savaş yine devam ettirilecekti ve devam ettirilmeli idi. Daha sonraki zamanlarda bilhassa Anadolu sularına taşındı. Savaşı burada daha fazla takip etmeden önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Asya'daki durumlarına bir göz atalım ve sonra da Avrupa kıtasında aynı dönemde kuzeydeki sınır eyaletlerinde Venedik savaşının devamı üzerinde önemli bir etkiye sahip savaşları daha yakından inceleyelim.

---

yararından ziyade tutkular ve şahsi düşmanlıklar rol oynuyordu. Foscarini'ye şöyle yazmıştır: "Niccolo de Canale'ye, resmî olmayan hakaretlerin zarar verdiğini söylerler, kamu yararına, aynı şekilde, zarar veren herhangi bir suçlamanın değil. Nitekim, herşey Niccolo tarafından hızla ve sağduyuyla yerine getirilmiş olduğu da. Bunları bizzat her gün işiterek bütün İtalya'ya yayamazdım, karşımızda sıkıntı yaratmamak ve keder vermemek için duyduğum görev duygusuyla, onun felaketinin çok güçlü cumhuriyetiniz üzerine atılmasından korkmuş olarak, nezdinizde adalet ve aklın dinginliğinden çok karışıklık dalgası hâkim olmasın diye". Foscarini'ye gönderdiği Mayıs 1472 tarihli bir yazıda, Canale için "pekâla kamunun iftirasıyla" verilen sürgünün papalık makamı tarafından da onaylanmadığını iddia ederek, konuyu tekrar açtı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DAKİ DURUMLAR. 1461'DE TRABZON RUM İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜNE KADAR KARADENİZ'DEKİ FETİHLER. KARAMANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN 1473'DE TAMAMEN İLHAKINA KADAR KARAMAN SAVAŞLARI VE TÜRKMENLERLE ÇATIŞMALAR

1) Karadeniz'deki fetihler. Trabzon Rum İmparatorluğu'nun 1461'de çöküşü

Sultan Mehmed'in o dönemlerde dur durak bilmeyen, ileri görüşlü fetih politikasının ağırlığı –ki bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal gelişiminden kaynaklanıyordu– Batı yönünde idi. Doğuda şimdilik sadece iki noktada yoğunlaşıyordu: Karadeniz sahillerinde Osmanlı hâkimiyetinin güçlendirilmesi ve Karamanoğulları beylerinin uzun süredir rahatsızlık veren bağımsızlıklarının tamamen yok edilmesi.

Amacımıza uygun olarak bu noktaları yalnızca genel olarak ve ana hatları içindeki gelişimiyle, özel olarak da Anadolu'daki bu durumların Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki oluşumu üzerindeki etkilerine dair genel bir görüntü elde edecek şekilde takip edeceğiz.

Osmanlıların bu dönemde artan gücüne karşı Avrupa'da meydana gelen hareketler tabii ki Anadolu'da kaybettikleri ya da en azından tehdit altındaki bağımsızlıklarını geri kazanmak ve muhafaza etmek isteyen düşman güçler üzerinde de etkili oldular. Burada da tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, Anadolu bey-

Neredeyse yedi yıldır süren bu felaketlerle dolu savaşın gerçekten de sevindirici olmayan, cesaret kırıcı hadiseleri bunlardı. Doğu Akdeniz'de en güzel, en zengin ve konumu açısından en uygun yerlerinden birinin kaybı; en iyi kara ve deniz komutanlarından birçoğunun, Bertoldo d'Este'nin, Orsato Giustiniano'nun, Vittorio Capello'nun, Jacobo Barbarigo'nun, Paolo Erizzo'nun, Luigi Calbo'nun, vs. ölümü; yıllık 700 bin duka altını masraf ve neredeyse çökmek üzere olan Doğu Akdeniz ticareti karşılığında Venedik, kalıcı tek bir kazanç, fazladan tek bir karış toprak, hatta savaşı talihli ve başarılı bir şekilde devam ettirebileceğine dair bir umut bile edinememişti.

Savaş yine devam ettirilecekti ve devam ettirilmeli idi. Daha sonraki zamanlarda bilhassa Anadolu sularına taşındı. Savaşı burada daha fazla takip etmeden önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Asya'daki durumlarına bir göz atalım ve sonra da Avrupa kıtasında aynı dönemde kuzeydeki sınır eyaletlerinde Venedik savaşının devamı üzerinde önemli bir etkiye sahip savaşları daha yakından inceleyelim.

---

yararından ziyade tutkular ve şahsi düşmanlıklar rol oynuyordu. Foscarini'ye şöyle yazmıştır: "Niccolo de Canale'ye, resmî olmayan hakaretlerin zarar verdiğini söylerler, kamu yararına, aynı şekilde, zarar veren herhangi bir suçlamanın değil. Nitekim, herşey Niccolo tarafından hızla ve sağduyuyla yerine getirilmiş olduğu da. Bunları bizzat her gün işiterek bütün İtalya'ya yayamazdım, karşımızda sıkıntı yaratmamak ve keder vermemek için duyduğum görev duygusuyla, onun felaketinin çok güçlü cumhuriyetiniz üzerine atılmasından korkmuş olarak, nezdinizde adalet ve aklın dinginliğinden çok karışıklık dalgası hâkim olmasın diye". Foscarini'ye gönderdiği Mayıs 1472 tarihli bir yazıda, Canale için "pekâla kamunun iftirasıyla" verilen sürgünün papalık makamı tarafından da onaylanmadığını iddia ederek, konuyu tekrar açtı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DAKİ DURUMLAR. 1461'DE TRABZON RUM İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜNE KADAR KARADENİZ'DEKİ FETİHLER. KARAMANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN 1473'DE TAMAMEN İLHAKINA KADAR KARAMAN SAVAŞLARI VE TÜRKMENLERLE ÇATIŞMALAR

1) Karadeniz'deki fetihler. Trabzon Rum İmparatorluğu'nun 1461'de çöküşü

Sultan Mehmed'in o dönemlerde dur durak bilmeyen, ileri görüşlü fetih politikasının ağırlığı –ki bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal gelişiminden kaynaklanıyordu– Batı yönünde idi. Doğuda şimdilik sadece iki noktada yoğunlaşıyordu: Karadeniz sahillerinde Osmanlı hâkimiyetinin güçlendirilmesi ve Karamanoğulları beylerinin uzun süredir rahatsızlık veren bağımsızlıklarının tamamen yok edilmesi.

Amacımıza uygun olarak bu noktaları yalnızca genel olarak ve ana hatları içindeki gelişimiyle, özel olarak da Anadolu'daki bu durumların Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki oluşumu üzerindeki etkilerine dair genel bir görüntü elde edecek şekilde takip edeceğiz.

Osmanlıların bu dönemde artan gücüne karşı Avrupa'da meydana gelen hareketler tabii ki Anadolu'da kaybettikleri ya da en azından tehdit altındaki bağımsızlıklarını geri kazanmak ve muhafaza etmek isteyen düşman güçler üzerinde de etkili oldular. Burada da tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, Anadolu bey-

leri arasında Sultan Mehmed'e karşı müttefikler birliği kuruldu ve her iki birlik arasında aynı amaçla, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun her iki kıtada yok edilmesi amacıyla, daha müspet şartlar altında Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını ve büyümesini belki de gerçekten tehdit edebilecek bir ittifak kurulmaya çalışıldı.

Ancak daha önce de burada doğaları, varlık unsurları ve şartları açısından olduğu kadar menfaatleriyle akıbetleri açısından da birbirinden tamamen farklı olan iki dünyanın karşı karşıya geldiğinden ve böyle bir ittifaka dayanıklılık, güç ve önem kazandıracak amacın, imkânların ve sebeplerin doğal birliğinin eksik olduğundan bahsetmiştik[1].

Anadolu'daki küçük beyler, Sultan Mehmed'e karşı genelde birçoğunun tamamen mağlup olması ile sonuçlanan bu geçici silah ittifakını İstanbul'un fethinin ilk yıllarında kurmuşlardı ve bu ittifak, Belgrad'ın muhasaradan kurtarılmasından sonra Batı'da Türk savaşı lehine hareketler Papa II. Pius'un Mantua Konseyi'ndeki çabaları sayesinde zirveye çıktığı dönemlerde daha belirli bir biçim kazanmaya başladı.

İttifakı başlatan, hanedanının aynı isimde dördüncüsü olarak Güzel Yani (Kalo Yani) lakabını da alan ve hâlâ Bizans İmparatorluğu'nun Trabzon'daki gölge tahtında oturan IV. Ioannes Komnenos idi. İstanbul'un fethinden sonra Sultan Mehmed'in karşısına tahttan indirilen hanedanın intikam meleği olarak çıkmak ve Osmanlıları en azından Anadolu'dan tekrar kovmak gibi kibirli bir teşebbüsün bedelini utanç verici bir barış ve yıllık 2 bin altın haraçla ödemek zorunda kaldı; yine de tek hedefi Sultan Mehmed'in gücünü eninde sonunda kırmak olan bir ittifakın başına geçmek için doğduğuna inanıyordu[2].

İsfendiyaroğulları soyundan gelen küçük Sinop beyi İsmail Bey'i, Karamanoğlu İbrahim Bey'i ve Gürcistan ile Mekril'in (Mingrelia) küçük Hristiyan hükümdarlarını ve nihayet o dönemde en güçlü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki en tehlikeli düşmanını, Türkmen boylarından Akkoyunluların güçlü beyi Uzun Hasan'ı kendi tarafına çekmekte zorlanmadı. Uzun Hasan[3]

---

1 Karşılaştırma için, I, s. 282 ve devamı.

2 Chalkokondylas, L. IX, s. 221 ve 248. Dukas, XLII, 314'te belirlenen haracın tutarını belirtmeden, her yıl zengin hediyelerle İstanbul'a gelmeyi taahhüt etmek zorunda kaldığını eklemektedir.

3 Chalkokondylas, s. 245, Akkoyunluları "(Yunanca)" diye adlandırmaktadır ki, bu yanlış anlamaktan kaynaklanan bir hatadır. Uzun Hasan'a, s. 250'de "Khasanis o Makros" demektedir; Dukas ise s. 339'da "Ouzoun Khasan" demektedir.

gerçekten de bu yönde Sultan Mehmed için tehdit oluşturabilecek tek düşmanı, dolayısıyla da Anadolu'nun geçen her günle birlikte sonlarının daha da yaklaşmakta olduğunu hisseden küçük tiranlarının son umudu idi.

Bu lakabı gerçekten de hak eden Güzel Yani, Uzun Hasan'ı haremi için o dönemin en güzel kızı olarak anılan kızı Katerina'yla [Despina Hatun] birlikte çeyiz olarak da Kapadokya'yı vererek kendi tarafına çekmişti. Ancak bu ittifakın meyvelerini göremeden öldü. 1458'de hayata veda etti ve Ioannes'in dört yaşındaki oğlu ve tek halefi Alexios'u, yani kendi yeğenini ortadan kaldırarak sallanmakta olan imparatorluk tahtına oturan kardeşi David'e bu mirası bıraktı.

Ağabeyinden bile daha yeteneksiz olmasına rağmen, David çok büyük işler yapabileceğine inanıyordu. Sadece Anadolu'daki beylerle ittifakı, özellikle ağabeyinin güzel kızını gerçekten Uzun Hasan'la evlendirerek sağlamlaştırmakla kalmayıp, bakışlarını da özlemle o dönemlerde bizzat avantajlar elde etmeyi umduğu büyük hazırlıkların yapıldığı Batı'ya çevirirken, diğer taraftan Batı'dakiler de bu Anadolu beyleri ittifakını çok önemli bir olay olarak görüyorlardı.

Şark ile Papa Nikolas ve III. Calixtus zamanlarından beri bağlantılar kuruluyordu. Her ikisi de Bologna Minorit tarikatından Fra Ludovico'yu papa vekili olarak Şark'ta haç için vaaz vermek ve Hristiyanları Osmanlı padişahına karşı tahrik etmekle görevlendirmişlerdi. Fra Ludovico'nun ifadesine göre II. Pius da başarı ile sürdürmek dileğiyle aynı görevi kendisine vermişti, dahası Şark'ın Hristiyan olan ve Hristiyan olmayan hükümdarları arasında Sultan Mehmed'e karşı bir ittifak kurmak için elinden gelen çabayı göstermesini talep etmişti[4]. Mantua Konseyi'ne ve Batı hükümdarlarıyla halklarının Haçlı Seferi'ne dair haberler, İmparator David'in hayallerini inanılmaz hareketlerde bulunacak kadar canlandırdığında, burada epeyce iş yapılmıştı bile.

David, Ocak 1459'da, muhtemelen papa vekilinin ve Haçlı Seferi vaizinin destekleriyle Burgondiya düküne bir mektup yazarak, özellikle Uzun Hasan olmak üzere, Doğu'nun diğer beyleriyle Sultan Mehmed'e karşı yaptığı savunma

---

4 Raynaldi, *Annal. eccles.* T. X, s. 202. II. Pius'un, Burgondiya düküne Şark hükümdarlarının kendisine gönderilen elçilerini tavsiye ettiği Ocak 1460 tarihli yazısı için bk. *Epist.* 376, s. 848: "Biz, öte yandan, benzer bir umutla aynı yerde Hristiyan ordusuna yardım etmesi için aynı birader Fra Ludovico'yu gerekli talimatlarla, Hristiyanları ve Hristiyanların dostlarını uzlaşmaları ve Türklere karşı güçlerini birleştirmeleri için cesaretlendirmek amacıyla gönderdik; ona verilen umut yüzünden biz Avrupa'dan hiçbir şekilde eksik olmayacağız. Birader aynı yaklaşımla herşeye kendisi bizim aracılığımızla girişerek akıllı ve sakınımlı bir şekilde yerine getirdi".

ve saldırı ittifakından bahsetti ve bu taraftan beklenebilecek yardımı en görkemli tasvirlerle anlattı. Batı'daki beyler gerçekten bir Haçlı Seferi'ne karar verdikleri takdirde, 30 adet iki kürekli ve 20 bin asker gönderebilirdi; Uzun Hasan'ın öncelikle Bursa'yı fethetmek ve Anadolu'nun tamamını işgal etmek üzere hâlihazırda 50 bin askeri vardı; İran [İmerthi/Açukbaş] Kralı George, 60 bin asker sağlayacak; Gürcistan beyi Gorgora [Qwarqware] ise 20 bin süvari; Mekril kralı oğluyla birlikte yine 60 bin asker; Küçük Ermenistan beyi 10 bin asker, vs. sağlayacaktı; Osmanlılar tarafından ellerinden alınan toprakları geri almak isteyen Karaman ve Sinop beyleri de güya bu ittifaka katılmışlardı: Kısacası, Batı'daki beyler gerçekten üzerlerine düşeni yapıp savaşı Macaristan'dan başlattıkları takdirde, 200 bin asker temin edeceklerdi; herşey hazırdı; Uzun Hasan, topraklarından geçiş iznini vermişti bile ve herşey beklendiği gibi giderse kutsal topraklar da fethedilecek ve Burgondiya dükü, Kudüs kralı ilan edilecekti.

Esas olarak aynı şeyleri söyleyen benzer yazılar, daha sonra Gürcistan beyinden ve İran kralından da geldi: Batılılar, Osmanlıları aynı zamanda Avrupa'da yok ettikleri takdirde, Anadolu'nun tamamını tek bir yaz mevsimi içerisinde fethedebilirlerdi; Osmanlı İmparatorluğu'nun çökeceğine hiç şüphe yoktu[5].

Başlangıçta herkes bu konuşmalara öylesine kandı ki, II. Pius bile Mantua Konseyi'nin bitmesinden kısa bir süre sonra Minorit Fra Ludovico yönetiminde ertesi yıl olan 1460'da, Şarklı müttefiklerin aniden Roma'ya gelen elçi heyetini törenle karşıladı ve onlarla ciddi müzakerelere daldı. Elçi heyeti, Trabzon'dan yola çıkarak, Macaristan'ı ve Almanya'yı geçerek, Venedik üzerinden buraya gelmişti ve geçtikleri her yerde dış görünüşlerinin farklılığından dolayı dikkatleri çekmişlerdi. Kayser Frederik ve Venedik tarafından müspet bir şekilde ve büyük onurlarla karşılandıklarından, papa da bu açıdan onlardan geri kalmaması ve amaçlarını bu şekilde desteklemesi gerektiğini düşünüyordu[6].

---

5 Bu mektupların hepsi II. Pius'un mektup külliyatında mevcuttur (bk. *Epist.* 377, 378, 379, s. 849-851). Mesela Gürcistan prensine gönderdiği yazıda şöyle demektedir: "Türk, iki ordu arasında kaldığından hiç karşı koyamayacak, hemen boyun eğecek ve onun adını yeryüzünden sileceğiz".

6 Bu tuhaf dolandırıcılığın ayrıntıları için bk. Gobellini, *Comment.* L. V, s. 127. Burada bilhassa elçilerin tarifleri çok ilginçtir: "Elçilerin âdetleri öylesine farklı, kıyafetleri öyleydi ki herkes hayran kalıyordu ve halk, nereye giderlerse gitsinler, gözlerini onlardan ayıramıyordu. Venediklilere doğru ilerleyerek Senato tarafından büyük onurlarla kabul edildiler. O, bunları yaptı, gerçek temsilciler olarak kabul edilsinler diye, Venediklilerin doğulularla olan ticareti adına". Hususi bir özellik olarak bu elçilerden bazılarının her gün 10 kiloya kadar et tükettikleri belirtilmişti!

Elçiler, Roma'da masrafları hazineye ait olmak üzere ağırlandılar ve toplanan kardinaller nezdinde bir kez daha gönderilme amaçlarını açıkladıktan, dahası efendilerinin Sultan Mehmed'e karşı en az 120 bin kişilik savaşmaya hazır birlikler temin edecekleri vaadinde bulunduktan sonra papadan istediklerini yerine getireceğine dair söz aldılar. Ancak papa hadiseyi mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için, şahsen Fransa kralı ile Burgondiya düküne gitmelerini ve onları harekete geçirmeye çalışmalarını tavsiye etti. Dolayısıyla elçi heyeti buraya yöneldi; Paris'te Kral VII. Charles'ın cenazesine, Rheim'de XI. Louis'nin cülûs törenine katıldılar (15 Ağustos 1461); daha sonra Burgondiya dükü nezdinde misyonlarının[7] önemi hakkında görkemli bir konuşma yaptılar, ancak sonunda boş sözlerle Roma'ya papanın yanına gönderilmekten başka bir şey elde edemediler.

Roma'da bu arada hadiseler şüpheli bir hâl almaya başlamıştı. II. Pius'un kulağına, Şark'tan gelen bu yeni bilgilerin gerçekliğini şüpheye düşüren bazı duyumlar gelmişti. Örneğin Paris'e gitmek için yol masraflarını papadan istemiş olmaları ve geçtikleri her yerde para toplamaları baştan beri şüphesini çekmişti[8]. Sonunda bu elçi heyetinin tamamının, en azından diğer Şark hükümdarları açısından, zayıf karakterli İmparator David'i kendi amaçları için suistimal eden Minorit Fra Ludovico'nun bir dolandırıcılığı olduğunu anlamak zorunda kaldılar. Zira Fra Ludovico, Antakya patriği tayin edilmek istiyordu ve bu sözde Şarklı elçileri bu yöndeki isteklerini sanki doğudaki Hristiyanların isteğiymiş gibi papanın huzurunda dillendirmek için getirmişti; ama papa ihtiyatlı davranarak bu isteği hemen kabul etmemişti. Elçilerin sözde efendilerinden getirdikleri yazıların da sahte olduğu ortaya çıktı ve Minorit'in eseri olduğu anlaşıldı[9].

Dolayısıyla Şarklı elçiler Roma'ya döndüklerinde papa ve kardinaller tarafından hiç de nazik olmayan bir biçimde karşılandılar. Pius, yolculukta Antakya patriği rolünü oynamış olan cüretkâr Minorit'i zindana attırmak istedi ve daha fazla karışıklığa sebep olmadan elçilerden kurtulmak için, kaynaklarda hepsi bilhassa isimleriyle belirtilen elçilere evlerine dönmeleri için para verdi.

7 Tam metin yine II. Pius'un mektupları arasındadır (bk. *Epist.* 380, s. 851-855).

8 Gobellini, s. 128: "Dilenerek hiç de az olmayan miktarda para topladılar".

9 Aynı yer: "Bu arada papaya, o kuşkulu temsilciliği ele veren çok sayıda ihbar geldi, Fra Ludovico'nun yalancı ve düzenbaz olduğu, menfaat sağlamak için kendilerini kralların temsilcileriymiş gibi gösteren ve hükümdarların sahte mektuplarını taşıyan o kişilerle birlikte doğudan geldiği gibi".

Fra Ludovico, geri dönüş yolunda Venedik'te Antakya patrikliği için kutsanmayı başardı ve Bunun üzerine elçileriyle birlikte bir daha adı geçmeyecek şekilde ardında hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldu[10].

Ne yazık ki Anadolu beyleri tarafından kurulan hükümdarlar ittifakı ve Batı'nın bu ittifaktan beklediği ordular ve yardımlar da yok oldu. Batı'daki insanların kâfirlere karşı mücadele için kalan son heyecanına da gem vuran bu üzücü hikâyenin tek sonucu, 1467 ortalarında hayata veda eden Burgondiya Dükü "İyi" Philipp'in vasiyetnamesinde kalbinin Kudüs'e götürülmesini açıkça belirtmesiyle sınırlı kaldı[11].

Venedik Cumhuriyeti'nin Şark hükümdarları, bilhassa Uzun Hasan ve Karaman beyi ile Sultan Mehmed'e karşı ortak bir mücadeleye girişme amacıyla kurduğu ilişkiler Venedik savaşının ilk yıllarına aitti. 1464'de adı geçen iki hükümdarın elçileri Venedik'e gelerek, bir silah ittifakı önerdiler. Tabii ki bu öneri hiç tereddütsüz kabul edildi ve derhal aynı yıl içinde düzenlenmesi Lazzaro Querini'ye havale edilen bir karşı elçi heyeti gönderilmesine karar verildi[12]. Uzun Hasan ayrıca, Sultan Mehmed Bizans İmparatorluğu hükümdarlığının kalan son dalının sefil varlığını nihaî olarak sona erdirmeye karar verdiğinde, Anadolu hükümdarları arasında, herkes tarafından terkedilmiş ve aldatılmış İmparator David'e bir nebze arka çıkan tek kişi idi.

Kendi içinde çökmüş bir hâlde, muzaffer silahlarını buraya çevirmeye değer bulduğu anda, bu güçlü fatihe nasıl kolayca yem olmak zorunda kaldığını kanıtlamak için, etrafındaki dünya tarafından neredeyse tamamen terkedilmiş ve unutulmuş olan, ancak 13. yüzyıldan beri Haçlılar tarafından Konstantiniyye'den kovulan Komnenlerin sığınağı olarak Trabzon Rum İmparatorluğu gibi görkemli bir isim taşıyan bu küçük Pontus ülkesinin üzücü tarihini burada daha detaylı olarak ele almayacağız. En korkunç saray entrikaları; hükümdar kaftanıyla örtülen suçlar; çaresiz hükümdarların daha güçlü komşuları nezdinde küçük düşürülmesi; bir taraftan ölçüsüz tiranlık, diğer taraftan isyan hırsı; taçlandırılmış acılar, sefalet ve her yerde hiçlik: İki yüzyıl

10 Gobellini: "Daha sonra onların nereden geldiği ya da ne yaptıkları, bizzat o [Fra Ludovico] ya da yoldaşları bir daha anılmadı".

11 Marino Sanuto, s. 1184.

12 *Aynı eser*, s. 1182: "Uzun Hasan'ın bir elçisi, cumhuriyetmizle, Türk'e karşı bir ittifak yapmak üzere Venedik'e geldi...onunla bir anlaşma yapmaya ve ona bir elçi göndermeye karar verildi...Yine, Karaman, Türk'e karşı cumhuriyetimizle ittifak yapmak için elçiler gönderdi".

boyunca sıkıntı içindeki bu imparatorluğun karanlık ve yalnızca çok az ışıkla aydınlatılan yıllıklarını dolduranlar bunlardı[13].

Sadece Osmanlı padişahları tarafından iki kez onu yutmaya çalışan uçurumun eşiğine kadar getirildiğini hatırlatmak isteriz. İlki, 1422'de başkente başarısız bir saldırıdan sonra, imparatorun topraklarını talan eden ve halkın en iyi bölümünü Bursa'da ve Edirne'deki köle pazarlarına yollayan II. Murad döneminde; daha sonra da Sultan Mehmed, İstanbul'un fethinden hemen sonra, İmparator IV. Ioannes'in kibrini, Amasya Sancakbeyi Hızır Bey aracılığıyla şehre ani bir baskın düzenleyerek ve topraklarını bir kez daha talan ettirerek cezalandırdı. Ne var ki o dönemlerde vebanın kol gezdiği imparatorluk, Sultan Mehmed için cazibesini kaybetmişti. Bu yüzden birliklerini çok geçmeden geri çekti ve IV. Ioannes'in kısa bir süre sonra 3 bin altına yükseltilen 2 bin altın karşılığında padişah kapısının vasalı olarak kalmasına izin vermekle yetindi[14].

O dönemlerde İstanbul'da barış müzakerelerini yürüterek sonlandıran David, bir kez tahta geçtiğinde bu haraçtan kurtulmak istiyordu. Bu yüzden güçlü müttefiki Uzun Hasan'ın arabuluculuğuna başvurdu. Görünüşe göre Uzun Hasan, Sultan Mehmed nezdinde zaman aşımına uğramış bazı eski talepleri hatırlatacak bir fırsat bulduğu için, bu görevi seve seve kabul etti. Böylece daha 1460'da Sultan Mehmed'e sadece Trabzon Rum İmparatorluğu'nun ödemek zorunda olduğu haracın iptalini değil aynı zamanda daha Sultan I. Mehmed'in Uzun Hasan'ın dedesi Kara Yülük'e [Osman Bey] ödemeyi taahhüt ettiği, ancak 60 yıldır ödenmeyen haracın da ödenmesini talep eden elçiler gönderdi. Bu haraç her yıl 1.000 at örtüsü, 1.000 kilim ve ayrıca sarıklar için bir o kadar kumaştan oluşuyordu, dolayısıyla Uzun Hasan'ın niyeti gerçekten ciddi olmuş olsaydı çok önemli bir talep olmayacaktı. Ancak Uzun Hasan sadece Sultan Mehmed'in kendisine karşı tutumunu ölçmek niyetindeydi. Sultan Mehmed'in ise bu talebi yerine getirecek bir adam olmadığı aşikârdı. "Huzur içinde yolunuza devam edin" dedi Uzun Hasan'ın elçilerine "seneye haracı vermek için bizzat geleceğim"[15].

13 Kişileri daha yakından tanımak isteyenler, şu kaynaklarda yeterince bilgi bulabilir: Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, Münih 1827 ve Finlay, *The history of Greece and of the Empire of Trebizond*, Londra 1851, s. 351 ve devamı. Ancak başta Gobellini olmak üzere, Batı kaynakları yeterince kullanılmadığından Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Batı ile ilişkileri hakkında doğru bir görüş eksiktir.

14 Chalkokondylas, L. IX, s. 248.

15 Chalkokondylas, s. 260; Dukas, XLV, 339.

Bir yıl sonra, 1461'de, Mora Yarımadası'ndaki sefer tamamlandıktan kısa bir süre sonra, 150 adet üç kürekli ve bir dizi küçük gemiden oluşan bir filoyu Karadeniz'e indirtirken, kendisi de Bursa'dan yola çıkarak kara ordusunu aynı yöne çevirdi. Muzaffer padişahın silahlarının bu sefer nereye döneceği başlangıçta bilinmiyordu. Çok geçmeden hedefi belli oldu. Birinci darbe, Cenevizlilerin kolonilerini ve Sinop beyini vuracaktı[16].

Ceneviz'in o zamanlar Karadeniz'deki ana üssü zengin Amasra (Amastris) idi. Hâlbuki Galata kaybedildikten sonra, buraya giden deniz yolu Çanakkale Boğazı'nın kapatılmasıyla kesildiği ve birlikler, cephane ve savaş araç gereçleri başta olmak üzere, temini yalnızca uzun, zorlu ve aynı ölçüde güvensiz kara yolundan yapılabildiği için Amasra'nın da uzun süre tutulması mümkün değildi[17]. Bu yüzden Cenevizliler, Galata'yı bir kez geri aldılar mı Karadeniz'deki kolonilerinin durumunu tekrar iyileştirebileceklerine inanıyorlardı. Bu önemli yeri geri almak için Sultan Mehmed nezdindeki teşebbüsleri tabii ki başarısız oldu, dahası Venediklilerin rakipleri olarak birçok kez kendisine yardım etmiş olmalarına rağmen artık Anadolu'da beyler gibi davranmalarını istemeyen Sultan Mehmed'in öfkesini daha da artırdılar. Galata, silah zoruyla değil kendileriyle yapılan antlaşmalar sayesinde eline geçmiştir, diye haber gönderdi Sultan Mehmed Cenevizlilere; haklarını yememişti, aksine kendilerine kötülükten ziyade iyilik yapmıştı; bu yüzden şehrin geri verilmesi söz konusu bile olamazdı.

Cenevizliler bunun üzerine davalarını mümkünse silahlarla savunmaya yeltendiler ki, Sultan Mehmed onlardan önce davranıp Amasra'yı ellerinden alarak Karadeniz'deki sömürge güçlerini kırdı. Zira donanma ve ordu aynı anda şehrin önüne geldiğinde, ciddi bir direnişte bulunmayı düşünmeleri mümkün değildi. Şehir kaderine razı olarak teslim oldu ve halkının üçte ikisinin İstanbul'a yerleştirilmesine göz yummak zorunda kaldı[18].

Sultan Mehmed, Amasra'dan sonra hiç vakit kaybetmeden Sinop'a yöneldi. Ne var ki Amasra'nın fethi herkesi öylesine korkuya düşürmüştü ki, hâlâ çok

---

16 Chalkokondylas, s. 258. Dukas, s. 340'da, gemilerin sayısını 250 olarak belirtmektedir.

17 II. Pius, Ceneviz'in Karadeniz'deki kolonilerinin desteklenmesi için herkesi silaha sarılmaya davet ettiği bir yazıda bu noktaya bilhassa dikkat çekmektedir: "Şimdi deniz yolu kapalı olduğundan adı geçen kentlerin, yerlerin ve halkların savunması için gerekli güçleri ve başka destek birimlerini çok uzun ve geçişi çok zor olan karayoluna yerleştirmek zorundaydılar" (bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 277).

18 Chalkokondylas, s. 245.

zengin olan bu şehirde ne bir çatışma ne de bir kuşatma meydana geldi, oysa kararlı bir savunma yapılmış olsaydı bu kadar kolay ele geçmeyecek kadar iyi tahkim edilmişti –surlarında 2 bin yetenekli topçu tarafından kullanılan en az 400 top olduğu söyleniyordu. Oysa Sinop'un İsfendiyaroğulları [Candaroğulları] soyundan gelen son bağımsız hükümdarı İsmail Bey cesaretini öylesine kaybetmişti ki, Sultan Mehmed'in Ankara'dan oğlu Hasan'ı kendini karşılamak üzere buraya göndermesine dair yolladığı emre derhal riayet etti ve başkentini gönüllü olarak boşaltması için kendisine yapılan önerileri de hiç itiraz etmeden kabul etti. Bilhassa Uzun Hasan'la bağlantısına sitem eden Sultan Mehmed, İsmail Bey'e tazminat olarak Filibe sancakbeyiliğini önerdi ve henüz cevabını bile almadan Sinop'a ait olan, ancak şimdi Fatih'in musahibliğinde bulunan kardeşi Kızıl Ahmed'e devredilen Kastamonu şehrini ve bölgesini işgal etti. Veziriazam Mahmud Paşa bir kez daha direnmesinin boşuna olduğunu bildirdikten sonra, İsmail Bey yalnızca Filibe'nin kendisine vergisiz olarak bırakılmasını, dahası taşınabilir bütün mallarını, atlarını, katırlarını, develerini, değerli eşyalarını, hatta mevcut ekinleri de beraberinde götürmesine izin verilmesini talep etti. Sultan Mehmed'in buna bir itirazı yoktu. İsmail Bey, hazineleriyle birlikte uzaklaştı ve Karadeniz Ereğlisi'nden Paflagonya sınırlarına kadar Sinop topraklarının tamamı zengin madenleri ve 200 bin altın kadar tahmin edilen diğer zengin gelir kaynaklarıyla birlikte bir Osmanlı eyaleti hâline getirildi[19].

Bu hadiselerden sonra Trabzon'un da artık kurtarılması mümkün değildi. Zira İmparator David'in en çok güvendiği Uzun Hasan, Trabzon'u böylesine önemli bir anda yalnız bıraktı. Sultan Mehmed Sinop'tan yola çıkarak Sivas üzerinden o dönemlerde büyük bir bölümü Uzun Hasan'ın egemenliği altında bulunan Ermenistan'a henüz girmiş ve sınır kalelerinden biri olan Koyulhisar'ı (Koyunluhisar) ele geçirmişti ki, ana ordusuyla İran'ın sınır dağlarını işgal etmiş olan Uzun Hasan, Sultan Mehmed'e zengin hediyelerle birlikte annesi Sara (Hatun'u) gönderdi ve yarı tehdit ederek yarı boyun eğerek barış talep etti. Sultan Mehmed her ne kadar Uzun Hasan'ın annesine oğlunun Osmanlı topraklarına defalarca saldırarak haklı bir intikama müstahak olduğunu söylese de, iç kesimlere doğru uzun bir sefer kendi planlarına da pek uygun düşmediğinden, Uzun Hasan Osmanlı'ya karşı düşmanlıklarından derhal vazgeçtiği ve Trabzon Rum imparatoruna bundan böyle yardım etmediği takdirde teklif

19 Chalkokondylas, s. 258-260; Dukas, s. 341-342

edilen barışı kabul edeceğini bildirdi. Sultan Mehmed'e Trabzon'a karşı artık iyice serbestlik sağlayan barış, bu şartlar altında hemen yapıldı[20].

Müzakereler sürerken, Osmanlı donanması Sinop'tan yola çıkarak, Trabzon önlerine gelmiş ve şehrin kuşatmasını başlatmıştı. Deniz kıyısındaki kenar mahalleler kolayca ateşe verildiler; asıl şehrin güçlü surlarına karşı ise ağır Osmanlı topları çok az tesir ediyor ya da hiçbir şey yapamıyordu. Top atışları 32 gündür başarısız bir şekilde devam ediyordu ki, Mahmud Paşa nihayet kara ordusunun öncüleri ile buraya geldi ve şehri kara tarafından kuşatmaya aldı.

Sultan Mehmed, İmparator David'in her iki taraftan kuşatma altında çaresiz bir mücadeleye girecek ne cesarete ne de imkânlara sahip olduğunu biliyordu. Bu yüzden ilgili müzakereleri imparatorun protovestiyarı Georgios [Amirutzes] ile yürüten Mahmud Paşa aracılığıyla, şehri ve topraklarını kendisine iyi niyetle devretmesi hâlinde, tıpkı Sinop beyi gibi, ailesi ve bütün hazineleriyle birlikte serbest geçiş hakkı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başka bir yerinde buna eşit bir mülk vererek uygun bir tazminat önerdi. Hatta Mora'daki topraklarını kaybettikten sonra, Enez'i komşu adalardan bir kısmıyla birlikte kendisine geçinmek üzere verdiği Despot Dimitrios'un sözde talihini de örnek gösterdi. Bu öneriyi kabul etmemesi hâlinde, silahların talihi kaderi belirleyecek, şehrin ve toprakların efendisi olana kadar yerinden kıpırdamayacaktı.

İmparator David, böylesine utanç verici bir barış sayesinde onursuz bir varlığın görkemli sefaletini satın almak yerine, ailesi ve mallarıyla birlikte imparatorluğunun yıkıntıları altına gömülmeyi yeğleyecek bir kahraman değildi. Bu yüzden Sultan Mehmed şehir önlerine gelerek taarruz için hazırlıklar yapmaya başlar başlamaz, David ailesi ve bütün saray ileri gelenleriyle birlikte Fatih'in karargâhına geldi ve kendisine önerilen şartlar altında teslim olduğunu ilan etti. Bunun üzerine ailesi, maiyeti ve taşınabilir mallarıyla birlikte İstanbul'a gitmek üzere hemen gemiye bindirildi. Sultan Mehmed'in özel bir teveccüh olarak kızını haremine lâyık görmesini rica etti.

Trabzon, hükümdarının çaresizliğinden ve korkaklığından dolayı Osmanlıların eline geçen bütün diğer şehirlerin akıbetine uğradı. Kale, yeniçeriler; şehir ise azebler tarafından zaptedildi. Başına donanma komutanı [Kasım Bey] getirilirken, Amasya Sancakbeyi Hızır Bey'e artık hiçbir yerde direniş gösterilmeyen toprakları tamamen ele geçirme emri verildi. Trabzon halkının

20 Chalkokondylas, s. 261-262. Bu tarihçide daima olduğu gibi, bu esnada yapılmış olan uzun konuşmalar ve karşı konuşmalar verilmektedir.

erkekleri köle yapıldılar ve kısmen kapıkulu olarak görev yaptılar ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun ileri gelenlerine bırakıldılar. 800 seçkin genç yeniçeri ocağına yazıldı; halkın büyük bir bölümü, aileleriyle birlikte muhacir olarak İstanbul'a yerleşmek zorunda kaldı[21].

Trabzon Rum İmparatorluğu hanedanı da Osmanlıların güçlü sultanının yok edici ve öç alıcı gücüne tâbi olarak pek çok hanedanların başına gelen trajik akıbetinden kaçamayacaktı. Zira Sultan Mehmed, başkente döner dönmez, tahttan indirilen Trabzon Rum imparatorunu ailesiyle birlikte Edirne'ye gönderdi; David burada kendisine verilen vaatlerin yerine getirilmesini boşuna bekledi ve belki de imparatorluğunu geri alma umudunu da hiç kaybetmedi. En azından imparatorun Uzun Hasan'ın eşi olan yeğeninin prenslerden birini kaçmaya ve yanına gelmeye davet ettiği mektupların ortaya çıkartılması bir gerçeği gözler önüne serdi. İmparatorun maiyetinde bulunan Protovestiyar Georgios, onları Sultan Mehmed'e götürmekte gecikmeyen veziriazama bu mektupları vererek, ihanet etti.

Bu hadiseler, Sultan Mehmed'in zihnindeki, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun tekrar ihyası için bir komplonun kurulduğuna dair şüphesini kesinleştirmeye yetti. İmparator David'i ailesinin tamamıyla, yedi oğlu, bir amcası ve bir yeğeniyle birlikte önce Edirne'de zindana attırdı ve daha sonra hepsinin celladın elinde hayatlarını kaybettikleri İstanbul'a geri getirtti. Cesetleri ebedî uykuya yatacakları bir yer bile bulamadılar. İmparatorun, Kantakuzenos soyundan gelen –en azından haleflerinden biri olan Kantakuzenos Spandugino böyle demektedir– dul eşi Helena, tüm ailesinin yok oluşu karşısında duyduğu üzüntüyü sade bir elbise içinde gece vakti bu talihsizlerin parçalarını kendi elleriyle gömerek dindirmeye çalışana kadar, köpeklerin ve akbabaların yemi hâline geldiler. Ne var ki bu talihsizlik karşısında Helena da fazla dayanamadı. Çok geçmeden üzüntüden öldü.

Trabzonlu Komnenlerin hayatta kalan tek üyeleri, İmparator David'in Müslümanlığa geçen sekizinci oğlu ve ailesinin yok olduğu dönemlerde sultanın hareminde bulunan, ancak sonradan iki defa daha soylu Osmanlılarla evlendirilen kızı idi. Her ikisi de arkalarında hiçbir iz bırakmadan Osmanlı sarayı tarihinin karanlıklarında kayboldular[22].

---

21 Chalkokondylas, s. 262-264; Dukas, s. 343.

22 Chalkokondylas, s. 264-265. Spandugino Cantacuscino, s. 46-48. Güvenilir kaynaklara dahil olmayan ve bilhassa ailesine ait anıların söz konusu olduğu durumlarda ha-

Böylece kısa ve neredeyse tamamen kansız geçen tek bir sefer, Sultan Mehmed'i 1461 yılı sona ermeden Karadeniz Ereğlisi'nden Ermenistan sınırlarına kadar, Karadeniz sahillerinde önemli ve zengin birer şehir olan Amasra, Sinop ve Trabzon ile birlikte, tüm Karadeniz sahillerinin hâkimi hâline getirmişti. Daha önce de gördüğümüz gibi, askerî kuvvetlerine aynı dönemlerde Avrupa'da ihtiyaç duyduğundan seferlerini şimdilik, Uzun Hasan'ın tüm Türkmen gücüyle karşısına çıkacağı kesin olan doğuya doğru genişletmek istemediği gibi, bunu yapması da mümkün değildi.

Dahası bundan önce Karaman'ı ilhak ederek bu bölgede huzuru sağlamak zorunda idi. Hâlbuki burada savaş, kuzey sahil boylarında olduğundan daha uzun soluklu ve daha zorlu idi. Savaş, iki yıl sonra tekrar başladı ve fasılalarla Karaman'ın tamamen ilhakı ile sonuçlanana kadar tam 10 yıl sürdü. Bu savaşın en önemli kısımlarını aşağıda takip edeceğiz.

2) Karaman'ın 1473'de tamamen ilhakına kadar Karaman savaşları

Karamanoğlu İbrahim Bey, 1452'de Sultan Mehmed'le yaptığı ve kendini padişahın vasalı hâline getiren[23] barıştan sonra oldukça sessiz kalmıştı. Yine de, yukarıda belirttiğimiz gibi, Osmanlı'dan ayrılmak ve sultanın doğuyla batıdaki düşmanları ile silah ittifakı kurmak için fırsatlar eksik değildi.

Bilhassa Papa III. Calixtus gözlerini İbrahim Bey'e çevirmişti ve II. Pius'un, Mantua Konseyi'nin yapıldığı zamanlarda her iki âlemi Osmanlı'nın gücüne karşı harekete geçirmeye çalıştığında, İbrahim Bey'i tabii ki unutması mümkün değildi. 1459 Ekim'inde İbrahim Bey'e bir mektup yazdı ve Batılı hükümdarların yakın zamanda toplanacaklarını hatırlatarak, bilhassa Hristiyan ordusu geldiğinde kendini kesin olarak tekrar kaybettiği toprakların hükümdarı hâline getireceğini belirterek, ortak düşmanlarına karşı kuracakları ittifakın yararlarını gözler önüne serdi[24].

diseleri süslemeye meyilli bu yazar, Sultan Mehmed'in İmparator David'e geçinmesi için Makedonya'daki Serez'i tahsis ettiğini anlatmaktadır. Ancak başka hiçbir yerde böyle bir şey yoktur. Asla böyle bir timar almamıştır.

23 Karşılaştırma için bk. Cilt I.

24 II. Pius'un 16 Ekim 1459 tarihli yazısı için bk. Raynaldi, X, s. 213: "Soylu şahsınızı, bu arada, isterse hazırlanmak ve en uygun bir savaş düzeni belirlemek hususunda destekleyelim, öyle ki, Hristiyan ordusu geldiğinde, aynı zamanda düşmana saldırı düzenleyebilsin ve alacağınız olan egemenliği yeniden ele geçirmek mümkün olsun".

Hâlbuki İbrahim Bey, Batı'dan gelecek bu Hristiyan yardımın ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu ve aceleci davranarak sonunda kendisi ve ülkesinin varlığını riske atacak bir savaşa girmekten sakındı. Kurtarmak için Batı'da kimsenin kılını bile kıpırdatmayarak kolayca Fatih'in yemi hâline gelmelerine izin verilen Sinop'un ve Trabzon'un akıbetleri, bu açıdan yanılmadığını fazlasıyla göstermişti. Neticede son günlerini barış içinde geçirmeyi yeğledi ve Sultan Mehmed'le her türlü düşmanca çarpışmadan kaçındı.

Oysa 1463'de ölümünden sonra Karaman'ın durumu tamamen değişti. Kendisi daha hayattayken yedi oğlu arasında başlayan, ölümünden sonra ülkeyi husumete ve kargaşaya sürükleyen kardeş kavgası, Sultan Mehmed'e bir kez daha ülkeyi daha şimdiden neredeyse uçurumun kenarına getiren Karaman'daki kavgaları hakem olarak kılıcının gücüyle bir şekilde ortadan kaldırma fırsatını verdi.

Ne de olsa İbrahim Bey'in meşru eşi, Sultan Mehmed'in İbrahim Bey'e altı çocuk veren kızkardeşi* idi. Bir cariyeden olma, babasının gözdesi olan yedinci oğlu İshak, İbrahim Bey daha hayattayken, babası tarafından bilhassa kollanıyordu ve bu yüzden kendi aralarında da kavga içinde olan diğer ağabeylerinin nefretine ve takibine maruz kalmıştı. Sebebi ise İbrahim Bey'in İshak'a yalnızca başkent Silifke (Seleucia) ile birlikte İçel (Kilikya) bölgesinin tamamını vermekle kalmayıp hazinesinin en iyi kısmını da bırakması idi. Bunun üzerine diğer oğulları yaşlı babalarına karşı silahlara sarılarak ayaklandılar ve İbrahim Bey'i başkenti Konya'dan kovdular. İbrahim Bey üzüntü içinde hayata gözlerini yumduktan sonra, meşru oğullarından en büyüğü olan Pir Ahmed Konya ile birlikte ülkenin daha verimli olan kuzey kısmını kardeşlerini de atlatarak ele geçirdi. Yalnızca İshak, ağabeyleri Sultan Mehmed'e sığınırlarken, kendisine ait Kilikya'da kalmayı başardı. İshak yine de bununla yetinmeyerek, kendisinden daha güçlü olan ağabeyine karşı yardım aramak üzere önce Türkmenlerin başı Uzun Hasan'a ve daha sonra Sultan Mehmed'e başvurdu. Uzun Hasan gerçi savaş masraflarının önemli ölçüde tazmin edileceği vaadine kanarak geldi, ama ülke topraklarında yalnızca İshak Bey'e hiçbir kazanç getirmeyen akınlarla yetindi. Bu yüzden İshak Bey, karşılığında Sultan Mehmed tarafından zaten uzun bir süre önce zaptedilmiş Akşehir'in ve Beyşehir'in mülkiyetini vadettiği Sultan Mehmed'in çok daha yararlı olacağını düşündü.

* Karamanoğlu İbrahim Bey'in hanımı Çelebi Mehmed'in kızı, dolayısıyla Fatih Sultan Mehmed'in halasıdır (çn).

Sultan Mehmed, bu öneriyi gülünç buldu ve çok daha ağır taleplerde bulundu. Çarşamba Suyu'nun bu tarafındaki bütün toprakları, dahası Osmanlı İmparatorluğu ve Karaman Beyliği arasındaki sınırın 1391'de Sultan I. Bâyezid ile yapılan antlaşmada belirtildiği şekliyle yeniden oluşturulmasını istiyordu[25]. İshak Bey, bu şartları akılsızlık ederek kabul etmek istemedi. Osmanlılarla boy ölçüşebilecek kadar güçlü olduğunu düşünerek hemen üzerine gönderilen Antalya Sancakbeyi [Köse] Hamza Bey'le Dağpazarı'nda muharebeye girişti. Burada kısa süren bir mücadeleden sonra mağlup oldu ve kendisi de zorlukla Silifke'ye kaçarak kurtulabildi; Hamza Bey onu şimdilik takip etmedi. Zira Konya'da bulunan Pir Ahmed, Osmanlıların bilhassa kendinin menfaatine olan bu zaferini haber alır almaz, Akşehir ve Beyşehir'in yanısıra yine önemli birer yer olan Saklanhisarı ve Ilgınpazarı'nı şimdilik bununla yetinen galiplere teslim etti[26].

Oysa 1463'de Karaman'da kısa süren bu savaş, düşman kardeşler ve topraklarına karşı, o güne kadar Avrupa'da meşgul olan Sultan Mehmed'in 1466'da bizzat Anadolu'ya geçmesine sebep olan daha büyük teşebbüslerin yalnızca öncüsü idi. Karamanoğulları Beyliği'nin bundan böyle varlık göstermesinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki durumuyla bağdaştırılmasını imkânsız gibi gösteren genel sebeplerin dışında, Karamanoğulları beylerinin Batılı güçlerle, bilhassa Venedik'le ve papayla o dönemlerde gittikçe daha ciddi bir hâl alıyormuş gibi görünen ilişkileri de Sultan Mehmed'e göre uygun değildi.

Dolayısıyla Karaman'da yeni bir ayaklanmanın çıkmasını önlemek için, aynı yıl içinde Veziriazam Mahmud Paşa ile birlikte üstün güçte bir ordunun başında ülkeye akın etti ve Mahmud Paşa, Pir Ahmed Bey'in* düşmanı beklediği eski başkent Larende veya Karaman'a doğru yoluna devam ederken, hiçbir direnişle karşılamaşdan Konya'ya kadar geldi ve burayı zaptetti. Pir Ahmed Bey, bir kez daha silahlarla talihini denemek istemişti, ama talihi yine ölümcül bir muharebede aleyhine döndü. Muharebe alanından acilen kaçıp, Türkmenlerin başı Uzun Hasan'a sığınarak en azından hayatını kurtarmıştı.

Karaman da tıpkı Konya gibi galibin eline düştü. Her iki şehir, İstanbul'a götürülen halkının en iyi kısmından mahrum bırakıldılar. Karaman sancakbeyiliği –demek ki Fatih bu fethine bu kadar büyük bir önem veriyordu– pa-

25 Karşılaştırma için bk. Cilt I.

26 Hammer, II, 86-88, elyazması Osmanlı kaynaklarına göre.

* Zinkeisen sehven İshak Bey olarak kaydetmektedir (çn).

dişahın ikinci* oğlu Şehzâde Mustafa'ya verilirken, Larende galibi Mahmud Paşa, halkın nakli sırasında sultanın emirlerine yeterince riayet etmediği gerekçesiyle sefer bittikten hemen sonra veziriazamlıktan alındı[27].

İshak Bey'in ailesinin kısa bir süre daha tutunduğu Silifke Kalesi dışında Karaman topraklarının tamamı bundan böyle Osmanlı vilayeti olarak kabul edilmesine ve ülkenin gücü halkının en büyük kısmının kaybından dolayı aslında kırılmış olmasına rağmen, yeni düzenden hoşnut olmayan halkı Osmanlılara karşı ayaklandırana kadar herşeyi deneyen eski yerel hanedanın dalları yaşamaya devam ettiği sürece, önceki hükümdarlığın yok edilme süreci tamamlanmış sayılamazdı.

Örneğin 1470'de, Sultan Mehmed asıl kuvvetlerini Eğriboz üzerinde yoğunlaştırdığı bir sırada, başında İshak Bey'in ağabeylerinden olan Kasım Bey'in bulunduğu bir isyanı bastırmak için, Karaman'a da bir seferin düzenlenmesi gerekmişti. İsyan, bir dizi tahkim edilmiş kalelerin ve halkının tamamı İstanbul'a göç ettirilip, bugün buna istinaden Aksaray adını taşıyan semte yerleştirilen Aksaray şehrinin zaptedilmesi ile sonuçlandı.

Ertesi yıl olan 1471'de Karaman toprakları Asya halkları tarihinin en önemli iki boyu olan Türkmen kuvvetlerinin ve Osmanlı kuvvetlerinin** boy ölçüştüğü yere sahne olurken, bu savaşlar da neredeyse dünya tarihi açısından önemli bir yere sahip olacaklardı. Her ikisi de fetheden ulusların ve zafere alışık orduların başında bulunan Sultan Mehmed ve Uzun Hasan gibi iki lider, özellikle de her ikisinin de silahlarını birisi doğuya diğeri de batıya doğru olmak üzere farklı yönlere ama yine de aynı hedefe, yani Anadolu'nun ele geçirilmesine yönlendirdikleri düşünülürse, uzun süre barış ve dostluk içinde yaşayabilecek yapıda değildiler.

Sultan Mehmed, hükümdarlığını Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişletmekten yorulmazken, Uzun Hasan özellikle 1451'den itibaren topraklarını aynı başarıyla İran'ın en büyük kısmını kapsayacak şekilde Horasan'dan Karaman sınırlarına kadar genişletmişti[28]. Sultan Mehmed'in, imparatorluğunu Asya'da sağlamlaştırmayı yeniden ciddi bir biçimde düşün-

---

* Zinkeisen sehven üçüncü oğlu demektedir (çn).

27 *Aynı eser*, s. 88-90.

** Gerek Akkoyunlular, gerekse Osmanlılar Oğuz boyuna mensuptur (çn).

28 Uzun Hasan'ın ve hükümdarlığının İç Anadolu'ya kadar tarihi ile ilgili daha fazla bilgi, Hammer, II, 111-116'da verilmiştir

mesi üzerine burada bir çatışma kaçınılmazdı. Uzun Hasan, Sultan Mehmed'in Anadolu'nun kuzey sahillerindeki ülkeleri fethetmesine gerçi göz yummuştu ve Trabzon düşmeden kısa bir süre önce onunla barış yapmıştı. Fakat Karaman topraklarındaki anlaşmazlıklar ve Osmanlı silahlarının bu yönden ilerleyişi Uzun Hasan'ı rahatsız etmeye başladı ve barış içinde uzlaşmaya varma denemeleri başarısız olunca nihaî kopmayı meydana getirdi.

İki hükümdar arasında en azından esas itibariyle özgün kabul edilebilecek mektuplaşma, Uzun Hasan'ın sebepleri hakkında gerekli bilgiyi sağlamaktadır[29]. Uzun Hasan, Trabzon ile Kapadokya'yı kendisine istiyordu ve bu talebini kısmen devrilen Komnenos hanedanıyla akrabalık ilişkilerine, kısmen de Sultan Mehmed'in devrilen Trabzon Rum İmparatoru David'e karşı yükümlülüklerini yerine getireceğine onun ailesinin tamamıyla birlikte en gaddar biçimde ölüm fermanını çıkartmasına dayandırıyordu. Sultan Mehmed ise Uzun Hasan'ın Osmanlı'nın düşmanı olan Batılı ülkelerle bağlantılarından vazgeçmesini talep ediyor ve Karaman beylerini yanına alıp onlara himaye ve yardım vadetmesini kınıyordu; İmparator David ailesiyle birlikte sadece hakettiği cezayı almıştı, zira bizzat Uzun Hasan'ın eşinin ortaya çıkartılan mektupları, Uzun Hasan'ın yardımıyla Trabzon Rum İmparatorluğu'nu tekrar kurmak istediği ve bu şekilde Anadolu'daki Osmanlı egemenliğine zarar vermeye çalıştığına şüphe bırakmıyordu.

Karşılıklı zengin hediyelerle iyi ilişkileri muhafaza etmeye çalışmalarına rağmen, en önemli noktalarda her iki taraftan da artık uzlaşma ve taviz beklenemezdi. Mektuplar tam aksine gittikçe daha sert ve daha tehditkâr olmaya başlamışlardı: "Trabzon ve Kapadokya bana verilmezse, bundan böyle beni düşmanın bilesin"[30]. Uzun Hasan'ın ültimatomu buydu. Taleplerinin silah zoruyla yerine getirilmesini sağlayacak güce sahip olduğunu kanıtlamak için de Sultan Mehmed'e bir elçi vasıtasıyla bir çuval darı gönderdi ve kendisiyle boy ölçüşmek istediği takdirde birliklerinin sayısının söz konusu çuvaldaki tanelerin sayısı kadar olmak zorunda olduğunu bildirdi. Sultan Mehmed ise buna cevap vermeyip darıları elçinin gözleri önünde, bunları anında yiyip bitiren bir-

---

29 *Lettres Turques historiques et politiques écrites tant par Méhémet II. que par Usum-Cassan cet.*, Yunancadan ve Arapçadan çeviri, M.B.* ve M**, Paris 1764, II. Baskı, s. 21 ve devamı. Burada belirtilen mektupların büyük bir bölümü, Hammer, II, 108 ve devamında iki hükümdar arasındaki yazışmalar hakkında Feridun'un münşeatından aktardığı mektuplara takaddüm eder.

30 *Lettres*, vs., s. 40: "Eğer Trabzon ve Kapadokya'yı alamazsam, bana düşmanın gibi bak".

kaç tavuğun önüne attırdı. "Efendine söyle", dedi elçiye dönerek, "bu tavuklar nasıl ki bir çuval darıyı anında yedilerse, yeniçerilerim de savaşmaya değil keçi otlatmaya alışık olan adamlarına böyle davranacaklardır"[31].

Bunun üzerine Sultan Mehmed derhal savaş ilan etti. "Sen", diye yazdı Uzun Hasan'a, "muharebelerin alınyazısından korkmuyorsan, birkaç ay sonra beni ordunun başında bekle; ordumla seni karşılayacağım ve sana binlerce zaferi ölümsüz kılan hükümdarının gözleri önünde savaşan Osmanlıların neler yapabileceğini göstereceğim"[32].

Uzun Hasan böyle bir şeyi zaten bekliyordu. Ordusunu hazırda tutmuştu ve Sultan Mehmed'den daha hızlı davrandı. 1471 daha bitmeden, topraklarından kovulan Karaman beyleri Pir Ahmed Bey ve Kasım Bey ile birlikte Karaman'a bir sefer düzenleyerek, isyana meyilli bu ülkeyi dolaşan Gedik Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlıları Konya'ya kadar geri püskürttü ve barbar savaşının bütün çirkinliklerine en kötü şekilde maruz kalan savunması zayıf Tokat'a saldırdı. Ülkelerinden kovulan Karaman beylerinin yönetiminde ülke topraklarını geri almaya devam etmek için 10 bin Türkmen burada kaldı.

Türkmenlerin Karaman'a ani akını ve Tokat'ın harap edilmesi Sultan Mehmed'i çok kızdırdı. Uzun Hasan'a verdiği sözü yerine getirme ve bir ordunun başında tekrar Anadolu topraklarına doğru hareket etme kararını hemen verdi. Komutanlarının en yeteneklisi kabul ettiği Mahmud Paşa'yı da bu seferde yine maiyetinde bulunması için tekrar yanına çağırdı. Ancak kapsamlı hazırlıkların gecikmesinden ve Mahmud Paşa'nın acele ederek yanlış zamanda sefere çıkmama tavsiyesinden dolayı, Sultan Mehmed'in Karaman sancakbeyiliğini yürüten oğlu Şehzâde Mustafa'ya şimdilik Türkmenlerin ilerleyişini elindeki güçlerle mümkün olduğunca önleme emri verildi.

18 Ağustos 1472'de Beyşehir (Karalia) Gölü kenarındaki ilk kanlı çatışma [Kıreli Savaşı] Osmanlıların lehine sonuçlandı. En yetenekli Türkmen komutanları ya muharebe alanında kaldılar ya da esir düştüler ve çok geçmeden Sultan Mehmed'in emri üzerine hayatlarını kaybettiler[33]. Karaman beyleri Pir Ahmed ve Kasım, birincisi Uzun Hasan'ın yanına, diğeri de derhal yardım için, o tarihlerde başarılı bir şekilde sahillerde dolaşmakta olduğunu

31 Marino Sanuto, *Vite de' Duchi*, *aynı eser*, s. 1197.

32 *Lettres*, vs., s. 42.

33 Şehzâde Mustafa, Beyşehir Gölü'ndeki bu muharebe hakkında babasına bizzat rapor vermiştir, ama bu yazısı adı geçen mektuplar külliyatında bulunmayıp, Hammer, II, 109'da yine Feridun'dan [*Münşeat*] aktarılmıştır.

göreceğimiz Venedikli Amiral Pietro Mocenigo'ya başvuracağı Silifke'ye kaçarak kurtuldular.

Pamfilya sahillerinde oldukça güçlü bir kale olan Antalya'ya çok da başarısız olmayan bir saldırı düzenleyen Mocenigo, Karaman elçisi kendisine geldiğinde çok yakınlarda, korsanların ünlü bir sığınma yeri olan Kilikya Limanı Santa Theodora'da bulunuyordu. Elçi, şu anda üç tahkim edilmiş yeri, Sığın'ı (Sighino), Kızkalesi'ni (Gorigos/Cyrrhus) ve Silifke Kalesi'ni kuşatmakla meşgul olan efendisinin bilhassa ağır toplar açısından eksiklik duyduğunu ve bu yönden Venediklilerden yardım beklediğini belirtti[34].

Uzun Hasan, Tokat'ı yıktıktan sonra Venediklilerden aynı yardımı istedi. O dönemlerde Rodos Limanı'nda bulunan Mocenigo'ya elçiler aracılığıyla mızrak, yay ve kılıç kullanmasını çok iyi bilen çok sayıda süvariye sahip olduğunu, ancak şehirleri fethetmek ve düşmana uzaktan saldırmak için gerekli herşeyden yoksun olduğunu bildirdi. Aynı talebi sonraki kış ikinci bir elçi heyeti vasıtasıyla yenileyince, Venedik zengin altın ve gümüş takılarla değerli ipek kumaşların yanında top, cephane ve bunları kullanmak için gerekli mürettebata sahip üç adet ticaret gemisi gönderdi. Daha önceki zamanlarda İran'ı dolaşmış olan Josaphat Barbaro'ya Venedik'in elçisi olarak bunları Uzun Hasan'a Karaman veya Suriye sahillerinin uygun herhangi bir yerinde teslim etme görevi verildi. Ancak bu teslimat gerçekleşemeden, silahlar Karaman'da Uzun Hasan aleyhine döndüğünden, böyle bir yardıma şimdilik gerek kalmamıştı[35].

Buna karşılık Mocenigo, Kasım Bey'in taleplerine kulak vermiş ve onu Karaman sahillerinde Osmanlılar tarafından zaptedilen kalelere karşı teşebbüslerinde desteklemişti. Sığın, Kızkalesi ve Silifke'yi, Mocenigo'nun yardımlarıyla peşpeşe zaptettiler ve böylece Kilikya sahillerinin tamamı tekrar Kasım Bey'in eline geçti[36]. Oysa bu fetih, Karaman beylerine kalıcı bir kazanç getirmedi, zira

---

34 Coriolan Cepione, *Cose fatte da M. Pietro Mocenico cet.*, s. 22. Adı değiştirilerek daha sonra defalarca, Coriolano Cippico, *Delle guerre de' Venetiani nell' Asia dal 1470 al 1474 libri tre* adı altında basılan eserin aynısıdır. En yeni baskısını 1796'da San Marko Kütüphanecisi Morelli temin etmiştir. Eser orijinal olarak Latince yazılmıştı ve defalarca bu şekilde basıldı; örneğin C.C. *De gestis Petri Mocenici, Imperatoris Veneti, contra Turcas libri* III, Argentor 1611.

35 Cepione, s. 14, 20. Josaphat Barbaro da yolculuğunu bizzat anlatmıştır, ama bu durumları aydınlatacak hiç bilgi vermemekte ya da çok az vermektedir.

36 Kadırga kaptanı (Sopracomito d'una galea) olarak Mocenigo'nun donanmasında bulunan ve taarruzdan önce Karaman sahillerini ele geçirmekle görevlendirilen Cepione, bu seferi yorucu bir teferruatla anlatmaktadır (bk. *aynı eser*, s. 22-28).

çok geçmeden güçlü müttefikleri Uzun Hasan'la birlikte Sultan Mehmed'in muzaffer silahlarına yenildiler.

Sultan Mehmed, 100 bin kişiden oluşan ordusuyla 1473 Mart'ında Üsküdar'dan yola çıkarak, Yenişehir ve Beypazarı üzerinden Anadolu'nun iç kesimlerine gelmişti. Sivas düzlüklerinde ordusu planlara göre yerlerini aldı. Oğullarından ikisi, Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Bâyezid yanındaydılar. Şehzâde Mustafa sol kanada, Şehzâde Bâyezid ise sağ kanada komuta ediyordu. Paleologların soyundan gelen Rum devşirme Has Murad Paşa Rumeli beylerbeyi sıfatıyla akıncıların komutanı [Mihaloğlu] Ali Bey ile birlikte hafif süvarilerden oluşan öncü birliklerin başında bulunuyordu.

Sefer, Osmanlılar için talihli başlamadı. Zira Has Murad Paşa, sipahileriyle birlikte dikkatsizce Fırat boylarında güvenli ve korunmalı bir yerde bekleyen Uzun Hasan'ın kurduğu pusuya düştü ve burada ölümcül bir çatışma sırasında neredeyse birliklerinin tamamıyla yenildi. Uzun Hasan'ın bu zaferden dolayı, özellikle de Mora Yarımadası'ndaki seferlerinden Osmanlı'nın en yetenekli komutanlarından biri olarak tanıdığımız Mora Sancakbeyi [Turahanoğlu] Ömer Bey'in esir düşmesi üzerine açıkça gösterdiği sevinç, çok aceleci ve birkaç gün sonra Türkmenlerin tamamen yenilmesiyle gölgelenecek bir sevinçti.

Zira Has Murad Paşa'nın hezimet haberi gelince, Sultan Mehmed derhal ana ordusunun tamamıyla düşmanın peşine takıldı. Düşmanı, hâlâ Fırat Nehri'nin diğer tarafındaki yüksek kıyılarında oldukça avantajlı olan konumunda buldu. Büyük bir direnişten sonra, özellikle Uzun Hasan'ın eksikliğini duyduğu topçu sınıfının yardımıyla nehrin üzerinden geçiş sağlandı. Uzun Hasan geri kaçtı ve Sultan Mehmed tarafından kovalanarak, ancak yedi gün sonra, 26 Temmuz 1473'de Tercan yakınlarında muharebeyi kabul etti.

Bu muharebe, daha eski Osmanlı savaş tarihinin en dikkate değer ve en kanlı nihaî muharebelerinden biri oldu. Osmanlı'nın Anadolu birlikleriyle daha da güçlendirilmiş muharebe hattında, 150 bin Türkmen'in karşısında 200 bin süvarinin durduğu söylenmektedir. Her iki tarafta hükümdarlar orduya bizzat komuta ederken, her birinin yanında iki oğlu vardı. Sultan Mehmed'in ortanca oğlu Şehzâde Mustafa Osmanlı'nın Anadolu sipahilerinden oluşan sağ kanadını, Şehzâde Bâyezid ise Rumeli sipahilerinden oluşan sol kanadı yönetiyordu. Uzun Hasan'ın yanında ise Türkmenlerin sol kanadında Uzun Hasan'ın

en büyük oğlu Uğurlu Mehmed, sağ kanadında küçük oğlu [Kör] Zeynel* duruyordu. Topçu sınıfının tamamı ve 70 bin yeniçeri, Sultan Mehmed'in bizzat komutası altındaki orta safları oluşturuyordu. Rumeli Beylerbeyi İbrahim Paşa komutasındaki öncü birlikler 30 bin Rumelili hafif piyadeden oluşuyordu. Uzun Hasan, Türkmen birliklerinin arka saflarında herşeyi kolayca görebileceği ve yönetebileceği yüksek bir yere çıkmıştı.

Her iki kanatta 40 bin süvariyle desteklenen Osmanlı'nın öncü birlikleri hücuma geçti, ama Türkmenler tarafından –Sultan Mehmed'in bizzat kaleme aldırdığı bir muharebe raporuna göre– tıpkı öfkesi kayalıklarda kırılan coşkun dalgalar gibi geri atıldılar ve tıpkı bir bulut misali güneşi karartan ok yağmurundan çok çektiler. Sultan Mehmed bunun üzerine oğullarının komutası altında 60 bin kişilik taze birliklere ilerleme ve düşmana aynı anda her iki kanattan saldırma emrini verdi. Sekiz adet topla desteklenen ana taarruz, Türkmenlerin yiğitçe ve çaresizce yürütülen bir çatışmada her iki tarafta da çok kan akıtılan sol cenâhına yönelikti. Ancak burada da zafer bir o tarafa bir bu tarafa gidip geliyordu ki, Sultan Mehmed günü lehine çevirmek için en son noktaya kadar gitmeye karar verdi.

70 bin yeniçeriyle, arkada kalan birliklerle ve 20 adet topla büyük bir hücuma kalkarak bizzat Türkmenlerin üzerine saldırdı. Sonucu belirleyen bu hamle oldu. Atları atılan topların sesini kaldıramadıkları için, düşman süvarileri karıştı. Şehzâde Mustafa'nın süvarileri tarafından geri püskürtülen sağ kanat önce geri çekildi; Uzun Hasan'ın bu kanadı yöneten küçük oğlu Zeynel, ölümcül bir yara almıştı ve daha muharebe alanında ruhunu teslim etti. O esnada Şehzâde Bâyezid de aynı kahraman cesaretiyle nihayet Uğurlu Mehmed yönetimindeki sol kanadı da aştı. O anda öldürülmeyen herkes, karargâhı ve bütün eşyaları da geride bırakarak dağınık bir vaziyette kaçtı. Ne var ki Sultan Mehmed de bu zaferin bedelini en yiğit ordu komutanlarının ve en iyi birliklerinin büyük bir bölümünün kaybıyla yeterince pahalıya ödemek zorunda kaldı[37].

---

* Zinkeisen sehven, Zeynel'i Uzun Hasan'ın en büyük, Uğurlu Mehmed'i de ikinci oğlu olarak kaydetmektedir (çn).

37 Tercan Muharebesi'ne dair, Sultan Mehmed'in hemen değişik bölgelere gönderdiği fetihnâmelerde o dönemin İstanbul muhafızına (Cem Sultan) da yazılan bir mektup mevcuttur. Adı geçen mektup külliyatında, *Lettres*, vs., II, 44-53'de verilmektedir ve en önemli özelliklerinden biri, gerek muharebenin gidişatının sade ve açık bir anlatımı, gerekse modern fatihlerin zafer bültenlerinde birçok kez eksikliğini duyduğumuz asil bir tarafsızlıktır. Sultan Mehmed, bilhassa askerî kuvvetleri kendi kuvvetlerinden

Çadırlarda geride bırakılan, özellikle de zengin altın ve gümüş takımlarından, atlardan, develerden ve her türlü değerli eşyalardan oluşan ganimetler paha biçilmezdi. Sultan Mehmed, daha üç gün muharebe alanında sadece yüksek eğitim ve derin bilgi sahibi olduğu bilinen ve her iki taraftan da de onurlu bir muamele gören birkaç kişinin kurtulduğu idamları izlemek üzere kaldı.

Uzun Hasan, ordusundan kalanlarla Tebriz'e (Tauris) doğru geri çekildi. Ancak Sultan Mehmed, bilhassa Veziriazam Mahmud Paşa'nın orduyu bilinmedik ve zor geçilebilen bir bölgede devam ettirilecek bir seferin tehlikelerine maruz bırakmanın cüretkâr bir hareket olacağına dair tavsiyesi üzerine onu takip etmedi. Aksine önce bir dizi tahkim edilmiş kaleleri hâlâ eski beylerin ya da Türkmen muhafız kıtalarının elinde bulunan Karaman'ın ilhakını tamamlamak üzere, geri dönme emrini verdi.

Yedi gün süren yürüyüşle önce oldukça iyi tahkim edilmiş Şebinkarahisar'a –Karaman'ın aynı isimli kalelerini ayırt etmek için böyle adlandırılmıştı– vardılar. Buranın Türkmen komutanı [Darab], Fatih'in ordularından önce buraya aran efendisinin mağlup olduğuna dair haberi alır almaz kaleyi herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim etti. Sultan Mehmed, diğer kalelerin zaptedilmesini ve ülkenin tamamen ilhakını bundan sonra oğlu Şehzâde Mustafa'ya ve onun yanındaki ikinci vezir Gedik Ahmed Paşa'ya bıraktı.

Kısmen ağır direnişlere rağmen Ermenek, Minan ve Develikarahisar kaleleri ve ayrıca güneyde Venediklilerin yardımıyla kısa bir süre önce geri alınan liman kaleleri Sığın, Kızkalesi ve Silifke ardı ardına kısa sürede zaptedildi. Karamanoğulları beyi Pir Ahmed'in ailesi ve hazineleriyle sığındığı Minan'da direniş ağırdı. Ulaşımı zor, bilhassa düşman topları için neredeyse ulaşımı imkânsız dağ kalesinde artık kurtuluş mümkün olmayınca, Pir Ahmed, hane-

---

çok daha az olduğunu belirttiği düşmanının yiğitliğinin hakkını tam olarak vermektedir, kendi ağır kayıplarını kesinlikle küçümsememektedir ve bilhassa –ki bu, böylesine büyük bir tarih için oldukça önemli bir bilgidir– zaferini Türkmen atlılarına karşı ağır topların kullanımına bağlamaktadır: "muharebe kanlı oldu". Muharebe alanının bulunduğu yere dair tespitlere gelince, bu fetihnâmede "en değerli paşalarımı ve çok sayıda askerimi kaybettim ve İranlıların atlarını ürküten, onları birbirlerinin üstüne deviren topçum olmasaydı savaşın kaderi uzun süre belirsiz kalmış olacaktı" olduğu söylenmektedir. Bu konuda hakkında daha kesin bir bilgi elde edebilmek için o bölgenin özel haritaları eksiktir. Hammer, II, 559'da alanı Bayburt yakınlarında göstermektedir. Muharebenin cereyan ettiği gün hakkında da bilgiler Temmuz başı ile Ağustos sonu arasında değişmektedir. Söz konusu raporda muhtemelen çevirmeninin yanlışlığından dolayı çok erken olarak Temmuz'un ilk yarısına atılmaktadır.

danının çöküşünü daha fazla izlemek istemedi. Teslimiyetin gerçekleştiği anda kendini surlardan aşağı attı ve öldü*.

Oysa Sultan Mehmed de Karaman fetih seferi için ağır bir bedel ödemek zorunda kaldı. Bu zorlu savaşın yorgunluklarından tükenmiş oğlu Şehzâde Mustafa, Develikarahisar'dan Konya'ya dönerken ölümcül bir hastalığa kapıldı ve hayatını kaybetti[38].

Bu son Karaman seferinin akabinde hiç te küçük sayılmayacak bir kurban, Sultan Mehmed'in sert ve müstebit ruhunun mahsulü oldu: Savaşta edindiği şan, manevî eğitimi ve karakterinin mükemmel özellikleri aynı seviyede olan Veziriazam Mahmud Paşa. Bilhassa mağlup edilen Uzun Hasan'a karşı savaşın devamını tavsiye etmemesi başta olmak üzere, sefer sırasındaki davranışlarıyla şüpheleri üzerine çekmişti ki, Sultan Mehmed bu şüphelerden ancak Mahmud Paşa'yı tamamen ortadan kaldırarak kurtulabileceğini düşünüyordu. Mahmud Paşa'yı İstanbul'a döndükten sonra önce ikinci kez makamından aldı ve çok geçmeden idam ettirdi[39].

Şehzâde Mustafa'nın ölümünden sonra Karaman'ın tamamen ilhakını tamamlayan Gedik Ahmed Paşa veziriazamlığa getirilirken, Sultan Mehmed'in o güne kadar Kastamonu sancakbeyi olan küçük** oğlu Cem ölen ağabeyinin yerine ilhak edilen bu toprakların sancakbeyiliğine getirildi.

Sultan Mehmed'in ülkenin tamamında zafer şenlikleri yaptırarak ve şimdiye kadar görülmemiş bir merhamet göstererek –40 bin köleyi serbest bırakmıştı– bilhassa Tercan'daki zafere ve bunu takiben Karaman'ın tamamının ilhakına çok büyük bir önem vermesi gayet doğaldı. Zira bu zaferler, Osmanlıların Türkmenler karşısındaki üstünlüklerini, bu iki Asyalı gücün birbirlerine karşı konumlarını gelecek için belirleyecek bir biçimde kesinleştirirken, diğer taraftan Osmanlı padişahlarının Anadolu'daki hükümdarlıklarını da öyle sağlamlaştırmıştı ki Batı güçleri ve batıya doğru genişlemeleri, dahası dünya haritasındaki konumları üzerinde geriye dönük bir etkide bulunmaması mümkün değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da aşağıda geri döneceğimiz tarihi, bunun en iyi delili olacaktır.

---

* Pir Ahmed Bey, intihar etmiş fakat ölmemişti. Ölümü yine Uzun Hasan'ın yanına kaçmaya çalışırken Bayburt havalisinde vuku bulmuştur (çn).

38 Hammer, II, 121 ve 129, elyazması Osmanlı kaynaklarına göre.

39 Mahmud Paşa'nın daha ayrıntılı karakteristiği için bk. Hammer, II,112 ve devamı.

** Zinkeisen sehven ikinci oğlu demektedir (çn).

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KUZEYE DOĞRU GENİŞLEMESİ. 1479'DA VENEDİK İLE YAPILAN BARIŞA KADAR ARNAVUTLUK'TA VE VENEDİK CUMHURİYETİ İLE SAVAŞIN DEVAMI

1) Macaristan ve komşu ülkelerle ilişkiler. 1478'e kadar Boğdan seferleri ve Karadeniz sahillerinde fetihler

Papa II. Paul, İtalyan hükümdarlarıyla şehirlerinin Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlılara karşı savaşına daha faal katılmalarını sağlayamadığı gibi, bilhassa kayser ve Alman hükümdarları olmak üzere, kuzeyli güçleri sürekli tehdit altındaki Macaristan'a etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yardım etmeye ikna edememişti.

Tüm Hristiyan dünyasını bilhassa bu taraftan bekleyen tehlikeyi herkes biliyordu; ortak savunma zorunluluğu gün geçtikçe daha bir önem kazanıyor, her taraftan birlik ve barışma uyarıları geliyordu; ama hiçbir yerde faal bir iyi niyet görünmüyordu; hiçbir yerde bilhassa sınır boylarının maruz kaldığı ve geçen her yılla birlikte daha da artan Türk tehdidi karşısında bile, ortak düşmanlarına karşı büyük bir dava için savaşmak üzere, o dönemlerde Batı'nın neredeyse bütün devletlerini ayıran ve zayıflatan küçük anlaşmazlıkları sona erdirmek için harekete geçemiyorlardı.

Mesela bir defasında İstanbul'da yedi yıl geçirdiği için Türkler hakkında herkesten çok bilgiye sahip olmakla övünen[1] ve hayatının sonuna kadar he-

1 Francesco Filelfo, *Epist.*, s. 228 v. (Hukukçu Gerardo Colli'ye gönderilen Haziran 1470 tarihli yazı): "Ben Türkler konusunda çok şey biliyorum, çünkü yedi yıldır Konstanti-

yecanlı ve sarsılmaz Haçlı vaizi olarak kalan Francesco Filelfo, Papa II. Paul'e papalık makamına geldiği 1464'de gönderdiği uzun bir yazı ile Hristiyanlığın çökmesini istemiyorlarsa, Macaristan'ın en azından şimdilik yalnızca para ile desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmişti.

"Matyas, sefaleti kendi gözleriyle görüyor, işitiyor ve bundan çok büyük üzüntü duyuyor, ama bahsettiğimiz gibi, imkânları olmadığı için sıkıntı içindekilere yardım götüremiyor. Para olmadan nasıl bir ordu toplayabilir veya düşmana karşı güvenli bir konuma gelebilir ki? Bu yüzden aslında Hristiyanlığın tamamı büyük tehlike altındadır. Zira Kral Matyas ya hiç hazırlıksız Türklerle savaş yapacak ya da fırsatını bekleyerek Macaristan'da kalacaktır. Böyle bir durum ise Türkler için oldukça müspet, bizim için de Tanrı korusun oldukça tehlikeli olabilir"[2] diye yazıyordu. 1466'da bir de Macaristan'ın tüm dünya tarafından terkedilmiş bir şekilde Türklerle üç yıllığına barış imzaladığına dair bir dedikodu yayılmaya başlayınca, Filelfo artık herşeyin kaybedildiğini düşünmeye başladı. Kardinal Bessarion'a o dönemlerde: "Bizimkiler karşılıklı nefret içinde birbirlerini yerken, Türklerin günden güne güç kazanmalarına şaşmamalı!"[3] diye yazdı.

Papa II. Paul, endişelerine katılıyor ve bu felaketi önlemek istiyordu. Kayserle Alman hükümdarları nihayet daha kararlı adımlar atmaya ikna etmek için elinden geleni yapıyordu ve bu amaçla 1468 başlarında Nürnberg'de yapılan konseyde herhangi bir karara varılamadığında umudunu Kayser III. Frederik'in aynı yıl içinde meydana gelen Roma seferine bağladı.

Söz konusu yılın Noel gününde törenler arasında Roma'ya giren ve papanın elinden kutsanmış bir kılıç alan kayser, bilhassa konseylerde hiçbir karara bağlanamayan Türk meselesini nihaî bir sonuca götürmek ve bu amaçla papanın tavsiyelerine başvurmak için geldiğini açıklasa da sonunda yine papa ve kayser tarafından hazırlanan bir davetiyeye istinaden bundan böyle yapılacakları hep beraber görüşmek üzere bütün hükümdarların ertesi yılın Ka-

---

nopolis ve bölgelerinde yaşıyorum; Türklerin hile ve tuzaklarını, bir bölümünü şahsen görmüş, bir bölümünü de uzun tecrübelerle ve uygulamalarla öğrendiğim için, onları boş bir şekilde kavramış değilim".

2 Aynı kişinin 1464 Eylül'ünde Papa II. Paul'e gönderdiği yazı için bk. *Epist.*, s. 156-158. Bu yazı, Filelfo'nun II. Pius'un yanlış siyasetini eleştirmesi ve bilhassa Türk savaşı için kendisine gönderilen paraları beceriksizce ve gereksiz yere harcadığını iddia etmesi açısından dikkate değer.

3 Francesco Filelfo, *Epist.*, s. 195.

sım ayında Roma'ya elçilerini göndermelerinden başka hiçbir sonuca varılamadı. Bunun dışında ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi, Venediklilere yardım olarak kendi bölgelerindeki Türk vergisinin gelirlerinin bırakılmasına karar verildi.

Kayser, meseleyi daha hızlı desteklemek için gerçi Konstanz'da kendinin ve papanın da şahsen katılacağı bir hükümdarlar toplantısının yapılmasını önermişti, fakat papa ve kardinaller bunu kabul etmek istemediler. Daha önceki tecrübelerine dayanarak anlamışlardı ki, böyle bir hükümdarlar toplantısında zaten hiçbir sonuca varılamıyordu; ayrıca kayser böyle bir öneriyi ciddi olmaktan ziyade işler kötüleştiğinde suçu kendinin yerine Roma Kilisesi'ne atabilmek için yalnızca görünüşte yapmıştı. Ayrıca bu öneriyi heyecanla destekleyen Venediklilere de güvenmiyorlardı. Bu hususta herkesin iyiliğinden ziyade kendi menfaatlerini düşündüklerine inanıyorlar ve bu yüzden bu planı engellemeye çalışıyorlardı[4].

Neticede kayser Roma'da 17 gün kaldıktan sonra, hiçbir adım atılmadan ve en azından ileride herşeyin daha iyi olacağına dair bir umut ışığı bile bırakmadan Almanya'ya geri döndü. Bu arada tehlike gittikçe daha büyük boyutlar almaya başladı ve tamamen tek başına kalan Kral Matyas etraftan yardım aramaktan bıkmadı. Defalarca gönderdiği elçi heyetleri aracılığıyla bu yüzden 1465'de papaya, Venediklilere, hatta Fransa Kralı XI. Louis'e bile başvurdu, ama her yerde çok az başarı elde etti; ayrıca yardım elini uzatmaya en gönüllü görünen Papa II. Paul, kralın Türk savaşı için verilen paraları başka amaçlar için, yani kayser ile Lehistan ve Bohemya yüzünden yaşadığı anlaşmazlıkları için kullandığından şüpheleniyordu[5].

Kral Matyas buna karşılık en azından imkânları dahilinde kendini müdafaa etmek için gereken herşeyi yapıyordu. Sınırların uygun bir şekilde savunulmasını ve sürdürülebilir bir savunma sisteminin tamamlanmasını sağladı. Örneğin aynı yıl içinde Budin'de toplanan mecliste Slovenya'nın tamamında her

---

4 Cardinal Papiensis, *Comment*. L. VII, s. 438-441. Türk savaşı konusunda yapılan konseyler hakkında kayser bizzat şöyle demiştir: "Almanya hükümdarlarıyla o konu yüzünden birçok kez yaptığım toplantı başarıya ulaşmadı; toplantılar, sürekli engellemelerle boşa gitti". Kayserin Roma ziyareti hakkında özel bir yazı için bk. Augustini Patritii Senensis, *libellim de adventu Friderici III. Imp. Ad Raulum II. Papam* (*Murat.* Ss. T. XXIII, s. 203-216), yalnızca bu esnada izlenen merasim ile ilgilenmektedir.

5 Kralın bu hususa ait yazıları, ilgili hususlarla birlikte özet olarak Katona, *Hist. crit. reg. Hungar*. T. XV, s. 1-63'te verilmiştir.

soylunun ve her arazi sahibinin Türklere karşı yalnızca şahsen savaş hizmetlerinde bulunmakla kalmayıp tebaasından her 20 kişi için orduya tam teçhizatlı bir adam göndermesine karar verildi[6]. Birkaç yıl sonra, 1474'de Türk savaşını yürütmek için krallığın tamamında her "kapı" için bir altın olmak üzere, özel bir "kapı vergisi" uygulamaya konuldu ve kralla kraliçenin mülkleri bile bundan muaf tutulmadı. Ayrıca askerler başka şartlar altında terhis edilseler dahi Türklere karşı savaşta askerlik hizmetlerini daima ve her halükârda yerine getireceklerdi[7].

Slovenya doğal olarak Türklerin akınlarına en fazla maruz kalan yerdi. Osmanlı akıncıları Bosna üzerinden defalarca buraya girmişlerdi ki, 1469'da yalnızca bu sınır eyaleti değil komşu Alman ülkeler de bu Türk tehdidini korkunç bir şekilde hissettiler. Çoğunlukla süvarilerden oluşan büyük bir Osmanlı birliği, aynı yılın yaz aylarında nehir suları çekildiğinde Sava Nehri'ni geçerek Slovenya'ya akın etti ve burada muhtemelen direnişle karşılaştığı için hemen batıya doğru tamamen savunmasız Alman sınır ülkelerine yöneldi. Yağmalar, can almalar, tarlaların ve bağların telef edilmesi, her türlü suçlar ve göğe yükselen alevler, Karinya (Kraina) ve Karinyola'dan şimdiden Cilly'ye kadar geldikleri İstirya'ya kadar uzanan bu barbar yığınının yolunu gösteriyordu.

Söz konusu olan henüz kalıcı yerleşimler veya fetihler değildi; yalnızca her yer yağmalandı, yerle bir edildi ve kül yığınlarına çevrildi; alınacak hiçbir şey kalmayınca da sonsuz uzunlukta sıralar hâlinde yanlarında götürdükleri insanlarla ve hayvanlarla geri çekildiler. Kaçarak bu felaketten kurtulan halkın dehşeti ve korkusu öylesine büyüktü ki, hiç kimse bu eşkiyalara karşı evini barkını savunmak için kolunu bile kıpırdatmaya cesaret edememişti. Osmanlılar, geri çekilirken suları kabaran nehri geçebilmek için sekiz gün beklemek zorunda kaldılar ve –en azından bir çağdaşın ifadesine göre– burada ellerinden ganimetleri kolayca alınabileceği gibi intikam da alınabilirdi; fakat hiç kimse harekete geçmedi; Osmanlı-

6 Katona, *aynı eser*, s. 124.

7 *Aynı eser*, s. 739. 1474'de yapılan konseyin kapanış konuşmasında şöyle denmektedir: "Önce, Macar Krallığı'nı Türklere karşı savunmak için aşağıda yazılı olduğu şekilde, tüm krallığın her bir kapısı için bir altın florin verilsin". Daha sonra askerlik hizmetinden bir yıllık muafiyetten bahsedildiği yerde yedinci madde bizzat ilave edilmektedir: "Öte yandan eğer Türk imparatoru güçleriyle yaklaşırsa, eski âdet gereğince, krallık sâkinleri için talim yapmak zorunlu hâle getirilmelidir".

ları kendi başlarına bıraktılar ve böylece o dönemde 20-30 bin kadar insan köle olarak götürüldü[8].

İtalya'nın sınırlarını ve Almanya'nın kalbini aynı oranda tehdit eden bu yağmalara dair felaket haberleri, en kayıtsızları bile uykularından uyandırmaya yeterli idi. Bilhassa kendisine miras kalan ülkeleri savunmasız kalan kayser artık ciddi ve kalıcı adımlar atmaya karar verdi. Her zamanki gibi şimdi de toplanacak bir meclis akıl verecek ve imkânlar yaratacaktı. Bunun 1471 ilkbaharında Radasbona'da toplanmasına karar verildi ve mesele Hristiyanlığın ortak meselesi olduğundan, tüm Alman hükümdarların dışında ayrıca papa, Macaristan kralı, Venedikliler, Burgondiya dükü, vs. gibi harici güçler de resmen davet edildiler. Hepsi elçilerini gönderdiler; papa, daha sonra, 1503'de papa olarak III. Pius adını alan, Piccolomini hanedanından Siena Kardinali Francesco'yu gönderdi. Papa vekili kardinal olarak toplantının başkanlığını yürütecekti[9].

Mevcut şartlar altında zaten yeterince ertelenmiş bu meclisin daha fazla ertelenmesi tehlikeden başka bir şey getirmezken, belirlenen tarihte açılmış olması Alman imparatorluk tarihinde gerçekten bir mucize olurdu. Meclis, Nisan yerine ancak Temmuz'da başladı ve o zaman bile Mantua'da kalınan yerden devam edildi: Türkler Karinyola'yı bir kez daha yağmalarken, Burgondiya dükünün elçileri elektörlerin elçileri ile üç saat boyunca yer kavgası ettiler. Daha sonra kayser adına konuşan Trident başpiskoposu ve papa vekili kardinal ile bazı Alman soyluları uzun konuşmalar yaptılar; zamanında tedbir almış ve yaklaşmakta olan tehlikenin farkına vararak düşmanın ülkenin iç kısımlarına kadar gelmesini beklemeden onlarla sınırlarda mücadele etmiş olsalardı işlerin bu duruma gelmeyeceğini saklamamalarına rağmen, birbirlerini karşılıklı

8 Kısmen bizzat tanık olan çağdaşlarının çeşitli raporlarını, Katona, *aynı eser*, s. 406-412'de özetlemiştir. Aralarında en ilginçlerinden biri, "ecclesiae Zagrabiensis" ruhban beylerinin Türklerin bu akınların neticesinde, o güne kadar kavga içinde yaşadıkları komşu Görz Şehri ile 'Yunan dağının yurttaş topluluğuyla' acilen yaptıkları barış antlaşması idi. Girişte Türklerin o dönemlerde yaptıkları korkunç hareketler detaylı olarak anlatılmaktadır ki, bu hareketlerin sonucunda bu ruhban beyleri Kral Matyas'tan şehirlerini şahsen tahkim etme iznini almışlardır. Türklerin yağmurdan dolayı suları kabarmış nehir kenarında sekiz gün kalışları hakkında Pavia kardinaline yazılmış bir mektupta şöyle denmektedir: "Eğer Hristiyanların ruhlarını bu kadar dehşet sarmamış olsaydı böyle bir süre civardaki halklar için çok sayıda esiri fidyeyle kurtarmak açısından değil sadece, yapılan zulmün intikamı açısından da fırsat sunmuş olabilirdi".

9 Raynaldi, *aynı eser*, s. 499.

olarak sonunda biraraya gelebildikleri için tebrik ettiler ve kayserin çağrısına istinaden artık her türlü fedakârlığa hazır olduklarını bildirdiler.

Burgondiyalılar yine ilk toplantılardan birinde, toplantının asıl amacına yaklaşmadan ve belirli herhangi bir vaatte bulunmadan Fransa kralı ile anlaşmazlıklarını gündeme getirdiler. Buna karşı Paolo Morosini'nin Osmanlıların bugüne kadar Hristiyan dünyasına açtıkları felaketleri anlatışı çok etkileyici idi. Venedik, neredeyse 200 yıldır onlarla mücadele ediyordu ve şimdi de sekiz yıldır devam eden ve Almanlar da dahil olmak üzere, bu kadar tek başına bırakılmamış olsaydı muhtemelen çok daha talihli sürecek olan bir savaş yürütüyordu. Ama Almanlar da artık Venedik'in Türklerle bu kadar uzun yıllar savaş yürütmesinin ne anlama geldiğinin farkına varıyordu; herkes artık kendi hayatını ve kendisine bağlı olanların özgürlüğünü savunmak için gerekli olanları yapacak cesareti göstermeli ve yapmak zorunda olduğunu yapmalıydı[10].

Venedik'in büyük bir donanması ve emrinde 25 bin askeri vardı; Napoli Kralı Ferdinand, 23 adet üç kürekli göndermişti ve daha fazlasını da gönderecekti; hatta donanmanın 100 adet üç kürekli ve 18 başka gemiye kadar yükseltilmesini umuyorlardı; buna ilaveten kara savaşı da uygun sayıda askerî kuvvetlerle yürütüldüğü takdirde zafer kesindi; bunun için bilhassa Almanlar üzerlerine düşeni yapmak zorundaydılar.

Ne var ki kayser isteklerini sıralamaya başladığında Venedikliler ve papa beklentilerinde hayal kırıklığına uğradılar. Öncelikle sadece üçte biri süvari olmak üzere, Almanya'nın en uçtaki sınırlarını korumak için 10 bin kişi istiyordu; ayrıca her halükârda bir yedek kıta ve nihayet Almanya'nın tamamının ertesi yıl için vereceği savaş hizmetinin daha kesin bir biçimde belirlenmesini talep ediyordu. Alman soyluları, gerekliliklerinden emin olmalarına rağmen, bu talepleri bile çok buluyorlardı[11]. Papa vekili ise farklı düşünüyordu.

Papa vekili, Almanya'nın tamamının, böyle büyük bir toplantıya katıldıktan sonra, 10 binden fazla insan gönderemeyeceğini duyduklarında düşman-

---

10 Radasbona Konseyi'ndeki hadiselerin ana kaynağı, papa vekili kardinalin maiyetinde bulunan Piskopos Antonio Campano'nun Pavia kardinaline yazdığı ve kardinalin mektup koleksiyonuna dahil edilen mektuplarıdır. *Epist*. 375, s. 718'de ilk toplantılar anlatılmaktadır. Morosini şöyle demiştir: "Almanlar, Türk'le böyle uzun bir savaş sürmüş olan Venediklilere ne olduğunu anlamaya başladılar: Almanlar, her bir kişinin yaşamını ve yakınlarının özgürlüğünü savunma zorunda olduğunu düşünüyorlar".

11 Cardinal Papiensis, *Epist*. 375, s. 720: "Bütün Caesar'lara [soylulara?] büyük bir talep olarak gözüktü, büyük olmaktan çok gerekliydi de".

larının buna güleceğini açıkça söyledi; bu şekilde Türklerin tehdidi altında bulunan sınır boylarının cesaretini ve umutlarını tamamen yok ediyorlardı. Kayser bunun yerine, Alman soyluları tarafından sağlanacak savaş hizmetlerini hemen ve herşeyden önce açıklığa kavuşturmalı; gönderilecek birliklerin sayısını belirlemeli; genel bir seferberlik çağrısında bulunmalı ve daha sonra asıl kuvvetler sürekli hazırlık hâlinde bekletilirken, sınırlara gönderilecek 10 bin kişiyi bunların arasından seçmeli idi ki, tüm bunlar daha sonra yapılacak bir toplantıya ertelenebilirdi; böylece düşmanın içine en azından biraz korku salabilirler ve sıkıntı içindekilerin umutlarını yeniden canlandırabilirlerdi.

Ancak bu gibi nutuklarla o dönemlerde bir şey başarmak mümkün değildi. Kayser, sürekli olarak Radasbona'yı meseleyi genel bir savaşa kadar götürmeden terketmeyeceğini şahsen tekrarlamasına ve papa vekilinin bu yüzden cesaretini kaybetmemesini söylemesine rağmen, papa vekili sağır kulaklara vaaz veriyordu. Bilhassa bu İtalyanlar, herkesin iyiliğini değil daima yalnızca kendi menfaatini düşünen şüpheli, değişken ve sinsi bir karakter olarak kabul edilen kaysere güvenmiyorlardı[12].

Neticede papa vekili meseleyi daha iyiye götürmek için elinden geleni yapmasına rağmen, sonunda yine de kayserin önerilerini kabul ettiler ve Mainz elektörünün başkanlığında ayrıntıları belirleyecek bir komisyon tayin edildi. Hâlbuki kayser birkaç gün sonra önceden talep edilen 10 bin kişiden 6 binini tekrar geri çektiğinde papa vekilinin hayreti ve hoşnutsuzluğu büyüktü. Bu kadar birliğe ne gerek vardı ki, 4 bin kişi de yeterli idi, diye açıklamada bulundu kayser. Buna duyulan hoşnutsuzluk, toplanan Alman soyluları arasında bile yakınmalarla kendini belli etti[13].

---

12 Campanus'un Cardinal Papiensis'e mektubu, *Epist.* 375, s. 720: "Bizde bir kuşku uyandırdı, onun (Kayser) umut bağladığımız bu seferden vazgeçecek gibi olması ve gelecek olayları düşünmemesi, şimdiki tehlikelerle meşgul olmak istemesi, elçiye ne cevap verirse versin düşman olması; konu, genel savaşın ana hedefine sevkedilmeden Radasbona'yı terketmeyecek olması". Daha sonraki mektubunda (*Epist.* 376, s. 721), Campanus kardinale şöyle yazmaktadır: "Seninle Alman gidişi hakkında konuştuğum günü hatırlıyorum, senin, kayserin zihnine ilişkin olarak hiçbir umudun olmadığını, onun şüpheli ve gizli düşünceli insan olduğunu, ortak selâmet için hiçbir şey yapmadan herşeyi kendi yararına çevirdiğini söylemiş olduğunu hatırlıyorum".

13 Campanus, *Epist.* 386, s. 726: "Bu arada kayser, görüldüğü gibi, hüküm daha kötü anlamda değiştiğinden, şimdiki ihtiyaca göre hesapladığı on binden altı bini çıkardı, dört binin yeterli olacağını söyledi. Her yerde büyük homurtular yükseldi".

Tabii ki bu şekilde herhangi bir ilerleme mümkün değildi. Bunun dışında yıllık her 1000 altınlık gelir karşılığında bir süvari; her 500 altın karşılığında bir piyade ve daha az gelirlerde benzer şartlar altında asker gönderilmesine karar verildi. Bu uygulamadan çok şey bekleniyordu; böylece kolayca 200 bin asker toplayabileceklerdi. Bu konuda daha ihtiyatlı olan İtalyanlar ise şimdilik 80 bin kişi bile toplasalar bundan memnun olacaklarını söylediler[14].

Bundan sonra birarada kaldıkları birkaç gün Alman soylularının kendi aralarındaki kavgaları ile harcandı. Bavyeralılar o dönemlerdeki kardeş kavgasını; Speyer piskoposu Köln elektörü ile anlaşmazlığını; Saksonyalılar Bohemya ile anlaşmazlıklarını, vs. gündeme getirdiler. Campanus'a göre, kalan zamanlarda meseleden bıkıp, bundan sonra yapılacakları görüşmeyi Nürnberg'de düzenlenecek başka bir toplantıya ertelemeye karar verene kadar vakitlerini uyuyarak geçirdiler[15].

Herkesin çok şey beklediği bu Konsey, bilhassa güneyden her gün yeni felaket haberlerinin geldiği bir dönemde böylesine zavallı bir şekilde sona erdi. Aynı yaz içinde bilhassa Karinya'nın ve Karinyola'nın maruz kaldığı Osmanlı akınlarının yarattığı yıkımlarla sefaletlere dair buradan ve Macaristan'dan gelen mektuplarda anlatılanlar korkunçtu. Osmanlılar tam da bu dönemde Tuna ve Sava nehirleri boyunca inşa ettikleri yeni istihkâmlarla kuzeye yönelik daha büyük ve küçük teşebbüsler için daha güçlü üsler elde etmek istiyorlarmış gibi göründüklerinden, tehlike de o nispette büyüyordu. Söz konusu mektuplarda mesela Macaristan'ın 100 yıldır savaşı tek başına yürüttüğü söyleniyordu; insanları ve gücü artık neredeyse tamamen tükenmişti; dışarıdan yardım olmadan artık bu güçlü düşmanın karşısına çıkabilecek durumda değildi[16].

Osmanlıların kurdukları söz konusu istihkâmlarından en önemlisi Belgrad'ın birkaç mil yukarısında Sava Nehri kenarına inşa ettikleri Böğürdelen (Sabac) Kalesi idi. Yeri çok akıllıca seçilmişti, zira buradan hem Macaristan'a, hem de Almanya'ya yapılacak akınlar oldukça kolaydı. İnşaat ayrıca 20 bin kişinin koruması altında öylesine hızlı bir şekilde ilerledi ki, aynı dönemlerde ülkesinin

14 *Aynı eser*, *Epist*. 386, s. 726: "Eğer tırnağa kadar tahsil etmek gerekiyorsa yaklaşık 200 bin kişi toplanabileceğini söyleyenler var. Biz 80 binden azına da razıyız".

15 *Aynı eser*, *Epist*. 387, s. 727: "O zamandan sonra çok iyi uyudum". Campanus, Almanlar hakkında genel olarak kötü bir intibaya sahip değildi. Bilhassa dillerinin güzel, asil ve kulağa hoş geldiğini düşünüyordu. Başka bir yerde (*Epist*. 397, s. 735) şöyle demektedir: "Bu soy, büyük bir şeye sahip, konuştuklarında duyulan ses".

16 *Aynı eser*, *Epist*. 376, s. 721.

kuzey sınırında Bohemya anlaşmazlıklarıyla meşgul olan Kral Matyas daha inşaatını engellemeye fırsat bulamadan neredeyse tamamlanmıştı bile. Gerçi ordu hemen güneyde Sava Nehri'ne doğru gönderildi, fakat Osmanlılara yapılan çaresiz bir saldırı, bilhassa suları çok yükselmiş nehri geçemedikleri ve düşman karşı kıyıda arkasında hiç rahatsız edilmeden çalışabildiği yüksek bir toprak set çektiği için başarısız oldu[17].

Bu kale bitirilir bitirilmez Bosna Sancakbeyi İshak Paşa komutasında 15 bin kişilik bir kuvvet batıya yöneldi ve Hırvatistan'ı geçip Karinya ile Karinyola'ya akın ederek savunmasız toprakları Laybach (Laibach/Ljubljana) surlarının altına kadar her zamanki barbar öfkesiyle çöle çevirdi ve bir kez daha binlerce insanı alıp götürdü[18].

Benzer plansız akınlar her yıl yenileniyor ve gittikçe genişliyordu. Ne var ki onların felaket getiren yollarını adım adım izlemek ve her yıl Osmanlı'nın yok etme hırsına ve Hristiyanların zayıflığıyla ilgisizliğine kurban giden binlerce talihsizi saymak sadece üzücü olurdu. Bizzat yaşayarak edindikleri intibalar arasında hadiseleri belki de olduğundan daha karanlık çizen ve gerçeği biraz da abartan çağdaşların raporları, Almanya'nın o dönemlerdeki en güzel ve en verimli ülkelerine neredeyse yüzyıllar sürecek derin yaralar açan korkunç sahnelerle doludur.

Ertesi yıl olan 1472'de akınlar aynı yönde tekrar Laybach yakınlarına kadar devam ederken, 1473'de daha kuzeye, Drava Nehri dolaylarına doğru genişledi ve bilhassa Klagenfurt çevresi korkunç bir akına maruz kaldı. Slovenya aynı zamanda Görz dolaylarında akınlara maruz kaldı ve 1474'de akınlar Alman komşu ülkelerinden ziyade bu tarafa yöneldi. Söz konusu yılın hemen başlarında kül yığınlarına çevrilen yerler arasında bilhassa Varadin'in (Wardein/Petervaradin) ismi geçiyordu[19].

O tarihe kadar hiçbir yerde, bilhassa Alman topraklarında ciddi ve kalıcı bir direnişten söz edilmiyordu. Zira Radasbona Meclisi'nde sınırları korumak üzere Almanlar tarafından yapılması vadedilen yardımlardan da artık bahsedilmiyordu. Yalnızca evlerini ve canlarını savunmak zorunda olan bazı şövalyelerle beyler kimi zaman sancaklarıyla çok üstün olan düşmanlarına karşı eşit olmayan bir savaşa girmeye cesaret ediyorlardı. Böylece bilhassa 1475'de

17 Detaylı olarak Katona, T. XV, s. 535'de Bonfinius'ta.

18 *Aynı eser*, s. 537 ve devamında.

19 Detaylı olarak Katona, s. 622-635 ve 725 ve devamında.

Karinyola ve İstirya'ya yapılan bir akında en soylu ailelerden gelen birçok yiğit boşu boşuna hayatlarını kaybettiler.

Allah'tan bu dönemde en azından Kral Matyas Bohemya ile yaptığı savaşın sona ermesi sayesinde silahlarını tekrar Türklere yöneltme fırsatı buldu. Aynı yıl içindeki ilk teşebbüslerinden biri, Sava Nehri'nin diğer kıyısında Osmanlılar tarafından yeni inşa edilen Böğürdelen Kalesi'ni ele geçirmek oldu. Görünen o ki Sultan Mehmed yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı bilhassa bu yerin muhafazasına büyük bir önem veriyordu ve bu yüzden buraya 5 bin kişiden oluşan sürekli bir muhafız kıtası yerleştirmişti. Ne var ki Kral Matyas da bu kale Osmanlıların elinde kaldığı sürece Macaristan'ın huzur bulamayacağının farkında idi.

Böylece Ekim'de Türk savaşının daha şiddetli bir biçimde devam ettirilmesi için Budin'de bir Meclis topladıktan sonra[20] 1475'in kış aylarında 10 bin kişi ile Sava Nehri'ne geldi, nehri geçti ve hemen Böğürdelen'in muhasarasına başladı. Gece vakti yapılan ilk taarruz geri püskürtüldü. Matyas, kılık değiştirip hayatî tehlikeyi göze alarak sade bir balıkçı teknesiyle kaleyi nehir tarafından inceledi, alınabileceğini gördü ve planını yaptı. Yeniden yapılan bir taarruzdan sonra gizli bir yerde birliklerinin bir kısmını saklarken, asıl kuvvetleriyle karşı yönde sahte bir geri çekilme senaryosu hazırladı. Buna kanan muhafız kıtası gevşedi. Ancak gece karanlığı bastırır bastırmaz gizlenen birlikler saldırıya geçtiler ve hiçbir engelle karşılaşmadan surlara tırmandılar. Bunun üzerine kral da diğer birlikleriyle geldi. Taarruz her iki tarafta da yapılıyordu ve kısa bir mücadeleden sonra Macarlar, kuşatmanın otuzuncu gününde kaleyi ele geçirdiler. Muhafız kıtasının büyük bir bölümü yarı uykudayken öldürüldü ve diğerleri esir alındı[21].

Bilhassa burada buldukları cephane stokları çok büyüktü. Matyas bu yüzden başlangıçta düşündüğünün aksine kaleyi yıktırmayıp, surların en kısa zamanda tekrar inşasını sağladı ve Sava Nehri'nden başlayarak kalenin etrafına

---

20 Katona, s. 755 ve devamı.

21 Schwandtner Ss. T. I, s. 290'da Thwrocz, *Chronica Hungarorum*, P. IV, c. 67. Katona, *aynı eser*, s. 780-784'te Bonfinius, Böğürdelen'in Kral Matyas tarafından fethedilmesi ile ilgili yan şartların ayrıntılarını vermektedir. Osmanlıların o dönemlerde Alman sınır ülkelerindeki yıkıcı akınlarını köy köy takip eden Hammer, II, 142, Macaristan kralının bu önemli fethinden sadece dolaylı olarak bahsetmektedir, zira göründüğü kadarıyla Osmanlı kaynaklarında kolayca anlaşılabilir sebeplerden dolayı bu hadise neredeyse hiç anılmamaktadır.

bir hendek kazdırdı ki, kale bu şekilde artık ulaşılması zor bir adacığın üzerinde duruyormuş gibi göründü.

Tüm bunlar yapılırken, asıl kuvvetleriyle Sava ve Tuna nehirlerini takip ederek, bu yönde gördüğü bütün Osmanlı istihkâmlarını ateşle ve kılıcıyla yerle bir etti ve hiçbir engelle karşılaşmadan Semendire önlerine kadar geldi. Hücum araçları ve ağır topları olmadığı için iyi tahkim edilmiş bu yere şimdilik bir saldırıda bulunmaya cesaret edemiyordu; yine de daha sonraki teşebbüsleri için bu kalenin tam karşısına, bir hendekle, üç katlı bir toprak setle ve çok sayıda çalı demetiyle çevrelenen ve burada bırakılan muhafız kıtalarına yeterince koruma sağlayan üç ahşap kale yaptırdı.

Böğürdelen Kalesi'nin fethi bütün Hristiyan âleminde önemli bir hadise olarak kutlandı. Yalnızca Macaristan'da değil, Roma ve Venedik başta olmak üzere, İtalya'nın tamamında bu yüzden bütün kiliselerde şükran duaları emredildi. Venedik ve papa –1471 Ağustos'undan beri, daha iki yıl önce, 1473'de Kral Matyas'a Sultan Mehmed ile Uzun Hasan'a karşı ittifak kurmaya niyetli olduğuna dair dedikodular yüzünden ağır sitemlerde bulunan IV. Sixtus[22]– galip krala şimdi yalnızca özel elçi heyetleri aracılığıyla tebriklerini sunmakla kalmayıp, kendisine 93 bin duka altını yardım gönderdiler ki, kral bu para yardımına tabii ki çok sevindi[23].

Matyas, bu parayı dürüst bir biçimde Tuna boylarındaki savaşı ertesi yıl olan 1476'da var gücüyle devam ettirmek için kullandı. Örneğin o dönemlerde Radasbona yakınlarında 24 gemiden oluşan küçük bir filo inşa ettirmişti ve bu filo, Macaristan'da bulunmadığı için Almanya'dan temin edilen her çeşit taarruz silahları ve özellikle surlara karşı kullanılan arkebüz tüfekleriyle donatılarak, bilhassa Semendire'ye karşı teşebbüslerini desteklemek üzere, Tuna Nehri'nden aşağı doğru yol alacaktı. Kayserden bu gemilerin ve silahların gümrüksüz olarak ülkeden çıkartılmasını rica etmişti; ancak o dönemlerde Matyas'la barış içinde bulunmasına rağmen, bilhassa Napoli Prensesi Beatriks ile yapacağı evlilik sebebiyle kendisine hâlâ şüphe ile yaklaşan III. Frederik, Matyas'a böyle bir destek sağlamakta hiç acele et-

---

22 Bu amaçla krala ve Macaristan papa vekili olarak Ferrara piskoposuna papa tarafından Pavia kardinaline yazdırılan uyarı yazıları, kardinalin mektupları arasında bulunmaktadır (bk. *Epist.* 516- 517, s. 801-804).

23 Bonfinius, *aynı eser*, s. 793'te gönderilen bu parayı şu sözlerle kesin olarak belirtmektedir: "Kral, her ne kadar ünlü zaferden dolayı gururunu artırdıysa da, gerçekte, savaşın bu bağlarından hissettiği hoş duygu daha az değildi".

medi[24]. Aksine Alman eşkiya şövalyelerinin Macaristan'ın kuzey sınır eyaletlerine sürekli akın düzenleyerek bölgeyi rahatsız etmelerine göz yumdu ki, Matyas tabii ki bu hususta defalarca şikâyette bulundu. Bu yüzden gemiler tersaneden çok geç çıktılar ve böylece aynı yıl içinde Semendire'de çok büyük hizmetlerde bulunamadılar.

Osmanlı akıncıları, Böğürdelen'in kaybının ve Macarların Tuna Nehri boylarında yaptıkları tahribatların bir nebze olsun intikamını almak için yaz aylarında Tuna Nehri'ni geçmiş ve yalnızca 4 bin süvariden oluşmalarına rağmen Tımışvar yakınlarına kadar her yeri tahrip etmişlerdi. Tımışvar'da bulunan kuvvetlerin komutanları derhal Belgrad'dan ve Tisa Nehri'nin diğer tarafından savaşabilecek durumdaki bütün birlikleri kendi yanlarına celbettiler ve ganimetleriyle geri dönüş yolunda olan Osmanlıları takip etmeye başladılar. Bonfinius'un Pozazis diye adlandırdığı bir yerde, Semendire'nin yaklaşık 30 bin adım aşağısında, üç günlük bir takipten sonra Osmanlıları yakaladılar. Ağustos'ta bir dağ geçidinde Osmanlıların neredeyse tamamının öldürüldüğü ölümcül bir çatışma meydana geldi. Çoğu çatışma alanında hayatlarını kaybetti; bir kısmı Tuna Nehri'ne doğru kaçarak nehre atıldı; yalnızca küçük bir kısmı kayıklar üzerinde veya yüzerek karşı kıyıya ulaştı. Osmanlıların yanlarında götürdükleri Macar esirlerin hepsi özgür bırakıldı ve zengin ganimetlerin büyük bir kısmı kendilerine verildi. Ganimetler bilhassa seçkin atlardan, kısmen değerli taşlarla bezenmiş silahlardan, altın kaplamalı miğferlerden, vs. oluşuyordu. Beş sancak ve 250 esir günün zafer işaretleri olarak Kral Matyas'a gönderildi[25].

Kral Matyas sözde 5 ay sonra gerçekleşen düğününden ötürü fazlasıyla meşgul olduğundan, belki de yukarıda belirtilen gemiler gelmediğinden, bu zaferden sonra Semendire hususunda herhangi bir teşebbüse girilmedi. Buna yazık oldu, zira Osmanlılar bunu fırsat bilip yıl daha sona

---

24 Tuna filosunun inşası ve kralın bu amaçla kayser ile yaptığı yazışmalar hakkında bilgi için, Katona, XVI, s. 16-20. Cardinal Papiensis de mektuplarından birinde kayserin krala karşı hoşnutsuzluğuna alaycı bir şekilde değinmektedir: "Biliyorum, en sonunda ne için yıllık uygulama Macar katkısından kesip ayıracak: Uzun bir süre sonra dağlar doğurdu, Kral Matyas'ın gülen faresi doğdu; o, ne zincirlerini kemirebilecek ne de içinde bulunduğumuz karışıklığın beklentisini tatmin edebilecektir. Hükümdarlar Macarların düğününden acı duymayacak da, söyler misin, neden acı duyacaklar?", *Epist.* 656, s. 886.

25 Katona, XVI, s. 20-25'te Bonfinius.

ermeden kral tarafından inşa edilmiş üç ahşap kuleye saldırarak onları yerle bir ettiler.

Böğürdelen ve Semendire'de elde edilen zaferlere duyulan sevinç ve kralın düğünü sırasındaki sevinç gösterileri, bu hadiseden ziyade Osmanlıların aynı dönemde yine Karinya, Karinyola ve İstirya'da yaptıkları yağmalara dair haberlerden dolayı karardı. Akınlar bu yıl Salzburg Alplerine ve İtalya sınırlarına kadar yayıldı[26], ancak ertesi yıl olan 1477'de öncekinden de korkunç bir biçimde tekrarlandı. Bu topraklarda, sözde kayser birliklerinin ücretleri ödenmediğinden ve şehirlerde bile muhafız kıtaları bulunmadığından[27], hiçbir yerde direnişe veya savunmaya geçmek düşünülemezdi.

Bu yüzden aynı yılın yaz aylarında bu yok edici akın, Karinya ve Karinyola'dan güneye doğru İsonzo kıyılarına yöneldi; Tagliamento Nehri bölgesinin tamamını kapsayarak, Piave Nehri'ne kadar genişledi, hatta Venedik'i bile tehdit etti[28]. Aynı dönemde Osmanlılara karşı Arnavutluk'ta ve denizlerde de zorlu bir mücadele içinde bulunan Venedik, belki de hiçbir zaman lagünlerin önlerindeki ovalar Venedik'teki kilise kulelerinden rahatlıkla görülebilen ateş yığınlarıyla dolduğunda olduğu kadar kendi varlığı için korkmamıştı[29].

Gerçi Osmanlıların hareketlerini izlemek üzere zamanında gözcüler gönderilmişti ve İsonzo Nehri'ne kadar birkaç birlik sevkedilmişti, fakat bunlar fırtınanın harekete geçirdiği dalgalar misali oraya buraya savurarak herşeyi yakıp yıkan bu barbar akınına dayanamayacak kadar zayıftılar. Nehrin diğer kıyısından hücum etmekte olduklarını gören Venedikli muhafız kıtaları, bu taraftaki tabyalarda hemen geri çekildiler. Bu yüzden ilk yıkıcı hücum Yukarı İsonzo üzerinden hiçbir engelle karşılaşmadan gerçekleşti ve Udine yakınlarına kadar ulaştı. Saldırı, Sabellico'nun Türk akınının yarattığı dehşetten

---

26 Katona, *aynı eser*, s. 25'te Dlugosz: "Türk'ün ordusu... piskoposluğun büyük üzüntüsüyle Salzburg ve Bamberg'e doğru ilerledi ve İtalya'nın dağlarına kadar dolaşıp durdu".

27 Dlugosz, *aynı yer*'de söz konusu üç ülke hakkında şöyle demektedir: "Muhafız kıtaları, onlara toplanan ücret ödenmediğinden dağılıp".

28 Osmanlıların bu akınlarını Venedikli tarihçi Sabellico kendi yazısıyla tanık olarak tarif etmiştir: Loniceri, *Chronicorum Turcicorum*, T. II, s. 105-112'de M. Ant. Coccii Sabellici, *de pugna inter Venetos et Turcas ad Sontium amnem commissa liber*; karşılaştırma için, aynı yazardan *Hist. rer. Venet.*, s. 792-798.

29 Daru, II, 477'de Sandi, *Storia civile di Venezia*: "Venedik'e kadar kiliselerin kulelerinden alevler görülüyordu".

ötürü halkın içine düştüğü korkuyu dile getirecek kelimeleri bulmakta zorlandığı şehrin 3 bin adım ötesinde durdu, fakat akıncılar kısa bir süre bekledikten sonra, anlaşıldığı kadarıyla bir tuzaktan şüphelendikleri için, aynı hızla geri çekildiler[30].

Bunun üzerine Aşağı İsonzo kıyılarında Görz'den Aquileia bataklıklarına kadar, her iki ucu Gradiska ve Fogliano'da kurulacak karargâhlarla korunacak yüksek bir istihkâm yapıldı. Görz'de kurulan ve daha sonraları da uzun bir süre izleri görülebilen bir köprü, Türklere karşı kurulan bu istihkâmı tamamlıyordu. Bununla şimdilik yeterince tedbir alındığını düşünüyorlardı; yaklaşık 3 bin süvari ve az sayıda piyadeden oluşan oldukça zayıf bir muhafız kıtası düşmanı korkutmak için yeterli olacaktı.

Oysa istihkâm henüz tamamlanmıştı ki adı birçok kez geçen [Turahanoğlu] Ömer Bey'in emrinde çok daha kalabalık bir Osmanlı birliği buraya karargâh kurdu. Görz'deki köprübaşı daha ilk hücumda ele geçirildi, tabyaların etrafından dolaşıldı, birkaç yerden geçildi ve Ömer Bey'in de ağır bir yara aldığı ölümcül bir çatışmada[31] Venedikli muhafız kıtasının neredeyse tamamı, yürekli komutanları Girolamo Novello ve oğlu da dahil olmak üzere öldürüldü. Bundan sonra kim direnebilirdi ki? Herkes, şehirlerde bile sanki yaklaşmakta olan bir felaketten kaçar gibi, kaçmaya başladı; 100 köy birden ateşe verildi ve akşam saatlerinde İsonzo ve Tagliamento nehirleri arasındaki ova, Udine'de bulunan bir kaleden bakıldığında, korkunç ve olağandışı bir sahneye –Sabellico kendi gözleriyle görmüştü– devasa bir ateş denizine benziyordu[32]. Bu akınlar, nihayet bu yıl için kendi yatağına çekilip, sınırı geçip geri dönene ve herşeyi, insanları, hayvanları ve taşınabilir mallardan oluşan muazzam bir ganimeti de yanında götürerek geri dönene kadar iki kez daha bu şekilde gidip geldi.

30 Sabellico, *aynı eser*, s. 107: "Güçlükle alınan kentin başka görüntüsü olabildi. Çok kişi, büyük bir telaş içinde, o gün tüm vatanın çok ünlü kentinin kolaylıkla alınabileceğine inandı, eğer düşmanlar kapılara kadar at koştursaydılar".

31 *Aynı eser*, s. 110: "Ne de zafer düşman için bir takviye oldu, bizzat komutan Morbachus [Ömer Bey], çok sayıda karanlık kıyımlar sırasında ağır şekilde yaralandı".

32 Sabellico, s. 111: "Daha sıkıntılı ve dehşet verici karanlık basarken ve gecenin tüm geri kalan bölümü boyunca İsonzo Irmağı'ndan Tagliamento'ya kadar yayılmış olan alevlerin bir ucu fark ediliyordu, ortada ateşin sarmadığı bir yer görülmeyecek şekilde. Yanan villalar –sayıları yaklaşık yüzdü– öyle yoğun bir görünüş sunuyordu ki, ölümlüler tarafından bu kadar dehşet verici bir yangının hiçbir zaman görülmediğini söylemeye cesaret edebilirim. Sadece, Phaeton'la ilgili sahte canavarlar kurgulayan şairlerin masallarında, belki, inanılabileceğini düşünürüz".

Görüldüğü kadarıyla Venedik'in ancak bundan sonra aklı başına geldi. İşlerin bu kadar ilerlemesine izin verildiğine, böyle bir utanca göz göre göre seyirci kalındığına dair sesler yükselmeye başladı. Toplayabildikleri kadar birlikleri acilen barbarların arkasından gönderdiler. Ne var ki Osmanlılar Karinya'ya kadar ulaşmışlardı bile ve onları oraya kadar takip etmek mümkün değildi. Dolayısıyla kendilerini yine öyle güvencede hissediyorlardı ki, uzun bir süre İsonzo Nehri kenarında tahrip edilen sınırların tekrar kurulup kurulmayacağı hakkında tartışmalar yapıldı. Nihayet en azından Gradiska'da tahkim edilmiş karargâhı tekrar savunma durumuna geçirmeye ve buraya 600 kişilik bir süvari birliği bırakmaya karar verildi; Milano düşesi buna aynı sayıda küçük bir yardımcı kıta da ekledi[33].

Bununla neler yapılacağı ertesi yıl olan 1478'de ortaya çıktı. Zira sonbahar mevsiminin son dönemlerinde, daha önce Karinya, Karinyola, İstirya ve Friuli'ye akın eden Bosna Sancakbeyi [Mihaloğlu] İskender Bey'in komutası altındaki bir Osmanlı ordusu İsonzo Nehri kıyılarına geldiğinde –30 bin kişi kadar oldukları söyleniyordu– karşısına çıkmaya cesaret edemediler. Tahkim edilmiş karargâhta kalarak birkaç gün boyunca toprakları yağmalamasına izin verdiler ve bir süreliğine en zor ulaşılan dağ ovalarında dolaşarak Drava Nehri'ne kadar önceki yıllarda ellenmemiş veya tekrar kendisine gelmiş her yeri bir çöle çevirdiği Karinyola ve Karinya yönünde gidişini sâkince seyrettiler[34].

Bu yönden şimdilik Venedik'i ve İtalya'nın tamamını korkuya ve dehşete sürükleyen son Osmanlı akını idi bu. Zira kısa bir müddet sonra, 1479 başlarında, aşağıda daha detaylı olarak ele alacağımız Venedik barışı, sıkıntı içindeki Batı'yı biraz rahatlattı. Yalnızca Osmanlıların buraya getirdikleri ve bilhassa Venedik'te birçok can alan veba ve tahrip olmuş topraklar, geçmişte yaşanan acıların elim işaretleri olarak kaldılar.

Tabii ki Türk tehdidini komşu ülkelerden çekmek için hiçbir şey yapmamış ve bilhassa Venedik'i kendi kaderine terketmiş olması Kral Matyas'ı töhmet altında bırakıyordu. Aynı dönemlerde kayser ile tekrar savaş hâlinde olmasının, dolayısıyla kaysere ait toprakları korumanın işine gelmemesinin

33 Sabellico, *Hist. rer. Venet.*, s. 797. Marino Sanuto, s. 1206: "Milano'dan Düşes Buona, Friuli'deki Türklere karşı ordugâhımıza 600 at gönderdi". Ferrara dükü de masraflarını bizzat karşıladığı 100 kişilik bir birlik gönderdi.

34 Sabellico, *Pugna cet.*, 111. Burada Osmanlı akıncılarının atlarıyla en dik yamaçlara çıkmakla gösterdikleri yüreklilige dair en mucizevî ve en inanılmaz şeyler anlatılmaktadır.

haricinde, papa ve Venedik'le de oldukça gergin anlar yaşıyordu. Zira her ikisi de kayser ile anlaşmazlıklarını bahane ederek, yıllık 100 bin duka altını tutarındaki yardımlarını kesmişlerdi. Kral, bu amaçla papaya başvurduğunda ise papalık hazinesinin Hristiyanlığın iyiliği için o güne kadar yaptıklarından dolayı boş olduğu söyleniyordu[35].

Dahası Kral Matyas kendi topraklarını korumakla zaten fazlasıyla meşguldü. Bilhassa Boğdan'daki durumlar son zamanlarda dikkatini ve askerî kuvvetlerini defalarca burada yoğunlaştırmaya zorlamıştı. En azından Boğdan'ı elinde mevcut imkânlarla iyi bir şekilde korumaya çalışıyordu. Mesela 1477'de Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın bütün banları Türk savaşı ile ilgili herşeyin konuşulacağı ortak bir toplantıya çağrılırken[36], 1478'de Budin'de toplanan Meclis'te sadece daha önce adı geçen Türk vergisi beş yıllığına daha onaylanmakla kalmayıp, Türklere karşı bilfiil askerlik hizmeti de bir kez daha kesin bir biçimde hatırlatıldı; para karşılığında bile bu askerlik hizmetinden kurtulmak mümkün değildi[37].

Macarların Boğdan'da Osmanlılarla çok kanlı geçmesine rağmen başarıyla sürdürülen ilk çatışmaları 1475'de idi. Sebebi, o güne kadar birkaç önemsiz akın dışında Osmanlıların henüz uzanmadıkları ülkenin kendisine özgü durumundan kaynaklanıyordu. O dönemlerin Boğdan Voyvodası Petru Aron, Sultan Mehmed'in hükümdarlığını Sırbistan ve Eflak üzerinde genişletmeye başladığı dönemlerde, 1456'da gönüllü olarak 2 bin duka altını tutarında haraç teklif ederek güçlü komşusunun teveccühünü kazanmasını bilmişti. "Büyük" lakabını alan müteşebbis ve komşu ülkelerle başka çatışmalar içine giren halefi Stefan [cel Mare] (1458-1504) da aynı şekilde işbirliğine girdiği ve boyun eğdiği sürece bu teveccühe nail oldu[38].

---

35 Katona, XVI, s. 171'de Bonfinius: "Bu andan itibaren Kral Matyas'a Roma papası ve Venedik Senatosu tarafından düzenlenen, kesinlikle yılda yüz bin altına ulaşan ücretler iptal edilmiştir. Bu, Hristiyan cumhuriyeti hükümdarı Kral Matyas'a karşı yardım ediyor gözükmesinler diye yapıldı". IV. Sixtus'un bu dönemde Kral Matyas'a gönderdiği bir yazıda örneğin şöyle denmektedir: "Kamu selâmeti için çabalarken kendi araçlarımızdan tümüyle yoksun kaldık", *aynı eser*, s. 78. Dahası kralın Türkleri kayserin ülkesine gönderdiğini iddia edecek kadar ileri gidiyorlardı: "Türklerin tahribatının Macar Kralı Matyas'a tâbiyetle ileri atılması", diyor Dlugosz, *aynı eser*, s. 25'te.

36 Katona, s. 75: "Öte yandan, Türklere karşı çıkmayı kararlaştırmak ve düzenlemek amacıyla genel bir toplantı yapmaları için bizzat banus'ları (?) hoş görür".

37 1478 tarihli konseyin kapanış konuşması, madde I, II, III, *aynı eser*, s. 141-143.

38 Engel, *Allg. Weltgeschichte* eserinde *Geschichte der Moldau*, bölüm 49, 4, Kısım 2, s. 131.

Oysa zorla ülkenin yönetimini ele geçiren gururlu ve muhteris bir hükümdar olan Stefan, rahatsız edici Osmanlı boyunduruğunu artık taşımak istemiyor ve kendini Sultan Mehmed'in karşısına cüretkâr bir şekilde çıkacak kadar güçlü hissediyordu. Haracı ödemeyi reddetti ve sultanın eşiğine bizzat gelmesi yönündeki emrine riayet etmeyeceğini açıkladı. Sultan Mehmed'in böyle bir başkaldırıya göz yumması mümkün olmadığından, Stefan'ı bunun için silahların zoruyla cezalandırmak istedi.

1474'de daha kış ortalarında bu yüzden 120 bin kişi olduğu söylenen bir orduyu Boğdan'a gönderdi. Stefan'ın buna karşılık yalnızca 40 bin askeri vardı ve aralarında 5 bin Sek (Szek) Macar yardımcı kıtası ile 2 bin piyade Leh de yardımcı birlik olarak bulunuyordu. Buna karşılık ülkesinin kendisine özgü arazi oluşumları hakkında bilgi sahibi olması, arazinin becerikli ve başarılı bir şekilde kullanılması ve mevsimden dolayı avantajlı bir durumda idi. Zira üstün düşmanının karşısına açık ve düz arazide eşit olmayan bir muharebede çıkacağına, düşmanını, bilhassa kalabalık sayıda Osmanlı sipahilerinin kullanılamadığı ve Stefan Osmanlıların geçeceği bölgeleri önceden bir çöle dönüştürdüğü için gerekli ihtiyaç maddelerinin karşılanamamasından ötürü çok geçmeden sıkıntıya düştüğü yoğun ve ulaşımı zor meşe ormanlarına çekmeyi bilmişti[39].

Nedendir bilinmez, Osmanlı komutanları, Stefan'la her tarafı çepeçevre ormanlık bir alanda, soğuk bir kış günü olan 17 Ocak 1475'de, küçük Racova (Racovitza) Gölü ve Birlad (Berlatu/Berlad) Nehri yakınlarında muharebeye giriştiler. Çarpışma sıcak ve kanlı geçti, zafer uzun bir süre iki taraf arasında gidip geldi, ama sonunda bilhassa öncü birlikleri oluşturan ve hepsi savaşarak muharebe alanında kalan Seklerin yiğitliğinden ve en önemli anda bizzat düşman saflarına atılarak geri çekilmelerine sebep olan Voyvoda Stefan'ın kararlılığından dolayı Osmanlılar aleyhine döndü. Aralarından yalnızca çok azı kaçarak kurtuldu ve kaçarken bile Tuna Nehri kıyılarında kendilerine pusu kurarak bekleyen Eflaklar tarafından ya öldürüldüler ya da nehrin dalgalarına sürüldüler. Muharebe alanı tam bir ceset tarlasına dönmüştü. Zaten her yerde kol gezen vebaya ölenlerin çürüme kokularından dolayı daha fazla mahal vermemek için, Stefan cesetleri toplattı ve hemen yaktırdı. Bu

39 Boğdan seferinin bilhassa Macaristan'a ve Kral Matyas'a karşı tarafsız olmasa da ana kaynağı olan Leh asıllı tarihçi Dlugosz, bu hadiseyi şu ilave ile vurgulamaktadır: "Zafere ilişkin olarak, onun için en önemli olay oldu" (Katona, XV, s. 767).

zaferin kalıcı hâtırası olarak burada daha uzun bir süre yığınlar hâlinde Türk kemikleri görüldü[40].

Değerli ganimetler muzaffer ordu arasında paylaştırıldı. Esir düşen dört Osmanlı komutanı, bir dizi köle ve 36 Türk sancağı Lehistan Kralı Kazimir'e verildi. Kral Matyas ile Papa IV. Sixtus'a da hediyeler gönderildi ve ikisinden de yardım istendi. Boğdan ve Besarabya sınırında daha önce Osmanlıların işgali altında bulunan tüm tahkim edilmiş yerler, muhafız kıtaları tarafından terkedilmiş bir vaziyette, herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan tekrar Voyvoda Stefan'ın hâkimiyeti altında girdi.

Minnettarlığının bir ifadesi olarak dört gün boyunca oruç tutan Stefan, ülkenin her yerinde böyle bir zaferin insan eseri değil, yüce Tanrı'nın bir eseri olduğunu ilan ettirdi[41]. Bu zafer için her yerde şükran duaları yapan Hristiyan âleminde de bu böyle yankılanıyordu. Keşke bu zaferi gözönüne alarak, Osmanlı gücünün, hele ki birleştirilmiş güçlerle karşısına çıkmaya karar vermiş olsalar, aşılmaz olmadığını bir anlayabilselerdi!

Tabii ki Sultan Mehmed'in ilk dönem Osmanlı savaş tarihinde eşi benzeri görülmemiş böyle bir mağlubiyetin, yalnızca zaferlere alışık gururunun bu şekilde küçük düşürülüşünün intikamını almaması mümkün değildi. Stefan'ın, muzaffer silahlarını hemen denize doğru ilerletmesinden ve Tuna Nehri ağzındaki Kili'yi de ele geçirmesinden dolayı öfkesi daha da arttı. Oysa göründüğü kadarıyla Stefan ikinci bir Osmanlı hücumundan korkuyordu ve bu yüzden her yönde yardım ararken, bilhassa Lehistan Kralı Kazimir'in arabuluculuğuyla öncelikle Sultan Mehmed'le anlaşmazlığını çözmeye çalıştı. Ancak bu yöndeki tüm çabaları boşuna idi. Sultan Mehmed, voyvodanın bütün önerilerini geri çevirdi ya da galip olarak kabul edemeyeceği şartlar ileri sürdü: Bugüne kadar ödenmesi reddedilen haracın ödenmesi, esirlerin iadesi ve Kili'nin geri verilmesi.

1476'nın ilkbahar aylarında bir yıl önce yaşanan utancın intikamını alacak Osmanlı ordusu, savaşa hazır bir vaziyette Sofya önlerinde idi. Barışçıl bir uzlaşmanın sağlanmasını temin etmeye çalışan bir Leh arabulucu, hızlı bir yürüyüşten sonra, 22 Mayıs'ta Varna'ya geldi. Bu amaçla kurulan beş köprü

40 Dlugosz, *aynı eser*, s. 767: "Ölülerin bedenlerini yaktı; yine de onların kemikleri yığınlar hâlinde duruyor, böyle ünlü bir zafere uzun süre tanıklık edecek şekilde".

41 Dlugosz, *aynı yer*, "Tüm toprağı boyunca buyruk çıkardı, o zaferi hiç kimse, Tanrı dışında, kendisine mal etmesin diye".

üzerinden geçerek, hiçbir engelle karşılaşmadan Tuna Nehri'ni geçti. Kısa bir süre önce bir Tatar kafilesini başarılı bir şekilde Özü (Dinyeper) Nehri'nin ötesine püskürtmeyi başaran Stefan, bu yıl da geçen yıl kendini başarıya götüren taktiği uyguladı: Ülke topraklarını, büyük bir ordunun sürekli olarak kalmasını imkânsız hâle getirecek şekilde yağmaladı ve düşmanın Tuna Nehri'ni geçmesini başarısız bir şekilde engellemeye çalıştıktan sonra, tekrar meşe ormanlarına geri döndü.

Burada sürekli hücumlarla Osmanlılara önemli darbeler vurdu, ama sonunda her tarafı sarılmış bir vaziyette 26 Temmuz'da Ağaçdeniz (Razboieni) Ovası'nda, yeni Akdere'de (Valea Alba), çaresiz bir mücadeleden sonra düşmanının üstünlüğü karşısında geri çekildiği bir muharebeyi kabul etmek zorunda kaldı. Taarruzu şahsen yöneten Sultan Mehmed, bu yararsız zaferi, muharebe alanında can verdikleri söylenen 30 bin kişinin kaybıyla ödemek zorunda kalırken –ki bu muhtemelen abartılmış bir ifadedir– Stefan yalnızca 200 ölü vererek kaçtı[42].

Sultan Mehmed, burada iki büyük düşmanla daha, açlıkla ve vebayla savaşmak zorunda kaldığından, bu verimsiz ülkede daha fazla oyalanmaya ve fetihlerini bu yönde genişletmeye cesaret edemeyeceğinden bu zaferin bir yararı olmadı. Karadeniz'den Tuna Nehri üzerinden buraya sevkedilen erzaklar ve savaş araç gereçleri getiren bir nakil filosu bile bir fırtına sırasında öylesine zarar gördü ki, gemilerden ancak biri Tuna Nehri ağzına gelebildi ve diğerleri neredeyse tamamen yok oldu[43]. Sultan Mehmed bu yüzden yolda herşeyi tahrip ederek Boğdan'dan mümkün olduğunca çabuk ayrıldı; Suçava (Suceava/Soçi) ile Hotin kalelerine boşuna ve önemli kayıplar vererek saldırdı ve Podolya'nın bir kısmını geçerek tekrar başkentine döndü.

Böyle bir geri çekilme tabii ki her yerde ve haklı olarak Hristiyanların zaferi olarak kutlandı. Kral Matyas'ın, Boğdan'da cereyan eden bu son mücadeleye doğrudan katılmamış olsa da, aynı zamanda Semendire'deki teşebbüslerinden dolayı Osmanlıların geri çekilmesini hızlandırma konusunda bir payı olduğuna inanıyorlardı. Bu hususta kralı bir kez daha tebrik eden ve o dönem-

42 Katona, XVI, s. 6 ve 8-10'da aynı yazar. Karşılaştırma için, Engel, *Geschichte der Moldau*, s. 141 ve devamı.

43 Dlugosz, *aynı eser*, s. 10: "Bu arada salgın ve açlık olan iki katlanılamaz kötülük Türk ordusunu sardı, her gün iki kat bela birçok Türk'ü alıp götürüyordu...Fethetmek üzere çeşitli kale ve kentlere askerî yardım ve savaş makinesi taşıyan Türk'ün donanması, Tanrı'nın öngörüsü ve lütfuyla, denizin dalgaları ve fırtınalarla yok edildi".

zaferin kalıcı hâtırası olarak burada daha uzun bir süre yığınlar hâlinde Türk kemikleri görüldü[40].

Değerli ganimetler muzaffer ordu arasında paylaştırıldı. Esir düşen dört Osmanlı komutanı, bir dizi köle ve 36 Türk sancağı Lehistan Kralı Kazimir'e verildi. Kral Matyas ile Papa IV. Sixtus'a da hediyeler gönderildi ve ikisinden de yardım istendi. Boğdan ve Besarabya sınırında daha önce Osmanlıların işgali altında bulunan tüm tahkim edilmiş yerler, muhafız kıtaları tarafından terkedilmiş bir vaziyette, herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan tekrar Voyvoda Stefan'ın hâkimiyeti altında girdi.

Minnettarlığının bir ifadesi olarak dört gün boyunca oruç tutan Stefan, ülkenin her yerinde böyle bir zaferin insan eseri değil, yüce Tanrı'nın bir eseri olduğunu ilan ettirdi[41]. Bu zafer için her yerde şükran duaları yapan Hristiyan âleminde de bu böyle yankılanıyordu. Keşke bu zaferi gözönüne alarak, Osmanlı gücünün, hele ki birleştirilmiş güçlerle karşısına çıkmaya karar vermiş olsalar, aşılmaz olmadığını bir anlayabilselerdi!

Tabii ki Sultan Mehmed'in ilk dönem Osmanlı savaş tarihinde eşi benzeri görülmemiş böyle bir mağlubiyetin, yalnızca zaferlere alışık gururunun bu şekilde küçük düşürülüşünün intikamını almaması mümkün değildi. Stefan'ın, muzaffer silahlarını hemen denize doğru ilerletmesinden ve Tuna Nehri ağzındaki Kili'yi de ele geçirmesinden dolayı öfkesi daha da arttı. Oysa göründüğü kadarıyla Stefan ikinci bir Osmanlı hücumundan korkuyordu ve bu yüzden her yönde yardım ararken, bilhassa Lehistan Kralı Kazimir'in arabuluculuğuyla öncelikle Sultan Mehmed'le anlaşmazlığını çözmeye çalıştı. Ancak bu yöndeki tüm çabaları boşuna idi. Sultan Mehmed, voyvodanın bütün önerilerini geri çevirdi ya da galip olarak kabul edemeyeceği şartlar ileri sürdü: Bugüne kadar ödenmesi reddedilen haracın ödenmesi, esirlerin iadesi ve Kili'nin geri verilmesi.

1476'nın ilkbahar aylarında bir yıl önce yaşanan utancın intikamını alacak Osmanlı ordusu, savaşa hazır bir vaziyette Sofya önlerinde idi. Barışçıl bir uzlaşmanın sağlanmasını temin etmeye çalışan bir Leh arabulucu, hızlı bir yürüyüşten sonra, 22 Mayıs'ta Varna'ya geldi. Bu amaçla kurulan beş köprü

40 Dlugosz, *aynı eser*, s. 767: "Ölülerin bedenlerini yaktı; yine de onların kemikleri yığınlar hâlinde duruyor, böyle ünlü bir zafere uzun süre tanıklık edecek şekilde".

41 Dlugosz*, aynı yer*, "Tüm toprağı boyunca buyruk çıkardı, o zaferi hiç kimse, Tanrı dışında, kendisine mal etmesin diye".

üzerinden geçerek, hiçbir engelle karşılaşmadan Tuna Nehri'ni geçti. Kısa bir süre önce bir Tatar kafilesini başarılı bir şekilde Özü (Dinyeper) Nehri'nin ötesine püskürtmeyi başaran Stefan, bu yıl da geçen yıl kendini başarıya götüren taktiği uyguladı: Ülke topraklarını, büyük bir ordunun sürekli olarak kalmasını imkânsız hâle getirecek şekilde yağmaladı ve düşmanın Tuna Nehri'ni geçmesini başarısız bir şekilde engellemeye çalıştıktan sonra, tekrar meşe ormanlarına geri döndü.

Burada sürekli hücumlarla Osmanlılara önemli darbeler vurdu, ama sonunda her tarafı sarılmış bir vaziyette 26 Temmuz'da Ağaçdeniz (Razboieni) Ovası'nda, yeni Akdere'de (Valea Alba), çaresiz bir mücadeleden sonra düşmanının üstünlüğü karşısında geri çekildiği bir muharebeyi kabul etmek zorunda kaldı. Taarruzu şahsen yöneten Sultan Mehmed, bu yararsız zaferi, muharebe alanında can verdikleri söylenen 30 bin kişinin kaybıyla ödemek zorunda kalırken –ki bu muhtemelen abartılmış bir ifadedir– Stefan yalnızca 200 ölü vererek kaçtı[42].

Sultan Mehmed, burada iki büyük düşmanla daha, açlıkla ve vebayla savaşmak zorunda kaldığından, bu verimsiz ülkede daha fazla oyalanmaya ve fetihlerini bu yönde genişletmeye cesaret edemeyeceğinden bu zaferin bir yararı olmadı. Karadeniz'den Tuna Nehri üzerinden buraya sevkedilen erzaklar ve savaş araç gereçleri getiren bir nakil filosu bile bir fırtına sırasında öylesine zarar gördü ki, gemilerden ancak biri Tuna Nehri ağzına gelebildi ve diğerleri neredeyse tamamen yok oldu[43]. Sultan Mehmed bu yüzden yolda herşeyi tahrip ederek Boğdan'dan mümkün olduğunca çabuk ayrıldı; Suçava (Suceava/Soçi) ile Hotin kalelerine boşuna ve önemli kayıplar vererek saldırdı ve Podolya'nın bir kısmını geçerek tekrar başkentine döndü.

Böyle bir geri çekilme tabii ki her yerde ve haklı olarak Hristiyanların zaferi olarak kutlandı. Kral Matyas'ın, Boğdan'da cereyan eden bu son mücadeleye doğrudan katılmamış olsa da, aynı zamanda Semendire'deki teşebbüslerinden dolayı Osmanlıların geri çekilmesini hızlandırma konusunda bir payı olduğuna inanıyorlardı. Bu hususta kralı bir kez daha tebrik eden ve o dönem-

42 Katona, XVI, s. 6 ve 8-10'da aynı yazar. Karşılaştırma için, Engel, *Geschichte der Moldau*, s. 141 ve devamı.

43 Dlugosz, *aynı eser*, s. 10: "Bu arada salgın ve açlık olan iki katlanılamaz kötülük Türk ordusunu sardı, her gün iki kat bela birçok Türk'ü alıp götürüyordu...Fethetmek üzere çeşitli kale ve kentlere askerî yardım ve savaş makinesi taşıyan Türk'ün donanması, Tanrı'nın öngörüsü ve lütfuyla, denizin dalgaları ve fırtınalarla yok edildi".

lerde gerçekten de İtalyan hükümdarların kendisiyle birlikte olağanüstü para yardımı olarak 200 bin duka altını göndermelerini sağlayan papa da meseleyi bu şekilde anladı[44].

Sultan Mehmed'in aynı dönemde Karadeniz'in Avrupa kıyılarındaki teşebbüsleri çok daha talihli ve Osmanlı İmparatorluğu'nun konumu için daha kalıcı sonuçlar verdi. Burada Cenevizlilerin eski ve ünlü kolonisi olan zengin Kefe, Astrahan üzerinden işleyen İran ve Hindistan karayolu ticaretinin bu ana toplanma yeri, bilhassa tam karşısında Anadolu Yarımadası'nda bulunan Amasra kaybedildikten sonra, her an tehdit altında idi[45]. Anakara ile deniz yoluyla sağlanan bütün irtibatı uzun süredir neredeyse tamamen kesildiği ve savunma için gerekli tüm araç gereçlerin temini yalnızca karadan zorlu yollar üzerinden yapılabildiği için de artık tutunması mümkün değildi[46]. Örneğin fethinden kısa bir süre önce, Kefe'de sıkıntı içinde bulunan halka biraz olsun yardım götürebilmek için Ceneviz Cumhuriyeti'nin ücretle hizmetine aldığı cesur bir kondottiere[*] 150 kişi ile Friuli üzerinden, Macaristan'dan, Lehistan'dan ve Tataristan'dan [Kırım] geçerek buraya geldi[47].

Bu kolonin konumu ve ticarî önemi gözönüne alındığında, Sultan Mehmed tabii ki Batı'nın Çanakkale Boğazı'nın ötesindeki ticarî hâkimiyetinin bu son kalıntılarına daha fazla müsamaha gösteremezdi. Ayrıca bir şekilde burada da kendini çok geçmeden kılıç gücüyle hakem hâline getiren işlerine karışmak için mazeretleri de eksik değildi. Zira Kefe'nin yönetimi talihsiz bir şekilde sonunda komşu Tatar hanlarının anlaşmazlıklarına dahil edildiler. Tatar hanlarından biri 1.500 süvariyle Kefe'ye kaçarken, diğeri Sultan Mehmed'e sı-

---

44 Katona, *aynı eser*, s. 11'de papanın ilgili yazısı da verilmektedir.

45 Bu Ceneviz kolonisinin eski tarihi, durumu ve ticarî açıdan önemi hakkında karşılaştırma için, Pardessus, *Tableau de commerce antérieurement à le decouverte de l'Amérique, servant d'introduction à la Collection de Lois maritimes,* Paris 1834, P. III, s. 8 vd.

46 Raynaldi, *Ann. eccles.*, T. X, s. 277.

* Kondettiere: Ücretli askerlerin kumandanı (çn).

47 Sansonvino, *Dell'origine et imperio de' Turchi* cet., s. 130'da Cambrini: "Contestabile diye biri ortaya çıktı, kendisine para verildiği takdirde oraya silahlı yaklaşık 150 adamından oluşan topluluğunu gönderebileceğini söylüyordu, Cenevizliler onlara para verdiler, Friuli boyunca yol aldılar, sonra Macaristan, Polonya (Lehistan) ve günümüzde Tatarların oturduğu İskitlerin ülkesine geldiler, sağ salim Kefe'ye ulaştılar".

ğınarak yardım istedi[48]. İhanet, bu koloninin çöküşünü tamamladı. [Oberto] Squarciafico adında hırslı bir Cenevizli, Osmanlılar şehrin önlerine ordularıyla geldiklerinde kapıların açılmasını talep ederek, şehirdeki nüfûzunu artırmak istedi.

1475'in ilkbahar aylarında Veziriazam Gedik Ahmed Paşa'ya donanma ile denize açılma emri verildi. Donanma, toplam 300 gemiden oluşuyor ve 40 bin kişiden müteşekkil kara birliklerini taşıyordu[49]. Önceleri herkes bu harekâtın Kandiye'ye yönelik olduğuna inanıyordu; ama donanma doğuya yöneldi, Karadeniz'e girdi ve 1 Haziran'da Kefe önlerinde demir attı. Hemen top ateşi başlatıldı ve hiç kesintisiz dört gün dört gece sürdü. Belki daha da uzun sürecekti, ama büyük bir ihtimalle Squarciafico tarafından ayaklandırılan halk, huzursuz olmaya başladı ve şiddetle teslim olmayı talep etti. İçeride isyanın çıkması göze alınamazdı. Teslim oldular ve şehirle birlikte halkın hayatı ve malları galibin merhametine teslim edildi[50].

20 yıldır son umutları bu merhamete sığınmak olan bütün şehirler arasında belki de Kefe kadar umutları korkunç bir şekilde yıkılan, ağır bir akıbete uğrayan başka bir şehir yoktu. Zira göründüğü kadarıyla insanların can ve mal güvenliğinin sağlanacağına dair güvence verilmesine rağmen, Osmanlılar şehre bir kez girdikten sonra bunun lafı bile edilmedi. 40 binin üzerinde şehir sâkini İstanbul'a götürüldü; Ceneviz kolonisinin soylularından oluşan 1.500 genç yeniçeri ocağına yazdırılacaktı. Ancak bunların bir kısmı İstanbul'a götürülürken o dönemlerde Boğdan voyvodasının işgali altında bulunan Kili'ye kaçmayı başardılar ki bu, Sultan Mehmed'in Besarabya sahillerindeki Akkirman'ı zaptederek öcünü aldığı büyük bir kayıptı[51]. Hain Squarciafico İstanbul'da aynı

48 Kefe felaketi hakkında en iyi bilgiler, bir Rodos şövalyesi olan Laudivius Vezanensis Lunensis'in Kardinal Papiensis'e yazdığı 1 Ağustos 1475 tarihli mektubunda bulunmaktadır, kardinalin mektup koleksiyonu, *Epist.* 641, s. 872. "Rex Scytharum" –hana böyle denmektedir– "İskitlerin kralı, savaşın bu kadar ağır yükü altında ezilmiş olarak, 1500 süvariyle kendini kente aldı". Karşılaştırma için, Raynaldi, *aynı eser*, s. 565.

49 Hacı Kalfa, *Maritime wars*, s. 16.

50 Laudivius Vezan., *aynı eser*, s. 875: "Ama kentin hendek ve surları içinde savunma yapan yurttaşların bir bölümü, düşmanların saldırgan gücüne karşı koyamadıklarından, yöneticiler nezdinde kuşatmadan kurtarılmaları için yakarıyorlardı; protesto edenler arasında isyan çıktı".

51 Laudivius Vezan., s. 874.

akıbete uğradı. Bilhassa değerli İran ve Hint ipek kumaşlarından oluşan muazzam ganimetler orduya bırakıldı[52].

Sultan Mehmed, hemen güçlü bir Osmanlı muhafız kıtasıyla donatılan Kefe'yi bir kez ele geçirdikten sonra, fetihlerini Karadeniz kıyılarında Ceneviz'in diğer küçük kolonilerine doğru genişletti. Mankup ve bugün Azak diye bilinen Tana, hiçbir direniş göstermeden teslim oldular ve Kefe ile aynı akıbete uğradılar. Kefe'de Osmanlılara esir düşen Tatar Hanı Mengli Giray Han'ın sultanın eşiğine boyun eğişi ve bunun üzerine Kırım'ı timar olarak alması, Osmanlı'nın Karadeniz kıyılarındaki hâkimiyetini tamamladı[53].

Cenevizliler yüzyıllardır canlanan ve güçlü hâle gelen doğudaki ticaretlerinin son zayıf dayanaklarının çöküşünü izlerlerken –bundan böyle yalnızca Sakız Adası'nda ve Anadolu'nun karşı kıyısındaki kolonileri ile ilgileniyorlardı– ezelî düşmanları Venedik Cumhuriyeti aynı akıbete uğramamak ve kaybettiklerinin en azından bir kısmını tekrar geri alabilmek için karada ve denizde muazzam bir mücadele veriyordu. Bu mücadelede başarılı olup olmadıklarını birazdan göreceğiz, ama önce yukarıda 1461'de yapılan barışta bıraktığımız[54] ve o günden beri Venedik Cumhuriyeti'nin akıbeti ve Osmanlıların artan gücüne karşı mücadeleleri ile gittikçe daha yakın ve sonuçları açısından daha etkin bir ilişki içine giren Arnavutluk'un tarihine bir göz atmak zorundayız.

2) 1467'de İskender Bey'in ölümüne kadar Arnavutluk savaşı

Arnavutluk, 1461'de İskender Bey ve Sultan Mehmed'in yaptığı barıştan sonra yalnızca kısa bir süre huzur içinde yaşamıştı. Bu kadar düşmanca ve bu kadar sık karşı karşıya gelen bu gibi iki güç arasında ateşkes sırasında bile ufak tefek sürtüşmelerin meydana gelmemesinin imkânsızlığı bir yana, Batı "Hristiyanlığın cengaveri (atleti)" diye andığı Georg Kastriota'ya öylesine umut bağlamış ve bakışlarını öylesine buraya yönlendirmişti ki, bütün Hristiyan âleminin nihaî bir savaş için silahlarını çıkaracakmış gibi görün-

52 Aynı yazar Osmanlıların gaddarlıklarının o dönemlerde Kefe'ye yaşattığı sıkıntıları derinden etkileyen bir biçimde anlatmaktadır ve bu koloninin kaybından dolayı duyduğu üzüntüyü tarif etmek için kelime bulamamaktadır: "Ne bekliyoruz? Bundan daha ağır bir felaket olabilir mi?...O hâlde ne yapıyoruz, Hristiyanlar? Savaşın bu kadar ağır yükü altında neden uyukluyoruz?...Hiç kimse, yaklaşık 20 yıl önce maruz kaldığımız dışında, bu kadar büyük bir kıyım hatırlamıyor", vb.

53 *Aynı eser*, s. 874.

54 Karşılaştırma için, İkinci Bölüm, birinci paragraf sonu.

düğü bir anda, bilhassa İskender Bey'in muzaffer kılıcını kınında bırakmasını kabul edemezdi.

Papa II. Pius bile Mantua Konseyi'nin başarısız oluşuna bakmaksızın, haçın gücünü üç hilalin gücüyle boy ölçüştürme planından vazgeçmediği gibi, Venedik Cumhuriyeti de aynı dönemlerde Osmanlı padişahı ile yaptığı doğal olmayan barışın güvensizliğinden öyle emindi ki, İskender Bey'in Osmanlılarla barış içinde yaşaması mümkün değildi ve savaşta böyle bir müttefike sahip olunması fevkalade arzu edilen bir şey olurdu.

Bu yüzden, II. Pius yaşlılığından dolayı bulanıklaşmaya başlamış bakışlarını özlemle Ankona'dan Draç'a çevirerek İskender Bey'i Haçlı Seferi'nin başına getirme ve zaferden sonra onu Epir ve Arnavutluk kralı ilan etme düşüncesini güderken –ki bu en sevdiği düşünce idi–, Venedikliler de İskender Bey'e barışı bozması ve Batı'nın Hristiyanları ile silah ittifakı yapması için baskı yapıyorlardı. Arnavutluk kahramanın söz zenginliğine sahip olup belagatli hayal gücü ve tarihsel mantığıyla övünen biyografı Martini Barletti'nin, Venedik Elçisi Gabriel Trevisano'nun ve İskender Bey'in öğretmeni ve en önemli danışmanı Papa Vekili Draç Başpiskoposu Pavlus Angelus'un ağzından aktardığı konuşmaların aralarında gerçekten geçip geçmediğini burada bir kenara bırakalım[55]: Bilinen şudur ki, her ikisinin de uyarıları başarısız olmadı ve bilhassa papa vekili, tıpkı bir zamanlar Kardinal Giuliano'nun [Cesarini] Segedin barışından sonra başardığı gibi, ruhanî ikna gücü ile sadâkatsize ve kâfire karşı bile eli kolu bağlı olan İskender Bey'i sadâkat ve inanca dayalı olarak verilen sözü yerine getirmekten vazgeçirmeyi başardı. Arnavut reislerinin harp divanında İsa'nın vekilinin batıdaki Hristiyanlarla ortak olarak verdiği kararlara karşı çıkamayacakları söyleniyordu; vekilinin tavsiyeleri ve görüşleri emir kabul edilmeli ve Osmanlıların sürekli eşkiyalıklarıyla zaten defalarca ihlal edilen barış derhal bozulmalı idi[56].

Böylece Arnavutluk tarafında düşmanlıklar 1463 başlarında İskender Bey'in sınır eyaletlerindeki birliklerini engin Teselya ve Makedonya ovalarına akın ettirmesi, kılıçla ve ateşle yağmalaması ve bilhassa Osmanlıların orada otlayan sürülerine oldukça ağır zararlar vermesi ile tekrar başladı. Bir

---

55 Lonicerus, *Chron. Turc.*, T. III, s.193-198'de Mart. Barletti, *de Vita et gestis Scanderbegi*, L. XI'de verilmiştir.

56 *Aynı eser*, s. 198: "Bundan dolayı, hiç oyalanmamak gerekir, ortak inancın cesur ve atak ruhuyla düşmana karşı savaş teşvik edilmelidir". Segedin Barışı'nın (1444) ihlali hakkında karşılaştırma için bu eserin, birinci cildine bakınız.

seferde 60 bin büyükbaş hayvan, 80 bin koyun ve kısmen şahsen padişaha ait en soylularından 3 bin at alınıp götürülmüştü. Sultan Mehmed, bu şiddet gösterisinden sonra bile barışı muhafaza etmeyi denemişti. Oysa Batılı güçlerin ilan ettiği muazzam teşebbüslere güvenen İskender Bey, artık hiçbir şeye yanaşmıyordu ve burada başarılı bir şekilde karşılarına çıkabilecek herhangi bir Osmanlı birliği toplanamadan, süvarilerini ikinci kez Osmanlı topraklarına gönderdi. Daha önce de gördüğümüz gibi, başka yerlerle meşgul olan Sultan Mehmed, o dönemde İskender Bey'i cezalandırmak ve Arnavutların akınlarını engellemek için Arnavutluk'a yalnızca 14 bin sipahiden oluşan bir birlik gönderebildi.

Bu birliğin başında bulunan Şeremet Bey –komutanlarının adı böyle geçmektedir– derhal İskender Bey'in 10 bin kişi topladığı Ohri üzerine yöneldi. İskender Bey, askerlerini düşman tarafından görülmeyecek şekilde gizli yerlere dağıtırken, onları karşılamaya yalnızca 500 süvari gönderdi; bu süvariler sahte bir kaçışla düşmanı tuzağa düşürdüler ve Osmanlılar neredeyse tamamen öldürüldüler ya da esir düştüler. 10 binin üzerinde Osmanlı'nın savaş alanında can verdiği söyleniyordu; kalanı, çok azı hariç, esir alındılar; aralarında 40 bin altın karşılığında özgürlüklerini satın alan en önemli komutanlardan da birkaç kişi vardı[57].

Bu zaferin haberi, Papa II. Pius'un şahsen Arnavutluk'a geçmeye karar verdiği dönemde İtalya'ya ulaştı. Ancak II. Pius'un 1464'de ölümü, İskender Bey'in papanın savaş alanına şahsen gelişine dair abartılı umutlarını yıktı. Savaşı ölümüne kadar tek başına ve kendi güçleri ile yürütmek zorunda kaldı. Hâlbuki Sultan Mehmed, en kararlı komutanlarından biri olan Arnavut devşirme Balaban Badera'ya –İstanbul'un fethi sırasında surlara ilk çıkanın kendisi olduğu söyleniyordu– Şeremet Bey'in mağlubiyetinin öcünü almak üzere 15 bin sipahi ve 3 bin piyade ile Arnavutluk'a akın etme emrini verdiğinde, İskender Bey bu savaşa hazır değilmiş gibi görünüyordu.

İskender Bey'in bu taze birliklerle herşeyi klasik dönem anılarıyla iniltili hâle getirmeyi seven Barletius'un Kaudinya dağ geçitleri* ile kıyasladığı dar bir dağ geçidindeki ilk karşılaşması çok talihli geçmedi. Zira arazinin avantajı

57 Mart. Barletti, *aynı eser*, s. 204.

* Bir Samnit şehri olan Caudium yakınında yer alan dağ geçiti. MÖ 321'de burada 4. Roma Legionu Konsil Titus Beturius ve Spurius Postumius idaresinde olarak Samnitler tarafından tuzağa düşürülerek ağır bir hezimete uğratılmıştır (çn).

ve adamlarının yiğitliğine çok fazla güvenen İskender Bey –yanında yalnızca 5500 kişiden oluşan seçkin bir birlik vardı– cüretkâr bir biçimde düşman saflarına saldırdı; safları ilk anda şaşırttı, ama sonunda her yönden etrafı sarılarak, düşmanın üstünlüğüne yenildi. İskender Bey kaçmayı başardı, ama en iyi komutanlarından sekizi esir alınarak İstanbul'a götürüldü ve burada padişahın emri üzerine işkence gördü[58].

İskender Bey'in Balaban Bey'le Yukarı Debre boylarında ikinci karşılaşması daha talihli geçti. Bu sefer Osmanlılar gece vakti yapılacak bir saldırı planlıyorlardı. Hâlbuki İskender Bey daha erken davrandı; aniden Osmanlı karargâhına saldırdı ve burada kendi tarafında da oldukça büyük kayıplar vererek korkunç bir katliam gerçekleştirdi[59].

Bunun üzerine İskender Bey ertesi yıl olan 1465'de, kendini zengin hediyeler teklif ederek barış yapmaya ikna etmeye çalışan, fakat bunu başaramayan Balaban Bey'e karşı iki kez daha aynı başarı ile savaştı. Birinci karşılaşma Balaban Bey'in büyük ölçüde takviye edilmiş taze bir ordu ile karşısına çıktığı Kocacık ovalarında meydana geldi. Daima en yoğun kalabalıklar içine dalarak savaşmayı âdet edinen İskender Bey, burada ağır yaralı olarak, ölümcül bir yara alan atından düştü, ama kendi adamlarının koruması altında hemen toparlandı ve zaferi tamamen elde edene kadar direndi. İkinci karşılaşma, İskender Bey'in bir yıl önce mağlup olduğu dar geçitte Balaban Bey'in kendini 20 bin sipahi ve 4 bin piyade ile karşılaması ile gerçekleşti. Balaban Bey, henüz takviye birliklerini beklemekte olduğundan, muharebeden mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştı, ama rakibi tarafından muharebeyi kabul etmeye zorlandı ve bilhassa İskender Bey'in çok geçmeden Arnavut Yakup Bey'in Balaban Bey'e yardıma getireceği 16 bin Osmanlı'yı Berat'ta kısmen öldürmeyi, kısmen de sınırın ötesine atmayı başardığı gözönünde bulundurulacak olursa, bir kez daha en yiğitlerin bile cesaretini kıracak bir mağlubiyet yaşadı.

Balaban Bey, burada da kaçarak kurtuldu; Yakup Bey ise çatışma sırasında İskender Bey tarafından bizzat öldürüldü. Bu seferin Osmanlılara 24 bin ölüye ve 6 bin esire mâl olduğu söyleniyordu; Osmanlıların yanlarında köle olarak götürdükleri bin Arnavut tekrar özgürlüklerine kavuştu. İskender Bey, sınır eyaletlerini tamamen düşmandan arındırdıktan sonra,

58 *Aynı eser*, s. 206 v.-208 v.

59 *Aynı eser*, s. 208 v.-209 v.

zengin ganimetlerle donatılmış ordusunun başında zaferle Akçahisar'a geri döndü[60].

Sultan Mehmed'in bu tecrübelerden sonra İskender Bey'i rahat bırakmayacağı kesindi. Ancak Sultan Mehmed'in silahlarının son iki yıl içinde burada yaşadığı utancın intikamını almak için ordunun başında bizzat Arnavutluk'a geleceğine dair haberler bile İskender Bey'in cesaretini kırmaya yetmedi. Bilhassa papa vekilinin ve Venedik elçisinin ikna çabalarına rağmen, bunlara tamamen ters bir tutum içinde başka seçeneği olmayan bu savaşdan zaferle çıkmak için elinden gelenin daha fazlasını yapmaya karar verdi. O dönemlerde Arnavutluk'un başkenti olan Akçahisar, Sultan Mehmed'in bilhassa buraya yöneleceği bilindiğinden, kış ayları boyunca tahkim edildi ve başarılı bir şekilde direniş göstermek ve gerektiğinde uzun sürecek bir kuşatmaya dayanmak için gerekli herşeyle dolduruldu. İskender Bey ayrıca, muhtemelen 1466 başlarında, papanın ve Venediklilerin yardımlarına bir kez daha başvurmak üzere sessizce İtalya'ya geçti. Papa II. Paul kendisine para verdi; başkentinin korumasını bizzat emanet ettiği Venedik ise İskender Bey'i birliklerle destekledi ve Arnavutluk'taki proveditoresi Gian-Matteo Contarini'ye Akçahisar'ın savunmasını bizzat üstlenme emrini verdi. Başkomutanlığı Baldasare Perducci adında bir Venedikli yürütüyordu[61].

Böylece Sultan Mehmed, yaklaşık 200 bin kişiden oluştuğu tahmin edilen bir ordunun başında Trakya'yı ve Makedonya'yı geçerek Arnavutluk üzerine yürüdüğünde artık herşeye hazırlıklıydılar. Mağlubiyetlerine rağmen padişahın güvenini kaybetmemiş olan Balaban Bey, 80 bin kişiden oluşan öncü birliklerin başında bulunuyordu. Geçtiği her yeri tahrip ettikten sonra, hemen Akçahisar önlerine karargâh kurdu; Sultan Mehmed ve asıl kuvvetler de ardından buraya geldiler. Kuşatma hemen başladı, ama başarısı azdı, zira sur-

60 Barletti, s. 209-217'de bu seferi süslü kelimelerle, ama çoğu kez eleştirisel olmayan hassasiyetiyle en küçük ayrıntısına kadar anlatmaktadır ve her iki tarafın komutanlarının da uzun konuşmalarını aktarmaktadır. Burada Arnavut devşirme Yakup Bey'e kesin olarak Arnavut lakabı verilmektedir; öyleyse bu o dönemlerde genel olarak kullanılan bir lakaptı.

61 Navagiero, *Storia Venetiana*, s. 1126. Mar. Sanuto, s. 1183. Venedikli yazarlar İskender Bey'in İtalya'ya ziyaretini 1466 olarak belirtmektedirler. Dolayısıyla Mart. Barletti'nin, s. 230'da anlattığı ve Hammer'in, II, 91'de düşündüğü gibi, bu yılın Ocak ayında ölmüş olması mümkün değildir. Ayrıca Arnavutluk'taki savaş hadiseleri, Sultan Mehmed'in gerçekleştirdiği seferle Akçahisar kuşatması 1465'e ait olacak kadar sıkıştırılamaz. Yine Sfrancis, s. 425'te bu hadiselerin gerçekleştiği yıl olarak 1466'yı vermektedir.

ların gücü ve muhafız kıtasının yiğitliği bütün saldırılara direnirken, şehrin yakınlarına savunması iyi bir karargâh kuran İskender Bey, kuşatanları dışarıdan gece gündüz rahatsız etmekten yorulmuyordu ve bu yüzden sürekli kayıplar yaşayan ve muhtemelen ordusunun her yeri yağmalanmış ülkede erzak teminini sağlamakta büyük zorluklara maruz kalan Sultan Mehmed'i çok geçmeden geri çekilmeye zorladı. Sultan Mehmed, seferin başarısızlığına karşı duyduğu öfkenin acısını, sadâkatle ve inançla kendisine teslim olan Cedhin sâkinlerinden çıkarttı; burada acımadan 8 bin erkeğin ve birçok kadınla çocuğun ölüm emrini verdi[62].

Balaban Bey'i 80 bin asker ve kaleyi silah zoruyla alamadığı takdirde açlıktan dolayı teslim olmaya zorlayana kadar yerinden ayrılmama emri ile Akçahisar önlerinde bırakmıştı. Oysa Balaban Bey bunu da başaramayacaktı, zira İskender Bey kardeşi Yunus Bey'in buraya getireceği Osmanlı yardımcı kıtasını yanına gelemeden gece vakti yapılan bir saldırıyla tamamen yok ettikten sonra, Balaban Bey Akçahisar üzerine yapılan son bir çaresiz hücumda ölümcül bir yara aldı. Çadırına ulaşamadan ruhunu teslim ederek yere düştü. Ordu bunun üzerine öylesine korkuya kapıldı ve karıştı ki, kuşatmanın hemen kaldırılması gerekti. Akçahisar'ın yaklaşık 8 bin adım ötesinde, Tiran yakınlarında ordu bir kez daha durduruldu gerçi, ama burada da artık kalması mümkün değildi. Üç gün burada oyalandıktan sonra, korkudan ve açlıktan dolayı, sadece zayıf savunulan sınır hatlarını geçti ve kaçarak Makedonya'ya doğru ilerledi. Sınır kalelerinden bazılarında kalan Osmanlı muhafız kıtaları İskender Bey'in orduyu takip eden süvarilerinin saldırısına uğradılar ve kısmen öldürüldüler, kısmen de köle hâline getirildiler[63].

Sultan Mehmed'in 1466 tarihli başarısız Arnavutluk seferi, şimdilik Osmanlıların bu yöndeki teşebbüslerini sona erdirdiği gibi, en yorulmak bilmeyen ve en talihli rakipleri olan Georg Kastriota'nın, nam-ı diğer İskender Bey'in de yaşamını sonlandırıyordu. Zira Sultan Mehmed'in aynı yıl içinde cereyan ettiği tahmin edilen yeni akınının, Draç ve Akçahisar'a yapılan başarısız birer saldırıdan ve İskender Bey'in kısa bir süre önce Draç yakınlarına kurdurduğu, ancak henüz içinde hiçbir insanın yaşamadığı Chorlu sahil kasabasının tahrip edilmesinden başka bir sonucu yoktu. Osmanlıların yerleşmeyi başardıkları tek yer, uzun zaman önce terkedilmiş olan, fakat Sultan Mehmed tarafından kısa sürede

62 Barletti, s. 218 v.-219 v.

63 *Aynı eser*, s. 219 v.-225.

tekrar kurulan ve iyi tahkim edilen; Valinyalıların eski bir şehri olup, Akçahisar ve Draç arasındaki konumundan dolayı bu iki şehir üzerine yapılacak bundan sonraki teşebbüsler için iyi bir üs olarak hizmet görebilecek Elbasan'dı[64].

Dolayısıyla İskender Bey silahlarını öncelikle buraya yöneltecekti, dahası yöneltmek zorunda idi. Yeni hazırlıklara başlamışken, o dönemlerde Venediklilerin hâkimiyeti altında bulunan Leş'te hayata gözlerini yumdu. Ocak 1467'de, 63 yaşında ağır bir ateşe yakalanarak birkaç gün içinde hayatını kaybetti. Ölüm döşeğinde henüz reşit olmayan oğlu Johann'ı (Giovanni) ve öksüz kalan ülkesini, kendisine lâyık olan oğlu atalarının kılıcını güç ve onurla taşıyabilecek yaşa gelene kadar, Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı durabilecek tek ülke olan "en sâdık ve en güçlü müttefiki" Venedik'in himayesine, bilgeliğine ve yiğitliğine emanet etti[65]. Ölüm döşeğinde son nefesini verirken, 15 bin Türk'ün İşkodra yakınlarına kadar geldikleri haberini aldı, elini bir kez daha kılıcına tam uzatıyordu ki kuvveti yetmedi ve son nefesini vererek yatağı içine düştü.

Leş'te Aziz Nikolas'ın kilisesine defnedildi. Oysa kemiklerine burada da rahat verilmeyecekti, zira Sultan Mehmed, aşağıda ele alacağımız İşkodra'nın kuşatma altında olduğu dönemlerde Leş'i zaptettiğinde, İskender Bey'in mezarını açtırdı ve bir zamanlar her yerde korku salan bu kahramanın kemiklerini alaya maruz bırakmak için değil aksine hayranlığının ve saygısının bir eseri olarak sergilettirdi. Herhâlde birçok Müslüman, kemiklerinden bir parçayı tılsım olarak yanında götürmekten ve gümüş veya altınla kaplatarak, şahsî cesaretin yenilmez bir kahramanın yiğitliğine ve dayanıklılığına dair canlı hâtırası ile güçlendirilmesi gereken her yere götürebilmekle kendini çok şanslı hissediyordu[66].

İskender Bey'in ölümü Arnavutluk tarihinde iki açıdan en önemli dönemlerden birini temsil etmektedir. Birincisi, İskender Bey'le birlikte bağımsızlık düşüncesini ve bu savaşçı dağ halkının direniş gücünü aşılması güç bir seviyeye kadar çıkartan birleştirici ruhun da kaybolmuş; ikincisi de bu ülkenin savunulmasının bundan böyle Venedik Cumhuriyeti'nin ağır bir mirası hâline gelmiş olmasındandır. Sonuncusu bizi yine Venedik'in Sultan Mehmed'le yukarıda Eğriboz'un fethine kadar takip ettiğimiz savaşına geri götürmektedir.

---

64 *Aynı eser*, s. 225 v.-227. Barletti'de bulduğumuz eleştirisiz hadiseleri belli bir kronolojik düzene sokmak zordur. Kimi zaman bariz çelişkilere düşmektedir. Örneğin Sultan Mehmed'in ikinci Arnavutluk seferinin 1466'ya alınması gerekir ki anlattıklarına uysun.

65 Barletti, s. 227-229 v. İskender Bey'in ölüm döşeğinde bilhassa oğluyla yaptığı söylenen uzun konuşmaların tarihi açıdan gerçek olduğunu kabul etmekten uzağız. Ancak içindeki ana düşünceler tarihi gerçeklere dayanabilir.

66 *Aynı eser*, s. 230.

3) 1479'da yapılan barışa kadar Venedik Cumhuriyeti ile savaşın devamı

Denizlerin yeni tayin edilen genel kaptanı Pietro Mocenigo, 1470'in yaz ayları sona ermeden kadırgaları ile Yunan sularına geldiğinde, talihsiz selefi Niccolo de Canale, Eğriboz'u tekrar Osmanlıların elinden almak için başarısız bir teşebbüse girişmişti bile. Canale, Türklerin burada yalnızca 500 kişilik zayıf bir muhafız kıtasına sahip olduklarına dair muhtemelen yanlış haber üzerine, kararsızlığı yüzünden bu önemli adanın kaybedilmesinin Venedik'e ve Hristiyan âlemine getirdiği felaketi mümkünse buranın başkentine yapılacak bir saldırıyla tekrar düzeltmek ve böylece Venedik'in cezalandırıcı adaletinden kurtulmak için, Kandiye'de [Girit Adası] Rodos Şövalyelerinin ve Kıbrıs kralının bazı kadırgaları ile takviye edilen donanması ile bir kez daha Eğriboz Kanalı'na girmişti.

Hâlbuki iyi planlanmayan bu darbe tamamen başarısız oldu. Zira kaleye kara tarafından saldıracak Venedikli birlikler önemli kayıplar vererek geri püskürtülürken, saldırıyı aynı anda deniz tarafından destekleyecek olan ancak şiddetli akıntılardan dolayı dar boğazı geçemeyen gemiler, surlara başarılı bir şekilde savaşabilecek kadar yaklaşamadılar, ama yine de düşmanın kalede gemilere büyük zarar veren toplarının menziline girecek kadar yakındılar[67].

Eğriboz Kanalı'nın ağzında Canale ile buluştuğunda Mocenigo'nun karşılaştığı üzücü durum bu idi. Canale'nin kendini ikna etmeye çalıştığı yeni bir saldırıda herşeyi bir kez daha riske atmayacak kadar ihtiyatlı ve tecrübeli idi. Kendisi için utanç verici bir emir olan Niccolo de Canale'yi oğlu ve sekreteriyle birlikte zincirlere vurarak Venedik'e geri gönderme emrini mümkün olduğunca esirgeyici bir biçimde yerine getirdikten sonra[68], donanmasının tamamıyla Eğriboz'dan geri çekildi; cesareti kırılmış ada halkını tekrar cesaretlendirmek

---

67 Bay Sigismondo Malatesta'nın bir kâtibinin Sansovino'ya mektubu, s. 226 ve Coriol. Cepione, *Delle cose Fatte da M. Pietro Mocenico* (M. Pietro Mocenico'nun Yaptığı İşler), s. 1-3: "İki Sopracomiti'nin (forsalar takımı başı?) (bunlardan biri daha sonraki Doj Niccolo Trono'nun oğlu idi) ölümüyle, Canale'nin yere serdiği insanlar kaçmak zorunda bırakıldılar ve top ateşi arasından geçen kadırgalar su üstünde zor duruyorlardı".

68 Yukarıda genel olarak bahsettiğimiz üzere, Canale'nin o dönemde Avrupa'nın dikkatini çeken ve Avrupa'da üzüntü yaratan akıbeti ve cezalandırılması hakkında en iyi bilgi için: Navagiero, s. 1129. Bilhassa Canale'ye isnat edilen dört suçu vermektedir. İlk karar, Markus Meydanı'nın iki sütunun arasında başının kesilmesi yönünde idi. Doj ve Kırklar Ceza Meclisi (Capi di 40) bu cezalı Friaul'e ebedi sürgün olarak değiştirmiştir. Sürgünü ihlal ettiği her sefer için 500 Duka ödeyecekti. Ayrıca Denizlerin Genel Kaptanı

için bir süreliğine Takımadalar dolaylarında dolaştı ve daha sonra 40 kadırga ile Modon Limanı'nda kış karargâhına çekildi[69].

O dönemlerde Venedik'in en yetenekli denizcilerinden biri kabul edilen Mocenigo'nun bu denli hareketsiz kalmasının iki sebebi vardı: Daha büyük teşebbüslere girişmek için gerekli takviyeleri beklemek ve çok geçmeden gerçekleşeceği düşünülen bir barış.

Barış konusunda bu amaca götürecek ilk teklifler, en azından dolaylı olarak, aynı dönemlerde Anadolu'da Uzun Hasan tarafından tehdit edilen ve bilhassa Batılı tarihçilerin iddialarına göre Avrupa hükümdarlarının kendisine karşı kurdukları ittifaktan dolayı sinmiş bir vaziyette, zor durumdaki Venedik Cumhuriyeti'nden belki de çok müsait tavizler koparabileceğini düşündüğü söylenen Sultan Mehmed'den geldi. II. Murad'ın Makedonya'nın Serez şehrinde yaşayan dul eşi ve Sırp Despotu Georg'un [Brankoviç] kızı [Mara] bu konuda arabuluculuk yapıyordu. Çabaları sayesinde aynı yılın Aralık ayında iki Venedikli elçi, Francesco Capello ve Niccolo Cocco, İstanbul'a gönderildiler. Ne var ki ertesi yılın ortalarına kadar sarkan barış müzakereleri sonunda Senato'nun ileri sürülen şartları reddetmesinden dolayı başarısız oldular. Elçiler hiçbir şey elde edemeden geri çağırıldılar. Francesco Capello, daha İstanbul'dayken öldü ve Niccolo Cocco, tek başına Limni ve Kandiye üzerinden Venedik'e geri döndü[70].

Bu arada Venedik'teki hazırlıklar büyük çabalarla devam ettirilirken, Venedik bir kez daha dışarıda yardım aramaya başladı. Her zamanki gibi bakışlarını tabii ki önce papalık makamına çevirdi. Kardinal Bessarion'un İtalyan hükümdarlarına ve halklarına ısrarlı uyarılarıyla desteklenen[71] Papa IV. Paul, gerçekten de iyi niyet gösterdi; ama yaşadığı sürece önemli bir harekette bulunmadı. Haç davası ancak 1471'de Papa IV. Sixtus'un tahta çıkmasıyla yeniden canlanıyormuş gibi göründü.

Tüm selefleri gibi, Venedik Elçisi Bernardo Giustiniano'nun ısrarları üzerine bir dizi papalık fermanı çıkartarak ve her türlü yeni ruhanî ödüller vadederek yalnızca Hristiyanların sönen heyecan ateşini tekrar canlandırmaya çalışmakla kalmayıp sadece bu amaçla Hristiyan âlemini kâfirlere karşı mü-

olduğu sürece aldığı maaşın tamamını geri ödemek zorunda idi. Bu para, Eğriboz'un fethi sırasında Türklere esir düşen Venediklileri fidye ile kurtarmak için kullanılacaktı.

69 *Lettera*, s. 226.

70 Cepione, s. 3; Navagiero, s. 1130.

71 Bilgin kardinalin İtalyan hükümdarlara ve halklara gönderdiği, söylenen ve şikâyet edilen şeylerin tekrarları ile dolu uzun bir yazısı ve aynı uzunlukta bir konuşması için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 486-490.

cadeleye canla başla katılmaya çağırmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerine, İtalya'ya, Macaristan'a, Fransa'ya, Portekiz'e ve İspanya'ya gidecek beş kardinali papa vekili tayin etti. Kendisi de bir dizi kadırgayı donatarak iyi örnek olmak istedi[72].

Ne var ki tüm bu hazırlıklar pek ilerlemiyordu. Genel olarak herkese hâkim olan ilgisizlik kardinallere de sıçramıştı. En azından Pavia kardinalinin bir dostu, Ocak 1472'de meselenin bilhassa bu yönden yürütülmesindeki tembelliğe dair istihza ile hicvetmekten kendini alamıyordu. Tayin edilen papa vekillerinden hiçbiri bu dönemde daha yola bile çıkmamıştı. Adı geçen mektubun yazarına göre, Roma'daki beyler herhâlde her zamankinden daha kolay bir şekilde günahlarından arınabilecekleri için Paskalya Yortusu'nu bekliyorlardı; ayrıca her daim elde kalemi hazır bekleyen, ancak ilerlemiş yaşından ötürü –Aralık 1473'de öldü– artık kolayca harekete geçemeyen bilgin Bessarion, herhâlde gönderildiği Fransa'ya doğru yola çıkmadan önce Sibill'in kehânet kitaplarına[*] danışmak zorunda idi[73]! Papanın vadettiği kadırgaların hazırlıkları da aynı şekilde yavaş gidiyordu. Hazırlıklar hakkında çok az bilgi geliyordu. Beş kadırga Pisa Limanı'nda, bir o kadarı da Ankona Limanı'nda denize açılmaya hazır hâle getirilecekti; diğer 10 kadırganın nerede hazırlanacakları ve gerekli paraların –papa toplam 20 kadırga vadinde bulunmuştu– nereden geleceği belli değildi[74].

1472'nin ilkbahar aylarında yine de Napoli Kralı Ferdinand'ın papa ve Venedik arasındaki ittifaka, 20 kadırga temin etme şartıyla katılmasını sağlayabildiler; bu kadırgalardan 12'si aynı dönemlerde papanın 7 kadırgasıyla birlikte papa vekili tayin edilen Napoli Kardinali Oliviero Caraffa'nın emri altında

72 Raynaldi, *aynı eser*, s. 520; Mar. Sanuto, s. 1196.

* Esithrailli Sibylle'in kaybolmuş kehânet kitapları. Sibylle, kadim Yunan'da ünlü bir kâhineydi (çn).

73 J. Petrus Arrivabenus Cardinali Papiensi, kardinalin mektup koleksiyonunda, *Epist.* 425, s. 755: "Herşey yeterince soğuk hâlde, çok şeyde olduğu gibi, bir ısınma görülmüyor. Bilmem, hangi yazgı ve kimin ruhuyla bu gerçekleşecek. Herkesin duygusu alelade bir bekleyişle boşlukta kaldı...Roma'nın, günahların bağışlanması için olan kesin sözünün daha kolaylıkla alındığına bakarak, kırk günlük perhiz bilinçli olarak bizde yerine getirilirse, belki Paskalya'dan sonra daha çok aydınlanıp ayrılırlar. Yine de, İznikli'nin (Nicaealı) (=Bessarion) çıkışının belirsiz olduğunu hissediyorum, ister kaçınıyor olsun isterse Sibylla kitaplarından yeni bir tavsiye ortaya çıkarılmış olsun".

74 *Aynı eser*, s. 755.

gerçekten de aynı dönemde 10 yeni Venedikli üç küreklisi ile takviye edilmiş bir hâlde henüz Modon sularından ayrılmamış Pietro Mocenigo'nun donanmasına katıldı[75].

Böylece deniz savaşı asıl savaş olarak devam edecekti ve bunun aynı zamanda gerekli baskı ve ihtiyatla yürütülebilmesi için Venedikli amiralin yanına tavsiyelerde bulunmak ve destek vermek üzere denizcilikte çok tecrübeli iki proveditore, Marin Malipiero ve Luigi Bembo verildi. Donanma harekâtlarının bu dönemde bilhassa Anadolu sahillerine yönelmesi, yukarıda daha önce belirttiğimiz gibi, Anadolu'daki şartların aynı dönemlerdeki durumundan kaynaklanıyordu.

Tabii ki bu durumda nihaî darbelerin, büyük deniz muharebelerinin veya kalıcı fetihlerin gerçekleşmesi mümkün değildi. Zira Osmanlı donanması tüm bu dönem içerisinde Çanakkale Boğazı'ndan hiç ayrılmazken, diğer taraftan Venedikliler müttefikleri ile birlikte hâlâ geçici olarak zaptettikleri yerleri sürekli olarak ellerinde tutacak güce sahip değildiler. Bu yüzden bütün teşebbüsleri planlı bir deniz savaşından uzak, daha ziyade tesadüfî akınların ve Osmanlıları bu yönde oyalamaya ve sindirmeye yarayabilecek, ama en önemli kazancı yine de yapılan masrafları karşılamayan muazzam bir korsanlık karakteri taşıyordu.

Mocenigo böylece 1472 başlarında, papanın ve Napoli kralının kadırgaları donanmasına henüz katılmadan önce Takımadalar'ı geçerek Sakız Adası'nın karşısında, zengin ve o dönemlerde Asya'daki ticaret için oldukça önemli ama savunması zayıf bir antrepo olan Passagio üzerine böyle bir akında bulundu; gece vakti baskın düzenledi; ağzına kadar dolu depoları soydu ve her yeri ateşe verdikten sonra Modon'a geri döndü. Burada cereyan eden ticarete Sakız Adası'nda yerleşik Cenevizliler Osmanlılardan çok daha fazla ilgi duyduklarından, Venediklilerin buraya verdiği zarar tabii ki en fazla onları etkiledi ki bu, her ikisi de ticaret yapan bu iki cumhuriyet arasındaki nifakı ve yıllanmış düşmanlığı çok daha amansız hâle getiren bir durumdu[76].

75 *Lettera* cet., s. 226, Cepione ve Navagiero'ya uygun olarak gerçekte gönderilen gemilerin sayısını bu şekilde vermektedir. Papanın Raynaldi, s. 525 ve devamındaki yazıları ise hadiseleri çok daha görkemli anlatmaktadır.

76 Cepione, s. 4 v.: "Bu yer, Sakız Adası'nın karşısında, anakarada bulunur ve orada oturanlar tarafından Passagio olarak adlandırılır; hemen bütün Asya eyaletleri mallarını getirir, sonra da onları Sakız'a taşırlar".

Mocenigo, çok geçmeden Limni önlerinde 40 Türk kadırgasının görüldüğü söylentisi üzerine bu adaya doğru hareket etti, ama burada hiçbir düşman gemisine rastlamadığından birkaç terkedilmiş sahil kalesini işgal ettikten sonra, Karya sahilleri üzerine girişilecek çok daha büyük bir teşebbüs için gerekli hazırlıklarını yapmak üzere tekrar Modon'a döndü[77].

Bu amaçla Mora'nın değişik yerlerinde her bir kadırga için 10 kişi olmak üzere, Arnavut süvarilerini gemilere aldı[78]; önce Midilli Adası'na yol aldı; Karya sahillerinde dolaştı; birçok yerde buradaki toprakları talan ve tahrip eden birlikleri karaya çıkarttı; Delos'a ve birkaç komşu adaya temas etti ve nihayet erzak temin etmek için tekrar Modon'a çekildi[79].

Burada Napoli kadırgaları ile buluştuktan sonra gemilerin rotası aynı yöne çevrildi ve aynı korsanlıklar yenilendi. Karya ve Likya sahillerinde birçok yer kiralık Arnavut birlikleri tarafından yağmalanarak ateşe verildi. Donanmanın tamamı nihayet Sisam Adası'nda biraraya gelince, nihaî darbeyi vurmanın zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Donanma o dönemlerde Slovenya şehirleri tarafından temin edilen 12 kadırga dahil olmak üzere, 48'i Venediklilere, 18'i papaya, 17'si Napoli kralına ve 2'si Rodos Şövalyelerine ait olmak üzere, 85 kadırgadan oluşan hatırı sayılır bir deniz gücü oluşturuyordu. Ayrıca donanmanın yönetimi de denizcilikte yine çok tecrübeli üçüncü bir proveditore, Vettore Soranzo ile takviye edilmişti[80].

Bunun üzerine toplanan harp divanında öncelikle Karaman sahillerinde iyi tahkim edilmiş bir liman şehri olan Antalya'ya saldırmaya karar verildi. Bu

---

77 *Aynı yer*, s. 5.

78 Cepione, s. 5 v., bu esnada, hepsi atlı olan, ancak daha sonra bunun tamamen kaybolduğu anlaşılan Mora'daki Arnavut kiralık birliklerinin o dönemlerdeki durumlarını ilginç bir şekilde anlatmakta ve şöyle demekte; "Venedikliler" ve hemen arkasından da şunu eklemektedir; "çok sayıda paralı Arnavut süvari aldılar, bunlara Yunanca adla Stradiota deniyordu, çok cesurdular ve her tür büyük teşebbüsleri başarırlardı...Bu insanlar tabiatları gereği vahşidirler, savaştan çok koşmaya yatkındırlar". Ardından silahlarını, küçük ama dayanıklı atlarını, vs. tarif etmektedir. En yiğitlerinin Anabolu civarlarında yaşayanların olduğunu belirtmektedir. Cepione'nin küçük eseri genel olarak Venedik donanmasının o dönemlerde temas ettiği ve o dönemler açısından çok az bilgi sahibi olduğumuz adalar ve sahil boyları hakkında önemli bilgilerle doludur. İçinde bulunan bazı değerli eski deliller yüzünden arkeologlara da tavsiye etmek isteriz.

79 *Aynı eser*, s. 6-7.

80 Cepione, s. 8-11 v.

gerçekten de aynı dönemde 10 yeni Venedikli üç küreklisi ile takviye edilmiş bir hâlde henüz Modon sularından ayrılmamış Pietro Mocenigo'nun donanmasına katıldı[75].

Böylece deniz savaşı asıl savaş olarak devam edecekti ve bunun aynı zamanda gerekli baskı ve ihtiyatla yürütülebilmesi için Venedikli amiralin yanına tavsiyelerde bulunmak ve destek vermek üzere denizcilikte çok tecrübeli iki proveditore, Marin Malipiero ve Luigi Bembo verildi. Donanma harekâtlarının bu dönemde bilhassa Anadolu sahillerine yönelmesi, yukarıda daha önce belirttiğimiz gibi, Anadolu'daki şartların aynı dönemlerdeki durumundan kaynaklanıyordu.

Tabii ki bu durumda nihaî darbelerin, büyük deniz muharebelerinin veya kalıcı fetihlerin gerçekleşmesi mümkün değildi. Zira Osmanlı donanması tüm bu dönem içerisinde Çanakkale Boğazı'ndan hiç ayrılmazken, diğer taraftan Venedikliler müttefikleri ile birlikte hâlâ geçici olarak zaptettikleri yerleri sürekli olarak ellerinde tutacak güce sahip değildiler. Bu yüzden bütün teşebbüsleri planlı bir deniz savaşından uzak, daha ziyade tesadüfî akınların ve Osmanlıları bu yönde oyalamaya ve sindirmeye yarayabilecek, ama en önemli kazancı yine de yapılan masrafları karşılamayan muazzam bir korsanlık karakteri taşıyordu.

Mocenigo böylece 1472 başlarında, papanın ve Napoli kralının kadırgaları donanmasına henüz katılmadan önce Takımadalar'ı geçerek Sakız Adası'nın karşısında, zengin ve o dönemlerde Asya'daki ticaret için oldukça önemli ama savunması zayıf bir antrepo olan Passagio üzerine böyle bir akında bulundu; gece vakti baskın düzenledi; ağzına kadar dolu depoları soydu ve her yeri ateşe verdikten sonra Modon'a geri döndü. Burada cereyan eden ticarete Sakız Adası'nda yerleşik Cenevizliler Osmanlılardan çok daha fazla ilgi duyduklarından, Venediklilerin buraya verdiği zarar tabii ki en fazla onları etkiledi ki bu, her ikisi de ticaret yapan bu iki cumhuriyet arasındaki nifakı ve yıllanmış düşmanlığı çok daha amansız hâle getiren bir durumdu[76].

75 *Lettera* cet., s. 226, Cepione ve Navagiero'ya uygun olarak gerçekte gönderilen gemilerin sayısını bu şekilde vermektedir. Papanın Raynaldi, s. 525 ve devamındaki yazıları ise hadiseleri çok daha görkemli anlatmaktadır.

76 Cepione, s. 4 v.: "Bu yer, Sakız Adası'nın karşısında, anakarada bulunur ve orada oturanlar tarafından Passagio olarak adlandırılır; hemen bütün Asya eyaletleri mallarını getirir, sonra da onları Sakız'a taşırlar".

Mocenigo, çok geçmeden Limni önlerinde 40 Türk kadırgasının görüldüğü söylentisi üzerine bu adaya doğru hareket etti, ama burada hiçbir düşman gemisine rastlamadığından birkaç terkedilmiş sahil kalesini işgal ettikten sonra, Karya sahilleri üzerine girişilecek çok daha büyük bir teşebbüs için gerekli hazırlıklarını yapmak üzere tekrar Modon'a döndü[77].

Bu amaçla Mora'nın değişik yerlerinde her bir kadırga için 10 kişi olmak üzere, Arnavut süvarilerini gemilere aldı[78]; önce Midilli Adası'na yol aldı; Karya sahillerinde dolaştı; birçok yerde buradaki toprakları talan ve tahrip eden birlikleri karaya çıkarttı; Delos'a ve birkaç komşu adaya temas etti ve nihayet erzak temin etmek için tekrar Modon'a çekildi[79].

Burada Napoli kadırgaları ile buluştuktan sonra gemilerin rotası aynı yöne çevrildi ve aynı korsanlıklar yenilendi. Karya ve Likya sahillerinde birçok yer kiralık Arnavut birlikleri tarafından yağmalanarak ateşe verildi. Donanmanın tamamı nihayet Sisam Adası'nda biraraya gelince, nihaî darbeyi vurmanın zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Donanma o dönemlerde Slovenya şehirleri tarafından temin edilen 12 kadırga dahil olmak üzere, 48'i Venediklilere, 18'i papaya, 17'si Napoli kralına ve 2'si Rodos Şövalyelerine ait olmak üzere, 85 kadırgadan oluşan hatırı sayılır bir deniz gücü oluşturuyordu. Ayrıca donanmanın yönetimi de denizcilikte yine çok tecrübeli üçüncü bir proveditore, Vettore Soranzo ile takviye edilmişti[80].

Bunun üzerine toplanan harp divanında öncelikle Karaman sahillerinde iyi tahkim edilmiş bir liman şehri olan Antalya'ya saldırmaya karar verildi. Bu

---

77 *Aynı yer*, s. 5.

78 Cepione, s. 5 v., bu esnada, hepsi atlı olan, ancak daha sonra bunun tamamen kaybolduğu anlaşılan Mora'daki Arnavut kiralık birliklerinin o dönemlerdeki durumlarını ilginç bir şekilde anlatmakta ve şöyle demekte; "Venedikliler" ve hemen arkasından da şunu eklemektedir; "çok sayıda paralı Arnavut süvari aldılar, bunlara Yunanca adla Stradiota deniyordu, çok cesurdular ve her tür büyük teşebbüsleri başarırlardı...Bu insanlar tabiatları gereği vahşidirler, savaştan çok koşmaya yatkındırlar". Ardından silahlarını, küçük ama dayanıklı atlarını, vs. tarif etmektedir. En yiğitlerinin Anabolu civarlarında yaşayanların olduğunu belirtmektedir. Cepione'nin küçük eseri genel olarak Venedik donanmasının o dönemlerde temas ettiği ve o dönemler açısından çok az bilgi sahibi olduğumuz adalar ve sahil boyları hakkında önemli bilgilerle doludur. İçinde bulunan bazı değerli eski deliller yüzünden arkeologlara da tavsiye etmek isteriz.

79 *Aynı eser*, s. 6-7.

80 Cepione, s. 8-11 v.

gerçekten de aynı dönemde 10 yeni Venedikli üç küreklisi ile takviye edilmiş bir hâlde henüz Modon sularından ayrılmamış Pietro Mocenigo'nun donanmasına katıldı[75].

Böylece deniz savaşı asıl savaş olarak devam edecekti ve bunun aynı zamanda gerekli baskı ve ihtiyatla yürütülebilmesi için Venedikli amiralin yanına tavsiyelerde bulunmak ve destek vermek üzere denizcilikte çok tecrübeli iki proveditore, Marin Malipiero ve Luigi Bembo verildi. Donanma harekâtlarının bu dönemde bilhassa Anadolu sahillerine yönelmesi, yukarıda daha önce belirttiğimiz gibi, Anadolu'daki şartların aynı dönemlerdeki durumundan kaynaklanıyordu.

Tabii ki bu durumda nihaî darbelerin, büyük deniz muharebelerinin veya kalıcı fetihlerin gerçekleşmesi mümkün değildi. Zira Osmanlı donanması tüm bu dönem içerisinde Çanakkale Boğazı'ndan hiç ayrılmazken, diğer taraftan Venedikliler müttefikleri ile birlikte hâlâ geçici olarak zaptettikleri yerleri sürekli olarak ellerinde tutacak güce sahip değildiler. Bu yüzden bütün teşebbüsleri planlı bir deniz savaşından uzak, daha ziyade tesadüfî akınların ve Osmanlıları bu yönde oyalamaya ve sindirmeye yarayabilecek, ama en önemli kazancı yine de yapılan masrafları karşılamayan muazzam bir korsanlık karakteri taşıyordu.

Mocenigo böylece 1472 başlarında, papanın ve Napoli kralının kadırgaları donanmasına henüz katılmadan önce Takımadalar'ı geçerek Sakız Adası'nın karşısında, zengin ve o dönemlerde Asya'daki ticaret için oldukça önemli ama savunması zayıf bir antrepo olan Passagio üzerine böyle bir akında bulundu; gece vakti baskın düzenledi; ağzına kadar dolu depoları soydu ve her yeri ateşe verdikten sonra Modon'a geri döndü. Burada cereyan eden ticarete Sakız Adası'nda yerleşik Cenevizliler Osmanlılardan çok daha fazla ilgi duyduklarından, Venediklilerin buraya verdiği zarar tabii ki en fazla onları etkiledi ki bu, her ikisi de ticaret yapan bu iki cumhuriyet arasındaki nifakı ve yıllanmış düşmanlığı çok daha amansız hâle getiren bir durumdu[76].

---

75 *Lettera* cet., s. 226, Cepione ve Navagiero'ya uygun olarak gerçekte gönderilen gemilerin sayısını bu şekilde vermektedir. Papanın Raynaldi, s. 525 ve devamındaki yazıları ise hadiseleri çok daha görkemli anlatmaktadır.

76 Cepione, s. 4 v.: "Bu yer, Sakız Adası'nın karşısında, anakarada bulunur ve orada oturanlar tarafından Passagio olarak adlandırılır; hemen bütün Asya eyaletleri mallarını getirir, sonra da onları Sakız'a taşırlar".

Mocenigo, çok geçmeden Limni önlerinde 40 Türk kadırgasının görüldüğü söylentisi üzerine bu adaya doğru hareket etti, ama burada hiçbir düşman gemisine rastlamadığından birkaç terkedilmiş sahil kalesini işgal ettikten sonra, Karya sahilleri üzerine girişilecek çok daha büyük bir teşebbüs için gerekli hazırlıklarını yapmak üzere tekrar Modon'a döndü[77].

Bu amaçla Mora'nın değişik yerlerinde her bir kadırga için 10 kişi olmak üzere, Arnavut süvarilerini gemilere aldı[78]; önce Midilli Adası'na yol aldı; Karya sahillerinde dolaştı; birçok yerde buradaki toprakları talan ve tahrip eden birlikleri karaya çıkarttı; Delos'a ve birkaç komşu adaya temas etti ve nihayet erzak temin etmek için tekrar Modon'a çekildi[79].

Burada Napoli kadırgaları ile buluştuktan sonra gemilerin rotası aynı yöne çevrildi ve aynı korsanlıklar yenilendi. Karya ve Likya sahillerinde birçok yer kiralık Arnavut birlikleri tarafından yağmalanarak ateşe verildi. Donanmanın tamamı nihayet Sisam Adası'nda biraraya gelince, nihaî darbeyi vurmanın zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Donanma o dönemlerde Slovenya şehirleri tarafından temin edilen 12 kadırga dahil olmak üzere, 48'i Venediklilere, 18'i papaya, 17'si Napoli kralına ve 2'si Rodos Şövalyelerine ait olmak üzere, 85 kadırgadan oluşan hatırı sayılır bir deniz gücü oluşturuyordu. Ayrıca donanmanın yönetimi de denizcilikte yine çok tecrübeli üçüncü bir proveditore, Vettore Soranzo ile takviye edilmişti[80].

Bunun üzerine toplanan harp divanında öncelikle Karaman sahillerinde iyi tahkim edilmiş bir liman şehri olan Antalya'ya saldırmaya karar verildi. Bu

---

77 *Aynı yer*, s. 5.

78 Cepione, s. 5 v., bu esnada, hepsi atlı olan, ancak daha sonra bunun tamamen kaybolduğu anlaşılan Mora'daki Arnavut kiralık birliklerinin o dönemlerdeki durumlarını ilginç bir şekilde anlatmakta ve şöyle demekte; "Venedikliler" ve hemen arkasından da şunu eklemektedir; "çok sayıda paralı Arnavut süvari aldılar, bunlara Yunanca adla Stradiota deniyordu, çok cesurdular ve her tür büyük teşebbüsleri başarırlardı...Bu insanlar tabiatları gereği vahşidirler, savaştan çok koşmaya yatkındırlar". Ardından silahlarını, küçük ama dayanıklı atlarını, vs. tarif etmektedir. En yiğitlerinin Anabolu civarlarında yaşayanların olduğunu belirtmektedir. Cepione'nin küçük eseri genel olarak Venedik donanmasının o dönemlerde temas ettiği ve o dönemler açısından çok az bilgi sahibi olduğumuz adalar ve sahil boyları hakkında önemli bilgilerle doludur. İçinde bulunan bazı değerli eski deliller yüzünden arkeologlara da tavsiye etmek isteriz.

79 *Aynı eser*, s. 6-7.

80 Cepione, s. 8-11 v.

teşebbüs de yine yarı yarıya başarılı oldu ve kalıcı bir netice bırakmadı. 10 kadırga ile öncüleri oluşturan Vettore Soranzo gerçi limanı kapatan zinciri kırmayı başardı ve karaya çıkarttığı birlikler ön mahalleleri ateşe verip, burada bilhassa baharatlar ve değerli şark kumaşlarıyla dolu depoları soydular[81], ama şehrin güçlü surları ne Venediklilerin ağır toplarına, ne de altına yerleştirilen lağımlara aman veriyordu. Tekrar tekrar gerçekleştirilen hücumlar büyük kayıplarla geri püskürtüldü. Nihayet en azından dış surları zaptetmeyi başardılar; ama her türlü ilerleyişleri çaresizliğin verdiği cesaretle savaşan ve aynı şekilde büyük kayıplara maruz kalan muhafız kıtasının yiğitliğine takılıp kaldı[82]. Daha güçlü kuşatma araç gereçleri olmadan herhangi bir şey başarma imkânsızlığı, generali kuşatmadan vazgeçmek zorunda olduğuna ikna etti; zira bu araç gereçlerin Mora'dan buraya getirilmesi çok zaman alırdı ve kış mevsimi de yaklaşmakta olduğundan, donanmayı da dar ve güvensiz limanda –yalnızca 15 büyük savaş gemisi alıyordu– kış mevsiminde burada esen ağır fırtınalara maruz bırakmaya cesaret edemediklerinden, geri çekilmekten başka bir çare kalmıyordu[83].

Mocenigo, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Uzun Hasan'ın elçileri ile biraraya geldiği Rodos, Napoli filosunun eve dönmek üzere donanmadan ayrıldığı Nakşa ve o dönemlerde tamamen terkedilmiş İpsara (Psira) Adası üzerinden İzmir Körfezi'ne girdi; şehri yağmaladı ve acilen buraya gelen Osmanlılarla yapılan ölümcül bir çatışmadan sonra, şehri birkaç saat içinde kül yığınına dönecek şekilde ateşe verdi ve 215 Türk askerin kesik başını zafer işareti olarak kadırgalarına götürdü[84].

Karaburun'nda (Stylarion), eski Klazomenai (Urla havalisi) yakınlarında sâkinleri tarafından neredeyse tamamen terkedilmiş köylere karşı yapılan ve daha iyi ganimetler bulunamadığından, birçok devenin ve başka hayvanın

81 Antalya o dönemlerde anlaşıldığı kadarıyla Hindistan'dan ve İran'dan gelen baharatların ana toplanma yeri idi: "Biber, tarçın, karanfil, tütsü, halı ve bu tür başka mal dolu dükkanlar vardı", Cepione, s. 12 v.

82 *Aynı eser*, s. 13: "Savaş, her yanda çok vahşice oldu".

83 *Aynı eser*, s. 14: "Antalya Körfezi geniş, güney ve güneydoğudan [keşişleme] esen rüzgârlara açıktır, bu rüzgârlar da özellikle bu Karaman Denizi'nde çok şiddetli eserler".

84 *Aynı eser*, s. 15-17. İzmir'in Venedikliler tarafından yağmalanıp tahrip edilmesi burada en etkileyici biçimde anlatılmaktadır: "Kent, gözyaşları içindeydi ve şehidlerle doluydu... Böylece, birçok anıyla dolu olan ve çeşitli varlıklara sahip antik kent, birkaç saat içinde küle dönüştü".

gasp edildiği benzer bir yıkım seferi, bu yılın silahlı son faaliyeti idi. Papa vekili bunun üzerine hemen filosu ile birlikte İtalya'ya geri dönerken, Mocenigo, kış mevsimini bu önemli yerin tahkimini tamamlamak için kullanmak üzere, Anabolu'daki kış limanına girdi. Mocenigo'nun bu kahramanlıklar sayesinde edindiği şöhretin ölümsüz olacağını söylüyordu papa vekili ayrılırken; böyle hareket etmeye devam etmeli idi. Amiral, bunu yapmaya devam edeceği cevabını verdi; çok daha büyük şeyler yapacaktı; ancak papa vekili Hristiyanlığın diğer hükümdarlarının da Venedik'i savaşı başarılı bir şekilde sonuna kadar götürmelerini sağlayacak şekilde desteklemelerini sağlamalı idi[85].

Ne var ki daha büyük işler başarmasıyla ilgili sonuncu vaadi açısından bakıldığında, aslında bir önceki yıl nasıl hiçbir şey başarılamamışsa, ertesi yıl için de bir şey beklenemezdi. Mesela 1472 Ağustos'unda Venedik ve Burgondiya Dükü [Yiğit] Charles arasında özel bir ittifak antlaşması akdedildi[86], ama Hristiyanlığın davası için bundan önemli bir avantaj çıkmadı. Venedik'in hareketli tek müttefikleri 1473 için de yine papa ve Napoli kralı oldular. Sefer tekrar başlamadan önce sultanın teklif ettiği barış müzakereleri tıpkı bir yıl önceki gibi başarısız olduklarından, bu müttefiklere daha da fazla ihtiyaç duyuyordu.

Bu defa İşkodra komutanı Leonardo Boldu arabuluculuk yapıyordu. Sultan Mehmed, Venedik'in borçlu olduğu 150 bin duka altını tutarındaki alacağından vazgeçmeye niyetli idi, ama karşılığında Arnavutluk'ta Akçahisar'ı isterken, Venedik Eğriboz şehrinin ve adasının geri verilmesinde ısrar ediyordu ki, Sultan Mehmed bunu tabii ki hiçbir şekilde kabul etmiyordu. Böylece müzakereler hiçbir sonuç getirmedi[87].

---

85 *Aynı eser*, s. 18. Papa vekili bilhassa şöyle demektedir: "Yüce yürekli adam, başladığınız gibi devam ediniz çünkü sizin şanınız ölümsüz olmak için vardır". Caraffa'nın bu seferden hâtıra olarak Roma'ya getirdiği en tuhaf zafer işaretlerinden biri, Antalya Limanı'nı kapatan zincirdi. San Pietro Kilisesi'ne asıldı ve üzerinde şöyle bir yazı bulunmaktadır: "IV. Sixtus'un papalık donanması komutanı Kardinal Oliviero Caraffa İzmir'i güçle işgal ettiğinde, Asya kenti Antalya'nın limanına güçle ilerledi ve oradan demir zinciri çıkardı ve bu Bazilika'nın çift kanatlı kapıları üstüne astı". İzmir'in ele geçirilişi burada muhtemelen yanlışlıkla Antalya'ya yapılan saldırıdan önceye alınmaktadır. Zira donanmada bulunan ve donanmanın hareketlerini oldukça detaylı olarak günden güne kaydeden Cepione, bunu açıkça Antalya'ya yapılan saldırıdan sonra anlatmaktadır. Navagiero, s. 1132 zamanını daha da açık belirtmektedir: Antalya Ağustos'ta saldırıya uğramış, İzmir ise 13 Eylül'de alınmıştır.

86 Mar. Sanuto, s. 1196'da bilhassa anılmaktadır.

87 Navagiero, s. 1133.

Eğriboz'un fethi sırasında Türkler tarafından köle olarak götürülen Antonello adında cüretkâr bir Sicilyalı'nın 300'ün üzerinde kadırgayı donatacak kadar teçhizat ve bilhassa birçok kolay tutuşabilir maddenin, ziftin, liflerin, vs. depolandığı Gelibolu tersanesini ateşe vermeyi başarması, 1473'de yapılan seferin daha talihli başlamasına sebep oldu. Buraları çok iyi bilen Antonello, bunun için Mocenigo'dan yalnızca bir balıkçı barkası ve yanına verilecek kararlı altı adam istemişti. Görünüşte sadece mallarla doldurduğu, ama altına bu cüretkâr işi gerçekleştirmek için gerekli araç gereçleri ve yanıcı maddeleri sakladığı bu barka ile hiç rahatsız edilmeden Çanakkale Boğazı'na girdi; gece vakti koruması zayıf tersanenin kilitlerini kırarak açtı ve aynı anda birkaç yerde birden yangın çıkardı. Yangın keşfedilene kadar herşey olup bitmişti. Kurtuluş mümkün değildi. Birkaç saat içinde tersane içindeki herşeyle dumanları tüten bir harabeye döndü[88].

Ne var ki bu saldırının cüretkâr sahibi de kaderinden kaçamayacaktı. Ne yazık ki barkası kaçmaya çalıştığı anda yanmaya başladı; içeride bulunan barut ateş aldı; araç battı ve Antonello yanındaki adamlarla birlikte gerçi karaya çıkıp kurtulmayı başardı, ama takip edildiği için daha ertesi gün yakalandı ve zincirlere vurularak İstanbul'a padişahın huzuruna getirildi. Burada Sultan Mehmed'i bile hayran bırakan bir enerji ile yaptıklarını açıkça itiraf etti. Hâlbuki bu da onu kurtaramazdı. Yandaşlarıyla birlikte korkunç şekilde idam edildi. Venedik, minnettarlığını göstermek ve hâtırasını onurlandırmak için, hazineden henüz reşit olmayan erkek kardeşine yıllık olarak ödenen bir maaş bağladı ve henüz evli olmayan kızkardeşinin çeyizinin masraflarını ödedi[89].

Osmanlı donanmasının bu yangından dolayı maruz kaldığı zarar, asıl tersanesi daha o dönemlerde muhtemelen İstanbul'da olduğu için biraz daha az da olsa, bu yıl içinde de Çanakkale Boğazı'nın ötesinde görünmeyen donanmanın harekâtlarını olumsuz yönde etkileyecek kadar büyüktü.

Tüm bunlar olurken, Mocenigo donanması ile rahat bir şekilde Anabolu Limanı'nda bulunuyordu. Burada Uzun Hasan'ın önerileri donanmanın bu yıl için harekât planlarını önemli ölçüde belirleyen ikinci bir elçi heyetiyle görüştü. Mocenigo önce altı kadırganın kendisine katıldığı Rodos'a ve Kıbrıs'a doğru yelken açtı ve buradan hemen, daha önce de gördüğümüz gibi, üç liman kalesi olan Sığın'ı, Kızkalesi'ni ve Silifke'yi kısa süreliğine zaptettiği Karaman

88 Cepione, s. 17- v. 20: "Bu arada tersane içindekilerle birlikte bütünüyle yandı".

89 *Aynı eser*, s. 20 v., "Ortalarından kesildiler", denmektedir idam hakkında.

sahillerine yöneldi. Ne var ki Karaman'daki durumların talihsiz bir biçimde tersine dönmesi ve bilhassa Uzun Hasan'ın Tercan'da yenilmesi, çok geçmeden geri çekilmesine sebep oldu[90].

Bunun üzerine Likya sahillerinde dolaştı; burada Makri ve Fisko şehirlerini yağmalayıp ateşe verdi ve nihaî bir darbede bulunmak üzere Çanakkale Boğazı'na girmek gibi cüretkâr bir düşünceye kapılmıştı ki, Kıbrıs Krallığı'ndaki kendisine özgü durumlar Mocenigo'yu geri dönmeye ve bu adaya yönelmeye zorladı.

Buradaki vaziyeti hemen daha derinden ele almamız gereken yer burası değildir; sadece Mocenigo'nun ve Venedik'in, bilhassa Uzun Hasan'ın yenildiğine dair haberlerin tam da Amiral Mocenigo Çanakkale Boğazı'na yönelik bir teşebbüs için gerekli hazırlıkları yaptığı bir anda geldiği gözönüne alınırsa[91], talihlerini Çanakkale Boğazı üzerine yapılacak cüretkâr ve sonucu belirsiz bir teşebbüsle denemek yerine, Kıbrıs'taki taht kavgalarına zekice karışıp bu küçük krallığı Venedik'i sonunda adanın hâkimi hâline getirecek bir şekilde himayesi altına almanın muhtemelen daha yararlı olacağını düşündüklerini hatırlatmak isteriz.

Dahası Sultan Mehmed'in Anadolu'daki zaferleri Hristiyan donanmasının aynı yıl için yaptığı bütün planları bozuyordu. Bilhassa Mocenigo Karaman sahillerinden ayrıldıktan sonra ancak 10 kadırga ile Rodos önlerine gelen Papa Vekili Spilit (Spalato) Başpiskoposu Lorenzo Zane artık devam etmek istemiyordu, aksine henüz Venedik donanmasına katılmamış olup Anadolu'daki savaşın sonucunu Rodos Limanı'nda beklemiş olan Napoli kadırgaları ile birlikte hemen İtalya'ya geri döndü[92].

1473 tarihli seferin ana kazancı bu yüzden yalnızca Mocenigo'nun taraftarlarıyla birlikte kendini tamamen Venedik'in kollarına atan ana kraliçeyi [Katerina

90 Karşılaştırma için, Beşinci Bölüm, Kısım 2. Venedik'in Uzun Hasan'la sürekli bir ittifaka verdiği değeri, Venedik'in Uzun Hasan'a gönderdiği zengin hediyeler de kanıtlamaktadır. Navagiero, s. 1134, değerini 22 bin duka altını olarak tahmin etmektedir. Tercan Muharebesi, bu ittifaka bağlanan bütün umutları boşa çıkartmıştır.

91 Çanakkale Boğazı'na yönelik planlanan bu teşebbüsten Cepione, s. 30'da bilhassa bahsetmektedir: "Amiral zihninde daha büyük teşebbüsler kurup Gelibolu boğazının ötesine geçmeye karar verdi, burada düşmana kayda değer büyüklükte bir zarar verecekti".

92 *Aynı eser*, s. 32, 35. Navagiero, s. 1137: "Papanın elçisi ve Puglia kralının komutanı... casusları aracılığıyla, Türk Efendi'sine ait yerlerde zafer için yaptıkları iyi işaretleri alınca, genel komutana üstü örtülü mazeret bildirip İtalya'ya doğru yola çıktılar ve silahları yeniden bıraktılar".

Cornaro] korumak amacıyla Magosa'da (Famagusta) Venedik'in Kıbrıs'taki kavgalara başarılı bir şekilde katılımı için güvenli ve rahat birer üs olarak kullanılabilecek birkaç kadırga bırakması oldu. Mocenigo, Anadolu'da cereyan eden hadiselerden dolayı endişe içindeki halkın cesaretini artırmak için Sporadlar'da ve Kikladlar'da daha bir süre dolaştıktan sonra tekrar Modon'daki kış karargâhına döndü ve burada çok geçmeden görevden alınacağını öğrendi[93].

Zira o güne kadar takip ettikleri savaş sistemiyle, temelde aslında yararsız ve aynı zamanda oldukça masraflı deniz savaşıyla tek başına hiçbir şey başaramayacaklarını, mesela endişeler ve çabalar altında saçları kırlaşan ve iyice yaşlanan Francesco Filelfo gibi, dönemin hiç yerinden kıpırdamayan siyasetçileri bile kendi dört duvarları arasında anlamışlardı. Filelfo, 1471'in sonlarına doğru –o zamanlar 71 yaşında idi– Venedik Doju Niccolo Tron'a bu husustaki düşüncelerini uzun bir mektupla bildirmişti. Daha o zamanlar doğru olarak birşey başarmak istedikleri takdirde, deniz savaşını karada yürütülecek bir savaşla birleştirmek gerektiğini söylüyordu.

"Donanmanızla ne yapabilirsiniz ki?", diye yazdı doja. "Sürekli akın eden Türklerin Eğriboz'un fethinin yanına mesela Girit gibi diğer adaları veya sahil şehirlerini eklemelerini engellemekten başka hiçbir şey: Bu ise Türkleri desteklemek demektir, mağlup etmek değil. Devamlı süren bu savaştan dolayı güçlerinizi tüketirlerken, kendileri günden güne daha da güçleniyorlar. Bir taraftan, yardımcı kaynaklarınızı muhafaza etmek ve çoğaltmak için elinizdeki tek imkân olan ticaretinizi mahvedecekler; diğer taraftan da karadan sürekli akınlarla güç ve imkânlar kazanacaklar. Bana göre ne mi yapılmalı? Her yerde Türklerle karada başabaş savaşacak birlikler toplamalısınız. Bunu yaptığınız takdirde, onları kolayca yenebileceksiniz". Daha sonra bu görüşlerin doğruluğunu göstermek için, Türklerin savunma gücünün düşünüldüğü kadar güçlü ve korkunç olmadığını kanıtlamaya çalıştı –ki bu, c dönemlerde Türk düşmanlarının sıkça başvurdukları bir gerekçedir[94].

Filelfo'nun bu akıllıca ve iyi niyetli tavsiyeyi vermesi kolaydı, ama o dönemlerde Hristiyan âlemine hâkim ilgisizlikte ve Venedik'in gereğinden fazla zorlanmış imkânlarının zayıflığı karşısında yerine getirilmesi oldukça güçtü. Bilindiği kadarıyla Venedik'in ordu sisteminin tamamı öncelikle ancak iyi paralar karşılığında elde edilebilen kiralık askerî birliklere dayanıyordu. Hazine donanma-

93 Cepione, s. 34-35.
94 Francesco Filelfo, *Epist.* L. XXXIV, s. 242.

dan ötürü oldukça zayıfladığından ve ticaretin tamamen durmasından dolayı artmak yerine azalan az sayıda gelirler gözönüne alınırsa çok fazla para yoktu. Bu zorluklar kısmen Türk örneğine göre kiralık birliklere ganimetin bir kısmı vadedilerek aşıldı. Ne var ki böyle bir vaat, ganimete düşkün birçok aylağı çekmeye yarıyordu. Bu sistem bilhassa Pietro Mocenigo'nun son iki yıl içinde Anadolu sahillerine yaptığı yıkım seferlerinde devamlı olarak kullanıldı.

Ganimetin dağıtımı için, ikisi Venedikli ve biri Dalmaçyalı olmak üzere üç hazinedar (camerlenghi) seçildi. Toplanan ganimetlerin tamamının onda biri amirale aitti. Arnavut stratiyotlardan* oluşan kiralık birlikler, ele geçirdikleri herşeyin üçte ikisini hemen kendilerine ayırmaya yetkiliydiler, ama kalan üçte birini hazinedarlara teslim etmek zorundaydılar. Daha sonra açık artırmada satılan bütün esirler de hazinedarlara teslim ediliyorlardı. Askerler, elde edilen gelirden getirdikleri her esir için üç duka altını alıyorlardı. Kalan paradan stratiyotların atları ve başka masrafları ödeniyor ve artan kısmı da proveditorelere iki kat pay düşecek şekilde kadırgalara dağıtılıyordu. Kadırga kaptanları (sopracomiti), kendilerine düşen payın üçte birini kendilerine ayırma ve kalanını rütbelerine göre mürettebat arasında dağıtma hakkına sahiptiler[95]. Ordunun geçimini resmen soygunlara ve yağmalara dayandıran bu sistemin zayıflığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu savaş sürerken, hem de Osmanlıların Friuli'ye ilk akınlarından sonra ancak Venedik ve anakarada Venedik'e ait topraklar için bir kara ordusu oluşturmaya çalışıldı. Venedik mülkleri bunun için silahları devlet tarafından karşılanacak 20 bin kişi temin edecekti. Venedik'in kendisi bu amaçla bir dizi mahallelere ayrıldı ve her mahalle için burada bulunan savaşmaya uygun kişilerin kayıtlarını tutan iki muhtar (capi) tayin edildi. Bu muhtarların üstünde, her altı mahalle için bir kişi olmak üzere, birlikleri denetleyecek ve her halükârda hazır tutulmalarını sağlamak zorunda olan altı proveditore bulunuyordu[96].

Bu milis tabii ki yurtdışındaki savaşlar için kullanılamazdı. Hâlbuki Sultan Mehmed'in, Anadolu'daki zaferlerinden sonra Avrupa'daki savaşı da taze güçle devam ettirmeyi düşündüğü gözönüne alınırsa, kara savaşı kaçınılmazdı. Sul-

---

* Paralı asker (çn).

95 Cepione, s. 6 v. Ganimetler bilhassa İzmir'in yağmalanmasından sonra bu şekilde dağıtılmışlardır, *aynı eser*, s. 17.

96 Navagiero, s. 1149.

tan Mehmed, silahlarını bilhassa Arnavutluk'un Venedik'e ait kısmına çevirmişti. Akçahisar'ı ve İşkodra'yı ne pahasına olursa olsun istiyordu. Venedik askerî kuvvetlerinin tamamı öncelikle buraya yönelmek zorunda idi. Burada başarılı bir direniş göstermek için gerçekten de bütün gücünü seferber etti. Yalnızca Akçahisar ve İşkodra değil, diğer önemli Arnavutluk şehirleri Draç, Leş, Budva (Budua), Bar (Antivari), Ülgün (Dulcigno), vs. tahkim edildi ve takviye edilmiş muhafız kıtalarıyla donatıldı. Muhafız kıtalarını acil durumlarda dışarıdan destekleyebilmek için bulabildikleri ve parasını ödeyebildikleri kadar Arnavut topladılar.

Donanma da bu 1474'de öncelikle Arnavutluk sahillerini korumak ve buradaki önemli nehirlerin, bilhassa Drina ve Boyana nehirlerinin ağızlarını savunmak için kullanılacaktı. Yeni tayin edilen denizlerin genel kaptanı, 84 yaşındaki Triadan Gritti, Mayıs başında Arnavutluk sularına doğru yola çıktı ve ilkbahar aylarını kraliçeye muhalif olan tarafı dizginlemek üzere[97] Kıbrıs'a bir sefer daha düzenlemek için kullanan Pietro Mocenigo, İtalya'ya geri dönerken henüz Korfu açıklarına geldiğinde, filosuyla birlikte derhal Gritti'ye katılarak gerekli tedbirleri almak üzere Arnavutluk sahillerine doğru yola çıkma emrini aldı. Burada uzun süre kaldığından ülkenin şartlarına aşina olan Leonardo Boldu, aynı zamanda Arnavutluk'un tamamı için proveditore tayin edildi ve nadir görülen karakter kararlılığına, büyük bir şahsî yürekliliğe sahip bir adam olan Antonio Loredano, o dönemlerde ülkenin başkenti kabul edilen ama yalnızca 2.500 kişilik bir muhafız kıtasına sahip[98] İşkodra komutanlığı gibi önemli bir makama getirildi.

Sultan Mehmed –en azından çağdaşlarının düşüncesine göre– buradan Arnavutluk'un tamamını ilhak edebileceği ve bu ülkeyi bir kez ele geçirdikten sonra fetihlerini kolayca Adriyatik Denizi'nden İtalya'ya kadar genişletebileceği için bu şehre bu kadar değer veriyordu[99]. Bu yüzden Arnavutluk seferinin hazırlıkları da bu teşebbüsün ehemmiyetine uygundu.

---

97 Cepione, s. 35v-42'de Kıbrıs'ta Mocenigo'nun silahlarla müdahalesini gerektiren durumları ayrıntılı olarak vermektedir.

98 İşkodra'nın 1474'de ilk kuşatması hakkındaki ana kaynak Cepione, L. III, s. 42-51'dir. Lonicerus, *Chron. Turc.*, T. III, s. 231 ve devamındaki Mart. Barletti'nin, *De Scodrensi obsidione et expugnatione* adlı geniş kapsamlı eseri, 1478 tarihli ikinci İşkodra kuşatmasını ele almaktadır ve ilkinden çok kısa bahsetmektedir.

99 Cepione, s. 43: "Türk, bütün ülkeye sahip olmak umuduyla, ülkenin tamamının başşehri ve kalesi İşkodra'yı fethetmeye karar verdi. Çünkü, Arnavutluk'u egemenliği altına aldıktan sonra, donanmayla Adriyatik Körfezi'ni geçmeyi ve çok güçlü bir orduyla İtalya'yı ele geçirmeyi umut ediyordu".

Gençliğinden beri padişahın musahiblerinden ve şimdi de en iyi komutanlarından biri olan Bosnalı devşirme Rumeli Beylerbeyi [Hadım] Süleyman Paşa, aralarında padişahın muhafız kıtasını oluşturan 8 bin yeniçerinin de bulunduğu 80 bin kişilik ordunun başına getirildi. Osmanlılarda o dönemlerde daima olduğu gibi, sadece ancak kalenin surları altında dökülebilen toplar için gerekli madeni taşımak için 500'ün üzerinde deve kullanıldı. Bu amaçla orduda en yetenekli dökümcüler bulunuyordu. Makedonya ve Sırbistan üzerinden kolayca Arnavutluk'a giren Süleyman Paşa, Mayıs'ın ilk günlerinde İşkodra önlerinde karargâh kurdu; şehri derhal her yönden kuşatma altına aldı ve kuşatmaya denize doğru Boyana Nehri üzerine, güçlü bir muhafız kıtasıyla donatılarak, bilhassa Venedik gemilerini kaleden uzak tutmaya ve bu taraftan malzeme teminini imkânsız hâle getirmeye yarayan bir köprü inşa ettirdi. Birkaç gün içinde 4 büyük ve 12 küçük top, surları sürekli top atışına tutacak şekilde hazır hâle getirilmişti.

Venedikliler de bu arada savunmalarını büyük bir ihtimamla hazırlamışlardı. Donanma, sahil boyunca dört kadırga Kattaro önlerinde; beş kadırga kısmen Leş'i, kısmen açık arazilerin sâkinlerinin ana sığınağı olan buradaki küçük adacığı koruyacak şekilde Drina Nehri ağzında; dört kadırga Draç önlerinde ve birkaç kadırga da Budva, Bar ve Ülgün önlerinde konuşlanacak şekilde dağıtılmıştı. Diğer gemiler iki amiralle birlikte Boyana Nehri'ne girdiler, ama denizden 14 mil uzaklıkta, Aziz Şehid Sergius Kilisesi önlerinde demir atmak zorunda kaldılar, zira nehrin suyu buradan itibaren çok sığdı. Bu kiliseden surlara mesafe beş mil kadardı. Diğer taraftan Johann Çernoviç komutaındaki bir Arnavut birliğince desteklenecek 70 balıkçı barakası ile İşkodra'ya denizden yardım etmeye çalışıyorlardı.

Türklerin Boyana Nehri'nin gemilerin demir attığı yerin aşağısındaki dar bir yerini gemilerin geri dönüş yollarını kesecek şekilde kapatma denemesi, Venediklilerin galip geldiği ölümcül bir çatışma ile sonuçlandı. Söz konusu yeri korumak için buraya ayrıca dört kadırga bırakıldı. Deniz tarafındaki balıkçı barkalarıyla başarısız bir şekilde birleşmeye çalışan Venedik kadırgaları da köprüyü havaya uçurmayı başaramadılar ve kuşatanlar süvari birlikleri açısından üstün oldukları için kara birlikleriyle de başarı sağlayamadılar. Dolayısıyla şehrin kuşatmadan kurtulması ne kara birlikleri, ne de filo aracılığıyla mümkündü. Her yerde hüküm süren ağır bir sıtmaya yakalandıkları için yaşlı Gritti, henüz herhangi bir sonuç alınamadan Proveditore Luigi Bembo ile bir-

likte Kattaro'ya geri çekilmek zorunda kaldı ve her ikisi çok geçmeden burada hayata veda ettiler.

Kalenin durumu bu arada gün geçtikçe kötüye gidiyordu. Surların büyük bir kısmı top atışları altında yerle bir olmuştu; yalnızca güçlü ve yüksek toprak setlere karşı düşman topları başarılı olamıyordu. Loredano ayrıca Süleyman Paşa'nın kaleyi uygun şartlar altında ve büyük bir ödül karşılığında teslim etmesine dair teklifini gururla geri çevirdi. Süleyman Paşa'ya Osmanlı kulu değil soylu bir Venedikli olduğuna dair haber gönderdi; atalarının gelenekleri arasında kendilerine emanet edilen yerleri teslim etmek yoktu; aksine böyle yerleri fethetmeye ve merhametlerine sığınarak teslim olduklarında teslim almaya alışıktılar; vatana karşı sadâkat ve sevgi, sultanın bütün hazinelerinden daha değerli idi onun için; Süleyman Paşa gerçekten olduğunu sandığı kişi ise surları yıkılmış bir şehrin nasıl alınması gerektiğini bilmeli idi.

Bunun üzerine yapılacak genel bir taarruz sonucu belirleyecekti. Taarruz korkunçtu ve sekiz saat sürdü. Buna rağmen demir topuzlarıyla surlara saldıran ve surların üzerinde arslanlar gibi göğüs göğüse savaşan Türkler, sonunda her yerde geri püskürtüldüler. Bu taarruz onlara aralarında en itibarlı 14 ordu komutanının da bulunduğu 3 bin ölüye ve bundan da fazla yaralıya mâl oldu.

Süleyman Paşa her ne kadar hastalıktan da kırılan birlikleri ile ikinci bir taarruz denemesinde bulunmak istemese de, dışarıdan ihtiyaç temini kesildiğinden ve büyük bir su sıkıntısı baş gösterdiğinden –2 binin üzerinde insanın susuzluktan öldüğü söyleniyordu– ciddi bir sıkıntıya düşen şehrin önlerinde daha uzun bir süre, Ağustos'un ortalarına kadar kaldı. Halk, bu büyük sıkıntı altında şiddetle teslim olmayı talep ediyordu. Ne var ki Loredano kendini halkın arasına atarak göğsünü açtı ve şöyle dedi: "İşte etim; acıkan etimle karnını doyursun!". En tereddüt içinde olanlar üzerinde bile bu sözler sihir etkisi yaptı. Herkes, Venedik'e sâdık kalmaya ve Loredano ile birlikte ölümüne direnmeye yemin etti[100].

Nihayet kurtuluş saati geldi. Leonardo Boldu'nun komutasında Venediklilerden ve Arnavutlardan oluşan güçlü bir birliğin şehri muhasaradan kurtarmak için yaklaşmakta olduğu haberi üzerine Süleyman Paşa kuşatmayı kaldırdı. Toplar kırılarak paçalara ayrıldı ve çıkan maden develer üze-

100 Bu seferden sadece Navagiero, s. 1142 bahsetmektedir. Ancak bazı noktalar açısından belirsizdir. Mesela Türklerden taarruz sırasında ölenlerin sayısını 7 bin kişi olarak verirken, burada bulunan Cepione (s. 50), yalnızca 3 bin kişiden bahsetmektedir.

rinde tekrar geri götürüldü. İşkodra'dan altı mil ötede küçük ve terkedilmiş bir kale olan Dagno'nun yıkılması, Osmanlı silahlarının bu seferdeki tek kalıcı faaliyeti oldu.

İşkodra'da düşmanın gidişine duyulan sevinç inanılmazdı. Halkın tamamı, Osmanlıları takip etmek için değil, birçoğunu neredeyse mezarın ucuna kadar getiren susuzluklarını Boyana Nehri'nde dindirmek için şehrin kapılarından dışarı fırladı. Birçoğu sudan öyle hızlı içti ki, ölümcül bir titremeye kapılarak bulundukları yerde can verdiler[101]. O bölgelerde kol gezen ateşli hummadan çok çeken donanma, kuşatma kaldırılır kaldırılmaz geri çekildi. Ağır hastalanan Pietro Mocenigo, donanmadan önce Dubrovnik üzerinden Venedik'e dönmüştü.

İşkodra'nın ve Arnavtuluk'un kurtuluşu burada bu savaşın en görkemli hareketlerinden biri olarak kutlandı. Üzerinde günün anlamına uygun bir yazı bulunan ve San Marko Kilisesi'ne asılan atın işlemeli kumaştan bir bayrak, İşkodra halkının sadâkatini ve yürekliliğini ebediyen hatırlatacaktı. Kahraman Antonio Loredano'nun kızına, minnettarlığın bir göstergesi olarak, Venedik hazinesinden çeyizi için 1.000 duka altını hediye edildi. Loredano ölen Gritti'nin yerine denizlerin genel kaptanı tayin edilirken, Mocenigo aynı yıl içinde Venedik dojluğuna getirildi, fakat bu makamda sadece kısa bir süre kalabildi. 1476 Şubat'ında 71 yaşında hayata veda etti[102].

101 Cepione, s. 51: "Kuşatmayı kaldırdıktan sonra, hepsi ırmağa koştu, günlerdir hasret kaldıkları suya doydular. Çoğu, kendini suyla doldurdu, organları uyuşukluk ve titremeyle fazla ağırlık altında kalarak hemen öldü".

102 Navagiero, s. 1143. Mocenigo'nun bütün faaliyetlerinin anlatıldığı mezar yazısı, basılmış bir hâlde, tam olarak Mar. Sanuto, s. 1203'te bulunmakta olup, Hammer, II, 560'da bu yazıyı bizzat aldığı bir kopyaya göre aktarmaktadır. Yine de Venedikli komutanların ve devlet adamlarının bu mezar yazıları tarihi belgeler olarak dikkatli kullanılmalıdırlar. Zira hemen hepsi öylesine empatik bir şekilde ve görkemli bir stilde yazılmışlardır ki, mezardakinin faaliyetleri gerçekte olduğundan çok daha büyük görünmektedir. Mesela Triadan Gritti'nin mezar yazısında şu sebeple yazıldığı belirtilmektedir: "Türkler Bolyana Irınağı'nı geçtikten ve İşkodra kuşatması kaldırıldıktan sonra Catari öldüğünde, şanlı icraatı yüzünden resmî cenaze töreni yaparak dikildi ". Gerçekte ise hiçbir şey yapmamış ve Arnavutluk'a sadece ateşe yakalanarak ölmek için gitmişti. ristiylan Hristiyan âleminde o dönemlerde İşkodra kuşatmasının sonucu hakkında duyulan korku, oradan gelen haberleri günü gününe takip eden Kardinal Papiensis'in mektuplarından anlaşılabilmektedir, mesela *Epist.* 561, 566, 568, 572, vs.

Arnavutluk'ta gelişmelerin müspet bir hâle dönüşmesi karşısında duyulan sevinç, bu felaketlerle dolu savaşın hedefine henüz ulaşılmadığı bilinciyle çok geçmeden sönmeye başladı. Osmanlıların aynı dönemde yukarıda değindiğimiz ve Venedik topraklarına kadar uzanan kuzey sınır bölgelerine yaptıkları yıkıcı akınlar ve Osmanlı sultanının, bilhassa denizde olmak üzere, Osmanlı silahlarının İşkodra önlerinde yaşadıkları utancın intikamını almaktan başka bir amaç gütmesi mümkün olmayan hazırlıkları, Venedik için ciddi bir uyarı niteliği taşıyordu. Cumhuriyetin onurunu ve varlığını bundan sonra da muhafaza etmek istiyorsa, daha büyük çabalar göstermesi gerektiğini, daha ağır fedakârlıklarda bulunmak zorunda olduğunu gözardı edemezdi.

Dahası Sultan Mehmed'in 300 gemiden oluşan bir donanma ile Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmak üzere olduğuna dair haberler üzerine hemen Venedik donanmasının kısmen Venedik'te, kısmen Dalmaçya limanlarında, kısmen de Kandiye'de denize açılmaya hazır hâle getirilecek ve daha sonra Anabolu Limanı'nda buluşacak 100 kadırga ile takviye edilmesine karar verildi. Ayrıca Venedik'in Doğu Akdeniz'de tehdit altında oldukları düşünülen bütün yerleri, herhangi bir saldırı durumunda kendi savunmalarını üstlenebilsinler diye imkânlar dahilinde birlikler, cephane ve para ile desteklendiler[103].

Venedik, şimdi de savaşın devasa yükünü tek başına taşıyamazdı, dahası taşımak da istemiyordu. Bu yüzden müttefiklerinin sayısını artırmaya çalıştı. Yıl daha sona ermeden (2 Kasım 1474'de) gerçekten de Floransa'yla, Ferrara kontuyla ve Milano düküyle bir anlaşma yapmayı başardı ve Milano dükü bu anlaşmaya istinaden 10 kadırga donatmak üzere Venedik'e 30 bin duka altını gönderdi; buna karşılık Venedik ile daha önceki en önemli müttefikleri, Napoli kralı ve papa arasına, bilhassa kralın Kıbrıs'la ilgili niyetleri yüzünden, daha şimdiden öyle bir soğukluk girdi ki, bu yönden herhangi bir yardım beklemek boşuna idi. Papa IV. Sixtus gerçi Venedik elçilerine yine bazı vaatlerde bulundu, ama daha sonra Venedik'in şüpheyle yaklaştığı Napoli kralı ile anlaşma içinde hiçbir şey yapmadı. Venedik buna öyle sinirlendi ki, "dünya artık sürüsüne yardım etmeden, nasıl yok edildiğini rahatça seyreden çobanın ne cins bir adam olduğunu anlaması için"[104]

103 Navagiero, s. 1143: "Levant'daki bütün tâbi yerlere, savunma yapmaları için birlik, cephane ve para gönderildi".

104 Navagiero, s. 1145: "Dünya anlasın diye, kendi koyunlarını parçalayarak yiyen ve onlara yardım etmeyen bir çobanın nasıl bir çoban olduğunu".

elçisini Roma'dan geri çağırdı. Bu dönemde Macaristan kralına defalarca gönderilen elçi heyetleri, kolayca anlaşılabilecek sebeplerden dolayı başarısız olmaya mahkûmdular.

Venedik bu şekilde savaşı sürdürmek için her yönden hazırlıklarına devam ederken, en azından biraz zaman kazanmalarını sağlayan bazı barış umutları da tekrar gündeme geldi. II. Murad'ın dul eşinin [Mara] arabuluculuğu sayesinde 1475 Mart'ı sonlarında, seyahat güvenliği temin edilmiş olarak, yine bir Venedik elçisi olan Girolamo Zorzi, Divân-ı Hümâyûn ile muhtemel barış hazırlıkları hakkında müzakerelerde bulunmak üzere İstanbul'a geldi. Ancak sultanın şartları fazla ağırdı. 150 bin duka altınından oluşan eski borçların ödenmesini; savaş başladığından beri Venedik tarafından zaptedilen tüm yerlerin geri verilmesini ve herşeyden önce Akçahisar'ın teslim edilmesini istiyordu.

Venedik elçisi bu gibi tavizlerde bulunmaya yetkili değildi. Kendisine savaşı devam ettirmek için yapılan geniş kapsamlı hazırlıklar gösterildikten sonra, yalnızca sözlü olarak yapılan, Venedik'in cevap vermesi gereken altı aylık bir ateşkes vaadiyle İstanbul'dan ayrıldı. Venedik ateşkesi kabul etti ve denizlerin genel kaptanına derhal bütün düşmanlıkları kesmesi yönünde emir verdi; ancak teklif edilen barış şartlarını onuruna ters düştüğü gerekçesiyle hemen geri çevirdi[105]. Osmanlı sultanının silahlarını, daha önce de gördüğümüz gibi, Almanya'nın sınır ülkelerinde, Boğdan'da ve Karadeniz kıyılarında yeterince meşgul eden 1475 yılı böylece geçti.

Antonio Loredano, 1476 tarihli seferi Anadolu sahillerine yaptığı başarılı bir akınla başlattı. İskire Adası yakınlarında Arnavut stratiyotlarını karaya çıkarttı; ülkenin iç kesimlerine kadar her yeri yağmalattırdı ve 700 esirle birlikte yanında değeri 100 bin duka altını olarak tahmin edilen ganimetler götürdü[106]. Aynı dönemde bakışlarını daha ziyade Boğdan'a çevirmiş olan sultan, Venedik savaşına bu yıl da fazla önem vermedi. Ancak ertesi yıl olan 1477'de savaşı iki noktada tekrar etkili bir biçimde ele alacakmış gibi görünüyordu: Arnavutluk'ta ve Mora'da. Oysa silahları her iki yönde şimdilik pek talihli sayılmazdı.

---

105 Navagiero, s. 1145: "Sonra barış aradı ama dürüst olmayan şeyler ararken Türk Efendisi uygulamayı salıverdi". Burada Sultan Mehmed'in ateşkesi sadece "şifahen" kabul ettiği açıkça belirtilmektedir. Sultan Mehmed'in mükemmel bir diplomat olduğunu itiraf etmek zorundayız. Ayrıca ateşkes Hammer'in, II, 150'de düşündüğü gibi bir yıllığına değil, altı aylığına yapılmıştı.

106 *Aynı eser*, s. 1146.

İşkodra'yı başarısız bir şekilde kuşatan Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa, Mayıs'ta gerçi 40 bin kişilik bir orduyla o dönemlerde Venediklilerin Mora'da ana üslerinden biri olan İnebahtı önlerine geldi ve surlarda büyük zararlara yol açtı, ama 32 kadırga ile derhal buraya gelen Antonio Loredano, Osmanlıların çok geçmeden hiçbir başarı elde edemeden buradan ayrılmalarını ve şimdilik yakınlardaki terkedilmiş birkaç küçük kaleyi tahrip etmekle yetinmelerini sağlayacak şekilde akıllıca hareket etmeyi başardı.

Buna karşılık Arnavutluk'ta bu defa Akçahisar'ın çevresinde yoğunlaşan mücadele gittikçe daha ciddi bir boyut kazanmaya başladı. Arnavutluk Sancakbeyi Ahmed Bey, şehre 8 bin kişi ile saldırdı. Akçahisar'ın Venedikli proveditoresi Pietro Verutti, Arnavutluk Proveditoresi Francesco Contarini buraya gelerek kuşatmacıları başarılı bir çatışmada yakınlardaki dağlara geri püskürtmeyi başarana kadar direndi. Ne yazık ki muhafız kıtaları bunun üzerine hiçbir endişe duymadan Osmanlıların şehir önlerinde bıraktıkları karargâhı yağmalamaya başladılar. Bunun farkına varan Osmanlılar, dağlardan akan bir sel gibi akşam vakti buraya saldırdılar ve ağır hareket eden İtalyan askerlerin büyük bir kısmını yok ettiler; yalnızca hızlı hareket eden ve etrafı iyi bilen Arnavutlar ganimetleri ile birlikte dağlara kaçarak kurtulabildiler; Proveditore Contarini bile Osmanlılara esir düştü ve anında parçalandı. Bunun üzerine kuşatma çok daha büyük bir cesaretle yeniden başlatıldı[107].

Arnavutluk'ta işlerin kötüye gitmeye başladığına dair haber, Osmanlıların Bosna'dan İsonzo Nehri üzerinden akın ederek Friuli'yi bir ateş denizine dönüştürdükleri dönemde Venedik'e ulaştı. Öncelikle en yakın tehlikeyi düşünmek zorundaydılar. Bu yüzden Venedik denizlerin genel kaptanına donanmasının büyük bir bölümü ile İnebahtı'dan Arnavutluk sahillerine doğru yola çıkma emrini verirken, yeni tayin edilen Arnavutluk proveditoresi Francesco Michel'in komutası altında Akçahisar'ı muhasaradan kurtarmak için Arnavutluk'a gidecek 3 bin askeri şimdilik mücavir anakaranın müdafaası için Venedik'te tutmaya karar verdi. Akçahisar direnmeye devam ediyordu, ama kuşatmadan kurtulması da mümkün değildi[108].

Bu zor şartlar altında Venedik Cumhuriyeti için böylesine ağır, böylesine felaketlerle dolu bu savaşın on dördüncü yılı olan 1478 senesi geldi. Venedik'in

---

107 Navagiero, s. 1146-1147: "Sangiacco (Ahmed Bey) sonra daha büyük bir istekle kenti kuşatmaya koyuldu".

108 Navagiero, s. 1148-1149.

durumu gerçekten de gün geçtikçe daha utanç verici, daha dayanılmaz, daha tutunmaz hâle geliyordu; zira bir taraftan savaşın masraflarını artık neredeyse karşılayamaz hâle gelirken, öte yandan kendini kısmen kendisine karşı düşmanca bir tavır içine giren müttefikleri tarafından da terkedilmiş hissediyordu. Bilhassa papa ve Napoli kralı konusunda durum böyle idi ki, Napoli kralı bunun dışında Sultan Mehmed'le aynı zamanda bir anlaşma içine girmişti ve Sultan Mehmed bu anlaşmaya göre Venedik'e karşı kullanacağı gemiler için Napoli limanlarının tamamında yalnızca engellerle karşılaşmamakla kalmayıp, bazı imtiyazlardan da yararlanacaktı.

Kral Ferdinand bu anlaşmayı kabul ederek Sultan Mehmed'in bu amaçla kendisine gönderdiği Osmanlı elçisi nezdinde yemin etmişti ve bu elçi heyetine aynı yıl içinde zengin hediyelerle İstanbul'a gelen bir elçi heyetiyle cevap vermekten onur duyuyordu.

Kesin bir delili olmamakla beraber, Venedik, Macaristan Kralı Matyas'ın da Napoli kralı ile akrabalık bağlarından dolayı –Macaristan Kraliçesi Beatriks, Kral Ferdinand'ın kızı idi– sultanla benzer bir dostluk anlaşmasını kabul ettiğine inanıyordu[109].

Bu gibi hadiseler, Venedik'in cesaretini kırmaya yetiyordu. Bazı fedakârlıklar yapmak zorunda kalsa bile barış yapmayı ne kadar istiyordu! Tabii ilk adımın sultandan gelmesini isterdi. Ama ne yazık ki Sultan Mehmed'in bilhassa İnebahtı'yı talep etmekle görevlendirdiği Yahudi müzakereci Venedik'e giderken yolda ölmüştü. Yine de bir bağlantı noktası vardı. Savaş taraftarlarının hâlâ güçlü olduğu görülen[110] Senato'da bu hususta uzun süren müzakerelerden sonra, nihayet İstanbul'da barış teklifinde bulunmaya karar verildi.

Bu kararla bile oldukça ileri gitmişlerdi. Sultana elçisinin ölümüne dair Venedik'in taziyelerini bildirme bahanesi ile İstanbul'a gönderilen donanma proveditoresi Tomasso Malipiero yalnızca savaş başladığından beri Venedik tarafından zaptedilen yerlerin geri verilmesini değil, dahası Limni Adası'nı, Manya dağlık bölgesini ve Akçahisar'ı teklif etmek ve şap ödemelerine ilişkin eski borçlar için 100 bin duka altını tazminat önermekle görevlendirilmişti.

---

109 Navagiero, s. 1150-1151: "Ve hemen Türk Efendi tarafından ona gönderilen kölenin eliyle barış yemini etti ve o efendiye onur verici hediyeleriyle birlikte bir elçi gönderdi", diyor burada Ferdinand hakkında.

110 *Aynı eser*, s. 1151: "Cumhuriyet, Senato'daki çok sayıda tartışmalardan sonra, Ocak'ta barış yapmaya karar verdi".

Sultan Mehmed tabii ki ne kadar öneriyorlarsa, o denli fazlasını istiyordu. İleri sürdüğü şartların yanısıra yıllık 10 bin duka altını ve savaştan önceki statükonun yenilenmesini talep ediyordu. Malipiero, yetkilerinin bu kadar geniş olmadığını söyledi; Venedik'e bunu bildirmek için iki ay zaman ve ateşkes istedi. İsteği kabul edildi.

Malipiero, Venedik'e geri dönmek için 15 Nisan'da İstanbul'dan ayrıldı ve 3 Mayıs'ta Venedik'e ulaştı. Pregadiler Konseyi'nde iki gün boyunca barışın bu şekilde kabul edilip edilmeyeceği tartışıldı. Sonunda sultanın şatlarını kabul etmekten başka çare göremediler. Doğru zamanı kaçırmamak için, Malipiero hemen gerekli yetkilerle ve uygun hediyelerle donatılarak, barış antlaşmasını sultanın isteği doğrultusunda yapmak üzere İstanbul'a gönderildi.

Yine de herşey için geç kalınmıştı. Malipiero, gideceği yere kadar ulaşamadı bile. Ateşkes anlaşmasının bitimine üç gün kala Sultan Mehmed'le Sofya'da Arnavutluk'a doğru yola çıkmaya hazır ordusunun başında karşılaştı. Malipiero, burada alçakgönüllülükle Venedik'in bütün şatlarını kabul ettiğini ve bu şartlar altında barış antlaşmasını akdetmek için gerekli yetkilere sahip olduğunu ilettiğinde, Sultan Mehmed soğuk bir tavırla bunun güzel bir şey olduğunu, fakat yeni şartların ortaya çıkması sebebiyle fikir değiştirdiğini bildirdi[111]; kendisine Akçahisar'ı teklif etmek artık yersizdi, zira hemen hemen elinde idi; Venedik bunun yerine İşkodra'yı verecek olursa barışı imzalamaya hazırdı. Malipiero'nun bunu kabul etme yetkisi yoktu; böylece hiçbir şey başaramadan Venedik'e geri döndü.

Venedik, savaşın sonucunun belirsizliği ve o dönemlerde Venedik'te kol gezen veba salgını karşısında içinde bulunduğu sıkıntılara rağmen, sultanın istediği kadar aşağılanamayacağına karar verdi. İşkodra'yı hiçbir şekilde teslim etmek istemiyordu. Malipiero'ya yalnızca önceki şartlar altında barış yapma emri verildi. Tabii ki böyle bir şey olmadı[112].

Sultan Mehmed'in tutumunu belirleyen sebepler arasında, o dönemlerde bilhassa Napoli Kralı Ferdinand'la dostane ilişkileri ve geçen yıl içinde Uzun Hasan'ın ölümünden sonra Anadolu'daki durumların değişmesi sayılıyordu.

---

111 Navagiero, s. 1153: "Yeni şeyler olduğundan ve bilmediği başka şeyler de öğrendiğinden yeni düşüncelere daldı". Muhtemelen bu defa da ateşkesi sadece "şifahen" kabul etmişti.

112 Navagiero, s. 1153: "Güçlü bir savaştan kuşku duysa da ve Venedik'te salgından ölen çok sayıda insan varsa da, o efendi tarafından önerilen önceki şartlarla olmadıkça barış yapmamaya karar verildi".

Çekindiği komşusunun oğulları arasında çıkan anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkların sonucunda doğudaki sınır ülkelerde baş gösteren anarşik durumlar, Sultan Mehmed'e bu yönden dikkatini ve silahlarını batıya yöneltmek için daha büyük bir hareket alanı sağlıyorlardı; bilhassa Arnavutluk'a sahip olmak istemesinin hedeflerinin başında yer alması, hayata herşeye rağmen yine de fazla erken veda etmesinden dolayı gerçekleştirilmesini engelleyen fetih planlarıyla yakın bağlantı içinde idi.

Akçahisar'ın artık daha fazla tutunmasının mümkün olmadığını Fatih çok iyi biliyordu. Bir yıldan beri kuşatma altında tutulan şehrin sıkıntısı had safhalara ulaşmıştı. Atlar, köpekler ve her türlü hayvanlar yenilip tüketilmişti. Halk kurtuluş diye bağırıyordu ve Venedik tarafından terkedilmiş bir vaziyette bu kurtuluşu sultanın ellerinden almaya razıydı[113].

Bu yüzden, Sultan Mehmed'in yaklaşmakta olduğunu öğrendikleri tarih olan 15 Haziran'da, can ve mal güvenliklerinin sağlanması şartıyla şehri teslim etmeyi önerdiler. Sultan Mehmed –en azından Venediklilerin anlattıklarına göre– Allah ve inancı üzerine halkın ne canına ne de malına zarar gelmeyeceğine yemin etti; dahası kendi himayesi altında bundan sonra da şehirde kalmalarını ya da seyahat güvencesi içinde mallarıyla birlikte istedikleri yere gitmekte serbest olduklarını söyledi. Ne yazık ki büyük çoğunluk gitmeyi yeğledi. Zira şehrin kapılarından çıkar çıkmaz yanlarında bulunan Osmanlılar tarafından etrafları çevrildi ve sultanın huzuruna esir olarak getirildiler. Provveditore ve ailesi dışında hepsini acımasızca öldürttü[114].

Akçahisar'ı bir kez ele geçirdikten sonra, Sultan Mehmed öfkesinin ve silahlarının bütün gücünü bu defa İşkodra'ya çevirdi. Bu şehrin Osmanlılar tarafından ikinci kez kuşatılması, Avrupa âleminin üç hilalin gücüne karşı mücadelesinde hiç şüphesiz en dikkate değer olaylarından biridir; bu, bir taraftan Hristiyan âleminin bu kalesini düşürmek için kullanılan araçlar ve diğer taraftan belki de daha ziyade bu kalenin uzun süre göstermeyi başardığı direnişten kaynaklanmaktadır. Yine de bu kuşatmayı yorucu bir detaycılıkla en ince ayrıntısına kadar anlatmayı, titiz bir çalışma hazırlayan ama yine de her zaman güvenilir olmayan Martini Barletti'nin bu kuşatmayı özel

---

113 *Aynı yer*: "O kentte, kent sâkinleri at, köpek ve yenebilecek başka ne varsa yedikten sonra büyük bir yoksunluk içinde kaldılar, Türk Efendi'nin şahsen gelişinde herhangi bir taraftan bir yardım da umut etmediklerinden, açlıktan ölmektense efendinin merhametine sığınma kararı aldılar".

114 Navagiero, s. 1153.

bir eser[115] hâline getirdiği savaş tarihi alanına bırakalım. Burada en önemli anlarını ele alarak gidişatını ve hadiseleri anlatmakla yetineceğiz.

Osmanlı ordusunun yaklaşık 15 bin sipahiden oluşan öncü birlikleri, Mayıs ortalarında İşkodra önlerine gelmiş ve civardaki bütün köyleri ateşle ve kılıçla tahrip ettikten sonra şehrin tüm sevkiyat yollarını kesmişti. Ne var ki Proveditore Antonio da Lezze[116], daha önce uygun bir savunma ve yeterince erzak için gerekli tedbirleri almıştı. Eli silah tutmayan halk, bilhassa çocuklar ve yaşlılar, komşu sahil şehirlerinde emniyete alınmıştı. Buna karşılık eli silah tutan herkes, hatta ruhban sınıfı bile, birliklere dağıtıldı ve surlara ya da şehrin en tehdit altındaki yerlerine yerleştirildi. San Marko'nun ve şehrin koruyucusu Şehid Stefanus'un altın renkli sancakları, ortak sancakları ve zafer işaretleri olacaktı.

Osmanlıların asıl kuvvetleri ancak Haziran başlarında, Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa emrinde kale civarına geldiler ve bilhassa etraftaki tepeleri zaptettiler. Birinci kolordu yaklaşık 30 bin kişilik Anadolu birliklerinden oluşuyordu. Her gün yeni birlikler geliyordu ve böylece kuşatma ordusu sonunda 300 bin kişiye kadar çıktığı, topları, hücum araç gereçlerini, çadırları ve bilhassa sultanın otağı için gerekli eşyaları buraya getirmek için 10 bin devenin ve birçok yük hayvanının kullanıldığı söyleniyordu. Topların arasında her zamanki gibi devasa boyutta toplar vardı. O dönemlerde Osmanlı savaş geleneklerine göre yerinde dökülerek surların üzerine 150 kg ile 650 kg ağırlığında* taş fırlatan 11 top sayıldı. Bu kuşatma sırasında ayrıca yağ, balmumu, kükürt ve başka kolayca yanan maddelere batırılmış bezlerden oluşan gülleler atan bir cins yangın fişeği de kullanıldı.

Yine de kuşatma çalışmaları, kalenin teslim olması için yapılan bir talep kararlılıkla geri çevrildikten sonra, sanki çok yavaş gidiyordu. Kalabalıkları düzene sokmak, setleri oluşturmak ve hareket ettirilmesi zor topları etkili bir menzile yerleştirmek çok zaman alıyordu. Oysa bu topları, muhtemelen bu sabit ateş ağızlarının kuşatma altında bulunanlar arasına saldığı korkuya uygun bir etki yapmasını sağlayacak şekilde kullanmasını bilmiyorlardı. İlk başlarda yalnızca tek tük gülleler atıyorlardı ki, bunlar da muhtemelen hedeflerini ıska-

115 Martini Barletti, *De Scodrensi obsidione*, lib. III. Lonicerus, T. III, s. 231-271'de. Bazı kısaltmalarla İtalyanca olarak, Sansovino Külliyatı, s. 279-301.

116 Navagiero, şehrin komutanını böyle tanıtmaktadır. Barletti, adını vermemektedir.

* 3 Zentner ile 13 Zentner; 1 Zentner = 50 kilogram (çn).

şırıyorlardı. Aksi takdirde bu surlar ve istihkâm siperleri topların yıkıcı etkilerinden nasıl bu kadar uzun süre kurtulabilirlerdi ki?[117]

Kuşatma genel olarak o tarihe kadar Akçahisar önlerinde kalan Sultan Mehmed'in ancak 1 Temmuz'da otağını İşkodra önlerine kurmasıyla daha kesin bir niteliğe büründü. Surların ve siperlerin büyük bir kısmı ardı ardına yerle bir oldu; ama bir zamanlar İskender Bey'in sâdık silah arkadaşlarından biri olan Dominiken rahibi Epirli Bartelomeos'un teşvik edici sözleriyle de heyecanını yitirmeyen muhafız kıtaları, surları her seferinde Osmanlıların açılan gediklerden şehre girmesini engelleyecek şekilde onarmayı başardılar[118].

Yapılacak genel bir taarruz artık nihaî darbeyi vuracaktı. Taarruz 22 Temmuz'da gerçekleşti. Bunun için 150 bin asker ileri sürüldü. Osmanlılar kuşatma toplarının desteği altında, top atışlarının açtığı gediklerden iç surlara kadar ulaştılar ve buraya sancaklarını diktiler; ancak en önemli anda yürekli muhafız kıtaları tarafından yine de geri püskürtüldüler ve zafer işaretleri yerlerini San Marko sancağına bırakmak zorunda kaldı. Muhafız kıtalarından sadece 400 kişi kayıpken, bu taarruzun Osmanlılara en iyi birliklerinden 12 bin kişiye mâl olduğu söyleniyordu[119].

Beş gün sonra, 27 Temmuz sabahı başlayan ve hiç aralıksız bütün gün ve gece boyunca 28 Temmuz günü öğlen vaktine kadar sürdürülen ikinci taarruz da daha başarılı olamadı. Proveditore, bu taarruza dayanabilmek için, birliklerini altı saatte bir nöbet değiştiren iki gruba ayırdı. Bu, halkının tamamının, dahası kadınların bile katıldığı çaresizlikten kaynaklanan bir direnişti. Artık herşeyin kaybolduğunu düşünüyorlardı ki, şehir kapılarına kadar ilerlemiş olan Osmanlılar, kuşatma toplarının yeteneksiz biçimde kullanılmasından ötürü karışıklık içinde büyük kayıplarla geri çekildiler. Ordunun üçte birinin bu taarruzda canından olduğu söyleniyordu[120].

Sultan Mehmed, bunun üzerine top atışlarını kestirdi ve yalnızca şehrin etrafını bütün sevkiyat yollarını kapatacak şekilde sarmakla yetindi. Bu amaçla

---

117 Barletti, s. 243, 247-249, vs. Osmanlı toplarının şekli, konumu ve kullanımı hakkında ayrıntılıdır. Verdiği bilgiler, savaş tarihine ilginç bir katkı olarak savaş tarihi uzmanlarının dikkatine ve hassas incelemelerine lâyıktır.

118 Barletti tabii ki burada da her zamanki gibi uzun konuşmalar vermektedir, ama bu konuşmalar gerçekte bu şekilde yapılmışlarsa fazla âlimâne ve böylece amacına uygun değildirler, örneğin s. 244-245.

119 Barletti, s. 249 v.-255.

120 *Aynı eser*, s. 256-264.

bilhassa Boyana Nehri üzerindeki köprüler tekrar inşa edilerek güçlendirildiler ve böylece genel kaptanın 36 kadırga ile beklediği deniz yönünden herhangi bir yardımın ulaştırılması imkânsız hâle getirildi. Daha sonra ordunun bazı birlikleri öncelikle daha küçük komşu şehirleri ele geçirmek üzere gönderildiler. Şabiak (Xabiacchum), kılıç darbesine gerek kalmadan teslim oldu; Dergos (Drivasto) ise cesurca direndi, ama bu direnişi, yenildikten sonra, sonunda halkının tamamının yok oluşuyla ödemek zorunda kaldı; Dergos halkından 300 kişi zincirlere vurularak İşkodra önlerine getirildi ve teslim olmadığı takdirde aynı akıbete maruz kalacak olan halka ibret olsun diye burada öldürüldü[121]. Dergos'un düşüşünü haber aldıktan sonra muhafız kıtaları ve koruması için buraya gönderilen 10 kadırga tarafından terkedilen Leş ateşe verildi; yalnızca yürekli Podesta Luigi da Muta tarafından cesurca savunulan Bar dayanabildi[122].

Sultan Mehmed, 9 Eylül'de 40 bin askerle Arnavutluk'tan çekilmeye başladı; aynı ay içinde Anadolu beylerbeyi emrindeki Anadolu ordusu geri döndü ve kış ayları boyunca bu verimsiz topraklarda dayanması mümkün olmadığından Aralık başlarında Rumeli ordusu da çadırlarını söktü ve aynı yoldan geri döndü. Açlığın had safhalara ulaştığı şehri bundan sonra da kuşatma altında tutmak üzere yalnızca 40 bin kişi geride bırakıldı[123].

Şehri muhasaradan kurtarmak için kimsenin gelmesi mümkün değildi, Venedik'ten ise hiç yardım beklenemezdi. Sürekli hücumlardan dolayı oldukça zayıflamış muhafız kıtasının takviye edilmesi için başvuruda bulunan ve bilhassa en fazla dört aylık erzakı kaldığını ve hiçbir durumda daha fazla dayanamayacağını belirten proveditorenin bu başvurusu üzerine Venedik nihayet 14 Kasım'da 6 bin süvari ve 8 bin piyadeden oluşan bir birlik gönderme kararı almış ve yaz ayları içerisinde koruma amacıyla Kıbrıs'a gönderilen donanmayı da tekrar Arnavutluk sahillerine geri çağırmaya karar vermişti; fakat bu karar, bir kez daha gözden geçirilmesi üzerine, şiddetli tartışmalar arasında dört gün sonra tekrar geri alınmıştı[124].

---

121 Barletti, s. 267. Navagiero, s. 1155 bilhassa Sultan Mehmed'in onları İşkodra'ya bakan bir tepede idam ettirdiğini belirtmektedir: "kenttekilerin, teslim olmalarını, yoksa alındıkları takdirde kendilerine de aynı şeylerin yapılacağını anlamalarını sağladılar".

122 Navagiero bu hususta Barletti'den çok daha ayrıntılıdır.

123 Barletti, s. 267 v.-268 v. Korkunç açlığın buradaki anlatımı derinden etkileyicidir: "Ne kadar küçücük farenin ele geçirildiğini, köpek bağırsaklarından ne kadar sosis yapıldığını açıklarsam inancımdan yoksun olurum".

124 Navagiero, s. 1159: "konu çok tartışıldı".

Venedik o dönemlerde bizzat tehdit altında idi ve bu tür fedakârlıklarda bulunması neredeyse imkânsızdı. Vebanın ağır bir şekilde kol gezdiği şehir, derin üzüntü içinde idi ve neredeyse tamamen boşalmıştı. Soyluların çoğu kaçarak bu ölümcül salgından kurtulmaya çalışmışlardı. Bilhassa Türk savaşı yüzünden çok önemli olan Pregadiler Konseyi'nin toplantıları yapılamıyordu. Yalnızca en önemli işleri görüşmek üzere, haftada iki gün, gelmeyenlerin ağır cezalara çarptırıldığı toplantı günleri belirlemek zorunda kaldılar[125].

Hazine boşalmıştı ve yeni hazırlıklar için para bulmak zordu. Zira Venedik'in aynı yıl içinde, her ikisi de Floransa ile ağır bir anlaşmazlık içinde bulunan papayı ve Napoli kralını, bu amaçla elçisini Ferrara'da yapılan bir konferansa gönderen Fransa Kralı XI. Louis'nin arabuluculuğuyla Türk savaşına tekrar daha faal katılmaya ikna etmek için yaptığı son teşebbüs de başarısız kalmıştı.

Buna Venedik'in, kendini hâlâ her an Osmanlıların Friuli'ye akınlarının tehdidi altında hissetmesi, dolayısıyla her halükârda bu yönden iyi bir savunma için tedbirler almak zorunda kalması; Kıbrıs'ı şu anda himayesinden tamamen yoksun bırakmayı tehlikeli bulması ve Türklerin neredeyse tamamen işgali altında bulunan ülkenin kurtarılacağına dair güvence verememesi eklendi[126].

Neticede İşkodra'yı kaderine terketmek zorunda kaldılar ve Venedik, bilhassa sıkıntı içindeki şehrin proveditoresinin ricaları üzerine bu yararsız savaşı nihayet ağır bir barışla noktalamaya karar vermemiş olsaydı şehrin akıbeti belki çok daha ağır olacaktı. İstediği tavizleri kabul ettikleri takdirde Sultan Mehmed'in buna razı olacağını bildiklerinden, aynı yıl daha sona ermeden, Venedik'in o dönemlerde görünüşe göre en maharetli ve tecrübeli diplomatlarından biri olan Senato Sekreteri Giovanni Dario bu amaçla sınırsız yetkilerle İstanbul'a gönderildi. Tabii ki Venedik'in menfaatlerini bilhassa ticareti açısından mümkün mertebe korumakla görevli idi, ama diğer taraftan da başka bir çare görülmediği takdirde sultanın istediği herşeyi kabul etmeye de yetkili

125 *Aynı eser*, s. 1157: "Türklerle olan savaşın çok önemli etkileriyle her haftanın pazartesi ve salı günleri, ceza da öngörerek ve her zamankinden daha az olmayan sayıyla, âdet üzere, (Pregadi'lerin) konseyiyle birleşmesine karar verildi". Marino Sanuto, s. 1209'a göre her gün 30-40 kişi vebadan ölüyordu. Veba, yaz başlarında başladı, sonbaharda had safhaya ulaştı ve ancak kış aylarında azaldı, ama yok olmadı.

126 Navagiero, s. 1159.

idi[127]. Uzun süren müzakerelerden sonra 26 Ocak 1479'da aşağıdaki şartlar altında İstanbul Barışı imzalandı:

1) Venedik, İşkodra'yı havalisiyle birlikte sultana devredecektir; Akçahisar'ı, Limni Adası'nı, Eğriboz'u ve Manya dağlık bölgesini sultana bırakacak ve iki ay içinde savaş sırasında fethettiği bütün yerleri geri verecektir, ama muhafız kıtalarını, toplarını ve cephanesini alıp götürmekte serbesttir. Karşılığında sultan, Venedik'e savaş sırasında Mora'da, Arnavutluk'ta ve Dalmaçya'da zaptedilen yerleri ve bölgeleri geri verecektir. Her iki taraf, sınırları savaştan önceki hâline getirmek için birer yetkili temsilci tayin edeceklerdir.

2) Venedik, iki yıl içinde şap madeni isticarından kaynaklanan 150 bin duka altını tutarındaki borç karşılığında 100 bin duka altını ödeyecektir.

3) Venedik, mallarının Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün yerlerinde ve limanlarında gümrüksüz ihracatı ve ithalatı için her yıl 10 bin duka altını tutarında sabit bir ücret ödeyecektir.

4) Venedik, savaştan önce olduğu gibi, kendi vatandaşlarının hukuk işlerine bakmak üzere İstanbul'da bir balyos görevlendirmeye yetkilidir.

5) Her iki tarafın tebaası, taraftarları ve himayesinde bulunanlar ve ayrıca herhangi bir savaşın çıkmasından önce meydana gelmesi şartıyla ve sultanın hâkimiyeti altında bulunan yerler hariç olmak üzere, bundan böyle San Marko bayrağını taşımak isteyen tüm yerler bu barışa dahildirler[128].

---

127 Giovanni Dario'nun bu hususta talimatı şöyledir: "Başka türlü sonuç alınamadığında, mümkün olan elverişli şartlarla o barışı uygulayarak, efendi [sultan] tarafından ne talep ediliyorsa onaylamak zorunda kalmış olmak ve mühürlemek" (bk. *aynı eser*, s. 1159). Spandugino Cantacuscino, *Commentari* ect., Dario'dan şöyle bahsetmektedir: "Çok özenli ve büyük deneyim sahibi kişi olan senato kâtibi".

128 Bu barış antlaşmasının maddeleri Venedikli yazarlar tarafından ne tam, ne de birbirine uygun verilmektedir. Birbirlerini karşılıklı olarak tamamlamaktadırlar. En uygun olanı Navagiero, s. 1159-1160'tır. Mar. Sanuto, s. 1210 kesin bir şart olarak ayrıca Dergos'un tekrar inşa edilmemesini belirtmektedir. Sabellico, s. 802 ise her yıl ödenecek ücreti 8 bin duka altını olarak vermekte ve şu maddeyi ilave etmektedir: "adı altında, Venedikli tacirlere Karadeniz deniz yolculuğu güvenle açık olması için". Buna göre ticaret ve denizcilik serbestisi yalnızca Karadeniz için satın alınmış oluyordu. Marin, *Storia civile e politica del commercio de' Veneziani*, Venedik 1800, T. VII, s. 193 ve devamında da bilhassa Kefe'nin fethine kadar Cenevizlilerin elinde bulunan Karadeniz ticaretinin Venediklilerin eline geçtiğini belirterek konuyu bu şekilde ele almaktadır. Ancak Navagiero'nun verdiği barış antlaşması metni bununla çelişmektedir: "Sultana ait bütün yerlerde Venediklilerin alacakları ya da getirecekleri tüm mallar muaf olacaklardır. Bu vergiden muafiyet için Signoria [Cumhuriyet],

Onurlar ve zengin hediyelerle –altın işlemeli kumaştan üç hilat– uğurlanan Dario ayrıca Akçahisar'ın fethi sırasında esir alınan Proveditore Pietro Vetturi ile ailesinin serbest bırakılmasını ve İşkodra sâkinlerinin, tamamen kendi takdirlerinde olmak üzere, Osmanlı hâkimiyeti altında şehirde kalabilmelerini ya da mallarıyla birlikte istedikleri yere gidebilmelerini sağladı. Barış yapıldığı haberi İşkodra'ya vardığında, halkın tamamı gitmeye karar verdi. Yine de şehir ancak San Marko günü olan 25 Nisan'da barışın törenlerle resmen ilanından sonra boşaltıldı. Şehir sâkinlerinin sayısı daha o zaman oldukça düşmüştü. Kuşatma başlarken şehirde bulunan 1.600 erkekten yalnızca 450 kişi ve bunlara ilaveten yaklaşık 150 kadın kalmıştı. Seyahat güvencesi içinde ve rehineler karşılığında Boyana Nehri ağzında bekleyen filoyla Venedik'e götürüldüler[129].

Venedik, onları gösterdikleri sadâkat ve dayanıklılığın hatırına büyük onurlarla karşıladı; geçimlerini sağladı ve onlara Kıbrıs'ta yeni yerler teklif etti. Oysa adanın sözde kötü ikliminden dolayı bu teklifi kabul etmek istemeyince, daha itibarlı kişiler Venedik'te uygun makamlara getirilirken, ruhbanlara hayır kurumları sözü verilerek ve sıradan halka da anakaradaki şehirlerin muhafız kıtalarında aylık 2,5 duka altınına iş verilerek hepsinin geçimleri sağlandı. Aynı imtiyazlar daha öce Eğriboz halkına da tanınmıştı. Limni Adası sâkinlerine ise Kandiye'de yeni yerler verildi[130].

İşkodra Proveditoresi Antonio da Lezze'ye önce hizmetleri karşılığında şövalyelik beratı, onur kaftanı ve 100 duka değerinde altın bir zincir verildi. Hâlbuki daha sonra, bilhassa buraya göç eden İşkodralıların ihbarları sayesinde görevlerini uygun bir şekilde yerine getirmediği ve şehrin daha uzun süre dayanabilmesinin mümkün olduğu ortaya çıkınca Onlar Konseyi, hakkında soruşturma başlattı ve bu soruşturma neticesinde Antonio da Lezze yalnızca kendisine hediye edilenleri geri vermek zorunda olmakla kalmayıp, önemli bir para cezasına, bir yıl ağır hapis cezasına, daha sonra Kapodistria'ya 10 yıllık sürgün ve ebediyen bütün memurluklardan ve onur makamlarından men cezasına çarptırıldı[131].

---

adı geçen sultana her yıl 10.000 duka ödemek zorundadır". Buna göre Daru'nun, T. II, s. 478'de belirttiği gibi, bu bir haraç değil, ödenecek gümrük vergileri için bir götürü tutardı.

129 Martin. Barletti, s. 268-271. Sabellico, s. 802.

130 Navagiero, s. 1161-1162.

131 Navagiero, s. 1161.

Buna karşılık Proveditore Giovanni Dario'nun kızına, çeyizi için 1.000 duka altını hediye edildi. Dario daha sonra Venedik Cumhuriyeti'nin teslimat ve sınır düzenleme işleri temsilcisi tayin edildi ve bu işleri Sultan Mehmed tarafından bu amaçla görevlendirilen sancakbeyi ile birlikte kısa sürede tamamladılar. Bunun dışında esirler de takas edildiler[132].

Bu sancakbeyi, işler tamamlandıktan sonra Venedik Doju Giovanni Mocenigo'ya Osmanlı sultanı adına bazı değerli hediyeler, mesela değerli taşlarla bezenmiş altın bir kemer vermek ve elinden barışın bir kez daha onayını almak üzere Giovanni Dario ile birlikte Mayıs'ta bizzat Venedik'e geldi. Götürdükleri kemer âdeta iki güç arasında bundan sonraki iyi ilişkilerin ve yapılan barışın ciddi bir biçimde yerine getirilmesinin bir rehini olacaktı. Sultan Mehmed bu kemeri geri istediğinde, doj bu kemeri barışın bozulduğunun ve her iki taraf arasında mevcut antlaşmaların bundan böyle geçersiz sayılacağının bir işareti olarak derhal geri verecekti[133].

Osmanlı Devleti'nin Venedik'e gönderdiği bu ilk elçi bu arada cüretkâr galibin gururu ve görkemi ile hareket ediyordu. Dojun ve senatörlerin kendisine gösterdikleri onurlara mukabele etmeye gerek bile görmüyordu. Doj ve ilk 12 senatöre, elçinin yanında taşıdığı som altından değerli bir kâseden kendilerine şarap ikram edişini bir onur olarak kabul etmek zorundaydılar[134].

---

132 Navagiero, teslim edilen yerleri ve bölgeleri isimleriyle belirtmektedir: "La Cimera, Strunoli, il Braccio di Maina, Castel Rompano, Sarasona, l'Isola di Stalimene" ki muhtemelen ne doğrudur, ne de tam; ayrıca şunu ilave etmektedir: "Ve Türk sultanı tarafından bütün esirler serbest bırakıldı" ki bu, ancak sınırlı olarak anlaşılmalıdır ve esirleri satma ve ülkelerine götürme sisteminde tam kapsamıyla gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Bilhassa Anabolu, Benefşe, Koron, Modon, İnebahtı, Korfu, Draç, Kotor, Budva, Bar, Ülgün ve Spilit bölgelerinin kesin sınırlarının çizilmesi, Venedik tarafından yine G. Dario'nun görevlendirilmesi ile ancak ertesi yıl yapıldı (bk. *aynı eser*, s. 1166).

133 Navagiero, s. 1161'da Türk elçisinin doja kemeri şu sözlerle verdiğini belirtmektedir: "ve onunla sultanın sevgisini sarması için". Osmanlı'nın Venedik'e gönderdiği bu ilk elçi heyeti hakkında en ayrıntılı kaynak, *Muratori* ss. T. XXII., s. 309'daki *Diarium Parmense* bölümüdür. Türklerin kıyafetleri ve tutumları burada ayrıntılı olarak tarif edilmektedir. Halk, Türkleri tıpkı aynı dönemde Hindistan'dan Venedik'e getirilen ilk filleri hayretle seyrettikleri gibi seyretmiştir (*aynı eser*, s. 298). Kemer hakkında burada dojun onu "Türk'ün onu gönderdiğinde talep ettiği şartla geri göndermekte ısrar ediyordu ve Türk'le Venedikliler arasında başlamış olan tüm barış, tüm anlaşmalar ve uzlaşmalar kesildiği zaman o talebin yapılmış olduğu anlaşıldığında" taşıması gerektiği belirtilmektedir.

134 *Aynı yer*: "Bu elçi o kadar kibirli ve kendini beğenmişti ki doj o otururken, onun yanından geçerken ve onu ağırlayıp selam verirken hiçbir şekilde ayağa kalkmıyor, selama karşılık vermiyordu".

Yetkilerinin ise gerçekten, Venedik'in sultan için 100 kadırga hazır tutarken, sultanın da Venedik'e herhangi bir savaş durumunda 100 bin sipahi göndermesine dair gizli bir savunma ve saldırı antlaşması yapmakla görevlendirilecek kadar geniş olup olmadığı ise bu hususta mevcut bilgilerin belirsizliği ve güvenilirsizliği karşısında şüphelidir[135]. Neticede barış yapıldığından beri Venedik'in Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde tamamen değişen siyasetinin daha güçlü ve daha doğal sebepleri, ileride değineceğimiz Avrupa'daki ilişkilerinde ve Batı Hristiyan âleminin manevî havasında yatıyordu.

Venedik şimdilik 26 Ocak 1479'da yapılan barıştan dolayı iki önemli şeye sahip olmuştu: Doğu Akdeniz'deki ticaretini kurtarmış ve İstanbul'a tekrar ayak basmıştı.

Akçahisar'ın yürekli müdafii Proveditore Pietro Vetturi, şimdilik ilk Venedik balyosu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde kaldı[136].

---

135 Ne burada oldukça ayrıntılı olan Navagiero, ne Marino Sanuto, ne de Sabellico bunun hakkında bilgi sahibidirler. Yalnızca *Diarium Parmenese*, s. 309, bu hususu şu sözlerle barışa ait bir şart olarak belirtmektedir: "Venediklilerin her talebine Türk onlara savaş için 100 bin savaşçı süvari verecekti ve savaş sırasında onların bakımları bizzat Türk'ün harcamalarıyla sağlanacaktı. Ve karşılık olarak adı geçen Venedikliler bizzat Türk'ün aracılığıyla vuku bulan bir savaş için 100 silahlı kadırga vermek ve harcamaları kendilerine ait olmak üzere onların bakımlarını sağlamak durumundaydılar". Kesin olan bir şey varsa o da burada göründüğü kadarıyla bu şartın 26 Ocak tarihli barış maddelerinde mevcut olmadığıdır.

136 Marino Sanuto, s. 1210.

YEDİNCİ BÖLÜM

SULTAN MEHMED'İN SON SEFERLERİ. ÖLÜMÜ VE BUNUN DOĞRUDAN SONUÇLARI

1) Kuzeyde ve batıda seferler, mağlubiyetler ve fetihler. Otranto ve Rodos 1479-1481

Venedik'le 1479'da yapılan barış, devletin gelişme tarihi ve Avrupa'daki Hristiyan âlemi ile ilişkileri açısından olmak üzere iki yönden Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli hadiselerinden biridir.

Bir taraftan Sultan Mehmed'in şimdilik Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yönde şeklini ve yayılma alanını tamamlayan ve esas olarak imparatorluğun çekirdeği olarak kalan büyük fetihlerinin sınırını ve sonunu temsil etmekte idi; diğer taraftan da Hristiyan âleminin gençliğin aşılmaz gücü ile akın eden bu ezelî düşmanıyla ilişkileri açısından o güne kadar Avrupa güçleri tarafından yürütülen ve bunlara hâkim olan siyasetin ağır sonuçlar getiren bir dönüm noktası kabul edilebilirdi.

Zira birazdan göreceğimiz gibi, Sultan Mehmed'in imparatorluğunu kuzeye ve batıya doğru genişletmeyi amaçlayan teşebbüsleri bir taraftan hayatının son iki yılında ne çok talihli geçerken ne de önemli veya kalıcı sonuçlar bırakırken, diğer taraftan Avrupa devletlerinin hükümdarları ve yöneticileri açıkça olmasa da gizlice, menfaatler öyle gerektirdiğinde Hristiyanlığın bu ortak düşmanı ile iyi ilişkiler içine girmenin ve bazı amaçlar uğruna böyle bir ilişkiden avantajlar elde etmenin mümkün olabileceği, hatta bazı şartlar altında aklın böyle bir şeyi gerektirdiği düşüncesini gitgide daha fazla benimsemeye başlıyorlardı. Kısacası, özel dünyevî menfaatler, Avrupa'da Osmanlılara karşı

yürütülen hareketin bundan sonra da bahanesini ve itici gücünü oluşturacak dinî heyecan karşısında gitgide üstünlük kazanıyordu ve zoraki bir heyecanla Haçlı Seferi vaazları verilmeye devam edilirken, kendi menfaatlerine hizmet ettiği sürece, üç hilale bazı tavizlerde bulunmayı hiç de aptalca bulmuyorlar, bunu hiç de büyük bir günah kabul etmiyorlardı.

Bu gevşek, menfaatçi ve parçalanmış siyaset o dönemlerde ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki en önemli dayanaklarından biri idi. Zira Venediklilerin uzun süren zorlu bir savaşta edindikleri tecrübeler ve barış yaparak dünyaya verdikleri örnek, diğer güçlerin ruh halleri üzerinde de kalıcı bir etki bıraktı. Tabii ki Venedik'in yaptığı barışı, dünyanın gözleri önünde açıkça acilen çare bulunmadığı takdirde, Avrupa'nın, Hristiyanlığın tamamına en büyük tehlikeleri; kaçınılmaz çöküşü getirecek felaket olarak uygunsuz buluyor ve lanetliyorlardı; bilhassa Sultan Mehmed Arnavutluk'a tamamen yerleştikten sonra, İtalya'nın tamamını kaybedilmiş olarak düşünüyorlardı[1]; ama sonunda her yerde hükümdarları ve halkları Osmanlılara karşı mücadeleye çağırmaktan yorulmak bilmemesine rağmen, diğer taraftan aynı zamanda Floransalılara karşı Sultan Mehmed'in dostu olan Napoli kralının tarafını tutan Papa IV. Sixtus bile bu kadar ağır bir savaşın getirdiği uzun sıkıntılar sebebiyle böylesine "ağır, lanetlenmesi gereken ve küçük düşürücü" şartları kabul etmek zorunda olduklarını kabul ederek, başlangıçta yaptıkları barıştan dolayı Hristiyanlığın davasını terkettiklerine dair ağır sitemlerde bulunduğu Venediklilere en azından mazeret bulmaya çalıştı.

Papa bu sözleri, Venediklilere bilhassa Osmanlıların yıkıcı silahlarının gücü yine kendisine ve ülkesine yöneleceği için kızgın olan Macaristan Kralı Matyas'a söylemişti. Matyas, bilhassa yardım için başvurduğu Alman hükümdarlara elçileri aracılığıyla, Venedik'le aynı yolu seçmiş olsaydım bu barışı çok daha önce ve çok daha iyi şartlar altında yapabilirdim, diye haber gönderdi; zira Sultan Mehmed, üç yıl boyunca kendisine en görkemli barış tekliflerinde bulunmuştu; Bosna'nın tamamını, birçok başka yeri, hatta ihtiyacı olduğu tak-

1 Sabellico, s. 800'de bu barış hakkında "Uzun süren savaştan yorgun düşen Venediklilere güç bela sevinç verdiği kadar, İtalya'nın geri kalan halklarına ve hükümdarlarına tasa ve korku verdi, zararı saymazsak" diyor. "Nitekim, dinlenmekte olan Venediklilere, barbar herşeye daha vahşice cesaret edecek ve İtalya'nın içlerine kadar bir şekilde nüfûz edebilmek için daha büyük bir gayretle çaba gösterecek görünüyordu; o, İtalya'ya o kadar yakındı ki, yakın bir tarihte işgal ettiği kıyıdan onu rahatça görebiliyordu".

dirde büyük para yardımları teklif etmiş; karşılığında ise ülke topraklarından serbest geçiş hakkından başka bir şey istememişti. İyi bir Hristiyan olarak, başkalarının da böyle davranacağı umuduyla tüm bu teklifleri geri çevirmişti. Ne kadar da yanılmıştı. Venedikliler, Hristiyanlığın aleyhine utanç verici şartlar altında barış yapmışlardı ve Sultan Mehmed, kendinin, yani Kral Matyas'ın, iyice yalnız kaldığını ve başkalarından yardım umması ne kadar zor ise o denli kolay ve hızlı bir şekilde yok edilebileceğini çok iyi biliyordu; Sultan Mehmed, Macaristan'ı bir kez fethetti mi, hâkimiyetini kuzeye ve batıya doğru tamamen genişletmek isteyecekti. Bunun delili, Türkler Venedik'le barış yaptıktan sonra Macaristan'ın her zamankinden daha fazla maruz kaldığı akınlardı[2].

Matyas ayrıca papanın Venediklileri tekrar kabul etmiş olmasına da anlam veremiyordu ki, papa karşılığında, Venediklileri Türk dostu olarak değil herşeye rağmen İtalya hükümdarlarının Osmanlılara karşı ittifakı için kazanma umuduyla bir babanın pişman olan oğullarını kabul ettiği gibi bağrına bastığı cevabını verdi[3]. Hâlbuki Venedik, göründüğü kadarıyla papanın bu babalık sevgisine karşılık vermek için hiç de acele etmiyordu. En azından Papa IV. Sixtus'un, tabii ki İtalya devletlerine sormadan, 1479'da biraraya getirdiği, fakat Osmanlıların ertesi yıl Pulya'ya akınları sırasında ne yaşama ne de faaliyette bulunma gücüne sahip olan İtalya devletleri ittifakına katılmayı reddetti ve bunun yerine Osmanlılarla yaptığı barışın şimdilik kendisine getirdiği avantajların rahatça tadına varmayı yeğledi[4]. Venedik ancak ertesi sene 1480'de papalık makamıyla yeniden bir anlaşma yapmaya yanaştı, fakat bu anlaşma çok genel tutulduğu için Venedik'in Türk savaşı ile ilgili herhangi bir yükümlülüğü söz konusu değildi[5].

2 Macar elçilerin Alman hükümdarlarına yaptıkları bu konuşmanın tam metni için bk. Katona, XVI, s. 293-303. Bilhassa şöyle seslenmişlerdir: "Venedikliler barışı, Türklerden çok aşağılayıcı şartlar altında ve Hristiyanların zararına zorla elde ettiler".

3 Kardinallerin Kral Matyas'la bu konuda yazışmaları için bk. *aynı eser*, s. 244-252: "Çok aziz efendimiz [papa], Venediklileri hiçbir zaman Türklerin dostuymuş gibi görüp kabul etmedi, onlara, kendisine doğru koşan evlatları olarak kucak açtı, babanın âdeti üzere", vb.

4 Marino Sanuto, s. 1211: "Adı geçen 1479 yılında papa, Kral Fernando ve Milano dükü arasında bir ittifak kuruldu...bizim hiçbir bilgimiz olmaksızın Türk'e karşı olma adına girme haklını cumhuriyetimize ayırarak. Ve cumhuriyet ittifaka girmek istemedi, hem utanç verici olacağından hem de Türk'le barışı sona erdirmemek için".

5 *Aynı eser*, s. 1211. Türklerin adı, papanın burada tam metni verilen yazısında (Breve) geçmemektedir.

Kral Matyas'la aynı dönemde Dalmaçya'daki mülkler hususunda anlaşmazlığa düşen Venedikliler –son hükümdarı Martin Frangipani kendisine adayı vasiyetname ile bıraktığı için, kralın üzerinde hak iddia ettiği Beglia Adası'nı işgal etmişlerdi[6]– tabii ki Osmanlıların barış yapıldıktan kısa bir süre sonra Macaristan'a düzenledikleri seferler sırasında da sessiz kaldı. Dahası Kral Matyas –hangi hakla bilinmez– Venediklileri Osmanlılara yardım etmekle bile suçladı[7].

Osmanlı akıncılarının Bosna üzerinden Almanya ve Macaristan sınır ülkelerine yaptıkları plansız akınlar hiçbir zaman tamamen kesilmemişti. Ancak bu yöndeki ilk büyük akın, Kral Matyas'ın Bohemya ile ilgili anlaşmazlıkların çözümü için Olmütz Konseyi'nde, dalkavukluklarını tiksinti uyandıracak kadar ileri götüren Alman bir soytarının yazdığı kötü mısralardan dolayı kendini nihayet Hristiyanlığın ortak düşmanına karşı ayaklanacak bütün hükümdarların ve halkların lideri ilan etmek zorunda kaldığı döneme aitti. Kral her ne kadar gelecekte bu saray şairinin abartılı ve beceriksiz övgülerini yasakladıysa da her gün artan sıkıntı karşısında Osmanlılara karşı mücadelede bütün güçlerin birleşmesi ile ilgili söylediklerinin yine de gerçek olmasını diliyordu[8]. Zira kuzeyde oyuncular ve saray dalkavuklarıyla kötü zamanlar geçiştirilirken, Osmanlılar güneyde yine rahatsız edilmeden ülkeye yıkıcı birlikleriyle akın ediyorlardı.

1479 Ağustos'unda 30 bin Türk, o yıl neredeyse tamamen kurumuş Sava Nehri'ni geçtiler; Slovenya'yı aşarak Drava Nehri'ne kadar ilerlediler; bu nehri

6 Daha fazla bilgi için, Katona, *aynı eser*, s. 274-281.

7 Papa IV. Sixtus'a bu konuda yazılan bir yazıda kral, Osmanlıların Macaristan'a ilk büyük akınının "Venediklilerin yönetimi altında" gerçekleştiğini bizzat söylemiştir. Ayrıca aynı yıl içinde yapılan ikinci akında da Venediklilerin bu akında payı olduklarını doğrudan iddia etmese de Osmanlıların bu akını "dojunuzun öngörüsüyle çok iyi idrak ettiği öğüt verenlerin araçlarıyla kışkırtılmış olarak" gerçekleştirdiklerini söylemektedir (bk. Katona, *aynı eser*, s. 241).

8 Katona, *aynı eser*, s. 221'de Galeotus, o dönemlerde Olmütz Konseyi'ndeki faaliyetleri oldukça alaylı bir biçimde anlatmıştır: "Olmütz toplantısında...çok sayıda dalkavuk ve soytarı hükümdarların yemeklerinde onları izleyerek katıldılar. Onlar arasında hiç de kaba sayılmayacak bir şair, Alman dilinde kaleme alınmış şiiri, Kral Matyas'ın huzurunda, uygunsuz olmayan davranışla, okudu, Avrupa'nın hükümdarları arasında, Türklerin saldırısına karşı sefer yapacak olanların adları geçiyordu, her birinin donanım için sağlayacağı silah ve asker sayısı için kehanette bulunuyordu, onların kralı ve komutanının Kral Matyas olacağı sonucuna varıyordu", vb.

de geçerek, her yeri yakıp yıkarak Macaristan'a akın ettiler ve burada kısa bir süre kaldıktan sonra, muazzam ganimetlerle ve sözde 30 bin esirle aynı yoldan tekrar Bosna'ya döndüler. Aynı dönemlerde Olmütz'ten dönerken, ülkenin her yerinde kol gezen vebadan dolayı henüz kuzey bölgelerde bulunan Kral Matyas, hemen bulabildiği kadar birliği biraraya toplayarak Osmanlı akıncılarının arkasından gitti. Ne var ki Macaristan'da onlara artık ulaşması mümkün değildi. Matyas bu yüzden hiç vakit kaybetmeden Bosna'ya akın etti; üç gün içinde Yayçe'ye vardı ve Osmanlıları bu şehrin yakınlarında gece vakti yapılan bir saldırıda neredeyse tamamen yok etti. Oysa bu esnada elde edilen muazzam ganimetler bu defa da Macar ordusuna felaket getirdi. Zira askerler üç gün boyunca ganimetlerden kendi paylarına düşenleri ayırmakla meşgulken, Osmanlılar yakınlarda acilen yeni bir ordu toplayarak Macarlara saldırdılar ve büyük bir kısmını yok ettiler. Yalnızca 300 kişilik bir Hırvat süvari birliğinin kararlı hücumu, Sava Nehri'ni geçerek kaçmayı başaran ordunun kalan kısmını kurtardı[9].

Osmanlıların birkaç ay sonra, Ekim'de, Erdel'e yaptıkları akın çok daha önemli idi. Bu defaki akın muhtemelen çok daha ciddi bir teşebbüstü. Zira 43 bin kişilik bir ordunun başında, Osmanlı'nın bakışlarını bilhassa o bölgenin zengin tuzlaları ile altın ve gümüş madenlerine çeviren en önemli komutanlarından bazıları vardı. Birliklerin toplandığı Semendire'den yola çıkarak Tuna Nehri'ni geçtiler ve Demirkapı Geçidi üzerinden Weissenburg (Gyulafehervar) yakınlarına kadar geldiler. Burada, gözcüleri aracılığıyla düşmanın hareketlerinden haberdar olan ve acilen Macarlardan, Eflaklardan ve Saksonyalılardan oluşan bir ordu toplayan Erdel Voyvodası Stefan Bathori ve Tımışvar Kontu Kinizsi Pal tarafından etrafları öylesine akıllıca çevrildi ki kendilerini ancak bir muharebe sayesinde kurtarabildiler.

Muharebe, 13 Ekim'de Szasz-Baros (Broos) yakınlarında meydana geldi. Sıcak ve kanlı geçti ve zafer uzun süre iki taraf arasında gidip geldi. Neredeyse tamamen hafif piyadelerden oluşan ve ön safları oluşturan Saksonyalılar ile Eflaklılar, birçok kez büyük kayıplarla geri püskürtüldüler; aralarından 2 bin kişi, muharebe alanının arkasında kanla boyanmış Maros Nehri'ne sürüklendiler ve çoğu dalgaların arasında can verdi. Stefan Bathori, ağır Macar süvarileriyle Osmanlılara saldırmış ve çatışma sırasında ölümcül bir yara almıştı; tam herşeyin kaybedildiğini düşünüyorlardı ki Kinizsi Pal süvarileriyle

9 Katona, *aynı eser*, s. 223-227'de Bonfinius.

birlikte Osmanlılara arkadan saldırdı; vahşi zafer çığlıklarıyla silah arkadaşlarının cesaretini yükseltti ve ölümcül bir çatışmada zaferi Macarların lehine çevirdi. Osmanlıların birçoğu muharebe alanında can verdiler; birçoğu da yakınlardaki dağlara kaçarken öldürüldüler. Aralarında neredeyse komutanların tamamı da olmak üzere, toplam 30 bin Osmanlı'nın öldüğü söyleniyordu. Macarlar, o gün 8 bin kişi ve anısına her yıl muharebenin yıldönümünde bir tören düzenlemek üzere yakınlarda bir şapel inşa ettikleri yürekli voyvodaları Stefan Bathori'yi kaybetmişlerdi. Bu zafere duyulan sevinç, muharebe gününün akşamında, galiplerin ölenlerin cesetleri üzerinde verdikleri bir ziyafet –o dönemlere ait barbar savaşının Hristiyanları çılgınlık derecesine kadar ateşleyebilecek güçte olan gerçek bir gece ziyafeti– sırasında ölçüsüz sevinç gösterileri ile kendini gösterdi. Kralın o dönemlerin geleneklerine göre, birkaçını papaya hediye ettiği Osmanlı sancaklarından ve tuğlardan oluşan ganimetler de pek çoktu[10].

Szasz-Baros'taki zafer, sonuçları açısından da Macarların Osmanlılara karşı mücadelelerinin en önemli günlerinden biri idi. Zira Macaristan, uzun bir süre Osmanlı akınlarından neredeyse tamamen kurtuldu. Ertesi yıl öncelikle yine batıya, Alınan sınır ülkelerine yöneldiler. Her zamanki gibi savunmasız ve savunma için kendi kara ordusuna bağlı Karinya, Karinyola ve İstirya, bilhassa 1480'in yaz aylarında Türk tehdidini tekrar ağır bir biçimde hissetmek zorunda kaldılar. Oysa bunlar da yine planlı fetih seferleri değildi. Herşey eskisi gibi, bu talihsiz ülkeleri bir kez daha acıyla dolduran yağma, öldürme ve talanla sınırlı idi[11].

Sultan Mehmed'in bunun dışında batıya doğru, aslında kendi içinde çok önemli olmayan, yaptığı son kalıcı fetih, İyonyen Denizi'nde Ayamavra,

---

10 Bonfinius, *aynı eser*, s. 229-239. Bilhassa Osmanlı ordusunun büyüklüğü hakkında tabii ki diğer yazarlarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Mesela Dlugosz, 100 bin kişiden bahsetmektedir (bk. *aynı eser*, s. 228). En iyi ve en güvenilir kaynaklar hiç şüphesiz Kral Matyas'ın bu konuda papaya ve kardinallere bizzat yazdığı mektuplardır, bk. *aynı eser*, s. 240-248. Burada ordunun gücü kesin olarak 43 bin kişi olarak belirtilmektedir. Stefan Bathori'nin anısına kurulan şapel, muhtemelen hâlâ aynı yerde duruyordur. Katona, 1781 yılında burada dua etmiş ve burada uygun bir yazının bulunmamasına üzülmüştür, bk. *aynı eser*, s. 240.

11 Bu akınlar hakkında aynı dönemde verilen bilgiler arasında yalnızca en ilginci olan ve Hammer, II, 569'da ilk kez ve tam olarak Almanca orijinal metninde verilen ve Osmanlıların o dönemlerde ilerledikleri Yukarı İstirya Seckau rahipliğinin arşivinde bulunan belgeyi belirtmek istiyoruz.

Zenta ve Kefalonya adalarının fethi oldu. Bu fetihler, Sultan Mehmed bir kez Arnavutluk'a yerleştikten ve son bağımsız beyi Stefan Kossariç'in –İskender Bey'le aynı yıl içinde ölmüştü– ailesinde meydana gelen kavgaların sonucu olarak Hersek'i de topraklarına kattıktan sonra[12], bilhassa İtalya dahil olmak üzere, yaptığı fetih planlarına uyuyorlardı. Adaları ele geçirmek için sebep ve mazeret bulmak zor değildi.

Söz konusu adalar o dönemlerde Napolili Tocco hanedanına mensup Arta despotuna aittiler. Sultan Mehmed, imparatorluğun başkentini İstanbul'a taşıdığında, Leonardo Tocco'nun Tarent prensi ve İstanbul'un Frenk asıllı imparatoru II. Robert'in elinden timar olarak bu adalarla Kefalonya kontu ve Leukadsia dükü ünvanlarını almasının üzerinden tam 100 yıl geçmişti (1353)[13]. Doğu Akdeniz'deki tüm diğer küçük Frenk beyleri gibi, o dönemlerde, 1453'de Leonardo Tocco da –bu isim bir yüzyıl boyunca ailede miras olarak devam etmiştir– sefil hükümdarlığının devamını sultana ödediği utanç verici bir haraç karşılığında satın almıştı. Haracın yanısıra ayrıca ne zaman bir Osmanlı sancakbeyi Yanya'ya giderken Arta'ya uğrayacak olsa, kendisine 500 duka altını tutarında bir onur hediyesi vermeyi taahhüt etmek zorunda kalmıştı[14]. Bu rahatsız verici ücret yüzünden ciddi anlaşmazlıklar çıktı ve sonunda bu hükümdar ile Osmanlı arasında ipler kopma noktasına kadar geldi.

Leonardo, bir defasında bu ücreti ödemeyi reddetmişti ve kendisinde, 16 yaşında genç ve üstelik akrabası olan sancakbeyi olan kişiye, sözde sultanın gözünden düştüğü ve paşalıktan sancakbeyiliğine indirildiği için, para yerine adanın en güzel meyvelerinden gönderme yetkisini görmüştü. Bu şekilde hakarete maruz kalan sancakbeyi, bu yanlışlığın hesabını yakında soracağını bildirdi. İnatçı hükümdara karşı başka önemli şikâyetler de gündeme getirildiği

---

12 Çöken bütün bu hükümdarlık hanedanlarının sürekli tekrarlanan laneti olan ve Sultan Mehmed'in kullanmayı çok iyi bildiği bu küçük aile anlaşmazlıklarını Spandugino Cantacuscino, s. 53 ve devamında ayrıntılı olarak vermektedir. Osmanlılar tarafından böyle anılmaya başlayan Hersek'i "Bascina Düklüğü" diye anmaktadır.

13 Buchon, *Recherches et matériaux pour servir à un Histoire de la domination française en Orient*., I, 59 ve 279. Aynı yazarın, *Recherches historiques sur la principautée et ses hautes borannies*., II, Paris 1845, s. 483 ve devamında, Tocco hanedanının İyonyen adalarındaki hükümdarlıklarıyla ilgili belgeler toplanmıştır.

14 Cantacuscino, s. 62. Burada, bu meblağı ödemek zorunda kaldığı açıkça belirtilmektedir: "Türklerin imparatoruna ödediği eski haraçtan başka". Haracın tutarı ise belirtilmemektedir.

için, konuyu daha da dikkatli dinleyen sultan nezdinde şikâyette bulundu. Mesela son Venedik savaşı sırasında Venedik'in emrindeki hafif süvari birliklerini Zenta Adası'na kabul ettiği ve bunların adadan komşu Osmanlı topraklarını sürekli akınlarla rahatsız etmelerine izin verdiği söyleniyordu. Ayrıca sözde sultanın ve Venedik'in önceden bilgisi ve izni olmadan ikinci kez Napoli Kralı Ferdinand'ın bir kızıyla evlendiği için, Venedik'le yapılan barışa dahil edilmemişti[15].

Neticede Sultan Mehmed bunun üzerine 1479'un yaz aylarında, bu adaları zaptetmek üzere o dönem Avlonya (Valona) paşası tayin edilen eski veziriazam Gedik Ahmed Paşa emrinde 29 gemilik bir filoyu İyonyen Denizi'ne gönderdi. Bu gemilerin aniden ortaya çıkışı bilhassa Venedikliler tarafından şüphe ile izlendi. Bu yüzden neredeyse barış bozulacaktı. Zira Leonardo ile aynı şekilde anlaşmazlık içindeki Venedik, 500 süvari ile Zenta Adası'nı zaptetmişti ve Osmanlı donanmasının her hareketini dikkatlice izleyen genel kaptanları Antonio Loredano aracılığıyla, Osmanlılar adaya çıkmadan önce en azından bu muhafız kıtalarının adadan ayrılmasına izin verilmesini istediler. Bu mesele öyle ciddiye alındı ki, İstanbul'da karar vermek üzere bizzat padişahın huzuruna getirilmek zorunda kalındı. Hâlbuki Venedik'in o dönemlerde İstanbul'da bulunan yeminli elçisi Benedetto Trivsiano görüşmeleri öylesine iyi yürütmeyi başardı ki, Sultan Mehmed yalnızca 500 süvarinin gitmesine izin vermekle kalmayıp Venediklilerin ayrıca ada sâkinlerinden istedikleri kadarını yanlarında götürmelerine müsaade etti. Böylece Venedik'in himayesi altında binlerce insan adadan ayrıldı ve Venedik'in Mora'daki topraklarına yerleştirildi[16].

Bu şartlar yerine getirildikten sonra, Venedikliler Osmanlıların adayı zaptetmesine ses çıkarmadılar. Direnişi akla getirmek mümkün değildi; zira zorbalığından dolayı tebaasının nefret ettiği Loredano, Osmanlı donanması daha ufukta görünür görünmez ailesi ve hazineleri ile birlikte, Kral Ferdinand'ın kendisine Kalabriya'da başlangıçta geçimini sağlaması için birkaç kale verdiği

15 Sabellico, s. 803 bu konuda şöyle demektedir: "bu arada konu, neredeyse yeni bir anlaşmazlığın dönüm noktasına katılmış oldu". *Diarium Parmense*, s. 338'deki biraz geç kalan not da muhtemelen buna dayanıyordu: "Geçen yıl Venediklilerle antlaşma yapmış olan Büyük Türk, ittifak bozan kişi gibi barışı sona erdirerek bu Nisan ayında (1480) adı geçen Venediklilere savaş açtı"; tüm bunlar yalnızca muhtemel bir barış ihlali dedikodusu üzerine yapılanlardır.

16 Sabellico, s. 803.

Napoli'ye kaçmak üzere gemiye binmişti[17]. Hükümdarın memurlarından adada kalanlar öldürüldüler. Ada halkının tamamı, erkekler ve kadınlar, İstanbul'a göç etmek zorunda bırakıldı ve burada Marmara Denizi'ndeki adalara yerleştirilip özel bir melez ırkından köleler üretmek için –Sultan Mehmed'in tuhaf bir kaprisi– Etiyopyalılarla karışmak zorunda bırakıldılar[18]. Bu şekilde insanlar tarafından neredeyse tamamen terkedilmiş adalarda yalnızca az sayıda Osmanlı muhafız kıtaları bırakıldı.

Görüldüğü kadarıyla papanın da desteklediği Tocco ailesinin mensupları, atalarının mirasını tekrar geri almak için teşebbüste bulunmaktan kendilerini alıkoyamadılar. Kısmen de başarılı oldular. 1480'in başlarında Leonardo, kardeşleri Antonio ve Ioannes ile Roma'ya gelerek IV. Sixtus tarafından özel olarak karşılandı ve daha iyi zamanlar geldiğinde daha fazla yapılacağına dair vaatle birlikte, papalık hazinesinden kendisine 1.000 duka altını tutarında bir hediye verilmesini ve yıllık 2 bin duka altını tutarında maaş bağlanmasını sağlamayı başardı[19].

Bu şekilde canlanan ve Kral Ferdinand tarafından muhtemelen gerekli imkânlarla desteklenen Leonardo'nun kardeşi Antonio Tocco, Katalonyalı paralı askerlerle birkaç gemi donattı; ani bir baskınla önce Kefalonya'nın az sayıdaki muhafızlarını kovdu ve ardından Türkler tarafından terkedilmiş Zenta'yı yeniden işgal etti[20]. Ancak bu adada fazla tutunamadı. Zira Venedikli Modon rettoresi bu komşuluğa tahammül edemiyordu. Kaptanlarından birini birkaç gemiyle buraya gönderdi, Katalonyalıları buradan kovdu ve mevcut barıştan dolayı herhangi bir yanlış anlamayı ortadan kaldırmak için Mora'nın Osmanlı sancakbeyine derhal adayı yalnızca sultanın düşmanı olan Napoli kralının eline geçmesin diye ele geçirdiğini haber vererek adayı zaptetti[21].

---

17 Cantacuscino, s. 63: "Üzerlerinde tiranlık kurduğu halkların kendisine kötü gözle baktıklarını görerek".

18 *Aynı eser*, s. 63: "Gri, yani orta renkteki [melez?] esirler ırkını elde etmek için öyle yaptı ve onları Marmara'ya ve oraya yakın adalara sürdü".

19 Jacobi Volaterrani, *Diarium Romanum*, Muratori Ss. T. XXIII, s. 102. Burada hükümdar Leonardo'nun akıbeti Cantacuscino'ya uygun olarak anlatılmakta ve şöyle denmektedir: "Papa ona 1000 altın verdi ve her yıl da 2 bin vermeyi taahhüt etti, umut ettiği gibi, Tanrı savaşları durdurursa daha da çok şey yapacağına söz vererek".

20 Navagiero, *Storia Veneziana*, Muratori Ss. T. XXIII, s. 1180.

21 Navagiero, "Bunu, o adanın, efendisinin düşmanı olan Puglia (Napoli) kralının eline geçmemesi için yaptığını söyleyerek".

Venedik, henüz Antonio'nun elinde bulunan Kefalonya'yı da bu esnada ele geçirmek istiyordu. Antonio'nun birçok sindirme yoluna başvurarak tehdit ettiği yeni tebaası arasında pek sevilmediğini biliyordu; dahası adanın, Antonio'nun uygunsuz bir biçimde anlaşma içine girdiği korsanlar için bir sığınak hâline gelmesine müsamaha göstermek istemiyordu[22]. Bu yüzden donanma proveditoresi Kristoforo Duodo aracılığıyla önce adayı 500 duka altını komisyon ve 300 süvariden oluşan güvenli bir kortej karşılığında boşaltacağı bir uzlaşma teklifinde bulundu. Antonio bunu tabii ki kabul etmediğinden, Venedik 1483'de –hadiseleri bir bağlam içinde birazdan ele alabilmek için zamanı biraz öne alıyoruz– Kefalonya'ya 10 kadırga göndererek, Antonio'ya kalesinde saldırıp öldüren mutsuz halkın da desteği ile bu adayı da zaptetti[23].

Öldürülen hükümdarın mirasçısı Leonardo Tocco bunun üzerine ertesi yıl olan 1484'de, Napoli kralının arabuluculuğuyla her iki adanın yıllık 500 duka altını haraç karşılığında geri verilmesi talebi ile sultana başvurdu. Sultan Mehmed, bu talebi bir dereceye kadar kabul etti ve meseleyi çözmek üzere Venedik'e bir elçi gönderdi. Ne var ki Venedik'in istediği bu değildi. Ada üzerindeki hak talebini en azından tamamen terketmek istemedi, ama barışın bu yüzden bozulmasını da göze alamıyordu. Bu yüzden hem kendini, hem sultanı memnun edecek bir çare aramaya başladı. 1479 tarihli barış antlaşmasının becerikli müzakerecisi Giovanni Dario, bu amaçla derhal İstanbul'a gönderildi ve burada uzun süren müzakereler neticesinde, Venedik'in yıllık 500 duka altını karşılığında Zenta'ya sahip olması; Kefalonya'nın ise sultana bırakılması üzerinde anlaşmaya vardı[24]. Anında boşaltılan ada bundan sonra, ileride göreceğimiz gibi, 1502 tarihli barış antlaşması ile tekrar Venedik Cumhuriyeti'nin eline geçene kadar Osmanlı idaresinde kaldı.

Müzakereler sırasında Tocco ailesinin adı bile geçmiyordu. Aile zamanla yok olup gitti. Bu ailenin akıbeti hakkında en son güvenilir ize, adaların hükümdarı Leonardo'nun iki torununun, Leonardo ve Karlo Tocco'nun, atalarının bilhassa iki kaysere, Maksimilyan ile V. Karl'a ve ayrıca İspanya Kralı II. Felibe'ye gösterdikleri büyük hizmetlerden dolayı ve anne tarafından doğrudan Komnenos ve Paleologos imparatorluk hanedanlarına mensup oldukları

22 *Aynı eser*, s. 1180: "Ada, Don Antonio'nun o denizlerde birlikte yağma yaptığı korsanların yuvası olmuştu". Navagiero ondan burada yanlışlıkla Tocco yerine "Don Antoniono da Rocco" diye bahsetmektedir.

23 *Aynı eser*, s. 1181.

24 Navagiero, s. 1189.

için, damarlarında akan soylu kanları gözönüne alınarak, Napoli'nin kral naibinin yardımlarına başvurdukları ve bilhassa soylu hanedanlara mensup olmalarından dolayı hakettikleri onurların heba edilmemesini talep ettikleri dikkate değer bir belgede rastlanmaktadır[25].

Sultan Mehmed, eski Arta Despotluğu'na ait İyonyen Adaları'nı 1479'da ele geçirdikten sonra, muhtemelen uzun süredir silahlarını İtalya'ya taşımaya dair kurduğu hayali, Venedik'in tahriki olmadan da mutlaka gerçekleştirirdi. Şartlar öylesine uygun, öylesine cazipti ki, böyle bir harekâttan en görkemli sonuçları beklememek mümkün değildi. Hükümdarların ve halkların nifakı, parçalanmışlığı, çaresizlikleri ve ilgisizlikleri, İtalya'nın tamamının cüretkâr bir teşebbüsün ele kolay geçecek bir ganimeti gibi görünmesine sebep oluyordu ve böyle bir teşebbüs esnasında tabii ki uzaklardaki tek bir kıyı kasabasını ele geçirmekle yetinmesi söz konusu olamazdı. Ayrıca Venedik'in Napoli kralının gittikçe artan gücüne duyduğu kıskançlık da sultanın işine geliyordu.

O dönemlerde Floransalıları tehdit eden ve topraklarının bir kısmını zaptetmiş olan Kral Ferdinand'ın aslında İtalya'nın tamamının hükümdarı olmayı hedeflediğine dair genel bir görüş hâkimdi[26]. Oysa hiç kimsenin komşu bir gü-

---

25 Bu tuhaf belge, *Recherches historiques cet.*, II, s. 490'da tam metin olarak verilmektedir, ama muhtemelen yanlışlıkla 1490'a atılmaktadır. İçerisinde "II. Felibe'nin muhteşem anısına"dan bahsettiği ve Felibe ancak 1598'de öldüğü için, bu belge 16. yüzyılın sonuna veya 17. yüzyılın başına ait olabilir. Şu konu bilhassa vurgulandıktan sonra: "bunun sonucu onlara, adı geçen çok soylu hanedanların (Komnenos ve Paleologos) mirasçıları ve soyundan gelenleriyle, kanları dolayısıyla, krallık payeleri geçti"; sonunda şöyle denmektedir: "böylece, zatı şahanenize başvuruyorlar ve krallık durumlarından yoksun olarak içinde bulundukları acınası şartlara dikkat çekiyorlar; zatı şahanelerinin, çok adil bir hükümdar olarak felaketlerine ve talihin darbesine merhamet duymasını ve eğer böyle büyük bir devleti ortadan kaldırma gücü varsa, böyle büyük egemenliklerinden arta kalarak kendilerine geçen o az sayıdaki krallık kalıntılarının ellerinden alınmasına izin vermemesini, krallık hanedanlarının soyundan gördüğü davranışın gösterilmesini ve onurlandırılmasının emretmesini istirham ediyor".

26 Sabellico, s. 804 vd. *Diarium Parmense*, s. 350: "Türklerin İtalya'ya sokulmasının nedenini onlarla barış ve bağlılık anlaşması imzalayan Venediklilerin bizzat kendilerinin olduğu söyleniyor, adı geçen kralı (Ferdinand) krallıktan atmak için; onun, bütün İtalya'ya hâkim olmak istediği söylentisi dolaşıyordu". *Diarium Parmense*, bu durumların ana kaynaklarından biridir. Bilhassa Osmanlıların Aşağı İtalya'ya akınları hakkında en ilginç ve en detaylı bilgeleri içermektedir, ama bu bilgiler, çoğu zaman yine de o dönemlerin ruh hâlini çok iyi yansıtan salt söylentilere dayandıkları için ihtiyatla kullanılmalıdırlar.

cün bu gibi saldırılarına Venedik kadar tahammülsüzlük göstermesi, müsamahasız davranması mümkün değildi. Cumhuriyetin varlığı için, geleceği için en büyük tehlike olarak görüyordu bu saldırıları. Dahası Sultan Mehmed'le barış yaptıktan sonra, hemen eski düşmanı olan Floransalıları desteklemeye başladı ve askerî kuvvetlerini bilhassa bu tarafa yönlendirdi. İyi ama, böyle bir adım kendisi için de oldukça şüpheli olacak olmasına rağmen, Kral Ferdinand'ı Osmanlıların korkulan gücünü kendi ülkesine çekmekten daha tehlikeli, daha etkili bir şekilde oyalayabilir miydi? Ayrıca niçin sonuna kadar gitmeyecekti ki? Zaten düşmanları da –en azından Venedik'te böyle düşünülüyordu– ona karşı da aynı çarelere başvurmamışlar mıydı?[27]

Neticede sultana İstanbul'daki elçisi Sebastian Gritti aracılığıyla şayet Brindisi'yi, Tarent'i ve Otranto'yu ele geçirmek istiyorsa haklı olduğunu bildirdiler; bu yerler, Yunan kolonileri olarak eski Bizans İmparatorluğu'nun birer parçasıydılar ve İstanbul imparatoru olarak buralar şimdi tamamıyla kendisine düşmekteydi[28]. Sultan Mehmed böyle şeyleri duymaktan tabii ki hoşlanıyordu; belki de zaten bir kez almış olduğu kararı hızlandırmaya da yaramışlardı.

Avlonya Paşası Gedik Ahmed Paşa, 1480'in ilkbahar aylarında nakliyat gemileri hariç olmak üzere, 70 gemiden oluşan bir filo ve aralarında birçok Arnavut'un ve Ulah'ın bulunduğu 100 bin kişilik bir ordu ile Pulya'ya geçme emrini aldı[29]. 60 gemilik bir gözlemci filosu ile hiç hareketsiz Korfu önlerinde yatan Venedikliler, Osmanlı filosunun geçmesine izin verdiklerinden, geçiş hiç rahatsız edilmeden gerçekleşti. Venedikliler yalnızca görünüşte düşman donanmasını birkaç mil takip ettiler, fakat Otranto'nun düştüğünü haber alır almaz tekrar sessizce Korfu'ya geri döndüler[30].

27 Sabellico, s. 805: "Venedikliler, Hristiyan hükümdarların mektuplarla Osmanlıları kendilerine karşı silahlarla ya da daha çok vaatlerle kışkırttığını kesin olarak biliyorlardı".

28 Navagiero, s. 1165.

29 Hacı Kalfa'ya (*Maritime Wars*, s. 17) göre, bu seferin ilk fikri, sultanın gözünden düştüğü için bu sayede tekrar sultanın gözüne girmeye çalışan Gedik Ahmed Paşa'dan çıkarken, *Diarium Parmense*, s. 346 suçu Venediklilerin dışında bilhassa Napoli'de güçlü olan Anjou dükünün taraftarlarına atfetmek istemektedir. Donanmanın büyüklüğünü Marino Sanuto, s. 1213, bu şekilde vermektedir. Başka bir notta (*Lettera d'un Secretario del s. Malatesta*, s. 231) nakil gemileri dahil olmak üzere, donanmanın büyüklüğü 120 gemi olarak tahmin edilmektedir. Ordunun büyüklüğü, *Diarium Parmense*, s. 347'de verilmektedir.

30 Marino Sanuto, s. 1213: "Donanmamız Korfu'ya dönmüştür".

Osmanlılar hiçbir direnişle karşılaşmadan Pulya sahillerine gelmişler ve savunması zayıf Otranto'yu 26 Temmuz'da ele geçirmişlerdi bile[31]. Talihsiz şehir, doğudan gelen barbarların zafer sarhoşluğunu ağır bir biçimde hissetmek zorunda kaldı. Eli silah tutan halkın tamamı öldürüldü; 22 bin nüfustan yalnızca 10 bini hayatta kalmıştı. Otranto'nun komutanı Francesco Largo, gaddarca iki parçaya ayrıldı. Katedralde ruhbanların tamamıyla birlikte Tanrı'ya yardım için dua ederken[32] yüksek sunağın başında yakalanan ve götürülen başpiskopos da aynı akıbete uğradı; tabii ki buradan gelen raporlar çok sayıda başka gaddarlıklarla da dolu idi.

Otranto'dan harekette çevredeki topraklar hemen yağmalandı ve tahrip edildi. Eli silah tutabilecek halkın tamamı kaçmıştı; yalnızca kadınlar, çocuklar ve yaşlılar geride kalmıştı. Tarent, Brindisi ve Lecce'ye de saldırılar düzenlendi. Herşey sanki kalıcı yerleşimlerin ve geniş kapsamlı fetihlerin amaçlandığını gösteriyordu. Kaçan halkı cazip tekliflerle geri getirmeye çalıştılar. Örneğin gönüllü olarak teslim olmak isteyenlerin dinî vecibelerini yerine getirmekte serbest olacağı ve 10 yıllığına vergiden muaf tutulacağı ilan edildi. Buna rağmen hemen her aile ferdi için 1 duka altını tutarında bir vergi uygulanmaya başlandı ve bütün çanların kiliselerden sökülüp kırılmaları ve gülle hâline getirilmek için eritilmesi talimatı verildi. Ayrıca 8 bin kadar insan köle olarak gemilere bindirilip Arnavutluk'a götürüldü[33].

Tüm bunlar halkın gönlünü kazanmaya pek uygun değildi. Askerlerin paraları ödenmesine rağmen, gerekli erzakları temin etmek çok zordu. Denizden erzak temini de büyük zorluklara bağlı olduğundan işgal ordusunun bu verimsiz bölgede durumu gittikçe daha zor bir hâl alıyordu. İlk darbelerden sonra Kral Ferdinand da oldukça büyük bir orduyu biraraya topladı ve yalnızca Osmanlıların daha fazla ilerlemelerini durdurmakla kalmayıp onları yavaş yavaş Otranto'ya geri sürdü. Osmanlıların Ekim'de Otranto'nun surlarının gerisine

---

31 Bilhassa Marino Sanuto, s. 1213, Otranto'nun fethedildiği günü bu şekilde vermektedir. Hammer'in, II, 181'de Otranto'nun fethini, Jacobi Volaterrani, *Diarium Romanum*, s. 110'a göre 11 Ağustos olarak vermiş olması ve Sanuto'nun verdiği bilgileri takip eden Laugier'in yanlış olduğunu iddia etmesi, *Diarium Parmense*, s. 345'de de açık olarak bununla ilgili ilk notuna şu ilaveyi, "ondan kalan Temmuz sonu 1480 tarihli mektuplar vardır", yapmasından ve Ağustos'un ilk günlerinde tamamlanmış bir hadise olarak hakkında konuşmasından dolayı yanlış görünmektedir.

32 Marino Sanuto, s. 1213; *Diarium Parmense*, s. 352.

33 *Diarium Parmense*, s. 346-348.

çekilmekten, burada yalnızca 8 bin piyade ve 500 sipahiden oluştuğu söylenen bir muhafız kıtası bırakmaktan ve diğer birlikleri gemiye bindirip Avlonya'ya geri götürmekten başka çareleri kalmamıştı. Kral Ferdinand'ın topladığı donanma, sürekli esen ağır rüzgârlar yüzünden Napoli Limanı'nda beklemek zorunda kalmasaydı bu geri çekilme belki de başarılamazdı bile[34].

Göründüğü kadarıyla muhafız kıtaları çok geçmeden yeniden takviye edildiler ve üç yıllığına erzak teminleri sağlandı. Zira Kral Ferdinand, şehrin kurnaz bir Rum olan Osmanlı komutanıyla şehrin teslimi için müzakerelere giriştiğinde ve birçok başka şeyin yanında ülkesine verilen zararlar için 800 bin duka altını tazminat talep ettiğinde, Osmanlı komutanı gücüyle övünerek, Otranto'nun yanısıra Brindisi, Tarent ve Lecce'nin de kendisine teslim edilmesi şartıyla barış yapmaya yanaşacağını bildirdi. Kral bu şartları kabul etmediği takdirde, Sultan Mehmed ertesi ilkbahar 100 bin yaya, 18 bin sipahi ve güçlü bir topçu birliği ile İtalya'ya bizzat gelerek kendisine gönüllü olarak verilmeyenleri silah zoruyla alacaktı[35].

Bu tehdidin haberi bir felaket gibi İtalya'nın ve Avrupa'nın her yerine yayıldı; dahası abartılı söylentiler kisvesine bürünerek olduğundan daha korkunç görünüyordu. Örneğin Sultan Mehmed'in 200 bin askerle Avlonya'da beklemekte olduğu ve daha Kasım'da Pulya'ya ve Sicilya'ya çıkacağı söyleniyordu. Oysa o ana kadar sıkıntı içindeki krala yardıma koşmak ve Hristiyanlığı tehdit eden bu felaketi önlemek için kimse yerinden bile kıpırdamamıştı. Bu Osmanlı akınının, kralı özel olarak cezalandırmak için Allah'ın bir takdiri olduğunu düşünerek kendilerini rahatlatmaya çalışıyorlardı[36].

Hâlbuki Kral Ferdinand, Türk savaşının yükünü artık tek başına kaldıramıyordu. Otranto yakınlarında kış ayları boyunca, donanmayla birlikte aylık en az 100 bin duka altınına mâl olan 50 bin kişilik sabit bir orduyu geçindirmek

---

34 *Diarium Parmense*, s. 349-352. Kral Ferdinand'ın Kalabriya'da Osmanlılar üzerine gönderdiği askerî kuvvetler, burada biraz fazla yüksek, 100 bin kişi olarak belirtilmektedir. Napoli Limanı'ndaki gemileri hakkında şöyle denmektedir: "Mucizeden başka bir şey değildi, rüzgâr her zaman onlara karşı esti, öyle ki hiçbir zaman limana giremediler".

35 *Aynı eser*, s. 352, 355. Otranto'nun Osmanlı komutanı burada şöyle anlatılmaktadır: "İtalyanca konuşan ve çok cesur bir zalim Rum'du,"..

36 *Aynı eser*, s. 357: "Tüm İtalya'da hiçbir hükümdarın ya da bir gücün adı geçen kralın yardımına koşmaması olağanüstü gözükür; bundan dolayı herkes bunların Tanrı'nın bir işareti ve izniyle vuku bulduğu söylentisini yayıyordu, ne de adı geçen kral için acı duyan ya da merhamet eden bir kimse vardı". 1480 Kasım'ında durum bu idi.

zorunda idi. Dolayısıyla etrafından, bilhassa papadan ve damadı Macaristan Kralı Matyas'tan para, birlikler ve gemiler için destek aramaya başladı.

IV. Sixtus, Osmanlılar Temmuz'da İtalya kıyılarına çıktıktan hemen sonra bilhassa İtalya'nın hükümdarlarını barış, birlik ve Türklere karşı ortak mücadeleye çağırmak için elinden geleni yapmıştı ve büyük zorluklar altında bilhassa Milano ve Ferrara düklerinin, ayrıca Cenevizlilerin ve Floransalıların katıldığı bir ittifak kurmayı başarmıştı[37], ama yıl sonunda kralı tek başına, masrafları kendisine ait olmak üzere, 15 kadırgayla desteklemeyi taahhüt etmekten başka bir şey başaramamıştı. Ancak göründüğü kadarıyla, papalık hazinesi bu taahhüdü yerine getirecek imkânlara sahip değildi. Sixtus, bunun için gerekli parayı temin etmek için yalnızca kendi gümüş sofra takımlarını değil başka birçok kilise araç gerecini de darphaneye göndermek zorunda kaldı[38].

Ferdinand, gözcüleri sayesinde Sultan Mehmed'in hazırlıklarından zamanında haberdar olan ve Kral Ferdinand'a daha 1480'in ilkbahar aylarında doğudan kendini tehdit eden tehlikeyi bildiren[39] Kral Matyas'tan bilhassa eksikliğini çektiği 1.200 kişilik hafif süvarilerden oluşan küçük bir yardımcı kıta istedi. Ancak kendi ülkesinde yeterince meşgul olan Matyas, elindeki sınırlı imkânlardan dolayı, kendisine yalnızca, denizi geçmek için gerekli araçlar eksik olduğundan, Otranto'ya ancak şehir neredeyse tekrar Napolililerin eline geçtiğinde Pulya sahillerine çıkan 700 kişi gönderebildi[40].

Kral Katolik Ferdinand'ın [Napoli kralı olan] yeğenine daha 1481 başlarında gönderdiği 3 bin İspanyol ve birkaç kadırga ise hiç beklenmedik bir yar-

37 Papanın ilgili fermanları ve uyarı yazıları için bk. Raynaldi, *Ann. eccles.* T. X, s. 610 vd. Navagiero, s. 1165. Katılmaya çağrılan Venedikliler, şöyle cevap vermişlerdir: "Hristiyan âleminin bütün güçleri tarafından terkedilmiş bir şekilde 15 yıl boyunca Türklerle savaş yaptıktan ve nihayet büyük kayıplarla barış yapmak zorunda olduklarından ve verdikleri sadâkat sözünü de ihlal etmeye alışık olmadıklarından ve böyle bir ihlalde bulunmak için bir sebep de olmadığından, barışı bundan sonra da muhafaza edeceklerdi".

38 *Diarium Parmenese*, s. 361, 364: "Papa, kendisine ait içi para dolu gümüş çanaklarından başka, kiliselerdeki fazla birçok haç ve kadehi, Türk'e karşı hazırlık yapmak için paraya çevirtti".

39 Kral Matyas'ın Kral Ferdinand'a yazdığı mektup için bk. Katona, T. XVI., s. 289.

40 Tam olarak Katona, *aynı eser*, s. 304-321'de verilen bu yardımlar hakkında yürütülen yazışmalar, bilhassa Kral Matyas'ın o dönemin Macar ordusunun yapısı, teçhizatı ve masrafları hakkında verdiği bilgilerle daha büyük bir önem kazanmaktadırlar. Kral Ferdinand'ın talep ettiği birlikler şöyle idi: "huzaron (?) dediğimiz hafif silahlı atlılar".

dımdı[41]. Venedikliler tabii ki mücadelenin bitimine kadar sessiz seyirci olarak kalmışlardı. Dahası Korfu'daki donanmayı yalnızca Napoli kralının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı muhtemel teşebbüslerini engellemek için takviye ettiklerinden, fakat buna karşılık Osmanlılara Otranto'nun erzak temininde önemli hizmetlerde bulunduklarından bile şüpheleniliyordu[42].

Tüm bu meseleler aynı yıl içinde talihli bir şekilde beklenildiğinden bile daha müspet bir hâl aldı. Otranto'nun Osmanlı muhafız kıtası gerçi daha kış aylarında takviye edildi ve ilkbaharda Napolililerin önemli kayıplara maruz kaldıkları çeşitli çatışmalar meydana geldi; fakat Osmanlılar tüm bunlara rağmen, kralın en büyük oğlu Kalabriya Dükü Alfonso'yun emri altında Otranto'yu her yönden kuşatma altına alan düşman saflarını fetihlerini genişletebilecekleri şekilde kırmayı başaramadılar. Zira erzak eksikliğinden dolayı gittikçe daha önemli hâle gelen denizden temin de Osmanlı nakil gemilerinin defalarca Napoli donanmasının saldırısına uğramasından dolayı zorlukla yapılabiliyordu. Örneğin Şubat'ta 14 gemiden oluşan ve Avlonya'dan Otranto'ya yeni birlikler getirecek bir Osmanlı filosu bir defada zaptedildi ki bu, ülkenin her yerinde üç gün boyunca yapılan ayinlerle ve şükran dualarıyla kutlandı[43]. Kral Ferdinand, kendisine aynı zamanda nihayet Floransalılarla uzlaşmaya gidip topraklarında zaptettiği kalelerini 14 bin duka altını tutarında tazminat karşılığında geri vererek Osmanlılara karşı daha fazla hareket alanı açmayı başardı[44].

Böylece Osmanlıların Otranto'daki durumu oldukça ciddi bir hâl almıştı ki, aynı dönemde Anadolu'da meşgul olan Sultan Mehmed'in bu yıl içinde İtalya'ya gelmeyeceği haberi ve çok geçmeden hayata veda etmesi (3 Mayıs) kuşatma altındaki Osmanlıların son umutlarını da kırdı. Gerçi yaz mevsimi boyunca dayandılar ve zaman zaman başarılı bir hücum da gerçekleştirdiler, fakat ışığı Avlonya'ya kadar vuran yüksek alevlerden oluşan acil durum işaretleri üzerine bile bekledikleri yardımlar gelmeyince sonunda teslim olmak zo-

41 *Diarium Parmenese*, s. 363.

42 *Aynı eser*, s. 352: "Venedikliler kadırgaları arasında silahla en fazla donatılmış olanını Korfu Adası Limanı'na gönderdiler. Çünkü adı geçen kralın, Türklerin Adriyatik Denizi'nde Pharos'tan bu yana gelmesini engelleyecek donanmasının yolunu kesmesi eylemi söz konusuydu". Ve daha sonra s. 379: "Venediklilerin kadırgalarıyla onlara bu yiyecek maddelerini iletmiş oldukları söylendi".

43 *Diarium Parmenese*, s. 367.

44 *Aynı eser*, s. 368: "Türklerin engellemesi olmasaydı adı geçen kral o kaleleri geri vermeyecekti".

runda kaldılar. 10 Eylül'de muhafız kıtasına kendilerini bekleyen gemilere serbest geçiş hakkı tanındı. Oysa riyakâr Kalabriya dükü, Avlonya'ya doğru yola çıkacakları anda aralarından bir bölümünü zincirlere vurdurarak kendi gemilerine gönderdi. Bunlar, Hristiyan bir hükümdarın ordusunda ve donanmasında hizmet etmek zorunda kalan ilk Türklerdi[45].

Dük, ayrıca derhal bizzat Avlonya'ya geçme ve Arnavutların yardımıyla burasını ele geçirme düşüncesini güdüyordu. Ancak müttefikleri bunun için gemilerini vermek istemeyince bu düşüncesinden vazgeçmeyi daha uygun buldu. Papanın kadırgaları, ganimetler dağıtılırken yeterince düşünülmediklerine kızmış bir hâlde, Otranto teslim edilir edilmez İspanyollarla ve Cenevizlilerle Vecchina Şehri (Citta-Vecchia) Limanı'na çekildiler. Ne Kral Ferdinand'ın hemen ardından gönderdiği Napoli elçisinin içten ricaları, ne bizzat Citta-Vecchia'ya gelen papanın iyi niyetli uyarıları geri dönmelerini sağlayabildi. Gemilerde baş gösteren veba; büyük paralar karşılığında bile daha fazla hizmet etmeye yanaşmayan mürettebatın direnişi; ilerleyen mevsim; harekâtın kendi zorluğu ve nihayet bununla bağlantılı masraflar –donanmanın tekrar inşası için hemen 40 bin duka altını isteniyordu–, tüm bunlar harekâtı engellemek için ileri sürülen sebeplerdi. IV. Sixtus yine de her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdı; tıpkı bir zamanlar IV. Eugenius gibi, mitrasını rehin verecekti; kalan gümüş sofra takımlarını satacaktı: Hepsi boşuna! Kendi kadırgaları hareketsiz Citta-Vecchia Limanı'nda kaldılar ve diğerleri hemen ülkelerine geri döndüler. Yaptıklarının yeterli olduğunu düşünüyorlardı. Zira asıl amaçlarına ulaşmışlardı: Osmanlılar İtalya'dan kovulmuşlardı ve Otranto yine Napoli kralının eline geçmişti[46].

Sultan Mehmed'in aynı dönemde gerçekleştirdiği Rodos seferi de Osmanlı silahları için daha talihli, daha şanlı olmadı. Hristiyan Batı'nın bu uç kalesinin hâlâ cesur haç müdafiileriyle bundan böyle sadece kendisine ve üç hilale

45 *Diarium Parmenese*, s. 378. Navagiero, s. 1168. Otranto'nun teslim edilmesine ilişkin ana belge, kralın bu konuda hemen ertesi gün olan 11 Eylül'de papaya gönderdiği yazıdır (bk. Jacobi Vollaterrani, *Diarium Romanum*, s. 146). Otranto teslim olduğunda, önlerinde Kalabriya dükü emrinde 9 bin Napolili asker; 38 Napoli, 22 papalık, 2 Ceneviz, 20 İspanyol ve 6 Portekiz gemisi, 1.300 Macar ve 900 Floransalı askerlerden oluşan birlikler bulunuyordu.

46 Jacobi Volaterrani, *Diarium Romanum*, s. 147-152, o dönemde, 1481 Ekim'inde Civita-Becchia'da donanmanın geri dönmesi konusunda yapılan ve papanın başkanlığı altında Napoli elçisinin, papa vekilinin ve bütün gemi kaptanlarının katıldığı konferansta yapılan tartışmaları ayrıntılı olarak vermektedir.

ait olması gereken Şark âlemine uzanması, hükmetme hırsına sahip Sultan Mehmed'i tahta geçtiğinden beri rahatsız ediyordu. Ayrıca, çok zayıf da olsa, iki kez bu kaleyi yok etmeye ve ele geçirmeye çalışmıştı. Oysa Rodos Şövalyeleri tarikatına ait küçük Leryoz (Leros/İlriyoz), Salamos, İncirli (Nisiros) adalarını tahrip etmekten ve bazı küçük sahil kalelerini geçici olarak yıkmaktan başka bir şey başaramamışlardı. Uzun süren Venedik savaşı ve Türkmenlerin Anadolu'da Osmanlılara karşı tehdit edici konumları, Rodos Şövalyelerine güvensiz, defalarca bozulan ve defalarca tekrar yapılan bir ateşkes sağlamıştı. Uzun Hasan'ın gücü kırıldıktan ve Venedik yapılan barış sayesinde zincirlere vurulduktan sonra, sanki Rodos'u ve kibirli şövalyelerini de üçüncü kez yapılacak nihaî bir darbe ile düşürmekten daha kolay bir şey yokmuş gibi görünüyordu.

Özel bir bahane bulmaya gerek yoktu. Ayrıca ne Rodos'ta ne de Avrupa'da, Sultan Mehmed Rodosluları sahte barış müzakereleriyle oyalarken ve aldatmaya çalışırken daha 1479 yılı içerisinde kısmen İstanbul ve Gelibolu limanlarında kısmen Anadolu Yarımadası'nda büyük bir hevesle yaptığı büyük hazırlıkların hedefinin Rodos olacağından şüphe duyulamazdı. Zira denizden yapılacak zahmetli nakliyattan sakınmak için, 100 binin üzerinde askerden oluşan kara ordusu İşkodra dolaylarında toplanmış ve Rodos Adası'nın karşısındaki Karya ve Likya sahillerine ulaşana kadar yavaş yavaş güneye doğru kaydırılmıştı. 60 büyük gemi Gelibolu'da, kalanları İstanbul'da hazır hâle getirildi. Donanma toplam 160 büyük ve küçük araçtan oluşuyordu. Mesih Paşa, kapudan paşa olarak donanmanın başına geçerek, Rodos fatihi olarak şan kazanacaktı[47].

Rodos, düşünüldüğü kadar kolay bir lokma değildi. Zira Osmanlı akınının yaklaştığını fark eden Rodoslular, bu akına başarılı bir şekilde direnmek için gerekli her türlü tedbiri almışlardı. Nadiren görülen sağlam karakterde, ihtiyat sahibi ve şahsî cesarette kendini kanıtlamış bir adam olan Pierre d'Aubusson, en iyi zamanlarında –55 yaşında idi– beş yıldan beri Kudüslü Aziz Jan'ın ta-

47 Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 18. Donanmanın büyüklüğü Batılı yazarlar tarafından farklı verilmiştir. Mesela Jacobi Volaterrani, s. 105, yalnızca 100; *Diarium Parmenese*, s. 336 ise 150 gemiden bahsetmektedir ve *Lettera d'un Secretario cet.*, s. 228 gemilerin sayısını 200'e çıkartmaktadır. Burada kara ordusunun izlediği yol da daha ayrıntılı olarak verilmiştir. Üsküdar'dan İzmit, Bursa, Bergama, Manisa, Alaşehir (Philadelphia) üzerinden Aydın eyaletini geçerek, Rodos Limanı'ndan yalnızca 18 mil uzaktaki Marmaris (Marmora) veya Fisko koyuna geldi.

rikatının üstad-ı azamlığını yürütüyordu. İçinde bulundukları tehditler karşısında, tarikat yöneticilerinin kendisine verdiği sınırsız yetkilere sahipti.[48] Kardeşi Monteil Vikontu Anton d'Aubusson kara birliklerinin ve Brandenburg Büyük Prioru Rudolf von Walenberg de süvari birliklerinin komutanı olarak kendisine destek veriyorlardı. O dönemlerde hâlâ Avrupa'da bulunan tüm şövalyeler, üstad-ı azamın özel yazılarıyla adaya çağrıldılar. Birçoğu, bu göreve, onura ve çağrıya zamanında riayet etmeye özen gösterdiler. Bunun dışında Batı'dan fazla bir şey beklenemezdi. Papa IV. Sixtus, Rodoslulara mallarıyla ve canlarıyla destek olacak herkese her ne kadar özel bir günahlarından arınma vaadinde bulunmuş olsa da, sonunda bu taraftan gelen yardımlar sadece Rodoslulara erzak ve savaş araç gereçleri taşıyacak, ama yalnızca bir kısmı adaya zamanında ulaşmayı başaran iki veya üç Napoli kadırgasından ve iki Ceneviz kadırgasından oluşuyordu[49].

Surları aşılmaz kabul edilen Rodos Şehri ve kalesi üç yıl yetecek erzakla dolduruldu ve çoğunlukla şövalyelerle yardımcılarından oluşan 7 bin kişilik bir muhafız kıtası tarafından savunuluyordu. Savunmasız halkı, kadınları, çocukları ve yaşlıları, 20 mil ötede iç kesimlerde bulunan San Petro Kalesi'nde emniyet altına almışlardı. Limanda gizlenmiş olan donanmayı yok etmek için kullanılacak ateş kayıklarına kadar herşey ümitsiz direnmeye hazır bir vaziyette idi[50].

Osmanlılar, kış daha bitmeden adaya ilk hücumlarını gerçekleştirdiler. Bu hücum 400 adama ve dört topa mâl oldu[51]. 1480 Mayıs'ının ortalarında, Osmanlı donanması Rodos sularına geldi; sahillerde bekleyen birlikleri gemilere aldı ve aynı ayın 23. gününde şehrin ve kalenin kuşatması başladı.

Topçuluk ve tahkim edilmiş yerlerin top ateşine tutulması konularında tecrübeli; adada uzun bir süre kaldığı için buraları çok iyi bilen, ama daha

---

48 Jacobi Volaterrani, s. 106: "Şimdi Rodos'ta Kudüs'ün dini var ve çok seçkin Peder, Galyalı [Fransız] Petrus d'Aubusson yönetiyor, o elli beş yaşında çok cesur biri, aynı zamanda düşüncede ve akıl yürütmede çok bilgili".

49 *Diarium Parmanese*, s. 334; Jacobi Volaterrani, s. 106.

50 Rodos kuşatmasının tarihi hakkındaki ana kaynaklardan biri, Üstad-ı azam Pierre d'Aubusson'un Osmanlılar çekildikten sonra bu konu hakkında Kayser III. Frederik'e bizzat yazdığı mektuptur. Rodos, 23 Eylül 1480 tarihlidir ve Raynaldi, *aynı eser*, s. 606-609'da verilmiştir. Burada bilhassa şöyle denmektedir: "donanmaya konulmak üzere kayıklar içinde ateşler hazırlanır".

51 *Diarium Parmanese*, s. 336.

sonra İstanbul'da padişahın hizmetine giren Alman asıllı bir devşirmenin hazırladığı plana uyuluyordu. Tıpkı İstanbul ve İşkodra önlerinde olduğu gibi burada da bilhassa buraya getirilen büyük toplardan surlara, öncelikle de kara tarafından dış surlara fırlatılan devasa taş güllelerin etkisine güveniyorlardı. Ayrıca kalenin ön kulelerinden biri olan Aziz Nikolas Kulesi, birlikler karaya çıkartıldıktan ve Osmanlılar şehrin arkasındaki San Stefanos tepelerine yerleştikten sonra, daha ilk günlerde neredeyse yerle bir edilmişti. Altı gün içinde her biri 9 karış çapında en az 300 taş gülle, sonsuza kadar dayanabilecekmiş gibi görünen bu eski ve ünlü istihkâmı temelinden sarsmıştı. Acilen yardım gelmemiş olsaydı şehir belki de elden çıkmış olacaktı. 1.000 işçi gece gündüz top atışları altında yıkılan kuleyi derin bir hendek ve ağaçtan koruma duvarları arkasına güçlü bir muhafız kıtasının yerleştirildiği yüksek bir toprak siperle kapatmakla meşguldüler. Osmanlıların bu yeni istihkâma yaptıkları ilk hücum başarılı bir şekilde püskürtüldü. Bu esnada yaklaşık 700 asker kaybettiler[52].

19 Haziran gecesi, limandaki siperden Aziz Nikolas Kulesi'ne kadar kurdukları bir gemi köprüsü üzerinden yapmaya çalıştıkları ikinci bir hücumun bedeli daha da ağır oldu. Bu defa da her yerde püskürtüldüler; birçoğu ölümcül bir çatışmada Rodosluların kılıç darbeleri altında, birçoğu da denizin dalgalarında can verdiler. Zira geri dönmeye başlamışlardı ki, köprü aniden kuşatma toplarının ve hücum araç gereçlerinin ağırlığı altında çöktü ve üzerinde bulunan herşey ve herkes denizde battı; böylece birkaç saat içinde 2.500 kadar Osmanlı'nın hayatlarını kaybettikleri söyleniyordu[53].

Böyle bir mağlubiyetten sonra bu taraftan bir kez daha hücuma geçmek akılsızlık olurdu. Bu yüzden kuşatmacılar bütün güçlerini, şehrin Yahudi mahallelerini oluşturan ve ulaşılması en kolay yer gibi görünen kısmına yönelttiler. Oysa burada da herşey başarılı bir direniş göstermeye hazırdı. Top ateşi, ellerinde silahlarla açılan gediklerden içeri girmeye karar verene kadar tam 35 gün sürmüş ve yaklaşık 3.500 taş gülle ve birçok ateş topu surlara ve şehrin iç kısımlarına doğru atılmıştı. Ana taarruz 28 Temmuz'da gerçekleştirildi. Kalabalıklar hâlinde ilerleyen Osmanlıların ilk hücumu başarılı geçti. Rodos-

52 Üstad-ı azamın Kayser Frederik'e yazdığı mektup, s. 606: "Kule çok ünlü bir eser ve çok sağlam gözüküyordu, ele geçirmek için altı gün durmaksızın 300 taşın fırlatılmasıyla bir bölümü tahrip edilir, yıkılır, parçalanır", vb.

53 *Aynı eser*, s. 607. Yer ve kuşatmanın gidişatı hakkında ilginç ayrıntılarla bahsedilenleri burada yalnızca özet olarak verebiliriz.

lular geri püskürtüldü ve Osmanlıların top ateşleri altında yıkılan surlara zafer işaretlerini diktiler.

Üstad-ı azam, çatışmanın en kızgın anında tarikatın azizinin resmini taşıyan büyük sancağını açtırdığında çatışma daha da kızıştı. Osmanlılar geriye çekilmeye başlayana kadar iki saat boyunca adam adama mücadeleler sürdü. Şehrin ele geçtiğini düşünen Mesih Paşa, en önemli anda, Rodos'ta ele geçirilecek ganimetin tamamı padişaha ait olacağı için[54], hiçbir askerin fethedilen şehirde alınacak ganimetlere el sürmeyeceği emrini vererek kendi birliklerin cesaretini kırmamış olsaydı Osmanlılar muhtemelen şimdi bile geri çekilmezlerdi. Bu emir üzerine kimse artık kalmak istemiyordu. Herkes karargâha doğru geri çekilmeye başladı. 3.000'in üzerinde Osmanlı'nın cesedi surları kaplıyor ve hendekleri dolduruyordu. Birçoğu da kendilerini takip eden Rodosluların darbeleri altında can verdiler[55].

Neredeyse kaybedilmiş şehrin bu mucizevî kurtuluşunu şövalyelerin yürekliliğinden ziyade Tanrı'nın yardımlarına yordular. Zafer haberi o dönemlerde ateşi sönmüş ruhları bir kez daha kâfirlere karşı savaşa çağırmak için kullanılan dindar bir efsanenin kisvesi altında Hristiyan âleminin tamamına yayıldı. Üstad-ı azam, en sıkıntılı anda İsa'nın, Meryem'in ve tarikatın koruyucusu Vaftizci San Jan'ın [Vaftizci Yahya] sancaklarını surların harabelerine diktiğinde, gökyüzünde parlak altın renkte bir haç; beyaz bir giysi içinde, sol elinde bir kalkan, sağ elinde bir mızrak tutan bir bakire ve yanında sonsuz büyüklükte savaşa hazır cennet ordusuyla birlikte Tanrısal bir savaşçı görünmüştü. Bu mucize, Osmanlıları öylesine korkuya düşürmüştü ki hemen kaçmaya başlamışlardı[56].

---

54 Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 18: "Rodos gibi bir yerin hazinelerinin askerlerin yağmasına maruz kalmasını istemeyen Mesih Paşa, bu yere ait hazineler yalnızca sultana ait olduğu için hiç kimsenin hazinelere dokunmaya cesaret etmemesine dair emir verdi".

55 Üstad-ı azamın yazısı, *aynı eser*, s. 607-608.

56 Üstad-ı azam d'Aubusson, kaysere yazdığı yazıda böyle bir görüntüden bahsetmemektedir. Sadece genel olarak şöyle demektedir: "Ne de o, kuşkusuz, Tanrısal yardım olmaksızın vuku buldu; Tanrı bu kadar kıyımı uzaklaştırdı; nitekim gökten yardımı Tanrı gönderdi, bunu tartışmayalım, halk İsa'ya ibadet ederken Muhammed'in kirlerini bulaştırmasın diye". Bu efsanenin ilk izi, Rodos kuşatması ve bilhassa son akın hakkında mektup şeklinde Kasım'dan itibaren Batı'nın her yerinde satın alınabilen bir raporda bulunmaktadır. *Diarium Parmanese*, s. 357 şöyle demektedir: "Bu Kasım ayında bütün kentler ve meydanlar boyunca çok zarif bir şekilde kaleme alınmış, edebî ifadeli, bu yaz Rodos'ta Türklere karşı yapılan savaşla ilgili bir mektup satılıyordu" ve bir kopyasını ilave etmektedir.

Kesin olan bir şey varsa o da Mesih Paşa'nın bu başarısız hücumdan sonra kuşatmayı daha fazla devam ettirmeye cesaret edememesi idi. Karargâhı bozdurdu, hazırlanan istihkâmları ateşe verdirdi ve birlikleri tekrar Likya'ya geçirdikten sonra donanma ile İstanbul'a döndü. Osmanlılara toplam 9 bin ölüye ve 15 bin yaralıya mâl olduğu söylenen bu talihsiz seferin sonucu bu idi. Rodoslular da zaferlerinin ve özgürlüklerinin bedelini oldukça ağır ödemişlerdi. Savaşarak can veren soylular arasında bilhassa üstad-ı azamın kardeşi, süvarilerin komutanı Anton d'Aubusson'un adı geçmekte idi.

Sultan Mehmed, muzaffer silahlarının burada yaşadığı utancın intikamını almadan bırakamazdı. Mesih Paşa sancakbeyi olarak Gelibolu'ya sürüldü ve donanma ile ordu Sultan Mehmed'in ertesi ilkbahar bizzat başına geçerek Rodos üzerine yapacağı yeni bir sefer için hazırlandı. Oysa kısmetinde bu son fetih düşüncesini gerçekleştirmek yoktu. Zira 1481 Nisan'ında Üsküdar'da ordunun başına geçerek güneye doğru yola koyulmuştu ki, 3 Mayıs'ta Gebze yakınlarındaki karargâhında hayata veda etti[57].

2) Sultan Mehmed'in ölümü, karakteri ve imparatorluk içinde faaliyetleri

Sultan Mehmed, ordusunun arasında ve etrafında Arap, İranlı, Rum, Latin ve Yahudilerden oluşan hekimleri ile çevrili bir hâlde, birçoğunun düşüncesinin aksine zehirlenerek değil[58] hiçbir çaresi olmayan amansız bir hastalığa yakalanarak, Hicrî 4 Rebiülevvel 886, yani Miladî 3 Mayıs 1481'de ruhunu teslim ettiğinde henüz 52 yaşında idi ve 30 yıldır Osmanlı İmparatorluğu'nun başında bulunuyordu.

Onunla birlikte imparatorluğun genişletilmesi ve geleceği için büyük planlar ve büyük umutlar da mezara gitmişti muhakkak. Ölüm döşeğindeyken bile kâinatı kapsayan bakışları aynı anda Rodos'a, İtalya'ya, Macaristan'a, İran'a ve Mısır'a yöneliyordu. Fatih olarak doğan; dünyanın o dönemlerde içinde bulunduğu durum ve silahlarının talihiyle desteklenen II. Mehmed, dünyayı fet-

57 Hammer, II, 207'deki Osmanlı tarihçileri, Sultan Mehmed'in son seferinin hedefi hakkında ölümüne kadar dahi belirsizlik içindeydiler. Batı'da ise bu konuda hiç şüphe duyulmuyordu. *Diarium Parmanese*, s. 369 şöyle demektedir: "Bu Nisan ayının başında Parma'ya yeni haberler geldi; Türk, İstanbul'da büyük bir gemiyle ve teçhizatla şahsen Rodos'a gelmeye hazırlanıyordu, kenti tümüyle bizzat ele geçirmeye karar vermişti, Tanrı karşı çıkmadığında".

58 "Çok kişi onun zehirlenerek öldüğünü söyler", *Lettera d'un Secretario cet.*, s. 231.

hetmekten ve Hristiyanlığı yok etmekten başka bir hedef tanımıyordu[59]. Silahlarının hayatının son yıllarında yaşadığı bazı talihsizlikler bile kendisine daha uzun bir ömür verilmiş olsaydı onu bu hedefi hayatının sonuna kadar takip etmekten alıkoyamazdı.

Tüm bu fetihleri gerçekleştirirken, gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun o tarihe kadar gelişiminde ve Batı'nın Hristiyan âlemine konumunda, gerekse kendi karakterinde saklı bir zorunluluğa uyuyordu. Fetihler, yüzyıllardan beri Osmanlı gücünün canlandırıcı ve muhafaza edici unsuru idi ve her türlü duraksama, bu yoldan her türlü sapma Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl başka hiçbir imparatorluğun benzer ve böylesine olağandışı bir şekilde sahip olamadığı aşılmaz bir güce ve dünya tarihi açısından zirveye taşıdıysa aynı hızla çöküşe ve nihaî yok oluşa götürebilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçekten büyük hükümdarları, fetihleri asıl görevleri kabul etmişlerdi ve aralarında muhtemelen Sultan Mehmed kadar, bu görevin bilincini böylesine derinden taşıyan ve bu hedefe ulaşmak için gerekli imkânlara böylesine yüksek bir seviyede sahip olan başka bir padişah yoktu.

II. Mehmed, kendi aralarında çelişkili gibi görünseler de bir bütün olarak böyle bir halkın kaderini, tarihinin en önemli dönemlerinden birinde yönetmesini ve üzerinde hâkimiyet kurmasını sağlayan her türlü ruh ve karakter özelliklerine sahip, Şark'ın etkisi altında bir tiranın doğasına sahipti. Kararlarında kesin ve sert olan Sultan Mehmed, bunları gerçekleştirmekten de çekinmiyordu. Soğuk, asık yüzlü ve içine kapanık bir mizaca sahip olmasına rağmen, güçlü bir şehvetin etkisi altında kendini en yüksek seviyede tutkuların kollarına bırakabiliyordu. Bir taraftan adil ve merhametli olan Sultan Mehmed, diğer taraftan ani

59 Sultan Mehmed'in 1470 dolaylarında kâfirlere karşı mücadele için Osmanlılara yaptığı ve İtalyanca tercümesiyle ilk kez Dubrovnik'e, daha sonra da Venedik'e ve Roma'ya ulaşan bir çağrıda, Cardinal Papiensis, *Epist*. 380, s. 273'te aktarıldığı gibi, şöyle denmektedir: "Ben Mehmed, Murad'ın oğlu, sultan...her yönden mutlu, ölümlüler için dehşet verici, semavilerin ve büyük Peygamber [Hz.] Muhammed'in temennileriyle, silahlarla güçlü, imparatorların imparatoru...dilekle ve yemin ederek herşeyi yaratan bu tek Allah'a söz veriyorum, gözlerim uyku yüzü görmeyecek, ziyafet tatlıları yemeyeceğim, güzellikler aramayacağım, gösterişli faaliyetlerle uğraşmayacağım, doğudan batıya bir hamlede bulunmayacağım, insanların tahtadan, tunçtan, gümüşten, altından ve resimden, İsa'ya tapanların elleriyle yaptıkları tanrılarını yere indirmedikçe, atımın toynaklarıyla çiğnemedikçe; onların, gerçek Tanrı'nın Sabbouth (Yahudi dilinde 'semavi silahlılar'?) ve Peygamber Muhammed'in övgüsüne olan tüm huzursuzluğunu da, doğudan batıya yayıldığı kadar, yeryüzünden silip kovmadıkça".

öfkeye ve tahrike kapıldığı anlarda hak ve adaleti unutabiliyordu ve içindeki iyi duyguları sadâkatsizlik, gaddarlık ve acımasızlık seviyesine kadar bastırıyordu.

Sultan Mehmed'in karakterini tarihsel gerçeklik içinde ve salt bilgi açısından değerlendirmek daima zor olacaktır. Çağdaşlarının Sultan Mehmed hakkında bize bıraktıkları bilgilerden sonra, karakterinin ve kişiliğinin açık ve tam bir resmini çizmeye cesaret edemeyiz[60]. Bu bağlamda, tarafsızlığın ve daha yüce adaletin kriterlerine uyabilecek bir şey bulamadık. Hakkında söylenen herşey, neredeyse tamamen ölçüsüz ve boyun eğmiş bir hayranlığın ya da nefretin ve husumetin, bilhassa Hristiyan âlemine yaşattığı acının ve sefaletin ifadesidir. Adıyla ilintili hâle getiren birçok şeyin, o dönemlerde birbirleriyle böylesine düşmanca karşı karşıya gelen; Avrupa ve Asya âleminin, Hristiyanlığın ve İslâm'ın oluşturdukları dünya tarihi unsurlarının ister istemez meydana getirecekleri şiddetli şartlardan kaynaklandığını da unutmamak gerekir. Fatih diye anılan Sultan II. Mehmed, sadece yok etmekle ilgilenen kaba ve plansız bir dünya fatihi değildi. Osmanlı birliklerinin, gördüğümüz gibi bilhassa yaşamının son yıllarında kuzeydeki sınır boylarına yaptıkları akınların Sultan Mehmed'in isteği olduğunu kanıtlamak zor olacaktır. Zira bu akınlar önemli ve kalıcı bir kazanç getirmek yerine, ordunun gücünü gereksiz yere zayıflatmaktan ve kutsal savaşı hedefsiz ve yönsüz adi bir eşkiyalığa indirgemekten başka bir işe yaramıyorlardı.

Atalarının en büyüklerinde olduğu gibi, Sultan Mehmed'in de içinde yok edici şiddetin yanında yaratıcı, muhafaza edici ve düzenleyici bir unsur; yapıcı bir yetenek; hatta güzele, soyluya ve kalıcı şeylere karşı bir hassasiyet yatıyordu. Bunun en büyük örneği, imparatorluk içindeki faaliyetleri, yani Osmanlı İmparatorluğu yasalarının ve idaresinin kurulması ve ilerletilmesi; kamu yararına binalar, din ve hayır kurumları; öğretim ve bilim için yaptıklarıdır. Burada bilhassa genişlettiği imparatorluğunun yasaları ve idaresi için yaptıkları açısından hemen detaya girmek istemiyoruz, zira bunlara Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısının gösterdiği gelişmeyi bir bütün olarak ele aldığımızda tekrar döneceğiz. Bu bilgileri, Osmanlı gücünün zirveye ulaştığı, ama aynı zamanda ilk baştaki ve daha sonra ilave edilen devlet, saray ve ordu kurumlarında yatan ve onun çöküşüne sebep olan tohumların da yavaş yavaş kendini göstermeye başladığı dönemler için saklı tutacağız. Öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun

60 Sultan Mehmed'in resmi de tabii ki eksik değil. Bunlardan birinden, birinci ciltle bahsedilmiştir. İkincisi ise J.J. Boissardo Vesuntino, *Vitae et Icones Sultanorum Turcicorum ad vivum ex antiquis metallis effictae cet.*, Frankfurt, a. M. 1596, 41 no'lu resimdir. Çok önemsiz, ama özgünlüğü garanti edilememektedir.

kaderindeki bu dönüm noktasına kadar dışta gelişimini ve Avrupa devletleriyle ilişkilerini kesintisiz olarak izlemeyi daha uygun buluyoruz.

Genel olarak burada, Sultan Mehmed'in devlet idaresinin hiçbir dalını gözardı etmediğini, herşeyi imparatorluğun varlığını ve sürekliliğini güvence altına alacak kesinliğe, ciddiyete ve biçim ile oluşum açısından bütünlüğe dönüştürmeye çalıştığını belirtmek isteriz. Yasalar, ordu, merkezdeki ve eyaletlerdeki makamların düzenlenmesi aynı şekilde ele alınıyordu. Daha önce de gördüğümüz gibi, yeni başkentinin tekrar inşasına, muhafazasına ve güzelleştirilmesine önem veriyordu. İmparatorluğun her köşesinden buraya getirilip yerleştirilen insanlar, göründüğü kadarıyla özel imtiyazlara sahiptiler. İstanbul'da kalan Rumlara, bilhassa dinlerinin ve kiliselerinin menfaatleri açısından büyük hakların ve imtiyazların tanınmış olduğunu daha önce de belirtmiştik. Batı'dan buraya yerleşen Hristiyanların da dinî ayinlerini serbestçe yapmaları yasak değildi[61].

Osmanlı hükümdarlığının bu yeni başkenti tabii ki İslâm'ın da yeni başkenti olacaktı. Tam 12 cami, varlıklarını Sultan Mehmed'e borçluydular. Sekizi daha önce Hristiyan kiliseleri idi; dördü temelden yeni inşa edildi. Bunların arasında bilhassa kendisi için yaptırdığı Fatih Camii, Osmanlıların dinî mimarisinin incisi kabul edilmekte idi. İslâm kanunları ve gelenekleri, bu ibadet yerlerinin aynı zamanda din ve hayır kurumları, medreseler, kütüphaneler, imaretler, hastaneler, kervansaraylar, hamamlar, hayratlar ve dinî ananelerden dolayı âdeta kutsanan herşey için bir merkez hâline gelmelerine sebep olmuştu. Sultan Mehmed'in İstanbul'daki dünyevî mimari eserleri arasında en önemli yeri Eski ve Yeni Saray, Eski Bedesten, tersaneleri ve cephane depolarıyla geniş kapsamlı liman tesisleri ve surların tekrar inşası tutuyordu[62].

Sultan Mehmed, hükümdarlığının bu maddî abidelerinin haricinde ayrıca zihinsel çalışmaları destekleyerek, halkının şanı, yararı ve hayrı için kalıcı bir

61 Bu hususa dair ilginç bir açıklama için bkz. Diar. Parm., s. 365: Sözü edilen 1481 yılının şubat ayının ortalarında Saygıdeğer Efendi Petrus Maria de Rubeis'in bir Tubicen'i (?) Parma'ya geldi; bu kişi İstanbul'da beş yıl Türk'ün (Sultan?) hizmetinde kalmıştı; bizzat Türk'ün İstanbul'da, Hristiyan âdetine göre yaşayan ve dini törenlerini ve başka ilahi görevlerini ifa eden hiçbir Hristiyan'ı taciz etmediğini, orada herkese hakkının verildiğini anlatıyordu. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in bilhassa Otranto'nun fethi sırasında yapılan gaddarlıkları kesinlikle hoş görmediği ve bu gaddarlıklardan sorumlu bir paşayı idamı ettirdiği belirtilmektedir.

62 Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı eserlerin daha ayrıntılı olarak tarif edilmesi bu eserin amacının dışına çıkacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentini kendine konu seçen bir çok eserde mevcuttur. Bilhassa Hammer'in *Constantionopolis und der Bosporos*, 2 cilt, yeni yayınlanan bir çok eser karşısında hâlâ öncelikli olarak tavsiye edilebilir.

anıt bırakmak istedi. Kendisi de bilimde eğitimli olan Fatih, bilhassa gençlerin, yalnızca zengin gelirler tahsis etmekle kalmayıp gerekli eğitim araç ve gereçleriyle de donattığı yüksekokullar ve medreseler kurarak, eğitim almaları için çaba gösterdi. Bilimin himaye ve muhafaza edilmesi en büyük gururu idi ve kendisine seferler sırasında bile eşlik etmek zorunda olan zamanının en büyük bilginleri ve şairleri ile yaptığı görüşmeler, en büyük hazzı ve en sevdiği dinlencesi idi. Zira hükümdarlığının görkemini ilerideki yüzyıllarda yalnızca silahlarının gücü değil, zihinsel eserler de canlı tutacak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün ve büyüklüğünün en önemli dayanaklarından biri olarak kalacaktı.

3) Sultan Mehmed'in ölümünden sonra imparatorluğun tehlikeleri. Kardeş kavgaları. Cem Sultan'ın akıbeti

Sultan Mehmed'in ölümünden dolayı imparatorluğu iki büyük tehlike bekliyordu: İki parçaya ayrılması ve yeniçerilerin dizginlenemeyen hâkimiyeti altında anarşi. Sultan I. Mehmed'in ölümünden beri, sultanların ölümünü gizlemek, neredeyse Osmanlı devlet kuralı hâline gelmişti. Dolayısıyla Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa da efendisinin fani bedenini en azından kendi çıkarlarına yönelik planlarını gerçekleştirene kadar ordudan ve başkentten saklamak istedi.

Sultan Mehmed'in ölümü sırasında hayatta olan iki oğlundan büyüğü ve yasal varisi Şehzâde Bâyezid –ortanca oğlu* Şehzâde Mustafa son Karaman savaşında hayatını kaybetmişti– Amasya sancakbeyi idi ve ikinci oğlu Şehzâde Cem ise Karaman sancakbeyliğini yürütüyordu. Karamanî Mehmed Paşa, belki de saltanatı sırasında gücü daha kolay elinde tutabileceği için, Cem Sultan'ı tahta çıkartmak istiyordu. Bu yüzden Şehzâde Bâyezid'e babasının ölümünü bildirdiyse de aynı zamanda Cem Sultan'a da gizli bir ulak aracılığıyla acilen İstanbul'a gelmesine ve burada ağabeyi gelmeden kendinin de yardımıyla yönetimi ele geçirmesine dair haber gönderdi. Cem Sultan gelene kadar, cansız bedeni hasta olduğu bahanesiyle kapalı bir araba içinde ve her zamanki muhafızları eşliğinde başkente getirilen Sultan Mehmed'in ölümünü hekimi ile anlaşma hâlinde gizleyecek, böylece bilhassa ordunun zamanından önce Şehzâde Bâyezid'in tarafına geçmesi önlenmiş olacaktı.

* Zinkeisen sehven en küçük oğlu demektedir (çn).

Muhtemelen yeterince ihtimamla hazırlanmamış olan bu plan başarısız oldu. Sultan Mehmed'in öldüğü, zamanından önce Anadolu kıyısında bulunan ordu arasında hızla yayıldı ve bilhassa yeniçerileri ayaklandırdı. Üsküdar'da bulunan gemileri ele geçirip karşıya geçtiler ve burada şiddetli haykırışlar arasında padişahlarını görmek istediler, fakat kendini hemen göstermediği için sarayın kapılarına hücum ettiler ve Sultan Mehmed'in cansız bedenini görünce vefasız veziriazamı padişahın hekimiyle birlikte hemen orada öldürdüler. İsyan, fırtına gibi başkentin her tarafına yayıldı. Veziriazamın başını bir mızrağın üzerinde sokaklardan geçiren yeniçeriler, kalabalıklar hâlinde Yahudilerin ve Hristiyanların evlerine hücum ettiler; Venedikli ve Floransalı tüccarların zengin depolarını yağmaladılar; kaçanları Pera'ya kadar kovaladılar; burada zorla bir kuleyi ele geçirdiler ve öfkelerini durdurmaya çalışan komutanı anında öldürdüler[63].

Asilerin parolası: "Sultan Bâyezid ve ücretlerin iki katına çıkartılması!" idi. Her iki şartın da yerine getirileceği vaadi, bu arada yönetimi ele geçiren ve Yeniçeri Ağası Sinan Ağa'yı da kendi tarafına çekmeyi başaran İshak Paşa'nın bu isyanı bastırmak için kullanabileceği tek çare idi. Şehzâde Bâyezid'i hemen padişah ilan ettirdi ve tesadüfen aynı zamanda İstanbul'da bulunan, henüz reşit olmayan oğlu Korkud'u babasının geçici vekili olarak zaferle başkent sokaklarından geçirdi.

Bâyezid bu arada Sultan Mehmed'in ölüm haberi üzerine 4 bin kişilik bir sipahi birliği ile hemen İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. 20 Mayıs'ta Üsküdar'a vardı. Daha burada sevinç gösterileri arasında, fakat aynı zamanda yeniçerilerin şiddetli talepleriyle karşılandı. Yas kıyafetleri içinde başkente girdiğinde ise yeniçeriler karşısına ricada bulunarak da olsa reddedildikleri takdirde neler olabileceğini de hissettirerek bir kez daha talepleriyle çıktılar: Veziriazamın öldürülmesi ve şehrin yağmalanması konusunda af ve ücretlerinin artırılması. Her iki istek yerine getirildi. Birinci istekleri kayıtsız şartsız kabul edilirken, ikinci istekleri o tarihten itibaren yasal bir talep olarak her taht değişikliği sırasında yenilenmekle kalmayıp, zamanla neredeyse 300 yıl sonra

63 Bu yeniçeri ayaklanmasını anlatırken Batı kaynakları Osmanlı kaynaklarına oldukça uygundur. Hatta kısmen daha da ayrıntılıdırlar, örneğin Navagiero, s. 1167. *Lettera cet.*, s. 231. *Diarium Parmanese*, s. 376. Bilhassa İstanbul'da yaşayan, çoğunlukla zengin Venedikli tüccarların çok çektiği, burada açıkça belirtilmektedir: "Türkler 70 Yahudi evini ve İstanbul'daki çoğu 160 bin altın zenginlikteki bütün Venedikli ve Floransalı tüccarları yağmaladılar".

(1774) malî açıdan bir zorunluluk olarak ortadan kaldırılmasını gerektirecek derecede yüksek tutarlara kadar çıkartılan olağanüstü bir ödeme [cülûs bahşişi] olarak yerine getirildi.

Böylece burada yeniçeri ocağının Osmanlı İmparatorluğu tarihinin tamamı boyunca görülen ve bir taraftan imparatorluğun ana dayanaklarından biriyken, diğer taraftan hükümdarlarının artan zayıflığı karşısında çöküşünün en önemli sebeplerinden biri hâline gelen gücü ilk kez aleni olarak ortaya çıkıyordu.

Bâyezid bu şekilde tahtı en azından bu yönden emniyet altına aldıktan sonra, babasına yaptırdığı cenaze töreniyle evlatlık ve hükümdarlık görevlerini yerine getirdi. Büyük atasının cansız bedenini barındıran tabutu devletin ileri gelenleriyle bizzat omuzladı ve Fatih Camii'nde bulunan türbeye kadar götürdü. Ancak bundan sonra II. Bâyezid adıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümdarı olarak törenle resmen cülûs etti. Yeniçeri isyanını bastıran İshak Paşa'nın veziriazamlığa getirilmesi hem minnettarlığının bir göstergesi, hem de akıllıca atılan bir adımdı. Zira II. Bâyezid'in kendi kardeşinin ayaklanmasıyla Anadolu'dan gelen tehlikelere direnebilmek için sâdık bir danışmana ve güçlü bir kola ihtiyacı vardı.

Cem Sultan, babasının öldüğü ve kendisine yolladığı ulak yolda Şehzâde Bâyezid'in sırdaşı olan Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yakalanarak öldürüldüğü için gönderdiği ilk haberini almadığı veziriazamın öldürüldüğü haberlerini alır almaz küçük bir ordu toplamış ve hiç vakit kaybetmeden Bursa'ya kadar ilerlemişti. Bâyezid'in üzerine gönderdiği yalnızca 2 bin kişilik yeniçeri birliği ile kısa süren bir çatışmadan sonra, şehir halkının sevinç gösterileri arasında galip olarak Osmanlı padişahlarının bu ilk başkentine girdi ve Bursa Kalesi'nde bulunan hazinelere el koydu.

Zihinsel açıdan yetenekli ama şehvet ve zevküsefa içinde sâkin bir yaşam sürmekten dolayı yumuşak başlı bir genç olan Cem Sultan, talihli bir şekilde başladığı işgalci rolünü silah zoruyla gerçekleştirecek yapıda değildi. Bursa halkı tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamının hükümdarı kabul edilmesine rağmen, ağabeyi Üsküdar'dan yola çıkarak Bursa'ya doğru ilerleyince hemen bir uzlaşma önerdi: kendisi Anadolu ile yetinecekti; ağabeyi de Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kısmının hükümdarı kalabilirdi. Bâyezid, imparatorluğu çöküşe götürecek ilk adım olacak böyle bir bölünmeyi kabul etmek istemedi. Hakkını silahlarla aramayı yeğliyordu. Mücadele kısa sürdü ve Bâyezid lehine sonuçlandı.

Nihaî muharebe 20 Haziran'da Yenişehir Ovası'nda meydana geldi. Bursa'da direniş gösterecek cesarete sahip olmayan talihsiz Cem Sultan, burada yalnızca daha üstün bir ordu gücüne karşı değil, başa çıkması mümkün olmayan ihanete karşı da savaşmak zorunda kalmıştı. En önemli anda, Cem Sultan'ın Bâyezid'in daha önce parlak vaatlerle ele geçirdiği [Âstinoğlu] Yakup adındaki kâhyası, birliklerin en iyi bölümüyle karşı tarafa geçti. Bu, hâlâ sâdık olan birliklerin kaçması için bir işaretti. Cem Sultan, kendi hayatını zor kurtardı. Elindeki tüm varlıklardan mahrum kalan Cem Sultan, yanında bazı sâdık adamlarla yedi gün sonra tekrar Konya'ya geldi. Bâyezid ordusuyla kendini takip ettiğinden burada kalamazdı. Korkmuş ve dehşete kapılmış bir hâlde sürekli olarak yerini değiştiriyordu. Konya'da üç gün kaldıktan sonra ordusuyla birlikte doğuya yöneldi ve Tarsus, Adana, Halep, yedi hafta kaldığı Şam, Kudüs, El-Halil (Hebron) ve Gazze üzerinde nihayet Eylül sonunda Mısır Memlük sultanı tarafından büyük onurlarla karşılanarak kalıcı bir sığınak olacakmış gibi görünen Kahire'ye vardı.

Bununla birlikte hükümdarlığın cazibesi öyle büyüktü ki, daha ertesi yıl ikinci kez babasının mirasının en azından bir kısmını tekrar ele geçirmeyi denedi. Bâyezid, Cem Sultan'ı takip ettiği Konya'dan, yine adam başı 1.000 akçe gibi büyük bir para bağışı sayesinde yeni bir yeniçeri ayaklanmasını bastırmayı başardığı Bursa üzerinden tekrar İstanbul'a dönmüş ve henüz reşit olmayan oğlu Abdullah'ı yalnızca az sayıda askerî güçlerle Karaman'a sancakbeyi olarak bırakmıştı. Karaman'ın buradan kovulan ve o güne kadar Uzun Hasan'ın oğlu Yakup'un sarayında yaşayan son beyi Kasım Bey, bu fırsatı eline silah alarak Karaman'a akın etmek için kullandı. Başarılı bir şekilde Konya önlerine kadar geldi, fakat Osmanlıların üstün gücü sayesinde tekrar Tarsus'a kadar geri püskürtüldü ve buradan kendini ertesi ilkbahar için Sultan Bâyezid'e karşı ortak bir teşebbüste bulunmaya ikna etmek üzere Cem Sultan'la irtibata geçti. Cem Sultan, bilhassa Karaman'da bırakılan Osmanlı ordusunun bir kısmı da kendi tarafını tuttuğu için bu teklifi kabul etti.

Kasım Bey ile 1482'nin ilkbahar aylarında biraraya geldiği Adana'da, Cem Sultan ağabeyini mağlup ettikten ve Osmanlı İmparatorluğu tahtını ele geçirdikten sonra, Kasım Bey'i yaşamı boyunca Karaman'ın bağımsız beyi olarak kabul edeceğine dair bir antlaşma yaptılar. Her ikisinin de umutları ağır bir biçimde kırıldı. Beraberce tekrar Konya önlerine kadar geldiler, fakat Bâyezid'in üzerlerine gönderdiği askerî kuvvetlerle başa çıkabilecek durumda olmadıkları

için her yerde geri püskürtülmüş bir hâlde taşlı Kilikya Dağları'na sığınmak zorunda kaldılar. Burada her yerden etrafları çevrilmiş, güçsüz ve umutsuz bir hâlde olmalarına rağmen Cem Sultan, Bâyezid'in kendisine teklif ettiği gibi, zengin bir gelirle hayatının sonuna kadar Kudüs'te yaşamasına imkân verecek olan barışı kabul etmeyecek kadar gururlu idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun en azından Anadolu'da bir kısmının bağımsız hükümdar olarak kendisine verilmesini talep etti. Bâyezid'in buna tıpkı daha önceki gibi rıza göstermesi tabii ki mümkün değildi.

Cem Sultan'ın durumu bu arada gittikçe daha zor hâle geliyordu. Şaşkın ve terkedilmiş bir hâlde bir çare düşünmek zorunda idi. Nereye gidecekti? İran'a, Arabistan'a, yoksa tekrar Mısır'a mı? Bunun yerine Avrupa'ya gitmesinin çok daha yerinde olacağı tavsiyesinde bulundu Kasım Bey; Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kısmına bir kez ayak basıp kendisine taraftarlar topladığı takdirde orada belki de hedefine ulaşması daha kolay olacaktı. Cem Sultan ne yazık ki her zamanki gibi hiç düşünmeden bu kötü tavsiyeye uydu. Sonuçlarına hiç kafa yormadan, tarikatın kendini adaya kabul etmesi ve amacına ulaşması için yardım sağlaması ricasıyla sırdaşlarından biri aracılığıyla Rodos Şövalyelerinin üstad-ı azamına başvurdu.

Bu talihsiz şehzâdenin kaderinin o tarihten sonra içine düştüğü vefasız, çıkarcı ve sinsi siyaset dokusunu en ince ayrıntılarıyla takip etmek ve derinden incelemek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihini anlamak için ikincil derecede önem taşımaktadır. Sultan II. Bâyezid'in zayıflığının nasıl kurbanı ve Avrupa'daki güçler arasında da Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri açısından husumete sebep olan kıskançlığın nasıl oyuncağı hâline geldiğini göstermek için gelişmelerin en önemli anlarını burada göstermekle yetineceğiz. Rodos Şövalyeleri için tabii ki Cem Sultan'ın kendini gönüllü olarak onlara teslim etmesinden dolayı ellerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümdarlarıyla bundan sonraki ilişkilerini düzenlemek üzere büyük hizmetlerde bulunacak bir rehineye sahip olmaktan daha iyi bir şey olamazdı. Tarikat yönetiminin aldığı resmî bir karara istinaden bu soylu kaçak yalnızca adaya kabul edilmekle kalmayıp, Kilikya sahillerine Cem Sultan'ı güvenli bir kortej eşliğinde Rodos'a getirecek bir filo gönderildi. Bir Karaman gemisinde Gorigos Limanı yakınlarında çıkacak kararı bekleyen Cem Sultan, 23 Temmuz'da törenle adanın başkentine girdi. Birkaç gün sonra da Kilikya'da kalan ailesi ve yalnızca 30 kişiden oluşan maiyeti de adaya getirildi.

Üstad-ı azamın ve şövalyelerin kendisi için hazırladığı görkemli karşılama ve onuruna verilen ziyafetler, Cem Sultan'ın ilk anda talihsizliğini biraz olsun unutmasını sağlasalar da, Rodos Şövalyeleri bunun dışında arzuladığı ve beklediği yardımlarda bulunmak istemediklerinden, geleceği hakkındaki endişelerini yok edemezdi. Rodoslular, ne de olsa yalnızca ilk anda Bâyezid ile yapacakları barışta en iyi şartları elde etmekten ibaret olan kendi çıkarları için Cem Sultan'a sahip olmak istemişlerdi. Zira Sultan Bâyezid böyle bir barış için elini uzatmıştı bile ve üstad-ı azamı bu amaçla defalarca İstanbul'a elçi göndermeye davet etmişti.

Hâlbuki Cem Sultan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kadar yakınında bulunan adada kalmasını bu şartlar altında yeterince güvenli bulmadıkları için, papanın ve Fransa kralının da onaylarıyla, onu tarikatın Fransa'daki sayısız mülklerinden birinde emniyet altına almayı düşündüler. Cem Sultan bu yüzden Rodos'ta yalnızca 42 gün kaldıktan sonra 30 kişilik maiyeti ile birlikte Ağustos'un son gününde tarikatın bir kadırgasıyla Üstad-ı azam Pierre d'Aubusson'un yeğeni olan Prior Guido de Blanchefort'un emrinde batıya doğru yola çıkmak üzere gemiye bindirildi. Bundan önce, her ihtimale karşı, gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'nun başına geçmesi hâlinde tarikata istedikleri her türlü tavizde bulunmayı yazılı olarak taahhüt etmek zorunda kalmıştı. 20 Ağustos'ta Cem Sultan tarafından bizzat imzalanan bu anlaşmanın ana şartları şöyle idi: 1) Tarikatın bütün gemilerinin Osmanlı İmparatorluğu limanlarına serbest ve engelsiz girişi; 2) her yıl 300 Hristiyan kölenin fidyesiz serbest bırakılması; 3) tarikatın yaptığı masraflar karşılığında tazminat olarak 150 bin duka altınının ödenmesi[64].

Üstad-ı azam bu şekilde Cem Sultan'ı emniyet altına aldıktan sonra, II. Bâyezid'in müzakerecilerinin karşısına da daha kararlı bir şekilde çıkabileceğini düşündü. Müzakereciler başlangıçta sadece haraç değil Cem Sultan'ın da

---

64 Rodos Şövalyelerinin Cem Sultan'la ilişkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi, Rodos Şövalyeleri tarikatının tarihi hakkında bilinen eserler, bilhassa Bosio, Bertot, Caoursin'de bulunmaktadır. Caoursin, çağdaşı ve şahit olarak Cem Sultan'ın ilginç ama belki de tam önyargısız ve tabii ki çok da müspet olmayan bir tarifini vermektedir (yine Hammer, II, 592'de basılmıştır). Papa IV. Sixtus, Cem Sultan'ın Fransa'ya getirilişine bu amaçla tarikata yazılan bir yazıda rıza göstermiş ve Fransa kralını şövalyelere bu konuda her türlü korumayı ve yardımı sağlamaya çağırmıştı. Krala yazdığı mektubun sonunda şöyle demektedir: "Hristiyan dininin onuru ve yararı için gerekli ve tarafımızdan şiddetle kabul görecektir". Her iki yazı için bk. Raynaldi, XI, s. 28.

teslim edilmesini istediler gerçi, ama üstad-ı azamın temsilcileri bunu kabul etmedikleri için Bâyezid'in ne pahasına olursa olsun istediği barış, kısa süren müzakerelerden sonra şu şartlar altında yapıldı: 1) Karada ve denizde bütün düşmanlıklar sona erdirilecekti; 2) her iki taraf arasında ticaret ve dolaşım özgürlüğü olacaktı; 3) kaçan köleler, dinlerini değiştirmemişlerse geri verilmeyecek, dinlerini değiştirmişlerse adam başına 22 duka altını tazminat ödenecekti; 4) Halikarnas'ta (Halikarnasos) bulunan Bodrum (San Pietro) Kalesi, kaçaklar için serbest sığınak yeri kabul edilecekti; 5) barış antlaşması, Sultan II. Bâyezid'in ölümüne kadar geçerli olacaktı. Bâyezid nihayet bu antlaşmaya ilave edilen gizli bir madde ile Cem Sultan'ın geçimi ve gözetim altında tutulması için her yıl 1 Ağustos'ta 45 bin duka altını ödemeyi taahhüt etti[65].

Bu son şart açısından Rodoslular başlangıçta üstlendikleri görevleri yerine getirdiler. Cem Sultan, uzun süren zorlu ve macera dolu bir yolculuk sonunda, Ekim ortalarında Nice şehrine gelmişti ve burada uzun bir süre kaldıktan sonra ancak 1483 Şubat'ında Chambery ve Roussillon üzerinden La Puy'ye getirilmişti. Kendisine artık güvenmedikleri için Cem Sultan'ı burada zorla maiyetinden ayırdılar ve kaderi sanki dönecekmiş gibi görünene kadar, daima ciddi bir gözetim altında beş yıl boyunca kaleden kaleye götürdüler.

Avrupa'nın bütün hükümdarları, bilhassa Macaristan kralı, İspanya ve Napoli kralları, nihayet Papa VIII. Innocent, hatta Mısır Memlük sultanı, Sultan Bâyezid'e karşı teşebbüslerinde kendini kullanabilmek için, esaretinin ilk anlarından itibaren Cem Sultan'ı ele geçirmeye çalışmışlardı. Cem Sultan'ı tahta çıkartmak isteyen Bâyezid aleyhtarı bir grubun yardımlarına güvenebileceğini düşündüğü için, bilhassa Macaristan Kralı Matyas, bu meseleye daha 1483'de eğilmişti. En azından o dönemlerde papayı Cem Sultan kendisine verildiği takdirde sultanın elinde bulunan üç Hristiyan ülkesini, Bosna'yı, Sırbistan'ı ve Bulgaristan'ı kolayca ele geçirebileceğine ikna etmeye çalıştı; emirlerine mutlaka uyacak olan üstad-ı azamı Cem Sultan'ı teslim etmeye ikna etmek yalnızca papaya bağlı idi[66].

---

65 Caoursin, *De celeberrimo foedere cum Thurcorum Rege Bagyazet per Rhodio inito.* Burada tutar açıkça 45 bin duka altını olarak verilmektedir. Başka kaynaklar, bilhassa İtalyan kaynakları, Marino Sanuto, s. 1244, *Lettera*, s. 231 ve başkaları, yalnızca 40 bin duka altınından bahsetmektedirler.

66 Bu biraz karanlık ilişkiler, bilhassa Kral Matyas'ın o dönemlerde, 1483 Ekim'inde Papa IV. Sixtus'a gönderdiği bir yazıyla aydınlanmaktadır (bk. Katona, XVI, s. 517-520): "Ama eğer Macaristan kralı onu (Cem) elinde tutuyorsa o yerde Hristiyan olan üç krallığı ele geçirebilir... Siz yüce papa eğer istemeye değer olduğunu düşünürseniz, Macar kralı Rodos'un büyük üstadını ikna etmeyi hiçbir zaman reddetmeyecektir".

Ancak o dönemlerde papa olan IV. Sixtus bu talepleri kabul etmedi ve üstad-ı azamın, kendisine ve tarikatına başka önemli avantajlar da sağladığı için, Cem Sultan'ı mümkün olduğunca uzun süre elinde tutmak için yeterli sebepleri vardı. Zira II. Bâyezid'in kendisine yıllık olarak ödediği 45 bin duka altını dışında, talihsiz şehzâdenin çocuklarıyla birlikte tekrar Mısır'a dönen annesi ve eşi de sözde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına geçmek için gerekli gemilerin masraflarını karşılamak amacıyla üstad-ı azama 20 bin duka altını göndermişlerdi. Şart koşulan geçim masraflarını dürüstçe ve zamanında ödeyen Bâyezid, üstad-ı azama daha 1484'de gönderdiği ve o tarihten sonra Rodos'ta San Jan Kilisesi'nde muhafaza edilen kutsal emanetler arasında ilk yeri alan Vaftizci Yahya'nın sağ elini hediye ederek tarikatı kendisine bağlamayı başarmıştı[67].

Papa VIII. Innocent, Cem Sultan konusunda selefinden çok daha kesin ve kararlı bir siyaset yürütmek istiyor gibi idi. Başa geldikten sonraki ilk yönetim yılı olan 1485'de, aynı şekilde Hristiyan âleminin bütün hükümdarlarını nihayet ikna etmeyi başarabileceğini düşündüğü yeni ve büyük bir Haçlı Seferi'nde araç olarak kullanmak üzere, Cem Sultan'ın tamamen kendisine verilmesini istedi. Bilhassa genç Fransa Kralı VIII. Charles'ın sarayında bulunan ve o dönemlerde çok nüfûzlu olan Bourbon dükünün arabuluculuğuna güveniyordu. 7 Aralık 1485'de düke yazdığı mektubunda şöyle diyordu: "Kendi ruhunun ve bütün Hristiyanlığın iyiliği için, sultanın kardeşinin bizden başka kimsenin eline düşmesine izin vermeyeceğini düşünerek, seni uyarıyoruz. Bir kez elimize geçti mi onu Hristiyan dini ve Tanrı'ya övgü için büyük şeyler yapmak için araç olarak kullanacak imkânları ve yolları buluruz. Tüm çabaların bu yüzden buna yönelik olsun. Herkesin iyiliği için şu anda bundan daha övgüye değer ve yararlı bir hizmette bulunamazsın ve Tanrı huzurunda bundan daha büyük bir hayır işleyemezsin"[68].

---

67 Marino Sanuto, s. 1236, şöyle bir yorumda bulunmaktadır: "onun (der Grossmeister = üstad-ı azam), kardeşi Cem sultan'ı iyi bir gözetim altına alması şartıyla "Ve onu gönderdi, kardeşi Cem Sultan'a iyi bekçilik yapsın diye". IV. Sixtus ise Rodosluları Sultan Bâyezid'in hain planları hakkında uyarmaktan ve bilhassa bu gibi hediyelerle kandırılmalarına izin vermemelerini hatırlatmaktan bıkmadı; zira Bâyezid ilk fırsatta adalarını ele geçirmeye çalışacaktı. Papanın üstad-ı azama yazdığı 30 Kasım 1484 tarihli mektup için bk. Raynaldi, XI, s. 80.

68 Raynaldi, *aynı eser*, s. 93.

Hâlbuki ne papanın ısrarları, ne Bourbon dükünün nüfûzu şimdilik istenen hedefe götürmüyordu. Üstad-ı azamla bu konuda yapılan müzakereler uzadıkça uzadı ve sonunda hiçbir sonuca varmadı. Ancak üç yıl sonra, üstad-ı azam Cem Sultan'ı teslim etme konusunda bir kez daha her yönden, Macaristan kralı, Mısır Memlük sultanı, hatta Sultan Bâyezid tarafından sıkıştırılınca ve birçok kurtarma denemeleri gözetim altında tutulmasını gittikçe zorlaştırınca, tarikat yönetimi nihayet soylu esirlerini bundan böyle papanın gözetimine bırakma kararı aldı.

Fransa kralının rızasıyla yapılan teslimat anlaşmasına göre, şehzâde kendi güvenliği için Rodos Şövalyelerinden oluşan muhafızlar tarafından korunacaktı ve papa o tarihe kadar tarikata ödenen 45 bin duka altını tutarındaki geçim paralarını alacak, fakat karşılığında Cem Sultan'ı kralın bilgisi dışında ve rızası olmadan başka bir hükümdara teslim ettiği takdirde 10 bin duka altını ödemeyi taahhüt edecekti. VIII. Innocent karşılığında tarikata tazminat olarak önemli haklar ve özgürlükler tanıdı –Kutsal Mezar ve Lazarus tarikatlarının Rodos Şövalyeleri ile birleşmeleri; tarikata ait mülklerin papanın hayır kurumları listesinden çıkartılması; papalık makamının papazlıklar vermekten feragat etmesi, vs.– ve ayrıca Büyük Üstad'a kardinal şapkasını gönderdi[69]. 1488 sonlarına doğru Cem Sultan maiyeti ve Auvergne Prioru Guido de Blanchefort'un emrinde korunması için görevlendirilen şövalyelerle Fransa'dan ayrılarak Citta-Vecchia üzerinden 13 Mart 1489'da Roma'ya geldi ve burada kendini şaşkın bakışlarla seyretmek üzere toplanan halkın arasından geçerek törenle karşılandı. Kilisenin ileri gelenleri, kardinaller, başpiskoposlar ve piskoposlar, maiyetleri ile birlikte Mısır Memlük sultanının ve ayrıca Napoli'nin, Venedik'in ve Floransa'nın elçileri ve papanın muhafızlarından 100 şövalye Cem Sultan'ı yolda karşıladılar ve ona Vatikan'da kendisi için hazırlanan odalara kadar eşlik ettiler. Ertesi gün papa toplanan Kardinaller Konseyi'nde Cem Sultan'ı kabul edip onunla talihsizliğinden dolayı kendini teselli etmeye çalıştığı ve daha iyi bir gelecek vaadinde bulunduğu gizli bir görüşme yaptı. Bu görüşme esnasında papanın Hristiyanlığa geçmesine dair önerisini, tıpkı papanın önünde diz çökmeyi reddettiği gibi, şiddetle geri çevirdi[70].

69 *Aynı eser*, s. 155 ve 162, Mansi'nin eleştirel açıklamalarıyla.

70 Cem Sultan'ın Roma'ya gelişi ve karşılanması hakkında en ilginç bilgileri papanın o dönemin merasim yöneticisi Burchardi, Raynaldi, *aynı eser*, s. 163'te vermektedir. Fransa kralının elçisi de papaya: "Kral onu (Cem Sultan), papa hazretlerini hoşnut

Ne bu görkemli karşılama ne de papanın teselli dolu sözleri Cem Sultan'ı geleceği hakkında rahatlatabilir ve yıllar sürecek bir esaretin acılarını yok edebilirdi. Zira geçen her günle birlikte kendini hedefine yaklaştıracak nihaî kurtuluş umudu sönüyordu. Haçlı Seferi'ni gerçekleştirmek için boşuna çaba gösteren Innocens, ertesi yıl olan 1490'da, incilerden, değerli taşlardan, değerli kumaşlardan, vs. oluşan başka hediyelerin yanısıra Sultan Bâyezid'den Cem Sultan'ın üç yıllık masrafları için ödenen 120 bin duka altınını teslim aldı, hatta Sultan Bâyezid'le dostluk ittifakı için müzakerelere bile girdi. Mısır Memlük sultanı bu arada çok daha cazip tekliflerle geldiği için vicdanını bu konuda rahat tutacağını düşünüyordu. Mısır Memlük sultanı, Cem Sultan'ın kendisine teslim edilmesi için yalnızca 400 bin duka altını tutarında bir fidye önermekle kalmayıp Kudüs Krallığı'nın tekrar kurulmasını ve Sultan Bâyezid'e karşı savaşında silahlarının talihli olması hâlinde Türklerin Avrupa'da fethettikleri tüm yerleri, hatta İstanbul'u bile geri vermeyi ve nihayet bütün Hristiyanlar için ülkesinin her yerinde serbest dolaşım hakkı teklif ediyordu[71].

Bu şekilde elinden bütün umutları alınan Cem Sultan, sırf kâfirlerin elinde bu utanç verici esaretten kurtulmak için, şimdi kendini ağabeyinin iradesine bırakmış olmayı nasıl da dilerdi! Oysa çok daha ağır bir akıbete uğrayacak ve papalık makamıyla Hristiyan âlemine en büyük onursuzluk lekesini süren en aşağılık siyasetin kurbanı olacaktı.

Kardinallerin anlaşmazlıkları sayesinde İspanyol Roderigo Borgia 1492 Ağustos'unda papalık makamına geçtiğinde, Cem Sultan henüz Melekler Kalesi'nin ya da nam-ı diğer Vatikan'ın odalarında ciddi bir gözetim altında idi. Kötü bir yazgıdan dolayı papanın eline geçen bu talihsiz şehzâdeyi tamamen yok olmaya itenin papanın kendinin olduğunu kanıtlamak, Papa VI. Aleksander'ın adını –kilisenin yeni hükümdarı bu adı almıştı– Vatikan tarihinde ebediyen lekeleyen siyasî iğrençliklerin ayrıntılarına inmek, buradaki amacımızın dışındadır. Yalnızca Fransa Kralı VIII. Charles'ın macera dolu

etmek için memnuniyetle göndermişti" vaadinde bulunmak üzere karşılama töreninde söz almıştır (bk. Marino Sanuto, s. 1245). Buna karşı papa, Cem Sultan'a şöyle demiştir: "Siz, soylu zatınız hiçbir kuşku duymamalısınız, memnuniyet içinde yaşayınız, çünkü herşey sonu iyi olacak şekilde düzenlenmiştir" (bk. Burchardi).

71 *Diario di Stefano Infessura*'ya göre Raynaldi, *aynı eser*, s. 171. Ayrıca Bâyezid'in elçisi ve Cem Sultan arasındaki tuhaf görüşmeyi de aktarmaktadır ve Bâyezid'in hem papadan, hem Cem Sultan'dan aynı anda kurtulmak için kesin olmamakla beraber giriştiği zehirleme teşebbüsünden bahsetmektedir.

planları ile Sultan II. Bâyezid'in korkusunun ve zayıflığının amaçlarına ulaşmakta papaya yardımcı olduğunu hatırlatmak isteriz.

Napoli Krallığı üzerindeki sözde hakkını silahlarla aramış olmakla yetinmeyen VIII. Charles, ciddi biçimde kendini Osmanlıların gücünü kıracak ve Kudüs Krallığı ile Bizans tahtını tekrar kuracak kişi olarak görüyordu. Sultan Bâyezid ne de olsa bir defasında Cem Sultan'ın kendisine teslim edilmesi karşılığında krala kutsal toprakları teklif ederken, Paleologların son temsilcileri de Bizans İmparatorluğu üzerindeki pek de geçerli olmayan hak ve taleplerini Roma'da akdedilen resmî bir antlaşma ile devretmişlerdi[72]. VIII. Charles, gerçekten de büyük fetih planlarının başarısı hakkında hiçbir şüphe duymamış olmalı ki, Kudüs kralı ünvanını almış; Venediklilere elçileri aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok eyaletini vadetmiş ve saray efradının geleceğin Bizans imparatoru olarak biatlarını buna gerçekten inanarak kabul etmişti[73].

Bu gibi boş gösterileri nasıl karşılaması gerektiğini iyi bilen Papa VI. Aleksander, bu saçmalıkları talihsiz Cem Sultan'ın sırtından kendi kirli tutkuları için en vefasız biçimde kullanmaktan çekinmedi. Zira bundan önce VIII. Charles'ı

72 6 Eylül 1494'de Roma'da bir noter huzurunda akdedilen bu antlaşmanın en önemli maddesi şöyle idi: "Saygın Efendi Andreas Paleolog bizzat kararlaştırmış, Romaioi'un [Rumların=Bizanslıların] hüküm sahibi olarak, kendini Konstantinopolis imparatorluğunun doğrudan halefi olduğunu ilan ve beyan ederek...adı geçen imparatorluk hususunda sahip olduğu tüm hakkı kendi isteğiyle çok saygıdeğer krala devretmeye ve bırakmaya karar verdi...yaşayanlar arasında, geri alınamaz bağışla, ihsan ederek teberru etti ve bağış adıyla devretti, bıraktı, teslim etti ve tevdi etti", vb. Tam metni Foncemagne, *Mémoires de l'Académie des inscriptions,* XVII ve Roscoe, *The life of Leo the tenth,* V, s. 96-101'de bulunmaktadır.

73 Foncemagne, *aynı eser*de o dönemlerde "*Prophétie de maitre Guilloche de Bordeaux*" adı altında çok yaygın olan bir şiiri aktarmaktadır ki, bu şiirde VIII. Charles'ın fetih planları hakkında şöyle denmektedir:

"Öylesine büyük bir savaş yapacak ki
Ytailles'lere boyun eğdirecek
Bunun için yola koyulacak
Ve denizi geçecek .....
Sonra Yunanistan'ın içine girecek
Orada kahramanlığı sayesinde
Bizanslıların kralı ünvanını alacak ....
Oradan Kudüs'e gidecek
Ve Zeytindağı'na çıkacak"

Ayrıca Daru, *Histoire de Venise*, III, 144'te mevcuttur.

nasıl bizzat İtalya'ya çekmişse şimdi onun en kararlı rakibi olarak ortaya çıktı; Napoli Kralı Alfonso ile ittifak kurdu ve kralla birlikte cüretkâr Frenk kralına karşı yardım için Sultan II. Bâyezid'e başvurdu. Tabii ki bu esnada ilk hedefi, Bâyezid'i Cem Sultan konusunda bazı tavizlere ikna etmekti. Hedefine tamamen ulaştı. Bâyezid, cesaretini kaybetmiş olarak sindi ve bu hâliyle belki de VI. Aleksander'ın beklediğinden bile ileri gitti.

Papanın Kral Alfonso'yun elçisi Camillo Pandone ile birlikte İstanbul'a gelen gizli müzakerecisi Cenevizli Giorgio Bucciardo, kendisine verilen yazılı talimatlara istinaden, Sultan II. Bâyezid'e VIII. Charles'ın Roma'da Cem Sultan'ı ele geçirmek istediğini ve daha sonra Cem Sultan'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nu fethetmeye çalışacağını anlattı; Venediklilerin bu konudaki ilgisizliği de işlerine yarayacaktı; Bâyezid bu yüzden Venediklileri papalık makamını savunmak üzere hazırlıklar içine girmeye ikna etmeli idi; herşeyden önemlisi de Bâyezid'in Cem Sultan'ın bugüne kadar gözetim altında tutulması için yapılan ve bundan sonra da yapılacak oldukça yüksek masraflar için her yıl ödenen 40 bin duka altınının hemen ödemesi idi[74].

VIII. Charles'ın sözde gücü karşısında gerçekten de endişeye düşmüş görünen Bâyezid, elçileri en büyük onurlarla gönderdi; istedikleri yardımı vermeyi vadetti ve Cem Sultan konusunda ayrıca papaya yazdığı ve o dönemin durumları ve söz konusu kişiler konusunda oldukça karakteristik olduğundan en azından esas olarak burada aktarılması gereken bir yazıda özel bir kararını bildirdi.

Yazıda şöyle diyordu: "Elçiniz, Fransa kralının elinizde bulunan kardeşimiz Cem Sultan'ı ele geçirmeye çalıştığını bildirdi. Bu, irademize son derece aykırıdır ve ekselanslarına yalnızca büyük olumsuzluklar ve Hristiyan âlemine büyük zararlar getirecektir. Bu yüzden adı geçen elçiniz Giorgi ile ekselanslarının huzuru, yararı ve onuru için olduğu kadar benim memnuniyetim için kendisi de bir fani olan kardeşim Cem Sultan'ı öldürmenizin en hayırlısı olacağını düşündük. Bundan büyük bir memnuniyet duyacağım. Fetanetinize güvene-

74 Guicciardini, *Historia d'Italia*, Venedik 1572, L. I, s. 34 v. u. p. 40. Adı geçen iki elçi hakkında burada şöyle denmektedir: "Onlar, Bâyezid tarafından aşırı şekilde onurlandırılıp neredeyse hemen gönderilerek büyük yardım vaatleriyle döndüler", vb. VIII. Charles'ın Osmanlı İmparatorluğu'na getireceği tehlike, Giucciardini'ye göre Bâyezid tarafından oldukça ciddiye alınmıştı, "çünkü Fransız ulusundan kâfirlere karşı Asya'da geçmiş zamanlarda yapılan seferleri hatırlayarak, Türklerin, onların silahlarına ilişkin korkusu hiç de daha az değildi".

rek bekleyebileceğimiz gibi, ekselansları da bize bu konuda yardımcı olurlarsa, Cem Sultan'ı en kısa zamanda ekselanslarına en uygun gelecek bir şekilde bu dünyanın sıkıntılarından kurtarmalısınız ve ruhunu başka bir âlemde huzura kavuşturmalısınız.

Ekselansları bunu gerçekleştirdikleri ve cansız bedenini denizin bu tarafında herhangi bir yere gönderdikleri takdirde, biz, Sultan Bâyezid olarak ekselanslarına çocuklarınıza herhangi bir mülk satın alabilmeniz için istediğiniz herhangi bir yerde 300 bin duka altını vermeyi vadederiz. Bu 300 bin duka altınını, Cem Sultan'ın cansız bedeni elimize geçmeden önce bile ekselanslarının görevlendireceği herhangi bir kişiye ödenmesi talimatını vereceğiz.

Ekselanslarına ayrıca hayatımız boyunca iyi ve içten dostluk ve dürüstçe her türlü iyiliği ve minnettarlığı göstermeyi vadediyoruz. Ayrıca sizi özel olarak memnun etmek için ne benim, ne kullarımın, ne de topraklarımdan herhangi bir kişinin, ne türden olursa olsunlar, bize veya tebaamızdan herhangi birine bir kötülükte bulunmadıkları sürece, Hristiyanların ne yoluna bir engel çıkaracaklarını, ne de ister karada ister denizde bir zarar vereceğini vadediyorum.

Daha büyük bir güvence olarak, adı geçen Giorgi huzurunda vadettiğim, onayladığım ve yemin altına aldığım herşeyi bir kez daha gerçek Allah'ın huzurunda yemin altına alıyorum ... ve yukarıda söylediğim herşeyi gerçekten yerine getireceğime ve riayet edeceğime ve bunlara aykırı hareket etmeyeceğime ve ekselanslarının hoşuna gitmeyecek hiçbir şey yapmayacağıma yemin ediyorum.

15 Eylül 1494'de İstanbul'daki sarayımızda yazılmıştır"[75].

75 Papalık noteri tarafından resmî olarak 15 Kasım 1494'de Floransa'da hazırlanan ve buraya ait diğer belgelerle birlikte Godefroy tarafından *Mémoires de Phil. De Commines* ile ilgili olarak yayınlanan açıklamalarda s. 434 ve devamında verilen Latince tercümenin altındaki imza böyledir. Daru, *aynı eser*, 2, s. 143'de onu buradan alarak yeniden basmıştır. Ayrıca Roscoe, *The Life and Pontificate of Leo the Tenth*, V, 106-116 arasında tam olarak aktarılmaktadır. Aynı dönemin gerek içerik açısından, gerekse tarihi açısından tamamen uygun Fransızca tercümesi, Paris Kraliyet Kütüphanesi elyazmalarında bulunan büyük "*Collection de Documents inédits sur l'histoire de France*" koleksiyonuna ait "*Négociations de la France dans le Levant cet. publiés pour la première fois par* E. Chaprière, Paris 1848, T. I. Précis p. cxxv" altında ilan edilmiştir. Raynaldi, XI, 237, mektubun içeriğini bilmekte ama burada vermemekte olup, tarihini yanlışlıkla 15 Aralık 1494 olarak zikretmektedir. Bu ilginç belgeler elyazması olarak Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde de bulunmaktadır (bk. *Informaz. Poli-*

VI. Aleksander'ın II. Bâyezid'in bu taleplerini ne derece yerine getirdiği kesin olarak belli değildir. Kimilerine göre, bunun üzerine Cem Sultan'ı daha fazla gözetim altında tutamadığı takdirde öldürmeyi resmen taahhüt etmişti. Kesin olarak bilinen şudur ki, papanın müzakerecisi Giorgio Bucciardo, İstanbul'dan muhtemelen papa ile meseleyi sona götürecek bir Türk elçisi eşliğinde dönerken, Ankona'ya geldiğinde VI. Aleksander tarafından talep edilen geçim masraflarının iki yıllık tutarı olan 80 bin duka altınını yanında getirdi. Oysa bu paralar göründüğü kadarıyla papanın eline geçmediler, aksine bu paralara daha sonraki Papa II. Julius'un taraftarı olan Sinigaglia emniyet amiri (päfeket) Johann di Rovere tarafından el konuldu. Zira durumlar felaketi beklenenin dışında hızlandıran ve papa için olumsuzluk yaratacak şekilde değişmişti.

VI. Aleksander Sultan Bâyezid'le henüz müzakere hâlindeyken, VIII. Charles İtalya'ya akın etmiş, 18 Eylül'de Asti'ye, 17 Kasım'da ise Floransa'ya varmış ve 31 Aralık 1494'de meşale ışıkları altında Roma'ya galip olarak girmişti. Cem Sultan'la birlikte San Angelo Kalesi'ne kaçan papa, krala boyun eğmek ve 11 Ocak 1495'de, ilk şartı Cem Sultan'ı derhal krala altı aylığına teslim etmesi olan, karşılığında ise kralın hemen 20 bin duka altını ödeyeceği ve ayrıca Venedikli ve Floransalı tüccarlar huzurunda bu süre bittikten sonra Osmanlı şehzâdesini tekrar papaya teslim etmeyi taahhüt ettiği bir barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştı[76].

Ne var ki son şartın yerine getirilmesine gerek kalmadı. Cem Sultan, kendisine iyi davranan ve gerekli itibarı gösteren kralla birlikte Ocak sonuna

---

tiche, Ms. Ital. Fol. S, s. 476-485). Bâyezid'in burada belirtilen mektubu dışında Giorgio Bucciardo'nun 26 Haziran 1494'de aldığı talimatlardan (tarihi burada açıkça belirtilmemektedir, ama Türk meseleleri hakkında Paris Dış İlişkiler Arşivi'nde incelediğim koleksiyonda, "*Turquie avant 1600*"da bulduğum başka bir kopyasında verilmektedir) ve II. Bâyezid'in IV. Aleksander'e yazdığı ayrıca dört mektuptan, yetkili elçisi için tavsiyelerle tasdiklerden ve Sibo başpiskoposuna kardinal ünvanının verilmesine dair başvurusundan oluşmakta olup hepsi 18 Eylül 1494 tarihlidir. Hammer, mektupları "Fundgruben des Orients", IV, s. 183'te vermiştir, ama Bucciardo'nun ilginç talimatlarını dahil etmemiştir [Bu mektuplar V. ciltte dir (çn)].

76 Barışın söz konusu maddesi aynen şöyledir: "Çok Aziz Efendimiz [papa] Büyük Türk'ün kardeşi Cem Sultan'ı altı ay için Fransa kralına teslim etmelidir; kral şimdiden papaya 20 bin duka ödemelidir ve altı ay geçtikten sonra bizzat Cem Sultan'ın, bizzat papaya, hiç gecikmeksizin, geri verilmesine ilişkin olarak Floransalı ve Venedikli tüccarlara güvence vermelidir", *Diaria Burchardi*, Roscoe, *aynı eser*, s. 87. Cem Sultan'ın VIII. Charles'a resmen teslimi, 28 Ocak'ta gerçekleşmiştir, *aynı eser*, s. 96.

doğru Roma'dan ayrıldığında, çok geçmeden hayatını ve acılarını sona erdirecek zehri kanında taşıyordu bile. İster Sultan Bâyezid'in kendisine vadettiği parayı yine de almak için olsun, ister gücüne ve şanına tahammül edemediği kralın yönetim hırsıyla dolu planlarını bu cinayetle sonunda yine de yok etmek için olsun; bütün güvenilir kaynaklar, her ne şekilde ve hangi eller aracılığıyla olursa olsun, Cem Sultan'a bu zehri verenin Papa VI. Aleksander olduğu konusunda hemfikirdirler[77].

Cem Sultan 22 Şubat 1495'de Napoli'ye vardığında kanındaki zehir bedenini sarmıştı bile. İki gün sonra, 24 Şubat 1495'de henüz 36 yaşında hayata veda etti. Kral, cansız bedenini son sâdık hizmetkârlarının gözetimi altında gerekli onurlarla önce Gaeta'ya defnettirdi. Napoli Kralı II. Frederik daha sonra özel talep üzerine Cem Sultan'ın cenazesini, talihsiz kardeşinin son isteğini yerine getirmek için kendini Bursa'da II. Murad'ın türbesinde defnettiren Sultan Bâyezid'e teslim etti.

Sultan Mehmed'in ikinci oğlunun, ikinci bir kez biraraya gelmesi zor şartların iç içe geçmesinden dolayı bir miktar romantizm ve şiirsel bir kisvenin cazibesiyle örtülü talihsiz yazgısı bu şekilde sona eriyordu.

77 Giucciardini L. II, s. 85 v.: "uzun bir süre hep, ölümünün papa tarafından belli bir süre verilen zehir sonucu olduğuna inanıldı, ya iradesine karşı teslim ettiği için ve bu yüzden kardeşi Bâyezid'in ona her yıl ödediği 40 bin dukadan mahrum kaldığı için,... ya da Charles'ın ünü yüzünden duyduğu kıskançlık nedeniyle". Papanın başteşrifatçısı olan Burchardi'nin şöyle diyerek: "yemede ve içmede doğasına uygun olmayan bir yaşam sürdürdü", zehirlenmeyi inkâr etmesi veya gizlemek istemesi çok beceriksizcedir (bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 247). Ölümünün, "ona önce hiç de çabuk etki etmeyen ama suçun garazını saklamak için ölümü birkaç gün uzatacak şekilde zehir verilmesi" neticesinde gerçekleştiğini söyleyerek, gerçeğe en fazla yaklaşan, Tubero, *Comment. de rebus suo tempore gestis*, L. VI, c.7, Schwandtner, Ss., *rer ungar.*, T. II, s. 216'dır. Kimine göre zehir Cem Sultan'a şeker karışımıyla, başkalarına göre zehirli bir ustura ile verilmişti.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

MACARİSTAN VE VENEDİK İLE 1502 VE 1503 YILLARINDA YAPILAN BARIŞA KADAR II. BÂYEZİD DÖNEMİNDE AVRUPA KOMŞU ÜLKELERİYLE İLİŞKİLER

1) Macaristan'la 1503'de yapılan barışa kadar kuzey sınır ülkeleri ile ilişkiler

Sultan II. Bâyezid, kendi kardeşinin katlinin kefaretini, onu atalarının türbesine merasimle defnederek ödemeye çalıştığında imparatorluğu neredeyse 16 yıldır yönetiyordu. Bu uzun süre içinde Osmanlı silahlarının şanını artıracak ya da imparatorluğun sınırlarını önemli ölçüde genişletecek hiçbir şey olmamıştı. Cem Sultan karşısında ya da Cem Sultan'ı kendini sindirmek için kullanmaya çalışanlara karşı duyduğu korku, Sultan Bâyezid'in ruhunu o güne kadar neredeyse tamamen meşgul etmişti; gördüğümüz gibi bu, ürkek ve talihsiz siyasetini yönlendiren itici güçtü.

Bâyezid, bunun dışında babası Sultan Mehmed'in kendisine kılıcının keskinliği ile açtığı yolda ilerleyecek bir adam da değildi. Atalarının zaferlerinin ve şanlarının meyvelerinin huzur içinde tadına varmak istiyordu. Sessizlikten hoşlanıyor, ilimle uğraşıyordu, din konularına meraklıydı ve kendini dünyevîlikten uzak yaşamın derinliklerine bırakmayı seviyordu. Yapısı ve karakteri açısından hükmetmek için doğmayıp, tahtta oturmuş olarak, bilhassa o dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi, sürekli fetih savaşları sayesinde henüz gelişim aşamasında olan büyük imparatorlukların varlığını ve geleceğini riske

atabilecek kişilerdendi[1]. Ayrıca bilhassa Batı'da Sultan Mehmed'in zayıflıklarını çok iyi bildiği Bâyezid'i değil, karakterine ve geleceğine daha çok güvendiği Cem Sultan'ı varis tayin ettiği ve ölmeden önce Bâyezid'i ortadan kaldırmayı bile düşündüğü rivayet ediliyordu. Bu, Bâyezid'in talihsiz kardeşini hayatının sonuna kadar amansız bir nefretle takip etmesi için yeterli bir sebep idi[2].

Bâyezid'in tahtı bir kez ele geçirdikten sonra attığı ilk adımlar kendini bilhassa Avrupa devletleri ile ilişkilerinde yönetecek ruh hâli için yeterince karakteristikti. Otranto kısa bir direnişten sonra boşaltıldı. Sultan Mehmed'in başlattığı Rodos seferinden vazgeçildi ve Rodoslularla çok geçmeden onurlu olmayan bir barış yapıldı. Küçük Dubrovnik bile Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni hükümdarının zayıflığını o güne kadar 5 bin duka altını olan haracın 3 bin altına düşürülmesini sağlayacak şekilde kullanmayı bildi. Birazdan göreceğimiz gibi, Venedik de barış yenilenirken oldukça önemli imtiyazlar sağladı. Yalnızca Osmanlı akıncılarının kuzeydeki sınır ülkelerine, Macaristan'a, Hırvatistan'a ve komşu Alman eyaletlerine yaptıkları plansız akınlar devam ediyordu. Hatta elinde olsaydı Sultan Bâyezid muhtemelen bunların da önünü keserdi.

Diğer taraftan Avrupa devletleri böylesine müspet şartlar altında bile Osmanlıların Avrupa topraklarında ilerleyişlerini nihaî olarak durdurmak ve onları belki de Anadolu'daki vatanlarına geri göndermek için gerekli gücü ve birliği sağlamayı başaramadılar. Sultan Mehmed'in ölümü Hristiyan âleminde tabii ki büyük umutlara sebep olmuştu. Papalık makamını Alplerin ötesine, Fransa'ya taşıma hazırlıkları içinde olan Papa IV. Sixtus, Roma'da bu sevindirici hadiseyi Tanrı'nın bir lütfu olarak İtalya'nın her yerinde tekrarlanan ve

1 Guicciardini L. VI, 320'de şöyle demektedir: "Yumuşak başlı ve babasının kıyıcılığından çok farklı, edebiyata, dininin kutsal kitaplarını okumaya düşkün bir hükümdardı, tabiatı gereği silahlara karşı çok yabancı bir ruh yapısına sahipti". Machiavel, *Discours sur Tite-Live*, L. I, c. 19'da onu daha çarpıcı bir biçimde nitelendirmektedir: "Dahası onun gibi ılımlı bir sultandan ve yeni bir Osmanlı İmparatorluğu'ndan konuşulmayacak" [ANLAM BOZUK, A.Ö].

2 Tubero, L. VI, c. 12, s. 226: "Cem'in hükümdarlık mirasını kendisinden alabilmesi için Mehmed'in, Bâyezid'i öldürmeyi düşündüğü yeterince açıktır. Nitekim baba, cesur ruh yapısı yüzünden onu [Cem] ve sadece onu seviyor, ona çok önem veriyordu, onun seçkin nitelikli bir sultan olacağını, Osmanlıların adını en yüksek mertebede ün ve şanla tutacağını düşünüyordu".

üç gün süren bir şükran bayramıyla kutladı[3]. Oysa şimdi de herşey hayır duaları ve boş vaatlerle sınırlı kaldı; hiçbir yerde bir faaliyet veya kararlı bir idare çıkmıyordu. Otranto'nun boşaltılması ve Anadolu'daki kardeş kavgalarına dair haberler, Hristiyanlar arasında bir anlığına alevlenen ateşi çok geçmeden tekrar söndürdü. Osmanlı âleminin kendiliğinden yok oluşa doğru gitmekte olduğunu umuyorlardı; ne de olsa birçok şehir, birçok eyalet sultana sırt çevirmişti bile; çok geçmeden kalan diğerleri de aynısını yapacaklardı. Bu durumda papanın genel bir barış ilan ederek 1481'in başlarında Türk savaşı amacıyla kurmayı başardığı İtalyan hükümdarlar ve devletler ittifakının aynı yıl daha sona ermeden tekrar bozulmakta olduğuna şaşmamalı idi[4].

Ülkesini sürekli Türklerin tehdidi altında gören ve ulakları aracılığıyla Sultan Mehmed'in askerî kuvvetlerinin tamamının başına geçerek, kısa bir süre önce yaşanan mağlubiyetlerin intikamını olmak üzere aynı yıl içinde Macaristan'a akın etmeyi düşündüğünü öğrenen Kral Matyas, o dönemlerde Hristiyan hükümdarlar arasında gerçek durum hakkında kendini kandırmayan belki de tek hükümdardı[5]. Osmanlı İmparatorluğunu Sultan Mehmed'in ölümünden dolayı bilhassa Roma'da düşündükleri kadar sarsılmış olarak görmüyordu.

Aralık'ta kardinallerden birine şöyle yazıyordu: "Kutsal babamızın Türk meseleleri hakkında bilgilerini nereden aldığını bilmiyoruz. Bize yazdığı mektuptan Türklerin tiranının ölümünden ve ardından oğulları arasında hükümdarlık için çıkan kavgadan dolayı, birçok şehrin ve eyaletin Hristiyanların adını

---

3 Raynaldi, *aynı eser*, s. 7. Sultan Mehmed'in ölümü hakkında *Diarium Parmenese*, s. 374 şöyle demektedir: "Bu sebeple, tüm İtalya'da, Tanrı'ya övgüler yağdırarak çok büyük bir bayram kutlandı".

4 Raynaldi, *aynı eser*, s. 2-4. Burada tamamı verilen "*Contractus obligationis, contributionis et taxationis triennalis potentatuum contra Turcom* (*Türk'e Karşı Siyasal Güçlerin Yükümlülük, Katkı Payı ve Vergilendirme Akti*)"ne katılan hükümdarların ve şehirlerin hizmetleri açıkça belirtilmektedir. Mesela Napoli kralı 40 adet üç kürekli sağlayacak ve Macaristan kralına yardım olarak 100 bin duka altını ödeyecekti; Milano dükü 30 bin; Floransa 20 bin duka altını öderken, Ceneviz 5, Ferrara dükü 4, Siena 4, Bologna 2 ve Montferrat kontu ile Lucca Şehri birer üç kürekli ile donanmaya katılacaklardı. Fransa Kralı XI. Louis de aynı dönemde Türk savaşı için yardım olarak Roma'ya 300 bin duka altını gönderdi, ama kullanımını bazı şartlara bağladı (bk. Volaterrano, *Diarium Romanum*, s. 123).

5 Kral, Sultan Mehmed'in ölümü hakkında papaya gönderdiği ilginç bir yazıda, Fatih'in 1481 yılının Johannes Günü civarında Macaristan'a girmeyi planladığını kanıtlamaya çalışmaktadır (bk. Katona, XVI, s. 371).

duyar duymaz sultana sırt çevirdiklerini ve Hristiyan güçlerinin yardımları ile himayesini beklediklerini anlıyoruz. Ancak kendisine bu bilgileri kim veriyorsa, bizler her gün tam tersine haberler alıyoruz; bilhassa yeni tiranın, kardeşi ile kavga hâlinde olmasına rağmen hükümdarlığını kimsenin artık sürekliliğinden şüphe duymayacak kadar güçlendirdiğine dair haberler alıyoruz. Ayrıca sultana sırt çevirerek Hristiyanların tarafına geçen şehirlerin ve eyaletlerin nerede olduğunu da defalarca araştırma yapmış olmamıza rağmen kimse söyleyemedi. Buna karşılık güvenilir tanıklardan yeni sultanın gücünün şimdiye kadar azalmaktan ziyade arttığını duyuyoruz. Bu yüzden Hristiyanlığın davasını, son zamanlarda büyük çabalar göstererek ve büyük paralar harcayarak savunan kutsal pederin, bu davayı tehlikeye düşürmesine yol açmayacak bir şekilde bilgilendirilmesini arzu etmekteyiz"[6].

Bâyezid'in Otranto'dan ötürü teklif ettiği uzlaşmanın kabul edilmesine ve ihtiyatlı davranarak Türklerle İtalya'da daha fazla savaşmaktan vazgeçilmesine rıza gösterse bile Hristiyanlığın davasının bir kez daha ilgisizlikten ve faaliyetsizlikten dolayı unutulmamasında ısrar etmek zorunda idi. Zira nihaî bir darbe vurmanın zamanı gelmişti; bunun için üzerine düşeni yapmaya hazırdı; diğer Katolik hükümdarlar da yardımlarını esirgemedikleri takdirde, yüzyıldır duyulmamış ve görülmemiş şeyler yaşayabilirlerdi[7]. Papa bu yüzden öncelikle Macar kralı olarak kendini sürekli rahatsız eden kayserin de yapılan üç yıllık barışa riayet etmesini ve kendisine söz verilen yardımların daha fazla gecikmemesini sağlamalı idi. Söz konusu yardımlar, bilhassa Napoli Kralı Ferdinand'ın söz verdiği 100 bin duka altını ve papanın anlaşmaya göre ödemesi gereken 50 bin duka altınıydı. Oysa papa bu ödemeyi yalnızca diğer hükümdarların da kendilerine düşen payı ödemeleri şartıyla taahhüt etmişti ve hiç kimse bu konuda yükümlülüğünü yerine getirmediği için Kral Matyas bir kez daha tek başına ve kendi imkânlarıyla sınırlı kaldı. Zira papanın Kasım'da Roma'da topladığı bir konsey de meseleyi bir adım bile ileri götüremedi[8].

6 Kralın 10 Aralık 1481 tarihli yazısı için bk. Katona, XVI, s. 408.

7 Kral, aynı dönemden başka bir yazısında (*aynı eser*, s. 378) şöyle demektedir: "İnancın korunması için, Tanrı'nın yardımıyla, çaba gösteren bizler, özenli ve titiz çalışmamızla, kısa zamanda Hristiyanlık için iyi bir sonuca ulaşmayı ve diğer Katolik hükümdarların da bu dindar çalışmaya, benzer şekilde, katılmalarını ve belki de 100 yıldır ne görülmüş ne de işitilmiş böyle bir eylemi yerine getirmelerini umut ediyoruz".

8 *Aynı eser*, s. 384, 391.

Aynı dönemde Tuna boylarındaki düşmanlıklar yine oldukça ciddi bir hâl almaya başlamıştı. Sultan Bâyezid Anadolu'da henüz kardeşi ile savaşmakla meşgulken, Bosna ve Semendire sancakbeyleri tek başlarına Macaristan'a ve Dubrovnik bölgesine akınlarını tekrar başlattılar; birkaç küçük sınır kalesini zaptettiler, çevreyi ateş ve kılıçları ile harap ettiler. Bu kötülükleri sona erdirmek için Kral Matyas Azizler Bayramı olan 2 Kasım 1481'de Türk savaşında kendini kanıtlamış Kinizsi Pal'i Tımışvar'dan 32 bin askerle Semendire'ye doğru yola çıkardı.

Ne var ki Osmanlılarla ilk çatışma talihli geçmedi. 100 süvariden oluşan öncü birlik pusuya düştü ve yarısı, arabalarla kurulan çemberle [wagenburg] korunmaya çalışmasına rağmen, liderleri Nikolas Tökely ile birlikte öldürüldü. Kinis, bu hadisenin cesaretini kırmasına yine de izin vermedi; derhal Tuna Nehri'ni geçti; Güvercinlik yakınlarına kadar geldi; burada 1000 kişilik bir Osmanlı sipahi birliğini neredeyse tamamen yok etti; ordusunun bir kısmını Alacahisar'a kadar gönderdi; buradan 12 gün boyunca çevreyi talan etti ve hiçbir engelle karşılaşmadan tekrar Tuna Nehri'ni geçerek Macaristan'a döndü. Türklerin boyunduruğunu artık taşımak istemeyen 50 bin kadar yerli ahali gönüllü olarak kendini takip etti; 1000 Osmanlı köle olarak götürüldü. Geçiş noktaları hemen üç küçük kale ile korunurken, Osmanlılar Semendire önlerindeki Tuna adası üzerinde tahkim edilmiş bir kule inşa ettiler[9].

O tarihten itibaren hem bu yıl içinde, hem de sonraki yıllarda birkaç çatışma dışında bu yönden herşey sâkindi. Sultan Bâyezid 1483'ün ilkbahar aylarında gerçi ordusunun başında Filibe üzerinden Sofya yakınlarına kadar bir akın düzenledi ve bu esnada Morava Nehri boyuncu harabeye dönmüş istihkâm hattını tekrar inşa ettirdi, ama niyeti Macaristan'a karşı daha büyük bir teşebbüste bulunmak değildi. Aksine barış siyasetini bu yönde de uygulamak istedi.

Bu yüzden Kral Matyas'a aynı yıl içinde, ebediyen barış yapılabileceğinin işaretini vererek, 5 yıllığına bir ateşkes teklif etti. Bu amaçla krala yazdığı mektupta bunu kralın gücüne karşı duyduğu korkudan değil aksine her ikisinin de başka taraflarda düşmanlarıyla uğraşmak zorunda oldukları için yaptığını açıkça belli ediyordu. Zira kendisi Mısır Memlük sultanı tarafından tehdit edilirken, kralın da kayser ile anlaşmazlık içinde olduğunu gayet iyi biliyordu; bu yüzden kral da bundan sonra kendini rahat bırakmasından memnun olacaktı.

9 Kralın Sırbistan akını hakkındaki şahsi raporları için bk. Katona, *aynı eser*, s. 393-400.

Yalnızca kayser ile değil, asi soylularla da oldukça meşgul olduğundan ve diğer Hristiyan güçlerden beklediği yardımlara da artık güvenemediğinden, bu aslında biraz tuhaf görünen barış siyaseti Kral Matyas'ın da işine gelecekti. Dolayısıyla Sultan Bâyezid'in teklifini kabul etti ve birçok yerden bundan dolayı kınanmasına rağmen, sultanın kendisine gönderdiği yetkililerle her iki ülke arasındaki ticaretin engellenmeden devam etmesi şartıyla ateşkes antlaşmasını imzaladı[10].

1488'de üç yıl daha uzatılan bu ateşkesin sonucunda Macaristan Kral Matyas'ın kalan hükümdarlığı sırasında (6 Nisan 1490'da ölmüştür) Osmanlılar tarafından daha fazla rahatsız edilmedi. Buna karşılık bilhassa ateşkes antlaşmasında tıpkı Boğdan gibi adı geçmeyen Alman sınır eyaletleri Osmanlı akıncılarının akınlarına uğruyorlardı. Ateşkes antlaşması yapıldıktan sonraki ilk yıl olan 1484 içinde böyle bir akın Hırvatistan'dan, Karinyola'dan ve Karinya'dan geçerken, Sultan Bâyezid aynı yılın Haziran'ında Edirne'den yola çıkıp Aşağı Tuna'yı geçerek Boğdan'a akın etmiş ve 20 bin kişilik Eflak yardımcı kıtalarını ve Kırım'dan Mengli Giray Han yönetiminde 50 bin Tatarı topladıktan sonra Temmuz içerisinde Kili'yi ve Ağustos başında kısa bir kuşatmadan sonra Akkirman'ı zaptetmişti.

Kral Matyas'ın ölümü gerek Macaristan'ın dahilî tarihi, gerekse Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri açısından önemli sonuçlar doğuran bir olaydı. Zira Sultan Bâyezid, ertesi yıl olan 1491'de sona eren ateşkes antlaşmasını bir kez daha uzatmak yerine savaş taraftarı danışmanlarının kendini Macaristan'da taht kavgalarından dolayı süregelen kargaşada muzaffer Osmanlı silahlarını Macaristan'ın kalbine kadar taşımaktan daha kolay bir şey olmayacağına ikna etmelerine izin verdi. Bilhassa savunması kötü Belgrad ve komşu İzvornik ve Alacahisar kaleleri, burada bulunan komutan Uliak'ın uygun bir tazminat karşılığında bu yerlerin teslim edilmesini sağlamaya gönüllü olduğu da gözönüne alınacak olursa, neredeyse hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan ele geçirilebilecekti.

Semendire sancakbeyi bu amaçla müzakereleri başlatırken, Sultan Bâyezid büyük bir hızla karada ve denizde hazırlıklar yaptırıyordu. 200 bin kişilik bir ordu Edirne'de toplandı; 200 adet üç kürekli bu teşebbüsü Arnavutluk sahil-

10 Her iki hükümdar arasında bu ateşkes üzerine yapılan yazışmalar, *aynı eser*, s. 525 ve devamı: "Yüksek hükümdarlığınız sizin gücünüzden korktuğumuz için böyle bildirdiğimizi düşünmesin; ancak her ikimiz de çok sayıda sorunla meşgulüz, kendi sıkıntılarımıza daha kolay bir şekilde karşı koyabiliriz". Böyle bir dili ancak Sultan Bâyezid kullanabilirdi.

lerinde destekleyecekti ve bir dizi küçük gemi de Karadeniz'den Tuna Nehri'ne girerek bilhassa gerekli topları getirecekti[11].

Bu arada Sava ve Tuna nehirleri boyundaki düşmanlıklar 1491'de, muhtemelen ateşkes anlaşması sona ermeden önce, yine eskisi gibi başlamıştı. 20 bin kişilik bir Osmanlı ordusu Semendire'den hiçbir engelle karşılaşmadan Varadin ve Tımışvar bölgelerine kadar gelmiş; başarısız bir şekilde Böğürdelen Kalesi'ne saldırmış ve Unna Nehri kenarından büyük bir kayıpla geri püskürtülmüştü[12]. Aynı zamanda Macaristan'a ait Dalmaçya'ya giren küçük bir akıncı birliği de aynı akıbete uğramıştı. Buranın valisi Türklere saldırdı; 300 Türk'ü öldürdü ve Kral Ladislas'a zafer işareti olarak 50 kesik Türk başının yanında 200 esir gönderdi[13].

1492'nin ilkbaharında Sultan Bâyezid Macaristan'a yapılacak seferin bizzat başına geçti. Ne var ki yalnızca Sofya'ya kadar geldi; serhad boylarında işlerin istediği gibi gitmediğini ve 60 bin kişilik bir Macar ordusunun gelmekte ve bilhassa Belgrad'ın direnmekte olduğunu haber alınca buradan Arnavutluk'a yöneldi ve aynı dönemde İstanbul'da veba kol gezdiği için, neredeyse yıl sonuna kadar kaldığı ve günümüze yakın zamanlarda* her yerde korku salan Yanyalı (Tepedelenli) Ali Paşa'nın doğum yeri olarak namlanan Tepedelen'e karargâh kurdu. Bu yüzden planlanan bu sefer, aynı yıl içinde bilhassa Avusturya sınır bölgeleri Karinya, Karinyola ve İstirya'nın eskisinden daha ağır bir biçimde maruz kaldıkları bir dizi plansız akınlara dönüştü. Laybach ve Cilly bölgelerine kadar her yer harap edildi. Villach'ta Osmanlı akıncıları ile yeni Kayser I. Maksimilyan'ın nihayet Habsburg tahtına ait toprakların koruması için tahsis ettiği Alman birlikleri arasında ölümcül bir çatışma meydana geldi; burada 10 bin Türk öldürülüp ve 7 bin Türk esir edilirken, Almanlar da neredeyse aynı sayıda asker kaybettiler[14].

Macaristan'da aynı dönemde bilhassa Kinizsi Pal Hristiyan silahlarının onurunu kurtardı[15]. Semendire Sancakbeyi Ali Paşa'nın buradan Macaristan'a

11 O dönemlerde İstanbul'da bulunan Macar elçisinin raporu için bk. Katona, *aynı eser*, s. 483.

12 *Aynı eser*, s. 274-282.

13 Tubero, *Comment*., L. IV, c. 5, s. 171.

* Yazar kitabın yazıldığı dönemi kastetmektedir (çn).

14 Katona, *aynı eser*, s. 282-287.

15 Tubero, s. 172'de hakkında şöyle demektedir: "O dönemde Türklerin vahşetini alt edecek ve onları saldırılardan uzak tutacak hiçbir Macar komutan yoktu".

ve Erdel'e akın etme teşebbüslerinin tamamı başarısız oldu. Kızıl Kule (Rotenturm) Geçidi'nde 15 bin adamını kaybederek geri püskürtüldü ve bütün ganimetleri çevreden kara birlikleri olarak toplanan çiftçilerin eline geçti[16].

Ertesi yıl olan 1493'de akınlar tekrar batıya yöneldiler; yeniden Alman komşu ülkelerine ve bilhassa Hırvatistan'a aktılar. Burada 9 Eylül'de Yakup Paşa yönetimindeki Osmanlılar ve büyük çoğunlu Hırvat soylulardan oluşan Macar ordusu arasında Beyazdağ'da (Weiisenberge) talihsiz bir çatışma meydana geldi. Hırvat soylularının en önemli kısmının yok olduğu bu mağlubiyette Macar komutanlar Frangipaniler ve Derenczenyler arasındaki anlaşmazlıkların, hatta ihanetin bile çok önemli bir rol oynadığı söyleniyordu. En tecrübeli komutanlardan biri olan Johann Frangipani de dahil olmak üzere, 5 binin üzerinde Macar burada can verdi. Diğerlerinin büyük bir bölümü Osmanlılara esir düştü ve İstanbul'a gönderildi. Bu akıbeti paylaşanlar arasında bilhassa oğlunu ve kardeşini kaybettikten sonra, kendini Müslümanlığa geçmeye ikna etmeyi başaramayan Sultan Bâyezid tarafından, çok geçmeden sözde kendisine verilen zehirden dolayı hayatını kaybeden Derenczenylerin en büyüğü de vardı[17].

Ancak bu zafer de Osmanlılara kalıcı bir kazanç getirmedi. Zira çok geçmeden Hırvatistan'a yaptıkları yeni bir akının bedelini çok ağır ödediler ve Drava Nehri kenarındaki Pettau'yı (Ptuj) kadar uzandıkları ve Belgrad üzerine yeni bir teşebbüste bulundukları ertesi yıl olan 1494'de de herşey her zamanki olağan akınlarla sınırlı kaldı. Kinis, Osmanlıları bu yıl Semendire önlerine kadar takip etti; Semendire'nin kenar mahallelerini ateşe verdi ve kölelerden, hayvanlardan ve buğdaydan oluşan öyle büyük bir ganimet topladı ki bu ganimetleri yanlarında götüremeyip büyük bir kısmını yerinde ucuza satmak zorunda kaldılar[18].

16 Tubero, L. V, c. 2, s. 186'da şöyle demektedir: "O, ne bir komutanlarının bulunduğu ne de silahlı askerlerin saf çektiği kırsal bölgelerden öyle bir kaçmak zorunda bırakıldı ve atı ve silahları elinden alındı ki, konu dine yönelince Macarlar, hiç yorulmadan, Türklerin yere serilebilir olduklarını düşündüler". Katona, *aynı eser*, s. 541.

17 Katona, *aynı eser*, s. 549-557'de Bonfinius ve Tubero L. V, VIII, 200 bu mağlubiyetin detaylarını her zamanki gibi teferruatlı anlatmaktadırlar. Tubero şöyle demektedir: "O kıyımla, Hırvat soyluları hemen hemen tümüyle yok edildi...Hırvat adı neredeyse ortadan kaldırıldı".

18 Bonfinius, *aynı eser*, s. 662-667. "O kadar ganimet topladılar ki, ne yük hayvanı ne araba yetti onları taşımaya".

Tüm bunlar olurken, ateşkesin yenilenmesine dair müzakereler de bütün hızıyla devam ediyordu. Her iki taraf da huzur istiyordu ve Sultan Bâyezid, kardeşi Cem Sultan'ın gözetim altında tutulması için aynı zamanda yürütülen müzakerelerde Papa VI. Aleksander'e karşı bundan böyle sadece Macaristan'ı değil, bütün Hristiyan âlemini de rahat bırakmayı taahhüt ettiğinden[19], 1494 yılı henüz sona ermeden İstanbul'a gelen Macar Elçisi Peter More çok daha müspet karşılandı.

Elçinin İstanbul'a geldiği dönemde, ertesi yıl olan 1495'in başında Budin'e kral için zengin hediyelerin yanısıra 10 yıllık bir ateşkes anlaşması teklifini de beraberinde getiren bir Osmanlı elçi heyeti geldi. Yine de Macar tarafında bu teklifi kabul etmeyi kuşkulu buluyorlardı; kendilerini bu kadar uzun bir zaman bağlamamaları gerektiğini düşünüyorlardı. Osmanlı müzakereci de bu konuda tam yetkiyle donatıldığı için, kısa bir müzakereden sonra şu noktalarda anlaşmaya vardılar: 1) Her iki taraf üç yıllığına bütün düşmanlıklardan vazgeçecekti ve 2) Hırvatistan'daki son mağlubiyette alınan Macar esirler herhangi bir direniş göstermeden geri verilecekti. Kral Ladislas, Lehistan'ı bıraktığı kardeşi Johann Albert'i de bu ateşkes anlaşmasına dahil etmek istedi. Ancak İstanbul'da bu maddeyi kabul etmek istemedikleri, dolayısıyla bu konuda resmî bir anlaşmaya varılamadığı için, kral isteklerinin en azından kardeşinin ateşkes anlaşmasına dahil edilmesinin geçiştirilmiş olmasından hareketle bu isteğinin böylece kabul edilmiş olduğunu düşünüyordu. Buna karşılık Kayser Maksimilyan'ın bilhassa Osmanlıların çok sık ve çok sert bir biçimde akınlarına maruz kalan sınır ülkeleri açısından ateşkes anlaşmasına dahil edileceği açıkça belirtilmişti. Bu husus, kralın belirlenen süre sona ermeden önce, Türk tarafının ateşkes anlaşmasını ihlal ettiğine dair İstanbul'a bildirdiği şikâyetlerinden de anlaşılmakta idi. Ateşkes antlaşmasının özel bir şartından dolayı anlaşmayı uzatma ya da uygun gördüğü takdirde üç ay öncesinden ih-

19 VI. Aleksandr tarafından Giorgi Bucciardo'ya verilen talimatlarda şöyle denmektedir: "Bize müteşekkir olmasından dolayı, efendi zatınızın herhangi bir zaman için Macar'ı, Hristiyanlığın herhangi bir yerinde, özellikle de Hırvatistan'da engellememesini dileyelim ve umalım", vb. Sultan Bâyezid buna papaya gönderdiği 14 Eylül 1494 tarihli yazıda şöyle cevap vermektedir: "Bu noktaya kadar güçlü devletinize söz veriyorum ki, hangi nitelikte ve şartta olursa olsun, ister karada ister denizde, bize ya da tâbilerimizden birine bir zarar vermedikçe, ne benim ne de kullarımdan ve tebaamdan biri aracılığıyla Hristiyanların egemenliğine herhangi bir engelleme ya da zarar verilecektir", Roscoe, *Life of Leo X*, V, s. 109, 115.

barda bulunarak sona erdirme hakkına sahip olduğu için böyle bir şikâyette bulunma hakkına da sahipti[20].

Her iki taraf ateşkese riayet etme konusunda gerçekten samimi olsalar bile bu anlaşmanın şartlarını ciddi bir biçimde yerine getirmek ve muhafaza etmek yine de onların elinde değildi. Macaristan'a şimdilik organize olmuş akınlar yapılmıyorsa da, Türklerin sınır boylarında tedbirlerin alınmasını gerektiren ve çoğu kez kanlı çatışmalara sebep olan küçük eşkiyalıklarının sonu gelmiyordu. Macaristan'ı rahat bıraktıkları zamanlarda ise Osmanlı akını bu defa çok daha büyük bir öfke ile Bosna'ya, Dalmaçya'ya, Alman sınır boylarına ve nihayet Boğdan'a ve Lehistan Krallığı'na yöneliyordu.

Mesela Bosna'da ertesi yıl olan 1496'da, Komothia, Thersaz, Nerethva, Koszoruvar, vs. gibi Macarların işgali altında bulunan birçok kale Osmanlıların hücumuna uğradı ve kısmen geri alınarak, bir yıl sonra, 1498'de Dalmaçya Zara (Zadra) bölgesine ve Friuli'den Oberlaibach'a kadar eskiden olduğu gibi Türk akıncılarının hücumlarına maruz kaldı. Bu arada Boğdan ve Lehistan'la anlaşmazlıklar çok daha ciddi ve tehlikeli bir hâl almaya başladı.

Lehistan o tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan düşmanca bir ilişki içine girmemişti. Sultan Bâyezid kendini bu taraftan da emniyet altına almak için aksine daha 1490'da Lehistan Kralı IV. Kazimir ile 1493'de halefi Johann Albert döneminde de üç yıllığına uzatılan bir dostluk antlaşması yapmıştı. Oysa Kral Albert ülkesini güneye doğru genişletmek istiyordu ve öncelikle Boğdan'ı gözüne kestirmişti. Bu yüzden 1496'da Türklerle yapılan barış antlaşmasının süresi biter bitmez, ülkeyi Türklerden koruyacağı ve onları bilhassa Tuna Nehri ağzında mesela Kili gibi zaptettikleri tahkim edilmiş yerlerden kovacağı bahanesi ile askerî kuvvetleriyle Boğdan'a girdi; birlikleriyle ülkenin en önemli kalelerinden bazılarını işgal edip burada kral ve hükümdar olarak keyfince davranmaya başladı[21].

Bu şekilde kendisine dayatılan bir himayeye tahammül edemeyen ve Albert'in ağabeyi Kral Kazimir'in kendisine teklif ettiği yardıma şüpheyle yaklaşan eski voy-

---

20 Katona, *aynı eser*, s. 708'de Bonfinius. Burada ateşkesin yalnızca ana şartları belirtilmektedir. Lehistan Kralı Johann Albert ve Kayser Maksimilyan ile ilgili maddeler Kral Ladislas'ın 1498'de İstanbul'a gönderdiği elçiye verdiği ve birazdan ele alacağımız ilginç talimatlarda yer almaktadır.

21 Tubero, L. VI, c. 2, s. 210: "Getaların daha iyi tahkim edilmiş yerlerine muhafız yerleştiriyordu, sahte bir Moldavya (Boğdan) savunması için; aynı şekilde, çok güçlü bir kralmış gibi davranıyordu".

voda Stefan Karaboğdan, tek başına başa çıkamayacağını düşündüğü bu işgalciye karşı yardım için Sultan Bâyezid'e başvurdu. Albert bir kez Boğdan'ı hâkimiyeti altına aldı mı, diye yazdı Bâyezid'e, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı da teşebbüslerde bulunacağı kesindi; bu yüzden sultan kendi menfaati için Hristiyan dünyasına yalnızca yenilmez olduğunu değil, en küçük haksızlığa da tahammül edemediğini göstermek üzere en kısa zamanda Stefan'ın yardımına gelmeliydi[22]. Sultan Bâyezid bunun üzerine hemen Aşağı Tuna boylarına yalnızca üçte biri Tuna Nehri'ni geçen ve burada voyvodanın birlikleri ile birleşerek, hastalıklardan ve mevsime özgü kötü hava şartlarından dolayı birçok sıkıntıyla boğuşmak zorunda kalan Lehleri büyük kayıplarla tekrar Boğdan'dan çıkartan bir ordu gönderdi[23].

Ne var ki Osmanlılar bununla yetinmediler. Sultana karşı silahlarını kaldırmaya cüret eden Lehistan kralı cüretkârlığının cezasını kendi ülkesinde çekecekti. Silistre Sancakbeyi Malkoçoğlu Bâli Bey 1497'nin ilkbahar aylarında bir kez daha 40 bin kişilik seçkin birliklerle Aşağı Tuna'yı geçti; 6 bin Eflak ve bir Tatar yardımcı kıtasını yanına aldı ve hiç vakit kaybetmeden Turla (Dinyester) Nehri'ni geçerek Lehistan'a girdi. Nehrin diğer kıyısında kurulmuş tahkimatlar yıkıldı; ordu üç kısma ayrıldı ve ülke dört ay boyunca enine boyuna her yönden dolaşıldı, talan edildi, ateş ve kılıçla çöle çevrildi. O dönemlerde Osmanlıların saldırısına uğrayan ve kısmen kül yığınına çevrilen şehirler arasında Dereczny, Sanczuga, Klebania, Braclaw, Penroesk, Jaroslaw, Sambor, vs. anılıyordu. Hiçbir yerde kararlı bir direnişle karşılaşmadılar. Bilhassa açık arazilerde yaşayan savunmasız halkın acısı çok büyüktü. 100 binin üzerinde insan köle olarak götürüldü ve Kili'ye götürülen hayvanlardan ve taşınabilir mallardan oluşan ganimetler muazzamdı[24].

Bâli Bey'in aynı yılın sonbahar aylarında sözde 80 bin kişi ile Lehistan'a yaptığı ikinci bir akın aynı şekilde talihli geçmeyerek çok pahalıya mâl oldu. Her yeri talan edilmiş ülkede artık alınacak hiçbir şey kalmamış olmasının yanısıra Osmanlılar ilerleyen mevsimden dolayı bu defa bu kuzey ülkesinde karşılaşabilecekleri en büyük düşmanla savaşmak zorunda kaldılar. Sert ge-

22 Stefan'ın o dönemlerde sözde Sultan Bâyezid'e gönderdiği yazıyı Tubero, *aynı eser*, s. 210'da vermektedir.

23 *Aynı eser*, IV, 211-213.

24 Tubero, L. VI., c. 8, s. 217-219'da Osmanlıların Lehistan'a akınını detaylı olarak anlatmakta, fakat Osmanlı ve Leh yazarlarca tanınmayacak hâlde saptırılan tahrip edilmiş yerleri belirtmemektedir. Türk ordusunun komutanına doğru olarak "Balys Marconius" demektedir.

çen kış mevsimi bütün şiddetiyle üzerlerine çöktü ve onları acilen geri dönmeye zorladı. Lehistan sınırından Tuna Nehri kıyılarına kadar uzanan yolun tamamı derin kar tabakası altında açlıktan ve soğuktan ölenlerin cesetleri ile kaplı idi. Tek bir gecede en az 10 bin Türk'ün Tuna Nehri kıyılarında can verdiği söyleniyordu. Ordunun ancak üçte biri korkunç bir hâlde güney eyaletlerine ulaştı. Zira tüm atlar, sözde 100 bin kadar, ölmüştü. Osmanlılar hiçbir muharebede burada herşeyi yıkıp yok eden doğanın yol açtığı kadar büyük bir mağlubiyet yaşamamışlardı[25].

Osmanlıların Lehistan'a bu akınları, Macar Kralı Ladislas'ın İstanbul'da ateşkesin ihlal edildiğine dair bildirdiği şikâyetlerin başlıca sebebi idi. Muhtemelen 1498'de İstanbul'a gönderdiği elçisine verilen teferruatlı ve tamamen muhafaza edilmiş bir durumda bulunan talimatlara göre[26], bilhassa kendisi ateşkesin bütün şartlarına riayet etmeye çalışırken ve aynısını sultandan da beklerken, yine de Bosna'da birkaç kalenin zaptedildiğine ve Belgrad yakınlarında birkaç tüccarın öldürüp mallarının çalındığına dair şikâyette bulunuyordu. Kesinlikle tahammül edemeyeceği şey ise sultanın Lehistan kralının topraklarını böylesine küstahça ihlal etmiş olması idi. Zira Lehistan, ilk doğan veliaht hakkına göre aslında kendisine ait olduğu için, böyle bir hareketi, şayet kral kardeşinin de dahil olduğunu varsaymasa asla yapmamış olacağı mevcut barış antlaşmasının ihlali olarak kabul etmek zorunda idi. Bu yüzden sultanın kardeşine verdiği zararı uygun bir şekilde tazmin ve kardeşini bundan böyle barış antlaşmasına dahilmiş gibi kabul etmesini istiyordu; aksi takdirde sultan da Lehistan'a yapılan akınla barışı ve iyi bir komşuluğu hiç önemsemediğini yeterince kanıtladığı için, bu barış antlaşması kendini de artık bağlamazdı[27].

---

25 Tubero, L. VI, c. 14, s. 227-230. Burada seferin "sonbaharın sonuna doğru" meydana geldiği söylenmektedir. Fransızların Rusya'dan ünlü geri çekilmelerini hatırlatan ayrıntılı bir tarifin sonunda ise şöyle denmektedir: "Bir savaşta, Türklerin bu kadar kıyımı asla görmediklerini ya da yapmadıklarını anlatırlar".

26 Katona, XVIII, s. 38-53'de de belirtilmiştir, fakat yanlışlıkla 1496'ya atılmaktadır. Hammer, II, 314'de, Osmanlıların Lehistan'a akınlarını elçiye verilen talimatlarda bu elçilik görevinin ana sebeplerinden birisi olarak belirtmiş olmasına rağmen, bu akınların Macar elçi heyetinin bir sonucu olduğunu belirterek büyük bir yanlışlığa düşmektedir.

27 Bu talimatta şöyle denmektedir: "caesarea majestus (imparatorluk?, krallık? majesteleri) –Sultan Bâyezid bu talimatta böyle anılmaktadır– ateşkes sürerken, majesteleri kardeşe (Lehistan kralına) yöneltilen böyle hakaretlerle ve verilen zararlarla barış bozulmaya başlandı ve bu fırsatı o verdi, açıkça krallık majestelerine (Macaristan

Ayrıca sultan, Lehistan kralının Boğdan'a akın ederek barışın ihlali için ilk sebebi oluşturduğunu ileri sürerek itiraz etmemeli idi. Zira Boğdan ezelden beri Macaristan'a aitti, dolayısıyla burada meydana gelen herşey sultandan çok kendini, yani Macaristan kralını ilgilendirirdi. Sultan ayrıca Kayser Maksimilyan'ın barış antlaşmasına açıkça dahil olduğunu biliyordu, ama yine de çok yakın zamanda Hırvatistan, Karinya ve Karinyola Osmanlı akıncılarının akınına uğramış ve talan edilmişti.

Kral ayrıca İstanbul'daki elçilerinin gördüğü muameleden dolayı şikâyette bulunuyordu: Sultanın huzuruna çıkabilene kadar yalnızca aylarca oyalamakla kalmayıp zindana atılıyorlar ve hem kendi onuruna hem de sultanın onuruna yakışacak surette bu gibi elçiliklerle yalnızca en soylu kişileri görevlendirmeyi borç bilen bir kralın elçileri gibi değil suçlu gibi muamele görüyorlardı. Bilhassa kendisi, yani kral, bütün düşmanlıkların mevcut antlaşmalara uygun olarak derhal durdurulmasında; elçisi Emerik Szabor'a daha önce vadedildiği gibi, bilhassa Komothia olmak üzere, Bosna'da zaptedilen kalelerin geri verilmesinde ve kısa bir süre önce Karinyola'da alınan esirlerin teslim edilmesinde ve nihayet kralın birliklerine yakın zamanda Yayçe yakınlarında verilen zararın tazmin edilmesinde ısrar etmek zorunda idi.

Talimat şöyle sona eriyordu: Kral, bütün bu hadiselere karşı hoşgörülü davransa bile Hristiyan âleminin diğer hükümdarları bilhassa Lehistan kralının başına gelen bu gibi haksızlıklara göz yummayacaklardı; kendi anlaşmazlıklarını bir kenara bırakıp, hepsi birden ve topluca sultana karşı ayaklanırlardı[28]. İki şeyi ise hemen talep etmek zorunda idi: Lehistan kralının ve kralın ikinci kardeşi Litvanya Dükü Aleksander'ın mevcut ateşkes anlaşmasına dahil edilmesi ve bu anlaşmada kayserin bölgesi ile ilgili şartlara riayet edilmesi. Osmanlı yönetimi son şartı yerine getirmek istemiyorsa elçi yeni talimatlar almak ve kesin bir karar bildirmek için iki üç aylık mühlet isteyecekti. Osmanlı'nın inadı, Lehistan kralının ve Litvanya büyük dükünün mevcut ateşkes anlaşmasına dahil edilmesini reddedecek, hatta Lehistan kralından yıllık haraç isteye-

---

kralına) ve her ikisinin beyleriyle majestelerinin barış içinde ve iyi komşuluk ilişkileri içinde kalmayı istemediğini göstererek", *aynı eser*, s. 44.

28 "Bu imparatorluk majestelerine bir talimat olabilir, ki hem tüm Hristiyanlığın hükümdarları hem de ileri gelen üyeleri, tıpkı Polonya (Lehistan) Krallığı gibi, kıyıma ve yıkıma hiçbir şekilde katlanamazlar, buna karşılık, çatışmalarını, eğer aralarında böyle bir şey varsa, bir yana bırakıp ve uzlaşma yoluna gidip, bizzat imparatora (sultan) karşı çıkmak için biri diğerini uyaracaktır", s. 50.

cek kadar – ki, bu durumda bu husus o dönemlerde gündeme gelmiş olmalı– ileri gittiği takdirde, kendisi, yani kral, buna rıza göstermektense Tanrı'nın yardımıyla sonuna kadar gitmeyi yeğliyordu; elçi bu durumda ateşkesin ihlal edildiğine dair resmî bir itiraz mektubu bırakarak İstanbul'dan hemen ve hiçbir şey elde edememiş olarak ayrılacaktı.

Gerçekten de kulağına kadar ulaştıkları takdirde, bu oldukça enerjik itirazların Sultan Bâyezid'in barışsever ruhu üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu bilmemekteyiz. Yalnızca Kral Ladislas'ın sözlerini daha kesin adımlar atarak ve daha kararlı bir biçimde ortaya çıkarak destekleyecek ne karaktere ne de imkânlara sahip olduğunu biliyoruz; ayrıca bütün Hristiyan hükümdarlarının ayaklanarak Lehistan'ın davasını kendi meselelerini bir kenara bırakıp kendi davaları gibi kabul edecekleri tehdidinin ne kadar ciddiye alınması gerektiğini İstanbul'da herkes çok iyi biliyordu.

Kral Ladislas'ın Osmanlı'ya karşı yeniden almak istiyormuş gibi göründüğü düşmanca tutumun en yakın sonuçları, aynı yıl içinde imparatorluk meclisinde alınan kararlarda Osmanlılara gıda maddeleri ve silah ihracının kesin olarak yasaklanması, sultanın hâkimiyeti altındaki sınır ülkelerinden Macaristan'a sığınanlar lehine alınan bazı kararlar[29] ve ayrıca aynı yıl içinde Sultan Bâyezid'in bir kez daha Lehistan üzerine yapılacak bir akın için hazırlıklar yapmakta olduğuna dair söylentiler üzerine Kral Ladislas ve kardeşi olan Lehistan kralı arasında Litvanya büyük dükünün ve Boğdan voyvodasının da katıldığı bir savunma ve saldırı ittifakının kurulması idi. Müttefik taraflardan hiçbiri diğerlerinin rızası ve onayı olmadan Türklerle barış yapmayacaktı, deniyordu anlaşmada; buna karşılık her biri her zaman herhangi bir saldırı durumunda var gücüyle yardıma koşacaktı ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı atılacak her adım birlikte kararlaştırılacak ve atılacaktı[30].

Oysa Osmanlılar Lehistan üzerine yeni bir sefer düzenleyemediler. Bilakis göründüğü kadarıyla İstanbul'da yürütülen müzakereler aynı yıl içinde, bu defa Lehistan kralının ve Macaristan kralının diğer iki müttefikinin de dahil edildiği ateşkesin iki yıllığına uzatılmasıyla sonuçlandı. Sultan Bâyezid'i bu defa daha ılımlı davranmaya iten sebep, cereyan eden bu gibi hadiselerden sonra daha uzun bir barışı ne akıllıca ne de onurlu bulan kendi soylularının korkaklığına

29 1498 tarihli meclis kararının 72. ve 73. maddeleri için bk. Katona, *aynı eser*, s. 154.

30 İttifak antlaşması, *Datum Cracoviae fer. VI, festi s. Margarethae* a.d. 1498 tamamen aktarılmaktadır (bk. Katona, *aynı eser*, s. 163-170).

dair ağır sitemlerde bulundukları Kral Ladislas'ın tehditlerinden ziyade Venedik Cumhuriyeti ile bu dönemde oldukça gerginleşen ilişkilerdi[31].

Çok geçmeden çıkan Venedik savaşı ise bir kez daha Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hareketinin odak noktası hâline geldi, dolayısıyla Macaristan başta olmak üzere, kuzey sınır ülkeleri ile ilişkileri de belirledi. Kral Ladislas'ın yenilenen ateşkesin süresi daha sona ermeden papa ve Venedikliler arasında kurulan ve 1500 yılının Yortu Bayramı'nda Roma'da törenler arasında ilan edilen ittifaka katılmasının yanısıra, aynı yıl içinde bilhassa Papa VI. Aleksander'ın çabaları sayesinde Macaristan ve Venedik Cumhuriyeti arasında ayrı bir antlaşma daha yapıldı.

Macar soyluları tabii ki ezelden beri nefret ettikleri cumhuriyetle kurulacak bu ittifaka razı değildiler. Venedik Macaristan için ne yapmıştı ki, şimdi Venedik uğruna Türklere karşı silahlara sarılmalarını istiyordu? Aksine genel olarak Venedikliler, Kral Ludovik'in (Layoş) ölümünden sonra bütün haklara aykırı olarak Dalmaçya sahillerinde hiç şüphesiz Macaristan'a ait bazı şehirleri zaptetmemişler miydi? Önce bunları geri vermeliydiler; ondan sonra Macaristan'dan yardım isteyebilirlerdi[32].

Venediklilerin baştan kazandıkları papa[33], fırtınayı engellemeyi başardı ve bilhassa zayıf kralı Venedik'in kendisine yaptığı teklifler sayesinde kendi tarafına çekti. Neticede çelişkilere bakmadan sonunda yine de kralın bütün kuvvetlerini Osmanlıların üzerine çevireceğine; Venediklilerin ise karşılığında savaş süresince tıpkı eskiden Kral Matyas zamanında olduğu gibi yılda 100 bin duka altını ve barış yapıldıktan sonra da defaaten 30 bin duka altını yardım yapacaklarına dair anlaşmaya varıldı. Venediklerden hoşlanmayan Dalmaçyalı Tubero, Venedik'in aslında Macaristan'ın yardımını istemediğini; Macar yardımı adının gölgesine sığınmanın bile kendisine yettiğini; daha sonra Macaristan'ın kendini gerçekten desteklemekten ziyade boş vaatlerle oyaladığına dair şikâyette de bulunsa, aslında 100 bin duka altınının tüm kuvvetleri

31 Tubero, L. VII, c. 1, s. 236: "Yoksa, bizzat kendisi silahlarını Venedik kentlerine doğrulturken, Macar fırsat bilip onun müzakerelerde huzursuzluk yaratmaması için, gönülsüzlüğü pek de tembellik yüzünden olmayan Macar Kralı Ladislas ile, antlaşmayı iki yıllığına yeniler; bu barışa, Türklerin kurnazlığı yüzünden karşı çıkan Macar soylularına, üstelik Türklerle antlaşma yapmak hiç de dürüst görünmüyordu".

32 Tubero, L. VIII, c. 1, s. 263: "Önce Macar hukukuna ait olanı geri versinler, sonra onlardan kendilerine yardım edilmesini istesinler".

33 "Onu Venedikliler büyük armağanlarla kendi kültlerine kazandırmışlardı", *aynı yer*.

hazır hâle getirecek ve Türkleri ülkelerine çekecek kadar yüksek bir meblağ olmadığını söylüyordu[34].

Sultan Bâyezid ayrıca Macaristan ve Venedik arasında yürütülen müzakereleri haber alır almaz Budin'e elçisini göndermiş ve kralı, ateşkes anlaşmasının yenileneceğine dair vaatlerle oyalamayı başarmıştı, ki en azından bu yıl Macaristan'ın Venedik savaşına ciddi bir biçimde katılımı söz konusu değildi[35].

Macaristan kralı yine de bir Yanoş Hunyadi'nin ve bir Matyas Corvinus'un kahramanlıklarının anısına, bütün Hristiyan güçleri arasında kâfirlere karşı kutsal savaşta sancağını seve seve takip ettikleri gerçek bir mücahid olarak kabul ediliyordu. Böylece mesela aynı dönemde, 1500'ün ortalarına doğru, uzun süren müzakerelerden sonra Fransa Kralı XII. Louis, Kral Ladislas ve Lehistan Kralı Johann Albert arasında, ana şartı Türklerle ortak mücadele olan ve Fransa kralının birliklerine Osmanlı İmparatorluğu'na gidebilmeleri için Macaristan'dan serbestçe ve hiçbir engelle karşılaşmadan geçiş hakkı veren bir ittifak anlaşması yapıldı[36]. Bir süre sonra, 1502'nin ilkbahar aylarında, İngiltere Kralı VII. Henry de Kral Ladislas'a elçisi York Katedrali Kapellani ve Dekanı Walfried Blythe aracılığıyla İngiltere kralı adına ve sancağı altında Macarların Osmanlılara karşı seferlerine katılmak üzere ayrı bir birliğin kurulması ve geçiminin sağlanması için her yıl ödenecek belirli bir miktar para teklif ederek Türk savaşına aktif olarak katılmak için ilk ciddi adımını attı[37].

Yine de bu yönde Venedik savaşı sırasında da önemli teşebbüsler yapılmadı. Ateşkes anlaşması gerçi 1500'de yenilenmedi ve savaşı yeniden ağırlıklı olarak devam ettirmek için geniş kapsamlı hazırlıklar yapıldı; ama Türklerin ilkbahar aylarında kuşatma altına aldıkları Yayçe'nin Johannes Corvinus tara-

34 "Venedikli, krallığın tüm güçleriyle Türklere karşı savaşsın diye değil, daha çok, Venedikliler, Macar yardımcı kuvvetlerinin gölgesine sığınsınlar diye Ladislas'la antlaşma yaptı", *aynı eser*, s. 264.

35 Tubero, L. VIII, c. 2, s. 264.

36 Geniş kapsamlı bu ittifak antlaşmasının tamamı için bk. Katona, T. XVIII, 245-259.

37 Kral VII. Henry'nin Kral Ladislas'a yazdığı mektup ve elçisine verdiği (Westmonasterium'da, 27 Mayıs günü, krallığının 17. yılında) imzalı vekâletnâmeler için bk. Rymer, *Foedera*, T. V, P. IV, s. 173 ve aktarıldığı yer, Katona, *aynı eser*, s. 313-317. Kral, birliklerine açıkça şu şartı getirmiştir: "Onlar, Türk akıncılarının üstüne yürüsünler, paralarının nispetinde bir süre bizim adımız ve sancağımız altında, silahlarımızla sivrilerek savaşsınlar ve savaşlar yapsınlar".

fından 4 bin Osmanlı'nın canını alarak muhasaradan kurtarılması, Macarların bu yıl içindeki tek önemli faaliyeti idi[38]. Ertesi yıl olan 1501'de neredeyse hiçbir hadise meydana gelmedi; ancak bir yıl sonra, yine bir Osmanlı akıncı birliğinin Sava Nehri üzerinden Macaristan'a girdiği 1502'de acilen yine Johannes Corvinus'un yönetimi altında Belgrad ve Pançova arasında Tuna Nehri'ni geçerek Vidin'i, Kladerva'yı ve Niğbolu'nun kenar mahallelerini ateşe verip birçok insandan ve hayvandan oluşan ganimetlerle Macaristan'a geri dönen bir ordu toplandı. Türkler ya öldürüldüler ya da köle olarak satıldılar; çoğunlukla Ortodoks Hristiyanlardan oluşan yerli ahali ise göçmen olarak Belgrad ve Tımışvar arasına yerleştirildi[39].

Venedik savaşı bu arada neredeyse sona ermek üzere idi ve Kral Ladislas, bir taraftan Sultan Bâyezid kendisine bizzat barış teklifinde bulunduğu ve diğer taraftan kalan Hristiyan güçlerinden kalıcı bir yardım beklemek boşunaymış gibi göründüğünden düşmanlıkları tek başına devam ettirmek için herhangi bir sebep göremiyordu. Aslında Sultan Bâyezid silahlarını tekrar Lehistan'a çevirmeye niyetli olduğundan –en azından böyle deniyordu– böyle bir yardıma daha da çok ihtiyaç duyuyordu. Kral Ladislas'ın kendi ifadesine göre bu, İstanbul'dan kendisine gelen barış müzakerelerini kabul etmesinin ana sebeplerinden biri idi. Oysa barış müzakereleri bu defa da uzadıkça uzadı. 1502'de başlatılmış olmalarına rağmen ancak ertesi yılın ikinci yarısında istenen hedefe ulaştılar[40].

20 Ağustos 1503'de yedi yıllık bir ateşkes biçiminde imzalanan Macaristan barışı, yalnızca özel bir antlaşma olmayıp bütün Hristiyan âleminin ve bütün Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile bundan sonraki ilişkilerini düzenlemesi ve güvenilir bir temele oturtmaya çalışması bakımından da olağandışı idi.

---

38 Katona, *aynı eser*, s. 266-269.

39 *Aynı eser*, s. 311-313.

40 Kral Ladislas, kendini barış yapmaya iten sebepleri Sakızlılara gönderdiği 26 Aralık 1503 tarihli bir yazıda *(Sakız Adası'nın ve kent senatosunun muhteşem ve mümtaz DD. valisine ve yöneticilerine)* belirtmektedir. Yukarıda belirtilen noktalara değindikten sonra, şunu ilave etmektedir: "Başka birçok sebeplerden harekete geçip…yalvararak bizzat barış isteyen Türk'le, daha önce belirtilen nedenlerle harekete geçip, barışın reddedilen adı altında, mütareke antlaşmasını, yedi yıllık olarak, mutlu bir işaretle başlattık ve Hristiyanlığın daha uzun sürecek selâmeti için, bu zamanda, savaş çıkarmaya çalışmak ve sürdürmekten çok kucaklaşmaya karar verdik", Katona, *aynı eser*, s. 345-352.

Zira bu barış antlaşmasına sadece kralın Macaristan, Bohemya, Silezya, Lausitz, Dalmaçya, Hırvatistan, Slovenya, vs. gibi doğrudan hâkimiyeti altında bulunan ülkeler ve en yakın müttefikleri Lehistan kralı ile Boğdan ve Erdel voyvodaları değil, papa, Fransa, İspanya, İngiltere, Portekiz, Napoli ve İtalya'nın bütün hükümdarları, ayrıca Rodos üstad-ı azamı ve Sakız Adası rektörleri, kısacası Hristiyan âleminin tamamı bilhassa ve açıkça dahil edilmişlerdi[41].

Yine de her katılımcı, bir yıl içinde Osmanlı yönetimi nezdinde barışa gerçekten katılmak isteyip istemediğine dair açıklamada bulunmakta serbestti; bu süre içinde katılmak istediğini bildirmeyenler barış antlaşmasından hariç tutulmuş kabul edilecekti[42]. Antlaşma ayrıca imza atan taraflardan biri, yani kral veya sultan, belirlenen süre sona ermeden hayata veda ettikleri takdirde lağvedilmiş sayılacaktı.

Sınır eyaletlerinde bundan böyle Macaristan kralına ait olacak yerler bilhassa belirtilmekte idi. Boğdan ile Erdel voyvodalarının ve Dubrovnik Devleti'nin kısmen Macaristan'a, kısmen de Osmanlı Devleti'ne ödedikleri haraç hiçbir şekilde artırılmayacaktı. Tüm düşmanlıklar, eşkiyalıklar ve tarafların topraklarına karşı her türlü başka ihlaller durdurulacaktı ve barış süresi içinde her türlü yeni sınır kalelerinin inşası taraflardan her birine yasaktı. Bu şartlar münferit kişiler tarafından ihlal edildikleri takdirde, ihlalde bulunanlar ciddi bir biçimde, hatta gerekirse ölümle cezalandırılacak ama barış yine de ihlal edilmiş sayılmayacaktı. Aksine bu gibi durumlarda her iki taraf, verilen zararı yerinde inceleyen ve uygun cezayı belirleyen yetkililer tayin edecekti.

Barışın dahil olan Hristiyan ülkelerden biri tarafından ihlali, antlaşmayı etkilemeyecekti. Barış geçerli olduğu sürece hiçbir taraf, özel bir izinleri olmadan diğer tarafın topraklarına gönderilmeyecekti. Taraflardan her biri, diğer tarafın kendisine gönderdiği elçilerin serbestçe, emniyetle ve engellenmeden gelip gitmelerini sağlayacağını, bilhassa ilgili gümrük memurları tarafından gerekli onurlarla karşılanacaklarını ve gidecekleri yere kadar götürüleceklerini taahhüt ediyordu. Nihayet iki ülke arasındaki ticaret de hiçbir şekilde zarar görmeyecekti ve her iki tarafın tüccarları, gittikleri ülkenin geleneklerine

41 Bu barışın belgesi Venedik arşivlerinde bulunmakta olup, Hammer, II, 616'da buradan alınarak aktarılmaktadır. Sürekli olarak "tam yedi yıl boyunca sağlam, gerçek barış ve kalıcı dostluk" ifadesi kullanılmakta olup, yalnızca bir kez "barışın ve ateşkeslerin maddelerinde" denmektedir.

42 "Öte yandan, o zamandan sonra bildirmemiş olanlar, bu genelge ve barış dışında kalmış olarak belirtilsin ve öyle anlaşılsın, barış içinde olmasın", *aynı eser*, s. 619.

uygun olarak ve yasal harçları ödeyerek, işlerini yürütebilecekler ve uzun süre rahatsız edilmeden kalabileceklerdi.

Kral Ladislas'ın burada sözcülüğünü yaptığı diğer Hristiyan ülkelerinin bu barış şartlarını ne şekilde kabul ettikleri ya da daha sonra bunlara onay verip vermedikleri hakkında fazla bilgimiz yoktur. Dünyanın içinde bulunduğu durum, böyle bir barış antlaşmasını Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde kararlı ve kalıcı bir ortak siyasetin temelini ve başlangıç noktasını oluşturmaya müsait olmamasına rağmen, her biri muhtemelen bu barış antlaşması ile kendisine tanınan avantajları en azından şimdilik mümkün olduğunca kullanmaya çalıştı. Ancak bunun için Avrupa dünyası, içine de yeni girdiği yüzyılın başlangıcında, üyelerinden her birinin tutumunu ve hareketlerini belirleyen ve düzenleyen menfaatler ve çabalar açısından fazlasıyla ayrılmış ve bölünmüştü.

Barış antlaşması tam Kral Ladislas'ın ve Sultan II. Bâyezid'in istediği gibi idi. Bu yüzden, kazanılan huzurda her iki imparatorluğun kontrol edemedikleri gelecekteki kalıcı ve memnuniyet verici ilişkileri için bir güvenceden başka bir şey bulunmamasına rağmen, amacını en azından şimdilik Macaristan'a ve Macaristan'ın komşu ülkelerine bu yönden uzun zamandır bekledikleri huzuru sağlaması açısından yerine getiriyordu.

Çok geçmeden bu barış antlaşmasıyla menfaat eşitliği içinde bir topluluk hâline getirilmesi düşünülen güçlerden her birinin Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde kendi yollarını takip etmek istedikleri ve bunu yapmak zorunda oldukları ortaya çıktı. Bilhassa hâlâ güçlü Venedik'in Osmanlı yönetimi nezdindeki önemli konumu olağandışı yasalardan ve durumlardan kaynaklanıyordu. Bunları gelişimleri dahilinde anlayabilmek için öncelikle 1502'de imzalanan barış antlaşmasıyla sona eren Venedik savaşının sebeplerini ve en önemli anlarını hatırlatmak zorundayız.

---

2) Venedik Cumhuriyeti'nin 1502 tarihli barışa kadar Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri

Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı ile 1479'da yapılan barışla tekrar düzelen ilişkilerinde Sultan II. Bâyezid'in hükümdarlığının ilk 17 yılında önemli bir rahatsızlık yaşanmamıştı.

Venedik, bu barışın yenilenmesi sırasında, bazı zorluklarla da olsa, Sultan Bâyezid'in zayıflığından ve içinde bulunduğu sıkıntıdan yararlanmıştı. Venedik'in

1481 Ağustos'unda İstanbul'a gelen becerikli elçisi Antonio Vitturi, birkaç ay cevap alamadan oyalansa da sonunda Sultan Bâyezid'e 16 Ocak 1482'de aşağıdaki ana şartları taşıyan yeni bir kapitülasyon imzalatmayı başardı:

1) Sultan Mehmed'le yapılan barış antlaşması onaylanacak; 2) yıllık 10 bin duka altını tutarındaki tazminat tutarı iptal edilecek; 3) daha önceki 100 bin duka altını tutarındaki borçtan kalan 50 bin duka üç taksit hâlinde ödenebilecek; 4) Venedik malları için yüzde beş olarak belirlenen ithalat vergisi yüzde dörde indirilecek; 5) İstanbul'daki Venedik balyosu eski hak ve özgürlüklerine sahip olmaya devam edecek; 6) Venedik Cumhuriyeti'nin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun mülkleri arasındaki sınırlar Sultan Mehmed'le yapılan savaştan önceki hâline getirilecek; 7) Anabolu yakınlarındaki Spilit ve Batia kaleleri Venedik Cumhuriyeti'ne kalacak ve Osmanlı İmparatorluğu bu kalelerin halkından haraç isteme hakkına sahip olmayacak; 8) son olarak Sultan Mehmed'le yapılan barıştan sonra esir düşen bütün Venedikliler serbest bırakılacaktı[43].

Venedik bu tarihten sonra, elde etmiş olduğu avantajları akıllı olduğu kadar ihtiyatlı bir davranışla muhafaza etmeyi bilmişti; bazı ufak tefek sürtüşmeler eksik olmasa da menfaatlerini kısmen kararlı bir biçimde ortaya çıkararak, kısmen zamanında geri adım atarak korumayı başarmıştı. Ayrıca Venedik ve İstanbul arasındaki elçi trafiği de gittikçe yoğunlaştı ve hiçbir güç Osmanlı İmparatorluğu nezdinde Venedik Cumhuriyeti kadar önemli bir konum ve saygı kazanamadı. Sultanın diğer Hristiyan devletleri tarafından Venedik'e karşı hakemlik yaptığı meselelerin çoğunda –ki bu son zamanlarda sıkça oluyordu– Venedik kârlı çıkıyordu.

Mesela 1484'de fakir Dubrovnik, Venedik'in artık karşılayamayacakları kadar yüksek olan ve refahlarının ana kaynağı olan denizciliklerini neredeyse tamamen yok etmekle tehdit eden gümrük vergilerinden ve harçlarından dolayı şikâyette bulunmuştu ama boşuna. Venedik, Osmanlı'ya kendi ticarî menfaatlerinin ve tebaasının varlığının böyle tedbirlerin alınmasını gerektirdiğini bildirdi ve davacılar bununla yetinmek zorunda kaldılar[44].

Osmanlı'nın menfaatlerinin de söz konusu olduğu durumlarda bu gibi anlaşmazlıklar tabii çok daha hassas oluyordu. Mesela birkaç yıl sonra, 1487'de, Sultan Bâyezid, Mısır Memlük sultanına karşı savaşında kullanacağı gemiler için üs olarak Venedik'in kendisine Kıbrıs'taki Magosa Limanı'nı vermesini is-

43 Muratti, ss. Rer ital. T. XXIII, s. 1168'de Navagiero.

44 Navagiero, *aynı eser*, s. 1191.

tedi. Venedik, bu isteği sultanla kendisi arasında mevcut barış antlaşmasının böyle düşmanca bir gösteriye izin vermediğini bildirerek geri çevirecek kadar cesur davrandı. Ertesi ilkbaharda, 1488'de bir Osmanlı filosu istedikleri limanı zorla ele geçirecekmiş gibi göründüğünde, Venedik adayı hemen 25 adet üç küreklidien oluşan bir filoyla koruma altında aldı; bu gösteri, Türk gemilerinin tekrar Çanakkale Boğazı'na dönmesini sağlamaya yetti[45].

Venedik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, iki yıl sonra, 1491'de İstanbul'daki Venedik Balyosu Girolamo Marcello'ya aniden sultan tarafından şehri üç gün içinde terketmesine dair emir verildiğinde daha gergin hâle geldi. Balyos itiraz etti ama yine de İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldı. Ne var ki Sultan Bâyezid aynı zamanda Venedik'e elçi göndererek Venedik'le barışın bu yüzden ihlal edilmediğini bildirdi; bu tedbiri yalnızca adı geçen balyosun şifreli mektupları ele geçtiği için alma gereği duymuştu; bu alışılmadık ve yeni usûlle devlet sırlarının dışarı sızdırılmasına göz yumamazdı ve bu yüzden başkentinde bundan sonra bir balyosun bulunmasına da izin veremezdi[46].

Venedik tabii ki bu haber üzerine rahat duramazdı. 1492 başlarında Domenico Trivisano'yu balyosun tekrar başkente kabulünü talep edecek fevkalade elçi olarak İstanbul'a gönderdi. Trivisano, başlangıçta fazla bir şey başaramadı ve tüm diğer devletlerin temsilcilerinin de Marcello ile aynı muameleye tâbi tutulduklarına dair cevapla geri çevrildi[47]. Konu şimdilik böylece kapandı. Ne var ki Marcello bütün bu hadiseleri öyle ciddiye aldı ki, Venedik'e geri dönmeye cesaret edemiyordu, aksine kısa bir süre sonra emir beklediği Şebenik'te (Sebenico) üzüntüden kalbi kırık bir şekilde hayata veda etti[48].

Venedik, savaş hazırlıklarına her halükârda devam ederken barışın ihlal edilmesine sebep olacak herşeyden kaçınmaya çalışmasına rağmen, bu rahatsız edici hadiseden sonra Türklerle yapılan barışa çok fazla güvenmiyordu. Bilhassa akıllılık edip o dönemlerde talihsiz Cem Sultan'ın papa ve Fransa tarafından suistimal edilmesine sebep olan entrikalara Osmanlı'yı açık bir infiale

45 Pietro Bembo, *Hist. Venet.*, L. I, s. 17; Navagiero, s. 1196.

46 Navagiero, s. 1200: "Ve Türk Efendi [sultan], Venedik Cumhuriyeti'ne gönderdiği elçisi aracılığıyla onun...İstanbul'a bir daha balyos göndermemesini anlamasını sağladı. Çünkü alışılmamış ve bilinmeyen yeni biçimli mektuplarla sırlarını açığa vuruyorlardı".

47 Bembo, s. 27: "Sultanın, Marcello'ya emrettiğinin, başka ulusların bütün yöneticilerine de bildirilmiş olduğu".

48 Navagiero, s. 1200.

sevkedecek kadar yoğun katılmıyordu. Yalnızca Papa VI. Aleksander'ın 1493'de kendisi ve Milano Dükü Gian Galeazzo ile 25 yıllığına yaptığı ittifak antlaşmasına Sultan Bâyezid'in Venedik'e saldırması hâlinde Cem Sultan'ın kendisine verileceğine dair bir madde eklenmesine izin verdi[49].

Venedik, Kral VIII. Charles'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı cüretkâr planlarını desteklemek için hiçbir sebep görmüyordu. Aksine Osmanlı'yı zamanında haberdar etmek için acele etti ve 1495 Mart'ında papa, Milano dükü ve İspanya kralı arasında haddini bilmez krala karşı kurulan ittifaka da katıldı. Ancak bu ittifakın meydana getirdiği tehdit tam ortadan kalkmıştı ki diğer İtalyan devletlerinin kıskançlıkları tekrar kibirli Venedik'in gittikçe artan ve gerekirse Osmanlı İmparatorluğu'ndan bile yardım alarak kırmak istedikleri gücüne yöneldi. 1497'de bir kez daha Venedik ve Osmanlı arasında çok ciddi sürtüşmeler meydana geldiğinde, İstanbul'da Floransalılar, Milano dükü ve hatta belki de papa tarafından bu amaçla yapılan tahrikler meydana gelmiş olabilirdi[50].

Kudüs'e hacı taşıyan bir Venedik gemisi Malea Burnu'nda sözde her zamanki selamı vermediği için bir Osmanlı filosunun saldırısına uğramış ve Osmanlılara önemli kayıplar yaşattığı sekiz saatlik bir çatışmadan sonra kurtulmayı başarmasına rağmen büyük zarar görmüştü[51]. Benzer bir hadise ertesi yıl Midilli Adası açıklarında meydana geldi; tek farkı bu defa saldıran tarafın Venedik olması ve savaş araç gereçleri taşıyan tek bir Osmanlı yük gemisinin gerekli onurları göstermediği için batırılması idi[52].

Her iki tarafın yaşadığı memnuniyetsizlikten kaynaklanan bu bireysel patlamaların yanısıra yeniden canlanan düşmanlığın çok daha ciddi ve daha derinde yatan sebepleri de ortaya çıkıyordu. Venedik Türk akıncılarının 1496'da bir kez daha topraklarının sınırlarına kadar uzanan akınları ve aynı dönemde Karadağ'ın nihaî bir biçimde Arnavutluk'ta İşkodra sancakbeyi olan Firuz Bey

49 Bembo, s. 32: "Antlaşmaya şu da eklenmişti, Venediklilerin Bâyezid tarafından saldırıya uğraması hâlinde Alexander onlara Cem'i yetki ve nüfûzunu ona karşı kullanabilsinler diye gönderebilirdi". Cem Sultan'ın Venediklilerin isteği üzerine zehirlendiğine dair daha sonra ortaya çıkan söylentiler yalnızca birer iftira idi ki, papa bu şekilde bu cinayetin utancını kendi üzerinden atmak istiyordu. Daru, *Hist de Venise*, T. III, 164.

50 Tubero, L. VII, c.1, s. 237: "Ama kimi Hristiyan hükümdarlar, anlatıldığına göre, Venedik savaşını körükleyerek, Türk askerlerini kışkırtıyorlardı".

51 Bembo, s. 117.

52 *Aynı eser*, s. 138.

tarafından zaptedilmesinden dolayı endişe duymaya başlarken ve menfaatleri derinden yaralanırken, Venedik'in doğuya doğru ve bilhassa Yunan sularında gittikçe daha fazla yayılan deniz hâkimiyeti İstanbul'da gözardı edilemezdi. Aynı dönemde Venedik Kıbrıs Adası'nın tamamına sahip olması (1489) dışında Takımadalar sularında bulunan Nakşa Düklüğü üzerindeki nüfûzunu öylesine genişletmişti ki, bu küçük adalar devletinin zayıf hükümdarlarının bağımsızlığı artık söz konusu bile değildi[53].

Ayrıca 1498 başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun bilhassa denizlerdeki hazırlıklarını olağanüstü bir çabayla ve sonuç olarak Venedik'ten başka bir hedefi olmadığını gösteren bir biçimde yürüttüğü artık sır değildi. Aynı yılın ortalarına doğru Venedik elçisi olarak Zenta Adası için ödenmesi gereken haracı teslim etmek üzere İstanbul'a gönderilen Andrea Zancani'ye bu yüzden özel olarak Osmanlı yönetiminden hazırlıklarının amacı hakkında açıklamalar talep etme ve bu cevapların yeterli ve rahatlatıcı olması hâlinde barış antlaşmasını eski biçimiyle tekrar yenileme görevi verildi.

Zancani, gerekli onurlarla karşılandı, fakat hazırlıklar gözleri önünde aynı hızla devam ederken istediği açıklamayı alana kadar birkaç ay boyunca oyalandı. Gelen açıklama barışçıldı ve Venedik'i sultanın gerçek niyetleri konusunda kandırmaya uygundu, zira sultan barış antlaşmasının yazılı olarak yenilenmesini bile kabul ediyordu. Tüm bu sözlerin yalnızca Venedik'i kandırmaya yönelik olduğunun, birkaç yıldır İstanbul'da yaşayan ve burada ticaret yapan Andrea Gritti gibi tecrübeli, ihtiyatlı ve o dönemin Osmanlı devlet uygulamalarına aşina bir adamın gözünden kaçması mümkün değildi. Zira Zancani için

---

53 Kıbrıs hakkında bk. Navagiero, s. 1196-1199. Navagiero, s. 1203 dahil olmak üzere, Venedikli yazarlar Nakşa Düklüğü'nün on sekizinci hükümdarları Johann Crispo'nun ölümünden sonra, dul eşine karşı tertiplenen bir ayaklanmanın sonucunda tamamen Venedik'in eline geçtiğini anlatmaktadırlar. *Hist. nouvelle des anciens Ducs de l'Archipel* adlı eserin yazarı s. 266'da bu olgunun imkânsızlığını kanıtlamaya çalışmıştır. Gerçekse burada da tam belli değildir. Nakşa o dönemlerde Venedik tarafından gerçekten ele geçirilmişti ama düklüğün gelirlerinin ölen dükün dul eşiyle çocuklarına ait olması ve Venedik'in yalnızca iki yılda bir buraya Nakşa'da oturacak bir "Governadore in civile e criminale (sivil ve suçla ilgili yönetim valisi?)" göndereceği şartıyla. Bu makama ilk getirilen Pietro Contarini idi. Bu yalnızca 1500'e kadar böyle sürdü. Zira bu yıl içinde Johann Crispo'nun en büyük oğlu, Venedikli bir soylu olan Matteo Loredano'nun kızı ile evlenince, babasının mirasını geri aldı ve Bembo, L. V, 175'te belirttiği gibi, Senato şu kararı verdi: "Oraya Venedik Cumhuriyeti'nin bir yöneticisi bir daha gönderilmesin".

barışın yenilendiğini gösteren belge, her zamanki uygulamaların aksine Türkçe değil yalnızca Latince olarak hazırlanmıştı ki, Osmanlı'nın resmî evrakları arasında kullanıldığında bağlayıcılığını kaybederdi. Andreas Gritti, Zancani'yi bu hususta uyarmayı ihmal etmedi ve ilgili belgenin Türkçe olarak da hazırlanmasını istemesinde ısrar etti. Ne var ki Osmanlı yönetimi buna kesinlikle yanaşmıyordu; Zancani, Venedik'e boş ellerle dönmek istemediğinden Latince belge ile yetindi, hatta Venedik'i gerçek durum hakkında bilgilendirecek kadar dürüst bile davranmadı[54].

Bu korkakça ve yanlış hesaplara dayanan riyakârlığın acısı çok geçmeden çıktı. Sultan Bâyezid, önceden herhangi bir bildiride bulunmadan, savaş ilan etmeden düşmanlıkları başlattı. Venedik'te herkes hâlâ sultanın vuracağı ilk darbenin cumhuriyete değil Rodos'a yönelik olduğuna dair kendilerini kandırırken, Bâyezid aniden İstanbul'da yerleşik bütün Venediklileri tutuklattı ve zindana attırdı; aralarında Andrea Gritti de bulunuyordu ve diğerlerinden çok daha ciddi bir biçimde gözetim altında tutuluyordu, zira onun da İnebahtı'nın Venedikli komutanına zamanında İstanbul'da olup bitenleri ve sultanın divânında kararlaştırılanları anlattığı şifreli mektupları bulunmuştu[55].

Venedik, biraz geç de olsa hayal kırıklığına uğramıştı. Savaştan kaçınmak isteseler de içinde bulundukları anın getirdiği zarureti ve Türlerle belki o zamana kadar bu kadar zorlu bir biçimde yürütülmemiş uzun ve çetin bir savaş olarak gözlerinde canlandırdıkları geleceğin gerekliliklerini yerine getirebilmek için büyük çabalar göstermek zorundaydılar[56]. Venedik'in bilhassa malî kaynakları o dönemlerde çok parlak ve yeterli sayılacak bir durumda değildi. Donanmanın hazırlanması için yapılan muazzam masrafları karşılayabilmek için gümrük vergileriyle harçların artırılması ve yeni vergilerin uygulanması gerekti. Cumhuriyetin bütün memurları bir yıllığına maaşlarının yarısını ve

54 Bembo, L. IV, 138: Zancani burada "ne de Gritti tarafından, Byzantion'un (İstanbul) Senato'ya karşı gizlenen o konusu hakkında kabul edilmiş bir şey getirilmemiş gözükür", diyor. Tubero, L. VII, c. 2, s. 297 olayı farklı anlatmaktadır. Ona göre Zancani daha İstanbul'dayken her iki taraf arasında ciddi kopmalar meydana gelmiş ve oldukça şiddetli açıklamalar yapılmıştır. Ancak güvenilir bütün diğer kaynaklar aksini söylemektedirler.

55 Bembo, L. V, 153: "Andrea Gritti...bütün diğerlerinden daha ağır şartlar altında göz hapsine alındı, öldürülmesine ramak kalmıştı".

56 "Kentin Türklerle yaptığı bütün savaşların en büyüğü ve en dehşetlisi olacağa benziyordu". *Aynı eser*, s. 152.

papanın da rızasıyla ruhban sınıfı gelirlerinin üçte birini hazinenin sıkıntıları için feda etmek zorundaydılar. Para sıkıntısı bilhassa anakarayı ağır vurdu. Örneğin Verona ve Padua 100 (50); Vicenza 80 (40); Bergamo 55 (27,5); Cremona 20 (10), hatta Brescia 120 (60) libre (kilogram) altın vergi ödemek zorunda kaldı. Yine de vatansever bağışlar da eksik değildi. Deniz kahramanı olmamasına rağmen talihsiz bir anda denizlerin kaptanı tayin edilen Antonio Grimani, kendi imkânlarıyla tedarik ettiği 120 (60) libre (kilogram) altın bağışladı ve aynı zamanda Korfu Adası'ndan temin edeceği gemilerin teçhizatı için aynı miktarda parayı söz verdi[57].

Böylece yine de tam zamanında, 1499'da önce Korfu'ya yelken açan, daha sonra Osmanlı donanmasının hareketlerini izlemek üzere Modon Limanı'na demir atan ve aralarında 40 adet üç kürekli de olmak üzere, toplam 130 gemiden oluşan saygın bir filo biraraya getirildi.

Aralarından 70'i üç kürekli olmak üzere, 270 gemiden oluşan Osmanlı donanması aynı dönemde Kaptanıderya [Küçük] Davud Paşa komutasında Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmış ve Eğriboz açıklarında 25 gemi kaybetmesine sebep olan muhalif esen rüzgârlardan dolayı uzun süre oyalanmış olup, nihayet Sunium Burnu'nu geçerek, Attika sahilindeki Munichia Limanı'na girmişti. Venedikli komutanlar, Osmanlıların bundan sonraki hedeflerinin Korfu olduğuna inanıyorlardı; çok geçmeden Gördüs Körfezi'nde hâlâ Venediklilerin elinde bulunan tek önemli yer olan İnebahtı'yı hedef aldıklarını anladılar[58]. Zira Osmanlı donanması Temmuz'da Attika sahillerinden ayrıldı ve doğruca Gördüs Körfezi'ne yelken açtı.

Modon yakınlarında, Venediklerin Osmanlıların karşısına çıkmak istedikleri Sapienza Adası açıklarında 28 Temmuz'da her iki donanma arasında ilk kanlı çatışma meydana geldi. Korfu kadırgalarının komutanı olup nadir görülen bir kararlılığa ve denizcilikte büyük tecrübeye sahip Andreas Loredano[59], Grimani'nin düşman donanmasının Sapienza açıklarında uzaklaşmasına izin vermesine tahammül edemiyordu. Bu yüzden demir alır almaz yalnızca üç kadırga ile peşlerine takıldı ve artçı birlikleri oluşturan en büyük Osmanlı ge-

57 Bembo, s. 151, 153.

58 Tubero, s. 239: "Nitekim kral [sultan] tüm Gördüs Körfezi'ni nüfûzu altına aldığında, aynı körfezin ağzındaki İnebahtı'nın (Naupaktos) Venedikliler tarafından elde edilmesine büyük bir üzüntüyle katlanıyordu".

59 Bembo, s. 155: "Andrea, yüce ruhluydu, çok cesurdu, çok sayıda savaş yapmıştı ve denizcilik işlerinde deneyim sahibiydi".

milerinden birine saldırdı. Mücadele ölümüneydi ve Loredano bu defa karşısında eşit bir düşman buldu. Söz konusu gemilerin üzerinde adam adama mücadelelerin yapıldığı iki saatlik çatışma, üç geminin de ateş alması ile sona erdi. Osmanlıların büyük bir kısmı yardıma gelen yük gemileri tarafından zamanında kurtarıldılar; Loredano ya ateşte ya da dalgaların arasında can verdi. Başka bir Venedik gemisinin saldırısı da bundan daha talihli geçmedi; bu felaketlerle dolu mücadelenin tek kazancı, Venedik filosuna getirilen küçük bir Osmanlı yük gemisi idi[60].

Grimani, bunun üzerine hiçbir engelle karşılaşmadan yola devam eden ve Tornese Burnu açıklarında demir atan düşman donanmasını hemen takip etmeyi göze alamadı. Ancak Fransa Kralı XII. Louis'nin aslında Rodoslular için hazırladığı ama daha sonra Venedik'e bıraktığı 22 geminin Zenta'ya geldiğini haber aldığında, Rodoslular tarafından üç gemi ile takviye edilen donanmasının tamamıyla Osmanlı donanmasının en azından Gördüs Körfezi'ne girmesini engellemek için buraya geldi. Ne var ki müttefik Fransız-Venedik donanması bunu da başaramayacaktı. Karaya çok yakın yere demir atan Osmanlı donanmasını altı adet küçük ateş gemisi ile yok etme teşebbüsü başarısız oldu, gerçi üç gün boyunca Osmanlıların da birkaç gemi kaybettikleri küçük çatışmalar meydana geldi; ama Grimani, İnebahtı'yı belki de kurtarabilecek nihaî bir darbeyi gerçekleştirecek beceriye ve kararlılığa sahip değildi. Düşman donanması rahatça Gördüs Körfezi'ne girdi ve aynı anda kara tarafından da kuşatma altına alınan İnebahtı, 26 Ağustos'ta Osmanlı yelkenlerini görür görmez tek bir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim oldu[61].

Osmanlı donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan ayrıldığı dönemde, 60 bin kişiden oluşan kara ordusu Edirne'den yola çıkarak, Makedonya ve Teselya üzerinden İnebahtı önlerine gelmişti. Sultan Bâyezid, kara ordusunu takip etmek ve büyük önem verdiği bu yerin fethine tanık olmak üzere Haziran başında İstanbul'dan ayrılmıştı[62]. Bu amaçla otağını Öta Dağları yakınında Peneus Nehri kenarına kurdu. İnebahtı istedikleri gibi ve kolayca ele geçtikten sonra körfezin girişini oluşturan iki burnun, Rhion ve Antirhion burunlarının

60 Bembo, s. 155-157; Tubero, s. 239-241.

61 Bembo, s. 157-159.

62 Tubero, s. 239: "Nitekim, güçle elde edilemezse ya da kentlilerin kendi isteğiyle İnebahtı teslim edilmezse onun bölgelerinden geri çekilme kararı vermişti".

iki güçlü kale ile korunma altına alınmasını emretti ve hiç vakit kaybetmeden, kış başlamadan ulaştığı İstanbul'a geri döndü[63].

İnebahtı'nın kaybı, Venedik'in savaşın bu ilk yılında yaşadığı tek talihsizlik değildi. Bu yerin kaybedildiğine dair haberle birlikte Osmanlıların Venedik anakarasında çok geçmeden lagünlerin yakınına kadar uzanan akınlarına dair felaket haberleri de geldi. Sultan Bâyezid, İnebahtı teslim edildikten hemen sonra Bosna Sancakbeyi İskender Paşa'ya Dalmaçya, Karinya ve Karinyola üzerinden Venedik topraklarına akın etme emrini verdi. İskender Paşa bu emri 10 bin kişi ile hemen yerine getirdi; hiç vakit kaybetmeden İsonzo Nehri kıyılarına kadar geldi; birliklerini burada ülkeyi bir taraftan Tagliamento Nehri'ne, hatta Vicenza'ya kadar, diğer taraftan da Drava Nehri'ne kadar dolaşarak her yeri ateşle ve kılıçlarıyla çöle çeviren birkaç gruba ayırdı, daha sonra muazzam bir ganimetle ve yaklaşık 6 bin köle ile Bosna'ya geri döndü.

Ne yazık ki Venedik'in buradaki komutanları pek becerikli değildi. İstanbul'da elçilik görevini beceriksizce yerine getiren Andreas Zancani, önemli sayılabilecek bir ordu gücüyle gerçi Gradiska'nın istihkâmlarının arkasında bekliyordu, fakat Osmanlıları gördüğünde cesaretini kaybetmişti ve böylece rahatça gelip gitmelerine izin verdi. Osmanlılar İsonzo Nehri'ni tekrar geçtikten sonra ancak arkalarından zafer işareti olarak birkaç Türk başı ve bir dizi esir getiren birkaç yüz Arnavut süvarisi gönderdi[64]. Zancani korkaklığının bedelini sürgüne gönderilerek ödemek zorunda kaldı ve Antonio Grimani de kendisiyle aynı kaderi paylaştı; ama bunların hiçbiri Venedik'e yarar getirmiyordu: İnebahtı kaybedilmişti; 100'ün üzerinde şehir ve köy kül yığını hâline gelmişti; her yerde acı ve sefalet baş gösterdi ve bu gibi mağlubiyetlerden, böylesine ağır kayıplardan

63 Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 19 İnebahtı seferini tarifinde Venedik raporlarına esas olarak uygundur. Ancak Osmanlı donanmasının sayısını 300 gemi olarak vermektedir ve bu esnada gemilerin türü, gücü ve mürettebatı hakkında da ilginç açıklamalarda bulunmaktadır. Sadeddin'in (Daru, III, 200) o dönemlerde henüz ağır toplar taşımadıklarına dair görüşü şu bilgi ile çürütülmektedir: "Bu güvertelerden her birinin yan tarafında geleneksel olarak içine büyük topların yerleştirildiği iki delik vardı". Sonunda: "Nihayet İslâm ordularının lideri onları öyle yüreklendirdi ki, düşman filosunun tamamını yok ettiler" denmiş olması bir yanlışlık veya abartıdır.

64 Bembo, s. 160-163; Tubero, s. 244

ziyade parlak zaferler ve en azından Eğriboz'un, hatta tüm Yunanistan'ın tekrar geri alınacağı beklenildiğinden, cesaretsizlik ve çaresizlik o denli büyüktü[65].

Venedik, bu utançtan sonra biraz olsun kabul edilebilir bir barışa nail olabilseydi bunu seve seve kabul ederdi. En azından bu yönde bir teşebbüste bulunmak istedi. Bu yüzden İnebahtı'nın fethinden kısa bir süre sonra Onlar Meclisi'nin kâtibi Aloisio Manentio, sultana bu şekilde ihlal edilen barıştan dolayı uygun şikâyetlerde bulunmak ve kısmen hâlâ suçsuz olarak zindanlarda tutulan esirlerin serbest bırakılmasını, kısmen de Venedik'in elinden haksız yere alınan İnebahtı'nın geri verilmesini talep etmek üzere İstanbul'a gönderildi. Osmanlı yönetiminin bunu kabul etmemesi hâlinde en azından barışın mümkün olduğunca uygun şartlar atında yenilenmesini sağlamaya çalışacaktı. Zira Venedik, ertesi yıl için de savaşın yükünü elindeki imkânlarla karşılayamayacağını düşünüyordu[66].

Bu şartlar altında başka türlü olması beklenemeyeceği gibi, 1500 başlarında İstanbul'a gelen Manentio'ya Divân'da müspet yaklaşım gösteren olmadı. Aksine kendisine verilen cevap Venedik'e karşı neler planlandığını gösteriyordu. Venedik barış istiyorsa, deniyordu cevapta, Modon'u, Koron'u ve Anabolu'yu sultana devretmeli ve her yıl 100 libre (50 kilogram) altın ödemeliydi. Böylece Manentio İstanbul'dan hiçbir şey elde edemeden ayrıldı. Çok çaresiz bir durumda bile böyle bir bedel karşılığında barış çok fazla pahalıya gelecekti. Venedik'in onuru ve menfaatleri savaşın devamını zorunlu kılıyordu[67].

Bu yüzden hazırlıklar hemen başlatıldı ve ellerindeki imkânlar dahilinde büyük bir çaba ile yürütüldü. Bu yönden yeni akınlardan korktukları için güçlü bir askerî birlik Karinya ve Friuli sınırlarını işgal etti; en fazla tehdit altında olduğu düşünülen Korfu'nun muhafız kıtaları takviye edildi. Venedik donanması, sonbahar aylarında Kefalonya Adası'na yönelik üç başarısız teşebbüste bulunduktan sonra burada kışı geçirmişti. Donanma acilen savaş gemilerine dönüştürülen ticaret gemileri ile takviye edildi. Melhior Trevisano, kış ayları boyunca

65 Bembo, s. 159.

66 Bembo, s. 166: "Nitekim, onu (sultanı) o nedenle Senato denemeye karar vermişti, çünkü... [bunu] eğer donanma o yıl da sağlanmak zorundaysa kent için çok ağır olacağını anlıyordu,; bu kadar savaş sırasında sadece kent kaynaklarını tüketmekle kalmamış taşra kaynaklarını da tüketmiş, ayrıca ona karşı başarılı bir çaba gösterememiş cumhuriyet (söz konusuydu)".

67 Bembo, s. 167. Hammer, II, 322, savaşın devam etmesinden önce yapılan bu barış müzakerelerini atlamıştır; tek bir kelimeyle anmamaktadır.

donanmanın komutanlığını yürütüyordu. Aldığı ilk tedbirler Anabolu'nun ve Modon'un erzak teminini sağlamak ve onları sürdürebilir bir savunma için gerekli savaş araç gereçleri ile donatmaktı. Zira Sultan Bâyezid'in öncelikle bu iki yere ve Koron'a yöneleceği ve Venediklileri Mora'nın tamamından çıkartmak istediği konusunda Manentio'nun İstanbul'dan dönüşünden sonra artık hiçbir şüphe duyulmuyordu. Anabolu'da kış mevsimi boyunca Türkler ve burada yerleşik Arnavutlar arasında, Arnavutların aleyhine gelişen ve önemli kayıplar yaşamalarına sebep olan kanlı çatışmalar meydana gelmişti[68].

Trevisano, 1500 ilkbaharında donanmanın tamamını Zenta'da topladı; yalnızca az sayıda gemi gözcü filosu olarak Kefalonya önlerinde kaldı. Osmanlı donanması Gördüs Körfezi'nde İnebahtı açıklarında kışı geçirmişti. Havalar düzelir düzelmez kış karargâhından ayrıldı ve önce Ayamavra sularında toplandı. Burada, sultanın emri üzerine geçen yazdan beri Preveze'de inşa edilen 20 yeni gemi ile takviye edildi. Burada inşa edilecek gemilerin sayısı aslında iki kat olacaktı, fakat 20 gemi kış aylarında henüz tersanedeyken Venedikli ateş gemileri tarafından tahrip edildiler[69].

200 kadar yelkenden oluştuğu söylenen donanmanın bundan sonraki hedefi Modon'du. Zira Sultan Bâyezid, seferin başlangıcında birleşik kara ve deniz kuvvetlerinin ilk hücumunu buraya yöneltmek istiyordu. Kendisi Nisan'da Edirne'den Mora'ya geri dönmüş ve Veligosti'ye yerleşmişti. Yakup Paşa emrinde 10 bin piyade ve 20 bin süvari taşıyan donanma o dönemlerde yarımadanın en güçlü yerlerinden biri olan Modon önlerine geldiğinde kara ve deniz kuvvetlerinin kuşatması aynı anda başladı. Yalnızca zayıf surlarla korunan dış mahalleler kısa bir direnişten sonra elegeçirilerek yerle bir edildiler. Halkın tamamı önceden asıl kalenin birkaç hafta boyunca her türlü hücuma direnen güçlü istihkâmlarının arkasına çekilmişti. Ayrıca her an en azından deniz tarafından Venedik donanmasının kendilerini kuşatmadan kurtarmak için buraya geleceğini umut ediyorlardı.

Venedik donanması Contarini'nin emri altında Zenta'dan yola çıkarak Osmanlı donanmasını takip etmişti; ancak Venedikliler rüzgârın esmemesinden dolayı hiçbir harekette bulunamadığından herşey her iki tarafın kuşatma al-

68 Bembo, s. 168-169. Arnavutların o dönemde Anabolu'da yaşadıkları bir mağlubiyetten bilhassa Tubero, L. VII, s. 255 bahsetmektedir. Birkaç sayfa öncesinde (s. 245), Arnavutların genel olarak kökenleri, dilleri ve gelenekleri hakkında ilginç açıklamalarda bulunmaktadır.

69 Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 21.

tındakiler için önemli bir sonuç doğurmadan gemilerinden birkaçını kaybettikleri bazı küçük saldırılarla sınırlı kaldı. Yine de erzakla ve savaş araç gereci ile yüklü dört yük gemisi düşman donanmasını geçerek sıkıntı içindeki şehre son anda en azından biraz yardım getirmeyi başardı. Ancak bunun şehri artık kurtarması artık mümkün değildi.

Çok geçmeden yapılan genel taarruz şehrin kaderini belirledi. Sultan Bâyezid ve Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından cesaretlendirilen yeniçeriler her taraftan açılan gediklerden şehre girdiler ve korkunç bir şekilde karşılarına çıkan herkesi öldürdüler. Şehirde kalan insanlar, yeniçerilerin öfkesini hissetmektense ya da uzun bir köleliğin boyunduruğu altına girmektense kendilerini harabelerin altına gömmek için her yeri bizzat ateşe verdiler. Beş gün boyunca alevler, halkı öldürülen ıssız şehirde devam etti; altıncı günde Bâyezid, henüz ayakta kalan ana kilisede dua etmek üzere dumanlar arasında şehre girdi. Böylece Modon 45 gün kuşatıldıktan sonra 10 Ağustos 1500'de Osmanlıların eline geçti[70].

Navarin ve Koron, birkaç gün sonra, Osmanlıları surlarının önünde görür görmez teslim oldular; ancak halkın mal ve can güvenliği sağlandı. Yalnızca aynı şekilde tahkim edilmiş bir yer olan Anabolu güçlü ve başarılı bir direniş gösterdi ve karşılığında Venedik'ten on yıllığına vergi muafiyeti ile ödüllendirildi. Egin Adası (Aegina) ise Anabolu'dan buraya gönderilen 30 Osmanlı kadırgasına direnemeyecek kadar zayıf ve savunmasızdı. Şehir hemen zaptedildi ve Osmanlı muhafız kıtaları ile dolduruldu[71].

Böylece Mora seferi bu yıl için tamamlandı. Sultan Bâyezid, Modon'u en kısa zamanda yeniden inşa ettirerek buranın iskânını sağladı –yarımadanın her şehrinden beş aile buraya yerleşmek zorunda idi–; fethedilen iki şehrin, Modon'un ve Koron'un gelirlerinin bundan böyle Mekke'nin kutsal hazinesine* ait olacağına dair emir verdi ve burada güçlü birer muhafız kıtası

---

70 Bembo, s. 170-172. Şehrin kendi halkı tarafından ateşe verildiği burada açıkça belirtilmektedir: "Kasabalarda hayatta kalanlar, her yandan kenti ateşe verdiler ve kentin herşeyini, içindekilerle birlikte yakmak istediler". Kuşatmanın ayrıntılarını her zamanki yorucu teferruatla anlatan Tubero (bk. L. VIII, 264-270), kuşatmanın süresini vermektedir. Bazı ilginç bilgileri Spandugino Cantacuscino, s. 77 ve devamında vermiştir.

71 Bembo, s. 172-173 ve 181: "30 gemi Egin Adası'na gönderilip kenti alırlar, krallık [sultan] adına koruyacak olanlar kalmış olarak".

* Haremeyn evkafına (çn).

bıraktıktan sonra bu zaferlerin törenlerle ve görkemli ziyafetlerle kutlandığı İstanbul'a geri döndü[72].

Bir fırtınadan dolayı Girit'e sürüklenen Venedik donanması bu arada Zenta'da tekrar biraraya gelmişti ve Trevisano'nun yerine denizlerin genel kaptanlığına getirilen tecrübeli ve kararlı denizci Benedetto Pesaro'nun komutasında daha sonbahar aylarında Ege Denizi'ne başarılı bir akın gerçekleştirdi. Egin Adası'nın az sayıdaki Osmanlı muhafız kıtaları aniden baskına uğrayarak öldürüldüler ve ada bir kez daha Venedik hâkimiyetine girdi. Daha sonra donanmanın bir bölümü Midilli'ye kadar geldi; burayı kısmen talan ve tahrip ederek, bu adayı ve Bozcaada ile Semadirek adalarını zaptetti; Eğriboz Boğazı'na kadar kendini takip eden Osmanlı donanmasının birkaç gemisini elegeçirdi; Karinthos'a saldırdı ve bunun üzerine dönemin ilk deniz kahramanlarından biri olan Gonzalvo de Cordova komutasında 7 bin seçkin asker taşıyan 65 İspanyol gemisinin geldiği Zenta'ya geri döndü[73].

Böyle bir askerî kuvvetle ilerleyen kış mevsiminde bile hareketsiz kalmak mümkün değildi. Çok yakınlarda bulunan ve bir yıl önce de defalarca fethetmeyi düşündükleri Kefalonya Adası'nın fethi kararlaştırıldı ve aynı hızla gerçekleştirildi. Müttefik donanmalar yıl sona ermeden kısa bir süre önce iyi tahkim edilmiş başkentin önlerine geldiler; birkaç gün süren top ateşi ile surları yıktılar ve hücumla başkenti ele geçirdiler; adanın kalan kısmı bunun üzerine kolayca ellerine geçti. Venedikli bir rettore yönetimi devraldı; yıkılan istihkâmları yeniden inşa ettirdi ve neredeyse tamamen ıssız kalan adaya yeni nüfus yerleştirdi; bunun için bilhassa aynı dönemde yine Venedik'in eline geçen Koron'dan ve Navarin'den göç eden Rumlar gönüllü oldular. Bunun üzerine gemileri ile Sicilya'ya geri dönen Gonsalvo de Cordova, yaptığı yardımlar karşılığında Venedik tarafından 500 ton Girit şarabı, 60 bin libre (30 bin kilogram) peynir ve 266 libre (133 kilogram) işlenmiş gümüş ve oy hakkıyla birlikte Venedik onur vatandaşı sıfatı ile ödüllendirildi[74].

72 Cantacuscino, s. 78: "İstanbul'a döndü, orada büyük kutlamalar yaptı, bayram etti. Ve böylece Bâyezid Modon ve Koron gelirlerini Mekke'ye vakfetti".

73 Bembo, s. 172-175.

74 Bembo, s. 175-178. Burada açıkça şöyle denmektedir: "Kefalonya, cumhuriyetin nüfûzu altına yıl sonunda alındı, kente, Alosio Salamonio, tüm adaya Francesco Leo, Pisauro tarafından iki yıllığına vali olarak atandılar". Burada belirtilen zamanla hadiselerin gidişatı ve adanın fethini hepsini Modon'un fethinden ve Mora seferinin sona ermesinden sonraya, yani 1500 sonlarına atan yazarların verdiği bilgiler buna uygundur.

Venedikliler papanın, Fransa'nın ve tek başına 21 gemi gönderen Rodos'un filolarıyla takviye edildikleri için, ertesi yıl olan 1501'de denizlerdeki teşebbüsleri çok daha önemli olmalı idi. Ne var ki ister bu önemli askerî kuvvetlerin tek tip ve belirli büyük bir hedefe yönelik bir yönetimleri eksik olsun, ister liderlerin karşılıklı kıskançlıkları ortak bir harekette bulunmalarını engellemiş olsun tüm operasyonları, adalara ve sahil ülkelerine yapılan ve güçlerini bölerek sonunda önemli bir kazanç getirmeyen bireysel akınlarla sınırlı kaldı. Venedikliler yılın hemen başında Arta Körfezi'ne girerek burada henüz inşa safhasında bulunan bazı Osmanlı gemilerini kısmen tahrip ederken ve kısmen yanlarında götürürken, Avlonya'ya saldırırken, gönüllü olarak teslim olan Leş'i zaptederken, daha sonra önemli buğday stoklarının bulunduğu Megara'yı yerle bir ederken ve nihayet kalıcı sonuçlar doğurmasa da Eğriboz'a saldırırken, 10 bin kişilik kara birliklerini taşıyan Fransız filosu Midilli'ye yönelmiş ve adanın başkentini 20 gün boyunca top ateşine tutmuş ama daha sonra adayı kuşatmadan kurtarmak için buraya gelen Osmanlılar tarafından geri püskürtülmüş ve Çuha (Cerigo) Adası'ndan dönerken yakalandıkları korkunç bir fırtınada neredeyse tamamen yok olmuştu. Papanın ve Rodosluların gemileri ise tıpkı son olarak Korfu'da Venediklilerle karşılaşan ama Venediklileri Draç veya Ayamavra üzerine yapacakları saldırılarda desteklemek istemeyen küçük Portekiz filosu gibi çok fazla faaliyet göstermediler[75].

Diğer taraftan donanmanın tamamını denizlere çıkartmayan Osmanlılar da bu yıl için önemli bir faaliyette bulunmadılar. Midilli'nin kurtarılması dışında, Venedikliler tarafından iyi korunmayan Navarin'in tekrar geri alınması ve Draç'ın gece vakti yapılan bir baskınla fethi, Osmanlıların bu seferde gösterdikleri tek silahlı faaliyetleri idi. Bu arada yalnızca Anabolu yakınlarında genelde Venediklilerin lehine sonuçlanan bazı küçük çatışmalar meydana geldi. Görünen o ki Sultan Bâyezid'in asıl endişesi yeniden tahkim ettirdiği ve güçlü muhafız kıtaları yerleştirdiği Koron'un ve Navarin'in muhafazası idi[76].

Cantacuscino, s. 79'da da aynısı belirtilmektedir. Hammer, II, 611'de verildiği gibi, Kefalonya'nın ana kapısının üzerinde bulunan ve fethin aynı yılın Mayıs ayında yapıldığını gösterdiği söylenen yazı doğru olsa bile ikna edici bir karşı delil olamaz.

75 Bembo, s. 179-187, 199-201; Cantacuscino, s. 80-81.

76 Bembo, s. 186-187.

Bu ilgisizlik, Sultan Bâyezid'in savaşı devam ettirmekte artık ciddi olmadığı ve barışa özlem duyduğunun göstergesi idi. Bâyezid zaman zaman karakter zayıflığını doğal olmayan aşırı tutku patlamalarıyla örtmeye çalışıyordu, ama büyük fetih planlarını kararlılıkla yürütecek yapıda değildi. Midilli'nin (Mytylene şehri) tehlikede olduğu haberi üzerine İstanbul sokaklarından çılgın gibi hiddetle geçtiğini ve yelken açmaya hazır kadırgalara binmeyi reddeden herkese ölümcül darbeler vurduğunu görebiliyordunuz. Oysa ada kuşatmadan kurtarıldıktan sonra yapılması gereken herşeyi yaptığını düşünüyordu. Ele geçirmeyi çok istediği Anabolu'yu almayı bile ikinci bir kez denemek istemiyordu[77].

Herşeye rağmen barış yapmak da istemediğinden Venedik her türlü hareketi bekleyebilirdi ve maliyeti artık karşılanamayacak kadar yüksek olmasına rağmen savaşı ertesi yıl da devam ettirmek zorunda kaldı. Cumhuriyetin bütün memurlarının maaşlarını yarıya indiren yasa, büyük itirazlar arasında 1502 yılı için de yenilendi. Papanın Venedik'e Türk savaşını yürütmesi için Venedik topraklarında bıraktığı günah çıkarma paraları büyük bir destekti. 1501'de 700 libre (350 kilo) altın tutarında olduğu söyleniyordu[78].

Sultan Bâyezid'in 1502 başlarında Venedik'le barışı sağlamak için attığı ilk adım, savaş başlarken İstanbul'da tutuklattığı Venediklileri 100 libre (50 kilogram) altın fidye karşılığında serbest bırakması oldu. Hatta Andrea Gritti'ye veziriazamın Venedik'e yazdığı bir yazıyla Venedik'e gitmek ve savaşı sona erdirmek istiyorlarsa barış şartlarını görüşmek üzere İstanbul'a bir müzakereci göndermeleri için davet etmek gibi onurlu bir görev verildi. Gritti Mart'ta Venedik'e geldi.

Bu arada Venedik donanmasının harekâtları tekrar başlamıştı, hem de oldukça başarılı bir şekilde.

Selanik'te karaya birlikler çıkarttıktan, her yeri talan ettikten ve Ege Denizi'nde yaz aylarında Osmanlı'nın 12 yük gemisini ve 11 iki küreklisini zaptettikten sonra Malea Burnu'nda Rodosluların, Fransa kralının ve papanın yardıma gönderdikleri kadırgalarla buluştular ve toplam 70 gemi ile hemen Ayamavra Adası'na yöneldiler. Kısa ve çaresiz bir direnişten sonra şehir

---

77 Cantacuscino, s. 81: "Bâyezid öyle bir öfkeye kapılmış ve çıldırmıştı ki, hemen Midilli'nin yardımına koşmaya çok istekli olarak oklarını, İstanbul'da kendi iradeleriyle gidip kadırgalara binmeyenlere doğrultmayı yeğliyordu".

78 Bembo, s. 185 ve s. 202-209'da maaşların yarıya indirilmesine ilişkin yasanın uzatılmasıyla ilgili ilginç müzakereler verilmiştir.

ve ada Ağustos'un son günlerinde ellerine geçti. Venediklilerin bu savaşta son büyük teşebbüsü bu idi[79].

Çok geçmeden Macaristan kralının arabuluculuğunda İstanbul'da barış müzakereleri başladı. Sultan Bâyezid, kendini Anadolu'da tehdit altında hissettiği için bu barışı daha da fazla istiyordu. Yine de Venedik tarafında Onlar Meclisi'nin Andrea Gritti'nin desteğindeki Sırkâtibi Zacharias Freschi tarafından yürütülen barış müzakereleri yıl sonuna kadar sürdü. Sultan bilhassa Ayamavra'nın geri verilmesinde ısrar ediyordu. Barışı bilhassa tükenmekte olan maliyesinin ve o dönemlerde Amerika'nın ve Hindistan deniz yolunun keşfi ile zaten büyük bir krize doğru sürüklenen ticaretinin[80] uzun süren bir savaşla tehdit altında olmasından dolayı isteyen Venedik, bu fedakârlık ne kadar zor gelse de bu şartı nihayet kabul etti. Karşılığında Kefalonya Adası'nın kendisinde kalmasını talep etti. 14 Ekim 1502'de imzalanan barışın ana şartları bunlardı. Osmanlı İmparatorluğu ayrıca yaptığı tüm diğer fetihleri, Mora'da bilhassa önemli bir yer tutan Modon, Koron ve Navarin kalelerini elinde tuttu[81].

Barış antlaşmasının resmen teslimi ve tasdiki ancak ertesi yılın Ağustos'unda gerçekleşti. Zira 1503 Mayıs'ında sultanın Andrea Gritti'nin İstanbul'dan Venedik'e kadar eşlik ettiği bir elçisi Sultan Bâyezid tarafından onaylanan belgeyi teslim ettikten sonra, Gritti'nin bir kez daha İstanbul'a gönderilerek düzeltilmesi gereken bazı çelişkiler bulundu. Sultan Bâyezid, sözde Ayamavra'da bulunan hazine için tazminat olarak 24 bin duka altını ve Venediklilerden 34 bin duka altını tutarında başka tazminatlar isterken, Venedik anlaşıldığı kadarıyla savaş başlarken tüccarlarının elinden alınan malların ve nakit paranın geri verilmesinde ısrar ediyordu. Gritti, meseleyi muhtemelen her iki tarafa uygun bir şekilde çözdü[82].

---

79 Bembo, s. 212-214.

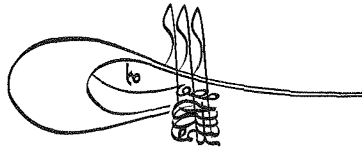
80 Bu önemli noktaya bilhassa Guicciardini, L. VI, s. 320 bu barışı değerlendirirken bilhassa savaştan dolayı Osmanlı İmparatorluğu'ndan buğday alımının kesilmesinin Venedik için oldukça zor olduğuna dikkat çekerek değinmektedir: "Çünkü Venedik kenti Türklere bağlı topraklardan her yıl çok büyük miktarda tahıl almak âdetinde olduğu için böyle bir rahatlıktan yoksun kalması hiç de az olmayan sıkıntı yaratıyordu".

81 Bembo, s. 217. Cantacuscino, s. 83. Macaristan kralının arabuluculuğu hakkında bk. Tubero, L. VIII, c. 11, s. 276 ve Katona, XVIII, s. 353.

82 1503'ün sonunda Bembo, s. 224 şöyle demektedir: "Senato tarafından Trakya kralına –sultanı sürekli böyle adlandırmaktadır– gönderilen Andrea Gritti, kimi barış şartlarını Cumhuriyet yararına gözden geçirip hakkıyla imzalayarak geri döndü".

Yeniden onaylanan barış antlaşması ile ancak yıl sonuna doğru Venedik'e geri döndü ve burada bilhassa bu dönemden sonra en büyük Venedikli devlet adamlarının siyasî ihtiyat, bilginlik ve yetenekten kaynaklanan şanlarını sağlam temellere oturttukları görkemli raporlardan birini yazarak Venedik'e bilgi verdi[83]. Venedik'in Osmanlı İmparatorluğu ile dostane ilişkilerinin savaştan önceki hâline dönmesini herşeyden önce Gritti'ye borçluydular. Zira üç yıl sonra değiştirilmesi şartıyla da olsa İstanbul'da bir Venedik balyosunun bulunmasına da izin verildi. Venedik'in ağır fedakârlıklar yaparak elde ettiği barışın belki de en önemli kazancı bu idi. Venedik böylece Avrupa'nın doğusunda menfaatlerini ve Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfûzunu muhafaza etmek için yeniden sağlam bir üsse sahip olmuştu.

83 Hammer, II, 615'e göre bu *Relazione di Andrea Gritti,* Aralık 1503, bu barışla ilgili başka belgelerle birlikte Marino Sanuto'nun büyük elyazması külliyatında bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu hakkında da muhafaza edilen en eski külliyatlardan biridir, hatta belki de en eskisidir. Ne yazık ki Eugenio Alberi tarafından derlenen *Relazioni degl Ambasciatori Veneti al Senato,* Firenze 1839 adlı değerli külliyata dahil edilmemiştir. Ayrıca sonraki daha önemli ilişkilerle ilgili olarak sıkça bu gibi belgeler mevcut olmasına rağmen Venedik ilişkileri ile ilgili diğer külliyatlarda, Kraliyet Arşivi'nde ve Paris Dış İlişkiler Arşivi'nde ya da Berlin'deki Kraliyet Kütüphanesi'nde bunun bir kopyasını gördüğümü hatırlamıyorum.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

VENEDİK CUMHURİYETİ VE AVUSTURYA İLE 1573'DE YAPILAN BARIŞA VE SULTAN II. SELİM'İN 1574'DE ÖLÜMÜNE KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN YÜKSELME DÖNEMİ

BİRİNCİ BÖLÜM

YAVUZ SULTAN SELİM'İN 1520 YILINDA ÖLÜMÜNE KADAR AVRUPA KISMINDAKİ OSMANLI İMPARATORLUĞU

1) Sultan II. Bâyezid'in 1512'de ölümüne kadar son yılları

Avrupa devletler ve halklar tarihi açısından Miladî takvime göre 16. yüzyılın başına ve ilk çeyreğine denk gelen iki çağın büyük dönüşüm noktasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü ve büyüklüğü ağırlıklı olarak doğuya doğru gelişiyordu.

Bu hadise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki konumu için dünya tarihi açısından çok önemli bir gerçekti.

Zira hiç kimse Macaristan Kralı Ladislas'ın ve Venedik Cumhuriyeti'nin bütün Avrupa Hristiyan âlemi için en güçlü İslâm devletinin başı ve hükümdarı ile yaptığı genel barışın gerçekliğine, muhafaza edilebilirliğine ve sürekliliğine inanmak istemese de her iki âlemin yüzyıllardır süren mücadelesinde, Avrupa devletlerinin o dönemlerde oldukça olağandışı, oldukça güçlü gelişimi için gerek maddî menfaatleri, gerekse manevî faaliyetleri açısından büyük bir önem taşıyan bir huzur dönemi, âdeta bir duraksama dönemi başlamıştı.

Ne Sultan II. Bâyezid'in son yıllarından, ne de Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya ve Afrika kıtalarındaki ilişkileri için çok önemli bir yer tutan kısa hükümdarlık yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleri ile münasebetlerinde genel ve özel olarak doğrudan veya nihaî bir etki bırakabilecek bir olgu, bir hadise veya bir faaliyet mevcuttur. Diğer taraf-

tan Osmanlılara karşı Avrupa hareketi de asla tam olarak durmasa ve kimi zaman daha ciddi ve daha tehdit edici bir hâl alsa da tüm bu zaman boyunca verimsiz ve gevşek kalmış, önemli veya daha derinden etkileyici bir sonuç getirmemişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya ve Afrika kıtalarındaki büyük fetihleri bu zamana ait olsa da ne Omanlının Avrupa topraklarındaki maddî mülklerinde, ne de Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'nın Hristiyan güçleri ile siyasî ilişkilerinde önemli bir değişiklik oldu. 16. yüzyılın ilk 10 yılını, Kanuni Sultan Süleyman'ın başa geçmesi ile başlayan ve hükümdarlığı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü gelişiminin zirvesine çıkartan ve genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yüzyıl içinde Avrupa'daki tarihinin çekirdeğini oluşturan büyük hadiseleri hazırlayan bir geçiş dönemi olarak kabul etmek istiyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu geçiş dönemi sırasında Avrupa dışındaki ilişkileri tabii ki Avrupa'daki gelişimi üzerinde etkisiz ve neticesiz kalamazdı. Bu yüzden sadece ana hatlarıyla da olsa Avrupa kıtası dışındaki ilişkilerine burada değinmek zorundayız. Bilhassa ele alınması gereken üç nokta vardı: Karaman, İran ve Mısır.

Karaman, daha önce gördüğümüz gibi, Sultan Mehmed tarafından neredeyse tamamen boyunduruk altına alınmıştı. Ne var ki isyan ateşi burada küllerinin altında yanmaya devam etmiş ve nihayet Sultan Bâyezid'in zayıflığından ve eski Karaman hanedanının haleflerinin tahriklerinden dolayı yeniden alevlenmiş ve bir kez daha büyük bir yangına dönüşmüştü. Venedik barışının yapıldığı yıl Karaman'ın en güçlü iki boyu, Turgutlar ve Varsaklar, Osmanlı hükümdarına isyan ettiler. Sultan Bâyezid'in o dönem Karaman sancakbeyi olan en büyük oğlu Şehzâde Şehinşah, isyanı tek başına bastıramayacak kadar zayıftı. Önce iki kardeşini, Amasya Sancakbeyi Şehzâde Ahmed'i ve Beyşehir Sancakbeyi Şehzâde Mehmed'i yardıma çağırdı ve Dulkadiroğulları Beyi Alaüddevle'nin de yardımcı kıtalarını yanına getirtti. Yine de yaşlı Veziriazam Mesih Paşa biraraya getirilen kuvvetlerin başına geçerek Larende üzerinden taşlı Kilikya'ya ilerleyip, isyancıları Tarsus Dağları'ndan Halep'e doğru geri atana kadar isyan tam olarak bastırılmadı.

Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'da Uzun Hasan'ın başında bulunduğu devletin kalıntıları üzerinde yükselen yeni İran devletinin Safevî ya da bilhassa Batı'da olağandışı bir biçimde yorumlanarak anıldıkları Sufî adı altında Asya hükümdar aileleri tarihinde önemli bir rol oynamış Er-

debil şeyhleri soyundan gelen hükümdarı Şah İsmail ile ilişkileri çok daha büyük bir önem taşıyordu ve çok daha büyük neticeler doğurdu.

Uzun Hasan'ın, 1472'de Tercan'da Osmanlıların Türkmenlere karşı zaferini nihaî olarak ebediyete taşıyan mağlubiyetinden sonra, bir zamanlar çok güçlü olan Akkoyunlular hanedanı bir daha eski büyüklüğüne kavuşamamıştı. Yine kılıcın gücüyle yükselen bu hükümdarlar soyunun yaşam gücü yok olmuştu. Uzun Hasan 1478'de ölürken devletini çoğunun hayatlarını kaybettiği sürekli kavgaları Akkoyunlular Devleti'nin 20 yıl sonra, 16. yüzyılın başlarında yeni bir boydan gelen talihli bir fatihe kolayca av olmasına sebep olan kalabalık sayıdaki oğullarının ve torunlarının anlaşmazlıklarına ve çaresiz hükümdarlık heveslerine bırakmıştı[1].

Uzun Hasan'ın soyundan gelen Türkmen hükümdarların son gücünü, zaferle çıktığı Nahcivan (1501) ve Hemedan (1502) muharebelerinde kıran bu talihli fatih Şah İsmail'di. İki yıl önce (1500) Azerbaycan'ın başkenti Tebriz'i payitaht ittihaz eden bu talihli fatih, gençliğin verdiği güçle salladığı kılıcını dinî fanatizmin ateşi ile birleştirdiği için Osmanlı İmparatorluğu için çok daha tehlikeli hâle gelebilirdi. Zira aynı zamanda her yerde kolları olan bir tarikat olarak bilhassa Teke ve Hamid sancaklarında olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda sayısız taraftarı olan kendi öğretisinin de başı idi[2].

Sultan Bâyezid ve Şah İsmail arasında çok geçmeden açık bir düşmanlığa dönüşen gergin ilişkilerin sebebi bu idi. İran Türkmen devletinin 1502'de zengin ve nadir bulunan hediyelerle İstanbul'a gönderdiği ilk elçi heyeti Sultan Bâyezid tarafından iyi karşılanmış olmasına rağmen, belli bir dereceye kadar kendisi de fanatik olduğundan, Sultan Bâyezid'in bu yeni Safevî öğretisinin imparatorluğunda yayılmasına tahammül etmesi mümkün değildi. Aniden Anadolu'da bu sapkın öğretiye mürid olduklarından şüphelenilen bütün insanları, bilhassa âlimleri tutuklattı ve bu kimseleri hemen, başta yeni fethedilen Modon ve Koron şehirleri olmak üzere, Mora'ya ve Arnavutluk'a yerleşmek üzere gönderdi.

1 Uzun Hasan'ın hüküm sürdüğü Akkoyunlular Devleti'nin tamamen yok olması ile ilgili en önemli anlarının bir özeti Hammer, II, 335 ve devamında bulunmaktadır.

2 Bu konu ve Şah İsmail'in geçmişi hakkında daha fazla bilgi için, *Vita di Sach İsmail et Tamas Re di Persia chiamati Soffia, nella quale si vede la cagione della controversia, che è tra il Turco e il Soffi di Theodoro Spandugino* (Cantacuscino), Sansovino Külliyatı, 1582 baskısı, s. 100v.-109v.

Hıncını çıkartmak için Bâyezid adını verdiği semiz bir domuz besleyen[3] –en azından anlatılanlar bu yönde idi– Şah İsmail bu harekete tabii ki çok öfkelendi. Aynı zamanda Sultan Bâyezid'e gönderdiği yeni bir elçi heyeti aracılığıyla öğretisinin müridleri için Osmanlı İmparatorluğu'ndan serbest çıkış hakkı talep ediyordu. Sultan Bâyezid, bu ilerlemiş yaşında Şah İsmail ile savaşa girmek istemeye hevesli olmamasına rağmen bu talebini tabii ki yerine getirmedi; aynı zamanda Dulkadiroğulları beyleri ile kanlı anlaşmazlıklar içinde ve Özbeklerle de oldukça gergin ilişkiler içinde olduğundan savaş şimdilik Şah İsmail'in de işine gelmiyordu.

Hatta daha sonra kendi müridlerine karşı Sultan Bâyezid'in tarafını bile tuttu. Zira bunlar 1511'de Teke'de Şah İsmail'in yerine geçmeye çalışan Şahkulu'nun yönetiminde bir kez daha isyan bayrağını çektiklerinde ve bu isyan yalnızca Şahkulu'nun değil en büyük komutalarından ikisinin, Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmed Paşa ve Veziriazam [Hadım] Ali Paşa'nın hayatlarını kaybettikleri ağır bir mücadeleden sonra bastırılabildiğinde Şah İsmail asileri yalnızca kendi kaderlerine bırakmakla kalmayıp, bunların mağlup edilen kuvvetlerinden kendisine sığınan geri kalanlarına öfkesini ağır bir biçimde hissettirdi. İsyanın liderleri korkunç bir biçimde idam ve ağır eşkiyalıklarda bulunan kalan kısmı orduya dahil edildi. İran savaşı böylece Sultan Bâyezid hayattayken gerçekleşmedi. Bu savaş, Yavuz Sultan Selim'e miras kalacaktı[4].

Şah İsmail o dönemlerde bakışlarını Avrupa'ya da çevirmişti; Sultan Bâyezid'le yapacağı muhtemel bir savaşta bilhassa Venedikliler nezdinde güçlü bir müttefik bulabileceğini umut ediyordu. Elçileri daha 1508'de Venedik'e geldiler ve zamanında Venedik'le Uzun Hasan arasındaki iyi ilişkilere istinaden Osmanlılara karşı bir dostluk ve silah ittifakı teklif ettiler. Öncelikle Vene-

3 *Vita di Sach İsmail*, s. 105: "Türk, planlar kurmaya ve Sufi'ye karşı ileri geri konuşmaya başladı, sonra da bugüne kadar süren savaşlar başladı...Türklerin imparatoru Bâyezid kendi işlerini düşünmeye başladı ve Anadolu'da bulunan Safevî mezhebinden olduklarından kuşkulanılan bütün edebiyatçı ve âlimleri seçip onları Mora'nın ve Arnavutluk'un uç köşelerine sürdü; yüksek düzeydeki bir Safevî, öte yandan, birkaç yağlı domuz besliyordu ve ona Bâyezid Sultan adını veriyordu ve böylece Safevî ile Türk arasında yavaş yavaş savaş başlıyordu".

4 *Vita di Sach İsmail*, s. 105v.: "Türklerin imparatoru Bâyezid öyle etkisizleşmişti ki, yaşadığı sürece Safevî'ye karşı hiç harekete geçmedi". Asya kıtasındaki bu karışık durumlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Paolo Giovio, *De' Fatti illustri di Selim Imperator de' Turchi*, yine Sansovino, s. 303-312.

diklilerin kendisine top dökümünde tecrübeli ustalar göndermesinden başka bir şey istemiyordu. Kendisi ve Sultan Bâyezid arasında gerçekten de bir savaş cereyan edecek olursa Venedik Bâyezid'i bir deniz savaşına çekmek için yalnızca Yunanistan'a ve Asya'ya büyük bir filo göndermeliydi. Bu arada kendisi ordularıyla karadan Anadolu'nun tamamını istila edecekti; Venedik için son savaşta Yunanistan'da kaybettikleri yerleri tekrar geri almak için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı[5].

Venedik, bu beklenmedik haberi sevinçle karşıladı ve elçilere gerekli onurları göstermeyi ihmal etmedi ama bu zıpçıktı ile hemen bir anlaşma yapmayacak kadar da sağduyulu davrandı.

Doj Leonardo Loredano, İran şahına: "Teklifin bizleri çok sevindirdi ve elçilerini, bu olağanüstü adamları sevinçle karşıladık; zira dostluğunu haklı olarak görmesi gereken saygı ile karşılıyoruz. Ayrıca İran şahlarıyla eski dostluğumuzu ve ittifakımızı da unutmadık; bunu her zaman sevinçle anacağız. Bizi en fazla sevindiren şey ise yeni İran şahı olan senin Türklerin düşmanı olman ve bizimle birlikte savaş yapmak istemen oldu... Yine de durumlar öyle bir hâl almıştır ki, Bâyezid Avrupa'da meşgulken İran şahları nasıl ki sâkince evlerinde oturmuşlar ve hiçbir şey yapmak zorunda olmadıklarını düşünmüşlerse, bizler de şimdiki çok daha kötü ve ağır bir zamanda istediğimiz ve özlediğimiz şeyi yapacak durumda değiliz, zira Sultan Bâyezid'le beş yıl önce yaptığımız barışı ihlal etmek istemiyoruz. Bunun dışında Avrupa'nın bize karşı biraraya gelen halklarının ve hükümdarlarının herhangi bir hakaretten dolayı tahrik edilmiş olarak değil yalnızca Venedik'in refahına duydukları kıskançlıktan dolayı bize karşı açtıkları ağır bir savaştayız. Tanrı'nın haklının tarafında olacağını ve 700 yıldır hiçbir gücün alt edemediği cumhuriyetin bu kadar çok sayıda düşmanın haksız zorbalığından korunacağını umuyoruz. Şartlar uygun olduğunda sana İranlıların dostluğuna çok önem verdiğimizi ve Hristiyan adının düşmanı olup senden de nefret eden Türklere karşı birlikte savaşmaktan daha öncelikli bir şey olamayacağını göstereceğimizden emin olabilirsin" diye cevap verdi[6].

5 Paolo Giovio, *aynı eser*, s. 308: "Venedik donanmasına, yeni sona eren savaşta Yunanistan'da yitirdikleri o yerleri yeniden elde etmek için çok iyi bir fırsat sunmuş olabilirdi".

6 Paolo Giovio, *aynı eser*, s. 308. Dojun Latince orijinal yazısı için bk. Raynaldi, T. XI, s. 536.

İsteklerinin kısa bir süre içinde yerine getirileceğini umut eden ve zengin hediyelerle donatılan elçiler, bunun üzerine Kıbrıs ve Şam'ın Venedik konsolosu Pietro Zeno ile biraraya geldikleri Suriye üzerinden Şah İsmail'in yanına döndüler. Venedikliler ise çok az miktarda da olsa gösterdikleri gönüllülüğün bedelini pahalıya ödemek zorunda kaldılar. Zira İran şahının gönderdiği bu elçi heyetinden haberdar olan Sultan Bâyezid, Mısır Memlük Sultanı Kansu Gavri nezdinde Osmanlıların Anadolu'daki en tehlikeli düşmanının elçilerine ülkesinden serbest geçiş izni tanımasını kınadı ve Mısır Memlük sultanı, ülkesinde Trablus'ta, Halep'te, Beyrut'ta, İskenderiye'de bulunan tüm Venedikli tüccarları, hatta Şam'ın Venedik konsolosunu tutuklatıp Kahire'ye getirterek Sultan Bâyezid'i tekrar sâkinleştirmeye çalıştı; Venedikliler tekrar serbest bırakılana kadar bir yıl boyunca Memlüklerin her türlü eziyetleri altında ağır bir esaret yaşadılar[7]. Ancak birkaç yıl sonra, 1512'de San Marko Vekili Domenico Trivisano, Mısır sultanının nezdinde Venedikli tüccarların daha önce de maruz kaldıkları sıkıntılara ve ticarî işlerinin engellenmesine dair şikâyette bulunmak üzere Kahire'ye bizzat geldiğinde Venedik'le Mısır arasında Venedik'in ticareti için çok önemli bir yer tutan dostane ilişkiler tekrar eski hâline getirildi[8].

Diğer taraftan Sultan Bâyezid Venediklilerden bu şekilde alınan intikamla yetindi. En azından güçlü Mısır Memlük sultanı ile ilişkilerini bozmak istemiyordu. Zira Mısır sultanı ile ilk düşmanca teması talihli geçmemişti ve Osmanlı'nın ne Anadolu'daki gücünü, ne de şanını artırmıştı.

Osmanlılar ve 14. yüzyıldan beri Mısır'da hüküm süren Çerkes asıllı Memlükler arasındaki temaslar, Sultan Mehmed'in son hükümdarlık yıllarına kadar barışçıl ve dostane idi. Memlük Sultanı Hoşkadem, Sultan Mehmed'in Mekke'ye giden hac yolu üzerinde bulunan eski suyollarını ve kuyuları masraflarını karşılayarak onartmak istemesine rıza göstermeyince aradaki ilişkiler gerginleşti. Memlük sultanı, bunu haklarına müdahale gibi görüyordu. Sultan Mehmed ve Hoşkadem'in halefi olan Memlük Sultanı Kayıtbay arasındaki

7 Paolo Giovio, *aynı eser*, s. 308v.: "Acımasız Memlükler tarafından her tür alçaklığa maruz kalmalarının üzerinden daha bir yıl geçmeden özgürlüklerine ve hayata kavuştular". Mısır Memlük sultanına burada "Campsone Gauro" denmektedir.

8 Bembo, *Hist. Venet.*, L. XII, s. 468: "Trivisano orada birkaç gün oyalanıp Cumhuriyet'in saygınlığıyla eski antlaşma yenilenmiş olarak, armağanlar alınıp verildi, kralın Senato'ya, çok onurlandırıcı şekilde yazılmış, olaya tanıklık eden mektuplarıyla ülkesine döndü".

anlaşmazlıklar, Kayıtbay'ın Dulkadiroğulları beylerinin kavgalarına karışması ile daha ciddi bir hâl aldı[9].

Türkmen asıllı Dulkadiroğulları beyleri, yaklaşık bir yüzyıl önce (1378) Maraş ve Elbistan şehirlerini fethederek kadim Kapadokya'nın birkısım toprakları üzerinde kendi adlarını verdikleri küçük bir devlet kurmuşlar ve zamanla yeni kazanımlarla oldukça genişletmişlerdi. Osmanlı sultanlarıyla ezelden beri dostane münasebetler içindeydiler ve akrabalık ilişkileri ile daha da yakınlaşmışlardı. Gerek I. Mehmed, gerekse II. Mehmed Dulkadiroğulları soyundan kızlarla evliydiler.

Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethi ile Osmanlı İmparatorluğu için Avrupa'da en sağlam temeli yarattığı yılda (1453), Dulkadiroğlu Süleyman Bey küçük beyliğini dört oğluna miras bırakmıştı. Sonucu kardeş kavgaları ve devlet içinde değişikliklerdi. Başa ilk geçen en büyük oğlu Arslan Bey yardım için Mısır Memlük sultanına başvuran ikinci oğul Budak Bey eliyle tahtını ve hayatını kaybederken, halkın tahtta görmek istediği üçüncü oğul Şehsuvar Bey, Sultan Mehmed tarafından desteklendi ve babasının mirasını devraldı. Kardeşi tarafından kovulan Budak Bey, bir kez daha yardım için Mısır Memlük sultanına başvurdu ve ondan yardım aldı; Kayıtbay, Budak Bey'i ikinci kez silah zoruyla Dulkadiroğulları beyliğinin tahtına oturttu ve tahttan indirilen kardeşini çok geçmeden hayatını kaybedeceği Kahire'ye getirdi.

Tüm bunlar 1470'de, yani Sultan Mehmed'in neredeyse tamamen Avrupa'daki savaşlarla ve fetihlerle meşgul olduğu yıllarda gerçekleşti. Ancak yaklaşık olarak 10 yıl sonra, 1479'da Venedik'le barış yapılınca Sultan Mehmed bakışlarını tekrar Dulkadiroğulları beyliğindeki durumlara çevirdi. Kalan dördüncü oğul Alaüddevle'yi himayesine aldı ve Budak Bey bir kez daha Mısır'a sürgün edildikten sonra, onu kendi himayesi altında Dulkadiroğulları beyliğinin başına getirdi[10].

Mısır Memlük sultanı ile Osmanlı sultanı arasında, Sultan II. Bâyezid'in hükümdarlığının ilk yıllarında açık bir düşmanlığa dönüşen gerginliklerin en önemli sebebi bu idi. Yukarıda gördüğümüz gibi, Bâyezid'in kardeşi Cem Sultan Osmanlı tahtını ele geçirmeyi umut ederek Anadolu'da yaptığı maceraperest ve talihsiz seferleri için Mısır'dan himaye ve yardım almış olmasının

9 Memlüklerin Mısır'daki hükümdarlıklarının geçmişini burada ayrıntılı olarak ele almamız mümkün değildir (bk. Hammer, II, 465-472).

10 Daha ayrıntılı bilgi için bk. Hammer, II, 175-179.

yanısıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki güvenliği bu taraftan bilhassa Mısır Memlük sultanının hâkimiyetini Küçük Ermenistan'ı kapsayacak şekilde genişletmesi ve o tarihe kadar Türkmen asıllı Ramazanoğulları boyuna ait Ayas, Sis, Masissa, Adana, Tarsus, vs. gibi sınır kalelerini eline geçirmesi ile daha da ciddi bir tehlike atında idi. Sultan Bâyezid, bu güçlü ve kibirli Memlüklerin batıya doğru bu kadar ilerlemelerine izin veremezdi. Silahlarıyla karşılarına çıkmaya karar verdi. Osmanlı'nın 1485'deki ilk Memlük savaşı böyle başladı.

Savaş, bahsettiğimiz gibi, pek talihli geçmedi. Karaman Beylerbeyi Karagöz Ahmed Paşa, Osmanlı'nın himayesine giren Küçük Ermenistan halkının yardımıyla gerçi Memlükler tarafından zaptedilen bazı kaleleri eline geçirdi, fakat yalnızca zayıf muhafız kıtalarının geride bırakıldığı Tarsus ve Adana üstün güçte bir Memlük ordusu tarafından aynı yıl içinde tekrar geri alındı. Anadolu Beylerbeyi Hersekzâde Ahmed Paşa'nın ordunun bizzat başına geçtiği ertesi 1486'da Tarsus'u ve Adana'yı tekrar geri almak için yapılan bir teşebbüs, bazı talihsiz çatışmalarla engellendi; bir yıl sonra, 1487'de Veziriazam Davud Paşa büyük bir askerî kuvvetle Anadolu'ya geçtiğinde, Dulkadiroğulları Beyi Alaüddevle'ye kanarak, Turgut ve Varsak Türkmen boylarına boyun eğdirmekle çok fazla oyalandı ve bu yıl içinde Küçük Ermenistan'a ilerleyemedi.

Rumeli ve Anadolu beylerbeyleri yönetimindeki kara ordusunun denizden Karaman sahillerine gelen 100 gemilik bir filo tarafından desteklendiği bir sonraki sefer, Küçük Ermenistan'da bir dizi kalenin zaptedilmesi ile başladıysa da 18 Ağustos 1488'de Tarsus ve Adana arasında yapılan nihaî muharebede Osmanlılar Memlükler tarafından mağlup edildiler.

Bu zaferden sonra Osmanlıların Anadolu'daki durumu, yalnızca adı geçen Türkmen boylarının bir kez daha Osmanlı'nın boyunduruğuna karşı isyan etmesinden dolayı değil, Dulkadiroğulları Beyi Alaüddevle'nin de muzaffer Memlüklerin tarafına geçmesi ile çok daha tehlikeli bir hâl aldı. Alaüddevle Memlüklerle birleşerek 1490 başlarında Kayseri ve Niğde üzerinden Konya Ereğlisi ve Larende civarlarına kadar gelirken, Sultan Bâyezid içinde bulunduğu tehlikeden ötürü Memlüklerin daha fazla ilerlemelerini tüm gücüyle engellemek üzere Anadolu'ya bizzat geçmeye karar verdi. Memlük sultanı bunun üzerine birliklerini geri çekti ve Tunus beyinin arabuluculuğuyla uzun süren müzakerelerden sonra Memlüklerin Çukurova'da zaptettikleri üç kalenin bundan

böyle Mekke ve Medine hazinesine ait olacağı şartıyla 1491'de gerçekleşen bir barış teklifinde bulundu[11].

Bu tarihten sonra Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler az veya çok sürekli gergin bir hâlde devam ederken Sultan Bâyezid henüz hayattayken her iki taraf barışın ihlaline sebep olabilecek herşeyden kaçınıyordu. Ne Venedikli tüccarların cezalandırılmasıyla Şah İsmail'in elçilerinin Suriye'den geçişinin tazmin edilmesi, ne Bâyezid'in oğullarından biri olan Şehzâde Korkud'un sözde arka plana itildiğini düşündüğü için himaye ve yardım bulabileceği umuduyla 1500'de geçici olarak Mısır'a kaçması, barışı bozuyordu. Zira Mısır Memlük Sultanı Kansu Gavri kaçak şehzâdeyi büyük onurlarla yanına kabul etmiş ve olması gerektiği gibi ikramda bulunmuştu, fakat onun Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki huzurunu kaçıracak planlarına destek vermekten kaçındı. Hayal kırıklığına uğrayan Şehzâde Korkud, çok geçmeden Anadolu'ya geri döndü ve babası tarafından affedilerek Teke sancakbeyiliğine getirildi[12].

Kendi hanesinde yaşanan ve kurban gideceği ağır talihsizlikler ve anlaşmazlıklar olmasaydı, hükümdarlığının son yıllarını huzur içinde geçirmiş olacaktı. Zira Batı'nın Hristiyan güçleri de Osmanlı İmparatorluğu ile barışı ihlal edebilecek hiçbir faaliyette bulunmuyorlardı. Papa II. Julius gerçi manevî imkânları el verdiği nispette, tıpkı selefleri arasındaki Haçlı Seferi hayranları gibi, Türk savaşının destekçisi idi; ama neredeyse tüm Hristiyan hükümdarlara ve beylere, kaysere, Venedik, Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Macaristan ve Lehistan hükümdarlarıyla Rodos Üstad-ı azamına gönderdiği sayısız mektuplarda Hristiyan âleminin sıkıntılarına ve ilgisizliğine dair her zamanki şikâyetleri, câlî bir mehâbetle dile getirdiği ifade tarzını, barış ve birlik çağrılarını, dünyevî mutluluk vaatlerini ve kâfirlere karşı savaşta kullandığı en önemli donanımı olan günahtan arınma vaatlerini bulabiliriz; papa vekilleri her yerde kutsal savaşı desteklemek için takdire şayan bir faaliyet gösteriyorlardı; hâlâ gelirlerin onda biri üzerinden vergiler uygulanıyor ve günahtan arınma vaazları veriliyor ama elde edilen başarı beklentileri karşılamıyordu[13].

11 Hammer, II, 290-302.

12 Hammer, II, 346-349.

13 Papanın 1504-1509 yılları arasında yazdığı benzer yazılar Raynaldi, XI'de bulunmaktadır; Macaristan kralına yazılan mektuplar s. 443 ve 519, İngiltere kralına s. 452,

Herkes kendi ülkesi ve kendisiyle yeterince meşguldü, dolayısıyla Haçlı Seferi'ni ve Türk savaşını düşünemiyorlardı bile; Avrupa âleminin manevî yaşamını başka menfaatler meşgul ediyordu; ama aslında iki hadise –en azından Papa II. Julius'un umutlarına göre– bu yönde yeni faaliyetler yaratabilirdi: Şah İsmail'in İran'da ayaklanması ve Berberîlerin* İber Yarımadası'ndan kovulması. "Davasını yürüttüğümüz Tanrı, lanetli Türklere karşı büyük işler başarmamız için bir fırsat sunuyor; bize gönderilen birçok yazıdan anlayabildiğimiz gibi, İran Şahı Sufî [Şah İsmail] güçlerini zayıflatmıştır ve her gün zayıflatmaya devam ediyor" diye yazdı papa 1507'de Portekiz Kralı Emanuel'e[14].

II. Julius'un bu kâfirin Hristiyan davası için yardımlarına bağladığı umutlar, Şah İsmail'i ciddi bir biçimde Hristiyan olmaya ikna etmeyi düşünecek kadar ileri gidiyordu. Bu planını bilhassa Macaristan Kralı Ladislas'a bildirerek tavsiyelerini ve yardımlarını istedi[15]. Oysa bu yönde herhangi bir adım atamadan İran'daki hadiselerin aldığı durum, Hristiyanlığın başının bu yöndeki tüm umutlarını yok etti.

Papa aynı şekilde Berberîlerin Granada'dan kovulmasının, Osmanlıların birleşik güçlerle Avrupa'dan kovulması için bir çağrı olduğunu düşünüyordu. Aragon Kralı Ferdinand'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Bizim ve siz majestelerinin şimdi ilgilenmesi gereken en önemli şey, kuzeydeki hükümdarların, bilhassa Tanrı'nın lütfu ile en güçlü hükümdarlar hâline gelen ve en güçlü ordulara sahip olan kayserin ve Fransa kralının, batıda Hristiyanlığın davası nasıl ki siz majesteleri ve Portekiz kralı tarafından korunuyor ve destekleniyorsa, doğuda da dinsiz Türkleri yenerek Hristiyanlık davasını aynı şekilde korumak ve desteklemek için tüm güçlerini lanetli Türklerin üzerine göndermeye ikna edilmeleridir"[16].

Ezelden beri Hristiyanlığın Osmanlılara karşı öncüleri olarak kabul edilen iki güç, Macaristan kralı ve Venedik Cumhuriyeti bile şimdilik güçlü komşu

Fransa kralına s. 445, Venedik'e s. 460, Rodos'a s. 478, Portekiz kralına s. 480, Kayser Maksimilyan'a s. 527, vs.

* Endülüs Müslümanları (çn).

14 10 Aralık 1527 tarihli yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 504.

15 Aynı şekilde Kral Ladislas'a 16 Haziran 1508'de yazılan mektup, *aynı eser*, s. 520; "Sözde peygamber Sufi'nin (Soffi) sahip olduğu ve zafer günlerinde daha da arttığını söyledikleri gücünü işitip, onu gerçek inancın ışığına çağırma isteğiyle, eserleri ve sözleriyle onu etkileyecek dürüst ve bilgili bir din adamını ona göndermeyi tasarladık".

16 Raynaldi, XI, 509.

devletle her türlü düşmanca hareketten sakındıkları için bu yönden herhangi bir tehlike beklenemezdi.

Kral Ladislas, Sultan Bâyezid'le yaptığı ve 1510'da sona eren ateşkes anlaşmasını üç yıllığına uzattırdı ve gerek papanın gerekse Lehistan Kralı Sigismund'un Türk savaşının yenilenmesine dair çağrılarını kararlılıkla geri çeviriyordu[17].

Bildiğimiz gibi, o dönemlerde her yönden baskı altında olan Venedik, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı barışın bedelini Arnavutluk'ta Leş'i kaybederek bile çok pahalıya ödemediğini düşünüyordu. Zira Sultan Bâyezid daha 1508'de, Venediklilerin, gördüğümüz gibi, savaşın son yılında zaptettikleri bu önemli yeri geri istedi. Venedik, yeni bir savaşın tehlikesine maruz kalmaktansa, bu fedakârlığı yapmaya hazırdı. Halkın tamamı göç etti, kale yerle bir edildi ve boş şehir Osmanlılara kaldı[18].

Birkaç yıl sonra uzun süre esarette kalan Mantua kontunu Osmanlı sultanının emri üzerine tekrar serbest bırakmak zorunda kalması, gururlu Venedik için çok daha onursuz bir hadise idi. Sultan Bâyezid bu hükümdarla yıllardır dostane ilişkiler içinde bulunuyordu ve bu yüzden Mantualılar için hükümdarları lehine Osmanlı İmparatorluğu'ndan arabuluculuk yapmasını istemeleri zor olmadı. Sultan Bâyezid, hemen Venedik balyosunu huzuruna çağırttırdı ve kontun derhal serbest bırakılmasının kesin iradesi olduğunu bildirdi. Balyos her ne kadar böyle bir onay vermeye yetkili olmadığını söylese de daha sonra Sultan Bâyezid'in öfkesini kendi üzerine çekmeye cesaret edemeyen Venedik tarafından yerine getirilen onayı verene kadar yerinden kıpırdamasına izin verilmedi[19].

Sultan Bâyezid bir yıl sonra, 1509'da Venedik Balyosu Andrea Foscolo aracılığıyla Hristiyan düşmanlarına karşı resmen yardım teklifinde bulunarak iyi niyetini gösterdi. O dönemlerde Pregadiler Konseyi'nde bilhassa papaya öfkeli grup, böyle bir teklifi kabul etmeyi Hristiyanlığın davasına bir ihanet ola-

---

17 Katona, XVIII, 596.

18 Bembo, L. VII, 235: "Israrlı talepleriyle Patres [Babalar? Büyükler? Senatörler?] galip gelmiş, o [Bâyezid] kendisiyle yapılmış olan barışı, eğer reddedilirse, bozmasın diye. Alex tarafından bütün sâkinlere göç etme emri verilmiş, başka yerlere yerleştirilmiş, eşyalar taşınıp götürülmüş, kale yıkılmış hâlde, ıssız ve boş olarak tedirginlik yaratan krala (=sultan) bırakılması gerektiğini düşündüler".

19 Giucciardini, L. IX, 475: "Bâyezid, ona söz vermesinin kendinin kesin isteği olduğu şeklinde kibirle cevap verdiğinde söz vermek gerekli oldu, bunun sonucu balyos tarafından Venedik'e bildirildi. Senato bu kadar güçlü bir hükümdarı kızdırmanın zamanı olmadığını düşünerek, onun serbest bırakılmasına karar verdi".

Herkes kendi ülkesi ve kendisiyle yeterince meşguldü, dolayısıyla Haçlı Seferi'ni ve Türk savaşını düşünemiyorlardı bile; Avrupa âleminin manevî yaşamını başka menfaatler meşgul ediyordu; ama aslında iki hadise –en azından Papa II. Julius'un umutlarına göre– bu yönde yeni faaliyetler yaratabilirdi: Şah İsmail'in İran'da ayaklanması ve Berberîlerin* İber Yarımadası'ndan kovulması. "Davasını yürüttüğümüz Tanrı, lanetli Türklere karşı büyük işler başarmamız için bir fırsat sunuyor; bize gönderilen birçok yazıdan anlayabildiğimiz gibi, İran Şahı Sufî [Şah İsmail] güçlerini zayıflatmıştır ve her gün zayıflatmaya devam ediyor" diye yazdı papa 1507'de Portekiz Kralı Emanuel'e[14].

II. Julius'un bu kâfirin Hristiyan davası için yardımlarına bağladığı umutlar, Şah İsmail'i ciddi bir biçimde Hristiyan olmaya ikna etmeyi düşünecek kadar ileri gidiyordu. Bu planını bilhassa Macaristan Kralı Ladislas'a bildirerek tavsiyelerini ve yardımlarını istedi[15]. Oysa bu yönde herhangi bir adım atamadan İran'daki hadiselerin aldığı durum, Hristiyanlığın başının bu yöndeki tüm umutlarını yok etti.

Papa aynı şekilde Berberîlerin Granada'dan kovulmasının, Osmanlıların birleşik güçlerle Avrupa'dan kovulması için bir çağrı olduğunu düşünüyordu. Aragon Kralı Ferdinand'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Bizim ve siz majestelerinin şimdi ilgilenmesi gereken en önemli şey, kuzeydeki hükümdarların, bilhassa Tanrı'nın lütfu ile en güçlü hükümdarlar hâline gelen ve en güçlü ordulara sahip olan kayserin ve Fransa kralının, batıda Hristiyanlığın davası nasıl ki siz majesteleri ve Portekiz kralı tarafından korunuyor ve destekleniyorsa, doğuda da dinsiz Türkleri yenerek Hristiyanlık davasını aynı şekilde korumak ve desteklemek için tüm güçlerini lanetli Türklerin üzerine göndermeye ikna edilmeleridir"[16].

Ezelden beri Hristiyanlığın Osmanlılara karşı öncüleri olarak kabul edilen iki güç, Macaristan kralı ve Venedik Cumhuriyeti bile şimdilik güçlü komşu

---

Fransa kralına s. 445, Venedik'e s. 460, Rodos'a s. 478, Portekiz kralına s. 480, Kayser Maksimilyan'a s. 527, vs.

* Endülüs Müslümanları (çn).

14 10 Aralık 1527 tarihli yazı için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 504.

15 Aynı şekilde Kral Ladislas'a 16 Haziran 1508'de yazılan mektup, *aynı eser*, s. 520; "Sözde peygamber Sufi'nin (Soffi) sahip olduğu ve zafer günlerinde daha da arttığını söyledikleri gücünü işitip, onu gerçek inancın ışığına çağırma isteğiyle, eserleri ve sözleriyle onu etkileyecek dürüst ve bilgili bir din adamını ona göndermeyi tasarladık".

16 Raynaldi, XI, 509.

devletle her türlü düşmanca hareketten sakındıkları için bu yönden herhangi bir tehlike beklenemezdi.

Kral Ladislas, Sultan Bâyezid'le yaptığı ve 1510'da sona eren ateşkes anlaşmasını üç yıllığına uzattırdı ve gerek papanın gerekse Lehistan Kralı Sigismund'un Türk savaşının yenilenmesine dair çağrılarını kararlılıkla geri çeviriyordu[17].

Bildiğimiz gibi, o dönemlerde her yönden baskı altında olan Venedik, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı barışın bedelini Arnavutluk'ta Leş'i kaybederek bile çok pahalıya ödemediğini düşünüyordu. Zira Sultan Bâyezid daha 1508'de, Venediklilerin, gördüğümüz gibi, savaşın son yılında zaptettikleri bu önemli yeri geri istedi. Venedik, yeni bir savaşın tehlikesine maruz kalmaktansa, bu fedakârlığı yapmaya hazırdı. Halkın tamamı göç etti, kale yerle bir edildi ve boş şehir Osmanlılara kaldı[18].

Birkaç yıl sonra uzun süre esarette kalan Mantua kontunu Osmanlı sultanının emri üzerine tekrar serbest bırakmak zorunda kalması, gururlu Venedik için çok daha onursuz bir hadise idi. Sultan Bâyezid bu hükümdarla yıllardır dostane ilişkiler içinde bulunuyordu ve bu yüzden Mantualılar için hükümdarları lehine Osmanlı İmparatorluğu'ndan arabuluculuk yapmasını istemeleri zor olmadı. Sultan Bâyezid, hemen Venedik balyosunu huzuruna çağırttırdı ve kontun derhal serbest bırakılmasının kesin iradesi olduğunu bildirdi. Balyos her ne kadar böyle bir onay vermeye yetkili olmadığını söylese de daha sonra Sultan Bâyezid'in öfkesini kendi üzerine çekmeye cesaret edemeyen Venedik tarafından yerine getirilen onayı verene kadar yerinden kıpırdamasına izin verilmedi[19].

Sultan Bâyezid bir yıl sonra, 1509'da Venedik Balyosu Andrea Foscolo aracılığıyla Hristiyan düşmanlarına karşı resmen yardım teklifinde bulunarak iyi niyetini gösterdi. O dönemlerde Pregadiler Konseyi'nde bilhassa papaya öfkeli grup, böyle bir teklifi kabul etmeyi Hristiyanlığın davasına bir ihanet ola-

17 Katona, XVIII, 596.

18 Bembo, L. VII, 235: "Israrlı talepleriyle Patres [Babalar? Büyükler? Senatörler?] galip gelmiş, o [Bâyezid] kendisiyle yapılmış olan barışı, eğer reddedilirse, bozmasın diye. Alex tarafından bütün sâkinlere göç etme emri verilmiş, başka yerlere yerleştirilmiş, eşyalar taşınıp götürülmüş, kale yıkılmış hâlde, ıssız ve boş olarak tedirginlik yaratan krala (=sultan) bırakılması gerektiğini düşündüler".

19 Giucciardini, L. IX, 475: "Bâyezid, ona söz vermesinin kendinin kesin isteği olduğu şeklinde kibirle cevap verdiğinde söz vermek gerekli oldu, bunun sonucu balyos tarafından Venedik'e bildirildi. Senato bu kadar güçlü bir hükümdarı kızdırmanın zamanı olmadığını düşünerek, onun serbest bırakılmasına karar verdi".

rak görmüyordu. “Papaya karşı değil: Hayır, bütün gaddarlıklarla donatılmış bu cellada karşı yardım almak için bize yardımlarını teklif eden sultana niçin hemen elçi göndermiyoruz?” diye bağırdı Lorenzo Loredano tartışmanın sıcağında[20]. Barış yanlıları ise acele etmemek gerektiği düşüncesindeydiler; kesin olan bir şey varsa o da daha sonra, 1511’de Sultan Bâyezid’in o tarihte bulunduğu Edirne’de Venediklilere verilecek yardım paraları hakkında, göründüğü kadarıyla bir sonuca varmayan müzakerelerin yürütüldüğü idi[21].

Zira o dönemde yaşlı ve birçok hastalıktan muzdarip Bâyezid, kendi oğulları ile içinde bulunduğu anlaşmazlıklarla öyle meşguldü ki Venediklilerin diğer Hristiyan güçlerle kavgalarına müdahale etmeyi düşünemiyordu bile. 1509 Eylül’ünde Osmanlı İmparatorluğu’nun gerek Anadolu gerekse Rumeli topraklarını haftalarca sallayan ve bilhassa İstanbul’un büyük bir bölümünü bir gecede yerle bir eden korkunç deprem, âdeta Sultan Bâyezid’in hükümdarlığının son yıllarında, o dönemlerde Avrupa devletleri arasındaki husumetler önüne kalkan olmasa idi, Osmanlı İmparatorluğu’nu Avrupa’da kolayca yok edebilecek siyasî sarsılmaların habercisi idi.

Tabiat ana ne daha önce ne de daha sonra bu bölgelerde aynı yılın 14 Eylül’ünde (Ortodoks kiliselerinde Haçın Yükselmesi Yortusu Günü) olduğu kadar hiddetlenmişti. Yalnızca İstanbul değil, Gelibolu, Silinori, Çorum, Dimetoka, vs. gibi başka birçok şehir doğanın şiddeti ile neredeyse yerle bir olmuştu. Binlerce insan harabelerin altında hayatlarını kaybetti. Sarayın duvarları da sallanmaya başlamıştı ki, Sultan Bâyezid Edirne’ye kaçarak kendini kurtardı. Burada yıkılan başkentin acilen onarılması talimatını verdi. İnsan gücü, tabiatın şiddetine karşı koyacaktı. Birkaç gün içinde imparatorluğun her yerinden 80 bin zanaatkâr İstanbul’a getirildi ve üç ay içinde yalnızca 18 mil uzunluğundaki surlar değil yıkılan binaların da büyük bir bölümü yeniden inşa edildi. Aynı şekilde 10 bin insan Bâyezid’in doğum yeri olan Dimetoka’nın surlarını tekrar inşa etmek için kullanıldı[22].

---

20 Bembo, L. VIII, 303-305: “Papaya karşı değil: Hayır, bütün gaddarlıklarla donatılmış bu cellada karşı yardım almak için bize yardımlarını teklif eden sultana niçin hemen elçi göndermiyoruz?”.

21 Bununla ilgili deliller için bk. Marino Sanuto’nun basılmamış kroniği, Hammer, II, 623.

22 Aynı dönemin kaynakları bu depremin etkileri ve sonuçları hakkında anlatımlarla doludur. Mesela Paolo Giovio, *Fatti illustri di Selim*, s. 312 v. Sansovino’nun külliyatının başında Menavino, s. 19. Burada Osmanlı İmparatorluğu’nun tamamında

Tabii ki bu gibi yaraları sarmak, yaşlı sultanın zayıflığının ve oğullarının hükmetme arzularının imparatorluğun üzerine düşürdüğü utancı ortadan kaldırmaktan çok daha kolaydı. Sultan Bâyezid'in çok sayıdaki oğullarından yalnızca altısı Anadolu'da çeşitli eyaletlere sancakbeyi olarak gönderilmişlerdi. En büyükleri Şehinşah, dört milyon akçe (80 bin Venedik dukası) gelirle Karaman sancağını yönetiyordu; ikincisi Âlemşah, İran hududundaki kendisine emanet edilen sınır eyaletlerinden yılda 60 bin duka altını alıyordu; üçüncüsü Ahmed, aynı gelirle Amasya sancakbeyiliğini yürütüyordu; Mehmed adındaki dördüncü oğlu Beyşehir sancakbeyi olarak aynı miktarda gelire sahipti ve en genç iki oğlu Korkud ve Selim, her biri 40 biner duka altını gelirle Teke ve Trabzon sancaklarını yönetiyorlardı. Aralarından sadece üçü babalarının son hükümdarlık yıllarını yaşadılar: Ahmed, Korkud ve Selim. Her biri zamanı gelince tahta çıkmayı umut ediyordu ve bu umutlarını, babaları daha hayattayken gerekirse zorla gerçekleştirmek için adımlar atıyorlardı.

Sultan Bâyezid gönlünde yatan Şehzâde Ahmed'i halefi tayin ederken, babasının Şehzâde Ahmed lehine tahttan feragat etme planlarını gerekirse silah zoruyla engellemek için önce Şehzâde Selim isyan bayrağını çekti. Hiçbir Osmanlı şehzâdesine Rumeli'de herhangi bir sancakbeyiliğinin verilmeyeceğine dair mevcut yasaya rağmen, çok uzaktaki Trabzon sancağının yerine, Rumeli'de mümkünse başkent yakınlarında bir sancak istedi. Hızlı ve kararlı bir yapıya sahip olan Selim, babasının ve vezirlerinin bu talebini defalarca reddetmesini, talebini silah zoruyla yerine getirmesi için bir çağrı kabul etti.

25 bin askerin başında Rumeli'ye geçti ve 1511 Mart'ında, sözde Macaristan üzerine yürümek ve kendisine verilmeyen imparatorluğu burada kılıcıyla bizzat kazanmak için, Bâyezid'in o dönemlerde bulunduğu Edirne önlerine geldi[23]. Bu cüretkârlığı kendisine, bilhassa Sultan Bâyezid'in barışçıl yönetiminden uzun süreden beri nefret eden fetih düşkünü yeniçeriler arasında büyük bir taraftar kitlesi, hatta Divân'da Selim'i tahta çıkartmak isteyen nüfûzlu bir grup kazandırdı. Ordusu kısa zamanda 40 bin kişiye kadar

10 erkekten birinin İstanbul'un tamiri için buraya gelmek zorunda olduğu anlatılmaktadır: "O şekilde ki, o ay sonunda İstanbul'da 80 bin yabancı bulunuyordu... ve öyle çalıştılar ki üç ay içinde, çevresi 18 mil olan İstanbul'un bütün surlarını yeniden yaptılar", vb. Spandugino Cantacuscino, s. 84 işçilerin sayısını 73 bin olarak vermektedir.

23 Menavino, s. 19: "Macar kralına savaş açmak ve ondan bir devlet fethetmek istediğini söyleyerek". Paolo Giovio, *aynı eser*, s. 312 ve devamı.

çıktı. Sultan Bâyezid, böylesine büyük bir askerî kuvvet karşısında Selim'i silah zoruyla tekrar Anadolu'ya göndermeye cesaret edemedi. Önce uzlaşmaya gitti ve buna göre Şehzâde Ahmed'e hayatta olduğu sürece tahtı bırakmamayı, ancak Selim'e derhal Vidin ve Alacahisar'la birlikte Semendire Sancağı'nı vermeyi taahhüt etti.

Oysa daha sancağına yeni varmıştı ki, kendisine daha önce verilmesi reddedilen Saruhan Sancağı'nı zapteden kardeşi Korkud'un isyanı Selim'i silah zoruyla Edirne'yi zaptetmeye ve burayı istediği gibi yönetmek üzere idaresi altına almaya teşvik etti. Şehzâde Ahmed'in güçlü grubu tarafından kendisine baskı yapılan Sultan Bâyezid sonunda Şehzâde Selim'e karşı savaşmaya karar verdi. Yaşlılığında silahları yine başarı getirdi. Ağustos başlarında Çorlu yakınlarında meydana gelen muharebede Selim mağlup edildi ve şehzâde son anda Karadeniz kıyılarında, kayınpederi olan Tatar hanının Selim'e yardım vadettiği Kırım'a götürmek üzere Ahyolu'nda kendini bekleyen gemilere zorlukla kaçabildi[24].

Şehzâde Selim'in bu mağlubiyeti, bu sefer de Sultan Bâyezid'in kendisine verdiği sözü zorla yerine getirmesini sağlamaya çalışan ağabeyi Ahmed'in umutlarını bir kez daha yeşertti. Zorla tahtı sahiplenmek için birliklerinin başında Üsküdar'a yeni varmıştı ki 21 Ağustos'ta İstanbul'da hâlâ Selim taraftarı olan yeniçerilerin korkunç bir isyanı meydana geldi ve Ahmed'i geri dönmeye zorladı. Veziriazam Hersekzâde Ahmed Paşa'nın sarayı başta olmak üzere, Ahmed taraftarı olarak bilinen vezirlerin sarayları saldırıya uğrayarak talan edildiler ve bu gibi isyanlarda daima görülebileceği gibi Yahudilerin ve başta Floransalılar olmak üzere Hristiyan tüccarların zengin depoları da aynı akıbete uğradı, ancak dağıtılan büyük paralar, veziriazamın makamından alınması ve Şehzâde Ahmed'in şimdilik tahta çıkartılmayacağına dair vaatler asileri nihayet sâkinleştirebildi.

İmparatorluk içindeki karışıklıklar günden güne büyüyordu. Planlarının başarısız olmasına kızan Ahmed, hükümdarlığını bunun üzerine Anadolu'nun tamamına yaymaya çalışmış ve Şehinşah'ın oğlu, yeğeni Mehmed'i Konya'dan kovduktan sonra bir kez daha Karaman sancağını ele geçirmişti. Şehzâde Korkud ise, gizli saklı İstanbul'a gelmiş ve yeniçerileri kendi tarafına çekmeye ça-

24 Menavino, s. 20. Paolo Giovio, *Fatti illustri di Selim*, s. 313-318 ve daha sıkıştırılmış ve daha iyi bir yazıyla aynı yazarın yazısı için bk. "*Informatione a Carlo Quinto Imperatore Augusto*", yine Sansuvino, s. 209 ve devamı.

lışmıştı ama boşuna. Bundan böyle yalnızca Selim efendileri ve başları olacaktı; Sultan Bâyezid, yeniçerilerin şiddetli taleplerine daha fazla dayanamadı ve Selim'i Avrupa'ya geri dönmeye bizzat davet etti.

Bu arada Selim, daha bu çağrı gerçekleşmeden de Kırım'dan ayrılarak 1512 Mart'ının ortalarında Akkirman'da Tuna Nehri'ni geçmişti ve 19 Nisan'da yeniçeri ağası, devletin ileri gelenleri, hatta hâlâ burada bulunan kardeşi Korkud tarafından törenlerle karşılandığı başkent önlerine geldi. Tahtın ve başkentin neredeyse tamamen eline geçtiği bu kritik anda, zayıf bir adam olan Sultan Bâyezid kendisine hemen ödenecek 300 bin ve yılda 250 bin duka altını teklif ederek Selim'in geri dönmesini sağlayabileceğini düşündü. Oysa Selim, Osmanlı İmparatorluğu hükümdarlığından bu fiyata feragat etmeyi düşünmüyordu. Babasının ölene kadar tahta ve hazinelerine sahip olacağına dair bir uzlaşmayı da kabul etmedi.

Sultan Bâyezid, yeniçerilerin şiddetli talepleri ve etkileri altına aldıkları İstanbul halkının baskıları üzerine 25 Nisan'da kendisine isyan eden oğlu lehine tahttan feragat etti. İstediği tek şey, kalan zamanlarını doğum yeri olan Dimetoka'da sessiz bir inzivaya çekilip yaşamaktı. İsteği kabul edildi ama yerine getirilemeyecekti. Zira İstanbul'da 20 gün kaldıktan sonra nihayet Dimetoka'ya gitmek üzere yola çıktığında, yolculuğunun daha üçüncü günü olan 26 Mayıs 1512'de Selim'in –en azından zamanın güvenilir tanıkları bu konuda hemfikirdir–Yahudi başhekimi aracılığıyla kendisine verdirdiği zehrin sonucunda hayatını kaybetti. Baba katlinin en önemli sebebi, Selim'in muhtemelen Bâyezid'in kalan hazinelerle Şehzâde Ahmed'i tahta geçirmeyi deneyebileceğine dair duyduğu korku idi[25].

25 Sultan II. Bâyezid'in hükümdarlığının çok da sevindirici olmayan son hadiseleri adı geçen yazarlar tarafından yorucu bir teferruatla ve çok da başarılı olmayan retorik süslemelerle anlatılmaktadır. Menavino ve Cantacuscino'nun haricinde ayrıca Tubero, L. IX, 303-317 tuhaf zayıflıklarının tamamıyla süslenmiş detaylı bir anlatım sağlamaktadır. Sultan Bâyezid'in Yahudi hekimi tarafından Şehzâde Selim'in emri üzerine zehirlenmesinden Paolo Giovio, *aynı eser*, s. 324 v. ve o dönemlerde kapıkulu olarak Sultan Bâyezid'in hizmetinde bulunan Menavino, s. 22 v.'de bahsetmektedirler. Cantacuscino, s. 89'da sebebini daha kesin olarak belirtmektedir: "Çünkü o (Selim), paranın zoruyla onun Ahmed'i sultan yapmak istediği kuşkusunu taşıyordu". Menavino, s. 22 ve Paolo Giovio, s. 324'te Sultan Bâyezid'in yaşını fazla yüksek vermektedirler; birincisi 80; diğeri 76 demektedir. Hâlbuki Bâyezid 1447'de doğmuştu, dolayısıyla henüz 65 yaşında idi.

Sultan Bâyezid, fazla şanlı olmayan hükümdarlığının otuz birinci yılında 65 yaşında hayata veda etti. Selim, naaşını İstanbul'a geri getirtti ve babasının kendi adına inşa ettirmiş olduğu camiinin türbesinde defnettirdi.

Bâyezid ne bir kahraman, ne de bir siyasetçi olmasa da barış eserleri, binalar ve vakıflar sayesinde ve âlimlerle şairleri himayesine alarak manevî hayatı destekleyerek en az selefleri kadar kalıcı ve onurlu bir hâtıra bırakmıştı. Yalnızca İstanbul'da ve Edirne'de hayır işleri ve gençliğin eğitilmesi için kullanılan yan binalarıyla birlikte yaptırdığı camiler değil bilhassa köprüler gibi yaptırdığı bir sürü başka eser bugün dahi sanat eserleri ve hayır işlerine duyduğu aşkın birer tanığıdır. Şiir sanatında ve ilâhiyatta kendisi de oldukça başarılı idi ve içinde yaşattığı şiir ruhu kısmen amcaları Cem Sultan'ın yanısıra Osmanlı şairlerinin saflarında önemli bir yer tutan oğulları Korkud ve Selim'e de geçti.

2) I. Selim, Asya ve Afrika kıtalarındaki fetihleri ve 1520'deki ölümüne kadar Avrupa devletleri ile ilişkileri

Sultan I. Selim, atalarının tahtını özellikle içindeki savaşçı ruha ve bu sayede kendi tarafına çekmeyi başardığı yeniçerilerin desteğine borçlu idi. Oysa yeniçerilerin iradesinin ve şiddetli inatçılıklarının kölesi olacak biri değildi. Ne bağımsız ve asi ruhunu zincire vurmak isteyen bu yeniçeri despotluğuna, ne de hâlâ hayatta olan kardeşlerinin ve yeğenlerinin rekabetine tahammül edebiliyordu. Zira ikisi de düşüncesindeki mutlak hükümranlıkla bağdaşmıyordu. Yine de babasının ilgisiz ve faaliyetsiz hükümdarlığı sırasında bu askerler ve nüfûzları altındaki orduya hâkim olan isyan ruhunu şimdilik bazı tavizler vererek yatıştırmak zorunda kaldı.

Bu yüzden Yedikule'de muhafaza edilen hazineden her yeniçeriye bir önceki yönetim değişikliğinde verilen 2 bin akçe yerine 3 bin akçe ya da 50 duka altını bahşedildi ve sipahilerin günlük ûlûfeleri günde 4, yayaların ise günde 2 akçe artırıldı. Selim aynı zamanda yeniçerileri bundan böyle aralarında yayılmaya başlamış gibi görünen lükse ve yumuşaklığa kendilerini bırakmamaları yönünde uyardı[26]. Ayrıca askerî kuvvetlerin çekirdeğini, imparatorluğun bu en önemli dayanağını harekete geçirerek daha da yozlaşmalarını önlemek

26 Paolo Giovio, *Fatti illustri di Selim*, s. 325. Sansovino, s. 143 ve devamında Cambrini: "Sonra askerliği yeniden düzenlemeye yöneldi, onların içinde yaşadığı şatafatın hiç hoşuna gitmediğini anlamalarını sağladı, o tür şeylerle hiç ilgisi yoktu".

ve eski gücüne ve hareketliliğine kavuşturmak en başlıca düşüncelerinden biri idi. Parolaları bundan böyle tıpkı eski şanlı günlerdeki gibi savaş, zafer ve fetih olacaktı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki durumları bu umdeleri hayata geçirmek için kendiliğinden en iyi fırsatları sundu.

Selim, tahta çıkarken henüz hayatta olan ağabeyleri Korkud ve Ahmed'i Amasya ve Saruhan sancaklarına gönderirken, yakınında tutup imparatorluğun gelecekteki hükümdarı olarak yetiştirmek üzere Kefe sancakbeyi olan kendi oğlu Süleyman'ı İstanbul'a çağırttı. Bundan hoşnut olmayan ağabeyler bir kez daha isyan etmeyi ve Anadolu'da hükümdarlıklarını yaymayı düşündüler. Şehzâde Ahmed, oğullarından biri olan Alaeddin'i bir orduyla Bursa'ya gönderdi; Osmanlı İmparatorluğu'nun bu eski başkentini zaptetti ve burada kendini Anadolu Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsız hükümdarı ilan etmeyi düşünüyordu.

Selim bu isyanı haber alır almaz, oğlu Süleyman'ı Avrupa'da vekili tayin ettikten sonra, 1512 Temmuz'unda 70 bin kişilik bir ordunun başında kardeşlerinin ve bunların çocuklarının rekabetini nihaî olarak ortadan kaldırmak üzere Anadolu'ya geçti. Alaeddin Bursa'dan kovuldu ve Selim'in Ankara'nın ötesine kadar bizzat takip ettiği Şehzâde Ahmed idaresi Davud Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'e emanet edilen Amasya sancağını da kaybetti.

Veziriazam Koca Mustafa Paşa'nın ihaneti ile desteklenen Ahmed, ertesi kış bir kez daha Amasya şehrini ele geçirdi ve 1513'ün ilkbahar aylarında 25 bin kişilik bir ordunun başında Selim'in kendisine karşı gönderdiği ordunun öncü birliklerini Bursa yolu üzerindeki Ermeni Derbendi'nde mağlup etti, fakat kazandığı avantajları kullanmasını bilemedi. Ele geçirmeyi planladığı Bursa'ya varamadan, Selim'in bizzat karşısına çıktığı 24 Nisan 1513 tarihli Yenişehir Muharebesi kaderini belirledi. Ordusunun tamamı yeniçerilerin ve Tatarların şiddetli hücumları altında yok oldu ya da panik içinde kaçtı. Şehzâde Ahmed kaçarken kardeşine esir düştü ve Selim'in emri üzerine hemen idam edildi.

1512 yılı henüz sona ermeden, elinde silahlarıyla kardeşinin karşısına çıkmaya cesaret edememiş olmasına rağmen, Şehzâde Korkud da aynı akıbete uğradı. Yeniçerileri kendi tarafına çekmek için yaptığı bir teşebbüs başarısız olunca Teke sancağına kaçmak zorunda kaldı; burada ihanete uğrayarak takipçilerinin eline düştü, Bursa'ya getirildi ve bu şehrin kapılarının önünde can verdi.

Selim, daha önce ölen ağabeylerinin oğulları olup kısmen daha çocuk yaşta olan ve Bursa'da bulunan yeğenlerinden beşinin artık yaşayanlar arasında bulunmasını istemiyordu. Hepsini bir günde tutuklattı ve gözleri önünde idam ettirdi[27].

Yavuz Sultan Selim bu şekilde Anadolu'nun sınırsız hükümranlığını ele geçirdikten sonra bakışlarını derhal daha doğuya, Şah İsmail'in son yıllarda artırdığı gücüyle hâlâ Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya kıtasındaki en tehlikeli komşusu olduğu yere çevirdi. Herhangi bir sebep olmasa bile doğunun bu iki hükümdarı arasında ölümüne bir savaş tıpkı zamanında Sultan Mehmed ve Uzun Hasan arasında olduğu gibi kaçınılmazdı. Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi ikinci kez İran sınırlarında belirlenecekti.

Şah İsmail, Şehzâde Ahmed'in kendisine sığınan oğullarına himaye ve yardım sağlayarak Sultan Selim'in öfkesini daha da kabartmaktaydı. Diğer taraftan Sultan Selim'in Şah İsmail öğretisinin müridlerini, yani Şiîleri ya da Safevîleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir defada ortadan kaldırmak için uyguladığı korkunç tedbirler İran şahının Osmanlı sultanına karşı duyduğu amansız nefret için yeterli bir sebep teşkil ediyordu. Yedi ile yetmiş yaş arasında 40 bin kadar Safevî, Selim'in emri üzerine tutuklandı ve hemen idam edildi ya da ömür boyu zindana atıldı. Bu hadise, tahrik edilmiş fanatizmin yaratabileceği en büyük amansızlıkla yürütülen bu savaşa bir din savaşı karakterini kazandırdı.

Şah İsmail, Şehzâde Ahmed'in kaçmak zorunda bırakılan oğlu Murad'ın hamisi olarak düşmanlıkları 1513'de ordusuyla Osmanlı topraklarına hücum edip birçok sınır eyaletini talan ve kısmen zaptederek başlatmıştı. Sultan Selim bunun üzerine 1514 Nisan'ında atalarının sapkınlıkla lekelenen inancının kurtarıcısı ve hamisi olarak resmen savaş ilan etti, ama Şah İsmail'e sapkınlık yolundan dönmesi ve Osmanlı topraklarında zaptettiği yerleri boşaltması hâlinde yine de barış elini uzatıyordu. Böyle bir hareket hiçbir durumda beklenemeyeceğinden, Sultan Selim aynı zamanda ordusunu da Yenişehir Ovası'nda toplamıştı ve imparatorluğun Avrupa'daki durumlarını düzenledikten ve oğlu Süleyman'ı bir kez daha sancakbeyi olarak Rumeli'de bıraktıktan sonra, ordusunu başına geçerek güçlü düşmana karşı sürdü.

---

27 Kardeşlerin ve yeğenlerin katlini bütün ayrıntılarıyla anlatanlar: Menavino, s. 23-25; Giovio, *Informatione*, s. 210 ve devamı; *Fatti illustri*, s. 325-328; Tubero, s. 317 ve devamı.

Sefer uzun ve zorlu idi. Konya, Kayseri ve ordunun 140 bin savaşabilecek kişi olarak sayıldığı Sivas üzerinden ve Sultan Mehmed'in Uzun Hasan'ı mağlup etmesi ile Osmanlı savaş tarihinde ünlenen Tercan muharebe alanını geçerek, nihayet 23 Ağustos 1514'de Şah İsmail'in ordularıyla karşı karşıya geldikleri Çaldıran Ovası'na varıldı. Aynı gün içinde burada meydana gelen muharebe, bu seferin tek ama aynı zamanda en belirleyici muharebesi oldu. Uzun Hasan'ın gücü nasıl Tercan Ovası'nda kırılmışsa, Şah İsmail de ordusunun tamamıyla Çaldıran Ovası'nda yeniçerilerin yiğitliği ve İranlıların henüz fazla aşina olmadıkları hafif sahra toplarının becerikli bir biçimde kullanılmaları karşısında mağlup oldu. Muharebeden dokuz gün sonra yeni İran İmparatorluğu'nun başkenti Tebriz, Osmanlıların eline geçti ve 5 Eylül'de Yavuz Sultan Selim galip olarak törenler arasında şehre girdi.

Ne var ki burada çok kısa bir süre kaldı. Şah İsmail'in hazinelerini ve güzel eşini ele geçirdikten sonra 13 Eylül'de Tebriz'den ayrıldı ve Karabağ ile Gürcistan üzerinden, kış karargâhına çekilmek üzere Kasım ortalarında Amasya'ya geldi[28].

Ertesi yıl olan 1515'de yapılan sefer, Fırat Nehri kenarında önemli bir yer tutan Kemah Kalesi'nin zaptedilmesiyle (19 Mayıs) başladı ve Temmuz ortalarında Dulkadiroğulları topraklarının Osmanlı İmparatorluğu'na nihaî ilhakıyla sona erdi. Dulkadiroğulları'nın son beyi Alaüddevle, muharebe alanında onurlu bir biçimde hayatını kaybetti; savaşarak esir düşen oğullarından dördü ise Osmanlı cellatlarının elleri altında can verdiler.

Sultan Selim bunun üzerine 1515 yılını 1516'ya bağlayan kış mevsimini yeniçeri ocağının iyileştirilmesi, deniz gücünün artırılması ve komşu ülkelerle yapılan barış antlaşmalarını yenileyip Avrupa'daki barışı muhafaza etmekle meşgul olarak kısmen İstanbul'da kısmen Edirne'de geçirirken, Asya kıtasında kalan ve aralarında tarihçi İdris'in [İdris-i Bidlisî] de bulunduğu komutanları, Kürtlere ait toprakların, yani Kuzey Mezopotamya topraklarının fethini tamamladılar.

Bu bölgenin en önemli şehirleri, başkent Amid ya da nam-ı diğer Diyarbekir, Bitlis, Hasankeyf, vs. Çaldıran Muharebesi'nden hemen sonra Os-

28 Paolo Giovio, *Fatti illustri di Selim*, s. 328-341'de Selim'in Asya kıtasındaki seferlerinin ayrıntılı anlatımını ayrıca İran'ın o dönemlerdeki durumunu daha ayrıntılı olarak ele alamayacağımız için tavsiye edeceğimiz ilginç bir karakteristiğini çıkartmak için kullanmıştır. Asya kıtasındaki durumlar hakkında genel olarak kapsamlı bir anlatım Hammer, II, 392'den cildin sonuna kadar verilmiştir.

manlı tarafına geçmişler ve kısmen Osmanlı muhafız kıtalarıyla donatılmışlardı. Şah İsmail, Sultan Selim buradan ayrılır ayrılmaz eski başkent Tebriz'i tekrar geri alınca, Kürtlerin büyük bir bölümünü Osmanlılardan tekrar ayrılmaya ikna etmeyi başardı. Osmanlılardan ve Kürtlerden oluşan bir muhafız kıtasının bulunduğu Diyarbekir her yönden kuşatma altına alındı ve Erzurum Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa nihayet sâdık kalan Kürt reislerinin yardımıyla şehri kurtarmayı başarana kadar neredeyse bir yıl kuşatma altında kaldı. Mardin, Hasankeyf, Ruha (Urfa), Musul, Nusaybin, Dara, vs. gibi direnen diğer şehirler ardı ardına Osmanlılar tarafından tekrar zaptedildiler ve Şah İsmail'in azalan gücü bu tarafta da müridlerinin Koçhisar'da mağlup olmaları ile tamamen kırılırken, Fırat ve Dicle nehirleri arasında Kuzey Mezopotamya'yı oluşturan bölgenin tamamı Osmanlı topraklarına dahil edildi ve en uçtaki bu sınır eyaletinin doğasına ve ihtiyaçlarına uygun, bugüne kadar en önemli kısımları muhafaza edilen olağandışı bir savunma tesisine sahip oldu.

Doğu'da Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığını Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en önemli dönemlerinden biri hâline getiren fetihler bununla bitmedi. Zira Suriye ve Mısır Osmanlıların eline geçmediği sürece, Asya kıtasındaki hükümdarlığı emniyet altında sayılmazdı. Bu yüzden Sultan Selim imparatorluğunu batıya doğru, Avrupa'da genişletmek istemiş olsa bile silahlarını şimdilik bir kez daha Asya kıtasına çevirmek için önemli sebepleri vardı. Suriye ve Mısır seferi, Kürt toprakları neredeyse tamamen ilhak edildiği dönemde kararlaştırıldı.

Bunun için özel bir sebebe gerek yoktu. Mısır Memlük sultanı ile Şah İsmail arasındaki ittifak ve iki kutsal şehrin* himaye hakkına dair hâlâ süren kavgalar, Sultan Selim için nihayet Mısır hükümdarı 80 yaşındaki Sultan Kansu Gavri'den elinde silahıyla hesap sormak için yeterli sebepti. Savaş başlamadan önce uzlaşmak için ciddi olmaktan ziyade görünüşü kurtarmak amacıyla yapılan müzakereler tabii ki başarısız oldu ve her ikisi de güçlerine aynı derecede güvenen hükümdarların öfkesini daha da artırıyordu. Kansu Gavri 50 bin kişi ile savaşa hazır bir şekilde Halep'e gelirken, Sultan Selim bir kez daha zaferlere alışık ordusunun başına geçmek üzere 1516 Temmuz'unda İstanbul'dan ayrılarak Konya'ya geldi.

* Haremeynü'ş-Şerifeyn: Mekke-Medine (çn).

Konya'dan derhal yola çıkarak Halep'e doğru harekete geçti. 24 Ağustos'ta şehrin yakınlarındaki Mercidabık Ovası'nda Osmanlılar ve Memlükler arasında ilk karşılaşma meydana geldi. Burada zafer yine İranlılar gibi Memlüklerin de eksikliğini duyduğu hafif sahra topları sayesinde Osmanlılar lehine döndü. Memlük ordusunun neredeyse tamamının yok olması; Sultan Kansu Gavri'nin kaçarken ölmesi; paha biçilmez hazineleriyle birlikte Halep'in zaptedilmesi ve Suriye'nin ilhakı bu zaferin en önemli sonuçları idi. Zira ülkenin diğer kaleleri Malatya, Divriği, Behisni, Antep, vs., Halep'in zaptedildiğini haber alır almaz hiçbir direniş göstermeden teslim oldular.

Halep'ten Hama ve Humus üzerinden Sultan Selim'in 12 Ekim'de törenler arasında girdiği Şam'a yapılan yürüyüş, âdeta bir zafer yürüyüşü idi. Suriye şehirlerinin bütün komutanları ve civarın Bedevi boylarının reisleri ile Lübnanlı Dürzîlerin yöneticileri Şam'da Sultan Selim'e biat ettiler. Burada sadece üç ay kalıp, bu arada yeni Memlük Sultanı Tomanbay ile başarısız barış müzakerelerinde bulunduktan ve çölü geçmek için gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, Sultan Selim Aralık ortalarında tekrar Şam'dan ayrıldı; Memlüklerin bir kez daha Osmanlı öncü birlikleri tarafından mağlup edildikleri Hassa ve Remle üzerinden 10 günlük bir yürüyüşle çölü geçti ve 21 Ocak 1517'de Kahire yakınlarındaki Hankâh'ta karargâh kurdu. Tomanbay, burada ertesi gün Ridâniye Köyü yakınlarında meydana gelen ölümcül bir muharebede bir kez daha Osmanlı gücünü yok etmeyi denedi. Ancak silahların talihi bu defa da aleyhine döndü. 25 binin üzerinde ölü Memlük muharebe alanını kaplıyordu ve 8 gün sonra Kahire, şehrin sokakları kan gölüne döndükten sonra galiplerin eline geçti.

Oysa ordusunun kalan kısmıyla Nil Nehri'nin sol kıyısında bulunan Gize'ye kaçan ve her taraftan sıkıştırılmış bir vaziyette Nil deltasına kadar geri çekilen Tomanbay eline geçmediği ve hayatta olduğu sürece Sultan Selim Mısır'ın fethini tamamlanmış saymıyordu. Sultan Selim'e bütün egemenlik haklarını devretmesine ve kayıtsız şartsız teslim olmasına dair kendisine defalarca yapılan barış tekliflerini tam bir kahraman doğasına sahip Tomanbay gururla ve hor görerek geri çevirdi. Cüretkâr düşmanına boyun eğmektense bu yok etme savaşında tüm boyu ile birlikte ölmeyi yeğliyordu. Osmanlılar tarafından her yerde takip edilen Tomanbay, yanında bulunan az sayıdaki sâdık adamıyla birlikte, en azından şahsî yiğitliğin ölümsüz şanının kazandığı bazı talihsiz çatışlarmadan sonra devasa rakibinin üstünlüğü karşısında nihayet geri çekilmek zorunda kaldı. Çaresiz ve terkedilmiş bir vaziyette dost bir Arap ka-

bilesine sığındı, ancak burada ihanete uğrayarak takipçilerinin eline düştü ve kısa süren bir esaretten sonra 13 Nisan 1517'de Sultan Selim'in emri üzerine Kahire'de idam edildi.

Sultan Selim bunun üzerine yaz aylarında fethettiği ülkenin idaresi için gerekli düzenlemeleri yaptıktan, bu arada İskenderiye'ye gelen donanmayı gözden geçirdikten ve kendisine devrolunan kutsal şehirler Mekke ile Medine'nin himaye ve hâkimiyet haklarını resmen devraldıktan sonra, Eylül başlarında Kahire'den ayrıldı; kış aylarını Şam'da ve Halep'te geçirdi; buradan El-Halil'i ve Kudüs'ü ziyaret etti ve iki yıl ayrı kaldıktan sonra ancak 1518 Ağustos'u başlarında, bundan böyle Avrupa'daki durumlarla da biraz daha yakından ilgilenmek üzere, tekrar Edirne'ye döndü[29].

Sultan Selim'in tahta çıktıktan sonra Batı güçleri ile içinde bulunduğu dostane ilişkilerde o zamana kadar önemli bir bozulma görülmese de, Batı âleminin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bilhassa Medici soyuna mensup Papa X. Leo bu makama getirildikten sonra (11 Mart 1513) yeniden canlanan ve daha kararlı bir niteliğe bürünen hareketini görmemesi mümkün değildi; ayrıca doğuda şimdilik amacına ulaştıktan sonra imparatorluğunu bu yönde de genişletmeyi istemesi ve hedeflemesi, Osmanlı gücünü sürekli olarak batıya doğru iten imparatorluğun doğal gidişatında saklı idi.

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Avrupa hareketinde o dönemlerde en fazla ağırlığı bulunan iki devlet olan Venedik ve Macaristan, Sultan Selim'in ilk hükümdarlık yılında Osmanlı İmparatorluğu ile yüzyılın başından beri mevcut barışı yenilemişlerdi. Sultan Selim Venedik'e tahta çıktığını olağanüstü bir elçi ile bildirdikten sonra, 1513'ün yaz aylarında Sultan Selim'e Venedik'in tebriklerini sunmak üzere İstanbul'a giden Venedik Elçisi Antonio Giustiniani, bu esnada eski imtiyazların genişletilmesini sağlayamadı, ancak Sultan II. Bâyezid tarafından bilhassa Venedik'in ticareti ile ilgili imtiyazlar hiçbir zorluk çıkartılmadan onaylandı[30].

---

29 Burada sadece ima edebildiğimiz herşey kısmen derinden etkileyen ve Sultan Selim'in kişiliği için bu Mısır seferinin zengin bir kaynak olduğu oldukça karakteristik dönemleri ile birlikte ayrıntılı olarak Hammer, II, 462 ve devamında verilmektedir.

30 Paolo Paruta, *Historia Venetiana*, L. II, 97: "Hemen hemen, çok yıl önce Bâyezid'le anlaşmaya varılan aynı şartlar altında barış yenilendi ve kararlaştırıldı". Onay belgesi 17 Ekim 1513 tarihli idi ve bunun için özel olarak gönderilen bir Türk elçi tarafından Venedik'e ulaştırılmış olup, doj belgeyi burada elçinin huzurunda ve toplanan Senato nezdinde törenlerle onayladı.

İtalya'da sürekli meydana gelen savaşlardan dolayı oldukça zorlanan hazinesi için böyle bir kaynaktan vazgeçmesi mümkün olmadığından bu imtiyazları mümkün olduğunca muhafaza etmek, Venedik'in başlıca endişelerinden biri olarak kaldı. Ne İran savaşı ne de Mısır seferi esnasında kendisi ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki iyi ilişkileri bozabilecek ya da Doğu Akdeniz'deki ticarî menfaatlerini engelleyebilecek herhangi bir adım atmaya ikna olmadı. Şah İsmail'e defalarca istediği desteği vermekten çok uzak olup, aksine Sultan Selim'i zaferlerinden dolayı tebrik için acele etti ve Sultan Selim Mısır'ın fethini tamamladıktan sonra Venedik'in ilk endişesi Venedik ticaretinin yüzyıllardır bu ülkede sahip olduğu imtiyazları tüm gelecek zamanlar için Mısır'ın yeni hükümdarı nezdinde de elde etmekti[31].

Sultan Selim 1517'nin kış aylarında henüz Şam'dayken iki Venedikli elçi, Luigi Mocenigo ve Bartolomeo Contarini buraya gelerek Venedik adına biat ettiler ve bilhassa İskenderiye, Trablusşam, Beyrut, Şam, Halep, vs. başta olmak üzere, Venedikli tüccarların Suriye ve Mısır'da sahip oldukları hak ve özgürlüklerin onaylanmasını rica ettiler. Venedik'in bilhassa adı geçen şehirlerde vatandaşlarını koruyabilmesi için kendi konsoloslarını ve yöneticilerini bulundurmasına izin verilmeli idi ve diğer taraftan karşılığında o tarihe kadar Kıbrıs Adası için Mısır Memlük sultanına ödediği 8 bin duka altını tutarındaki haracı bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'na ödemeye hazırdı.

Venedik'le barış içinde yaşamak ve yeni fethedilen ülkelerde hazinesi için çok önemli bir yer tutan ticaret trafiğinin devamı Sultan Selim'in de o dönemlerde işine geleceğinden, Venedik'in isteklerini yerine getirmekte herhangi bir sakınca görmedi[32]. Barış antlaşması, Kıbrıs için ödenecek haraca dair bir ilave yapılarak 17 Eylül 1517'de yeniden onaylandı ve Venedik malî sıkıntılarından dolayı haracı ödeme konusunda gecikmiş olmasına ve ilk 16 bin duka altını ancak birkaç kez ihtar edildikten sonra 1519'da İstanbul'a varmasına rağmen, Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığının sonuna kadar hiçbir şekilde bozulmadı[33].

31 Paruta, L. IV, 288: "Barışla ve kurulan bağlarla kentin sükûnetini ve büyüklüğünü korumak ve artırmak için herşeyden çok Osmanlı İmparatorluğu'yla olan dostluk ve güvenli ticaret önem taşıyordu".

32 Paruta, s. 289: "Venediklilerin arzu ettiği dostluğu ve yeni imparatorluğun başlangıcında özellikle yararlı ve elverişli olan o tâbilerin eyaletinde sağlanan ticarî dolaşım artışı ve kamu gelirlerinin önemi...gibi şeyler Selim tarafından kolaylıkla elde edildi".

33 1519 ile ilgili olarak Marino Sanuto (Hammer, II, 530): "Eğer ona 16.000 altın zecchino gönderirse, Kıbrıs haracına ait maddelerin belirttiği gibi". Venedik ticaretinin o

Bu dönemde her iki devlet arasında resmen savaş çıkmasa da Macaristan'la ilişkiler bu kadar barışçıl kalmadı. Venedik'le barışın yenilendiği dönemde, Kral Ladislas ateşkesin üç yıllığına uzatılmasını sağlamıştı. Oysa Macaristan sınırında zaman zaman oldukça ciddi bir boyut alan küçük anlaşmazlıklar yine de devam ediyordu.

Mesela Macar Elçi Martin Zobor Edirne'de henüz ateşkes müzakerelerini sürdürürken Pesprim (Vesprim/Veszprem) Piskoposu Peter Berislo, Türklere Sava ve Unna nehirleri arasında saldırdı ve 2 bin kişiye mâl olan bir mağlubiyet yaşattı. Hemen ardından Erdel Voyvodası Yanoş (Johann) Zapolya, kralın iradesinin aksine, 19 bin kişilik bir ordu ile Eflak'a girdi ve Osmanlı topraklarını talan ederek bir dizi esir aldı. Bu akınlar tabii ki Osmanlı tarafından karşılık verilmesine sebep oluyordu ve böylece düşmanlıklar bilhassa Semendire ve Belgrad arasında asla sona ermiyordu[34].

Kral Ladislas bu yüzden mevcut ateşkes antlaşmasına rağmen sürekli tetikte olmak ve tıpkı savaş zamanlarındaki gibi hazırlıklarını devam ettirmek zorunda idi. Tüm selefleri gibi Ladislas da diğer Hristiyan hükümdarların, bilhassa bunların başı olan papanın yardımlarına güveniyordu. X. Leo papalık makamına henüz gelmişti ki, Ladislas mektuplar ve elçiler aracılığıyla tehlike altındaki devleti için papanın yardımlarını iki yönden talep etti: Yardım paraları ve Hristiyan güçler arasında nihayet birliği ve barışı sağlamak, onların birleşik güçlerle ezelî düşmanlarıyla beraberce savaşmalarını temin etmek üzere güçlü nüfûzunu istiyordu.

X. Leo, 1513 Eylül'ünde bu taleplere cevap vererek gece gündüz kafasını meşgul eden ve istediği hedefe ulaşana kadar da meşgul etmeye devam edecek şeyin kralın dile getirdiği bu sonuncu madde olduğunu bildirdi. Barışı sağlamak için her yere vekillerini göndermişti ve bu yöndeki çabalarına daha da ağırlık kazandırmak için bazı kardinallerini dahi aynı görevlerle gönderecekti. Barış bir kez sağlanınca bütün Hristiyan ülkelerde bir Türk vergisi çıkartacaktı. "Ancak" diye ekledi, "şimdi, bu zamanda savaş başlatmaya kalkarsak, içinde bulunduğumuz durumlar bütün çabalarımızı engelleyecek ve yok edecektir. Zira kendi vatanını, kendi çocuklarını ve kendini kurtarmak için eline silahını almak ve kendi hanesindeki düşmanla savaşmak zorunda olan

dönemlerde Suriye'de ve Mısır'da kazandığı avantajların nelerden oluştuğu bilhassa Marin, *Storia civile e politica del Commercio de' Veneziani*, VII, 288-321'de verilen bir dizi antlaşmadan anlaşılmaktadır.

34 Katona, XVIII, 702.

bir kimse, kendisinden çok uzaktaki halkları niçin para ve askerî kuvvetlerle desteklesin ki? Hatta halklar bunu istese bile, hükümdarlar mevcut şartlar altında ülkelerinden askerî birliklerin gitmesine, vergiler tarh edilmesine ve silahların ya da başka şeylerin ülkeden dışarı çıkartılmasına izin veremezler. Bizler ise tek başımıza ve kendi imkânlarımızla böyle büyük bir eseri başlatmaya kalksak sonunu getiremeyiz"[35].

X. Leo'nun bu davayı gerçekten derinden düşündüğüne ve Osmanlılarla sürdürülebilir ve kalıcı ortak bir mücadeleye girişmek için Avrupa barışını sağlamaya çalışmakta ciddi ve dürüst olduğuna hiç şüphe yoktu. Bu amaçla makama geldiği ilk zamanlarda neredeyse Hristiyanlığın bütün hükümdarlarına, Lehistan Kralı Sigismund'a, İngiltere Kralı VIII. Henry'ye, Kayser I. Maksimilyan'a, Rodos Şövalyelerinin üstad-ı azamına ve Liefland'daki Alman şövalyelere yazdığı sayısız mektuplar bunun en büyük delili idi[36]. Hâlbuki çok zor bir işe kalkışmıştı ve kendini gerçek durumlar hakkında kandırıyordu; dolayısıyla amaca götüren araçların seçiminde çok talihli değildi.

Papadan büyük bir yardım bekleyen Macaristan, tüm bunları en ağır biçimde hissetmek zorunda kaldı. Zira Vatikan'ın neredeyse tamamen tükenmiş hazinesi, hatta gelecek için bile rehin verilmiş gelirleri papanın krala istediği yardım paralarını vermesine mâni olduğundan, ama yine de papa iyi niyetini kanıtlamak istediğinden, 1514'de Roma'dan Macaristan'a dönen papa vekili kardinale Macaristan'da Haçlı Seferi vaazları verme ve kâfirlere karşı savaşmak için gidenlere günahlarından tamamen arınacaklarını ve ebediyette ödüllendirileceklerini vadetme yetkisi verdi. Macar Meclisi'nde oldukça ağır itiraz sesleri yükselmesine rağmen hadise büyük bir sevinçle karşılandı, fakat bir kez başlayınca çok üzücü bir hâl aldı.

---

35 Petri Bembi, *Epist. Leonis X. P. M. Nomine script.*, Lib. XVI. Basil. 1535, L. IV, *Epist.* 22, s. 162: "Bize sorduğun şeyi, aralarında anlaşmazlık olan Hristiyan kralların ve hükümdarların ruhlarını teskin etmek ve Türklere karşı ortak savaşa teşvik etmek için çalışmaya ve istek duymaya çağırmamızı, bu konuda bütünüyle günler ve geceler boyunca düşüncelerimi tükettim".

36 İlgili yazılar, *aynı eser*, s. 15, 24, 186, 228, 324. Ayrıca Kral Ladislas'ı 1513'de yazılan bir mektupla Avrupa'nın hükümdarları arasında birlik ve barış sağlamak ve pekiştirmek için kendi payına düşeni yapması yönünde uyardı (bk. *aynı eser*, s. 238): "Bütün bunlardan dolayı, yukarıda andığım krallara dikkatle yazılmış mektuplar gönderdiğimden, aynı krallara bizzat senin de o niyetle yazman için seni de uyarmak ve teşvik etmek istedim, adamlarını göndererek onları barış doğrultusunda düşünmeye ve onu üstlenmeye sevketmek için".

Haçlı Seferi ilan edilir edilmez ülkenin her yerinde, bilhassa büyük şehirlerin yakınlarında, uygun bir yönetim ve her türlü disiplinden yoksun oldukları için dehşetengiz eylemlerde bulunarak korkunç zararlar veren köylülerden oluşan muazzam kalabalıklar toplandı. Türklerin üzerine yürüyeceklerine bilhassa alt sınıf ruhbanların tahrikleri ile nefret ettikleri soylu sınıfına saldırdılar; şatoları ve köyleri kılıçlarıyla ve ateşe vererek harap ettiler; birçok yerden şehirlere hücum ettiler; burada yine soyluların evlerini ateşe verdiler ve soyluları ellerine geçirdikleri her yerde en korkunç şekilde işkencelere tâbi tutarak öldürdüler. Bu isyan, nihayet silah zoruyla bastırılana kadar bir yıl boyunca devam etti. Asiler öldürüldüler ya da sınırın diğer tarafına sürüldüler ve büyük bir bölümü çöle dönen ülke daha uzun bir süre bu bahtsız Haçlı Seferi'nin üzücü sonuçlarının izini taşıdı[37].

X. Leo'nun ertesi yıl olan 1515'de krala en azından bazı yardım paraları söz vermesi çok kötü bir teselli ve çok düşük bir karşılıktı, hatta bazı şartlara da bağlı idi. Kralın bir saldırı savaşına kalkışması hâlinde 50 bin duka altını alacaktı; yalnızca savunma savaşına giriştiği ve sınırlarını korumakla yetindiği takdirde bu tutar 20 bin duka altınına indirilecekti[38]. Yanoş Zapolya bunun üzerine aynı yıl içinde 10 bin kişi ile Semendire ve Belgrad arasındaki küçük Kavala veya Sarno Kalesi'ne saldırıp Semendire'nin Türk muhafız kıtası tarafından ağır kayıplar verdirilerek geri püskürtüldüğünde papa, krala yalnızca 20 bin duka altını göndermekle kalmayıp Türklerin en fazla tehdidi altında bulunan Hırvat sınır şehirlerine erzak olarak ve bu şehirlerin müdafaası için buğdaydan, savaş araç gereçlerinden, farklı boylarda toplardan, baruttan, kükürtten ve gühercileden oluşan büyük bir destek gönderdi[39].

Aynı zamanda Hırvatistan'a gönderdiği vekiller için İlirya'daki Venedikli memurların yardımlarını ve iyi niyetlerini sağlamak için Venedik dojuna başvurdu. Venedik'ten ayrıca aynı dönemde Ankona Limanı'nda hazırlanan kadırgalar için gerekli topları sağlamasını istiyordu ki bu, Venedik'in istemeyerek yaptığı ya da belki de hiç yerine getirmediği bir talepti[40]. Zira bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu ile iyi ilişkilerini bozabilecek her türlü hareketten sa-

37 Katona, *aynı eser*, s. 704 ve devamı; Tubero, L. X, c. 3-6, s. 329-334. Tubero'ya göre bu şekilde biraraya toplanan köylülerin sayısı 80 bin idi.

38 Bembi, *Epist.* L. X, Ep. 3, s. 367.

39 Bembi, *Epist.* L. X, Ep. 22, s. 200. Katona, *aynı eser*, s. 842 ve devamı.

40 Bembi, *Epist.* L. X, Ep. 25 ve 45, s. 402 ve 421. Venedik doju Leonardo Loredano'ya da gönderilen yazı şöyle başlamaktadır: "Türk kralı [sultan] ile olan antlaşmalar için seni

kınırken, diğer taraftan papa ile böyle bir destek sağlamayacak kadar gergin ilişkiler içinde idi. Venedik'e göre, Medici soyundan gelen papa kurduğu tüm planlarda ve gösterdiği her çabada sonunda Hristiyanlığın iyiliğinden ve davasından ziyade kendi şahsî menfaatlerini ve hanedanının şanını ve büyüklüğünü gözetiyordu. Bilhassa bu yüzden önceki yılın (1514) sonuna doğru X. Leo'nun, vekili ve sırlarını paylaşan sekreteri Venedikli Pietro Bembo aracılığıyla Venedik'e Kayser Maksimilyan'la yapılacak barışa ve Türk savaşına katılımlarına dair bütün teklifleri başarısız olmuştu[41].

O dönemlerde Hristiyan âlemini ve papayı endişelendiren bilhassa Yavuz Sultan Selim'in İran seferinin gidişatına dair çok da güvenilir olmayan haberlerdi. Leo'ya göre, Venedikliler için yalnızca iki ihtimal söz konusu idi: Selim ya galip gelmişti, ki böyle bir durumda Hristiyanlığı kurtarmak üzere artan gücüne bir sed çekmek için hazırlıklara başlamanın tam zamanıydı; ya da mağlup olmuştu, ki bu durumda Osmanlıları nihayet Avrupa'dan kovmak için bu fırsatı hızlı davranarak iyi kullanmak ve zamanı şimdiye kadar olduğu gibi, hedefi ve sonucu olmayan planlar ve tavsiyelerle boşuna harcamamak gerekiyordu; Venedik böylece Türklerin elinden aldıkları toprakları tekrar geri alabilecekti ve daha önce hiç görmediği bir güce ve büyüklüğe ulaşacaktı[42].

Oysa bu gibi cazip sözler, menfaatlerini çok farklı bir biçimde algılayan ve durumları belki de papadan çok daha siyasî bir berraklıkla değerlendiren Venedik'te amacına ulaşmadılar. Papa da o dönemden sonra Venedikli-

---

takdir etmekle birlikte onlara karşı senin açık bir şekilde harekete geçemeyeceğinden... Ankona'da inşa edilen bazı gemileri kızaktan suya indirmeye karar verdim".

41 Paruta, *Hist. Venetiana*, L. II, 157-164: "Sadece kendi menfaati için özellikle elverişli olabilecek ve kendininkilerin büyüklüğünü artırabilecek şeylere değer vermek alışkanlığında olan Leo, düşüncelerini ortak iyilik çabası görüntüsü altında örtmeye çalışsa da tüm kuşkulardan uzak değildi", vb.

42 *Proposta di M. Pietro Bembo al Principe M. Leonardo Loredano ed alla Signoria di Venegia, per nome di Papa Leone X.* (Bembi, *Opera*, III, s. 478; ayrıca Roscoe, *Life of Leo X.*, V, s. 336 ve devamı ve Bembo'nun buna ait yazışmaları). Burada şöyle denmektedir: "Eğer Türk'ün Sufi'yi [Şah İsmail] bozguna uğratıp mağlup ettiği doğruysa Türk, bu zaferden dolayı güçlü ve kibirli olacağından öyle silahlanmamız gerekiyor ki o artık Ortak Hristiyanlığa hakaret edemesin: eğer haber, hâlâ kuşku duyulduğu gibi, doğru değilse, yani Türk, Sufî tarafından mağlup edildiyse işte şimdi ona karşı cesur bir şekilde harekete geçme zamanıdır, durup kalmak istemeden ve herhangi bir sonuca ulaşmayacak düzenler ve düşüncelerle daha fazla zaman geçirmeden, çünkü o bütün bu zaman zarfında papalıkta kaldı".

Haçlı Seferi ilan edilir edilmez ülkenin her yerinde, bilhassa büyük şehirlerin yakınlarında, uygun bir yönetim ve her türlü disiplinden yoksun oldukları için dehşetengiz eylemlerde bulunarak korkunç zararlar veren köylülerden oluşan muazzam kalabalıklar toplandı. Türklerin üzerine yürüyeceklerine bilhassa alt sınıf ruhbanların tahrikleri ile nefret ettikleri soylu sınıfına saldırdılar; şatoları ve köyleri kılıçlarıyla ve ateşe vererek harap ettiler; birçok yerden şehirlere hücum ettiler; burada yine soyluların evlerini ateşe verdiler ve soyluları ellerine geçirdikleri her yerde en korkunç şekilde işkencelere tâbi tutarak öldürdüler. Bu isyan, nihayet silah zoruyla bastırılana kadar bir yıl boyunca devam etti. Asiler öldürüldüler ya da sınırın diğer tarafına sürüldüler ve büyük bir bölümü çöle dönen ülke daha uzun bir süre bu bahtsız Haçlı Seferi'nin üzücü sonuçlarının izini taşıdı[37].

X. Leo'nun ertesi yıl olan 1515'de krala en azından bazı yardım paraları söz vermesi çok kötü bir teselli ve çok düşük bir karşılıktı, hatta bazı şartlara da bağlı idi. Kralın bir saldırı savaşına kalkışması hâlinde 50 bin duka altını alacaktı; yalnızca savunma savaşına giriştiği ve sınırlarını korumakla yetindiği takdirde bu tutar 20 bin duka altınına indirilecekti[38]. Yanoş Zapolya bunun üzerine aynı yıl içinde 10 bin kişi ile Semendire ve Belgrad arasındaki küçük Kavala veya Sarno Kalesi'ne saldırıp Semendire'nin Türk muhafız kıtası tarafından ağır kayıplar verdirilerek geri püskürtüldüğünde papa, krala yalnızca 20 bin duka altını göndermekle kalmayıp Türklerin en fazla tehdidi altında bulunan Hırvat sınır şehirlerine erzak olarak ve bu şehirlerin müdafaası için buğdaydan, savaş araç gereçlerinden, farklı boylarda toplardan, baruttan, kükürtten ve güherCileden oluşan büyük bir destek gönderdi[39].

Aynı zamanda Hırvatistan'a gönderdiği vekiller için İlirya'daki Venedikli memurların yardımlarını ve iyi niyetlerini sağlamak için Venedik dojuna başvurdu. Venedik'ten ayrıca aynı dönemde Ankona Limanı'nda hazırlanan kadırgalar için gerekli topları sağlamasını istiyordu ki bu, Venedik'in istemeyerek yaptığı ya da belki de hiç yerine getirmediği bir talepti[40]. Zira bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu ile iyi ilişkilerini bozabilecek her türlü hareketten sa-

---

37 Katona, *aynı eser*, s. 704 ve devamı; Tubero, L. X, c. 3-6, s. 329-334. Tubero'ya göre bu şekilde biraraya toplanan köylülerin sayısı 80 bin idi.

38 Bembi, *Epist.* L. X, Ep. 3, s. 367.

39 Bembi, *Epist.* L. X, Ep. 22, s. 200. Katona, *aynı eser*, s. 842 ve devamı.

40 Bembi, *Epist.* L. X, Ep. 25 ve 45, s. 402 ve 421. Venedik doju Leonardo Loredano'ya da gönderilen yazı şöyle başlamaktadır: "Türk kralı [sultan] ile olan antlaşmalar için seni

kınırken, diğer taraftan papa ile böyle bir destek sağlamayacak kadar gergin ilişkiler içinde idi. Venedik'e göre, Medici soyundan gelen papa kurduğu tüm planlarda ve gösterdiği her çabada sonunda Hristiyanlığın iyiliğinden ve davasından ziyade kendi şahsî menfaatlerini ve hanedanının şanını ve büyüklüğünü gözetiyordu. Bilhassa bu yüzden önceki yılın (1514) sonuna doğru X. Leo'nun, vekili ve sırlarını paylaşan sekreteri Venedikli Pietro Bembo aracılığıyla Venedik'e Kayser Maksimilyan'la yapılacak barışa ve Türk savaşına katılımlarına dair bütün teklifleri başarısız olmuştu[41].

O dönemlerde Hristiyan âlemini ve papayı endişelendiren bilhassa Yavuz Sultan Selim'in İran seferinin gidişatına dair çok da güvenilir olmayan haberlerdi. Leo'ya göre, Venedikliler için yalnızca iki ihtimal söz konusu idi: Selim ya galip gelmişti, ki böyle bir durumda Hristiyanlığı kurtarmak üzere artan gücüne bir sed çekmek için hazırlıklara başlamanın tam zamanıydı; ya da mağlup olmuştu, ki bu durumda Osmanlıları nihayet Avrupa'dan kovmak için bu fırsatı hızlı davranarak iyi kullanmak ve zamanı şimdiye kadar olduğu gibi, hedefi ve sonucu olmayan planlar ve tavsiyelerle boşuna harcamamak gerekiyordu; Venedik böylece Türklerin elinden aldıkları toprakları tekrar geri alabilecekti ve daha önce hiç görmediği bir güce ve büyüklüğe ulaşacaktı[42].

Oysa bu gibi cazip sözler, menfaatlerini çok farklı bir biçimde algılayan ve durumları belki de papadan çok daha siyasî bir berraklıkla değerlendiren Venedik'te amacına ulaşmadılar. Papa da o dönemden sonra Venedikli-

---

takdir etmekle birlikte onlara karşı senin açık bir şekilde harekete geçemeyeceğinden... Ankona'da inşa edilen bazı gemileri kızaktan suya indirmeye karar verdim".

41 Paruta, *Hist. Venetiana*, L. II, 157-164: "Sadece kendi menfaati için özellikle elverişli olabilecek ve kendininkilerin büyüklüğünü artırabilecek şeylere değer vermek alışkanlığında olan Leo, düşüncelerini ortak iyilik çabası görüntüsü altında örtmeye çalışsa da tüm kuşkulardan uzak değildi", vb.

42 *Proposta di M. Pietro Bembo al Principe M. Leonardo Loredano ed alla Signoria di Venegia, per nome di Papa Leone X.* (Bembi, *Opera*, III, s. 478; ayrıca Roscoe, *Life of Leo X.*, V, s. 336 ve devamı ve Bembo'nun buna ait yazışmaları). Burada şöyle denmektedir: "Eğer Türk'ün Sufi'yi [Şah İsmail] bozguna uğratıp mağlup ettiği doğruysa Türk, bu zaferden dolayı güçlü ve kibirli olacağından öyle silahlanmamız gerekiyor ki o artık Ortak Hristiyanlığa hakaret edemesin: eğer haber, hâlâ kuşku duyulduğu gibi, doğru değilse, yani Türk, Sufi tarafından mağlup edildiyse işte şimdi ona karşı cesur bir şekilde harekete geçme zamanıdır, durup kalmak istemeden ve herhangi bir sonuca ulaşmayacak düzenler ve düşüncelerle daha fazla zaman geçirmeden, çünkü o bütün bu zaman zarfında papalıkta kaldı".

lerin desteğine çok daha az güveniyordu. Bakışlarını bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu'na karşı planları için daha kalıcı ve daha başarılı bir destek bulacağını düşündüğü bir yöne, Fransa'ya çevirdi.

1515'in ilk günü, Avrupa dünyasının siyasî durumunun geneli için olduğu kadar, Şark Meselesi'nin bundan sonraki pratik açıdan biçimlendirilmesi için de önemli bir dönem kabul edilebilir. Zira Fransa Kralı XII. Louis, söz konusu günde ömrünü tamamlamıştı ve şövalye ruhlu genç I. Fransuva atalarının tahtına çıkmıştı. Bu hadisenin dünyanın siyasî durumu ve Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki ilişkileri üzerindeki etkilerinin genel olarak bilindiğini varsayıyoruz. Burada Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hareketine kısmen bambaşka bir karakter kazandırdığı ve Avrupa devletlerinin itici gücünü Güneydoğu Avrupa'dan batıya doğru kaydırdığı için, yalnızca bu hareket açısından önemli hâle gelen en mühim anlarını kısaca hatırlatmak istiyoruz.

I. Fransuva'nın cülûsundan hemen sonra Fransa'nın Milano Düklüğü üzerindeki haklarını silah zoruyla almaya çalıştığı bilinen bir hadisedir. İki gün süren Marignano Muharebesi (13 ve 14 Eylül 1515), saçlarını 18 muharebede ağartan yaşlı Mareşal Trivulcio'nun dediği gibi bu devasa mücadele 21 yaşındaki kralı yalnızca Ceneviz ve Milano'nun hâkimi hâline getirmekle kalmayıp, kralın bir bakıma İtalya'nın kaderini de elinde tutmasına sebep oldu. O tarihe kadar Fransa'nın en amansız rakibi olan papa bile bu genç galibin gücü karşısında boyun eğdi; onunla barış yaptı ve Fransa kralını bundan böyle Hristiyanlığın kâfirlere karşı kutsal savaşında hamisi ve öncüsü tayin etti.

Aralık ayının ilk yarısında Bologna'da Papa X. Leo ve Fransa Kralı I. Fransuva arasında, görünen amacı İtalya'nın meselelerini düzenlemek olan, ancak gizli konferanslar şeklinde Türk meselesinin de ciddi ve etkin bir biçimde dile getirildiği bir toplantı yapıldı.

Daha Bologna'dayken 14 Eylül'de Navara Kralı "Katolik" Ferdinand'a konu hakkında şöyle yazıyordu: "Ayın 11'inde buraya geldim ve toplanan konsey nezdinde papaya gereken biçimde kilisenin oğlu olarak itaatlerimi bildirdikten sonra, papanın kilisenin başı olarak Türklerin Hristiyanlara karşı teşebbüslerine karşı gelmek ve gerek kutsal toprakların gerekse kâfirler tarafından işgal edilmiş diğer ülkelerin, kurtarıcımız İsa onuruna ve inancının yayılması ve kutsanması için tekrar Hristiyanların hâkimiyetine girmesi için büyük bir arzu duyduğunu ve çaba gösterdiğini anladığım değişik toplantılar yaptık ve bilgi alışverişinde bulunduk. Bu yöndeki iradesini gerçekleştirmek için Hristi-

yan hükümdarlar arasında genel bir barış olmasını ve kendi aralarında savaş yapmak için her gün kullandıkları silahları, yaptıkları masrafları ve hazırlıkları bunun yerine bu kutsal ve bir o kadar tavsiye edilecek savaş için kullanmalarını istemektedir.

"Kutsal papa, bu dünyada herşeyden çok kendi isteklerime uygun olan böylesine iyi niyetlere ve düşüncelere sahip olduğu için Tanrı'ya şükrediyorum. Zira Tanrı'nın merhameti ile Fransa tacına sahip olduğum andan beri ve çok daha önceleri, en dürüst ve en doğal eğilimim, hiçbir yalan ve ikiyüzlülük olmadan gücümü ve gençliğimi kurtarıcımız olan Tanrı'nın hayrı ve ibadeti için inancımızın düşmanlarına karşı mücadeleye adamak olmuştur ve hâlâ öyledir... Bu yüzden mukaddesatınız ve ben, kutsal ve dindar niyetlerimizi gerçekleştirmek amacıyla uygun şartlar altında genel bir barış konusunda anlaşmaya varmanız ve böyle bir barış sağlandıktan sonra her biriniz kendi imkânları dahilinde birlik içinde ve bunun için belirlenecek biçimde Tanrı'yı onurlandırmak, Tanrı'nın adını övmek ve inancımızın büyümesini kendinize görev edinmeniz için size ve Hristiyanlığın diğer hükümdarlarına yazmaya karar verdik... Bana gelince, yaptıklarımla tüm kalbimin, tüm eğilimlerimin ve en dürüst isteğimin kurtarılışımızın onuruna ve övgüsüne ve Hristiyan inancının yayılması ve kutsallaştırılması için kâfirlere karşı savaşı arzu ettiğini kanıtlamak için elimden geleni yapmaya hazırım"[43].

Yine de bu konferanslar sırasında daha kesin kararlar alınmadı ve daha müspet vaatler verilmedi. Türklere karşı savaşmak amacıyla bütün Hristiyan hükümdarları biraraya getirmek gibi muhteşem ama aynı zamanda oldukça belirsiz fikirde takılıp kaldılar ki, bunu gerçekleştirmek için atılacak ilk adım, en önemli şart, genel barışın sağlanması idi. Fransa Şansölyesi Antoine Duprat'nın papanın başkanlığında Bologna'da toplanan kardinaller nezdinde yaptığı konuşmasında bazı belirsiz ve oldukça ihtiyatlı ifadelerden yalnızca kralın gerçekten de kutsal savaşı askerî kuvvetlerinin tamamıyla desteklemeye hazır olduğu anlaşılıyordu[44]. Herşey olduğunca gizli yürütülüyordu. Papa, kra-

43 I. Fransuva'nın Osmanlı İmparatorluğu ile daha sonra çok tuhaf bir hâle gelen ilişkileri hakkında en eski belge olan bu yazı, yakın zamanda Aşağı Pirene'nin arşivlerinde bulunmuştur. Orijinalinden ilk defa aktarılan, "*Négaciations de la France dans le Levant par E. Charrière*", Paris 1848, T. I, İçindekiler, s. CXXVIII (Collection de documents inédits sur l'histoire de France).

44 *Oratio habita Bononiae coram Leone X. P.M. cet. a clarissimo et illustri viro Antonio Prato magno Galliae Cancellario,* Tertio Idus Decembrio 1515 (*Bologna'da, Gal-*

lın annesine ve Portekiz kralına yazdığı ve I. Fransuva'nın gönüllü olmasına ve kutsal çabalarına nasıl sevindiğini belirttiği mektuplarda bile genel ifadelerin ve isteklerin dışına çıkmıyordu[45].

Bilhassa Portekiz Kralı Emanuel'in papa ve Fransa kralı arasında yapılan ittifaka katılması, Leo'nun en büyük isteklerinden biri idi. "Zira davasını yürüttüğümüz Tanrı'dan, Fransa kralı ile ortak irademize kendi iradeni, zekânı, itibarını ve imkânlarını alçakgönüllülükle ve kararlı bir biçimde birleştirmen hâlinde tüm diğer kralların yüzyıllarca neredeyse istemeye bile cesaret edemedikleri şeyleri sana ve Hristiyanlığın tamamına övgü olsun diye hızlıca ve kolayca elde etmemizi dilerim. Hristiyanlığın bütün diğer kralları ve hükümdarları arasında, gerçek bir Hristiyan ise bu amaçla biraraya geldiğimizi gördüğünde Hristiyan adı çevresindeki bu ortak esere hizmet etmek istemeyecek hiçbir kral ve hükümdar olmayacaktır. Korkunç ve savaşmamızı gerektiren Türk savaşının üzerimize geldiğini gördüğün anda tüm planlarını arka plana atarak, yalnızca burada belirttiğim meseleyi düşünerek, bizimle birlikte bu savaş için hazırlanman için uyarıda bulunmak üzere yazıyorum"[46].

Elde edilen başarılar ise bu ateşli umutlara ve muhteşem planlara hiç mi hiç uymuyorlardı. X. Leo, defalarca yinelenen uyarılara ve ricalara rağmen Fransa kralını Macaristan kralına para yardımında bulunmaya bile ikna edemedi. 1516 Mayıs'ında Fransa kralına bir kez daha yazarak, Türklerin sürekli tehdidi al-

---

lia şansölyesi çok soylu, çok ünlü kişi Antonio Prato tarafından Papa X. Leo'ya yönelik konuşması, Aralık 1515). Şansölye burada papaya şöyle demektedir: "Mümkün olan malî kaynakların ve imkânların hepsini sana ve aynı zamanda papalığa adar ve ithaf eder, bütün serveti, askerî birlikleri, donanmaları, orduları, bütün krallığı, dükalığı ve çok güçlü cesaretiyle, çok sağlam inancıyla bizzat kendini...Sonuçta sen bağımsız olarak bunlardan yararlan, kendi isteğine göre düzenleme yap; düzenle, tekrar söylüyorum, B. P. (=aziz papa?), herhangi bir Katolik seferde, çok Hristiyan kralın çok sağlam ordusu ile", vb.

45 Aloisiae Francisci, *Regis Gallorum matri*, Bembi, *Epist.* L. IX, E. 12, s. 448 ve *Regi Lusitaniae*, *aynı eser*, s. Ep. 17, s. 454. Her iki yazıda Şark Meselesi'nin Bologna'da yalnızca gizli kapaklı görüşüldükleri belirtilmektedir. Sonuncu eserde şöyle denmektedir: "Daha gizli sözlerimizle ve konuşmalarımızla, onun ruhuna ve zihnine daha derinden nüfûz edebilme isteğiyle, onun tüm düşüncelerini Hristiyanlık konusuna yardım edecek, güçlendirecek olağanüstü bir şekilde kendisine mal ettiğini ve yöneldiğini öğrendim...onu o kadar dindar, o kadar âdil, kuşkusuz o kadar gerekli de olan Türklere karşı savaşı sözlerle, mektuplarla değil uyumlu bir görüş birliği içinde, çabayla ve uyumla üstlensin".

46 Aloisiae, *aynı eser*, s. 455.

tında bulunan ve yakın zamanda meydana gelen köylü isyanından dolayı neredeyse tamamen tükenmiş Macaristan için beklenen para yardımını sağlamak üzere kendisine iki kez boşuna başvurduğunu belirtti; durumu kritikti ve acilen yardım gerekiyordu; ülke yalnız başına daha fazla dayanamazdı; dönemin hazinedarı Vesprim piskoposunun vekili ayaklarına kapanmış ve Hristiyan dünyasını defalarca korumuş olan Macaristan'ın diğer ülkelerin korkaklığından ve tembelliğinden dolayı yok olmasını istemiyorlarsa yardım göndermesi için gözlerinde yaşlarla yalvarmıştı; bu yüzden kral, mümkün olduğunca hızlı bir biçimde en azından vadettiği ve papanın ekleyeceği para yardımıyla birlikte en fazla tehdit altında bulunan sınır kalelerini korumak için yeterli olacak 15 bin duka altını göndermeli idi[47].

Papa, I. Fransuva ve diğer Hristiyan hükümdarlar nezdindeki çabalarının tamamen sonuçsuz kalmaması umuduyla Kral Ladislas'tan çok daha önce –Şubat'ta– Sultan Selim'in aynı dönemde barışın veya ateşkes anlaşmasının yenilenmesine dair teklifini hiçbir şekilde kabul etmemesini istemişti[48]. Oysa özlemle beklenen yardımlar gelmedi ve Sultan Selim aynı dönemde silahlarını bir kez daha Asya kıtasına çevirmemiş ve gerek Selim'i gerekse birliklerinin en iyi bölümünü iki yıl boyunca Avrupa'dan uzak tutan Mısır seferine çıkmamış olsaydı, Kral Ladislas'ın kısa bir süre sonra gerçekleşen ölümü (13 Mart 1516) ile ayrıca büyük bir karışıklığa düşen Macaristan daha o zamanlar yok olurdu.

Durumların bu şekilde değişmesi, Hristiyan dünyasını ve papayı en azından yakın gelecek için rahatlatıyordu. X. Leo, Sultan Selim'in Avrupa'da kaldığı süre içinde denizlerde yaptığı hazırlıkların hedefiymiş gibi görünen Rodos Şövalyelerini bile tekrar cesaretlendirmeye çalışıyordu. Selim, diye yazdı Ağustos'ta üstad-ı azama, Mısır sultanını ve Ermenistan kralı Şah İsmail'i tamamen mağlup etmediği sürece Hristiyan âleminin korkmasına gerek yoktu;

47 Bembi, *Epist.* L. XII, Ep. 23, s. 518. X. Leo'nun burada başvurduğu yazılardan biri bugüne kadar muhafaza edilerek gelmiştir. Floransa, 17 Ocak 1516 yer ve tarihini taşımaktadır ve *Négociations cet.*, I, 6'da aktarılmıştır

48 Bembi, *Epist.* L. XI, Ep. 25, s. 466: "Her bir krala ve hükümdara mektupları verdim, mektuplarla, onlardan çok dikkatle, bizimle birlikte sana para yardımı yapmalarını istedim. Onların hepsinin bunu yerine getireceğini düşünüyorum...Öyle olması için bütün gücümle seni cesaretlendiriyorum ve senin tarafından dinin için ve dindarlık adına rica ediyorum, Türk'le hiçbir barış ya da hiçbir tür mütareke yapmayasın". Aynı amaçla Pesprim piskoposuna da yazmıştır, *aynı eser*, s. 27, s. 469.

zira arkasındaki böyle düşmanlarla silahlarını tekrar Avrupa'ya çevirmeye cesaret edemezdi; yine de sürekli tetikte olmalı idi ve adanın iyi bir savunma durumunda olmasını sağlamalı idi ki, aniden güçlü düşmanın eline düşmesin[49].

Papa, Avrupa'da barışı sağlama ve kâfirlere karşı savaşma planlarından bu dönemlerde de asla vazgeçmedi. Göründüğü kadarıyla çok az bir başarıyla da olsa 1516 Mayıs'ında Fransa'nın her yerinde Haçlı Seferi çağrısında bulundu[50] ve aynı yılın Eylül ayında Memlüklerin Halep'te mağlup oldukları haberi Dubrovnik'e ve Sultan Selim'in Şam'a girdiğine dair ilk haberler İtalya'ya ulaştığında[51], bilhassa I. Fransuva'nın soğumaya yüz tutmuş heyecanını tekrar canlandırmaya çalıştı. 17 Ekim'de Fransuva'ya yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Selim'in ezelî düşmanları olan Memlükleri mağlup ettiği gerçekten doğru ise uyurken yok edilmemek için uykudan uyanma zamanı gelmiştir; doğru değilse bu güzel ve davasını iyi bir hedefe doğru götürmemiz için Tanrı tarafından bize bahşedilen fırsatı kullanarak sıkıntı içinde veya İran ve Mısır savaşları ile meşgul Türklere niçin güçlerimizi birleştirerek saldırmayalım ve karşılarına kutsal haçın sancağını dikmeyelim?". Bilhassa şimdi güçlü bir donanmaya ihtiyaçları vardı; zira Dubrovniklilerden öğrendiği kadarıyla mürettebatlarını bekleyen ve yalnızca batıyı, bilhassa henüz zaptedilmemiş Yunan adalarını, İlirya'yı ve İtalya'yı hedef seçmiş olabilecek 200 adet üç kürekli hazır bekliyordu; kralın öncelikle ilgilenmesi gereken konu bu idi[52].

49 Bembi, *Epist.* L. XIII, Ep. 12, s. 545; Sultan Selim'in iki düşmanı hakkında burada şöyle denmektedir: "Tüm bunlar bir yana, senin, Hristiyan Cumhuriyeti'nin, büyük bir ihtimalle, hiçbir tehlike altında olmadığını düşünüyorum. Nitekim daha önce ya bozguna uğramış ya zayıflatılmış ya da onlarla ittifak kuracak olduğu çok hazırlıklı, çok cüretli olan düşmanlarına karşı değilse bize karşı güçlerini ve çılgınlığını yeterince rahatlıkla kullanamayacaktır".

50 İlgili fermanın özeti için bk. *Négociations,* T. I, s. 10.

51 Sultan Selim'in Suriye'deki galibiyetleri hakkındaki ilk haberler, Edirne'de sancakbeyi olarak kalan Şehzâde Süleyman'ın Dubrovnik Senatosu'na yazdığı bir yazıyla Batı'ya ulaşmıştır. İlk kez yayınlandığı yer, *Négaciations*, T. I, s. 12. 18 Eylül tarihli bu yazı, ancak ertesi yıl gerçekleşen, Mısır'ın tamamının fethedildiğinden de biraz aceleli bir biçimde bahsetmektedir: "Bilesiniz ki, büyük Padişah Selim Han, Mısır'ın efendisi sultanı mağlup etti, onu esir alıp başını kestirdi, zenginliklerini ve bütün silahlarını, eyaletlerini ve kentlerini ele geçirip boyunduruk altına aldı".

52 *Négaciations*, T. I, s. 13. "Bu kadar büyük donanmanın bizi yok etmek için hazırlanmış olduğunu gözönünde bulundurmalıyız ve buna inanmalıyız".

I. Fransuva, yaklaşık bir ay sonra, 15 Kasım'da gönderdiği yazıyla kutsal dava için duyduğu heyecanının hâlâ aynı olduğunu ve şimdi de kanını, malını ve bütün gücünü buna adamaya kararlı olduğunu yineledi: "Kutsal babamız, bu endişenin beni çocukluğumdan beri nasıl meşgul ettiğini ve Hristiyan hükümdarlar arasındaki bütün husumetler ortadan kaldırıldıktan ve genel bir barış sağlandıktan sonra Türklere ve Hristiyanlığın diğer bütün düşmanlarına karşı böylesine güzel, böylesine onurlu bu savaşa bütün hükümdarların ortak rızasıyla karar verilmesini ne kadar istediğimi ve arzuladığımı bilmektedir; bu amaçla tahta çıktığım anda bütün hükümdarlara mektuplar ve elçiler gönderdim. Ne yazık ki bu elçiler bu kötü zamanda etki gösterememişlerdir". Yine de bundan sonra da bu yönde faaliyet göstermekten yorulmamıştı; ancak papa şimdi Avrupa'da özlemle beklenen barışın meydana gelmesini sağlamalı idi; barışın sağlanması hâlinde kutsal savaşı denizde ve karada var gücüyle yürütecekti. "Kutsal babamız, siz İsa'nın savaş borusunu duymamızı, İsa'nın sancağını ve tuğlarını gözlerimizin önünde görmemizi sağlayınız; o zaman hepimiz onu takip edecek ve sayısız ordularla sana ve kardeşlerin olan kardinallerine yanında koruyucu olarak destek vereceğiz"[53].

Daha bir süre bu şekilde devam eden ama esas olarak çok da verimli olmayan bu yazışmanın tek sonucu, meselenin 1517 başlarında, tabii çok başka amaçlar için Cambrai'de yapılan kongrede dile getirilmesi idi. Kongre sırasında nihayet I. Fransuva'nın gösterdiği kutsal heyecanın hiç de göründüğü kadar özverili olmadığı açıkça belli oldu. Bilindiği gibi, bu kongrenin asıl gündemi Kayser Maksimiliyan, "Katolik" Ferdinand ve I. Fransuva arasındaki menfaat çatışmaları için uzlaşmanın sağlanması idi. Oysa Fransuva, elçisi Boisy beyine verdiği gizli talimatlardan anlaşılacağı üzere, bu kongreyi fırsat bilip diğerlerinin, özellikle de papanın haberi olmadan, adı geçen hükümdarlar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun fethi ve üç eşit parça hâlinde bölünmesine dair resmî bir anlaşma sağlamaya niyetli idi. Mesela daha sonra ortaya çıkan bu gizli talimatlarda konu hakkında şöyle denmekte idi[54]:

---

53 *Lettre de François I à Leon X, aynı eser*, s. 16: "Öte yandan, o elçi heyetleri zamanın talihsiz gelişmesiyle etkisizleştirildiler", "Yoksa elçiler boşuna talihsiz bir zamanda etkisiz kaldılar" vb.

54 Şansölye Duprat'nın basılmamış jurnalinden özet olarak aktarılmıştır (bk. *Négaciations*, T. I, s. 22, Not I).

"Yapacağınız ilk iş Yunanistan'la, yani buranın masrafları paylaşarak fethi ve eşit parçalar hâlinde bölüşülmesi ile ilgili olacaktır[55]. Bunun hükümdarların alabileceği en onurlu, en yararlı ve en avantajlı karar olabileceğini açıklayacaksınız. Zira kayserin öncelikli görevi inancı zorla savunmak ve yaymaktır, tıpkı inancının adını taşıyan ve Katolik olan bir kralın görevi olduğu gibi. Bunu yapmaları hâlinde Türklerin hâkimiyeti ve boyunduruğu altında yaşayan zavallı Hristiyanları esaretten kurtarmış, Türk'ün savaşa sokmak istediği Hristiyanlığa emniyet sağlamış ve şu anda Hristiyan âlemine hâkim savaşı ve kan dökülmesini ülkelerinden dışarı taşımış olacaklar. Böylece Tanrı'ya karşı kendilerine de onur ve hayır getirecek görevlerini yerine getirmiş olacaklar ve bundan sonra talihleri yaver giderse, yollarına devam ederek kutsal toprakları da fethedebilirler. Bu teklifi kabul ediyorsa ve paylaşımı hemen yapıp her birinin ülkeye hangi orduyu göndereceğini, Yunanistan'a nereden girileceğini ve savaşın ne zaman başlatılacağını belirlemek istiyorlarsa, gerekli yetkilerle donatılmış vekillerimiz bunu hemen görüşebilirler ve uygun gördükleri kararları alabilirler".

Elçi bunun dışında meselenin mümkün olduğunca gizli kalması yönünde özellikle uyarılmıştı ki bu, tabii ki yerine gelmesi mümkün olmayan bir istekti. Zira Kayser Maksimiliyan'ın, yalnızca papaya değil İngiltere kralına da Cambrai'de olup bitenler ve görüşülenler hakkında bilgi vermekten daha acele bir işi yoktu[56]. Cambrai'de gerçi önemli sonuçlara varılamamıştı. Yalnızca genel olarak söz konusu hükümdarlardan her birinin, önceden üzerinde anlaşmaya varılması hâlinde Türklere karşı yapılacak bir sefer için zamanı geldiğinde kullanılmak üzere deniz ve kara kuvvetlerini iyi teçhiz edilmiş bir hâlde hazır tutmalarına karar verilmişti[57].

Oysa Papa X. Leo, bütün Hristiyanlığın bir eylemi olması gereken böyle büyük bir teşebbüsün yönetiminin kendi elinden alınmasına izin veremezdi.

55 "İlk açılım Yunanistan üzerine olacaktı, fethin ortak masrafları ve kimin kaç gemiyle katılacağı", *aynı yer*.

56 *Journal de sécretaire du Chancelier Duprat, aynı eser*, s. 23: "İmparator iki yüzlü davranıyordu ve Papa X. Leo'yla İngiltere kralı nezdinde Cambrai'de kararlara ilişkin gizem uyandırdı" .

57 Aynı yerde Cambrai'de Türk savaşı ile ilgili alınan karar şu şekilde verilmiştir: "Türklere karşı direnmek için ..... adı geçen üç hükümdarın her biri, bu seferi zamanında gerçekleştirebilmek için toplar, savaş gemileri ve hem denizde hem de karada kullanılacak diğer cephaneyle donatılmış büyük, güçlü ve iyi durumda ordular çıkartacaklar. Onlar bu şekilde sözleşmiş ve anlaşmışlardı".

Bu gizli üçlü ittifakın etkilerini engellemek için hedefe ulaşacağını umduğu adımları atmak için acele etti. 16 Mart 1517'de, Papa II. Julius zamanından beri Lateran'da toplanan konseyin son toplantısında kâfirlere karşı savaşın gerçekten başlatılmasına dair kararın resmen alınmasını sağladı[58] ve aynı gün tüm Hristiyan âlemi, bütün hükümdarlar ve beyler için sürgün, yasaklama ve aforoz gibi en ağır manevî cezalar altında, bu büyük eserin gerçekleştirileceği beş yıllık bir ateşkesi en kutsal görevleri hâline getiren fermanı çıkarttı[59].

Oysa taç giyenlerin arasındaki en güçlülerin rızası ve faal katılımları olmadığı sürece herhangi bir sonuç almak mümkün değildi. Bu amaçla hemen gerekli müzakereler başlatıldı ve görüşmelere gerekli ağırlığı kazandırmak ve başarılı olmasını sağlamak için, Papa Leo yetenekleri ve tecrübeleri sayesinde öne çıkan ve en çok güvendiği birkaç kardinalini, gönüllü olmalarına herşeyin bağlı olduğu başlıca hükümdarlar nezdinde vekilleri tayin etti. Böylece mesela o dönemlerde San Sisto Kardinali Aleksander Farnese, kayserin yanına; ünlü Bibiena Kardinali Bernardo Dorizzio, I. Fransuva'nın yanına; Lorenzo Campeggio, İngiltere Kralı VIII. Henry'ye ve nihayet Biterbo Kardinali Egidi, İspanya'ya gönderildi[60].

X. Leo, aynı zamanda harp konusunda tecrübeli ve Osmanlı İmparatorluğu'nun durumuna, bilhassa stratejik durumuna aşina adamlara danıştı ve onların verdiği bilgilere ve tavsiyelere göre, kapıda bekleyen Türk savaşı ile ilgili maddelerin hassas bir biçimde açıklandıkları ve incelendikleri özel bir rapor hazırlattı[61].

Savaş yapılmalı mıydı?

Saldırı mı yoksa savunma savaşı mı yapılmalıydı?

---

58 X. Leo, 17 Mart 1517'de I. Fransuva'ya şöyle yazmaktadır: "(Tarih) bu ayın on sekiziydi, kutsal Laterano Ruhanî Meclisi'ni kapattık...Ve şimdi bu on ikinci ve sonuncu aynı kutsal Laterano Kurulu'nun son toplantısında, aynı kutsal kurulun onaylamasıyla, kâfirlere karşı sefer yapmayı kararlaştırdık, bu kadar savaşa uygun ve gerekli olan donanımı hazırlamak için uygun zamanı dikkate alarak", *Négaciations*, T. I, s. 23, Not 1.

59 Bu ferman, Paris'te bulunan orijinal belgeye göre aktarılmaktadır, *aynı eser*, s. 63-68.

60 Guicciardini, *Storia d'Italia*, L. XIII, s. 217 (Venedik 1562 baskısı): "Yetki sahibi, olaylarla ilgili deneyimi olan, öğreti üzerine fikir yürüten ya da papaya yakınlığı olan bütün kardinaller", diye eklemektedir.

61 *Aynı eser*, s. 216 v.: "Bu konu üzerine, askerî kişilerle ülkelerin uzman kişilerinin görüşleri; eyaletlerin, imparatorluğun silahlı kuvvetleri incelendikten sonra, gerekli olduğu sonucuna varılıyordu", vb.

Savaşa engel neler var ve nasıl yok edilebilirler?

Savaşa bütün hükümdarlar mı yoksa sadece bazıları mı ve öyleyse hangileri katılmalıydı?

Savaş hangi imkânlarla yürütülecekti? Ve nihayet:

Savaş nasıl gerçeğe dönüştürülecekti?

Avrupa'nın 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hareketinin en tuhaf belgelerinden biri olan ve bugüne kadar muhafaza edilerek gelmiş bu raporun cevaplamaya çalıştığı altı ana soru bunlardı[62].

Bu raporda ilk soru hakkında fazla tartışmaya gerek olmadığı açıklanıyordu, zira zorunluluk bu sorunun cevabını vermişti bile: Savaş yapılmalı idi[63]. Aynı şekilde ikinci soru hakkında da hiç şüphe yoktu. Sadece saldırı savaşı her halükârda geçerli olabilirdi, zira daha büyük bir cesareti kanıtlıyor ve düşmanın zayıflıklarını keşfetmeye izin veriyordu.

Üçüncü soruya verilen cevap, ana engelin daima Hristiyan hükümdarlar arasındaki husumet olacağı yönünde idi. Ancak kutsal savaş süresince genel bir barış veya ateşkesle bu engel aşılabilirdi. Bu süre zarfında yine de anlaşmazlıklar meydana geldiği takdirde bu, papa ve Kardinaller Konseyi tarafından çözülebilir ya da savaş sona erene kadar ertelenebilirdi. Belki de baştan beri bütün hükümdarlarla papa arasında kutsal bir birlik, her birinin ihlalde bulunan diğerini silahlarıyla tedip edeceği yeminle taahhüt ettikleri bir nevi kutsal bir ittifak yapmak en iyisi olacaktı; bu birlik Haçlı Seferi Kardeşliği (Fraternitas Sanctae Crucitae) olarak adlandırılabilirdi.

Dördüncü soru ile ilgili olarak raporda Hristiyan âleminin başlıca ve en güçlü hükümdarları olan kayserin ve Fransa kralının yönetimi ele alacaklarına ve bütün silahlı kuvvetlerin başına geçmelerine ama diğerlerinin de ellerinden geldiğince katkıda bulunmaları gerektiğine karar veriliyordu.

Rapor en fazla asıl uygulama kısmı olan esas meseleyi, yani imkânları ve savaşın nasıl gerçeğe dönüştürüleceğini ele alan beşinci ve altıncı sorular üzerinde durmakta idi. İmkânlar, Tanrı'nın yardımı dışında iki şeyden oluşuyordu: Para ve askerî kuvvetler.

---

62 Bugüne kadar neredeyse hiç bilinmiyordu. Aynı dönemde yaşamış tarihçilerden sadece Guicciardini, aynı eserinde bu konu hakkında daha fazla bilgi sahibidir. Paris'teki Kraliyet Kütüphanesi'nde eksiksiz olarak bulunmaktadır (bk. *Négaciations*, T. I, s. 31-41).

63 "Gereklilik araya girdiğinde tartışmaya yer yoktur", s. 31.

Savaş masrafları genel olarak 800 bin duka altını olarak tahmin edilebilirdi ki bu çok da zor bulunacak bir meblağ değildi. Önce krallar ve hükümdarlar gelirlerinin belirli bir bölümünü vereceklerdi; asıl konu kendilerini ilgilendirdiğinden bu çok da fazla istenmiş değildi; zira düşman basit halkla ilgilenmiyordu, aksine soylulara amansız bir nefret besliyordu ve onların kellesini istiyordu; ancak bu kısım üzerinde fazla durulmamalı idi; aksine bu husus tamamen kendi sağduyularına ve cömertliklerine bırakılmalı idi[64]. Ayrıca ruhban sınıfı da işe aynı şekilde dahil edilecekti. Ruhbanlar, gelirlerinin büyüklüğüne göre, bilhassa zengin manastırlardan ve vakıflardan gelirlerinin onda birini, ondörtte birini, hatta üçte ikisini verebilirlerdi ve kendilerini zorunlu ihtiyaçlarla sınırlayıp kalanın tamamını kutsal savaşa adayabilirlerdi ki İsa'nın halefleri olarak bu savaşın asıl taşıyıcıları onlar olmalıydılar. Soylulardan gelirlerinin onda birini, burjuvalardan gelirlerinin yirmide birini ve nihayet yalnızca ellerinin emeği ile yaşayan insanlardan, sanatçılardan ve zanaatkârlardan daha düşük bir vergi alınabilirdi. Bu meblağın üçte biri hemen orduyu teçhiz etmek için ve kalanı da her an ordunun geçimini sağlamak üzere kullanılabilecek şekilde hazır tutulmalı idi.

Birliklerin sayısı yaklaşık 60 bin piyade, 12 bin hafif ve 4 bin ağır süvari olarak belirlenebilirdi. Birincisi için bilhassa İsviçreliler, Alman köylüleri, İspanyollar ve Bohemyalılar kullanılabilirdi; ikincisi için bilhassa İspanyollar, İtalyanlar, Dalmaçyalılar ve Rumlar uygundular ve üçüncü askerî kuvvetleri de en iyi Fransa ve İtalya sağlayabilirdi. Tabii ki gerekli toplar da eksik olmamalı idi. Donanma için Venedik, Ceneviz, Napoli, Provansa, İspanya, Portekiz, hatta İngiltere'den istifade edilebilinirdi.

Bunun haricinde teçhizata denizdeki savaşın hemen kara savaşı ile birleştirilmesi gerektiği de vurgulanmalı idi. Zira düşman 300 adet üç kürekliden oluşan hazır bir donanmaya sahipti. Bu kadar çok gemiyi muhtemelen toparlayamazlardı ama Fransa ve İspanya kralları, tıpkı Ceneviz gibi, her biri 20'şer gemi, Venedik 40 gemi temin edebilirdi ve papa da kardinalleri ile birlikte 10

64 "Öte yandan, bu para hiç de zor olmayan şekilde toplanacaktır, önce bizzat krallar bir bölümü kendi gelirlerinden sağlayacaklarından, özellikle bizzat onları ilgilendirdiği için; düşmanın tabiatının, halk tabakasını bir kenara koyduğu ama soylularla ve hükümdarlara karşı ölümcül bir nefret taşıyıp onların kellelerini talep ettiği şeklinde olduğu söylendiği için...O kısmı biz vergiye bağlamayı düşünmüyoruz ama onların sağduyu ve cömertliğine, nezaketine dayanarak bunun gönderilmesi gerekir", s. 34.

kadar gemi donatmaya çalışacaktı. Üç küreklilerden oluşmasa da Fransa'dan ve İngiltere'den çok daha fazla sayıda gemi beklenebilirdi.

Askeri kuvvetlerin ayrılmaması ve bölünmemesi, aksine silahlarını birleştirerek tek bir noktaya yoğunlaşmaları tavsiye ediliyordu. Hemen saldırılması gereken hedef İstanbul'du. Almanya ve Macaristan veya Dalmaçya ve İlirya'dan geçen yolu seçebilirlerdi; ama en kısa ve en kolay yol, birliklerin Ankona ve Brindisi'de, donanmanın ise Sicilya'da toplanması olacaktı; buradan hızlı bir biçimde Yunanistan'a ve Mısır'a geçilebilirdi[65]. Bu yönden fazla bir beklentileri olmamasına rağmen belki yine de Şah İsmail ile irtibata geçebilirlerdi. Ana kuvvetler İstanbul'a saldırırken, Macaristan ve Lehistan krallarını sınır eyaletlerine akın düzenlemeye ikna edebilselerdi çok daha iyi olurdu.

Çok sessiz ve ihtiyatlı da olsa rapor, son olarak fethedilen ülkenin nasıl bölüşüleceğine dair oldukça hassas bir noktaya da değiniyordu. Belki de hemen bu amaçla savaş bittikten sonra herkesin payını verilen hizmete göre belirleyecek birer hakem tayin etmek daha uygun olacaktı; bu hakemler papa ve kardinalleri ya da yukarıda adı geçen kardeşliğin gerçekleşmesi hâlinde bunların vekilleri olabilirdi. Paylaşılacak nesneyi henüz ele geçirmeden paylaşıma başlamak her halükârda uygun olmayacaktı. Bunun yerine önce birlikte fethedilecek yerler bölünmemiş ortak mâl olarak kabul edilmeli ve daha sonra karar verilmeli idi.

Papanın öncelikle kayser ile Fransa kralına ve daha sonra vekilleri aracılığıyla diğer hükümdarlara da bildirdiği raporun esas düşünceleri bunlardı. Kendi düşünceleri hakkında fazla bir açıklama yapılmamasına rağmen hepsi de bunları yansıtıyorlardı. I. Fransuva ancak Aralık ortalarında, Papa X. Leo aynı yıl içinde defalarca gittikçe büyüyen tehlikeler hakkında uyardıktan ve bilhassa Sardunya ve Korsika arasında daha şimdiden 40 Türk gemisinin görüldüğünü[66] ve kendinin de mutlaka öğrenmiş olduğu gibi sultanın sürekli olarak harita üzerinde İtalya'da karaya en rahat çıkabileceği noktaları

65 Bu hususta Guicciardini, s. 216 v.'de rapordan bile daha ayrıntılıdır. Ona göre asıl plan, kayser Macaristan ve Lehistan'la birleşerek karadan Tuna Nehri üzerinden Trakya'yı geçip doğrudan İstanbul'a saldırırken, Fransa kralının Ankona ve Brindisi'den Arnavutluk'a ve Yunanistan'a geçmesi, donanmanın doğrudan Çanakkale Boğazı'na doğru yola çıkmak üzere Kartagena'da toplanması idi.

66 Bembi, *Epist.* L. XV, Ep. 17, s. 618: "Öte yandan, kısa bir süre önce düşmanların kırk adet iki kürekli gemilerinin Korsika ile Sardunya arasındaki kıyılarda görüldükleri, korku ve dehşetin o denizde ve her adada yayıldığı bize bildirildi".

işaretlediğini[67] de bildirdikten sonra, karşı görüşlerini papaya göndereceği özel bir mektupla bildirmeye karar verdi.

Genel olarak kutsal pederin planına tamamen katılıyordu ve gerçekleştirilmesi için kendi üzerine düşeni yapmaya hazırdı. Ancak para konusunda istenen meblağı temin etmekte zorlanacağını düşünüyordu; zira para söz konusu olunca halkın kutsal heyecanı öyle düşük oluyordu ki fazla bir şey beklememek gerekiyordu; bu açıdan bayağı tecrübe edinmişlerdi; halk, bunun yalnızca ceplerinden para çekmek için kullanılan bir bahane olduğuna inanıyordu[68]. Ayrıca Haçlı ordusunun tek bir yerde toplanmasını da uygun bulmuyordu; bu kadar farklı halklarda bu oldukça rahatsızlık verici sürtüşmelere ve düzensizliklere sebep olabilirdi. Fethedilen ülkenin paylaşılmasına gelince, bilhassa fetih için en fazla hizmeti verenlerin özel muamele görmeleri gerektiğini özellikle vurguluyordu[69].

Kayser de papanın önerilerini madde madde cevapladığı bir rapor hazırlattı. Ne var ki bu rapor göründüğü kadarıyla Fransa kralının mektubundan bile daha geç, ancak 1518 Şubat'ında Roma'ya ulaştı[70].

Kayserin danışmanları tarafından hazırlanan bu çalışmanın en tuhaf yanı belki de papanın planlanan Haçlı Seferi'nde Fransa kralına vermeyi düşündüğü önemli yere duyulan, mümkün olduğunca gizlenmiş, ama yine de her yerde ortaya çıkan kıskançlıktı. Raporunda üç yıllık eksiksiz bir sefer planı ha-

---

67 X. Leo'nun I. Fransuva'ya gönderdiği 14 Kasım 1517 tarihli mektup, *Négaciations*, T. I, s. 30: "Türk'e izin vermeyeceğiz...her gün İtalya'nın kıyılarının tasvirini ve resmini ellerine almasına ve yerleri iyi bilenlerin çağrılarak her birinin tek tek dikkatlice araştırılmasına".

68 *Lettre de François I à Leon X; imza: "Amboise'da, Aralığın on altıncı günü yazıldı. Size tam itaatkar oğlunuz François tarafından imzalandı", Négaciations*, T. I, s. 41-46. "Haşmetmeablarını uyarmak isteriz ki böylesi büyük bir Haçlı Seferi'ni desteklemek için bir yılın onda biri yetmeyecektir. Zira halkın sefere inancı o kadar küçük ki neredeyse bu sefer için hiçbir şey verilmiyor. Geçmiş zamanlarda filan rahibin falan imkânlarla çarpışmış olmasının artık hiçbir etkisi bulunmamaktadır ve bu anlatımları kutsal olsa da, halk ellerinden paralarının çekilmesi için vasıta olarak düşünüyor", (s. 43).

69 "Buna gelince, bana öyle görünüyor ki esas olarak fethin yapılmasına yardımı olacak olanlara, ... onlar diğerlerine tercih edilmelidir", s. 45.

70 Başlığı şöyledir: *Majesteleri Kral'ın Danışmanlarının Türklere Karşı Sefere İlişkin Görüşü.* İlk kez aktarıldığı yer, *Négaciations*, T. I, s. 49-63. Papanın I. Fransuva'ya bu bildiriyi gönderdiği yazı, 4 Mart 1518 tarihli olduğundan, Roma'ya çok kısa bir süre önce gelmiş olmalıdır (bk. *aynı eser*, s. 37-39).

zırlatan kayser, Fransa kralının arka plana itilmesini istiyor ve bizzat seferin başına geçmeyi arzu ediyordu. İlk yıl, yeni Türk vergisinden dolayı çıkması muhtemel karışıklıkları bastırmak üzere, Fransa kralı ile İngiltere kralı evlerinde kalmalıydılar[71].

Kayserin düşüncesine göre ayrıca seferin ilk yılı sultanın Afrika kıtasındaki fetihlerinin, Cezayir'in, Mısır'ın ve Suriye'nin geri alınması için hazırlıklar yapmak daha uygun olacaktı; ikinci yıl bununla Avrupa'daki eyaletlerin fethi birleştirilebilirdi ve nihayet üçüncü yıl, ardından kaçınılmaz olarak Anadolu'nun da fethedileceği kesin olan İstanbul'un fethiyle bu kutsal teşebbüs taçlanmış olacaktı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'da kalan kısmını, ama bilhassa Mısır'ı ve kutsal toprakları kendilerine ayırıp, Ermenistan ve Karaman'la birlikte Anadolu'nun yarısını teklif ettiklerinde Şah İsmail de kendilerine yardım edeceğinden Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen yok oluşu tamamlanmış olacaktı.

Kayserin hazırlattığı raporda da para meselesine, bu konuda aşılması gerekecek olan engellerin açık bir şekilde ortaya çıkmalarından ötürü özel bir yer veriliyordu.

Papa, malî endişelere, görüş ayrılıklarına ve daha şimdiden herşeyin kuvvetlerini birleştirmelerine bağlı olduğu iki güç arasında bariz bir biçimde ortaya çıkan kıskançlığa bakmaksızın, bu arada diğer Hristiyan hükümdarlardan da müspet cevaplar aldığından[72], bu teşebbüsün Haçlı Seferi'ni ve dünyanın beş yıllık barışını bir fermanla resmen ilan edebilecek kadar güvence altında olduğunu düşünüyordu.

13 Mart 1518'de bu amaçla bütün kardinalleri ve vekilleri ile birlikte tören kıyafetleri içinde ama yalın ayakla Santa Maria di Minerva Kilisesi'ne gitti. Ayin yapıldıktan sonra Kardinal Jakob Sadolet heyecanlı bir konuşma ile bir

---

71 "Düşüncesiz olmayan bu yüzden, böyle kolaylıkla doğabilecek gürültüleri sâkinleştirmek için, seferin bu ilk yılında bizzat Frenklerin kralı ve İngiltere kralı evlerinde kaldılar ve böylece kendilerini geçerli meşguliyetlere adadılar (vergileri toplamak için)", s. 56.

72 İspanya Kralı I. (V.) Karl'ın, papanın önerileri hakkındaki düşüncesi, "*Türk seferi hakkında Katolik kralın görüşüdür*" adıyla muhafaza edilerek bugüne kadar gelmiştir. Aktarıldığı yer, *Négaciations*, T. I, s. 63, Not 1. 1517'de Türkiye üzerine herhangi bir teşebbüste bulunmak için mevsimin fazla ilerlediğini ve bu yüzden Napoli, Sicilya ve Ankona Kontluğu gibi en büyük tehlike altındaki yerlerin müdafaasına öncelik verilmesi gerektiğini düşünüyordu ve bunun için 8 bin piyade ile 6 bin ağır silahlılardan oluşan kendi birliklerini göndermeye hazırdı.

kez daha papanın ve çağrısına gönüllü olarak cevap veren bütün hükümdarların kutsal teşebbüsle ilgili hizmetlerini en görkemli biçimlerde, en asil ve umut dolu kelimelerle anlattı[73].

"Davanın büyük bir kısmı neredeyse tamamlandı. Hükümdarlar kendilerine yapılan çağrılara cevap verdiler. Aralarında saygınlık ve erdem açısından ilk sırada yerini alan Kayser Maksimilyan'dır... Böyle bir kayser, savaşta böylesine tecrübeli bir komutan liderimiz olduğunda zaferden kim şüphe duyabilir ki?" diye bağırıyordu. Aynı şekilde diğer hükümdarların, Fransa, İspanya, İngiltere, Portekiz ve Lehistan krallarının soylu özellikleri, asil niyetleri övüldü; henüz reşit olmayan iki kralın, yani Macaristan Kralı Layoş ve İskoç Kralı Jakob, ayrıca o zamana kadar adı neredeyse hiç geçmeyen Danimarka Kralı Christian ve nihayet "cesur ve yenilmez" İsviçreliler ve kâfirlere karşı mücadelede o güne kadar hizmet veren tüm diğer hükümdarlar ve halklar saygıyla anıldılar. Türk, böyle bir güç birliği karşısında artık kurtulabileceğini nasıl düşünebilirdi? Hristiyan güçler arasında birlik sağlandığına göre, bundan böyle neye güvenecekti? "Evet", diye bitirdi sözlerini, "şimdiye kadar kördük, neler olup bittiğini görmedik, artık karanlıklar dağıldı, zulmet kalktı, gerçek onurun parlaklığı gözlerimizin önüne, gerçek açıkça önümüze serilmiş duruyor"[74].

Herkesin çok şey beklediği bu dikkate değer hareket bununla zirvesine ulaşmıştı. Hayatı ancak şimdi yaşanır bulan X. Leo[75], en güzel umutlarından birinin yok olduğunu görmek zorunda kaldı. O dönemlere hâkim ruh hâlinden dolayı verimli toprağı, canlandırıcı unsuru eksik bu suni heyecan çok geçmeden hü-

---

73 X. Leo, bu törenleri Kral I. Fransuva'ya yazdığı 21 Mart 1518 tarihli bir mektupta bizzat anlatmaktadır (bk. *Négaciations*, T. I, s. 63). Papanın çıplak ayakla ayine katıldığını bilhassa Guicciardini, *aynı eser*, s. 216 v.'de belirtmektedir: "Roma boyunca çok dindar dualı kutlamalar hazırlattı, kendisi de çıplak ayakla onlara katıldı".

74 Jacobi Sadoleti, *Episc. Carpentorat. Leonis X. Pontific. A secretis, in promulgatione generalium Indicarum Oratio in Beatae semper Virginis ad Minervam habita XIX Cal. Aprilis MDXVIII,* Sadol. Opp. T. II, 257; ayrıca Roscoe, *Life of Leo X,* T. VI, 172-183.

75 İngiltere Kralı VIII. Henry'ye yazılmış bir yazıda nihayet gerçekleştirilen beş yıllık barışa duyduğu sevinci şöyle anlatmaktadır: "Böylece, bizi yaşadığımıza pişman etmeyecek o zamanın çok uzak olmadığını artık umut etmeye başlıyorum. Nitekim, durum böyleyse, biz kendi aramızdaki nefretlerle, tartışmalarla kendimizi bitirip tüketirken ve Türk ilerlemeleriyle günden güne daha büyük ve dehşet verici olurken, ölmekle önüne geçtikleri kötülükleri tehdit ettikleri düşünülenlerin eylemi iyi gözükebilirdi", vb., Bembi, *Epist.* L. XI, Ep. 21, s. 593.

kümdarların karşılıklı kıskançlıklarından ve kendilerine yapılan çağrılara gönüllerini kapattıkları kadar ceplerini de kapatan halklarının ilgisizliklerinden dolayı soğumaya yüz tuttu. Bilhassa en büyük iyi niyeti gösteren İngiltere Kralı VIII. Henry başta olmak üzere bir süre müzakereler yapıldı ve daha sonra İspanya Kralı (V.) Karl'ın da katıldığı bir anlaşma yapıldı[76]; ama öylesine derinden düşünülmüş planlardan, öylesine muhteşem niyetlerden ve kararlardan hiçbiri gerçeğe dönüşmedi. Almanya'da Reform hareketinin ilerlemesi ve 1519 başlarında (11 Ocak) Kayser Maksimilyan'ın ölmesi dünya siyasetine bambaşka bir nitelik ve taşıyıcılarının çabalarına bambaşka hedefler kazandırdı.

Kardinal Bibiena, 1518 sonlarına doğru Kral I. Fransuva'nın devletin ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantıda, Paris Parlamentosu Başkanı'nın huzurunda, Türklere karşı 40 bin piyade ve 3 bin ağır silahlı asker göndermeyi vadetmesini ve ülkesinin her yerinde kâfirlere karşı zaferi için dua etmek üzere ayinler ve geçit törenleri yaptırmasını sağladı[77]. Ancak Fransa kralının gerçekte yaptığı herşey, ertesi yıl olan 1519'da papayı ve Alman elektörleri yakında yapılacak kayser seçiminde kendi tarafına çekebilme umuduyla 4 bin askeri taşıyan 20 adet üç kürekliyi o dönemlerde İtalya sahillerini sürekli rahatsız eden Berberî korsanların üzerine göndermekle sınırlı kaldı[78].

Neticede başlangıçta hiçbir işe yarar getirmeyen bütün bu fikir alışverişlerinin, müzakerelerin, tartışmaların ve vaatlerin tek kalıcı ve aslında önemsiz olmayan sonucu, Avrupa siyasetinin Şark Meselesi ve Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili bakış açısına daha geniş bir ufuk kazandırması oldu. Şark Meselesi bundan böyle daima Avrupa güçlerinin ortak meselesi olmuştu. O güne kadar bu meseleden uzak duranlar bile menfaatleri ve durumların içiçe geçmesi yüzünden meseleye yaklaştılar. Bu meselenin çözümünde ağırlık batıya doğru kaymaya başlamıştı. Fransa, İspanya ve İngiltere, Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki konumları söz konusu oldukça ön plana

76 İlgili belgeler Rymer, *Foedera*, T. XIII, s. 681 ve devamında verilmektedir.

77 Bibiena kardinalinin bu toplantı hakkında hesap verdiği 6 Aralık 1518 tarihli yazısı için bk. *Lettere de' Principi*, T. I, s. 38. Kral, daha önce yazdığı bir mektupta papaya da aynı sözleri vermişti, ama papanın ve diğer hükümdarların da kendi üzerlerine düşeni yapmaları şartıyla, ki bu gerçekleşmedi (bk. *Négaciations*, T. I, 78-83).

78 Belcarius, *Rerum Gallicarum Commentaria*, L. XVI, 474: "Öte yandan, Leon ve yedili Alman kurulu katında daha büyük bir teveccüh kazandığı için ve Türklere karşı girişilecek savaşta büyük umut vermesi için Francesco, Pietro Navarro'ya, 20 adet üç kürekli gemiyle Berberîlere karşı...ilerlemesi ve fırsat çıkarsa Afrika'ya geçmesini emretti".

çıkmaya başlamışlardı, ancak o dönemlerde bu yöndeki siyasî nüfûzlarını ağırlıklı olarak kabul ettiremediler.

Kimin suçu olursa olsun, o dönemlerde tüm Hristiyan âlemini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı çaresizliğe ve hareketsizliğe mahkûm eden üzücü durumlar[79] karşısında Yavuz Sultan Selim'in Asya kıtasından döndükten sonra silahlarını hemen Avrupa'ya çevirmemesi onlar için büyük bir talihti. Göründüğü kadarıyla kendini henüz Batı'ya karşı kurmuş olması muhtemel büyük fetih planlarını istediği gibi başarılı bir şekilde gerçekleştirecek kadar güçlü hissetmiyordu. Hayatının son iki yılında en büyük endişesi bilhassa asi ruhu İran ve Mısır seferleri sırasında da birçok rahatsızlığa sebep olan yeniçeri ocağı başta olmak üzere, ordusunun daha iyi düzenlenmesi ve deniz gücünün takviye edilmesi idi. Ancak bu işlerle meşgul olduğu sürece ve Anadolu'da Tokat yakınlarında meydana gelen Celali isyanları ve Suriye'deki Şeyh Hanuş isyanı bakışlarının ve askerî kuvvetlerinin büyük bir bölümünü yine bu tarafa çevirmesini gerektirince Avrupa ile tabii ki barış içinde yaşamak istiyordu.

Macaristan sınırındaki anlaşmazlıklar asla tam olarak sona ermemesine rağmen, Sultan Selim sadece kısa bir süreliğine dahi olsa, hükümdarlığının son yılında Kral Layoş ile ateşkesi yeniledi[80]. Sultan Selim, genç Kral Layoş'un reşit olmadan önceki yıllarında Macaristan'daki durumlar üzerindeki nüfûzundan haberdar olduğu Lehistan Kralı Sigismund ile daha önce bir barış antlaşmasının imzalanmasına sebep olan dostane ilişkiler içinde idi[81]. Eflak prensi ba-

---

79 Fransa Şansölyesi Duprat'nın oldukça akıllı olup olayları daha derinden inceleyecek kadar yakın olan sekreteri Hristiyan hükümdarlarının o dönemlerde kurdukları muhteşem planların tamamen başarısız olmasına duyduğu hoşnutsuzluğu şu sözlerle belirtmektedir: "Türk'e karşı savaş yapmak için yapılan tüm araştırmalardan hiçbir sonuç çıkmadı. Bilmiyorum, Tanrı bilir. Papa acınasıdır, imparator, kral ya da hükümdar, onun katında...sözler susar", *Journal du Sect. Du Chancel. Duprat, Négaciations*, T. I, s. 63. Guicciardini, *aynı eser*, s. 2170'te suçu öncelikle tehlikenin bu kadar yakın ve büyük olduğunu anlamamalarına, dolayısıyla herkesin iyiliğini gözetmek yerine şahsi menfaatlerinin ve avantajlarının kendilerini yönetmesine izin vermelerine atmaktadır: "Bu uygulamalar herhangi bir umut vermemekle kalmadılar, hafif sayılmasa da neredeyse törensel açıdan ele alındılar".

80 Katona, T. XIX, 162 ve Marino Sanuto, Hammer, II, 529. Sanuto'ya göre Macaristan'la yapılan barış antlaşması 31 Mayıs 1519'da İstanbul'da yeniden onaylandı.

81 Tubero, *Commentar.*, L. X, c. 12, s. 344: "Ve orada Selynes [Selim] daha çok Polonyalı (Lehistan kralı) ile dostluk kurmak istiyordu, çünkü henüz çocuk yaşta olan Macar Kralı Layoş'un herşeyi amcasının yönetmesiyle ve onun liderliğiyle yerine getirdiğini kesin olarak biliyordu".

rışın devamını büyük miktarda haraç vaadinde bulunarak ve her yıl Osmanlı İmparatorluğu'na 600 seçkin genç göndererek sağladı ve Dubrovnik Sultan Selim'le iyi ilişkiler içinde kalabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ticaretinden alınan gümrük vergisinin yüzde üçten yüzde beşe çıkartılmasına sessiz kalmak zorunda kaldı.

Rusların büyük prensi ve Osmanlı arasında ilk izleri daha Sultan II. Bâyezid zamanına ait olan barışçıl ilişki, Sultan Selim döneminde biraz daha canlılık kazandı. Rusya ve Türkiye arasındaki bu ilk barışçıl temasların en önemli sebebi, ticarî menfaatleri ve Kırım hanlarıyla husumetlerdi.

Tatar Hanı Mengli Giray Han, Büyük Prens III. İvan'ın elçilerine 1492'de dostane bir arabuluculukla İstanbul yolunu açarken, 1495'de Mihail Pleşeyev, büyük prensin ilk elçisi olarak, Rus devletinin tüccarları için Osmanlı sultanının hâkimiyeti altındaki topraklarda ticaret güvenliğini sağlamak üzere İstanbul'a geldi. Ardından birkaç yıl sonra, 1499'da Aleksis Kolokvastov aynı amaçlarla buraya geldi. Göründüğü kadarıyla büyük prensin o dönemlerde en büyük endişesi vatandaşlarına Karadeniz'de o dönemlerde Ceneviz'e ait Kefe ile ticareti için kimi avantajlar sağlamaktı. Kuzeyli hükümdarın elçilerinin kibirli tavırlarına rağmen –sultanın nezdinde diz çökmeyi reddettiler ve kendilerine sunulan onur hediyelerini almayı kendilerine yakıştıramadılar– bu imtiyazlar verildi[82].

Henüz siyasî bir anlam taşımasa da iki ülke arasındaki ilişkiler o tarihten itibaren hep dostane oldu. Yavuz Sultan Selim cülûsunu Büyük Prens Vasili'ye özel bir elçi ile haber vermeyi uygun gördü ve Vasili 1514'de aynı şekilde babalarının zamanından beri mevcut dostluğu yeniledi ve bir yıl sonra, istediği başarıyla olmasa da, Tatar hanı ile anlaşmazlıkları için sultanın yardımına başvurdu. Vasili'nin aynı amaçla 1520'de Sultan Selim'e gönderdiği bir diğer elçi heyeti de daha başarılı olmadı. Yine de Rusya için Tatar hanını karşısına almayı reddetmesi bu iki hükümdar arasındaki iyi ilişkileri bozmayacaktı, zira Selim aynı zamanda dostluklarının devam ettiğini defalarca tekrarlayarak Rus tüccarlarının bilhassa Azak ve Kazan için ticarî imtiyazlarını onaylamakta sakınca görmüyordu[83].

Her yönden Hristiyan âleminin hareketsizliği ve komşu ülkelerle barış antlaşmaları sayesinde kendini güvenceye almış görünen Sultan Selim, ha-

---

82 Karamsin, *Hist. de l'Empire de Russie*, T. VI, 289 ve 355.

83 *Aynı eser*, VII, 47, 58, 78.

yatının son yıllarında amansız öfkesini, silahlarının var gücünü sanki sadece tek bir noktaya çevirmek istiyordu: Rodos'a. Sultan Mehmed'in hükümdarlığının son döneminde bu adayı ele geçirmek için yaptığı başarısız teşebbüsün henüz intikamı alınmamıştı ve Suriye ile Mısır Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edildikten sonra, Hristiyan âleminin bu en uçtaki kalesinin fethi gerek silahların onuru, gerekse devlet çıkarları için bir zorunluluk hâline gelmişti. Yine de acele etmemek gerekiyordu. Galibiyetlere alışık Sultan Selim, Osmanlı silahlarının kazandığı şanın bu ada yüzünden bozulmasını istemiyordu ve adanın cesur müdafiilerini hor görse de, "cehennem köpekleri" diye adlandırdığı bu adamları yalnızca sözlerle yenemeyeceğini ve yok edemeyeceğini biliyordu[84].

Bu yüzden Selim'in doğuya doğru fetihlerini sonlandıracak bu sefer için yapılan hazırlıklar büyük bir ihtimam ve geniş bir kapsamla yürütüldü. Hâlbuki arzuları hedefine ulaşamayacaktı. Rodos'un fethi, büyük bir itibar kazanacak oğlunun ilk ve en parlak zaferlerinden biri olacaktı. İstanbul ve Çanakkale limanlarında 250 gemi denize açılmaya hazır bekliyordu; Anadolu'da 60 binin üzerinde askerden oluşan bir ordu toplanmıştı ki, o dönemlerde İstanbul'da kol gezen vebadan kaçan Selim, Edirne'ye giderken Çorlu'da amansız bir hastalığa yakalandı ve acılarla dolu geçen birkaç gün sonra, 21 Eylül 1520'de hayata veda etti.

Yavuz Sultan Selim, öldüğünde henüz 46 yaşında idi ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yalnızca sekiz yıl hüküm sürmüştü. Yine de bu kısa zaman içindeki faaliyetlerinin şanı, bir fatih ve hükümdar olarak hakkını vermek zorunda olanların gözünde karakterinin karanlık yönlerini kapatamamaktadır. Kötü ruhu zaferin coşkusu ile Selim'i Osmanlı İmparatorluğu hükümdarları arasında korku salan bir hükümdarın damgasını taşımasına sebep olan insanlık dışı bir gaddarlığa ve intikam hırsına sürüklüyordu. Savaş ve zafer doğasıydı; ölüm ve yok etme ise sevinçleri. En sâdık kullarının neredeyse tamamı ani öfkesinin ve kıskançlığının kurbanları oldular, hatta kendini zamanından önce tahttan indirebileceği korkusuyla tek oğlu Süleyman'ın bile ölüm fermanını çıkarttığı söyleniyordu. Belki de yalnızca babası Mısır'dan

84 Osmanlı donanması İskenderiye'ye doğru yol alırken üstad-ı azama gönderdiği bir yazıda, kendisine şöyle hitap etmektedir: "Sen, annesi köpek belalı kişisin, köpeğin oğlu, cehennem köpeği ve sen kendisine köpek diyorsun". Marino Sanuto, Hammer, II, 532.

zaferle döndüğünde acilen Saruhan Sancağı'ndaki görevine geri dönmesi hayatını kurtarmıştı[85].

Paolo Giovio'nun belki de, hatta biraz fazla, müspet vurgulamalarla Kayser V. Karl'a Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerde korku salan bu hükümdarı hakkında yaptığı tasvirdeki birkaç özelliği şöyle idi: "Selim'in uzun bir gövdesi ama kısa bacakları vardı; bu yüzden atın üzerinde ayakta olduğundan daha iyi görünüyordu. Sakalları tıraş edilmiş solgun yüzünde iki büyük vahşi göz vardı. Arslan gibi yüreği hiçbir şeyden korkmuyordu, ne kaderden ne tehlikelerden, savaşta gözlerinin önüne açıkça serilseler bile. Bir kez başladığı bir teşebbüsten asla vazgeçmezdi; gerçek ve yiğitçe bir cesarete yakışır biçimde güvenli ve daha az şanlı planlardan ziyade belirsiz ve onurlu planlara meyilli idi. Doğası gereği katı, amansız, sürekli düşünceli bir yapıya sahipti ama hızlı harekete geçerdi; bilhassa birçok durumda derin adalete dayanan gaddarlıklarda bulunmak söz konusu olduğunda. Babası Bâyezid gibi uzun bir sakal taşımıyordu, zira kendi ifadesine göre, paşalarının kendini babası gibi sakalından tutup keyiflerince yönetmelerini istemiyordu. Kendi akrabalarına karşı aşırı zalimlikle kendini göstermiştir; ama akrabalarından korkmadan ve onlara karşı şüphe duymadan hüküm sürmekten daha güzel bir şey olmadığını söylüyordu. Savaş sanatında ve halkların yönetiminde nadir görülen yeteneklere sahipti, çünkü her yerde adaletin hüküm sürmesini istiyordu. Olağanüstü bir avcı; çok dikkatli bir adamdı; kadınlara ve yemeğe düşkün değildi. Bu özelliği, en uzak ülkelerde ve çok farklı iklimlerde bile her zaman canlı ve sağlıklı kalmasını sağlıyordu"[86].

Neticede o, olağanüstü şartların mükemmel manevî yetenekler ve harikûlâde karakter özellikleriyle beraber zirveye yükselttiği ama aynı zamanda insan doğasını yerin dibine sokarcasına aşağılayabildiği fevkalade tabiatlardan biriydi.

---

85 "Çok kişi, Süleyman'ın, babası tarafından gönderilen zehir sürülmüş giysiyle zehirlenmek gibi büyük bir tehlike altında olduğunu söyledi; babası, onun, Sultan Bâyezid'e yaptığını kendisine yapmasından korkuyordu", s. 214 v. "Bazen tek oğlu Süleyman'ın hayatına son vermeyi düşündüğüne inanılır", diyor Guicciardini, L. XIII, s. 215.

86 P. Giovio, *Informatione*, s. 215 v. Sultan Selim'in görünüşüne ilişkin tariflerle ilgili olarak başka raporlar Giovio'ya göre farklılık göstermektedirler. Venedik'in İstanbul elçisi Foscolo örneğin Giovio'nun aksine "color pallido" (beyaz yüzlü) yerine "la faccia rossa" (kırmızı yüzlü) demektedir, Marini Sanuto, Hammer, II, 377.

İKİNCİ BÖLÜM

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN 1533 AVUSTURYA BARIŞINA KADAR AVRUPA'DA FETİHLERİ

1) Ağustos 1521'de Belgrad'ın fethine kadar birinci Macaristan seferi

Yavuz Sultan Selim'in beklenmedik ölümü –bu bütün çağdaşları tarafından kabul edilen bir gerçektir– Avrupa Hristiyan âleminin tüm hükümdarlarının ve halklarının kâfirlere karşı mücadele ile ilgili son yıllarda biraz olsun muhafaza edilen heyecanının tamamen soğumasında ve neredeyse tamamen yok olmasında önemli bir rol oynamıştı.

Bu hadiseye duyulan sevinç, Avrupa'nın bu yönden içinde bulunduğu tehdidin artık uzun bir zaman, belki de ebediyen yok olduğuna ve sonunda Osmanlı hâkimiyetini en azından Avrupa topraklarında çok geçmeden tamamen yok etmeyi başarabileceklerine dair kendilerini kandırmalarına sebep olmuştu. Zira Sultan Selim'in genç halefi I. Süleyman –genel kanı bu idi– babasının çizdiği fetih yolunda ilerlemek için ne gerekli yeteneğe ne de iradeye sahipti; tecrübesi ve yüksek yetenekleri olmayan bir genç; savaşın ve silahların şanının peşinden gitmeyen, yumuşak başlı, barışçıl bir karakter; arslandan sonra gelen kuzu idi[1]. Papa X. Leo, Hristiyan hükümdarlardan herkesin iyiliği için kibirli

1 Paolo Giovio, *Informatione*, s. 216. "Hristiyan güçler, Selim'in ölümüne sevindiler. Böyle bahtlı ve cesur bir düşmanın ölümüne; en çok da tedbiri hiç elinden bırakmayan Papa Leo...Doğal olarak herkes kızgın bir arslanın halefi olarak yumuşak başlı bir kuzu bıraktığına inanıyordu. Süleyman'ın tecrübesiz ve sâkin tabiatlı bir genç olduğuna bakılarak, öyle deniliyordu". Aynı şekilde Guicciardini, *aynı eser*, s. 217 v.

umutlar ve boş vaatlerden başka bir şey elde edilememiş olmasından ötürü, Tanrı'ya daha çok şükredilmesi gerektiğini düşünüyordu[2].

Çok geçmeden hepsi en ağır şekilde hayal kırıklığına uğradılar. Süleyman ne kana susamış bir arslan ne de yumuşak başlı bir kuzu idi; kaderin imparatorluğunun akıbetini ve geleceğini ellerine teslim ettiği andan itibaren kendini yapması gereken vazifenin büyüklüğüne kaptırdı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hepsi de olağanüstü olan hükümdarlarından farklı olarak, bilhassa o bu vazifeyi uzun süren hükümdarlığını Osmanlı tarihinin en görkemli dönemlerinden biri hâline getiren ve bu döneme 16. yüzyılın Avrupa devletleri için de derinden etkileyici ve birçok sonuçlar doğuran bir önem katan imkânlara ve özelliklere sahipti. İleride anlatılacaklar bunun en büyük delilidir.

Yavuz Sultan Selim, Çorlu yakınlarındaki otağında, tam da babasını tahttan indirdiği yerde, hayata gözlerini yumduğunda Şehzâde Süleyman henüz sessizce Manisa sancağında yaşıyordu. Babasının mevcut geleneğe göre ordudan gizli tutulan ölümünü acil ulaklar aracılığıyla haber aldıktan sonra, 30 Eylül 1520'de İstanbul'a ulaştı. Vezirleri burada hemen biat ettiler ve Süleyman'ın ilgilendiği ilk iş babasını törenle defnetmek oldu. Bu amaçla yaptırılacak bir türbe, camisi ve medresesi ile birlikte Şah İsmail'i yenen Suriye'nin ve Mısır'ın büyük fatihinin nerede defnedildiğini gösterecekti.

Sultan Süleyman'ın cülûsu rahat geçti. Mücadele etmesi gereken herhangi bir rakibi olmaması da büyük bir talihti. Hükümdarlığı cinayetler ve kanlı suçlarla değil merhamet ve adaletle başlayacaktı. Yavuz Sultan Selim'in aileleri ile birlikte İran'dan, Suriye'den ve Mısır'dan zorla İstanbul'a getirttiği zanaatkârlar, hükümdarlığının daha ilk günlerinde Sultan Süleyman'ın emri üzerine memleketlerine geri dönmek üzere serbest bırakıldılar[3] ve İranlı tüccarlara Selim'in el koydurduğu malları karşılığında 1 milyon akçe tazminat ödendi.

Cülûs sırasında geleneksel olarak ödenen paranın ve günlük ulûfenin artırılması, belki de bazı asilere karşı iyi hesaplanmış bir sertliğin uygulanması yeniçerilerin ve ordunun kabaran damarının zamanında dizginlenmesini sağladı.

2 "En iyi, en büyük Tanrı'ya şükranlarımı sundum, kendi halklarıyla ve bizim hepimizle yakındaki düşmanı müthiş gücüyle, cesaretiyle, zulmüyle sürüp uzaklaştırdı...şimdiye kadar, gerçekten, vaatlere bağlanan umut dışında, hiçbir şey krallarımızı ortak yarar yolunda harekete geçirmedi", diye yazdı Leo. Bembi, *Epist.* L. XV, Ep. 25, s. 702.

3 Spandugino, *Vita di Sach Ismael,* Sansovino, s. 106. Cambrini, *Cose Turch.*, *aynı eser*, s. 146.

Asya kıtasında bu arada Suriye'de Canbirdi Gazâli, Süleyman'ın babası Yavuz'un güçlü koluna sahip olmadığı zannına kapılarak kibirle isyan bayrağını açtı, fakat Trablus, Beyrut ve Suriye sahillerini kendi tarafına çekmeyi başardıktan ve Halep önlerine kadar ilerledikten sonra genç sultanın acilen biraraya getirdiği birlikleri tarafından Şam'a kadar geri sürüldüğünde, 1521 Şubat'ında hatalarının bedelini başını da kaybettiği utanç verici bir mağlubiyetle ödemek zorunda kaldı. Bu darbe Asya'da şimdilik huzuru sağladı. Yalnızca Suriye'nin tamamı tekrar sultanın hâkimiyetine geri dönmekle kalmayıp, ellerinde silahlarıyla Sultan Süleyman'a savaş ilan etmek için bu mücadelenin sonucunu bekleyen Şah İsmail ve Mısır Beylerbeyi Hayr Bey de şimdilik sessiz kalmayı, galibe dostluklarını sunmayı ve biat etmeyi daha uygun buldular[4].

Asya'nın bu kadar hızlı ve talihli bir biçimde tamamen huzura kavuşturulması, Sultan Süleyman'ın Avrupa'da daha büyük bir eylem serbestisi kazandığı ilişkileri için çok önemli idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişimi Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı sırasında ağırlıklı olarak tekrar batıya yöneldi. Öncelikle üç noktaya dikkatini vermek zorunda idi: Venedik, Macaristan ve Rodos.

Kanuni Sultan Süleyman, Venedik'e düşmanca duygular beslemiyordu. Rodos eline geçmediği, dolayısıyla deniz kuvvetlerini tamamen bu yönde yoğunlaştırmak zorunda olduğu sürece, denizlerde hâlâ güçlü Venedik'le barış içinde yaşamak ancak işine gelebilirdi. Bu yüzden Venedik'e cülûsunu özel elçi Ahmed Ferhad Bey aracılığıyla resmen bildirdi ve aynı zamanda babası döneminde Venedik ve Osmanlı İmparatorluğu arasında kurulan barışçıl ve dostane ilişkileri devam ettirmek istediğini belirtti[5].

Venedik, güçlü sultanın bu dostane yakınlaşmasını sevinçle karşıladı. Bu yüzden Sultan Süleyman'a uygun hediyelerle Venedik'in tebriklerini iletmek ve bilhassa Venedik'in Mısır'daki ticaretine tanınan imtiyazlar ve özgürlüklerle ilgili olarak mevcut barış antlaşmalarının onaylanmasını rica etmek üzere hiç vakit kaybetmeden fevkalade elçi olarak Marco Minio'yu İstanbul'a gönderdi. Sultan Süleyman yalnızca bu ricaları yerine getirmekle kalmayıp, Venedik'e gemilerinin bir kısmı ile Akdeniz'de gittikçe artan ve Doğu Akdeniz'deki ticaretini oldukça olumsuz yönde etkileyen korsanlıkla mücadelesini desteklemeyi

4 Paolo Giovio, *Informatione*, s. 215 v.

5 Paruta, *Hist. Venet.,* L. IV, s. 301: "Venedik Cumhuriyeti'yle, babasının Selim'le sürdürdüğü o anlaşmalara ve dostça görevlere devam etmek istemeyi...".

teklif etti. Son yıllarda ancak 50 kadırgaya kadar takviye edilebilen Venedik donanması bu durumda öncelikle bu amaç için kullanılacaktı[6].

Sultan Süleyman'ın Macaristan'la ilişkileri ise çok farklı yönde gelişti. Barışın bu yönde de muhafazasını istese de baştan beri düşmanca bir tutum içine girdi. Her iki devletin birbirlerine tuhaf konumları bunda önemli bir rol oynuyordu. Savaş ve barış arasında gidip gelen bu durumun, sınır eyaletlerinde son yıllarda asıl bir hedefi ve kalıcı bir sonucu olmadan bitmek bilmeyen sürtüşmelerin böyle devam etmesi mümkün değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nu bu yönde genişletmek istiyorlarsa, öncelikle kuzeye doğru daha büyük teşebbüsler için sınırlarda daha sağlam üslerin kazanılması gerekiyordu: Belgrad ve Tuna hattının tamamı kesin olarak Osmanlıların eline geçmeli idi.

Bu yüzden Sultan Süleyman'ın cülûsundan kısa bir süre sonra Kral Layoş'a [Ludwig] bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'nun haraca tâbi vasalı olmayı kabul etmesi şartıyla barış teklif ettiğinde ciddi olup olmadığını bir tarafa bırakalım[7]. Zira böyle bir barış, düşmanlıklar Osmanlılar tarafından bilhassa bu şartlar dahilinde ve üstelik Macaristan silahlarının onuru ile bağdaşmayacak bir şekilde başlatıldığı için mümkün değildi.

Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberi Macaristan sınırına ulaşır ulaşmaz Semendire Sancakbeyi Bâli Bey ve Berbosanya Sancakbeyi Mustafa Bey kendi başlarına Bosna'da Macarlar tarafından çok zayıf savunulan Şebenik, Tesna, Sokol ve Kinin kalelerini zaptetmişler, kısmen ateşe vermişler ve can güvenliklerini vadetmelerine rağmen halkı ya öldürmüşler ya da köleliğe sürüklemişlerdi. Cesur Vesprim Piskoposu ve İlirya Valisi Peter Berislo, ilerlemelerini durdurmaya çalışmıştı; ama tuzağa düşürüldü ve yanındaki adamlarıyla birlikte öldürüldü[8]. Osmanlıların iyi tahkim edilmiş Yayçe Kalesi üzerine yaptıkları bir saldırı ise talihli bir şekilde geri püskürtüldü[9].

Bu olaylardan sonra Kral Layoş'un ve danışmanlarının kendilerine teklif edilen utanç verici barışı kabul etmeleri tabii ki mümkün değildi. Sultan Süleyman'ın tekliflerine verilen tek cevap olarak elçisini maiyeti ile birlikte derhal hapse attırdı, burada boğdurdu ve insan haklarının bu ihlalini örtbas

---

6 *Aynı eser*, s. 300-302.

7 Spandugino Cantacuscino, s. 90: "Haracı ödemezse, Macar kralına savaş ilan edeceğini bildirmek üzere elçisini göndermişti".

8 Katona, XIX, 224-228.

9 *Aynı eser*, s. 228-230.

etmek için cesetlerini daha sonra göle attırdı. Elçilerin öldürüldüğüne dair haberler Sultan Süleyman'a yine de çok geçmeden, Canbirdi Gazâli'nin başını ve Suriye'nin tamamın ilhak edildiği haberini aldığı dönemde İstanbul'a kadar ulaştılar. Bunun üzerine hemen Macaristan'a karşı sefer düzenleme kararı alındı. İlk hedef Belgrad olacaktı[10].

Hazırlıklar büyük bir hızla yürütüldü ve Sultan Süleyman'ın bu ilk silahlı eyleminin başarılı geçmesiyle ilgili beklentilerine uygundular. 1521 Şubat'ında kuşatma topları, hücum araçları ve savaş araç gereçleri ile iyi donatılmış ordu üç kısım hâlinde, Edirne'den hızlı yürüyüşlerle Tuna Nehri'ne doğru yola çıktı. 300 topu, barutu ve kurşunu yerine götürmek için 3 bin ve erzakları taşımak için 30 bin deve kullanıldı. Ordunun sol kanadını oluşturan ilk kısım, Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın yönetimi altında Böğürdelen Kalesi'ne yöneldi; yeniçerileri, sipahileri ve azebleri kapsayan çekirdek birliklerden oluşan ve ordunun merkezini oluşturan ikinci kısım, Veziriazam Pirî Mehmed Paşa yönetiminde Belgrad'a yöneldi ve üçüncü kısım, Mihaloğlu Mehmed Bey yönetiminde Erdel'e yöneldi. Sultan Süleyman, Böğürdelen'e giden birinci kısmın arkasından geliyordu.

Sofya'ya otağını tam kurmuştu ki Macaristan'a bu devasa askerî kuvvetlerin yaklaşmakta olduğuna dair ilk güvenilir haber ulaştı[11]. Ancak burada düşmanın karşısına başarılı bir şekilde çıkmak için henüz hiçbir şey yapılmamıştı. Belgrad'ın, Böğürdelen'in, Zemun'un (Zemlin/Semlin) ve diğer bütün sınır kalelerinin muhafız kıtaları çok zayıftı; hatta Belgrad'da topların kullanılması için barut ve cephane eksikliği vardı ve kralın son anda buraya gönderdiği az miktarda stoklar kaleye varamadan Türkler tarafından zaptedildi. Para eksik olduğundan, kiralık birlikler tutulamadı ve rahatlıkla 60 bin askerin toplanmasını sağlayabilecek asker gönderme zorunluluğuna kralın çağrısına ya hiç cevap verilmedi ya da çok az. Zorlukla güney eyaletlerinde en azından Sirem'i koruyabileceklerini umut ettikleri küçük bir ordu toplayabildiler[12].

---

10 *Aynı eser*, s. 240. Spandugino, s. 90. Spandugino, elçinin yalnızca kötü muamele gördüğünden bahsediyor öldürülmesinden değil.

11 Paolo Giovio, *Informatione*, s. 215 v.: "Macarlar hiçbir şeyin farkına varmadan Efendi [sultan] ordusuyla Sırbistan kenti Sofya'ya geldi".

12 Tubero, *Comment*. L. XI, c. 6, s. 368: "Uygun bir orduyu, ücretlerin eksikliği ve herşeyi saran dehşet yüzünden, hemen toplamak mümkün olmadı".

Kral Layoş bu çaresiz durumda acilen dışarıdaki dostları papa, Venedik ve o dönemlerde Alman soylularıyla Worms'ta toplanmış olan Kayser Şarlken'den (V. Karl) yardım talebinde bulundu. Elçilerinin Macaristan'ın sıkıntıları ve bütün Hristiyan âlemini bekleyen tehlikelere dair uzun ve sıkça tekrarlanan şikâyetleri her yerde heyecanla dinlendi, ancak hiçbir yerde teselli edici bir karar çıkmadığı gibi beklenen yardımlar da sağlanamadı. "Siz Macarlar", diye cevap verdi X. Leo, "yardımımıza lâyıksınız, ama hazinede sizi desteklemek için paramız olmadığından ve biz de birliklerimizin geçimini sağlamak zorunda olduğumuzdan, bu defa kendi kendinize yardım etmek durumundasınız. İtalya'da huzur sağlanır ve umut ettiğimiz gibi kısa bir süre sonra İspanya ile Fransa arasındaki ittifak meydana gelirse Macaristan meselesini tekrar gündeme getirebiliriz"[13].

Venedik dojunun cevabı da bundan daha cesaret verici değildi. Venedikliler tek başlarına Macaristan'a yardım edemeyeceklerini bildiriyordu; bunun için tüm Hristiyan hükümdarları kendi paylarına düşeni yapmak zorundaydılar; ayrıca Venedik, elçileri vasıtasıyla hükümdarları acilen bu yönde uyarmayı da ihmal etmeyecekti. Ancak Belgrad neredeyse elden gittikten sonra Venedik nihayet krala 30 bin duka altını yardım göndermeyi uygun gördü[14].

Macar Elçisi Hieronimus Balbus'un kayserin ve Alman soyluların nezdinde Worms'ta (3 Nisan 1521) yaptığı konuşma belki de en ısrarcı, en etkileyici olandı: "Türklerin gücü yalnızca İstanbul'un tekrar geri alınmasına dair umutlarımızı yok etmekle kalmayıp, siz, yüce imparator ve siz, savaşçı Almanya'nın hükümdar prensleri acilen yardım getirmediğiniz takdirde, Roma'nın da elden gideceğinden korkmamız gerekiyorsa, Hristiyanların, evet Hristiyanların ilgisizliği ve korkaklığıdır bunun suçlusu", diye bağırıyordu. "Ama tabii –her ne kadar bu konuda sizi kırmak istemiyorsam da– eski ve gerçek Alman gücü çoktandır hissedilmiyor. Savaş şanı konusunda Romalılara eşit, hatta belki de onlardan bile daha yüksekte duran o eski Cermenler değil misiniz artık?"[15]. Hâlbuki bilindiği gibi, o dönemlerde Worms'ta "Türk tehdidi"nden ve "Türk yardımı"ndan çok daha farklı meseleler söz konusu idi. Ayrıca 26 Mayıs 1521'de çıkan meclis kararında bundan bahsedilmiyordu bile. Zaten iç huzurun sağ-

---

13 Tubero, *aynı eser*, c. 5 ve 6; burada Macar elçinin papa nezdinde yaptığı uzun konuşma da verilmektedir.

14 Paruta, *Hist. Venet.*, L. IV, 300 ve 308-312.

15 Bu uzun konuşmanın tamamı için bk. Katona, XIX, s. 243-261.

lanması için temin edilen 2 bin süvariden ve 20 bin piyadeden oluşan ordunun geçimini düşünmek zorundaydılar! Böylece tıpkı Roma'da olduğu gibi, Worms'ta da Macaristan'ı kaderiyle baş başa bıraktılar[16].

Çok geçmeden bu kader yerine geldi. Kral Layoş'un Stefan Bathori yönetiminde Osmanlılara karşı gönderdiği küçük ordu, Sirem'in açık arazilerini korumaya bile yetmiyordu; Osmanlıların saldırısına uğrayan kaleleri kuşatmadan kurtarmayı düşünmek ise hayaldi. İlk olarak, tıpkı Belgrad gibi, barut sıkıntısı yaşayan Böğürdelen, 60 kişiye kadar inen muhafız kıtasının cesur ve kahramanca direnişinden sonra, 8 Temmuz'da düştü. Son hücumda 700 kadar Türk'ün öldüğü söyleniyordu; muhafız kıtasının tamamı, en son adamına kadar kahramanca can verdi[17]. Tamamen çökmüş surlarıyla dayanması mümkün olmayan Zemun, bunun üzerine herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim oldu. Salankamen, Kulpenik, Bariç, Perkas, Mitroviça, Karlofça, vs. gibi halkı tarafından tamamen terkedilmiş bazı küçük Sirem şehirleri ve kaleleri ateşle ve kılıçlarla yerle bir edildiler[18].

Belgrad'ın kurtulması artık mümkün değildi. Korkaklık ve ihanet, fethini kolaylaştırmış olmasaydı da çok geçmeden düşerdi. Sultan Süleyman, her iki taraftan aynı anda hücum edebilmek için Böğürdelen alındıktan sonra, Sava Nehri üzerinden ordunun bir kısmının karşıya geçtiği bir köprü inşa ettirmişti. Sava Nehri'nin Tuna Nehri'ne aktığı yerde bulunan küçük adadan alt taraftaki ve bu yönde çok az savunulan şehir yerle bir edildi. Bulgar kiralık birliklerinden oluşan muhafız kıtaları kaleye çekildiler. Yeniçeriler kaleyi ele geçirmek için hemen arkalarından hücum etseler de bu aceleciliklerini 800 kişinin ölümü ile ödemek zorunda kaldılar.

Gerek açlık, gerekse düşmanın açtığı ateşin sonucu 400 kişiye kadar inen muhafız kıtasının bir o kadar hücuma dayandığı 20 gün boyunca kuşatma başarısızca devam ettirilmişti. Sultan Süleyman bile teşebbüsün başarılı olup olmayacağı hususunda şüpheye düşmeye başlamıştı ki, akıllıca döşenen lağımlar sayesinde temeline kadar sarsılan ana kalenin, yani Mil Kulesi'nin çökmesi Bulgarların cesaretini öyle kırmıştı ki ihanet ederek Macar komutanlarının bil-

16 26 Mayıs 1521 tarihli Worms Konsey kararı, *Alle des Heiligen Römischen Reichs gehaltene Reichstage, Abschiede und Satzungen, usw.* (*Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bütün konseyleri, kararları ve yönetmelikleri, vs.*), Mainz 1562, s. 149-155.

17 Tubero, *Comment.*, L. XI, c. 7, s. 370.

18 Tubero, L. XI, c. 7, s. 371.

gisi dışında düşmana serbestçe çıkıp gitme hakkı karşılığında kaleyi teslim etmeyi teklif ettiler. Teklifleri kabul gördü. Ancak 29 Ağustos'ta halkın tamamı şehirden ayrılır ayrılmaz, Macar isimleri taşıyan herkes yeniçerilerin saldırısına uğradı ve öldürüldü. Yalnızca çıkan arbedede aynı akıbete uğramayan Bulgarlara İstanbul'a yerleşme izni verildi[19].

Belgrad, tıpkı fethedilen diğer kaleler gibi, Sultan Süleyman'ın emri üzerine acilen onarıldı ve o güne kadar Semendire sancakbeyiliğini yürüten Bâli Bey komutasında güçlü bir muhafız kıtasıyla donatıldı. Belgrad surları üzerinde 200 kadar top geride bırakıldı[20].

Çok kolay gerçekleşecek olmasına rağmen bu yönde yeni fetihler şimdilik Sultan Süleyman'ın planlarında yoktu. Zira Rodos'u henüz ele geçirememişti. Bu yüzden Ekim'de ordunun en büyük bölümüyle tekrar İstanbul'a döndü ve kış boyunca uzun zamandır planlanan Rodos seferi son şeklini aldı.

2) Rodos Adası'nın 1522'de fethi

Sultan Süleyman'ın henüz Belgrad'da bulunduğu süre içinde Osmanlı sancakbeyleriyle Asya'da ve Avrupa'daki dost ülkelere, mesela Venedik'e ilk zaferlerini ve fetihlerini bildirdiği fetihnâmelerin arasında, 10 Eylül 1521'de Rodos Şövalyelerinin kısa bir süre önce bu makama gelen üstad-ı azamları Philippe Villiers de l'Isle-Adam'a da gönderdiği bir fetihnâme vardı.

"Gelişini ve yeni makamını tebrik ederim", diye yazıyordu. "Uzun yıllar talih ve hayır getirsin. Zira senden önce Rodos Adası'nda hüküm süren ve atalarımın silahlarını daima uzak tutukları seleflerinden çok daha cesur ve daha sâdık olacağını umuyorum. Atalarımın örneğine uygun olarak ben de seninle barış ve dostluk içinde yaşamak istiyorum. Öyleyse sevin ve zaferlerim için beni tebrik et. Zira geçen yaz Tuna Nehri'ni geçtim ve ülkenin en sağlam kalesi olan Belgrad'ı ve yakınlarındaki birkaç kaleyi fethettim ve birçok insanı kısmen ateş ve kılıcımla yok ettim, kısmen köle ettim".

19 Katona, s. 283-298'de Istuanfi, Belgrad kuşatması ve fethi hakkında en detaylı kaynaktır. Sonunda şöyle demektedir: "Macarların, verilen koruma sözüne rağmen, hepsi gecikmeksizin kesildi ve öldürüldü, Trakyalıların [Bulgarlar] çoğu da ıneşum ölüm ve kasap dükkânının aynı kaderine talihsiz akıbetle boyun eğdi".

20 Hamıner, III, 621'de verilen ve kuru kronolojik anlatımında birçok ilginç detayı belirten, ancak genel bir anlatımda kullanılmaya elverişli olmayan "*Tagebuch des Feldzuges Suleiman's wider Belgrad* (*Sultan Süleyman'ın Belgrad Seferi Ruznâmesi/Günlüğü*)" adlı günlüğe göre aktarılmıştır.

Üstad-ı azam, bu beklenmedik barış ve dostluk teklifinde sultanın gerçek ve dürüst niyetini görmekten çok uzak aksine bu yazıyı kendisine ve adaya karşı planladığı şeyleri açıkça ortaya koyan gizli bir tehdit gibi görüyordu. Bu yüzden Sultan Süleyman'a aynı şekilde cevap vermek zorunda olduğuna inanıyordu: "Elçinin bana getirdiği yazıyı çok iyi anladım. Dostluğun hakkında bana söylediklerin, Kurdoğlu'nu* ne kadar rahatsız ederse beni de o denli rahatlattı. Zira Fransa'dan buraya gelirken bana saldırarak beni aniden yok etmek istedi. Bunu başaramadığı için Kudüs'ten Venedik'e yol almakta olan bazı ticaret gemilerini talan etmek üzere gece vakti Rodos Boğazı'ndan girdi. Bu zorbalığı donanmamla engelledim; bu korsanı geri püskürttüm ve Giritli tüccarların elinden aldığı ganimetleri geride bırakmaya zorladım"[21].

Sultan Süleyman bu sözleri çok iyi anlamıştı ve korsan Kurdoğlu özel himayesi altında olduğundan öfkesi daha da kabardı. Üstad-ı azama gönderilen ikinci bir yazıda bu öfkesini daha bariz bir biçimde ortaya seriyordu: "Mektubumu aldığını öğrendim", diyordu bu yazısında. "Mektubumu anladığına nasıl sevindiğimi anlatamam. Belgrad'da kazandığım zaferle henüz yetinmediğimi bilesin; bir zafer daha umuyorum, hatta bu zaferi kendime vadediyorum ve sürekli düşündüğüm sen de bu zaferden haberdar olasın".

Üstad-ı azamının bu açık savaş ilanına cevabı ise şöyle oldu: "Beni düşünmüş olduğun rahatsız etmiyor; zira ben de seni düşünüyorum. Yine Belgrad zaferinden bahsediyorsun ve bununla yetinmeyeceğini, başka bir zafer

---

* Korsanlıktan yetişme denizcilerden Kurdoğlu Muslihiddin Reis (çn).

21 Lonicerus, *Chron. Turcicorum*, T. II, s. 116'da Jacobus Fontanus, *De bello Rhodio*, L. I (İtalyancası ayrıca Sansonvino, s. 343 ve devamında verilmiştir). O dönemin geleneklerine göre bu geniş kapsamlı esere dahil edilen uzun konuşmalara çok fazla önem vermek gerekmese de bu mektupların en azından ana içerikleri açısından özgünlüklerinden de şüphe duyulmamaktadır. Bilhassa Sultan Süleyman'ın mektubunun gerçekliği, üstad-ı azamın I. Fransuva'ya yazdığı, ancak yakın zamanda ortaya çıkan 28 Ekim 1521 tarihli bir mektupla tamamen kanıtlanmıştır. O mektubun içeriğini, tarih de belirterek aynı Fontanus'ta verildiği şekliyle aktardıktan sonra şöyle devam etmektedir: "Sör, Büyük Türk'ün Rodos'a gönderdiği ilk mektubu biz sadece dostluk işareti olarak kabul ettik ama bu açık bir tehditti; burada sizin adınıza her zaman kalabilmemiz için mümkün olan herşeyi yapacağız, eğer bize karşı kötü niyetini eyleme geçirirse, bizi, sör sizin güçlü yardımınızla, sıkı savunma düzeninde bulur. Bizim bütün umudumuz sizin beklentinizin gerçekleşmiş olmasıdır". *Négociations de la France dans le Levant*, I, s. 89. Buna göre Hammer'in, III, 626'da ilgili mektupların gerçekliğine dair açıklamaları da sınırlandırılmalıdır.

daha kazanmayı umut ettiğini söylüyorsun; hatta bu zaferi kendine söz veriyorsun ve savaş başlamadan ilan ediyorsun. Hayal kırıklığına uğramamaya bak, zira acele kurulan hayaller hiçbir yerde savaşta olduğu kadar başarısızlığa götürmüyor"[22].

Asya ve Afrika kıtalarındaki toprakların güvenliği için adanın çok önemli konumu, denizlerdeki hâkimiyet ve başkentle yeni fethedilen ülkeler arasında engelsiz bir trafik sağlamak amacıyla sağlam bir üs kazanma gerekliliği ve nihayet Osmanlı silahlarının Sultan Mehmed döneminde burada yaşadıkları utancın intikamını alma ve âdeta Yavuz Sultan Selim'in son arzusunu yerine getirme isteği gibi Sultan Süleyman'ı silahlarını nihayet Rodos'a çevirmeye iten genel ve birçok kez işaret edilen sebeplerin yanısıra, Osmanlı tebaasının Rodos gemileri tarafından rahatsız edildiklerine dair şikâyetler de sultanın bu güçlü kaleye, Hristiyanlığın en uçtaki bu üssüne karşı yapılacak seferi hızlandırmasına sebep oldu. Ayrıca Rodosluların doğudaki bu sulara hâkim oldukları da bir gerçekti. Yalnızca Türk gemilerini Osmanlılar için bu sularda güvenli bir denizcilik söz konusu olmayacak kadar sık ve başarılı bir şekilde zaptetmekle kalmayıp, komşu sahilleri, Anadolu'yu, Suriye'yi ve Mısır'ı da akınlarıyla rahatsız ediyor; açık arazileri talan ediyor; aniden şehirlere ve köylere saldırıyor ve ellerine geçirebildikleri herşeyi, taşınabilir malları, hayvanları ve insanları alıp yanlarında adalarına götürüyorlardı[23].

Binlerce Osmanlı bu şekilde Rodos'ta en ağır kölelik şartları altında kurtulmayı bekliyordu ki Sultan Süleyman, ikinci veziri [Damad] Mustafa Paşa'ya Yavuz Sultan Selim'in ölümünden beri bu amaçla hazır bekleyen donanmayı mümkün olduğunca hızlı bir şekilde denize açılmaya hazır hâle getirme ve hemen Rodos'a doğru yola çıkma emrini verdi. 10 bin kişilik seçkin birlikler taşıyan yaklaşık 300 gemi 1522 Haziran'ının ortalarında Çanakkale Boğazı'ndan çıkarken, Üsküdar'da Sultan Süleyman'ın başlarına bizzat geçerek karayoluyla

22 Fontanus, *aynı eser*, s. 122.

23 Rodosluların ünlü yazarları Fontanus, Bastard Bourbon ve Bosio bile Osmanlı yazarları tarafından aktarılan bilgilerle tamamen uyumludur. Osmanlı yazarları arasında Sultan Süleyman'ın kendisine sefer boyunca eşlik eden Arap asıllı hekimi Ramazan belki de en önemlisidir. Ramazan'ın bilgileri ile diğer yazarlar tarafından verilen bilgilere dair ilginç bir karşılaştırmayı *Mémoires de l'Académie des Inscrip. Et Belles-Lettres,* T. XXVI, Paris 1759, s. 728 ve devamında Tercier, *Mémoire sur la prise de la ville et de l'isle de Rhodes en 1522 par Soliman II* vermektedir.

Anadolu'nun en güneyindeki sahillerine getireceği 100 bin kişilik bir kara ordusu toplandı[24].

Talih Sultan Süleyman'ın bu seferinde de yüzüne gülüyordu, zira öyle bir zamana denk gelmişti ki, Rodoslular tamamen tek başlarına bırakılmışlardı ve Batı'dan hiçbir yardım bekleyemezlerdi. Sultan Mehmed'in bu adaya karşı başarısız olan teşebbüsünden sonra 40 yıldır Osmanlı donanmasının her hareketinde şimdi gerçekten meydana gelen şeyden korkmuş olmalarına ve Papa X. Leo'nun Rodos'un üstad-ı azamını defalarca dikkatli olması ve iyi bir müdafaa için gerekli tedbirleri alması yönünde uyarmasına ve gerektiğinde kendini var gücüyle desteklemeye hazır olduğunu belirtmesine rağmen[25] bu nihaî karar anında Avrupa'da herkes öylesine kendisiyle meşguldü ve Sultan Süleyman'ın gerçekte nereyi hedeflediğine henüz karar verememişlerdi ki, Omanlı gemileri Rodos'a tam güçle ilerliyordu bile.

Yalnızca Sultan Süleyman'ın gözünü Kıbrıs'a dikmiş olabileceğinden endişe duyan Venedik, denizlerin yeni genel kaptanı Domenico Trevisano yönetiminde Malea Burnu'na güçlü bir gözetim filosu göndermişti. Trevisano, endişelerin doğru olduğunu anlaması hâlinde buradan bilhassa Magosa Limanı'nı korumak için Kıbrıs'a geçecekti; Osmanlı donanmasının başka bir rota izlediğini anladığında hiçbir şey yapmayacaktı, hatta Sultan Süleyman'a hareketleri ile yalnızca Venedik topraklarını korumak istediğini ve hiçbir şekilde sultanın teşebbüslerini engellemek niyetinde olmadığını belli edecekti. Zira Hristiyanlığın tüm diğer hükümdarları sadece kendi menfaatleriyle meşgul olup Hristiyanlığın davasını kendi davaları hâline getirmeyi düşünmezken, başkalarının hayrına kendini Osmanlılarla tek başına bir savaşın tehlikelerine maruz bırakmak akılcı bir siyasete aykırı olurdu. Trevisano bu talimatlara uyarak Malea

---

24 Gemilerin sayısı bu şekilde Venedik Elçisi Tiepolo'nun raporunda verilmiştir (bk. Hammer, III, 627'de Marino Sanuto). Jacques Bastard de Bourbon, *La grande et merveilleuse et trèscrualle oppugnation de la noble cité de Rhodes, imprimé l'an 1526* adlı eserinde daha fazla detay vermektedir. Buna karşın Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 25'de şöyle diyerek, herşeyi fazla abartmaktadır: "Belirledikleri günde değişik türde 700 gemi ile Akdeniz'e yelken açtılar".

25 Leo, 1517'de üstad-ı azama şöyle yazıyordu: "Beni ilgilendiren güç ve yardım talep ettiğin konularla ilgili olarak, doğru bir şekilde talep edildiği sürece memnuniyetle tatmin edeceğim. Nitekim, senin ittifakının iyiliği, güvenliği ve değerine ilişkin gerekeni hemen yapıyorum ve her zaman yapacağım, bizzat bu cumhuriyetinki ve bizimki için de", Bembo, *Epist.*, L. XIV, Ep. 9, s. 580.

Burnu'nda hareketsiz kaldı ve Rodos'un düşman donanmasının hedefi olduğunu anlar anlamaz hemen Venedik'e geri döndü[26].

Donanma Çanakkale Boğazı'ndan çıkmadan önce Sultan Süleyman, *Kur'an*'ın şartlarını yerine getirmek için Rodos'un üstad-ı azamına 1 Haziran'da resmen savaş ilan etmişti. "Bu emrimizle" diyordu, "irademizin her gün sizden dolayı maruz kaldığımız zararlar ve rahatsızlıklar karşılığında bu adayı ele geçirmek olduğunu bildiririz. Adayı üzerindeki kale ile birlikte sultanımıza gönüllü olarak teslim ettiğiniz takdirde, dünyayı ve cenneti yaratan Allah adına ... adada bulunan hiç kimsenin, büyüklerin ve küçüklerin bizden ne korkmalarına gerek olduğuna, ne de herhangi bir zarar veya tehlike getireceğimize yemin ederiz. Adadan ayrılmak isteyen, başka bir yere yerleşmek üzere ayrılabilir, ailesi ve malıyla gidebilir... Kalmak isteyenler her zamanki gibi, hatta belki daha iyi şartlar altında bile yaşamaya devam edebilir. Bu teklifimizi ve vaatlerimizi kabul etmek istiyorsan, hemen bir yetkilini gönder. Aksi takdirde iyi teçhiz edilmiş hâlde geleceğiz ve herşey Allah'ın isteğine göre gelişir. Seni zamanında bilgilendirmediğimizi söylememen için sana haber vermek istedik. İstediğimiz gibi teslim olmak istemiyorsan, kaleni temelinden yıkacağız ve Allah'ın iradesine uygun olarak başkalarında yaptığımız gibi sana da ölüm getireceğiz. Bundan emin olabilirsin"[27].

Donanma ve ordu bu yazıyla neredeyse aynı anda gidiyordu. Üstad-ı azamın bu yazıya verebileceği tek cevap, Rodos Şövalyelerinin onurunu ve adanın özgürlüğünü elindeki bütün imkânlarla savunacağıydı. Bunun için gerekli hazırlıklar iyi tahkim edilmiş ve erzakla donatılmış kalede büyük bir titizlikle yürütüldü. Üstad-ı azam, surların dışındaki bütün evleri, bilhassa zengin şövalyelerin sayfiye evlerini, kısmen istihkâmlar için odun ve taşlar elde etmek kısmen de düşmana bu binaları siper ederek kaleye yaklaşma fırsatını vermemek için yerle bir ettirdi. İki güçlü zincir limanı kapatıyordu. Limanın ve yedi ana kulenin savunması, adada bulunan sekiz millete, Fransızlara, Almanlara,

26 Paruta, *Hist. Venet.*, L. V, 353: "Ama onların (Türkler) birliklerinin başka bir yöne çevrildiği görülünce öyle bir şekilde ilerledi ki, Süleyman, kendi tasarılarını engellemeye değil onların ordusunun kendi güvenliklerini ilgilendiren işlere yönelmiş olduğunu öğrenecekti".

27 Gerçekliği Hammer tarafından bile kabul edilen bu yazı, öncelikle Bastard de Bourbon'un yazısından aktarılmaktadır; aynı yazının iyileştirilmiş bir baskısı, bu eserin yeni keşfedilen bir elyazmasından *Négociations*, T. I, s. 91'e aktarılmıştır.

İngilizlere, İspanyollara, Portekizlere, İtalyanlara ve Provansa ile Auvergne'ye göre, büyük priorlarının emrindeki şövalyeler arasında dağıtıldı. Herşeyi yöneten üstad-ı azam ise şehrin kuzey tarafında, Zafer Kapısı'nın yanındaki yerini almıştı[28].

İçte bu şekilde herşeye hazır bir hâlde son ana kadar dışarıdan gelecek ve zamanında gelmiş olsaydı şehri ve adayı belki de kurtarmış olacak yardımı umuyorlardı[29]. Üstad-ı azamın Papa VI. Hadrian'ı tarikatı birkaç kadırga ile desteklemeye ikna etmek için yaptığı son teşebbüs de başarısız oldu, zira papa bunun için yeterli maddî imkânlara sahip olmadığını söylüyordu[30]. Nihayet çoğunlukla tarikatın kendi imkânlarıyla Napoli Limanı'nda ve Sicilya'da Rodos'un yardımına gelecek birkaç gemi donatmayı başardılar, fakat talihsizlikler yine peşlerini bırakmadı ve gemilerden biri yolda batarken, adanın Osmanlıların eline geçtiği haberi geldiğinde diğerleri daha limandan bile çıkmamıştı[31].

Batı'da gerçekten Rodos'u kurtarma isteği olsaydı bunun için gerekli adımları atmak için yeterli zamanları vardı. Zira Osmanlı donanması 24 Haziran'da kalenin birkaç mil ötesinde bulunan Parambolin Koyu'na demir attıktan sonra, kuşatma gerçek anlamda başlatılana kadar hazırlıklar, birliklerin dağılımı, tabyaların oluşturulması, top, hücum araçları, cephane ve erzak temini ile tam bir ay geçti. Ancak Sultan Süleyman adanın karşısında bulunan küçük liman şehri Marmaris'e geldikten, 28 Temmuz'da ise bizzat adaya geçtikten ve doğu tarafında bulunan tepeye otağını kurduktan sonra 1 Ağustos'ta ilk ciddi hücum başladı. Oysa aynı ay içinde yapılan tüm diğer hücumlar gibi ilk hücum da başarısız oldu. Kuşatmacılar her yerde önemli kayıplar vererek geri püskürtüldüler. Gerçi ertesi ay içinde akıllıca yerleştirilen lağımlar sayesinde bazı gedikler açmayı ve kısmen ön surları ele geçirmeyi başardılar, fakat 24 Eylül'de yapılan ana taarruz yine şövalyelerin sarsılmaz yüreklilikleri ve halkın tamamının kahra-

---

28 Muhafız kıtasının gücü ve şövalyelerin sayısı hiçbir yerde kesin olarak verilmemektedir. Yalnızca Ramazan dolaylı olarak Fransız Kulesi'nde 700 kişi bulunduğunu belirtmektedir, Tercier, *aynı eser*, s. 740.

29 Spandugino, s. 93: "Gerçek olan şuydu ki her küçük yardım o kenti Türklerin elinden kurtaracaktı".

30 *Aynı eser*: "Ama o, bu şekilde, parası olmadığını, Aziz Petrus'un yoksul olduğunu söyleyerek onlardan özür diliyordu".

31 *Aynı eser*, s. 94.

manca cesareti sayesinde kırıldı. Rodos surları altında o gün en az 15 bin Osmanlı can verdi[32].

Ancak böylesine cesaret kırıcı kayıpların bile Sultan Süleyman'ı böyle bir teşebbüsten vazgeçirmesi mümkün değildi, zira imparatorluğunun güvenliği ve adının şanı başarı kazanılmasına bağlı idi. Bir defada silah zoruyla alınamayan yerler, dayanıklılık ve defalarca tekrarlanan hücumlar sayesinde alınacaktı. Sultan Süleyman adadan ancak galip olarak ayrılabilirdi ve ancak böyle ayrılmak istiyordu. Bu yüzden muhasara daha sonraki iki ay boyunca devam ettirildi ve en küçük avantajları bile ağır kayıplarla ödemek zorunda kalsalar da sonunda kuşatma altındakilerin güçleri ve imkânları öyle zayıfladı ki, artık daha fazla direnmeleri mümkün değildi.

Yine de Sultan Süleyman'ın 10 Aralık'ta kalenin teslim edilmesi ile ilgili üstad-ı azama yaptığı ilk teklifi kabul edilmedi, zira taraflar şehir üç gün içinde boşaltıldığı takdirde herkese serbest geçiş hakkı tanınması şartı üzerinde anlaşmaya varamamışlardı. Ancak bunun üzerine yapılan son bir taarruzdan dolayı şövalyelerin gücü tamamen kırıldıktan ve bilhassa barut ve cephane stokları tamamen tükendikten sonra üstad-ı azam 21 Aralık'ta aşağıdaki şartlara göre teslim olmak zorunda kaldı[33]:

"Latin kökenli bütün şövalyeler Rodos şehrini ve adasını 10 gün içinde terkedecekler; istedikleri yere gitmekte serbesttirler; silahlarını da alacaklardır. Rodos'ta kalmak isteyenler, beş yıl boyunca vergiden muaf tutulacaklardır. Yeniçeri ocağına asla Rodosluların oğullarından kimse alınmayacaktır[34].

---

32 Altı ay süren Rodos kuşatmasının daha çok savaş tarihi için ilginç olan ana aşamaları, her biri şahit olarak konuşan Fontanus, Bourbon, Ramazan'a ait kaynaklarda detaylı olarak verilmektedir. Kuşatmanın kronolojik sıralaması için Hammer, III, 628 ve devamında aktarılan *Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Günlüğü*'nden alınan kısa notlar ana kaynaktır. Ancak Kasım ve Aralık aylarının eksik olmasından dolayı önemli bir boşluk mevcuttur.

33 Bu teslim olmanın orijinal taslağı Tercier, *aynı eser*, s. 769'da ve *Négociations*, T. I, s. 92'de verilmektedir. Teslim olmalarının ana noktaları üstad-ı azamın 7 Şubat 1523'de Kandiye'den yeğenine yazdığı ve Sire de la Rochepot, *Baron de Montmorency*, tarafından aktarılan yazısıyla onaylanmaktadır (bk. *aynı eser*, s. 94).

34 Teslim olma taslağında bu nokta hakkında belirsizce yalnızca şöyle denmektedir: "Oğullar (çocuklar) her zaman baba vesayetindedir". Bunun bilhassa yeniçerilerle ilgili olduğu üstad-ı azamın adı geçen yazısından anlaşılmaktadır: "Eğer şehri ona teslim etmek istersek, bizim eşyalarımızla birlikte gitmemize izin verilecek ve burada kalmak isteyenler kalabilecekler, onlarla iyi komşu olunacak, burada kalan Frenklerden beş

Hristiyan ayinleri bundan sonra da yapılabilecektir; yeni kiliseler inşa ettirilebilir ve eski kiliseler onarılabilir. Tarikata dahil olmayan her Rum veya Latin üç yıl içinde mallarıyla ve ailesiyle adadan serbestçe göç etme hakkına sahiptir. Hiç kimse isteği dışında adadan gönderilmeyecektir. Şövalyelere ve maiyetlerine Girit Adası'na gitmek için gemiler tahsis edilecektir. Her iki tarafta, bu antlaşmanın şartları yerine getirilene kadar rehineler tutulacaktır. Sultan Süleyman, atalarının geleneklerine ve devletinin yasalarına uygun olarak edilen bu yeminle bu antlaşmaya ebediyen hiçbir artniyet ve yalan olmadan riayet edeceğine yemin eder".

Yine de son şarta tam olarak riayet etmek göründüğü kadarıyla Sultan Süleyman'ın elinde değildi, zira sonunda ordusunun şövalyeler çekip gidene kadar kaleden uzak kalacaklarını kabul etmiş olmasına rağmen teslimiyet antlaşması imzalandıktan beş gün sonra, 25 Aralık'ta Anadolu'dan buraya yeni gelen 15 bin yeniçeri ganimet hırsıyla dolu bir vaziyette şehre zorla girdiler; ellerine geçirdikleri herşeyi talan ettiler, kiliseleri ve manastırları kirlettiler ve dizginlenemeyen barbar öfkesinin getirdiği her türlü rezillikleri yaptılar[35]. Sultan Süleyman'ın yemin altına alınan antlaşmaya riayet edeceğini tekrarlaması ve üstad-ı azama adadan ayrılmadan önce gönlünü hafifletmek için ettiği teselli edici sözler, bu ihlal için önemli bir karşılık sayılmazdı.

Teslimiyet şartlarına uygun olarak Üstad-ı azam Villiers de l'Isle-Adam, şövalyelerin büyük bir kısmıyla 1 Ocak 1523'de gemiye binerek Kandiye'ye geldi; tarikatı papanın ve Fransa kralının himayesine vermek ve hizmetlerini sunmak üzere Mart'a kadar burada kaldı ve buradan Nisan'da Ağustos'a kadar kalacağı Napoli Krallığı'na geçti. Papa VI. Hadrian bunun üzerine öncelikle oturacağı yer olarak Citta-Vecchia'yı tahsis etti. Üstad-ı azam Eylül'de törenler arasında Roma'ya geldikten ve yeni papa seçimi için yapılan kardinaller toplantısında şövalyeleri ile birlikte nöbet tutma onuruna nail olduktan sonra Aralık'ta Papa VII. Clemens'in rızasıyla Viterbo'ya yerleşti. Ancak altı yıl sonra, 1530'da, tarikattan artakalanlar kendilerine birçok çabadan ve

---

yıl süresince hiçbir haraç alınmayacak, Yunanistan'ın boyun eğen diğer kısımlarında olduğu gibi, Frenklerin çocukları yeniçeri yapılmak için devşirilmeyecek".

35 Genelde çok titiz çalışan Bastard da Bourbon bile Sultan Süleyman'ın bu sadâkatsizlikten haberdar olup olmadığı konusunda şüphelidir: "Bu onun veya paşalarının komutasında mı oldu, bu konuda hiçbir şey bilmiyorum".

müzakereden sonra nihayet Malta'da yeni bir üs buldular ve burada tekrar canlandılar[36].

Rodos düştükten ve şövalyeler adadan ayrıldıktan sonra, tarikatın Leryoz, İstanköy (Kos), Kelemez (Kalimnos), İncirli, İleki/İlyaki (Tilos), Herke/Harki (Khalki), Limonya (Limonia/Alimniya) ve Sömbeki (Simi) adaları gibi diğer mülkleri de hiçbir direniş göstermeden sultanın eline geçtiler. Süleyman, harap olan istihkâmların onarılmasını ve adanın uygun bir biçimde savunulur hâle getirilmesini sağladıktan sonra, Ocak 1523'ün ilk günlerinde, Anadolu'dan yol alarak aynı ayın sonlarına doğru törenler arasında girdiği İstanbul'a geri dönmek üzere tekrar Marmaris'e geçti.

Bu zaferin şanı ve böyle bir fethin önemi, Sultan Süleyman için belki de ödediği ağır bedele değmişti. Rodos bu yönden de Osmanlı'nın en pahalı kazançlarından biri idi. Zira Rodos surları, en iyi birliklerinin ve aralarında çok sayıda en iyi komutanlarının da bulunduğu 100 bin kişiye mezar olmuştu[37].

3) Sultan Süleyman'ın Avrupa devletleri ile ilişkileri ve 1529 Viyana Kuşatması'na kadar Macaristan ve Avusturya seferleri

Rodos'un uzun süren muhasarası devam ederken Batı'da gösterilen ilgisizlik ne kadar büyükse, Aziz Jan'ın yiğit şövalyelerinin tıpkı Sultan Mehmed zamanında olduğu gibi güçlü düşmanı geri dönmeye zorlayacaklarına dair ne kadar kolay umutlara kapıldıysalar, Hristiyan âleminin bu kalesinin de kâfirlerin eline geçtiği haberi geldiği anda duyulan panik o denli her yere yayıldı.

36 Rodosluların Rodos'tan kovulmalarından Malta'ya yerleşmelerine kadar Bosio ve Bertot'un eserleri ile genel olarak bilinen tarihlerine ilginç ve yeni bir katkı, kısa bir süre önce *Négociations*, T. I, s. 108-110 ve s. 132-146'da yayınlanan Üstad-ı azam Villiers de l'Isle-Adam'ın yeğeni Montmorency mareşaline yazdığı ve burada özellikle dikkat çekmek istediğimiz mektuplar sağlamıştır.

37 Teslim olma belgesinin girişinde Osmanlıların altı ay içerisindeki kayıpları 120 bin kişi olarak verilirken, değişik zamanlarda buraya çekilen birliklerin sayısı 200 bin kişi olarak belirtilmiştir. Toplamda 52 lağım döşenmiş, kısmen muazzam boyutlarda 'hayret edilecek büyüklükte 85 binden fazla bronzların ve taşların') taş gülleler olmak üzere, surlara ve kaleye 85 bin gülle atılmış ve 20 taarruz gerçekleştirilmişti (bk. *Négociations*, *aynı eser*, s. 92).

Pallavicini'nin ifadesine göre mükemmel bir rahip ama vasat bir papa[38] olan VI. Hadrian, Rodosluları zamanında desteklemek için hiçbir şey yapmamış olmasına rağmen şimdi duyduğu kutsal heyecanla inanç davası ve Avrupa'nın kurtuluşu için artık seleflerinin gölgesinde kalmak istemiyordu. Hristiyan dünyasının içinde bulunduğu tehlikeler daha vahim hâle geldiği için X. Leo'nun başaramadıklarını başarabileceğini düşünüyordu. Barış ve Avrupa Hristiyanlığının kendi aralarında bölünmüş hükümdarları ve halkları arasında birlik: Papalığın parolası bir kez daha bunlar oluyordu ve bunları yine kabul etmek istemiyorlarsa, güçlerini birleştirerek Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı ayaklanmak için en azından üç dört yıllık bir ateşkes yapabilirlerdi.

Papa ve kardinalleri bu amaçla Rodos'un düşmesinden sonraki ilk haftalar içinde bilhassa Kayser Şarlken, İngiltere Kralı VIII. Henry, Venedik ve herşeyden önce Hristiyan hükümdarların en Hristiyanı sıfatını taşıyan Fransa Kralı I. Fransuva'ya uyarılarda ve ricalarda bulundular.

1523 Mart'ında Papa Hadrian, Fransa kralına şöyle yazıyordu: "Türklerin başındaki tiranın, herkesin düşüncesine göre çok güçlü olsa da, saldırılarıyla Hristiyanlığa himayenizde olmasına rağmen onları savunmayan sizlerden daha fazla zarar verdiğini düşünenler yanılıyor. Birleşik gücüne karşı koyması mümkün olmayan sizlerin, kendi aralarındaki anlaşmazlık olmasa o, atalarının defalarca utançla geri çekilmek zorunda kaldıkları Belgrad'ı ve şimdi de Rodos'u fethetmeye, hatta buralara saldırmaya cüret edebilir ve daha fazlasını elde etmeyi umut edebilecek hâle gelebilir miydi?". Bundan böyle rahat duracağı hiç sanılmamalıydı; hayır, bundan sonra Macaristan, Sicilya, hatta İtalya'nın tamamı açık bir hâlde önünde duruyordu ve buraları bir kez ele geçirdi mi Hristiyanlığın diğer hükümdarlarına ve halkalarına ne kalacaktı? Bu yüzden Fransa kralı, Kayser Şarlken ve Kral VIII. Henry, aralarındaki husumetleri bir barış ya da en azından bir ateşkes antlaşmasıyla üç dört yıllığına bitirmedikleri ve var güçleriyle Hristiyanlığın ezelî düşmanının üzerine yürümedikleri sürece herşeyi kaybederlerdi.

Bu yüzden saldırı savaşına hemen başlayabilmek için Fransa kralı gemilerini, birliklerini ve para göndermekte acele etmeliydi. Bu çağrıya riayet etmediği takdirde Türklerin bundan sonra Hristiyanlığın üzerine getirecekleri felaketlerin suçu krala ve inanç davasını terkedenlere düşe-

38 Pallavicini, *Hist. du concile de Trente,* L. II, c. 9.

cekti; utanç ve talihsizlik ve ebedî cezaların kendini beklediğinden emin olabilirdi[39].

Kardinallerin benzer yazılarıyla desteklenen[40] bu gibi uyarıların Avrupa'nın o dönem içinde bulunduğu durumda –ki bunu en iyi bilen belki de yine Hadrian'ın kendisi idi– tabii ki tamamen sonuçsuz kalmaya mahkûmdu. Fransızlar iki kez İtalya'dan kovulduktan ve üçüncü kez silahlarının talihini burada denemek üzereyken I. Fransuva ve Şarlken arasında böyle bir uzlaşma söz konusu bile değildi. Hadrian her ne kadar birkaç ay sonra, Haziran'da I. Fransuva'ya yönelik uyarılarını bir kez daha yenileyip, ateşkes ve Türk seferi meselelerini papanın tüm gücünü kullanarak sağlamaya çalışacak bir papa vekili de göndermiş olsa da[41] bunun işine yaradığından hiçbir yerde bahsedilmemektedir.

Kraldan ve kayserden nasıl hiçbir şey beklenemiyorsa o dönemde Venedik'ten de Hristiyanlık davası için bir şey beklemek boşuna idi. Venedik, Sultan Süleyman'la muhafaza etmek için özen gösterdiği dostane ilişkilerini 1521'in sonunda Venedik'e çok büyük avantajlar sağlayan ve İstanbul'da zaten güçlü olan nüfûzunu diğer Hristiyan güçlere karşı üstünlük kazandıran yeni bir antlaşma ile daha kesin ve sağlam hâle getirmeyi başarmıştı. Bu antlaşma ile Venedik vatandaşlarına bir kez daha Osmanlı İmparatorluğu'nda Berberî devletler dahil olmak üzere kara ve deniz ticareti için en geniş kapsamda özgürlük ve güvenlik sağlanmasının yanısıra, Venedik Cumhuriyeti elçilerinin ve balyosunun konumu da önemli öncelik hakları sayesinde güvenli ve onurlu bir nitelik kazandı. Örneğin elçiler yalnızca her üç yılda bir değişecekti; balyos, Venedik tebaasının korunmasından sorumlu idi; hukuk işlerini yürütecekti, miras işlerini düzenleyecekti ve herhangi bir borç karşılığında hapse atılamayacağı için özel bir imtiyaz kazanmış oldu. Buna karşılık Kıbrıs için 10 bin ve Zenta Adası için 500 duka altını haraç ödeneceği bu antlaşmada da açıkça belirlendi[42].

---

39 Paris arşivlerinde bulunan orijinalinden aktarılan *Bulle d'Adrien VI. Ordonnant une trève de trois Aeneas Silvius, Ep. Pour préparer une éxpedition contre les Turcs* adlı papalık fermanı, *Négociations*, T. I, 96. Benzer bir ferman daha sonra, Nisan'da Kral VIII. Henry'ye gönderilmiştir (bk. Rymer Foedera, T. XIII, 790).

40 *Négociations*, T. I, 103'de yine orijinalinden aktarılmıştır.

41 VI. Hadrian'ın 15 Haziran 1523'de I. Fransuva'ya yazdığı mektup için bk. *aynı eser*, s. 106.

42 1 Aralık 1521 tarihli 30 maddelik bu antlaşma yalnızca Marino Sanuto'nun elyazması kroniğinde bulunmakta olup alıntılar hâlinde Hammer, III, 16'da verilmiştir.

Venedik bu yüzden kutsal pederin İtalya'daki barışın sağlanması ve bunun için bilhassa papa, Venedik, kayser, Milano dükü ve Floransa arasında bir ittifakın kurulması ile ilgili fikirlerine kulak veriyor, fakat bu ittifakın bilhassa Türklere karşı hiçbir şekilde katılmak istemediği bir savaş için kurulacağını anladığı anda tutumunu hemen değiştiriyordu. Papaya İtalya'da barışın kurulması için elinden geleni yapmaya hazır olduğunu ama Türklere karşı eline silahını almaya ancak diğer Hristiyan hükümdarlar da Türklere karşı başarılı bir mücadele yürütmeye yetecek kadar askerî kuvvetler temin ettikleri takdirde karar verebileceğini bildirmek üzere Roma'ya acilen elçiler gönderdi[43]. Venedik, o dönemlerde Sultan Süleyman'ın dostluğuna herşeyden daha çok önem veriyordu ve çok geçmeden, 28 Haziran 1523'de kayserle barış yapmış olsa da diğer taraftan özel elçi sıfatıyla Pietro Zeno aracılığıyla sultanı Rodos'un fethinden dolayı tebrik etmeyi ihmal etmedi. Bu jest Sultan Süleyman'ın öyle hoşuna gitti ki, bu esnada Venediklilerin Dalmaçya sınırlarında Venedik topraklarında yapılan bazı eşkiyalıklarla ilgili şikâyetlerini de ilgiyle dinledi ve orada bulunan sancakbeylerine derhal Venedik'le iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşamaları ve bütün Venedik vatandaşlarına dostane davranmaları yönünde emirler verdi[44].

Bu yönden neredeyse hiçbir şey yapılmazken, bu şekilde bir yardımın asla beklenemeyeceği başka bir yerde bir hareketlilik baş gösterdi: Dini tarikatlar Rodosluların ve bütün Hristiyanlığın davasını kendi davaları olarak üstlenmek istediler. Doğuda birçok manastırı bulunan Minoritler, kalıcı bir sonuca sebep olmasa da burada en azından kısaca ele alınacak kadar olağandışı ve karakteristik olan bu hareketin başına geçmişlerdi.

43 Paruta, *Hist. Venet.*, L. V, 356: "Yine de, ittifakın papa tarafından görüşülüp önerilmesinde birtakım güçlükler ortaya çıkıyordu; buna göre bu ittifakın hedefinin Türklere karşı silaha sarılmak olduğu açıkça gösteriliyordu...Ve Türklere karşı silaha sarılan eksik değildi, bunun birlik içinde ve onların kudretini ezecek bir güçle yapılabileceği görüldüğünde".

44 *Aynı eser*, s. 357: "Zamanın ve kentin şartını taşıyordu. O da şuydu: herşeyden önce Süleyman'ın dostluğuna olan saygıya değer verilmesi; o da, Macaristan'a saldırmak için hazır güçlü bir ordu varken saldırdı. Bundan sakınımlı bir tavsiye ortaya çıktı, çok güçlü bir hükümdarı öfkelendirecek her türlü nedenden kaçınmak, kent için çok özel bir lütuf olarak onu dost olarak kullanmak; oradan Yakındoğu denizinde birçok görüşmeden elde edilecek barış ortamı içinde çok sayıda meyve elde edilebilirdi".

Minoritler, 1523'de papaya bir plan sundular ve bu plana göre ciddi bir biçimde bütün manastırların imkânlarıyla Türklerin Avrupa'daki hükümdarlıklarını ortadan kaldırabilecek bir ordu ortaya çıkartmayı düşünüyorlardı. Kendi tarikatlarının 40 bin manastırdan oluştuğunu hesaplamışlardı, ki bu notlar 16. yüzyılın başlarında manastırlar istatistiği için oldukça ilginçtir; 4 bin manastırı çıkarsalar bile yine de 36 bin manastır kalıyordu; manastırlardan her biri bir kişi çıkartsa aynı güçte bir orduya sahip olurlardı. Aynı şekilde diğer tarikatlar, vaizler, Ogüstinler ve Karmelitler de 36 bin kişi gönderebilirlerdi; aynı şekilde diğerleri, yani Benediktinler, Bernardinler, Karteuslar, Kolestinler, Paulinler; Rodoslular ve Prusya'daki Alman şövalyeler de dahil edilip, nihayet yine 36 bin kişi temin edebilecek güçteki rahibe manastırları da hesaplandığında yalnızca manastırlardan 144 bin kişilik bir ordu toplanabilirdi. Bunun dışında her bir manastırın en az 10 kilisesi olduğu kabul edilebilirdi ki bu 360 bin kilise demekti. Bunlardan her biri bir kişi temin etse büyük işler başarabilecek toplam 540 bin kişilik bir ordu ederdi bu. Sunulan planlar ayrıca manastırlardan ve Yahudilerin de içine katılacağı mahallelerden vergi toplama işlemlerinin nasıl yapılacağı, birliklerin ücretlerinin nasıl ödeneceği ve geçimlerinin nasıl sağlanacağı konularına girdiği gibi ilgili bütün para meselelerini de ayrıntılı olarak ele alıyordu[45].

Manastırların kapalı kapıları ardında papalığın ciddiye almadığı bu gibi savaş hayalleriyle uğraşılırken, gerçek dünyada olaylar Avrupa'daki Hristiyanların Osmanlıların akın eden gücüne karşı ayaklanmaları için hiç de müspet olmayan bir değişime uğradı. Kayser Şarlken ve Kral I. Fransuva arasında siyaset dünyasının tamamını yıllardır gerilim içinde tutan mücadele krize doğru gidiyordu. 24 Ocak 1525'de nihayet Pavia surları altında gerçekleşen nihaî sonuç, I. Fransuva'yı değişik akıbetlerden sonra en amansız düşmanının eline düşürmüştü ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri tarihinde de Fransa kralının belki de uzun zamandır güçlü Osmanlı sultanından yardım isteme düşüncesini iyice geliştirmesine ve gerçekleştirmesine sebep olması açısından anılması gereken bir dönemi oluşturmaktadır.

---

45 O dönemde Osmanlılara karşı hareketin tarihine ilişkin bu ilginç belgenin başlığı şöyledir: *"Türk'ü ve Hristiyan dininin ve gerçek imanın diğer düşmanlarını yok etmek ve mahvetmek için büyük ve güçlü bir ordu oluşturmak için görüş, bu görüş küçük biraderler tarikatının gözlem ve fikirlerinden doğmuştur, 1523 yılının Haziran'ının 12. günü aziz pederimize sunulmuştur "*. Bu belgeden alıntılar ilk kez Paris baskısı bir elyazmasına göre *Négociations*, T. I, s. 102, Not'larda verilmektedir.

Bu olgu aslında kesin de olsa, bununla yakın ilgisi olan ve buna eşlik eden olaylar tamamen şüpheden arınmış değildir. Örneğin bu amaçla ilk adımın I. Fransuva Pavia'da Şarlken'e esir düştükten hemen sonra henüz İtalya'dayken mi atıldığı ve kraldan mı yoksa çevresindeki biri tarafından, mesela annesi Louise d'Angoulème tarafından mı atıldığı tam açık değildir. Bununla beraber annesinin böyle bir adım attığına dair güçlü delililler mevcuttur.

Sultan Süleyman'ın mutlak güce sahip seraskeri [Veziriazam Makbul/ Maktul] İbrahim Paşa'nın 1533'de Kral I. Ferdinand'ın elçileri Zaralı Hieronimus ve Cornelius Duplicius Schepper'e efendisi sultanın 1526'da silahlarını Macaristan'a çevirmesi ile ilgili olarak saydığı sebepler arasında şu ilginç açıklama da mevcuttu: "...Bu tarihten sonra Fransa kralı esir düştü. Bu kralın annesi Türklerin hakanına bir mektup yazmıştır: 'Oğlum Fransa kralı, İspanya kralı tarafından esir alınmıştır; hoşgörülü davranarak kendini serbest bırakacağını umuyordum. Ama bunu yapmadı, aksine oğluma haksızlık etti. Bu yüzden büyük imparator sana sığınıyoruz ki, cömertliğini bize kanıtlayasın ve oğlumun tekrar serbest kalmasını sağlayasın'. Büyük hakanımız bunun üzerine Şarlken'e duyduğu öfke ile kayserle savaşmaya karar verdi ve ona en iyi hangi taraftan saldırabileceğini düşünürken, Macarların elçisine yaptıkları kötülük ve Macaristan Kralı Layoş'un Şarlken'in bir kızkardeşi ile evli olduğu aklına geldi; böylece ordu gücüyle Macar kralının üzerine yürüdü"[46].

Bu açıklamadan oğlunun talihsizliğine duyduğu çaresizlikten, ki oğlunun da bundan muhtemelen haberi vardı, yardımlarını alarak mümkünse oğlunu kurtarmak için Sultan Süleyman'a başvuranın ilk kez, hem de I. Fransuva Madrid'e götürülmeden önce, Fransuva'nın annesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu esnada Sultan Süleyman'ın bunu ne şekilde ve hangi imkânlarla yapacağı konusunda bilgi sahibi olup olmadığı, tıpkı İbrahim Paşa'nın açıklamasını dayandırdığı o yazının Sultan Süleyman'ın eline nasıl ve ne zaman geçtiğine dair güvenilir bilgiler gibi belirsiz kalacaktır.

---

46 A. v. Gévay, *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Östreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte. Dritte Lieferung. Gesandtschaft König Ferdinand's I. an Sultan Suleiman I. (16. ve 17. yüzyılda Avusturya, Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilere ilişkin evraklar ve belgeler. Üçüncü elçilik görevi. Kral I. Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a gönderdiği elçi heyeti),* Viyana 1838, s. 21. Karşılaştırma için, Hammer, *Mémoire sur les premières relations diplomatiques entre la France, et la Porte, Journal Asiatique*, T. X, s. 19 ve devamı.

Zira diğer taraftan kralın annesinin bu yazı ile birlikte gönderdiği ilk haberin İstanbul'a varmadığı için amacına ulaşmadığı kanıtlanmış bir olgudur. Bu zorlu ve hassas misyonla görevlendirilen elçi, Bosna sancakbeyinin emri üzerine maiyetindeki 12 adamıyla birlikte yolda öldürüldü ve söyleyeceklerinin kesin olarak dinlenmesini sağlamak için sultana teslim edeceği bütün değerli hediyeleri zaptedildi. Bu hediyeler arasında bilhassa I. Fransuva'nın Pavia Muharebesi'nde bizzat taşıdığı söylenen, ancak 1533'de Kral I. Ferdinand'ın elçilerine kayserin Kral I. Fransuva'ya karşı muamelesine dair ağır sitemlerde bulunurken İbrahim Paşa'nın parmağında görülen çok değerli bir yakut yüzük vardı[47].

Bu elçi cinayetinin üzerine ağır bir karanlık perdesi düşmüştür. En azından dolaylı olarak Bosnalı Osmanlıların salt talan hırsından çok daha başka etkenlerin de bu esnada rol oynadığını düşünmek belki de yanlış değildir. Zira Pavia'daki muharebeden 14 gün sonra, Kral I. Ferdinand'ın sarayında I. Fransuva'nın umutlarını özellikle sultanın da yardımları üzerine kurduğu ve bu amaçla muhtemelen özgürlüğünü elinden alan bu felaketten bile önce muhtemelen az da olsa başarılı olan adımlar attığı bir sır değildi. Kral Ferdinand, 14 Mart 1523'de ağabeyi Kayser Şarlken'e Innsbruck'tan şöyle yazıyordu: "Fransa kralının Frangipani Kontu Kristof ile kısmen kendi adamlarıyla, kısmen Hırvatistan'a sınır olan Bosna'daki Türklerin yardımıyla bana ait olan Karinyola ve İstirya'ya akın etmek ve topraklarıma saldırmak konusunda müzakerelerde bulunduğunu haber aldım. Bunun sonucu, Türklerin benim topraklarıma akın etmeleri ve önceden tedbir almamış olsaydım çok daha büyük olacak zararlara yol açmaları oldu"[48].

Neticede olay nasıl gelişmiş olursa olsun, I. Fransuva'nın gönderdiği ilk elçinin başarısız olması cesaretini kırmadı ve aynı amaçla ikinci bir elçi gönderdi. Bu defa herşey hiç şüphesiz Madrid'deki esareti sırasında kralın kendisi tarafından düzenlendi. Dost saydığı Macar kontlarından Frangipani ailesinin

---

47 "(İbrahim) bundan başka, der, o yakut –büyük bir yakutu gösteriyordu– Frenklerin kralının parmağındaydı, esir alındığında ve ben onu satın aldım", Gévay, *aynı eser*, s. 27. Adı hiçbir yerde verilmeyen Fransız elçinin öldürülmesi hakkında en fazla detayı İstanbul'daki Venedik elçisi Pietro Bragadino'nun 6 Aralık 1525 tarihli raporu vermektedir (bk. Marino Sanuto'nun kroniğine göre Hammer, *aynı eser*. Sultan Süleyınan'a gönderilen hediyeler hakkında şöyle denmektedir: "Efendiye çok değerli bir *carbone* [yakut], *zorilada* [?] bir kemer, 10 bin duka altını değerinde iki şamdan, 2 bin duka değerinde bir çift at hediye etmişti").

48 Lanz, *Korrespondenz des Kaisers Karl V. (Kayser V. Karl'ın yazışmaları),* I, 155.

bir ferdi, İstanbul'a gitmeyi ve kralın emriyle Sultan Süleyman ile istenen irtibatı şahsen kurmayı kabul etti. Yanoş (Johann) Frangipani gerçekten de 1525 daha sona ermeden, Aralık'ın ilk günlerinde İstanbul'a geldi; burada iyi karşılandı ve hemen sultanın huzuruna çıkarıldı. Kendisine verilen talimat, kralın Sultan Süleyman'a yazdığı ve kendinin de teslim ettiği yazıya göre, I. Fransuva İspanya kralı ile savaşırken, Sultan Süleyman'ın da Macaristan'a saldırması yönünde idi[49]. Sultan Süleyman, elçinin önerilerini kabul etti ve elçiye zengin hediyeler ve krala bizzat yazdığı, ancak genel vaatlerde bulunmak ve üzüntülerini bildirmekle sınırlı kalacak kadar ihtiyatlı ve akıllı davrandığı bir mektup vererek huzurdan ayrılmasına izin verdi[50].

"Fransa ülkesinin kralı sen, Fransuva", diyordu bu yazıda, "sâdık elçin Frangipani aracılığıyla hükümdarların sığınağı olan kapıma bir mektup göndermişsin ve sözlü haberler iletmesini istemişsin. Bana düşmanının ülkeni eline geçirdiğini ve şu anda esarette olduğunu bildiriyorsun ve kurtulmak için yardım ve himaye talep ediyorsun. Dünyanın sığınağı olan tahtımda huzuruma getirilenler tamamen malûmum oldu. Hükümdarların mağlubiyetler yaşamaları ve esir düşmeleri şaşırtıcı bir şey değildir. Öyleyse cesaretini topla ve başını eğdirmelerine izin verme. Şanlı seleflerimiz ve soylu atalarımız (Allah ruhlarını şâd etsin) düşmanı geri püskürtmek ve ülkeler fethetmek için asla savaşmayı bırakmadılar. Biz de onların izinden gittik ve daima eyaletler ve ulaşılması zor kaleler fethettik. Atımız gece gündüz hazır beklemektedir ve kılıcımız daima kuşağımızdadır"[51].

---

49 Türk tarihçisi Solakzâde, Hammer, *aynı eser*, s. 19'a göre I. Fransuva'nın mektubunun içeriğini şöyle vermektedir: "Eğer büyük imparator [Sultan Süleyman] tarafından Macaristan kralı mağlubiyete uğratılırsa, biz İspanya kralına karşı koyarız ve intikamımızı alırız; dünyanın büyük imparatorundan, bu kibirlileri püskürtme lütfunu bize bahşetmesini rica ediyor ve diliyoruz ve biz de bundan sonra yüzyılın efendisi, büyük imparatorun mutlak hizmetkârı olacağız".

50 Frangipani ayrıca Bosna'da daha önce öldürülen elçi için hak talep etme görevini almıştı. Bu hadisenin suçlusu olan ilgili sancakbeyi bir süre sonra gerçekten de hesap vermek üzere İstanbul'a çağrıldı; ama "çok iyi mazeretleri vardı" diyor Bragadino adı geçen raporunda. İbrahim Paşa'nın çok hoşuna giden yakut yüzüğü ve başka değerli eşyaları da yanında getirdi. Buna karşılık Frangipani, ayrılırken değerli hediyeler aldı ve özel bir şekilde onurlandırıldı: "serbest bırakıldı; ona 10 bin akçe, altından bir giysi hediye ettiler, alışılmışın dışında, *carmesin* [?] bir torba içinde altın mühür damgalı yazı da, böyle bir şey daha önce hiç işitilmemişti", diyor Bragadino.

51 Bu mektup orijinal Türkçe metni ile birlikte verilmiştir (bk. *Négociations*, I, 116-119).

Sıkıntı içindeki Fransa kralının ricalarının ve önerilerinin Sultan Süleyman'ın Macaristan seferi ile ilgili kararları ve planları üzerinde çok önemli ve belirleyici bir etkiye sahip olduklarını söylemek yanlış olurdu. Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu arasında bir nevi diplomatik bir karanlığa büründükleri için oldukça büyük bir önem kazanan bu ilk dostane ilişkilerin başlangıçta kalıcı ve müspet sonuçları olmamıştı; hatta I. Fransuva'nın esaretten kurtulduktan sonra muhtemelen Bayonne'den Sultan Süleyman'ın Frangipani aracılığıyla yalnızca sözlü olarak vadettiği yardım için gönderdiği teşekkür yazısının sultanın eline geçip geçmediği dahi şüphelidir[52].

Ayrıca I. Fransuva'nın sorumsuz ve hayalci siyaseti, tekrar özgürlüğüne kavuşmasını sağlayan 14 Ocak 1526 tarihli Madrid Antlaşması ile Şark Meselesi dahil olmak üzere çok farklı bir yöne dönmüştü bile. Zaten bu antlaşma ile Şarlken'in isteği üzerine kaysere Türklere karşı 5 bin süvari ve 15 bin piyade temin etmeyi taahhüt etmemiş miydi?[53] Ayrıca bunu, tıpkı selefleri gibi bu yönde uyarıları eksik olmayan Papa VII. Clemens'in (19 Kasım 1523'den itibaren) rızasıyla ülkesinin tamamında ruhban olanlardan ve olmayanlardan, sözde kısa bir süre önce Sultan Süleyman'ın resmen kucağına attığı Macaristan'ı korumak ve tekrar geri almak için kullanılmak üzere, yüzde onluk Türk vergisini uygulamak için kullanmamış mıydı?[54]

52 Sanki yeri ve tarihi eksik bir taslak gibidir. İçinde şöyle denmektedir: "Ama çok büyük hazineleri ve en büyük güçlerini bize sunuyorsun, gerçekten üzüntülü konularımız dolayısıyla, senin bu ruhunun ünlü nezaketiyle yardım vadedeceksin, bizim için nahoş değil ya da sert", *Négociations*, I, 119-121. Sultan Süleyman'ın yukarıda söz edilen mektubunda böyle bir şey belirtilmemektedir. Frangipani geri döndükten sonra bu konuyu I. Fransuva'ya sözlü olarak açıklamış olmalı.

53 Şarlken'in Madrid'deki vekili olarak Bourbon komutanına verdiği talimatlarda şöyle demektedir: "Bu barışın esası Macaristan Krallığı'nı savunma ve sapkın Muhammedî inancındakilerin kökünü kazımak içindir, barıştan sonra her iki taraf da beşer bin süvari ve on beşer bin piyade sağlayacaktır", *Négociations*, I, 152, Not. Bu talimatlar Madrid Barış Antlaşması'nın 23, 24 ve 26. maddelerinde de bulunmaktadır (bk. Dumont, *Corps diplomatique*, IV, 404-405).

54 I. Fransuva'nın bu dönemden Türk vergisi ile ilgili 10 Ocak ve 20 Nisan 1527 tarihli iki fermanı orijinallerine uygun olarak aktarılmışlardır (bk. *Négociations*, I, s. 155, Not). Sonuncu fermanda bu verginin yalnızca "Kutsal Katolik imanımızın düşmanı Türk'e karşı savunmak ve onu püskürtmek ve Macaristan Krallığı'nı geri almak" için kullanılacağını açıkça belirtmektedir. Papa VII. Clemens'in I. Fransuva'ya yazdığı 30 Temmuz 1526 tarihli bir mektupta yardımlarını bilhassa Macaristan için kullanmaktadır. Paris arşivlerindeki orijinallerine göre, *aynı eser*, s. 152-154. Bu iki fermandan

Kesin olan bir şey varsa o da Sultan Süleyman'ın I. Fransuva'nın özel tahrikleri olmadan da silahlarını Macaristan'a yöneltmiş olacağı idi. Rodos'tan döndükten sonra dikkatini tekrar Asya'ya ve Mısır'a yöneltmek ve bilhassa devletin içinde huzuru sağlamak zorunda kalmamış olsaydı bunu muhtemelen çok daha önce yapmış olurdu. Beylerbeyi [Hain] Ahmed Paşa'nın isyan bayrağını açtığı Mısır, veziriazamlığa getirilen Makbul İbrahim Paşa tarafından tekrar itaate zorlandıktan (1525); Anadolu'da tekrar huzur sağlandıktan; İran sindirildikten; bir yeniçeri ayaklanması para ve sertlikle bastırıldıktan ve Rodos seferinden dolayı oldukça zayıflamış ordu tekrar takdire şayan bir duruma getirildikten sonra, başarıları dünya hükümdarlığının ve Avrupa'nın tamamının ilhakının hayallerini kuran ruhunu mutlaka sürekli meşgul eden bir sefere çıkmayı düşünebildi ancak.

Sınırlardaki küçük savaşlar ve Osmanlıların komşu ülkelere akınları, Belgrad'ın fethinden sonra Macaristan sınırında değişken bir talihle devam etmiş ve asla tam olarak bitmemişti. Sivrihisar ve Skordona Türkler tarafından daha 1522'de zaptedilirken, Alman birlikler tarafından cesurca savunulan Knin ve Krupa'ya yapılan saldırılar başarısız oldular[55]. İki yıl sonra, 1524'de, Türk akınları Sava ve Drava nehirleri boyunca tekrar Karinya'ya kadar uzandı ve Sirem de defalarca rahatsız edildi, ta ki sonbaharda cesur Arşivek Paul Tomory tarafından ağır bir biçimde mağlup edilene kadar. 15 bin sipahi ve 1.000 piyadeden oluşan bir akıncılar birliği neredeyse tamamen öldürüldü. En az 40 Osmanlı sancağı, birçok at, büyük miktarda silahlar ve komutanların kesik başları bu zaferin işaretleri olarak, Kral Layoş'un azalan cesaretini tekrar yerine getirmekte büyük bir katkıda bulundukları Budin'e gönderildi[56].

Ertesi yıl olan 1525'de Yayçe üzerine İlbasan (Verbosan), Manastır ve Semendire sancakbeylerinin ortak saldırısı başarısız olacaktı. 20 bin kadar asker

---

ilki şöyle imzalanmıştır: "Sainct-Germaine en Laye, 10 Ocak 1526". Yine de bu muhtemelen yanlıştır. Zira I. Fransuva o dönemlerde Fransa'da değildi. Tarih 1527 olmalıdır. Esareti, serbest bırakılması ve Fransa'ya dönüşü ile ilgili belgeler, çok değerli, ancak bugüne kadar basılmamış bir eserde bulunmaktadır: *Captivité du roi François I*., M. Aimé Champollion-Figeac, Paris 1847, s. 458 ve devamı (büyük *Collection de documents inédits sur l'histoire de France* koleksiyonuna aittir).

55 Katona, XIX, 477'de Istuanfi: "Ordudakilerin ve özellikle de Almanların cesaretiyle, büyük bir kıyımla geri püskürtüldüler".

56 *Aynı eser*, s. 477-481. "Onlar, o kadar çok ve o kadar büyük tezat neticelerin yığınlarından ruhu sıkıntılı ve yıkılmış olan Layoş'a hiç de az olmayan bir cesaret aşıladılar".

sekiz büyük top, bir dizi küçük top ve başka silahlarla kaleye hücum ettiler. Oysa kale sadece iyi savunulmakla kalmayıp, dışarıdan da zamanında yardım aldı. Zamanının en tecrübeli Macar komutanlardan biri olan Frangipani Kontu Kristof'un komutasındaki 16 bin kişilik bir ordu, şehri kuşatmadan kurtarmaya geldi; şehre erzak ve savaş araç gereçleri temin etmek için kuşatmacıların saflarını başarılı bir şekilde yardı ve birkaç muzaffer çatışmadan sonra düşmanı ağır kayıplarla geri çekilmeye zorladı. Komutanın değerli eşyalarla donatılmış çadırının da bulunduğu Türk karargâhının tamamı, 60 sancak ve büyük miktarda silah, davul ve borazan galiplerin eline geçti[57].

Bu küçük anlaşmazlıklar Macaristan için gelecek yıllarda felaketlerle dolu büyük hadiselerin sadece başlangıcı idi. 1524 başlarında Sultan Süleyman, Kral Layoş'a başkenti Budin'i ele geçirmek, kralı etrafındaki bütün insanlarla birlikte yerle bir etmek ve hükümdarlığını Macaristan, Almanya ve Avrupa'nın tamamına yaymak için şahsen geleceğini bildirmişti. Kral Layoş ise istiyorsa gelsin diye cevap verdi; tehditlerini Tanrı'nın yardımıyla karşılamaya hazırdı. İddia ettiği gibi, hükümdarlığını dünyanın bir ucundan diğerine yaymaya niyetli ise karşısına İtalyanların, İspanyolların, Almanların, Fransızların, İngilizlerin ve aynı şekilde yürekli başka Hristiyan halkların çıkacağını unutmamalı idi; onlarla bir kez tanıştı mı dünyayı boyunduruğu altına alma fikrinden vazgeçecek ve ülkesinin şimdiki sınırları içinde kalmayı yeğleyecekti[58].

Ne yazık ki Kral Layoş karar günü geldiğinde ve Sultan Süleyman'ın tehditleri gerçeğe dönüşünce, kendi ifadesine göre "Tanrı'nın yürekli halkları" dediği bu halklardan gelecek yardım beklentileri açısından hayal kırıklığına uğradı. Almanya'dan, kendi topraklarıyla birlikte toprakları en fazla tehdit altında bulunan eniştesi Kral I. Ferdinand'dan bile şimdilik kalıcı ve etkili bir destek alamıyordu. Zira Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nda bu dönemde halkın bütün tabakalarını etkisi altına alan Reform hareketi herkesi Türk savaşı meselesinden uzaklaştırmıştı.

Yine de Türk tehdidi ve Türklere karşı yardım meseleleri bilhassa Belgrad'ın düşmesinden sonra bütün imparatorluk konseylerinin ve buralarda alınan tüm

57 *Aynı eser*, s. 482-494.

58 Katona, *aynı eser*, s. 416-420'de o dönemlerde güya Sultan Süleyman ve Kral Layoş arasında yapılan resmî yazışmaları vermektedir, ama dayandığı gerçekleri tamamen inkâr edemesek de, bu yazışmalar ancak uydurma olarak kabul edilmelidir. Zira Sultan Süleyman'ın o dönemlerde Layoş'a gerçekten tehditte bulunduğu, birazdan göreceğimiz Nürnberg Konseyi'ne gönderdiği elçi heyetinden anlaşılmaktadır.

konsey kararlarının değişmez maddeleri arasındaydı. 1522'de Nürnberg'de toplanan konseyde, "Hristiyanlığın düşmanı Türk'ün, Macaristan Krallığı'na gerçek bir askerî kuvvet ve güçle akın ettiği, kuşattığı ve verdiği birçok zararın yanısıra birçok şehri, kaleyi ve yeri, bilhassa o güne kadar Türklere karşı özel bir kapı ve kalkan durumunda olan Belgrad'ı fethettiği; bunlardan bazılarını kendi menfaatine olmak üzere zaptettiği ve tahkim ettirdiği ve bu gibi savaş hazırlıklarının gitgide daha da artacağı", bu sebepten ötürü kayserin İtalya seferi ve "kayser tacını almak" için altı aylığına temin edilen 4 bin süvari ve 26 bin piyadenin, "böyle bir zamanda Hristiyanlığın düşmanına karşı çok daha fazla yardıma ihtiyaç duyulduğu için, gerektiğinde tamamen veya kısmen Türklere karşı direnişte yardım olarak kullanılması"na karar verilmişti. Ancak şimdilik "piyadelerin dörtte biri" üç aylığına Macar kralına bırakılacaktı, o da "aynı sayıda Bohemyalıyı geçimlerini sağlayarak yanlarına katması ve bunları gerekli silahlarla donatması" şartıyla[59].

Aynı şekilde Kayser Vekili Kral Ferdinand'a 1524'de yine Nürnberg'de papa ve Macaristan kralından "Türk'ün ne gibi hazırlıklar yaptığı ve bu yaz Macaristan'a saldıracağı ve boyunduruğu altına almak istediği" öğrenildikten sonra, İtalya seferi için öngörülen 20 bin piyadeden dörtte ikisi "Macaristan tacını nakit para ile değil askerle desteklemek ve her iki taraftan Türklere karşı daha iyi direnebilmesini sağlamak için" tahsis edildi. Yine de aynı zamanda "Türkler bu yaz sessiz kalarak, Macaristan tacına karşı herhangi bir harekette bulunmadıkları" takdirde "Türklere karşı orta vadede bu yardıma ihtiyaç olmadığı tespit edildikten sonra" tahsis edilen paraların ilgili kesimlere (standlara) "kesin olarak geri verileceği" karar altına alındı[60].

Konseyin düşüncesine göre "Türk" aynı yıl içinde "sessiz kaldığı"ndan Macaristan kralının talep ettiği "acil yardım" için hiçbir şey yapılmadı. İki yıl sonra, 1526'da "sessiz kalmayınca" ve Speyer'de imparatorluğun selâmeti hakkında tartışmalar sürerken, "sultanın büyük bir süvari ve piyade gücü ile şahsen yaklaşmakta" olduğuna, şimdiden Petervaradin'i eline geçirdiğine ve "Budin ile Alman topraklarına doğru yolu açık olduğuna, dolayısıyla açık alanda yapılacak bir muharebeden başkaca hiçbir direnişin, tesellinin veya yardımın mümkün

59 Abschied des Reichstags zu Nürnberg Anno 1522 auffgericht, Einleitung und madde 10. (1522 tarihli Nürnberg Konseyi kararları, Giriş ve madde 10), *Reichstagsabschiede*, Mainz 1660, s. 171, 173.

60 1524 tarihli konsey kararı, madde 30 ve 33 (bk. *aynı eser*, s. 186-187).

olmadığına" dair felaket haberi geldiğinde, bu ağırdan alınca konsey kararları, "acil yardımların daha verimli ve daha iyi yönetilmesini sağlamak için" Macaristan kralına, herşeyden önce "Kayserin Vekili Arşidük Ferdinand'a Türk'ün hareketleri ve ilerleyişi, ayrıca Macarların direnişleriyle ilgili durum hakkında bilgi vermesi istenen" bir mektubun hazırlanmasından başka bir işe yaramadılar. Bu çaresiz kararı açıklayan konsey kararı, Macaristan'ın akıbetini belirleyen Mohaç Muharebesi'nden bir gece önce imzalanmıştı[61].

Kabul edilmelidir ki bu şekilde tamamen tek başına kalan Kral Layoş –zira Kral Sigismund 1525 Kasım'ında Osmanlı İmparatorluğu ile arasındaki ateşkes antlaşmasını yedi yıllığına yenilediğinden Lehistan'dan da yardım beklenemezdi– yine de Macar adına ve atalarının şanına yakışır bir biçimde kendi imkânlarıyla bu güçlü düşmanına direnmek için elinden geleni yaptı. Kraliyet palatini olarak yanında Stefan Bathori vardı; Erdel, Voyvoda Yanoş Zapolya tarafından; Dalmaçya, Hırvatistan ve Slovenya Ban Franz Batthyany tarafından; Tımışvar ve Aşağı Macaristan Peter Perenyi tarafından; Sirem ve Sava ile Drava nehirleri arasındaki topraklar ise yürekli Başpiskopos Paul Tomory tarafından korunuyordu. Zorunlu askerlik aynı yılın başlarında toplanan Kraliyet Konseyi'nin kararları ile sağlanmıştı. Kont Kristof Frangipani ve Kont Nikolas von Salın, ordunun başına geçeceklerdi[62].

Para sıkıntısı, papanın açık rızasıyla kilisenin hazinelerine el atılarak aşıldı. O dönemlerde birçok değerli kilise eşyası ve değerli mücevherat darphaneye gönderildi. Daha iyi zamanlarda tekrar yerine konulacaklardı[63]. Bu olaylar, Luther'in yeni ve yanlış anlaşılan öğretisinden dolayı Türk savaşından vazgeçen ruhban sınıfı ve halk arasında birçok karışıklığa sebep oldu[64]. Hazırlıklar

61 27 Ağustos 1526 Speyer Konseyi kararı, Madde 12-14, *Reichstagsabschiede*, s. 194-195.

62 Kralın papazı ve şansölyesi olarak sefere katıldığından anlatımı bir ana kaynak olan Broderith için bk. Katona, s. 615 ve devamı.

63 Kralın bu konuda bazı fermanları ve kilisenin hazinelerinden elde edilen paranın tutarı ve kullanıldığı yerler hakkında ilginç notlar için bk. Katona, *aynı eser*, s. 620-638.

64 Luther'in Papa X. Leo tarafından 24 Haziran 1520 tarihli fermanı ile afarozla lanetlenmesine sebep olan ve Luther'in daha sonraki "*Vom Krieg wider den Türken* (*Türk'e Karşı Savaş Hakkında*)" (1528) adlı eserinin hemen başında kendini aklamaya çalıştığı meşhur "Türklere karşı savaşmak, bu kamçıyla günahlarımızın cezasını veren Tanrı'ya karşı gelmek gibidir" sözü, Macaristan halkına önemli ölçüde nüfûz etmişti ve her yerde olduğu gibi burada da çeşitli amaçlar için suistimal edilip, sömürüldü. Katona, *aynı eser*, s. 639 ve devamı.

bu yüzden çok yavaş ilerliyordu. Birlikler, ordunun toplanacağı Tolna'ya çok geç ve küçük gruplar hâlinde geliyorlardı. Sultan Süleyman'ın büyük ordusuyla Tuna Nehri'ne doğru hareket etmekte olduğu haberi Budin'e vardığında ancak 20 bin kadar asker toplanmıştı. Papanın parasıyla aralarında 1.500 Leh'in de bulunduğu 4 bin kişilik bir piyade birliği temin edilmişti. Bazı piskoposlar da ardı ardına sancaklarıyla Tolna'ya geldiler[65].

Sultan Süleyman, kış aylarını hazırlıklarla geçirdikten sonra, 23 Nisan 1526'da İstanbul'dan ayrılmıştı. 800 gemiden oluşan bir filo, başta yeniçeriler olmak üzere, hafif birliklerin bir kısmını Belgrad'a götürmek üzere Tuna Nehri'nde yol alırken, 100 bin kişilik bir ordu ve 300 top Sultan Süleyman'ın arkasından geliyordu. Ordunun Balkan Dağları'ndan geçişi uzun ve zorlu idi. Yolları neredeyse tamamen kapatan yağmakta olan devamlı sağanaklardan dolayı çok büyük zorluklar çektiler. Ordu, büyük çabalar altında ancak her gün kısa yürüyüşlerle ilerleyebiliyordu. Sofya'ya ancak Nisan sonunda; Belgrad'a ise ancak Temmuz başlarında varabildiler. Sultan Süleyman, 9 Temmuz'da Belgrad'a vardı ve bayramı burada geçirdi. Aynı zamanda yeniçerileri taşıyan filo da buraya gelmişti[66].

İlk taarruz, Sultan Süleyman'ın emri üzerine Veziriazam Damat İbrahim Paşa'nın Alacahisar'dan yöneldiği Petervaradin üzerine yapılacaktı. Şehir 15 Temmuz'da, kale 27 Temmuz'da hücumla ele geçirildi. Yürüyüş buradan Tuna Nehri boyunca hiç vakit kaybetmeden devam etti. İllok, yedi günlük bir kuşatmadan sonra 1 Ağustos'ta teslim oldu. Sultan Süleyman Ösek'te Drava Nehri üzerinde köprüler yaptırırken, Macarların Tolna'daki harp divanında hâlâ düşmanın nehirden geçişini engellemek için bir teşebbüste bulunup bulunmayacaklarına karar vermeye çalışıyorlardı. Daha karar veremeden Ösek'te görülen yangınlar, Osmanlıların Drava Nehri'ni geçtiklerini ve ülkenin başkentine doğru yol almakta olduklarını haber veriyordu.

Budin –Sultan Süleyman bunu ordunun tamamına böyle ilan ettirmişti– sonraki hedef olacaktı. Belki muzaffer geçen nihaî bir muharebe şimdi ülkeyi ve başkentini kurtarabilirdi. Oysa Macarlar arasında korkunç karışıklıklardan dolayı hâlâ çaresizlik görülüyordu. Şansölye Broderith, 6 Ağustos'ta Tolna'dan

65 Broderith, *aynı eser*, s. 668.

66 Bu seferin kronolojik sırası için yine ana kaynaklardan biri olan *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*, neredeyse yürüyüşü zorlaştıran sürekli yağmurlardan başka bir şey anlatmamaktadır. Çevirisi için bk. Hammer, III, 639-644'te verilmiştir.

Budin'de korku ve acı içinde neticeleri bekleyen kraliçeye şöyle yazıyordu: "Kralın bu karışıklıkta nasıl bir karar alacağını ancak Tanrı bilir. Majesteleri gibi ben de 20-30 gün içinde yok olmadan açıkca düşmanın karşısına çıkabileceğimiz bir ordu toplayabileceğimizi düşünüyorum. Gemileri Drava Nehri'nin Tuna Nehri'ne aktığı yere kadar geldiler bile; tamamen terkedilmiş Ösek hemen ellerine geçecektir. Bizim için herşey artık çok geç; çok büyük bir tehlike altındayız. Kralı ve ülkesi için en kötüsünü bekliyorum; bilhassa kral için"[67].

Budin'den yalnızca 3 bin kişi ile ancak 14 Temmuz'da ayrılan Kral Layoş, Tolna'ya geldiğinde hemen muhabere kararı aldı. Harp divânında hâlâ itiraz sesleri yükselince şöyle seslendi: "Kendi başının hayrı ve kurtuluşu için herkesin benim başımı bahane ettiğini görüyorum. Bense yaşamımı sadece sizler ve ülkem için feda etmek üzere tehlikeye attım; hiç kimsenin kendi korkaklığını benim içinde bulunduğum tehlikeleri ileri sürerek örtmemesi için, yarın sizinle birlikte gücü herşeye yeten Tanrı'nın yardımıyla başkalarının bensiz gitmek istemediği yere gideceğim".

Böyle bir karar birçoğu için hâlâ büyük bir cüretkârlıktı. Zira gücü biraz abartılarak 300 bin olarak tahmin edilen düşmanın karşısına ancak 25 bin kadar asker ve 80 kadar top çıkartabiliyorlardı. Oysa kralın kararlı iradesi meseleye son noktayı koydu. Hemen Sultan Süleyman'ın ordusunun da bu arada gelmiş olduğu Mohaç'a doğru yola çıktılar. 29 Ağustos 1526'da burada yeniçağ savaş tarihinin en olağandışı muharebelerinden biri gerçekleşecekti.

İlk hücumlar başarılı oldu ve kralın umutlarını zafer sarhoşluğu derecesinde artırdı. Peter Perenyi ve Paul Tomory komutasındaki Macar zırhlı süvarileri tam Osmanlıların ilk saflarını kırmışlardı ve Andreas Bathori, fazla erken bir zamanda, etrafı muhafız kıtalarıyla çevrili olarak arka saflarda bekleyen krala tam "düşmanın kaçmaya başladığını, zaferin kesin olduğunu ve kaçan Osmanlıların hepsini yok etmek için acilen ilerlemeleri" gerektiğini söylemişti ki, Kral Layoş birlikleriyle bizzat düşmanın yoğun saflarına atıldı ve durdurulamadan neredeyse Sultan Süleyman'ın otağına kadar ilerledi. Kader o an değişti. Arkadan desteği olmadan fazla ilerlemiş olan Macar süvarileri Osmanlı toplarının korkunç ateşi altında kaldılar; herkes panik içinde kaçışıyordu; sadece çok azı kurtulabildi; çoğu anında can verdi; kralın ruhunu teslim etmiş yaralı bedeni, daha sonra Mohaç'ın yaklaşık bir mil ötesinde bir bataklıkta bulundu. Yalnızca 20 yaşındaydı. Onunla birlikte muharebe sırasında genç Ma-

67 Katona, *aynı eser*, s. 665.

car soylularının çoğu ve başta yürekli Başpiskopos Paul Tomory olmak üzere, haçı kılıçla değiştiren birçok ruhban da hayatlarını kaybettiler. Macaristan'ın kahramanlık tarihinde ebediyen onurlu bir yer alan bütün isimler, Mohaç'ın ölüm listesinde de mevcuttur[68].

Mohaç'taki zaferden sonra Budin yolu açıktı. Sultan Süleyman, şehrin anahtarları kendisine Földwar'a kadar getirildikten sonra, 10 Eylül'de başkent önlerinde karargâh kurdu. Yine de buraya ne yerleşebildi ne de fetih seferini şimdilik kuzeye doğru devam ettirmeye cesaret edebildi. Düşmana duyulan korku değil kendi ordusunun dağınık durumu ve orduyu yaklaşan kış ayları boyunca yabancı ve verimsiz bir ülkede geçindirme zorluğu Sultan Süleyman'ı geri dönmeye zorladı.

Budin'in büyük bir bölümü Sultan Süleyman'ın iradesine rağmen küle çevrildikten sonra, 17 Eylül'de geri dönüş başladı. Plattensee Gölü'ne ve Yanıkkale (Raab) yakınlarına kadar akınlarda bulunan ordu, Peşte'de inşa edilen köprünün üzerinden Tuna Nehri'nin sol kıyısına geçirildi. Sultan Süleyman, talan ve öldürme hırsıyla dolu birliklerini daha fazla dizginlemekte zorluk çekmeye başlamıştı. Büyük zorluklar ve kimi yerlerde tuzaklar kuran Macarlarla sürekli çatışmalar arasında, Segedin üzerinden hızlı yürüyüşlerle kat edilen Peşte'den Petervaradin'e kadar uzanan bölgenin tamamı talanlarına açık hâle geldi ve kılıçla ve ateşle çöle çevrildi. Yalnızca ordunun hızlıca geçtiği birkaç tahkim edilmiş yer hüküm süren genel talandan kurtuldu. Macaristan'ın Osmanlıların burada bulundukları birkaç ay içinde kısmen savaşarak can veren, kısmen köle olarak götürülen veya öldürülen 200 bin kadar insanını kaybettiği söyleniyordu[69].

Geri çekilmeleri Petervaradin'den sonra bilhassa Anadolu'dan gelen kötü haberlerden dolayı hızlandırıldı. İçel'de (Kilikya) Türkmenlerin Osmanlı'nın baskılarına duydukları öfke açık isyana dönüşmüş ve öyle tehlikeli bir nitelik almaya başlamıştı ki, Sultan Süleyman bütün birliklerini mümkün olduğunca hızlı bir şekilde toplayıp Anadolu'da huzurun tekrar sağlanmasını şahsen temin etmek üzere İstanbul'a acilen geri dönmeyi uygun görmüştü. Sultan sonraki iki yıl içinde bütün dikkatini Anadolu'ya vermek zorunda kaldı.

---

68 Mohaç Muharebesi ve sonuçları hakkındaki raporların tamamı için bk. Katona, *aynı eser*, s. 681-724. Kaçarak kurtulanlar arasında Şansölye Broderith de vardı.

69 Broderith, *aynı eser*, s. 708: "Ama öldürülenlerin olduğu gibi esirlerin sayısını toplayarak söylemeye cesaret ediyorum, öğrenebildiklerim kadarıyla bu kıyımda yaklaşık 200 bin insan ölmüştü".

Budin'de korku ve acı içinde neticeleri bekleyen kraliçeye şöyle yazıyordu: "Kralın bu karışıklıkta nasıl bir karar alacağını ancak Tanrı bilir. Majesteleri gibi ben de 20-30 gün içinde yok olmadan açıkca düşmanın karşısına çıkabileceğimiz bir ordu toplayabileceğimizi düşünüyorum. Gemileri Drava Nehri'nin Tuna Nehri'ne aktığı yere kadar geldiler bile; tamamen terkedilmiş Ösek hemen ellerine geçecektir. Bizim için herşey artık çok geç; çok büyük bir tehlike altındayız. Kralı ve ülkesi için en kötüsünü bekliyorum; bilhassa kral için"[67].

Budin'den yalnızca 3 bin kişi ile ancak 14 Temmuz'da ayrılan Kral Layoş, Tolna'ya geldiğinde hemen muhabere kararı aldı. Harp divânında hâlâ itiraz sesleri yükselince şöyle seslendi: "Kendi başının hayrı ve kurtuluşu için herkesin benim başımı bahane ettiğini görüyorum. Bense yaşamımı sadece sizler ve ülkem için feda etmek üzere tehlikeye attım; hiç kimsenin kendi korkaklığını benim içinde bulunduğum tehlikeleri ileri sürerek örtmemesi için, yarın sizinle birlikte gücü herşeye yeten Tanrı'nın yardımıyla başkalarının bensiz gitmek istemediği yere gideceğim".

Böyle bir karar birçoğu için hâlâ büyük bir cüretkârlıktı. Zira gücü biraz abartılarak 300 bin olarak tahmin edilen düşmanın karşısına ancak 25 bin kadar asker ve 80 kadar top çıkartabiliyorlardı. Oysa kralın kararlı iradesi meseleye son noktayı koydu. Hemen Sultan Süleyman'ın ordusunun da bu arada gelmiş olduğu Mohaç'a doğru yola çıktılar. 29 Ağustos 1526'da burada yeniçağ savaş tarihinin en olağandışı muharebelerinden biri gerçekleşecekti.

İlk hücumlar başarılı oldu ve kralın umutlarını zafer sarhoşluğu derecesinde artırdı. Peter Perenyi ve Paul Tomory komutasındaki Macar zırhlı süvarileri tam Osmanlıların ilk saflarını kırmışlardı ve Andreas Bathori, fazla erken bir zamanda, etrafı muhafız kıtalarıyla çevrili olarak arka saflarda bekleyen krala tam "düşmanın kaçmaya başladığını, zaferin kesin olduğunu ve kaçan Osmanlıların hepsini yok etmek için acilen ilerlemeleri" gerektiğini söylemişti ki, Kral Layoş birlikleriyle bizzat düşmanın yoğun saflarına atıldı ve durdurulamadan neredeyse Sultan Süleyman'ın otağına kadar ilerledi. Kader o an değişti. Arkadan desteği olmadan fazla ilerlemiş olan Macar süvarileri Osmanlı toplarının korkunç ateşi altında kaldılar; herkes panik içinde kaçışıyordu; sadece çok azı kurtulabildi; çoğu anında can verdi; kralın ruhunu teslim etmiş yaralı bedeni, daha sonra Mohaç'ın yaklaşık bir mil ötesinde bir bataklıkta bulundu. Yalnızca 20 yaşındaydı. Onunla birlikte muharebe sırasında genç Ma-

67 Katona, *aynı eser*, s. 665.

car soylularının çoğu ve başta yürekli Başpiskopos Paul Tomory olmak üzere, haçı kılıçla değiştiren birçok ruhban da hayatlarını kaybettiler. Macaristan'ın kahramanlık tarihinde ebediyen onurlu bir yer alan bütün isimler, Mohaç'ın ölüm listesinde de mevcuttur[68].

Mohaç'taki zaferden sonra Budin yolu açıktı. Sultan Süleyman, şehrin anahtarları kendisine Földwar'a kadar getirildikten sonra, 10 Eylül'de başkent önlerinde karargâh kurdu. Yine de buraya ne yerleşebildi ne de fetih seferini şimdilik kuzeye doğru devam ettirmeye cesaret edebildi. Düşmana duyulan korku değil kendi ordusunun dağınık durumu ve orduyu yaklaşan kış ayları boyunca yabancı ve verimsiz bir ülkede geçindirme zorluğu Sultan Süleyman'ı geri dönmeye zorladı.

Budin'in büyük bir bölümü Sultan Süleyman'ın iradesine rağmen küle çevrildikten sonra, 17 Eylül'de geri dönüş başladı. Plattensee Gölü'ne ve Yanıkkale (Raab) yakınlarına kadar akınlarda bulunan ordu, Peşte'de inşa edilen köprünün üzerinden Tuna Nehri'nin sol kıyısına geçirildi. Sultan Süleyman, talan ve öldürme hırsıyla dolu birliklerini daha fazla dizginlemekte zorluk çekmeye başlamıştı. Büyük zorluklar ve kimi yerlerde tuzaklar kuran Macarlarla sürekli çatışmalar arasında, Segedin üzerinden hızlı yürüyüşlerle kat edilen Peşte'den Petervaradin'e kadar uzanan bölgenin tamamı talanlarına açık hâle geldi ve kılıçla ve ateşle çöle çevrildi. Yalnızca ordunun hızlıca geçtiği birkaç tahkim edilmiş yer hüküm süren genel talandan kurtuldu. Macaristan'ın Osmanlıların burada bulundukları birkaç ay içinde kısmen savaşarak can veren, kısmen köle olarak götürülen veya öldürülen 200 bin kadar insanını kaybettiği söyleniyordu[69].

Geri çekilmeleri Petervaradin'den sonra bilhassa Anadolu'dan gelen kötü haberlerden dolayı hızlandırıldı. İçel'de (Kilikya) Türkmenlerin Osmanlı'nın baskılarına duydukları öfke açık isyana dönüşmüş ve öyle tehlikeli bir nitelik almaya başlamıştı ki, Sultan Süleyman bütün birliklerini mümkün olduğunca hızlı bir şekilde toplayıp Anadolu'da huzurun tekrar sağlanmasını şahsen temin etmek üzere İstanbul'a acilen geri dönmeyi uygun görmüştü. Sultan sonraki iki yıl içinde bütün dikkatini Anadolu'ya vermek zorunda kaldı.

---

68 Mohaç Muharebesi ve sonuçları hakkındaki raporların tamamı için bk. Katona, *aynı eser*, s. 681-724. Kaçarak kurtulanlar arasında Şansölye Broderith de vardı.

69 Broderith, *aynı eser*, s. 708: "Ama öldürülenlerin olduğu gibi esirlerin sayısını toplayarak söylemeye cesaret ediyorum, öğrenebildiklerim kadarıyla bu kıyımda yaklaşık 200 bin insan ölmüştü".

Budin'de korku ve acı içinde neticeleri bekleyen kraliçeye şöyle yazıyordu: "Kralın bu karışıklıkta nasıl bir karar alacağını ancak Tanrı bilir. Majesteleri gibi ben de 20-30 gün içinde yok olmadan açıkca düşmanın karşısına çıkabileceğimiz bir ordu toplayabileceğimizi düşünüyorum. Gemileri Drava Nehri'nin Tuna Nehri'ne aktığı yere kadar geldiler bile; tamamen terkedilmiş Ösek hemen ellerine geçecektir. Bizim için herşey artık çok geç; çok büyük bir tehlike altındayız. Kralı ve ülkesi için en kötüsünü bekliyorum; bilhassa kral için"[67].

Budin'den yalnızca 3 bin kişi ile ancak 14 Temmuz'da ayrılan Kral Layoş, Tolna'ya geldiğinde hemen muhabere kararı aldı. Harp divânında hâlâ itiraz sesleri yükselince şöyle seslendi: "Kendi başının hayrı ve kurtuluşu için herkesin benim başımı bahane ettiğini görüyorum. Bense yaşamımı sadece sizler ve ülkem için feda etmek üzere tehlikeye attım; hiç kimsenin kendi korkaklığını benim içinde bulunduğum tehlikeleri ileri sürerek örtmemesi için, yarın sizinle birlikte gücü herşeye yeten Tanrı'nın yardımıyla başkalarının bensiz gitmek istemediği yere gideceğim".

Böyle bir karar birçoğu için hâlâ büyük bir cüretkârlıktı. Zira gücü biraz abartılarak 300 bin olarak tahmin edilen düşmanın karşısına ancak 25 bin kadar asker ve 80 kadar top çıkartabiliyorlardı. Oysa kralın kararlı iradesi meseleye son noktayı koydu. Hemen Sultan Süleyman'ın ordusunun da bu arada gelmiş olduğu Mohaç'a doğru yola çıktılar. 29 Ağustos 1526'da burada yeniçağ savaş tarihinin en olağandışı muharebelerinden biri gerçekleşecekti.

İlk hücumlar başarılı oldu ve kralın umutlarını zafer sarhoşluğu derecesinde artırdı. Peter Perenyi ve Paul Tomory komutasındaki Macar zırhlı süvarileri tam Osmanlıların ilk saflarını kırmışlardı ve Andreas Bathori, fazla erken bir zamanda, etrafı muhafız kıtalarıyla çevrili olarak arka saflarda bekleyen krala tam "düşmanın kaçmaya başladığını, zaferin kesin olduğunu ve kaçan Osmanlıların hepsini yok etmek için acilen ilerlemeleri" gerektiğini söylemişti ki, Kral Layoş birlikleriyle bizzat düşmanın yoğun saflarına atıldı ve durdurulamadan neredeyse Sultan Süleyman'ın otağına kadar ilerledi. Kader o an değişti. Arkadan desteği olmadan fazla ilerlemiş olan Macar süvarileri Osmanlı toplarının korkunç ateşi altında kaldılar; herkes panik içinde kaçışıyordu; sadece çok azı kurtulabildi; çoğu anında can verdi; kralın ruhunu teslim etmiş yaralı bedeni, daha sonra Mohaç'ın yaklaşık bir mil ötesinde bir bataklıkta bulundu. Yalnızca 20 yaşındaydı. Onunla birlikte muharebe sırasında genç Ma-

67 Katona, *aynı eser*, s. 665.

car soylularının çoğu ve başta yürekli Başpiskopos Paul Tomory olmak üzere, haçı kılıçla değiştiren birçok ruhban da hayatlarını kaybettiler. Macaristan'ın kahramanlık tarihinde ebediyen onurlu bir yer alan bütün isimler, Mohaç'ın ölüm listesinde de mevcuttur[68].

Mohaç'taki zaferden sonra Budin yolu açıktı. Sultan Süleyman, şehrin anahtarları kendisine Földwar'a kadar getirildikten sonra, 10 Eylül'de başkent önlerinde karargâh kurdu. Yine de buraya ne yerleşebildi ne de fetih seferini şimdilik kuzeye doğru devam ettirmeye cesaret edebildi. Düşmana duyulan korku değil kendi ordusunun dağınık durumu ve orduyu yaklaşan kış ayları boyunca yabancı ve verimsiz bir ülkede geçindirme zorluğu Sultan Süleyman'ı geri dönmeye zorladı.

Budin'in büyük bir bölümü Sultan Süleyman'ın iradesine rağmen küle çevrildikten sonra, 17 Eylül'de geri dönüş başladı. Plattensee Gölü'ne ve Yanıkkale (Raab) yakınlarına kadar akınlarda bulunan ordu, Peşte'de inşa edilen köprünün üzerinden Tuna Nehri'nin sol kıyısına geçirildi. Sultan Süleyman, talan ve öldürme hırsıyla dolu birliklerini daha fazla dizginlemekte zorluk çekmeye başlamıştı. Büyük zorluklar ve kimi yerlerde tuzaklar kuran Macarlarla sürekli çatışmalar arasında, Segedin üzerinden hızlı yürüyüşlerle kat edilen Peşte'den Petervaradin'e kadar uzanan bölgenin tamamı talanlarına açık hâle geldi ve kılıçla ve ateşle çöle çevrildi. Yalnızca ordunun hızlıca geçtiği birkaç tahkim edilmiş yer hüküm süren genel talandan kurtuldu. Macaristan'ın Osmanlıların burada bulundukları birkaç ay içinde kısmen savaşarak can veren, kısmen köle olarak götürülen veya öldürülen 200 bin kadar insanını kaybettiği söyleniyordu[69].

Geri çekilmeleri Petervaradin'den sonra bilhassa Anadolu'dan gelen kötü haberlerden dolayı hızlandırıldı. İçel'de (Kilikya) Türkmenlerin Osmanlı'nın baskılarına duydukları öfke açık isyana dönüşmüş ve öyle tehlikeli bir nitelik almaya başlamıştı ki, Sultan Süleyman bütün birliklerini mümkün olduğunca hızlı bir şekilde toplayıp Anadolu'da huzurun tekrar sağlanmasını şahsen temin etmek üzere İstanbul'a acilen geri dönmeyi uygun görmüştü. Sultan sonraki iki yıl içinde bütün dikkatini Anadolu'ya vermek zorunda kaldı.

68 Mohaç Muharebesi ve sonuçları hakkındaki raporların tamamı için bk. Katona, *aynı eser*, s. 681-724. Kaçarak kurtulanlar arasında Şansölye Broderith de vardı.

69 Broderith, *aynı eser*, s. 708: "Ama öldürülenlerin olduğu gibi esirlerin sayısını toplayarak söylemeye cesaret ediyorum, öğrenebildiklerim kadarıyla bu kıyımda yaklaşık 200 bin insan ölmüştü".

Sultan Süleyman'ın Budin'de talihsiz Kral Layoş'un acıklı kaderine üzülürken güya bizzat yaptığı itirafa göre, niyeti Macaristan'ı şimdilik Osmanlı İmparatorluğu'na tamamen ilhak etmek değildi. Ne Budin'de ne de fethettiği diğer yerlerden herhangi birinde Osmanlı muhafız kıtaları bıraktı. Bu esnada kralın elinden ülkesini almaya değil, aksine Macarların kendisine yaptıkları hakaretlerin intikamını almaya geldiğini söylüyordu. Ayrıca o dönemde Peşte'de tahtının önünde diz çöken Macar soylularına Erdel Voyvodası Yanoş Zapolya'yı bundan sonra kral kabul edeceğine ve himayesi altına alacağına dair söz verdiği söyleniyordu[70].

Sultan Süleyman gerçekten böyle bir söz vermişse, Kral Layoş'un ölümünden dolayı yapılan kral seçimlerinde oldukça etkili olmuştu. Zira Sultan Süleyman daha İstanbul'a varamadan Zapolya güçlü bir grup tarafından kral seçildi ve 10 Kasım'da kral olarak taç giydi. Diğer taraftan Kral Ferdinand Macaristan tacı üzerinde Kral Layoş'un dul eşi olan kızkardeşi Maria ve Palatin Stefan Bathori tarafından desteklenen haklarını gerekirse silah zoruyla almaya kararlı idi. Bu taht kavgası, bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'la, dolayısıyla bu kavgayla yakından veya uzaktan ilgilenen bütün Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinin en önemli meselesi oldu. Zira her iki taraf, kendi bağımsızlıklarını ve Hristiyanlığın davasını tehlikeye atma pahasına bile olsa, güçlü sultanın himayesini, dostluğunu ve yardımını kendi menfaatleri için kullanmakta sakınca görmüyorlardı.

Bu açıdan ilk adımları Kral Ferdinand attı. Kendi grubu tarafından Macaristan kralı kabul edilir edilmez, 1527 Şubat'ında rakibine karşı taht üzerindeki haklını elinde silahıyla aramaya kalkarken, en sâdık hizmetkârlarından ikisini, Polheim Beyi Syriacus'u ve Aşağı Avusturya Şansölyesi Marcus Treitzsauerwein'i gizli bir misyonla Yukarı Bosna ve Belgrad sancakbeyleri Hüseyin Bey ve Bâli Bey'e gönderilmek üzere iki yetenekli ve becerikli insan bulmakla görevlendirdi. Bu misyonun esas gayesi, kralın yazısıyla birlikte gönderilen talimatlar uyarınca, adı geçen iki sancakbeyini nüfûzlu arabuluculukları sayesinde sultanın yalnızca Zapolya'dan her türlü yardımı ve tavsiyeyi esirgemesini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda kralın mülk ve mevrus topraklarına saldır-

70 Broderith, s. 715: "Ama ona Layoş ve karısı Maria'nın tasvirleri gösterildiğinde, yüce gönüllü ağzıyla ... krallığını elinden almak için değil Macarların iftiralarının intikamını almak için öç alıcı kılıçla Pannonia'ya geldiğini söyledi". Soylulara verilen vaatlerden özellikle Hammer, III, 62'de Osmanlı tarihçisi Solakzâde bahsetmektedir.

maktan vaz geçirmeye ve kralın rahat bırakılmasını sağlamaya ikna etmekti. Sözler ve öneriler etkisiz kaldıkları takdirde, ilgili müzakereciler adı geçen paşalara hizmetleri karşılığında duruma göre 3 ilâ 6 bin duka arasında para teklif edeceklerdi[71].

Göründüğü kadarıyla bu misyon başarısız oldu. Uzun arayışlardan sonra gerçi bu misyonu üstlenecek Blasius Radoşiç adında Zagrepli bir soylu bulundu, fakat Radoşiç Belgrad'a gelemeden, Bâli Bey'in öldüğünü ve yerine ancak Nisan'da yeni vekâletler alabildiği Mehmed adında başka bir paşanın getirildiğini öğrendi. İleride anlatacağımız hadiselerden de kolayca anlaşılabileceği gibi, başarısız olan bu misyonun izi böylece kayboldu[72].

Kesin olan tek bir şey varsa o da aynı yıl içinde Kral Ferdinand ve Sultan Süleyman arasındaki elçi trafiğinin, sultanın kralın barış veya ateşkes müzakerelerinde bulunmak üzere İstanbul'a göndereceği elçiler için İstanbul'a kadar güvenli bir seyahat onayı vermesi ve Kral Ferdinand'ın en azından Osmanlı İmparatorluğu ile üç yıllık bir ateşkes sağlamak amacıyla bunu hemen kullanmak niyetinde olmasıyla başladığı idi[73].

---

71 Kral I. Ferdinand'ın Polheim Bey'i Cyriacus'a, vs. yazdığı 14 Şubat 1527 tarihli mektup (bk. Gévay, *Urkunden und Actenstücke*, Viyana 1840, s. 36). Bu yazının ekinde bulunan "*Instructio ad Bassam Belibeck* (*Bâlibey Paşa'ya Talimatlar*)"'da voyvodanın haksız davranışları anlatıldıktan sonra şöyle denmektedir: "Ve bundan dolayı o, çeşitli şekillerde ve daha iyi ve daha etkin arabulucularla onu yönlendirmeye çalışacaktır, bizzat Türk'le görüşsün ve gerekli konuları ele alsın, şöyle ki, aynı şekilde, voyvodaya hiçbir yardım, tavsiye ya da lütufta bulunmasın, herhangi bir şekilde pay vermesin, ne de bizi ve krallıklarımızı, ne eyaletlerimizi ve babadan miras kalan iskân edilmiş olarak neresi varsa orayı işgal etsin, bizim, onların egemenliği ve mülkiyetine sahip olarak sükûnet ve barış içinde kalmamıza katlansın".

72 Bununla ilgili diğer yazışmalar Gévay, *Urkunden, aynı eser*, s. s. 39, 41, 43-45'te ve daha sonra s. 65, 67, 69-71'de vermektedir. Ferdinand'ın elçilikten haberi olan kızkardeşi Kraliçe Maria, paşa için uygun görülen tutarı çok düşük bulmuştur. Laybach başpiskoposu Christoph Rauber'in 2 Mart 1527 tarihli yazısında bu konu hakkında şöyle denmektedir: "... kralımız ekselanslarının tarafını tutması için paşaya 5 bin gulden vermeye razı olmuştur. Kraliçemiz bunun işe yarayacağını düşünmemektedir, zira paşanın elinde bundan daha fazlasını elde edebileceği kadar çok esir vardır", s. 46.

73 Sultan Süleyman'ın ve Veziriazam İbrahim Paşa'nın Kral Ferdinand'a gönderdikleri ve elçileri için güvenli geçiş hakkını onayladıkları iki yazının tarihi 15 Nisan 1527'dir (bk. Gévay, *aynı eser*, s. 62-64). Bunun üzerine kralın veziriazama ve Bosna sancakbeyine gönderdiği yazılar ve Sultan Süleyman'a gönderdiği ilk elçinin Temmuz 1527 tarihli talimatları (*aynı eser*, s. 90-92) muhtemelen taslak olarak kalmıştır. Zira isim-

Oysa Macaristan'da olayların gidişatı bu ilişkilere çok geçmeden farklı bir yön kazandırdı. Kral Ferdinand, ordusuyla Macaristan'a girdi; Zapolya'yı Budin'den kovdu ve Tokay'da mağlup ettikten sonra Erdel'e geri çekilmeye zorladı. Zapolya, çaresizlik içinde ve neredeyse herkes tarafından terkedilmiş bir vaziyette kendini ancak güçlü Osmanlı sultanının kollarına atarak ve ondan himaye ve yardım isteyerek kurtarabileceğini düşünüyordu. Kral Sigismund'un elçisi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu ve Sultan Süleyman'ın sarayındaki nüfûzlu kişileri yakından tanıma fırsatına sahip olan, kendini gerek tecrübesi, gerekse mahareti ile göstermiş Hieronimus Laszky adında bir Leh soylusu, bu amaçla Zapolya'ya hizmetlerini sundu[74].

Ferdinand, İstolni Belgrad'da (Stuhlweissenburg) 3 Kasım 1527'de Macaristan'ın krallık tacını giyerken, Laszky, Kral Yanoş –Zapolya kendini böyle adlandırıyordu– adına Sultan Süleyman'la bir himaye ve savunma antlaşması yapmak üzere İstanbul'a doğru yola çıktı. Yıl sonuna doğru, 22 Aralık'ta buraya vardı.

Sultan Süleyman'ın yakınında bilhassa dış ilişkiler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleri ile diplomatik trafiği için en nüfûzlu kişilerden biri, o dönemlerde Venedik eski elçisi ve İstanbul balyosu olup, o esnada Venedik doju olan Andrea Gritti'nin oğlu Luigi Gritti idi. Babasının ruhu ile birlikte daha sonraları Fenerlilerin önemli bir konum kazanmalarını sağlayan o kurnazlığı da Rum annesinden alan bu adam, yetenekleri ve Avrupa devletlerinin ilişkileri hakkındaki engin bilgileri sayesinde mutlak güce sahip Veziriazam İbrahim Paşa'nın, hatta sultanın güvenini öyle yüksek bir derecede kazanmıştı ki, bu açıdan tavsiyesi alınmadan hiçbir şey kolayca karara bağlanmıyordu ve bir nevi Osmanlı'nın Avrupa siyasetinin iplerini ellerinde tutuyordu. Laszky, bilhassa bu adamı kendi tarafına çekecek kadar akıllı idi[75]. Karaktersiz ve rüşvete açık

---

ler, tarih ve imzalar eksiktir. Talimatlarda ayrıca üç yıllık bir ateşkes antlaşmasının dışında iki önemli madde daha bulunmakta idi: 1) Sultan Süleyman, Macaristan'da ve Hırvatistan'da zaptettiği tahkim edilmiş yerleri tekrar inşa etmeyeceğini veya onarmayacağını taahhüt edecekti ve 2) Sava Nehri'nin bu tarafındaki kaleler uygun bir tazminat karşılığında geri verilecekti.

74 Joh. Zermegh, *Hist. rerum gestar. inter Ferdinand et Johannem*, L. I, Madde 7. Schwandtner ss, II, 392.

75 Daniello de' Ludovisi, *Relazione dell'impero Ottomano* (1534), Alberi, *Relazioni Ser.* III, V. I, s. 39'da Gritti'nin ilginç bir karakteristiğinde şöyle demektedir: "İbrahim, adı geçen Luigi'den büyük bir bölümde yararlandı; bu kişi her ne kadar devlet işlerinde meslek sahibi olmasa da birçok işte, özellikle de Hristiyan işlerinde büyük bir zekâya

bir insan olan Gritti çabuk kazanıldı. Hizmetleri karşılığında Macaristan'daki en zengin piskoposluğun gelirlerine sahip olacağı vaadi ve yıllık 3-4 bin duka altını, Kral Yanoş'un davasını kendi davası gibi görmesine yetti. Laszky, kendini kibirli ve horgörerek karşılamasına rağmen, Gritti'nin arabuluculuğu sayesinde kendisine müspet yaklaşan veziriazamın huzuruna hemen kabul edildi[76].

Huzura ilk çıktığında veziriazam şöyle konuştu: "Efendinizin ruhen büyük bir adam ve çok akıllı olduğunu biliyoruz; ancak tacı eline geçireceği zaman uyudu; ülkeyi niçin efendimizden istemedi ki? Budin alevler içinde kalırken krallık şatosunun zarar almamasının ne anlama geldiğini anlamadı mı? Efendimiz, kısa bir süre sonra oraya geri dönmeye niyetli olduğu için şatoya zarar vermedi. Efendin şimdi yaptığını çok daha önce yapmalı idi, hem de tacı başına koymadan önce. Şimdi başka çaresi olmadığı ve arşidükün baskısı altında olduğu için merhamet ve barış istemek üzere geliyor. Dünyada neler olup bittiğini burada çok iyi biliyoruz; arşidükün, efendinin ve diğer Hristiyan hükümdarların durumunun farkındayız".

Laszky, Kral Yanoş adına mümkün olduğunca özür dilemeye çalıştı; efendisi adına büyük hakan ile dürüst bir ittifak kurmak için gelmişti. Zira çok daha düşük bir makamdayken bile efendisi krallarına hep Türklerin sultanıyla barış ve dostluk içinde yaşamalarını öğütlemişti; artık kendisi de kral olduğuna göre, gerçek bir dostluk ve sağlam bir ittifaktan başka bir şey istemiyordu; bilhassa sultan üzerinde büyük bir nüfûzu olan veziriazam ile daha yakın bir ilişki içine girmek istiyordu. Bu sözler, İbrahim Paşa'nın hoşuna gitti; Laszky'yi iyi ve misyonunun başarılı geçmesi umuduyla huzurundan gönderdi; Sultan Süleyman nezdinde kendisi için müspet bir tutum sergileyecekti.

Her zamanki hediyelerle gelmediğini affedemeyen İkinci Vezir Mustafa Paşa tarafından çok daha büyük bir kibirle karşılandı. "Hediye getirmiyorsun", diye tersledi Laszky'yi. "Öyleyse dostluk değil merhamet istiyorsun; padişahımıza efendinin hizmetlerini sunmak istiyorsun; ama geç kaldın; efendin tacı başına geçirmeden gelmeliydin. Efendin Budin'e, padişahımızın atının nallarının değdiği yere girmeye nasıl cüret edebildi? ... Zira yasalarımız padişahı-

---

sahipti ve iyi bir yetenekti –yine öyledir–, değerli ve çok büyük işleri kurnazca yönetmede çok ustadır, tabiatı, kimin ihtiyacı varsa ona hizmet etme yönündedir".

76 Laszky, bu elçilik görevi hakkında yukarıdaki bilgileri aldığımız bir günlük bırakmıştır (bk. *Actio Hieronymi Laszky apud Turcam nomine Regis Joannis*, Katona, XX, 260-332).

Oysa Macaristan'da olayların gidişatı bu ilişkilere çok geçmeden farklı bir yön kazandırdı. Kral Ferdinand, ordusuyla Macaristan'a girdi; Zapolya'yı Budin'den kovdu ve Tokay'da mağlup ettikten sonra Erdel'e geri çekilmeye zorladı. Zapolya, çaresizlik içinde ve neredeyse herkes tarafından terkedilmiş bir vaziyette kendini ancak güçlü Osmanlı sultanının kollarına atarak ve ondan himaye ve yardım isteyerek kurtarabileceğini düşünüyordu. Kral Sigismund'un elçisi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu ve Sultan Süleyman'ın sarayındaki nüfûzlu kişileri yakından tanıma fırsatına sahip olan, kendini gerek tecrübesi, gerekse mahareti ile göstermiş Hieronimus Laszky adında bir Leh soylusu, bu amaçla Zapolya'ya hizmetlerini sundu[74].

Ferdinand, İstolni Belgrad'da (Stuhlweissenburg) 3 Kasım 1527'de Macaristan'ın krallık tacını giyerken, Laszky, Kral Yanoş –Zapolya kendini böyle adlandırıyordu– adına Sultan Süleyman'la bir himaye ve savunma antlaşması yapmak üzere İstanbul'a doğru yola çıktı. Yıl sonuna doğru, 22 Aralık'ta buraya vardı.

Sultan Süleyman'ın yakınında bilhassa dış ilişkiler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleri ile diplomatik trafiği için en nüfûzlu kişilerden biri, o dönemlerde Venedik eski elçisi ve İstanbul balyosu olup, o esnada Venedik doju olan Andrea Gritti'nin oğlu Luigi Gritti idi. Babasının ruhu ile birlikte daha sonraları Fenerlilerin önemli bir konum kazanmalarını sağlayan o kurnazlığı da Rum annesinden alan bu adam, yetenekleri ve Avrupa devletlerinin ilişkileri hakkındaki engin bilgileri sayesinde mutlak güce sahip Veziriazam İbrahim Paşa'nın, hatta sultanın güvenini öyle yüksek bir derecede kazanmıştı ki, bu açıdan tavsiyesi alınmadan hiçbir şey kolayca karara bağlanmıyordu ve bir nevi Osmanlı'nın Avrupa siyasetinin iplerini ellerinde tutuyordu. Laszky, bilhassa bu adamı kendi tarafına çekecek kadar akıllı idi[75]. Karaktersiz ve rüşvete açık

---

ler, tarih ve imzalar eksiktir. Talimatlarda ayrıca üç yıllık bir ateşkes antlaşmasının dışında iki önemli madde daha bulunmakta idi: 1) Sultan Süleyman, Macaristan'da ve Hırvatistan'da zaptettiği tahkim edilmiş yerleri tekrar inşa etmeyeceğini veya onarmayacağını taahhüt edecekti ve 2) Sava Nehri'nin bu tarafındaki kaleler uygun bir tazminat karşılığında geri verilecekti.

74 Joh. Zermegh, *Hist. rerum gestar. inter Ferdinand et Johannem*, L. I, Madde 7. Schwandtner ss, II, 392.

75 Daniello de' Ludovisi, *Relazione dell'impero Ottomano* (1534), Alberi, *Relazioni Ser.* III, V. I, s. 39'da Gritti'nin ilginç bir karakteristiğinde şöyle demektedir: "İbrahim, adı geçen Luigi'den büyük bir bölümde yararlandı; bu kişi her ne kadar devlet işlerinde meslek sahibi olmasa da birçok işte, özellikle de Hristiyan işlerinde büyük bir zekâya

bir insan olan Gritti çabuk kazanıldı. Hizmetleri karşılığında Macaristan'daki en zengin piskoposluğun gelirlerine sahip olacağı vaadi ve yıllık 3-4 bin duka altını, Kral Yanoş'un davasını kendi davası gibi görmesine yetti. Laszky, kendini kibirli ve horgörerek karşılamasına rağmen, Gritti'nin arabuluculuğu sayesinde kendisine müspet yaklaşan veziriazamın huzuruna hemen kabul edildi[76].

Huzura ilk çıktığında veziriazam şöyle konuştu: "Efendinizin ruhen büyük bir adam ve çok akıllı olduğunu biliyoruz; ancak tacı eline geçireceği zaman uyudu; ülkeyi niçin efendimizden istemedi ki? Budin alevler içinde kalırken krallık şatosunun zarar almamasının ne anlama geldiğini anlamadı mı? Efendimiz, kısa bir süre sonra oraya geri dönmeye niyetli olduğu için şatoya zarar vermedi. Efendin şimdi yaptığını çok daha önce yapmalı idi, hem de tacı başına koymadan önce. Şimdi başka çaresi olmadığı ve arşidükün baskısı altında olduğu için merhamet ve barış istemek üzere geliyor. Dünyada neler olup bittiğini burada çok iyi biliyoruz; arşidükün, efendinin ve diğer Hristiyan hükümdarların durumunun farkındayız".

Laszky, Kral Yanoş adına mümkün olduğunca özür dilemeye çalıştı; efendisi adına büyük hakan ile dürüst bir ittifak kurmak için gelmişti. Zira çok daha düşük bir makamdayken bile efendisi krallarına hep Türklerin sultanıyla barış ve dostluk içinde yaşamalarını öğütlemişti; artık kendisi de kral olduğuna göre, gerçek bir dostluk ve sağlam bir ittifaktan başka bir şey istemiyordu; bilhassa sultan üzerinde büyük bir nüfûzu olan veziriazam ile daha yakın bir ilişki içine girmek istiyordu. Bu sözler, İbrahim Paşa'nın hoşuna gitti; Laszky'yi iyi ve misyonunun başarılı geçmesi umuduyla huzurundan gönderdi; Sultan Süleyman nezdinde kendisi için müspet bir tutum sergileyecekti.

Her zamanki hediyelerle gelmediğini affedemeyen İkinci Vezir Mustafa Paşa tarafından çok daha büyük bir kibirle karşılandı. "Hediye getirmiyorsun", diye tersledi Laszky'yi. "Öyleyse dostluk değil merhamet istiyorsun; padişahımıza efendinin hizmetlerini sunmak istiyorsun; ama geç kaldın; efendin tacı başına geçirmeden gelmeliydin. Efendin Budin'e, padişahımızın atının nallarının değdiği yere girmeye nasıl cüret edebildi? ... Zira yasalarımız padişahı-

sahipti ve iyi bir yetenekti –yine öyledir–, değerli ve çok büyük işleri kurnazca yönetmede çok ustadır, tabiatı, kimin ihtiyacı varsa ona hizmet etme yönündedir".

76 Laszky, bu elçilik görevi hakkında yukarıdaki bilgileri aldığımız bir günlük bırakmıştır (bk. *Actio Hieronymi Laszky apud Turcam nomine Regis Joannis*, Katona, XX, 260-332).

mızın başının konakladığı; atının başının bir kez görüldüğü yerlerin ebediyen hâkimiyetimiz altında olacağını emrediyor. Efendinin dostluğu padişahımız için çok değersiz. Haracı getirmediğin sürece seninle işim olmaz. Hediyesiz geldiğine göre, padişahımızı göremeyecek ve elini öpemeyeceksin".

Böyle bir karşılamadan sonra Gritti bile müzakerelerin başarılı geçeceğinden şüphe duymaya başladı; haraç olmadan bir şeyler başarmak zor olacaktı. İbrahim Paşa da ikinci huzura kabulde mutlaka haraç ödenmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Laszky bu esnada ağır sözler işitmek zorunda kaldı: "Kralın, ne kral soyundan geldiği ne de taht üzerinde herhangi bir hakka sahip olmadığı hâlde taç giydi; kendi hizibi onu seçti ve kral ilan etti. Ondan daha güçlü olan Ferdinand, düşmanıdır; onu da başka bir grup Macaristan'a getirdi ve gerçeği söylemek gerekirse, kızkardeşinin Kral Layoş ile evli olmasından başka hiçbir hakkı olmasa da Allah katında hakkı efendinin hakkından çok daha büyüktür. Kral Layoş'u öldürdük ve sarayını ele geçirdik; orada yedik, orada uyuduk. Ülkesi bizim malımızdır. Sadece aptallar kralların tacı taşıdıkları için kral olduklarını söyleyebilir; hükümdarlığı altın ve değerli taşlar değil itaati sağlayan demir ve kılıç tesis eder. Bu yüzden kılıçla bir kez alınan yer, kılıçla savunulmak zorundadır, güçle ve kuvvetle fethedilen yerler ancak başka bir kuvvetle veya antlaşma ile tekrar geri alınabilir. Böylece efendime en büyük onuru göstermeni tavsiye ediyorum. Zira söz konusu ülke onundur. Efendin padişahımızı efendisi kabul edecek; o zaman ülkesini bizden alabilecektir; istediği takdirde ancak o zaman yalnızca Ferdinand'ı değil, Ferdinand'ın dostlarını da toza bulayacak ve dağlarını atlarımızın nallarıyla ovalara dönüştürecek şekilde kendisine destek veririz". Sultan Süleyman'ın daha geçen yaz her ikisini, Ferdinand'ı ve Yanoş'u yok etmek üzere Macaristan'a geri dönmemesini sadece Venedik elçilerinin ve Luigi Gritti'nin arabuluculuğuna borçluydular. Gerektiğinde geleceklerdi, zira onların düşündüğü gibi uyumuyorlardı. Bu yüzden derhal boyun eğmesini; efendisi için ülkeyi yalnızca sultanın elinden talep etmesini ve tutarını kendinin, yani veziriazamın bizzat belirleyeceği bir haraç vadetmesini tavsiye ediyordu. Bunları yaptığı takdirde istediği herşeyi elde edebilirdi; aksi takdirde çok geçmeden her zamankinden büyük bir güçle Macaristan'a gireceklerdi; her iki kralı da yeneceklerdi ve imparatorluğun başkentini İstanbul'dan Budin'e taşıyacaklardı.

Laszky, herşeye rağmen cesaretinin kırılmasına izin vermedi, sinmedi. Yalnızca cesaretle istenen haracı ödemeyi reddetmekle kalmayıp aksine Sultan

Süleyman'ın Kral Layoş zamanında Macaristan'da, Slovenya'da ve Hırvatistan'da Osmanlılar tarafından zaptedilen tüm yerleri, bilhassa Sirem'in tamamını geri vermesini talep etmeye başladı. Bu husus, İbrahim Paşa'yı daha da öfkelendirdi. Acı bir tebessümle Laszky'ye şöyle seslendi: "Şahinlerden daha keskin pençelerimiz olduğunu bilmiyor musun. Ellerimizi bir kez sürdüğümüz yeri bir daha bırakmıyoruz, meğer ki ellerimizi kesmesinler. Nasıl ki ellerimiz herşeye uzanıyorsa, siz de bakışlarınızı çok uzağa dikmiş görünüyorsunuz. Elinizden alınan yerleri geri istiyorsunuz; hatta belki Belgrad'ın bile hayalini kuruyorsunuz! Böyle şeyleri sultana söylemeye bile cesaret edemem".

Müzakereler bu yüzden daha da karmaşık hâle geldi ve uzadı. Gritti araya girmek zorunda kaldı. Meseleyi istenen sonuca ulaştırmayı üzerine aldı. Becerikliliği ve Laszky'nin inadı ikisini de en iyi sonuçlara götürdü. İbrahim Paşa yumuşadı. Önce haraçtan vazgeçti: Kral Yanoş iki yılda bir 10 bin duka altını tutarında bir hediyeyle Osmanlı İmparatorluğu'na bir elçi göndermeyi taahhüt ettiği takdirde bununla yetineceklerdi. Laszky bunun sadece başka bir isim altında aynı şey olduğu cevabını verdi. Efendisi elçisini ancak beş yılda bir sadece tutarı tamamen kendi iradesine bağlı olan hediyelerle göndermeyi kabul edebilirdi. Nihayet bu şartlar da kabul edildi.

Sirem'in geri verilmesi ise söz konusu bile değildi. Mesele birkaç kalenin ve kulenin mülkiyeti olduğu için değil Ferdinand'ın bunları eline geçirmeye niyetli olduğunu haber aldıkları içindi; kaleleri şimdi boşaltacak olurlarsa, bunu yalnızca kaleleri hem sultanı hem de kralı utandırmak ve onlarla alay etmek için kolayca ellerinden alabilecek Ferdinand'dan korktukları için yaptıklarını söyleyeceklerdi. Bu yüzden şimdilik sadece asıl meseleyi, yapılacak ittifakı ve istediği yardımı gözönünde bulundurmalıydı. Bunun dışındakiler savaştan sonra görüşülürdü.

Laszky bunun üzerine bu noktada geri adım attıktan sonra, 27 Ocak 1528'de Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edildi. Uzun bir konuşmada bir kez daha misyonunun amacını açıkladı ve efendisi için dostluk ve yardım talebinde bulundu. "Kralının dostluğu" diye cevap verdi Sultan Süleyman, "çok hoşuma gitti; ülkesi şu ana kadar ona ait değildi, savaş hukukuna göre ve kılıçla fethettiğim için benimdi. Ancak dostane niyetlerini anladığım için, ona sadece bu ülkeyi devretmekle kalmayıp Avusturya Arşidükü Ferdinand'a karşı yardıma geleceğim, ki bundan böyle başını rahatlıkla yastığına koyabilir. Zira onun sıkıntısı bundan böyle benim de sıkıntım olacaktır".

Laszky'nin bundan sonra İstanbul'da geçirdiği vakit, Kral Ferdinand'a karşı yapılacak sefer hakkında görüşmelerle geçti. Kral Yanoş'a hemen eksikliğini duyduğu 50 top ve 250 kilo barutun gönderileceğine dair söz verilmesini sağladı. Laszky'ye 10 bin akçe (2 bin duka altını) ve kendisiyle maiyeti için değerli kaftanlar hediye edildi. 3 Şubat'ta son veda kabulünde Sultan Süleyman bir kez daha şöyle diyordu: "Efendinle bu dostluk antlaşmasının yapılması için neler gerektiğini artık biliyorsun. Onun meseleleri bundan böyle her açıdan benim de meselelerim olacak ve benim meselelerim de onun meseleleri. Atalarımın ve Peygamber ümmetinin başı üzerinde birçok kez fırtına bulutlarının toplanmış olduğunu bilmeme rağmen, Hristiyan hükümdarlar bugüne kadar asla üstümüze yıldırımlarını göndermemişlerdir. Ben ve atalarım bunu bilmemiş olsaydık uzun zaman insan kanı akıtılmış olurdu. Yine de bize karşı güç kullanmak isteyenlerin gücünü kırmak daima en uygun olanıdır. Bu yüzden efendin Hristiyanlarda büyük küçük ne oluyorsa anlatsın; bu şekilde dostluğumuz mutlaka kök salacaktır. Zira efendinin gerçek ve dürüst dostu ve müttefiki olmak istiyorum. Peygamberler ve Allah'ın en sevdiği Peygamberi Muhammed ve kılıcım üzerine düşmanlarına karşı ebediyen şahsen ve var gücümle destek olacağıma söz veriyorum".

Laszky bunun üzerine mutlak güç sahibi Tanrı ve kendisi de tanrı olan kurtarıcı İsa üzerine, kralının sultanın dostlarının dostu ve düşmanlarının düşmanı olacağına yemin etti ve aynı zamanda her konuda sanki kendisiymiş gibi inanabileceği ve güvenebileceği elçisi ve vekili olarak Luigi Gritti'yi arz ve tavsiye etti. Laszky yine de resmen hazırlanan ve imzalanan antlaşmayı veziriazamın elinden ancak 29 Şubat'ta alabildi ve antlaşma ile birlikte hiç vakit kaybetmeden Macaristan'a geri döndü[77].

Zapolya'nın elçi göndermesi ve bu elçilik görevinin başarısı ne kadar gizli tutulmaya çalışılsa da her yerde gözcüleri olan Kral Ferdinand'ın sarayında uzun süre sır olarak kalamazdı. Dolayısıyla İstanbul'a gönderilecek bir elçi heyeti ile olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya karar verildi. Kral, daha önce gördüğümüz gibi, elçileri için güvenli seyahat sözü aldığından elçilerini hiç vakit kaybetmeden gönderebilirdi.

77 Laszky, Gritti'yi Sultan Süleyman'a şu sözlerle takdim etmiştir: "Senin yüceliğinin ayaklarına bırakıyorum, efendimin buyruğuyla Efendi Layoş'un elçi ve müzakere konularının yöneticisi Gritti'nin yerine; majesteleri ona her konuda, bana olduğu gibi güvensin", Katona, XX, 330.

Elçiler Johann Hoberdanacz ve Sigmund Weirelberger, Mart ortalarında Macaristan'dan ayrıldılar ve sınırda her türlü onurlarla karşılandıktan sonra[78] 1528 Mayıs'ı sonlarında İstanbul'a geldiler ve buraya vardıktan üç gün sonra 400 kişilik bir sipahi birliği tarafından alınarak böyle fırsatlarda geleneksel olarak yapılan merasimler arasında sultanın huzuruna çıkartıldılar. Bu görkemli karşılamadan dolayı cesaretlenen ve kendilerini kandıran elçiler, hemen kararlı, hatta biraz da kibirli bir tutum içine girdiler, lâkin bu tutum tabii ki amacına ulaşmadı. Zira geleneksel karşılama sözlerinden sonra elçilerle müzakereleri yürüten İbrahim Paşa, beklediklerinden çok farklı bir dille konuşuyordu[79].

"Padişahımızın atının nalının değdiği her yerin padişahımıza ait olduğunu biliyorsunuz. Öyleyse kralınız Budin'i ve padişahımızın silahlarıyla ilhak ettiği diğer yerleri işgal altında tutarken, sizi nasıl barış ve dostluk anlaşması niyetiyle buraya gönderebilir!". Elçiler bunun üzerine kralın Budin'i ve diğer kaleleri sultanın elinden değil, bütün haklara aykırı olarak Macaristan tacını takmaya cüret eden kişinin elinden aldığını söylüyorlardı; zira sultan buraların gerçekten kendisine ait olduğunu düşünseydi, elinde tuttuğu diğer yerlerde olduğu gibi, buralarda da muhafız kıtalarını bırakmış olurdu. Geliş sebepleri, krallarının Tanrı'nın lütfu ile Macaristan kralı seçildiğini bildirmekti; sultanın bu kadar güçlü, hatta içlerinde en güçlüsü olan hükümdarla komşu olmanın hoşuna gideceğini umuyordu. İbrahim Paşa, bu arada hemen araya girdi: "Kralınız, Türklerin imparatoru nezdinde kendini en güçlü hükümdar diye adlandırmaya nasıl cüret edebilir; hele ki başka Hristiyan hükümdarlar himayesine girmişken ve hizmetlerini sunmakta sakınca görmemişken!". Hoberdanacz bunun üzerine bu kralların kim olduğunu sorduğunda aldığı cevap: Fransa ve Lehistan kralları, papa, Venedik doju ve Macaristan Kralı Yanoş oldu.

Müzakerelerin devamında İbrahim Paşa Macaristan'ın tamamen boşaltılmasını talep etti; kral gerçekten barış ve dostluk istiyorsa ilk şart bu idi. Elçiler ise iki-üç yıllık geçici bir ittifak değil sürekli ve kalıcı bir barış söz konusu

---

78 Johann Hoberdanacz Türkisch-Brod'dan Kral Ferdinand'a gönderdiği 9 Nisan 1528 tarihli yazısında şöyle demektedir: "Bugün Türkiye'ye girdim, orada Zave Limanı'nda beni karşılamaya çok iyi şekilde kuşanmış üç yüzden fazla Türk geldi ve en büyük onurlandırmayla beni aldılar, herşeye gücü yeten Tanrı'dan müzakerelerden iyi bir sonuç çıkmasını umut ediyorum", vb. Kral I. Ferdinand'ın Sultan I. Süleyman'a 1528'de gönderdiği elçi heyeti için bk. Gévay, *Urkunden und Actenstücke*, s. 36.

79 Johann Hoberdanacz'ın Kral I. Ferdinand'a gönderdiği rapor (Innsbruck, 19 Şubat 1529), *aynı eser*, s. 1-28.

olduğundan, Sultan Süleyman'ın öncelikle Macaristan'da zaptettiği yerleri geri vermesi gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Bu yerleri elinde tuttuğu sürece sürtüşmeler asla bitmeyecekti ve iyi bir komşuluk mümkün olmayacaktı.

İbrahim Paşa'nın söz konusu yerlerin hangileri olduğu sorusuna, Hoberdanacz bilhassa şu yerleri saydı: Belgrad, Böğürdelen, Salankamen, Petervaradin, Wilack, Severin, Orsova, Yayçe, Banyaluka, Skordona, Novigrad, Sivrihisar ve Sirem ile Bosna'da kısmen çok yakın zamanda Osmanlıların eline geçmiş olan bir dizi küçük sınır kalesi. İbrahim Paşa yine araya girerek: "Efendinizin İstanbul'u da istemediğine çok şaşırdım", dedi. İstanbul, ülkesine ait değildi, bu yüzden istemedi, dedi Hoberdanacz bunun üzerine. Ancak sultana geri vereceği yerler için uygun bir tazminat ödemeye hazırdı. İbrahim Paşa bu sözleri hakaret saydı. "Efendinizin sultanı kaleleri geri vermek için memnun edecek kadar parası olduğuna inanıyorum", diye bağırdı. "Ama sultanı elinde kılıcıyla fethettiği yerleri para karşılığında geri verecek kadar fakir mi sandı? Hazinelerle dolu şu Yedikule'yi görmüyor musun!" diyerek, ayağa kalkıp camı açtı. "Efendiniz barış ve iyi bir komşuluk istiyorsa, bunun tek bir yolunu biliyorum: Budin'i ve Macaristan'ı boşaltacak; o zaman müzakerelere devam edebiliriz".

Bu şekilde bir şey elde etmek tabii ki mümkün değildi. Uzun süren verimsiz görüşmelerden sonra Sultan Süleyman nihayet elçilere bir kez daha huzura çıktıklarında şahsen kararını bildirdi: "Efendiniz bugüne kadar dostluğumuzu ve komşuluğumuzu hissetmedi; ama yakında hissedecektir; efendinize talep ettiği kaleleri kendisine şahsen geri vermek için var gücümle bizzat geleceğimi açıkça bildirebilirsiniz. Ancak bana iyi davranabilmek için her türlü hazırlığı yapmasını mutlaka hatırlatın".

Panik içindeki elçiler –kendi ifadelerine göre– bunun üzerine hemen şöyle demişlerdi: "Yüce sultanımız, efendimize şahsen geleceğinize dair haberden daha sevinçli bir haber götüremezdik; dost ve iyi bir komşu olarak gelmeniz hâlinde, sizi dost ve imparatorların en yücesi olarak karşılayacaktır; düşman olarak gelmeniz hâlinde ise sizi, majestelerinin olduğu kadar büyük bir düşman olarak karşılamak için gerekli hazırlıkları yapacaktır. Bugüne kadar efendimize kim ki iyi bir dost olarak geldiyse kralımız tarafından iyi bir dost olarak karşılanmıştır; düşman olarak gelenlerin başına gelenleri ise majesteleri çok iyi bilmektedir"[80].

80 Johann Hoberdanacz'ın raporu, s. 23. Hoberdanacz'ın krala bizzat verdiği raporda Sultan Süleyman'ın sözlerini mümkün olduğunca yumuşatarak ilettiği tahmin edilebilir. Zermegh, *aynı eser*, s. 394'e göre çok daha ağırdılar. Daha o zamanlar kralı Budin'de bulamaması hâlinde Viyana'da bulacağına dair tehdit etmişti.

Elçiler, bu çaresiz kararla İstanbul'dan ayrılmak üzereydiler ki, bilhassa bu arada gelen Venedikli bir elçi heyetinin talebi üzerine yalnızca İstanbul'da kalmayıp gözaltına da alındılar. Kral Ferdinand'a karşı amansız bir düşmanlık besleyen bu elçiler, İbrahim Paşa'yı bunların yalnızca elçi değil hazırlıklarını buna göre yapması için krala İstanbul'da gördükleri ve duydukları herşeyi iletmekten başka bir görevleri olmayan casuslar olduklarına ikna etmeyi başardılar; sultana sunduğu dostluk konusunda kral zaten ciddi değildi; bu yüzden bu elçiler ne kadar İstanbul'da tutulurlarsa hazırlıklarını da o denli erteleyecekti. Hatta bu elçilerin gözaltında tutulması ile ilgili masrafları üstlenmeyi bile teklif ettiler ve sözde istedikleri yerine getirildiği takdirde İbrahim Paşa'ya 100 bin duka ve paşanın uzun zamandır istediği ancak Venedik'te bulunan değerli bir taşı vadetmişlerdi[81]. Sonbaharda İstanbul'a gelen bir Leh elçinin Kral Ferdinand'ın Lehistan'a karşı düşmanca niyetleri bulunduğuna dair şikâyetleri ise Venediklilere ayrıca destek oldu[82].

Hoberdanacz ve yanındaki diğer elçi bu şekilde İstanbul'da tam beş ay boyunca gözaltında tutulduktan sonra, muhtemelen Kasım ortalarında nihayet Macaristan'a geri dönme izni alabildi[83]. Oysa göründüğü kadarıyla yolculuğu sırasında da oldukça oyalandı. Zira Kral Ferdinand ve danışmanları Ocak 1529 sonlarında hâlâ büyük umutlar bağladıkları bu elçilik görevinin başarısı hakkında belirsizlik içindeydiler. Gelen güvensiz haberlerden yalnızca elçilik gö-

81 *Aynı eser*, s. 24: "O tutuklama için Venedikliler İbrahim Paşa'ya kendiliğinden 100 bin florin ve Caesar [veziriazam] için onlardan uzun bir zamandan beri istediği Venedik'teki değerli bir taşın sözünü verdiler". Eğri (Erlau) Piskoposu ve Macar Saray Şansölyesi Thomas Szalahazy, 3 Eylül 1528'de Kral Ferdinand'a yazdığı mektupta elçilerin yalnızca Venediklilerin isteği üzerine geride tutulduklarını belirtmektedir (bk. *aynı eser*, s. 46).

82 Johann Hoberdanacz'ın raporu, s. 25. Bu Lehistan elçisi, Büyük Saray Mareşali Stanislas von Chodecz'e gönderdiği bir yazıda bu elçilik görevini haber veren Lublin Kastelanı Kont Tenczyn'di (bk. *aynı eser*, s. 49).

83 Tenczin, yukarıda belirtilen yazısında Avusturya elçilerinin İstanbul'da kalış sürelerini şöyle belirtmektedir: Çok yüce efendi Kral Ferdinand'ın elçileri, benim İstanbul'dan ayrılışımdan on gün sonra gönderildi, onlar orada, çok sıkı bir şekilde nezaret altında bir beş ay kaldılar", *aynı eser*, s. 50. Hammer, III, 78'de İstanbul'daki esaretlerini yanlışlıkla dokuz ay olarak belirtmekte ve ancak 1529 Mart'ında serbest bırakıldıklarını söylemektedir. Oysa elçiler 23 Şubat'ta Kral Ferdinand'a elçilik görevleri hakkında bizzat rapor vermişlerdi. Kral Ferdinand'ın Palatin Stefan Bathori'ye gönderdiği 23 Şubat 1529 tarihli mektup (bk. *aynı eser*, s. 73).

revinin başarılı olmadığını ve Sultan Süleyman'ın aynı yıl içinde savaş ilan etmeye ve Macaristan'a hücum etmeye niyetli olduğunu anlayabiliyorlardı[84].

Yaklaşan fırtınaya direnmek için hazırlıklar başlatıldı. Ferdinand'ın kendi topraklarında bulabildiği bütün askerî kuvvetlerin yanısıra bilhassa Alman soylularının uzun süredir vadettikleri ama bir türlü göndermedikleri yardımlara güveniyorlardı[85]. Bilhassa Mohaç Muharebesi'nden ve Budin'in alınmasından beri bu amaçla uyarılarını asla eksik etmemişti. Aynı yıl içinde, Aralık 1526'da Esslingen'de toplanan imparatorluk meclisi konsey özellikle bu amaca atfedilmişti. Mecliste Türklere karşı "acil yardım"a gerekli ağırlığın verilmesi kararlaştırıldı. Altı Alman soylusu, Avusturya arşiveki olarak Bohemya kralı, Saksonya ve Brandenburg elektörleri, Bavyera dükleri Ludwig ve Frederik ve nihayet Augsburg piskoposu, "doğrudan komşu ve sınır hükümdarları" olarak davayı ele almakla görevlendirildiler. Bu amaçla belirlenen paraları toplayacaklar ve birlikte idare edeceklerdi; "acil yardımı" gerekli olan yere yönlendirecekler ve gerektiğinde birliklerin sayısını, altı aylığına gönderilmesi gereken birlikleri yalnızca üç aylığına talep ederek, iki katına çıkartmaya ve "yetenekli komutanlar tayin etmeye" yetkili olacaklardı, vesaire[86].

Daha sonra 1527 Mayıs'ında Radasbona'da ve 1529 Nisan'ında Speyer'de toplanan meclislerde alınan kararların esas olarak temelleri yine bu konulardı. Bu esnada dışarıdan, "diğer Hristiyan hükümdarlara ve soylulara" yardım için başvurulacağı ve bilhassa kayserden bu konuda yardım isteneceği belirtili-

84 Saray Şansölyesi Szalahazy, Kral Ferdinand'a 26 Nisan'da "Hoberdanacz'ın iyi bir umut vadettiği görülür", diye yazmaktadır (bk. *aynı eser*, s. 39). Burada verilen değişik mektuplardan anlaşılabileceği gibi genel olarak İstanbul'da olup bitenler hakkında çok fazla şey bilinmiyordu, örneğin s. 44, 46. Adı geçen şansölye 23 Ocak 1529'da krala şöyle yazmıştı: "Hoberdanacz'ın elçiliğinin sonucunu bilmiyoruz, Türklerin gelecek olmalarına kesin gözüyle bakılıyor, eskiden olduğundan daha olgun ve donanımlı olma alışkanlığı edindiler", s. 58. Kralın 1 Şubat tarihli çeşitli mektupları, s. 62-64.

85 Kral Ferdinand'ın Palatin Stefan Bathori'ye gönderdiği 23 Şubat 1529 tarihli mektup: "Şimdi, size yüce gönüllülükle, biz yardımı babalarımızdan ve hükümdarlarımızdan miras olarak o şartla elde etmiş olduğumuzu bildiriyoruz, iyice hoşnut kalabilmemiz için, imparatorluk toplantısının yaklaşmasıyla Kutsal Roma İmparatorluğu'nun hükümdarlarından ve devletlerinden, yine başka güçlerden de hiç de rahatsızlık yaratmayan şekilde nasıl ulaşabileceklerini değerlendiriyoruz, öyle ki Tanrı'nın lütfuyla sadece gerektiği şekilde ve rahatlıkla Türk'ün önüne çıkalım, bizi ve bizimkileri *triculans* [?] hayvanın ağzından kurtarabilelim".

86 Esslingen Meclisi'nin 21 Aralık 1526 tarihli kararı, *Reichstagsabschiede*, s. 199-200.

yordu[87]. Böyle bir yardım o dönemlerde nerden alınabilirdi ki? Fransa kralından mı, papadan mı, yoksa Venedik'ten mi?

Yanoş Zapolya, I. Fransuva'yı çoktan kendi tarafına çekmişti bile ve yakın zamana kadar neredeyse hiç bilinmeyen, iki hükümdarın karşılıklı himaye ve yardım vaadinde bulundukları ve Fransuva'nın ödül olarak ikinci oğlu Orleans Dükü Henry için, Kral Yanoş'un ardında erkek evlat bırakmadan ölmesi hâlinde, Macaristan tahtının halefliğini şart koyduğu olağandışı anlaşmayı yapmıştı[88]. Venedik, İstanbul'da daha önce gördüğümüz gibi ve Luther tarafından kutsal heyecan anında belirtildiği gibi "ihanet"te[89] bulunuyordu ve Engelsburg'daki (Mayıs 1527) talihsiz esaretinden beri bilhassa Hutten, Luther, Erasmus ve Melanchthon gibi adamların yıllardır ağır bir dille eleştirdikleri[90]

---

87 Radasbona ve Speyer meclisleri kararları, *aynı eser*, s. 202-207 ve 210-215. Speyer kararında 26. maddede bu hususla ilgili olarak şöyle denmektedir: "Cesurca davranmak yalnızca elektörlere, hükümdarlara ve Alman milletine düşmediğinden, aksine Türk'ün gücü ve kuvveti karşısında diğer Hristiyan hükümdarları ve soyluları da en az Alman milleti kadar ilgilendirdiğinden, yardım ve destek gerekli olacağından...". Kayser, "bütün soylular üzerinde nüfûzunu kullanacak ve onları ekselanslarının ve Alman İmparatorluğu'nun yanında, Türklere karşı Hristiyanlık sevgisinden dolayı borçlu oldukları üzere sürekli yardım ve destek vermeye ikna edecektir".

88 I. Fransuva ve Yanoş Zapolya arasındaki tuhaf müzakereler ve bilhassa sonucunda meydana gelen antlaşma, kısa bir süre önce *Négociations de la France dans le Levant*, I, s. 155-171'de açıklanmıştır. I. Fransuva'nın Mohaç Muharebesi'nden hemen sonra Zapolya'ya yardım teklif ettiğini anlıyoruz. Daha sonra I. Fransuva'nın Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkilerinde önemli rol oynayacak İspanyol Antonio Rincon, müzakereci olarak hareket ediyordu. Bu arada kralın Zapolya'ya götürdüğü ilk yazının burada s. 158'de yanlış bir tarih taşıdığını belirtmek isterim. Zira Mohaç Muharebesi'nden ve Kral Layoş'un ölümünden bahsettiğinden, 24 Şubat 1526'da St. Germain-en-Laye'de imzalanmış olamaz. Antlaşmanın kendisi 1528 Ekim'inde yapılmış, fakat 1529 Eylül'ünde Kral Yanoş tarafından onaylanmıştır. Orleans dükünün halefliği ile ilgili o tuhaf yerde (s. 164) şöyle denmektedir: "Demek ki bizzat elçi şimdi, Efendi Henry, Orleans dükünü, kralının adıyla krallıklarının varisi olarak evlat edinir ve oğul olarak alır, Macaristan kralının erkek evlat bırakmadan ölmesi hâlinde".

89 Luther, *Vom Krieg wider den Türken*, Altenburg baskısı eserlerinin IV. cildi; ayrıca Luther'in Eisenschmid, Ronneburg 1828 baskısı *Schriften wider die Türken* adlı yazıları. "Kayser Karl, karşısında bu kadar çok engel ve hainler, krallar, hükümdarlar, Venedikliler, hatta herkes varken, Türk'e karşı nasıl savaşabilir?", s. 70.

90 Hutten, 1519'da, şu vurucu sözlerin bulunduğu *Oratio viri cujusdam doctissimi ad principes ne in decimae praestationem consentiant* (*Çok bilgili bir kişinin, ondalık alınmasına razı olmamaları için hükümdarlara yönelttiği konuşma*) adlı eserini çı-

Türk vergilerinden artık hiçbir şey duymak istemedikleri Almanya'da inançlarını tamamen kaybettikleri papadan ne beklenebilirdi ki? Cambrai Barışı (5 Ağustos 1529) daha yeni yeni Avrupa güçleri arasındaki husumetleri en azından Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı ortaklaşa mücadele etmeyi düşünmelerini sağlayacak kadar sona erdiriyordu. Oysa Sultan Süleyman, o dönemlerde neredeyse Viyana kapılarına kadar gelmişti.

Kral Ferdinand bu yüzden Türklere karşı direnirken bilhassa Almanya'ya dayanmak zorunda idi ve konseyler ve konsey kararları ile fazla bir şey yapılamasa da, tehlike yaklaştıkça din ve kilise açısından bölünmeye rağmen Türk savaşı lehine halk arasında görülen olağandışı hareketlilik oldukça işine yaradı.

Luther ise daha önceki, "Türklere karşı savaşmak, bu kamçıyla günahlarımızın cezasını veren Tanrı'ya karşı gelmek gibidir" sözü ile ortaya çıkan yanlışlıkları ve yanlış anlamaları ortadan kaldırma zamanının geldiğini düşünüyordu. Speyer Meclisi, Luther'in ifadesine göre hâlâ "et ve balık yemek ve buna benzer saçmalıklar" için yapılan kavgalarla oyalanırken, "*Vom Krieg wider den Türken*" yani "*Türklere Karşı Savaş Hakkında*" adlı eserini kabaran yüreklerin arasına attı ve ağır sözlerden oluşan konuşması da oldukça verimli bir toprağa düştü. Hessen Elektörü Philipp'e yıllardır Türklere karşı savaş hakkında yazmak istediğini yazıyordu: "Türk üzerimize geldiği için, dostlarım da böyle bir yazıyı tamamlamamı istiyorlar, zira biz Almanlar arasında (ne yazık ki böyle duyuyorum) avâm takımına Türklere karşı savaşmak gerekmediğini anlatan bir araba beceriksiz vaiz mevcuttur; Alman halkımız amansız ve vahşi bir halk, hatta yarı şeytan, yarı insandır ve bu yüzden birçoğu gelecekte Türklerin yönetimini arzu etmektedir"[91].

---

kartmıştı: "Eğer Almanya döktüğünü bir yerde toplasa Asya savaşı için yeterli güçlere çoktan sahip olacağız, ne de Hristiyan dünyasını yormaya gerek vardır ya da yeni haraçlar yüklemeye, yoksulları soymaya. Papalığa toprağından, hiçbir Hristiyan krallığından olmadığı kadar irad gelir ve yine de altın yüklü eşekleri Roma'ya gönderiyoruz, İsa'nın darağaçlarını dikiyoruz...Ey görülmemiş açgözlülük!...Türk'ü yere sermeyi istiyorsun, bu amacı övgüyle karşılıyorum, ama isim üzerinde yanlış yapmandan çekiniyorum: İtalya'da soruşturuyorsun Asya'da değil". Tamamı için bk. Roscoe'nin, *Life of Leo X.* eserindeki belgeler. Hutten, 24 Haziran 1520 tarihli fermana karşı yazdığı yazılarda daha da ağır sözler kullanmaktadır: "*Bu yüzden sen, sevgili Leo, Almanların iki yıldır senin tahriklerine kanmamalarına hayıflanmamalısın. Zira bu, herkese bir dolandırıcılık ve bu icatla kendi tamakârlığını doyurmak için bir firsat gibi görünüyordu*". Luther'in eserleri, XV, 1691 ve devamı (Halle baskısı).

91 Luther, *Vom Kriege wider den Türken*, s. 2.

Luther Türklerden nefret ediyordu ve yok olmalarını istiyor, fakat kilise hükümdarlığından ve o güne kadar herşeyi kötüleştiren devlet yönetiminden daha fazla nefret ediyordu: "Zira Tanrı'nın Türklere karşı savaşımızda yanımızda olmadığını hissedebiliyorum; hükümdarlarımıza, neredeyse bütün imparatorluk meclisleri bunun için toplanmış olmalarına rağmen, bu dava için asla ciddi bir biçimde Türklerle savaşmayı düşünecek kadar cesaret ve akıl vermemiştir; hiç kimse harekete geçmek istemiyor; sanki Tanrı meclislerimizle alay ediyor ve Türkler ellerini uzatıp Almanya'yı hiçbir çaba ve direniş göstermeden yok edene kadar şeytanın onları engellemesine ve alt etmesine izin veriyor gibi".

Öncelikle Türk'ün karşısına asla bir "rahipler ordusu" çıkartılmamalı idi; Kral Ladislas'ın Varna Muharebesi'nde ölümünden Kral Layoş'un Mohaç Muharebesi'nde ölümüne kadar Hristiyanlığın üzerine çöken felaket, bilhassa "piskoposların ve ruhbanların orada bulunmaları"ndan dolayı meydana gelmişti... "Savaşçı olsaydım" diyor başka bir yerde, "ve muharebe alanında bir kilise veya haç sancağı, hatta haçın kendini bile görseydim, şeytan beni kovalıyormuşçasına kaçardım... Kayser Karl'ın veya bir hükümdarın sancağı muharebe alanındaysa, altında yemin ederek sevinçle ve neşe ile yürüyünüz; bir piskoposun, kardinalin ya da papanın sancağını görüyorsanız, kaçınız ve onu tanımıyorum deyiniz"[92].

Herkesin, hükümdarların ve halkın, etrafında toplanması gereken kişi Kayser Karl'dı; onun sancağı altında herşey mümkün olabilirdi; ancak Türklerin gücünü küçümsememeliydiler. "Türk'e karşı savaşmamız gerekiyorsa, gücünü küçümsememeliyiz ve Almanların her zaman yaptıkları gibi, 20 veya 30 bin kişi olarak ortaya çıkıyoruz. Kazanacak kadar talihliysek bile daha fazla ilerlemiyoruz, aksine yerimize oturup tekrar sıkıntıya düşene kadar bekliyoruz". Hemen en az 50-60 bin adam toplamalı ve en az bu kadar, hatta daha fazlasını bile kenarda tutmalıydılar. "Bohemya kralı artık güçlü bir hükümdar, fakat Tanrı biliyor ki Türklerle yalnız başına mücadele edemez, aksine Kayser Karl'a muhtaçtır". Ayrıca, "şimdiye kadar olduğu gibi, kralları ve hükümdarları tek başına bırakmamalı; dün Macaristan kralı, bugün Lehistan kralı, yarın Bohemya kralı, ta ki Türk onları teker teker yiyip bitirene kadar ve bununla halkımıza ihanet etmekten ve kasabın eline vermekten ve kan dökmekten başka bir şey elde edemeyene kadar"[93].

92 Luther, *Vom Kriege wider den Türken*, s. 19, 21.

93 Luther, *Vom Kriege wider den Türken*, s. 54, 73, 75, 78.

Bu konuşmalar beklenenleri elde etmekte başarılı olmasa da hükümdarlar ve halk üzerinde yine de etkisiz kalmadı. Alman ordusu toplanmaya başladı ve iyi teçhiz edilmiş bir hâlde sınıra doğru hareket etti. Palatinat Kontu Frederik, imparatorluğun komutanı olarak bunun başına geçti. Oysa Kral Ferdinand, Macaristan'dan neredeyse hiçbir şey bekleyemeyeceği için, kendini son anda en azından tehlikeyi barışçıl bir uzlaşma ile engellemeyi denemeyecek kadar güçlü hissetmiyordu. Sultan Süleyman'a bir kez daha gönderilen elçi heyetinin amacı bu idi. Elçilik görevi kralın danışmanı Nikolas Yurişiç'e verildi. Bu sefer her türlü tavizi vermeye hazırdılar. Ne pahasına olursa olsun, onurlu olmasa da barış yapmayı ne kadar istiyorlardı!

Yurişiç –1529 Temmuz'unda kendisine verilen talimatlar böyle idi[94]– 10 yıllık bir ateşkes elde etmek için herşeyi yapacaktı; gerektiğinde bu ateşkes daha uzun veya daha kısa olabilirdi. Sultan Süleyman bu amaçla krala yazdığı ve Hoberdanacz ile gönderdiği, ancak bu elçilerle yapılan müzakerelerden muhtemelen önce yazılan bir mektupta bu yönde umut vermişti[95]. Sultan Süleyman fikir değiştirmişse ve başlamış olduğu seferini devam ettirmeye niyetli ise Yurişiç yine de müzakerelerde bulunmak amacıyla hemen bir ateşkesin yapılmasını sağlamaya çalışmalı idi. İkna çabaları bir işe yaramazsa para teklif edebilirdi, ama yalnızca başka bir çaresi kalmadığında. Sultana şimdilik 20 bin duka tutarında "yıllık ücret" –haraç kelimesini kullanmaya utanıyorlardı– teklif edebilirdi ve bu miktarı müzakereler sırasında, ama uygun aralıklarla ve yavaşça 30, 40, 50, 60, 80 ve nihayet çok gerekiyorsa en fazla 100 bin duka altınına kadar artırabilirdi[96]. Ancak bu meblağın ödemesini mümkün olduğunca geç bir tarihe atmalı

94 "*Instruction auff unsern getrewen lieben Niclasen Juritschitz unter Rat und Orator was er von unsern wegen bey dem grosmechtigen fürsten herren Selymo Türkischen Kayser auch zu asien und grecien handeln soll* (*Sadık Niklias Yurişiç'e Asya'nın ve Yunanistan'nın Türk imparatoru Süleyman nezdinde adımıza görüşeceklerine dair talimatlar*)", imza: Linz, 27 Temmuz 1529. Gévay, *Urkunden und Actenstücke. Gesandtschaft König Ferdinand's I. an Sultan Suleiman I.* (*Evraklar ve belgeler. Kral I. Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a gönderdiği elçi heyeti*)", 1529, s. 9-16; Latincesi, s. 1-8.

95 Talimatın ilgili maddesinde "Türk'ün yazıda bize belirttiği gibi" denmektedir. Bu yazı yalnızca Kayser Şarlken'e verilecek İspanyolca bir çeviri olarak muhafaza edilebilmiştir (bk. Gévay, *Gesandtschaft von 1528*, s. 51). Burada söz konusu edilen yer şöyledir: "Sahip olduğun şey barış içinde olmalı ve kimse ona benim tarafımdan bir zarar getirmemeli: Eğer bize bir kötülük yapmasın diye Erdel voyvodasıyla barış sağlayabilecek olursan, Tanrı bize birlik ve dostluk bahşedecektir".

96 "Bu husus dikkatlice ve yavaş yürütülmelidir", *Instruction*, s. 12.

idi; ödeme her halükârda yapılacak antlaşmanın onaylanmasından ancak dört ay sonra yapılmalı idi. Ayrıca rehine vermeyi de kabul edebilirdi.

Antlaşma gerçekten yapıldığı takdirde, ana şartı Sultan Süleyman'ın Macaristan'da zaptettiği kaleleri ve yerleri geri vermesi olacaktı; hepsini vermese bile birkaçını, hatta gerekirse onurlarını kurtarmak için sadece bir tanesini bile geri vermesi yeterli idi[97]. Çok gerekirse bu kalelerde yaşayan Hristiyanlara ve kralın tebaasına iyi davranılması şartıyla bu şarttan da vazgeçebilirlerdi[98]. Sultanın talebi üzerine başka hükümdar, bilhassa kayser ve papa, antlaşmaya dahil edilebilirlerdi; ama sadece antlaşma onaylandıktan sonra altı ay içinde.

Yurişiç özellikle İbrahim Paşa'yı kendi tarafına çekmek ve paşanın nüfûzunu kullanarak sultan nezdinde arabuluculuk yapması için çaba göstermeli idi. Sözlerin yeterli olmadığı durumda ona da para teklif etmeli idi; önce 5-6 bin Macar guldeni "yıllık ücret", yetmediği takdirde bir defaya mahsus olmak üzere önce 20, 30, hatta 40 bin guldene kadar bir ödeme önerebilirdi. Yurişiç'e bunun dışında sultanın ve veziriazamın yakınındaki başka nüfûzlu kişilere de belki 1-2 bin guldene kadar para verme yetkisi verildi.

Tüm bu imkânların ve denenen yolların başarısız olması ve sultanın yine savaşta ısrar etmesi hâlinde elçi sultanı yalnızca kralın değil, başta yakın zamanda büyük bir kara ve deniz ordusuyla İtalya'ya gelecek olan kayser ve çok geçmeden barış yapacak ve ardından sultana karşı mutlaka hazırlıklara başlayacak olan Fransa kralı olmak üzere, diğer Hristiyan hükümdarların gücü ile tehdit edecekti.

Talimatların ana noktalarından biri, Yanoş Zapolya ya da bu talimatlarda genel olarak adlandırıldığı gibi "Kont Hansen von Zips" (Scepusiensis) ile ilişkileriyle ilgili idi. Sultan Süleyman, Zapolya yüzünden ve ona yardım vaadinde bulunduğu için barış yapmaya yanaşmadığı takdirde, "adı geçen kontla da bir ateşkes antlaşması yapılacağı" vadedilebilirdi, hem de "sevgili kardeşimiz ve eniştemiz Lehistan Kralı Sigismund" aracılığıyla. Elçiye son olarak hiçbir şekilde teklif edilecek paralarda acele etmemesi tembihlendi[99].

Daha o zamanlar güçlü sultanın karşısında böylesine küçük düşmeyi göze alıyorlardı! Kral, taleplerini daha da desteklemek için, elçinin yanına sultana oldukça saygılı bir dille yazılmış bir mektup ve veziriazama da en az onun ka-

---

97 "Türk hepsini vermek istemiyorsa, en azından onurumuzu kurtarmak için kendisine en az dezavantaj ve zarar getirecek bir tanesini versin", *Instruction*, s. 13.

98 Talimatta naifçe sadece "Türk'ün anlaşmaya uyması" isteniyordu, s. 13.

99 "Para teklif etmeden önce herşeyi denemeli", s. 16

dar saygılı ve gönül okşayıcı bir dille yazılmış tavsiye mektupları verdi. Bu mektupta bilhassa Sultan Süleyman'ın teklif ettiği barışı tekrar hatırlatıyordu. Sultanın gözcüleri aracılığıyla mutlaka haberdar olduğu üzere büyük paralar karşılığında biraraya getirdiği güçlü ve iyi teçhiz edilmiş ordusuyla memnun edici bir cevap alana kadar Macaristan'da kalmaya hazırdı. Bu cevabı mümkün olduğunca çabuk vermesini ve tüm bunları mümkün olduğunca gizli tutmasını rica ediyordu ki, kendisi de sultanın isteğine uygun olarak üzerine düşeni yapmayı ihmal etmeyecekti[100].

Herşey boşunaydı; herşey için çok geçti artık! Sultan Süleyman muazzam ordusuyla Mohaç'ın kana bulanmış ovalarına geldiğinde, Macaristan'dan geçmeye bile cesaret edemeyen Yurişiç, ancak Karinya Düklüğü'nde Kulpa Nehri kenarındaki Möltling'e varmış ve buradan göründüğü kadarıyla yoluna devam edememişti. Buradan Trient piskoposuna ve Başşansölye Bernhard von Cles'e 27 Ağustos 1527'de yazdığı bir mektuptan, yalnızca sultana ve veziriazama götürmesi gereken mektupları Kamengrad paşası vekili aracılığıyla Türk karargâhına ulaştırdığını ve acil bir cevap beklediğini, ancak Sultan Süleyman bu arada Avusturya topraklarına ve Viyana'ya yaklaştığından cevabın geleceğinden kendinin de şüphe duyduğunu anlıyoruz. O dönemlerde ne sınırdan güvenli bir geçişe ne de Sultan Süleyman'ı bulabileceği bir yerin bilgisine sahipti! Bu elçilik görevinin ilk ve son izleri burada görülmüştü. Hemen ardından meydana gelen hadiseler ise bu göreve bağlanan tüm umutları yok etti[101].

Sultan Süleyman, Mayıs'ın ilk yarısında (10 Mayıs), 250 bin kişiden oluştuğu ve yanında 300 top taşıdığı söylenen ordusuyla birlikte İstanbul'dan

100 Sultan Süleyman'ın ve İbrahim Paşa'nın 15 Temmuz 1529 tarihli yazıları, Gévay, *aynı eser*, s. 22-25. Küçük değişikliklerle bunların kopyaları, *aynı eser*, s. 26-29: "Ve tümüyle zatıalinizin iradesine ve isteğine göredir, bu konuyu aramızda sır olarak tutmamız ve başka birçok kişiye ulaşmasına izin vermememiz, zatıalilerinin şimdiki meşguliyeti bizimle aynı şekilde sürdürmesi için". Bu konu ile ilgili başka belgeler; Yurişiç için Bosna Sancakbeyi Hüsrev Paşa'ya yazılmış tavsiye mektupları; Yurişiç'in yolunu açmak için Hoberdanacz'ın bir yazısı ve bir vekâletnâme ile onay yazıları, *aynı eser*, s. 22, 25, 29-32, 35.

101 Bu yazının imzası: Mettling, 28 Ağustos 1529 (bk. Gévay, *aynı eser*, s. 39). Beklenen cevapla ilgili olarak şöyle denmektedir: "Umarım çabuk gelir. Yine de endişeliyim: Türk'ün Viyana'ya ve Avusturya topraklarına yaklaştığı için, müspet cevap verdiği karar bana uzun bir gecikme ile de olsa gönderilsin". Sultan Süleyman'ın Viyana ile ilgili niyetleri hakkında ise devamında şöyle demektedir: "Tanrı isterse, bir kez daha Hristiyanların cesurca direnişiyle karşısına çıkarak, niyetlerini bozarız".

ayrılmıştı. Yürüyüş tıpkı üç yıl önce olduğu gibi oldukça zorlu idi ve o zamanlardaki gibi, bilhassa nehirlerden, Balkan geçitlerinden ve Bulgaristan'ın yumuşak zeminli ovalarından geçişi oldukça zorlaştıran sürekli yağmurlardan dolayı ilerlemeleri gecikiyordu. Yürüyüşü gün be gün kaydedildiği *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*, bu seferin ilk aylarında düşmana karşı değil doğaya, fırtınaya, sellere ve kötü hava şatlarına karşı mücadeleden kaynaklanan zorlukların ve kazaların bir kaydı gibi idi. Katı bir disiplin ve örnek olabilecek bir dayanıklılık, tüm bunları aşmalarını sağlamıştı. Ordu, önemli kayıplardan dolayı zayıflamış olmasına rağmen, Temmuz ortalarında iyi bir düzen içinde Tuna Nehri kıyılarına vardı. Sultan Süleyman, 17 Temmuz'da Belgrad önlerinde otağını kurdu[102].

Macaristan topraklarına bir kez daha girmeden önce buradaki sınır eyaletlerindeki durumlar önemli fetihlerle çok daha sağlam bir zemin kazanmışlardı. Mohaç'taki zafer bu açıdan önemli sonuçlar doğurmuştu. Bu dönemde bilhassa Osmanlıların Bosna'da, Hırvatistan'da, Dalmaçya'da ve Slovenya'daki hâkimiyetleri gittikçe daha sağlam bir zemine oturmuştu. 1527 yılı içerisinde burada bazı küçük kaleler zapt, işgal veya harap edilmişti. 1528'de nihayet Macaristan'ın Bosna'daki son kalesi olan aşılmaz, defalarca hücuma uğrayan ve defalarca kuşatmadan kurtarılan Yayçe de düştü ve bunu neredeyse hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan, Bosna'da Banyaluka, Orbovaç, Sokol, Serepvar, Greben; Hırvatistan'da Korbava; Dalmaçya'da Urana; Slovenya'da Modruş ve sancakbeyiliği hâline getirilen Pojega, vs. gibi, bu ülkede ve komşu eyaletlerde o güne kadar Macarların elinde bulunan tüm diğer küçük yerler takip etti[103].

Neticede Macar ve Alman hâkimiyetinin son izleri o dönemlerde bu bölgelerden neredeyse tamamen silinmişti; Kral Ferdinand'ın bu kayıplara ne kadar büyük bir önem atfettiğini ise, daha önce gördüğümüz gibi, Osmanlı yönetimi ile müzakereleri sırasında sürekli olarak bu kalelerin geri verilmesindeki ısrarı kanıtlıyordu. Sultan Süleyman açısından kuzeye doğru teşebbüsleri için burada eskisinden daha sağlam üslere sahip olmak büyük bir kazançtı. Bu yüzden burada da, tıpkı her yerin Sultan Süleyman'ın 1528 Kasım'ında kendini Belgrad ve Petervaradin arasında beklemesine dair emir verdiği Zapolya

102 *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*, Hammer, III, 647-652.

103 Detaylı olarak, Katona, XX, 245-259.

taraftarlarının elinde bulunduğu Güney Macaristan'da olduğu gibi, herhangi bir direniş söz konusu bile değildi[104].

Sürekli olarak kötü hava şartları yüzünden zorlanmamış olsalardı, kuzeye doğru yapılan yürüyüş çok daha hızlı ilerleyebilirdi. Orduyu büyük zorluklar altında ve önemli kayıplarla Ösek'te yağmurlardan dolayı kabarmış Drava Nehri üzerinden ve nehir yatağından taşan sulardan dolayı oluşan bataklıklardan geçirmek için 6 Ağustos'tan 16 Ağustos'a kadar tam 10 gün harcandı. Bu esnada Kral Ferdinand taraftarlarının Macar birlikleri ile ilk küçük çatışma meydana geldi. Zapolya'nın tarafını tutan Macar soyluları, Sultan Süleyman'ın dediği gibi "Macar beyler", nehrin bu kıyısında kalabalıklar hâlinde biat ettiler[105].

Kral Yanoş, muhtemelen sellerden dolayı Belgrad ve Varadin arasında sultanın yanına gelme emrine uyamadığından, Sultan Süleyman'ı 6 bin süvari ile Mohaç Meydan Muharebesi'nin yapıldığı alanda bekliyordu. İstanbul Antlaşması'nın arabulucusu Laszky de yanında idi. Büyük onurlarla ve Osmanlı saray merasimlerinin görkemi ile kral olarak karşılandı; elini öpmek üzere Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edildi (20 Ağustos) ve kendisine karargâhta özel bir yer ve bir muhafız kıtası verildi[106].

Burada her iki kralın başını süsledikten sonra, Macaristan'ın simgesi olan Aziz Stefan'ın tacı diğer değerli eşyalarla birlikte Sultan Süleyman'a teslim edildi. Zira tacı giydikten sonra Zapolya tarafından tacın bekçisi tayin edilen Peter Perenyi, Budin'den kovulduktan sonra gözden düşmeye başlayınca Zapolya'ya ihanet etmişti. Tacı o dönemlerde hemen aynı tacı başına takan Kral Ferdinand'a teslim etmişti ve şimdi, Sultan Süleyman'ın yaklaştığını haber aldığında, ülkenin bu hazinesini kaçırarak güvenceye almaya çalışıyordu ki Yanoş taraftarlarının saldırısına uğradı ve kendisine emanet edilen değerli eşyalarla birlikte bu tarihten sonra Macaristan'ın kutsal tacını, bütün ina-

104 Lehistan elçisi Kont Tenczyn'in Sandomir Voyvodası Otto von Chodecz'a gönderdiği 19 Kasım 1528 tarihli yazısında Kral Yanoş hakkında şöyle denmektedir: "İmparator ona, tümüyle Belgrad ve Petervaradin etrafında kendini kollaması, imparatorun vereceği bilgiyi umutla beklemesi konusunda ihtarda bulundu, o yerde, sonuçta, kendini toparlamak zorundaydı", Gévay, *Urkunden, Gesandtschaft vom Jahre 1528,* s. 50.

105 *Sultan Süleyman'ın Günlüğü, aynı eser*, s. 648.

106 Zermegh, *Hist. rer. gest. inter Ferdinand et Joannem*, L. I, Madde 10, Schwandtner SS., II, 396: "Yanoş'a, ordugâhta çadırlarını dikeceği ve kendini saklayacağı yer tahsis edilir. Yanına, kendini ve yakınlarını her türlü zarar ziyandan koruyup kollamaları için muhafızlar verildi". Her halükârda onu ellerinde tutmak için onurlu bir esaret!

nanları kızdırsa da, kendi malı gibi gören ve elinde tutan Sultan Süleyman'ın karargâhına getirdi[107].

Bu taçla birlikte 3 Eylül 1529'da bir kez daha Budin önlerine geldi ve burada ilk ciddi direnişle karşılaştı. Ancak Kral Ferdinand'ın buraya bıraktığı az sayıda Alman muhafız kıtasının komutanları Christoph Besserer ve Johann Traubinger, ilk hücumlara başarılı bir şekilde direndikten sonra, düşmanın üstün gücü karşısında sindiler ve 8 Eylül'de serbest geçiş hakkı karşılığında teslim oldular. Muhafız kıtasının neredeyse tamamı yine de talanda bulunmaları Sultan Süleyman tarafından yasaklanan yeniçerilerin hoşnutsuzluğuna, talan ve öldürme arzularına iki gün sonra tam kaleden ayrılmak üzereyken kurban gitti. Sultan Süleyman bile artık onları kurtaracak güce sahip değildi[108].

Kral Yanoş –Türkler Johann Zapolya'ya böyle diyorlardı– Sultan Süleyman'ın emri üzerine yeniçerilerin ikinci komutanı olan sekbanbaşı tarafından bir kez daha resmen Macaristan tahtına çıkartıldıktan sonra (14 Eylül)[109], ordu hiç vakit kaybetmeden Viyana'ya doğru yola çıktı. Türkler tarafından o dönemlerde İstergrad diye anılan ve önünden geçen Osmanlılara surlarından açılan top ateşi yüzünden bazı kayıplar verilen Pressburg'un (Bratislava) etrafından dolaştılar. Sağlam bir savunma için gerekli hazırlıklar yapılmış olmasına rağmen felaketin yaklaştığını görünce Viyana'da herkes paniğe kapıldı. Kaçabilen herkes şehirden kaçtı[110].

Kral Ferdinand, Budweis'te toplanan imparatorluk meclisinde Bohemyalı soylulardan, Silezyalılardan ve Lausitzlilerden, "sultan Avusturya topraklarına ayak bastığı anda Avusturyalılara yardıma gelmek için bütün silahlı birliklerin

107 *Aynı eser*, Madde 12, s. 399 ve Petri de Rewa, *de sacre corona regni Hungariae commentarius,* Schwandtner, II, s. 461-462. Yakın zamanda (1853) yine gündemi meşgul eden Macaristan tacının daha önceki akıbetini merak edenler için bu yazıyı bilhassa tavsiye ederiz. 1741'e kadar gelmektedir. Martini Schmeizel, *de insignibus vulgo Clenodiis regni Hungariae* adlı eser buna ek kabul edilebilir (bk. *aynı eser*, s. 486 ve devamı).

108 Detaylı olarak, Katona, XX, 466-486'da Velius, Jovius ve Istuanfi. *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*, *aynı eser*, s. 649.

109 *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*'ne göre, s. 649. Macar yazarlara göre, örneğin Zermegh, L. I, Madde 11, Yanoş'un resmî taç giyme töreni Sultan Süleyman'ın geri dönüşü sırasında sultan tarafından bizzat yapılmıştır.

110 *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*'nde 16 Eylül tarihli kayıtta, "Kâfirlerin Viyana'dan kaçtıklarına dair haber" denmektedir.

yardıma gönderileceği"ne[111] dair söz aldıktan sonra, büyük bir korku içinde olayın sonucunu beklediği Linz'e yerleşmişti. Ferdinand için Sultan Süleyman'ın Viyana'da kışı geçirmeye niyetli olduğu ve daha sonra üç yıl sürecek bir seferle Almanya'nın tamamını fethetmeyi düşündüğü kesindi[112]. Aynı dönemde Ceneviz'e gelen ağabeyi Kayser Şarlken'i de sürekli olarak kendini terketmemesine ve mümkün olduğunca çabuk yardım göndermesine dair mektup yağmuruna tutmaktan yorulmuyordu. 28 Ağustos'ta şöyle yazıyordu: "Benim meselelerim hakkında sizi memnun edecek bir şey bildiremiyorum. Türklerle durumlar bundan daha kötü olamazdı. Budin'den yalnızca sekiz saat ötedeler ve tüm gözcülerimden öğrendiğim kadarıyla Viyana'yı kışı orada geçirmek üzere mümkün olduğunca çabuk ele geçirmek için acele ediyorlar. Bu yüzden büyük bir panik içindeyim; direnmek için gerekli hazırlıklarım yok; Tanrı'nın yardımıyla elimden gelen herşeyi yapacağım, ama sizden beni bu zor anımda yalnız bırakmamanızı, aksine duruma uygun olarak ve benim de büyük bir umutla beklediğim gibi, bana hızlı ve iyi bir yardım göndermenizi diliyorum".

Ferdinand aynı şikâyetleri, aynı dilekleri daha sonraki yazılarında da tekrarlıyordu. 18 Eylül'de Türk 240 bin kişi ile alacağı muhakkak olan Viyana önlerine gelmişti; soğuklar daha da ilerlemesini engellediği takdirde kışı burada geçirecekti. Bu yüzden büyük bir sıkıntı içinde idi; az sayıdaki askerî güçleri ile böyle bir kuvvete direnmesi mümkün değildi; Alman soylularının yardımları gerçi yoldaydılar, ama henüz gelmemişlerdi; yine de büyük bir faydaları olmayacaktı; çok geçmeden Avusturya'nın büyük bir bölümü kaybedilmiş olacaktı; atası ve ağabeyi olan kayser onu bu sıkıntıda yalnız bırakmamalı idi; mesele artık yalnızca kendisi ve ülkesi değildi, aksine kayserin başı ve dayanağı olduğu Hristiyanlığın davası söz konusu idi[113].

Bu yönden beklenen yardım tüm ricalara rağmen gelmese de en azından Avusturya'ya ait topraklar ve Almanya bu defa sözlerini yerine getirdiler.

---

111 Bohemya Konseyi kararı şöyledir: "Eğer Türklerin imparatorunun bizzat Avusturya'ya geldiği bilinirse o zaman askerlik çağında olan herkes sınırlarına girerek düşmana karşı gidecek ve Avusturyalılara yardım götürecektir", Katona, XX, s. 436'da Velius.

112 Speyer'de toplanan soylular nezdinde yaptığı konuşmada Kral Ferdinand, "300 binden fazla adamıyla sınırlarından girecek olan onun [Türklerin kralı=sultan], orada, kuşkusuz, üç yıl süresince Almanya'ya savaş açma amacı" konusunda emin olduğunu belirtmiştir (bk. *aynı eser*, s. 432).

113 Kral Ferdinand'ın Kayser V. Şarl'a gönderdiği maktuplar (bk. Gevay, *Urkunden* (1529), s. 41, 43, 46).

Bohemya'da 30 binin üzerinde piyade, aralarında soyluların büyük bir bölümünün bizzat bulunduğu 2 bin süvari ve Moravya'da 25 bin kişi toplandı; genel harekette geride kalmak istemeyen Bavyera, Saksonya ve birkaç Alman şehir de kendi adamlarını gönderdiler. Tüm bu birlikler Ekim'in ilk günlerinde Viyana'ya doğru yola çıktılar ve kralın azalan cesaretinin tekrar biraz yükselmesini sağladılar[114].

Hâlbuki kralın son ana kadar kaybolmuş gözüyle baktığı[115] Viyana'da durumlar korktuğu kadar kötü değildi. 21 Eylül'de ilk Osmanlı sipahi birlikleri Viyana önlerine gelmişlerdi ve beş gün sonra, 26 Eylül'de muhafız kıtalarının cüretkâr ama talihsiz bir huruç hareketinden sonra, şehrin tamamı kara ve nehir tarafından Osmanlıların göz alabildiğince uzanan birliklerince kuşatılmıştı. Ertesi gün Sultan Süleyman Simmering Köyü yakınlarına kurulan görkemli otağına geldi. Kısa bir süre önce serasker tayin edilen ve o dönemde gücünün zirvesinde ve efendisinin güvenini tamamen kazanmış olan İbrahim Paşa, geniş kapsamlı kuşatma çalışmalarını bizzat yürütüyordu[116]. Ordunun tamamı her zamanki karargâh düzenine göre her birinin belirli bir yeri ve belirli bir hedefi olan 16 kısma ayrılmıştı. 300 küçük ve büyük toptan oluşan topçu birliği setler ve hendeklerle korunan bir karargâha yerleştirilmişti. Viyana önlerinde o dönemde, ister zorunlu ister gönüllü olarak, Peter Perenyi'nin ve Estergon piskoposunun komutasındaki Macar birlikleri de kâfirlerin tam

---

114 Kral, Macaristan'ın dul kraliçesi kızkardeşi Maria'ya 9 Ekim'de Prag'dan gönderdiği bir mektupta şöyle demektedir: "Gerçekten burada 30.000 piyade, 2000 süvari ve kendini kahraman gösteren asillerin büyük kısmının bizzat şahsen geleceğini umut ediyorum... haber aldığım kadarıyla Moravya'da toplananların sayısı 25.000'dir ve (aralarında) çok sayıda Bavyeralı var, Dük George gibi şehirlerin hepsi bana ümitvar güzel cevaplar verdiler ve kısmen yola koyuldular" (bk. Gévay, *aynı eser*, s. 47).

115 15 Ekim'de, yani Sultan Süleyman kuşatmayı kaldırdığı gün, kral bulunduğu Tabor'dan kızkardeşine şöyle yazmıştır: "Gelen haberler orada işlerin çok iyi geliştiğini anlatıyor, zira Türk yapabildiği kadar aceleyle çekilmiş... Bununla birlikte belirtilen Viyana'nın durumu naziktir, onun yakınlarda bulunmasından ve şehrin içindekilere yeniden saldırmasından derin endişe duyuyorum" (bk. *aynı eser*, s. 48).

116 Viyana'nın Osmanlılar tarafından kısa ve sonuçları açısından olağandışı kuşatması en ince ayrıntılarına kadar 16. yüzyılın en ünlü hadiselerinden biridir. Ayrıca bu konu ile ilgilenen herkese oldukça zengin kaynaklar açıktır. Bu hadiseye ait herşey, Hammer'in *Wien's erste aufgehobene türkische Belagerung* (*Viyana'nın kaldırılan ilk Türk kuşatması*) adlı eserinde biraraya getirilmiş şekilde bulunabilir, 30 ekle birlikte, Peşte 1829. Biz burada sadece ana hatlarını aktarabiliriz.

ortasında bulunuyordu. Zapolya, 3 bin Türk'ten oluşan bir muhafız kıtası ile Budin'de kalmıştı.

Viyana'nın zayıf ve kısmen hasar görmüş ama iyi onarılmamış surları –Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkartılan esirlerin ifadelerine göre– 20 bin piyade ve 2 bin süvari tarafından müdafaa ediliyordu. Müdafiler Almanca konuşulan bütün ülkelerden buraya gelen insanlardan, Avusturyalılardan, İstiryalılardan, Karinyolalılardan, Bohemyalılardan oluşuyorlardı; ayrıca Şuvabya, Frankonya, Bavyera, Saksonya bölgelerinden ve Nürnberg, Ansbach, Bamberg, vs. gibi Alman şehirlerinden gelen Alman birlikleri ve aralarında bazı İspanyollar ve az sayıda Macarlar da vardı. Başlarında Bayvera Herseki Palatinat Kontu Philipp, imparatorluk orduları komutanı Palatinat Kontu Frederik'in vekili Salın Kontu Nikolas, Roggendorf Beyi Wilhelm, o dönemlerde tanınmış bir kahraman olan Hans Katzianer ve Pappenheim, Schwarzenberg, Liechtenstein, Auersperg, vs. gibi, Alman ve Avusturya savaş tarihinin ünlü isimlerinden oluşan yetenekli, becerikli, yürekli ve kararlı komutanlar bulunuyordu.

Büyük bir top eksiklikleri vardı. Yalnızca 72 kadar büyük topa sahiptiler ki, Osmanlıların 300 adet topu karşısında bu çok azdı. Geniş surlar üzerine aralıklarla ama öyle ustaca yerleştirildiler ki, etkileri bu düzenleme ile en az iki katına çıkartıldı. Bunun dışında imkânların azlığında başarılı bir müdafaa sağlayabilecek herşey yapılmıştı. Kenar mahalleler düşman gelmeden yerle bir edilmiş; huruç hareketi için kullanılacak tek bir kapı dışında bütün kapılar barikatlarla kapatılmış ve örülmüştü. Şehrin iç kısımlarında düşman toplarının etkisini en aza indirmek için her türlü tedbir alınmıştı; çatılar örtülmüş, sokakların taşları sökülmüştü ve her yerde ateş gülleleri atılması hâlinde yangınları hemen söndürecek itfaiyeciler hazır bekliyordu.

Yine de en başta üstün güçteki düşmana bu kadar zayıf imkânlarla direnmeyi fazla cüretkâr buluyorlardı. Nüfûzlu sesler, şehrin ve ülkenin akıbetini açık alanda yapılacak bir muharebeye bağlamayı yeğliyorlardı. Oysa bunun için fazla güçsüzdüler; tek bir talihsiz darbe herşeyi yok edebilirdi; bu şekilde en azından bir şeyleri kurtarabilirlerdi. Ilımlılık üstün geldi; bu yüzden kuşatmayı göze almaya karar verdiler. Bu karar alındıktan sonra, Sultan Süleyman'ın gönüllü olarak teslim oldukları takdirde şehrin esirgeneceğine dair teklifini de gururla geri çevirmek zorundaydılar. Reddetmeleri hâlinde üçüncü gün olan Başmelek Mikail Günü'nde (29 Eylül) şehri ele geçireceğine ve korkunç bir şekilde intikamını alacağına dair tehdidi de etki

etmedi. Bu tehdide cevap verilmedi ve yürekli bir biçimde karşı direniş için hazırlıklar sürdürüldü[117].

Kuşatmanın ilk günleri küçük çatışmalar, başarısız geçen hücumlar ve bilhassa Osmanlı savaş sanatının güçlü yanlarından biri olan lağım döşeme çalışmalarıyla geçti. Yine de göründüğü kadarıyla baştan beri ayrıntılı düşünülmüş ve kararlı bir biçimde yürütülen belirli bir hücum planı eksikti. Ayrıca uzun süreli bir kuşatma için gerekli hazırlıklar yapılmamıştı. Bir esirin ifadesine göre, bilhassa un temin etmek için kullanılan 22 bin deveye rağmen muazzam sayıdaki ordunun erzak temini çok geçmeden zorlaştı[118]. Yaklaşan kış mevsimi de endişe yaratmaya başlamıştı. Yeniçeriler, Başmelek Mikail Günü'nde (29 Eylül) dondurucu soğuklar yüzünden söylenmeye başladılar. Öyleyse ya acele edip belirleyici saldırılar yapacaklardı ya da vazgeçeceklerdi. Bilhassa lağımlar yardımıyla yeterli büyüklükte bir gedik açıldıktan sonra hücumlarla hedeflerine varmak istemelerinin sebebi bu idi.

9 ve 11 Ekim'de yapılan iki ana taarruz büyük kayıplarla geri püskürtüldü; ikinci taarruzun 12 bin Osmanlı'nın hayatına mâl olduğu söyleniyordu. 12 Ekim'de yapılan üçüncü bir taarruz, daha talihli geçmedi. 14 Ekim'deki dördüncü ve sonuncu taarruz ise sonucu belirleyecekti: Ya şehir, ya geri çekilme. Harp divânında verilen karar bu idi, fakat herkesin, hatta yeniçerilerin bile cesareti azalmıştı. Vadedilen 1.000 akçe (20 duka) adam başı hücum parası bile pek etki göstermiyordu. Gediklere zorla itiliyorlar ama yine de ilerlemiyorlardı. Alman şişleri diye adlandırdıkları uzun Alman kılıçları tıpkı büyük İspanyol tüfekleri gibi alışılmadık ve dayanılmazdılar. 14 Ekim'de öğle saati yapılan son hücum hiç de ciddi değildi. Yalnızca 350 cana mâl oldu ve çok geçmeden sona erdirildi. Sanki herkes baştan beri geri çekilmeye hazırdı. Kuşatma altındakilerin talihli geçen bir huruç hareketi ve şehri muhasaradan kurtarmak için çok sayıda

117 Sultan Süleyman, bu talep ve tehdidi her birine 10 duka vererek geri gönderdiği esirler aracılığıyla aktarmıştır. Hammer, *aynı eser*, s. 66'da verilen aynı dönemden kalma bir günlükte şöyle demektedir: "Şehri teslim ettiğimiz takdirde, gideceğini ve ne kendisi ne de halkının içeri gelmeyeceğini, aksine kralı aramaya gideceğini vadetmiştir; aksi takdirde üçüncü gün olan Çarşamba, Başmelek Mikail gününde kahvaltıyı şehirde yapacak ve çocuğu anne karnında yok edecek ve hepimize kötülük yapacakmış: biz cevabımızı kalemle vermedik ve direniş için hazırlığımızı yaptık".

118 "Türk'ün kaç devesi var ve bunlarla ne taşıyor?". Cevap: "22 bin devesi var ve üzerinde un taşıyor", Hammer, *aynı eser*, s. 72'de bir esirin ifadesi.

birliklerin yaklaşmakta olduğuna dair gittikçe daha fazla korku salan haberler geri çekilmeyi hızlandırdı.

14 Ekim'i 15 Ekim'e bağlayan gece yarısı yeniçerilerin ateşe boğulan karargâhı geri çekilme işaretini verdi. Osmanlı tarihinin kanlı yıllıklarında böyle anlarda sürekli gördüğümüz ve beklentilerin hayal kırıklığı yaratmasından kaynaklanan barbarca öfke bu geri çekilişe eşlik ediyordu. Binlerce esir karargâhta öldürüldü; çevredeki bütün köyler ve kuzeye doğru büyük bir bölge ateşe verildi; binlerce talihsiz köle olarak götürüldü; her yerde sonsuz acı, sonsuz sefalet! Yalnızca kurtulan şehirde, çok az kayıplar verdikleri de gözönünde bulundurulursa, büyük bir sevinç vardı; burada her yer Tanrı'ya edilen duaların sesleriyle yankılanıyordu[119].

Osmanlıların geri çekilmesi bu arada oldukça zorlu geçti ve bilhassa yaklaşmakta olan Viyana muhafız kıtalarının süvarileri ve nihayet Bohemya'dan ve Almanya'dan da buraya gelmekte olan yardımcı kıtalar tarafından oldukça rahatsız edildiler. Kötü hava şartları, yağmur, soğuk, açlık ve kötü yollar yüzünden yine büyük zorluklar çekiliyordu. Macaristan sınırında taşmış Leitha Nehri'ni geçerken neredeyse bütün yük hayvanları, develer, arabaları çeken öküzler ve birçok eşya yok oldu, kurtarılabilenler Ösek'te Drava Nehri'nin bataklıklarına saplandı kaldı. Tükenmiş ordu ancak 10 Kasım'da Belgrad'a ulaştı.

Viyana önlerindeki otağını ancak 16 Ekim'de kaldıran Sultan Süleyman, sekiz gün sonra törenler arasında Budin'e girdi. Burada, tıpkı daha önce olduğu gibi, Viyana kuşatmasının başarısız neticesi karşısında kendinin ve etrafının duyduğu hoşnutsuzluğu zengin para bağışları ve Zapolya'ya bir kez daha Macaristan tacını giydirerek atlatmaya çalışıyordu. Tacı şahsen giyme veya musahibi İbrahim Paşa'ya giydirme planından, en azından genel kanıya göre, Viyana önlerindeki başarısızlıktan dolayı vazgeçmek zorunda kaldığı için tacı Zapolya'ya bırakmıştı.

Belgrad'a geldiğinde dost saydığı Venediklilere bu seferin parlak sonuçlarını oldukça sâkin sözlerle bildirdi. Prag'a kaçan Kral Ferdinand'ın hayatta olup olmadığını öğrenemediğini yazıyordu mektubunda; bu yüzden şimdilik onu takip etmeyi bırakmıştı; Viyana önlerinde 20 gün kaldıktan sonra,

---

119 Kral Ferdinand'ın Kayser Şarlken'e yazdığı 19 Ekim tarihli oldukça ilginç ve önemli bir delil olan mektupta şöyle demektedir: "adı geçen Türk çok sayıda adam kaybetti, üstelik Viyana şehrindekilerin kaybı o kadar değildi" (bk. Gevay, *Urkunden*, *aynı eser*, s. 49).

Allah'ın yardımıyla imparatorluğunun başkenti İstanbul'a dönmek için geri gelmişti[120].

Günlüğünde anlatılanlara göre, 16 Aralık'ta İstanbul'a geri döndü ve yakın zamanda yaşadığı başarısızlığı, oğullarının çok geçmeden yapılan sünnet düğününü fırsat bilerek, görkemli ziyafetlerle gidermeye çalıştı.

4) 1533'de Avusturya ile yapılan barışa kadar Macaristan ve Kral I. Ferdinand'la husumetlerin devamı ve aynı dönemde diğer Batı devletleri ile ilişkiler

Sultan Süleyman'ın Viyana kuşatmasını kaldırdığı gün, Kral Ferdinand sultanın ertesi ilkbahar geri dönmeye ve kralın kendi ifadesine göre, Hristiyanlara yeniden savaş getirmeye niyetli olduğundan kesin emindi. Bu yüzden o dönemlerde İtalya'da fazlasıyla meşgul olan kayserden ricaları daha da ısrarcı oldu. 19 Ekim'de, şimdilik şahsen gelmesi gerekli görülmese ve bu arada İtalya'daki işleriyle meşgul olsa da, sınırlarda Türklerin muhtemel saldırılarına karşı tutması gereken birliklerin ücretini verebilmesi için kendini en azından para ile desteklemeli idi; zira bu konuda çok büyük bir sıkıntı yaşıyordu[121]. Sürekli para sıkıntısı gerçekten de durumu daha da zorlaştırıyordu. Viyana kuşatmasından önce ve kuşatma sırasında bunu ağır bir biçimde hissetmek zorunda kalmışlardı ve bu tehlike nihayet geçtikten sonra krallık hazinesi öyle tükenmişti ki, hücum paralarını isteyen cesur Alman askerlerin bile ödemeleri yapılamıyordu. Bu da tabii ki oldukça tatsız sahnelere ve bu insanların kralın davasına sırt çevirmelerine sebep oluyordu.

Bu yüzden yeni hazırlıkların gerekliliğinden tamamen emin olsalar da bu yönde çok masraflı bir savaştan yine de kaçınmayı yeğliyorlardı ve Sul-

120 Hammer, *aynı eser*, s. 76'da Marino Sanuto'nun *Chronik*'inden alınmıştır: "Sözü edilen kral kalkıp kaçarak Bohemya Krallığı'na gitti, Prag denilen kente, orada saklandı, ondan ölü ya da diri olduğuna dair bir bilgi alamadık".

121 Kralın yukarıda belirtilen mektubunda ayrıca şöyle denmektedir (Gevay, s. 49): "Herkesin ülkesine gitmesi veya Macaristan'da kalarak burayı ve sınırları tahkim etmek kararı verilmeliydi. Gelecek ilkbaharda Hristiyanlığı işgal etmeye geleceğine kesin biçimde inanıyordu". Ve daha sonra: "lanet Türk ülkeme karşı yine seferler düzenleyebilecektir, sizden istirham ediyorum, buna karşı sınırlarda büyük sayılarda savaşçı bulundurmak bana uygun görünüyor. Size tamamen güvenen biri olarak büyük sıkıntı ve ihtiyaç içinde olduğumu değerlendirerek en azından bana para göndermenizi istirham ediyorum".

tan Süleyman'ın Viyana önlerinden bir mağlubiyete eşit geri çekilmesini hızlı ve kararlı bir biçimde başka zaferler için kullanmak yerine, gerekirse eskisinden de daha fazla, ağır fedakârlıklarda bulunarak kendilerine rahatsızlık verecek ama bir dereceye kadar onurlu olacak bir barış yapmaya meyilliydiler. Kral Ferdinand'ın ağabeyi olan kayser ile başlangıçta görüş ayrılıkları yaşamış olsa da, bilhassa Almanya'daki din bölünmesi gibi diğer önemli sorunları için de yararlı olacağından, sonunda aynı görüşe vardığı Şark siyaseti işte bu idi.

Bu konuda Kayser Şarlken'in yanında güvenine tamamen haiz, akıllı ve nüfûzlu günah çıkarma papazı, Osma ve Siguenza Kardinal Piskoposu Don Garcia de Loaysa yer almaktaydı. Kaysere İspanya'dan İtalya'ya kadar eşlik etmişti ve kayser 1530 başlarında Almanya'ya geri döndüğünde, o dönemlerde Avrupa siyasetinin bütün ipliklerinin biraraya toplandığı bu yerde, menfaatlerini koruması için Roma'da bırakılmıştı.

Kardinal, buradan kaysere şöyle yazıyordu: "Majesteleri, Türklerle barış yapılırsa ya da majesteleriyle ve Macaristan kralı ile uzun süreli bir ateşkes antlaşması yapmak istiyorlarsa, bu herkesin iyiliği için yararlı olabilir. Ama bu öyle yapılmalı ki, ilk adımı atmanıza rağmen, majestelerinin onuru ayaklar altına alınmamalı. Ayrıca Voyvoda (Zapolya) ile bir antlaşma yapılmasını tavsiye ederim, ama hiçbir şekilde kral ünvanını taşımaması şartıyla. Tavsiyelerim bunlardır, zira bu şekilde yerinizin daha sağlam olacağına inanıyorum"[122].

Kayserin belki de günah çıkarma papazının etkisi altında biraz daha tereddütlü de olsa Bologna'dan kardeşine yazdığı bir mektupta açıkladığı siyasetin özü bu idi. Yine de sultanla hemen barış veya ateşkes yapmakta tereddüt gösteriyordu: Bu şekilde Türklere karşı büyük şeyler yapmak için en azından iyi niyet gösterenlerin sırt çevirmesine ve öfkelenmesine yol açacaklardı; ayrıca geri çekilmek zorunda kalmışken sultana şimdi ateşkes teklif etmek sultanın gözünde zayıflık olarak görülürdü; genelde üç yılda bir geri gelmeyi alışkanlık hâline getirmişken, büyük bir sıkıntı içinde olduklarını düşünerek tekrar

122 Kayser Şarlken'e 1530-1532 yılları arasında günah çıkartma papazı tarafından yazılan mektuplar. Simancas'ın İspanyol Krallık Arşivi'nde bulunmuş ve Dr. G. Heine tarafından aktarılmıştır, Berlin 1848, s. 4 ve 349 (İspanyolca orijinal metin). Bu mektup her ne kadar 8 Haziran 1530'dan da olsa, söz konusu sözlerin baştan beri günah çıkartma papazının aynı yıl içinde yazdığı diğer mektuplarda, örneğin 21 Haziran, 6 Temmuz, 25 Ağustos ve 1 Ekim tarihli mektuplarında tekrarladığı niyetlere dayandığını kabul edebiliriz, s. 10, 16, 34, 42.

umutlanacaktı ve silahlarına tekrar sarılmak için yeniden cesaret toplayacaktı. Bu yüzden ateşkese onay veriyordu, ama sultana bu ateşkesi açıkça öneren bir elçi heyetine karşı idi; bu yüzden el altından ve mümkün olduğunca gizli bir biçimde, Hristiyanlığın menfaatlerine aykırı olmadığı takdirde, kralın sultanın dostluğunu talep ettiği haber verilmeli idi[123].

Kral Ferdinand, hedefe ulaşması mümkün olmayan böyle yarım bir tedbirin meseleyi uzatmaktan başka bir işe yaramayacağını ve elindeki az imkânlarla böyle bir belirsizlik durumuna uzun süre dayanması mümkün olmadığı için, bundan kaçınmaları gerektiğini bildiriyordu; bu yüzden güvenli geçişleri sağlanmak zorunda olduğundan, yola çıkana kadar muhtemelen daha birkaç ay geçecek resmî bir elçi heyetinin gönderilmesinden yana idi[124]. Kardeşi ile bu konuda muhtemelen sözlü olarak görüştükten sonra, kayser bu öneriyi kabul etti. İstanbul'a gidecek elçi heyeti 1530 ilkbaharında kararlaştırıldı ve elçilik görevi bir kez daha kralın danışmanı Hırvatistan Başmabeyncisi ve St. Veits ve Güns (Közseg) Komutanı Nikolas Yurişiç'e emanet edilirken, yanına Lamberg Kontu Josef verildi.

Bu ikisine verilen talimatlar esas olarak 1529'daki talimatlara dayanıyordu. Sadece o dönemde Hristiyan güçler arasında barış yapıldığını ve hepsinin herhangi bir sıkıntı anında, belki sultanın Hristiyan olmayan düşmanlarıyla birleşerek, nihayet uzun yıllardır kendilerine yaşattığı utancın ve zararın intikamını almak üzere krala büyük ve cesur yardımlar göndermeye hazır oldukları konusunu özellikle vurgulamak zorunda olduklarını düşünüyorlardı[125]. Kral ayrıca

123 Lanz, *Korrespondenz des Kaisers Karl V.*, I, s. 261: "Onun huzuruna (elçi) gönderiniz ve bizden istediği, Hristiyanlığa karşı olmamak şartıyla, arzu ettiği kralın dostluğunu ona sununuz... bunu gizlice gönderiniz". Mektup 11 Ocak 1530 tarihlidir.

124 Kral Ferdinand'ın ağabeyi Kayser Karl'a Budweis'tan yazdığı 28 Ocak 1530 tarihli mektup (bk. Gevay, *Urkunden, Gesandtschaft König Ferdinand's I. an Sultan Suleiman I, 153*, Viyana 1838, s. 60-62). Gevay'ın bu çok değerli külliyatında daha önceki üç yıla ait olup yukarıda kullandığımız belgelerin daha sonra, 1840'da yayınlandıklarını farkettim.

125 "*Joseph von Lamberg ve Nicolas Yurişiç'e Türk sultanı nezdinde görüşeceklerine dair talimatlar*", Gevay, *aynı eser*, s. 3. Sultana şunları söyleyeceklerdi: Macaristan bundan böyle kendisinden çok daha az endişe duyabilecekti, zira "o dönemde Hristiyan güçler arasında barış yapılmıştı ve hepsi herhangi bir sıkıntı anında... nihayet uzun yıllardır kendilerine yaşattığı utancın ve zararın intikamını almak üzere, krala büyük ve cesur yardımlar göndermeye hazırdılar", s. 4. Talimatlar, bilhassa kayserin toplayabileceği muazzam güç ile ilgili olarak bu husus tekrar dönmektedir, s. 7.

Macaristan'ın voyvoda [Zapolya] tarafından zaptedilen bölümünü tekrar eline geçirmek için gerekli hazırlıkları yapmıştı. Sultan voyvodanın kovulmasına rıza göstermediği ve ona bundan sonra da yardım ettiği takdirde, Macaristan tacının ve ülkenin hiçbir bölümünün elinde kalmaması şartıyla voyvoda ile bir antlaşma yapmaya hazırdılar[126]. Elçiler bu arada Macaristan tacının "Tanrısal ve insanî haklardan ve akrabalık ile yasal haleflik yüzünden" krala ait olduğunu vurgulayacaklardı ki, sultan "adaleti seven ve himaye eden, isyan ile ayaklanmadan nefret eden bir kişi olarak", voyvodanın, "Macaristan Krallığı'nı ele geçirdiğinde ne büyük bir haksızlık ve adaletsizlik yaptığını" anlayacaktı.

Sözler ve önerilerle sultan nezdinde hiçbir şey başaramadıkları takdirde, daha önceki talimatlarda olduğu gibi, yine para, duruma göre 20 ilâ 100 bin duka arasında değişebilecek "yıllık ücret" teklif edebilirlerdi; ama belki "Grek Weissenburg" (Belgrad) dışında, yalnızca hâlâ sultanın zaptı altında olan yerleri geri vermesi şartıyla. Bunu da kabul etmemesi hâlinde, en azından "başka türlü olmadığı takdirde, onurumuzu tekrar yerine getirmeli" ve zaptedilen yerlerde kralın tebaasına zarar verilmeyeceğini taahhüt etmeli idi.

Gerektiğinde İbrahim Paşa'yı 4 ilâ 10 bin Macar guldeni karşılığında kendi taraflarına çekebileceklerini ve diğerlerinde ise belki 1.000 veya 2.000 guldenle durumu kurtarabileceklerini düşünüyorlardı.

Yapılacak antlaşma mümkün olduğunca uzun süreli olacaktı; ama en azından kral ve sultan yaşadıkları sürece ve ölümlerinden sonra en az 10 yıl geçerli olmalı idi. Sultan bütün bunları kabul etmek istemiyorsa, 10 yıllık ya da duruma göre daha uzun veya daha kısa bir barışta ısrar etmeliydiler. Hiçbir şekilde rehine vermeye yanaşmamalıydılar ki, "Hristiyanların canını ve kanını Türk'e harcadığımız ya da onun emrine veya esaretine verdiğimiz söylenmesin". Elçiler ayrıca meseleyi bir an önce sona götürmek için "kralın toprakları ve insanları için dezavantajlar taşımadığı ve zarar vermediği ve Hristiyan inancımıza ve itibarımıza aykırı olmadığı" sürece her türlü vasıtayı kullanmaya yet-

126 Vekiller ayrıca şunu belirteceklerdi: "Macaristan tacı ve herhangi bir bölümü dışında voyvoda (Zapolya) ile müzakerede bulunmaya hazırdılar. Ancak voyvodanın Macaristan üzerinde doğuştan herhangi bir hakkı yoktur, sadece Türk sultanından dolayı hak almıştır", s. 5. Voyvoda Yanoş'un Macaristan'ı eline geçirmek için ne denli kötü araçlara başvurduğunu kanıtlamak amacıyla elçilere ayrıca İbrahim Paşa'ya sözde Zapolya ve taraftarları tarafından hazırlanan ve kralın sultana haraç ödemeyi kabul ettiği sahte mektuplardan bahsetme yetkisi verildi. Prag'dan 1528'de gönderilen böyle bir mektup, *aynı eser*, s. 105'te verilmektedir.

kili ve böylece zamanında savaşa mı barışa mı hazırlanacaklarını bilecek durumda olacaklardı. Bu antlaşmaya diğer hükümdarlardan sadece kayser ve papa dahil edileceklerdi.

Gerek bu talimatlar gerekse elçilere verilen yetkiler ve İbrahim Paşa'ya teslim edilecek tavsiye mektupları, Mayıs sonunda hazırdı[127]. Ancak seyahat güvencesi sağlanana ve diğer hazırlıklar tamamlanana kadar yaz mevsimi geçti. Elçiler 24 kişilik maiyetleri ile ancak 17 Ekim'de İstanbul'a vardılar ve burada paşalardan biri ve 50 kişiden oluşan bir onur kıtası tarafından karşılandılar, fakat krala daha sonra yazdıkları raporda belirtildiği gibi[128] "misafirhanelerine kapatıldılar" ve böylece sadece hizmetleri için tahsis edilen insanlar yanlarına girebildiler.

Dokuz gün sonra, 26 Ekim'de birçok zorluktan sonra İbrahim Paşa'nın huzuruna kabul edildiler. Güçlü veziriazam, kibirli ve kendi gücünün farkında olarak, onlarla krala sadece "Ferdinand", kaysere de yalnızca "İspanya kralı" olarak hitap edecek biçimde konuştu. Diplomasiden uzak bir biçimde oldukça sert ve utanç verici gerçekleri doğrudan yüzlerine vurarak kendini hiç de küçük düşürmüyordu. Kayser, papa, Fransa kralı ve Venedikliler arasında yapılan barışın dürüst ve sürekli olduğuna güvenmemeliydiler; kalplerini bilseler, fikirlerini hemen değiştirirlerdi[129]. Her ikisine de esir muamelesi yaptıktan sonra Fransa kralı ve papa, kaysere nasıl güvenebilirlerdi? Eğer kendisine esir düşmüş olsaydı sultan, Kral Layoş'a asla böyle davranmazdı.

Kendi ifadelerine göre, bu ve benzer "ağır konuşmalardan dolayı oldukça büyük zorluklar" çeken elçiler, hedeflerine ulaşabilmek için, kral bu konuda yalnızca sultanla görüşmelerini tembihlemiş olmasına rağmen, İbrahim Paşa'ya niçin gönderildiklerini hemen açıklamak zorunda kaldılar. Hemen asıl konuya, yani Macaristan Krallığı'nın sınırsız olarak geri verilmesi hususuna geldiklerinde, İbrahim Paşa'nın rengi attı; rahatsızlığını belli etti ve bu talepleri doğruca sultana bildirmemeleri yönünde tavsiyelerde bulundu. Bu arada kralın Macaristan üzerinde hiçbir yasal hakka sahip olmadığını kanıtlamak için

---

127 Her ikisi de, tıpkı talimatın kendisi gibi, 27 mayıs 1530'da Innsbruck'ta hazırlanmışlardır, *aynı eser*, s. 69-71.

128 Joseph von Lamberg'in ve Nikolas Yurişiç'in Kral I. Ferdinand'a raporları. (23) Şubat 1531'de Linz'de teslim edilmiştir, Gevay, *aynı eser*, s. 25-55; Latincesi, s. 74-89.

129 "Herkesin kalbine tek tek bakabilseydik, her birinde farklı bir düşünce bulurduk", s. 29.

uzun ve oldukça sert bir konuşma yaptı. Sadece Macaristan'ı ikinci kez elinde kılıcıyla fetheden efendisi olan sultan bu topraklar üzerinde tasarrufta bulunabilirdi. Ferdinand kendisine Macaristan kralı diyordu, fakat bu Macaristan Krallığı neredeydi? Bu isimle iki krallık mı vardı yoksa?[130]

"Oldukça sert ve alaycı" bir şekilde yaptığı bu konuşma, elçileri öyle rahatsız etti ki, uzun karşı konuşmalar yapmak yerine kısa ve vurucu sözlerle kralın hakkını savunmaya çalıştılar. İbrahim Paşa, teklif edilen barış konusunda da ciddi olmadıklarını iddia ederek sözlerine devam etti. Zira kral bu barışı teklif ederken ağabeyi Karl sultana beklenmedik ve daha iyi bir şekilde saldırabilmek için hazırlıklar yapıyordu. Sultan, barışa karşı değildi; barışı sadece Macaristan'ın kendisine ait olması ve kayserin hemen İspanya'ya geri dönmesi şartıyla yapmak istiyordu; sultanın düşmanı olan kayser, kralın yanında kaldığı sürece iyi ve dürüst bir barışın yapılması mümkün değildi.

İbrahim Paşa'nın fikrini değiştiremeyeceklerini anlayan elçiler, bu defa da para tekliflerini sunabileceklerini düşünüyorlardı. Ancak İbrahim Paşa bu tekliflere çok kızdı ve tıpkı daha önce Hoberdanacz'a yaptığı gibi camı göstererek altın ve gümüşle dolu Yedikule'yi işaret etti: Para yüzünden efendisinin aleyhine olabilecek bir şeyi nasıl düşünebilirlerdi. Elçiler bu yanlış adımı mümkün olduğunca düzeltmeye çalıştılar. İbrahim Paşa ise aynı cümlede ısrar ediyordu: "Sizlere sultanın fikrini ilettim" diye bitirdi sözlerini. "Başka türlü barış yapmamız mümkün değil". Elini öpmeleri için kendilerini sultanın huzuruna çıkartacağı vaadiyle elçilerin huzurundan ayrılmasına izin verdi. Böylece elçiler güvenli bir şekilde evlerine dönebilirlerdi.

Sultanın huzuruna 14 gün sonra, 7 Kasım'da çıktılar. Gerçekten de mevcut durumda bir değişiklik olmadı ve huzura kabul salt merasim, boş bir resmiyet olarak kaldı. Osmanlı devlet görkeminin tüm ihtişamıyla karşılanan elçiler, yetki mektuplarını sundular ve meselelerini Latince yazılmış bir bildiriyi sultanın ayaklarının önüne bırakarak[131] bir kez daha dile getirdikten sonra "daha iyi bir cevap ve daha yararlı bir sonuç" rica ettiler. Sultan Süleyman onlarla tek bir kelime bile konuşmadı, aksine yalnızca başını onaylar

130 "Sultan'ın kılıç zoruyla fethettiği Macaristan Krallığını Majesteleri nasıl isteyebilirdi... Acaba aynı isimle bir Macaristan Krallığı daha mı vardı", s. 36.

131 Elçi raporuna ek olarak verilen bu yazı için bk. Gevay, *aynı eser*, s. 52. Bu huzura kabul sırasındaki karşılama törenlerinin anlatımı oldukça ilginçtir (bk. s. 39-42).

bir şekilde hafifçe öne eğdi. Sadece İbrahim Paşa bu esnada sultanın tahtına yaklaşmalarına izin vermeden önce onlarla yine uzun bir konuşma yapmış ve birçok nezaket gösterileri arasında –elçilere İstanbul'un güzelliklerini şahsen göstermeyi teklif etmişti– ilk kez huzuruna çıktıklarında elçilere söylediklerini bir kez daha tekrarlayarak bu konuşmayı ikinci kez huzuruna çıktıkları 9 Kasım'da yeniden yaptı.

Bu defa bilhassa diğer Hristiyan güçlerin, Venedik'in, Lehistan kralının, Boğdan prensinin ve "diğer en önemli Hristiyan hükümdarlarının", bilhassa da Fransa kralının Osmanlılarla olan ilişkilerini uzun süre anlattı. Bu esnada bilhassa I. Fransuva'nın esirken sultana gönderdiği ilk mektubun özel bir ulağın ayakkabı tabanında Almanya'dan geçirildiğini öğreniyoruz[132]; Sultan Süleyman, o dönemlerde kralın ve annesinin ricaları üzerine kralla ve Venedik'le bir ittifak yapmaya rıza göstermişti ki, bu ittifaka göre Venedikliler İspanya'ya hücum ederken kendisi karadan Friuli üzerinden Milano'ya saldıracaktı; oysa Macaristan Kralı Layoş ile anlaşmazlıkları silahlarını önce buraya yöneltmesine sebep olmuştu ve Fransa kralı bu arada tekrar serbest kalınca yardımına daha fazla ihtiyaç duymamış olduğundan Sultan Süleyman'a Macaristan'ı fethetmek için yeterince zaman kalmıştı. Macaristan'ı bundan sonra da elinde tutmaya ve gerektiğinde elinde silahıyla tekrar müdafaa etmeye kararlı idi. Kime ait olacağına Allah karar verecekti[133].

Elçiler bunun üzerine Tanrı'nın Macaristan'ı bir Hristiyan ve Türk mezarı hâline getirmeye niyetli göründüğünü söylediler, zira kralın Macaristan'ın boşaltmasını barışın şartı hâline getirmiş olmasını gözardı etmeleri mümkün değildi[134].

İbrahim Paşa'nın son olarak Sultan Süleyman'ın ordu ve para gücüne dair görkemli bir anlatımı elçileri aldıkları talimatlara aykırı olarak geri adım atmaya ikna edemedi ve diğer taraftan elçilerin sultanın Macaristan konu-

132 "Fransa Kralı, esaretteyken hapishaneden Osmanlı Sultanı'na ve İbrahim'e bir mektup yazmıştır ve bu mektubu bir ulak majestelerinin topraklarından ayakkabılarının ökçelerinin arasında geçirmiştir", s. 43.

133 "Macaristan'ı tüm topraklarıyla birlikte istiyordu ve burayı terketmeyecekti, aksine ordusuyla burayı elinde tutmaya çalışacak. Tanrı, bu toprakları elinde tutmayı kime bahşederse, burayı o elinde tutacak. Kayser tüm işlerini Tanrı ile halleder, öyleyse Tanrı da onu terketmeyecektir", s. 45.

134 "Herşeye kadir olan Tanrı'nın Macaristan'da bir Hristiyan ve Türk mezarlığı yaratmak istediğini gördük ve bunu Tanrı'nın takdirine bırakmak zorunda kaldık", s. 45.

sunda sadece voyvoda [Zapolya] yüzünden büyük masraflar yaptığına dair ortaya attıkları iddia da amacına ulaşmadı. İbrahim Paşa bu iddiaya, sultanın tüm bunları voyvoda için yaptığına dair kendilerini kandırmamaları gerektiğini, zira Macaristan'ın voyvodanın değil kulu olduğu sultanın malı olduğunu ve voyvodanın burasını sadece sultanın adına idare ettiğini söyleyerek cevap verdi[135].

15 Kasım'da sultan nezdinde merasimlere uygun olarak görkemli bir ziyafetle başlayan ve sultanın ılımlı sözlerle krala yazılan bir cevabî mektubunu elçilere şahsen teslim ettiği veda görüşmesi ile elçilerin son olarak başarısız olduğuna üzüldüklerini bildirdikleri bu verimsiz misyon sona erdi. Sultanın ve veziriazamın yazıları, İbrahim Paşa'nın sözlü olarak bildirdiği görüşlerin bir tekrarıydı sadece ve kralın kendi topraklarında rahat oturup Macaristan üzerinde her türlü haktan feragat etmesi hâlinde, istenen barışı yapmaya hazır olduklarını bildirerek bitirilmişti[136].

Elçilere ancak altı hafta sonra, Aralık ayının sonuna doğru İstanbul'dan ayrılma izni verildi. 22 Şubat 1531'de Kont Lamberg –Yurişiç hastalanarak Laybach'ta beklemek zorunda kaldı– tekrar Linz'e vardı ve burada yukarıdaki hadiseleri aktardığımız raporuyla krala misyonunun üzücü sonuçlarını bildirmek zorunda kaldı.

Kralın bu arada Macaristan'ı tekrar silah zoruyla geri alma teşebbüsleri başarısız olduğundan içinde bulunduğu durum daha da utanç verici, çok daha çaresiz bir hâl alıyordu. Ne komutanların kılıçları ne de yazıcılarının kalemleri işe yarıyordu. Kralın 1529 Kasım'ı sonlarında bütün eyaletlerin ve şehirlerin tekrar sadâkate geri dönmeye ve Türklerin Macaristan'ı talan etmelerinin ve Viyana önlerine kadar gelmelerinin tek suçlusu olan Johann von Zips'e (Zapolya) karşı gelmeye çağıran bildirisi hiçbir etki yaratmadı[137].

Durum, Macaristan sınırları dışında bile nüfûzlu taraftarları olan Zapolya lehine gelişiyordu. Ayrıca Viyana kahramanlarından biri olan asil ve yürekli Roggendorf beyinin ve kralın İstanbul'daki ilk elçisi Hoberdanacz'ın Zapolya'ya yaptıkları bir suikastta hayatlarını kaybettikleri altı haftalık Budin kuşatması

135 "Kayser'in Weida yüzünden bir şeylerden vazgeçtiğini düşünmemeliyiz, zira krallık Weida'nın değil, Kayser'indir ve Weida yalnızca Kayser'in hizmetkârıdır ve krallığı yalnızca Kayser adına yönetebilir", s. 47.

136 Her iki yazı Latince ve İtalyanca olarak yazılmıştır (bk. Gevay, *aynı eser*, s. 89-95).

137 26 Kasım 1529 tarihli bu ferman için bk. Katona, T. XX, 517-521.

(Aralık 1530) gibi başarısız olan teşebbüsler, insanları kralın ve davasının tarafına çekmeye yetmiyordu[138]. Hatta Kasım'da rakibi ile esas şartı her iki tarafın zaptettikleri komitatları, kuleleri, kaleleri ve şehirleri ateşkes süresince ellerinde tutabilecekleri olan bir yıllık bir ateşkes yapmak zorunda kaldı[139]!

Semendire ve Belgrad'daki Türklerin yalnızca Macaristan içlerine doğru değil kralın Alman sınır bölgeleri olan Karinya ve İstirya'ya kadar Viyana kuşatmasından sonra asla bitmeyen ve binlerce insanın hayatına ve özgürlüklerine mâl olan sürekli akınları[140], bilhassa elçiler İstanbul'dan döndükten sonra çok daha büyük işlere hazırlıklı olmaları gerektiğinden, kralın zaten az sayıdaki askerî kuvvetlerini birarada tutması için yeterli sebepti. İbrahim Paşa, kayserin ordu gücünden bahsettiklerinde elçilere alaycı bir tehditle sultanı aramak için çok uzağa gitmesine gerek olmadığını; sultanın çok geçmeden şahsen gelip imparator tacına kimin lâyık olduğunu göstereceğini söylememiş miydi[141]?

İki kardeşin sıkıntısı bu yüzden gerçekten az değildi ve tehlikeleri, hadiseleri ciddi ve daha sâkin bir biçimde ele alındığı zaman, gerçekte olduğundan belki daha da büyük gösteriyordu. 1531 Mart'ında Kral Ferdinand, ağabeyi olan kaysere yazdığı bir mektupta hadiselerin durumunu en karanlık renklerde anlatıyordu. Macaristan, şu anda korktukları gibi, tamamen kaybedildiği takdirde komşu ülkeler Bohemya, Moravya, Silezya, Almanya'nın tamamı, hatta İtalya

138 Kasım Paşa ve Sultan Süleyman'ın vekili olarak Macaristan'da kalan Aloiso ya da nam-ı diğer Luigi Gritti yönetiminde 3 bin Türk tarafından savunulan Budin'in muhasarası hakkında daha detaylı bilgi için, Katona, T. XX, s. 630-651. Hoberdanacz, Zapolya'yı öldürmek için Budin'e girme cüretkârlığını göstermişti, fakat bunu yapamadan yenine diktirdiği hançerden dolayı fark edildi, hemen yakalandı ve Türk adaletine göre bir çuvala sokularak Tuna Nehri'ne atıldı.

139 Kralın 25 Kasım 1530 tarihli onayı ile ateşkes antlaşması için bk. Katona, T. XX, 653-658: "Öte yandan her iki taraftan ateşkes taahhüdü alındıktan sonra, her iki taraf da Macaristan Krallığı'ndaki o tüm komite, içkale, kent ve kaleleri, mütareke gününde mülkiyetine sahip olacaktır, mütareke süresi boyunca serbestçe elinde tutmak ve mülkiyeti altında bulundurmak zorundadır".

140 Yurişiç, 27 Ağustos'ta Möttling'den Trient Piskoposu Bernhard von Cles'e şöyle yazmıştır: "Her gün 50-60 Türk akın ediyorlar. Bilhassa Martoloslar. Hırvatistan'da ve Karinya sınırında, her yeri ateşe veriyor ve talan ediyorlar" (bk. Gevay, *Urkunden, Gesandtschaft 1529*, s. 40).

141 "Majesteleri onları uzakta aramasın, kendi gelsin ve onları kendi yurdunda arasın", Gevay, elçilik raporu (1530), s. 37. 18 Temmuz 1530'da günah çıkartma papazı Şarlken'e, "baş düşmanların olan sultana karşı direnebilmek için en önemlisinin para bulmak" olduğunu yazıyordu (bk. Heine, *Briefe (Mektuplar)*, s. 358).

bile tehlike altında olacaktı. Kilisenin bölünmesinden dolayı Alman soylularından da bir şey beklenemeyeceği gözönüne alınacak olursa, elindeki zayıf askerî kuvvetler ve tükenmiş hazinesi ile böyle bir tehlikeyle tek başına başa çıkamazdı; şu anda her zamankinden çok diğer Hristiyan hükümdarların da birleşmesi gerekiyordu ve bilhassa kayser bu amaçla büyük nüfûzunu kullanmalıydı[142].

Hiç kimse Kayser Şarlken kadar kralın bu uyarılarına kulak vermeye, sultanın kendisine karşı tehditlerini gözönünde bulundurarak, hazır ve meyilli değildi. Yine de buna uygun olarak hareket edecek kuvvete, enerjiye ve sağlam iradeye sahip miydi? Doğru tedbirleri alabilecek durumda mıydı?

En yakın meseleye, yani Alman İmparatorluğu'nun durumuna gelince, danışmanı olan zeki papazı, "sapkınlara", yani Protestanlara bazı tavizlerde bulunarak Almanya'nın tamamının "Avusturya'yı ve Macaristan'ı Türklere karşı savunmasını" sağlaması gerektiği tavsiyesinde bulunmuştu. Don Garcia, Roma'dan gönderdiği mektuplarında her seferinde çok daha büyük bir ağırlıkla bu önemli noktaya geri dönüyordu.

18 Kasım 1530'da şöyle yazıyordu: "Türk çok güçlüdür ve saldıracağı ilk devletler sizin ve kardeşinizin ülkeleridir ve Fransa kralının bütün çabalarınıza ve kayıplarınıza sevindiğinden ve iyiliğinize üzüldüğünden şüphe duymak zorunda olduğumuzdan müdafaa için başka milletler değil, yalnızca Almanlar yeterlidir –işte tüm bu sebeplerden dolayı bir kez daha ekselanslarının Almanya'nın tamamıyla iyi geçinmesini ve sapkınlıklarını tek başınıza yasaklayamayacağınız ve iyileştiremeyeceğiniz için, istedikleri gibi yaşamalarına izin vermenizi tavsiye ederim"–. 14 Nisan 1531'de aynı konuyu tekrar ele aldığında ise: "Bu şekilde sevginizi muhafaza edersiniz ve kardeşinize hizmet etmelerini ve ertesi yıl Türklere karşı müdafaasında ona yardım etmelerini sağlamış olursunuz. Zorla onlara karşı bir şey yapacak başka bir çare olmadığı takdirde, ki uzaktan başka bir çare göremiyorum, yapmanız gereken budur" diye ekledi[143].

Türklere duyulan korkunun o dönemlerde kilisenin meselelerini ve Reform hareketini ne kadar derinden etkilediği ve bunun sonucu olarak ortaya çı-

142 Kral Ferdinand'ın ağabeyi Kayser Şarlken'e 17 Mart 1531'de yazdığı mektup için bk. Gevay, *aynı eser*, s. 97 ve daha sonra İspanyolca orijinalin Latince çevirisinde külliyatın daha sonraki sayısında (1530-1531), s. 56.

143 Heine, *Briefe*, s. 34. Ayrıca, s. 388: "Bu sebeplerden Majestelerinin bütün Almanya'yla bir anlaşmaya varmasını ve nasıl istiyorlarsa öyle yaşamalarını yeniden belirtti. Ne de olsa bu sapkınlıklarına ne bir yasak getirilebilir, ne de çare bulunabilir". Daha sonra s. 419: "Bu şekilde onların sevgisini kazanırsınız ve kardeşinize hizmet konusunda onları yanınıza almış olursunuz. Bu da gelecek yıl Türk'e karşı savunma konusunda faydalı olur".

kan daha ılımlı görüşlerin bilhassa Kral Ferdinand, hatta papa tarafından bile nasıl paylaşıldıkları genel olarak bilinmektedir[144]. Alman soylularının Türklere karşı acilen ihtiyaç duyulan ve kralın artan tehlikeler karşısında daha da güçlendirmek istediği yardımlarını elde etmek için kendilerini daha ılımlı olmak, hatta tavizlerde bulunmak zorunda hissediyorlardı. Luther bile çarpıcı tarzıyla "önce vicdanları eğitmek, sonra da yumrukla uyarmak"[145] istediği *"Heerpredigt wider den Türken (Türk'e karşı ordu vaazı)"* adlı eseri ile bir kez daha kaysere yardım etti.

1530'da yapılan Augsburg Konseyi'nde "acil yardımın" yalnızca eskisi gibi tek bir yıl için değil daha sonraki yıllar için de, hem de "para olarak değil, birlik olarak" altı aylığına değil gerektiğinde sekiz aylığına temin edileceği kararlaştırılmıştı[146]. Ancak yardımın daha önce 20 bin piyade ve 4 bin süvari olarak belirlenen büyüklüğünün yeterli olmadığında herkes hemfikirdi. Augsburg'da tertip edilen harp divânının hazırladığı bilirkişi raporuna göre, Alman ordusunun aralarında en az 10 bin zırhlı ve 20 bin hafif süvarinin bulunması gereken 90 bin kişilik birliklerden oluşması gerekiyordu[147]. Kayser ılımlı davranarak Alman soylularından yalnızca 60 bin kişi istedi; kalan 30 bin kişiyi kendisi temin edecek ve masraflarını karşılayacaktı. Oysa Augsburg İmparatorluk Meclisi'nde kabul edilen 40 bin piyade ve 8 bin süvari ile yetinmek zorunda kaldı. 1532'de Radasbona'da toplanan Meclis'te

144 Günah çıkartma papazının Kayser Şarlken'e gönderdiği 3 Temmuz 1531 tarihli mektupta VII. Clemens'in niyeti hakkında şu önemli açıklama mevcuttur: "Almanya'nın düzeltilmesi hakkında (papa), Hristiyanlara majestelerinin istediğini ve sapkınlara da, inancımızın özü haricinde, talep ettiklerini sağlayacağını söylüyor", Heine, s. 143.

145 Luther'in Türklere karşı orduya vaazı, 1529. "Bu yüzden bu vaazı ikiye ayırmak istiyorum. Önce vicdan öğretilecek, sonra da yumruklar uyarılacaktır", Eisenschmidt, *Luther's Schriften wider die Türken*, s. 83.

146 Augsburg Konseyi'nin 19 Kasım 1530 tarihli kararı, Madde 100-128. Burada acil yardımın şartları belirlenmiştir. Madde 103'te şöyle denmektedir: "Vermeyi kabul ettiğimiz bu yardım yalnızca bu yıl değil, Türk'ün ordu gücü ile karşımıza çıkabileceği sonraki yıllarda da gerekli olduğu sürece verilecektir.", *Reichstagsabschiede*, s. 238.

147 *"Avis de l'électeur Palatin sur la guerre contre les Turcs"* başlığı altında bu bilirkişi raporu aynı dönemden Fransızca çevirisinden aktarılmaktadır (bk. *Négociations*, I, 220-225). Söz konusu toplam 30 bin kişilik süvari birliklerinden "Burgond tarzında on bin ağır silahlı ve yirmi bin hafif silahlı" olacaktı. Topçu birliği farklı kalibrelerdeki 100 toptan oluşacaktı.

bu rakamın üzerine çıkılmadı ve bu noktada 1530'da alınan kararlar sadece bir kez daha onaylandı[148].

Kayser, kardeşi ve papazı, dışgüçler açısından Alman soylularından gelecek yardımların yanısıra, ortaklaşa yürütülecek Türk savaşı açısından en çok Fransa Kralı I. Fransuva ile uygun bir anlaşmaya varmaya ağırlık veriyorlardı. Osma piskoposu, kralın Türklere karşı düşmanca tutumuna güvenmemesine rağmen, mektuplarında kaysere bu noktayı da defalarca hatırlatmaktan usanmadı[149]. Bu açıdan gerçekten adımlar atılmıştı bile; ancak beceriksizce atıldıkları için hedefe ulaşmak mümkün olmadı.

Kayser Şarlken, 1531'de I. Fransuva'ya gönderdiği elçisine Türklerin Almanya'ya veya İtalya'ya hücum etmeleri hâlinde, kralı, kendini para, birlikler veya gemilerle desteklemeye, ama yalnızca bu yardımların daima kayserin komutası ve hâkimiyeti altında olması şartıyla ikna etme görevi vermişti. Oysa I. Fransuva'nın yalnızca para vermesini herşeye yeğlerdi, zira anlaşıldığı kadarıyla topraklarında Fransız birlikler istemiyordu; Fransızlarla huzursuzluk yaratacak sürtüşmelerin çıkmasından çekiniyordu[150].

Hâlbuki şövalye ruhlu kralı böyle bir saygısızlık oldukça öfkelendirdi. Kayserin taleplerine soğuk ve mesafeli yaklaştı[151] ve bu husustaki kızgınlığını Ocak 1531'de, yani kayserin niyetlerini öğrenmiş olması gereken bir dönemde, Vatikan'daki elçisi Auxerre Piskoposu François de Dinteville'ye gönderdiği ve

148 27 Temmuz 1532 tarihli Radasbona Konseyi kararı, madde 3-8, *Reichstagsabschiede*, s. 267. Burada tabii ki o dönemlerde Türk tehdidinin din meselelerini nasıl etkilediğine dair fazla detaya inemiyoruz. Bunun için Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation,* Berlin 1839, bilhassa Cilt III, s. 399 ve devamını tavsiye ederiz. Ranke ne yazık ki bu eseri yazarken günah çıkartma papazının Kayser Şarlken'e gönderdiği o çok önemli mektupları henüz kullanamamıştır.

149 Örneğin 1 ve 8 Ekim, 18 Kasım 1530 ve 14 Nisan 1531 tarihli mektuplar (bk. Heine, s. 42, 49, 66, 118).

150 Kayserin elçisine verilen talimatta şöyle denmektedir: "Türk'ün Almanya veya İtalya taraflarından Hristiyanlığı istila etmesi hâlinde, eğer kral para veya savaşçı ve gemi yardımı isterse, bunlar verilecektir, yalnız bunlar imparatorun elinin ve emrinin altında olacaktır", *Papiers d'état de Granvelle,* I. 503. Kayser Şarlken o dönemlerde I. Fransuva'ya elçi olarak Martin de Bellay, *Mémoires*, L. IV, 97'de bahsedildiği gibi "Besançon beyi, ordu ikinci komutanını" göndermiştir.

151 Kral Ferdinand'a gönderdiği 3 Nisan 1531 tarihli bir mektupta Şarlken, "Türk'e karşı direnme ve [onu] bertaraf etme konusunda cimri ve isteksiz olan Fransa kralı hiç cevap vermiyor" diyerek kral hakkında şikâyette bulunmaktadır (bk. Lanz, *Correspondenz des Kaisers Karl V.,* I, 429).

mevcut durumların anlaşılmasına yönelik son derece dikkate değer bir mektupta açıklıyordu[152].

Bu mektupta, papa ve kayserden yalnızca hakkını isteyen Kral Yanoş'u sürgün ederek Türkleri ülkelerine bizzat kendileri çekerken, kayserin ve Macaristan kralının elçilerinin sultanın Hristiyanlara karşı teşebbüslerine dair bütün suçu bu kralların sırtından atarak diğer hükümdarlara yüklemeye çalışmalarını fevkalade tuhaf bulduğunu bildiriyordu. Hatta Hristiyanların iyiliği için kâfirlerle savaşmak söz konusu olduğunda kendinin ve atalarının daima şahsen ve büyük bir orduyla meydana çıkmaya alışık oldukları genel olarak bilinmesine rağmen kendisinden birlikler değil yalnızca para istemelerini çok daha tuhaf buluyordu. Şimdi de gerektiğinde ve papa istediği takdirde şahsen 50 bin piyade, 3 bin süvari ve gerekli sayıda toplarla İtalya'ya gelmeye hazırdı; ne var ki diğerlerinin, bilhassa Türklerin gelmesinin sebebi olanların şahsî anlaşmazlıklarından ötürü Türklerle savaş yapmayı asla düşünmüyordu[153].

Kayser Napoli Krallığı'nı kaybetme endişesi yüzünden Türklere karşı büyük bir korku besliyorsa kaysere olan borcunun silinmesi karşılığında Napoli Krallığı'nı dört yıl boyunca, masrafları kendisine ait olmak üzere tek başına müdafaa etmeye hazırdı. Uygun bir uzlaşma ile bu tehlikeyi kendilerinin ve Hristiyanların üzerinden atabilecekleken kayserin ve kardeşlerinin Türklerin gelişinden niçin bu kadar çok korktuklarını anlamıyordu. Kral Yanoş'la aktedilecek bir anlaşmada arabuluculuk yapmaya hazırdı. Ancak onuru söz konusu olduğunda nasıl cevap verdiğini herkes biliyordu. Son olarak papadan vadettiği yardımın maliyetini karşılayabilmek için diğer hükümdarlar gibi yeniden uygun bir vergi uygulamak üzere izin istedi.

Oysa birkaç gün sonra papaya verdiği yardım sözü ile ilgili görüşlerini Kardinaller Konseyi'ne yazdığı 2 Şubat tarihli bir yazıda tekrar değiştirdi ve birliklerine şimdilik kendi ülkesini müdafaa etmek için ihtiyaç duyabileceğini belirtti. Zira Kaptanıderya Barbaros Hayreddin Paşa'nın 26 gemi ile Provansa'ya ve Languedoc'a saldırmaya niyetlendiğini öğrenmişti; bu yüzden dikkatli olmak zorundaydı ve ülkesinden ayrılamazdı[154].

152 *Négociations de la France dans le Levant*, I, 184-190; bu önemli belge burada ilk kez verilmiştir. 25 Ocak 1531 tarihlidir.

153 "Türk'e karşı savaşa çağrı, başkaları ve başkasının şahsi kavgası için ve hatta bu sebeple çağrılmak konusunda bile hiç görüşüm alınmadı", s. 187.

154 *Lettre de François I. au sacré collége*, *aynı eser*, s. 190.

I. Fransuva o dönemlerde Zapolya ve Osmanlı İmparatorluğu ile fazlaca derin ilişkiler içinde olmamış olsaydı belki başka bir dille konuşmuş ve kaysere karşı farklı bir tutum takınmış olacaktı. Oysa Kayser Şarlken'in elçileri aracılığıyla Fransuva'yı kendi tarafına çekmeye çalıştığı dönemlerde, daha önce İstanbul'da gördüğümüz Hieronimus Laszky efendisi Macaristan Kralı Yanoş adına kralın, bilhassa hazinesinin yardımlarını almak için I. Fransuva'nın sarayına geldi. Fransuva'nın yukarıda bahsettiğimiz 1528 tarihli antlaşmadan itibaren bu yönde bir ret cevabı vermesi mümkün değildi. Kral, elçiye bir miktar para verdi, fakat bu paranın kendi müttefiklerinden birine karşı savaşmak için kullanılmaması ve Kral Yanoş'un düşmanlarına karşı Türklerin yardımına asla başvurmaması şartını getirdi. Aksi takdirde, aralarındaki ittifaka bakmaksızın, Türklerin Hristiyanlara hücum etmesini engellemek için Yanoş'a karşı silaha sarılmak zorunda kalacaktı[155].

I. Fransuva'nın o dönemlerde Şark Meselesi ile ilgili olarak İstanbul'da yürütmeye çalıştığı siyasete biraz daha yakından baktığımızda yapılanlardan sonra göze batan bu şartı daha anlaşılır hâle gelir.

I. Fransuva ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki dostane ilişkiler 1526'dan itibaren, örtülü de olsa, sürekli devam etmişti. 1528'de Sultan Süleyman, Katalan ve Fransız tüccarların uzun zamandır başta İskenderiye ve Kahire olmak üzere Mısır'daki ticaretleri için sahip oldukları ve Mısır'ı fethettikten sonra Yavuz Sultan Selim tarafından devam ettirilen imtiyazlarını ve özgürlüklerini yeniden onaylamıştı[156].

Sultan Süleyman'ın aynı yıl içinde I. Fransuva'ya yazdığı bir mektup muhafaza edilebilmiş olup, bu mektuba göre Fransuva'nın daha o dönemlerde Kudüs'teki Hristiyanları himayesi altına almaya çalıştığı anlaşılmaktadır –ki bu, Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın Hristiyan tebaası üzerinde önemli ve bugünlerde* yine gündemde olan himaye meselesini yaratan uzun bir karışıklık-

155 Martin du Bellay, *Mémoires*, L. IV, 97: "Ona bir miktar para yardımında bulundu. Şu şartla ki para kralın müttefiklerine karşı savaş veya istila için kullanılmayacak ve Laszky her konuda kralı enfendisi bilecek, düşmanı olan Türk'e savaş ve istilasında yardım etmeyecek. Eğer bunun tersi gözlemlenirse, kral onun müttefiklerinin kim olduğuna bakmaksızın, inancımızın düşmanı Türk'ü geri püskürtmek ve Hristiyan toprağına ayak basmamasını sağlamak için silaha sarılacaktır".

156 Oldukça ilginç olan bu onay belgesi İtalyanca ve Fransızca olarak, *Négociations*, I, 123-129'da bulunmaktadır.

* Yazar burada Mukaddes Yerler Meselesi ve Kırım Savaşı'na (1853-1856) işaret etmektedir (çn).

lar zincirinin ilk halkası olarak özel bir yer tutmaktadır. Sultan Süleyman'ın bu arabuluculuk teşebbüsünü anlama şekli, bu önemli durumların, daha sonraki dönemler de dahil olmak üzere, oluşumu ve değerlendirilmesi için öyle önemlidir ki yakın zamana kadar bilinmeyen bu yazıyı burada aktarma gereği duyduk[157].

"Fransa ülkesinin beyi olan sen Fransuva, hakanların sarayına ve Dersaadet'ime gönderdiğin mektupta ... ülkemizin Allah'ın himayesi altında olan topraklarının bir bölümünü teşkil eden Kudüs'te bir zamanlar Hristiyanlara ait olup daha sonra camiye dönüştürülen bir kiliseden bahsetmişsin. Bu konuda söylediklerin tamamen malûmum olmuştur. Seninle şan dolu yüceliğimiz arasındaki dostluk ve sadâkat, isteklerinin mutluluğun kaynağı olan şahsıma ulaşmasına tavassut etmekedir. Yine de bu mesele, mal veya mülkle ilgili değildir; dinimize değinmektedir. Yüce olan Allah'ın emrine ve her iki âlemin güneşi olan Peygamberimizin yasasına göre bu kilise uzun zamandan beri bir camidir ve Müslümanlar burada namazlarını kılmışlardır. Cami adını taşıyan ve içinde namaz kılınan bir yerin dönüştürülerek başka bir nitelik kazanması dinimize aykırıdır. Kanunlarımız böyle bir dönüşüme genel olarak izin verse bile, isteklerini kabul etmem mümkün değildir. Caminin dışındaki diğer yerler bundan sonra da Hristiyanların elinde kalacaktır; adil hükümdarlığımız boyunca orada yaşayanları hiç kimse rahatsız etmeyecektir. Himayemiz altında barış içinde yaşasınlar; kapılarını pencerelerini onarabilirler; hiç kimsenin baskısı veya zorbalığı altında olmadan, şu anda sahip oldukları dinî yerlere ve diğer kurumlara bundan böyle de güvenle sahip olacaklardır[158]. Bu böyle biline.

Devletin başkenti İstanbul'da 935 yılının Muharrem ayı başında (Ekim 1528) yazılmıştır".

I. Fransuva'nın sultanın bu cevap yazısıyla ilgili mukabil yazısı ne yazık ki kayıptır ve bu misyonun akıbetini gösteren başka bir haber de mevcut değildir. Bu yüzden Kudüs'te hangi camiden bahsedildiğini de bilmemekteyiz. Buna karşılık Sultan Süleyman'ın başta Kudüs'tekiler olmak üzere, ülkesinde

157 Bu yazı, Paris arşivlerinin demir kasasında bulunan Türkçe ve Fransızca özgün metinden ilk kez aktarılmaktadır, *Négociations*, I, 129-132'de.

158 Fransızca çevirisinde son cümle şöyledir: "Himayemiz altında huzur içinde yaşasınlar, kapılarını ve pencerelerini tamir etme izni kendilerine verilecek, kimse onları incitmeksizin ve hiçbir biçimde sıkıntıya sokmaksızın, hâlen sahip oldukları kurumları ve kiliseleri güvenlik içinde muhafaza etmeye devam edecekler", s. 131.

bulunan Hristiyanlara önemli ve daha sonraki zamanlarda birçok kez anlaşmazlık konusu olan ve defalarca kısıtlanan, kiliselerini onarma ve iyi bir durumda muhafaza etme hakkını verdiği ve Fransa'nın buna sebep olan, dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanları himaye etme hakkını ilk kazanan Avrupa devleti olduğu bir gerçektir.

I. Fransuva'nın, tahmin edildiği gibi[159], bu misyona bazı özel siyasî amaçlar bağlayıp bağlamadığı, bu konuda haberlerin eksik olması sebebiyle belirsizdir. Veziriazam İbrahim Paşa'nın Kral Ferdinand'ın elçilerine yaptığı bir açıklamaya göre, I. Fransuva, sultana esareti sırasında gösterdiği yakınlık ve vadettiği yardımlar için şahsen teşekkür etmek ve daha sonra Kudüs'teki Kutsal Mezar'ı ziyaret etmek üzere İstanbul'a gelmeyi düşünüyordu[160].

Çok daha önemli ve kesinliği kanıtlanmış bir gerçek, I. Fransuva'nın 1531'de İstanbul'daki nüfûzunu kullanarak kayser ve Kral Ferdinand'ın menfaatine değil, bilakis menfaatlerinin aksine Sultan Süleyman'ın Macaristan'a ve Avusturya'ya yapacağı seferi engelleme planları kurduğudur. Göründüğü kadarıyla, kendisi Protestanların kayserin gücünü ve nüfûzunu çoğaltan bir unsur olarak kayserden yüz çevirmelerini isterken, V. Karl'ın Türk savaşını yalnızca Protestanları kendi tarafına çekmek için kullanmak istediğini düşünüyordu. Bu amaca ulaşmak için en etkili aracı Türk tehlikesini azaltmakta görüyordu ve bu yüzden aynı yılın sonlarına doğru İspanyol Antonio Rincon'u mümkünse sultanı Macaristan seferinden vazgeçirmek ve Hristiyanları esirgemesini sağlamak üzere gizlice İstanbul'a gitmekle görevlendirdi. Ama geç kalmıştı[161].

Fransa'dan ancak 1532 başlarında ayrılan Rincon, bilhassa Venedik'te ve Dubrovnik'te olmak üzere, hastalıktan dolayı yolda oyalandı ve bu yüz-

---

159 *Négociations*, I, 173

160 Elçi raporu, Gevay, *Urkunden* (1530), s. 44: "Padişahın ayağını öpmek ve minnettarlığını belirtmek için, sadık efendisi ve dostu olarak padişahın yanına bizzat gitmek istedi ki, Kayser'in de fırsatı vardı. Kudüs'te kutsal mezarı ziyaret ederken, padişahın yanına gelmek istedi".

161 Rincon'un bu elçilik görevi hakkında en iyi bilgiyi, o dönemin Venedik'teki Fransa elçisi Lazare de Bais'in Fransa'nın Roma'daki elçisi Auxerre piskoposuna yazdığı ve yeni keşfedilen mektupları vermektedir. 13 Nisan, 24 Mayıs ve 8 Haziran tarihli mektuplarda bilhassa Rincon'un hastalığından bahsetmektedir ve oraya gönderilmesinin sebebini şöyle açıklamaktadır: "Duyduğuma göre o, Türk'ün Hristiyanlara karşı seferlerini önleyecek ve Kral Yanoş ile Kral Ferdinand arasında anlaşma sağlayacak" (bk. *Négociations*, I, 198, 200, 205).

den sultana kralın isteklerini Macaristan seferi var gücüyle başladıktan sonra, Belgrad'daki ordugâhında iletmekle yetinmek zorunda kaldı. Sultan Süleyman, Rincon'u Kral Ferdinand'ın da birazdan ele alacağımız bir elçi heyetinin buraya geldiği gün, yani 6 Temmuz'da huzuruna kabul etti[162].

Sultan Süleyman, kralla aralarındaki eski dostluğa istinaden isteklerine uygun olarak, bu kadar ilerlememiş olsaydı bu seferden vazgeçebileceğini bildirdi; ne var ki böyle bir durumda, İspanyalı Karl'dan –kaysere böyle hitap ediyordu– korktuğu için geri döndüğünü söyleyeceklerdi; ayrıca kralın kendisine bu kadar kötü muamele eden ve Roma'da dininin başı olan papayı soyup zindana attırdığı ve sırf kendisine, yani sultana karşı savaşma bahanesiyle Hristiyanları da her yıl soyup yerlerini ateşe verdiği için Hristiyan bile olmayan böyle bir kişi lehine bu gibi taleplerde bulunmasına şaşırmıştı. Rincon sultanın ordugâhında yalnızca iki gün kaldıktan sonra bu cevapla Fransa'ya geri dönerken, Sultan Süleyman hiçbir engelle karşılaşmadan Macaristan'a doğru yoluna devam etti[163].

Kayser ve kardeşi, Fransa'nın yanısıra Venedik'i de gözlerine kestirmişlerdi. Venedik'in Türk savaşına aktif olarak katılmasını istiyorlardı. Diğer taraftan yine de Venedik'e fazla güvenemiyorlardı. Osma piskoposu, aynı dönemde, 9 Haziran 1531'de Şarlken'e bir defasında Venedikliler konusunda dikkatli olmak gerektiğini bildiriyordu; Papa VII. Clemens'in kendisine söylediği gibi,

162 *Wegreysz Keyserlicher Maiestat Legation, im 32. jar zu dem Türcken geschickt* (*1532 yılında Türk'e gönderilen Kayser elçi heyetinin yolculuğu*), Gevay, *Urkunden (1531-1532)*, s. 93 ve devamı. 6 Temmuz'da günlükte şöyle demektedir: "Türk imparatorunun huzurunda bir Fransız elçi heyeti vardı ve biz girmeden otağından çıktı".

163 Elçilik heyetinin bu neticesini Lazare de Bais, Rincon'un kendi ifadesine göre, 5 Ağustos 1532 tarihli bir mektupta belirtmektedir (bk. *Négociations*, I, s. 207). Hammer, *Mémoire sur les premières relations de la France avec la Porte* (Journal asiatique, X) adlı eserinde Rincon'un bu elçilik görevi hakkında Osmanlı kaynaklarında bulunan herşeyi aktarmıştır ve Marino Sanuto'nun kroniğinden Venedik elçisinin bu konudaki raporunu da eklemiştir. Yine de hepsi Rincon'un nasıl bir görkemli ve müspet törenle karşılandığını ve sultanın bu esnada gördüğü gücünü ve görkemini anlatmakla yetinmektedirler. Elçilik görevinin amacı ve neticesi hakkında hiçbir şey içermemektedirler. Burada ilk kez kullanılan mektupları bilmeyen Hammer, bu yüzden gerek burada, gerekse "*Osmanlı Tarihi*", III, 109'da bu konuda belirsizdir. Rincon ise diğer taraftan Osmanlı'nın görkemi ve gücü hakkında anlatacağı çok şey olan Venedik elçisine Sultan Süleyman'dan ne istediğini ve elde ettikleri ya da etmediklerini anlatmayacak kadar zeki bir diplomattı.

Venediklilerin Tanrısı, devletlerinin genişletilmesi idi; sürekli olarak bir Kastilya atasözü olan "Sular bulandığında balıkçılar kazanır" sözünü gözönünde bulunduruyorlardı[164]. Oysa hangi gizli işlerin döndüğünden daima haberdar olmak ve Türklerin savaşı İtalya'ya getirmemelerini sağlamak gibi iyi tarafları da mevcuttu; bu açıdan Türklerin en fazla çekindikleri engellerdendiler.

Aynı yılın sonuna doğru bu yüzden Şarlken'in endişeli papazı, Venediklileri Türklere karşı savunmaya geçmeye ve bu amaçla bir ittifak kurmaya ikna etmek için baskı yapıyordu; papa da bu yönde baskı yapacaktı[165].

VII. Clemens ayrıca aynı dönemde, Türkler bir kez daha ordularıyla Macaristan'a girdikleri takdirde ne yapmayı düşündüklerini öğrenmek için, Verona piskoposunu vekil olarak Venedik'e gönderdi. Ancak Venedik hiçbir vaatte bulunmaya yanaşmıyordu ve papaya kaçamak cevap verdi:

"Hristiyanların iyiliği Venedik'i ezelden beri ilgilendiriyordu; ne yazık ki ne içinde bulundukları zaman ne de özel durumları bunu göstermelerine izin veriyordu; büyük Hristiyan hükümdarlar arasında ortak düşmana karşı teşebbüslerinden fazla bir şey beklenmemesini gerektirecek kadar husumet vardı ve Venedik'in gücü, tek başına Türklere karşı başarılı bir şekilde ayaklanmaları için yeterli değildi; Kıbrıs'tan Dalmaçya'ya kadar 2 bin mil uzunluğunda sınırları olan devletlerinin Türklerin en yakın komşusu olduğu ve daima çok sayıda vatandaşının ve bunlara ait büyük değerde malların Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunduğu unutulmamalı idi; tüm bunlar Türklerle iyi geçinmelerini ve düşmanlarının tarafına geçmemelerini zorunlu kılan şeylerdi; kutsal pederin Hristiyanlığın davası için gösterdiği çabalara ve sağduyusuna saygı duyuyor, fakat aynı zamanda haklı ve kabul edilen sebeplerinin de saygıyla karşılanacağını umuyordu"[166].

Venedik, gerçekten de durumu ne kadar kritik olmaya başlamış olsa da Sultan Süleyman tahta çıktığından beri takip ettiği barış siyasetine sâdık kalmıştı. Osmanlılar Viyana'dan çekildikten sonra, İstanbul'da ve göründüğü kadarıyla Sultan Süleyman'ın kendisinde Venediklilerin Bologna Konseyi'nde diğer Hristiyan güçlerle Osmanlı'ya karşı bir ittifak içine girmiş olabileceği şüphesi geliştiğinde, Luigi Gritti tarafından zamanında uyarılan Venedik, derhal İstanbul'a bir elçi göndermeyi ihmal etmedi ve bu elçi daimî dostluk te-

164 "Gözlerinin önünde bizim Kastilya'da kullandığımız şu atasözü duruyor: Nehir alt üst olur, balıkçılara yarar (Sular bulandığında balıkçılar kazanır)". 9 Haziran 1531 tarihli yazı, Heine, *Briefe*, s. 432.

165 30 Aralık 1531 tarihli yazı için bk. Heine, s. 210.

166 Paruta, *Hist. Venet.*, L. VII, 602-603.

mininde bulunarak gerçekten de bir süre sonra tüm şüpheleri dağıtmayı ve eski şartların yenilenmesini sağlamayı başardı. Venedik, bu konuda gösterdiği çabaların karşılığı olarak Sultan Süleyman'dan oğullarının 1530 ortalarında büyük bir görkemle kutlanan ve Venedik Cumhuriyeti temsilcileri Tomaso Mocenigo'ya ve Francesco Barbaro'ya özel birer onur yeri verilen sünnet düğününe davet edildi[167].

Çok geçmeden sultanın sözde o dönemlerde Malta'dan yola çıkarak kadırgaları ile Doğu Akdeniz'i dolaşan ve Venedik'in de gözüne batan Rodoslulara yönelik denizlerdeki hazırlıkları Venedik'te büyük endişeler yaratırken, Sultan Süleyman'ın aynı dönemde İstanbul'un Suriye ve Mısır'dan ihraç edilecek mallar için ana toplama yeri hâline geldiğine ve bu malların burada özel bir vergiye tâbi tutulacağına dair çıkarttığı bir ferman Doğu Akdeniz'deki ticaretlerini olumsuz etkiliyordu.

Venedik, bu yüzden dostu Luigi Gritti aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda uygun taleplerde bulundu ve karşılığında Türk gemilerinin Rodos Şövalyeleri tarafından rahatsız edilmeyeceklerini vadetti. Buna göre, denizlerin provveditoresine Maltalıları Körfez'e ve Türk sularına doğru akınlarından uzak tutma emirleri verilirken, sultanın denizlerdeki hazırlıklarına devam etmesine yol açacak her türlü sebebi ortadan kaldırmak için Kral Ferdinand ve Zapolya arasında barışın sağlanmasına da elinden gelen gayreti gösteriyordu[168].

Oysa bu yöndeki çabaları, kolayca anlaşılabileceği üzere, tıpkı Fransa kralının aynı amaç için bambaşka sebeplerden dolayı attığı adımlar gibi başarısız oldu. Dolayısıyla şimdi önemli olan, her türlü duruma hazır olmaktı ve Venedik bu yüzden Türklere karşı yapılacak savaşa aktif olarak katıldığına dair her türlü izi silmeye çalışırken donanmasını bilhassa denizleri korsanlardan arındırma bahanesiyle hazır tutmayı uygun görüyordu. Hazırlıklarını bilhassa 1531'in sonuna doğru ve 1532'nin başlarında büyük bir çaba ile ilerletti ve böylece kayserin grubunda en sıkıntılı anlarda yine de yardımlarına başvurabileceklerine dair umutları yeşertti.

Roma'daki Venedik elçisi gerçekten de Şubat'ta kayserin günah çıkartma papazına el altından, kendisi ve papa takdire şayan bir deniz kuvveti meydana

167 *Aynı eser*, s. 586-589: "Ama paşa ve diğer önemli kişiler arasında yayılan bu söylentiler elçinin gelmesiyle duruldular ve eski kapitülasyonlarla olan dostluk hemen yenilendi ve doğrulandı".

168 *Aynı eser*, s. 589-591.

getirdikleri takdirde, Hristiyanlığın davası konusunda dürüst olduklarını göstermek için onlara katılabileceklerini ima etti[169]. Yine de bu sözlere inanmak istemiyorlardı. VII. Clemens'e göre bu müspet havayı, Venediklileri Türklere karşı savaşmak istemiyorlarsa bile en azından İtalya'yı herkese karşı müdafaa etmelerini sağlamak için kullanmak gerekiyordu. Tabii ki "herkes" bu durumda Fransa kralından başkası değildi[170].

Zira bu çevrelerde I. Fransuva'nın sahte bir oyun oynadığından ve Türkleri sadece birlikleriyle Milano'ya ve Ceneviz'e saldırmak için bir bahane yaratmak üzere İtalya'ya çektiğinden öylesine emindiler ki, Kardinaller Konseyi'nde bile İtalya'yı Türklere karşı müdafaa etmek için bir kez daha teklif ettiği 3 bin süvariyi, 50 bin piyadeyi ve 60 gemiyi kabul etmekte tereddüt edildi ve nihayet resmî bir toplantıda bu yardımı iyi gerekçelerle geri çevirme kararı alındı. I. Fransuva'nın en amansız rakiplerinden biri olan ve kaysere yazdığı mektuplarda her defasında bu konuya geri dönen Osma kardinali, kralın gemilerini papanın filosuna dahil etmesini sağlamak için çaba göstermek gerektiğini söyledi. Böyle bir durumda iki avantaj birden kazanılabilirdi: Donanma hem Türklere karşı daha güçlü hâle gelecekti, hem de Ceneviz şehrinin rahatsız edilmesinden endişe duymaya gerek kalmadan Ceneviz'den ayrılabilecekti[171]. 1532 ilkbaharında sultanın silahlarını nereye çevireceğine dair artık hiçbir şüphe kalmayınca, bilhassa Venedik'le o dönemde barış içinde yaşamak için çaba gösteren Sultan Süleyman Suriye ve Mısır ticareti için kısa bir süre önce yeni tavizlerde bulunmuşken, Venedikliler herhangi bir tarafa aktif olarak katılarak Osmanlı İmparatorluğu ile dostane ilişkilerini tehlikeye atmaktan kaçındılar[172].

169 29 Şubat ve 23 Mart 1532 tarihli mektuplar için bk. Heine, s. 218 ve 485: "Bana dün Venedik büyükelçisi samimi olduğu anlaşılan bir şefkatle, majesteleri ve papa denizden hazırlık yapacak bir donanma oluşturacak olursa –ki yapılması gereken de budur-, o da efendilerinin Hristiyan oldukları için bunu destekleyeceklerine söz verdi".

170 Günah çıkartma papazının Leon şehrinin başkomutanı ve kayserin sırdaşı Francisco de Covos'a yazdığı 9 Mayıs 1532 tarihli mektup, Heine, Ek, s. 328.

171 16 Mayıs 1532'de yapılan bu olağandışı Kardinal Konseyi toplantısını günah çıkartma papazı kaysere bir sonraki günün tarihi ile yazdığı bir mektupta detaylı olarak bildirmektedir (bk. Heine, s. 243). Bunun dışında mektupları I. Fransuva'nın Şark Meselesi'nde uyguladığı ikili ve sahte siyasetine dair zehir zemberek sözlerle doludur, örneğin s. 220, 227, 229, bilhassa Başkomutan Covos'a gönderdiği mektuplar, s. 319, 332 ve devamı. Papanın Fransa kralının yüzde onluk vergiyi toplamaya izin vermesine öyle kızmıştı ki, papa ile tüm irtibatını kesip derhal Roma'yı terketmek istiyordu.

172 Paruta, *aynı eser*, s. 605.

İtalya'nın diğer hükümdarlarından Venedik'ten bile daha azı beklenebilirdi, hatta para yardımı bile yapmıyorlardı. Gerçi Kral Ferdinand bu amaçla Roma'ya bir elçi göndermişti; ama çok az bir elde etti ya da hiçbir şey başaramadı. Osma kardinali 1530 Ağustos'unda kaysere şöyle yazıyordu: "Macaristan kralının elçisi buralarda dolanıyor ve Türklere karşı savaş için hükümdarlardan para toplamaya çalışıyor; Fransa'dan ve İngiltere'den para alabileceğini umuyorsa hayal kırıklığına uğrayacağını ve boşuna zaman kaybettiğini söyledim; İtalyan hükümdarlara gelince, çoğunun çok kötü durumda olduğunu, dolayısıyla çok az ve çok geç yardım geleceğini düşünüyorum. Papanın Floransa meselesi düzeltildikten sonra elinden geleni yapacağını umuyorum; ama Macaristan için kısa zamanda paraya sahip olacağından şüpheliyim"[173].

Tüm bu boşuna geçen çabaların, tüm bu çaresizliklerin, sonunda kayserin bile desteklerine güvenemeyeceğinden, Kral Ferdinand'ı sultanın muazzam gücü ile bir kez daha savaşmaya cesaretlendirmesi mümkün değildi. Zira kayser, günah çıkartma papazının tavsiyesi üzerine öncelikle İtalya'daki mülklerinin güvenliğini düşünüyordu.

Kardinal, Almanya'nın tamamı Türklere karşı kaysere yardım etsin diye Luthercilerle uzlaşmaya varmasını tavsiye ederken[174], öncelikle İtalya'nın müdafaasına ve iyi bir donanma için çaba göstermesine yönelik baskı yapıyordu. "İtalya'ya geldikleri takdirde, girişlerini Türklere karşı müdafaa etmek" üzere 2 ilâ 4 bin arasında İspanyol'u Sicilya'ya göndermeli; Pulya'daki kaleleri savunma durumuna geçirmeli; çok önemli bir yer olan Brindisi başta olmak üzere, deniz mahallerini tahkim etmeli; Napoli'ye becerikli bir naip ve "burada düzen kuracak ve iyileştirmeler yapacak" adamlar göndermeli idi; bu konuda hiçbir masraftan kaçınmamalı; Türkler gelmezse 50 bin duka kaybedecek olsalar da, 100 bin duka değerinde şan kazanacaklardı[175].

"Türk geldiğinde ülkelerinizin kendilerini savunmaları için hiç vakit kaybetmeden bu iki ay içinde mümkün olan büyüklükte bir donanmanın hazırlanması emrini verin" diye yazdı 20 Şubat 1532'de. Türkleri Macaristan'dan uzak tutmanın en iyi yolu bu idi; papa da Ceneviz'de 10 kadırgayı silahlandıracaktı; Venedik elçisi, kayser 70 kadar kadırga topladığı takdirde, Türk-

173 25 Ağustos 1530 tarihli mektup, Heine, s. 35.

174 13 Mayıs, 25 Ağustos ve 13 Ekim 1530; 14 Nisan 1531; 25 Ocak, 29 Şubat ve 16 Mart 1532 tarihli mektuplar için bk. Heine, s. 2, 31, 53, 116, 213, 218, 221.

175 Aynı şekilde 29 Şubat, 16 Nisan, 30 Nisan ve 17 Mayıs 1532 tarihli mektuplar için bk. *aynı eser*, s. 218, 230, 234, 240.

lerin akınlarının sadece şan ve onur kazanmasına sebep olacağına dair güvence vermişti; zira Türk donanmasının değerini biliyordu. Kayserin amirali, denizlerin kahramanı Andrea Doria, gidip sultanın donanmasını İstanbul Limanı'nda vurmak gibi cüretkâr bir düşünceyi bile ortaya atmıştı[176].

Kral Ferdinand'ın bu şartlar altında, bu açıdan edinmiş olduğu acı tecrübelere rağmen, tehlikeyi mümkünse sultanla yapılacak barışçıl bir uzlaşma ile uzaklaştırmak ve elçileri aracılığıyla bir kez daha sultanın tahtı önünde kendini küçük düşürmek gibi bir düşünceye kapılması affedilebilecek bir şey değil miydi? Kayser Karl ise bu düşüncesine katıldı; bu çareyi gerekli gördü ve hızlandırılması için baskı yaptı.

"Sultana mümkün olduğunca kısa zamanda elçi gönderme planınızı ancak övebilirim" diye yazdı 25 Kasım 1531'de krala. "Zira elçilerin gönderilmesi ve bir taraftan düşmanın mizacını, gücünü ve cüretkârlığını; diğer taraftan da Hristiyanlığın davasının ne durumda olduğunu gözönüne aldığımızda, Hristiyan hükümdarlardan ne kadar az yardım alabileceğimizi, hatta onlardan destekten ziyade düşmanlık görebileceğimizden endişe etmek zorunda olduğumuzu hesaba katmalıyız. Dolayısıyla elçilerin, bir barışı sağlamak için ellerinden gelen herşeyi yapmaları gerektiğini düşünüyoruz. Ayrıca her ikimizin de kendi meseleleri açısından bu şartlar altında böyle bir saldırıyı tek başımıza karşılayamayacak kadar büyük bir sıkıntı içinde olduğumuzu hesaba katarsak, yüce şahsınızın belirttiği şartlar ve belki de bazı başka şartlar altında dinimizin ve devletimizin hayrına aykırı olmayacak, hatta Tanrı ve insanlar için onurlu olacak böyle bir barış antlaşmasını ancak övebiliriz". Bunun dışında Lehistan kralının arabuluculuğuyla voyvodayla [Zapolya] da uzlaşmaya varmaya çalışmalı idi. Zira bir şeyler vadeden hükümdarlardan bile herhangi bir şey beklemek mümkün değildi; bu vaatlerin nasıl gerçekleştiğini kendi tecrübelerinden yeterince biliyordu. Örneğin papanın izin verdiği onda birlik vergiler, gerçekten tahsil edildikleri takdirde, çoğunlukla başka amaçlar için kullanılırlardı; papalık makamının onuru ve itibarı öyle azalmıştı ki, bu şekilde alaya alınıyordu! Barışçıl bir uzlaşmaya varabilmesini sağlayan yollar defalarca boşuna yapılan teşebbüslerden sonra kapanacak olursa, gerçekten savaş çıkması hâlinde elinden geleni yapacaktı; yine de gerek kendisine, gerekse Hris-

176 16 Nisan 1532 tarihli yazı, *aynı eser*, s. 490: "Kumandan Andrea Doria'nın Kardinal Doria'ya yazmış olduğu bir mektubu gösterdim. Mektupta kendisine, uzun zamandır kulağa gelen büyük Türk donanmasına dair haberlerin artık tazeliğini yitirdiği için, şahsi görüşüne göre bizim onu (Türk donanmasını) bulmak üzere İstanbul'a gitmemiz gerektiğini belirtiyordu".

tiyanlığın tamamına felaketler getirecek böyle bir tehlikeye kendilerini ancak yapılacak başka bir şey kalmayınca atabilirlerdi[177].

Kral Ferdinand'ın bu çaresiz anda barışı bir kez daha satın alabileceğini düşündüğü şartlar neydi? Bu defa gönderdiği elçileri Mabeynci Nogarola Kontu Leonard ve daha önce de tanıştığımız Saray Mareşali Joseph von Lamberg'e verdiği 5 Kasım 1531 tarihli[178] talimatlara göre, sultana bir yıl önce teklif edilen şartlarla aynıydılar. Sadece bu defa biraz daha ılımlı davranmak istiyorlardı. Başka bir şey elde edilememesi hâlinde, müzakerelerin devam edeceği bir yıllık ateşkese rıza göstereceklerdi. Sultan Süleyman'ın Macaristan'ın tamamını geri vermeyi kabul etmesi hâlinde, yıllık 100 bin dukaya kadar bir "ücret" ödemeye hazırdılar; Kral Ferdinand, zaptettiği şehirlere ve bölgelere bundan böyle sahip olacaksa, bunun yarısı ödenecekti.

Buna karşılık Macaristan'ın tamamının Macaristan'a ait topraklarla birlikte kendisine veya voyvodaya ait olmasında ısrar edecek olursa, elçiler şu şartlar altında da barış yapmaya yetkili olacaklardı: "Voyvoda Yanoş" yaşadığı sürece Macaristan kralı olarak kalacak ama evlenmeyecekti ve şimdilik sadece zaptetmiş olduğu bölgelerde ve kaleler üzerinde hak sahibi olacaktı; sultanın talep etmesi hâlinde, elçiler ancak tedricen ve "enine boyuna tartarak", kralın elinde bulunan yerlerden ve kalelerden vazgeçecekler ve Pressburg (Bratislava), Altenburg, Ödenburg (Sopron), Trençin, Yanıkkale ve Schütt bölgesinin tamamıyla birlikte Komorn, vs. başta olmak üzere en iyilerini en sona bırakacaklardı. Karşılığında voyvoda daha önce teklif ettiği tazminatı ödeyecekti. Bunu bile elde edemedikleri takdirde, yalnızca kendinin değil bütün soylularının ve tebaasının da imzasıyla adı geçen tüm kalelerin, yani Macaristan tacını ait olan bütün yerlerin voyvodanın ölümünden sonra herhangi bir zarar görmeden kralın mirasçısı ve halefi olan Avusturya arşidüklerine bırakılacağını yazılı ve resmî olarak taahhüt etmesi karşılığında tazminattan vazgeçebilecekler ve voyvodaya herşeyi bırakmaya razı olacaklardı. Güvence olarak ayrıca ilgili şehirlerin ve kalelerin ancak kralın özel ve kesin onayıyla tayin edi-

177 Kayser Karl'ın 25 Kasım 1531 Brüksel tarihli bu önemli yazısı, Gevay, *Urkunden* (*1531-1532*), s. 64-66'da bulunmaktadır. Sonunda şöyle denmektedir: "Yine de zatı şahaneleri, durumu, daha önce herşey denenecek ve zorunlu gereklilik altında, biz ve herşeyimiz açık bir tehlike altında kalmayacak ve tüm Hristiyan Cumhuriyeti büyük bir zarar karşısında zorlanmayacak şekilde düzenlesin".

178 "*Joseph von Lamberg ve Rugarol Kontu Lienhard'a Türk sultanı nezdinde görüşeceklerine dair talimatlar*", Gevay, *aynı eser*, s. 15-24.

lebilecek komutanları, "Voyvoda Yanoş"un ölümünden sonra bu yerleri adı geçen yasal hak sahiplerine teslim etmeyi taahhüt edeceklerdi. Bu esnada ayrıca Kral Ferdinand'ın kızkardeşi olan Kral Layoş'un eşi Kraliçe Maria'nın dulluk hakkı, çeyizi ve kendisine miras kalan diğer kısımlar yine eski hâline getirilecekti. Bu defa da hiçbir şekilde rehine verilmeyecekti; ama İbrahim Paşa'yı başka türlü kazanamamaları hâlinde, kendisine yıllık 10 bin Macar guldeni kadar "ücret" ödenebilirdi.

Elçileri bu talimatlarla acilen göndermek isteseler de gidişleri hiç beklenmedik bir şekilde ertelendi. Güvenli geçiş hakkı sağlanana kadar aylar geçti[179]. Laybach'tan ancak 3 Mayıs 1532'de ayrılabildiler ve Tuna Nehri'ne ulaşana kadar bir ay daha geçti[180]. Hatta İstanbul'a kadar gelemediler bile. Sultan Süleyman, Nisan'ın sonuna doğru, İbrahim Paşa'nın elçilere ifade ettiği gibi, "kayseri uzun bir yol yapmaktan kurtarmak" için yanlarında 300 top bulunan 200 bin kişilik bir ordunun başında İstanbul'dan ayrılmıştı. Bu yüzden elçiler, Sultan Süleyman'ın Belgrad yakınlarında kurduğu ordugâha gelmek zorunda kaldılar. İyi ama bu şartlar altında artık ne elde edilebilirdi ki? Sultan Süleyman, kralla zaten sürdürülmesi mümkün olmayan bir barış yapmak ve eve dönmek için atlarını durdurur muydu?

Elçiler, 12 Haziran'da ilk kez İbrahim Paşa'nın huzuruna kabul edilene kadar 14 gün Niş'te beklemek zorunda kaldılar. Karşılama nazik ve cesaretlendirici nitelikte değildi. İbrahim Paşa, lafı hiç dolandırmadan sultanın kralla artık bir işi olmadığını açıkladı; zira önemsenmeyecek kadar "küçük bir bey"di; sultan yalnızca defalarca Türklerin üzerine yürüyeceğinden bahseden İspanya kralını arıyordu. Kendini tanıttığı gibi bir kayser olup olmadığı ortaya çıkacaktı şimdi; zira bir kayser herşeyden önce ülkesini kurtarmalı idi[181]. "Kralınızı" diye ekledi, "kral kabul etmiyoruz; zira bir kral insanları üzerinde güce sahip olmalı ve sözünü tutmalıdır; kral kabul edilmemesi ve sözünü tutmaması hâlinde, bir kral normal bir kişiden başka nedir ki?[182]".

179 Bu elçi heyeti ile ilgili belgelerin, vekâletnâmelerin, onay yazılarının, tavsiye mektuplarının, vs. arasında Bosna'dan güvenli geçiş için Bosna Sancakbeyi Hüsrev Paşa'ya da yazılmış birkaç mektup bulunmaktadır (bk. Gevay, *aynı eser*, s. 45-52).

180 *Wegrayss Keyserlicher Maiestat Legation*, *aynı eser*'in sonunda sayfa numarası olmaksızın.

181 Nogarola Kontu Leonhard'ın ve Joseph von Lamberg'in Kral Ferdinand'a verdikleri rapor (Eylül 1532), Gevay, *aynı eser*, s. 28.

182 Kral Ferdinand'a rapor, Gevay, s. 30.

İbrahim Paşa, bu tonda diplomatik olmayan konuşkanlığıyla yine daha önceki elçilere de saydığı bütün meseleleri, yani I. Fransuva'nın ve papanın esaretlerini, kayserin kendisi ile uğraşmasını gerektirmeyecek kadar "önemsiz bir kişi" olan Martin Luther ile kilise bölünmesini, vs. gündeme getirdi. İkinci kez huzura kabul edildiklerinde göze batan bir merakla kayserin, Kral Ferdinand'ın ve Fransa kralının yaşlarına, Radasbona İmparatorluk Meclisi'ne, oraya giden yola ve buraya varmak için gerekli zamana ilgi gösterdi. Elçiler, hızlı at sürüldüğünde bir ay gerektiğine dair cevap verdiler. Bu İbrahim Paşa'ya fazla uzun geldi[183].

Elçiler nihayet 5 Temmuz'da elini öpmek üzere Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edildiler. Herşey sanki onları karşılarken Şark'ın görkemi ve güç gösterisi ile şaşkına çevirmek için ayarlanmıştı. Silahlarını rahatsızlık verecek bir biçimde neredeyse burunlarının dibinde ateşleyen 12 bin yeniçeri arasından geçerek sultanın otağına yürümek zorunda bırakıldılar[184].

Sultan Süleyman'ın etrafını saran görkem göz kamaştırıcı idi. Altın tahtın yanında özel bir sehpanın üzerinde 115 bin duka altını değerinde Venedik sanatının bir eseri olan muhteşem imparatorluk tacı duruyordu. Tahtın üzerinde ve tahta asılı bulunan silahların üzerindeki inciler ve değerli taşların değeri 200 bin duka altınından fazla idi ki bu, elçiler tarafından sunulan daha düşük değerli eşyalarla hiçbir şekilde uyum sağlamayan bir ihtişamdı[185].

Neden gönderildikleri o zamana kadar hiç gündeme getirilmemişti. İbrahim Paşa ancak şimdi bu konuya eğildi, ama yalnızca defalarca söylediği şeyleri tekrarlamak için: Kralın Macaristan'da bir karış toprağı kaldığı sürece sultan barışa yanaşmayacaktı; yalnızca İspanya kralını arıyordu; sultan nasıl ki bu krallığın bölünmesine izin veremezse, Macaristan'ı devretmesi de mümkün değildi; bir krallıkta biri Budin'de, biri Estergon'da (Gran) olmak üzere, iki kralın "oturması"ndan nasıl bir hayır çıkabilirdi ki? Macaristan'da sahip olduğu herşey sultana ait olduğu için, voyvoda [Zapolya] herhangi bir tazminat teklif etme hakkına sahip değildi.

---

183 *Aynı eser*, s. 34: "Bu ona fazla geldi".

184 *Aynı eser*, s. 34 ve *Wegrayss* (*Yolculuk*): " "Aralarınıza girdiğimizde, hepsi tüfeklerini kuru sıkı doldurdu ve sanki burnumuzun dibinde ateşlediler ve bizi neredeyse biraz da alaya aldılar".

185 *Wegrayss* günlüğünde elçilere verilen kadife ve ipek onur hilatları hakkında, "çok kötü" oldukları ve beraberinde kendilerine verilen gümüş takımların da "çok ince ve değeri düşük" olduğu söylenmektedir.

Para meselesine bu defa elçiler de yalnızca sessizce ve dikkatlice değindiler. İbrahim Paşa bu konuyu açmadı bile. Elçilerin ayrılmalarına izin vermek yerine onları Ösek'e kadar gelmeye zorladı ve burada kızgın bir hâlde bir esir göstererek, krallarının barış önerirken adamlarını düşmanca niyetlerle Bosna'ya akın etmek üzere göndermesini sert bir dille eleştirdi. İbrahim Paşa, elçilere sultanın krala yazdığı mühürlü cevap yazısını ancak 18 Temmuz'da verdi ve efendisinin barış meselesi için İspanya kralının yazılı veya sözlü haberini beklemek üzere Budin'e gitmekte olduğunu belirtti.

Yine de elçilerin geri dönmelerine hemen izin verilmedi. Ağır gözetim altında iki ay boyunca orduyu takip etmek zorunda kaldılar; 10 Ağustos'ta Güns Kalesi'nin kuşatmasına tanık oldular ve ancak 2 Eylül'de 500 kişilik bir sipahi birliğinin koruması altında Ödenburg üzerinden Zeitha Nehri kenarındaki Bruck'a getirildiler ve buradan itibaren nihayet büyük korkular ve zorluklardan sonra yollarına serbestçe devam edebildiler. Aynı gün içinde Viyana'ya vardılar[186].

Sultanın Kral Ferdinand'a yazdığı ve 17 Temmuz'da Ösek'te imzalanan cevap yazısı barışçıl olmaktan uzak ve tehditkârdı:

"Türklere karşı savaşa girmek zorunda olduklarını söyleyerek uzun zamandır ülkenizdeki zavallı Hristiyanları kandırıyorsunuz; her yıl bu bahaneyle onlardan para topluyorsunuz; bu amaçla sık sık İmparatorluk Meclisleri topluyor ve görüşmeler yapıyorsunuz. Bu yüzden İspanya kralının üzerine gitmeye karar verdim. Biliniz ki, niyetim size değil İspanya kralına karşıdır... Uzun zamandır Türklerin üzerine yürüyeceğine dair böbürleniyor; şimdi Allah'ın yardımıyla ordumu onun üzerine yürütüyorum: Cesareti varsa beni muharebe alanında karşılar ve Allah ne istiyorsa o olur. Beni beklememesi hâlinde bana haraç göndersin. Barış ve dostluk talep etmek için elçilerinizi gönderdiniz. Bu konuda dürüstseniz, onurumuzun emrettiği gibi, barışı reddetmiyoruz. Diğer hususları elçilerinize sözlü olarak aktardık"[187].

Bu yazı Kral Ferdinand'ın eline geçtiğinde ise olaylar her iki taraf için beklenmedik bir hâl almıştı. Sultanın "İspanya kralı"nı Almanya'nın kalbinde ziyaret etmek için kullanacağı muazzam gücü bu sefer ikinci kez beklendiği Vi-

186 Rapor, s. 42. *Wegrayss*: "Tanrı'nın yardımıyla akşam sekizde Viyana'ya vardık ve düşmanlarımızın elinden kurtulduk diye çok sevindik; Tanrı'ya şükürler olsun".

187 Sultan Süleyman'ın Kral Ferdinand'a gönderdiği 17 Temmuz 1532 tarihli mektubu, Gevay, *aynı eser*, s. 88.

yana kapılarında değil, küçük Güns şehrinde ve kalesinde kırılacaktı. Viyana'da insanlar herşeye hazırlıklıydılar; muhafız kıtası 12-15 bin çekirdek birliklerden oluşuyordu; kralın bu defa acilen İtalya'dan, İspanya'dan ve Hollanda'dan buraya çektiği yardımcı kıtalarla birlikte iyi teçhiz edilmiş yaklaşık 80 bin kişiden oluşan ordu, Viyana yakınlarındaki Tulmerfelde alanında bekliyordu. Sultan sanki bu güçle hemen karşı karşıya gelmek istemiyordu. Aralarında Türklerin daha o zamanlar çekindikleri bir silahlı birlik olan 12-15 bin husarın* mevcut olduğu söyleniyordu[188].

Neticede Sultan Süleyman Budin üzerinden doğrudan Viyana'ya gitmek yerine asıl kuvvetleriyle bu defa batıya yöneldi ve Güns Kalesi'nde kendisine lâyık bir rakip buldu. Bu, daha önce kralın müzakerecisi olarak huzuruna çıkmış olan Nikolas Yurişiç'ten başkası değildi. Bir çok kez yazılıp anlatılan ve hayranlık uyandıran ve 1529'da yapılan Viyana kuşatmasıyla denk sayılan üç haftalık Güns kuşatması, Almanya'nın komşu ülkeleri Avusturya, Karinyola, Karinya ve İstirya bunun sancılarını sonrasında uzun bir süre çekmek zorunda kalsalar da, tıpkı Viyana kuşatması gibi Almanya'nın kaderini belirledi.

İbrahim Paşa 7 Ağustos'ta, Sultan Süleyman 9 Ağustos'ta kahramanca yaptığı savunma sayesinde Yurişiç'in başarısız elçilik görevleriyle elde ettiğinden çok daha fazla şan kazandığı Avrupa Hristiyanlığının bu göze batmayan kalesinin önüne gelmişlerdi. Kuşatma hemen başladı. Her türlü top, lağımlar, hücum araçları, herşey kullanıldı, fakat ne surlar ne de kuşatma altındakilerin cesareti bir türlü yıkılmak biliyordu. İçeridekiler aslında Viyana'dan gelecek yardımı ve kurtuluşu özlemle bekleyen küçük bir topluluktan başka bir şey değildiler. Yurişiç, 10-12 gün içinde yardım gelmemesi hâlinde kurtuluş olmadığını bildiriyordu. Oysa yardım gelmedi, fakat yine de direnmeyi başardı.

---

* Macar süvari birlikleri (çn).

188 Kral Ferdinand, Macaristan'ın dul kraliçesi kızkardeşi Maria'ya Ağustos'un ilk günlerinde yazdığı bir mektupta yaptığı hazırlıklardan bizzat bahsetmektedir; Hollanda'dan da süvari birlikleri çekmiştir (bk. Lanz, *Correspondenz*, II, 3). Ağustos'un sonunda Venedik'ten gelen bir Fransız raporunda ordusunun gücü 120 bin kişi ile muhtemelen biraz fazla verilmektedir ve şöyle denmektedir: "dahası o hizmetinde on veya on beş bin savaşçı süvari buldu, Türkler bu süvarilerden korktuğu kadar hiçbir kimseden korkmuyorlardı". Aynı dönemde Radasbona'dan gönderilen bir raporda şöyle denmektedir: "Onun Viyana'da on ikiyle on beş bin arasında savaşçıdan oluşan iyi bir garnizonu var", *Négociations*, I, 211, 214. Başka detayları Augsburg'dan gelen 9 Eylül tarihli benzer bir yazı vermektedir, *aynı eser*, s. 215.

Tüm hücumlar, eli silah tutan 2 bin kadar şehir sâkini tarafından desteklenen, teçhizatı kötü ve savaş sanatında fazla eğitimli olmayan 700 kadar kişiden oluşan zayıf muhafız kıtasınca başarılı bir şekilde püskürtüldü ve tüm teslim olma teklifleri gururla geri çevrildi. Yurişiç, bu tekliflere şehrin ve kalenin sultana değil efendisi olan krala ait olduklarını; kendisine emanet edildiklerini ve hayatta olduğu sürece bunları hiç kimseye teslim etmeyeceğine dair cevap verdi; aynı şekilde, talep edildiği gibi haraç ödemesi de mümkün değildi.

28 Ağustos'ta yapılan amansız nihaî bir hücum sonucu belirledi. Hücum bu defa kuşatma altındakilerin silahlarından ziyade korku dolu bağrışmalarıyla kırıldı. Her iki taraf var güçleriyle savaşıyorlardı. Yurişiç son barutunu atmıştı; krala bu konuda yazdığı raporda, bir saat daha tutunamayacağını anlatıyordu. Sultan Süleyman, bu esnada teslim olmasını teklif etti. Yurişiç, teslim olma teklifini ancak onuruna ve dinine aykırı olmadığı takdirde kabul edebileceği cevabını verdi ve rehinelerle kendinin İbrahim Paşa'nın yanına güvenli bir şekilde götürülmesini talep etti. İbrahim Paşa kendini oldukça iyi karşıladı ve bazı dostane konuşmalardan sonra sultanın kendisine yiğitçe müdafaa ettiği şehri ve kaleyi bırakacağını açıkladı; ordusuyla hemen çekilecekti; Yurişiç'in kendi talebi üzerine, gediklerden girmek isteyenleri önlemek için yalnızca 10 Türk geride kalacaktı. Sultanın elinin öpülmesi ve Yurişiç'in kendi raporunda safça belirttiği gibi, yeterince pahalıya mâl olan her zamanki onur hediyeleri, Hristiyanların Osmanlılara karşı mücadelelerinde dünya tarihi açısından önemi olan bu küçük hadiseyi tamamlıyordu[189].

Güns ve bununla birlikte belki Viyana da kurtulurken, açık araziler şimdi o denli büyük bir talan akınına uğruyordu. Osmanlı akıncıları her yeri talan ederek, Avusturya içlerine, başkentin birkaç saat yakınına kadar akıyorlardı. Böyle bir birlik, Alman birlikler ve toplanan köylüler tarafından İstirya sınırındaki Pottenstein ve Loibersdorf arasında tamamen yok edildi. İstirya'da Graz Şehri Sultan Süleyman'ın bizzat, fakat başarısız bir hücumuna sahne oldu.

---

189 Güns kuşatması aynı dönemin ve daha sonraki zamanların birçok anlatımına konu olmuştur. Hakkındaki en yeni yazı, Martin Rosenack, *Belagerung der königlichen Freistadt Gans im Jahre 1532,* Viyana 1789'dur. Ana kaynaklar daima Yurişiç'in Göbel, *Beiträge zur Geschichte Kaiser Karl's V.*, s. 305 ve devamında bulunan kendi raporlarıdır. Aynı dönemden kalma Fransızca tercümesi için bk. *Négociations,* I, 215-220. Burada şöyle denmektedir: "İmparatorlarının saltanatı boyunca bu Türkler, böylesi kötü bir yer önünde hiçbir zaman bu büyüklükte kayıp yaşamamışlardı". Macar haberleri ise Katona, WW, s. 811-828'de vermiştir.

Herşey düzenli bir sefer olmaktan çıkmıştı artık. Tek başına etrafta dolaşan birliklerden birçoğu öldürüldü. Yavaş yavaş tekrar toplanan ordu, büyük zorluklardan sonra ve gerek birlikler, gerekse eşyalar açısından ağır kayıplar vererek tekrar Drava Nehri'ni geçti. Geri dönüş, her yerde barbarca talanların izlerini bırakarak, bölünmüş birlikler hâlinde Karinya, Karinyola, Hırvatistan ve Güney Macaristan üzerinden yapıldı. Varad (Warasdin) ve Pojega şehirleri ateşe verildiler; 30 bin kadar da köle alındığı söyleniyordu.

Tüm bunlar Sultan Süleyman için şanlı bir hareket değildi ve zorunlu geri çekilişi, İbrahim Paşa'nın Kral Ferdinand'a yazdığı ve sebep olarak her yerde aradığı Kayser Karl'ı bulamadığını belirttiği mektupla, tıpkı İstanbul'a büyük törenler arasında girişi (18 Kasım) ve sözde zaferlerini kutlamak için verdiği ziyafetlerle olduğu kadar yetersiz biçimde örtülmeye çalışılıyordu[190].

Öyleyse kayserin ve kardeşinin bu oldukça uygun şartları bir kez daha kullanmama sebepleri neydi? Ellerinde bulunan muazzam ordu gücünü nihaî bir darbede bulunmak, en azından Macaristan'ı hemen ellerinde silahlarıyla geri almak için niçin kullanmamışlardı? Bunun en önemli sebebi muhtemelen ellerinde bulunan ve çok farklı unsurlardan oluştuğundan yönetilmesi zor olup kolayca daha büyük ortaklaşa teşebbüslerde bulunmaya ikna etmekte zorluk çekilen ordu arasındaki olumsuz, hatta isyankâr ruh hâli idi. Bu şartlar altında kısa sürede manevî gücünü yok edecek düzensizliklerin ortaya çıkması kaçınılmazdı.

Türkler çekilir çekilmez önce İtalyanlar sözde ücretleri düzenli olarak ödenmediği için –ne yazık ki harp hazinesinde sürekli para sıkınısı vardı– itaat etmeyi reddettiler. Huzursuzlukları açık isyana dönüştü; Macaristan'a gitmeyi reddettiler; komutanlarını kovdular; başka komutanlar seçtiler ve onların yönetimi altında, geçtikleri her yerde yıkıcı talanlarda bulunarak, İtalya'ya geri döndüler[191]. Alman birliklerin durumu da bundan daha iyi değildi. On-

190 Hammer, III, 664. Geri çekilmenin ana kaynağı Sultan Süleyman'ın *aynı eser*, s. 665-670'de verilen günlüğüdür.

191 Venedik'teki Fransa elçisi de Bais'in 21 Ekim 1532 tarihli yazısı: "Türk'e karşı yürüyen ve imparatorun ücretle tuttuğu İtalyanlar ayaklandılar ve Kral Ferdinand ile birlikte Macaristan'a gitmek istemediler, ödeme imkânının olmamasına ve imparatora rağmen onlar komutanlarını kovdular ve başkalarını komutan seçtiler ve adı geçen imparatorun ülkesinde yağmalar ve yıkımlar yaparak İtalya'ya döndüler". Kayser topraklarından geçmelerine izin vermemesi için Venedik'e başvurmuştu. Bais şöyle devam etmektedir: "Fakat bu senyörler onların verdiği zararlar karşısında çok da öfkeli değillerdi", *Négociations*, I, 229.

lar da Macaristan'a gitmeyi reddettiler. Komutanları Palatinat Kontu Frederik, Macaristan'a Kral Ferdinand için fethetmeye değil Türkleri kaçırmak ve Almanya'dan uzak tutmak için geldiklerini söylüyordu; Türkler gitmiş, dolayısıyla görevlerini artık yerine getirmişlerdi ve böylece ülkelerine geri döndüler. Kayser, asıl düşündüğü yer olan İtalya'ya kadar kendisine eşlik etmek üzere yalnızca İspanyolları ve 5 bin Alman askerini yanında tuttu[192].

Kayser zaten Türk savaşını gerçekte ciddiye almıyordu. Bunun için ne hevesi, ne de enerjisi vardı. Günah çıkartma papazı, yıl boyunca şanının ve onurunun bağlı olduğu bu meseleyi yürütürken gösterdiği ilgisizlik yüzünden ne çok şikâyet ediyordu! Mümkün olduğunca dikkatli de olsa, Tanrı'nın eline verdiği Hristiyanlığın hayrı için bu önemli anda gösterdiği ihmal, gösterdiği dikkatsizlik yüzünden kaysere yaptığı sitemler ne kadar ağırdı[193]!

Türkler çekildikten sonra, Karl'a şöyle yazıyordu: "Bundan böyle Hristiyanlığı ve kardeşiniz olan kralın birkaç yıl huzur içinde kalmasını sağlayacak bir şey yapmanızı umuyorum; kalbinizin yüceliği ve asilliği böylece ortaya çıkacaktır; zira benim düşünceme göre, sizi seven biri, Türk'ün mülkünüzün büyük bir bölümünü talan ettikten ve ateşe verdikten ve hiç kimse tek bir kötü söz söylemeden aylarca burada istediği gibi kaldıktan sonra barış içinde evine dönmesine sevinmemelidir". Papa da en azından Budin'in alınması gerektiğini düşünüyordu; böylece Erdel'in tamamı kolayca alınabilecekti. "Majestelerinin, ülkelerinizden birini bunun için satmak zorunda kalsanız bile, onurunuza yakışacak herşeyi yapmayı ihmal etmeyecek kadar bilge ve ulvî hislerle dolu olduğunu düşünüyorum"[194]. Hepsi boşuna idi! Kayser, donanmasının o dönemlerde elde ettiği beklenmedik başarılarla yetiniyordu. En azından bu yönde Osma kardinalinin tavsiyesine uymuştu.

---

192 Kral I. Fransuva 20 Ekim tarihli bir yazısında kayser hakkında şöyle demektedir: "Sadece İspanyolları ve 5 bin Alman piyadesini, kendinin korunması için, elinde tuttu ve bu kuvvetler ona İtalya'ya kadar eşlik ettiler. Bundan sonra imparatorluğun birliklerinin, majesteleri acil olarak talep edip Macaristan'a inmelerini istemediğinden evine de çekildi". Kral Ferdinand'ın az sayıda Burgondlu kiralık birlikleri için devamında şöyle demektedir: "Hemen herkes, para sorununun ödünç alma yoluyla çözülebileceğine olan inancın pek fazla olmayışından korkuyor". Hep para sıkıntısı! Bk. *Négociations*, I, 232.

193 Örneğin Paskalya Yortusu'ndan sonraki Çarşamba günü ve 2 Haziran 1532 tarihli mektuplar için bk. Heine, s. 233, 253.

194 5 Ekim 1532 tarihli yazı, *aynı eser*, s. 264. Daha sonra 10 Kasım tarihli bir mektupta da Macaristan'ın akıbeti ile mutlaka ilgilenmesini söylemektedir, *aynı eser*, s. 274.

40 kadırga ve bir dizi silahlandırılmış büyük gemiden oluşan imparatorluk donanması yaz aylarında Andrea Doria'nın komutasında denize açılmaya hazır bir vaziyette Sicilya'da bekliyordu. Aynı zamanda 80 gemiden oluşan Türk donanması Çanakkale Boğazı'nı geçmiş ve Yunan sularına doğru yol alarak Preveze Limanı'na gelmişti. Doria da dümenini buraya çevirdi, fakat o düşman donanmasına saldırmaya cesaret edemezken Türk donanması da hareketsiz kaldı.

Doria hâlâ Venediklilerin kendisine katılacağına dair umutlar besliyordu. Zira denizlerdeki bu hareketliliği görünce, 60 kadırgayı silahlandırmış ve Denizlerin Genel Kaptanı Vicenzo Capello'nun yönetimi altında Doğu Akdeniz'e göndermişti; ama yalnızca gözetmen olarak Zenta ve Korfu arasında kalması, sadece Venedik vatandaşlarının güvenliğini sağlaması, bunun dışında tamamen tarafsız kalması ve hiçbir şekilde diğer donanmalardan hiçbirinin tarafını tutmaması emrini vermişti[195].

Doria buna rağmen Capello'ya, kayserin Venedik'teki elçisi de Venedik yönetimine bir kez daha, iki düşman donanması arasında herhangi bir çatışmanın meydana gelmesi hâlinde genel kaptanlarının Türkleri desteklemeye niyetli olup olmadığına dair bir tuzak sorusu yöneltmişti. Gelen cevap, kayserle dostane ilişkiler içinde kalmaya niyetli oldukları, fakat kayser için güçlü bir düşmanla barışı bozmayı göze alamayacakları yönünde idi. Capello kendisi Korfu Limanı'nda beklerken, aynı zamanda Türk amiraline Venedik'in dostluğunu sürdüreceğini temin etmek ve vatandaşlarının esirgenmesini rica etmek üzere kadırgalarından birini Preveze'ye göndermişti[196].

Böylece her iki donanma yaz boyunca hareketsiz kaldı. Ancak sonbahara doğru Türk donanması, sözde mürettebatı arasında yayılan ağır bir hastalık yüzünden zayıflamış bir hâlde, genel kanıya göre çok geçmeden Çanakkale Boğazı'nda kış karargâhına geri dönmek üzere, Preveze'den Eğriboz'a çekildi. Doria bu anı bir darbede bulunmak için uygun gördü.

19 Eylül'de hem karadan, hem denizden aynı anda Mora'da oldukça iyi tahkim edilmiş Koron'a saldırdı; muhafız kıtasını ağır bir direnişten sonra kadınları, çocukları ve mallarıyla birlikte serbest geçiş hakkı tanıyarak teslim olmaya zorladı ve buraya muhafız kıtası olarak 2 bin İspanyol yerleştirdi. Bunun

195 Paruta, *Hist. Venet.*, L. VII, 607: "ama yabancı donanmaların işlerine hiçbir şekilde karışmaması...".

196 *Aynı eser*, s. 608.

üzerine ardı ardına Balyabadra'yı herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan ve İnebahtı Körfezi'nin girişindeki iki dağ kalesini kan dökmeden zaptetti. Rumlar, ülkenin iç kısımlarına kadar ayaklandılar ve Türklere saldırarak onları öldürdüler[197]. Bununla beraber bu avantajların devamını getirmediler ya da getirmek istemediler. Kış mevsimi yaklaşıyordu ve Doria kendini daha fazla teşebbüste bulunacak kadar güçlü hissetmiyordu. Bu yüzden Gördüs sahillerini talan ederek ateşe verdikten sonra tekrar Ceneviz'e döndü ve burada zaptettiği bazı topları Ceneviz Limanı'nda yaptırdığı Kadınlar Kilisesi'ne (Frauenkirche) zafer alâmetleri olarak bağışladı[198].

Göründüğü kadarıyla kayser bu fetihlerden çok da memnun olmadı, hatta günah çıkarma papazı, şanını ve onurunu artırmaya ve Venediklilerle Türkler nezdinde meselelerine müspet bir yön kazandırabilecek böyle bir hadiseyi ihmal etmesinin anlaşılmaz bir şey olduğunu söylemesine rağmen[199], Doria'nın Yunanistan'daki teşebbüslerine devam etmemesini sağlayanlardan biri olmuştu.

Papa bile aynı fikirdeydi ve kayser erzak temini çok zor olan Koron'dan bile tekrar vazgeçmeye kararlı olduğundan, bu önemli kalenin en azından Hristiyanlığa burada Malta'dan çok daha fazla hizmet edebilecek Rodoslulara bırakılması için arabuluculuk yapmaya çalıştı. Kayser, bu plana rıza gösterdi ve burayı üstad-ı azama bütün egemenlik haklarıyla birlikte devretmeyi kabul etti. Ancak bu yöndeki müzakereler başlayamadan, Koron, ileride göreceğimiz gibi, yine Türklerin eline geçmişti[200].

Doria'nın silahlı harekâtı şimdilik Kral Ferdinand'ın ve kayserin çok geçmeden İstanbul'da başlattıkları barış müzakerelerini kolaylaştırması ve hız-

197 İnebahtı Körfezi'ne yapılan bu harekât hakkında Ceneviz'den gönderilen 1 Kasım tarihli bir yazıda şu açıklama mevcuttur: "Çevrede bulunan Rumlar bulabildikleri silaha sarılarak ve Türkleri öldürerek Hristiyanların yanında yer aldılar" (bk. *Négociations*, I, 235).

198 Paruta, s. 609. Anton Doria, *Kurzer Inbegriff der merkwürdigen Begebenheiten, welche sich zur Zeit Karl's V. in der Welt zugetragen haben (Kayser Şarlken döneminde dünyadaki olağandışı hadiselere kısa bir bakış)*, Göbel, *Beiträge*, s. 31 ve devamı.

199 15 Kasım 1532 tarihli yazı: "Bütün bunlar konusunda Majesteleri ne düşünecekler bilmiyorum. Bu Patras'tan gelen yeni haber doğrultusunda Prens Andrea Doria'ya Tanrı'nın da yardımını esirgemeyeceği bir sefere çıkmayı emretmek mantıklı olacaktır. Böylelikle Majestelerinin şanı yürüyecek; Majestelerinin Venedikliler ve Türklerle olan ilişkisi de kendi şöhretinin ilerleyeceği şekilde gelişecektir". Heine, s. 517. Bu mektupla o dönemin Avrupa siyasetindeki gizli güçler hakkındaki bilgiler için oldukça önemli ve henüz hiç kullanılmamış yazışmalar serisi tamamlanmaktadır.

200 Koron'un Rodoslulara bırakılmasına ilişkin plana dair bu ilginç bilgileri de Tournon ve de Grammont kardinallerinin I. Fransuva'ya Roma'dan gönderdikleri 21 Ocak 1533 tarihli mektup vermektedir (bk. *Négociations*, I, 238).

landırması açısından önemli bir yer tutuyordu. Gerek Sultan Süleyman gerekse gururlu ve küstah İbrahim Paşa, bu sayede daha ılımlı ve tavizkâr bir hâle gelmişlerdi. Kralın elçisi Zaralı Hieronimus için yıl sonuna doğru talep edilen güvenli geçiş hakkı bu defa ertelenmeden sağlanmıştı ve elçi böylece yolculuğunu hiç vakit kaybetmeden, 12 Ocak 1533'de İstanbul'a varacak şekilde hızlandırabildi.

Birkaç gün sonra, İbrahim Paşa ve Sultan Süleyman tarafından huzura kabul edilerek dostane bir şekilde karşılandı ve barış için geldiğini açıklaması üzerine, hiç tereddütsüz müzakerelerin hedefine ulaştırılacağı ateşkes kabul edildi. Bu ateşkesin şartı, Kral Ferdinand'ın biat ettiğinin işareti olarak Estergon Kalesi'nin anahtarlarını teslim etmesi ve sultanın kardeş kabul edeceği Kayser Karl'ın barışa dahil olmak isteyip istemediğini ve istiyorsa nasıl dahil edileceğini açıklaması idi.

Hieronimus bunun için yeni talimatlar almak zorunda idi ve bu amaçla kendi oğlu Zaralı Vespasian'ı sultanın bir yetkilisinin eşliğinde Viyana'ya geri gönderirken, sınır eyaletleri Karinya, Aşağı Avusturya, Fiume, Dalmaçya, Hırvatistan ve Slovenya'nın komutanlarına, Estergon Kalesi'nin komutanıyla Koron'un muhafız kıtalarına ve nihayet Andrea Doria'ya ve gemi kaptanlarına bütün düşmanlıkları kesmeleri yönünde talimatlar gönderdi[201]. Kral Ferdinand'a, sevinç içinde sultanın kralı bir oğul ve eşiyle kızkardeşini kızları gibi kabul etmeye hazır olduğunu bildirdiği bir mektupta, komutanlara gönderdiği talimatları da haber verdi[202].

Viyana'da ise bu şehre ilk kez gelen bir Osmanlı elçisini, kralın sultanın gözünde itibarını artıracağını düşündükleri bir görkemle ve ziyafetlerle karşılamayı bir onur meselesi hâline getirmişlerdi. Barış önhazırlıkları, Macar ve Bohemyalı soylular tarafından aynen Zaralı Hieronimus ve İbrahim Paşa arasında kararlaştırıldığı gibi Türk elçinin huzurunda kralın da iştirak ettiği resmî bir toplantı sırasında bildirildi. Esas olarak Macaristan'daki durumların sultanın yetkilisi olarak Luigi Gritti tarafından düzenlenmesini; Koron'un geri verilmesini; Estergon Kalesi'nin anahtarlarının teslim edilmesini; yapılacak barış antlaşmasının her iki taraf hayatta olduğu sürece geçerli olacağını ve papa

---

201 İlgili yazıların hepsi Gevay, *Urkunden* (1533), s. 62-80'de verilmektedir. Hepsi 21 Ocak ve 28 Şubat tarihleri arasında İstanbul'dan gönderilmişlerdir.

202 *Aynı eser*, s. 63. Yazı 21 Ocak tarihlidir: "Ve o imparator [Sultan Süleyman], majestelerini [Ferdinand] oğlu, her iki kraliçeyi, yani majestelerinin eşini ve kızkardeşini de kendi kızları gibi gördü".

ile kayserin de bu antlaşmaya dahil edileceklerini kapsıyordu. Bilhassa Estergon Kalesi'nin anahtarlarının teslim edilmesi şartı, Macar soyluları tarafından beğenilmedi. Kral, safdillilikle anahtarlara ihtiyaç duydukları takdirde başka birtakım anahtar yaptırabileceklerini ve bunun dışında İbrahim Paşa'nın bu anahtarlarla herhangi bir kötülük düşünmediklerine dair kesin güvence verdiğini ileri sürerek Macar soylularını yatıştırabileceğini düşünüyordu[203].

29 Mart'ta sultanın yetkilisi değerli hediyelerle donatılarak, törenler arasında gönderildi. Zaralı Vespasian'ın yanısıra, ikinci müzakereci olarak yanına kayserin bilhassa Macaristan'ın dul kraliçesinin menfaatlerini korumakla görevlendirilen danışmanı ve sırkâtibi Cornelius Duplicius Schepperus yeni yetkiler ve talimatlarla donatılarak verildi. Kayser Karl, 26 Mart'ta Alessandria'dan (Piemont/İtalya) Sultan Süleyman'a yazdığı mektupta, Macaristan'ın Kral Ferdinand'a bırakılması şartıyla barışa katılmaya hazır olduğunu açıklarken, Ferdinand iki yetkilisine verdiği talimatlarda, bir denge kurmak için, Koron'un geri verilmesini tavsiye ediyor ve ağabeyinin de elini uzatmaya hazır olduğunu bildiriyordu[204].

Zaralı Vespasian ve Cornelius Schepperus 20 Mayıs'ta İstanbul'a geldiler. Bu arada İstanbul'da Zaralı Hieronimus'la müzakereler devam etmişti. Bu meseleye Osmanlı İmparatorluğu tarafından öyle büyük bir önem veriliyordu ki, Macaristan vekili olarak Budin'de kalan zeki, becerikli ve Avrupa'daki durumlara aşina Luigi Gritti'yi İstanbul'a çağırmayı gerekli görüyorlardı. 29 Nisan'da İstanbul'a vardı ve İbrahim Paşa tarafından hemen müzakereleri devam ettirmekle görevlendirildi[205].

Koron'un İspanyol muhafız kıtası ateşkes antlaşmasına uymak istememesi ile müzakerelerin başarısını bir anlığına gölgeleyen bazı sorunlara sebep oldu. Komutanlar ortaklaşa kaleme alıdıkları bir cevap yazısında, Hieronimus'un ken-

203 Katona, XX, 883'te Istuanfi: "Öte yandan Ferdinandus, gerek duyulursa kolaylıkla başka anahtarlar yaptırabilecekti ve İbrahim en büyük yeminler ederek altında bir hile olmadığını doğruluyordu". Soyluların barış şartlarına karşı endişeleri, Gevay, s. 101-105'de muhafaza edilmiş ayrı bir açıklamada belirtilmiştir.

204 Kayser Şarlken'in Sultan Süleyman'a gönderdiği mektup, Gevay, *aynı eser*, s. 106. Zaralı Hieronymus'a ve Duplicius Schepper'e gönderilen 7 Nisan tarihli talimat, *aynı eser*, s. 114-119. Burada bu konu ile ilgili tüm diğer belgeler, vekâletnâmeler, kral ve vekilleri arasındaki yazışmalar, vs. verilmiştir; hepsi Nisan ve Mayıs ayları arası tarihlidir (bk. s. 120-127).

205 Zaralı Hieronymus'un ve Cornelius Duplicius Schepper'in Kral Ferdinand'a gönderdikleri mektup, Viyana 27 Eylül 1533, Gevay, *aynı eser*, s. 1-5.

dilerine bu yönde gönderdiği talimata uyamayacaklarını açıklamışlardı; yalnızca vasalları ve askerleri oldukları efendileri onlara emir verebilirdi; görevleri burada sessizce oturmak değil, onurlarının gerektirdiği gibi, düşmanlarla mücadele etmekti; bu yüzden kayserden emir almadıkları sürece aksini yapmayacaklardı[206]. Bunun üzerine birlikleriyle açık arazilere saldırarak talan ettiler, hatta Kalamata, Mezistre, Zanchio, vs. gibi komşu şehirlere akın düzenleyerek çok sayıda Türk'ü esir aldılar.

İbrahim Paşa, Hieronimus'a sultanın bu densizliklere karşı o güne kadar Kudüs'te esirgenen kiliseyi camiye dönüştürerek; ülkesindeki bütün Hristiyan kiliselerini tahrip ederek; rahiplerle keşişleri kovarak ve Hristiyan tüccarların ticaretini yasaklayarak tedbir alacağını ima edince olaylar kötüye döndü[207]. Hieronimus bu yüzden yalnızca direnen İspanyol komutanların fikrini değiştirmek için değil bu itaatsizliğin kötü sonuçlar doğurmasını zamanında önlemek için kayser ve papa nezdinde Kral Ferdinand'ın arabuluculuk yapmasını sağlamak için de acele etti[208]. Ancak Mora sancakbeyi Koron'daki İspanyollara karşı tek başına tedbirler aldığından, buradaki sürtüşmeler kalenin Osmanlılar tarafından geri alınması ile bütün anlaşmazlıklar ortadan kaldırılana kadar devam etti.

İbrahim Paşa'nın bu fethi uzun süredir planladığı, barış müzakerelerinin devamında ortaya çıktı. Zira bu önemli yerin sulhen ve anlaşmaya bağlı olarak geri verilmesine asla razı gelmiyorlardı; sultanın onuruna ve gücüne yakışacak olan, düşmanın silahlarla fethettiğini yine silahlarla geri almaktı.

Sona ermeden önce altı hafta daha süren bu müzakereler, veziriazam tarafından daha önceki Avusturya elçileri ile görüşmelerinden bildiğimiz aynı hor gören kibirle, kralın ve kayserin gücüne karşı aynı küçümseme ile yürütülüyordu. Yalnızca konuşma biçimi açısından İbrahim Paşa biraz daha ılımlı ve yumuşak başlı olmuştu. Schepperus tarafından kendisine ilk huzura kabulde (25 Mayıs) teslim edilen Estergon anahtarlarını alaycı bir gülümsemeyle hemen geri verdi. Kralın kendisine gönderdiği zengin hediyeleri kabul etti ve krala "kardeşim" diye hitap ederek ona özel bir onur bahşettiğini düşündü.

---

206 Koron muhafız kıtaları komutanlarının Zaralı Hieronymus'a gönderdikleri 12 Mart 1533 tarihli yazıları, Gevay, s. 100.

207 Zaralı Hieronymus'un Kral Ferdinand'a raporu, Gevay (1533), s. 4.

208 Hieronymus'un İspanyollara ve Kral Ferdinand'a gönderdiği ilgili yazılar, *aynı eser*, s. 107 ve 112.

Uzun süren bir konuşmada bir kez daha sultanın gücünden ve üzerindeki nüfûzundan bahsetti. Herşeyi kendisine emanet etmişti; herşeyi yapmaya kadirdi; eyaletleri ve ülkeleri dağıtabilirdi; savaş ve barış onun kendi elinde idi; hazine üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilirdi; iradesi sultanın iradesinin bile üzerinde idi ve emirleri efendisinin emirlerinden bile daha güçlü idi[209]. Ancak kayserin sultana yazdığı mektupta kendini "Kudüs kralı" olarak tanıtmasına tahammülü yoktu. Kudüs'ü yoksa efendisinin elinden almayı mı düşünüyordu? Böyle bir durumda ne kayserin ne de başka bir Hristiyan hükümdarın buraya asla ayak basmamasını engellemeyi bilirdi.

Kayser kendini ayrıca şu anda Sethines adını taşıyan ve önemsiz bir kaleden başka bir şey olmayan "Atina dükü" olarak da tanıtıyordu. Sultanın malını hangi hakla gasb ediyordu?[210] Kayserin kendi ülkesinde bile gücü ve itibarı yoktu. Bir konsil toplamayı başarmış mıydı? Kendisi, İbrahim, Hristiyan hükümdarları buna zorlamış olurdu; hatta isterse, onları buna zorlayabilirdi ve hiçbiri de gutu veya başağrısı ya da gelmemek için başka bir sebebi olduğunu söyleyemezdi. Bir tarafa Luther'i ve diğer tarafa papayı dizerek, her ikisinin de bu konsili yapmasını sağlardı[211].

Konuya ait olmayan ve yalnızca elçileri küçük düşürmeye yönelik olan bu ve benzer konuşmalarla tabii ki esas olarak hiçbir şey kazanılmamıştı. Zeki ve becerikli Gritti'nin bile bu durumda işi zordu. Ne Macaristan'ın tamamının devredilmesi, ne de Koron'un geri verilmesi söz konusu bile olamazdı. Gritti, elçilere, Koron'u iade ve anlaşma yoluyla geri kazanmaktansa her türlü başka yollarla tekrar kazanmayı yeğlediklerini açıkca söylemek zorunda kaldı; donanma hazır bekliyordu bile; elçilerin, bu hususu gündemden tamamen silmeleri daha uygun olacaktı; zira sultan da kimsenin bundan bahsetmesini istemiyordu[212].

---

209 Rapor, s. 21.

210 Rapor, s. 23: "Benzer şekilde kendinin Atina'nın komutanı olduğunu yazıyor, dedi, şimdi ona Sethines denilen küçük bir kalenin ve onun kendinin olduğunu söylüyor. Hangi nedenle benim olan şeyleri gasp ediyor?".

211 *Aynı eser*, s. 26: "Ben, dedi, onları toplantı yapmaya pekâla zorlarım. İstersem, onu hemen şimdi yaparım. Hristiyanlar, şimdi gut hastalığı, şimdi baş ağrısı ve başka nedenler bulup gelmemek için mazeret de gösteremezler".

212 "Koron'u, geri vermek ya da anlaşmaktan çok, yeniden elde etmek Türklerin herşeyden çok hoşuna gider. Büyük Caesar [sultan], Koron'dan hiç söz edilmemesini istiyor, ne de bir kimsenin onun hakkında konuşmasını", *Rapor*, s. 15, 29.

Sultan Süleyman, dindar Türkleri kızdırsa da, 2 Haziran gecesi kendisi, İbrahim Paşa ve Gritti arasında, Gritti'nin evinde yapılan gizli toplantıda bu şekilde konuşmuştu. Toplantı üç saat sürdü. İbrahim Paşa'nın nihayet 22 Haziran'da Osmanlı İmparatorluğu'nun ültimatomu olarak, aşağıda belirtildiği gibi, elçilere bildirdiği diğer hususlar da görüşüldü:

Barış yalnızca 10 veya 20 yıl için değil ebedî olarak ya da Kral Ferdinand'ın istediği ve riayet etmeyi vadettiği müddet için yapılacaktı. Tüm düşmanlıklar kesilecekti. Macaristan'da sahip olduğu yerler Kral Ferdinand'a kalacaktı. Kral Yanoş'la uzlaşmaya varabilirdi; sultan, bu konuda aralarında yapacakları her türlü anlaşmayı onaylamaya hazırdı; Gritti'ye Macaristan'da her iki tarafın sınırlarını belirleme görevi verilmişti. Kayser Karl barış istiyorsa Osmanlı'ya kendi elçilerini göndermeli idi. Bu arada onu rahatsız etmeyeceklerdi; ancak herhangi bir anlaşmazlık çıkartması hâlinde, yalnızca ona değil, tüm dünyaya aynı şekilde karşı gelmeyi bilirdi. Koron'dan ise hiç bahsedilmiyordu bile[213].

Elçilerin bu barış şartlarının resmî bir yazıya dökülmesine dair talepleri reddedildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun böyle bir âdeti yoktur, denildi; barış şartları sultanın Kral Ferdinand'a yazacağı ve kendilerine mühürlü bir kese içinde verilecek yazıda belirtilecekti.

Elçiler bir gün sonra, 22 Haziran'da eteğini öpmek üzere Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edildiler. Sultan Süleyman, bu esnada Kral Ferdinand'la ebediyen ve dürüstçe barış yapmak istediğini bir kez daha tekrarladı; hatta ne zaman talep ederse kendini para, birlikler ve gemilerle desteklemeye hazırdı. Kraliçe Maria'nın evlenirken çeyiz olarak getirdiği yerler bu esnada bir kez daha vadedildi; Gritti, bu mesele, hatta Macaristan'la ilgili bütün meseleler için gerekli yetkilerle donatılacaktı. Buna karşılık Kayser Karl'ın bu barış antlaşmasına dahil edilmesi ile ilgili hiçbir sonuca varılamadı.

Tüm geleneklere aykırı olarak üç saat süren bu huzura kabul merasiminden sonra İbrahim Paşa elçileri 24 Haziran'da bir kez daha huzuruna çağırarak, gelecekte ortaya çıkabilecek her türlü anlaşmazlığı çözmek için kralın ilerde İstanbul'da bir konsolos veya vekil bulundurmasının iyi olacağını bildirdi. Barış antlaşmasının yazılı metnini vermeyi ise elçilerin ısrarlı ricalarına rağmen yine reddetti.

Krala ve kaysere yazılan iki yazı elçilere ancak 14 Temmuz'da mühürlü iki kese içinde verildi. Gritti, kralla bundan sonra yapılacakları şahsen görüşmek

213 *Rapor*, s. 33.

üzere Viyana'ya bizzat gelmeye niyetli olduğunu göstermek üzere, elçileri ertesi gün bir kez daha hasta yatağında karşıladı. Macarlarla artık uğraşmak istemiyordu; Macarlar yönetilemeyen ve sâdık olmayan bir milletti; aralarında hem Kral Ferdinand'a, hem de Kral Yanoş'a aynı anda hizmetlerini sunmayan hiç kimsenin olmadığını mektuplarla ve mühürlerle kanıtlayacaktı[214]. Ayrıca istediği anda Kayser Karl'la barış yapmasını sağlayan yetkilerle donatılmıştı. Kendisi iyi bir Hristiyandı ve Hristiyanların iyiliğini istiyordu, fakat Türklere karşı herhangi bir teşebbüste bulunabilecekleri zaman henüz gelmemişti; zira kendi aralarında hâlâ husumet içindeydiler; savaşın devam etmesi hâlinde, sultana karşı başarılı bir şekilde direnmeleri mümkün değildi. Gritti, elçileri uğurlarken, yüzünde bir tebessümle onlara Kral Ferdinand'ın en önemli rakibi Kral Yanoş'un o dönemlerde İstanbul'a bir kez daha gelen elçisi Hieronimus Laszky'yi tanıştırdı.

Zaralı Hieronimus ve Cornelius Schepper nihayet 16 Temmuz'da İstanbul'dan ayrılabildiler. O dönemlerde her yerde kol gezen vebadan dolayı yolda oyalanarak ancak Ağustos'un sonunda Dalmaçya'da Boccari'ye ve 21 Eylül'de Viyana'ya vardılar[215]. Sultan Süleyman'ın, İbrahim Paşa'nın ve Gritti'nin yanlarında getirdikleri mektuplarında yeni bilgiler yoktu ve şüpheli durumları değiştirmiyordu[216]. Bu arada yaşanan Koron'un kaybı, bilhassa kayserin Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini daha da zorlaştırıyordu.

Koron'un İspanyol muhafız kıtaları ve Mora'nın Osmanlı sancakbeyi arasındaki anlaşmazlıklar, Zaralı Hieronimus'un ateşkesi bu yönde de uygulamaya koyma çalışmalarına bakılmaksızın, asla bitmemişti ve İstanbul'da henüz barış müzakereleri yürütülürken Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa, Koron'u geri alma tehditlerini gerçeğe dönüştürmeyi düşünüyorlardı. Semendire Sancakbeyi Mehmed Bey'e ilkbahar aylarında birlikleri ile Koron'a kara tarafından saldırmak üzere Mora'ya gitme emri verilirken, aynı anda 70 gemilik bir filo Koron'u deniz tarafından ablukaya aldı ve girişleri önledi. Muhafız kıtasının durumu her geçen gün daha çaresiz hâle geliyordu.

214 "Hiçbir şekilde bunu Macarların bilmesini istemedi, ne de onlarla görüşmek istedi. Çünkü o insanlar yabanî ve güvenilmezdi", *aynı eser*, s. 46.

215 İki elçinin Buccari'den krala gönderdikleri 31 Ağustos tarihli yazıları ve Kral Ferdinand'ın kızkardeşi Maria'ya gönderdiği 25 Eylül 1533 tarihli mektup için bk. *Rapor*, s. 147 ve 151.

216 Yazıların tamamı, *aynı eser*, s. 135-141. 4 ve 15 Temmuz tarihlidirler.

Bu arada kayserin amirali Andrea Doria, 24 adet üç kürekli, 3 adet iki kürekli ve 30 adet nakil gemisinden oluşan filosunu tekrar toplamış ve Koron'u muhasaradan kurtarmak ve erzak teminini sağlamak üzere Doğu Akdeniz'e gelmişti. 6 Ağustos'ta gerçekten de düşman filosunu yararak limana girmeyi ve düşmanın birkaç gemisini zaptetmeyi başardı; ancak güç açısından çok daha üstün olan düşmana karşı bundan böyle bir şey yapmaya cesaret edemediği için bu darbeyle de fazla bir şey kazanamamıştı. İki gün sonra, 8 Ağustos'ta muhafız kıtası gerçi kara tarafında talihli bir huruç hareketinde bulunmayı ve Türklerin iki topunu zaptetmeyi başardı, fakat kale hemen her yönden öyle dar bir çembere alındı ki hiçbir yerden yardım almaları mümkün olmayan ve açlıkla vebadan dolayı çaresizlik içinde kıvranan İspanyollar teslim olmak zorunda kaldılar. Silahlarıyla birlikte gitmelerine izin verildi ve kayserin kadırgalarına binerek batıya doğru yol alırlarken, Osmanlılar Koron'a hemen tekrar sahiplendiler[217].

Doria'nın hareketsiz kalmasının sebebinin, Koron'un muhafaza edilmesi için yapılması gereken fedakârlıkları göze alamadığı için[218], kayserin kendisine verdiği bir emre bağlı olduğu genel olarak kabul edilmesine rağmen, bu önemli yerin kaybedildiğine dair haberler yine de Kral Ferdinand'ın sarayında Osmanlılarla yapılacak barış için duyulan sevinci artırmaya yarayacak nitelikte değildi. Yine de, yeni husumetlerin tohumunu taşıdığının farkında olmalarına rağmen, bu barışı olduğu gibi kabul etmek zorundaydılar. Eylül sona ermeden barış antlaşması Viyana'ya çağrılan Macar soylularına açıklandı[219] ve daha sonra ülkenin tamamında, bilhassa sınır ülkeleri olan Karinya, Hırvatistan, Dalmaçya ve Slovenya'da barış antlaşmasının herhangi bir şekilde ihlalinin cana ve mala verilecek cezalarla tecziye edileceğine dair kesin emirlerle birlikte ilan edildi. Örneğin Karinya Prensliği'nin prenslerine, kontlarına, vekillerine, şövalyelerine, komutanlarına, vs. gönderilen 1 Ekim tarihli fermanda şöyle deniliyordu: "Türklerin hükümdarı böylece barışı kabul ettiğimizi, ria-

---

217 Paruta, *Hist. Venet.*, L. VII, s. 624-630. Zaralı Hieronymus'un Kral Ferdinand'a gönderdiği 31 Ağustos tarihli mektubu, Gevay, *aynı eser*, s. 147. Göbel, s. 34'te Anton Doria.

218 Yine tarafsız kalan ve kayserin gücünü Doğu Akdeniz'e kadar genişletmeye yönelik bu geçici denemesinin bu şekilde sona erdiğine aslında sevinen Venedik'te mesele bu şekilde değerlendiriliyordu. Karşılaştırma için, Paruta, s. 630.

219 Viyana'ya çağrılan Macar soyluları nezdinde barış hakkında yapılacak konuşmanın taslağı, Gevay, *aynı eser*, s. 151.

yet etmeye niyetli olduğumuzu ve aykırı davranacak herkesi ciddi bir biçimde cezalandırmayı bildiğimizi anlayacaktır"[220].

220 Karinya'da barışın ilanı, Gevay, *aynı eser*, s. 153. 11 Ekim tarihli Latince benzer bir metin, diğer sınır ülkelerinin komutanlarına da gönderildi. Bu yazıda örneğin şöyle denmektedir: "Kim ve hangi mevki ve sınıftan olursa olsun eğer bir kimse krallık buyruğumuza aykırı hareket eder ve ona itaat etmezse tereddüt etmeden o kişi ölümle cezalandırılsın ve öç alınsın, mülkleri krallık hazinemize aktarılarak ve haczedilerek", *aynı eser*, s. 156.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1540'DA YAPILAN BARIŞA KADAR VENEDİK CUMHURİYETİ İLE DENİZLERDE VE KARADA CEREYAN EDEN HADİSELER

1) İran seferi ve Venedik savaşına kadar denizlerdeki anlaşmazlıklar

Kanuni Sultan Süleyman'ın, Kral Ferdinand'la yaptığı barış sayesinde şimdilik Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzey sınırlarında huzura kavuştuktan sonra, herşeyi ihata eden fikrini ve dur durak bilmeyen hareketliliğini işgal eden iki şey oldu: İran seferi ve denizlerdeki hâkimiyetinin genişletilmesi.

Osmanlıların İran şahı ile ilişkileri Sultan Süleyman başa geçtiğinden beri asla barışçıl ve dostane olmamıştı. Kanuni, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa yönünde genişletilmesine Anadolu'daki meselelerine verdiğinden daha fazla önem vermemiş olsaydı her iki taraf arasında Şah İsmail'in mağlubiyetinden beri süregelen gerilimler çoktan savaşa dönüşürdü. Şah İsmail'in Kanuni'nin gücü ve gururu karşısında boyun eğecek gibi görünmeyen halefi Şah Tahmasb'a tahta çıktığı 1524'de tehditlerle dolu bir yazıyla silahlarını Tebriz'e ve Azerbaycan'a taşımaya ve otağını İran, Turan, Semerkand ve Horasan'da kurmaya karar verdiğini bildirmişti; ancak Macaristan ve Rodos seferleri bugüne kadar bu kararını uygulamasını engellemişlerdi; artık lâyık olmadığı ülkeyi ele geçirmek ve dünyayı lanetli varlığından temizlemek için muzaffer dizginlerini şaha yöneltecekti[1].

1 Bu mektup, *Sultan Süleyman'ın Günlüğü*'ne uygun olarak Hammer, III, 26'da verilmiştir.

Bu korkunç tehditlerin üzerinden neredeyse 10 yıl geçmişti. Tehditleri gerçeğe dönüştürmenin zamanı gelmişti. Bunun için özel bir gerekçeye ihtiyaç olmasa da, gerekçesi de eksik değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları bu yönde de tıpkı Avrupa'da olduğu gibi belirsizlik içinde kalmıştı. Sürekli sürtüşmeler meydana geliyordu ve sâdık olmayan, hükmetme hırsıyla yanan sancakbeylerini başkaldırmaya iten pek çok cazip durum mevcuttu.

Örneğin Bitlis Sancakbeyi Şeref Han bu dönemde Sultan Süleyman'a sırt çevirmiş ve İran şahının himayesi altına girmiş, diğer taraftan Azerbaycan ve Bağdat sancakbeyleri Ulama Bey ve Zülfikâr Han Osmanlı sultanına biat etmişlerdi ve Zülfikâr Han aynı zamanda Kanuni'ye Bağdat'ın anahtarlarını da teslim etmişti. Oysa ikisi de şahın gücüne tek başlarına dayanabilecek durumda değildiler. Ulama Bey, Bitlis'i tekrar geri almak için başarısız bir teşebbüste bulundu ve Zülfikâr Han sırt çevirişini hayatıyla ödemek zorunda kalırken, Bağdat tekrar şahın hâkimiyeti altına girmişti.

Sultan Süleyman'ın buna tahammül etmesi mümkün değildi. Vasallarının başaramadığını kendisi yapacaktı. İran seferine karar verildi ve Kral Ferdinand ile barış yapıldıktan hemen sonra uygulamaya konuldu. İki yıl sürdü ve iki büyük zaferle kendini gösterdi: Tebriz'in fethi ve Bağdat'ın ele geçirilmesi.

İbrahim Paşa, İran'a gönderilecek orduyu 1533 sonbaharında Anadolu'ya geçirdi; kış boyunca Halep'te kaldı ve 1534 ilkbaharında Van Gölü kenarında ve İran'ın başkentine giden yol üzerindeki tahkim edilmiş kaleleri neredeyse hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan ele geçirdikten sonra, 15 Temmuz'da hiçbir direniş göstermeden kendisine kapılarını açan Tebriz'e girdi. Sultan Süleyman, yaklaşık bir ay önce İbrahim Paşa'yı takip etmek üzere İstanbul'dan bizzat ayrılmıştı. İznik, Kütahya, Akaşehir ve Konya üzerinden 27 Eylül'de Tebriz'e geldi ve burada kısa bir süre kaldıktan sonra Bağdat seferi devam ettirildi. Düşmanlarla çok zorluklar çekmeseler de kötü hava şartları ve yürüyüşün sıkıntılarıyla mücadele etmek zorunda kaldılar. Bağdat'a ancak kış aylarında, Aralık'ın sonunda ulaşabildiler ve şehir Osmanlıların yaklaşması üzerine muhafız kıtalarınca terkedildiğinden İbrahim Paşa tarafından hemen zaptedildi.

Sultan Süleyman, kış aylarını burada çoğunlukla fethedilen ülkenin idaresiyle ilgili tedbirleri almakla geçirdi. 1535 Nisan'ının ilk günlerinde geriye dönüş başladı. Aynı şekilde ağır ve zorlu geçti. Tebriz'e tekrar ulaşana kadar üç ay geçti ve Anadolu'dan geçerek tekrar İstanbul'a dönmek ayrıca altı ay sürdükten sonra, Sultan Süleyman 8 Ocak 1536'da İran'ın en güzel kısmını impa-

ratorluğuna neredeyse hiç kan dökmeden katmış olmanın sevinciyle törenler arasında İstanbul'a girdi. Gerek Tebriz'e gerekse Bağdat'a Osmanlı sancakbeyleri bırakılmıştı ve yeni fethedilen topraklar geleneksel Türk timar sistemi sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'na daha sıkı bir bağla bağlanmıştı.

Kitabımızın asıl konusu olan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki konumu üzerine kalıcı ve doğrudan bir etkiye sahip olmadığından, İran seferinin burada yalnızca ana hatlarını çizdik. Şah İsmail ve Kayser Karl arasında gerçi 1523'de ortak düşmana karşı birlikte mücadele etmek üzere bir ittifakın kurulması için yazışmalar yapılmıştı; ama tıpkı daha sonra 1529'da kayser ve Kral Ferdinand İtalya ve Macaristan üzerinden Sultan Süleyman'ın Avrupa'daki gücünü kırmaya çalışırlarken, Şah Tahmasb'ı Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki topraklarına saldırmak için ikna etmesi amacıyla kayserin emri üzerine Şah Tahmasb'a giden Rodos Üstad-ı azamı Johann de Balley'in elçilik görevi gibi kalıcı ve önemli bir netice doğurmamıştı. Kayserin adı geçen elçisinin mektuplarındaki az sayıdaki haberleri yalnızca istenen sonuca varamadığını ve içinde bulundukları belirsizliğin karanlığında, İran'ın o dönemlerde Batı güçleri ile ilişkilerinde önemli olan hiçbir olgunun bulunmadığını kanıtlıyordu[2].

Sultan Süleyman'ın İran seferinin Avrupa'da büyük bir dikkatle takip edildiğini ve belki de buna sonuçları açısından canlandırıcı olmaktan ziyade boşa çıkan bazı umutların bağlandığını, Roma'daki Fransız elçisinin, Venedik üzerinden İran'daki durumlar ve gelişmeler hakkında en iyi bilgileri veren, aynı dönemden kalma mektupları kanıtlıyordu[3].

Osmanlı donanmasının aynı dönemde Akdeniz'de güç kazanması Avrupa'daki durumlar için çok daha büyük bir öneme sahipti ve çok daha önemli sonuçlar doğurdu. Kanuni'nin donanması, Rodos'un fethinden beri önemli olaylara imza atmamıştı. Donanmadan en fazla korkan Venedik, akılcı bir siyasetle donanmayı o döneme kadar Çanakkale Boğazı'nın ötesinde tutmayı başarmıştı. Oysa Koron'un yalnızca geçici olarak da olsa Kayser Şarlken'in amirali tara-

2 Kayser Karl'ın 1529 Şubat'ında Şövalye Balley'e verdiği talimatta şöyle denmektedir: "İşte bu sebepten dolayı adı geçen İran kralı huzuruna, niyetimizi bildirmek ve onu yanımıza çekerek adı geçen kâfir Türk'ü ezmek için şartların uygun olduğunu bildirmek için bir elçi gönderiyoruz", Lanz, *Correspondenz*, I, s. 293. *Aynı eser*, s. 329, 355, 359 ve 385'te sonunda karanlıklara gömülen bu misyon hakkında başka notlar da mevcuttur.

3 *Négociations*, I, 253, 264, 266, 276.

fından zaptedilmesi, Sultan Süleyman için donanmasını kara ordusuna eşit şekilde saygı uyandıran bir seviyeye getirmediği takdirde başına neler gelebileceğine dair bir uyarı olmuştu. Zira Koron'un geri alınması bile donanmanın gücünden ziyade zayıflığını göstermişti.

Kanuni, gemi sayısından yana bir sıkıntı çekmiyordu; her büyüklükte çok sayıda gemi yelken açmaya hazır vaziyette İstanbul ve Osmanlı donanmasının ana barınağı ve denizlerin hâkimi olan kaptanıderyanın ikametgâhı olan Gelibolu limanlarında bekliyordu; tersanelerde sürekli bir hareketlilik görülüyordu ve depolar büyük bir donanmanın inşası ve muhafazası için gerekli her türlü malzeme ile dolu idi. Yine de büyük eksiklikler vardı. Becerikli gemi mühendislerinin, çalışkan tersane işçilerinin, iyi bir mürettebatın, yetenekli ve tecrübeli gemi kaptanlarının ve herşeyden önce Venedik deniz kahramanlarıyla ya da bir Andrea Doria ile boy ölçüşebilecek bir kapudan paşanın eksikliği duyuluyordu.

İstanbul'da gemi yapım işi o dönemlerde genelde bir Venediklinin, Francesco Giustiniano'nun elinde idi; becerikli gemi ustaları ve gemi yapım işçileri genelde Sakız Adası'ndan getiriliyordu. Ticarete hiç meyli olmayan Türklerin daha o zamanlar bir savaş filosunun ana damarı olan iyi bir ticaret filosunun eksikliğini çektikleri hissedilebiliyordu. Uygun mürettebat ancak yönetilmesi zor ve güvenilir olmayan, gerekli disipline ve dayanıklılığa çok zor alıştırılabilen insanlardan oluşan Anadolulu ve Rum korsanlar arasında bulunabiliyordu[4].

Bu şartlar altında en hassas konu, tecrübeli deniz subayları ve becerikli bir deniz komutanı bulmaktı. Sultan Süleyman, bu deniz komutanını daha Yavuz Sultan Selim zamanlarında Akdeniz'in korkulu rüyası hâline gelen ve 1517'de kardeşi Oruç Reis ile birlikte Osmanlı gemileriyle Afrika sahillerinin büyük bir bölümünü fethederek, kardeşinin ölümünden sonra (1518) sultanın vasalı olarak Cezayir beyliğini üstlenen Midillili cüretkâr deniz korsanı Barbaros Hayreddin'in kişiliğinde bulduğunu düşünüyordu. Barbaros o tarihten itibaren

4 Albéri, *Relazione*, Ser. III, Vol. I, s. 17 ve devamında Dan. de Ludovisi, *Relazione dell' impero Ottomano* (Haziran 1534). Burada Osmanlı donanmasının o dönemlerdeki durumu hakkında en iyi bilgiler bulunmaktadır ve şöyle denmektedir: "Ama Türkler ticaret adamı değildirler, ticaret yapanlar da denizde riske girecek kadar cesarete sahip değil". Ayrıca kullanılabilecek deniz korsanları hakkında "düzensiz ve kafası karışık, tembellik içinde çalıp çırpmaktan başka temel bilmeyen ilkesiz insanlar" olduklarından bahsedilmektedir. Daha sonra donanmanın içinde bulunduğu kötü durum bilhassa Sultan Süleyman'ın ve İbrahim Paşa'nın donanmaya vermedikleri özene bağlanmaktadır.

sürekli olarak İspanya, Fransa ve İtalya sahillerini rahatsız etti; hâlâ Hristiyanların baskısı altında İber Yarımadası'nda kalan 70 bin Berberî'yi Berberistan'a (Kuzey Afrika) geçirerek güven altına aldı ve o dönemlerde Hristiyan âleminin en büyük deniz kahramanı kabul edilen Andrea Doria'ya karşı savaştı[5].

Sultan Süleyman, gözünü bu adama çevirdi; deniz gücünün geleceğini bundan böyle bu adamın ellerine teslim edecekti. Onu Koron kuşatması sürerken İstanbul'a çağırttı ve Barbaros Hayreddin, Yunan sularından dönerken Brindisi'ye demir atan Andrea Doria'nın birkaç gemisini zaptettikten sonra, Koron tekrar sultanın eline geçtiği dönemde İstanbul'a geldi. Sultan Süleyman tarafından büyük görkemle karşılandıktan ve el öpmek üzere huzura kabul edildikten sonra hemen Midilli, Rodos ve Eğriboz adalarının gelirlerinden karşılanacak 14 bin duka altını ücretle denizlerin beylerbeyiliğine, yani bütün Osmanlı deniz kuvvetlerinin kumandanlığına tayin edildi[6].

Barbaros Hayreddin Paşa, sonbahar aylarını İran seferini yapmakta olan ve sultanın sarayında yükselen bu yeni güce muhtemelen çok da sıcak bakmamış olan İbrahim Paşa'ya biatlarını bizzat bildirmek üzere Halep'e gitmek için kullanırken, kış aylarını İstanbul'da denizlerdeki hazırlıkları büyük bir heyecanla geçirmek için kullandı. Bizzat kendi nezaretinde, Cezayir'den getirttiği gemi ustaları tarafından 61 yeni kadırga inşa edildi ve böylece 1534'de Batı'da son ana kadar nereye yöneleceği bilinmediği için endişe duyulan 84 gemiden oluşan muazzam bir donanmanın başına geçti. Genel olarak Hristiyan deniz güçlerine, bilhassa kayserin donanmasına ve sahillerdeki topraklarına yönelik büyük bir darbenin planlandığı düşünülüyordu; sadece Sultan Süleyman'ın Barbaros Hayreddin Paşa'dan Venedik Cumhuriyeti'ni ve Fransa kralını esirgemesini emrettiğini ve ayrıca kendinden üstün bir güçle her türlü çatışmadan kaçınmasını istediğini biliyorlardı[7].

---

5 Daha detaylı olarak Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 28-46.

6 *Aynı eser*, s. 47; Ludovisi, *Relazione*, s. 20.

7 Ludovisi, *Relazione* adlı eserini Barbaros Hayreddin Paşa donanma ile Çanakkale Boğazı'ndan çıkmak üzereyken yazdı. Hakkında şöyle demektedir: "Çok haşmetli Türk Efendi'nin ona verdiği emrin tam olarak ne olduğu bilinemez; imparatora ait yerlerle, Hristiyanlığa ve zatıalinize ait olanlar dışındaki kimi yerlere saldıracağı söylenmekle birlikte, Büyük Efendi'nin iradesi daha çok güvenlik sağlamak doğrultusunda gözüküyor". Ludovisi ayrıca ne Barbaros Hayreddin Paşa, ne de donanması hakkında müspet bir intibaya sahipti. "Donanması, Kapıkulu askerleri olmaksızın, birkaç denizciyle kötü bir şekilde silahlanmış olacak ve kendi askerleri, yine, anlaşıldığı kadarıyla, çok değerli asker sayılmaz".

Akdeniz'deki deniz devletleri bu arada yaklaşan tehlikeyi gerektiğinde karşılayabilmek için hazırlıklara başlamışlardı. Venedik, Osmanlı İmparatorluğu ile barış hâlinde olmasına rağmen, yalnızca denizlerdeki hazırlıklarını geniş kapsamlı olarak devam ettirmekle kalmayıp, adalardaki ve Doğu Akdeniz sahillerindeki kalelerin muhafız kıtalarını da takviye etti. Ruhbanlar bu amaçla papanın rızasıyla yine 100 bin duka tutarında olağanüstü vergi ödemek zorunda kaldılar[8]. Kayser, donanmasını imparatorluğuna yakışacak bir büyüklüğe getirmek için hiçbir masraftan ve çabadan kaçınmamıştı. O dönemde 300 kadar gemi Barcelona Limanı'nı süslüyor ve Andrea Doria'nın gururunu okşuyordu. Papanın 10 kadırgası İtalya sahillerini düşmanın ilk hücumuna karşı koruyacaktı ve Marsilya Limanı'nda 30 büyük gemi hazır bekliyordu[9].

Marsilya Limanı'ndaki gemilerin Barbaros Hayreddin Paşa'nın teşebbüslerini ve Sultan Süleyman'ın Akdeniz'de hâkimiyetini genişletmeye yönelik planlarını engellemek için kullanılmayacakları daha o zamanlar biliniyordu. I. Fransuva, o dönemlerde her zamankinden çok Sultan Süleyman'ın gücünü kullanarak kayserin gücünü kırmaya ya da en azından uygun sınırlara kadar geriletmeye ve bu arada Milano ile Ceneviz üzerindeki yıllanmış haklarını talep etmeye yönelik Şark politikasını gizlememişti.

"Türk'ün kendi avantajı için değil, zira o yine de Müslümandır ve bizler Hristiyanız; aksine kayseri büyük masraflar yapmak zorunda bırakmak ve böylesine büyük bir düşman sayesinde gücünü azaltmak ve her hükümdara o denli güvenlik sağlamak için büyük bir güce ulaşmasını dilediğimi inkâr edemem"[10] diye itiraf etmişti sarayında bulunan Venedik Elçisi Marino Giustiniano'ya. Bu hedefe ulaşmak için herşeyi uygun görüyor, hatta bu Cezayir kralı diye hitap ettiği ve Sultan Süleyman tarafından donanmasının başına getirildiğinden beri gözünde büyük bir ağırlık ve itibar kazanan deniz korsanı Barbaros Hayreddin'le bir ittifak anlamına gelecek olsa bile, bir dereceye kadar onurlu bile buluyordu[11].

---

8 Paruta, *Hist. Venet.* L. VII, 628 ve devamı.

9 *Aynı eser*, s. 627, 639.

10 Alberi, *Relazione*, Ser. I, Vol. I, s. 167: *Relazione di Francia del clarissimo Marino Giustiniano tornato ambascaiatore dal Cristianissimo l'anno 1535* (Bu ilişki, "*Documents inédits*" adlı eserin bir bölümünü oluşturan ve N. Tommaseo tarafından yayınlanan "*Relations des Ambassadeurs Vénetiens sur les affairs de France au XVI siécle*", Paris 1838 baskısında da mevcuttur).

11 Fransızlar tarafından bile uygunsuz görülen bu ilişkiye en azından herkesin davasını savunmak için, birçok örnekte görüldüğü gibi, kâfirlerin de yardımı dahil olmak üzere,

Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1533 Temmuz'unda, yani Barbaros Hayreddin Paşa İstanbul'a gelmeden kısa bir süre önce I. Fransuva tarafından Puy'de karşılanan elçisi aracılığıyla I. Fransuva ve Barbaros Hayreddin Paşa arasında bu yönde ön müzakereler yapılmaya başlanmıştı. I. Fransuva, bunun üzerine Barbaros Hayreddin Paşa'nın yönetimi altında İstanbul'da yapılan büyük hazırlıkları da haber alınca Sultan Süleyman'a o dönemlerde gönderdiği elçisine ayrıca Barbaros Hayreddin Paşa için gizli bir görev vermekte sakınca görmedi.

Jean de La Forêt adındaki bu elçi, Barbaros Hayreddin Paşa'yı, kral asi Cenevizliler tarafından yasal efendileri ve hükümdarları olarak kabul edilene kadar donanmaya yardım etmek üzere ikna edecekti; karşılığında Barbaros Hayreddin Paşa'ya yalnızca en az 50 gemiden oluşacak kendi filosuyla, gıda maddeleri ve cephane ile destek vermekle kalmayıp Tunus ve Cezayir krallığını muhafaza etmesi için her türlü yardımda da bulunacaktı. Barbaros Hayreddin Paşa ayrıca La Forêt için tavsiyede bulunarak sultanın huzuruna çıkmasını sağlayacaktı ve sultan nezdinde elçilik görevini en iyi şekilde yerine getirmesi için gerekli tavsiyelerde bulunarak, elçilik vazifesini icra etmesini sağlayacak ve işlemleri hızlandıracaktı[12].

La Forêt kendisine verilen talimatlar gereği, sultana yalnızca kralın sürekli dostluğu hakkında güvence verip, Sultan Süleyman'ı silahlarını kaysere daha güçlü bir şekilde yönlendirmek üzere en kısa zamanda İran'dan Avrupa'ya dönmesi için ikna etmeye çalışmakla kalmayıp ayrıca genel bir barış yapmaya da ikna etmeye çalışacaktı. Kralın şartlarını yerine getirmeyi, yani krala Milano'yu, Ceneviz'i ve Artois ile Flandern üzerindeki hâkimiyet hakkını vermeyi ve Yanoş Zapolya'yı Macaristan kralı olarak kabul ettiği takdirde, bu barışa Kayser Karl da dahil edilecekti. Kayserin, daha doğrusu İspanya kralının –I. Fransuva, kayseri bu olağandışı belgede sürekli bu şekilde anmakta idi– istenen huzur ve herkesin iyiliği için bu şartları kabul etmesini umuyorlardı; aksi takdirde savaşla kendini buna zorlamaktan başka bir çare kalmıyordu.

---

herkesin yardımına başvurabileceği yönünde bir mazeret bulundu. Giustiniano, şöyle eklemektedir: "Ve onun bu anlayışına, çok Hristiyan kral, onunla ateşkes ve barış yapmış olan birçok Hristiyan hükümdarları örnek gösterir", vb., *aynı eser.*

12 *Négociations*, I, 255-258'de Paris Dış İlişkiler Arşivi'nden alınan *Instruction pour la mission de La Forêt auprès de Khaïr-Eddin.*

Devamında bu savaşı kendisinden, yani kraldan daha iyi kimsenin yürütemeyeceğinden bahsediyordu; ancak hazinesi sürekli savaşlardan ve bu savaşların denizlerde ve karada gerektirdiği hazırlıklardan dolayı zayıfladığından –daima olarak en az 2 bin ağır silahlı süvari ve 50 bin piyade hazır bulunduruyordu– ve oğulları için ödemek zorunda kaldığı fidyeden dolayı neredeyse tamamen tükendiği için bu savaşın masraflarını tek başına taşıması mümkün değildi. Sultan bu yüzden kendini bir milyon duka altınıyla desteklemeli idi ki bu, bilhassa İspanya kralının cesaretini kırmanın ve dünyaya tek başına hâkim olmaktan başka bir yere çıkmayan planlarını engellemenin ne kadar önemli olduğu düşünülürse, sultanın malî durumunun parlaklığına bakıldığında onun için çok da zor olmamalı idi. Bunun için Barbaros Hayreddin Paşa'ya, kral kara ordusuyla İtalya'ya girerken, donanmasıyla Sicilya'ya ve Sardunya'ya girme emri verecek olursa bu amaca büyük bir hizmet vermiş olacaktı. Sultan Süleyman bu parayı ödemeyecek olursa, La Forêt en azından sultanı, İspanya kralına karşı hem karadan hem denizden savaş başlatmaya ikna etmeli idi ki Macaristan bunun için yeterli bir bahane idi, vesaire[13].

La Forêt, bu talimatlarla İstanbul'a gelmekte geç kaldı; dolayısıyla talepleri, donanmanın ileride göreceğimiz gibi, Karl'ın gücünü kırmaktan ziyade Osmanlı'nın Afrika kıtasının kuzey sahillerinde hâkimiyetini genişletmeye ve sağlamlaştırmaya yönelik hareketleri üzerinde önemli bir etki yapmadı. Sultan Süleyman, o dönemlerde Bağdat yolunda idi ve La Forêt hemen arkasından gitse de Sultan Süleyman'ı ancak 26 Mayıs 1535'de Honar ordugâhında bulabildi, fakat aldığı talimatların çoğu o zamana kadar geçerliliğini kaybetmişti bile. Bununla birlikte becerikli bir diplomat olan La Forêt, Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa nezdinde gördüğü sıcak karşılamayı efendisinin ve ülkesinin avantajına kullanmayı bildi. Zira sultana eşlik ettiği İran'dan dönüşünde, Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu arasında, Sultan Süleyman Ocak 1536'da İstanbul'a gelir gelmez kendisi ve İbrahim Paşa arasında resmen onaylanan ilk resmî antlaşmayı yapmayı başardı. Bu antlaşmanın başlıca maddeleri şunlardı:

13 *Instruction de La Forêt pour son ambassade à la Porte*. Bu talimat 11 Şubat 1534 tarihlidir. Para meselesi hakkında şöyle denmektedir: "Bu amaç için La Forêt, sultanı ikna etmeye çalışacak ve adı geçen kralı desteklemesi için ona ricada bulunacaktı, kendisine bir milyon altın sağlanırsa işlerini kolaylıkla ve hiçbir mazeret öne sürmeden yürütebilecekti; bu, dünyaya tek başına hâkim olmaktan başka bir şey düşünmeyen İspanyolların kralının cesaretini kırmak ve zayıflatmak için önemliydi", *aynı eser*, s. 258-263.

1) Kral ve sultan arasında ömürleri boyunca dostluk; 2) her zamanki ilgili harçlar karşılığında her iki tarafın tebaası arasında serbest ve engelsiz gidiş geliş, ticaret ve alışveriş; 3) sultan tarafından onaylanan ve talep üzerine Türk makamları tarafından korunacak ve desteklenecek bir balyos tarafından gerek medeni hukuk, gerekse ceza davalarında kralın tebaasının güvenli bir biçimde hukuk davalarının görülmesi; 4) kralın tebaasından hiç kimse iradesinin dışında dinini değiştirmeye ya da sultanın ordusunda veya donanmasında hizmet vermeye zorlanmayacaktı; 5) hiç kimse çekip gitmiş olan üçüncü bir kişinin borçlarından dolayı sorumlu tutulmayacaktı ve bu yüzden rahatsız edilmeyecekti; 6) herkes mirası üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilecekti; 7) sultanın esaretinde bulunan bütün Fransız vatandaşları, bu antlaşma sultan ve kral tarafından onaylanır onaylanmaz serbest bırakılacaktı; 8) her iki ülkenin gemileri karşılaştıklarında birbirlerini mutat şekilde selamlayacak ve birbirlerini gerektiği şekilde destekleyeceklerdi; hiçbir şekilde rahatsız edilmeyecekler ve ilgili harçlar karşılığında birbirlerinin limanlarına serbestçe girip çıkabileceklerdi; 9) papa, İngiltere kralı ve İskoçya kralı, istedikleri ve bu yöndeki onaylarını sekiz ay içinde tasdik edilmek üzere sultana gönderdikleri takdirde, bu antlaşmaya dahil edileceklerdi; 10) bu antlaşma altı ay içinde her iki tarafın ilgili makamlarına bildirilecek ve her iki tarafın da onayından sonra, İstanbul'da, İskenderiye'de, Marsilya'da, Narbonne'de ve her iki ülkenin başkentleri ile en önemli limanlarında resmen ilan edilecekti[14].

Bundan böyle Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki dostane ilişkilerin temelini oluşturan ve Fransa kralına İstanbul'da diğer Batılı güçler karşısında hemen büyük bir üstünlük sağlayan bu antlaşmada I. Fransuva ve Sultan Süleyman'ın Karl ile ilişkileri ve Sultan Süleyman'ın bu yönde sağlayacağı yardımlardan hiç bahsedilmese de Fransa'nın İstanbul'daki ilk daimî temsilcisi olarak burada kalan La Forêt, görevinin bu asıl konusunu asla unutmadı, hatta gelişen hadiseler bu görevini canla başla devam ettirmesine sebep oldu.

Sultan Süleyman İran seferine çıktığı 1534 Haziran'ında Barbaros Hayreddin Paşa da donanması ile Çanakkale Boğazı'ndan geçmiş ve hiç kimsenin engeli ile karşılaşmadan Napoli'nin, Sicilya'nın ve Malta'nın savunmasız sahillerini talan etmiş ve akabinde hemen o dönemlerdeki beyi Mevlay Hasan'ın

14 Flassan, *Histoire de la diplomatie française*, Paris 1811, I, 367 ve devamında özetini verdiği Fransızca ve İtalyanca olarak *Négociations*, I, 283-294'de verilmektedir.

kısa bir direnişinden sonra ele geçirdiği Tunus önlerine gelmişti[15]. Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nun buradaki hâkimiyetini hemen sağlamlaştıramayacaktı. İspanya ve İtalya, Sultan Süleyman'ın artık bütün gücünü de arkasına alan bu cüretkâr olduğu kadar talihli de olan deniz korsanının müteşebbis ruhundan dolayı öyle büyük bir tehlikeye girmişti ki, Kayser Şarlken onu buradan hemen kovmak için elinden gelen herşeyi yapacaktı.

Kayser bu yüzden kış aylarını karada ve denizde hazırlıklarını tamamlamak için kullandıktan sonra, 1535 Mayıs'ı sonlarında 80 Portekiz gemisi ile takviye ettiği, bu sularda görülen en güzel ve en büyük donanma ile birlikte Barcelona Limanı'ndan ayrıldı ve Sardunya'da Cagliari Limanı'nda kısa bir süre kaldıktan sonra 16 Haziran'da Tunus'un ön kalesi olan oldukça iyi tahkim edilmiş Halkulvad (Goletta) liman kalesi önlerine demir attı. Barbaros Hayreddin Paşa'nın sarsılmaz yiğitliği bile burada amansız bir direnişten sonra kayserin üstün gücü karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Halkulvad'ın neredeyse bir ay süren muhasaradan sonra 14 Temmuz'da düşmesi, yedi gün sonra kayserin eline düşen ve (8 Ağustos tarihli) resmî bir teslimiyet belgesi ile asıl beyi Mevlay Hasan'a geri verilen Tunus'un kaderini belirledi[16].

İspanyol askerlerinin, en az 30 bin Tunuslu'nun kurban gittiği talan ve öldürme arzularıyla bu görkemli zaferin şanına gölge düşürmelerine rağmen netice, I. Fransuva'nın kayserin bu sayede artan gücüne duyduğu kıskançlığı yeniden körükleyecek kadar etkili idi. Kral, Tunus'un geri alınmasından önce Barbaros Hayreddin Paşa'yla Aralık 1534'de Chatellereault'da karşıladığı[17] elçisi aracılığıyla tekrar irtibata geçmişti ve La Forêt'nin İstanbul'daki diplomatik faaliyetlerinde de kayserin kısa bir süre önce elde ettiği zaferin yarattığı cesaretle yalnızca Cezayir'in fethini düşünmekle kalmayıp ciddi bir biçimde

15 Detaylı olarak, Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 49 ve devamı.

16 Kayser Şarlken'in Tunus seferi üzerine genel olarak bilinen sayısız kaynakların arasında bilhassa yakın zamanda ortaya çıkan, aynı dönemden kalan, I. Fransuva'nın özellikle Roma ve Venedik'teki diplomatik temsilcilerinden, Lavaur piskoposundan ve Nicolas Raince ile papanın kadırgalarının komutanı olarak Halkulvad kuşatmasına şahsen katılan Kont d'Anguillara'dan aldığı raporlara dikkat çekmek istiyoruz (bk. *Négociations*, I, 266-275).

17 Barbaros Hayreddin Paşa'nın I. Fransuva'ya gönderdiği bu elçiden bilhassa Marino Giustiniano, *Relazione*, s. 166'da bahsetmektedir; yine de bu elçilik görevinin amacı hakkında henüz bilgi sahibi değildi: "Bu da, bana kalırsa, sonsuz sayıdaki temele dayanır, kayserden talep ettiği herşeyi almakta, çok Hristiyan krala yardım etme anlayışına sahip olduğu görüşündeyim", demektedir.

Bizans İmparatorluğu'nu tekrar kurmayı düşündüğü bu dönemde bir canlanma yaşandı.

Sultan Süleyman ve I. Fransuva, adı geçen antlaşmanın imzalanması üzerine her iki tarafın da artık aynı derecede çekindiği rakibe karşı yapılacak ortak bir teşebbüste bulunma kararını aldılar ve göründüğü kadarıyla La Forêt'nin arabuluculuğuyla çok geçmeden Sultan Süleyman karada ve denizde var gücüyle Napoli'ye saldırırken, kralın da aynı anda 50 bin kişi ile Lombardiya'ya akın etmesine ve donanması ile Barbaros Hayreddin Paşa'nın emri altındaki donanmaya katılmasına dair anlaşmaya vardılar.

Ne var ki kayserin nihaî bir anlaşma ile ilgili tekliflerine de kulak veren, ancak kayserin Provansa'ya akın etmesi (Ağustos 1536) ile hayal kırıklığına uğrayan kralın iki taraflı ve değişken siyaseti, bu planın karadaki doğrudan etkileri açısından gerçekleştirilmesini geciktirdi ve sonunda tamamen engelledi. Kralın en iyi birliklerini Picardie'de kullandıktan sonra yapabileceği tek şey, ertesi yıl olan 1537'de kadırgalarını Saint-Blancard Baronu'nun emri altında Doğu Akdeniz'e göndermek oldu; burada Osmanlı donanması ile birleşerek bir müddet Yunan sularında dolaştılar.

Meseleyi çok daha ciddiye alan Sultan Süleyman, bu arada geniş kapsamlı hazırlıklar yaptırmıştı ve Venedik deniz gücünün zorunlu tarafsızlığından çok uzun zamandır nefret eden Barbaros Hayreddin Paşa'nın de tahrikleri ile Napoli açısından beklentilerinde kandırılmış olmasına dair öfkesini, bundan dolayı istemeden de olsa ağır kayıplar yaşadığı ve Osmanlı Devleti karşısındaki gücünü bir kez daha önemli ölçüde zayıflatan savaşa girmek zorunda kalan zavallı Venedik'ten çıkarttı[18].

1537'nin ilkbahar aylarında Sultan Süleyman'ın hazırlıkları öyle ilerlemişti ki, kendisi Mayıs'ta 200 bin kişiden oluşan bir kara ordusunun başında Edirne üzerinden Avlonya'ya doğru yola çıkabilecek duruma gelirken, Tunus'un kaybından sonra Akdeniz sularında dolaşan; Mayorka ve Minorka adalarına saldı-

18 I. Fransuva'nın, Venedik'teki diplomatik temsilcileri Rodos ve Lavaur piskoposları, 1537 Mart'ında Sultan Süleyman'ın kralın askerî kuvvetlerini bilhassa Flandern'e yöneltmesine ve İtalya'ya akını ile ilgili taahhütlerini yerine getirmemesine kızdığını belirtmişlerdi: "Bana La Forêt'ten ulaşan mektuplarda görülüyor ki sizin yürüttüğünüz sefer üzerine gölge yapmaya başlamış, bu seferin sizi bu taraftan, kendinin yapmaya niyeti olduğu seferden engelleyeceğinden şüphe duyuyor... bundan dolayı, efendim, çok önemli işten sizin çekildiğinizi değerlendirerek sizden şikâyetçi oldu", *Négociations*, I, 325.

kısa bir direnişinden sonra ele geçirdiği Tunus önlerine gelmişti[15]. Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nun buradaki hâkimiyetini hemen sağlamlaştıramayacaktı. İspanya ve İtalya, Sultan Süleyman'ın artık bütün gücünü de arkasına alan bu cüretkâr olduğu kadar talihli de olan deniz korsanının müteşebbis ruhundan dolayı öyle büyük bir tehlikeye girmişti ki, Kayser Şarlken onu buradan hemen kovmak için elinden gelen herşeyi yapacaktı.

Kayser bu yüzden kış aylarını karada ve denizde hazırlıklarını tamamlamak için kullandıktan sonra, 1535 Mayıs'ı sonlarında 80 Portekiz gemisi ile takviye ettiği, bu sularda görülen en güzel ve en büyük donanma ile birlikte Barcelona Limanı'ndan ayrıldı ve Sardunya'da Cagliari Limanı'nda kısa bir süre kaldıktan sonra 16 Haziran'da Tunus'un ön kalesi olan oldukça iyi tahkim edilmiş Halkulvad (Goletta) liman kalesi önlerine demir attı. Barbaros Hayreddin Paşa'nın sarsılmaz yiğitliği bile burada amansız bir direnişten sonra kayserin üstün gücü karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Halkulvad'ın neredeyse bir ay süren muhasaradan sonra 14 Temmuz'da düşmesi, yedi gün sonra kayserin eline düşen ve (8 Ağustos tarihli) resmî bir teslimiyet belgesi ile asıl beyi Mevlay Hasan'a geri verilen Tunus'un kaderini belirledi[16].

İspanyol askerlerinin, en az 30 bin Tunuslu'nun kurban gittiği talan ve öldürme arzularıyla bu görkemli zaferin şanına gölge düşürmelerine rağmen netice, I. Fransuva'nın kayserin bu sayede artan gücüne duyduğu kıskançlığı yeniden körükleyecek kadar etkili idi. Kral, Tunus'un geri alınmasından önce Barbaros Hayreddin Paşa'yla Aralık 1534'de Chatellereault'da karşıladığı[17] elçisi aracılığıyla tekrar irtibata geçmişti ve La Forêt'nin İstanbul'daki diplomatik faaliyetlerinde de kayserin kısa bir süre önce elde ettiği zaferin yarattığı cesaretle yalnızca Cezayir'in fethini düşünmekle kalmayıp ciddi bir biçimde

15 Detaylı olarak, Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 49 ve devamı.

16 Kayser Şarlken'in Tunus seferi üzerine genel olarak bilinen sayısız kaynakların arasında bilhassa yakın zamanda ortaya çıkan, aynı dönemden kalan, I. Fransuva'nın özellikle Roma ve Venedik'teki diplomatik temsilcilerinden, Lavaur piskoposundan ve Nicolas Raince ile papanın kadırgalarının komutanı olarak Halkulvad kuşatmasına şahsen katılan Kont d'Anguillara'dan aldığı raporlara dikkat çekmek istiyoruz (bk. *Négociations*, I, 266-275).

17 Barbaros Hayreddin Paşa'nın I. Fransuva'ya gönderdiği bu elçiden bilhassa Marino Giustiniano, *Relazione*, s. 166'da bahsetmektedir; yine de bu elçilik görevinin amacı hakkında henüz bilgi sahibi değildi: "Bu da, bana kalırsa, sonsuz sayıdaki temele dayanır, kayserden talep ettiği herşeyi almakta, çok Hristiyan krala yardım etme anlayışına sahip olduğu görüşündeyim", demektedir.

Bizans İmparatorluğu'nu tekrar kurmayı düşündüğü bu dönemde bir canlanma yaşandı.

Sultan Süleyman ve I. Fransuva, adı geçen antlaşmanın imzalanması üzerine her iki tarafın da artık aynı derecede çekindiği rakibe karşı yapılacak ortak bir teşebbüste bulunma kararını aldılar ve göründüğü kadarıyla La Forêt'nin arabuluculuğuyla çok geçmeden Sultan Süleyman karada ve denizde var gücüyle Napoli'ye saldırırken, kralın da aynı anda 50 bin kişi ile Lombardiya'ya akın etmesine ve donanması ile Barbaros Hayreddin Paşa'nın emri altındaki donanmaya katılmasına dair anlaşmaya vardılar.

Ne var ki kayserin nihaî bir anlaşma ile ilgili tekliflerine de kulak veren, ancak kayserin Provansa'ya akın etmesi (Ağustos 1536) ile hayal kırıklığına uğrayan kralın iki taraflı ve değişken siyaseti, bu planın karadaki doğrudan etkileri açısından gerçekleştirilmesini geciktirdi ve sonunda tamamen engelledi. Kralın en iyi birliklerini Picardie'de kullandıktan sonra yapabileceği tek şey, ertesi yıl olan 1537'de kadırgalarını Saint-Blancard Baronu'nun emri altında Doğu Akdeniz'e göndermek oldu; burada Osmanlı donanması ile birleşerek bir müddet Yunan sularında dolaştılar.

Meseleyi çok daha ciddiye alan Sultan Süleyman, bu arada geniş kapsamlı hazırlıklar yaptırmıştı ve Venedik deniz gücünün zorunlu tarafsızlığından çok uzun zamandır nefret eden Barbaros Hayreddin Paşa'nın de tahrikleri ile Napoli açısından beklentilerinde kandırılmış olmasına dair öfkesini, bundan dolayı istemeden de olsa ağır kayıplar yaşadığı ve Osmanlı Devleti karşısındaki gücünü bir kez daha önemli ölçüde zayıflatan savaşa girmek zorunda kalan zavallı Venedik'ten çıkarttı[18].

1537'nin ilkbahar aylarında Sultan Süleyman'ın hazırlıkları öyle ilerlemişti ki, kendisi Mayıs'ta 200 bin kişiden oluşan bir kara ordusunun başında Edirne üzerinden Avlonya'ya doğru yola çıkabilecek duruma gelirken, Tunus'un kaybından sonra Akdeniz sularında dolaşan; Mayorka ve Minorka adalarına saldı-

---

18 I. Fransuva'nın, Venedik'teki diplomatik temsilcileri Rodos ve Lavaur piskoposları, 1537 Mart'ında Sultan Süleyman'ın kralın askerî kuvvetlerini bilhassa Flandern'e yöneltmesine ve İtalya'ya akını ile ilgili taahhütlerini yerine getirmemesine kızdığını belirtmişlerdi: "Bana La Forêt'ten ulaşan mektuplarda görülüyor ki sizin yürüttüğünüz sefer üzerine gölge yapmaya başlamış, bu seferin sizi bu taraftan, kendinin yapmaya niyeti olduğu seferden engelleyeceğinden şüphe duyuyor... bundan dolayı, efendim, çok önemli işten sizin çekildiğinizi değerlendirerek sizden şikâyetçi oldu", *Négociations*, I, 325.

ran; Kalabriya'da Mahon Limanı'nı ve Castelli Kalesi'ni talan eden; daha sonra Afrika sahillerinde Bizerte'yi zapteden ve nihayet 1536'nın sonbahar aylarında İstanbul'a dönen Barbaros Hayreddin Paşa da aynı dönemde donanma ile birlikte İyon sularına doğru yola çıktı.

Böyle büyük bir güçle İtalya Yarımadası'nın tamamını ele geçirmekten başka bir şeyi düşünmesi imkânsız bu büyük düşmanın yaklaşmakta olduğu haberi, İtalya'nın her yerinde büyük bir paniğe sebep oldu. Papa III. Paul, Roma'yı terketmeyi bile düşünmeye başlamıştı ki sonunda yine de cesaretini topladı ve en azından sahil kesimlerini az da olsa savunmak ve ilk hücuma karşı korumak için elindeki bütün askerî kuvvetleri topladı. Tüm limanlar mümkün olduğunca hızlı bir şekilde savunma durumuna geçirildiler ve Ankona için 2.000, Citta-Vecchia için 1.200, Ostia için 500 ve Terracina için 300 kişi olmak üzere muhafız kıtalarıyla takviye edildiler[19].

Pulya ve Kalabriya, donanması ile Messina Limanı'nda bulunan Andrea Doria tarafından korunacaktı. 22 Temmuz'da Osmanlı donanmasının öncü gemileri ile Paxo Adası önlerinde çatışmaya girdi ve düşmanın 12 gemisini zaptetti, fakat Barbaros Hayreddin Paşa tarafından 100 gemi ile takip edilirken, Osmanlıların Pulya'ya çıkartma yapmalarını engelleyemeden bu üstün güç karşısında Messina Limanı'na geri çekilmek zorunda kaldı. Otranto'ya yaklaşık 8-10 bin Osmanlı sipahisi indirildi, fakat yanlarında hiç top olmadığı için ne bu iyi tahkim edilmiş şehre ne de Brindisi'ye saldırmayı göze alamayarak, mesela Castro gibi daha zayıf bazı kalelere yöneldiler ve geri dönerken yanlarında gemilere en az 100 bin kadar köle aldıkları açık arazileri hiçbir engelle karşılaşmadan bir ay boyunca talan ettiler[20].

Çok yakınlarında yaşanan bu utanç verici sahneler ve Sultan Süleyman'ın Arnavut sahillerindeki tehdit edici konumu karşısında, bilhassa bu kadar gergin şartlar altında Venedik'e karşı diplomatik tahriklerin ve Venedik'le gerçek sürtüşmelerin de eksik olmadığı gözönünde bulundurulursa, Venedik'in silahlı tarafsızlığını koruması gittikçe daha zor ve daha imkânsız hâle geliyordu.

Ölçüsüz kibrinin ve belki de rakiplerinin haremin duvarlarına sır olarak gömülü entrikalarının kurbanı olan, mutlak güce sahip Serasker İbrahim Paşa'nın 1536 Mart'ında ve çok geçmeden Erdel'de katledilen dostu ve danış-

19 *Lettre de l'évêque de Mâcon*, Roma, 20 Haziran 1537. *Aynı eser*, s. 330.

20 Paruta, *Hist. Venet.*, L. VIII, 686. Mâcon piskoposunun Kardinal Du Bellay'a gönderdiği mektuplar, *Négociations*, I, s. 330-340.

manı Luigi Gritti'nin ölümlerinden sonra, Venedik'in İstanbul'da artık çok az gerçek dostu kalmıştı. Kayserle dostane ilişkileri daha önceleri de kötülüğe yorumlanmıştı ve Fransa'nın Osmanlı devleti üzerinde nüfûzu arttıkça, rakipleri bunu gittikçe daha fazla kullanmaya başlamışlardı.

Sultan Süleyman'ın çevresindekiler kayserin donanmasının Koron seferinde Venedik'e ait adalardan gelen insanların kayserin donanmasında hizmet ettiğine dair sitemde bulunuyorlardı[21]! Zeki La Forêt ise daha sonra, mesela kayserin Tunus'a karşı hazırlık yaptığı dönemde, bu olumsuz ruh hallerini Şarlken'i gücünü Osmanlı İmparatorluğu'na ve sultana yöneltmesi için tahrik edenin aslında Venedikliler olduğuna dair Osmanlı yönetiminin şüphelerini artırmak için kullanmayı başardı[22]. Hatta bu görevini öyle başarılı bir şekilde yerine getirdi ki, Sultan Süleyman 1536 Mayıs'ında İstanbul'daki Venedik balyosuna Divân aracılığıyla Venedik'in açıktan ve gizliden kayser için ne yaptığını çok iyi bildiklerini ciddi ve kesin bir biçimde bildirdi; bu yüzden Venedik'in kayserle ittifakından vazgeçmesini öğütlüyordu; aksi takdirde Venedik'i düşman ilan edecekti ve ertesi yıl ateş ve kılıçla savaş ilan etmeye kararlı idi[23].

Bu gibi diplomatik fısıltıların asıl amacı Venediklileri kayserin tarafından Fransa kralının tarafına çekmeye yönelik olsalar da, baştaki amacından tamamen saptılar. 1537'de bu amaçla kralın özel bir göreviyle Venedik'e gelen Rincon'un ikna yetenekleri bile başarısız kaldılar. Mesele, bu esnada Pregadiler Konseyi'nde uzun ve sıcak bir şekilde tartışıldı. Mükemmel yeteneklere ve nadir görülen bir hitabet gücüne sahip genç bir adam olan Marco Antonio Cornaro, büyük bir heyecanla eskiden beri gözetilen, bir kez sunulan sadâkati bozmama prensibinden şimdi de vazgeçmemeleri gerektiğinden bahsediyordu;

---

21 Paruta, L. VII, 616. Venedikliler hakkında yapılan değişik şikâyetler hakkında şöyle denmektedir: "Süleyman'a yapılacak en ağır şeyi, Koron'a gittiği zaman Cumhuriyet Devleti'ne ait adaların çoğu sâkininin donanmaya binmesini ekleyerek".

22 *Aynı eser*, s. 637. Venediklilere duyulan şüphe, "Paşa'yı, Venediklilerin Yunanistan'da, büyük güçlerle Süleyman'ın devletine karşı çıkma" görevine çağırdıklarına inandırmak gibi, İstanbul'daki Fransa elçisi Giovanni Foresto tarafından, sahte ama çok etkili akıl yürütmelerle yerine getirilen tehlikeli görevler" yüzünden daha da derinleşmişti.

23 *Lettre de l'évêque de Mâcon au Cardinal Du Bellay* (Roma 12 Haziran 1537). Sultan Süleyman, balyosa şunun açıklanmasını istemişti: "Bu Türk, Venediklilerin açık ya da gizli imparatoru düşman kabul edip etmediklerinin açıklanmasını istedi, onunla elde ettikleri ayrıcalıkları bir tarafa bırakmalarını emretti, aksi takdirde, onları düşman ilan edeceğini, gelecek yıl savaş kararı alarak kan ve ateşle savaşacaktı".

zeki ve ticarette tecrübeli bir adam olan Leonardo Emo, devletin menfaati açısından kralın tarafını tutuyordu; ancak başlangıçta çoğunluk kendi tarafındaymış gibi görünse de, sonunda yine de Cornaro galip geldi ve Rincon hiçbir şey başaramadan Venedik'ten ayrılmak zorunda kaldı[24].

Buna, Venedik'in ayrıca daimî barışa rağmen kara ve deniz kuvvetlerini sürekli savaşa hazır bir vaziyette tutmak zorunda kalışı ekleniyordu. Venedik Körfezi'nin yakınında ne zaman bir Türk kadırgası görünse hazırlıklar yapılıyordu. 1537'nin ilkbahar aylarında donanmanın bir defada 50 yeni kadırga ile 100 gemiye kadar çıkartılması gerekti. Denizlerin genel kaptanlığına Girolamo Pesaro getirildi ve yanına 10 yeni tayin edilmiş filo kaptanı verildi. Her an savaşın başlamasını bekliyorlardı. Yıllardır zaten savaşa duyulan korku ve barışın muhafazasına dair umut arasında gidip gelinen ve gittikçe daha ağır bir yük hâline gelen o utanç verici durumda yaşıyorlardı[25].

Bu şartlar altında kaçınılmaz olan bireysel sürtüşmeler, bilhassa Barbaros Hayreddin Paşa Akdeniz sularında dolaşmaya başladıktan sonra asla bitmemişti. Kimi Venedik kadırgaları ile Türk korsanları arasında çatışmalar meydana geliyordu; kimi zaman İskenderiye'de veya İstanbul'da Venedik ticaret gemilerine el konuluyor, kimi zaman da Türk nakil gemileri Venedik limanlarında uygunsuz bir şekilde rahatsız ediliyorlardı. Böyle bir durumda iki taraf arasında elçiler gidip geliyordu; meydana gelen hadiselerden şikâyet ediliyor ve mümkün olduğunca özür dileniyor ve her defasında eski dostluk ve barışçıl niyetlere dair taahhütler yenileniyordu[26].

Oysa bunların da bir sınırı vardı. Bazı hoş olmayan hadiseler nihayet bardağı taşırdı ve iki tarafın birbirinden tamamen ayrılmasına sebep oldu. Avlonya'ya gitmek üzere yola çıkan bir Türk nakliyat gemisi, sözde her zamanki selâmı vermediği için bir Venedik kadırgası tarafından batırıldı. Bu olaya oldukça öfkelenen Sultan Süleyman, olayın düzeltilmesini ve 300 bin duka altını tazminat istiyordu. Ne yazık ki bu taleple görevlendirilen Türk elçilerini Korfu'ya götürecek üç kadırga, gerekli sinyalleri vermeyi ihmal ettikleri için, adaya va-

---

24 Paruta, L. VIII, 659-683; burada iki elçinin oldukça ilginç konuşmaları verilmektedir.

25 Paruta, s. 659: "Senatörlerin, savaş kuşkusu ya da barış umudu doğduğunda bir o tarafa bir bu tarafa yönelerek kararsız ve kaygılı kalan ruhlarını sâkinleştirmek gerekiyordu". O dönemin hazırlıkları hakkında, *aynı eser*, s. 660-662.

26 Bu gibi sürtüşmeler, örneğin 1533'de yukarıda belirtilen eseri bırakan Daniello de Ludovisi'nin İstanbul'a gönderilmesine sebep olmuştu. Alberi, *Relazione*, Ser. III, başlangıçta I.

ramadan Venedik'in gözcü gemilerinin saldırısına uğradılar ve hemen kaçmaya başladıkları için Arnavut sahillerinde Simera önlerinde dibe oturtuldular; sahil halkı gemilere saldırdı, talan etti ve mürettebatı esir aldı[27].

Bu yanlış anlama esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılması ve suçlu gemi kaptanlarının cezalandırılması ile tam tatlıya bağlanmıştı ki, bu defa da bizzat Venedik donanmasının Proveditore Alessandro Contarini emrindeki öncü gemileri gece vakti Osmanlı kadırgalarıyla çatışmaya girdiler. Kadırganın kaptanı, kim olduğuna dair sorulan soruya cevap vermek istememiş, yerine top ateşi ile karşılık vermişti. Buna öfkelenen Contarini kadırgayı takip etmeye başladı; kadırgayı zaptetti ve yaklaşık 300 kişiden oluşan mürettebatı neredeyse son adamına kadar öldürttü[28].

Ertesi gün Pesaro, Pulya sahillerine ilk kez 80 gemiden oluşan düşman donanması ile karşı karşıya geldi. Kendini muharebeyi kabul edecek kadar güçlü görmediğinden, Korfu'ya geri dönmek istedi. Ancak Türkler kendini takip ettiler; kadırgalarından birini zaptettiler ve kadırganın kaptanlarını öldürdüler[29].

Savaş henüz açıkça ilan edilmemişti, ama barışın muhafazası bu hadiselerden sonra mümkün değildi. Bu hadiseler karşısında endişeye kapılan Venedik, sultanın öfkesini bir kez daha suçluları cezalandırarak dindirmeye çalıştı ama boşuna. Dört gözcü gemisinin kaptanı Giusto Gradenigo zincirlere vurularak Venedik'e getirildi; Proveditore Contarini Avogadoriler Kurulu önünde hesap verecekti ve Girolamo Pesaro'nun komutanlığa devam edip etmeyeceği bile tartışılmaya başlandı[30]. Herşey boşuna; herşey için çok geçti artık!

İstanbul'daki Venedik balyosunun ve bu amaçla Avlonya'ya Sultan Süleyman'ın yanına giden temsilcisi Alessandro Orsino'nun ısrarlı ve barışçıl ricaları da artık işe yaramıyordu. Andrea Doria tarafından Pesaro'ya yazılan ve sinsice Sultan Süleyman'a ulaştırılan ve sözde iki amiral arasında bir anlaşmanın var olduğunu açığa vuran bir mektup, barışın muhafazasına dair son umutları da yok etti.

Napoli'ye karşı teşebbüslerinin başarısız olmasından dolayı zaten öfkeli olan Sultan Süleyman, Venedik'e karşı savaş istiyordu; Venedik'in 35 yıl bo-

27 Paruta, *aynı eser*, s. 684
28 *Aynı eser*, s. 687.
29 *Aynı eser*, s. 689.
30 *Aynı eser*, s. 690-692.

yunca Osmanlı ile güvensiz ve masraflı barışı korumayı başardığı sahte silahlı tarafsızlık sisteminin de artık sürdürülemezliğinin zirvesine kadar gelmişti ve hadiselerin gücüyle bunun ne kadar yalan olduğu ortaya çıkacaktı.

2) 1540'da yapılan barışa kadar Venedik savaşı

Sultan Süleyman'ın hiçbir açıklama yapmadan savaşı başlattığı ilk açık düşmanlık hareketi Korfu Adası'na –zira en yakını bu idi– yapılan saldırı idi. Veziriazam Ayas Mehmed Paşa son anda savaş aleyhine, Barbaros Hayreddin Paşa ise savaş lehine oy kullanmıştı. Sultanın Divânı'nda Barbaros Hayreddin Paşa üstünlüğü sağladı ve bu yüzden 26 Ağustos 1537'de 25 bin asker ve 30 topla Butrinto'dan adaya geçerlerken, aynı zamanda her yerde Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında Venedik tebaasının alıkonulacağına ve mallarıyla gemilerine el konulacağına dair emirler verildi.

Bilhassa bu sonuncu tedbirin ağır bir biçimde hissedildiği Venedik, papanın, kayserin ve Malta Şövalyelerinin yardımlarına güveniyordu. Onlarla birlikte en azından Osmanlı donanmasına direnebilecek ve yalnızca Korfu'yu kurtarmakla kalmayıp, daha büyük teşebbüslerde de bulanacak durumda olacak bir donanma toplayabileceklerini umut ediyorlardı[31].

Venedik'in hemen başvurduğu papa, yardım etmeye rıza gösterdi; bütün Hristiyanların imkânlarıyla 50 bin piyade ve 4 bin süvari mürettebatla en az 200 geminin temin edilmesine çalışacağını vadetti ve her zamanki gösterişler arasında San Pietro Kilisesi'nde kâfirlere karşı kutsal ittifakı ilan etti. Brindisi Limanı'nda gemileri ile Venedik donanmasına katılacak olan Andrea Doria, hiçbir teşebbüse iştirak etmek istemiyordu ve Marsilya ile Ceneviz'i de kollamak zorunda olduğu gerekçesi ile demir attığı Napoli'den sözde İspanya'dan yeni talimatlar beklemek üzere Ceneviz'e geri döndü[32].

Böylece yine tek başına kalan Venedik'in en azından şimdilik silahlarının talihi yaver gidiyordu. Korfu şehrinin ve kalesinin kuşatması, ardı ardına 40 bin kişilik birlikler adaya geçirilmiş olmasına rağmen, öyle kötü ilerliyordu ki Veziriazam Ayas Mehmed Paşa, surların gücünü ve müdafilerinin sarsılmazlığını kendi gözleriyle gördükten sonra, Sultan Süleyman'a en iyi birliklerini

31 Paruta, s. 699: "Biraraya getirilip birleşen güçlerle Türk donanmasının yenilmesi ve Korfu'yu kuşatmadan kurtarmak değil sadece, yolu başka olağanüstü bir olaya ve soylu bir satın almaya daha da açmak umut ediliyordu".

32 *Aynı eser*, s. 701.

burada uzun süre boşuna harcamak yerine bu türde bir teşebbüsten zamanında vazgeçmesini tavsiye etmişti. Bu yüzden muhafız kıtasına –Iacopo di Novello'nun emri altında 2 bin İtalyan asker, aynı sayıda yerli halk ve dört kadırganın mürettebatı– mallarıyla birlikte serbest geçiş hakkı tanıyarak ikna etmeye çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanınca kuşatma onuncu gününde kaldırıldı; sekiz gün sonra adanın kalan kısmı da düşman birliklerinden arınmıştı. Yine de adanın açık arazileri bu akının sonuçlarını yeterince ağır hissetmek zorunda kaldı. Ada, bu kısa zaman içinde Osmanlı sipahilerinin akınına uğramış, talan edilmiş ve kılıçla, ateşle harap edilmişti ve binlerce insan mallarını, canlarını ya da özgürlüklerini kaybetmişti[33].

Sultan Süleyman, Korfu'dan geri çekildikten sonra –ki bu olay Venedik'te yakında çıkacak savaşın talihli geçeceğine dair bir öngörü olarak şükran duaları, dinî geçit törenleri ve sadakalarla kutlandı– mevsimin ilerlemiş olması ve İran'dan aynı dönemde ordunun ve donanmanın Arnavutluk'tan geri dönmesini gerekli kılan rahatsız edici haberlerin de gelmiş olması sebebiyle daha büyük teşebbüslere girmek istemedi.

Bu yüzden Mora Sancakbeyi Kasım Bey'e yalnızca Venedik'in elinde kalan tek, ama iyi tahkim edilmiş kaleler olan Anabolu ve Benefşe'ye saldırma emri verilirken, Barbaros Hayreddin Paşa 60 kadırgadan ve 30 daha küçük gemiden oluşan bir filo ile Ege Denizi adalarında akın ve fetih seferlerine başlamıştı ve I. Fransuva'nun Saint-Blancard Baronu'nun emri altında Korfu kuşatması sırasında Arnavutluk'a gelen, ancak Venedik'e karşı teşebbüslere hiçbir şekilde katılmayan filosu da onu takip ediyordu. I. Fransuva'nın diplomatik temsilcisi olarak gemisinde Marillac beyini de bulunduran Saint-Blancard, Avlonya'da Sultan Süleyman tarafından büyük onurlarla karşılanmıştı; daha sonra sahil boyunca, gemilerinin çoğunun kışı geçirdiği Sakız Adası üzerinden yine aynı şekilde onurlarla karşılandığı İstanbul'a gelmişti ve ancak ertesi yılın Haziran'ında filosu ile yine Fransa'ya vardı[34].

33 *Aynı eser*, s. 703-706. Bazı ilginç notlar, bilhassa kesin bir tarih, Lonicer., *Chron. Turc.*, T. II, 220 ve devamında Joannis Crispi, *Aegei maris Naxique Ducis ad Pontif. Roman. et Christianos Principes, Epist.* adlı eserde bulunmaktadır.

34 Saint-Blancard baronunun Fransız donanmasının bu seferi hakkındaki kendi günlüğü günümüze kadar muhafaza edilebilmiştir: *Journal de la croisière du Baron de Saint-Blancard*, ilk kez Paris Kraliyet Kütüphanesi'nden aktarılmıştır (bk. *Négociations*, T. I, 340-353 ve 371-383). Temas ettiği yerler, Avlonya ve İstanbul'da gördüğü görkemli karşılamalar, vs. hakkında ilginç şeyler içermektedir, ama bu esnada bilhassa Maril-

Barbaros Hayreddin Paşa, Korfu'dan sonra ardı ardına Zenta, Sythera ve o dönemlerde zengin ve kalabalık bir yer olup kahramanca direnişinin bedelini ağır ödemek zorunda kalan Egin Adası'na saldırmıştı. Eginliler amansız ama talihsiz bir çatışmanın ardından kısa bir direnişten sonra hücumla ele geçirilen ve kül yığını hâline getirilerek neredeyse yerle bir edilen başkentlerine geri püskürtülmüşlerdi. Eli silah tutan halkın tamamı öldürüldü, kadınların ırzına geçildi ve 6 binin üzerinde kız ve erkek çocuğu köle olarak gemilere götürüldü. Güzel ve canlı Egin bu korku dolu günden itibaren neredeyse bir çöle dönüşmüştü. Francesco Suriano, o dönemlerde burada Venedik valisi olacak kadar talihsizdi[35].

Takımadalar'ın kısmen Venedik hâkimiyeti altında bulunan, kısmen soylu ailelere ait olup hiçbiri iyi bir savunmaya sahip olmayan diğer adaları, Barbaros Hayreddin Paşa'nın sancağını yakınlarında gördükleri gibi teslim oldular: İskire, Patnoz; Pisani ailesine ait Rios; Quirinilere ait İstanpula (Stampalia); zengin Venieri ailesi tarafından yönetilen ve en azından birkaç gün direniş gösteren Para/Bara (Paros) ve Küçük Para (Antiparos); çok geçmeden Kandiye'den buraya çekilen birlikler sayesinde tekrar serbest kalan ve Venedik hâkimiyetine geri dönen İstendil ve nihayet Johann Crispo'nun hâlâ bir Ege Denizi dükü gibi gururlu bir ünvan taşıdığı Nakşa. Tüm dünya tarafından unutulmuş ve terkedilmiş bu hükümdarın hemen ilk talep üzerine teslim olmayı ve Osmanlı İmparatorluğu'na her yıl 5 bin duka haraç ödemeyi kabul etmesi ve bunu hemen ödemesi yine de o dönemlerde hâlâ zengin adayı barbarların talan hırsından kurtarmaya yetmedi. Adanın her yeri talan edildi. Gemilere götürülen ganimetlerin değeri 25 bin duka üzerinde tahmin ediliyordu. Osmanlı'nın vasalı olarak en azından görünüşte eski hükümdarlık ünvanını kurtaran Johann Crispo, hazin kaderini papaya ve diğer Hristiyan hükümdarlara gönderdiği bir şikâyet yazısında bizzat dile getirmiş ve bu yazıda ayrıca İstanbul'un fethinden sonra Hristiyan âleminin

---

lac beyi ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan gizli müzakereler hakkında hiçbir şey vermemektedir. Şahsen sık sık görüştüğü Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanması ile olan ilişkileri hakkında yalnızca bir kez şöyle demektedir: "Barbaros'un Venediklilere ait adaları yağmalamak ve almak için dolaştığı, baronun da orada bulunmamak için kara tarafından gittiği duyuldu", s. 372.

35 Joannis Crispi, *Epist.*, s. 222. Kısa bir süre sonra Egin'e temas eden Saint-Blancard, şöyle demektedir: "Egin'in önünden geçtiler, burayı hükümdarın ordusu almıştı, yakılıp yağmalanmış olan Egne'de kimse bulunmuyordu", *Journal*, s. 372.

başına gelen felaketleri, bilhassa onları ezelden beri Osmanlıların kolay bir avı hâline getiren husumete bağlamıştı[36].

Tıpkı Crispo gibi, Barbaros Hayreddin Paşa'nın ertesi yıl fethettiği Andıra (Andros) Adası'nın beyi Courfin de Sommarippa da Osmanlı'nın haraca tâbi bir vasalı oldu. Fransız elçi Rincon'un arabuluculuğu sayesinde Sultan Süleyman tarafından çok geçmeden, 1539'da onaylanarak her yıl 1 Mart'ta kadının huzurunda Eğriboz sancakbeyine ödenecek yıllık 35 bin akçe haraç karşılığında resmî bir belge ile adanın sahibi olarak kaldı[37].

Venedik, Takımadalar'da sıkıntı içindeki vatandaşlarına yardıma gelmeye ya da Barbaros Hayreddin Paşa çekildikten sonra burayı ele geçirmeye çalışmaya cesaret edemedi. Şebenik yakınlarında yalnızca zayıf bir Türk muhafız kıtası tarafından savunulan sahil kalesi Skardona'nın tahrip edilmesi ve yakınlarında bulunan dağ kalesi Obrovazzo'ya yapılan başarısız bir saldırı, Venedik donanmasının bu yıl için hareketlerini tamamladı. Bunun üzerine Venedik donanması Korfu'ya geri çekildi ve burada Korfu'nun gelecekte daha iyi savunulmasını sağlamak için yeni tahkimatların yapılmasına özen gösterildi[38].

Venedik, savaşı elindeki tüm imkânlarla tek başına yürütmeye kararlı da olsa 1538 başlarında yine de bazı barış umutları da oluştu. Sultan Süleyman, Venedik balyosu aracılığıyla Venedik'le dostane ilişkileri tekrar kurmaya hazır olduğunu ve bu amaçla en iyi şekilde karşılanacak bir elçi göndermesini beklediğini bildiriyordu. Ancak Pregadiler Konseyi'nde barış taraftarları hâlâ çok güçlü olmasına rağmen, sonunda yine de dünyanın siyaset durumunu ve Venedik'in buna bağlı menfaatlerini gözönünde tutarak savaşın devam ettirilmesi için oy kullananlar üstünlüğü sağladılar.

Zira onların düşüncesine göre zaten dürüst bir barış bekleyemezlerdi. Sultan Süleyman, teklifleri ile Venedik'in kayserle arasını bozmaktan ve böylece kurmakta oldukları ittifakı imkânsız hâle getirmekten başka bir şey amaçlamıyordu; taleplerini şimdi yerine getirmeleri hâlinde yalnızca Divân tarafından Venedik'e daha ağır şartlar ileri sürmek için kullanılacak zayıflık göstermiş olacaklardı; kendilerini sadâkatsiz düşmanın eline bırakmak istemiyorlarsa, ba-

36 Joannis Crispi, *Epist.*, s. 224-226. Paruta, L. VIII, 708-710. *Hist. nouvelle des anciens Ducs cet. de l'Archipel*, s. 291.

37 Bu belgenin aktarıldığı yer, *Hist. nouvelle*, s. 350.

38 Paruta, s. 710-712.

rışı silahlar altında müzakere etmek zorunda olduklarından, savaşın masraflarını düşünmenin zamanı değildi.

Meseleyi kasten uzattıktan sonra Venedik balyosuna, Sultan Süleyman'ın yakın zamandaki hareketlerine dair şikâyette bulunma sebepleri olmasına rağmen yine de kendisiyle bundan sonra da barış ve dostluk içinde yaşamaya niyetli olduklarını bildirmesini teklif ettiler; barış hususunda dürüst olduğundan emindiler, ancak bunun delili olarak böyle bir büyük hükümdarın korumasına güvenerek Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapan tüccarlara, yakın zamanda haksız yere el konulan mallarının geri verilmesini bekleyebilirlerdi.

Oysa bu hususta da anlaşmaya varamadılar. Bu teklifin kabul edilmesi için oy kullanan grup, iki reyle azınlıkta kaldı. Böylece meseleyi daha fazla görüşmekten vazgeçildi ve savaşın devamına karar verildi[39].

İstanbul'da bu arada cevap bekleniyordu ama boşuna. Oysa Sultan Süleyman mutlaka bir cevap istediğinden, veziriazam Venedik'ten en kısa zamanda belirli bir açıklama sağlamak üzere Venedik balyosundan tercümanını Venedik'e göndermesini istedi. Divân'ın ilk teklifini bir cevaba bile lâyık görmediklerine şaşırdığını bildirecekti; yine de öfkesini uygun bir karşılıkla ve verilen zararı tazmin ederek dindirmekle görevlendirilecek bir elçinin İstanbul'a gönderilmesi hâlinde, Sultan Süleyman hâlâ barış yapmaya meyilli idi; aksi takdirde Venedik Cumhuriyeti öfkesini en ağır biçimde hissedecekti.

Dolayısıyla meselenin bir kez daha Pregadiler Konseyi'nde görüşülmesi gerekti. Marco Antonio Cornaro'nun görkemli hitabeti bu defa da sonucu belirledi. Gerek menfaatleri gerekse onurları ve saygınlıkları açısından savaşın gerekli olduğundan bahsetti. Barış grubunun başında bulunan Francesco Foscari'nin, barışı gerektiren gerekçeleri ölçülü ve anlayışlı bir biçimde anlatması; diğer hükümdarların yardımına güvenilemeyeceğini söylemesi; yapılan ve bundan sonra da yapmak zorunda kalacakları büyük fedakârlıkları; sultanın büyük gücünü ve bilhassa şimdi bir anlaşmaya varılmasını kolaylaştıracak dostane niyetlerini hatırlatması, Cornaro'nun sözlerinin olağanüstü etkisini yok etmeye yaramadı. Savaş taraftarı olan grup üstünlüğü sağladı, yani herhangi bir karara varılamadı, dolayısıyla ne balyosa İstanbul'daki müzakereleri devam ettirme görevi verildi ne de kendini destekleyecek bir elçi gönderildi[40].

---

39 *Aynı eser*, s. 722.

40 Paruta, L. IX, II, s. 8-24; burada konuşmalar tam olarak verilmektedir.

Cornaro, savaş siyasetini öncelikle papa, kayser ve Venedik Cumhuriyeti arasında kurulacak kutsal ittifaka dayandırıyordu. Kış ayları boyunca bu hususta müzakereler yapılmıştı. Artık zaman kısalmıştı ve Venedikli savaş taraftarları baskı yapıyorlardı. Müzakereler, Roma'da Pregadiler Konseyi'nde şu karara bağlandı:

Papa III. Paul, Kayser Şarlken ve Venedik Cumhuriyeti Sultan Süleyman'a karşı bir savunma ve saldırı ittifakına gireceklerdi. 200 kadırga, 100 silahlı gemi, 20 bin İtalyan, aynı sayıda Alman ve 10 bin İspanyol'dan oluşacak 50 bin piyade, 4.500 ağır silahlı süvari ve gerekli sayıda toplarla savaşı yürütmeyi taahhüt ediyorlardı. Bu askerî kuvvetler her yılın Mart ortalarında hazır bulunacaktı. Kayser, donanma için 82 kadırga ve 100 silahlı gemiyi temin edecekti; diğer 118 kadırga Venedikliler tarafından donatılacak, ancak 36 kadırganın masraflarını papa üstlenecekti. Ordunun ve donanmanın geçimi için gerekli masraflar eşit paylara bölündü. Kral Ferdinand ve I. Fransuva ittifaka dahil edileceklerdi ve I. Fransuva'nın ittifaka katılmak istemesi hâlinde kaç birlik temin edeceğini papa belirleyecekti. Deniz kuvvetlerinin başına Andrea Doria; kara kuvvetlerinin başına Urbino dükü geçecekti. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da fethedilecek topraklarını aralarında bölüşecek kadar ileri gittiler. Kayser, Venediklilerin elinde bulunan kısımlar hariç, İstanbul'daki eski Bizans İmparatorluğu'nu alacaktı; Venedikliler, Doğu Akdeniz'de sahip oldukları yerlerin dışında Dalmaçya'da Avlonya ve Kastelnova'ya sahip olacaklardı; papaya hizmetlerine ve yapılacak fetihlere uygun bir pay verilecekti; Rodos ise her halükârda Rodos Şövalyelerine kalacaktı[41].

İngiltere Kralı VIII. Henry, Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı ittifak kurulurken kendini düşünmemelerine içerlerken, I. Fransuva, çok geçmeden 18 Haziran 1538'de Nice'de yapılan 10 yıllık ateşkes antlaşması sayesinde ittifak güçleri ile dostane ilişkiler içine girmesine rağmen, bu ittifakla herhangi bir ilgisi olmasını istemiyordu. Kutsal ittifak gerçekten ciddi bir biçimde düşünülmüş olsaydı, bu ittifakı gerçeğe dönüştürecek iradeye ve imkânlara sahip olsalardı bile bu yıl için fazla bir şey beklenemezdi. Savaşın bütün masrafları bu yıl içinde yine Venedik'in omuzlarına yüklenmesine rağmen, papa bile savaş masraflarının karşılanması için ruhbanların mallarından yüzde onluk verginin alınmasına rıza göstermiyordu.

41 *Aynı eser*, s. 24-26.

Savaş, Barbaros Hayreddin Paşa'nın zamanla 150 gemiye kadar yükseltilen donanması ile tekrar Takımadalar'a doğru yola çıkması; birbiri ardına İskados (Skiathos/İşketos), İskire, Andıra, Koyunluca/Serifos (Seriphos) adalarını zaptetmesi, talan edip ateşe vermesi ve haraca bağlaması –İskire, Andıra ve Koyunluca her biri yıllık 1.000; bir yıl önce fethedilen İstendil (Tine/Tenos) 5 bin duka altını ödemek zorunda idi–, daha sonra Girit sahillerinde dolaşması; burada Resmo ve Canea'ya (Hanya) başarısız bir şekilde saldırması; Sethia ve Suda dolaylarında açık arazileri ateşle ve kılıçla harap etmesi –o dönemde 80 kadar köyün ateşe verildiği söyleniyordu– ve nihayet, yolda halkı tarafından terkedilmiş küçük Skarpanto Adası'nı talan ettikten sonra, Eğriboz Limanı'nda demir atmak üzere Takımadalar'a geri dönmesi ile başladı. Venedik böylece bu yıl ve bir önceki yıl içinde Takımadalar'da, kısmen halkı tarafından tamamen terkedilmiş, kısmen haraca bağlanarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dahil edilmiş en az 25 adasını kaybetmişti[42].

Bu arada Venedik kadırgaları ve Acquileja patriği Venedik asıllı Marco Grimani emrindeki papalık kadırgaları Korfu Limanı'nda toplanmışlardı. Henüz herhangi bir teşebbüste bulunmaya cesaret edemiyorlardı. Zira kayserin donanmasını uzun zaman boşuna beklemişlerdi. Gerçi Messina Limanı'nda 30 kadırga hazır duruyor, İspanya sahillerinde 3 bin piyadeyi alacak 50 gemi denize açılmaya hazır hâle getiriliyordu ve Andrea Doria henüz Barcelona Limanı'nda bekleyen 32 kadırga ile diğerleri toplandığında onlarla birleşecekti; ama hiçbir yerde bu gemileri gerçekten de harekete geçirmek için hiçbir çaba gösterilmiyordu.

O dönemlerde hâlâ Osmanlı ile barış yapmayı düşünen kayser, muhtemelen zaman kazanmak istiyordu; bir sürü mazeret ileri sürüyordu; Venedik donanmasına Pulya'da yapılan anlaşmaya uygun olarak erzak temini yüzünden büyük zorluklar çıkartıyordu ve sonunda meseleyi daha da uzatmak için Venedik'le yapılan ittifakın özel olarak yenilenmesini talep etti. Yeni bir zorluk çıkartmamak için bu talebi kabul edildikten sonra nihayet Napoli kralının Urbino dükünün yerine ordunun komutanlığını üstlenecek olan naibi Don Fernando Gonzaga 30 Napoli kadırgası ile Korfu'ya geldi.

Venedikliler ve papanın amirali bunun üzerine hemen Yunan sularında düşman karşısına çıkmak istediler; ama Gonzaga onlarla oraya gitmeyi reddediyordu; bu kadar az sayıda askerî kuvvetle herhangi bir teşebbüse katılmak

42 Paruta, *aynı eser*, s. 36-42.

kaysere lâyık değildi; önce amiralle birlikte yakında gelecek olan diğer gemileri beklemeliydiler. Böylece yaz ayları da geçti. 7 Eylül'de Doria da Korfu'ya geldi, ama sadece gemilerinin bir kısmıyla. Gemilerinin birçoğunu sözde deniz korsanlarına karşı denizlerde dolaşmaları ve Tunus'u savunmaları için İspanya'da bırakmıştı[43].

Oysa Doria şimdi de muhtemelen aldığı gizli talimatlardan dolayı önemli bir harekette bulunmaya niyetli değildi ve başkomutanlığı ona verdikleri için ne yazık ki herşey onun elinde idi. Birleşik donanmanın ilk hareketlerinde bu bariz bir biçimde ortaya çıktı.

Papanın amirali Grimani, boşuna kaybedilen zamana duyduğu kızgınlıkla 36 kadırgası ile Doria gelmeden önce tek başına, Actium'un karşısında dağların eteklerindeki savunmasının zayıf olduğunu düşündüğü Preveze'ye saldırmak üzere, Arta Körfezi'ne yelken açmıştı. Preveze sahiline derhal birlikler ve toplar çıkartmış ve kaleyi top ateşine tutmaya başlamıştı. Ancak topları tam konuşlandırmış ve ilk topları atmaya başlamıştı ki, her yerden Türk sipahileri üzerine saldırdılar ve onu tekrar gemisine binip hiçbir başarı sağlayamadan Korfu'ya geri dönmeye zorladılar.

Barbaros Hayreddin Paşa, bu cüretkâr saldırıyı haber alır almaz Eğriboz'dan ayrıldı ve 150 gemiden oluşan donanması ile Arta Körfezi'ne geldi. Doria Korfu'ya geldiğinde durum böyle idi. Hemen Preveze'ye yeni bir saldırının yapılmasına karar verildi. Başarılı olması hâlinde karşısındaki dağın eteklerinde Körfez'de daha iyi bir hâkimiyet kurabilmek ve mümkünse burada düşman donanmasını denize batırmak için benzer bir kale kuracaklardı.

Donanmanın tamamı hemen buraya doğru yola çıktı. O dönemlerde 136 kadırgadan, iki galeondan ve 30 silahlı gemiden oluşuyordu. Gözcü gemileri, Patrik Grimani'nin komutasında idi; artçı gemileri ise Venedikli Amiral Capello yönetiyordu. Ayamavra açıklarında Körfez'den ayrılan düşman donanmasını gördüler. Ancak düşman muharebeyi kabul etmeyi reddetti ve Körfez'e geri döndü. Birleşik donanma bunun üzerine rotasını değiştirerek arkasından gitti ve Osmanlı donanmasını şimdi gözcü gemilerinin başında bulunan Capello'nun kadırgalarının top atışlarıyla Osmanlı donanmasına ağır hasar

---

43 *Aynı eser*, s. 52 ve devamı: "Böyle bir tavsiyenin birlik üyeleri için pek az güvenli olduğunu ama özellikle herhangi bir teşebbüse güçlerinin bu kadar az bir bölümüyle katkıda bulunmanın kayser için çok az onur verici olduğunu düşünerek, Gonzaga bunu kabul etmek istemedi; bu yüzden fazla gecikmeyecek olan gemilerin beklenmesini istedi".

verdiği Körfez'in girişinde yakaladı. Bu durumda yeterince destek alabilmiş olsaydı, düşman donanmasının belki de büyük bir bölümü yok edilebilecekti. Oysa Doria, çatışmaya katılmak yerine, herkesi şaşırtarak aniden Ayamavra'daki Capo Ducato'ya geri çekilme sinyalini verdi.

Yine Doria yüzünden birkaç gün sonra, 28 Eylül'de meydana gelen ikinci bir çatışma çok daha utanç verici bir biçimde sona erdi. Barbaros Hayreddin Paşa, yeniden Körfez'den ayrılmış ve muharebe teklifinde bulunmuştu. Capello ve Grimani muharebenin kabul edilmesi için baskı yaparlarken, Doria karşı çıktı ve sonunda geri adım atmak zorunda kalınca hücum fırsatını kasten ve en iyi konumdayken geciktirdi. Capello: "Zaman kaybediyoruz ve zamanla birlikte kesin olan zaferi de; bırak saldırayım" diye bağırdı. 73 yaşında çok tecrübeli, yaşlı bir adam olan Capello'nun bu zafer cesareti bütün donanmayı heyecanlandırdı. "Muharebeye, muharebeye!" diye bağırışlar geliyordu her taraftan; bütün gemiler düşmana hücum ettiler; Doria'yı da beraberlerinde sürüklediler ve bir anlığına kesin zafere seviniyormuş gibi göründü. Oysa ateşe henüz başlamışlardı, düşman safları henüz sallanmaya başlamıştı ki Doria yine geri çekilme emrini verdi.

Bu beklenmedik değişiklikten dolayı cesaretlenen Barbaros Hayreddin Paşa, düşman donanmasının peşine takıldı; artçı gemilere ulaşarak dört kadırgayı batırdı; iki kadırgayı havaya uçurdu ve daha sonra büyük bir karışıklık ve panik içindeki düşman donanmasını Korfu açıklarına kadar takip etti. Birkaç gün Paxo Adası açıklarında kaldıktan sonra sâkince Arta Körfezi'ne geri döndü.

Capello, bu utancın intikamını almak ve en azından kaybedilen adaları tekrar geri almak için hiç vakit kaybetmeden Takımadalar'a doğru yelken açılması yönünde baskı yapıyordu. Oysa Doria bunu da kabul etmek istemiyordu: Mevsim, bu tehlikeli sulara giremeyecek kadar ilerlemişti; bunun yerine Arnavutluk sahillerinde, örneğin Draç'a saldırmak gibi, bir şeyler yapabilirlerdi. Ne var ki bu tekliflere karşı da itiraz sesleri yükseldi ve sonunda sırf hareketsiz kalmamak için Kotor (Cattaro) Körfezi'nin girişindeki Kastelnova sahil kalesinde talihlerini denemeye karar verdiler.

Donanma bu yüzden Ekim henüz sona ermeden Kastelnova surlarının önüne geldi. Gonzaga karaya birlikler çıkarttı ve deniz tarafından kadırgaların top ateşlerinin desteği altında kaleyi kısa bir direnişten sonra hücumla ele geçirdi. Yalnızca 1.700 kişiden oluşan Türk muhafız kıtası esir alındı ve ta-

lan edilen kalenin bundan sonraki savunması 4 bin İspanyol'a emanet edildi. Hava şartları Hristiyanların yardımına gelmemiş olsaydı belki bu darbe de başarılı olmayacaktı. Zira Barbaros Hayreddin Paşa birleşik donanmayı takip etmiş, fakat ona ulaşamadan 30 kadırgasını yok eden ve diğerlerini sefil bir vaziyette Avlonya Körfezi'ne sürükleyen korkunç bir fırtınaya yakalanmıştı. Kararlı bir saldırı burada belki de sonunu getirebilirdi. Capello saldırının yapılmasını talep ediyor ama Doria artık hiçbir şey yapmaya ikna edilemiyordu; aksine hemen Sicilya'ya geri dönmekte ısrar ediyordu; Gonzaga'nın ve kendi kaptanlarının, havalar düzeldiğinde düşmana karşı teşebbüslere hemen devam edebilmek için kışın Korfu'nun rahat limanında geçirilmesine dair ricaları bile başarılı olamadı.

Kastelnova dışında Venedik'in sahil kaleleri olan Budva'ya, Bar'a ve Ülgün'e sözde güvenliklerini artırmak için yanındaki İspanyolları yerleştirdiğinde Capello ve Doria arasındaki gerginlik patlama noktasına geldi. Kutsal ittifak bu hadise ile aslında sonuna gelmişti. Zira Grimani de Doria'nın gidişinden sonra daha fazla burada kalmak istemiyordu. Çok geçmeden papanın kadırgalarını yanına alarak Ankona Limanı'na geri döndü ve kadırgalar burada derhal silahlarından arındırılarak Venediklilere boş olarak geri gönderildiler.

Kotor Körfezi'ndeki küçük Risano sahil kalesini tek başına zapteden Capello, büyük umutlarla başladıkları bu seferin böylesine çaresiz bitmesine o kadar üzüldü ki, ruhu ve bedeni derinden sarsılmış bir hâlde, komutanlığı bırakıp, yaşamının son günlerini inzivaya çekilip yaşamaya zorlayan ağır bir hastalığa yakalandı. Barbaros Hayreddin Paşa ise gemilerini Avlonya Limanı'nda bir dereceye kadar onardıktan ve İnebahtı Körfezi'ne 25 kadırgadan oluşan küçük bir gözcü filosu bıraktıktan sonra hiçbir engelle karşılaşmadan İstanbul'a geri döndü[44].

Kara savaşı da bu yıl içinde çok daha talihli geçmedi. Venedik'in Mora Yarımadası'ndaki hâkimiyetinin son kaleleri olan Anabolu ve Benefşe, defalarca

44 1538'de meydana gelen deniz savaşının Grimani'nin Preveze'ye ilk hücumundan donanmanın tamamen tasfiye edilmesine kadar tarihi detaylı olarak Paruta, *aynı eser*, s. 53-76'da verilmiştir. Sonunda şöyle denmektedir: "Bedenin katlandığı ağır yorgunluklar sonucu ama daha çok ruhundaki sıkıntılı düşünceler yüzünden, olayların isteğine böylesine karşı bir şekilde yer aldığını görerek büyük bir rahatsızlık içine düştü, bu yüzden Senato'dan, vatanına dönüp tedavi olmak için, silahını bırakma izni istemek zorunda kaldı". Bu konu hakkında bilgi için bk. Hacı Kalfa, *Maritime Wars*, s. 59-63.

teslim olmaları için yapılan çağrılara ve kuşatmacıların büyük çabalarına rağmen, zaman zaman erzaklarla ve savaş araç gereçleri ile desteklenerek yıl boyunca öyle cesurca direndiler ki Mora Sancakbeyi Kasım Bey nihayet yıl sona ermeden önce bu kaleleri ele geçirmekten vazgeçti ve İnebahtı'ya geri döndü, ama Dalmaçya o denli baskı altına alındı.

Burada bilhassa Zara (Zadra) bölgesi civarlarında Venedik Cumhuriyeti'nin toprakları kısa bir süre içinde kılıçlarla ve ateşle öyle harap edildiler ki, buranın Venedikli valisi Camillo Orsino, açık arazilerin tamamını düşmanın talanına bırakmalarını ve bunun yerine başkent Zara'nın savunmasına yoğunlaşmalarını önerdi. Oysa Venedik, en iyi toprak parçalarından birinden hiç mücadele etmeden vazgeçmeyi utanç verici bulduğundan kurtarabileceği kadarını kurtarmak için elinden ne geliyorsa yapmaya karar verdi. Bu eyaletin savunması için gerekli masraflar ayda 25 bin duka tutmasına rağmen burada mevcut birlikler 12 bin piyade ve 1.500 süvari ile takviye edildiler ve Venedik'in soylu ailelerinden 15 kişi, mallarını ve canlarını feda ederek, bu ülkenin savunmasını sağlamak için buraya bizzat gelmeleri yönünde emir aldılar. Yerel halkın cesaretini artırmak için, kadınlarını ve çocuklarını güvenliklerinin ve geçimlerinin sağlanacağı Venedik'e göndermelerine izin verildi. Venedik'in gücünü tıpkı daha büyük ve daha belirleyici darbeler kadar zayıflatan bu küçük savaş buralarda o tarihten itibaren hep devam etti. Venedikliler sınırlarda bazı önemsiz Türk kalelerini yok etmeyi başarmalarına rağmen çok geçmeden ardı ardına konumları gereği yüksek kesimlerde en önemli iki kalesi olan Nadino'nun ve Laurana'nın kayıplarına üzülmek zorunda kaldılar. Yine de denizlerden yapılan sevkiyatla sürekli desteklenen en önemli yerler olan Zara, Bar, Ülgün ve Şebenik yıl boyunca öyle cesurca direndiler ki, tüm gücünü buraya yığan İşkodra paşası sonunda bu sahil kalelerini rahat bırakmayı daha uygun gördü[45].

Savaş genel olarak bu yönde Osmanlı tarafından özel bir enerji veya büyük bir güçle yürütülmüyordu. Göründüğü kadarıyla söz konusu olan burada büyük fetihler yapmak değildi. Osmanlılar yalnızca Kastelnova'nın kaybını pek sindiremiyorlardı. Bilhassa İspanyollar tarafından zaptedildiği gözönüne alınacak olursa, Venedik'ten ziyade kayserin fethi olarak kabul edilmesi gerektiğinden, bu kaleyi mutlaka geri almak istiyorlardı.

45 Paruta, L. IX, 42-53.

Venedik'in talihi yaver gidiyordu ki, Macaristan'la meydana gelen sürekli anlaşmazlıklar ve Sultan Süleyman'ın yılın büyük bir bölümünü harcadığı Boğdan seferi Venedik'e büyük bir avantaj sağladı.

Boğdan, 20 yılı aşkın bir zamandır Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesi altında bulunan bir ülke idi, fakat Sultan Süleyman ile 1529'da yapılan resmî bir antlaşma gereğince bazı hak ve özgürlüklerini kurtarabilmişti. Bilhassa yıllık 4 bin duka altını vergi, 40 kısrak ve 24 tay karşılığında boyarlara hükümdarlarını serbestçe seçme hakkı, kiliselerinin dokunulmazlığı ve dinlerini serbestçe icra etme hakkı tanınmıştı. Sultan Süleyman yalnızca seçilen hükümdarları onaylama hakkını saklı tutmuştu.

Bu şartlar altında bugüne kadar yönetimdeki hükümdar Petru Rareş ile sultan arasındaki barışçıl ve dostane ilişki hep muhafaza edilebilmişti. Oysa Petru Rareş, son zamanlarda sultanın Hristiyan âlemindeki en sâdık dostlarından biri olan Lehistan Kralı Sigismund'a karşı uygunsuz hareketlerde bulunarak ve bunun aleyhine Kral Ferdinand ile şüpheli bir ilişki içine girerek Sultan Süleyman'ın öfkesini üzerine çekmişti. Anlaşıldığı kadarıyla Kral Ferdinand ile kurduğu ilişki, Sultan Süleyman'ı Venedik'in yaptığı teklifi geri çevirirken gösterdiği kibirden daha fazla öfkelendirmişti.

Böylece 1538'in yaz aylarında askerî kuvvetleriyle Boğdan'a akın etti; savunmasız Yaş'ı ateşe verdi; kaçan hükümdarı Bukovina sınırlarına kadar takip etti; burada o dönemlerde Erdel'e ait zengin Suçava Şehri'ni herhangi bir kılıç darbesine bile gerek kalmadan zaptetti ve Macaristan'a sığınan kaçak hükümdarın yerine Boğdan tahtına kardeşi Stefan'ı [Lacusta] oturttu. Fakat iki yılda bir haracı İstanbul'a şahsen getirmesi; Tuna ağzında tahrip edilen Kili Kalesi'ni onarması; Özü Nehri kenarındaki Akkirman Kalesi'ni tahkim etmesi ve Turla, Prut ve Karadeniz sahilleri arasında bugünkü Besarabya'yı oluşturan kesimin tamamını devretmesi gibi rahatsız verici şartlar ileri sürdü. Besarabya bunun üzerine hemen mahsusen oluşturulan Akkirman ve Kili sancakbeyliği adı altında Osmanlı idarî uygulamasına dahil edildi.

Bu önemli toprak parçasının Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dahil edilmesi, Avrupa'daki Hristiyan âlemine konumu açısından tabii ki Dalmaçya'da bazı küçük sahil kalelerine sahip olmaktan çok daha önemli idi ve Sultan Süleyman'ın buraya ne kadar önem verdiği, Venedik savaşını bile ihmal ederek, yaz aylarının tamamını Besarabya'ya tamamen sahip ol-

mak için harcamasından belli oluyordu. Ancak kış mevsimi başladığında Edirne'ye geri döndü[46].

Çok geçmeden Venedik Cumhuriyeti ile barış yapılması için ilk adımlar atıldı. Bu defa ilk adımı atan Venedik olmuştu. Herhangi bir kazanç umudu olmadan çok uzun sürecek olursa Venedik'i iflasın eşiğine getirebilecek savaş masraflarının yarattığı yükün yanısıra, Venedik'in savaşma cesaretini kıran ve barışçıl düşüncelere yönelmesine sebep olan, bilhassa kayserin ikili siyaseti ve kutsal ittifakın son sefer sırasında yeterli bir açıklıkla ortaya çıkan hiçliği idi. Gerçekten de Kayser Şarlken'in bütün Hristiyan âleminin ya da en azından müttefiklerinin iyiliği için Osmanlı İmparatorluğu'na karşı herhangi bir teşebbüste bulunmaya niyetli olmadığını, aksine Venediklileri kullanarak Osmanlı İmparatorluğu ile İstanbul'da sürekli yürüttüğü müzakereler için daha avantajlı ve daha rahat bir konum edinme niyetinde olduğunu gün geçtikçe daha iyi anlamak zorunda kaldılar[47].

Bu yüzden, Venedik üçüncü kişiler aracılığıyla oldukça iyi şartlar elde edebilecekleri zamanın geldiğini ve bilhassa Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'in Venediklilerin davasını üstlenmeye hazır olduğunu haber aldıktan sonra, bu fırsatı seve seve kabul etti; ama yine de fazla aceleci veya fazla atılgan davranarak herhangi bir fırsatı kaçırmak veya bozmak istemiyorlardı. Dolayısıyla Osmanlı yönetimi yakınlarındaki Venedik taraftarlarının beklediğinin aksine İstanbul'a resmî bir elçi heyeti göndermek yerine, dojun meşru oğullarından biri olan ve ailesinin işleri için İstanbul'a gitmekte olan Lorenzo Gritti'ye öncelikle yalnızca Osmanlı İmparatorluğu ile genel bir ateşkes üzerine müzakerelerde bulunmasına ve bunun kabul edilmemesi hâlinde ilk şartı savaş sırasında işgal edilen yerlerin geri verilmesi olacak bir barış antlaşmasından bahsetmesine dair gizli bir görev verildi.

Ancak Gritti Venedik'ten henüz ayrılmıştı ki planları ortaya çıktı. Bilhassa kayserin Venedik Elçisi Don Diego Hurtado de Mendoza, efendisi olan kayserin bilgisi ve rızası dışında Osmanlı İmparatorluğu ile barış müzakerelerine başlamayı düşünmelerine dair ağır sitemlerde bulunuyordu. Ne de olsa Lorenzo Gritti'nin gönderilmesinin başka bir amacı olmadığı sokaklarda ve açık

46 Engel, *Geschichte der Moldau*, s. 181 ve devamı.

47 Paruta, L. X, 80: "Kayserin sözleri muhteşemdi ve büyük sözler verildi ama ağır bir kuşkuyla: amaç sadece, Venediklileri kutsal ittifaka bağlı tutmak, ortak bir hizmetin değil kendi keyfinin gerektirdiği kadarıyla onların silahlarını ve dostluğunu kullanmaktı".

meydanlarda konuşuluyordu; oysa Hristiyan adını taşıyan herşeyden ölesiye nefret eden Sultan Süleyman gibi güçlü bir düşmanın barış yapsa bile bu barışa uyacağını nasıl düşünebiliyorlardı; ayrıca Hristiyanların en güçlü ve Sultan Süleyman'ın karşısına başarılı bir şekilde çıkabilecek tek hükümdarı olan kayser, elindeki bütün imkânlarla sultanla mücadele etmeye hazırdı; üstelik kutsal ittifak hâlâ geçerli idi; bu ittifaktan en parlak başarılar beklenebilirdi ve barış yaparak Hristiyanlığın davası hiçbir şekilde riske atılmamalı idi.

Venedik, Doria veya başkalarının ortak düşmanlarıyla işbirliği içine girdiklerini duyduğunda, asla bu hususta sitem etmeyi aklına bile getirmemişken, bu gibi "yalanlara" kulak verilmesine şaşırdığını belirtti; Venedik'ten Doğu Akdeniz'e birileri gitmişse, bunun sebebi bilindiği gibi birçoğu Türklerin elinde esir olan Venedikli tüccarların şahsî meseleleri yüzündendi; ayrıca kutsal ittifakın artık ikinci yılındaydılar, fakat Venedik Cumhuriyeti yine de savaşın yükünü neredeyse tek başına taşımak zorunda idi; bilindiği kadarıyla Fransa kralı İstanbul'da genel bir barış hakkında müzakerelerde bulunuyordu ve kralı desteklemeleri hâlinde zaman kazanmış olacaklardı ki, Şark'a yapacağı seferle ilgili hazırlıklarını daha iyi yapabileceği için bu durum kralın da işine gelecekti[48].

Olay şimdilik böyle kapandı. Diğer taraftan Venedik İstanbul'daki Fransız elçi Rincon'un şahsında Divân nezdinde ağırlığı olan bir dost ve destekçi bulmuştu. 1538 ortalarında Charles de Marillac'tan elçilik görevini devralan Rincon[49], Venedik'le kayserin arasını bozmanın en önemli amaçlarından bi-

48 Paruta, L. IX, 82-84. *Lettre de Mr. Des Vaux au Connétable de Montmorency,* Venedik 17 Şubat 1539; aynı şekilde 22 Şubat (bk. *Négociations,* I, 392, 394). Burada, kayserin elçisinin Venedik'e şöyle dediği anlatılmaktadır: "o kendi kendisine söylendi, halkın sesi, Tanrı'nın sesi, birçok yerde duydum ve birçok yerde söylenilmekte, Türk'le parasal temaslar geliştirmişsiniz... Eğer durum böyleyse, bu sizin için iyi olmayacak, sadece onay yokluğundan değil ve aynı zamanda müttefikiniz olan imparatorun izni olmamasından da ötürü; eğer ticarî temaslar geliştirmek veya yapmak istiyorsanız, dürüstlük ve mantık müttefikiniz hükümdarı haberdar etmiş olmanızı gerektirirdi". Fransa'da yaşayan bir İtalyan olan Joachim des Baux, o dönemlerde Venedik'te Fransa elçisi idi ve Roma'ya tayin olan Rodos piskoposunun yerine gelmişti.

49 Daha sonra Viyana başpiskoposu ve 16. yüzyılın en önemli Fransız diplomatlardan biri olan Charles de Marillac, kısa bir süre önce ölen La Forêt'nin yerine geçmek üzere Saint-Blancard baronu ile birlikte İstanbul'a gelmişti. Ne yazık ki İstanbul'dan yaptığı diplomatik yazışmaları muhafaza edilememiştir. Yalnızca daha sonraki İngiltere ve Almanya elçilik görevlerindeki yazışmaları muhafaza edilebilmişlerdir. Hakkındaki bir not, *De Thou Hist. universelle,* II, 825'de verilmiştir.

rini oluşturduğu barış müzakerelerini büyük bir çaba ile yürütüyordu. Oysa Nice'de yapılan 10 yıllık ateşkes antlaşmasından ve bilhassa bundan kısa bir süre sonra Fransa kralı ile kayserin Aigues-Mortes'te biraraya gelmelerinden sonra müzakerelerde zorluklar yaşıyordu. İki hükümdarın biraraya gelmesi sırasında yaşananlar ve kararlaştırılanlar hakkındaki söylentiler İstanbul'a kadar gelmişti. Sultan Süleyman'ın çevresinde bu konuda birçok şey fısıldanıyordu. Yapılan bu genel barışla yalnızca Türklere karşı yeni bir genel savaş hedeflendiği ve I. Fransuva'nın İstanbul'un imparatorluk tacını giymeye hazırlandığı söyleniyordu[50]. Gerçekten de Aigues-Mortes'te bilhassa İspanyol macera-perestler tarafından İstanbul'a yayılan söylentilere sebebiyet verecek anlaşmaların yapıldığı hiç şüphe götürmezdi. Şarlken, kralla kendisi arasında Sultan Süleyman'a karşı bir savunma ve saldırı ittifakının dile getirildiğini şahsen itiraf ediyordu[51].

Rincon, 27 Mart 1539'da I. Fransuva'ya bundan böyle herşeyin Divân'ın duymakta olduğu bu endişe ve şüpheleri ortadan kaldıracak kesin bir açıklamaya bağlı olduğunu yazıyordu. "Bu yüzden majestelerinden bu hususu bir kez daha gözönünde bulundurmasını ve henüz yapılmamışsa, bana en kısa zamanda uygun göreceğiniz araçlar ve yollar için gerekli vekâletnâmeleri vermenizi istemek zorundayım; aksi takdirde, Divân'daki insanları düşmanlarımızın onları inandırmak istediği şeylere inanmamalarını sağlayacak şekilde oyalamam zor, hatta belki de imkânsız olacaktır. Bugüne kadar elimden gelen herşeyi yaptım, fakat bu çaresiz durumda tahmin etmekte zorlandığım niyetlerinizi esas alabilmek için gün be gün beklemekte olduğum iyi niyeti-

---

50 Rincon, yazışmalarında sürekli olarak bu olayın kendi konumunu nasıl zorlaştırdığından şikâyet etmektedir, mesela *Lettre au Connétable de Montmorency*, Edirne 7 Şubat 1539: "Majesteleri ve adı geçen imparator arasındaki barışı bozmak isteyen İspanyollar ve bize kızgın diğer insanlar sinsice dedikodu yayıyorlar, bu hükümdara (sultan) karşı yıkım tasarladıklarını söylüyorlar... Hatta geçen gün Mykenenli bir esir kralın İstanbul'da tac giymek istediğini söylemeye cüret etti". Bu yüzden bu tür söylentileri dağıtmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kralın iyi ve dostane niyetleri konusunda ikna etmek için bir şeyler yapılmasını istiyordu; aksi takdirde konumunu muhafaza edemeyecekti ve hiçbir şey başaramayacaktı (bk. *Négociations*, I, 390). Aynı şekilde 28 Ekim 1538 tarihli başka bir mektubunda, *aynı eser*, s. 386.

51 18 Temmuz 1538'de kızkardeşi Macaristan kraliçesine bu konferans hakkında şöyle yazmıştı: "Büyük ve iyi güçlerle, ne kadar kuvvetli olursa olsun Türk'e karşı sadece savunma değil aynı zamanda taarruz görüşmeleri de yaptı", Lanz, *Correspondenz*, II, 285.

nizin en ufak bir kıvılcımına sahip olsam çok daha güvenli bir biçimde ortaya çıkabilirim"[52].

Rincon bu sözleri krala yazdığında Gritti İstanbul'a gelmişti bile. Rincon, bu meselede bazı ön hazırlıklar yapmıştı ve gerek Rincon'un dediğine göre herşeyin bağlı olduğu Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey gerekse Veziriazam Ayas Mehmed Paşa, hemen daha ileri bir adım atabilecekleri vekâletnâmelere sahip olmasını dilemelerine ve Venedik'in bir kez teklif ettikleri barışı böylesine hor görerek geri çevirmiş olmasına dair sitemlerde bulunmalarına rağmen, onu can kulağı ile dinlediler. Birkaç görüşme yapıldı, ama şimdilik yalnızca 10 günlük bir ateşkes teklif edildi. Zira daha uzun bir mühleti ancak sultana karşı yeni hazırlıklar yapmak için şu anda eksik olan gerekli parayı bulmak ve savaşı daha ciddi bir biçimde yürütmek için kullanacaklarını söylüyordu Veziriazam Ayas Mehmed Paşa. Gritti'nin, bu kadar kısa zamanda ve bu kadar büyük bir mesafede müzakerelerin sonucunu Venedik'e bildirmesinin bile mümkün olmadığına dair açıklaması üzerine nihayet Venedik'in derhal müzakerelere başlamak üzere İstanbul'a bir elçi göndermesi şartıyla 20 Mart 1539'da başlayacak olup, duruma göre uzatılacak üç aylık bir ateşkes yapmaya razı oldular[53].

İstanbul'da yalnızca dört gün kalan ve geri dönerken bilhassa Dalmaçya'da düşmanlıkların hemen durdurulmasını sağlayan Gritti, bu kararla Nisan'da tekrar Venedik'e döndü. Pregadiler Konseyi'nde, kayser bir taraftan itirazlarını şiddetle yenilerken[54] diğer taraftan Rincon'un olaya fazlaca karışmasından en-

52 *Lettre de Rincon à François I,* Edirne 27 Mart 1539, *Négociations*, I, 396. Rincon'un o dönemlerde Osmanlı yönetimi nezdinde konumunu zorlaştıran bir diğer husus, Barbaros Hayreddin Paşa'nın Saint-Blancard beyinden alacaklı olması idi. Zira Doğu Akdeniz seferi sırasında filosunun geçimini sağlayabilmek için kendisinden 10 bin duka altını borç almıştı. Barbaros Hayreddin Paşa, bu alacağını şimdi Rincon'dan şiddetle talep ediyor, fakat ne Saint-Blancard baronundan, ne de kralın kendisinden bu parayı alabiliyordu, *aynı eser*, s. 387, 396.

53 *Lettre de M. Des Vaux au connétable de Montmorency,* Venedik 24 Nisan 1539. *Aynı eser*, s. 398-404. Bu bildiride Gritti'nin elçilik görevi hakkında en kesin ve en detaylı bilgiler verilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere krala gönderilen yazıda Rincon da aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında yapılacak barış için arabuluculuk yapmak üzere gösterdiği çabaları özellikle vurgulayarak aynı husustan bahsetmektedir: "Benim büyük ve ısrarlı ikna gayretlerim sonucunda, büyük hükümdar bunu dinlemeye ve bunun uygulanması için bir yol açılmasına ikna oldu", s. 397.

54 Kayser, 21 Nisan'da elçisi aracılığıyla Venedik'e savaşa devam etmeye hazır olduğunu bildirmesini ve bunu kabul etmedikleri takdirde yapılacak barışa dahil olmak istediğini bildirdi (bk. Des Vaux, *aynı eser*, s. 399).

dişe duyulduğundan, barış meselesinin tam olarak ortadan kaldırılmasa da biraz daha ertelenmesini isteyen sesler yükselmesine rağmen uzun süren müzakerelerden sonra yine de en kısa zamanda Gritti ile birlikte barışın yapılması için İstanbul'a bir elçinin gönderilmesine karar verildi. İlk şartlardan biri tabii ki Takımadalar'da ve Dalmaçya'da fethedilen yerlerin geri verilmesi ile birlikte statükonun yeniden kurulması idi.

Bu görev için 80 yaşında olan, ancak kendini iki kez Venedik'in elçisi olarak kabul eden sultan tarafından şahsen müspet karşılanacağından emin oldukları Pietro Zeno'yu seçtiler. Oysa Mayıs ortalarında yola çıktıktan sonra, Saraybosna'da ağır bir hastalığa yakalandı ve birkaç gün sonra öldü. Yeni seçim zaman kaybına sebep oldu. Bu defa 84 yaşında, ancak Osmanlı İmparatorluğu ile birçok kez irtibata geçmiş ve oradaki durumlara dair bilgisini derin bir ticaret tecrübesi ile birleştiren Tomaso Contarini bu göreve seçildi[55]. Ne var ki Contarini İstanbul'a varamadan barışın yapılması üzerinde hiç de müspet olmayan gelişmeler yaşanmıştı. Daha önce de belirtildiği gibi, Sultan Süleyman Kastelnova'yı ne pahasına olursa olsun geri istiyordu; Ayas Mehmed Paşa, bu hususu Gritti'ye açıkça bildirmişti; bu taleple aslında Venedik'ten ziyade kayserin karşısına düşmanca bir tutum içinde çıkmak istemelerine rağmen, Venedik'le de Eylül'ün sonuna kadar uzatılan ateşkes antlaşmasıyla bağdaşmayan sürtüşmeler kaçınılmazdı.

Kastelnova'ya yapılan saldırılar kara tarafından yılın ilk aylarında başlatıldıktan ve Rumeli Beylerbeyi Hüsrev Paşa 60 bin askerle kale önlerine geldikten sonra, Barbaros Hayreddin Paşa da Haziran'da 150 gemi ile kale önlerine demir attı; birlikleri ve topları karaya çıkarttı ve kısmen büyük çaplı 80 topla kaleyi top ateşine tutmaya başladı. Muhasara, surlara 10 binin üzerinde güllenin atıldığı tam üç hafta boyunca hiçbir başarı gösterilemeden devam etti. Barbaros Hayreddin Paşa'nın kalenin teslim edilmesi hâlinde kalede bulunan herkese mallarıyla birlikte serbest geçiş hakkının yanısıra 10 duka altını da ödeneceğine dair teklifi, İspanyol komutan [Don] Francesco Sarmiente'nin kibirli cesareti sayesinde başarısız oldu. Altına ne kendinin ne de birliklerinin ihtiyacı vardı, diye cevap verdi; altına ihtiyacı olması hâlinde, zengin ve cömert bir hükümdar olan efendileri kayserin geçimlerini sağlayacak kadar altını vardı; kaleyi ise savaş hukukuna göre kalenin sahibi olan kayserden başkasına teslim etmeyecekti[56].

55 Paruta, L. X, 89-91.

56 Sansovino, s. 387'de Christophoro Riccherio, *La pressa di Castel Nuovo in Dalmatia.*

Bunun üzerine hemen taarruz kararı alındı. İlk hücum başarısız oldu ve 8 bin yeniçerinin hayatına mâl oldu. 10 Ağustos'ta yapılan ikinci taarruz başarılı oldu. 4 bin kişiden neredeyse hiç kimse kalmayana kadar azalan muhafız kıtası bu taarruza daha fazla dayanamadı. 300 askeri ile yukarı kaleye çekilen Sarmiente, aşağı şehir kaybedildikten sonra kendini zincirlere vurup İstanbul'a göndererek yeniçerilerin öfkesinden kurtaran Barbaros Hayreddin Paşa'ya teslim oldu[57].

Venedik Osmanlı İmparatorluğu'nu kızdırmamak için Sarmiente'nin Kastelnova'yı Venediklilere teslim etme teklifini geri çevirmiş olmasına rağmen, Barbaros Hayreddin Paşa yine de Venedik'e karşı düşmanca bir tutum içine girmekte herhangi bir sakınca görmedi. Kastelnova'nın düşmesinden hemen sonra yakınlarda bulunan küçük Risano Kalesi'ni zaptetti, hatta Kotor'un da kendisine teslim edilmesini istedi. İsteği reddedildiğinden kaleyi zorla almayı denedi. Ancak hücumlarının hepsi başarılı bir şekilde geri püskürtüldü ve bu yüzden Kastelnova'ya güçlü bir muhafız kıtası bıraktıktan sonra, donanmasının tamamıyla Avlonya ve Korfu üzerinden Yunan sularına geri döndü[58].

Tüm bu hadiseler Venedik'te karışıklıklara sebep olduğu gibi, İstanbul'daki barış müzakerelerinin devamı üzerinde olumsuz bir etki bırakabilirdi. Her halükârda tedarikli olabilmek için tekrar hazırlıklar yapmayı düşündüler. Ancak bu olaylardan sonra İstanbul'a gelen Contarini, ihlale uğrayan taraf olarak daha kesin bir dille konuşabileceğini düşünüyordu ve bu yüzden, sultan tarafından soğuk karşılanmamış olsa da, olumsuz karşılandığı ilk huzura kabul sırasında Venedik'in elinden alınan tüm yerlerin geri verilmesi gerektiği talebi ile ortaya çıktı.

Bu hadise, Sultan Süleyman'ı ve vezirlerini çok öfkelendirdi: Böyle bir şey söz konusu bile olamazdı; Venedik bilhassa kayser ile yaptığı ittifakla sultanı son derece kızdırmıştı; bu yüzden alınan yerlerin geri verilmesi düşünülemezdi bile, hatta Anabolu ve Benefşe'yi ve İstanbul'dan Kastelnova'ya kadar hâlâ Venediklilerin elinde bulunan bütün sahil boylarını istiyorlardı; ancak bundan sonra gelecekte husumetlere sebebiyet verebilecek herşey ortadan kalkmış olacak, daimî ve iyi bir barış söz konusu olabilecekti; bunun dışında, savaş Venedik yüzünden çıktığından, savaş masraflarının tazmin edilmesi talep ediliyordu, ama parası yüzünden değil, aksine sultanın itibarı bunu kaçınılmaz olarak gerektirdiğinden.

---

57 Riccherio, *aynı eser*, s. 388 v.

58 Paruta, s. 95-98.

Contarini bunun üzerine Venedik'in daima silahlarla muhafaza etmeye ve savunmaya çalıştığı itibarının da onurlu bir barış gerektirdiğini söylüyordu; bu yüzden daha fazla tavizde bulunamazdı; tüm bunları önce Venedik'e bildirmeli ve yeni talimatlar almalı idi.

Bunun üzerine Contarini'ye Venedik'e şahsen geri dönmesinin ve en kısa zamanda tekrar İstanbul'a gelmekte acele etmesinin daha iyi olacağı cevabı verildi; böylece mesele hakkında yeterince bilgi almış olarak Sultan Süleyman'ın kızının düğününe ve oğullarının sünnet düğününe katılmak üzere İstanbul'a tekrar zamanında gelebilirdi. Bunun dışında Contarini, misafirlere geleneksel olarak verilen yemek olmadan ve bu gibi durumlarda genel olarak icra edilen onur gösterileri yapılmadan hiç de dostane olmayan bir biçimde huzurdan çıkartıldı. Sadece dışarı çıkarken belirsiz bir şekilde barışın gerçekten yapılması hâlinde biraz daha ılımlı olunabileceği belirtildi[59].

Durumların bu şekilde değişmesi Venedik'in işini gerçekten de daha utanç verici, daha çaresiz bir hâle getiriyordu. Böylesine utanç verici bir barışı kabul etmeli miydiler, yoksa müzakereleri anında yarıda kesip tekrar silahlara mı sarılmalıydılar? Oysa tek başlarına fazla zayıftılar ve kayserin devamlı tekrarladığı vaatlerine bakmaksızın, yabancı yardıma neredeyse hiç umut bağlayamazlardı. Buna aynı yıl içinde kuraklık yüzünden büyük bir buğday sıkıntısı yaşanması ve buğday teminini genelde Osmanlı İmparatorluğu'ndan karşılayan Venedik'in Divân ile ilişkilerin bir kez daha bozulması hâlinde bu yardımcı kaynağını da kaybedecek ve kendini büyük bir tehlikeye atacak olması eklendi.

Bu durumda herkesin düşüncesine tabii ki genel olarak barışın gerekliliği hâkimdi, fakat ne yapılması gerektiği hakkında fikir ayrılıkları vardı. Çok kısa süre huzura kabul edilen, onuruna lâyık olmayan bir şekilde muamele gören Contarini'ye yeni yetkiler mi verilmeli idi; verilecekse de hangileri? Yoksa İstanbul'a yeni bir elçi göndermeyi mi tercih etmeliydiler ya da –bu da düşünüldü– bundan sonraki müzakereleri tıpkı esir tutulan bütün diğer Venedikliler gibi ateşkes antlaşması sayesinde tekrar serbest kalan Balyos Canale'ye mi emanet etmeliydiler? Uzun süre anlaşmaya varılamayan sorular bunlardı[60].

59 Paruta, s. 98-100: "Çevresinde, her zamanki ziyafette bulunmadığı, ne de herhangi bir şekilde sözle ya da eylemle, başlangıçta olduğu gibi, onu onurlandıran ve isteğinin iyi niyetle karşılandığına işaret eden bir davranışın yer almadığı gözlemlendi".

60 Paruta, s. 100-103.

Mesele, Kral I. Fransuva'nın o dönemde Rincon için yeni talimatlarla birlikte İstanbul'a giderken Venedik'ten geçen diplomatik temsilcisi Caspar Cantelmo'nun yetkisi dışında olaya karışması ile daha karışık hâle geldi. Kralın emri ile kayser ve sultan arasında yapılacak barış için de arabuluculuk yapacak Cantelmo, Venedik'e de barış yapmaları için baskı yapıyordu ve Venedik bir anlığına meseleyi Cantelmo'nun eline bırakmayı düşündü; ama sonunda ne ona, ne de kralın niyetlerine güvenebildiler[61].

Ne de olsa Venedik, Fransa kralı nezdinde Rincon'un İstanbul'da biraz şüpheli ve ikili davranışları konusunda ciddi bir biçimde şikâyette bulunmuş ve kral bunun üzerine Rincon'u bundan böyle Venediklilerin meselelerine karışmaktan men etmek zorunda kalmıştı. "Size bundan böyle Venedik'in Osmanlı sultanı ile yapacağı antlaşma, uzlaşma, barış veya ateşkes hususlarına hiçbir şekilde karışmamanızı; sultandan veya paşalarından bu yönde herhangi bir şey talep etmemenizi, aksine bu meseleyi tamamen kendi elçilerine ve yetkililerine bırakmanızı bildirmek zorundayım" diye yazdı 13 Ağustos'ta. Zaten meselenin çok dikkatli yürütülmesi gerekiyordu; zira –sultana bunu el altında bildirebilirdi– Venedik'in barış gerçekleşmemesi hâlinde korkudan kendini tamamen kayserin eline bırakabileceğinden endişe duyulabilirdi[62].

Venedikliler ise bunun için çok hevesli görünmüyorlardı. Zira kayser Aralık'ta Milano Valisi Marki del Guasto'yu Fransa kralının olağanüstü temsilcisi Mareşal d'Annebaut ile birlikte Venedik'i bir kez daha kutsal ittifaka katılmak için ikna etmek üzere Venedik'e gönderdiğinde bu iki elçi gerçi her türlü onurlarla karşılandılar, fakat Venedik onlarla daha fazla müzakereye girmek istemedi[63]. Zira Pregadiler Konseyi'ndeki en koyu savaş taraftarları bile gün geçtikçe barışı kabul etmekten başka bir çare olmadığına ikna olmuşlardı.

Nihayet yıl sonuna doğru Osmanlı İmparatorluğu'na yeni bir elçi gönderilmesine karar verildi. Bu defa bu göreve barış grubunun ana temsilcilerin-

---

61 I. Fransuva'nın hizmetinde yine göçmen bir İtalyan olan Cantielmo'nun gönderildiği *Négociations*, I, 404 ve devamında defalarca belirtilmektedir. Sultan Süleyman'ın I. Fransuva'ya gönderdiği Mayıs 1539 tarihli bir mektubu (*aynı eser*, s. 408), kralın daha o dönemlerde kayser ile sultan arasında arabuluculuk yapmak istediğini kanıtlamaktadır; ancak Sultan Süleyman, ilk önce Şarlken'in Fransuva'ya elinden aldığı bütün yerleri geri vermesini şart koşuyordu.

62 *Lettre de François I. à Rincon*, *Négociations*, I, 409-413

63 Paruta, s. 105-108. Venedik'ten Fransızlardan gelen haberlerde bu elçilik görevinden defalarca bahsedilmektedir. *Négociations*, s. 418 ve devamı.

den biri olan Luigi Badoero seçildi. Badoero'ya verilmek üzere Pregadiler Konseyi tarafından belirlenen talimatlar, bilhassa fethedilen yerlerin ve toprakların geri verilmesinde ısrar etmesi yönünde idi; bunun kabul olunmaması hâlinde, barışı eski kapitülasyonları yenileyerek yapacaktı ve Anabolu ve Benefşe için talep edildiği gibi 5-6 bin duka ve ayrıca savaş masraflarının tazmini için 300 bin duka kadar tazminat vaadinde bulunacaktı.

Oysa barışı her ne pahasına olursa olsun isteyen ve bu şartlar altında barışın yapılmayacağından endişe duyan grup, Badoero'nun daha da ileri gitmek zorunda olduğuna inanıyordu. Bunlar, en yüksek ve en son makam olarak kesin ve korkulan bir mutlak güçle Venedik Cumhuriyeti'nin kaderini düzenleyen ve geri dönülemez biçimde belirleyen gizemli Onlar Konseyi'nde söz sahibiydiler. Bu konsey de Venedik'in o dönemde ancak barışla kurtulabileceğine inanıyordu, hatta bunun için ağır fedakârlıklar yapılması gerekiyorsa bile; en kötü ihtimalde Anabolu'dan ve Benefşe'den bile vazgeçmeliydiler ki, edindikleri tecrübelerden de anlaşılabileceği gibi, bu iki yer ancak büyük zorluklarla elde tutulabilirdi ve bu da daimî olmazdı. Böylece Badoero'ya Pregadilerin bilgisi dışında, Onlar Konseyi'nden ayrıca barışın başka türlü yapılamaması hâlinde bu iki yeri de vermesi yönünde gizli bir talimat verildi[64].

Buna ayrıca o dönemlerde sanki Avrupa'nın ve dünyanın kaderini ellerinde tutuyorlarmış gibi görünen iki hükümdarın, Kayser Karl'ın ve I. Fransuva'nın tuhaf tutumlarının Venedik'i barış siyasetine tutunmaya teşvik etmesi eklendi. 1 Ocak 1540'da Karl, krallara yakışır bir görkem ve ihtişamla en amansız rakibi ile bir barış yemeğinde buluşmak üzere, şaşırmış bir Avrupa'nın gözleri önünde törenle Paris'e girdi. Kralın iki oğlu, veliaht ve Orleans dükü, kayserin elinden "Altın Post Nişanı"nı aldılar; sanki bir an için geçmişi ve geleceği unutmuş gibiydiler ve sanki günün siyasetinin zorluklarını düşünmek istemiyorlardı.

En azından Venedik'in Paris elçisi Christophoro Capello bu esnada Şark Meselesi'ni gündeme getirmeye çalıştığında her iki hükümdardan da belirsiz cevaplar aldı. Kayser gerçi hâlâ Türklere karşı savaşmaya hazır olduğunu belirtiyor, fakat bu yıl herhangi bir şey yapmak için zamanın çok dar olduğunu söylüyordu; daha sonra birleşik güçleriyle ortak düşmanlarının karşısına çı-

64 Paruta, s. 110. Onlar Konseyi'nin görüşü şöyle idi: "Cumhuriyet o dönemde şanssızlıklar içinde bulunduğundan, bu çok tehlikeli savaş fırtınalarının çılgınlığında, barış limanına sağ salim ulaşmak için değerli de olsa bazı şeyleri atmak akıllılıktır".

kabilmek üzere önce Hristiyanların en Hristiyanı olan kralın genel bir ateşkes antlaşması için attığı adımın sonucunu beklemeliydiler. Kral ise kısaca yeni anlaşmazlıklara ve yeni zorluklara sebebiyet vermekten ve tören zevkini bozmaktan başka bir şeye yaramayan böyle şeylerle kendini burada rahatsız etmemelerini; daha sonra Flandern'de biraraya gelindiğinde bu meseleye geri dönülebileceğini söyledi[65].

Bu yönden artık hiçbir şey beklenemezken, İstanbul'dan Paris'teki bu buluşmanın sultanın öfkesini, herşey için büyük bir endişe duyulması gereken bir dereceye getirdiği haberi geldi. "En iyi dostu" Fransa kralının bu sadâkatsizliğine öyle öfkelenmişti ki, öfkesi ilk kabardığında Rincon'u idam ettirmeyi düşünmüştü; Rincon'un sultanı yatıştırmak ve fikrinden vazgeçirmek için çok çaba gösterdiği kesindi[66]. Sultan Süleyman, yine de öfkesini yeni bir savaşla dindirmeye karar verirse bunu ilk ve belki de en ağır biçimde kim hissedecekti? Tabii ki Venedik. Öyleyse barış, her ne pahasına olursa olsun barış yapılmalı idi!

Badoero, 1540 Nisan'ı ortalarında İstanbul'a vardığında durum böyle idi. Burada işi baştan beri çok zordu. Divân, Contarini'ye taleplerinde daha ılımlı davranmaya yönelik verdiği umutların aksine taleplerini artırdı. Neden? Zira Venedik'in gizemli ve siyasî katılığın her türlüsüyle, ihtiyatla ve soyutlanmışlıkla örtülü devlet düzeninde çok da ender görülmeyen utanç verici bir ihanet sayesinde Venedik elçisinin son çare olarak teklif edebileceği herşeyi önceden haber almışlardı.

Biri Pregadilerin sekreteri ve diğeri Onlar Konseyi'nin sırkâtibi olmak üzere, iki kardeş olan ve uzun zamandır Fransa kralının hizmetinde bulunan Constantino ve Niccolo Gavazzo, aynı türden üç hain ile birlikte Fransız elçiye Onlar Konseyi'nin ilgili kararını bildirmişlerdi ve bu karar, Badoero henüz İstanbul'a ayak basmadan, Fransız elçinin arabuluculuğu sayesinde Osmanlı'nın kulağına gelmişti.

Bu mesele, çok sonraları, 1542'de Girolamo Martelosso'nun ilgili taraflardan birinin yasak ilişki yaşadığı eşinde Gavazzo'nun elinden çıkmış

---

65 *Aynı eser*, s. 113: "Çok Hristiyan kral dedi ki...bu şeyleri görüşmek için orada değildi, o misafirliğin kutlamaları ve neşeli havası arasına hoş olmayan ağır konuları karıştırmak için, aykırı bir görüş, bir güçlük ortaya çıkabilirdi: bütün görüşmeler Flandern toplantısına bırakılmıştı".

66 *Lettre de Rincon au connétable de Montmorency*, 20 Şubat 1540, *Négociations*, I, 425.

şüpheli kâğıtlar bulması ve bunları derhal Onlar Konseyi'ne teslim etmesi ile ortaya çıkmıştı. Suçlular tutuklanacaklardı. Ancak ikisi zamanında kaçabildiler ve üçü iltica hakkı talep etmek üzere Fransız elçinin evine sığınarak kurtuldular. Elçi hainleri teslim etmeyi gerçekten de reddetti; ancak buna öfkelenen halk, cephanelikten birkaç top çıkartıp buraya getirdikten sonra elçinin evine hücum etti; suçluları zorla dışarı çıkarttı ve aralarında Gavazzo'nun kendisi de olmak üzere, anında idam edildikleri San Marko Meydanı'na sürükledi[67].

I. Fransuva, birkaç ay sonra sarayında bulunan Venedik Elçisi Giovanni Antonio Veniero'ya elçisinin uğradığı bu muamele ile ilgili olarak, Veniero'ya aynı şekilde davranılmış olsaydı kendisi ne yapardı diye sorarak ağır bir sitemde bulununca, Veniero hemen: "Tanrı, majestelerinin isyancılarını evimde ve elimde tutmayı isteseydi, onları kendi ellerimle yakalayıp size teslim ederdim; zira aksi davranışta bulunduğum takdirde Venedik tarafından ağır bir cezaya çarptırılacağımı biliyor olurdum", diye cevap verdi.

Dolayısıyla bu şekilde avantajı elinde tutan Divân'ın Badoero'ya karşı hemen ağır bir dil kullanmasına şaşmamalı idi. Müzakereler bu yüzden uzadı. Elçinin ileri doğru attığı her adımda, yalnızca yeni zorluklar, artırılmış talepler ortaya çıkıyordu! Anabolu ve Benefşe'nin dışında artık Parga'yı ve o dönemlerde Dalmaçya sahillerinin en iyi limanı kabul edilen Şebenik'i de istiyorlardı; Venedik, ne zaman bir Osmanlı filosu körfeze girecek olursa gemileri ile limana geri çekilmeyi taahhüt edecekti; daha önceki kapitülasyonlarla verilen hak ve serbestiyet önemli ölçüde sınırlandırılacaktı ve Sultan Süleyman herşeyden önce Venediklilerin kendilerini bundan böyle "dostlarının dostları ve düşmanlarının düşmanı" ilan etmelerinde ısrar ediyordu[68]. Ayrıca hâlâ hapiste tutulan birkaç Venedikli için hemen 30 bin duka altını talep ediliyordu ve Badoero, sırf buradan ayrılabilmek için, bu parayı yüksek faiz karşılığında kredi olarak almak zorunda kaldı[69].

Elçi Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün düşmanlarına karşı kayıtsız şartsız düşmanlık gösterme maddesine, Venedik'in bu şekilde zamanla tüm Hris-

---

67 Paruta, s. 115-117. Venedik'ten Fransızlardan gelen ve tamamen Fransız stilinde yazılmış Eylül 1542 tarihli yazı, o dönemlerde Venedik'te halk arasındaki birkaç gün süren karışıklıklar hakkında ilginç bilgiler vermektedir. *Négociations*, I, 548-551.

68 *Lettre d'évêque de Montpellier* (Venedik'teki Fransız elçi) *á François I*, 22 ve 30 Temmuz ve 24 Ağustos 1540 tarihli, *aynı eser*, s. 430, 433 ve 436.

69 Aynı şekilde 12 Temmuz tarihli, *aynı eser*, s. 429-430

tiyanların düşmanı hâline gelme tehlikesine girdiğini ileri sürerek itiraz etti. Böylece Venedik, hiç istememesine rağmen, bir kez daha gerçekten de Osmanlı yönetiminin taleplerini bazı çok önemli noktalarda biraz daha düşürmeyi başaran Rincon'un arabuluculuğuna başvurmak zorunda kaldı. Mesela düşmanlık tabiri, Venediklilerin Sultan Süleyman'a Hristiyanlara karşı aktif bir şekilde yardım etmek zorunda oldukları anlamına gelmiyordu[70]; ayrıca sultanın Suriye'den temin ettiği mallar için yüzde onluk vergi kaldırılacaktı; hatta Parga ve Şebenik'ten vazgeçilecek ve Dalmaçya'da yalnızca Nadino ve Laurana (Urana) ile yetinilecekti[71].

Böylece Venedik'te yine çaresizce bir oyalamaya sebebiyet veren bu barış müzakerelerinin sona erdirilmesine dair sesler yükselmeye başlamasına rağmen[72], nihayet muhtemelen 1540 Ekim'inde sona gelindi. Barışın ana maddeleri şöyle idi:

1) Anabolu ve Benefşe, Mora'daki buraya ait bütün kalelerle birlikte teslim edilecek, fakat Venedik, toplarını ve çanlarını götürebilecek ve halk kalmakta veya mallarıyla birlikte gitmekte özgür olacaktı; ayrıca Dalmaçya'da Nadino ve Laurana ve nihayet Barbaros Hayreddin Paşa'nın Takımadalar'da Egin, İskire, Patnoz/Batnoz (Patmos), Bara, Küçük Para (Antiparos), Rios, Mykene, Stampalia, vs. gibi fethettiği küçük adalar da teslim edileceklerdi;

2) Üç yıl içinde 300 bin duka altını tutarında savaş tazminatı ödenecekti.

Diğer maddeler, her iki ülke arasındaki ticaret ve gidiş gelişler; ödenecek gümrük vergi ve harçları; deniz korsanlığına karşı mücadele; kölelerin teslim edilmesi, vs. gibi hususlara dair eski kapitülasyonların onaylanması ile ilgili

70 "... Onlar, daha önceleri müttefikleriyle birlikte savaştığı Büyük Sultan'la yeniden ittifak yapmak zorunda kalmasınlar, sultan onlara hiçbir Hristiyana karşı kullanmak üzere yardım etmesin". 30 Temmuz tarihli haber, *aynı eser*, s. 432.

71 24 Ağustos tarihli haber, s. 436 ve 1 Eylül tarihli haber, s. 438. Rincon'un bu müzakereler sırasındaki hizmetleri Venedik tarafından büyük bir minnettarlıkla kabul edilip, gönderilen haberlerden bazılarında bilhassa vurgulanmaktadır; mesela, s. 436, 441. Hammer, III, 219'da bu diplomatik ilişkilerde birçok yanlışa düşmüştür; Rincon'un buna katkısından hiç bahsetmemektedir; savaş tazminatı 30 bin değil 300 bin duka altınıydı, vs.

72 *Lettre d'évêque de Montpellier á François I*, Venedik 10 Eylül 1540, *Négociations*, I, s. T. I, 439: "Efendim, bu senyörlerin büyük bir bölümü, neredeyse umudunun yarısını kaybetmiş bir vaziyette, ne olursa olsun, Büyük Sultan'la barışı tamamen terketmek üzereler".

idi. Bu konuda muhtemelen Fransa ile 1536'da yapılan ve yukarıda da bahsettiğimiz ticaret antlaşması örnek alınmıştı[73].

Bu barış antlaşması Kasım'ın ortalarında Venedik'e ulaştığında, her yerde genel ruh hâli ne kadar çökmüş olsa da antlaşmaya ve müzakerecisi Luigi Badoero'ya karşı şikâyet sesleri yükseliyordu: Barış, bu kadar büyük tavizlerle fazla pahalıya mâl olmuştu. Oysa bu şikâyetler de Badoero'nun Onlar Konseyi'nin emriyle hareket ettiği öğrenilince Onlar Konseyi'nin demir gibi gücü karşısında çok geçmeden sustular. Sessiz kaldılar ve güçlülerin devlet konusundaki sağduyularını övdüler[74].

Barışın yapılması için feda edilenlerinin bilhassa kendileri olduklarını öğrenince, Anabolu ve Benefşe'deki huzursuzluklar çok daha büyüktü.

Anabolu'da çaresizlik içinde sultanın boyunduruğu altına girmektense kendilerini Kayser Karl'ın kollarına atmaya ve sancağını dikmeye kararlı bir grup oluşmuştu. Gerçekten de bu amaçla o dönemde Tunus'u Araplara karşı koruma bahanesiyle 47 gemiden oluşan bir filoyla Akdeniz'de dolaşan, fakat göründüğü kadarıyla asıl amacı bir darbeyle Anabolu'yu ele geçirmek ve belki de Venedik'in Doğu Akdeniz'de başka yerlerini de zaptetmek olan Andrea Doria ile gizlice irtibata geçmişlerdi[75]. Napoli'nin kral naibi meseleden haberdardı

73 Barış belgesi henüz hiçbir yerde basılmamıştır; ancak elyazması olarak İtalyanca olarak Paris Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (No. 8980 Bethune). Gerek Daru, T. IV, 55, gerekse Hammer, III, 219 ve 704, barışın yapıldığı tarihi birincisi Mayıs, ikincisi ise Temmuz olarak tamamen yanlış vermektedirler. Hammer'in esas aldığı Venedik'teki Türkçe aslı ancak ilk taslak olabilirdi. Zira müzakereler Eylül ve Ekim ayları boyunca sürdüler ve gerçekte yapılan barış antlaşması Venedik'e ancak 12 Kasım 1540'da geldi. Montpellier piskoposu bu tarihte I. Fransuva'ya şöyle yazmıştır: "Bugün, bu senyörler tarafından İstanbul'a Büyük Sultan'la barış yapmak için vekil olarak gönderilen Janezin'den haber alındı, senyörler anlaşmaya inanmakta güçlük çektiler, birbirlerini kutladılar", *Négociations*, I, 451. Paruta, s. 120, barışın kesin olarak ancak Kasım'da onaylandığını açıkça belirtmektedir.

74 Paruta, L. IX, 115: "Ama bu ilk hareketlenmeler durulunca ve durum ile her zaman Cumhuriyet'in emrinde nöbet tutan o bilge senatörleri müzakere sonucu o kararı almaya iten gerçek nedenler daha olgun bir şekilde dikkate alındığında, herkes sâkinleşti ve onların tedbirliliği övgü konusu oldu".

75 *Lettre d'évêque de Montpellier à François I.*, 14 Ağustos 1540: "Doğu Akdeniz'de Napoli'de olduğu gibi imparatorun silahlı adamlarının ayaklandığı haberleri geldi, bunlar artık Büyük Sultan'a boyun eğmek istemiyorlardı". Daha sonra plan detaylı olarak açıklanmaktadır; Doria Sakız Adası'na gidip, buradan Anabolu'yu ele geçirmek istiyordu, *Négociations*, T. I, 435.

ve kayser bir defasında sinirli bir şekilde ve sanki aynı niyetleri ortaya çıkartan bir üslûpla sarayındaki Venedik elçisine bu mesele hakkında bu önemli planlardan hemen vazgeçmek istediklerini açıklamıştı.

Bunu bilhassa Fransızların fısıltılarına ve entrikalarına bağlıyordu. "Venedik'in bilhassa kendi kanlarını dökerek bile muhafaza edilmesini ve savunulmasını gerektirecek kadar önemli olan o iki yerin teslim edilmesi hususunda Fransızların sözlerine ve vaatlerine fazlasıyla inandığını öğrendim ve biliyorum; Osmanlı sultanı bu iki yer sayesinde istediği her an Kandiye'yi (Girit) zaptedebilir ve hiçbir direnişle karşılaşmadan İtalya'ya gelebilir ki, böyle bir durumda hem Venedik hem de diğer Hristiyan hükümdarlar büyük zararlara maruz kalırlar"[76], diye yazdı adı geçen elçiye doğrudan.

Hadise, kayser lehine Anabolu halkını isyana teşvik etmek üzere Napoli kral naibi tarafından buraya gönderilen, fakat Venediklilerin eline düşen bir ajan sayesinde gün ışığına çıktı ama önemli sonuçlar doğurmadı[77].

Barış yapılıktan sonra, Zenta dolaylarında deniz korsanlarıyla mücadele eden Denizlerin Genel Kaptanı Mocenigo'ya Mora'ya yelken açma ve Anabolu ile Benefşe'ye kaderlerini bildirme emri verildi. Anabolu'nun toplanan halkına uzun bir konuşma ile vermeye çalıştığı teselli, Venedik'in onları daima sâdık birer tebaası olarak el üstünde tuttuğu; göç etmek isteyenleri himaye ve onlara yardım edecekleri; her halükârda kaçınılmaz olana boyun eğmek zorunda oldukları ve talihsizlik içinde en azından geleceğe dair umutlarla yaşamanın bu şartlar altında yapılacak en iyi şey olduğu yönünde idi. Etrafında şikâyet ederek ve dişlerini sıkmış bir hâlde duran halka söylediği bu ve bu gibi şeyler tabii ki insanları Venedik'le ve kaderleriyle barıştırmaya yetmedi[78].

Kasım'da Proveditore Contarini 20 kadırga ve çok sayıda nakliye gemisi ile Anabolu ve Benefşe önlerine geldi; topları, cephaneyi, muhafız kıtasını ve göç etmek isteyen herkesi mallarıyla birlikte gemilere aldı ve her iki kalenin anahtarlarını, kaleleri hemen kendi muhafız kıtalarıyla zapteden Mora Sancakbeyi Kasım Bey'e teslim etti.

---

76 *Lettre d'évêque de Montpellier au connétable de Montmorency,* 26 Ekim 1540, *aynı eser*, s. 449.

77 Montpellier piskoposunun I. Fransuva'ya gönderdiği 8 Ekim 1540 tarihli haber, *Négociations*, s. 446.

78 Paruta, s. 117-120. Mocenio, konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir: "Ama daha iyi yaşamayı ve daha iyi şeyleri umut etmeyi istemek gerekli olduğu gibi akıllıcadır da, bilgece ve güven verici düşüncedir". Ne kadar bilgece!

Venedik savaşının son hazin hareketi bu idi.

Barış antlaşmaları ancak 1541 Nisan'ında, Dalmaçya'da sınırlarla ilgili bazı anlaşmazlıklar halledildikten sonra karşılıklı olarak onaylandı. Kısa bir süre önce, Mart'ta Venedik savaş tazminatının ilk taksiti olan 100 bin duka altını Osmanlı hazinesine ödemişti. Devletin yüksek makamlarında oturan insanlara hediye olarak ödemesi gereken tutarlar da oldukça yüksekti: Veziriazam Lütfi Paşa'ya 10 bin duka; sultanın damadı Rüstem Paşa'ya ve diğer iki vezirden her birine 5 bin duka; bununla hiç mi hiç memnun olmayan Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'e 4 bin duka; sultanın Yahudi başhekimine 1.000 duka; hatta onun yeğenine 500 duka, vesaire[79].

Venedik, Osmanlı İmparatorluğu nezdinde ilerideki 30 yıl boyunca muhafaza etmeyi başaracağı silahlı tarafsızlığın rahatsızlık verici ve masraflı sistemine bir kez daha girdiği bu barışa işte bu kadar pahalıya ulaşmıştı.

Ancak bu barışı Venedik için böylesine dramatik hâle getiren yalnızca maddî kayıplar değil, yalnızca Doğu Akdeniz'de Mora Yarımadası'ndaki en iyi yerlerinin feda edilmesinden dolayı bu denli zayıflaması değildi. Yalnızca Venedik için değil, Avrupa güçlerinin Osmanlı İmparatorluğu nezdinde değişen konumları için çok daha önemli ve çok daha büyük sonuçlar getiren olay, Venedik'in kendini neredeyse tamamen Fransa'nın eline ve himayesine bırakmış olması idi.

Eserin yaratıcısı Rincon'un, Badoero nezdinde bir kez büyük bir hoşnutlukla ancak parmağı kesmekten başka bir şekilde çıkartılamayan bir yüzük kadar sıkı ve çözülmez olduğunu söylediği bu tehlikeli dostluk, gerçekte Venedik'e çok pahalıya mâl olmuştu. Zira Osmanlı İmparatorluğu nezdinde bundan böyle Fransa'ya geçen nüfûzunun büyük bir bölümünü kaybetmesine sebep olmuştu ve Şark Meselesi'nde Venedik'i I. Fransuva'nın diplomatik vasalı hâline getirmişti. Kimin el, kimin yüzük olduğunu çok iyi bilen Badoero bunu çok iyi hissediyordu ve bu alaycı benzetmeyi kuru bir açıklama ile reddetti: Bu kadar sıkı bir dostluk hakkında herhangi bir şey duymamıştı[80].

---

79 Herşeyden haberdar olan Montpellier piskoposunun I. Fransuva'ya gönderdiği 31 Mart 1541 tarihli haber, *Négociations*, T. I, 471. Venedik Arşivi'ndeki Türkçe belge Nisan 1541 tarihlidir, Hammer, III, 704.

80 Montpellier piskoposunun I. Fransuva'ya gönderdiği 8 Ekim 1540 tarihli haber: "Sör Badoere adı geçen Sör Rincon'u görmeye gitmişti, konuşulan birçok konu arasında, Rincon ona V. M. ile aralarındaki dostluğun parmaktaki yüzük kadar çok sıkı olduğunu, parmak kesilmeden yüzüğün çıkmayacağını söyledi. Badouare'ın cevabı böyle bir dostluktan kendisine bahsedilmediği oldu", *Négociations*, T. I, 446.

Gerçekler yine de ortada idi ve I. Fransuva'nın danışmanları arasında bu dostluğa ne kadar büyük bir değer verildiğini, barış yapıldıktan sonra bile bu taraftan Venedik'in krala daha fazla bağlanmasını, yani kralın iradesine boyun eğmesini sağlamak için gösterilen, hatta sultan tarafından bile istenen çabalar gösteriyordu[81].

Venedik Cumhuriyeti'nin 30 yıl süren ağır bir savaştan sonra, 1540'da Fransa'nın himayesi altında ve arabuluculuğuyla Osmanlı İmparatorluğu ile yapmak zorunda kaldığı barışın dünya tarihi açısından önemi bu idi.

81 Aynı şekilde 29 Kasım 1540 tarihli (bk. *aynı eser*, s. 454). Venedik Arşivi'nde hâlâ Sultan Süleyman'ın doja Fransa ile dostluk içinde yaşamasını tavsiye ettiği 28 Şubat 1540 ve 1 Nisan 1542 tarihli iki yazısı mevcuttur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KRAL I. FERDİNAND VE KAYSER KARL İLE SÜRDÜRÜLEN MÜZAKERELERİN DEVAMI VE 1547'DE YAPILAN BA IŞA KADAR MACARİSTAN SAVAŞI

Sultan Süleyman'ın Akdeniz'de Karl'a karşı aldığı düşmanca tavrı ve Karl'ın Venedik savaşı sırasındaki tutumu, Kral Ferdinand ile 1533'de yapılan barışın sonucu olarak yapılan müzakereler üzerinde olumsuz bir etki yapmadan kalamazlardı.

Bu barışta, daha önce de gördüğümüz gibi, bazı önemli noktalar şüpheli ve halledilmeden kalmıştı. Kayser Karl, barışa dahil edilmemişti; Macaristan'ın durumu memnun edici ve gelecek için rahatlatıcı bir çözüme ulaştırılamamıştı; kraliçenin çeyiz olarak getirdiği yerlerle ilgili hâlâ belirsizlik hüküm sürüyordu. Luigi Gritti, Osmanlı İmparatorluğu'nun yetkilisi olarak tüm bunları düzenleyecekti ve yerinde çözecekti.

Ancak özlemle beklenen barışı getiren elçilerin hemen ardından elçi olarak gelmesi beklenen Gritti, beklenenin aksine, gelmedi. Her gecikme, her erteleme yeni endişeler doğuruyordu; bilhassa Macaristan'da mevcut olup, Zapolya ile yapılan ateşkese bakılmaksızın, devam eden gerginlikler altında kaçınılmaz sürtüşmelere sebep oluyordu. Gerek kayser gerekse kral, bu meselenin hızlandırılmasını istiyorlardı, zira Almanya'da ve İtalya'daki durumlarla ve İspanya ile Fransa yüzünden başka yerlerde meşguldüler.

Bu yüzden her ikisi de meseleyi büyük bir çabayla ve bir an önce İstanbul'a gidecek yeni bir elçi heyeti göndererek yürütmeye karar verdiler. Zira Zaralı

Vespasian'a emanet edilen bu türdeki ilk misyon hiçbir başarı gösterememişti. Kasım 1533 ortalarından Ocak 1534 ortalarına kadar İstanbul'da kalmış ve bu arada Gritti ve Ayas Mehmed Paşa ile birçok görüşme yapmıştı; ama kendi ifadesine göre, 28 Ekim'de İran seferine çıkan Ayas Mehmed Paşa'nın yokluğundan dolayı Divân'ın işlerinde öyle bir karışıklık ve çaresizlik hüküm sürüyordu ki, ciddi müzakereler yapmak imkânsızdı. Bu yüzden tek bir adım bile ileri gidememişlerdi[1].

Bu defa Cornelius Duplicius Schepperus ve Zaralı Hieronimus bir kez daha İstanbul'a gönderilmek ve meseleyi memnun edici bir çözüme kavuşturmak üzere seçildiler. 1533 yılı henüz sona ermeden kayserden ve Şubat'ın ilk yarısında kraldan gerekli talimatları aldılar. Talimatlar bu defa da mümkün olduğunca genel ve dikkatlice tutulmuşlardı. Ayrıntılara fazla girerek veya zamansız tavizlerle herşeyi mahvetmek istemiyorlardı.

Kardeşine Macaristan'ın tamamının bırakılması hâlinde Kayser Karl, zaten boşaltılmış olan Koron'dan tamamen vazgeçmeye hazırdı ve bunun dışında Schepperus'in bu fırsatı kullanarak, Kral I. Fransuva'ya ve papaya karşı davranışlarından dolayı sultanın ve vezirlerinin kendisi hakkındaki olumsuz düşüncelerini dağıtmaya sağlamasına çok büyük önem veriyordu[2]. Ayrıca, barışın bir an önce yapılmasını sağlamak için, Gritti'nin elçi olarak gönderilmesinin hızlandırması için baskı yapmaya başladı. Bu amaçla şimdilik bir yıllık bir ateşkes yapılabilirdi. Barışın kendisi taraflar yaşadığı sürece geçerli olmak üzere, ilk üç yıl bozulmaması şartıyla bir yıl öncesinden feshetme hakkıyla yapılacaktı. Bunun dışında yalnızca iki noktayı bilhassa vurguluyordu: Sultan Süleyman, hiçbir şekilde Luthercileri veya diğer sapkınları desteklemeye-

1 Zaralı Vespasian'ın Kral I. Ferdinand'a raporu, Prag 5 Mart 1534. Gévay, *Urkunden und Actenstücke* (1534), s. 104-123'de şöyle denmektedir: "Caesar'ın Kapısı'nda [Osmanlı İmparatorluğu] şimdi İmbrahini'nin [Ayas Mehmed Paşa] yokluğunda büyük bir karışıklık var, çünkü ciddi ve vakur bir kişi olan İmbrahini kadar görüşmelerde yetkin, yetenekli, deneyimli kimse yoktur, onun bilgisi ve iradesi olmaksızın hiçbir şey yapamaz ve hiçbir sonuca ulaşamazlar", s. 120.

2 Kayser Şarlken'in Cornelius Duplicius Schepper'e talimatları, Monzon, 24 Aralık 1533, Gévay, *Urkunden und Actenstücke* (1534), s. 1-8; sonuncu madde ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Hiç de hayırlı olmayan, aykırı bilgiler aracılığıyla kimi kişilerin Hristiyanlıkta sahip olduğumuz haysiyet ve konuma karşı, bizi kötü bir şekilde tasarlanmış bir görüntü içine yerleştirmeye çalıştıkları –aslında, Hristiyanlığa zarardan başka bir şey vermeyecek olan– o kötü yargıyı ve şöhreti ortadan kaldıracak...fırsat, elverişlilik ortamı ve aracı aramanı istiyoruz".

cekti ve Barbaros Hayreddin Paşa'dan ya tamamen ayrılacaktı ya da en azından korsanlıklarında ona artık gemi, mürettebat, savaş araç gereçleri, vs. ile yardımcı olmayacaktı[3].

Kral Ferdinand ise talimatında bilhassa Koron'un geri verilmesi üzerinde duruyordu; özel olarak karşılanacağını vadettiği Gritti'nin gönderilmesinin hızlandırılmasını istiyordu ve Zapolya'nın Macaristan'ı gönüllü olarak ve bir antlaşma karşılığında devretmeyi kabul etmesi hâlinde, sultanın engel olmamasıyla yetinmeye hazırdı[4].

Bu defa Zaralı Hieronimus olmadan yolculuk yapan Cornelius Schepperus, 14 Şubat'a Prag'dan ayrıldı ve 1534 Nisan'ı sonunda İstanbul'a vardı. Burada olayların şaşırtıcı bir biçimde değişmiş olduğunu gördü. Yardımına güvendiği ve bilhassa destek almayı düşündüğü Gritti, nüfûzunun neredeyse tamamını kaybetmişti. Yalnızca İbrahim Paşa tarafından hâlâ tutuluyordu, ama onun da gücü azalmakta idi. Ayrıca Gritti'ye karşı Divân'da, başında Barbaros Hayreddin Paşa'nın ve Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'in bulunduğu güçlü bir grup oluşmuştu.

Gritti'nin arası, İstanbul'a gelmesinde büyük bir katkısı bulunan Barbaros Hayreddin Paşa ile bir alacak meselesi yüzünden bozulmuştu. Gritti, İstanbul'a geldiğinde Barbaros Hayreddin Paşa'ya, Venediklileri şüpheli bir biçimde kayırdığı iddiası ile geri ödemeyi reddettiği 6 bin duka borç vermişti.

Buna ayrıca Defterdar Mahmud Çelebi'nin Gritti'nin para hırsı konusunda şikâyette bulunması ekleniyordu. Zira her üç yılda bir yeniden dağıtılan bütün gümrük vergisi tahsilatlarını eline geçirmişti, ama ödemesi gereken icârı nakit olarak değil, değerli taşlar, ipek kumaşlar ve her türlü emtia ile ödemeyi alışkanlık hâline getirmişti. Ancak ödemenin bu şekilde yapılmasından sıkılan defterdar ise bunların işe yaramadığını ve savaşı yürütmek için nakit paraya ihtiyaç bulunduğunu belirtiyordu; Gritti'nin ayrıca hâlâ 200 bin duka borcu vardı. Kızgın defterdar, gerçekten de Gritti'ye bundan böyle yal-

---

3 Bu maddeler, söz konusu talimatın ekindeki açıklamalarda özel olarak ele alınmıştır, *aynı eser*, s. 9-10. Lutherciler ile ilgili olarak kayser şunu talep etmektedir: "Sözü edilen Türk'ün teslimi ve ele geçirilmesi yerine getirilsin, kutsal inancın, her ne olursa olsun sorunları için kendini araya sokmasın, ne de doğrudan ya da dolaylı olarak bizzat Luthercilere ve inançtan sapan kişilere herhangi bir yardım, lütuf, dayanışmada bulunmayacak, onları desteklemeyecektir".

4 *Kral I. Ferdinand'ın Zaralı Hieronymus ve C.D. Schepper'e talimatları*, Prag, 11 Şubat 1534, *aynı eser*, s. 17-25.

nızca İstanbul'un gümrük vergisi tahsilatlarının bırakılmasını; birçok emtianın geri verilmesini ve hemen bütün altın ve gümüş takımlarını Yahudilere rehin vererek ancak elde edebildiği 80 bin duka altını ödemek zorunda bırakılmasını sağladı.

Tüm bu hadiseler, hamisi İbrahim Paşa İran seferindeyken meydana geldi. 200 bin duka tutarında kalan borcunun silinmesini ise yalnızca İbrahim Paşa'ya borçlu idi.

Gritti'ye en fazla öfkelenen ise bilhassa diplomatik meselelerde büyük bir nüfûza ve önemli bir etkiye sahip Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'di. Schepperus nezdinde, "ne Türk, ne de Hristiyan" olan bu ikiyüzlü insanın yüzsüzlüğünü ve arsızlığını anlatacak söz bulamıyordu. Hiçbir Macar'ın bugüne kadar Gritti'yi öldürme cesaretini göstermediğine hayıflanıyordu; artık İstanbul'a geri gelmemesini umuyordu ve kendisiyle birlikte bütün Hristiyanlar, Türkler ve Yahudiler de aynı umutları besliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek makamlarında bulunanlar başta olmak üzere, hepsi ondan aynı şekilde nefret ediyorlardı; yalnızca İbrahim Paşa onu hâlâ tutuyordu. Zaten öldürülse ne olurdu ki; bu "kancığın dölü" ile kim ilgilenirdi ki?[5]

Bu şartlar altında, müzakereler sırasında bilhassa Gritti'nin desteğini almayı düşünen Cornelius Schepperus'un konumunun ne kadar zor, ne kadar hassas olduğunu anlamak kolaydı. Gritti ayrıca Schepperus İstanbul'a varmadan, olayların ve hiziplerin gerçek durumu hakkında bilgi verecek ve dikkatli davranmasını öğütleyecek, sırdaşı olan bir ulak göndermeyi ihmal etmedi; yalnızca kendisine, yani Gritti'ye tamamen güvenmeli idi, zira sultan hâlâ sözünü dinliyordu; bilhassa Yunus Bey'den uzak durmalı idi.

Schepperus'un elçilik görevinin başarısı bu şartlar altında tabii beklentileri karşılayamazdı. Schepperus ile görüşmeleri sırasında genelde Breslavlı bir devşirme kullanan Ayas Mehmed Paşa –İbrahim Paşa İran'da idi– Yunus Bey ve

5 Tüm bu bilgileri Schepper'in 2 Ağustos 1534 tarihli elçilik raporundan alıyoruz, *aynı eser*, s. 27-65. Gritti ile ilgili yerler, s. 51 ve 62. Yunus Bey, Schepperus ile görüşmesini şu sözlerle bitirmiştir: "Ama eğer öldürülürse de...fahişenin o oğlunu kim yetiştirecekti?" Hammer, birçok açıklamayı barındıran tüm bu hadiseleri ve Schepper'in elçilik görevini tamamen atlamaktadır. Zaten Hammer'in önemli eserinde Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkileri çoğunlukla çok yüzeysel, hatta hatalı aktarılmaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Hammer Rincon'un Venedik'le yapılan barışın müzakerelerine büyük katkısından da haberdar değilken, sadece diplomatik arabulucu görevini üstlenen Cantelmo'ya çok fazla önem vermektedir.

Gritti ile yaptığı bazı görüşmeler ve sultanın huzuruna kabul edildiği 17 Mayıs ve 2 Haziran tarihlerinde her zamanki gibi, esasla ilgili olmayan ikincil meselelerle çok fazla oyalanıyorlardı ve bu yüzden esas noktalar aşılamıyordu, zira sultanın yakınındaki farklı güç odakları birbirlerine şüphe ile yaklaşıyorlardı ve sürekli birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Gritti'nin Sultan Süleyman nezdinde yapmak istediklerini Yunus Bey engelliyordu ve Ayas Mehmed Paşa'nın onayladıklarına Barbaros Hayreddin Paşa ya da defterdar mani oluyordu.

Macaristan konusunda artık yapılacak hiçbir şey yoktu; Sultan Süleyman'ın son huzura kabulünde Schepperus'a biraz da istemeyerek de olsa bildirdiği ültimatom, hep aynı idi: "Bu ülke benimdir ve orayı bensiz hiçbir şey yapamayan kulum Kral Yanoş'a teslim ettim; ülkeyi ona verdigim gibi, istediğim zaman da geri alabilirim; ülke ve benim kullarım olan halkı üzerinde istediğim gibi tasarrufta bulunabilirim; Kral Ferdinand buna karşı hiçbir şey yapamaz; zira vazgeçmeyeceğim; Kral Yanoş orada ne yapıyorsa benim adıma yapıyor; emrettiğim dışında bir şey yapmaya cesaret edemez ve bu yüzden Ferdinand ona karşı bir şey yapmaktan sakınsın[6]."

Koron'un teklif edildiği gibi iâdesine ise hiç değer verilmiyordu. Sultan Süleyman, sahip olduğu binlercesi gibi, sıradan bir kale olduğunu söylüyordu; halkı ve toplar da kaleden götürüldüğünden ve artık boş surlardan başka bir şey kalmadığından, kullanılamazdı; kayser, halkı ve topları buraya getirttiği takdirde, barışa dahil olması söz konusu olabilirdi[7].

Schepperus gerekli yetkilerle donatılmamış olduğundan bu barışla ilgili herhangi bir şeye girmek istemiyorlardı: "Efendin barış istiyorsa, kendisine teklif edeceğim herşey hakkında Karl'a tekrar geri dönmek zorunda kalmadan müzakere etmeye ve sonlandırmaya yetkili bir kişi göndersin. Zira bir defa benimle müzakere etmeye tüm yetkilerle sahip olduğunu; ama senden bir şey talep ettiğimde, onayını verme yetkisine sahip olmadığını söylüyorsun"[8] diyordu Schepperus'a Sultan Süleyman.

Bu şekilde Gritti'nin anlaşmazlıkları çözmek üzere Macaristan'a gitmesine karar verilmesinden başka hiçbir ilerleme kaydedilmiyordu; Sultan Süleyman, Beyoğlu'na –Gritti'ye böyle hitap ediyordu– her iki tarafa adil davranmasını emretmişti.

6 *Schepper'in elçilik raporu*, s. 57.

7 *Aynı eser*, s. 55.

8 *Aynı eser*, s. 56.

Schepperus, Sultan Süleyman ve paşalar tarafından konumuna uygun ve özenli bir muamele görmesine rağmen yeniçerilerin kabalıklarını o denli çekmek zorunda kalıyordu. Ne zaman sultanın huzurundan ayrılsa maiyeti ile birlikte sarayın dışında uzun bir safta dizilmiş yeniçerilerin kimi zaman kaba hareketlere dönüşen vahşi bağrışmaları, hakaretleri ve tehditleri ile karşılanıyordu: “İspanyol’a bakın, İspanyol’a”, diye bağırıyorlardı arkasından. Hiç kimse de müdahale etmiyordu; Schepperus, diplomatça bir boyun eğiş ile başka çareleri olmadığı için bunlara tahammül etmek zorunda kaldıklarını söylüyordu![9]

Barbaros Hayreddin Paşa kabalık derecesinde küstahtı. Bir defasında İspanya, Fransa, İngiltere ve Portekiz krallarını, hatta Venediklileri yere çarpmak için bir tek kendinin bile yeterli olduğunu söyledi; çok geçmeden bütün Hristiyanları sultana haraç ödemek zorunda bırakacaktı.

Schepperus’un, yani Kayser V. Karl’ın ve Kral Ferdinand’ın resmî elçisinin bu saygısızlıklardan dolayı –ki bu hadise gerçektir, zira kendisi anlatmaktadır ve bu yüzden burada anlatılmaya değer– birkaç duka altını karşılığında sultanın kaptanıderyasını kadırgası ile havaya uçuracak bir katil tutup tutmadığını burada halletmeden bırakıyoruz! İlgili kadırgada barut odasının sorumluluğunu taşıyan bu suikastçı, kadırgayı havaya uçurmaya söz verdi ve Schepperus, olayın başarısına sevinmeye başlamıştı bile; ama hiçbir sonuç alınamadı. Parayı olan hainin ya cesareti yoktu ya da olayı gerçekleştirecek fırsatı bulamadı[10].

Schepperus, bu arada Gritti’nin ağzından Papa VII. Clemens’in en azından Divân nezdinde barış için arabuluculuk yapmak üzere teşebbüste bulunduğunu öğrendi. Bunun için İstanbul’daki Floransa konsolosunun nüfûzunu kullanmıştı, ama görünüşe göre önemli bir sonuç elde edememişti[11].

---

9 *Schepper’in elçilik raporu,* s. 45: “Kapı’nın girişinde Cornelius ve maiyeti yeniçeriler tarafından şiddetle itildi ve barbar, kaba seslerle, alaylarla, tehditlerle, ara sıra ‘İspanya, İspanya’ diye bağıran, herkesin öldürmek istediği kişi olarak gösteren ve köpekler gibi havlayan o kimseler tarafından çekilip alındı. Ne de o barbar densizlik, ona bizzat eşlik eden çavuş tarafından engellendi. Böylece Cornelius bunlara sabırla katlandı çünkü başka türlü yapamazdı”.

10 *Schepper’in elçilik raporu,* s. 59: “Cornelius ona, ustalıkla yapılması icap eden ateşler için gerekli malzemeyi satın alması amacıyla bir miktar duka altını verdi; o da yapacağına söz verdi...Onunla ilgili olarak iyi umutlar besliyor”.

11 *Aynı eser,* s. 33. Ayrıca İstanbul’daki Floransa Konsolosu Ludwig Gherardi’nin Papa VII. Clemens’e 12 Ekim 1533’de yazdığı mektup ve Vatikan Protonotatı ve Papanın Sekreteri Peter Carnesecchi’nin 14 Aralık 1533 tarihli cevabı, *aynı eser,* s. 77 ve 81.

28 Temmuz 1534'de Schepperus, oldukça kötü haberlerle tekrar Kral Ferdinand'ın o dönemlerde bulunduğu Prag'a geldi. Bu defa, Schepperus'un yanında Sultan Süleyman tarafından yeni yetkilerle donatılan Gritti'yi fazla beklemek zorunda kalmadılar. Ayrılırken, Schepperus'a: "Macaristan meselesini halletmek ve bu Macarların kibirli başlarını dizginlemek için geleceğim." demişti. "Kral Yanoş, Macarları asla aşagalamaya cesaret edemedi. Oysa zamanında, yumuşaklıkla halledilemediği takdirde, daha sert tedbirler alacağımı kendisine söylemiştim. Şimdi yapacağım budur. Zira hüküm sürmek isteyen, kan dökmekten çekinmemeli[12]".

Gritti'nin çok az sayıda Türk taraftarına sahip olduğu, ama her iki tarafta da nefret uyandırdığı Macaristan'da bu biliniyordu. Kral Yanoş bile ona güvenmiyordu. Hükümdarlığa yükselme niyetinde olduğundan şüpheleniyor ve Macaristan tacına kendisi için el uzatabileceğini düşünüyorlardı. Macaristan'daki davranışları bu şüpheleri onaylıyor ve haklı çıkartıyormuş gibi görünüyordu. Zira tek başına gelmeyip, yanında çok sayıda Türk birlikleri, yeniçeriler ve sipahiler getirdi. Ayrıca Boğdan üzerinden gelmiş ve sultanın haraçgüzârı olan Boğdan Prensi Petru Rareş'ten, padişahın emri üzerine ordusuyla birlikte Macaristan'a gelmesini istemişti. İki Macar soylusu olan Urban Battyany ve Yanoş Docia da kendi sancaklarıyla birlikte bu alaya katıldılar.

Gritti, Erdel sınırlarını geçerken ve her yerde Sultan Süleyman'ın yetkilisi olarak Macaristan ile ilgili anlaşmazlıkları çözmek üzere geldiğini ilan ettirirken, 7 bin kişilik seçkin birliklerin başında bulunuyordu; bütün soylular ve şehirlerin yetkilileri bu amaçla yanına gelmeliydiler. Bu talep, durumdan zaten hoşnut olmayanları daha da kızdırdı; dolayısıyla çağrısına cevap vermek için hiç acele etmediler.

Durumu memnuniyetle karşılamayanların başında şahsen, tereddütle ve tek başına değil, aksine ordusuyla birlikte Gritti'nin ordugâhını kurduğu Braşov (Kronstadt) yakınlarına gelen Erdel Voyvodası Amerik Kibak vardı. Gritti ile yalnızca silahların gölgesinde müzakerede bulunmak istiyordu. Gritti'nin ise böyle bir şeye tahammülü yoktu. Türk dostu olan Docia'nın hemen anladığı bir işaret yeterli oldu. Türk sipahilerle Kibak'a gece yarısı bir baskın düzenlediler ve neredeyse herkesi öldürdüler. Voyvodanın kanlar içinde başını Docia zafer işareti olarak Luigi Gritti'ye teslim etti.

---

12 *Elçilik raporu*, s. 65.

Bu utanç verici hareket, zaten öfkeli halkın genel bir isyan ilan etmesi için bir işaret oldu. Birkaç gün içinde Saksonyalı Gotthard'ın ve Stefan Mailath'ın yönetiminde 40 bin Saksonyalı ve Szek toplandı. Gritti, bu ordunun Braşov'a doğru hareket etmekte olduğunu öğrenince, kendini en kısa zamanda savunmaya aldığı Mediaş'a gitti. Mailath, hemen arkasından buraya geldi ve şehri her yönden kuşatmaya aldı. Gritti'nin Erdellilere rüşvet vererek Macaristan yolunu açma teşebbüsü başarısız oldu. Bunun üzerine Boğdan'a kaçarak kurtulmaya çalıştı. Petru Rareş, Gritti'ye bu hususta yardım edecekti ve şehrin önünde kaçışını saklayacak güvenilir adamlar hazır tutacaktı. Ancak şehrin kapısından henüz çıkmıştı ki, kaçışını gizleyecek adamları bulmak yerine, yanındaki insanların hepsini öldüren, Gritti'yi ise vahşi zafer bağrışları altında, kısa bir konuşmadan sonra boynunu vurduran Mailath'ın huzuruna sürükleyen Saksonyalıların ve Szeklerin eline düştü. Yanoş Docia da halkın öfkesinden kaçamadı. Bulunduğu yerde halkı tarafından parçalandı[13].

Elçisinin bu şekilde öldürülmesi Sultan Süleyman'ı tabii ki çok kızdıracaktı ve memnun edici bir çözüme kavuşturulması mümkün olmayan Macaristan meselesini bir kez daha şüpheli hâle getirdi. Bilhassa müzakerelerin hâlâ askıda olmasından dolayı Kral Ferdinand'in işini çok zorlaştırdı. O dönemlerde Bağdat'ta bulunan Sultan Süleyman'ı ve İbrahim Paşa'yı hemen hadisenin gerçek gidişatı hakkında yazdığı özel mektuplarla bilgilendirmeye ve bu hadisedeki bütün suçu kendi üzerinden atarak, Kral Yanoş'a mâl etmeye özen gösterdi. Buna rağmen Sultan Süleyman bilhassa Kral Ferdinand'dan sadâkatin ve inancının kanlı bir biçimde ihlali için hesap sordu ve hiçbir şekilde yanlarına sığınmalarına ve himaye edilmelerine izin vermemesi gereken suçluların cezalandırılmalarını talep etti[14]. Bu, Kral Ferdinand için, sultana defalarca gönderdiği yazılarla Kral Yanoş'un davranışlarını kötülemesine ve ülke tamamen kendisine bırakıldığı takdirde, Macaristan meselesiyle ilgili şikâyet etme hakkına sahip olduğu bütün şikâyetlerin ortadan kalkacağını ima etmesine vesile oldu[15].

13 Katona, XX, 915-926'da Paul. Jovius.

14 Sultan I. Süleyman'ın Kral I. Ferdinand'a mektubu, Bağdat 15 Şubat 1535, Gévay, *Urkunden und Actenstücke* (1536), Viyana 1841, s. 12: "Eğer adı geçen Aloisius'un (Luigi Gritti) katilleri kaçıp uzaklaşırken sizlere gelip inanç sahipleriymiş gibi ayaklarınıza kapanırlarsa onları ve adamlarını kabul etmeyin". Veziriazamın aynı tarihli ve benzer içerikte yazısı, *aynı eser*, s. 14.

15 Kral Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a ve veziriazama yazdığı 23 Mart, 3 Haziran ve 5 Temmuz tarihli mektupları, *aynı eser*, s. 17-30, 35-43 ve 53.

Söyledikleri etkisiz kalmadı. Osmanlı yönetiminin Kral Yanoş'a duyduğu güven ve Osmanlı İmparatorluğu nezdinde itibarı azalmaya yüz tuttu. Bu durum çok geçmeden kendini göstermeye başladı.

Sultan Süleyman, Gritti'nin öldürüldüğünü haber aldıktan kısa bir süre sonra, henüz Bağdat'tayken, Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'e Macaristan'a giderek meseleyi yerinde inceleme görevini vermişti. Kral Ferdinand için şimdi önemli olan, Eylül'ün ikinci yarısında Peşte'ye gelen ve Kral Ferdinand'a derhal gelişini ve geliş sebebini haber veren bu nüfûzlu adamla anlaşmaya varmaktı. Kral Ferdinand'ı aynı zamanda ayrıntıları müzakere etmek üzere vekilini göndermeye davet etti. Kral, hemen bu davete riayet etmeye özen gösterdi, ama Yanoşçuların –Zapolya'nın taraftarlarına böyle hitap ediyordu– ayaklanmasına sebep olabileceği ve şüphe uyandırabileceği için, müzakerelerin Peşte'de yapılmasını sakıncalı buldu. Bu yüzden buluşma yeri olarak Estergon Kalesi'ni önerdi. Yunus Bey, bu öneriyi kabul etti[16].

İstanbul'a elçi olarak gönderilmesinden tanıdığımız Nogarola Kontu Leonhard, kral tarafından en kısa zamanda Estergon'a gitmek ve burada Yunus Bey'i beklemek üzere görevlendirildi. Kont –aldığı 7 Ekim tarihli talimata göre– Osmanlı yönetiminin Zapolya hakkında ne düşündüğünü öğrenecek ve daha sonra kralı, bilhassa Gritti meselesine yönelik olarak, sultanın yakınındaki rakiplerinin ortaya atacağı suçlamalara karşı korumaya çalışacaktı. Bu esnada mümkün olduğunca dikkatli davranacak ve Macaristan meselesi hakkında ayrıntılara ancak Yunus Bey konuyu açtıktan sonra girecekti. Yunus Bey, krala gönderdiği bir yazıda, Zaralı Hieronimus ve Cornelius Schepperus tarafından vadedilen yıllık 1.000 duka altını tutarında bir ücret talep ettiğinden, Yunus Bey'in müspet tepki vermesi hâlinde, uygun bir para karşılığında Yunus Bey'in düşüncelerini lehlerine çevirebilmeyi umuyorlardı. Bu ücreti duruma göre 2-3 bin dukaya yükseltmeye ve Yunus Bey yaşlı olduğundan, bu parayı ölümünden sonra oğullarına da ödemeye meyilliydiler[17].

Estergon müzakereleri 13 Ekim'de başladı. Nogarola, Divân'ın, Gritti'yi daima çok yüksek tutarken, birden Gritti'den davacı olan ve Macaristan'dan uzaklaştırılmasını isteyen Zapolya'dan uzun zamandır şüphelendiğini öğrendi. Sultan Süleyman, halkı Gritti'ye karşı ayaklandırarak, Gritti'nin ölü-

16 Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'in Kral I. Ferdinand'a gönderdiği mektup ve kralın cevabı, Peşte 22 Eylül ve Viyana, 30 Eylül, *aynı eser*, s. 58-60.

17 Kral I. Ferdinand'ın Nogarola Kontu Leonhard için 7 Ekim 1535 tarihli talimatı, *aynı eser*, s. 64-67.

münden sadece Zapolya'nın sorumlu olabileceğini söylemişti. Hatta Yunus Bey, Macaristan'ı Kral Ferdinand'a bırakmış olsalardı ki, sonunda işin varacağı nokta bu idi, bu gibi hadiselerin hiç ortaya çıkmamış olacağını söylemeye bile cesaret etmişti[18].

Yunus Bey, bunun dışında kısa bir süre önce Kral Yanoş Zapolya ile yaptığı ve Gritti'nin katili olduğuna dair şüphelerini destekleyen görüşmesi hakkında ilginç açıklamalarda bulundu; zira Yanoş, inkâr etmeye çalışsa da Gritti'nin değerli eşyalarının büyük bir bölümünü elinde bulunduruyordu. Ayrıca gücünün ve itibarının büyük bir bölümünü kaybetmişti; taraftarlarının birçoğu kendisinden ayrılmışlardı. Ancak kral yine de bu hadiselerden dolayı Kral Yanoş'a karşı bir teşebbüste bulunmaya kalkışmamalıydı; zira sessiz kalması Sultan Süleyman'ın hoşuna gitmişti; bu yüzden Sultan Süleyman'ın Kral Ferdinand hakkında kazandığı ve İstanbul'a döndükten sonra, meselenin kralın lehine dönmesini oldukça kolaylaştırabilecek bu müspet intibasını bozmamak için biraz daha sabretmeliydi[19].

Diğer taraftan Kont Nogarola, kralı Yanoşçular tarafından ileri sürülen tüm suçlamalar karşısında temize çıkartmak için elinden geleni yapıyordu. Bütün deliller, Gritti'nin katilinin Yanoş olduğunu gösteriyordu. Cinayeti işleyenlerin Yanoş tarafından nasıl ödüllendirildiklerine bakmak yeterli idi; komplonun başı olan Mailath'ı, kısa bir süre sonra Erdel voyvodalığına getirmişti.

Yunus Bey, zeki ve kurnaz davranarak kralın lehine daha fazla tavizlerde bulunmadı. Tüm bu meselelerin, Sultan Süleyman İstanbul'a döndükten sonra İstanbul'a göndermekte geç kalmaması gereken yeni bir elçi heyeti ile çözülebileceğini söylüyordu. 1000 duka altını tutarındaki ücreti kabul etti ve kont bunun üzerine Yunus Bey'in hakkını koruyarak, güçlü nüfûzu sayesinde, olması gerektiği gibi, Macaristan'ın tamamının krala geri verilmesini sağladığı takdirde, bu tutarın Yunus Bey ve evladları için iki veya üç katına çıkartılacağını vadetti. Yunus Bey bunun üzerine kralın gerçek hizmetkârı olmaya devam

18 *Negarola Kontu Leonhard'ın Kral Ferdinand'a Yunus Bey nezdindeki elçilik görevinin başarısı hakkında raporu, aynı eser*, s. 69-77: "Öte yandan, o sözlerin anlamının ne olduğunu, Nogarola'nın yoldaşı Jonas [Yunus] daha iyi anlamak istedi: bu sonunda böyle olacak, Jonas şöyle anladığını söyledi: yani, sonunda krallık Kral Ferdinand'a verilecek", s. 71.

19 "Bu yüzden Türk'ün majesteleriyle ilgili iyi intibasına gelecek bir zarar, desteklenmekten çok engellenmelidir, bizzat Türk İstanbul'a ulaştığında herşeyin majesteleri kralın lehine daha kolaylıkla karşılık bulabilmesi için", s. 74.

edeceği cevabını verdi. Ayrıca kralın kendisine yakın adamlarla birkaç hediye göndermesinin iyi bir etki bırakacağını ekledi; ama altından ve gümüşten bir hediye olmamalıydı bu, zira sultanda bunlardan fazlasıyla vardı; aksine güzel ve temiz işlenmiş yeni moda bir imalat olmalı idi; Sultan Süleyman böyle şeyleri severdi[20]. Sultan Süleyman ve kayser arasında o dönemde Barbaros Hayreddin Paşa'nın Akdeniz'deki teşebbüslerinden dolayı daha da gergin bir hâle gelen ilişki, müzakereler esnasında Yunus Bey tarafından sadece sessizce ve hiçbir vaatte bulunulmadan geçiştirildi.

Müzakerelerin devamını biraz daha detaylı incelediğimizde, Yunus Bey'in bu konuda oldukça ikiyüzlü bir rol oynadığı ve Ferdinand'ın ve danışmanlarını herşeye hemen inanmaları ve boş umutlara kapılmarıyla yanlış bir oyunun tuzagına düşürüldüğü anlaşılmaktadır. Vaatlerinde gerçekten ciddi ve dürüst olsa bile, nüfûzu o kadar büyük değildi ve çok geçmeden İbrahim Paşa'nın idamı ile (15 Mart 1536) yeni bir karışıklıklar dönemine giren durumlara vaatlerini yerine getirebilecek kadar hâkim değildi.

İbrahim Paşa'nın görevden alınması, bir dereceye kadar Macaristan'daki olaylarla bağlantılı hâle getiriliyordu; güya Gritti ile gizli bir anlaşma yaptığı ve bu gizli anlaşmanın Gritti, Yanoş Zapolya'yı ortadan kaldırıp, Macaristan tacını ele geçirirken, İbrahim Paşa'nın da İstanbul'da hükümdarlığı ele geçirmeye yönelik olduğu söyleniyordu. Yunus Bey, güya Macaristan'dan döndükten sonra Sultan Süleyman'a bu komplo hakkında daha sonra Kayser Karl'la da şüpheli ilişkiler sürdürmekle suçlanan İbrahim Paşa'nın makamdan alınmasına sebep olan imalarda bulunmuştu[21].

Osmanlı nezdindeki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gereken bu dönem, İstanbul'daki müzakerelerin devam ettirilmesi için zaten iyi bir zaman değilken, bu müzakereler ayrıca şüphelenildiği gibi Fransızların entrikaları[22] ve barış

20 "Elçilerini ona bazı hediyelerle göndersin, bunlar altından ya da gümüşten olmasın, güzel olan ve hünerle, yeni usûlde işlenmiş hediyeler; nitekim Türk bunlardan hoşlanır, altın ve gümüşe yeterince sahiptir", s. 76.

21 Bu gizli entrikalar hakkında Zaralı Vespasian'ın Kral Ferdinand'a gönderdiği 12 Nisan 1536 tarihli yazısı, Peşte'de bazı Türklerden aldığını bildirdiği daha ayrıntılı bilgiler vermektedir, *aynı eser*, s. 104.

22 Kral Ferdinand, 26 Nisan 1536'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Zapolya ile gizli ilişkileri hakkında kızkardeşi Maria'ya, "Fransızların yaptıklarından ve icra ettiklerinden şüphe duymamak gerekir, her zaman kötülük yapan onlar bundan da kendilerini uzak tutmamışlardır", diye yazıyor, *aynı eser*, s. 108.

münden sadece Zapolya'nın sorumlu olabileceğini söylemişti. Hatta Yunus Bey, Macaristan'ı Kral Ferdinand'a bırakmış olsalardı ki, sonunda işin varacağı nokta bu idi, bu gibi hadiselerin hiç ortaya çıkmamış olacağını söylemeye bile cesaret etmişti[18].

Yunus Bey, bunun dışında kısa bir süre önce Kral Yanoş Zapolya ile yaptığı ve Gritti'nin katili olduğuna dair şüphelerini destekleyen görüşmesi hakkında ilginç açıklamalarda bulundu; zira Yanoş, inkâr etmeye çalışsa da Gritti'nin değerli eşyalarının büyük bir bölümünü elinde bulunduruyordu. Ayrıca gücünün ve itibarının büyük bir bölümünü kaybetmişti; taraftarlarının birçoğu kendisinden ayrılmışlardı. Ancak kral yine de bu hadiselerden dolayı Kral Yanoş'a karşı bir teşebbüste bulunmaya kalkışmamalıydı; zira sessiz kalması Sultan Süleyman'ın hoşuna gitmişti; bu yüzden Sultan Süleyman'ın Kral Ferdinand hakkında kazandığı ve İstanbul'a döndükten sonra, meselenin kralın lehine dönmesini oldukça kolaylaştırabilecek bu müspet intibasını bozmamak için biraz daha sabretmeliydi[19].

Diğer taraftan Kont Nogarola, kralı Yanoşçular tarafından ileri sürülen tüm suçlamalar karşısında temize çıkartmak için elinden geleni yapıyordu. Bütün deliller, Gritti'nin katilinin Yanoş olduğunu gösteriyordu. Cinayeti işleyenlerin Yanoş tarafından nasıl ödüllendirildiklerine bakmak yeterli idi; komplonun başı olan Mailath'ı, kısa bir süre sonra Erdel voyvodalığına getirmişti.

Yunus Bey, zeki ve kurnaz davranarak kralın lehine daha fazla tavizlerde bulunmadı. Tüm bu meselelerin, Sultan Süleyman İstanbul'a döndükten sonra İstanbul'a göndermekte geç kalmaması gereken yeni bir elçi heyeti ile çözülebileceğini söylüyordu. 1000 duka altını tutarındaki ücreti kabul etti ve kont bunun üzerine Yunus Bey'in hakkını koruyarak, güçlü nüfûzu sayesinde, olması gerektiği gibi, Macaristan'ın tamamının krala geri verilmesini sağladığı takdirde, bu tutarın Yunus Bey ve evladları için iki veya üç katına çıkartılacağını vadetti. Yunus Bey bunun üzerine kralın gerçek hizmetkârı olmaya devam

18 *Negarola Kontu Leonhard'ın Kral Ferdinand'a Yunus Bey nezdindeki elçilik görevinin başarısı hakkında raporu, aynı eser*, s. 69-77: "Öte yandan, o sözlerin anlamının ne olduğunu, Nogarola'nın yoldaşı Jonas [Yunus] daha iyi anlamak istedi: bu sonunda böyle olacak, Jonas şöyle anladığını söyledi: yani, sonunda krallık Kral Ferdinand'a verilecek", s. 71.

19 "Bu yüzden Türk'ün majesteleriyle ilgili iyi intibasına gelecek bir zarar, desteklenmekten çok engellenmelidir, bizzat Türk İstanbul'a ulaştığında herşeyin majesteleri kralın lehine daha kolaylıkla karşılık bulabilmesi için", s. 74.

edeceği cevabını verdi. Ayrıca kralın kendisine yakın adamlarla birkaç hediye göndermesinin iyi bir etki bırakacağını ekledi; ama altından ve gümüşten bir hediye olmamalıydı bu, zira sultanda bunlardan fazlasıyla vardı; aksine güzel ve temiz işlenmiş yeni moda bir imalat olmalı idi; Sultan Süleyman böyle şeyleri severdi[20]. Sultan Süleyman ve kayser arasında o dönemde Barbaros Hayreddin Paşa'nın Akdeniz'deki teşebbüslerinden dolayı daha da gergin bir hâle gelen ilişki, müzakereler esnasında Yunus Bey tarafından sadece sessizce ve hiçbir vaatte bulunulmadan geçiştirildi.

Müzakerelerin devamını biraz daha detaylı incelediğimizde, Yunus Bey'in bu konuda oldukça ikiyüzlü bir rol oynadığı ve Ferdinand'ın ve danışmanlarını herşeye hemen inanmaları ve boş umutlara kapılmarıyla yanlış bir oyunun tuzagına düşürüldüğü anlaşılmaktadır. Vaatlerinde gerçekten ciddi ve dürüst olsa bile, nüfûzu o kadar büyük değildi ve çok geçmeden İbrahim Paşa'nın idamı ile (15 Mart 1536) yeni bir karışıklıklar dönemine giren durumlara vaatlerini yerine getirebilecek kadar hâkim değildi.

İbrahim Paşa'nın görevden alınması, bir dereceye kadar Macaristan'daki olaylarla bağlantılı hâle getiriliyordu; güya Gritti ile gizli bir anlaşma yaptığı ve bu gizli anlaşmanın Gritti, Yanoş Zapolya'yı ortadan kaldırıp, Macaristan tacını ele geçirirken, İbrahim Paşa'nın da İstanbul'da hükümdarlığı ele geçirmeye yönelik olduğu söyleniyordu. Yunus Bey, güya Macaristan'dan döndükten sonra Sultan Süleyman'a bu komplo hakkında daha sonra Kayser Karl'la da şüpheli ilişkiler sürdürmekle suçlanan İbrahim Paşa'nın makamdan alınmasına sebep olan imalarda bulunmuştu[21].

Osmanlı nezdindeki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gereken bu dönem, İstanbul'daki müzakerelerin devam ettirilmesi için zaten iyi bir zaman değilken, bu müzakereler ayrıca şüphelenildiği gibi Fransızların entrikaları[22] ve barış

20 "Elçilerini ona bazı hediyelerle göndersin, bunlar altından ya da gümüşten olmasın, güzel olan ve hünerle, yeni usûlde işlenmiş hediyeler; nitekim Türk bunlardan hoşlanır, altın ve gümüşe yeterince sahiptir", s. 76.

21 Bu gizli entrikalar hakkında Zaralı Vespasian'ın Kral Ferdinand'a gönderdiği 12 Nisan 1536 tarihli yazısı, Peşte'de bazı Türklerden aldığını bildirdiği daha ayrıntılı bilgiler vermektedir, *aynı eser*, s. 104.

22 Kral Ferdinand, 26 Nisan 1536'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Zapolya ile gizli ilişkileri hakkında kızkardeşi Maria'ya, "Fransızların yaptıklarından ve icra ettiklerinden şüphe duymamak gerekir, her zaman kötülük yapan onlar bundan da kendilerini uzak tutmamışlardır", diye yazıyor, *aynı eser*, s. 108.

ve dostluk söylemlerinin defalarca tekrarlanmasına rağmen, sınırlarda süregelen anlaşmazlıklardan dolayı daha da zorlaşıyordu. Kral Ferdinand ise herşeye rağmen hâlâ Yunus Bey'in tavsiyesine uyması gerektiği inancıyla 1536 başlarında danışmanı Johann Maria von Barzizi'yi yeni bir elçilik görevi ile Sultan Süleyman'a gönderdi.

Ancak Temmuz'da İstanbul'a gelen ve burada sadece kısa bir süre kalmış gibi görünen Barziza –onay yazısı 30 Haziran tarihli olup, 8 Ağustos'ta geri dönüş yolunda tekrar Fiume'ye gelmişti[23]–, Kral Yanoş'a karşı düşmanca bir tavır takınıldığından, Divân'daki durumların Kral Ferdinand lehine olduğunu düşünüyordu. Kral Yanoş, yalnızca Gritti'yi öldürtmekle suçlanmıyor, aynı zamanda kendisinden kısmen uzun zamandır sultana ödemediği yıllık "ücret", kısmen Gritti'nin mirasından haksız yere elde ettiği değerli eşyalara karşılık olarak 1 milyon 200 bin duka isteniyordu; bunu ödemediği takdirde, sultan silahlarıyla ödemeyi tahsil etmeye kararlı idi. Barziza'nın müzakereleri sürdürmek zorunda kaldığı yeni Veziriazam Ayas Mehmed Paşa, bunun dışında sınırların ve barışın ihlali ile diğer anlaşmazlık hususlarına daha fazla değinmedi. Hırvatistan, Slovenya ve Karinya'da süregelen ve Barzizi'nin şikâyette bulunduğu münasebetsizliklerin suçunu, sultanın ödemeleri gereken haracı ödemek istemeyen vasallarının üzerine attı; her zamanki barış vaatlerini yeniledi ve Barziza'yı, sultanın iradesini bildirmek üzere krala bir elçi göndereceğine dair karar bildirerek gönderdi[24].

Hiçbir sonucu olmayan bu müzakereler utanç verici bir şekilde yıldan yıla uzuyordu ve sonu gelmek bilmiyordu. Oysa içinde bulundukları durumlar kesin bir kararı gerektiriyordu. Sınır eyaletlerindeki sürtüşmeler gittikçe daha ciddi ve daha tehditkâr hâle gelmişti. Bu yüzden Kral Ferdinand defalarca sultan nezdinde yazılı olarak şikâyette bulunurken ve yakın gelecekte yapılacak barışı tehlikeye atan bu düşmanlıkların durdurulmasını rica eder-

23 Kral Ferdinand'ın Johann Maria Barziza için Sultan Süleyman'a yazdığı onay yazısı, Innsbruck 30 Haziran 1536. *aynı eser*, s. 111; ve J.M. Barziza'nın Kral Ferdinand'a yazısı, Fiume 8 Ağustos 1536, *aynı eser*, s. 126.

24 Johann Maria Barziza'nın raporu, Innsbruck 24 Ağustos 1536, *aynı eser*, s. 128; ve Fiume'den gönderdiği mektup; s. 126; burada şöyle demektedir: "Ayas Paşa bana İstanbul'dan ayrılmadan önce Türk sultanının halkından insanların sınırlara geleceğini belirtti; ekselansları, bunların kendisine karşı bir harekette bulunacaklarını düşünmemeliymiş."

ken[25], diğer taraftan başkomutanı Johann Katzianer'e ve sınır bölgelerindeki komutanlarına herşeye rağmen tetikte olmaları ve birliklerini hazır tutmaları yönünde emir verdi[26]. Kral Ferdinand yine de bütün ilişkileri resmen koparmadan önce meseleyi göndereceği yeni bir elçi heyetiyle bir kez daha istenen sonuca götürmeyi denemek istedi.

Aynı yıl içinde bu zorlu misyonla görevlendirdiği Baron Franz von Sprinzenstein, çok geçmeden İstanbul'daki durumların gerçek yüzünü kavrayan ve krala gelişmeler hakkında gerçekleri söylemekten çekinmeyen kararlı ve öngörülü bir adamdı. Bu elçilik görevinin ana amacı, ciddi bir biçimde sınırlarda uzun zamandır hüküm süren düzensizliklere dair sitemlerin bildirilmesi; burada zaptedilen kalelerin ve şehirlerin geri verilmesi; esirlerin teslim edilmesi ve bilhassa Macaristan meselesi olmak üzere, henüz askıdaki meselelerin sonuca bağlanması idi. Elçilik görevine baştan beri ağırlık vermek ve mümkün olduğunca başarılı olmasını temin etmek için, kralın elçisinin bu defa Divân nezdinde temsil edilmek üzere daimî ikameti İstanbul'da olacaktı; burada rahatça ve hiç rahatsız edilmeden dolaşabilecekti ve kralın kesin geri dönme emri olmadan başkentten ayrılmayacaktı[27].

Yolda uzun süre oyalandıktan sonra ancak 10 Nisan 1537'de İstanbul'a varan Sprinzenstein, hemen Ayas Mehmed Paşa ve Yunus Bey'le irtibata geçti, ama önceki vaatlere istinaden bulmayı hakettiğini umduğu sıcak karşılamayı bulamadı. Sınırlardaki rahatsızlıkların suçu bir kez daha sultanın bazı Macar vasallarının üzerine atıldı. Macaristan meselesi hakkında önceki elçiliklerdeki gibi anlaşmaya varılamadı, hatta varılmak da istenmiyordu; ve Zapolya konusunda fikirlerini değiştirmemiş olmalarına rağmen –hatta Yunus Bey, Macaristan'ı Kral Ferdinand'a verebilmek için Zapolya'yı zehirleyerek ortadan kaldırmayı düşündüklerini söylüyordu– Zapolya'yı Divân'ın amaçları için gerekli olduğu sürece krala karşı kullanmak istedikleri bariz bir şekilde ortaya çıkıyordu.

Elçi, sultanın huzuruna kabul sırasında barışın kralın topraklarına defalarca yapılan akınlardan ve sınır eyaletlerinin talan edilmesinden dolayı bariz

25 Kral Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a gönderdiği 17 Ekim ve 20 Kasım 1536 tarihli yazıları ve yine 20 Kasım 1536'da Ayas Mehmed Paşa'ya gönderdiği yazı, *aynı eser*, s. 142 ve Gévay, *Urkunden, vs.* (1536-1537). Viyana 1842, s. 31-35.

26 Kral Ferdinand'ın Türk tehlikesine istinaden kendisine sunulan ricalara cevabı, vs., Innsbruck 5 Ağustos 1536, Gévay, *Urkunden* (1536), s. 123-125.

27 Kral Ferdinand'ın Baron von Sprinzenstein'a Sultan Süleyman nezdinde elçilik görevi için verdiği talimat, Viyana 20 Kasım 1536, Gévay, *Urkunden* (1536-1537), s. 1-6.

bir şekilde ihlal edildiğine değindiğinde, sultan derhal kızgınlıkla konuşmaya başladı: "Kralın barışı sağlamlaştırmak için seni buraya gönderirken, barışı ilk önce kendinin ihlal etmesi barış mı sayılıyor? Macaristan'a gönderilen ordunun anlamı ne? Katzianer, birlikleri ile sınırlarda ne arıyor?"

Spritzenstein'ın uzun süre İstanbul'da kalmasına da hiçbir şekilde izin vermek istemiyorlardı ve görevine uygun olarak, bu şehirden ancak kralın kesin emriyle geri dönebileceğinden bahsedince, Sultan Süleyman bir an önce geri dönmesi gerektiğine dair baskı yapmaya başladı, zira Kral Ferdinand ancak bu şekilde olup bitenleri haber alabilecekti. Bunun üzerine Yunus Bey de İstanbul'dan ayrılmasını tavsiye etti; burada kaldığı takdirde başka bir kötülüğe maruz kalmasa da ağır bir gözaltında tutulacaktı ve kral, ne bir cevap, ne de bir yazı alacaktı. Sprinzenstein bunun üzerine iki musibet arasında en küçüğünü seçmek gerektiğini söyleyerek, sultanın cevap yazısını teslim aldıktan sonra 9 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrıldı.

Bir çok zorluklarla boğuşarak iki ay boyunca Bosna'da oyalandı. Viyana'ya geri döndükten sonra verdiği elçilik raporunun sonunda şöyle diyordu: "Majesteleri raporumda Türklerin çelişkili ve kuru cevaplarına dikkat ettiyseler, sahip olduğunuz bilginlikle Türkiye'ye bundan böyle hakarete uğratmak üzere elçiler değil, intikam almak için ordular göndermenin daha akıllıca olacağını kolayca anlamışlardır[28]."

Nihayet çok pahalıya mâl olan bu görüşe varılmıştı. Ne yazık ki hâlâ Türk savaşının nasıl ve hangi imkânlarla başlatılacağına dair kendilerini kandırıyorlardı. Hatta Sprinzenstein bile bu yanlışlığa düşüyordu. Nihayet bu ilk ciddi çatışmada bu bariz bir şekilde ortaya çıktı.

Sprinzenstein henüz İstanbul'dayken, kralın başkomutanı Katzianer, az sayıda Macardan, çoğunlukla Bohemya'dan, Avusturya'dan, Karinyola'dan ve Karinya'dan gelen Almanlardan oluşan toplam 16 bin kişilik piyade ve 8 bin kişilik süvari birliklerini toplamış ve o dönemlerde Bosna, İlbasan (Verbosan) ve Semendire sancakbeylerinin Dalmaçya'da Klis Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Ösek (Essek) yakınlarına kadar gelen akınlarını durdurmak için yavaş yavaş

28 Baron Franz von Sprinzenstein'ın Kral Ferdinand'a 1 Ekim 1537 tarihli raporu, *aynı eser*, s. 7-28. "Eğer majesteleri, Türklerin benim yukarıdaki raporumda yer alan çelişkili ve kuru ifadeli, söz gelişi, cevapları dikkatle incelerse, elçileri birbiri ardından alay edilsin diye değil, orduları öç alsın diye göndermek gerektiğini, öngörüsüyle kolayca anlayacaktır", s. 26. Kısa olmasına rağmen, Avusturya raporları arasında en iyi ve en fazla bilgi barındıran raporlardan biridir.

Drava Nehri'ne kadar ilerlemişti. Ancak Ösek üzerine bir teşebbüste bulunmak üzere Valpo yakınlarında konumunu henüz almıştı ki, Osmanlıların üstün güçte sipahi birlikleri tarafından dört bir taraftan kuşatıldılar ve mevsimin çok ilerlemiş olması –Kasım sonları idi– yüzünden fevkalade eziyetli ve felaketli geçen geri dönüşe zorlandılar. Toplarının tamamını Vuka Nehri'ni geçerken kaybettiler ya da yük hayvanı eksikliğinden dolayı geride bırakmak zorunda kaldılar. Birlikler artık hiçbir yerde tutunamıyorlardı; kaçabilenler durdurulamayan bir kaçış sayesinde kendilerini kurtarıyorlardı. Katzianer de kalabalıklar tarafından sürüklendi; arkalarından gelen düşman, bireysel çatışmalarda birçok birliği yok etti. Tirollulların yiğit lideri Kont Lodron'un kendi adamlarının yanısıra Bohemyalıları, Karinyolalıları ve Avusturyalıları biraraya toplayarak giriştiği ölümcül son bir çatışma, kralın birliklerinin mağlubiyetini tamamladı. Ya son adamına kadar öldürüldüler ya da esir alındılar. Lodron ise aldığı yaralardan dolayı hayatını kaybetti[29].

Bu seferin felaket dolu sonucu en çok Katzianer'e pahalıya mâl oldu. Diğer iki komutan, Kont Albrecht Schlick ve Hans Ungnad ile birlikte, sorumluluğunu unutarak çok erken kaçıp, ordusunun tamamen mağlup olmasına sebebiyet vermekle suçlandı. Buna son derece öfkelenen ve bundan da çok hükmetme hırsıyla yanıp tutuşan kızkardeşi Arşidüşes Maria tarafından kışkırtılan Kral Ferdinand, etrafındaki insanların söylediklerine boyun eğerek, suçludan hesap vermesini istedi. Katzianer'in kendini temize çıkartması çok zor oldu. Ne krala sunduğu savunma yazıları ne de hakkında muhakemede bulunacak Krems Konseyi nezdindeki savunması, davacıların ve hâkimlerin gözünde ikna edici bir güce sahip oldu. "Vatan haini" olarak Viyana sarayının zindanında hapsedilmişti. Buradan, nöbetçileri kandırdıktan sonra Hırvatistan'daki kalelerinden birine kaçmayı başardı.

Kraldan af dilemesine rağmen isteği yerine getirilmedi. Bu, zaten kırılmış ruhunu daha da öfkelendirdi. İntikam almayı düşündü; efendisine ve kralına karşı isyan bayrağını çekti ve ülkesinin en büyük düşmanı olan Osmanlılarla şüpheli ilişkiler içine girdi. Osmanlılara iyi tahkim edilmiş Kostaniça Kalesi'ni teslim etmeyi düşündüğü söyleniyordu. Oysa başta Zriny Kontu Nikolas olmak üzere, hâlâ Katzianer'in tarafını tutan ve arabuluculuk yapmak isteyenler bile olayları buraya kadar vardırmak istemiyorlardı. Zriny, gerçeğe dönüşmeden böyle bir utancın intikamını almak için yaratıl-

29 Detaylı olarak, Katona, XX, s. 1040 ve devamında Istuanfi.

dığına inanıyordu –hatta Kral Ferdinand bile bu niyetini desteklemişti. Katzianer ile kalesinde 27 Ekim 1539'da yaptığı bir görüşmede sinsice hançerini Katzianer'in göğsüne sapladı; hazır bekleyen hizmetkârlarına bozdoğanlarıyla Katzianer'i dövdürdü ve ruhsuz bedenini camdan dışarı kale hendeğine attırdı. Başı, delil olarak krala teslim edilmek üzere Viyana'ya gönderildi. Kral Ferdinand, kesik başı görmek istemedi, ama katili her türlü suçtan temize çıkarttı. Katzianer'in ailesi ancak çok daha sonraları, defalarca boşuna ricalarda bulunduktan sonra, el konulan mallarını geri alabildi. Bunun üzerine bu defa da Sultan Süleyman öldürülen Katzianer'in intikamını almak üzere harekete geçti. Slovenya'ya akın etmek üzere bir dizi akıncı göndererek, Zriny'nin artık Kral Ferdinand'ın bile korumak ve himaye etmek istemediği topraklarını talan ettirdi[30].

Sprinzenstein'ın tavsiyesine uyarak, Türkiye'ye alay konusu olmak için elçi değil, intikam almak için ordular göndermeye cesaret edilemiyorsa, tüm bu hadiselerden sonra İstanbul'da ne beklenebilirdi ki? Kral Ferdinand, bu cesarete sahip değildi ve bu yüzden şimdi bile hâlâ Macaristan'ı silahlarla değil, öfkeli sultanla küçük düşürücü bile olsa yapılacak bir barışla kazanabileceğini düşünüyordu. İyi ama bu şartlar altında kralın ricalarını ve isteklerini sultana bir kez daha şahsen bildirmeye kim cesaret edebilirdi? Bu sıkıntının aşılmasına bir tesadüf yardımcı oldu.

On yıl önce İstanbul'da Yanoş Zapolya'nın menfaatlerini büyük bir başarı ile koruyan Polonyalı Hieronimus Laszky, 1538'de Kral Ferdinand'a aynı amaçla hizmetlerini sundu. O dönemlerde dünyanın içinde bulunduğu karmaşıklıkta aynı türden birçok insanın bulunduğu ve kullanıldığı, işbilir, cüretkâr

30 Kral Ferdinand'ın Türklerle savaşlarındaki bu trajik dönem, bütün delilleriyle birlikte en detaylı olarak: Johannes Voigt "*Der Freiherr Hans Katzianer im Türkenkriege*" ve Raumer "*Historisches Taschenbuch*", 1844, s. 1 ve devamında verilmiştir. Katzianer'in suçu tam olarak kanıtlanmamıştır, ama kamuoyu da ona sırt çevirmiştir. Viyana'da geri dönüşünden kısa bir süre sonra aşağıdaki hicvî mısralar her yere asılmıştı:

"Katzianer, Ungnad ve Schlick
Bir ipte asılmak ister".

Ayrıca *aynı eser*, s. 188'de aktarıldığı üzere "*Ein neues Lied von den drei feldflüchtigen Hauptleuten im Ungarland im J. 1537* (*1537'de Macar ülkesinde muharebe alanından kaçan üç komutana dair yeni bir şarkı*) başlığı altında yapılan bir halk şarkısı o dönemlerde bütün Almanya'da dillerde dolaşıyordu.

ve o dönemin Avrupa siyasetinin gizli itici güçlerinin de farkında olan diplomatik bir maceraperest olan Laszky'nin Zapolya ile arası bozulmuştu ve kralın hizmetinde en güvenli ve en başarılı şekilde gerçeğe dönüştürebileceği amansız düşmanlık yemini etmişti. İstanbul'da sultanın yakınında nüfûzlarına özel bir ağırlık verdiği gizli ilişiler kurmuştu. El altından sultanın hizmetine girmesi yönünde teklifler bile yapılmıştı; Sultan Süleyman'ın bu hususta önemli vaatlerde bulunduğu söyleniyordu. Oysa Laszky, Kral Ferdinand'ın hizmetinde olmayı kendi menfaatleri açısından daha uygun buluyordu. Kral Ferdinand ise başta Laszky'ye güvenmek istemiyordu ve onunla daha derin ilişkilere girmekten çekindi[31].

Laszky ancak 1539 ortalarına doğru Macaristan meselesinin durumu hakkında bir raporu krala teslim ettikten sonra, önerilerini kabul etti. Rapor kısa ve öz, ama aynı zamanda akla yatkındı.

Laszky, bilhassa Macaristan'ın yaklaşık 100 yıldan beri ve Türkler tarafından savaşla tehdit edilmeden çok önce, antlaşmalarla Avusturya hanedanına verildiğini ve Kral Layoş'un ölümünden sonra Tanrı ve insan hakkına göre sadece Avusturya'ya ait olduğunun vurgulanması gerektiğini söylüyordu. Ayrıca, kendisi ve Venedikliler bazı sebeplerden dolayı zorlamamış olsalardı, sultan bu duruma itiraz etmemiş olurdu[32]. Bunun dışında Avusturya hanedanı gibi eski ve yerleşik soylu bir hanedan ile Zapolya gibi sadâkatten uzak, önemsiz bir zıpçıktı arasındaki farkı ortaya koymak gerekiyordu. Bu husus, mümkün olduğunca güzel sözlerle yapılmalı idi, ama bu esnada kralın ve kayserin gücünü sultanın gözünde fazla büyük göstermekten sakınmalı idi; elçilik görevinin en önemli ve en zor kısmı bu idi[33]. Sultan Süleyman bunu kabul ettiği takdirde, karşılığında Kastelnova'nın (o dönemlerde İspanyollar tarafından işgal edilmişti) ve Zapolya'nın sultana ödemekte olduğu 300 bin duka altını ve kayserin dürüst ve kayıtsız şartsız dostluğunu vadedilebilirdi.

---

31 Tüm bunlar Laszky'nin kralla yaptığı yazışmalardan anlaşılmaktadır, Gévay, *Urkunden* (1539-1540), Viyana 1842, s. 1-10.

32 "Türk'ün bir zamanlar, majestelerinin bu krallığını elinde tutmasına rıza gösterdiği konusunda kuşku yoktur, meğer ki benim ve Venediklilerin aracılığıyla bazı nedenlerle vazgeçmiş olsun". Laszky'nin Kral Ferdinand'ın Macaristan Krallığı'na dair Sultan Süleyman nezdinde aktarılacak bir talebine dair çekinceleri (1539 yılı Temmuz başları), *aynı eser*, s. 10.

33 "Türk'ün, kayser ve majestelerinin gücünden korkmaması için özellikle çaba sarfedilmelidir; bu elçilikte o görev çok çetin ve zordur".

Laszky bunun üzerine şahsen elçi olarak İstanbul'a gitmeyi teklif etti. 8 Eylül tarihli talimatla gerekli yetkiler verildi ve bir ay sonra İstanbul'a geldi[34].

Burada gördüğü karşılama, parlak bir karşılama değildi. Yine de bazı ağır sözlerden sonra en azından esas olarak ateşkesin yapılmasına ve Kral Ferdinand ile Zapolya arasında Varad'da yapılan antlaşmanın sultan tarafından kabul edilmesine yönelik taleplerine geçildi. Antlaşma kabul edilmedi, ama Laszky'nin o zamana kadar nihaî barışın yapılması için gerekli yetkilerle donatılarak tekrar İstanbul'a dönmesi şartıyla altı aylığına bir ateşkes tanındı. Bu barışın ilk ve kesin şartı kralın Macaristan'ın kendisine bırakılacak kısmı için haraç ödemesi idi[35]. Laszky, İstanbul'da kısa bir süre kaldıktan sonra, bu kararla Viyana'ya geri döndü.

Görünüşe göre, ya Lazski elçilik görevinin başarıları hakkında verdiği raporda iyice dürüst değildi ya da Macaristan'ın kendisine bırakılacak kısmı için her halükârda haraç ödemekten kaçınmak isteyen kral, bu meseleyi gerçekten de Divân'ın sonunda haraçtan vazgeçtiğini ve bunun yerine uygun bazı hediyeler verilmesini istediği şekilde yanlış anlamıştı. Neticede Sultan Süleyman'a kralın Macaristan'da işgal ettiği yerler için haraç yerine şahinlerden, balıkçıllardan, av köpeklerinden, saatlerden, ipek ve altın işlemeli kumaşlardan ve benzeri eşyalardan oluşan bir hediye teklif etme kararı alındı; bu şekilde Macaristan'ın yalnızca Avusturya'ya ait kısmı için değil, Zapolya'nın işgali altındaki eyaletleri için de istenen barışı elde edebileceklerini umuyorlardı. Bu hediyeler çok zorunlu olduğu ve Osmanlı yönetiminin bunu mutlaka istemesi üzerine her yıl gönderileceklerdi. Ancak hiçbir şekilde rehine verilmeyecekti[36].

---

34 *Kral Ferdinand'ın Hieronymus Laszky'ye Sultan Süleyman nezdindeki elçilik görevi için verdiği vekâlet, Viyana, 8 Eylül 1539* ve ilgili onay yazıları, *aynı eser*, s. 25-27. Bu vekâletnâmede Laszky'ye bu elçilik için verilen özel bir talimattan bahsedilmektedir; ancak görünüşe göre bu talimat kaybolmuştur. Zira ne Gévay tarafından basılan belgelerin, ne de Laszky döndükten sonra verdiği raporda bulunmaktadır. Bu hususta bildiklerimiz, Laszky'nin ertesi yıl elçilik görevine ait günlüğünden çıkartılmaktadır.

35 Laszky'nin ertesi yıl elçilik görevi hakkında günlüğündeki ifadesi böyledir, Gévay, *Urkunden* (1540-41), Viyana 1842, s. 38 ve 56.

36 *Kral Ferdinand'ın Laszky için Sultan Süleyman nezdindeki ikinci elçilik görevi için talimatı, Hagenau 8 Temmuz 1540*, Gévay, *Urkunden*, s. 74: "Ama özellikle elçimiz, her yıl göndermek zorunda olduğumuz armağanların şahinler, atmacalar, av köpekleri, ipek ve altın işlemeli kumaşlar ve benzeri şeyler dışında armağanlar olmamasına özen göstersin, öte yandan, hiçbir şekilde insanların şahıslarının ya da rehinelerin verilmesine izin verilmesin, bizzat Türk'ün de talep etmeyeceğini umut ettiğimiz gibi".

Bu hediyelerle herhangi bir başarı elde edilemediği takdirde para vermeyi de kabul edeceklerdi, fakat öncelikle yalnızca birkaç taksit hâlinde ödenecek mesela 100 bin gulden tutarında tek seferlik bir ödeme teklif edilecekti. Sultanın bu hususta da zorluk çıkartması ve kararından vazgeçmemesi hâlinde, 10 bin dukadan başlayarak 30 bin dukaya kadar artırılabilen yıllık bir "ücret" vadedilerek sultanın yumuşatılmasına çalışılacaktı ki, aynı tutar Zapolya'nın ölümünden veya kovulmasından sonra krala verildiği takdirde, Zapolya'nın işgali altındaki topraklar için de vadedilecekti[37].

Bunun dışında, kralın menfaatlerini korumaya hazır olduklarını göstermeleri hâlinde, Divân'ın nüfûzlu kişilerine yıllık "ücretler" ödeyerek etki edilmeye çalışılacaktı. Örneğin Veziriazam Lütfi Paşa'ya 6 bin; ikinci vezir Rüstem Paşa'ya 2 bin; Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'e yine 2 bin duka ve diğerlerine daha düşük tutarlar ödenecekti, ama bu tutarlar, alıcının avantajlı bir barış yapılmasındaki katkısına uygun olarak artırılabilecek veya azaltılabilecekti[38].

Kral Ferdinand'ın –o dönemlerde Flandern'e gitmişti ve hiç de acele etmiyordu– Laszky'ye ancak 8 Temmuz 1540'da Sultan Süleyman nezdindeki ikinci elçilik görevi için verdiği talimatın ana hükümleri bunlardı. Hadiselerin en son noktaya kadar geldigi, dolayısıyla meselenin daha derinden incelenmesi gerektiği ve ortaya çıkması tamamen başka vasıtalarla mümkün olacak olan bu dönemde, yıllardır edinilen tecrübelere istinaden tamamen boş oldukları görülmüş olarak daima aynı çarelere başvurulmuş olması, Alman diplomasi tarihinde olağandışı bir olgu olarak kabul edilebilir. Oysa şartların önemine ve durumun zorluğuna uygun kararlar almayı bile göze alamıyorlardı.

Laszky bu talimatları teslim aldığında, tekrar İstanbul'da bulunması gereken müddet çoktan sona ermişti. Bu gecikmenin olumsuz sonuçlarını engellemek için, gerçi kralın sırkâtibi Andronico Tranquillo bir özür mektubu ile İstanbul'a gönderildi ve göründüğü kadarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun üst düzey makamlarındaki adamları uygun hediyeler ve büyük vaatlerle gerçek-

37 *Aynı eser*, s. 75: "Türk'ün zorluk çıkarması ve kararından vazgeçmesi hâlinde o zaman elçimiz paraları taksit hâlinde 10 bin dukadan başlayarak 15, 20, 25 bin duka olarak düzenli şekilde artırıp toplam 30 bin dukaya kadar ulaşabilecek ödeme yapacaktı".

38 *Kral Ferdinand'ın H. Laszky için talimatı*, vs., s. 77.

ten de şimdilik oyalamayı başardı[39]; ancak Laszky'nin gecikmesi daha sonra yine de olumsuz karşılandı.

Laszky, daha yola bile çıkmamıştı ki Zapolya'nın 21 Temmuz 1540'da gerçekleşen ölümü, hadiselere bambaşka bir yön kazandırdı. Kral Ferdinand, kendini hedeflerine daha da yaklaştırıyormuş gibi görünen bu hadiseye çok büyük umutlar bağlasa da diğer taraftan olaylar daha da karmaşık hâl alıyordu. Zira bir yıl önce Lehistan Kralı Sigismund Ogüst'ün kızı İsabella ile evlenen Zapolya, geride henüz dokuz günlük bir oğul bıraktı. Bu oğul ve dul kraliçe için gözlerini tabii ki hemen İstanbul'a çeviren ve seçtikleri bu öksüz prens için sultanın silahlı himayesini isteyen güçlü bir hizip oluştu.

Bu millî hizibin ruhu, kralın ölümünden sonra bıraktığı hazineleri ele geçirmeyi başaran Varad piskoposu kurnaz münzevi Georg Utyeşeviç ya da nam-ı diğer Martinuzzi idi[40]. Derhal elçilerini, bilhassa Peç (Fünfkirchen) Piskoposu Johann Eszeky'yi ve Macaristan Büyük Şansölyesi Stefan Berböczy'yi İstanbul'a gönderdi. Sultana teslim edilmek üzere kısmen nakit para, kısmen altın ve gümüş takımlardan oluşan 300 bin taler tutarındaki bir hediye, elçilik görevlerini destekleyecekti. İstanbul'a geldiklerinde nüfûzlu kişilere ayrıca 8 bin dukanın üzerinde para dağıttılar.

Sultan Süleyman nezdindeki talepleri iki hususla ilgili idi: 1) Zapolya'nın oğlu [Stefan (İstvan/Etyen)] Yanoş Sigismund'un babası gibi kral olarak onaylanması ve 2) herhangi bir mirasçı bırakmadan ölmesi hâlinde, Macar soylularına başka bir kral seçme hakkının tanınması.

Hemen ve daha sonra her yıl olmak üzere, 100 bin duka altını tutarında bir haracın ödenmesi şartıyla ilk şart kabul edildi; ikinci husus, kralın ölümüne istinaden bir kararın gerekli olduğu zamana bırakılacaktı.

Bu mesele böylece açık bırakılırken, İstanbul'da Fransızların entrikaları da yeniden başladı. I. Fransuva'nın temsilcileri, I. Fransuva ve Zapolya arasında 1528'de yapılan antlaşmaya dayanarak Macar elçilerini Sultan Süleyman'dan

39 İlgili talimatın girişi, Gévay, *Urkunden*, s. 71. *Lettre de l'évéque de Montpellier à François I.*, Venedik, 10 Temmuz 1540: "adı geçen Tranquillo efendisi lehine daha fazla ihsan elde etmek için Janos [Yunus] Beğ ve diğerlerine büyük hediyeler sundu ve gelecek için harikalar vadetti", *Négociations*, I, 428.

40 *Lettre de l'évéque de Montpellier à Rincon*, Venedik, 25 Eylül 1540, hakkında şöyle demektedir: "Onun iktidarı adı geçen kral hanedanının hazinesi ve kraliçenin çeyizi ve onun bütün mücevherleri ve sandıklarına sahip oldu", *aynı eser*, s. 444.

taht meselesi ile ilgili olarak Orleans dükünden başka kimseyi, hele Avusturya hanedanından herhangi birini seçmemelerine izin vermesini istemeye ikna ettiler; Sultan Süleyman ise bu teklifi güya kabul etmişti. Hatta bazıları Orleans dükünü dul Kraliçe İsabella ile evlendirmeleri ve Macaristan tacını düke bırakmaları yönünde bir teklifte bulunmuşlardı. Ne var ki I. Fransuva'nın güya bunlardan hiçbirinden haberi yoktu[41].

Bu şartlar altında Laszky, sunacağı barış önerileri, saatleri, şahinleri ve av köpekleri ile İstanbul'da nasıl bir karşılama bekleyebilirdi ki? İlk elçilik görevinden bu arada geri dönen Andronico Tranquillo, Laszky'nin yolunu açmak için acilen İstanbul'a bir kez daha gitme ve Laszky'nin yakında geleceğini bildirme emrini aldı. Aynı zamanda Laszky'nin İstanbul'a gelişine kadar "Peder Georg"un (Martinuzzi) elçileri ile müzakerelerin yapılmaması ve karar alınmamasını, barış müzakereleri sırasında bütün düşmanlıkların durdurulmasını sağlamaya çalışacaktı[42].

Şartlar Kral Ferdinand ve Laszky için ne kadar olumsuz olursa olsun Laszky, çok geçmeden Sultan Süleyman'ın büyük hazırlıklara başladığına dair gelen haberlere rağmen, yine de silah zoruyla toprakların sahibi olarak kalacaklarına ciddi bir biçimde inanacak kadar cesaretli idi. Eylül'de Gradiska'dan krala yazarak, İstanbul'dan döndükten sonra, 1 Mart 1541'de Tuna Nehri'ne gelecek olup Sava Nehri kenarında 5 bin İtalyan, Slovenyalı ve Hırvat tarafından desteklenmesi gereken 20 bin kişiden oluşan bir ordu, 6 bin İspanyol ve İtalyan ile aynı sayıda Alman, ayrıca 4 bin Macar ve aynı sayıda hafif süvariler verilmesini istedi; bunlarla Türkleri evde kalmaya zorlamasını biliyordu; bu yöndeki vaadini yerine getiremediği takdirde, asılmaya hazırdı[43].

---

41 I. Fransuva'ya ve Rincon'a 25 Eylül, 12 Kasım ve 19 Aralık 1540 tarihli mektupları, *aynı eser*, s. 4443, 453-460.

42 *Kral Ferdinand'ın Tranquillus Andronicus'a Osmanlı yönetimi nezdindeki ikinci elçilik görevi için talimatı, Viyana 20 Ağustos 1540*: Gévay, *Urkunden* (1540-1541), s. 83. Hammer, bu belgeyi yanlış okumuştur; III, s. 224'te "Constantinopolin advoles, curras (İstanbul'a uçmanı, koşup gitmeni)" değil, "advoles, cures (uçmanı, dikkat etmeni)" denmektedir.

43 Laszky'nin Kral Ferdinand'a gönderdiği mektup, Gradiska 18 Eylül 1540, *aynı eser*, s. 99: "eğer yaşarsam ve majestelerine saygılarımı sunarsam, vadediyorum, majesteleri Türkleri evlerinde kalmaya mecbur edecektir...eğer bunu yaparsa majesteleri, Türkleri alıkoyacağım ve vaadimi yerine getirmiş olacağım, eğer yerine getirmezsem, söylüyorum, majesteleri beni darağacına assın".

Hâlbuki Laszky, kralın birliklerini Budin'e kadar ilerletmesine bile izin verilmeyen İstanbul'a geldiğinde durumlar ne kadar değişmişti ve ne kadar farklı bir dil kullanıyordu! Hem Laszky 1 Mart 1541'de nerede idi?

Ekim'in sonunda nihayet İstanbul'a geldiğinde hâlâ kralın davasına müsbet bakan Yunus Bey, Laskzy'i hiç gelmese idi daha iyi olurdu diyerek karşıladı; zira Sultan Süleyman kralın hazırlıklarını haber alınca öyle öfkelenmişti ki Macar soylularıyla müzakereleri sonlandırmış, küçük çocuğu kral olarak kabul etmiş ve onları en büyük onurlar arasında huzurundan ayırmıştı.

Laszky şu açıklamayı yaptı: Tranquillo'ya yalnızca iki aylık bir ateşkes vermek istemişlerdi ve kral da bunun üzerine savaş için hazırlık yapmak zorunda kalmıştı; ancak silahlarını sultana değil barışı ihlal eden Peder Georg'a yöneltmişti.

Yunus Bey sözünü kesti: Kral, Laszky'nin de sultanın ağzından defalarca bizzat işittiği gibi, sultana ait olan Budin'i mi almak istiyordu?

Böylece mesele her defasında çözülemeyip, bir birleşmeyi imkânsız hâle getiren biçimi ile ortaya çıkıyordu. Kralın Budin önlerindeki ordusu, aşılamayan nokta idi. Laszky'nin kaybedilen toprakları tekrar geri kazanmaya yönelik bütün çabaları bu yüzden başarısız oldu. 7 Kasım'da sultanın huzuruna çıktığında mesele kesin sonucuna vardı: "İddia ettiğin gibi, şayet geçen yıl elçi olarak yanıma gelişinin sonucu olarak efendine Macaristan'ın bana ait olduğunu bildirdiysen" diye azarladı Sultan Süleyman Laszky'yi büyük bir kızgınlıkla, "benim ülkeme niçin bir ordu gönderiyor; sen niçin buradasın ve onurun nerede? Kralın beni kandırmaya çalışmaktadır; yaz geçene kadar ateşkes yapmak istiyor ki, o arada hazırlıklarını yapabilsin ve Budin'e saldırabilsin diye; şimdi mevsimlerden kış, ama yaz gene gelecektir."

Öfkeli hükümdar kızgınlığını dile getirecek kelimeler bulamıyordu. Vezirleri korkudan dillerini yutmuş ve gözlerini yere çevirmiş bir şekilde tahtın etrafında duruyorlardı. Laszky'nin kralı savunmak için sarf edebildiği az sayıda kelime, Sultan Süleyman'ın yeni bir öfke nöbeti sırasında duyulamadı. Vezirler, başka hiçbir şey söylemeden, aksine bir an önce odadan çıkması için baskı yaptılar ki, Laszky bu tavsiyeye, bu emre hemen riayet gösterdi. Odadan çıkana kadar arkasında Sultan Süleyman'ın öfkeli sesini duyuyordu[44].

44 *Hieronymus Laszky'nin Sultan Süleyman nezdinde ikinci elçilik görevine dair günlüğü* (31 Ekim 1540'dan 26 Temmuz 1541'e kadar), *aynı eser*, s. 3 ve devamı.

Divân bunun üzerine Sultan Süleyman'ın başkanlığında üç saat boyunca görüşmeye devam etti. Görüşmeler neticesinde Sultan Süleyman'ın Edirne'ye şahsen gitmesine ve derhal Kral Ferdinand'a savaş ilan edilmesine karar verildi[45].

Laszky, ertesi gün azaltılmış yemekle sıkı bir gözaltına alındı ve 1541 Haziran'ı sonuna kadar süren bu hapis cezasının şartları ertesi yılın Nisan ayında daha da ağırlaştırıldı. Karanlık, nemli ve dünyayla ilişkisi kesilmiş bir yerde hapsedilmiş, bütün hizmetkârlarından mahrum bırakılmış bir vaziyette sonunda günlük geçimine tahsis edilmiş 100 akçeyi de (2 dukayı) kaybetti; yalnızca bu paranın yeniden tahsis edilmesini sağlayan Yunus Bey'in arabuluculuğu sayesinde açlıktan ölmekten kurtuldu. Kendisine ayrıca bu utanç verici muameleyi yalnızca kralın elçisi olduğu için değil, aksine en amansız Türk düşmanlarından biri olduğunu ve Hristiyan hükümdarları Osmanlılara karşı savaş yapmaya çağırmaktan yorulmadığını bildikleri için hakettiği vurgulandı[46]. Yine de bu Türk düşmanına hapiste olduğu sırada en parlak vaatler altında defalarca sultanın hizmetine girme teklifi yapıldı. Laszky tüm bu teklifleri geri çevirdi. En fazla İran'a karşı hizmette bulunabilirdi, fakat bunu da yalnızca kralın elçisi olarak ve yalnızca hizmeti tamamlandıktan sonra evine dönmesine izin verilmesi şartıyla yapabilirdi[47].

Laszky, müzakereleri zindandan da mümkün olduğunca devam ettiriyordu. 13 Kasım'da sultana yazdığı bir mektupta, kralın ordusunu geri çekmesini temin etmek üzere Budin'e gitmesine izin verilmesi şartıyla 30, 20 ya da sadece 10 yıllık ateşkes teklif etti. Divân ise bu teklifi ciddiye almadı: Kral ya Macaristan'ın tamamından vazgeçecekti ya da haraç ödeyecekti, ültimatomu bu yönde idi. Ancak Laszky'nin yetkileri bunu kapsamıyordu[48]. Hatta Laszky'nin 24 Kasım'da sultana yazdığı bir mektupta teklif ettiği gibi adamlarından birini, Kral Ferdinand'a, birliklerini Budin'den geri çekmesine ve ken-

45 *Günlük*, *aynı eser*, s. 8-11.

46 *Aynı eser*, s. 12, 35, 49, 50. Laszky, hapishanesini "pis kokulu ve karanlık, hiç penceresi olmadığından gökyüzünün görülmediği yer" olarak tarif etmektedir. Gördüğü muameleden dolayı Yunus Bey nezdinde şikâyette bulununca, aldığı cevap şöyledir: "burada elçi olduğum için değil, herkes beni Türklerin çok şiddetli düşmanı olmakla suçladığı, Hristiyan hükümdarları onlara karşı silahlanma yoluyla cesaretlendirdiğim için tutuluyorum".

47 *Aynı eser*, s. 15, 60.

48 *Günlük*, s. 16.

disine yeni ve daha geniş yetkiler göndermesine yönelik bir talimatla kralın yanına yollamasına da izin verilmedi[49].

Sultan Süleyman'ın Macaristan seferi için hazırlıklarını en geniş kapsamda yürüttüğü kış ayları bu şekilde yararsız müzakereler ve utanç verici bekleyişlerle geçti. Laszky, bu korkunç zamanlarda hapis tutulduğu yerden Kral Ferdinand'a yazdığı bütün mektuplarında her defasında ateşkes veya barış yapılmasını sağlamak istiyorsa ya ordusunu hemen Budin'den geri çekmesi ya da sultanın geri adım atmasını sağlamak için nihaî bir darbenin vurulması gerektiğini belirtmeyi ihmal etmiyordu. Budin'i ele geçiremiyorsa en azından Peşte'yi kaybetmemeye çalışmalı idi; Drava, Valpo, Sikloş nehirleri kenarındaki kaleleri iyi bir savunma durumuna geçirmeli idi; Tuna Nehri boyuna sağlam istihkâmlar kurmalı ve yine Tuna Nehri üzerinde karadan yapılacak harekâtları destekleyecek yeterli sayıda gemi temin etmeli idi; kış ayları boyunca hâlâ birçok şey yapılabilirdi; ilkbahar için herşeye hazırlıklı olunmalı idi[50].

1541 Nisan'ının ilk yarısında Laszky, Sultan Süleyman'ı en azından Kral Ferdinand ve Zapolya'nın arkada bıraktığı oğlu arasında yapılacak bir uzlaşmaya onay vermeye ikna etmeye çalıştı. Ancak Laszky'nin bu teşebbüsü de tıpkı en azından Macaristan'ın tamamı için uygun bir haraç ödeneceğine dair imada bulunması gibi başarısız oldu. Lütfi Paşa, 27 Mayıs'ta buna: "Kral, 1 milyon duka ödese bile sultanımız ona Budin'i ve Macaristan'ın tamamını asla ve hiçbir şartta vermez"[51], diye cevap verdi.

Laszky son olarak en azından son zamanlarda boşu boşuna 5 bin duka kadar rüşvet dağıttığı kurtuluşu için, kayserle düşmanlığı sebebiyle Divân nezdinde hâlâ önemli bir nüfûza sahip olan Fransa kralının arabuluculuğuna güveniyordu. Hiçbirinden sonuç çıkmadı. Nihayet 7 Haziran'da, ayın 20'si için hazır olmasını bildiren bir emir aldı, zira Sultan Süleyman bu tarihte Macaristan seferini başlatacaktı ve Laszky de kendisine esir olarak eşlik edecekti. Sultan Süleyman Drava Nehri'ne vardığında kendisine özgürlüğünü geri verecekti. Sultan Süleyman, muzaffer silahlarını bir kez daha Macaristan'ın en uç

49 Sultan Süleyman'a gönderilen 24 Kasım 1540 tarihli mektup, *aynı eser*, s. 20.

50 Laszky'nin Kral Ferdinand'a Kasım 1540 sonundan Mart 1541 sonuna kadar yazdığı ilginç mektuplar, Gévay, *aynı eser*, s. 101-134.

51 *Günlük*, *aynı eser*, s. 30 ve 56: "Budin ve tüm krallık, kralım tarafından imparatora [sultan] haraç olarak bir milyon da verse, bana hiçbir zaman verilmeyecektir,".

sınırlarına taşımak üzere, belirlenen tarihte ordusunun başında İstanbul'dan ayrıldı[52].

Sultan Süleyman İstanbul'dan ayrıldığı gün Kral Ferdinand'a da resmî savaş ilanını gönderdi: "Mektuplarınızdan Osmanlı İmparatorluğu ile barış ve birlik içinde yaşamak istediğinizi anladım; ancak yaptıklarınız ve davranışlarınız sözlerinize uymuyor... Macaristan bana aittir; bütün dünya bunu böyle biliyor ve bu gökyüzündeki güneş kadar açıktır... Macaristan'a hangi hakla silahlı ordular gönderdiğinizi anlamıyorum; bütün Hristiyan topraklarını ve ülkelerini sanki yok etmek istiyorsunuz. Bu yüzden kadiri mutlak Allah'ın sonsuz merhametine ve iman ettiğim sırlarla dolu ilhâmına istinaden ayağa kalkarak, büyük hazırlıklar yaptım ve şimdi sayısını bilmediğim muazzam ordularımla bu seferi büyük bir öfkeyle yürütmek üzere o topraklara gidiyorum. Ellerinizi bu ülkeden çekmek istemiyor ve burada hüküm sürmeği niyet ediyorsanız, ülkenizi ve topraklarınızı muhafaza etmek ve savunmak için hazırlıklı olmanız gerektiğini size ihbar ediyoruz. Bundan böyle herşey yüce ve Allah'ın iradesine göre olacaktır ve ne olacağını hep beraber göreceğiz"[53].

Ancak 1547'de yapılacak barış ve ateşkes antlaşması ile tekrar huzura kavuşacak olan, felaketlerle dolu Macaristan savaşında, bu talihsiz ve hiziplere bölünmüş ülkeyi tamamen uçurumun dibine sürüklemek üzere ardı ardına harekâtlar yapıldı. Bu denli muazzam, bu denli öfkeli bir düşmana kim başarılı bir şekilde direniş gösterebilirdi?

Kral Ferdinand, fırtınanın yaklaştığını yıllar öncesinden öngörmüş ve Laszky tarafından sürekli olarak uyarılmış olmasına rağmen, savunma için fazla bir şey yapmamıştı. Alman soylularından bu yıl içinde bir şey beklenemezdi ve savaş gerçekten başladığında bu yardımlar zaten gelmedi. Türk tehdidi ve "Türk'ün kanlı bir şekilde Macaristan Krallığı'nı yok etme ve fethetme ve ayağını Alman

---

52 *Laszky'nin günlüğü*, s. 59 ve 64; ve Kral Ferdinand'a 13 Nisan 1541'den 10 Haziran 1541'e kadar yazdığı mektuplar, *aynı eser*, s. 135-147. Laszky, içinde bulunduğu sefalete rağmen espiri yeteneğini kaybetmemiştir. 10 Haziran tarihli mektubunda krala şöyle yazmaktadır: "18 Mayıs gününden bu güne kadar bu altın kürelerle, burada bir şey yapabilecek olanlarla savaştım...bunun sonucu majesteleri, benim burada karşılıklı olarak 2 bin dukayı çok soylu bir Venedikli'den, Antonio de Priulis'ten kabul etmiş olduğumu ve bu paranın majestelerinin 1400 dukasıyla birlikte özgürlüğüm için cömertçe dağıtma işine dönüşmüş olduğunu bilsin".

53 Sultan Süleyman'ın Kral Ferdinand'a gönderdiği mektup, İstanbul 20 Haziran 1541, Gévay, *aynı eser*, s. 147.

topraklarına basma teşebbüsü" gerçi ilkbaharda Radasbona'da yapılan İmparatorluk Meclisi'nde canlı ve derinden etkileyen bir biçimde gündeme getirilmişti; ama bu defa da "acil yardım"ın onaylanmasından daha ileri gidilemedi ve hâlâ "başkomutan" seçimi –bu yıl için Kont Friedrich zu Fürstenberg seçildi–, "harp divânı üyeleri" ve "tahsildar"ın belirlenmesi gibi konular üzerinde –meclis kararı ancak 29 Temmuz'da alınabildi– tartışmalar sürüyordu ki, Sultan Süleyman'ın ordusu Macaristan'a doğru yola çıkmıştı bile[54].

Kralın topladığı birlikler Budin surları önündeki Gerhardsberge Tepesi'nde komutan Wilhelm von Roggendorf'un yönetiminde neredeyse hareketsiz bekliyorlardı. Sultan Süleyman henüz Tuna Nehri kenarındayken, Bosna ve Semendire sancakbeyleri yola çıkmışlar ve Kraliçe İsabella taraftarlarının birlikleri ile birleşerek bu zayıf kuşatma kıtasına saldırmışlar, mevkiinden uzaklaştırmışlar ve neredeyse tamamen yok etmişlerdi. Roggendorf, Schütt Adası'na kaçmayı başardı ama çok geçmeden ağır yaralarından dolayı hayatını kaybetti. Kuzeye giden yolu veya Budin'in kapılarını Sultan Süleyman'a kapatacak kimse kalmış mıydı?

Genel olarak hüküm süren karmaşada hükümdarlığı ele geçirme teşebbüsünde bulunan Erdel hizibinin başları Belgrad'da Sultan Süleyman'ın eline düştüler; başlarında bulunan Mailath hemen İstanbul'a gönderildi ve yaşamının son yıllarını Yedikule zindanlarında geçirdi.

Sultan Süleyman, Ağustos'un son günlerinde otağını Budin önlerine kurdu. Burada sonuçları korku içinde bekleyen kraliçenin danışmanları Peder Georg, Petroviç, Töröck, Urban Battyany, vs. henüz beşikteki prensin eşliğinde sultana biat ettiler. Ne var ki Sultan Süleyman artık Macaristan'ın başkenti ile birlikte kendisine ait olduğuna dair defalarca ağzından çıkan sözü gerçeğe dönüştürmeye niyetli idi. Yeniçeriler, hiç kimse itiraz etmeye cesaret edemezken, şehri zaptettiler ve 1 Eylül'de kraliçeye sarayı boşaltma ve eşyalarıyla birlikte uzaklaşma emri verildi, fakat aynı zamanda Budin'in yalnızca oğlu reşit olana kadar sultanın elinde kalacağına ve reşit olunca iade edileceğine dair söz verildi. Tisa Nehri'nin diğer tarafındaki Lippa Şehri bütün topraklarıyla birlikte sürgün edilen kral ailesine tahsis edildi. Sultan Süleyman, 2 Eylül'de törenler arasında Budin'e girdi ve hiç kan dökülmeden fethedilen şehrin ana kilisesini içinde Cuma namazını kılarak bir camiye dönüştürdü. Bundan böyle Osmanlı muhafız kıtaları ve

54 29 Temmuz 1541 tarihli Radasbona Konseyi kararı, madde 3-5 ve Madde 41-60.

Osmanlı idaresi sultanın buradaki hükümdarlığını sağlamlaştıracak ve sürekliliğini sağlayacaktı. Ancak hiç kimsenin ne canına ne malına zarar gelecekti –bu, kesin emirdi[55].

Budin'deki ordu dağıtıldıktan sonra tamamen savunmasız kalmış Viyana'da, Sultan Süleyman'ın buraya gelebilme ihtimali karşısında herkes korkudan titriyordu[56]. Viyana'da bulunan Kral Ferdinand, artık silah zoruyla değil ancak en kısa zamanda yapılacak barışla başkentini tehdit eden bu tehlikeyi önleyebileceklerini düşünüyordu. Bu yüzden komutanı Leonhard von Fels'i en azından Roggendorf'un ordusundan kalanları tekrar biraraya toplamak üzere Komorn'a gönderirken, Kont Nikolas von Salm'a ve yaşlı soylu Sigismund von Herberstein'a aralarında o dönemlerde nadir görülen, sanatsal olarak işlenmiş bir astronomi saatinin bulunduğu uygun hediyelerle Sultan Süleyman'ın ordugâhına gitme ve baskıcı şartlar altında da olsa barış için arabuluculuk yapma emrini verdi.

Elçiler 7 Eylül'de Budin'e geldiler. Beklenenin aksine oldukça nazik ve gerekli tüm onurlarla karşılandılar. Sultan Süleyman bile daha yumuşak davranıyordu ve bilhassa astronomi bilimleri ile ilgili zevkine özellikle hitap eden sanat eserini severek kabul etti[57]. Oysa barışın şartları hakkında çok kolay anlaşmaya varılamadı. Ne kadar yakınlaşıyorlarsa, görünüşe göre her iki tarafın yıllardır süren hak talepleri arasındaki çelişki o denli ortaya çıkıyordu.

Ferdinand, Laszky'nin daha önce İstanbul'da teklif ettiği şartlar altında, yani Zapolya tarafından ödenen 100 bin gulden haraç karşılığında Macaristan'ın tamamını istiyordu; Sultan Süleyman ise Kral Ferdinand tarafından zaptedilen ve aralarında bilhassa Estergon, Tata, Vişegrad ve İstolni Belgrad (Stuhlweissenburg) gibi yerlerin geri verilmesini ve Macaristan'ın Avusturya'nın elindeki bölümü için belirlenecek bir haracın ödenmesini istiyordu. Divân bu defa da aynı ültimatomu şart koşmuştu. Ateşkes ve esirlerin değiş tokuşuna bile rıza göstermiyorlardı. Elçiler bu yüzden yalnızca yedi gün sonra, gerçi na-

55 Katona, XXI, 43-80 ve 93'te Jovius. J. Martini, *Stellae de Turcorum in regno Hungariae A. 1543 et 1544 successibus*, *Epist.* I, Schwandtner, SS., I, 604.

56 Jovius, *aynı eser*, s. 80: "Süleyman'ın ani bir akınla Viyana'ya kadar ilerleyeceğine inanılıyordu".

57 Jovius, *aynı eser*, s. 83: "Nitekim orada, Süleyman ince bir davranış gösterdi, ilahiyat alanında bilgili değildi sadece, özellikle astronomi ve kozmografyaya da merakla önem veriyordu".

zik bir biçimde ve onur hediyeleriyle donatılarak, ama hiçbir şey başaramadan geri gönderildiler[58].

Sultan Süleyman, yine de elçileri ordusuyla takip ederek, Kral Ferdinand'ı Viyana önlerinde elinde kılıcıyla barış yapmaya zorlamayı düşünmüyordu. Göründüğü kadarıyla 1529'da edinilen tecrübenin hâtırası hâlâ canlı idi. Bu yüzden Kraliçe İsabella'yı oğlu ve oğlunun vasileri tayin edilen danışmanları ile birlikte Lippa'ya gönderdikten ve zaptedilen ülkenin güven altına alınması için gerekli tedbirleri aldıktan sonra, Budin'de yalnızca 20 gün kalarak, 20 Kasım'da ulaştığı İstanbul'a geri döndü.

Kral Ferdinand, kış aylarında ve ilkbaharda silahların suskunluğunu kısmen askerî kuvvetlerini mümkün olduğunca takviye etmek, kısmen de barış müzakerelerini mümkün olduğunda İstanbul'da bir sonuca bağlamak için çaba gösterdi. Oysa kralın elçisi olarak İstanbul'a gelen ve elindeki talimatlarda, Macaristan'ın mülkiyetinin ancak Sultan Süleyman'ın cömertliğine bağlı olduğu ve bunun için yıllık 50-100 bin gulden tutarında bir "hediye" ödemeye hazır oldukları belirtilen Andronico Tranquillo öyle ilgisiz karşılandı ki sultanın huzuruna bile çıkamadı ve Laszky'nin akıbetine uğrayabileceği korkusu ile Kasım başlarına kadar vezirlerle tamamen gereksiz müzakerelerle vakit geçirdi. Kral Ferdinand'ın bu arada yaptığı hazırlıklar ve birliklerinin Macaristan'da Osmanlılara karşı takınacakmış gibi göründükleri tehditkâr tavırlar, barış müzakereleri için müspet olamazdı. Vezir Rüstem Paşa, Tranquillo'ya söyle demişti: "Senin efendin yalnızca kendi uyruğu olan İspanyolları, Almanları ve İtalyanları değil, tebaamız olan Macarları, Erdellileri ve Boğdanlıları da bize karşı kışkırtmaktadır"[59]. Bu doğru idi; ama ne yazık ki Kral Ferdinand, düşmanlarına karşı muharebe alanında Divân'daki rakiplerine karşı olduğundan daha talihli değildi.

Kral, bu yıl için de en büyük umutlarını Alman soylularından gelecek yardımlara bağlamıştı ve en azından başlangıçta beklentileri karşılanacakmış gibi görünüyordu. Yılın ilk günlerinde Speyer'de toplanan İmparatorluk Meclisi, herkesi tehdit etmeye başlayan bu tehlike karşısında, neredeyse tüm dünyayı

58 *Aynı eser*, s. 85'te Sultan Süleyman'ın Avusturya için haraç istediğini belirterek, hadiseleri doğru aktarmamaktadır; Hammer, III, 235 ve devamında kullanılan Viyana Arşivi belgelerinden sadece Macaristan'ın Avusturya'ya ait kısmından bahsedildiği anlaşılmaktadır. Ne yazık ki bu tarihten itibaren Gévay'ın çok değerli belge koleksiyonu sona ermektedir.

59 Hammer, III, 248'de aktarılan Viyana Arşivi belgelerine göre.

şaşırtacak bir şekilde aklını başına toplamıştı. Alman soylularının daha önceki yardımının iki katı, yani gerekli muharebe toplarıyla birlikte 40 bin piyade ve 8 bin süvari sözü verilmişti. 11 Nisan tarihli Meclis kararında bu esnada gözönünde bulundurulması gereken herşey daha önce hiç görülmemiş bir hassasiyetle dikkate alınmış ve öngörülmüştü. İmparatorluk ordusunda birliği ve barışı bozmamak için ordu vaizlerine bile dinî anlaşmazlıklara karışmamaları ve hiç kimsenin farklı düşünenlere saldırarak huzursuzluk çıkartmaması tembihlenmişti[60]. Brandenburg Markgrafı Joachim imparatorluk ordusunun başkomutanlığına getirildi; değişik yerlerden gelen birlikler 1 Mayıs'ta, en geç ise 15 Mayıs'ta Viyana'da toplanacaklardı[61].

Hemen ortaya çıkan bazı eksiklikleri zamanında bertaraf edebilmek için yaz aylarında bir kez daha Nürnberg'de toplandılar ve burada bilhassa para meselesini daha detaylı olarak ele aldılar[62]. Zira bu husus, daima imparatorluk harp idaresinin en zayıf noktasını oluşturuyordu. Dört adet kilidi bulunan "sandıkların" oluşturulmasını ve idaresini temin etmiş olmalarına rağmen[63], en büyük sıkıntı sandıkların daima boş kalması idi.

Soylular Nürnberg'de henüz toplantı hâlindeyken yaklaşık 25 bin piyade ve 5 bin süvariden oluşan imparatorluk ordusu Komorn yakınlarına kadar gelmişti. Ancak burada para sıkıntısı en ağır biçimde kendini hissettirmeye başladı ve bunun kaçınılmaz sonucu askerler arasında düzensizlikler ve başkaldırılar oldu. Zira birçok birlikte artık ücretler dağıtılmıyordu. Markgraf Joachim çaresiz kaldı. Yine de orduyu mümkün olduğunca birarada tutmaya çalıştı ve bir savaş hareketinin meseleyi iyileştirebileceğini düşündü[64]. Ayrıca Kral Ferdinand son anda biraz para temin etti.

Böylece Brandenburg markgrafı yavaşça Estergon'a doğru ve nihayet Eylül sonlarına doğru, yaklaşık 8 bin Osmanlı tarafından savunulan Peşte'ye kadar ilerledi. Oysa birlikler arasındaki huzursuzluk burada açık isyana dönüştü.

60 Speyer Konseyi'nin 11 Nisan 1542 tarihli kararı, Madde 41: "Bu sefere katılan bütün rahipler, vaizler ve din adamları, anlaşmazlıklar çıkartmamaya ve savaşçı halk arasında nefrete ve düşmanlıklara sebep olabilecek hiçbir şey yapmamaya özen göstermelidirler", *Reichstagsabschiede*, s. 326.

61 *Aynı eser*, madde 12-48, s. 322-327.

62 22 Ağustos 1542 tarihli Nürnberg Konseyi kararı, *aynı eser*, s. 344-352.

63 Speyer Konseyi kararı madde 75, s. 331.

64 Baron Joachim'in Berlin arşivlerindeki yazılarına göre Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*, IV, 239 ve devamı.

zik bir biçimde ve onur hediyeleriyle donatılarak, ama hiçbir şey başaramadan geri gönderildiler[58].

Sultan Süleyman, yine de elçileri ordusuyla takip ederek, Kral Ferdinand'ı Viyana önlerinde elinde kılıcıyla barış yapmaya zorlamayı düşünmüyordu. Göründüğü kadarıyla 1529'da edinilen tecrübenin hâtırası hâlâ canlı idi. Bu yüzden Kraliçe İsabella'yı oğlu ve oğlunun vasileri tayin edilen danışmanları ile birlikte Lippa'ya gönderdikten ve zaptedilen ülkenin güven altına alınması için gerekli tedbirleri aldıktan sonra, Budin'de yalnızca 20 gün kalarak, 20 Kasım'da ulaştığı İstanbul'a geri döndü.

Kral Ferdinand, kış aylarında ve ilkbaharda silahların suskunluğunu kısmen askerî kuvvetlerini mümkün olduğunca takviye etmek, kısmen de barış müzakerelerini mümkün olduğunda İstanbul'da bir sonuca bağlamak için çaba gösterdi. Oysa kralın elçisi olarak İstanbul'a gelen ve elindeki talimatlarda, Macaristan'ın mülkiyetinin ancak Sultan Süleyman'ın cömertliğine bağlı olduğu ve bunun için yıllık 50-100 bin gulden tutarında bir "hediye" ödemeye hazır oldukları belirtilen Andronico Tranquillo öyle ilgisiz karşılandı ki sultanın huzuruna bile çıkamadı ve Laszky'nin akıbetine uğrayabileceği korkusu ile Kasım başlarına kadar vezirlerle tamamen gereksiz müzakerelerle vakit geçirdi. Kral Ferdinand'ın bu arada yaptığı hazırlıklar ve birliklerinin Macaristan'da Osmanlılara karşı takınacakmış gibi göründükleri tehditkâr tavırlar, barış müzakereleri için müspet olamazdı. Vezir Rüstem Paşa, Tranquillo'ya söyle demişti: "Senin efendin yalnızca kendi uyruğu olan İspanyolları, Almanları ve İtalyanları değil, tebaamız olan Macarları, Erdellileri ve Boğdanlıları da bize karşı kışkırtmaktadır"[59]. Bu doğru idi; ama ne yazık ki Kral Ferdinand, düşmanlarına karşı muharebe alanında Divân'daki rakiplerine karşı olduğundan daha talihli değildi.

Kral, bu yıl için de en büyük umutlarını Alman soylularından gelecek yardımlara bağlamıştı ve en azından başlangıçta beklentileri karşılanacakmış gibi görünüyordu. Yılın ilk günlerinde Speyer'de toplanan İmparatorluk Meclisi, herkesi tehdit etmeye başlayan bu tehlike karşısında, neredeyse tüm dünyayı

58 *Aynı eser*, s. 85'te Sultan Süleyman'ın Avusturya için haraç istediğini belirterek, hadiseleri doğru aktarmamaktadır; Hammer, III, 235 ve devamında kullanılan Viyana Arşivi belgelerinden sadece Macaristan'ın Avusturya'ya ait kısmından bahsedildiği anlaşılmaktadır. Ne yazık ki bu tarihten itibaren Gévay'ın çok değerli belge koleksiyonu sona ermektedir.

59 Hammer, III, 248'de aktarılan Viyana Arşivi belgelerine göre.

şaşırtacak bir şekilde aklını başına toplamıştı. Alman soylularının daha önceki yardımının iki katı, yani gerekli muharebe toplarıyla birlikte 40 bin piyade ve 8 bin süvari sözü verilmişti. 11 Nisan tarihli Meclis kararında bu esnada gözönünde bulundurulması gereken herşey daha önce hiç görülmemiş bir hassasiyetle dikkate alınmış ve öngörülmüştü. İmparatorluk ordusunda birliği ve barışı bozmamak için ordu vaizlerine bile dinî anlaşmazlıklara karışmamaları ve hiç kimsenin farklı düşünenlere saldırarak huzursuzluk çıkartmaması tembihlenmişti[60]. Brandenburg Markgrafı Joachim imparatorluk ordusunun başkomutanlığına getirildi; değişik yerlerden gelen birlikler 1 Mayıs'ta, en geç ise 15 Mayıs'ta Viyana'da toplanacaklardı[61].

Hemen ortaya çıkan bazı eksiklikleri zamanında bertaraf edebilmek için yaz aylarında bir kez daha Nürnberg'de toplandılar ve burada bilhassa para meselesini daha detaylı olarak ele aldılar[62]. Zira bu husus, daima imparatorluk harp idaresinin en zayıf noktasını oluşturuyordu. Dört adet kilidi bulunan "sandıkların" oluşturulmasını ve idaresini temin etmiş olmalarına rağmen[63], en büyük sıkıntı sandıkların daima boş kalması idi.

Soylular Nürnberg'de henüz toplantı hâlindeyken yaklaşık 25 bin piyade ve 5 bin süvariden oluşan imparatorluk ordusu Komorn yakınlarına kadar gelmişti. Ancak burada para sıkıntısı en ağır biçimde kendini hissettirmeye başladı ve bunun kaçınılmaz sonucu askerler arasında düzensizlikler ve başkaldırılar oldu. Zira birçok birlikte artık ücretler dağıtılmıyordu. Markgraf Joachim çaresiz kaldı. Yine de orduyu mümkün olduğunca birarada tutmaya çalıştı ve bir savaş hareketinin meseleyi iyileştirebileceğini düşündü[64]. Ayrıca Kral Ferdinand son anda biraz para temin etti.

Böylece Brandenburg markgrafı yavaşça Estergon'a doğru ve nihayet Eylül sonlarına doğru, yaklaşık 8 bin Osmanlı tarafından savunulan Peşte'ye kadar ilerledi. Oysa birlikler arasındaki huzursuzluk burada açık isyana dönüştü.

---

60 Speyer Konseyi'nin 11 Nisan 1542 tarihli kararı, Madde 41: "Bu sefere katılan bütün rahipler, vaizler ve din adamları, anlaşmazlıklar çıkartmamaya ve savaşçı halk arasında nefrete ve düşmanlıklara sebep olabilecek hiçbir şey yapmamaya özen göstermelidirler", *Reichstagsabschiede*, s. 326.

61 *Aynı eser*, madde 12-48, s. 322-327.

62 22 Ağustos 1542 tarihli Nürnberg Konseyi kararı, *aynı eser*, s. 344-352.

63 Speyer Konseyi kararı madde 75, s. 331.

64 Baron Joachim'in Berlin arşivlerindeki yazılarına göre Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*, IV, 239 ve devamı.

Alman piyadeler yalnızca itaatsizlik etmekle kalmayıp harp şurasıyla, hazinedarlarla, hatta markgrafın kendisiyle sürtüşmeye başladılar; yedinci günde taarruz yapılacağı sırada ücretlerinin peşinen ödenmesini istediler ve bu ödeme yapılamadığından dağıldılar. Markgraf Joachim, daha büyük bir utanç yaşamamak için ordusunun tamamıyla geri çekilmek zorunda kaldı. Şanslarına Osmanlılar tarafından da savsaklanan 1542 tarihli seferin tek harekâtı bununla sınırlı kaldı[65].

Sultan Süleyman'ın daha önce görülmemiş bir güç ve ihtişamla bizzat ortaya çıktığı ertesi yıl –1543'de– darbeler o denli daha sertti. Sultan henüz Tuna Nehri'ni bile geçmeden, Bosna, Budin, Pojega, vs. gibi sancakbeylerinin bazı tahkim edilmiş kaleleri zaptetmesiyle küçük savaş başlamıştı bile. Direniş gösteren Valpo, Sultan Süleyman Ösek önlerinde şahsen göründüğünde teslim oldu. Ardından Peç (Fünfkirchen) ve ağır bir direnişten sonra oldukça iyi tahkim edilmiş Sikloş Şehri ve Kalesi de teslim oldular.

Asıl taarruz, Sultan Süleyman'ın Budin'de kısa bir süre kaldıktan sonra (23 Temmuz) ordusunun çekirdeğini yoğunlaştırdığı Estergon üzerine yapılacaktı. Yalnızca 1.500 kadar İspanyol, Alman ve İtalyan'dan oluşan muhafız kıtası, en azından teslim olma çağrısına ret cevabı verme cesaretini gösterdi ve birkaç gün boyunca cesurca direndi. Ancak felaket habercisi olan bir işaret olarak, ana kilisenin üzerindeki altın haç bir düşman güllesi ile yere düştüğünde kuşatma altındaki insanların cesareti de tamamen kırıldı. Şehir, muhafız kıtasına eşyalarıyla birlikte serbest geçiş hakkı tanındıktan sonra, 10 Ağustos'ta teslim oldu. Oysa bu vaat çok kötü sonuçlar doğurdu. Estergon, zafer sarhoşluğu içindeki galiplerin talan, öldürme ve her türlü fiilini, hemen Osmanlı idaresine tâbi edilen, bir Osmanlı birliği ile donatılan ve yeniden tahkim edilen Budin'den çok daha ağır hissetmek zorunda kaldı.

Estergon'un düşmesinden dolayı cesareti kırılan Tata, ilk çağrı üzerine teslim oldu ve surlarından mahrum kaldı. İstolni Belgrad ise birkaç gün boyunca gösterdiği cesurca direnişi –kuşatma 20 Ağustos'ta başladı ve şehrin 4 Eylül'de fethedilmesi ile sonuçlandı– halkının neredeyse tamamının öldürülmesi ile ödemek zorunda kaldı.

Ülkenin her yerinde dolaşan ve her yeri talan edip ateşe veren Osmanlı ve Tatar sipahilerinin talanlarının devam etmesinin dışında, Estergon'u Osmanlı'nın Avrupa'nın batısına doğru en dış kalesi hâline getiren 1543'de yapılan sefe-

65 Çok geniş kapsamlı, ama kimi zaman yanlış (bk. Katona, XXI, 147-175'te Jovius).

rin en önemli anları bunlardı[66]. Zira Sultan Süleyman silahlarını bu defa da daha kuzeye ilerletmek istemiyordu. Göründüğü kadarıyla Kral Ferdinand'ın bu arada Bratislava yakınlarında biraraya topladığı 40 bin kişilik birliklerinin bunda etkisi vardı ve kış aylarında bu yöne yapılacak seferlerden hoşlanmadığı için orduyu Belgrad'da kış karargâhını kurmaya bıraktı ve Eylül sonunda İstanbul'a geri döndü.

Kral Ferdinand da bu yıl içinde başka bir harekette bulunmadı. Gerçi Sultan Süleyman'ın geri çekilmesinden sonra hızlı ve kararlı bir harekâtla İstolni Belgrad'a ve hatta Estergon'a ani bir saldırı düzenleyip geri alabileceklerini düşündüler ve Tuna Nehri üzerine bir köprü bile inşa ettiler, fakat aniden bastıran kötü hava şartları ve belki bundan da ziyade, birliklerin direnişi bu tür planları engelledi. Ordunun çekirdeğini oluşturan Bohemyalılar, köprüden geçecekleri sırada itaat etmeyi reddettiler; sadece ülkelerinin sınırlarını korumakla görevlendirildiklerini söylüyorlardı; ancak köprüden geçirildikleri takdirde, köprüyü arkalarından yıkabilir ve onları nereye istiyorlarsa oraya götürebilirlerdi. Neticede kral gitmelerine izin vermek zorunda kaldı ve onlarla birlikte ordu da kendiliğinden dağıldı[67].

Sultan Süleyman'ın gücü ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın şanı için, bu yıl içinde çok daha önemli bir hâle gelecekmiş gibi görünen, büyük beklentilerle başlatılan ama tamamen başarısız sonuçlarla sona eren deniz savaşı, kara savaşı kadar talihli değildi. Burada olağanüstü olaylar müdahalede bulunacaktı.

Deniz savaşı, kara savaşı ile neredeyse aynı zamanda, Kayser Şarlken'in 1541'de Cezayir'e başarısız bir şekilde saldırması ile başlatılmıştı. En müspet anında bile Osmanlılar için böyle bir hadiseden doğacak dezavantajlar belki kayserin düşündüğünden çok daha az olmasına rağmen, kayserin imparatorluk topraklarını olmasa da himayesini Afrika'nın kuzey sahillerine kadar genişletmek en sevdiği düşüncelerden biri idi. Dolayısıyla Cezayir'e yapacağı fetih seferi için yapılan hazırlıklar, kayserin beklentilerinin büyüklüğüne uygundu. Oysa bu defa da en güzel umutları doğanın azizliğinden dolayı yok oldu. Kayser, Ekim sonlarına doğru muhteşem donanması ve olağanüstü ordusuyla Cezayir yakınlarına gelmiş, şehre karşı harekâtlarına henüz başlamıştı

---

66 Jovius'a göre 1543 tarihli sefer için bk. Katona, *aynı eser*, s. 280-380. Martini, *Stella de Turcarum successibus*, *Epist*. I-III, Schwandtner, SS., I, 604-619.

67 Martini, *Stella*, *Epist*. IV, 620: "Sadece sınırlarını korumak istediklerini söyleyen Bohemyalılar, köprüyü bir kez geçince, o yıkıldığında, gönülsüz olarak sevkedilirlerdi ancak".

ki korkunç bir fırtına (24 Ekim gecesi) donanmasının en iyi kısmını sulara gömdü –130 kadar gemisini kaybetti– ve orduyu büyük zorluklar altında acilen geri dönmeye zorladı. Ordu ancak büyük kayıplar vererek hâlâ denize açılabilecek durumdaki gemilere ulaşabildi ve henüz bir ay geçmemişti ki, kötü rüzgârlardan dolayı da oyalanan donanmanın trajik kalıntıları tekrar İspanya limanlarına girdi[68].

Bu talihsizlik rakipleri tarafından tabii ki zafer olarak kutlandı. Bu haberi İstanbul'a yalnızca bu yıl 70 kadırga ile Akdeniz'e yelken açan ve yaz boyunca neredeyse hiçbir şey yapmayan Barbaros Hayreddin Paşa getirmekle kalmamış, I. Fransuva da bu habere yeni umutlar bağlamıştı ve Kayser Şarlken'e karşı deniz savaşının şiddetli bir şekilde devam etmesini Osmanlı İmparatorluğu nezdinde özel bir çaba ile sağlamak için bu fırsatı kullandı.

Fransa kralının kaysere karşı yıllardır süren düşmanlığını o dönemlerde birçok sebep yeniden canlandırmış ve Sultan Süleyman ile dostluğunu o denli pekiştirmişti. İki Fransız elçinin, Venedik'le barış yapıldıktan kısa bir süre sonra İstanbul'dan ayrılan ve yeni talimatlarla birlikte tekrar İstanbul'a dönmek üzere olan Rincon'un ve Venedik'e gönderilen Sezar Fregoso'nun Lombardiya'da İspanyol askerler tarafından öldürülmeleri (3 Temmuz 1541) ateşi daha da körüklemek için kullanıldı[69].

I. Fransuva'nın Divân nezdindeki yeni elçisi, Laszky ayarında işbilir ve diplomat bir maceraperest olan gemi kaptanı Paulin de la Garde, meseleleri gerçekten de öyle başarılı yürütüyordu ki 1542 yılı içerisinde Osmanlı İmparatorluğu ve I. Fransuva arasında, Divân'da Fransız taraftarlarının başı kabul edilen Barbaros Hayreddin Paşa donanması ile Katalonya'ya bir saldırı düzen-

68 Bilhassa Göbel, *Beiträge*, s. 58'de Andrea Doria'nın *Inbegriff, vs.* adlı eseri ve Granvelle'nin, *Papiers d'etat* adlı eserindeki bir Fransız'ın raporu başta olmak üzere, Kayser Şarlken'in Cezayir seferinin tarihine ilişkin birçok eski kaynağın dışında, *Négociations*, I, 522 ve devamında yeni ortaya çıkan bir raporu hatırlatmak istiyoruz: *Rapport d'un agent à François I. sur l'expédition d'Alger.*

69 O dönemlerde çok büyük bir dalgalanma yaratan ve genelde kayserin Milona valisi Marki de Guasto'ya atfedilen bu cinayet hakkında bilhassa Martin du Bellay, *Mémoires*, L. IX çok detaylı olup, Montpallier piskoposunun bu hususta I. Fransuva'ya gönderdiği 26 ve 29 Temmuz 1541 tarihli mesajlarıyla karşılaştırılmalıdır (bk. *Négociations*, I, 504). Burada Rincon'un Osmanlı İmparatorluğu'ndaki elçilik görevi hakkında bilhassa diplomatlar için oldukça bilgilendirici bir belgeye, yani Ocak 1539'dan Mart 1540'a kadar olağan ve olağandışı (gizli) harcamalarına ilişkin tam bir hesap cetveline dikkat çekmek isteriz (bk. *aynı eser*, s. 474-488).

lerken, I. Fransuva'nın da aynı zamanda Roussillo ve Navarra'ya saldırmasını öngören bir anlaşma yapıldı[70].

Venediklileri de denizler için yapılan bu ittifaka katma teşebbüsü, Sultan Süleyman'ın bu meseleye Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'i Venedik'e gönderecek kadar önem vermesine ve Paulin de la Garde'nin de Venedik'teki Fransız elçisi Montpellier Piskoposu Pellicier aracılığıyla bu ittifakı kurabilmek için çok çaba göstermesine rağmen başarısız oldu. Venedik, oldukça zeki bir biçimde cevap verdi: "Fransa kralına duyduğu ve muhafaza etmeye devam etmek istediği dostluk, Venedik'in başkalarına karşı silaha sarılmasını sağlayamaz; Sultan Süleyman, böyle bir ittifaka karşı çıkılmasının sebeplerini anlayabilecek kadar bilgin ve adil bir hükümdardır"[71].

Paulin, meseleyi İstanbul'da devam ettirmekten yorulmasa da, Osmanlı donanmasının savaşa aktif olarak katılımı –I. Fransuva Kayser Karl'a 20 Mayıs 1542'de resmen savaş ilen etmişti– bu arada ertesi yıla ertelendi. I. Fransuva'nın 22 kadırga ve 18 büyük gemiden oluşan filosunun komutanlığını emanet ettiği (18 Nisan 1543) Enghien dükü, Provansa sahillerinde Barbaros Hayreddin Paşa'nın gelişini boşuna bekledi ve tek başına Nice üzerine talihsiz bir saldırıda bulunmuştu ki, nihayet Temmuz başlarında Marsilya açıklarında Osmanlı yelkenleri görünmeye başladılar.

Barbaros Hayreddin Paşa, Osmanlı donanmasında bizzat bulunan ve Divân nezdinde Fransa'nın daimî temsilcisi olarak Gabriel d'Aramont'u geride bırakan Paulin'in sürekli ısrarlarına bakmaksızın, 110 kadırga ve bir dizi daha küçük gemiyle İstanbul'dan ancak 28 Mayıs'ta ayrılmıştı ve sahil halkını korku içinde bırakacak şekilde Haziran boyunca Napoli sahillerinde dolaşmış ve burada bilhassa Reggio'yu talan edip ateşe vermişti. Ancak gerçekten de Marsilya açıklarına gelip Fransız donanması ile birleştikten sonra ise belirli bir harekât planının mevcut olmadığı görüldü.

Sırf hareketsiz kalmamak için Nice üzerine ikinci bir saldırıya karar verilmeden önce Paulin de la Garde, I. Fransuva'dan bizzat yeni talimatlar almak zorunda kaldı. Birleşik donanma böylece ancak 8 Ağustos'ta şehir önlerine

70 Montpellier piskoposunun I. Fransuva'ya gönderdiği 18 Ocak ve Şubat 1542 tarihli mesajları, *Négociations*, I, s. 529, 531 ve devamı. Hammer, III, 242'de soyadı Pellicier olan bu piskoposu yanlışlıkla İstanbul'da elçi hâline getirmekte ve müzakerelerde bir rol oynatmaktadır. Hammer *Négociations* adlı eserde toplanan o önemli belgeleri bilmiş olsaydı hem bu, hem de diğer önemli hatalardan kaçınırdı.

71 Paruta, *Hist. Venet.*, L. XI, II, 129.

geldi ve kısa bir direnişten sonra şehri zaptetti. Malta Şövalyesi Paolo Simiane tarafından cesurca savunulan kaleye karşı hiçbir şey yapılamıyordu. Bu gibi harekâtların adamı olmayan Barbaros Hayreddin Paşa, bu kadar az başarı karşısında huzursuz olmaya; iki deniz komutanı arasında rahatsız edici gerginlikler yaşanmaya başladı; bu yüzden, kaleyi kuşatmadan kurtarmak için çok sayıda askerî kuvvetlerin yaklaşmakta olduğu haberleri alınınca, 8 Eylül'de bu teşebbüsten vazgeçerek, yeniçeriler talihsiz şehri ateşe verdikten sonra, Fransız limanlarına geri çekildiler[72].

Türk donanması bunun üzerine ertesi yılın Nisan ayına kadar, neyse ki hareketsiz bir vaziyette, Tulon (Toulon) Limanı'nda kaldı, bu şehre ağır bir yük oldu ve Hristiyan âleminin tamamına büyük bir rahatsızlık verdi[73]. I. Fransuva'nın 1543 başlarında bütün suçu kaysere attığı[74] bir mektup aracılığıyla Sultan Süleyman ile dostluğunu haklı çıkartmaya çalıştığı Alman İmparatorlar Meclisi bile buna öylesine öfkelenmişti ki, Fransuva'nın o dönemlerde toplandıkları Speyer'e gönderdiği elçilerini toplantıya kabul etmediler[75] ve Türklerle birlikte Fransa kralına da savaş ilan ettiler.

10 Haziran 1544 tarihli Meclis kararında şöyle denmekte idi: "Fransa kralının yalnızca adı geçen düşmanımız olan Türk'le ittifak kurmakla kalmayıp, onu Hristiyanlara karşı bir tutum içine girmesine yol açacak derecede kendisine bağımlı hâle getirdiğinin ve bundan dolayı Alman İmparatorluğu'nun ve Hristiyanlığın tamamının felaketlerle dolu ve kaçınılmaz bir zarar göreceğinin anlaşılması üzerine, söz konusu Fransa kralı da tıpkı Türk gibi düşman addedilecek ve tıpkı Türk'e karşı olduğu gibi,

72 Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1543 tarihli bu deniz seferi hakkında en iyi bilgileri Fransızca baskısında Paul. Jovius, L. XLIV., II, 598'de vermektedir.

73 Hammer'in yine hiç bahsetmediği bu olgu hakkında yakın zamanda ortaya çıkan *Actes relatif au séjours de la flotte turque an Provence, Négociations*, I, 567-574'te ilginç bilgiler vermektedir. Tulon'dan gönderilen aynı tarihli bir mektupta şöyle denmektedir: "Barbaros'a gelince, kendisi ve ordusu Tulon'dadır, Tulon görülmeli, sanki İstanbul gibi, herkes kendi işini yapıyor".

74 *Lettre de François I. à la diète de Nuremberg donné en la ville Maguigeste*, 9 Ocak 1543, *Négociations*, I, 558.

75 Bu elçi heyetinin başında Paris Piskoposu Kardinal Jean du Bellay bulunuyordu. Ancak sınırı bile geçmelerine izin verilmedi. Nancy'de beklemek zorunda kaldılar ve Speyer'e gönderdikleri şövalye, konsey tarafından zindana atıldı. Du Bellay bunun üzerine I. Fransuva hakkında söylenebilecek herşeyi söyleyen Latince uzun bir savunma yazısı yayınladı. Bu yazı, Freher, *SS. rerum German.*, III, 364'te bulunmaktadır.

hatta daha sonra diğer Hristiyanlara bundan böyle Hristiyanlara yakışmayacak bu gibi hareketlerden uzak durmaları için bir örnek teşkil etmesi açısından daha da ağır bir şekilde cezalandırılacaktır. Bu yüzden elektörler, hükümdarlar ve soylular ile burada bulunmayanların vekilleri ve elçileri, adı geçen Fransa kralına karşı yalnızca sözlerle değil icraatlarla da harekete geçmeye karar verdiler"[76].

I. Fransuva, daha sonra yalnızca Saksonya Elektörü Johann Frederik'e yazdığı bir mektupla, bilindiği gibi, menfaatleri açısından Fransuva'ya umut bağlamış olan Protestan soylular nezdinde kendini temize çıkartmaya çalıştı[77]. Oysa sonunda kral da Tulon'da şehrin efendisi gibi dolaşan ve buradan ara sıra İspanya sahillerine küçük akınlar yapan müttefikinden öyle usanmıştı ki, büyük paralar vererek ondan kurtulmaya çalıştı. Barbaros Hayreddin Paşa'yı gitmeye ikna etmek için kendisine 800 bin Fransız talenti ödediği söyleniyordu ve Barbaros Hayreddin Paşa bilindiği gibi 1544'de gerçekten de Tulon'dan ayrılmıştı. Barbaros Hayreddin Paşa'nın yanında götürdüğü paraları bin, 2 bin ve 3 bin talentlik keselere doldurmak için 32 kişi üç gün boyunca gece gündüz çalıştılar[78].

Uzun süre her yere korku salan bu Osmanlı deniz kahramanın son önemli hareketi bu idi. Bunun dışında çok önemli şeyler yapmadan, iki yıl sonra 4 Temmuz 1546'da oldukça ilerlemiş bir yaşta hayata veda etti.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Tulon'dan ayrıldığı dönemde Macaristan'daki savaş da tekrar başlamıştı. Önce 1544'de eski ve muhteşem kral ikameti Vişegrad kısa ve çaresiz bir direnişten sonra Osmanlıların eline düştü; daha sonra da ardı ardına Tolna dolaylarında neredeyse tamamen savunmasız Norigrad (Neograd), Hatvan, Dombovar, Şimentornya (Simonytornya), vs. gibi kaleler ellerine geçti. Savaş bunun üzerine önce Slovenya'da Velika, daha sonra da Hırvatistan'da Monoslo'nun ele geçirildiği ve bilhassa Varadin dolaylarının talan edildiği ve Lonska yakınlarında Macarlar için talihsiz biten ağır bir çatışmanın meydana geldiği güneye doğru kaydı. Estergon yakınlarında nere-

76 10 Haziran 1544 tarihli Speyer Konseyi kararı madde 3 ve 4, *Reichstagsabschiede*, s. 369.

77 Bugüne kadar bilinmeyen bu olağandışı yazı, *Négociations*, I, 575.

78 *Mémoires de Vieilleville* (Petiot, IX): "Mr. Anghien, Barbaros'tan akın yapmaksızın gitmesi için izin aldı, Barbaros ve ordusunun elde ettiği para çok da büyük değildi, bu para sekiz bin ecuye çıkıyordu. Tulon'da otuz iki hazinedar üç gün boyunca bin, iki bin ve üç binlik keseleri saymak için gece ve gündüz üç gün boyunca çalıştılar".

deyse aynı zamanda 500 Türk'ü öldürdükleri bir çatışma, Macarlar için daha talihli geçti[79].

Hâlbuki tüm bu hadiseler Kral Ferdinand'ın içinde bulunduğu çaresiz durumu değiştirmiyordu. Ciddi bir direniş göstermek, hele ki kaybedilen yerleri geri almak düşünülemezdi bile. Macaristan topraklarından kurtarabilecekleri artık yalnızca mümkün mertebe avantajlı bir barışla kurtarılabilirdi ve kral bunu her halükârda istiyordu.

Aynı yılın sonlarına doğru bu amaçla Eğri Başrahibi (Propst) Hieronimus Adurno, Sırkâtibi Maria Malvezzi ile birlikte Sultan Süleyman'ın o dönemlerde bulunduğu Edirne'ye gönderildi. Ancak Adurno Edirne'ye vardıktan hemen sonra 15 Mart 1545'de öldüğünden, bu elçilik görevi hiçbir sonuç getirmedi[80].

Kral Ferdinand, Adurno'nun ölümünü haber alır almaz hukukçu Nikolas Sicco'yu İstanbul'a gitmek ve müzakerelere tekrar başlamakla görevlendirdi. Müzakerelerin süresi boyunca Budin beylerbeyi ile kralın komutanı Leonhard von Fels arasında Macaristan için ateşkes talep edildi. Sicco, öyle acele etti ki, 10 atı ölesiye koşturduktan sonra 9 Temmuz'da İstanbul'a geldi ve geldiği gibi zindana atıldı[81]. Sicco'nun aldığı talimatlar, öncelikle anlaşmazlık hâlindeki taraflar için mevcut mülkiyet durumunun muhafazasını temin etmeye yönelikti ve Kral Ferdinand buna karşılık Sultan Süleyman'a her yıl 10 bin duka, veziriazama 3 bin duka ve diğer üç vezirden her birine bin duka tutarında bir "hediye" ödemeyi taahhüt ediyordu.

Aynı dönemde Kayser Karl'ın sultanla barış yapmayı ciddi bir biçimde düşünmesi ve bunu kendi elçisi aracılığıyla, ama ne tuhaftır ki ezelî rakibi I. Fransuva'nın arabuluculuğuyla elde etmeyi umut etmesi ile işler daha da karıştı.

Crespy Barışı (18 Eylül 1544) sayesinde kayser ve Fransa kralı arasında, kâfirlere karşı ortak teşebbüslerin yine gündeme gelmesini sağlayacak bir uzlaşma temin edilmişti. Diğer taraftan I. Fransuva ve Sultan Süleyman arasındaki ilişkiler de son zamanlarda Barbaros Hayreddin Paşa'nın başarısız deniz seferinden sonra biraz daha gergin hâle gelmişlerdi. Türk donanmasının

79 Martini, *Stella*, *Epist*. IV., *aynı eser*, s. 621. Katona, XXI, 442 ve devamında Istuanfi.

80 Adurno'ya verilen talimat, 28 Aralık 1544 tarihlidir (bk. Hammer, III, 270).

81 Sicco'nun 25 Ağustos 1545 tarihli raporu, *aynı eser*, s. 272: "Çok kötü şartları olan bir hapse atıldım, orada bir ay kaldım ve ne de bir anlaşma varlığı Türklerin imparatoruna herhangi bir biçimde yakın olmuştu".

Tulon'dan geri gönderilme biçimi Fransa kralına bile öyle düşündürücü görünmüştü ki, sultanın muhtemel kızgınlığını uygun açıklamalarla yatıştırmakla görevli kendi amirali Capua Priyörü Leon Strozzi'nin donanmaya eşlik etmesini uygun görmüştü. I. Fransuva, şimdi Sultan Süleyman ve Kayser Karl arasında arabuluculuk yaparak, bilhassa Sultan Süleyman'ın da böyle bir barışa soğuk bakmadığını bildiğinden, tekrar sultanın gözüne girebileceğini düşünüyordu[82].

Neticede Karl kendisine daha önce de defalarca diplomatik meselelerde başarı ile hizmetlerde bulunan Hollandalı Gerhard Veltwyck'i ateşkes veya barış için müzakerelerde bulunmak üzere İstanbul'a gitmekle görevlendirirken, Kral I. Fransuva da aynı zamanda Jean de Montluc'u Divân nezdinde aynı olağanüstü misyonla görevlendirdi. Her iki elçi işbirliği içinde çalışacaklardı, fakat Karl, kolayca anlaşılabileceği üzere, Fransuva'ya tam güvenmiyordu ve elçisini bu yüzden her halükârda hazırlıklı olmak üzere çift talimatla donattı[83].

Kayserin oradaki elçisi Don Diego de Mendoza aracılığıyla Venedik'te irtibata geçen Montluc ve Veltwyck, 7 Eylül'de birlikte İstanbul'a geldiler. İki müzakereci arasında bilhassa Dubrovnik'te uzun süre oyalandıkları yolculukları sırasında önemli anlaşmazlıklar çıkmışken durumun ve müzakerelerin zorluğu yerinde o denli daha kesin bir biçimde ortaya çıkıyordu, zira bir taraftan kayserin ve Kral Ferdinand'ın elçileri ve diğer taraftan iki Fransız yetkilisi, hâlâ İstanbul'da bulunan d'Aramont ve Montluc arasında görüş ve çabalar açısından bir birlik oluşturulamıyordu[84].

Bu arada Kral Ferdinand'ın elçisi Sicco, kendisinden sonra gelen meslektaşları karşısında öyle bir yol almıştı ki, en azından 10 Kasım 1545'de Edirne'de

82 Bernardo Navagero, 1553 tarihli *Relazione dell'impero Ottomano* başlıklı raporunda Sultan Süleyman'ın o dönemdeki ruh hâli hakkında şöyle demektedir: "Beş yıllık ateşkes yapma fırsatı ilk kez karşısına çıktığında onu sevinçle karşıladı ve imparatorun bir elçi göndermeyi kabul etmesinden çok memnun oldu", Alberi, *Relazione*, Ser. III, Vol. I, 81.

83 Worms'ta 22 Mayıs 1545'de verilen her iki talimatı Lanz, *Correspondenz*, II, 435 ve 455'te vermektedir.

84 Çok kolay ayrıntılarda takılıp kalabilen diplomatik kırılganlıkların da önemli bir rol oynadığı bu olumsuz şartlar, bilhassa Veltwyck'in kaysere gönderdiği mesajlardan (Lanz, *Correspondenz*, II, s. 453-474) ve Montluc'un elçilik görevi hakkında I. Fransuva'ya gönderdiği ve aynı zamanda savunmasını da oluşturan iki raporundan anlaşılmaktadır (bk. *Premier* ve *second rapport de Jean Montluc sur son ambassade, Négociations*, I, 596-620).

bir buçuk yıl için barış müzakerelerinin devam ettirileceği ve mümkünse sonlandırılacağı bir ateşkes anlaşmasının yapılmasını sağlayan ön hazırlıkların Divân tarafından onaylanmasını temin edebilmişti[85].

Her iki taraf ne kadar ciddi bir biçimde değişik sebeplerden dolayı barışın yapılmasını istiyorsa, bu esnada gerçekten aşılması gereken, dolayısıyla müzakerelerin uzamasına sebep olan büyük zorluklar o denli kesin bir biçimde ortaya çıkıyordu. Bilhassa söz konusu ülkenin içinde bulunduğu parçalanmışlık ve her iki tarafın bu açıdan üzerinde iddia ettikleri haklar karşısında sürdürülebilir bir barışın zeminini, barışın ana şartlarını oluşturacak kesin bir mülkiyet sınırı üzerinde anlaşmaya varmak oldukça zordu. Bu bakımından açılan ve çok derinlere inen yaraların iyileştirilmesi hiçbir şekilde mümkün değildi. Başka çareler düşünülmeli idi.

Ugrinoviç 1546'nın ilkbahar aylarında vekil olarak önceden gönderildikten sonra, ancak aynı yılın yaz aylarında kayser ve Kral Ferdinand tarafından ikinci kez ortak elçileri olarak İstanbul'a gönderilen Veltwyck'in talimatları bu yönde idi. Üzerinde anlaşmaya varılamayan hususlar, kısmen, mesela Peter Perenyi ve Valentin Töröck gibi, sahipleri önce sultana tâbi olup ama daha sonra tekrar kralın himayesine geri döndükleri için soyluların sultanın emri üzerine el konulan mülkleri; kısmen de Budin'nin ve Estergon'un fethinden hemen sonra, Osmanlı geleneklerine uygun olarak, timar olarak sipahilere dağıtılan bölgelerdi. Her ikisini de Veltwyck kralın yasal mülkleri olarak geri isteyecekti ve karşılığında vezirlere gönderilen her zamanki hediyelerin yanısıra sultanın hazinesine de her yıl uygun bir tazminat ödemeyi de taahhüt edecekti. Söz konusu mülklerin sahiplerinin aileleri, mülkleri için Sultan Süleyman'a bizzat 11 bin duka tutarında yıllık haraç ödemeyi teklif ettikleri ama daha sonra kralın uyruğu olarak bu ödemeyi yapmayı reddettikleri için böyle bir tazminat haklı olarak verilmesi gereken bir para idi ve göze batmıyordu[86].

Sultan Süleyman, İran'la yaşadığı gerginlikler ve kendi ailesi içindeki huzursuzluklardan dolayı, müzakerelerin sonuçlandırılmasına meyilli olmasına rağmen, Veltwyck'in İstanbul'a gelişinden sonraki ilk zamanlarda hiçbir şey elde edilemedi. Defalarca ateş nöbetleri geçirerek çok daha sağlıklı bir iklime

85 Katona, XXI, 530 ve devamında Istuanfi; ancak burada, geçici olarak yapılan bu ateşkes antlaşması bazı yönlerden 1547'de yapılan kesin ateşkes antlaşmasıyla karıştırılmaktadır.

86 Veltwyck'in talimatlarına göre, Hammer, III, 273 ve Istuanfi, *aynı eser*, s. 531.

sahip Edirne'ye çekilen Sultan Süleyman'ın o dönemlerde hastalıklarla boğuşması, müzakerelerin devam ettirilmesini engelliyordu. Görünüşe göre bu arada Fransızların entrikaları da yine baş göstermişti.

Crespy Barışı'na bağladığı umutların Milano'yu sahiplenecek olan Orleans dükünün kısa bir süre sonra gerçekleşen ölümü ile kırıldığını gören I. Fransuva, kayser ile Sultan Süleyman arasında barış yapılmasını artık kesinlikle istemiyordu ve İstanbul'da kalan temsilcisi de Cambray, bu yönde başarılı bir şekilde nüfûzunu kullanmaya başlamıştı bile[87]. Hiç şüphesiz, o dönemlerde Divân-ı Hümâyûn tarafından onaylanmış olup kraldan şahsen yeni talimatlar aldıktan sonra kralın Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Yunus Bey'e yazdığı özel bir tavsiye mektubu[88] ile ancak 1547 başlarında makamına geri dönen Fransa Elçisi d'Aramont da aynı amaçla Veltwyck'in çabalarına karşı çalışacaktı[89]. Ancak d'Aramont İstanbul'a varamadan önce I. Fransuva'nın 31 Mart 1547'de gerçekleşen ölümü, olaylara kayserin ve Kral Ferdinand'ın menfaatleri için ancak müspet olabilecek bir yön verdi.

D'Aramont ancak Mayıs başlarında Edirne'ye vardığında, henüz I. Fransuva'nın ölümünden haberdar bile değildi. Zira 4 Mayıs'ta krala elçilik görevinin başarılı geçeceğini bildiren bir mektup gönderdi. Oysa bu mektubun amacı, yalnızca kayser ile yapılacak barışı engellemek değil kaysere karşı bir kez daha Divân'ın aktif desteğini almak ve Sultan Süleyman'ı Macaristan'a ve Almanya'ya bir sefer düzenlemeye ikna etmekten başka bir şey değildi[90]. Ne

---

87 Cambray'ın I. Fransuva'ya gönderdiği 4 Temmuz 1546 tarihli mesajdan, veziriazamdan gerçekten de d'Aramont kralının yeni talimatlarıyla gelmeden Veltwyck ile sürdürülen müzakerelerin sonlandırılmayacağına dair söz aldığı anlaşılmaktadır, *Négociations*, I, 622.

88 Compiègne, 28 Aralık 1546 tarihli olup, *aynı eser*, s. 632'de aktarılmıştır.

89 İstanbul'a geri dönmek üzere Venedik'ten ancak 1547 Şubat'ı sonlarına doğru ayrılan d'Aramont'un gönderilme sebebi hakkında, Fransa'nın o dönemde Venedik elçiliğinde bulunan Morvilliers beyinin mesajlarında ilginç imalar bulunmaktadır. 2 Nisan 1547 tarihli bir mesajda –I. Fransuva o tarihte artık yaşayanların arasında değildi– Fransızlar tarafından daima "Maistre Girard" olarak adlandırılan Veltwyck'in hayli ilerlemiş müzakereleri hakkında örneğin şöyle denmektedir: "Acilen ve yardımlaşmayla Cambray ve gelişiyle birlikte elçi Aramont bunu önlemeye çalışacaklardı, adı geçen elçinin icraatlarına çare arayacaklardı", *Négociations*, I, 654 ve daha önceki mesajlar.

90 *Lettre de m. d'Aramont à François I*, [Edirne], 4 Mayıs 1547: *Négociations*, II, s. 11. Kralın ölümü hakkında söylentiler o dönemlerde de yayılmıştı, fakat d'Aramont bunları bilhassa Dubrovniklilerin iftiraları olarak adlandırmaktadır.

var ki Sultan Süleyman aynı zamanda I. Fransuva'ya gönderdiği bir mektupta, bu yıl için bu gibi her türlü teklifi nazikçe geri çeviriyordu; mevsim, orduyla sefere çıkamayacak kadar ilerlemişti; yine de dostlarına iyi niyetini kanıtlamak için, bedbaht Ferdinand'ın topraklarına akın etmesini sağlamak üzere, Budin beylerbeyine takviye kuvvetler göndermişti, vesarire[91].

Çok geçmeden kralın ölüm haberi İstanbul'a ulaştı ve hemen ardından kayserin Mühlberg'deki (24 Nisan 1547), Divân'ı bile etkileyen zaferinin haberi geldi. Veltwyck'in, hâlâ devlet esiri olarak muamele görmesine rağmen, tekliflerini bu defa daha dikkatli dinlediler ve müzakereleri sonuçlandırmak için acele ettiler. d'Aramont'un ve Fransa'nın Venedik elçisi Morvilliers beyinin hiç hoşuna gitmese de Fransız entrikaları artık başarısız kabul edilebilirdi[92].

13 Haziran'da Veziriazam Rüstem Paşa nezdinde barışın, daha doğrusu beş yıllık ateşkesin şartları belirlendi: Macaristan'da Ferdinand'a geri verilecek Macar soylularının mülkleri ve Osmanlı timarları için ödenecek toplam 20 bin duka olarak belirlenen tazminat tutarı dahil olmak üzere, her yıl Mart'ta sultana 30 bin duka ödenecekti ki, bu meblağ Avusturya tarafında hâlâ daha yumuşak "ücret" kelimesi ile anılıyordu, fakat gerçekte Divân tarafından da kabul edildiği gibi yıllık haraçtan başka bir şey değildi. Bunun dışında Macaristan'da o anda mevcut mülkiyet sınırları muhafaza edilecekti ve kayser, papa, Fransa kralı ve Venedik antlaşmaya dahil edileceklerdi. Antlaşma protokolü bunun üzerine altı gün sonra, 19 Haziran'da imzalandı[93].

Antlaşma, en kısa zamanda, en geç üç ay içinde onaylanacaktı. Veltwyck, belge ile birlikte hemen Almanya'ya geri döndü ve 1 Ağustos 1547'de Kayser Karl Augsburg'ta antlaşmayı resmen onayladı. Kayserin ve Kral Ferdinand'ın ulağı Justi de Argento onaylanmış belgelerle birlikte Eylül sonuna doğru, Fransa'nın bir kez daha en azından onayların tanınmasını engellemeye çalıştığı İstanbul'a geldi. I. Fransuva'nın bu yöndeki siyasetini devam ettirmeye niyetliymiş gibi görünen II. Henri'nin temsilcisi d'Huyson, bu amaçla sonbahar aylarında d'Aramont için yeni talimatlarla İstanbul'a gönderilmişti. Ne

91 Sultan Süleyman'ın I. Fransuva'ya İtalyanca olarak gönderdiği mektup için bk. *Négociations*, II, 13.

92 Morvilliers beyinin o dönemlerde gönderdiği mesajlar, bu beylerin ruh hâli hakkında en iyi görüntüyü vermektedir, *aynı eser*, s. 21-30.

93 Katona, XXI, 530 ve 683'te Istuanfi ve Pray Annal. Viyana arşivlerine göre Hammer, III, 276.

var ki Sultan Süleyman'ı kaysere karşı Fransa kralı ile bir ittifak kurmaya yönelik ikna çabaları, bakışlarını daha o zaman tekrar İran'a çevirmiş olan Sultan Süleyman'ın bu yönde huzuru sağlamaya kararlı oluşundan dolayı başarısız oldu. Kral Henry'nin beş yıllık ateşkes antlaşmasına dahil edilmesi dışında hiçbir anlaşmaya yanaşmadı[94].

Böylece onaylar herhangi bir zorluk çıkmadan nazik bir biçimde karşılıklı olarak teslim edildi. Malvezzi, bundan böyle haraca tâbi Kral Ferdinand'ın Divân nezdinde ilk daimî elçisi olarak İstanbul'da kaldı.

---

94 Morvilliers'in o dönmelere ait mesajları bu hususta en aydınlatıcı bilgileri vermektedir (bk. *aynı eser*, s. 38-40). 4 Nisan 1548 tarihli bir mesajda d'Aramont, Fransa Kralı II. Henri nezdinde bu açıdan çabalarının başarısızlığına dair bizzat şikâyette bulunmaktadır. Kral, d'Huyson'un yanısıra özel talimatlarla birlikte hizmetkârı ve daha sonraki İstanbul elçisi Codignac'ı göndermişti (bk. *aynı eser*, s. 46-53). d'Aramont daha sonra Sultan Süleyman'a İran seferinde eşlik ederken, Cambray temsilci olarak İstanbul'da kaldı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MACARİSTAN'DA DEVAM EDEN ANLAŞMAZLIKLAR VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AYNI DÖNEMDE SULTAN SÜLEYMAN'IN 1566'DA ÖLÜMÜNE KADAR AVRUPA DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

1) 1562'de Avusturya ile yapılan barışa kadar geçen hadiseler ve müzakereler

1547 tarihli antlaşmanın Macaristan'da bulduğu zemin ve Macaristan'ı içine sürüklediği durumlardan çok daha müspet ve tatminkâr şartlar altında bile Kral Ferdinand ile Sultan Süleyman arasında barışçıl ilişkilerin muhafaza edilmesi ve sağlamlaştırılması çok zor, hatta neredeyse imkânsızdı.

Burada düşmanca karşı karşıya gelen her iki tarafın da çelişki içindeki menfaatlerini barışçıl uzlaşmalarla ortadan kaldırma teşebbüslerinin tamamı, sağlam ve ciddi bir niyet bile olsa, boşuna idi. Zira zorlukların aşılması için hiç kimsenin hâkim olamayacağı olağanüstü ve fazlasıyla çelişkili durumların aşılması gerekiyordu. Burada asıl gerekli olan huzurlu ve düzenli bir mülkiyet sınırı nasıl çizilebilirdi? Ayrıca yüzyıllardır karmaşa içindeki Macaristan topraklarında, biçimlerinin katılığına ve kesinliğine rağmen, Osmanlı devlet kurumları nasıl tutunabilirdi?

Fethedilen toprakları hâkimiyet altında tutan askerî timar sisteminin yanısıra, 1545'de Defterdar Halil Efendi vergi kayıtlarını de tutmaya başlamıştı;

Budin beylerbeyiliği, Osmanlı hâkimiyetindeki diğer ülkeler gibi, başlangıçta 12 olmak üzere Budin, Estergon, İstolni Belgrad, Mohaç, Sikloş, Novigrad, Vesprim, Segedin, vs. gibi sancakbeyliklerine ayrılmıştı ve Budin'de, Peç'te, Velika'da, Jasberin'de, vesairede İslâm hukuku uygulanıyordu; ama hiçbir yerde Şark ve Garp, Osmanlı yaşam tarzı ve Avrupa yaşam tarzı, İslâm ve Hristiyanlık bu kadar iç içe geçmemişlerdi. Burada yalnızca maddî güçlerin bir mücadelesi söz konusu olmayıp yüzeyin çok derinlerinde, iki âlemin ve iki milliyetin yüzyıllardır süren mücadelesinde bütün fırtınaları atlatmış olarak sonunda haklarını talep eden manevî unsurlar da bir rol oynuyorlardı.

Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son 20 yılını bu mücadelenin doruk noktası kabul ediyoruz. Bu dönemde Osmanlı'nın dünyayı fetheden gücünün, Tuna Nehri'nin öte yakasında ezelden beri Kavimler Göçü'yle parçalanan ve tükenen ülkelerde karşısına çıkandan tamamen farklı bir direniş gücüyle karşı karşıya geldiği ortaya çıktı.

Göründüğü kadarıyla Sultan Süleyman'ın maneviyatında bir padişahın hükümdarlığı ve yönetimi altında bile olsa, Osmanlı gücü, sanki yapıcı gücünü kaybediyordu ve Macaristan'a yapılan bu bitmek bilmeyen sonsuz seferlerin ve zamanla en iyi kuvvetleri bile tüketmesi kaçınılmaz savaş ve barış arasında bu sürekli gidip gelmelerin, Türk İmparatorluğu'nun zayıflamasına, imparatorluğun özüne saldıran ve yiyip bitiren melânetler kadar katkıda bulunup bulunmadığı da sorulması gereken bir sorudur.

Barış kisvesi altında ezelî savaş Osmanlı'nın gücünü bir kanser gibi yiyip bitirirken, Macaristan bütün sefaleti ve talihsizliği ile yine de Hristiyanlığın ve Batı'daki hayatın bir koruma duvarı kabul ediliyordu. Bu ülke tamamen ilhak edilmediği, tamamen boyunduruk altına alınmadığı sürece –bu asla tam olarak gerçekleşmedi– Osmanlı hâkimiyetinin kuzeye ve batıya doğru genişletilmesi söz konusu olamazdı. Macaristan ise bu esnada yok oluşuna doğru gidiyordu, fakat Avrupa, siyasî durumundan dolayı cüretkâr ve güçlü bir fatih tarafından kolayca ele geçirilebileceği bir dönemde, kurtulmuştu. Bu şartlar, beş yıllık ateşkes antlaşmasının yapılmasından, Sultan Süleyman'ın Sigetvar Kalesi önlerinde ölümüne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihinin özelliklerini genel olarak betimlemektedir. Bireysel olarak kahramanlıklar, fedakârlıklar ve derinden etkileyen hadiselerle canlanmış olsa bile, kendini sürekli tekrarlayan tek düzeliğinde sonunda yalnızca ana hatları kalan ve yalnızca belirleyici kararlarıyla ilgi çeken, çoğunlukla başarılı silahlı eylemler

ve yararsız barış müzakereleri birbirini sonsuz olarak takip ediyordu. Muhafaza edilmesi mümkün olmayan ateşkes antlaşmasının ihlal edilmesine ve Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra bile sonuçlanmayan yeni anlaşmazlıklara ilk sebebiyet veren Erdel oldu.

Sultan Süleyman'ın İran seferinden dolayı Avrupa meselelerinden uzaklaştığı ilk iki yıl içinde –1548 Mart'ı sonunda Anadolu'ya geçmiş ve ancak Aralık 1549'da tekrar İstanbul'a dönmüştü– ki meseleler Macaristan'ın Divân nezdindeki konumu için çok geçmeden hayli önemli hâle gelen olağandışı bir dönüşüm geçirmişti. Sürgüne gönderilen Kraliçe İsabella'nın Lippa'daki sarayında bile hüküm sürme hırsıyla entrikalar ve hizipler verimli bir zemin buldular.

Peder Georg veya nam-ı diğer Martinuzzi, öksüz prensin vâsilerinden biri olarak hazineyi ve bununla birlikte gücü elinde tutuyordu. Bilhassa kraliçenin gözüne batmaya başlayan keyfî yönetimi, Divân'ın da kızgınlığına ve şüphelenmesine sebep olmuştu ve kraliçenin şikâyeti üzerine kendisine uyarılar gönderilmişti ki, ikinci vâsi Petroviç en amansız rakibi ve aynı zamanda kraliçenin en büyük dayanaklarından biri olduğundan, bu uyarılar sinsi ve mütehakkim keşiş Martinuzzi'yi daha da endişelendirdi. Kendini hâlâ "kulu" Zapolya'nın oğlunun hamisi kabul eden Sultan Süleyman, 1548'de Martinuzzi'ye doğrudan kraliçenin iradesine boyun eğmesini ve her türlü kötülükten vazgeçmesini bildirmişti; aksi takdirde sultan kendini silahlarla dizginlemesini bilirdi[1].

Martinuzzi'nin keşiş kisvesi altındaki hükümdarlık hırsı böylece daha da kabardı. Görünüşte boyun eğdi ama içten içe intikam almak için fırsat kolladı ve Erdel'i hâlâ bu kaybın üstesinden gelemeyen Kral Ferdinand'ın ellerine teslim etmeye karar verdi.

Bu amaçla 1549'da Peder Georg ve kralın yetkilisi arasında küçük Bathor şehrinde gizli müzakereler başlayarak ertesi yıl devam etti ve 1551'de kraliçe Silezya'da kendisine tahsis edilen bazı mülkler karşılığında hükümdarlık hakkından vazgeçerken, Koloşvar (Klausenburg/ Cluj) soylularının Kral Ferdinand'a taç giydirip biat etmelerini öngören resmî bir anlaşmayla sonuçlandı[2].

Sultan Süleyman hadiseyi o güne kadar gizli tutmayı başaran keşişin ihanetini haber alır almaz küllerin altında hep yanmaya devam eden savaş ateşi, beş yıllık ateşkes antlaşmasının süresi bitmeden tekrar alevlendi.

---

1 Katona, T. XXI, 793'te Bethlen., *Hist. de reb. transylvanicis*: "Kraliçenin buyruğuna uysun ve tüm hakaretten uzak dursun; itaat etmeyecek olursa silahla onu cezalandırırım".

2 Katona, T. XXI, 919 vd., 1044 vd.; T. XXII, 1-45.

Budin beylerbeyiliği, Osmanlı hâkimiyetindeki diğer ülkeler gibi, başlangıçta 12 olmak üzere Budin, Estergon, İstolni Belgrad, Mohaç, Sikloş, Novigrad, Vesprim, Segedin, vs. gibi sancakbeyliklerine ayrılmıştı ve Budin'de, Peç'te, Velika'da, Jasberin'de, vesairede İslâm hukuku uygulanıyordu; ama hiçbir yerde Şark ve Garp, Osmanlı yaşam tarzı ve Avrupa yaşam tarzı, İslâm ve Hristiyanlık bu kadar iç içe geçmemişlerdi. Burada yalnızca maddî güçlerin bir mücadelesi söz konusu olmayıp yüzeyin çok derinlerinde, iki âlemin ve iki milliyetin yüzyıllardır süren mücadelesinde bütün fırtınaları atlatmış olarak sonunda haklarını talep eden manevî unsurlar da bir rol oynuyorlardı.

Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son 20 yılını bu mücadelenin doruk noktası kabul ediyoruz. Bu dönemde Osmanlı'nın dünyayı fetheden gücünün, Tuna Nehri'nin öte yakasında ezelden beri Kavimler Göçü'yle parçalanan ve tükenen ülkelerde karşısına çıkandan tamamen farklı bir direniş gücüyle karşı karşıya geldiği ortaya çıktı.

Göründüğü kadarıyla Sultan Süleyman'ın maneviyatında bir padişahın hükümdarlığı ve yönetimi altında bile olsa, Osmanlı gücü, sanki yapıcı gücünü kaybediyordu ve Macaristan'a yapılan bu bitmek bilmeyen sonsuz seferlerin ve zamanla en iyi kuvvetleri bile tüketmesi kaçınılmaz savaş ve barış arasında bu sürekli gidip gelmelerin, Türk İmparatorluğu'nun zayıflamasına, imparatorluğun özüne saldıran ve yiyip bitiren melânetler kadar katkıda bulunup bulunmadığı da sorulması gereken bir sorudur.

Barış kisvesi altında ezelî savaş Osmanlı'nın gücünü bir kanser gibi yiyip bitirirken, Macaristan bütün sefaleti ve talihsizliği ile yine de Hristiyanlığın ve Batı'daki hayatın bir koruma duvarı kabul ediliyordu. Bu ülke tamamen ilhak edilmediği, tamamen boyunduruk altına alınmadığı sürece –bu asla tam olarak gerçekleşmedi– Osmanlı hâkimiyetinin kuzeye ve batıya doğru genişletilmesi söz konusu olamazdı. Macaristan ise bu esnada yok oluşuna doğru gidiyordu, fakat Avrupa, siyasî durumundan dolayı cüretkâr ve güçlü bir fatih tarafından kolayca ele geçirilebileceği bir dönemde, kurtulmuştu. Bu şartlar, beş yıllık ateşkes antlaşmasının yapılmasından, Sultan Süleyman'ın Sigetvar Kalesi önlerinde ölümüne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihinin özelliklerini genel olarak betimlemektedir. Bireysel olarak kahramanlıklar, fedakârlıklar ve derinden etkileyen hadiselerle canlanmış olsa bile, kendini sürekli tekrarlayan tek düzeliğinde sonunda yalnızca ana hatları kalan ve yalnızca belirleyici kararlarıyla ilgi çeken, çoğunlukla başarılı silahlı eylemler

ve yararsız barış müzakereleri birbirini sonsuz olarak takip ediyordu. Muhafaza edilmesi mümkün olmayan ateşkes antlaşmasının ihlal edilmesine ve Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra bile sonuçlanmayan yeni anlaşmazlıklara ilk sebebiyet veren Erdel oldu.

Sultan Süleyman'ın İran seferinden dolayı Avrupa meselelerinden uzaklaştığı ilk iki yıl içinde –1548 Mart'ı sonunda Anadolu'ya geçmiş ve ancak Aralık 1549'da tekrar İstanbul'a dönmüştü– ki meseleler Macaristan'ın Divân nezdindeki konumu için çok geçmeden hayli önemli hâle gelen olağandışı bir dönüşüm geçirmişti. Sürgüne gönderilen Kraliçe İsabella'nın Lippa'daki sarayında bile hüküm sürme hırsıyla entrikalar ve hizipler verimli bir zemin buldular.

Peder Georg veya nam-ı diğer Martinuzzi, öksüz prensin vâsilerinden biri olarak hazineyi ve bununla birlikte gücü elinde tutuyordu. Bilhassa kraliçenin gözüne batmaya başlayan keyfî yönetimi, Divân'ın da kızgınlığına ve şüphelenmesine sebep olmuştu ve kraliçenin şikâyeti üzerine kendisine uyarılar gönderilmişti ki, ikinci vâsi Petroviç en amansız rakibi ve aynı zamanda kraliçenin en büyük dayanaklarından biri olduğundan, bu uyarılar sinsi ve mütehakkim keşiş Martinuzzi'yi daha da endişelendirdi. Kendini hâlâ "kulu" Zapolya'nın oğlunun hamisi kabul eden Sultan Süleyman, 1548'de Martinuzzi'ye doğrudan kraliçenin iradesine boyun eğmesini ve her türlü kötülükten vazgeçmesini bildirmişti; aksi takdirde sultan kendini silahlarla dizginlemesini bilirdi[1].

Martinuzzi'nin keşiş kisvesi altındaki hükümdarlık hırsı böylece daha da kabardı. Görünüşte boyun eğdi ama içten içe intikam almak için fırsat kolladı ve Erdel'i hâlâ bu kaybın üstesinden gelemeyen Kral Ferdinand'ın ellerine teslim etmeye karar verdi.

Bu amaçla 1549'da Peder Georg ve kralın yetkilisi arasında küçük Bathor şehrinde gizli müzakereler başlayarak ertesi yıl devam etti ve 1551'de kraliçe Silezya'da kendisine tahsis edilen bazı mülkler karşılığında hükümdarlık hakkından vazgeçerken, Koloşvar (Klausenburg/ Cluj) soylularının Kral Ferdinand'a taç giydirip biat etmelerini öngören resmî bir anlaşmayla sonuçlandı[2].

Sultan Süleyman hadiseyi o güne kadar gizli tutmayı başaran keşişin ihanetini haber alır almaz küllerin altında hep yanmaya devam eden savaş ateşi, beş yıllık ateşkes antlaşmasının süresi bitmeden tekrar alevlendi.

---

1 Katona, T. XXI, 793'te Bethlen., *Hist. de reb. transylvanicis*: "Kraliçenin buyruğuna uysun ve tüm hakaretten uzak dursun; itaat etmeyecek olursa silahla onu cezalandırırım".

2 Katona, T. XXI, 919 vd., 1044 vd.; T. XXII, 1-45.

Kralın bu sadâkatsizliğine öfkelenen Sultan Süleyman, İstanbul'daki temsilcisi Malvezzi'yi zindana attırırken, Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa'ya ordusuyla birlikte Erdel'e akın ederek kısmen kralın birlikleri tarafından işgal edilmiş yerleri geri alma ve Macaristan'da ve sınırlarda bulunan askerî kuvvetlerin yardımı ile ülkenin tamamını boyunduruk altına alma emri verildi.

Kraldan hizmetleri karşılığında yalnızca kardinal şapkasını almakla kalmayıp Erdel'de en yüksek idarî makamı da alan Georg'un kurnazlığı sayesinde oyalanan Sokollu Mehmed Paşa, sefere ancak Eylül'de çıktı. Bu arada Salankamen'de topladığı yaklaşık 80 bin asker ve 500 topla Petervaradin'de Tuna Nehri'ni ve Titel'de Tisa Nehri'ni geçti; ardı ardına bir dizi iyi veya hiç savunulmayan kaleleri ve yerleri ele geçirdi ve halkı, üstün güçteki düşmana karşı direnecek cesarete sahip olmadıkları için, kralın komutanını teslim olmaya zorlayan Lippa'ya kadar ilerledi. Stefan Losonczy'nin komutasındaki İspanyollar ve İtalyanlar tarafından cesurca savunulan Tımışvar ise bu yıl içinde boşuna kuşatıldı ve ilerleyen kış mevsimi Sokollu Mehmed Paşa'yı Belgrad'da ve dolaylarında bulunan kış karargâhına çekilmeye zorladı[3].

Bu arada muharebe alanında aktif olduğu kadar Divân-ı Hümâyûn'da da sinsi olan Martinuzzi, Türkleri mümkünse ülkenin tamamından çıkartmak için bütün direniş imkânlarını kullanmaktan yorulmadı. İlk defa can ve mal, din ve özgürlük için yapılan bu savaşta daha önce hiç görülmemiş şekilde halkı ortak düşmana karşı ayaklandırmayı başarmıştı. Georg Martinuzzi, halkın ruhunu kışkırtmayı biliyordu. Eski göreneklere göre, yalnızca en büyük sıkıntı anlarında yapıldığı üzere, kanlı mızraklar ve kanlı kılıçlarla ülkenin tamamını dolaşan münadiler gönderdi ve askerlik çağrısında bulundu: Her ev, ortak vatanlarının kurtarılması için bir adam gönderecekti! Bu çağrı olaganüstü bir biçimde kabul gördü.

Sokollu Mehmed Paşa henüz Tımışvar önlerindeyken, yakınlardaki ovalarda Castaldo'nun komutası altında kralın birlikleri ile birleştiğinde 100 bin kadar askerden oluşan silahlı bir birlik toplandı. İlerleyen kış mevsimine bakmaksızın, hemen eyleme başlama kararı alındı.

Lippa, Kasım'ın ilk yarısında saldırıya uğradı ve kısa bir direnişten sonra, taarruzla ele geçirildi. Yalnızca kale birkaç gün daha direndi. Komutanları ara-

3 Katona, T. XXII, 45-72'de İstuanfi.

sındaki anlaşmazlıklar kalenin Osmanlı komutanına muhafız kıtasından kalanı ile serbest geçiş hakkını sağlamamış olsaydı, açlıktan son raddeye kadar gelen kale, kuşatmacıların eline geçmiş olurdu.

Castaldo ve Martinuzzi, baştan beri anlaşmazlık içindeydiler. Castaldo, Martinuzzi'nin hükmedici tutumuna tahammül edemiyordu. Osmanlılarla sultanın teveccühünü tekrar kazanmaktan ve sultan sayesinde Erdel'in hükümdarı hâline gelmekten başka bir amacı olmayan haince ilişkiler içinde olduğunu iddia ediyordu. Bazı işaretler bu şüpheleri destekliyordu sanki. Lippa'nın Osmanlı komutanı yalnızca Martinuzzi'nin dostane davranışı sayesinde serbest geçiş hakkını elde edebilmişti ki bu da kendisine fazla yararlı olmadı. Belgrad yolunda asi Macarların saldırısına uğradı ve kendisi de ağır yaralanarak kıtalarının yalnızca küçük bir bölümü ile kurtulabildi.

Kesin olan bir gerçek varsa o da Castaldo'nun çok geçmeden krala, bu keşiş yaşadığı sürece asla Erdel'e sahip olamayacağını bildirdiği idi. Ferdinand, imrahoru Canarazi aracılığıyla Castaldo'ya cevap verdi: "Durum böyle ise devletin iyiliği için neyi uygun görüyorsa onu yapsın"[4].

Birkaç gün sonra meydana gelen felaket, hâlâ tüm bu hadiselerin üzerindeki karanlığı tamamen ortadan kaldırmak için uygun değildi. Neticede 18 Aralık'ta Martinuzzi hiç beklenmedik bir anda, daha önce İspanyol askerlerin işgali altında bulunan kendisine ait Alvinz Kalesi'nde Castaldo'nun sekreteri Antonio Ferrajo'nun elinden ilk ölüm darbesini aldı, ikinci olarak kralın hizmetindeki İtalyanların komutanı Sforza Pallavicini sinsice kılıcını çekerek Martinuzzi'ye sapladı ve ardından İspanyollar yaşlı adamın neredeyse ruhsuz bedenini 60'dan fazla mermi atışı ile tamamen yere düşürdüler.

Martinuzzi'nin şüpheli niyetlerine dair bu cinayetten sonra belki kasıtlı olarak yayılan söylentiler bütün dünyayı dolaştı ve ister inanılsın ister inanılmasın, kralın düşmanları ya da dostlarına ulaştığında, ilgili tarafların menfaatlerine uygun olarak ya bu cinayeti haklı çıkartmak ya da mazur göstermek için kullanıldı. Bu arada Castaldo'nun ve yardımcılarının Martinuzzi'nin sözde hazinelerine el uzatmaya yönelik arzusunu bu

---

4 Istuanfi, *aynı eser*, s. 88: "ne de ona (Ferdinand'a), keşiş [Martinuzzi] hayatta olduğu sürece, Transilvanya'nın uysal mülkiyetini bağımlı kılacağım"; Ferdinand şöyle dedi: "Eğer Castaldo, keşiş öldükten sonra, devlet için sukünetin geleceğini düşünüyorsa, öyle yapsın".

cinayetin en önemli sebebi olarak kabul ettirmeye çalışan sesler de yükseldi[5].

Kesin olan, Kral Ferdinand'ı bu cinayetten temize çıkartmaya meyilli olunması ve halkın krala karşı bir tutum içine girdiği Erdel'deki davasının bu yüzden daha çaresiz bir hâle gelmiş olması idi. Roma'da bu cinayete öylesine kızmışlardı ki, bir süre kralı aforoz etmekten bile bahsedildi. Kraliçe İsabella da çok geçmeden bilinmeyen bir hastalıktan dolayı öldükleri ileri sürülen iki elçi aracılığıyla kralın hesap vermesini istiyordu[6].

Martinuzzi, hangi amaçla olursan olsun, Osmanlılara karşı millî bir ayaklanmanın başı, ayaklanmanın odak noktası olduğundan, tamamen parçalanmış ve bölünmüş şartlar altında, önceleri oldukça sallantıda olan zafer hemen ertesi yıl olan 1552'de yapılan sefer sırasında kesin bir biçimde Hilal'in tarafına meyletti. Kralın biraraya getirilen birliklerinin Şubat'ta gece vakti Segedin üzerine yaptıkları bir saldırı yalnızca kısmen başarılı oldu ve bu yıl için Macaristan savaşını yönetmekle görevlendirilen İkinci Vezir Ahmed Paşa daha Tuna Nehri'ni geçmeden, Nisan'da Pesprim'i fetheden Budin beylerbeyi tarafından sonunda tamamen mağlup edilmeleriyle sonuçlandı.

Ahmed Paşa'nın bundan sonraki hedefi, bir önceki yıl başarısız bir şekilde kuşatılan Tımışvar idi. Mayıs ortalarında buraya geldiler, ama Tımışvar öyle güçlü bir direniş gösteriyordu ki anlaşma ile teslim edilmesi ancak Temmuz sonlarına kadar süren oldukça zorlu bir kuşatmadan sonra sağlanabildi. Bu eylemle Banat'ın tamamen ilhakı da tamamlanmış sayılırdı. Lippa ve kralın birliklerinin işgali altında bulunan diğer yerler kendiliğinden galiplerin eline geçti.

Kuzeye doğru direniş çok daha talihli idi ve burada Eğri Kalesi, neredeyse tamamen ilhak edilmiş bir ülkenin ortasında bir kez daha bu halklar mücadelesinde Hristiyan cesaretinin ne yazık ki nadiren görülen başarılı sonuçlarıyla daima en parlak ışığı olarak parlayacak, neredeyse mucize denebilecek kah-

5 Bu hususta bilhassa bu olayın büyük dalgalanmalar yarattığı Venedik'teki Fransız elçisi De Selve'nin II. Henri'ye gönderdiği mesajlar da çok önemlidir. Venedik'te Castaldo'nun bilhassa Martinuzzi'nin hazinelerine göz koyduğuna, fakat Martinuzzi'nin bir sekreterinin, Castaldo onlara el süremeden, hazineleri hemen cinayetten sonra güvenli bir yere götürdüğüne inanıyorlardı, *Négociations*, T. II, 172.

6 De Selvve, *aynı eser*, s. 177 ve 184. Kral Ferdinand'a düşman olan bu elçi, başka bir yerde, s. 174'te, şöyle demektedir: "Geçmişteki diğer fiiller de Avusturya hanedanının şanını hiç arttırmayacak, ne de onlara yeni dostlar kazandıracak".

ramanca ve sonunda muzaffer bir dayanıklılık gösterdi. 9 Eylül'den 18 Ekim'e kadar Ahmed Paşa kuvvetlerinin tamamı ile bu küçük ve az savunulan şehrin önünde bekledi. Surları ne kadar sarsılmaz ise Stefan Dabo ve Stefan Metskei yönetimindeki müdafilerinin cesareti de her türlü saldırıya, her türlü taarruza kış mevsimi kuşatmacılara en azından utanç verici olmayan bir geri çekiliş için iyi bir mazeret yaratana kadar direndi[7].

Bu gibi kahramanlıklar Kral Ferdinand'ın burada içinde bulunduğu ve ancak eskiden olduğu gibi barış yaparak kurtulabileceğini düşündüğü kötü durumunu çok az etkiliyor, hatta hiç değiştirmiyordu. 1553'de Sultan Süleyman'ı tekrar Asya'ya çeken İran savaşının yeniden başlaması; sultanın kendi ailesi arasında artık bariz bir şekilde ortaya çıkan husumetler, hatta Sultan Süleyman'ın ilerlemiş yaşı yüzünden Divân-ı Hümâyûn'da daha ılımlı bir yaklaşım ve daha müspet şartlar bekleyebiliyordu. Oysa diğer taraftan 1547'de yapılan beş yıllık ateşkes anlaşması için yıllarca yapılan müzakerelerde gördüğümüz gibi, bir uzlaşmayı, bir anlaşmayı aynı şekilde zorlaştıran bazı durumlar ortaya çıkmıştı.

Kayser Karl'a karşı Akdeniz'de 1550'de tekrar başlatılan deniz savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'a karşı tutumu ve Divân'ın Kral Ferdinand'a karşı tavrı üzerinde olumsuz etkilere sebep oldu, ki bu durumlar aynı zamanda Fransa tarafından Divân-ı Hümâyûn'da kralın karşısına düşmanca tavırlarla çıkmak için kullanıldı.

I. Fransuva'nın Nice ve Tulon önlerinde edindiği acı tecrübelere bakmaksızın Fransa sarayının Şark politikasında hüküm süren düşünce, kayserin Güney Avrupa'daki gücünün bilhassa Osmanlı donanmasının yardımıyla kırılması gerektiği yönünde idi. En azından bu düşünceye sıkı sıkıya bağlanan ve hükümdarlığının sonuna kadar görülmemiş bir ısrarla takip eden Kral II. Henri, Divân nezdinde bu düşünceyi her yıl yeniden canlandırmak ve gerçekleştirmek için herşeyi yapıyordu. Elçilerinin ve diplomatik temsilcilerinin bütün çabaları, bilhassa papaya ve Karl karşılığında 15. yüzyıldan beri İspanya'ya ait Trablus'u devrettiği Rodos Şövalyelerine ait kadırgaların yardımıyla 10 Eylül 1550'de Turgut Reis'in elinden aldığı İfrîkıye ya da nam-ı diğer Mecidiye'yi fethederek Kuzey Afrika sahillerindeki hükümdarlığı için yeni bir üs kazanmayı başardıktan sonra bu noktaya odaklanmıştı.

7 1552 tarihli seferin detaylarının özeti Katona, *aynı eser*, s. 220-385'te verilmiştir.

İstanbul'daki Fransız elçi d'Aramont, deniz savaşının Fransa ile birleşerek daha enerjik bir biçimde devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamak için, kayserin bu fethini hemen mevcut ateşkesin ihlali olarak Divân'a bildirmişti. Bunu gerçekten de öyle iyi başardı ki, 1551 başlarında çabalarının başarısını şahsen bildirmek için Fransa'ya dönerken, Sultan Süleyman aralarında Osmanlı Devleti'nin hizmetine giren söz konusu deniz korsanı Turgut Reis'in de bulunduğu donanmayı, İfrîkıye'yi geri almak üzere, Kaptanıderya Sinan Paşa emrinde Akdeniz'e gönderdi[8].

İfrîkıye'yi ele geçiremeseler bile, Malta'ya başarısız bir saldırı gerçekleştirdikten sonra, buraya göründüğü kadarıyla asla tam olarak ısınamayan Rodos Şövalyeleri tarafından sadece gevşekçe savunulan ve 14 Ağustos'ta teslim olarak Osmanlıların eline geçen Trablus'a var güçleri ile yüklendiler. Aynı dönemde İstanbul'a dönmek üzere Malta'da bulunan d'Aramont, Trablus'a geldi ve daha sonra Osmanlı donanması ile birlikte başkente döndü, fakat bu durum tabii ki Fransa'nın o dönemlerde bu olaylarda parmağı olduğuna dair iddiaları çürütmeye uygun değildi. Donanmanın ertesi yıl harekâtları Napoli sahillerine yapılan birkaç seferle sınırlı kaldı ve ancak 1553'de Korsika Adası'ndaki Bastia'nın Turgut Reis tarafından fethedilmesi (17 Ağustos), Kral II. Henri'nin bu yöndeki sürekli çabalarından beklentilerini bir nebze olsun yerine getiriyordu[9].

Oysa Osmanlı yönetiminin kaysere duyduğu düşmanlık bu şekilde beslendiği ve muhafaza edildiği sürece, Divân-ı Hümâyûn'da da Kral Ferdinand'ın barış elçilerinin çabaları için verimli bir zemin bulmak zordu. Budin beylerbeyi altı aylık bir ateşkes ve güvenli kortej sağladıktan sonra, 1553'de kralın iki yetkilisi, Peç Piskoposu Antonius Verantius (Branczy) ve Tuna filosunun komutanı Franz Zay barış elçisi olarak İstanbul'a geldiler ve burada, daha önce de gördüğümüz gibi, temsilci olarak geride kalan Malvezzi ile işbirliği yaptılar.

Aldıkları talimatlar, esas olarak daha önceki talimatlara benziyordu. Şimdi de hedefe en kolay şekilde para dağıtarak ulaşabileceklerini umuyorlardı. Macaristan'ın tamamına 150 bin duka, Erdel ve Yukarı Macaristan'a ise yal-

---

8 d'Aramont'un II. Henri'ye gönderdiği 7 Nisan 1551 tarihli rapor; Ribier, *Lettres et mémoires d'État*, T. II, s. 294 ve De Selve'nin krala gönderdiği mesajlar için bk. *Négociations*, T. II, 140 vd.

9 II. Henri'nin elçileri ve temsilcileri ile o dönemde yaptığı diplomatik yazışmalar, yorucu bir monotonlukla bilhassa bu hususa eğilmiştir. Venedik'teki Fransa elçisi Bay De Selve'nin mesajları ise bu yıllar ve ilişkiler için en değerli kaynaklardır (bk. *Négociations*, T, II, örneğin s. 201, 209, 227, 245, 265, 275 vd).

nızca 40 bin duka "yıllık ücret" karşılığında fazla pahalıya mâl olmadan sahip olabileceklerini düşünüyorlardı. Oysa bunlarla şimdi bir şey başarmaları mümkün değildi. Erdel'in devredilmesi söz konusu bile olamazdı. Tüm bu müzakerelerde kaçınılmaz şart bu olacaktı. Yapılan ön hazırlıklarda sadece barışın beş yıllığına yenilenmesi yönünde anlaşmaya varıldı ve o döneme kadar alınan 30 bin duka tutarındaki "onur hediyesi" yakın zamanda yaşanan kayıplar karşısında gelecek için yarıya indirildi[10]. Hâlbuki elçiler bu yönde bir anlaşma yapmaya yetkili değildiler. Dolayısıyla yeni talimatların alınması gerekiyordu.

Malvezzi bu amaçla tekrar Viyana'ya gönderilirken, Verantius ve Zay, bu arada kralın menfaatlerini mümkün olduğunca korumak amacıyla İstanbul'da kaldılar. Erdel hizibini oluşturan Kraliçe İsabella ve hamisi Petroviç aynı dönemde temsilcileri ve dostları aracılığıyla Sultan Süleyman ve Divân-ı Hümâyûn nezdinde tekrar önemli bir yer edindikleri için, bu daha da gerekli idi. Bu nüfûzu o kadar artırmışlardı ki, genç Zapolya'nın babasının haklarını geri alması ve Erdel'e ait olup son yıllarda Osmanlılar tarafından zaptedilen yerlerin geri verilmesi ciddi bir biçimde konuşuluyordu[11].

Böylece hâlâ kurtarmak istedikleri yerleri kurtarabilmek için bu dönemde özellikle acele edilmesi gerekirken, Kral Ferdinand İstanbul'a elçilerine çoğunlukla Erdel üzerindeki haklarının korunmasına yönelik yeni yetkiler gönderene kadar sadece bu yıl değil ertesi yılın da büyük bir bölümü geçti. Aslında bu elçilik görevini de üstlenmesi beklenen Malvezzi'nin hastalığı ve çok geçmeden gerçekleşen ölümü, bu rahatsızlık verici gecikmenin en önemli sebeplerinden biri idi. Hollandalı Augerius Busbecq, kralın yeni tekliflerini Divân'a bildirmek ve hâlâ İstanbul'da bulunan diğer iki elçi ile birlikte Divân-ı Hümâyûn'da rakiplerine karşı menfaatlerini korumakla görevlendirildi.

Bu seçimden daha talihlisi olamazdı. Zira mevcut şartlar altında yapılabilecek herşey, bu iyi eğitimli, derin düşünceye sahip ve zeki adamla herhangi bir başkasından daha iyi elde edilebilirdi. Busbecq, durumun zorluğu hakkında kendini kandırmıyordu ve aşırı umutlarla hem kendini, hem başkalarını kandırmaktan çok uzaktı. Karşısındakilerin kimler olduğunu ve ne bekleyebileceğini gayet iyi biliyordu. Divân nezdindeki elçilik görevine dair içeriği ve biçimi açısından klasikleşmiş mektuplarından birinde şöyle yazdı: "Uzun süren

10 Verantius ve Zay'ın mektupları ve elçilik raporları için bk. Katona, T. XXII, s. 454-493; ve Viyana arşiv belgelerine göre Hammer.

11 Verantius ve Zay'ın detaylı raporları için bk. Katona, *aynı eser*, s. 544-627.

talihleri bu halkı öylesine coşturmuştur ki, istediği hiçbir şeyi haksız görmemekte ve istemediği hiçbir şeyi haklı görmemektedir”[12].

Ayrıca Divân-ı Hümâyûn’da şimdilik mümkün olduğunca sessiz hareket etme isteğini de uygun görüyordu. Erdel –o dönemlerde aldığı talimatlar böyle idi– hukuki gerekçelerle geri alınamadığı takdirde, Erdel’i –ki Macaristan hususunda bu daha önce denenmişti– sultanın cömertliğinin bir hediyesi olarak rica etmeli idi. Bu ricalar, uygun para hediyeleri ile destekleneceklerdi. Erdel’in devri için sultanın kendisine 80 bin dukaya kadar; vezirlere ise 14, 10 ve 4 biner duka para teklif edilecekti[13].

Busbecq 20 Ocak 1555’de İstanbul’a geldiğinde, Sultan Süleyman kışı geçirdiği Amasya’da bulunuyordu, dolayısıyla Divân’ın işleri de o dönemde buradan yürütülüyordu. Busbecq’e bu yüzden derhal iki meslektaşı ile birlikte Amasya’ya gitme emri verildi. 9 Mart’ta başkentten ayrıldılar ve 7 Nisan’da Sultan Süleyman’ın sarayına vardılar. Onurlu bir şekilde karşılandılar; ama elçiliklerinin amacı tamamen başarısız oldu[14].

Busbecq, daha İstanbul’da Fransız elçisi nezdinde önemli bir rakip edinmişti. Geçen yılın ilkbahar aylarından beri d’Aramont’un yerini alan De Codignac, II. Henri’ye yazdığı mesajlarda bizzat itiraf ettiği üzere, Busbecq’in meslektaşları ile birlikte sultanın huzuruna kabul edilmesini engellemek için elinden geleni yapmıştı ve bunu başaramayınca temsilcilerinden birini, De Martines’i Kral Ferdinand’ın elçilerinin görevlerini yerine getirmelerini engellemek için yapılabilecek herşeyi yapmak üzere Amasya’ya göndermişti[15].

Fransa Divân’ın denizlerde Şarlken’e karşı hazırlıklarını sürekli olarak desteklerken, Kraliçe İsabella’nın ve hizibinin de Kral II. Henri’nin yardımını ve elçilerinin Divân nezdinde kendi lehlerine arabuluculuğunu talep et-

---

12 Eugerii Gislenii Busbecq, *legationis turcicae epistolae quatuor*, Opp. Lugd. Batav. Elz. 1633, *Epist*. II, 123: “Uzun bir süre devam eden mutluluklar bu halka öyle bir cesaret verdi ki, istediği hiçbir şeyi haksız görmez, istemediği hiçbir şey de haklı değildir”.

13 Busbecq’in Viyana Arşivi’ndeki talimatına göre, Hammer, III, 333.

14 Busbecq, *Epist*. I, 51, 64, 75, 95. Katona, *aynı eser*, s. 672’de bu belgenin yanlışlıkla bir yıl öncesinin tarihini taşıdığını kanıtlamıştır. Tüm baskılarda belirtildiği gibi Viyana’da 1 Eylül 1554’de değil, 1555’de imzalanmıştır.

15 *Lettre de Codignac à Henry II.*, 10 Mayıs 1555, Ribier, T. II, 558. d’Aramont’un Osmanlı İmparatorluğu nezdinde uzun süreli elçilik görevi ayrıca Doğu Akdeniz’e yapılan ilk bilimsel görevlendirme olması açısından da ilginçti. I. Fransuva, bu amaçla yanına araştırmalarının ve gözlemlerinin sonuçlarını *“Quelques observations des signularitez trouvées en Grèce, Asia cet.”* adlı ilginç eserinde yazıya döken Pierre Belon’u vermişti.

mekten yorulmadıkları hiç şüphe götürmüyordu[16]. Bu yüzden De Martines, Amasya'da Busbecq ile yapılacak müzakereleri, Codignac'ın İstanbul'da başardığı gibi, tam anlamıyla engellemeyi başaramamış olsa da Fransızların bu entrikaları Divân'ın Avusturyalı elçilere karşı tutumu ve müzakerelerin neticeleri üzerinde yine de etkisiz kalmadı. Busbecq'in yanında getirdiği hediyeler –ilk üç vezir için 6 bin duka ve bazı altın kaplamalı gümüş sofra takımları ve Sultan Süleyman için ince işlemeli, ağır altın kaplı kupalar ve Erdel için ilk haracı temsil eden 10 bin duka– gerçi beğeni ile kabul edildi, fakat esas olarak yeni müzakereler için yeni talimatlar almak üzere altı aylık bir ateşkesten fazlası elde edilemedi[17].

Sultan Süleyman'ın 22 Nisan'da huzuruna kabulleri ciddi, soğuk ve ölçülü geçti; yine de her zamanki onurlarla kabul edildiler ve aynı şekilde huzurdan ayrıldılar. "Hiç de neşeli görünmeyen alnında", diye betimliyordu Busbecq Sultan Süleyman'ı, "ulvîliğin ciddiyeti var. Yaşı hayli ilerlemiş; simasındaki yücelik ve bedeninin duruşu, bu büyüklükte bir imparatorluğa lâyıktır. Daima ölçülü olmaya dikkat etmiştir; gençliğinde bile kendini ne şaraba, ne de Türklerin en çok sevdiği şeylerden biri olan sapık aşklara kaptırdı. Dinine ve gereklerine son derece bağlıdır ve dinini yaymaya, hükümdarlığını yaymaya verdiği kadar değer verir. Yaşına göre –neredeyse 60 yaşına yaklaşmıştır– sağlığı oldukça iyi; sadece yüzünün solgunluğu gizli bir hastalığa işaret etmektedir; elçileri ne zaman çok sağlıklı olduğuna inandırmak istese, bu solgunluğu, yanaklarına sürdüğü allıkla kapatmaya çalışmaktadır; zira bu şekilde hariçteki hükümdarların güçlü ve kuvvetli olduğu için kendisinden daha fazla korkacaklarına inanmaktadır"[18].

Busbecq, Haziran'da İstanbul'a ve burada kısa bir süre kaldıktan sonra, Viyana'ya geri döndü. Yolda her yaştan esir Hristiyanların uzun zincirlere bağlanmış hâlde Macaristan'dan köleliğe taşındıklarına bizzat şahit oldu.

---

16 Codignac'ın bu hususta II. Henri'ye gönderdiği rapor için bk. Ribier, II, 591.

17 Busbecq, *Epist*. I, s. 104. Diplomat olarak söyleyebileceği birçok şeyi söylemeyen ve bilhassa mutlaka haberdar olduğu Fransız entrikalarını burada hiç dile getirmeyen Busbecq'in anlatımı, Fransız raporları ile tamamlanmalıdır; özellikle Bay de Martines'in 5 Temmuz 1555 tarihli çok detaylı bir raporu, Ribier, T. II, 578 ve Codignac'ın 20 Mayıs'ta II. Henri'ye gönderdiği bir mesaj, *Négociations*, T. II, s. 329-346.

18 Busbecq, *Epist*. I, s. 98-105: "Ama o (Süleyman), ne konuşmayı, ne düşüncelerimizi, ne de görevleri canlılıkla ve yeterince hoş bir alınla karşıladı...alnı hiç de sevinçli değil, yüzü hüzünlü ama yine de vakur bir ciddiyeti var".

Amasya'da yapılan ateşkesten ne beklenebileceğini daha o zaman anladı. Tıpkı eskisi gibi bir göz boyama, sıkıntıda kullanılan bir çıkış yolu idi. Savaş, gerek denizde gerekse karada, eski yıllarda da asla durmadığı gibi, bu yıl da aynen devam ediyordu.

1553 ve 1554 yıllarında ateşkes müddeti sırasında bilhassa Varadin dolaylarında ve Sava Nehri kıyılarında kimi başarılı kimi başarısız mücadeleler yapılmış, Macarlardan bazı kaleler alınmış ve aynı hızla tekrar geri verilmişti. Oysa önemli eylemler gerçekleşmiyordu ve Osmanlılar, bilhassa asıl kuvvetleri yine İran'a gönderildiği sırada alana yalnızca Macaristan'da ve sınırlarda bulunan muhafız kıtalarını göndermelerine rağmen, sonunda yine üstünlüğü sağlıyorlardı[19].

Diğer taraftan Kral Ferdinand Macaristan savaşını artık yerel askerî kuvvetleri ve Almanya topraklarında kendisine miras kalan ülkelerden getirttiği bazı birliklerle tek başına yürütmek zorunda idi. Başta Alman soylularının yardımları olmak üzere, dışarıdan yardım bekleyemezdi.

1552'de Saksonya Elektörü Moritz, birlikleri ile Türk savaşına şahsen katılmayı bir onur meselesi kabul etmişti. Eğri kuşatması sırasında 5 bin piyade ve 6 bin süvari ile –Kral Ferdinand kendisine birkaç birlik husar göndermişti– Yanıkkale'ye kadar ilerlemiş; süvari birlikleri ile Eğri'den ayrılmak üzere olan düşmana önemli kayıplar yaşatmış ve Yanıkkale'yi özenle tahkim ettirerek bu önemli yerin gelecekteki güvenliğini sağlamıştı. Ekim sonunda Hessen Elektörü Philipp'e şöyle yazıyordu: “Burada kaldığımız süre boyunca, kralın çok önem verdiği Yanıkkale şehrini hızlı bir şekilde tahkim ettik ve Eğri'de olduğu gibi güçlü muhafız kıtalarıyla da donatarak alınamayacağını ve yalnızca kralın ve Macaristan'ın diğer kısımları için değil Hristiyanlığın tamamı için yararlı ve hepimiz için bir şan ve iyi bir hâtıra olacağını umuyoruz”.

Bunun dışında bu seferden çok hoşlanmıyordu. Bu ümitsiz idare ya da kendi ifadesi ile “Macaristan'daki perişan idare”den iğreniyordu. Kralın, muhtemelen güvensizlikten dolayı “ne bir tavsiyede bulunması, ne de düşmanın karşısına istediği gibi çıkmasına izin vermesi”ne kızmıştı. Ayrıca Macaristan davasını kaybedilmiş kabul ediyordu ve Almanya için en kötü şeyleri bekliyordu[20].

19 Buraya ait savaş hadiseleri için bk. Katona, *aynı eser*, 1553 ve 1554 yılları.

20 V. Langenn, *Moritz Herzog und Churfürst zu Sachsen,* Leipzig, 1841, I, 549-552. 15 Ekim'de Prusya'daki Yaşlı Albert'e şöyle yazmıştır: “Bundan sonra öncekinden daha fazla ciddiyetle hareket edilmediği takdirde, Macaristan ve Almanya için endişe duymamız gerekir”.

O dönemden sonra Alman soylularından Türklere karşı yardımdan neredeyse hiç bahsedilmiyordu. Savaş ve barış arasında gidip gelen bu durum, Alman soylularının havasını ve halkın heyecanını kesti. Sonunda Macaristan meselesini sadece Kral Ferdinand'ı ilgilendiren bir mesele olarak kendi akıbetine bırakmaya karar verdiler. Bir çok başka şeyle meşgul olunan konseylerde bile 1547'de yapılan ateşkesten sonra Türk meselesi sadece ilgisizce ve bir yan mesele olarak ele alınıyordu[21].

Macaristan'da plansız ve yeterli imkânlar olmadan yürütülen savaşın önemli sonuçlar getirmemesi ve yalnızca aynı zamanda devam eden barış müzakerelerini oldukça zorlaştırmaktan ve geciktirmekten başka bir işe yaramamasına şaşmamak gerekiyordu. Öncelikle haydukların (haiduckru) ve martolosların, ister dost ister düşman olsun, zavallı ülkenin büyük acılara maruz kaldığı sürekli talanlarına sebep oldu. Yalnızca zaman zaman daha ciddi teşebbüsler de görüldü.

Sigetvar 1555 ve 1556 yıllarında Osmanlılar tarafından başarısız bir şekilde kuşatıldıktan sonra, Türkler akınlarını tekrar komşu Alman ülkelere, bilhassa Karinya'ya kadar genişlettiler. 1558'de Komorn yakınlarındaki Tata Kalesi Osmanlıların eline düştü ve daha sonraki yıllarda da bu küçük savaş her iki güç tarafından aynı amansızlıkla ve değişen talihle ama önemli sonuçlar getirmeden devam ettirildi[22].

Deniz savaşı da bu dönemde aralıksız olarak sürdürüldü. Bu yönde Fransa hâlâ Divân'ın asıl itici gücünü oluşturuyordu. 1555 Temmuz'unda II. Henri, o dönemde bulunduğu St. Germain'den Sultan Süleyman'a şahsen bir mektup yazarak onu denizlerde yapılacak ortak teşebbüslerin gerekliliğine ikna etmeye çalıştı[23] ve İstanbul'daki elçilerinin yorulmak bilmeyen çabaları gerçekten de neredeyse her yıl iyi hazırlanmış bir donanmanın Akdeniz'e yelken açmasını sağladı.

Buna rağmen ilk yıllarda yine de önemli sonuçlar elde edilemedi. 1555 yazında İtalya sahillerine yapılan akınlar, Piombino, Calvi ve Bastia'ya ya-

21 Hiç kimsenin artık Türk savaşı için yardım konusunda ciddi olmadığını anlamak için, Augsburg (1548 ve 1551), Radasbona (1557) ve yine Augsburg (1559) Konseyi kararlarını karşılaştırmak yeterlidir: *Reichstagsabschiede*, s. 413, 489, 611, 638-640.

22 Katona'nın listesi cilt XXII ve XXIII'te ilgili yıllar altında bu çete savaşı hakkında ilginç olabilecek herşeyi içermektedir.

23 *Lettre de Henry II. á Soliman (II. Henri'nin Süleyman'a Mektubu), S. Germain en Laye 3 Temmuz 1555* (bk. *Négociations*, II, 346).

Amasya'da yapılan ateşkesten ne beklenebileceğini daha o zaman anladı. Tıpkı eskisi gibi bir göz boyama, sıkıntıda kullanılan bir çıkış yolu idi. Savaş, gerek denizde gerekse karada, eski yıllarda da asla durmadığı gibi, bu yıl da aynen devam ediyordu.

1553 ve 1554 yıllarında ateşkes müddeti sırasında bilhassa Varadin dolaylarında ve Sava Nehri kıyılarında kimi başarılı kimi başarısız mücadeleler yapılmış, Macarlardan bazı kaleler alınmış ve aynı hızla tekrar geri verilmişti. Oysa önemli eylemler gerçekleşmiyordu ve Osmanlılar, bilhassa asıl kuvvetleri yine İran'a gönderildiği sırada alana yalnızca Macaristan'da ve sınırlarda bulunan muhafız kıtalarını göndermelerine rağmen, sonunda yine üstünlüğü sağlıyorlardı[19].

Diğer taraftan Kral Ferdinand Macaristan savaşını artık yerel askerî kuvvetleri ve Almanya topraklarında kendisine miras kalan ülkelerden getirttiği bazı birliklerle tek başına yürütmek zorunda idi. Başta Alman soylularının yardımları olmak üzere, dışarıdan yardım bekleyemezdi.

1552'de Saksonya Elektörü Moritz, birlikleri ile Türk savaşına şahsen katılmayı bir onur meselesi kabul etmişti. Eğri kuşatması sırasında 5 bin piyade ve 6 bin süvari ile –Kral Ferdinand kendisine birkaç birlik husar göndermişti– Yanıkkale'ye kadar ilerlemiş; süvari birlikleri ile Eğri'den ayrılmak üzere olan düşmana önemli kayıplar yaşatmış ve Yanıkkale'yi özenle tahkim ettirerek bu önemli yerin gelecekteki güvenliğini sağlamıştı. Ekim sonunda Hessen Elektörü Philipp'e şöyle yazıyordu: "Burada kaldığımız süre boyunca, kralın çok önem verdiği Yanıkkale şehrini hızlı bir şekilde tahkim ettik ve Eğri'de olduğu gibi güçlü muhafız kıtalarıyla da donatarak alınamayacağını ve yalnızca kralın ve Macaristan'ın diğer kısımları için değil Hristiyanlığın tamamı için yararlı ve hepimiz için bir şan ve iyi bir hâtıra olacağını umuyoruz".

Bunun dışında bu seferden çok hoşlanmıyordu. Bu ümitsiz idare ya da kendi ifadesi ile "Macaristan'daki perişan idare"den iğreniyordu. Kralın, muhtemelen güvensizlikten dolayı "ne bir tavsiyede bulunması, ne de düşmanın karşısına istediği gibi çıkmasına izin vermesi"ne kızmıştı. Ayrıca Macaristan davasını kaybedilmiş kabul ediyordu ve Almanya için en kötü şeyleri bekliyordu[20].

19 Buraya ait savaş hadiseleri için bk. Katona, *aynı eser*, 1553 ve 1554 yılları.

20 V. Langenn, *Moritz Herzog und Churfürst zu Sachsen,* Leipzig, 1841, I, 549-552. 15 Ekim'de Prusya'daki Yaşlı Albert'e şöyle yazmıştır: "Bundan sonra öncekinden daha fazla ciddiyetle hareket edilmediği takdirde, Macaristan ve Almanya için endişe duymamız gerekir".

O dönemden sonra Alman soylularından Türklere karşı yardımdan neredeyse hiç bahsedilmiyordu. Savaş ve barış arasında gidip gelen bu durum, Alman soylularının havasını ve halkın heyecanını kesti. Sonunda Macaristan meselesini sadece Kral Ferdinand'ı ilgilendiren bir mesele olarak kendi akıbetine bırakmaya karar verdiler. Bir çok başka şeyle meşgul olunan konseylerde bile 1547'de yapılan ateşkesten sonra Türk meselesi sadece ilgisizce ve bir yan mesele olarak ele alınıyordu[21].

Macaristan'da plansız ve yeterli imkânlar olmadan yürütülen savaşın önemli sonuçlar getirmemesi ve yalnızca aynı zamanda devam eden barış müzakerelerini oldukça zorlaştırmaktan ve geciktirmekten başka bir işe yaramamasına şaşmamak gerekiyordu. Öncelikle haydukların (haiduckru) ve martolosların, ister dost ister düşman olsun, zavallı ülkenin büyük acılara maruz kaldığı sürekli talanlarına sebep oldu. Yalnızca zaman zaman daha ciddi teşebbüsler de görüldü.

Sigetvar 1555 ve 1556 yıllarında Osmanlılar tarafından başarısız bir şekilde kuşatıldıktan sonra, Türkler akınlarını tekrar komşu Alman ülkelere, bilhassa Karinya'ya kadar genişlettiler. 1558'de Komorn yakınlarındaki Tata Kalesi Osmanlıların eline düştü ve daha sonraki yıllarda da bu küçük savaş her iki güç tarafından aynı amansızlıkla ve değişen talihle ama önemli sonuçlar getirmeden devam ettirildi[22].

Deniz savaşı da bu dönemde aralıksız olarak sürdürüldü. Bu yönde Fransa hâlâ Divân'ın asıl itici gücünü oluşturuyordu. 1555 Temmuz'unda II. Henri, o dönemde bulunduğu St. Germain'den Sultan Süleyman'a şahsen bir mektup yazarak onu denizlerde yapılacak ortak teşebbüslerin gerekliliğine ikna etmeye çalıştı[23] ve İstanbul'daki elçilerinin yorulmak bilmeyen çabaları gerçekten de neredeyse her yıl iyi hazırlanmış bir donanmanın Akdeniz'e yelken açmasını sağladı.

Buna rağmen ilk yıllarda yine de önemli sonuçlar elde edilemedi. 1555 yazında İtalya sahillerine yapılan akınlar, Piombino, Calvi ve Bastia'ya ya-

21 Hiç kimsenin artık Türk savaşı için yardım konusunda ciddi olmadığını anlamak için, Augsburg (1548 ve 1551), Radasbona (1557) ve yine Augsburg (1559) Konseyi kararlarını karşılaştırmak yeterlidir: *Reichstagsabschiede*, s. 413, 489, 611, 638-640.

22 Katona'nın listesi cilt XXII ve XXIII'te ilgili yıllar altında bu çete savaşı hakkında ilginç olabilecek herşeyi içermektedir.

23 *Lettre de Henry II. á Soliman (II. Henri'nin Süleyman'a Mektubu), S. Germain en Laye 3 Temmuz 1555* (bk. *Négociations*, II, 346).

pılan yararsız bir saldırı ile sınırlı kaldı[24]. Bu yıl ve sonraki yıllarda Afrika sahillerinde gerçekleştirilen teşebbüsler ise daha başarılı geçti. Kaptanıderya Piyale Paşa önceki iki yıl içinde Bouhjar'ı (Budschia) ve Oran'ı fethettikten sonra, 1556'da Tunus Şehri yakınlarındaki Benefert Limanı'nı ele geçirdi ve ertesi yıl Mayorka ve Suranto (Sorrento) üzerine başarılı bir akında bulundu.

Bu yönde ertesi yıl için sanki daha büyük eylemler hazırlanıyormuş gibi görünüyordu. 1557 sonlarına doğru İstanbul'a sultanın yalnızca gemilerini değil hazinesini de kralı için kullanmak isteyen De la Vigne adında yeni bir Fransız elçi gelmişti. De la Vigne, II. Henri için yardım olarak Divân'dan doğrudan 2 milyon duka talep etti ve bir kez daha deniz savaşının şiddetli bir biçimde devam ettirilmesinde ısrar etti. Biraz yüksek olan para talebi, Hristiyanlara ve gerçek inancın düşmanlarına borç para vermenin *Kur'an*'ın hükümlerine aykırı olduğu açıklaması ile geri çevrildi; zamanında benzer taleplerde bulunduklarında Rincon ve Paulin de aynı açıklamayla geri çevrilmişlerdi; ancak deniz savaşını ertesi yıl ellerindeki tüm imkânlarla tekrar başlatacaklardı[25].

Osmanlı donanması bunun üzerine 1558'in ilkbahar aylarında Piyale Paşa'nın komutasında tekrar Akdeniz'e indi, fakat bu hususta Divân nezdindeki elçilerine şikâyette bulunan kralın hoşuna gitmese de önemli bir teşebbüste bulunmadı[26].

Oysa Osmanlı donanmasının defalarca Akdeniz'de görülmesi, Akdeniz'in Hristiyan deniz devletlerini nihayet daha kararlı bir şekilde davranmaya itti. 1559'un kış aylarında Malta'da ve Messina'da, İspanya Kralı II. Felibe'nin (Kayser V. Karl 1558'de ölmüştü) yanısıra papanın, Ceneviz'in, Floransa'nın ve Maltalıların da gemi gönderdikleri bir donanma toplandı. Donanma 200 gemiden oluşuyordu ve başlarında deniz kahramanı Andrea Doria bulunu-

---

24 Beklentilerinde hayal kırıklığına uğradığı bu sefer hakkında II. Henri, Sultan Süleyman'a 22 Ekim 1555 tarihli bir yazıda bizzat hesap vermektedir (bk. Ribier, II, 592).

25 De la Vigne'nin II. Henri'ye 28 Aralık 1557 tarihli mesajı için bk. *Négociations*, II, 413.

26 *Lettre de Henry II á Mr. De La Vigne*, Laon, 3 Ağustos 1558, *aynı eser*, s. 508. Denizlerdeki bu yararsız sefer hakkında özel bir rapor daha ayrıntılıdır: "Türk deniz ordusunun seferi üzerine söylentiler ve raporlar, denizlerde görünmesinden kralın kadırgalarının katıldığı güne kadar S.M.'ye hizmet edecek hiçbir şey yapmadan döndüğünü gösteriyor". Krala gönderilen bu rapor, Osmanlı İmparatorluğu'nu da Piyale Paşa'ya karşı şikâyet mahiyetinde gönderilmiştir. Tamamı için bk. *aynı eser*, s. 508-522.

yordu; yanında gemilerde bulunan kara birliklerinin komutanı olarak Don Alvaro de Sande vardı.

Küçük ama Tunus ve Trablusgarb arasındaki konumundan dolayı çok önemli bir yeri temsil eden ve Trablusgarb beylerbeyi olarak hüküm süren Turgut Reis tarafından fethedilen Cerbe Adası'nın tekrar geri alınması, bu Hristiyan donanmasına lâyık bir teşebbüs kabul edildi. 1560 Mart'ının ilk günlerinde Hristiyan donanması Cerbe Adası önlerine geldi ve zayıf muhafız kıtalarının kısa bir direnişinden sonra İspanyol birlikler adayı zaptettiler[27]. Oysa donanma bu ilk zaferden sonra inanılması güç bir biçimde tamamen hareketsiz kaldı ve Kaptanıderya Piyale Paşa bu fırsatı iyi kullandı.

Piyale Paşa, aynı dönemlerde 120 gemiden oluşan donanması ile Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmış ve Mayıs başlarında Hristiyan donanmasının Cerbe önlerinde bulunduğunu haber aldığı Malta açıklarına kadar gelmişti. Piyale Paşa'nın 14 Mayıs'ta hiç beklenmeyen hızlı ve kararlı hücumu, donanmanın neredeyse tamamen yok olmasına sebep oldu. 20 kadırga ve çok sayıda yük gemisi ateş aldı veya kıyıya sürüklenerek batırıldı; adanın derbendinde korunaklı bir konum alan birkaçı hariç, diğer gemiler İtalyan limanlarına kaçarak kurtulmaya çalıştılar. Adanın kalesine sığınan İspanyollardan, İtalyanlardan ve Almanlardan oluşan muhafız kıtasının iki ay boyunca süren direnişi ısrarlı ama sonunda yine de başarısız oldu. Bilhassa çektikleri su sıkıntısından dolayı 31 Temmuz'da kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar. Aralarında Don Alvaro de Sande de olmak üzere, son anda kaçarak kurtulmaya çalışan komutanların çoğu Osmanlı'ya esir düştüler ve ele geçirilen 20 gemi ile birlikte Piyale Paşa'nın İstanbul'a zaferle girişini süslediler. Ancak iki yıl sonra, barışın yapılması üzerine, Busbecq'in ve Fransız elçinin becerikli arabuluculukları sayesinde özgürlüklerini geri kazandılar[28].

Osmanlıların, Kayser (1558'den beri) Ferdinand ile Busbecq'in Amasya'dan dönüşünden sonra müzakereleri aralıksız süren barış yapılmadan önceki son önemli silahlı deniz eylemi bu olacaktı. Busbecq, yeni talimatlarla 1555 Kasım'ında İstanbul'a gitmek üzere tekrar yola çıkmıştı; fakat Ocak 1556'da

---

27 Sansovino, s. 389 ve devamında Anton Francesco Cirni Corso, *"L'impressa delle Gerbe fatta del catolico re Filippo"*.

28 *Aynı eser*, s. 413 ve Thomas Holzhammer'in Viyana Kraliyet Kütüphanesi'nden Hammer, III, 746'de aktarılan, ancak henüz basılmamış raporu. Yine bunlara esas olarak uygun bir belge, Piyale Paşa'nın bu olaylar hakkında dostu Ferhad Ağa'ya yazdığı ve ilk kez İtalyanca olarak açıklanan mektubudur (bk. *Négociations*, II, 611, Not).

İstanbul'a geldiğinde kendisine gösterilen tutumları ve durumları Amasya'dan ayrıldığında olduğundan daha olumsuz buldu.

Kralın, Erdel'de yapılan antlaşmaya istinaden kendisine ait haklardan hiçbir şekilde feragat etmek istemediğine ve feragat edemeyeceğine dair cevabı, Divân tarafından oldukça olumsuz karşılandı. Busbecq, meslektaşları Verantius ve Zay ile birlikte bunun bedelini ilk anda ağır hapisle ödemek zorunda kaldı ve uzunca bir süre onlardan hiçbir şey duymak istemiyorlardı. Vezirler, bu gibi taleplerle sultanın huzuruna çıkmaya cüret ettikleri takdirde kendilerini büyük tehlikelere atmış olacaklarını ve elçilerin maruz kalabilecekleri en hafif ceza olarak aralarından ikisinin çok daha kötü bir zindana atılırken, üçüncüsünün –Busbecq, bunun herhâlde kendisine düşecek kısım olduğunu düşünüyordu– kulakları ve burnu kesik bir hâlde efendisinin yanına yürüyerek dönmek zorunda kalacağını söylüyorlardı[29].

Kraliçe İsabella'nın aynı dönemlerde elçileri aracılığıyla oğlunun Divân nezdinde menfaatlerini korumaya çalışmasının ve bilhassa Lippa'nın ve Tımışvar'ın geri verilmesinde ısrar etmesinin yanısıra, Kral Ferdinand'ın elçileri bir de Fransızların entrikalarına karşı mücadele etmek zorunda kalıyorlardı. Nasıl ki Codignac ve De Martines Amasya'da karşısına düşmanca çıkmışlarsa, Busbecq 1557 başlarından itibaren İstanbul'da en tehlikeli ve en ısrarlı rakibi olarak karşısında De la Vigne'yi buldu.

Şahsen oldukça rahatsızlık verici, itici ve kaba bir kişilik olan De la Vigne, II. Henri'den bu yönde aldığı talimatların hakkını vermek için herşeyi yapıyordu[30]. Mümkün olduğu her yerde Kral Ferdinand ile askıda kalan müzakereleri Divân nezdinde yaptığı itirazlar ve taleplerle engellemeye ve önlemeye çalışıyor ve bu arada bilhassa Busbecq'i vezirlerin gözünde küçültmekten, küçük düşürmekten ve Divân nezdinde olumsuz bir konuma getirmekten çekinmiyordu[31]. En azından başlangıçta bunu başarmış gibi görünüyordu, zira vezirlere bile istediğini söylemekten kaçınmadığı ancak çok da diplomatik ol-

---

29 Busbecq, *Epist.* II, 124: "Nitekim, bize en hafif olan cezayı öngörüyorlardı, iki elçi kasvetli bir zindana kapatılırken, üçüncü, burnu ve kulakları kesilmiş olarak (bu bölüm bana düşer) efendisine gönderilecekti".

30 *Codignac'ın yerine gelen Bay De la Vigne'ye II. Henri tarafından verilen 13 Kasım 1556 tarihli talimat*, Ribier, II, 659 vd.

31 Busbecq, *Epist.* IV, s. 319: "Bu Lavinius [De la Vigne?] başlangıçta çoğu kez benim için rahatsız edici olmuştu. Mümkün olan her yerde hareketlerimi izliyor, hiçbir şeyi ihmal etmiyordu; Paşa katında da kıskançlıkla beni küçük düşürmeye çalışıyordu".

mayan açık sözlülüğü ile Divân nezdinde kendisine özgü belirli bir nüfûza sahip olmuştu.

Sultanın huzuruna kabul hususunda zorluklar çıkartacakmış gibi görünen asık suratlı ve tehditkâr Veziriazam Rüstem Paşa'ya bir defasında hiç çekinmeden şöyle demişti: "Budin, Estergon, İstolni Belgrad ve Macaristan'daki tüm diğer yerleri silahlarınızla fethettiğinizi mi sanıyorsunuz? Yanlış düşünüyorsunuz; sadece bizim sayemizde aldınız. Zira krallarımızla İspanya kralları arasındaki ezelî anlaşmazlıklar ve sürekli savaşlar olmamış olsaydı, o şehirleri fethetmek biryana, İstanbul'da bile Kayser Şarlken karşısında güvende olamazdınız"[32].

Neticede 1556 yılı ve 1557'nin yaz ayları barış müzakerelerinde bir adım bile ilerleme kaydedilemeden geçti. Nihayet 1557 Ağustos'unda sultanın yeni teklifleri ile Viyana'ya dönmek üzere en azından Verantius'un ve Zay'ın hapisten kurtarılması sağlanabildi. Sultan Süleyman'ın şimdiki ana şartlarından biri Sigetvar'ın teslim edilmesiydi ve kral karşılığında Tata Kalesi'ni istiyordu. Busbecq, 1558 Mart'ında yine yedi aylık bir ateşkes elde ederken, bu husus yine uzunca bir süre müzakere edildi[33].

Bu arada kayser mertebesine yükselen ve Macaristan meselesinin her ne pahasına olursan olsun düzenlenmesini isteyen Ferdinand, sonunda Tata'nın geri verilmesinden bile vazgeçmeye hazırdı. Sultan Süleyman'a 1559 Haziran'ında Busbecq aracılığıyla gönderdiği ültimatom bu yönde idi; yalnızca Erdel dışında Kraliçe İsabella'nın hâlâ üzerinde tasarrufta bulunduğu yerler hakkında kraliçe ile bizzat uzlaşmaya varılmasına izin verilmeli idi. Sultan Süleyman ise Sigetvar'ı istiyordu ve bu şartından hiçbir şekilde vazgeçmiyordu. Cerbe Adası'nda yaşananlar, daha yumuşak ve daha ılımlı davranmasına katkıda bulunmuyordu.

Buna, kendi hanesinde yaşanan felaketlerden ve ilerleyen yaşından dolayı gittikçe daha aksi, daha inatçı, daha şüpheci, hatta daha batıl inançlı olmaya başlamış olması da ekleniyordu. Macaristan'da bir karış toprağı bile vermek, kendisine ve imparatorluğunun büyüklüğüne ihanet gibi görünüyordu ve başarısız geçen kuşatmasının kendi utancı, kendi ayıbı olduğunu söylediği

32 *Aynı eser*, s. 319-320: "De la Vigne haşin ve kaba bir serbestliğe sahipti; aklına ne gelirse hiç susmak ya da gizlemek gereği olmadığını düşünüyordu, çok az haktanır kulaklar tarafından işitilecek olsa da". Bunun delilleri Edirne ve İstanbul'dan gönderdiği mesajlardadır (bk. *Négociations*, II, 374 vd).

33 Busbecq, *Epist.* III, s. 145, 148.

Viyana'nın fethi, yaşamının son günlerine kadar arzularının ve umutlarının Macaristan'ı güvenli bir şekilde elinde tutmadığı sürece asla mümkün olmayacağını düşündüğü hedefi olarak kaldı[34].

Kayser ve sürekli hapiste tutulan elçileri için durumlar ancak 1561 Temmuz'unda sert ve aksi Rüstem Paşa'nın yerine, daha iyi niyetli ve ılımlı Semiz Ali Paşa veziriazamlığa getirildiğinde daha müspet olacakmış gibi görünmeye başladı. Ali Paşa, Busbecq'in yalnızca ikametini İstanbul'un zindanlarından adalardan birine taşımasına izin vermekle kalmayıp, bazı mevcut yanılmalara bakılmaksızın, her iki taraftan da ciddiyetle ve iyi niyetle yürütüldükten sonra, nihayet istenen sonucu getiren barış müzakerelerini de çok geçmeden tekrar başlattı.

Barış müzakereleri esnasında, Kral II. Henri ve İspanya Kralı Felibe arasında 3 Nisan 1559'da Chateau-Cambresis'te akdedilen barışa Divân'ın hiç de sıcak bakmaması –ki Busbecq de bunu kabul etmektedir– önemli bir rol oynadı. Sultan Süleyman, Kral II. Henri'ye bu barışa itiraz edemese de eski dostların kolayca düşman olamayacaklarını, fakat eski düşmanların da aynı şekilde dürüst dostlar olamayacağını unutmaması gerektiğini yazdı[35]. Kesin olan bir şey varsa o da bu barışın ve de II. Henri'nin çok geçmeden ölümü (10 Temmuz 1559) ve II. Fransuva'nın çok kısa süren hükümdarlığı sırasında (5 Aralık 1560'da ölmüştür) baş gösteren iç savaşların Fransa'nın Divân-ı Hümâyûn'daki nüfûzunu oldukça zayıflattığı, dolayısıyla kayserin elçilerine çok daha büyük bir hareket alanı bıraktığı idi.

Divân'ın değişen bu ruh hâline kısmen kendi kibirli karakteri ile de sebep olan ve buna duyduğu kızgınlığı bir türlü aşamayan De la Vigne, Divân'a

34 Busbecq, *Epist*. IV, s. 293, 384: "Viyana'ya, kendi yüzkarası ve kara lekesinden başka bir adla işaret etmiyor".

35 Sultan Süleyman'ın 17 Haziran 1559 tarihli ilgili yazısı ve De la Vigne'nin aynı konu hakkında 21 Haziran tarihli bir mesajı (bk. *Négociations,* II, 582-590). Busbecq, konu hakkında *aynı eser,* s. 337'de şöyle demektedir: "Türklerin o güvensizliği, benim eylemime hiç de az destek vermedi". II. Henri'nin İstanbul'da düşündükleri gibi Chateau-Cambresis'te yapılan barış antlaşmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini kesmeye niyetli olmadığı, Acqs piskoposunun 3 Ağustos 1573'de İstanbul'dan IX. Charles'a gönderdiği önemli bir mesajdaki şu açıklamadan anlaşılmaktadır: "Sizin hizmetinizde olan Germigny bana Chateau-Cambresis anlaşmasıyla babanızın doğudaki mutabakatı bozmaktansa Korsika ve Toskana'yı terketmenin daha iyi olacağını söyledi", *Négociations,* II, 422. Şansıma, bu koleksiyonun yeni çıkan (Paris 1853) kısmını, bu kitabın baskısı tamamlanmadan kısa bir süre önce kullanabildim.

karşı olan nefretinde öyle ileri gitti ki II. Fransuva'ya doğrudan "dünyanın en kibirlileri olan ve iyi bir sopayı hak eden bu barbar itleri ile" bütün ilişkileri kesmeyi tavsiye etti; böylece en azından Hristiyan âlemini, hatta Almanları ve kayseri bile kendi taraflarına çekebilirler ve kayserle Metz, Toul ve Verdun hususunda avantajlı bir anlaşma yapılabilirdi[36].

Fransa'yı o dönemlerde Venedik'te ve daha sonra (1571'den itibaren) İstanbul'da temsil eden daha ılımlı ve ileri görüşlü Acqs Piskoposu François de Noailles ise olayların oraya kadar getirilmemesi ve şimdilik ilişkileri resmen bozmaktan kaçınılması gerektiğini düşünüyordu; en azından gelecek zamanlardaki talihsizliklerin ne getireceği beklenmeli idi; o zaman bu hususlarda daha net bir bakış açısına sahip olacaklardı. Zira ezelden beri Fransa'nın Türkler ile dostluğuna gösterilen kıskançlık ve şüphe iki kral arasında yapılan barış sayesinde azalmaya başlamıştı ve yalnızca kendisi ve İspanya kralı ya da başka hükümdarlar arasında arabuluculuk yapmak veya Hristiyan kölelere özgürlüklerini tekrar kazandırmak için bile olsa –ki bu, Hristiyanların en Hristiyanı sıfatını taşıyan krala yakışır bir eser olacaktı– sultanın dostluğu hâlâ avantajlı bir şekilde kullanılabilirdi[37].

Zeki ve becerikli Busbecq, kayserin menfaatleri için oldukça müspet olan bu durumu kendi avantajı için kullanmayı bildi. Son zamanlarda en büyük rakibi olan, ancak 1559'un sonuna doğru İstanbul'dan geri çağrılan ve yerini Dolu'ya bırakan[38] De la Vigne ile çok daha iyi ilişkiler içine girmeyi başarmıştı. Bazı Hris-

---

36 De la Vigne'nin II. Fransuva'ya gönderdiği 20 Ekim 1559 tarihli mesaj, *Négociations*, II, 604. Söz konusu olan, Osmanlı İmparatorluğu ile dostluğun sürdürülüp sürdürülmeyeceğidir, diyor burada: "veya eğer size faydalıysa, bütün dünyayı kötülüğe boğan ve temiz bir sopayı hak eden barbar köpeklerle sorunlarınıza çare bulmayı terkederek, bütün Hristiyanların hatta Almanlar ve imparatorun memnuniyetini elde eder ve onunla Metz, Thouk ve Verdun işlerini halledersiniz".

37 Acqs piskoposunun Venedik'ten Loren (Lorraine) piskoposuna gönderdiği 10 Kasım ve 18 Aralık 1559 tarihli mesajlar, *aynı eser*, s. 605: "Öncelikle size şunu söyleyeceğim... eğer S. M. yapmayı arzu ederse, bana öyle geliyor ki, o (Fransa) hemen onu kesmemelidir, geleceğin getireceği kötülükleri önce görmek gerekir".

38 De la Vigne, 1559 Eylül'ünde İstanbul'dan ayrılmıştır, fakat Fransa'ya ulaşamadan yolda ölmüştür. Osmanlı yönetimi nezdinde geçici elçi olarak, 1560 Mayıs'ında Bay Dolu İstanbul'a gelene kadar elçilik görevini sürdüren Vincenzo Giustiniani'yi bırakmıştı. Oysa Bay Dolu da Osmanlı İmparatorluğu nezdinde asıl elçi olarak değil, yalnızca diplomatik temsilci olarak onaylandı. II. Fransuva, 1560 başlarında Acqs piskoposuna şöyle yazmıştı: "Büyük Sultan'ın yanına ajanımı yerleştirmesi için oda hizmetkârım Dolu'yu gönderdim", *Négociations*, II, 603-607.

tiyan esirleri kölelikten kurtarma teşebbüsü sırasında De la Vigne, Fransa'ya dönmeden kısa bir süre önce kendisine büyük hizmetlerde bulunmuştu[39].

Yıllarca süren bu müzakerelerin başarılı bir şekilde neticelendirilmesinde yine önemli bir yer tutan bir başka hadise, Busbecq'in Leh asıllı bir devşirme olan ve De la Vigne ile oldukça gergin ilişkiler içinde bulunan Divân-ı Hümâyûn Tercümanı İbrahim Bey'i tamamen kendi tarafına çekebilmiş olması idi[40]. Bilhassa Yunus Bey'in yardımı ile son zorluklar da kolayca aşılabildi ve barış şartları 1562'nin ilk yarısında, Kayser Ferdinand da 1 Haziran'da Prag'dan onayını verdikten sonra, şu şekilde belirlendi:

Kayser ve sultan arasında gelecek sekiz yıl için barış ve dürüst dostluk hüküm sürecekti. Kayser her yıl Divân'a 30 bin Macar dukası ödeyecekti ve iki yıldır ödenmeyen haracı da ödemeyi taahhüt ediyordu. Sultan Süleyman ise karşılığında bu ateşkes süresince Kral Yanoş'un (Zapolya) oğlu ile kaysere karşı hiçbir ittifaka katılmayacağını, aksine onu kaysere, topraklarına ve tebaasına karşı her türlü düşmanca eylemden vazgeçireceğini vadediyordu. Tekrar kaysere tâbi olan Macar soyluları bu barışa dahil edileceklerdi. Şüpheli mülkiyet haklarına dair her türlü anlaşmazlık ateşkesin bitimine kadar ertelenecekti ve her iki taraf o anda sahip oldukları yerleri ellerinde tutacaklardı. Bilhassa Tata Kalesi ve Tuna Nehri kıyılarındaki köyler eski haklarına kavuşacaklar ve Tata'da bulunan Türk muhafız kıtaları tarafından hiçbir şekilde rahatsız edilmeyeceklerdi. Esirler karşılıklı olarak takas edileceklerdi ve saf değiştirenler, muhtemelen zaptettikleri mallarla birlikte teslim edilecek ve cezalandırılacaklardı. Macaristan sınırındaki istihkâmlar yenilenebilecekler ve savunma konumuna getirilebileceklerdi. Ateşkes süresince kaysere ait topraklardan köleler alınmayacaktı ve buna rağmen köle alındığı takdirde hemen geri verileceklerdi. Kayserin Divân nezdindeki elçileri, yetkilileri ve temsilcileri yalnızca Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gelirken ve giderken rahatsız edilmemekle kalmayıp gerekli saygı ve nezaketle karşılanacaklar ve buna uygun bir muamele görecek olup kendi tercümanlarını çalıştırma hakkına sahip olacaklardı. Her iki tarafın tebaası arasındaki anlaşmazlıklar, her iki tarafın atayacağı hakemler tarafından çözülecekti. Sınırlarda o tarihe kadar meydana gelen ikili çatışmalara bundan böyle göz yumulmayacaktı. Boğdan ve Eflak voyvodaları bu barışa

39 Busbecq, *Epist.* IV, s. 318.
40 *Aynı eser*, s. 338.

dahil edileceklerdi. Barış antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde ilan edilecek ve muhtemel ihlaller ağır bir biçimde cezalandırılacaktı[41].

Busbecq'in isteği üzerine, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Strozzeni adında Leh asıllı bir devşirme olan Divân-ı Hümâyûn Tercümanı İbrahim Bey, kaysere Sultan Süleyman tarafından imzalanan barış belgesini götürmek gibi onurlu bir göreve atandı. Kasım sonunda belge ile birlikte Kayser Ferdinand'ın oğlu Maksimilyan'ın Alman kralı olarak taç giyme töreni sebebiyle bulunduğu Frankfurt'a geldi. 27 Kasım'da kayser –daha önce hiç görülmemiş bir şekilde– toplanan hükümdarların ve Alman soylularının nezdinde resmî bir huzura kabul sırasında, çoğunlukla Budin'in ileri gelen Türklerinden oluşan 23 kişilik bir maiyetle buraya gelen Türk elçinin elinden barış belgesini ve sultanın kendisine gönderdiği hediyeleri teslim aldı.

Hediyeler, kıymetli taşlarla bezenmiş değerli iki billûr kâseden, her türlü değerli taşlardan zengin süslemeleri olan som altından koşum takımı ile birlikte muhteşem bir Türk atından ve o dönemlerde kuzey ülkelerinde nadir kabul edilen ve hayranlık uyandıran dört deveden oluşuyordu.

İbrahim Bey, bu arada yeni seçilen Kral Maksimilyan'a da nazik ve gönül okşayıcı sözler yöneltti: Böylesine muhteşem bir babadan olduğu için yalnızca ona eşit olacağından değil, adı olan Maksimilyan'dan da anlaşılacağı gibi [Latince *Maximus*: En Büyük], karakter özellikleri ve eylemleri açısından onu geçeceğinden şüphesi yoktu[42].

İbrahim Bey'e verdiği olağanüstü hizmetler karşılığında daha önce Yunus Bey'e verilen "yıllık ücretin" aynısı tahsis edildiği de gözönüne alınırsa, o zamana kadar herşey tarafların istediği gibi gidiyordu. Oysa daha sonra, İbrahim Bey tarafından teslim edilen ateşkes antlaşmasının bazı önemli noktalarda kayserin ültimatom olarak kabul ettiği şartlardan farklılık gösterdiği keşfedildi. Bu hususta çok geçmeden, zaten muhafazası çok güç olan barışı zamanından önce sona erdiren ve yaşlı Sultan Süleyman'ı bir kez daha ani bir ölümle hayata veda edeceği Sigetvar önlerine getiren önemli huzursuzluklar baş gösterdi.

41 Sultan Süleyman tarafından 1 Eylül 1562'de imzalanan ateşkes belgesi, eksiksiz olarak Busbecq'e Almanya'ya kadar eşlik eden Divân-ı Hümâyûn Tercümanı İbrahim Bey'e verilen onay yazısına aktarılmıştır, bk. Busbecq, *Opera*, s. 453-462.

42 "Barışçı elçi, Polonya doğumlu İbrahim Strozzeni'nin raporu ya da konuşması... Frankfurt am Mein'da, imparatorluk devletleri önünde, 27 Kasım 1562'de, Slavonia [Slav? Leh?] dilinde yapılmıştır", *aynı eser*, s. 449-453.

2) Sultan I. Süleyman'ın yaşamının son yılları. Malta ve Sigetvar

Sultan Süleyman'a uzun ve eylemlerle dolu hayatını, yaşlılığında huzur ve neşe içinde geçirerek sonlandırmak nasip olmadı. Hükümdarlığının görkemi ve şanı son yıllarında kimi üzücü tecrübelerle, ağır talihsizliklerle karardı. Hanesinin içinde oğullarından ikisine, Şehzâde Mustafa'ya (1553) ve Şehzâde Bâyezid'e (1561) erken ölüm getiren husumetler, ki bunda kendi suçu da vardı şüphesiz, ruhunun huzurunu da karartmıştı. Ancak bu konu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletler dünyası açısından önemli bir dönüm noktası olarak niteleyebileceğimiz zamana kadar getirmek üzere öncelikle ele almakta olduğumuz dış yaşamından ziyade daha sonra inceleyeceğimiz iç yaşamı ile ilgili olduğundan bunu şimdilik daha fazla irdelemeyeceğiz.

Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son dört yılı, bu açıdan da çok talihli sayılmazdı. Bu döneme ait iki olağanüstü teşebbüsten biri, yani Malta üzerine yapılan saldırı tamamen başarısız olurken, diğeri, yani Macaristan'a yaptığı son sefer Sultan Süleyman'ı isteklerinin değil ama sayılı günlerinin bitiş noktasına götürdü.

Malta Şövalyeleri cüretkâr ve müteşebbis denizciler olarak uzun zamandan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'de doğal ve en tehlikeli düşmanları olmamış olsalardı bile, iyi düşünülmüş bir plan, Sultan Süleyman'ı denizlerdeki hâkimiyetini batıya doğru genişletme ve sağlamlaştırma hususunda gerçekten ciddi ise bu adanın alınmasının ne kadar önemli olduğuna ikna edebilirdi. Zira Kuzey Afrika'daki az sayıda ve güvenilir olmayan noktalar, bu sularda saygı uyandıracak bir donanmayı muhafaza etmeye yeterli değildi. Bunun için Malta'nın sunduğu gibi daha sağlam bir üsse ihtiyaç vardı. Sultan Süleyman, burada gemileri için daha güvenilir limanlar, tersaneleri için daha kalıcı bir mekân bulabilmiş olsaydı o dönemlerde Akdeniz'deki durumlar ne kadar farklı olurdu. İspanyolların Kuzey Afrika sahillerinde yeni bir fethi sebep olmamış olsaydı bile, uzun zamandır üzerinde düşünülen bu fikir akla yatkındı ve en azından denenmesi gerekiyordu[43].

---

43 Bay Dolu'nun II. Fransuva'ya gönderdiği 14 Kasım 1560 tarihli mesajdan Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemde Malta'yı fethetmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır (bk. *Négociations*, II, 633).

Cerbe Adası'nın kaybını atlatamamış olan İspanya Kralı II. Felibe, 1564 Ağustos'unda amirali Don Garcia de Toledo aracılığıyla İspanya sahillerinin tam karşısında bulunan ve açık bir şehir olan Gomora de Vellez'i hemen önündeki Penon de Vellez dağ kalesiyle birlikte ele geçirdi. Bu fethin ancak önündeki dağ kalesi ile birlikte bir değeri vardı, zira buradan Halkulvad ile birlikte Tunus ve Cezayir kıyılarına kolayca hükmedilebiliyordu. Sultan Süleyman'a Afrika sahillerinde İspanyol hükümranlığının daha da yayılmasını engellemek için Malta'ya yerleşmek en etkili karşı eylem gibi görünüyordu. Buraya yapılacak sefer aynı yıl içinde kararlaştırıldı ve 1565 ilkbaharında gerçekleştirildi.

Hazırlıklar kış ayları boyunca geniş kapsamlı olarak yürütüldü. Başta Suriye ve Mısır'dan olmak üzere, muazzam miktarda erzak ve savaş araç gereçleri yüklemek için İmparatorluğu'nun her yerinden gelen yük gemileri sayılamayacak kadar çoktu. Bir Osmanlı donanması daha önce hiç böyle büyük çaplı toplar taşımamıştı. Bilhassa mavnalara, yani en büyük savaş gemilerine yüklenen, daha önce hiç görülmemiş büyüklükteki 20 devasa top herkesin hayranlığını üzerine çekiyordu[44].

Zamanla 200 gemiye kadar yükselen 130 gemilik donanma, bazı talihsizlikler yaşadıktan sonra[45], 1 Nisan'da İstanbul Limanı'ndan ayrıldı ve birlikleri gemilere almak için kısa bir süreliğine Modon'a demir attıktan sonra 19 Mayıs'ta Malta önlerine geldi. kaptanıderya olarak Piyale Paşa görev yaparken, 75 yaşındaki [İsfendiyaroğlu] Mustafa Paşa kara birliklerinin başında bulunuyordu. Kara birlikleri imparatorluğun her yerinden getirtilmişlerdi ve çoğunlukla sipahilerle yeniçerilerden oluşuyorlardı. Modon yakınlarında gemiye alınan birliklerin arasında 7 bin Anadolu sipahisi bulunuyordu; yakla-

44 Bu hazırlıklar hakkında o dönemin Fransız elçisi De Petremol, mesajlarında görgü tanığı olarak ilginç açıklamalarda bulunmaktadır (bk. *Négociations*, II, 772, 777, 780). Sonunda şöyle denmektedir: "Büyük Sultan, mavnalara yükletmek için yirmi parça aşırı büyüklükte top döktürdü. Bunlardan bir tanesi öylesine devasaydı ki onu taşıyacak gemi yoktu".

45 Petremol görgü tanığı olarak 7 Nisan 1565 tarihli bir mesajda, gemilerin çokluğundan dolayı ancak karmaşa içinde ve küçük bölümler hâlinde limandan ayrılan donanmanın denize açılmasından bahsetmektedir, *aynı eser*, s. 783. Kısmen kaçan mürettebat, köteklerle kadırgalara getirilmek zorunda kaldı. Petremol, şunu eklemektedir: "Eğer bu başlangıçla sonun ne olacağı kestirilmek istenilirse, sadece kargaşanın da kargaşası beklenilebilir".

2) Sultan I. Süleyman'ın yaşamının son yılları. Malta ve Sigetvar

Sultan Süleyman'a uzun ve eylemlerle dolu hayatını, yaşlılığında huzur ve neşe içinde geçirerek sonlandırmak nasip olmadı. Hükümdarlığının görkemi ve şanı son yıllarında kimi üzücü tecrübelerle, ağır talihsizliklerle karardı. Hanesinin içinde oğullarından ikisine, Şehzâde Mustafa'ya (1553) ve Şehzâde Bâyezid'e (1561) erken ölüm getiren husumetler, ki bunda kendi suçu da vardı şüphesiz, ruhunun huzurunu da karartmıştı. Ancak bu konu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletler dünyası açısından önemli bir dönüm noktası olarak niteleyebileceğimiz zamana kadar getirmek üzere öncelikle ele almakta olduğumuz dış yaşamından ziyade daha sonra inceleyeceğimiz iç yaşamı ile ilgili olduğundan bunu şimdilik daha fazla irdelemeyeceğiz.

Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son dört yılı, bu açıdan da çok talihli sayılmazdı. Bu döneme ait iki olağanüstü teşebbüsten biri, yani Malta üzerine yapılan saldırı tamamen başarısız olurken, diğeri, yani Macaristan'a yaptığı son sefer Sultan Süleyman'ı isteklerinin değil ama sayılı günlerinin bitiş noktasına götürdü.

Malta Şövalyeleri cüretkâr ve müteşebbis denizciler olarak uzun zamandan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'de doğal ve en tehlikeli düşmanları olmamış olsalardı bile, iyi düşünülmüş bir plan, Sultan Süleyman'ı denizlerdeki hâkimiyetini batıya doğru genişletme ve sağlamlaştırma hususunda gerçekten ciddi ise bu adanın alınmasının ne kadar önemli olduğuna ikna edebilirdi. Zira Kuzey Afrika'daki az sayıda ve güvenilir olmayan noktalar, bu sularda saygı uyandıracak bir donanmayı muhafaza etmeye yeterli değildi. Bunun için Malta'nın sunduğu gibi daha sağlam bir üsse ihtiyaç vardı. Sultan Süleyman, burada gemileri için daha güvenilir limanlar, tersaneleri için daha kalıcı bir mekân bulabilmiş olsaydı o dönemlerde Akdeniz'deki durumlar ne kadar farklı olurdu. İspanyolların Kuzey Afrika sahillerinde yeni bir fethi sebep olmamış olsaydı bile, uzun zamandır üzerinde düşünülen bu fikir akla yatkındı ve en azından denenmesi gerekiyordu[43].

43 Bay Dolu'nun II. Fransuva'ya gönderdiği 14 Kasım 1560 tarihli mesajdan Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemde Malta'yı fethetmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır (bk. *Négociations*, II, 633).

Cerbe Adası'nın kaybını atlatamamış olan İspanya Kralı II. Felibe, 1564 Ağustos'unda amirali Don Garcia de Toledo aracılığıyla İspanya sahillerinin tam karşısında bulunan ve açık bir şehir olan Gomora de Vellez'i hemen önündeki Penon de Vellez dağ kalesiyle birlikte ele geçirdi. Bu fethin ancak önündeki dağ kalesi ile birlikte bir değeri vardı, zira buradan Halkulvad ile birlikte Tunus ve Cezayir kıyılarına kolayca hükmedilebiliyordu. Sultan Süleyman'a Afrika sahillerinde İspanyol hükümranlığının daha da yayılmasını engellemek için Malta'ya yerleşmek en etkili karşı eylem gibi görünüyordu. Buraya yapılacak sefer aynı yıl içinde kararlaştırıldı ve 1565 ilkbaharında gerçekleştirildi.

Hazırlıklar kış ayları boyunca geniş kapsamlı olarak yürütüldü. Başta Suriye ve Mısır'dan olmak üzere, muazzam miktarda erzak ve savaş araç gereçleri yüklemek için İmparatorluğu'nun her yerinden gelen yük gemileri sayılamayacak kadar çoktu. Bir Osmanlı donanması daha önce hiç böyle büyük çaplı toplar taşımamıştı. Bilhassa mavnalara, yani en büyük savaş gemilerine yüklenen, daha önce hiç görülmemiş büyüklükteki 20 devasa top herkesin hayranlığını üzerine çekiyordu[44].

Zamanla 200 gemiye kadar yükselen 130 gemilik donanma, bazı talihsizlikler yaşadıktan sonra[45], 1 Nisan'da İstanbul Limanı'ndan ayrıldı ve birlikleri gemilere almak için kısa bir süreliğine Modon'a demir attıktan sonra 19 Mayıs'ta Malta önlerine geldi. kaptanıderya olarak Piyale Paşa görev yaparken, 75 yaşındaki [İsfendiyaroğlu] Mustafa Paşa kara birliklerinin başında bulunuyordu. Kara birlikleri imparatorluğun her yerinden getirtilmişlerdi ve çoğunlukla sipahilerle yeniçerilerden oluşuyorlardı. Modon yakınlarında gemiye alınan birliklerin arasında 7 bin Anadolu sipahisi bulunuyordu; yakla-

---

44 Bu hazırlıklar hakkında o dönemin Fransız elçisi De Petremol, mesajlarında görgü tanığı olarak ilginç açıklamalarda bulunmaktadır (bk. *Négociations*, II, 772, 777, 780). Sonunda şöyle denmektedir: “Büyük Sultan, mavnalara yükletmek için yirmi parça aşırı büyüklükte top döktürdü. Bunlardan bir tanesi öylesine devasaydı ki onu taşıyacak gemi yoktu”.

45 Petremol görgü tanığı olarak 7 Nisan 1565 tarihli bir mesajda, gemilerin çokluğundan dolayı ancak karmaşa içinde ve küçük bölümler hâlinde limandan ayrılan donanmanın denize açılmasından bahsetmektedir, *aynı eser*, s. 783. Kısmen kaçan mürettebat, köteklerle kadırgalara getirilmek zorunda kaldı. Petremol, şunu eklemektedir: “Eğer bu başlangıçla sonun ne olacağı kestirilmek istenilirse, sadece kargaşanın da kargaşası beklenilebilir”.

şık 1.000 sipahi Karaman'dan ve Midilli Adası'ndan geliyordu; Mora ve Rumeli beylerbeyilikleri yaklaşık 5 bin kişi göndermişlerdi; yeniçeri kıtası 4.500 kişiden oluşuyordu; donanmada bulunan düzensiz birliklerin sayısı ise 13 bin olarak tahmin ediliyordu. Trablusgarb Beylerbeyi Turgut Reis, donanmayı ancak Haziran başlarında üzerinde 800 kişilik kara birliklerinin bulunduğu 10 kalite (galyot) ile takviye etti[46].

Marsa-Scirocco Limanı'nda bir dizi topla birlikte 20 bin asker karaya çıkartıldıktan sonra, küçük Saint-Elme burcuna yapılan saldırı ile harekât başlamıştı bile. Çok büyük çabalar ve Turgut Reis'in ölümü ile fazlasıyla pahalıya mâl olduktan sonra[47], Saint-Elme ancak 23 Haziran'da kuşatmacıların eline geçti. Oysa aslında çok da önemli olmayan bu ön kalenin düşmesi, başkentteki cesur müdafilerin cesaretini kırmaya yetmedi. Teslim olma çağrısını Üstad-ı azam Jean de la Valette büyük bir küçümseme ile geri çevirdi.

Bunun üzerine saldırılar bilhassa Kadırga Limanı'nı kapatan büyük bir zincirin başlangıç noktalarını oluşturan San Angelo ve Saint-Michel liman kalelerine yöneldi. Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu Hasan yönetiminde Cezayir'den yeni gelen 4 bin kişilik taze birliklerle bu zinciri havaya uçurmaya çalıştılar ama boşuna. Osmanlı askerlerinin neredeyse tamamının öldürüldüğü ölümcül bir çatışmadan sonra geri çekilmek zorunda kaldılar. Malta Şövalyelerine de yeterince pahalıya mâl olan bu sıcak gün adayı kurtardı.

Kuşatma bunun üzerine daha iki ay devam etmesine rağmen, iki liman kalesini bile ele geçiremediler; Eylül başlarında ise uzun zamandır beklenen yardım Sicilya Kral Naibi Garcia de Toledo yönetiminde adaya geldiğinde, Osmanlı komutanları cesaretleri zaten kırılmış olduğundan 11 Eylül'de kuşatmanın kaldırılması için işaret verdiler. Sefer yaklaşık dört ay sürmüştü ve 20

---

46 Sansovino, s. 414 ve devamında M. Pietro Gentile di Vandonio, *Impressa di Malta*. Buna uygun olarak toplu yazılarında Ubert. Folieta, *de obsidione Melitensi*, Ceneviz 1587, s. 259. Bu sonuncu ve detaylı yazı, Hammer III, 474'te Malta kuşatması ile ilgili kaynakçada verilmemiştir.

47 Turgud Reis'in ölümü, bilhassa Sultan Süleyman tarafından çok ağır hissedilmiştir. Petremol, bu hususta Venedik'teki Fransa elçisi Bay du Ferrier'e şöyle yazmıştır: "Drogut'nun (Turgut) ölümü, böylesine kahraman bir kaptanı kaybetmek, Büyük Sultan'a Malta'nın fethinin yaşatacağı mutluluk kadar sıkıntı getirdi" (bk. *Négociations*, II, 797).

binin üzerinde Osmanlı'nın hayatına mâl olmuştu. Malta Şövalyelerinin kayıpları ise yaklaşık 5 bin kadardı[48].

Hayatının son yıllarında silahlarının şanını gerek içinde bulunduğu dönemin nesli, gerekse gelecek nesil için muhafaza etmeye çok daha fazla önem veren Sultan Süleyman'a bu teşebbüsün başarısız oluşu oldukça rahatsızlık veriyor, onu derinden yaralıyordu. Malta'dan geri dönen gemilere tekrar İstanbul Limanı'na girme onurunu bile yaşatmak istemedi. Takımadalar açıklarında ve Mora limanlarında kalacaklardı ve İspanya kralının bu sularda her an görünmesi beklenen donanmasına karşı şanslarını deneyeceklerdi.

Aynı zamanda yine denizlerdeki hazırlıkları başlattı. Dönüşü olmayan kesin emri, bir ay içinde 50 yeni kadırganın denize açılmaya hazır bir hâlde inşa edilmesi yönünde idi. Mümkün olmayanı mümkün kılmak için tersanelerde çalışmalar gece gündüz devam etti. Sultan Süleyman, gemi mürettebatını temin etmek için –ki bu daha önce hiç görülmemiş bir şeydi– her evin temin etmesi gereken kürekçilerin sayısını belirlemek amacıyla İstanbul'da ikamet eden Hristiyanlarla Yahudilerin evlerini ve bu evlerin içinde oturanları saydırdı. Ayrıca daha önce para karşılığı özgürlüklerini satın alan köleler dahil olmak üzere, bütün Hristiyan köleleri de donanmada hizmet etmek üzere alıkoydurdu[49].

Oysa denizlerde başka büyük teşebbüsler yapılmadı. Piyale Paşa, sırf sultanın öfkesini yatıştırmak ve başarısızlığı bilhassa kendisine atfedilmek istenen talihsiz Malta seferinin intikamını almak için, 1566 ilkbaharında 70 gemi ile Cenevizlilerin Doğu Akdeniz sularında Sakız Adası'ndaki son ve en verimli kolonisini sona erdirmek için Anadolu sularına yelken açtı.

Bu kutsanmış adanın eski ve zengin Giustiniani soyundan gelen Cenevizli beyleri, o döneme kadar Osmanlı İmparatorluğu'na ödedikleri ve Sultan Mehmed zamanlarında (1457'de) 6 bin dukadan 10 bin dukaya yükseltilen[50] yıllık haraç karşılığında neredeyse hiç kimsenin gözüne batmayan bağımsızlıklarını

48 Söz konusu yazılar, birbirlerine uygun olarak bu olağandışı kuşatmanın gidişatını ve sonuçlarını, yalnızca savaş tarihi için ilginç olabilecek detaylarıyla anlatmaktadırlar (bk. Sansovino, s. 415-438'te Vandonio ve Folieta, s. 261-326). Kuşatmanın tarihine ilişkin bugüne kadar bilinmeyen bazı yazılar için bk. *Négociations*, II, 804-812.

49 Petremol'un IX. Charles'a gönderdiği 7 Ekim 1565 tarihli mesaj, *Négociations*, II, 804.

50 Karşılaştırma için, *aynı eser*, s. 227-235'de Sultan Mehmed'in Sakızlılarla ilgili anlaşmazlıkları.

korumuşlardı. Burada yok olan, zorba Frenk hükümdarlığının bu sulardaki son kalıntıları idi. Darbe kolayca ve hiç kan dökülmeden gerçekleştirildi.

Paskalya Bayramı'na denk gelen 14 Nisan'da, hiç kimsenin böyle bir şey beklemediği bir zamanda, Piyale Paşa gemileri ile başkent önlerine geldi ve beyleri sultana biat etmeye çağırdı. Direniş düşünülemezdi bile. Zira yerel halk, tıpkı Doğu Akdeniz'in diğer yerlerinde olduğu gibi, zorba Frenk hükümdarlarının rahatsızlık verici boyunduruğundan çoktan bıkmışlardı ve bunlar da hanedanları ve hükümranlıkları için mücadele etmeye cesaret edecek güce ve imkânlara sahip değildiler[51]. Adanın hepsi Giustiniani ailesinden gelen ve iktidarı ellerinde tutan 12 soylusunun kapudan paşaya sundukları zengin hediyelerle felaketten şimdilik kurtulma teşebbüsleri de tamamen başarısız oldu. Piyale Paşa, hazinelerine el koydu ve soyluları hemen zincirlere vurdurarak kısmen Kefe'ye, kısmen İstanbul'a gönderdi. Burada dört yıl boyunca ağır hapiste tutuldular ve ancak Papa V. Pius ile Fransa Kralı IX. Charles'ın ağırlıklı arabuluculukları sayesinde tekrar özgür kaldılar.

Sakızlı Giustinianilerin Fransız kral hanedanı ile dostane ilişkileri, daha önce gördüğümüz gibi, Fransız donanmasının 1552'de Sakız Adası Limanı'nda kışı geçirdiği dönemde başlamıştı. Vincenzo Giustiniani'nin oğulları o dönemde Kral II. Henri'nin sarayına geldiler ve bu çocuklar Fransa

51 Sakız Adası'nın Giustinianilerin hükümdarlığı altında tarihi ve durumu ve adanın Piyale Paşa tarafından tamamen ilhakı hakkında en kesin ve en ilginç bilgiler, nadir olan bir eserde bulunmaktadır (Almanya'nın başka kütüphanelerinde yaptığım başarısız birçok araştırmadan sonra, nihayet Paris'te Mazarine Kütüphanesi'nde bir kopyasını buldum): "*La description et histoire de l'isle de Scios ou Chios per Jerome Justinian Gentil'homme ordinaire de la Chambre du Roy très-Chrestien, fils du Seigneur Vincenzo Justinian, l'un des Seigneurs de la dite l'isle, Chevalier de l'ordre de sa Majesté, Conseiller en son Conseil d'Estat et Privé et Ambassadeur extraordinaire du Roy auprez du Sultan Selin, Grand-Seigneur de Constantinople*" (baskı yeri verilmemiş ve muhtemelen 1606 olması gereken tarihi 1506 olarak verilmiş hâlde). Zengin bilgiler barındıran bu kitap, muhtemelen ana kaynak olarak, adı geçen Vincenzo Giustiniani'nin adanın tarihi hakkında İtalyanca olarak yazdığı ve 1646'da Sakız Adası Piskoposu Sophianos tarafından "*Historia dell' Isola di Scio*" adı altında hazırlanan bir kopyası, Paris Kraliyet Kütüphanesi'nin elyazmaları bölümünde (Supplem. 672) bulunan daha eski ama basılmayan kitabına dayanmaktadır. 62 adet dar yazılmış bu kağıtlardaki güçlü elyazısı, birçok yerde yukarıda bahsedilen esere kelimesi kelimesine uymaktadır, fakat bazı bölümlerde çok daha detaylıdır. Burada bilhassa önemli olan, adanın Giustinianilerin hükümdarlığı altında durumu ve idaresi hakkında söylenenlerdir (basılan eserde L. XI, s. 168 ve devamı).

tahtının varisi ile birlikte yetiştirilirken babaları daha sonraki zamanlarda, II. Fransuva ve IX. Charles dönemlerinde defalarca Divân nezdinde fevkalade elçiliklerle görevlendirildi. Ertesi yüzyıla kadar Giustinianilerin soyundan gelenler Fransa krallarının iyiliklerinin ve onur gösterilerinin tadına vardılar[52].

Hanedanlarının görkemli zamanlarının ikameti olan Sakız Adası ise 1566'da yaşanan felaketten sonra büyük adımlarla yok oluşa doğru gidiyordu. Bir görgü tanığının ifadesine göre, 1573'de bir zamanlar canlı olan şehirde artık yalnızca ıssız sokaklar ve terkedilmiş saraylar görülüyordu. Daha soylu ailelerden kendilerini kurtarabilenler adayı terketmişti; halk köleliğe taşınmış ya da İslâm'a geçerek sahte bir özgürlük elde etmişti[53].

Hâlbuki Sultan Süleyman, Sakız Adası'nın ele geçirilmesine sevinmeyecekti artık. Piyale Paşa, kolayca ele geçirdiği hazineleri Sultan II. Selim'in ayaklarına sermek üzere Sakız Adası'ndan İstanbul'a geldiği vakit, Sultan Süleyman sayılı günlerinin bitiş noktasına varmıştı bile.

Sultan Süleyman'a göre, Malta mağlubiyeti sonrasında adının ve halkının onurunu en azından kara savaşına tekrar başlayarak geri kazanmak şart olmuştu ve Macaristan'daki düzensiz ve anlaşmazlık içindeki durumlar bunun için yeterince fırsat sunuyordu. Ne Sultan Süleyman ne de Kayser Ferdinand, 1562 tarihli barışın şartlarını hemen uygulatma gücüne sahipti. Hiçbir ülkede, hiçbir zamanda yazılı antlaşmaların doğal olmayan, önlenmesi imkânsız kuvvetler karşısındaki çaresizliği o dönemlerde Macaristan'da olduğu kadar asla ortaya çıkmamıştı.

Birbirlerinin karşısında bu denli düşmanca ve bu denli sert duran halk unsurları arasında bireysel sürtüşmeler, tekrar Alman topraklarına kadar sarkan talanlar ve akınlar ortaya çıkarken ve eski husumetlerle ikili çatışmalar önceki gibi aynen devam ederken, Kayser Ferdinand ve Erdel'in genç kralı Yanoş Sigismund arasındaki gerginlikleri de bir türlü sona erdirmeyi veya son ateşkes antlaşmasında belirlenen noktaları memnun edici bir sonuca götürmeyi başaramıyorlardı.

---

52 *Négociations*, II, 604 ve 735. Giustinianilerin daha sonraki akıbeti hakkında, Vincenzo Giustiniani'nin adı geçen eserinde özel sayfa numaraları verilmiş ayrı bir bölüm, bilhassa s. 98, sonundaki ilgili belgelerle birlikte en iyi bilgileri vermektedir.

53 Nic. Reusneri, *Epistolarum Turcicarum*, L. XI (Frankfurt 1599), s. 142-152'de Jacobus Paleologus, *de rebus Constantinopoli et Chii cet.*, 1573. Adanın o dönemde, daha sonra tekrar ele alacağımız, durumu hakkında oldukça ilginç bir belge.

Kayser Ferdinand, belki de Divân'ın daha müspet tavizlerde bulunmasını sağlamak için, antlaşma ile belirlenen onur hediyesini ödemekte gecikiyordu. Ancak defalarca tekrarlanan uyarılardan sonra, İstanbul'da artık daimî olarak onaylanan elçisi Albert von Wyss aracılığıyla bir yıl geçtikten sonra, 8 Kasım 1563'de bu haracın en azından bir kısmını ödedi. Oysa Divân bununla yetinmek istemiyordu. Haraç tam ve düzenli olarak ödenmediği sürece her türlü yeni müzakerelere başlamayı reddediyorlardı[54].

Kayserin ertesi yıl (25 Temmuz 1564) ölmesi, zorlukları ortadan kaldırmaya ve meselenin daha müspet bir yön almasını sağlamaya uygun değildi. Kral II. Maksimilyan, aksine Divân'ın taleplerini hemen yerine getirmeye meyilli görünmüyordu ve her halükârda geciktirilen haracı –yalnızca bu 60 bin duka tutuyordu– ve gelecekteki haracı ödemek için önce barışın, hem da daha müspet şartlar altında yenilenmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Maksimilyan nihayet 1565'de, barışın sekiz yıllığına yenileneceği vaadi üzerine yalnızca geciktirilen 60 bin dukayı ödemekle kalmayıp vezirlerin Kayser Ferdinand tarafından kendilerine söz verilen "ücret" olarak üzerinde tasarrufta bulundukları 30 bin duka daha ödedi[55].

Hâlbuki Kral Maksimilyan söz konusu barış belgesini eline alamadan Kral Yanoş Sigismund ile açık düşmanlıkların ortaya çıkması ile yeni karışıklıklar da meydana geldi. Sigismund Szathmar'ı zaptederken, Maksimilyan misilleme olarak Tokay ve Serencs'i işgal etmişti. Her iki taraf bu barış ihlali hususunda Divân nezdinde şikâyette bulununca Sultan Süleyman tabii ki Zapolya lehine karar verdi ve Macaristan'daki beylerbeyilerine Zapolya'yı yeni kayserin saldırılarına karşı silahlarla korumaları emrini verdi.

Bu emre istinaden Tımışvar Beylerbeyi Hasan (Prodoviç) Paşa ardı ardına Pankotta'yı ve Erdöd'ü zaptederken, aynı zamanda Maksimilyan'dan Tokay'ı iade etmesi ve birliklerini Erdel'e ait bütün topraklardan geri çekmesi talep edildi. Barış muhafazası ancak bu şartlar altında mümkün olacaktı. Bununla yetinmeyerek Hersek Sancakbeyi Mustafa Paşa Karinya'ya akın ederek Kruppa ve Novi'yi kısa bir kuşatmadan sonra kül yığınına çevirdi ve üstün bir Macar birliğinin saldırısına uğrayarak sınırın öte tarafına sürülene kadar ülkeyi her yeri talan edip ateşe vererek dolaştı[56].

54 Viyana arşivlerindeki elçilik raporlarına göre, Hammer, III, 400 vd.

55 Katona, XXIV, 20 ve devamında Istuanfi.

56 Schwandtner, SS., I, 667 ve devamında Petrus Bizarus, *de bello pannonico.*

Bu gibi hadiselerden, böylesine parçalanmış durumlardan sonra Divân ile barışçıl bir uzlaşma artık söz konusu olamazdı. Kayser Maksimilyan, 1566 başlarında gönderdiği yeni elçisi Georg Hossutati aracılığıyla barışçıl bir uzlaşmanın ilk şartı olarak Pankotta'nın ve Kruppa'nın geri verilmesini talep ettiğinde bunu anlamak zorunda kaldı. Bu gibi taleplere kulak asmaktan çok uzak olan Sultan Süleyman, Tokay'ın derhal geri verilmesini ve gecikmiş haracın hemen ödenmesini istedi; kayserin elçisini zindana attırdı ve açıkça savaş ilan etti[57].

Bu savaş, Sultan Süleyman için –en azından herkes o dönemlerde bu hadiseyi böyle görüyor ve böyle değerlendiriyordu– şahsî bir onur meselesi hâline gelmişti. Yalnızca Macaristan'da parlak zaferlerle Malta'da yaşadığı mağlubiyetin utancını silebileceğini ve bu ülkede daha sağlam bir hükümdarlığın kendisine arzularının hedefi olan Viyana'yı da sağlayabileceğini düşünüyordu[58]. İlerlemiş yaşına bakmaksızın, ordusunun başına bizzat geçmeye karar verdi ve etrafında imparatorluğun bütün ihtişamıyla 1 Mayıs'ta, bir daha geri dönmemek üzere, başkentinden ayrıldı.

Yürüyüş uzun ve zorlu idi. Hasta ve yaşlı Sultan Süleyman ancak arabanın içinde yavaş ilerleyebiliyordu. Belgrad'a ancak İstanbul'dan çıktıktan 49 gün sonra varılabildi. Macaristan seferlerinde neredeyse her zaman olduğu gibi bu defa da bilhassa sürekli yağmurlardan kabaran nehirlerden geçişi zorlaştıran kötü hava şartlarından dolayı büyük sıkıntılar çekildi.

Sultan Süleyman, Zemun'da 29 Haziran'da, Erdel'in mülkiyetinin ve sultanın himayesinin vaat edildiği Yanoş Sigismund Zapolya'nın biatlarını zengin hediyelerle birlikte –aralarında 50 bin duka değer biçilen bir yakut vardı– kabul etti.

Zemun'dan –Sultan Süleyman'ın esas planı bu idi– doğrudan ve vakit kaybetmeden Eğri Kalesi'ne gidilecekti. Oysa Kayser Maksimilyan'ı umdukları kadar hazırlıksız bulmadılar. Budin beylerbeyi [Arslan Paşa], Sultan Süleyman buraya gelmeden önce Palota'yı kuşatmıştı ama boşuna; ve kayserin birlikleri beylerbeyini burada geri çekilmeye zorlarken, aynı birlikler Eck von

57 *Aynı eser*, s. 676.

58 Bizarus, s. 664'de "Neden olmasın, kendini ikna ediyordu, bu savaşın başarılı akıbetiyle yaşamına birçok yıl eklenecek ya da eğer, her ne olursa olsun, doğa yaşamın sonunu getirecekse, adın ulaştığı en ünlü anda, seçkin ve şanlı bir zaferle bu yaşamdan göç edeceğim" diyor.

Salın yönetiminde Pesprim ve Tata'ya saldırmışlar ve her iki kaleyi de kısa bir direnişten sonra zaptetmişlerdi.

Nikolas Zrinyi, kısa bir süre sonra Sikloş'ta görkemli bir zafer kazandı ve daimî ikametinin bulunduğu Sigetvar'da sağlam bir konuma geçti. Bu hadise, Sultan Süleyman'ın sefer planını değiştirdi. Eğri Kalesi yerine öncelikle Sigetvar'a saldırmaya ve bu iyi tahkim edilmiş yeri ele geçirene kadar buradan ayrılmamaya karar verdi.

Ösek'te Drava Nehri geçildikten sonra, yaklaşık 100 bin askerden oluşan ordunun tamamı 300 topla birlikte Ağustos'un ilk günlerinde her taraftan kuşatma altına alınan Sigetvar'a doğru hareket ediyordu. Sultan Süleyman, 5 Ağustos'ta bizzat Sigetvar önlerine geldi ama Sigetvar'ın düşüşünü kendi gözleriyle görmek nasip olmadı. Kuşatma tam bir aydır devam ediyordu; Zrinyi'nin kahraman birlikleri şehri ve ön surları kaybettikten sonra tam her an düşmesi beklenen kaleye geri çekilmek zorunda kalmışlardı ki, Sultan Süleyman aniden 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece ruhunu teslim etti.

Ancak iki gün sonra, 8 Eylül'de Zrinyi'nin kahramanca ölümü, harabeye çevrilerek Sultan I. Süleyman'ın kahramanlıklarla dolu uzun ömrünün ve Osmanlı tarihinin büyük bir döneminin âdeta abidesi gibi daimî olarak dünya tarihi açısından önemli bir yer edinen Sigetvar'ın düşüşünü yüceltti[59].

Değerlendirmeleri konumlarına belirli bir ağırlık kazandıran çağdaşlarının bazı imalarına inanacak olursak, Sultan Süleyman yaşamının son yıllarında şanı ve yüceliği için çok büyük şeyler yaptığı imparatorluğunun geleceğine büyük bir endişe ve korku dolu bir önsezi ile bakıyordu.

Zaman zaman cesaretini kaybettiği, melankoliye düştüğü anlar olmuştu, fakat bunların sebebi salt bedensel ıstırapları –sıkça tekrarlanan gut nöbetleri ve damla hastalığına mütemayil olması– değildi. Daha ziyade ruhuna çöken, ruhunu içten içe kemiren büyük endişelerin sonucuydular. Bu melankoli bazı anlarda kendinden geçmesine ve hayatından bile endişe edilmesini gerektiren uzun süreli baygınlıklara sebep oluyordu[60].

---

59 Bizarus, s. 691-703. Schwandtner, SS., I, 723 ve devamında Samuel Budina, *Historia Szigethi cet.*

60 Daha 1562'de birkaç defa öldüğüne dair söylentiler Batı'ya yayılmıştı. Fransız elçi De Petremol, aynı yılın Mart'ında gönderdiği bir mesajda bu hususta şöyle demektedir: “Hekimler ona yeni bir kriz gelmesi hâlinde uzun süre yaşayamayacağını söylüyorlar; söylediklerine göre eğer birden gelen bir melankoli olursa, bu onu tamamen kendinden geçirir, ölümle yaşam arasına bırakır”, *Négociations*, II, 692. Fiziksel ıstırapları,

Gücü karşısında bütün dünyanın titrediği bu muhteşem hükümdar bile bu gibi mânevi pişmanlık anlarında, dünyevî büyüklüğün hiçliğini hissettiği bu anlarda, kendinin de aslında bir hiçlik olduğu gerçeğini görmüştü. Hayatının son yıllarında kendini iyice dine vermişti; birçok din meselesi ile uğraşıyordu ve dinî vecibelerini hassas bir biçimde yerine getirmeye özen gösteriyordu. Bu dindarlığı kimi zaman bağnazlığa kadar götürüyordu. Gut hastalığı –en sevdiği eğlencesi olan– ava gitmesine engel olduğunda, sıkıntı içindeki ruhunu alçakgönüllülükle Allah'ı överek Allah'ın mutlak gücü karşısında kendi hiçliğini anlatan şiirler yazarak rahatlatıyordu[61].

Ne var ki kendinin ve atalarının olağanüstü çabaları ile bu hâle gelen imparatorluğunun muhafazasını sağlayarak gelecek nesiller nezdinde şanını artırmak, gönlünde çok büyük bir yer etmişti. Göründüğü kadarıyla bu açıdan en azından yaşamının son yıllarında buna silahların zorundan ziyade barışla ulaşabileceği görüşüne varmıştı. Bu cüretkâr olduğu kadar talihi de yaver giden fatih, son zamanlarda birçok kez huzur ve barışa özlem duyduğu ve kılıcına yalnızca istemeyerek ve zorunlu olduğu için sarılmıştı. İmparatorluğun geleceği açısından Batı devletlerinden ziyade İran'dan korkuyordu; bu yüzden son nefesine kadar İran'ın karşısında elinde silahlarıyla durmak zorunda olduğunu hissediyordu[62].

---

diyor Venedik Balyosu Bernardo Navagero 1553 tarihli raporunda, iki türlü idi: "biri gut, diğeri damla hastalığına olan yatkınlık, bunun sonucu pek hareketsiz kalamıyor", Alberi, *Relazione*, Ser. III, Vol. I, s. 72. Halefi Domenico Trevisano (1554) benzer bir şey söylemektedir: "yüzünde melankolik bir ifade var, böylece ciddi bir görünüşe sahip", *aynı eser*, s. 114.

61 Daniele Barbarigo, *Relazione* (1564), *aynı eser*, II, 17: "Bütün zevki ava gitmekti ve majesteleri, bacakları güçsüzleşip ata binemediğinde Tanrı'ya övgüler sunmaktan hoşlanıyordu, alçakgönüllülük göstererek ve hep kendinin bir hiç olduğunu söyleyerek".

62 Gerek Fransız elçiler Dolu ve Petremol mesajlarında, gerekse Venedik balyosları raporlarında sürekli olarak, Sultan Süleyman'ın yaşamının son yıllarında, sırf imparatorluğunun geleceği için gerekeni yapabilmek amacıyla huzur ve barış istediğini tekrarlamaktadırlar. Bernardo Navagero, daha 1553'de şöyle demektedir: "Doğası gereği her zaman savaştan çok barışa meylediyordu, şimdi de her zamankinden fazla, çünkü yaşlıydı ve dört evladı vardı", *Relazione*, *aynı eser*, s. 73. Petremol, 1564 Nisan'ında XI. Şarl'a şöyle yazıyordu: "Büyük Sultan yaşlanmış bulunuyor, artık o geri kalan günlerini sadece huzur ve dinlenerek yaşamak istiyor, kafasının estiği zaman savaş yapmayı kendinin halefi olacak olan oğluna bıraktı", *Négociations*, II, 150.

Bunun dışında, ayrılmaz bir parçasını oluşturan kötülüklerle birlikte, sürekli savaş yürütmenin zamanla imparatorluğun en iyi kuvvetlerini tüketeceğinin ve yok edeceğinin keskin bakışlarından kaçması mümkün değildi. Kimi zaman çok pahalıya mâl olan savaş şanının getirdiği ağır yükleri hafifletmek ve devasa imparatorluğunun sürekli canlılığı, refahı ve içerideki muhafaza edici güçleri için nihayet sağlam bir zemin kazanmak amacıyla, kendisi ve halkları için huzur istiyordu. Bunun için gerçekten ne yaptığı ve neler kazandığı –ki bu hiç de az değildi– Osmanlı İmparatorluğu'nun ileride ele alacağımız iç yaşamı ile öylesine derinden bağlıdır ki, burada uzun süre bu husus üzerinde durmak imkânsızdır[63].

Asil bir kişiliğe sahip olmasına rağmen Sultan Süleyman da bu çabaları sırasında, muhakkak ki küçük görmediği ama yine de her zaman kendisindeki zaptedemediği insanî zaafların ve talihsiz durumların gücüne tâbi olmuştu.

Bilgi sahibi ve derin bir bakışa sahip Bernardo Navagero, Sultan Süleyman'ın 60 yaşın üzerindeyken[64] bile azametli kişiliğini tarif ederken şöyle bir tasvir yapmıştır: Sultan Süleyman, ortalamanın üzerinde uzun boylu ama zayıftır ve yüzü solgundur. Yüzünde, kendini gören herkesin ondan hoşlanmasını sağlayan alçakgönüllülükle birleşmiş, hayranlık uyandıran bir azamet vardır. Yemek konusunda oldukça ölçülüdür; çok nadiren ve az et yer, fakat yiyorsa da postları kırmızıya çalan küçük keçilerin etini tercih eder. Şarap içmez; onun yerine daima hastalığı da gözönünde bulundurularak, mevsimine göre leziz maddelerle karıştırılan su içer. İstanbul'da olduğu zamanlarda, barkası ile çok sık, hatta neredeyse her gün, avlanmak ve hareket etmek için Anadolu kıyısında değişik yerlere ve bahçelere gider. Bu yüzden kış aylarında Edirne'de kalmayı sever, zira orada kapılarından çıktığı gibi avlanma bölgelerine gidebileceği bir sarayı vardır.

Navagero, şöyle devam etmektedir: En önemli özelliği olan manevî özelliklerini ele alacak olursak, adaleti ile dikkatleri çekmektedir ki, gerçekten bilgi sahibi olduğunda –ne yazık ki bu yönden diğer hükümdarlarla aynı akıbete uğrayarak, o da kimi zaman gerçek bilgiye sahip olamıyordu– hiç kimseye haksızlık yapmıyordu. Bir kez verdiği sözü –buna çok büyük önem veri-

63 Dolu, 1561 başlarında yapılan hazırlıklar hakkında şöyle demektedir: "O ne kadar farklı olursa olsun, halkını barış içinde yaşatmak ve geçmiş savaşların acısını dindirmek istiyordu, zayıf vezirlerle herşeyden daha zor biçimde başardığı bu barış artık rahatlıkla yaşanır", Şubat 1561 tarihli mesaj (bk. *Négociations*, II, 650).

64 Bernardo Navagero, *Relazione*, *aynı eser*, s. 72 vd.

yordu– büyük bir titizlikle yerine getiriyordu ve Sultan Süleyman için bundan daha büyük bir övgü olamaz. Uzun yıllar boyunca hüküm sürerken kendini sürekli geliştirerek, idareyle ilgili edindiği bilgi sayesinde herşeyden anlayan ve daima daha iyisini istemeye kararlı bir şahsiyet oldu.

Navagero böyle diyordu. Ancak Sultan Süleyman'ın ılımlı düşünceleri ve adalete duyduğu sevgi başkaları tarafından da övülüyordu. Bir zamanlar ağır bir hastalığı atlatıp tekrar ayağa kalktıktan sonra duyduğu minnettarlıktan dolayı kullarının büyük bir bölümünü özgür bıraktığı ve borçlarını ödeyemedikleri için hapis yatan Rumları, Hristiyanları, Yahudileri ve Türkleri borçlarını belirli bir meblağa kadar kendi hazinesinden karşılayarak kurtardığı anlatılıyordu[65].

Oysa Hürrem Sultan'a duyduğu aşk ve bunun sonucunda kendi hanesinde çıkan husumet, Sultan Süleyman'ı hem kendisine, hem de başta vezirleri olmak üzere başkalarına karşı zayıf ve şüpheci hâle getirmişti[66]. Kendisine baba gibi saygı duyan yeniçerilerine bile güvenemiyordu. Kontrolünü kaybetmeye başladığı bu canavarlardan çekiniyordu. Bir defasında uzun süren hastalığından dolayı yakınmaya ve İstanbul'u talan etmekle tehdit etmeye başladıklarında, huzursuzluklarını yalnızca kendini hasta hâli ile baştardesine taşıtarak, hayatta olduğunu görmeleri için, suyun üzerinde birkaç kez önlerinden geçerek dizginleyebileceğini düşündüğü anlatılıyordu[67].

Bu huzursuzluklar, Sultan Süleyman'ın ölümünden önce imparatorluğun diğer bölgelerinde de endişe verici bir biçimde kıpırdıyordu. Örneğin Budin'de 1564 Mayıs'ında sözde paraları belirlenen günde ödenmediği için sipahilerin ve yeniçerilerin korkunç bir isyanı baş gösterdi. Hazinedar ve memurları, aileleri ile birlikte öldürüldüler ve Budin beylerbeyi bile öfkelerinden ancak son anda kaçabildi. Hiçbir yerde Sultan Süleyman'ın bu asilere öfkesinin sertliğini göstermeye cesaret ettiği belirtilmemektedir[68].

---

65 Petremol'un Ocak 1563 tarihli mesajı (bk. *Négociations*, II, 718).

66 Dolu'nun Haziran 1560 tarihli mesajı: "S. H. vezirlerine güvensizlik duymaya başlamıştı, çünkü onların her biri çocuklarından birinin tarafını tutuyordu", *aynı eser*, s. 616.

67 Petremol'un IX. Charles'a gönderdiği Nisan 1562 tarihli mesaj (bk. *Négociations*, s. 692).

68 Aynı kişinin 27 Mayıs 1564 tarihli mesajı. "Eğer bu taraflardaki bizim Hristiyanların kendi işlerini kendilerinin görmeleri arzusu varsa bu onlar için güzel bir fırsat ve imkân olacak", diye ekliyor naifçe, *aynı eser*, s. 754.

Sultan Süleyman'ın en büyük ve imparatorluğu için trajik zayıflığı, hiç şüphesiz oğullarından birini, olağanüstü özelliklere sahip, babasının kopyası, yeniçerilerin ve ülkenin en seçkin ileri gelenlerinin sevgilisi[69], ilk doğan oğlu Şehzâde Mustafa'yı, Hürrem Sultan'ın hükmetme hırsına feda ederek yerine Hürrem'in değersiz, herkesin nefret ettiği ve Portekiz Yahudisi olan ahlaksız musahibi Juan Miquez'in etkisi altında hükmetmek için değil zevk ü sefa için yetiştirilmiş oğlu Selim'i Osmanlı tahtının varisi olarak seçmesi oldu. Şehzâde Selim, muhteşem özelliklerinden muhtemelen hiçbirini miras olarak devralmamış olduğu[70] babasının güvenini kazanmayı bilmişti, zira göründüğü kadarıyla Sultan Süleyman daha hayattayken Selim'in imparatorluğun meseleleri ve yöneticileri üzerinde önemli bir nüfûza sahip olmasına izin vermişti.

Fransız temsilci Dolu, 1560 Haziran'ında şöyle yazıyordu: "Şehzâde Selim daha şimdiden sultan kabul ediliyor, ki majestelerinin her gün kendisine gösterdiği onurlar ve gördüğü olağanüstü muameleye bakılırsa, bu çok da sebepsiz sayılmaz. Ayrıca babasına karşı daima öyle itaatkâr olmuştur ki özel bir övgüyü haketmiştir; aynı şekilde asla babası hayattayken tahtı ele geçirmek istiyormuş gibi bir şüpheye meydan vermemektedir; ve bu açıdan öyle akıllı davranmıştır ki, vezirler ve tebaa, majestelerinin iradesini bildikleri için, hepsi Selim'in tarafına eğilmeye ve teveccühünü kazanmaya çalışmaktadırlar"[71].

Sultan Süleyman'ın bu körlüğü, Osmanlı İmparatorluğu'nun bundan sonraki gelişme tarihi için en önemli anlardan biridir. Yaşamının son günlerinde, uzun süren ve birçok hadise ile dolu hükümdarlığının görkemi ve şanı üzerine bulanık bir gölge atmaktadır. Zira bilhassa bu körlük, Osmanlı büyüklüğünün çöküşündeki en önemli emârelerinden biri olarak görülmelidir.

69 Navagero, Şehzâde Mustafa hakkındaki ilginç karakteristiğinde (*Relazione*, *aynı eser*, s. 77), şöyle demektedir: "İmparatorluğun vârisi olarak ne kadar sevildiğini ve istendiğini sözle ifade etmek mümkün değil. Yeniçeriler onu istiyor ve bunu açıkça belli ediyorlar, Türkler ve Büyük Efendi'nin köleleri de aynı düşünceye ve isteğe sahipler; şu nedenle ki, en büyük oğul olmaktan başka –bu da imparatorluğun ona verilmesini gerektirir– değerli, liberal ve adaletli olmasıyla ünlü oluşu herkesin onu istemesini sağlamıştır". Mustafa'nın hayatına mâl olan felaketten önce Navagero böyle yazmıştı.

70 Marcantonio Barbaro, Sultan Süleyman hakkındaki karakteristiğinde (*Relazione* 1573, *aynı eser*, s. 318) şöyle demektedir: "Bu övgüye değer şartlardan herhangi birinin Selim tarafından miras alındığından, Müslümanlar da dahil, söz edilmedi, bu kadar çok krallıkların mülkiyeti onda kaldığı hâlde".

71 *Négociations*, II, 615.

ALTINCI BÖLÜM

SULTAN II. SELİM DÖNEMİNDE 1574'DE ÖLÜMÜNE KADAR MACARİSTAN MESELESİ VE VENEDİK CIMHURİYETİ İLE SAVAŞI

1) Barışın 1574'de yenilenmesine kadar kayser ile yapılan müzakereler

Osmanlı İmparatorluğu hükümdarları arasında bu ismi taşıyan ikinci padişah olan ve o zamana kadar Kütahya sancağında kaderinin kendisi için öngördüğü büyük mesleğe hazırlanmak yerine zamanını şarap ve kadınlarla geçiren Sultan II. Selim, gizli bir ulak aracılığıyla babasının herkesten gizlenen ölümüne dair haberi aldıktan sonra en kısa zamanda imparatorluğun başkentine geldi; gelişine şaşıran devlet ileri gelenlerinin biatlarını kabul etti ve burada yalnızca iki gün kaldıktan sonra, karargâhta bizzat boy göstererek, tahtının güvenliğine karşı yöneltilebilecek her türlü muhtemel teşebbüsleri engellemek için süratle Macaristan'a doğru yola çıktı.

Her taht değişikliğinde olduğu gibi, bilhassa yeniçeriler olmak üzere, ordunun huzursuz ve asi ruhu sebebiyle ve Sultan Süleyman'ın silahlı eylemler ve zaferler sayesinde ordu nezdinde elde etmeyi başardığı büyük saygıyı halefine aktarmaya çok da meyilli olmadığı gözönünde bulundurulursa, Osmanlı tahtı bu defa da tehdit altında idi. Ne talihtir ki akıllı Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, Sultan Süleyman'ın ölümünü ordudan en azından Selim buraya gelene kadar gizlemeyi başardı. Oysa Sultan Süleyman'ın öldüğü resmen ilan

edildikten sonra, yeniçerilerin huzursuzluğuna hâkim olmak ne Sokollu Mehmed Paşa'nın, ne de yeni sultanın elinde idi.

Daha Selim'in ordunun biatlarını kabul ettiği Belgrad'da yeniçeriler şiddetle önceki taht değişikliğinde adam başı ödenen 2 bin akçenin 3 bin akçeye çıkartılmasını istemişlerdi ve bu paranın hemen ödenmesi kabul edilmeyince vezirlere ve sultana karşı, gerçekleştirmeye oldukça hevesli göründükleri tehditlerde bulundular. Zira sultanın İstanbul'a dönüşünden hemen sonra, 5 Aralık'ta korkunç bir isyan çıktı ve vezirlerden birkaçı neredeyse hayatî tehlike arz edecek derecede yaralandıktan ve kötü muameleye maruz kaldıktan sonra, ancak sultanın yeniçerilerin isteklerine hemen boyun eğmesi ve her yeniçeriye daha önce kabul edilen 2 bin akçenin yanısıra bin akçe, yani toplam 60 duka ödemesi ile durdurulabildi.

Sultan Selim, bundan böyle yerine getirilmesi gereken bu türde başka talepler de ileri sürüldüğünden, hazinesini daha da tüketen ve aslında tehlikeli olan bu çare sayesinde tahttan indirilme tehlikesini atlattıktan sonra doğal olarak dikkatini öncelikle babası Sultan Süleyman'ın tamamen düzensiz bir hâlde geride bıraktığı Macaristan meselesine vermek zorunda idi. Zira Sigetvar'ın düşüşünden sonra Macaristan'daki savaş her iki taraf arasında her zaman Osmanlıların lehine olmasa da aynı amansızlıkla devam ederken, İstanbul'da esas olarak daha önce de defalarca gördüğümüz aynı tatsız özellikleri taşıyan ama elde edilen her türlü avantaj artık kayserin de taleplerini artırdığından, karmaşık durumların memnun edici ve kalıcı bir çözümüne götürmesi mümkün görülmeyen barış müzakereleri tekrar başlatıldı.

Kayser, Divân tarafından talep edildiği gibi, Tata'nın ve Vesprim'in yıkılmasını hiçbir şekilde kabul etmek istemezken, elçileri Eğri Piskoposu Anton Verantius'a, İstiryalı Christoph Teussenbach'a ve Hollandalı Albert von Wyss'e verdiği talimatlar aksine sultanın Babuca (Babocsa) ve Berencse'nin yıkılmasına izin vermek zorunda olduğu yönünde idi. Ayrıca Erdelliler tarafından zaptedilen bazı yerlerin geri verilmesi talep ediliyordu ve hâlâ anlaşmazlıklara sebep olan sınır ve tebaa meselelerinin nihayet düzenlenmesinde ısrar ediyordu; bunun dışında Fransa ve Venedik hiçbir şekilde barışa dahil edilmeyeceklerdi.

İlk iki elçinin –Wyss, hapisten çıktıktan sonra İstanbul'da kalmıştı–1567 Ağustos'unda İstanbul'a getirdikleri bu talepler, Sultan Selim, vezirler ve hatta Yahudi banker Johann Miquez için yanlarında getirdikleri hediyelerle destek-

lenmesine rağmen, Divân'ın da kendi taleplerinde ısrar etmesi yüzünden, müzakereler öyle uzadı ki ancak ertesi yılın Şubat ayında biraz olsun memnun edici bir sonuca varabildiler[1]. Yine yalnızca sekiz yıllığına yenilenen ateşkesin şartları esas olarak 1562 tarihli ateşkes antlaşmasında belirtilen ve şimdi de muhafaza edilen şartların yanısıra şöyle idi:

Kayser Maksimilyan, kardeşleri arşidükler Ferdinand ve Karl ile Macaristan'a, Dalmaçya'ya, Hırvatistan'a ve Slovenya'ya rahatsız edilmeden sahip olurken, her iki taraf buna benzer bir mülkiyet hakkını Erdel, Boğdan ve Eflak voyvodalarına tanıyacaklardı. Muhtemel anlaşmazlıklar gelecekte silahlarla, bilhassa ikili çatışmalarla değil, Budin beylerbeyinin ve Macaristan'daki başkomutanın ya da bu ikisi tarafından bu amaçla görevlendirilecek komiserlerin kararı ile çözülecekti. Kayserin Divân nezdindeki elçilerine, temsilcileri ve görevlilerine, maiyetleri ile birlikte diğer dost güçlerin elçilerine tanınan aynı hak ve özgürlükler tanınacaktı; bilhassa ikametgâhlarını uygun gördükleri gibi İstanbul'da veya Galata'da seçebileceklerdi; barışın ihlal edilmesi hâlinde bile elçiler zindana atılmayacaklardı; böyle durumlarda yalnızca İstanbul'dan çıkartılacaklar ve herhangi bir zarara maruz kalmadan memleketlerine gönderileceklerdi. Kayser, sultana her yıl müttefiki olarak özel elçiler aracılığıyla 30 bin Macar guldeni tutarında bir "onur hediyesi" gönderecekti. Sınır ve bölge düzenlemeleri bu amaçla tayin edilecek bir komisyona bırakıldı.

Veziriazamın ayrıca Fransa kralının da bu barışa dahil edilmesine dair talebi, bir Huguenot [Fransız Protestan] olan Fransa Elçisi Grantrie de Grandchamp'ın ısrarlarına bakılmaksızın, kayserin elçileri tarafından reddedildi ve Divân gerek bu hususta, gerekse ileri sürülen birkaç başka noktada –artık bu kadarı bile başarılıyordu– geri adım attı.

Sultan Süleyman, gerek II. Fransuva'ya gerekse IX. Charles'a özel olarak gönderdiği mektuplarda daimî dostluk isteğini ve teminini tekrarlamış olmasına rağmen[2], Fransa'nın Divân ile ilişkilerinin henüz istenen seviyeye getirilememiş olması bunda önemli bir rol oynuyordu. İstanbul'daki Fransız elçilerin ve diplomatik temsilcilerin bu dönemden kalan raporları, Fransa'nın

1 Bu geniş kapsamlı ama oldukça yorucu bir monotonlukla dönüp dolaştırılıp sürekli aynı noktaya getirilen müzakereler hakkında Verantius'un Kayser Maksimilyan'a gönderdiği bazı mesajlar çok iyi bilgiler vermektedir (bk. Katona, XXIV, 427-502).

2 17 Mayıs 1560 ve 8 Mayıs 1561 tarihli bu iki yazı (İtalyanca olarak), *Négociations*, II, 613 ve notlarda s. 659'da aktarılmaktadır.

Divân-ı Hümâyûn'da zayıflayan nüfûzuna ve temsilcilerinin sultan ve vezirler nezdinde olumsuz konumuna dair şikâyetlerle dolu idi. Örneğin Dolu, II. Fransuva'nın ölümünden kısa bir süre sonra, şöyle yazıyordu: "Divân ile şu anda çok olumsuz olan iyi ilişkilerin ve dostluğun muhafazası ve devamı ile ilgili nasıl bir karar alındığını öğrenmediğim sürece çok büyük bir çaresizlik içinde olacağım"[3].

Divân-ı Hümâyûn'da bilhassa Cerbe Adası'nda alınan esirler arasında birçok Fransız'ın bulunması olumsuz karşılanıyordu ve genel olarak Fransa kralının İspanya kralı ile fazla iyi ilişkiler içinde bulunduğundan ve onu Osmanlı İmparatorluğu'na karşı teşebbüslerinde gizlice gemileriyle desteklediğinden şüpheleniliyordu. Dolu'nun esir alınan Fransızların yalnızca kralıyla hiçbir ilgisi olmayan avâm takımı olduğuna ve Petremol'un İspanyol donanmasında Fransız kadırgalarının bulunduğuna dair iddiaların iftira olduklarına dair teminatları, fazla etki yapmadı[4]. Divân-ı Hümâyûn şüpheci ve aksi olmaya devam etti.

Bazı Fransız kölelerin serbest bırakılması için çıkartılan zorluklar sonsuzdu. Bu amaçla Vincenzo Giustiniani'yi özel temsilcisi olarak İstanbul'a gönderen Kral IX. Charles'ın sürekli çabalarına rağmen –daha sonra Divân nezdinde önemli bir rol oynayacak– oğlu ile birlikte Cerbe'de esir düşen yaşlı Cenevizli korsan Vicomte Cigala'nın bile serbest bırakılmasını sağlayamadılar![5]

Bunun dışında veziriazam da defalarca oldukça incitici bir biçimde kralın uzunca bir süre boyunca İstanbul'a olağan elçiler değil, yalnızca diplomatik temsilciler gönderdiğinden ve geleneksel olarak verilen hediyeleri vermediğinden şikâyet ediyordu. Bilhassa son nokta konusunda Fransa'nın temsilcileri ve Divân-ı Hümâyûn arasında rahatsızlık verici anlaşmazlıklar çıkıyordu, zira o dönemlerde Divân'daki elçilerin geçimlerinin sultanın hazinesinden karşılanması bir gelenekti ki, Divân-ı Hümâyûn Tercümanı İbrahim Bey'in bir defasında Petremol nezdinde belirttiği gibi, bu husus Fransa'nın dostluğunu yeterince rahatsızlık verici ve masraflı bir hâle ge-

3 5 Şubat 1561 tarihli mesaj (bk. *Négociations*, II, 648).

4 Dolu'nun 21 Eylül 1565 tarihli mesajı ve Petremol'un 15 Ocak 1562, 15 Mart ve 12 Haziran 1565 tarihli mesajları, *Négociations*, II, 625, 682, 782 ve 790. Dolu 10 Temmuz 1561'de İstanbul'da vebadan dolayı ölmüştü ve yerine hemen Petremol getirilmişti, *aynı eser*, s. 662.

5 Adı geçen elçilerin mesajları bu hususu da sürekli tekrarlamaktadırlar (bk. *Négociations*, s. 629, 673, 682, 704, 709, 735, 744, 758, 761).

tiriyordu. Fransa tarafında ise bu tür hediyeler bir nevi haraç gibi görülüyordu ve bilhassa kayser yanlış yaparak geri adım attığı için, bu açıdan kendini Divân nezdinde bağımlı ve yakışık almayan bir konuma getirdiği gözönüne alınırsa, böyle bir şey kabul edilmemeli idi. Petremol yine de doğru zamanda doğru yere sunulduktan sonra, ister bir saat, ister bir sepet güzel meyve ya da buna benzer küçük hediyelerle hiçbir şey başaramadıkları meselelerde birçok şeyi başarabilmiş olacaklarını düşünüyordu[6]. Tüm bu olaylara bir de birçok huzursuzluk yaratan anlaşmazlıklar ve Fransız sarayının uygunsuz talepleri eklendi. Örneğin İstanbul'da kralın annesi Katerina di Medici'nin hizmetine alarak Hristiyanlığa döndürdüğü Fati adında güzel bir Türk kızını, defalarca yapılan şikâyetlere rağmen geri vermemesi hoş karşılanmıyordu[7]. Kral IX. Charles'ın zamansız olarak Divân'dan tekrar sözde 2 milyon taler tutarında borç istemesi ise işleri daha da karıştırdı. Bu amaçla yine bir temsilci, Korsikalı maceraperest Sanpietro Ornano İstanbul'a gönderildi, fakat Ornano bu mesele ile başa çıkamadı. Sultan Süleyman, krala doğrudan ve şahsen şöyle yazdı: "Biliniz ki, hazinemiz yenilmez ordumuzun geçimini sağlamak için vardır; ayrıca boştur ve devletimizin kanunları ve görenekleri birilerine borç vermemize izin vermemektedir; ayrıca majesteleri bir hazinenin devlet ve hükümdarlarının ihtiyaçları için muhafaza edildiğini mutlaka bilmelidirler; aradaki dostluğa dayanarak borç para verilse bile bunu karşılığında herhangi bir rehin almadan yapmak ne mümkün, ne de akılcıdır"[8].

---

6 Petremol'un bu hususta ilginç mesajları, *aynı eser*, s. 682 vd. ve 761 vd. Bu hususta Divân-ı Hümâyûn Tercümanı İbrahim Bey'le yaptığı yazışmalarda doğrudan şöyle demektedir: "haraçgüzar olarak her konu ve yeni gelişmede mecburiyet içinde olduğumuza göre bu dostluk bizim ülkemiz için şerefli olacaktır". Ve şunu eklemektedir: "sonuç itibarıyla o bana şunu söyledi: bunların tabiatı her bir kimseden hediyeler almaktır ve ben ona dedim ki bizimki artık bunu yapmayacak".

7 Bu oldukça ilginç diplomatik hadise ile ilgili açıklamalar için bk. *Négociations*, II, 459 Not, s. 763 Not, s. 803 Not ve III, s. 71.

8 Sanpietro'nun gönderilmesi ve görevinin ana amacı hakkında bilgi için, *Négociations*, II, 711, 724. Burada Sultan Süleyman'ın 1563 tarihli yazısı da verilmektedir. Bu yazıda şöyle denmektedir: "Ve majestelerinin bildiği bu şey açık ve bellidir ki bir hazine imparatorluk ve hükümdarlarının duyduğu ihtiyaçlar için muhafaza edilir ve eğer dostluk kurulacaksa bunu rehinsiz yapmak ne uygun ne de akıllıcadır". Sultan Süleyman, maliye ve devlet borçları meselelerinden çok iyi anlıyordu!

Fransa'nın o dönemlerde Divân-ı Hümâyûn yakınlarında çok tehlikeli bir düşmanı olduğunu unutmamalıyız –daha önce adı geçen ve Juan Miquez adını almış olan Yahudi Josef Nassi'den (Jose Miquez) bahsediyoruz. Bu adam cüretkârlığında daha o zamanlar öyle ileri gitmişti ki ciddi bir biçimde başına bizzat geçeceği İsrailoğulları Devleti'ni tekrar kurmayı düşünüyordu. Bu amaçla 1563'de Sultan Süleyman'dan Taberiye Gölü kenarında yeni bir şehir kurma iznini almıştı ve hamisi Selim ile oğlu Murad bu sahtekârlığı destekliyorlardı. Oysa bunun için öncelikle paraya ihtiyacı vardı ve sözde Fransız hükümetinden tahsili neredeyse mümkün olmayan 150 bin taler tutarında bir alacağı olduğundan, Divân-ı Hümâyûn üzerindeki nüfûzunu her şekilde Fransa'ya karşı ve kendi amaçlarına ulaşmak için kullanmaya çalışıyordu. Hazinenin iltizam bedellerinden dolayı Josef Nassi'den oldukça büyük alacakları olduğu ve bu yolla kendi borçlarını ödeyebileceğini düşündüğü için, Divân Josef Nassi'nin taleplerini o denli destekliyordu. Tüm bunlar daha o zamanlar ve daha sonraları da oldukça rahatsızlık verici diplomatik müzakerelere sebep oldu[9].

Divân, bu defa da yıllardan beri tekrarladığı gibi, Fransa'nın dostlarını dost düşmanlarını da düşman kabul etmesine dair talebini bir kez daha yenilediğinden ve bu talebi tabii ki Fransa'dan her zamanki gibi böyle bir durumda kendini Hristiyanlığın düşmanı ilan etmesi gerektiği cevabı ile reddedildiğinden[10], 1566 ortalarında Fransa'nın İstanbul'da temsilcisi olarak Petremol'un yerine geçen Grantrie de Grandchamp'ın Kral IX. Charles'ın kayser ile yapılacak barışa dahil edilmesine yönelik çabalarının burada müspet bir zemin bulamamasının sebepleri kolayca anlaşılabilir[11].

---

9 Bu hadiseler ve bu Yahudi'nin daha sonra ele alacağımız genel durumu, bu dönemden birçok mesajın konusudur. IX. Charles'ın iki elçisinin, Salviati ve Vincenzo Giustiniani'nin İstanbul'a gönderilme sebeplerinden biri bu meseleyi düzenlemekti ama istenen sonucu getirmedi. *Négociations*, II, s. 688, 707, 735, ki burada, bilhassa İsrailoğulları Krallığı'nı kurma niyetinden bahsedilmektedir; sonra s. 773-775, Notlar.

10 Örneğin Petremol'un mesajı, *aynı eser*, s. 690.

11 *Négociations*, II, 808, 813. Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkileri konusunda kesin bir fikri olmadığı görülen Hammer, III, 516, 528 ve 775'te çok kötü bir yanlışa düşmüştür. Zira Verantius'un raporlarından yalnızca "Gran Compagnes" ya da "Gran Ciampo" olarak bildiği ve tam adı "Guillaume L'Aubespine Seigneur de Grantrie de Grandchamp" olan sonuncu elçiden üç diplomat yaratmaktadır: Bay De L'Aube, Bay De Grandchamp ve Bay de Grandchamp'ın sözde sekreteri olan Bay Guillaume de Grantrie. Hatta daha sonra s. 591'de aynı Grandchamp, Couscinan adı altında dördüncü bir diplomat olarak boy göstermektedir!

Erdel Voyvodası Sigismund'un elçilerinin kayser ile yapılacak barışa dair itirazları da sonuç getirmedi; bundan sonra da sultan tarafından himaye edilmek istiyorsa bu barışın her maddesine uyması yönünde emir aldı[12].

Bu barış, kayser için ne kadar müspet görünse de, tıpkı daha önce yapılan bütün antlaşmalar gibi, Macaristan'da memnun edici ve kalıcı bir durum yaratmaya ve ülkeye uzun zamandır özlemini duyduğu huzuru kazandırmaya uygun değildi. Zaten Erdel ile anlaşmazlıkları ya da Osmanlı sancakbeylerinin ülkede veya sınırlardaki bireysel akınlarını ortadan kaldırmayı kim başarabilirdi ki?

Yine de Sultan II. Selim döneminde ilişkiler açıkça bozulmadı. Zira barışın Voyvoda Yanoş'un veya Osmanlı sancakbeyleri tarafından ihlal edildiğine dair kayserin elçileri tarafından zaman zaman yenilenen şikâyetler, Divân tarafından genelde ciddiye alındılar ve mümkün olduğunca ortadan kaldırıldılar. 1571'de Voyvoda Yanoş Sigismund'un ölümü ve yerine Erdel soylularından Zemunlu Stefan Bathori'nin seçilmesi bile büyük bir etki bırakmadı. Zira Bathori hem sultan tarafından, hem de kayser tarafından onaylandı ve 1574'de kayserin elçisi Baron David Ungnad tarafından yine sekiz yıllığına yenilenen barış antlaşmasına dahil edildi. Buna karşılık Divân bu barış yenilenirken barış antlaşmasının tarafların mirasçılarını ve haleflerini de kapsayacak şekilde genişletilmesini kabul etmek istemiyordu, zira bir başkasının iradesini bu şekilde geleceğe yönelik bağlamak Osmanlı geleneklerine aykırı idi[13].

Sultan II. Selim zaten savaşçı bir karaktere sahip olmadığından ve yüce babasının savaş şanına ve eylemlerinin görkemine haremin huzurunu ve zevkini tercih ettiğinden, hükümdarlığı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan ve Kuzey Avrupa ile barışçıl ilişkileri ayrıca bu dönemde Osmanlı silahlarının tekrar güneye yönelmesi ile desteklendi ve muhafaza edildi. Arabistan'ın ilhakı (1571) ve Venedik savaşı sırasında Kıbrıs'ın fethi, Sultan II. Selim'in hükümdarlığının bu yönde kendini gösterdiği iki büyük hadise idi. Yalnızca Kıbrıs'ın fethi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kısmını yakından ilgilendiriyordu. 1570'de başlayan ve 1573'de Venedik için oldukça olumsuz şartlarda bir barışla sona eren Venedik savaşının amacı ve en önemli sonucu idi.

---

12 Katona, XXV, 1-38'de Verantius'un elçilik raporları. Ödenecek haraç için bu defa barış belgesinde çok daha ılımlı olan "munus honorarium" sözcükleri kullanıldı.

13 Katona, XXV, 203 vd., 307 vd. ve Hammer, III, 611 ve devamında basılmamış elçilik raporları. Burada ayrıca daha sonra tekrar kullanacağımız ve Osmanlı İmparatorluğu'nun iç meseleleri hakkında verdiği değerli bilgilerden dolayı çok kıymetli bir günlük olan Stephan Gerlach, *Tagebuch* (Frankfurt a.M. 1674) adlı eser başlamaktadır.

2) Kıbrıs Savaşı ve Venedik barışı

Genel adıyla Kıbrıs Savaşı, Venedik'in bu adada hükümdarlığını devam ettirmesinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'da ve Avrupa'da sağlamlaştırılması ile çelişki yaratmasına rağmen, çıkış noktası açısından Osmanlı gücünün bu yönde büyütülmesi için iyi düşünülmüş bir sistemden ziyade Sultan II. Selim'in bir kaprisi yüzünden meydana gelmişti.

Yahudi Don Miquez ya da nam-ı diğer Josef Nassi'nin Sultan II. Selim'e daha Kütahya'da sancakbeyi olarak kaldığı dönemlerde bu adanın alınması gerektiğini ve kolayca ele geçirilebileceğini bu türde siyasî sebeplere mi yoksa sadece Selim'in Kıbrıs şarabına ve Venedik altınlarına düşkünlüğüne yeni bir dürtü kazandırmak için mi sürekli olarak telkin ettiği belli değildi. Oysa sultanın zaaflarını çok akıllı bir biçimde kullanarak devlet işleri üzerinde çok büyük bir nüfûz kazanmayı başarmış olan bu adamın daimî tasavvurlarının bu Venedik savaşının asıl itici güçlerinden biri olduğu kesindi.

Daha önce de 14 bin duka gibi çok düşük bir haraç karşılığında eski Nakşa Düklüğü'ne sinsilikle sahip olan[14] bu tehlikeli adamın şahsî hırsı ve açgözlülüğü bu sırada öyle ileri gitmesine sebep olmuştu ki aynı şekilde Kıbrıs Krallığı'nı da ele geçirebileceğini umut etmeye başlamıştı. Göründüğü kadarıyla Divân da bu fethi haraca tâbi bir hükümdara –yıllık 200-250 bin duka haraçtan bahsediliyordu– bırakmaya meyilli idi. Josef Nassi'nin yanısıra Sultan Selim'in eski lalası ve Sokollu Mehmed Paşa'nın rakibi Vezir Lala Mustafa Paşa, Kıbrıs savaşının en önemli destekçilerinden biri idi[15].

Venedik Cumhuriyeti ile ilişkilerin bozulması için, denizlerde İstanbul'daki Venedik balyosunun ılımlılığı sayesinde her seferinde üzerinde tekrar uzlaşmaya varılan küçük entrikalar ve sınırlardaki kaçınılmaz sürtüşmeler haricinde, yukarıda sayılanların dışında daha belirli herhangi bir sebep yoktu. Venedik gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'nun çekindiği güçler arasında değildi. Venedik 30 yıllık bir barışın avantajlarının bedelini Divân-ı Hümâyûn nezdinde sahip olduğu nüfûzun ve siyasî itibarının büyük bir kısmını kaybetmiş olarak

14 *Histoire nouvelle des anciens Ducs de l'Archipel*, s. 300 vd.

15 Fransa elçisi Grantrie de Grandchamps'ın IX. Charles'a 16 Ekim 1569 tarihli mesajı (bk. *Négociations*, III (Paris 1853), s. 87). "Micques o kadar nefret edilen biri değil. Kralın devamlı yönetici veya haraçgüzar kalmasını düşünmemek için tekere çomak sokmak, Kıbrıs'ı duyuyorum; ama o anlatıyor".

fazla pahalı ödemiş olduğunu düşünmüyordu[16] ve sultanın Kıbrıs fethiyle ilgili aldığı kesin karar, bu yöndeki her türlü çabayı yararsız kılmamış olsaydı, şimdi de Sultan Selim'in tahta çıkmasından sonra başının üzerinde dolaşan bu felaketi önlemek için çareler bulmuş olurdu.

"İster gönül rızasıyla ister silah zoruyla olsun, sizden Kıbrıs'ı istiyorum; beni dehşetli kılıcımı çekmek zorunda bırakmayın; zira size karşı yürüteceğim savaş korkunç olacak ve bütün topraklarınıza yayılacaktır; hazinenizin büyüklüğüne güvenmeyin, zira azgın seller gibi alıp gidecektir". Sultan Selim'in 1570'de Venedik'e savaş ilan ettiği ültimatom bu idi.

Buna verilecek yalnızca tek bir cevap vardı. "Barış için birçok haksızlığa göz yummuştu", diye cevap verdi Venedik, "oysa şimdi en az beklediği bir anda kendisine karşı savaş ilan edildiğinden, Tanrı'nın adaletine güvenerek, bu savaşı haklarını korumak ve yasal olarak kendisine ait olan Kıbrıs'ı muhafaza etmek için yürütmeye kararlı idi"[17].

Savaş ilanından neredeyse hemen sonra eyleme geçildi. Yük gemileri de dahil olmak üzere toplam 360 gemiden oluşan bir donanma, Kaptanıderya Piyale Paşa yönetiminde Nisan ve Mayıs aylarında ardı ardına Çanakkale Boğazı'nı geçti ve kısa bir süre Tine Adası'nı talan ederek oyalandıktan sonra 1 Temmuz'da Kıbrıs Adası'nın güney ucuna geldi ve burada Lala Mustafa Paşa komutasında 50 bin yaya ve 2 bin sipahiden oluşan birlikler hiçbir engelle karşılaşmadan karaya çıkartıldılar. Adanın daimî silahlı kuvvetleri ancak 2 bin piyade ve bin süvariden oluştuğundan açık araziler düşmanın talanlarına terkedildi. Yalnızca iki şehir iyi tahkim edilmişti ve düzenli bir

---

16 "Zatıalileri ve bu çok ünlü efendi, Osmanlı kapısında şimdi olduğundan daha büyük bir inanılabilirliğe ve saygınlığa sahipti", diyor Bernardo Navagero 1553'de Pregadilere İstanbul'daki elçilik görevi ile ilgili raporunda (bk. *Relazione*, Alberi, Ser. III, I, 83). Daha sonraki balyosların, örneğin Domenico Trevisano'nun (1554) ve Marcantonio Barbaro'nun (1573) görüşleri de daha müspet değildi, *aynı eser*, s. 160, 339.

17 Paruta, *Hist. Venet.*, bölüm II, *Guerra di Cipro*, L. I, s. 50-53. 16. yüzyıl Osmanlı tarihinin başka hiçbir hadisesi hakkında Kıbrıs savaşı hakkında olduğu kadar kaynak yoktur. Özeti Hammer, III, 785'de mevcuttur. Paruta'nın dışında Folieta, *De sacro foedere in Selimum,* Libri IV, Ceneviz 1587 ve Contarini, *Hist. delle cose successe del principio della guerra mossa da Selim a'Venetiani*, Venedik 1572 (ayrıca Sansovino, s. 439 ve devamında) en tavsiye edilebilir kaynaklardır. Kıbrıs'ın önceki tarihi yakın zamanda tekrar ele alınmış ve düzenlenmiştir (bk. L. de Malastrie, *Histoire de l'isle de Chypre sous la rènge des princes de la maison de Lusignan*, Paris 1853). Bu eser toplam dört ciltten oluşmaktadır.

kuşatmaya dayanabilecek durumda idi: Lefkoşe (Nikosia) ve Magosa. Her an Venedik'ten gelecek yardımı bekleyen az sayıda askerî kuvvetler böylece buralara çekildiler.

Oysa yardım gelmedi. Venediklilerin 90 gemiden oluşan filosu neredeyse bütün yaz ayları boyunca hiçbir harekette bulunmadan önce Zara Limam'ndan, sonra da Korfu açıklarında bekledi. Zira öncelikle diğer deniz güçleri, İspanya, papa ve Malta Şövalyeleri tarafından vadedilen takviye kuvvetlerini bekliyorlardı.

Papa V. Paul, Venedik'e gerçekten yardım etmeye niyetli idi; ancak onun da –Vatikan'da her zaman olduğu gibi– bu gibi teşebbüslerde bulunacak imkânları yoktu, yani kadırgaları donatmak için para ve mürettebat eksikti. Ayrıca Hristiyan güçler arasında yeni bir kutsal ittifak oluşturma çabaları da pek ilerleme göstermiyordu. Venedik'in ve İspanya kralının elçileri henüz Roma'da bu amaçla tayin edilen ve altı kardinalden oluşan komisyonla gizlice müzakereler sürdürüyorlardı ki, Osmanlı donanması Kıbrıs önlerine gelmişti bile.

Papa, Fransa'yı da bu ittifaka dahil etmeyi ne çok isterdi[18]. Oysa Kral IX. Charles'a bu meseleyi ne kadar ısrarla açsa ve kral da papaya bağlılığını defalarca tekrarlasa da, Divân ile hâlâ gerginlik içindeki ilişkilerini herhangi bir şekilde bozabilecek bir adım atmaktan sakınıyordu. Papanın sürekli ısrarları üzerine, Roma'daki elçisi Kardinal de Rambouillet doğrudan cevap verdi: Kral, Hristiyanlığın iyiliğini gözönünden bulunduran her türlü ittifaka seve seve katılırdı, fakat bir yıldan beri olduğu gibi, tutarsız meselelerle ve boş sözlerle zaman kaybetmek istemiyordu; pazarlık etmeyi bırakıp doğru dürüst şeyler yapmalıydılar ve kral, herkes bu ittifaktan yalnızca kendi menfaati için bazı avantajlar kazanmadan, sonucun iyi olabileceğini gördüğü takdirde, Hristiyanlığın iyiliği ve huzuru için kendisine düşen görevleri yerine getirmeye istekli olduğunu kanıtlayacaktı[19].

Venedik bunun üzerine gönderdiği fevkalade elçi Contarini aracılığıyla davayı Fransız sarayına da taşıyınca, ülkeyi ve hazineyi tüketen 10 yıllık iç savaşı mazeret gösterdiler ve bunun yerine Venedik'in Osmanlı İmparator-

18 Bu ilişkiler hakkında en iyi bilgileri Fransa'nın o dönemde Roma elçisi olan Kardinal de Rambouillet'nin IX. Charles'a gönderdiği mesajlar vermektedir (bk. *Négociations*, III, 112 vd, 124 vd).

19 Rambouillet'nin 5 Kasım 1570 tarihli mesajı (bk. *Négociations*, III, 125).

luğu nezdinde onurlu ve avantajlı bir barış yapmasını sağlamak amacıyla yalnızca hizmetlerini sundular[20].

Ne de olsa Divân ile ilişkileri bozmak istemiyorlardı ve bozamazlardı da. Sultan Selim ve Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, Grandchamp'ın 1570 Kasım'ında İstanbul'dan geri çağırılması sırasında IX. Charles'a bir kez daha dürüst bir dostluk temininde bulunmuşlardı[21] ve bir yıl önce Fransa temsilcisi Du Bourg de Guérines'in arabuluculuğuyla Divân ile esas olarak I. Fransuva döneminde akdedilen antlaşmaya dayandırılarak Fransa'nın ticaretine oldukça önemli avantajlar sağlayan bir ticaret anlaşması yapılmıştı[22]. Neticede Kıbrıs'ı kurtaracak olan ittifakın gemileri ancak 1570 Ağustos'unda Kandiye'ye geldiler ve bunun üzerine İspanyol Amiral Andrea Doria haçlı donanmasının başkomutanlığını devraldı.

22 Temmuz'da başlayan Lefkoşe kuşatması bu arada neredeyse sonuna gelmişti. Zira yalnızca 1.500 kişilik düzenli birlikten ve birkaç bin iyi silahlanmamış köylüden oluşan muhafız kıtası, geniş bir alana yayılmış surları başarılı bir şekilde savunmak için yeterli değildi. Birkaç hücum gerçi başarıyla geri püskürtülmüştü, fakat sonunda yine de düşmanın üstün gücü karşısında pes etmek zorunda kaldılar. Lefkoşe 9 Eylül'de Osmanlıların eline geçti ve yedi haftalık kahramanca direnişini 20 binin üzerinde insanın hayatına mâl olan korkunç bir kırımla ödemek zorunda kaldı.

18 Eylül'de başlayan ve kış boyunca ertesi yıla kadar sarkan Magosa kuşatması çok daha zorlu ve uzundu. Kış karargâhına çekilmek üzere İstanbul'a dönen donanma ancak ilkbaharda takviye birlikler getirdikten sonra kuşatma çalışmaları muazzam imkânlar ve güçlerle tekrar başlatıldı. 7 bin kişilik muhafız kıtası yine de birkaç ay direndi. Kuşatmacıların büyük kayıplara maruz kalmalarına sebep olan altı taarruz geri püskürtüldü; ama kalenin cesur komutanı Marco Antonio Bragadino, bütün barut stokları neredeyse tamamen tükendikleri için, kendini yedinci taarruzu da geri püskürtecek kadar güçlü hissetmiyordu.

20 Acqs piskoposunun İstanbul'dan 13 Kasım 1570'de ayrılan Grandchamps'ın yerine geçeceği İstanbul'a yolculuğu sırasında Lyon'dan gönderdiği mesaj, *aynı eser*, s. 165. Piskopos ayrıca Fransa'nın o dönem siyasetine oldukça ilginç bir hâtırat atfetmiştir (bk *aynı eser*, s. 168-173).

21 *Aynı eser*, s. 133-138.

22 *Aynı eser*, s. 63-67 Not.

1 Ağustos 1571'de halkın tamamına mallarıyla birlikte serbest geçiş hakkı tanıyan teslimiyet belgesini imzaladı. Oysa anlaşma Osmanlılar tarafından akdedildiği kadar kısa bir sürede tekrar ihlal edildi. Lala Mustafa Paşa'nın emri üzerine önce canlı olarak derisi yüzülen ve daha sonra parçalanan Bragadino'nun insanlık dışı akıbeti, Osmanlı tarihinin barbarca sadâkatsizlikler ve öldürme hırsıyla dolu yıllıklarında bile silinemeyen ve insanlığı ebediyen kirleten bir utanç lekesi hâline geldi.

Kıbrıs bu şekilde, Venedikliler en güzel ve en zengin mülklerinden biri olan bu adayı kurtarmak ya da bu utancın intikamını almak için ciddi tek bir teşebbüste bile bulunmadan, 1 Ağustos 1571'de Osmanlıların eline geçti. Zira Andrea Doria teşebbüs bile edilmeyen Lefkoşe kuşatmasının kaldırılmasının dışında başka herhangi bir şey yapmayı reddettiğinden, Haçlı donanması önceki yılın sonbahar aylarında tekrar dağılmıştı. Tek başına fazla zayıf olan Venedikli amiral bunun üzerine faaliyetlerinin tamamını kış boyunca Magosa'ya birkaç birlik, savaş araç gereçleri ve erzak göndermekle sınırlamıştı.

Venedik için aynı zamanda Dalmaçya ve Arnavutluk sahillerinde süren savaşın devamı da çok daha talihli geçmedi. Burada Denizlerin Genel Kaptanı Veniero, savaş başlar başlamaz Sopoto sahil kalesini ele geçirmeyi başarmıştı, fakat Osmanlıları karşılığında Navarin'den akın ve talan seferlerini yalnızca Zenta ve Kefalonya adalarına yöneltmekle kalmayıp ardı ardına Ülgün, Bar ve Budva gibi en önemli sahil yerlerini ele geçirdiler; Kastelnova'ya saldırdılar ve Lesina'yı talan edip ateşe verdiler. Kandiye ve Çuha da aynı akıbete uğradılar.

Görünüşe göre Hristiyan âlemi bunun üzerine bir kez daha Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı ortak bir mücadele için birleşmeye niyetli idi. Her zamanki gibi, en büyük engeli devletlerin karşılıklı kıskançlıkları olan uzun soluklu başarısız müzakerelerden sonra, 25 Mayıs 1571'de, Papa V. Paul, İspanya Kralı II. Felibe ve Venedik arasında kâfirlerin gücünü yok etmek amacıyla kurulan kutsal ittifak daha da derinleştirildi. Birleşik ordu Otranto'da toplanacak 200 kadırga, 100 daha küçük gemi, 50 bin piyade ve 4.500 süvari olarak belirlendi.

Fransa bu defa da tabii ki ittifaka katılmamıştı. İstanbul'a giderken o dönemde Venedik'te olan Acqs piskoposu, Venedik nezdinde yalnızca silahları başarılı olmadığı takdirde Venedik lehine kralının sultanla iyi dostluğuna da-

yanan arabuluculuğunu kullanabileceği teklifini yeniledi[23]. Diğer taraftan Venedik, 1571'in ilkbahar aylarında Divân ile barışı tekrar sağlamayı denemişti. Ne var ki bu amaçla Senato Sekreteri Iacopo Ragazzoni'ye verdiği görev tamamen başarısız olmuştu[24].

İlerleyen mevsime bakılmaksızın, kutsal ittifakın hazırlıkları öyle hızlı yürütüldü ki haçlı donanması Eylül bitmeden Messina Limanı'nda toplandı. Donanma, Kayser V. Karl'ın gayrimeşru oğlu Don Juan de Autriche komutasında 77 İspanyol, 6 Malta ve 3 Savoy kadırgasından; papanın Marco-Antionio Colonna yönetimindeki 12 kadırgasından ve Denizlerin Genel Kaptanı Sebastian Veniero'nun emrinde bulunan Venedik'in 108 kadırgasından ve 6 mavnadan oluşuyordu. 300 gemilik Osmanlı donanması aynı dönemde Kaptanıderya Muhsinzâde Ali Paşa yönetiminde İnebahtı Körfezi'nde demir atmıştı.

Haçlı donanmasının liderleri kısa bir tereddütten sonra Osmanlı donanmasının üzerine gitmeye karar verdiler. Osmanlılar, Haçlı donanmasını İnebahtı açıklarında karşıladılar ve 7 Ekim 1571'de burada Hristiyan âlemine birleşik güçlerin ve sağlam bir iradenin yüzyıllardır her yerde korku salan Osmanlı gücünün kırılabileceğini kanıtlayan anılmaya değer deniz muharebesi cereyan etti. Akşamın geç saatlerine kadar süren ölümcül bir çatışmada Osmanlılar en az 224 gemi ve 30 bin asker kaybederlerken, Hristiyanlar bu görkemli zaferi yalnızca 15 kadırgadan ve 8 bin askerden oluşan bir kayıpla kapattılar[25].

Oysa Don Juan de Autriche adını ölümsüzleştiren bu parlak zaferin neticeleri, bu zaferden haklı olarak beklenebilecek sonuçlara uymuyordu. Anlaşılması zor da olsa, Hristiyanlar bu zaferin peşini neredeyse tamamen bıraktılar. Bunun en önemli sebebi olarak, muharebeden hemen sonra müttefikler

---

23 Venedik'ten 21 Eylül 1571'de IX. Charles'a gönderilen mesaj, *aynı eser*, s. 178-183.

24 Ragazzoni, 1571 Ağustos'unda detaylı bir raporda bu hususta bilgi vermiştir (bk. Alberi, *aynı eser*, II, 77 vd).

25 İnebahtı Deniz Muharebesi'nin nesir ve manzum sayısız anlatımlarına ve yüceltmelerine (Hammer, III, 787'de neredeyse hepsini vermektedir) yakın zamanda yazarının özel bir ilgiyi hakettiği bilinmeyen bir rapor eklenmiştir: *"Extrait d'un lettre escripte par le commandeur Romegas à Rome de la grande bataille des deux armées chrestienne et turquesque, donnée le VII jour d'octobre 1571"*, ilk baskı, *Négociations*, III, 185-190. Romegas, Malta Şövalyelerinin askerlerinden biri idi ve muharebeye bizzat katılmıştı. Bilhassa iki donanmanın gücü, kayıpları, vs. hakkında diğerlerinden farklılık göstermektedir. Ancak bu bilgiler daha çok özel savaş tarihini ilgilendirmektedir.

1 Ağustos 1571'de halkın tamamına mallarıyla birlikte serbest geçiş hakkı tanıyan teslimiyet belgesini imzaladı. Oysa anlaşma Osmanlılar tarafından akdedildiği kadar kısa bir sürede tekrar ihlal edildi. Lala Mustafa Paşa'nın emri üzerine önce canlı olarak derisi yüzülen ve daha sonra parçalanan Bragadino'nun insanlık dışı akıbeti, Osmanlı tarihinin barbarca sadâkatsizlikler ve öldürme hırsıyla dolu yıllıklarında bile silinemeyen ve insanlığı ebediyen kirleten bir utanç lekesi hâline geldi.

Kıbrıs bu şekilde, Venedikliler en güzel ve en zengin mülklerinden biri olan bu adayı kurtarmak ya da bu utancın intikamını almak için ciddi tek bir teşebbüste bile bulunmadan, 1 Ağustos 1571'de Osmanlıların eline geçti. Zira Andrea Doria teşebbüs bile edilmeyen Lefkoşe kuşatmasının kaldırılmasının dışında başka herhangi bir şey yapmayı reddettiğinden, Haçlı donanması önceki yılın sonbahar aylarında tekrar dağılmıştı. Tek başına fazla zayıf olan Venedikli amiral bunun üzerine faaliyetlerinin tamamını kış boyunca Magosa'ya birkaç birlik, savaş araç gereçleri ve erzak göndermekle sınırlamıştı.

Venedik için aynı zamanda Dalmaçya ve Arnavutluk sahillerinde süren savaşın devamı da çok daha talihli geçmedi. Burada Denizlerin Genel Kaptanı Veniero, savaş başlar başlamaz Sopoto sahil kalesini ele geçirmeyi başarmıştı, fakat Osmanlıları karşılığında Navarin'den akın ve talan seferlerini yalnızca Zenta ve Kefalonya adalarına yöneltmekle kalmayıp ardı ardına Ülgün, Bar ve Budva gibi en önemli sahil yerlerini ele geçirdiler; Kastelnova'ya saldırdılar ve Lesina'yı talan edip ateşe verdiler. Kandiye ve Çuha da aynı akıbete uğradılar.

Görünüşe göre Hristiyan âlemi bunun üzerine bir kez daha Hristiyanlığın ezelî düşmanına karşı ortak bir mücadele için birleşmeye niyetli idi. Her zamanki gibi, en büyük engeli devletlerin karşılıklı kıskançlıkları olan uzun soluklu başarısız müzakerelerden sonra, 25 Mayıs 1571'de, Papa V. Paul, İspanya Kralı II. Felibe ve Venedik arasında kâfirlerin gücünü yok etmek amacıyla kurulan kutsal ittifak daha da derinleştirildi. Birleşik ordu Otranto'da toplanacak 200 kadırga, 100 daha küçük gemi, 50 bin piyade ve 4.500 süvari olarak belirlendi.

Fransa bu defa da tabii ki ittifaka katılmamıştı. İstanbul'a giderken o dönemde Venedik'te olan Acqs piskoposu, Venedik nezdinde yalnızca silahları başarılı olmadığı takdirde Venedik lehine kralının sultanla iyi dostluğuna da-

yanan arabuluculuğunu kullanabileceği teklifini yeniledi[23]. Diğer taraftan Venedik, 1571'in ilkbahar aylarında Divân ile barışı tekrar sağlamayı denemişti. Ne var ki bu amaçla Senato Sekreteri Iacopo Ragazzoni'ye verdiği görev tamamen başarısız olmuştu[24].

İlerleyen mevsime bakılmaksızın, kutsal ittifakın hazırlıkları öyle hızlı yürütüldü ki haçlı donanması Eylül bitmeden Messina Limanı'nda toplandı. Donanma, Kayser V. Karl'ın gayrimeşru oğlu Don Juan de Autriche komutasında 77 İspanyol, 6 Malta ve 3 Savoy kadırgasından; papanın Marco-Antionio Colonna yönetimindeki 12 kadırgasından ve Denizlerin Genel Kaptanı Sebastian Veniero'nun emrinde bulunan Venedik'in 108 kadırgasından ve 6 mavnadan oluşuyordu. 300 gemilik Osmanlı donanması aynı dönemde Kaptanıderya Muhsinzâde Ali Paşa yönetiminde İnebahtı Körfezi'nde demir atmıştı.

Haçlı donanmasının liderleri kısa bir tereddütten sonra Osmanlı donanmasının üzerine gitmeye karar verdiler. Osmanlılar, Haçlı donanmasını İnebahtı açıklarında karşıladılar ve 7 Ekim 1571'de burada Hristiyan âlemine birleşik güçlerin ve sağlam bir iradenin yüzyıllardır her yerde korku salan Osmanlı gücünün kırılabileceğini kanıtlayan anılmaya değer deniz muharebesi cereyan etti. Akşamın geç saatlerine kadar süren ölümcül bir çatışmada Osmanlılar en az 224 gemi ve 30 bin asker kaybederlerken, Hristiyanlar bu görkemli zaferi yalnızca 15 kadırgadan ve 8 bin askerden oluşan bir kayıpla kapattılar[25].

Oysa Don Juan de Autriche adını ölümsüzleştiren bu parlak zaferin neticeleri, bu zaferden haklı olarak beklenebilecek sonuçlara uymuyordu. Anlaşılması zor da olsa, Hristiyanlar bu zaferin peşini neredeyse tamamen bıraktılar. Bunun en önemli sebebi olarak, muharebeden hemen sonra müttefikler

---

23 Venedik'ten 21 Eylül 1571'de IX. Charles'a gönderilen mesaj, *aynı eser*, s. 178-183.

24 Ragazzoni, 1571 Ağustos'unda detaylı bir raporda bu hususta bilgi vermiştir (bk. Alberi, *aynı eser*, II, 77 vd).

25 İnebahtı Deniz Muharebesi'nin nesir ve manzum sayısız anlatımlarına ve yüceltmelerine (Hammer, III, 787'de neredeyse hepsini vermektedir) yakın zamanda yazarının özel bir ilgiyi hakettiği bilinmeyen bir rapor eklenmiştir: *"Extrait d'un lettre escripte par le commandeur Romegas à Rome de la grande bataille des deux armées chrestienne et turquesque, donnée le VII jour d'octobre 1571"*, ilk baskı, *Négociations*, III, 185-190. Romegas, Malta Şövalyelerinin askerlerinden biri idi ve muharebeye bizzat katılmıştı. Bilhassa iki donanmanın gücü, kayıpları, vs. hakkında diğerlerinden farklılık göstermektedir. Ancak bu bilgiler daha çok özel savaş tarihini ilgilendirmektedir.

arasında baş gösteren husumetler gösteriliyordu. Herkes İnebahtı'ya ya da savunması zayıf Eğriboz'a bir saldırı yapılacağını, hatta Hristiyan halkın ayaklanmaya hazır olduğu Mora'nın tamamının ele geçirileceğini bekliyordu. Oysa bunların hiçbiri olmadı, zira söylenenlere göre, ganimetlerin bölüşülmesi hususunda anlaşmazlıklar çıkmıştı ve bilhassa Mora'nın nasıl paylaşılacağı hakkında anlaşmaya varamamışlardı. Bir çok kişi, dereyi görmeden paçaları sıvadıklarını söylüyordu[26].

Neticede müttefiklerden her biri kendi yoluna gitti ve bir kez daha tek başına, yalnız ve savaşı devam ettirecek imkânları olmadan kalan Venedik, Fransa'nın severek yardım elini uzattığı barışa özlem duyuyordu. Kral IX. Charles'ın, şimdi de papanın hâlâ hükümdarları ve halkları kazanmaya çalıştığı kutsal ittifaka katılmaya niyeti olmadığı aşikârdı. Aksine Fransa sarayında, Acqs piskoposunun İnebahtı Muharebesi'ni adlandırdığı gibi, Türklerin yedikleri "kötek"ten yararlanmaları gerektiğine ve gururları ile kibirleri bu mağlubiyetten dolayı ne kadar kırıldıysa Fransa'nın dostluğunun Osmanlıların gözünde hiç şüphesiz o denli değer kazandığına inanıyorlardı[27]. Ayrıca Divân'ın yardımına bilhassa bu dönemde daha farklı meseleler, mesela Lehistan'da Anjou dükünün menfaatlerinin söz konusu olduğu taht kavgası için ihtiyaç duyuluyordu.

Diğer taraftan İstanbul'da cesaretler Avrupa'da beklenildiği kadar kırılmamıştı. Hazırlıklar hemen büyük çabalarla tekrar başlatıldı ve böylece Osmanlı donanması ertesi yıl yine 250 gemi ile Yunan sularında belirdiğinde, Mora'nın güney sahillerinde Haçlı donanmasının liderleri arasındaki kökleşmiş husumetlerin açıkça ortaya çıktığı bazı önemsiz çatışmalar ve Venediklilerin Ayamavra'ya başarısız bir saldırısından başka bir şey meydana gelmedi[28].

Daha önce gördüğümüz gibi, önceki yıl kutsal ittifak gerçekleştirilmeden önce gizlice barış müzakerelerinde bulunan Venedik, kendini iyice terkedilmiş hissettiğinden, bu müzakereleri hemen yeniden başlattı. Zira bu arada Papa

26 Kardinal de Rambouillet'nin IX. Charles'a 7 Kasım ilâ 3 Aralık tarihleri arasında Roma'dan gönderdiği mesajlar, *aynı eser*, s. 190-195. Burada alaycı bir biçimde şöyle demektedir: "Birçokları onların ilk iş olarak yakaladıkları ilk ayıdan post çıkardıklarını düşünüyor".

27 Acqs piskoposunun IX. Charles'a gönderdiği 20 Ekim 1571 tarihli mesajı, *aynı eser*, s. 205 vd.

28 Sultan II. Selim'in ve vezirlerinin İnebahtı mağlubiyetine ilişkin haberler Edirne'ye geldiğinde verdikleri tepki, Acqs piskoposunun 8 Ocak 1572 tarihli mesajı (*Négociations*, s. 240 vd). Ayamavra hadiseleri hakkında bilgi, *aynı eser*, s. 255-260.

V. Paul'un ölümü de (Mart 1572 başları) kutsal ittifakı birarada tutan bağları iyice gevşetmişti; dolayısıyla Venedik, barış hedefine mümkün olduğunca kesin ve hızlı bir biçimde varabilmek için İstanbul'da bulunan Balyos Marcantonio Barbaro'yu desteklemek üzere ayrıca iki becerikli elçi, Andrea Badoero ve Constantin Garzoni'yi İstanbul'a gönderdi. Divân gerçi birçok zorluk çıkardı, ama Fransa'nın nüfûzu sayesinde yine de kış ayları içerisinde, 7 Mart 1573'de aşağıdaki şartlarla Venedik elçileri Marcantonio Barbaro ve Aloisio Mocenigo tarafından imzalanan barış antlaşması akdedilebildi[29].

Venedik, Kıbrıs'tan feragat edecek ve Sopoto'yu orada bulunan bütün toplarla birlikte geri verecektir. Üç yıl içinde 300 bin duka savaş tazminatı ödeyecektir. Zenta'nın mülkiyet hakkı için ödenecek haraç 500 dukadan 1.000 dukaya yükseltilecek, buna karşılık Kıbrıs için o tarihe kadar ödenen 8 bin duka iptal edilecektir. Dalmaçya'da ve Arnavutluk'ta savaş sırasında zaptedilen yerler ve el konulan mallarla gemiler, karşılıklı olarak geri verilecektir.

Venedik'in gücünü bir kez daha derinden sarsan ve Doğu Akdeniz'deki ticareti için haklarının ve özgürlüklerinin muhafazasından başka bir şey getirmeyen bu barış tabii ki onurlu bir barış olarak kabul edilmedi. Acqs piskoposu ise bu barışı öyle kötü addediyordu ki, adı hiçbir şekilde geçmediği ve barışa dahil edilmediği için Fransa Kralı IX. Charles'ı tebrik etme gereği duydu[30].

Bu barış aynı zamanda Sultan II. Selim'in hükümdarlığı dönemindeki son önemli siyasî eylemi olarak kabul edilebilir. Hükümdarlığının kalan kısmı bilhassa gelişimleri ve sonuçları açısından bu kitabın hedefi olan zamanın çok ötesine geçen meselelerle dolu idi. Pragmatik bağlamda yeniden ele almak üzere, bir sonraki kitapta bu meselelere tekrar döneceğiz.

Fransa ve İspanya'nın yanısıra artık Lehistan'daki kral seçimi ile başlayan kuzey meseleleri de daha fazla önem kazanmaktadır. Osmanlılar ve bir dev hâline gelerek, Osmanlı'nın devasa imparatorluğuna karşı o dönemlerden

---

29 Barış müzakerelerine katılan Venedik elçileri Barbaro, Badoero ve Garzoni, İstanbul'da kaldıkları süre hakkında her biri en değerli kaynaklardan biri olan ve birçok kez kullanacağımız raporlar bırakmışlardır. Hepsi Alberi'nin buraya ait koleksiyon serisinin birinci cildinde mevcutturlar. Aşılması gereken zorluklar hakkında en iyi bilgiyi bilhassa Garzoni, s. 386 ve devamı vermektedir.

30 IX. Charles'a gönderdiği 3 Mart 1573 tarihli mesaj (bk. *Négociations*, III, 367): "Efendim, Venediklilerin anlaşmasını kınadığımı size duyurmayı vazife kabul ederim, doğrusu bundan da onurlu hiçbir şey görmüyorum, hiçbir biçimde sizin adınızın yer almamış olması", vs.

sonra asla dur durak bilmeyen ve şu anda sonucu büyük bir gerginlik içinde bekleyen dünyanın tekrar gündemine oturan bir savaşı* yürüten kuzeydeki güç** arasında ilk ciddi düşmanca temaslara tanık oluyoruz.

Sultan II. Selim'in ölümü, bu açıdan da Osmanlı tarihinde önemli bir an olarak tanımlanabilir. Sarhoş olup ardından ateşli bir hastalığı yakalanması, Venedik barışından bir yıl sonra, 12 Aralık 1574'de, fazla şanlı olmayan hayatını erken bitirdi.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa tarihinde en önemli dönüm noktalarından birine geldik.

* Yazar, Kırım Savaşı'na işaret etmektedir (çn).

** Yazar, Rusya'yı kastetmektedir (çn).

AÇIKLAMALAR

I. Venedik beylerinin 1529'daki barış siyaseti

Sultan Süleyman'ın Viyana önlerinden çekilmesinden sonra ve yukarıda da bahsettiğimiz 1529 tarihli Bologna barış konferansı döneminde Venedik'in Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri hakkında bilhassa "*Maneggio della pace di Bologna tra Clemente VII., Carlo V., la rapubblica di Venezia e Francesco Sforza 1529*" adı altında, daha sonra (1575) Venedik doju nasb edilen Niccolo da Ponte tarafından hazırlanan ve Capponi Kütüphanesi'nden ilk kez Alberi, *Relazione*, VII, 141-253'te aktarılan zengin bir günlük ilginç bilgiler vermektedir. Venedik barış siyasetinin o dönemlerdeki endişelerini ve itici güçlerini burada en iyi şekilde görmekteyiz.

Sultan Süleyman'ın Macaristan seferinin sonucu, Pregadiler Konseyi'nde büyük bir heyecanla bekleniyordu; neredeyse her gün, bilhassa Viyana önlerindeki durumlar (Karşılaştırma için: aynı eser, mesela s. 150, 152, 157, 167, 185, 190) olmak üzere, oradaki gelişmeler hakkında bilhassa sürekli yazılı olarak irtibat hâlinde olunan ve o dönemlerde kardeşi Giorgio Gritti'yi âdeta diplomatik temsilcisi olarak Venedik'e göndermiş olan Luigi Gritti aracılığıyla iyi haberler geliyordu.

Luigi ya da Venedikliler tarafından genelde adlandırıldığı şekliyle Alvisi Gritti, o dönemlerde Macaristan'da gücünün ve nüfûzunun zirvesinde idi. Kral Yanoş (Zapolya), Gritti'yi valisi, idarecisi ve hazinedarı olarak tayin etmek ve bir piskoposluğun yıllık 22 bin duka olarak tahmin edilen gelirlerini ona bırakmak zorunda kalmıştı. Venedik, ayrıca hemen Gritti'yi resmî bir yazıyla geldiği makamda tebrik etmeyi ve aynı zamanda Sultan Süleyman'a ve Damad İbrahim Paşa'ya Divân ile sürekli barış ve dostluk içinde yaşamaktan başka bir şey düşünmediğini (s. 160) bildirmesini talep etmeyi ihmal etmemişti.

Bilhassa Giorgio Gritti'nin o dönemlerde Kral Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a ve İbrahim Paşa'ya gönderdiği ve barışı kayserin aldıkları talimatlara uyan el-

çilerinden çok daha kibirli sözlerle talep ettiği iki mektubun kopyalarını da getirdiği söyleniyordu. Bu mektuplarda şöyle denmekte idi: "Türklerin büyüklüğünün eşsiz güçlere sahip olmadığını inkâr etmiyorum; ama bütün olarak yüce Tanrı'ya karşı bir kazanma umudu beslenmelidir, sadece ona bağlıdır ve ondan kaynaklanır her bir gerçek büyüklük, iktidar ve egemenlik; bu yüzden, barış elde edemediğim zaman onun yardımıyla Türklerin şiddetine karşı çıkacağım, kazanacağımdan eminim". Sultan Süleyman ise bundan hiç hoşlanmadı. "Giorgio Bey, mektuplar yüzünden, dedi, Türk sultanı çok öfkelendi ve onlara hiç cevap vermek istemedi", s. 151.

Venedik Elçisi Gaspero Contarini'nin Bologna Konferansı sırasında bir defasında Papa VII. Clemens'e karşı ifade ettiği gibi, Venedik, devletinin tamamı ve tebaasının malları tabiri caizse sultanın "midesinde" yattığından (s. 187) Sultan Süleyman ile arasını bozmak istememesine rağmen, her ne pahasına olursa olsun yürütülen bu barış siyasetinden hoşlanmayan insanlar da vardı. Bu cüretkâr komşularının yaptığı herşeye boyun eğmemeliydiler.

Mesela bu dönemde Venedikli bir ticaret kervanı, İstanbul'dan Venedik'e giderken Türk haydutların saldırısına uğramış ve soyulmuştu; birçok insan bu esnada mallarını, bazıları da hayatlarını kaybetmişlerdi. Pregadiler Konseyi'nde aynı dönemde Macaristan'dan dönen Sultan Süleyman'ı tebrik etmek üzere İstanbul'a bir fevkalade elçi gönderme kararı alındığında büyük bir kargaşa çıktı. Alvise Gradenigo, şiddetle muhalif parti için söz aldı:

"Venedik'in, bir seferden başarılı bir şekilde döndüğünde tebrik etmek üzere sultana bir fevkalade elçi göndermesi ezelden beri gelenekti. Ancak şimdi de böyle bir şey yapılacaksa, en azından yakın zamanda saldırıya uğrayan Venedikli tüccarlar da gözönüne alınarak, Venedik adına tebrikleri iletirken Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yolların güvensizliği hakkında şikâyette bulunmak ve öldürülenler ve soyulanlar için tazminat talep etmek üzere ağzı gerektiğinde ağır laflar yapan bir adamın gönderilmesine özen gösterilmeli idi. Kayser ile yapılacak barışa gelince, İtalya'nın neredeyse bütün devletleri kayserle barış yaptıkları için, bu savaşta bütün hükümdarlara karşı tek başına kalma tehdidi altında bulunmasından ötürü, [Venedik'in] derhal barış yapmak zorunda olduğu açıklanmalı idi. Böyle bir açıklama yapılmadığı takdirde Sultan Süleyman daima Venedik'in kendisine karşı kayser ile ittifak yaptığından şüphelenecekti ve bu Venedik ile henüz mevcut olan barışı bozmasına sebep olabilirdi;

zira Türklerin doğaları gereği ne kadar şüpheci, ne kadar öfkeli ve mantıksız oldukları biliniyordu. Oysa bu taraftaki barış bir kez bozuldu mu Venedik, kayser ile savaşında olduğundan daha büyük bir sıkıntıya düşecekti. Türklerle iyi ilişkiler içinde olmamanın Venedik için ne kadar kötü olduğunu kim bilmiyordu ki? Sınırlar her yönde birbirlerine temas ediyorlardı; İstanbul'da, Suriye'de, İskenderiye'de Venedik vatandaşlarının ve beylerinin mallarının büyük bir kısmı sultanın elinde idi ve para, asker, erzak, toplar ve her türlü savaş araç gereçleri açısından imkânları muazzamdı. Şayet bir elçi gönderilecekse, bu, yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı ve bilhassa sultanın da Venedik'e bir elçi göndermek üzere olduğunu haber aldıkları için, şimdi yapılmalıydı", vs.

Bunun üzerine hemen söz alan Alvise Mocenigo başka fikirde idi:

"İstanbul'a hemen bir elçinin gönderilmesine ve Venedik'in durumunun sultanın gözü önünde açıkça ortaya serilmesine onay veremezdi. Kayser, bunu Bologna'da haber aldığı takdirde, yalnızca başlatılan müzakerelerin bozulmasına sebep olacaktı ve Venedik aleyhine yeni sorunlar yaratacaktı. Bunun yerine Venedik'in İstanbul'da bulunan elçisi Pietro Zeno'ya ve Luigi Gritti'ye her halükârda sultanla dostluk ve birlik içinde yaşamaya devam etmek istediklerini yazmalıydılar. Söylentilere göre, sultanın bir elçisinin yolda olması sultanın yanına gidecek bir elçi seçmek için yeterli bir sebep değildi; önce sultanın elçisi beklenmeliydi ve ne istediğini öğrenmeliydiler; ondan sonra karar verebilirlerdi...". Mocenigo, konuşmasını şöyle bitirdi: "Her güzel şeyin genelde güzel etkileri de vardır; bu yüzden Senato'nun başka zamanlarda da dinlediği Gradenigo'nun güzel konuşmalarının görüşünün güzel etkilerini yansıtması çok büyük bir olay değildir; oysa bu görüşü, şu anda Venedik Cumhuriyeti için daha önceki görüşlerinin avantaj sağlamasının aksine felaket getirirdi".

Mocenio'nun bu önerisi, oylama sırasında çoğunluk oylarını aldı (s. 210-21).

Çok geçmeden daha sonra Divân-ı Hümâyûn tercümanı olarak ünlenen Yunus Bey, Sultan Süleyman'ın İstanbul'a döndüğünü resmen ilan etmek üzere, sultanın elçisi olarak Venedik'e geldi (s. 221). Tabii ki gerekli onurlarla karşılandı ve 500 altın sikke ve onur elbiseleri [hil'at] hediye edilerek, Venedik'in fevkalade elçisi tayin edilen elçisi ile birlikte geri gönderildi (s. 236). Daha sonra olanlar, kitabın içinde anlatılmıştır.

II. Kral I. Fransuva ve Şark siyaseti

Yukarıda Fransa Kralı I. Fransuva'nın Divân ile ilişkilerinde ortaya çıkan dalgalı ve iki taraflı siyaseti hakkında bilhassa Venedik'in o dönemlerdeki Fransa elçisi Marino Giustiniano'nun (N. Tommaseo, *Relations des ambassadeurs vénitiens sur les affairs de France au XVI siécle,* Paris 1838, Tom. I, s. 41-111'de *Relazione,* 1535) en iyi bilgileri verdiğinden bahsettik.

Burada, kralın Temmuz 1533 ve Aralık 1534 tarihlerinde Puy'de ve Chatellerault'da Barbaros Hayreddin Paşa'nın elçileri ile üç yıllık bir ateşkes anlaşması yaparken, aynı zamanda kaysere de Divân ile dostluğundan vazgeçeceğine ve kendisine Milano Düklüğü'nü bıraktığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılacak fetihlerin paylaşımında, yaptığı savaş masrafları oranında pay verdiği takdirde ona Türk savaşında yardım edeceğine dair bir uzlaşma önerdiğini öğreniyoruz. I. Fransuva, bu şekilde kayserin gücünün olması gerektiğinden fazla olmayacağını ve aynı zamanda sultanla dostluğundan dolayı Fransa'nın üzerine yapışan utanç lekesinin yok olacağını düşünüyordu. Giustiniano, sonunda şunu eklemektedir: "Tersine, bu çözüm yolu Fransızlar tarafından kaysere teklif edilmişti" (s. 60).

Hâlbuki kayserin Milano'dan vazgeçmeye niyeti olmadığından ve I. Fransuva sonunda, daha 1537'de o dönemlerde Venedik elçisi olarak Fransa sarayında bulunan Francesco Giustiniano'ya söylediği gibi, kayserin yararına ve kayserin gücünü artırmak için Türklere karşı silahlarını kullanmayı uygunsuz bulduğundan, tüm bu meseleler zor birer mesele olarak kaldı (*Relazione*, s. 170).

İstanbul'da ise kralın bu ikili davranışlarından haberdardılar. Bu yüzden çok daha soğuk davranmaya başladılar, ama bilhassa burada, Kur'ân'ın herhangi bir ayetinde, bir Fransa kralının zamanı geldiğinde Osmanlı İmparatorluğu'na yok oluşu getireceğine dair bir inanç ya da istiyorsanız bir önyargı mevcut olduğundan –ki Brantome'nin bize aktardıklarına göre, Fransa'da yaygın bir anlayıştı bu– Fransa ile dostluktan yine de hemen vazgeçmek istemediler. "Onlar, kehanetlerinden küçük bazı şeyleri buldular", diyor Brantome (*Mémoires*, T. III, s. 406), "Fransa'nın bir kralı bir gün onları yok edecek ve bunun için onlar bizle ittifak yapıyor ve bizden korkuyorlar."

Papa, kayser ve Venedik arasındaki kutsal ittifak nihayet oluşturulduğunda ve bilhassa Venedikliler ittifaka katılması için ısrar etmeye başladıklarında (Francesco Giustiniano, aynı eser, s. 186, 172), I. Fransuva'nın durumu daha kritik ve rahatsızlık verici bir hâle geldi. Kayser Şarlken, daha önce de teklif ettiği gibi, katılımını yalnızca savaş masraflarına iştirakle sınırladığı takdirde, Fransa'yı kutsal ittifaka dahil etmeye hazırdı. Venedik'i 1538'de Nice Kongresi'nde temsil eden Niccolo Tiepolo şöyle yazmaktadır (*Relazione*, aynı eser, s. 214): "kralın Türk'e karşı ittifaka girmesini, kendisine verilecek o yük ya da masraf olan payla ister".

Oysa papa bile kayserin Milano, Flandern, Bourbon Düklüğü, I. Fransuva tarafından zaptedilen Savoy kaleleri, vs. gibi anlaşmazlık hususlarında ileri sürdüğü şartları çok sert buluyordu. "O çözüm yolu kral tarafından kabul edilmiyor, hatta bizzat papa tarafından çok sert bulunuyor", diyor Tiepolo s. 216. Bilindiği gibi, Nice'te de bu zorluklar aşılamadı ve kesin bir barış için anlaşmaya varmak yerine ancak kralın kutsal ittifaka katılımı ile ilgili hiçbir sözün geçmediği 10 yıllık bir ateşkes anlaşması yapılabildi.

Fransuva'nın kayser ile yapılacak bir ittifaka ve Osmanlı İmparatorluğu ile bütün ilişkilerini kesmeye karşı doğal olarak duyduğu huzursuzluğun dışında, hazinesinin tükenmişliğinde Türk savaşının masraflarından da sakınmak istiyordu. Bu açıdan hiçbir şeye katılmak istememesinin esas sebebi, Tiepolo'ya göre (s. 228) şöyle idi: "Dostlarını böyle terketmemek ya da Türk'e karşı parasını hemen sarfetmemek konusunda büyük dikkat gösteriyordu; parayı, geçmişte imparatora karşı olan savaşta öylesine sarfetmişti ki neredeyse tüketmişti ve Fransa da büyük miktardaki sık sık ödenen haraçlarla neredeyse tükenmişti, öyle ki kimileri onun bütün malvarlığını hemen hemen devrettiğini söylüyordu. Nice toplantısına gelmek istemiş, toplantıda ona masrafları için para bulma olan angarya yüklenmişti ancak o, tasarruf etmek ve ülkesiyle halklarını dinlenmeye ve yenilenmeye bırakmak, ayrıca kısa zamanda iyi bir miktarda para biriktirmek için (bu durumda rakibi masraflarına devam etmektedir), o barış şartını geri çevirdi ve on yıllık ateşkesi kabul etti".

Diğer taraftan I. Fransuva, Kayser Şarlken Türk savaşını tek başına, bir de başarılı olarak yürütecek olursa nasıl çaresiz bir duruma düşeceğinin de farkında idi. Zira böyle bir durumda kayser bütün şöhrete ve maddî avantajlara sahip olurken, kendi ellerinin boş kalacağını, üstelik olayın bir de utancını yaşamak zorunda kalacağını düşünüyordu ("Hristiyanlar gerçekten galip

gelerek, imparator tümüyle ün ve saygınlık kazanacak, öyle ki o (kral) böyle bir kazanımın dışında kalarak aşağılanmış olacaktı ve kayserden o kadar aşağıda kalacaktı ki aralarında bir karşılaştırma mümkün olmayacaktı", Tiepolo, aynı eser, s. 232).

Tiepolo'ya göre, bu ikilemden kurtulmak için, Fransız silahlarının daha önceden parlak zaferler elde ettikleri Suriye ve Kudüs'e bir fetih seferi yapabilirdi. Ya masrafları? Ya bu gibi Haçlı Seferleri için gerekli olup, daha sonra –1562 yılında– Fransa'daki Venedik Elçisi Giovanni Corero'nun ifadesine göre, ülkede en fakir soylular arasında bile artık görülmeyen heyecan neredeydi? "Savaş yapılmıyorsa silahlar da çekilemezdi; savaş yapılacaksa nereye yönelmeliydiler?" diyor muhteşem raporunda. "Türk'e karşı mı ilerlemek? Onu Kutsal Topraklar'ı elde etmeye iten o büyük dinî istek artık kalmamıştı" (Tommasao, T. II, s. 172).

Nice Kongresi'nden sonra olayların nasıl devam ettiği, kitabın kendisinde anlatılmıştır. I. Fransuva'nın hükümdarlığının sonlarına doğru Divân ile ilişkileri gergin ve düşmanca olmasa da soğuk ve ölçülü idi. Venedik Elçisi Marino de' Cavalli, bu durumu 1546'da uygun bir şekilde ifade etmiştir: "Türk Efendi ile arasında herhangi bir dostluk ya da güven ilişkisi olmadığını kesinlikle biliyorum ama her ikisi de bu kötü hoşnutluğu başkalarına belli etmenin çok ciddi rahatsızlık doğuracağının farkında olduklarından bunu açığa vurmuyorlardı; yine de aralarında süren müzakereler yoluyla birbirlerinden yararlanıyorlar. Ama her biri, fırsat düştüğünde, aralarında olmayan dostluğa bakmaksızın çatışacaklarını biliyor" (*Relazione*, Tommaseo, T. I, s. 290).

Bilhassa Barbaros Hayreddin Paşa'nın yararsız olduğu kadar masraflı da olan Provansa seferi her iki tarafın huzursuzluklarının artmasına sebep olmuştu. Zira I. Fransuva, bu seferden kayserin bu yüzden daha ısrarlı olmasından başka bir şey kazanmamışken, Barbaros Hayreddin Paşa parasının tam olarak ödenmediğinden yakınıyordu. Bu örnekten, diyor Marino de' Cavalli (s. 309), kâfirlerin yapacağı yardımın nasıl olacağını en iyi şekilde görebiliriz; ayrıca: "ve Büyük Efendi'yle olan ilişkide" diye ekliyor, "başkalarının düşündüğü gibi, boyun borcu ve daha büyük bir dostluğun değil, hoşnutsuzluğun sebebi ve başlangıcı oldu".

Fransuva, Türk amiralinin tutumuna ve cüretkâr taleplerine öyle kızmıştı ki, sultandan intikamını almak için ciddi bir biçimde kayseri Macaristan savaşında 600 ağır zırhlı süvari ve 10 bin piyade ile desteklemeyi düşündü. Ancak

sâkince düşününce sultanınki kadar büyük bir gücün düşmanlığını kendi üstüne çekmeyi ve kendini tamamen kayserin kollarına bırakmayı çok tehlikeli buldu. Her iki durumdan kayser ve sultan arasında barış arabuluculuğu yaparak kurtulmayı umuyordu. Bu esnada Cavalli nezdinde, Türklerle onur meseleleri hakkında çok fazla oyalanmamak gerektiğini, aksine işi hemen sonlandırmak gerektiğini söylemişti ("Türklerle onur meseleleri üzerinde durmak gerekmiyordu, işler çabuklukla halledilmeliydi", aynı eser, s. 346). De Montluc bilhassa bu amaçla Divân'a gönderilmişti.

Hâlbuki Orleans dükünün beklenmedik ölümü (8 Eylül 1545), dolayısıyla kralın kayser nezdinde konumunun yeniden karmaşık hâle gelmesi, daha önce de gördüğümüz gibi, I. Fransuva'nın Şark siyaseti açısından fikir değiştirmesi üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Marino de' Cavalli, bu husus hakkında da aynı eserinde ilginç imalarda bulunmaktadır.

DİZİN*

A

* Osmanlı, Osmanlılar ve Osmanlı İmparatorluğu kelimeleri çok sık geçtiği için dizine alınmamıştır.

B

B

C-Ç

D

E

F

G

H

I-İ

J

K

L

M

N

O-Ö

P-Q

O-Ö

P-Q

R

S-Ş

T

Tornese Burnu 380

T

Tornese Burnu 380

U-Ü

W-X

Y